De geschiedenis van De Nieuwe Gids

G.H. 's-Gravesande

bron
G.H. 's-Gravesande, *De geschiedenis van De Nieuwe Gids*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1956 (tweede druk)

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/grav004gesc01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

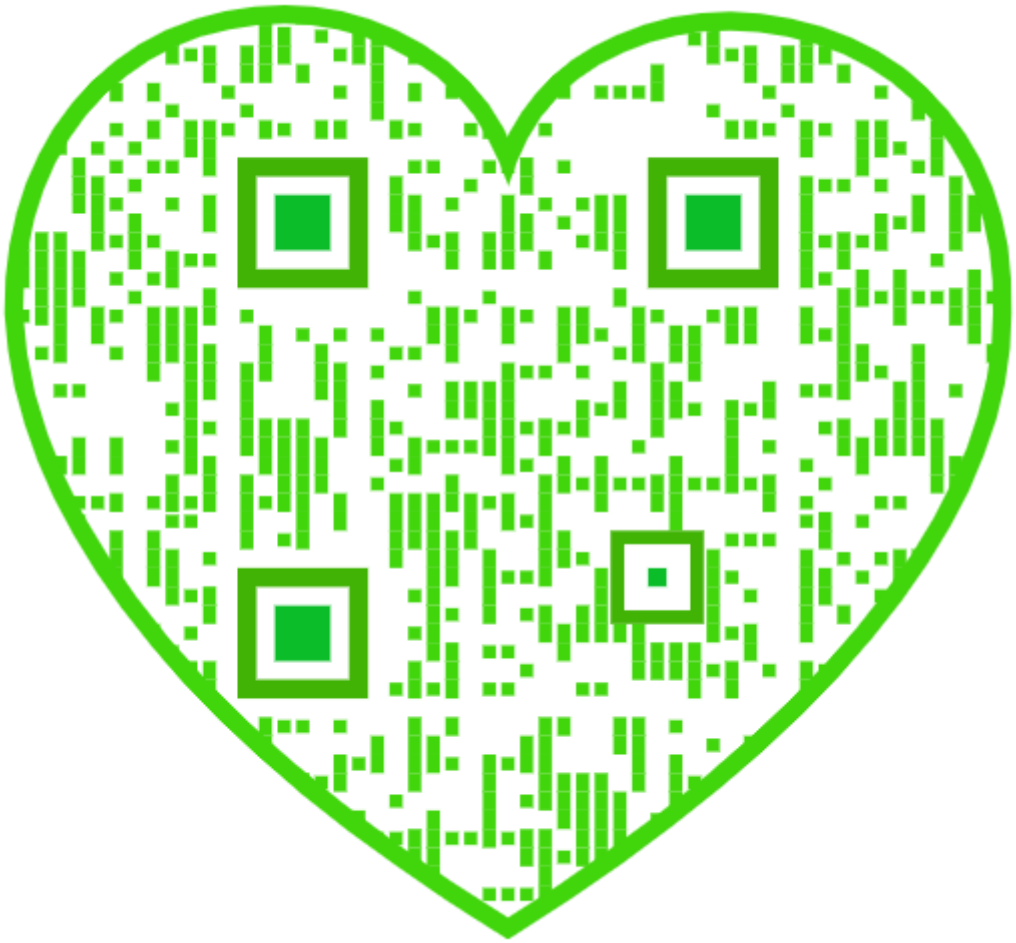

Lijst van illustraties

Portret van Willem Kloos naar een photo door Willem Witsen. Kloos stuurde het 3 April 1889 uit Amsterdam aan L. van Deyssel.

Portret van M.B. Mendes da Costa, een der oprichters van ‘Flanor’, uit omstreeks 1890.

Handschrift van Herman Gorter. Het vers is blijkens het onderschrift gemaakt ‘Bij den dood van Anna Witsen in 1889’.

Bladzijde uit ‘Nieuw Holland’ van Lodewijk van Deyssel.

Handschrift van Kloos in ‘De Nieuwe Gids’ gepubliceerd onder den titel ‘Homo sum’ en opgedragen aan L. van Deyssel.

Portret van Frank van der Goes naar een photo door Willem Witsen.

Brief van G. Jelgersma aan Kloos, die in het sanatorium te Arnhem verpleegd werd en daaruit wegliep.

Aanteekeningen voor de Notulen.

Fragment uit de Notulen van een vergadering van ‘De Nieuwe Gids’. De laatste regels zijn met potlood geschrapt.

Erratum

Het portret van FRANK VAN DER GOES tegenover blz. 177 is niet gereproduceerd naar een photo door WILLEM WITSEN (zoals in de Lijst van Illustraties vermeld), doch naar een olieverfschilderij van JAN VETH.

I Voor de oprichting

Inleiding.

- Wanneer men de geschiedenis van *De Nieuwe Gids* wil schrijven, kan men niet volstaan met kennis te nemen van hetgeen daarover tot nog toe gepubliceerd is, maar het is noodzakelijk de bronnen - de authentieke stukken - op te sporen. Dat is ten deele een gemakkelijke, ten deele een moeilijke en in veel gevallen zelfs een onmogelijke taak. Gemakkelijk, omdat vrijwel het geheele Nieuwe Gids-archief berust in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, maar telkens blijkt, dat bepaalde stukken, die onmisbaar zijn om een zaak geheel te reconstrueeren, ontbreken. Bovendien is dit archief niet de eenige bron. De letterkundigen uit die jaren hebben veel bewaard, doch die archieven zijn niet of slechts gedeeltelijk toegankelijk. Van sommige schrijvers, als Frank van der Goes, is het archief in den oorlog verloren gegaan; de door Frans Netscher ontvangen brieven zijn na zijn dood voor het grootste gedeelte door zijn zuster vernietigd; de brieven van Willem Paap aan Arij Prins zijn uit het archief, waaruit prof. dr S.P. Uri ze voor zijn proefschrift nog heeft kunnen raadplegen, verdwenen; Herman Gorter heeft bij zijn leven alles verscheurd. De archieven van Albert Verwey, Frans Erens en Lodewijk van Deyssel kon ik niet raadplegen. Wat het laatste archief betreft heeft de heer Harry G.M. Prick mij, na den dood van Thijm en na het voltooien van dit boek, verscheidene brieven afgestaan ter publicatie.

Bij het lezen en zoo nauwkeurig mogelijk copieeren van de brieven en bescheiden is mij gebleken, dat de bewering over een legendevorming, die gevoed werd door Willem Kloos en Jeanne Kloos - Reyneke van Stuwe, niet ongegrond is. Wanneer men al die beweringen zou moeten bestrijden, zou dit werk het karakter krijgen van een polemisch geschrift, wat niet in de bedoeling ligt. Het wil aan de hand van de authentieke stukken, die ook met de verschrijvingen zijn gecopieerd, een zoo exact mogelijk overzicht geven van de bewogen geschiedenis van *De Nieuwe Gids* en de belangrijkste figuren, die in dat tweemaandelijksch tijdschrift publiceerden. Op die wijze worden dan tevens de onbewezen beweringen tot waarheid gebracht.

Hoewel dit werk zeer omvangrijk is geworden, ben ik mij er volkomen van bewust, dat desondanks *de* geschiedenis van het tijdschrift toch nog niet geschreven is, maar ik meen wel veel verklaard te hebben over het

ontstaan, den groei en het verval. Ook ben ik van oordeel, dat ik een inzicht heb gegeven in de karakters der hoofdfiguren.

Was oprichting noodzakelijk?

- De toestand van de Nederlandsche letteren vóór 1880 is uitvoerig beschreven door prof. dr C.G.N. de Vooys in zijn bekende artikel *Uit de voorgeschiedenis van de Nieuwe-Gidsbeweging* in *De Nieuwe Taalgids* (17e jrg., 6e afl. 1923). Ook uit dit artikel krijgt men den indruk, dat de oprichting van *De Nieuwe Gids* noodgedwongen is geschied, omdat de jongeren geen publiciteitsmogelijkheid hadden. Albert Verwey echter schreef, dat de toenmalige jongeren over het geheel niet klagen konden,dat de gelegenheid tot spreken hun onthouden werd (*Vóór veerlig jaar, Alg. Hbld*. 30 Sept. '25). Ook prof. dr G. Stuiveling heeft er aan herinnerd, dat *De Nederlandsche Spectator* voor hen openstond. Voeg daarbij het weekblad *De Amsterdammer*, in 1880 opgericht, *Astrea*, waar Kloos verzen aan afstond, *Nederland*, waarin Perk, Kloos, Van Eeden, Van Deyssel, Van der Goes en Netscher publiceerden, om van andere bladen te zwijgen, dan is de oprichting van *De Nieuwe Gids* geen directe noodzakelijkheid geweest, maar te verklaren uit het verlangen om een eigen orgaan te bezitten, hetzelfde verlangen, dat tot de oprichting van *De Gids, De Vrije Bladen, Forum, Criterium* enz. deed besluiten. Ook de oprichters van deze tijdschriften wilden een eigen tribune en namen als jongeren stelling tegen de ouderen. Ontkend kan natuurlijk niet worden, dat hun bijdragen ook wel geweigerd werden. Maar is dat niet steeds het geval geweest en heeft dat ook thans niet plaats?

Op drie tijdschriften vóór de verschijning van *De Nieuwe Gids* moet de bijzondere aandacht gevestigd worden: *Quatuor*, dat in 1870 en 1871 verscheen; *Spar en Hulst*, dat in 1872 op ongeregelde tijden uitkwam en waarvan slechts twee nummers uitgekomen zijn en *De Banier*, tijdschrift van het Jonge Holland, in 1875 van de pers gekomen. In alle drie bladen zaten Marcellus Emants en F. Smit Kleine in de redactie. *De Banier* werd na zes jaargangen opgeheven. In een Bericht deelden Redactie en Uitgever mede, dat zij hun taak neerlegden ‘wegens gebrek aan overleg’ en ‘de uitgaaf... niet zonder een oprecht woord van dank aan publiek en medewerkers’ staakten.

Belangrijk is het eerste optreden van *Quatuor* en wel om deze reden: Deze vereeniging werd 4 Augustus 1869 opgericht door Marcellus Emants, F. Smit Kleine, J.A. de Bergh en E. van Renesse. Deze oprichters hielden bijeenkomsten met lezingen en critiek daarop. In September, October, November en December verschenen proefnummers in autographischen druk en in Januari 1870 kwam *Quatuor*, maandblad uitgegeven door het gezelschap van dien naam, van de pers. Het uitgangspunt was dus volkomen gelijk aan dat van de in 1881 opgerichte vereeniging *Flanor*.

De verschijning o.a. van *Spar en Hulst* gaf Arnold Ising in *De Nederlandsche Spectator* van 8 Juni 1872 o.m. het volgende in de pen: ‘Nogthans zien wij in den laatsten tijd onder ons het verschijnsel, dat, in weerwil van

de groote massa periodieke werken en dagbladen, eenige personen behoefte schijnen te hebben aan een *tijdschrift*, dat zij grootendeels alleen vullen. Zijn wille hun oordeel doen kennen over zaken en vraagstukken van den dag, maar zich niet onderwerpen aan mogelijke aanmerkingen van redactiën of aan het blijven liggen van hun stukken. Zij wenschen tot het publiek te spreken zóó en dan, als zij het goed vinden. En zij meenen veel te zeggen te hebben. Dat deze eigen-tijdschrift-behoefte zich niet bepaald heeft tot Alberdingk Thijm's *Dietsche Warande*, Multatuli's *Ideëen*, van Vloten's *Levensbode*, maar aanstekelijk blijkt, kan pleiten voor een meer en meer ontluikend besef van oorspronkelijkheid en zelferkenning'.

Deze schrijver zag dus het verschijnen van nieuwe tijdschriften als een volkomen normaal verlangen van een jongere generatie en niet als iets revolutionnairs.

Flanor.

- De oprichting van *De Nieuwe Gids* heeft een lange voorgeschiedenis en moet verbonden worden met de vereeniging *Flanor*. Het is ook hier gebleken, dat de meeste schrijvers over deze vereeniging zich bepaald hebben tot het artikel *'Flanor'-herinneringen* (*De Nieuwe Gids*, 1925 I blz. 501-534), dat dr M.B. Mendes da Costa gepubliceerd had. Dat artikel is inderdaad van veel belang en wel, om deze reden, dat er uit blijkt, dat Frank van der Goes het initiatief tot de oprichting heeft genomen en men mag vragen: in navolging van *Quatuor*? Dr Mendes da Costa schrijft: 'In Mei 1881 kwam mijn vriend Frank van der Goes... mij deelgenoot maken van een lumineus plan, door hem uitgedacht. Of hij daar toen al over had gesproken met dr H.C. Muller, polyglot en handig poëet, en destijds leeraar aan het Gymnasium alhier [Amsterdam] of wel dit na zijn gesprek met mij heeft gedaan, weet ik absoluut niet meer. Dat evenwel de kiem, waaruit eenmaal *Flanor* zich zou ontwikkelen, ontstaan is in het brein van Van der Goes, zij hier geboekstaafd voor eeuwig'.

Het doel der vereeniging werd door den voorzitter Mendes da Costa in zijn openingsrede omschreven als 'het oprichten van een vereeniging, waardoor den leden de gelegenheid zal verschaft worden de samenwerking in het leven te roepen, die allen begeeren'.

Blijkens de 'Notulen van de gewone en buitengewone vergaderingen der Letterkundige vereeniging "Flanor" te Amsterdam' (A.U. 10), waren op die eerste vergadering van 14 Juni 1881, gehouden in het locaal 'de Eensgezindheid', aanwezig de heeren M.B. Mendes da Costa, H.C. Muller, F. van der Goes, Jan C. de Vos, W. Paap, Willem Kloos, Charles van Deventer, A. Ising, F.W. van Eeden Jr, H.G. Samson, C.H.E. Reelfs, Hugo Muller, C.B. Postumus Meyes, F.L. Abresch, J. van Leeuwen Jr en S.J. Bouberg Wilson.

Na de opening der vergadering kwamen de artikelen aan de orde. Uit het verslag der notulen, door Van der Goes opgesteld, blijkt, dat Paap voorstander was van de oprichting van een tijdschrift, dat *Quatuor* al dadelijk had uitgegeven.

In de notulen staat:

Art. 1 komt aan de orde, luidende: ‘Er wordt opgericht een vereeniging, die zich ten doel stelt samen werking tot stand te brengen tusschen hen, die belangstellen in en zich toeleggen op de beoefening der fraaie letteren’.

De voorzitter wijst met nadruk op de uitdrukking ‘hen, die belangstellen in de beoefening der fraaie letteren’; men behoeft geen schrijver te zijn om lid der vereeniging te kunnen worden; onderlinge kritiek is het waarnaar men streven moet, zonder deze zou de vereeniging geen reden van bestaan hebben.

De hr *Paap* wenscht art. 1 zóó gewijzigd te zien, dat het oprichten van een tijdschrift aangemerkt wordt als het doel der Vereeniging.

De hr *Mendes* antwoordt, dat de wijze waarop de Vereeniging werken zal in art. 2 wordt omschreven.

De hr *De Vos* vraagt of het tijdschrift het doel, dan wel een der middelen is; in art. 1 behoort alleen het doel te staan.

De hr *Mendes* beschouwt het tijdschrift niet als een conditio sine qua non der vereeniging, maar als een middel om tot het gestelde doel te geraken.

De hr *De Vos* wenschte te vernemen of men enkel tusschen de leden der vereeniging samenwerking wil bevorderen, dan wel ook daarbuiten.

De hr *Mendes* antwoordt, dat hij de vruchten van de samenwerking zou willen doen plukken én door de leden, én door ieder, die er van gediend wil zijn.

De hr *Paap* verlangt in art. 1 te zien opgenomen de voorwaarde, dat de vereeniging slechts over hoofdzaken eensdenkenden onder hare leden kan tellen, daar anders van samenwerking geen sprake kan zijn.

De hr *Mendes* beweert, dat deze voorwaarde moeilijk te vervullen zoude zijn; twee personen, zelfs die op zeer vele punten het volkomen eens zijn, kunnen verschillen op enkele punten; hoeveel moeilijker zal het dan zijn een betreklijk groot aantal personen te vinden, die het over de hoofdpunten eens zijn.

De hr *Paap* zoekt de eenheid van richting minder in gelijkheid van denkbeelden dan in een algemeen gedeelden afkeer van de voortbrengsélen der hedendaagsche letterkunde. Het tijdschrift zou die eenheid bevorderlijk kunnen zijn door zich ver boven de bestaande te verheffen en de andere, voor zoover zij nog binnen zijn gezichtskring vielen, scherp te kritiseeren.

De hr *Mendes* is er niet tegen hooge eischen te stellen.

De hr *Van der Goes* stelt voor te beslissen of er nu reeds discussie zal worden gevoerd over de te volgen richting dan wel of die richting eerst later zal blijken uit den geest der meerderheid.

De hr *Paap* wil deze vraag stellen: zullen scherpe beoordeelingen van de hedendaagsche schrijvers niet eenigszins onzen weg kenmerken?

De hr *Mendes* wenscht dien weg liever te kenmerken door werken, die de voortbrengselen dier auteurs in de schaduw stellen.

De hr *De Vos* wil, dat de vereeniging zich uitsluitend met zuiver letterkundige onderwerpen zal bezighouden en met name politieke belangen zal

weren uit de punten van discussie, vooral moet het tijdschrift zich daarbuiten houden.

De hr *Paap* handhaaft zijn beweren, dat het tijdschrift volgens zekere beginselen dient bestuurd te worden om recht van bestaan te hebben. ‘L'art pour l'art’ zij onze leuze.

De hr *Van Leeuwen* merkt op, dat de beraadslagingen over het tijdschrift voorbarig zijn, zij behooren bij de behandeling van art. 2.

De *voorzitter* deelt deze meening en brengt het voorstel *Van der Goes* in stemming, in zóóverre gewijzigd, dat bij artikel 1 nog geen sprake behoeft te zijn van de richting. Dit voorstel wordt aangenomen.

De hr *Hugo Muller* gewaagt van zijn twijfel aangaande het nut eener vereeniging zooals de vergadering wenscht te stichten.

De hr *Mendes* merkt op, dat een vereeniging van personen, die in meer of mindere mate belangstelling gevoelen voor litteraire kunst en wetenschap en door samenwerking trachten de belangen van het voorwerp hunner genegenheid te bevorderen en zich zelven te ontwikkelen, naar zijn meening inderdaad groot nut kan stichten.

Art. 1 wordt alsnu in stemming gebracht en met algemeene stemmen aangenomen.

Aan de orde is art. 2 luidende: ‘Zij tracht dit doel te bereiken door 1° het houden van vergaderingen eenmaal in de 14 dagen, waarop door de leden bijdragen van hun eigen hand, hetzij proza of poëzie worden voorgelezen, die aan de beoordeeling der leden onderworpen worden; 2° door het uitgeven van een tijdschrift, waarin deze bijdragen worden opgenomen, mits zij door de leden der opname worden waardig gekeurd’.

[Na eenig debat wordt het eerste gedeelte van art. 2 aangenomen].

‘De hr *Abresch* stelt een motie voor van den volgenden inhoud: “een half jaar na de eerste werkvergadering wordt door de vereeniging uitgemaakt of het wenschelijk is een tijdschrift uit te geven”. Deze motie wordt aangenomen, zoodat het tweede gedeelte van art. 2 vervalt’.

In de vergadering van 9 Sept. '81 werd de heer Abresch tot voorzitter gekozen, die de buitengewone vergadering van 27 Sept. leidde.

Het zou te ver voeren elke vergadering uit de notulen te resumeeren, maar passages, die karakteristiek zijn, mogen hier volgen. Zoo heeft de voorzitter in de vergadering van 8 November 1881 o.a. gezegd: ‘De kunst zij onze leidsvrouw, en dat wel als bespiedster der natuur in haar schoonste momenten. Bekend toch is de leuze: Natura artis magistra; toch beoefenen we niet de Zoölogie en evenmin de Zolalogica’.

Opmerkelijk is, dat het Van der Goes was, die in de bijeenkomst van 13 December 1881 dr W. Doorenbos introduceerde, omdat hij ook later het contact legt tusschen dezen oud-leeraar en *De Nieuwe Gids*.

In die vergadering was het woord aan Frederik van Eeden. Daarover zeggen de notulen: ...‘na te hebben meegedeeld, dat een in zijn binnenste gevoerde strijd tusschen idealisme en realisme tijdens zijn eersten studententijd, hem tot het schrijven van zijn stuk heeft aangezet, draagt hij voor “Het

Koninkrijk der Wijzen", dramatische idylle in 3 bedrijven, in versmaat vijfvoetige jamben'.

Aan de discussie nam op verzoek van den voorzitter dr Doorenbos deel, 'die meedeelt, dat hij met veel genoegen de lezing heeft gevolgd; hij vindt het denkbeeld van den hr *Van Eeden* zoo al niet nieuw dan toch zeer gezond, en meent, dat het stuk best een χωμῳδία mag heeten, een εἰδύλλιον toch is heel iets anders, en tenslotte zijn de gelaakte uitdrukkingen geenszins te kras; de hr *Van Eeden* noemt het rechte woord op de rechte plaats, dat deden ook de Ouden, bovenal Aristophanes, waarom zullen wij dat ook niet doen'?[1]

In de buitengewone vergadering van 13 Januari 1882 stelden de heeren Bouberg Wilson, Paap en De Vos voor Multatuli te huldigen. Na een zeer uitvoerig debat stelde de heer A. Roodhuyzen, die in de bijeenkomst van 12 Januari als lid was aangenomen, de volgende motie voor: 'De vergadering ten zeerste ingenomen met het denkbeeld van de hh. Paap, de Vos en Wilson om een huldeblijk aan Multatuli te geven, rekent zich zelve als vereeniging daartoe niet bevoegd, maar beveelt dat denkbeeld ten zeerste aan in ieders sympathie'. Met 10 tegen 9 stemmen werd deze motie aangenomen, waarna Van der Goes en De Vos bedanken voor de vereeniging. Evenwel blijkt op de vergadering van 31 Januari 1882, dat De Vos schriftelijk bedankt had en Van der Goes niet.

De heer Roodhuyzen, het latere liberale lid van de Tweede Kamer en politiek hoofdredacteur van *Het Vaderland*, die toen student in de oude talen te Amsterdam was, toonde zich een ijverig lid en werd door Mendes da Costa in zijn herinneringen aangeduid als het enfant terrible der vereeniging. Roodhuyzen was verstoord over het feit, dat de heer Van Duyl nooit een bijeenkomst bijwoonde en de heeren Kloos en Paap niet alleen weinig verschenen, maar ook hun lezingen niet hielden. Daarom legde hij in de vergadering van 14 Maart 1882 de verklaring af 'dat hij het gedrag van de hh. *Van Duyl, Kloos* en *Paap* als leden van Flanor ten sterkste afkeurt. Bij een vereeniging als Flanor, die uit den aard der zaak uit niet te veel leden kan bestaan, is 't hoog noodig, dat alle leden ijverig medewerken. De drie genoemde leden doen dat niet, en maken het tevens onmogelijk, dat andere veel ijverige personen, die daar zeer naar verlangen, lid van Flanor worden'.

Hiertegen heeft *Kloos* zich in de vergadering van 25 April 1882 verdedigd, door te zeggen, dat 'alleen drukke bezigheden en redenen van persoonlijken aard hem tot nog toe verhinderd hebben zijn werkzaamheden op, Flanor' te vervullen, en dat hetzelfde ook met den hr *Paap* het geval is'.

Pas in de vergadering van 16 Mei 1882 kwam het uitgeven van een tijdschrift weer ter sprake, nu bij monde van den heer H.C. Muller. De notulen vermelden daarover het volgende:

1 Dit stuk van Van Eeden werd in September 1882 in *Nederland* anoniem gepubliceerd. 'Dat mijn naam er niet bij staat, is een vergissing, geen bescheidenheid, want ik beken eerlijk dat het mij speet', schreef hij 18 Dec. 1882 aan Vosmaer. De schrijver noemt het in *Kenterend getij* Aristophanisch van opzet.

De hr *Wilson* zegt, dat wat er goeds door de leden van Flanor geleverd is, gaarne door andere tijdschriften zal worden opgenomen.

Volgens den hr *Hugo Muller* bestaat er altijd behoefte aan goede tijdschriften, maar wat op Flanor tot nog toe gebeurd is, is volstrekt niet buitengewoon en geeft dus geenszins 't recht te verwachten, dat 't tijdschrift beter is dan andere zijn en levensvatbaarheid hebben zal.

De hr *H.C. Muller* wijst er op, dat een massa tijdschriften in Nederland op sterven liggen. Het ontstaan en streven van Flanor bewijst, dat een nieuwe toestand op letterk. gebied begint te ontluiken. Wat door Flanors leden geschreven is, zou niet op zijn plaats zijn in andere tijdschriften; laat dus Flanor zelf een poging wagen...

De hr *Mendes* wijst er op, dat al bestaat er behoefte aan een tijdschrift, Flanor nog niet per se er toe geroepen is om in de behoefte te voorzien. Hij zou ongaarne zien, dat Flanor door zoo iets te doen zich zelf in zekere mate compromitteerde, wat het geval zou zijn, als 't tijdschrift spoedig stierf.

De hr *Roodhuyzen* wilde een commissie benoemen en de hr *Van Loghem* meende ‘dat Flanor geen scherp uitgedrukt beginsel vertegenwoordigt en daarom ook geen afzonderlijk tijdschrift noodig heeft’.

Het einde van het debat was, dat de motie-Roodhuyzen om een commissie te benoemen, die moest nagaan of het uitgeven van een tijdschrift mogelijk was, werd verworpen, evenals eenige andere moties, zoodat het stichten van een tijdschrift weer van de baan was.

De wisseling van leden had steeds plaats. Zoo bedankte H.C. Muller in de vergadering van 28 Juni 1882 en Kloos in die van 5 September van dat jaar, maar op 19 December wenschte de laatste weer lid te worden.

Tevoren, in de bijeenkomst van 7 November 1882, las Van Eeden een kluchtspel voor, getiteld *Het Verkochte huis of de vreesselijke gevolgen der overijling*, een stuk, dat als manuscript bij de jeugdtooneelstukken in het F. van Eedenmuseum te Amsterdam bewaard is gebleven. Het is een echt jeugdwerk, dat niet halen kan bij *De student thuis*.

De belangstelling in de vereeniging verminderde. In de vergadering van 9 Januari 1883 waren slechts drie leden, Van der Goes, Mendes en Roodhuyzen aanwezig. Toch werd Kloos toen weer aangenomen als lid, met 4 stemmen voor en 2 tegen. (Drie leden hadden hun stem te voren schriftelijk uitgebracht). De malaise was zoo groot geworden, dat op 30 Januari 1883 een buitengewone vergadering was samengeroepen door de drie bovengenoemde leden. Besloten werd nieuwe leden aan te werven o.a. Roodenburch, K.J.L. Alberdingk Thijm, Jac. van Looy, H.J. Stratemeyer, redacteur van de Nieuwe Amsterdamsche Courant. Beide laatst-genoemden waren 20 Februari aanwezig en Van Looy werd 14 Maart als lid aangenomen.

In de vergadering van 3 April werd Johan de Meester door Kloos, evenals te voren Stratemeyer, geintroduceerd. In de plaats van Abresch werd Roodhuyzen tot bestuurslid gekozen en tot voorzitter Van Eeden, nadat Wilson, die gekozen was, bedankt had.

Van Eeden hield op de bijeenkomst van 15 Mei een lezing ‘Dialoog tusschen Van Deyssel, Roodhuyzen en Een fatsoenlijk mensch over Zola en diens richting’. De heer Roodhuyzen protesteerde er tegen, dat hem een opinie in den mond werd gelegd, die de zijne niet is, waarop de spreker antwoordde omtrent des heeren Roodhuyzens opinie volkomen in het onzekere te verkeeren, maar hem alleen genomen had om zijn eigenaardige wijze van converseeren. De lezing van Van Eeden heeft de heer Prick in het archief van Thijm teruggevonden.

In diezelfde bijeenkomst hield Roodhuyzen een lezing, een dialoog in rijmlooze jamben. Het was een gesprek tusschen Van der Goes, Zijn Goede geest en Mefistofeles, naar aanleiding van een beoordeeling, door eerstgenoemde te schrijven over *Wederzien* van Van Deyssel.

Pas op 5 Juni introduceerde Kloos K.J.L. Alberdingk Thijm. Curieus is, dat op die vergadering Paap een lezing hield over Pol de Mont en daarna een poëtische ontboezeming gaf over Fiore della Neve als dichter.

Het duurde tot 4 September voor Van Deyssel den wensch te kennen gaf, dat hij lid wilde worden. Tevens werd toen Mendes da Costa bij acclamatie tot eerelid benoemd.

Op 16 October werd Van Deyssel als lid aangenomen en meldden zich als zoodanig aan G. Jelgersma en H.J. Haverman; reeds 15 Mei was de laatste door Van Looy geintroduceerd. De toelating geschiedde op 6 November.

Hoe langer hoe meer introducties volgen van menschen, die we later een rol zien spelen in de wereld van *De Nieuwe Gids*. Op 27 November nl. komen Jan Veth en Willem Witsen als gast op Flanor. Dien avond werd in Den Haag *Hel Sonnet* van Van Eeden opgevoerd, waar de schrijver, Van der Goes en Roodhuyzen aanwezig waren. Hem werd namens Flanor een telegram gezonden en op voorstel van Van Deventer ontving Van Eeden den volgenden avond te Amsterdam een krans.

Toen las Jac. van Looy het sprookje *De Albasten Knikker, Het meisje en de inktkoker* voor en *Eene opschudding in de Kunstbroeierij*. Beide stukken zijn helaas verloren gegaan, evenals veel andere archivalia.

De jongste der latere Nieuwe Gidsers, Albert Verwey, werd met dr Doorenbos en Veth op 19 Februari 1884 geintroduceerd. In de notulen wordt over dien avond vrij uitvoerig bericht. Paap las toen zijn *Taco Bonbono, geen idylle* voor. 'Het is een satirieke novelle, waarin het optreden der personen wordt afgewisseld door zoodanige beschouwingen van den schrijver zelf, als de woorden of daden zijner helden hem in de pen geven.

'Vier of vijf namen komen op den voorgrond: Taco Bonbono, Professor Loki, dr John ten Broom, Professor Mopstra en Oudengrutten. Taco Bonbono is de type van dubbelhartige, ar[g]listige, verwaande en onwetende letterkundigen; dr John ten Broom, hem zeer gelijk, maar minder ter kwade trouw; Prof. Mopstra een kleingeestig en onartistiek kenner der klassieke philologie; zijn beroepsgenoot Loki een overeenkomstige, in

bekrompen studie der rechtsgeleerdheid vastgeroeste natuur; Oudengrutten een half waanzinnig, zich aan onnoozelheden en détails vergapende kunsthistoricus.

'In eenige gesprekken en uit eenige handelingen, die te samen fragmenten eener nog niet voltooide novelle vormen, komen de zot- en zwakheden van deze lieden aan het licht. De bedoeling van den schrijver is duidelijk, hij stelt het afkeurenswaardige, door hem in onze literaire en wetenschappelijke kringen opgemerkt, aan den kaak.

'Een levendige discussie is het gevolg van de met groote belangstelling gevolgde voordracht.

'De bezwaren, die tegen het geschrift van den Heer Paap worden in het midden gebracht, zijn in hoofdzaak:

'De bijgevoegde en ingelaschte redeneeringen, die de belangrijkheid en den artistieken indruk verzwakken; de gerektheid van sommige deelen en de al te duidelijke persoonlijke aanvallen, die wel doen uitkomen, wat de Heer Paap afkeurt, maar niet dat de beschreven figuren werkelijk berispelijke en belachelijke karakters zijn.

'Overigens wordt de geest en het satirieke talent van den lezer groote lof toegezwaaid'.

De oprichter Van der Goes had op verscheidene avonden lezingen over tooneel gehouden, maar ondanks deze en andere voordrachten werd de belangstelling der leden kleiner. Toen op 9 December 1884 François Erens (in de notulen Eerens gespeld) geintroduceerd werd, waren 4 leden tegenwoordig. Besloten werd slechts één keer per maand bijeen te komen. De pogingen om de belangstelling bij de leden gaande te houden werden niet opgegeven. In de buitengewone vergadering van 16 December 1884 kwamen 12 leden op, die het voorstel van het bestuur 'tot het nemen van zoodanige maatregelen als kunnen strekken om den geregelden gang der werkzaamheden te herstellen' in behandeling namen. 'Het bestuur meent dat doel te bereiken door wederinvoering van het rooster, van de oude bepalingen omtrent de kritiek, en voorts door het beperken van het aantal vergaderingen tot één in de maand'. Het bestuur werd aldus samengesteld: F. van Eeden voorzitter, F. van der Goes vice-president, Roodenburch 1e secretaris, Van Loghem 2e secretaris en Wilson penningmeester.

Op de vergadering van 13 Januari 1885 waren 6 leden aanwezig, ook Aletrino, en verder Verwey, Van Loghem, Erens, Van der Goes en Roodenburch. Erens stelde toen voor:

1e Victor Hugo een felicitatiebrief te zenden ter gelegenheid van zijn a.s. geboortedag;

2e Victor Hugo het Eerevoorzitterschap van Flanor aan te bieden.

Het eerste voorstel werd aangenomen, het tweede verworpen.

Daarna droeg Verwey voor 'Berijmde Notulen van de vergadering op 16 December 1884', 'blijkbaar geinspireerd door den prettigen en opgewekten geest gedurende, en het vroolijk souper na die vergadering.

'Met luid applaus werd deze bijdrage ontvangen.

‘De dichter staat op verzoek zijne notulen af voor het archief van Flanor[1]. Daarop plaatst hij zich achter een katheder en leest zijn Persephone, een proeve, waaruit het meer ernstige en verhevene van zijn talent blijkt. De juist gekozen beelden en woorden van het gedicht maken een machtigen indruk op de vergadering, vooral het laatste gedeelte, waar de intocht van Persephoné in de onderwereld wordt geschilderd’.

Merkwaardig is het volgende uit de notulen van 10 Februari 1885. Toen las Van Loghem over Angelica van Catai. ‘De Heer Van der Goes betreurt het, dat de Heer van Loghem het voorgedragene niet in dichtmaat te genieten heeft gegeven, waardoor het hem zeker zoude gelukt zijn een boeienden en juisten indruk van het gedicht aan de vergadering mede te deelen’.

Op dienzelfden avond hield Verwey een redevoering over de vraag: ‘Wat is literaire critiek’. Het is belangwekkend om hierover de notulen te lezen, omdat - ook uit de discussie - de nieuwe en de oude opvatting daaruit naar voren treedt.

‘Er zijn twee soorten van recentiën:

1e de brutale, overweldigende, zelf poesie

2e de wetenschappelijke, systematische

Men moet juist uitdrukken wat men gevoeld heeft en zich wachten woorden te gebruiken van figuurlijke beteekenis, die wel waarde gehad hebben in den mond van wie ze het eerst gesproken heeft, maar die gedachteloos nagebouwd *onzin* bevatten.

De criticus heeft niet te maken met wat er kan bedoeld zijn, maar met de woorden, die er staan.

Kunst is al wat genot geeft. De waarde aan een gedicht toe te kennen wordt bepaald door de hoeveelheid genot, die het te smaken geeft.

Voor het genot is een eerste voorwaarde, dat de vorm zuiver zij. -

De belangrijke redevoering wordt gevolgd door een zeer geanimeerd debat. Het eerst komt de Heer *Van Loghem* aan het woord. Hij zegt: 'Kunst is een zaak van indruk, van gevoel. Haar waarde is niet mathematisch te bepalen. Door ze zoo herbariumachtig te beschouwen doet de Heer Verwey zichzelf en al onze dichters onrecht.

De Heer *Verwey* repliceert en beweert het woord “mathematisch” niet in dien zin gebruikt te hebben, dat langs dezen weg de waarde van een gedicht bepaald kan worden. Men kan over poesie niet oordeelen wel over kunst.

De Heer *Roodenburch* breekt eene lans voor de dichters der oude school. Wanneer een dichter beelden gebruikt, dan doet hij dit, omdat niet alleen

1 Blijkens mededeeling van dr Mendes da Costa in *De Nieuwe Gids* is ‘bij een der vele verhuizingen van den laatsten 2en secretaris [H.J. Boeken] het archief van “Flanor” z o e k g e r a a k t , een archief, dat *minstens* een z e v e n t i g -tal nummers bevatte, en daaronder ettelijke zoogenaamde “lezingen van waarde”.’
Of de laatste 2e secretaris het archief ten deele heeft verloren, is moeilijk meer na te gaan. In de vergadering van 15 Sept. '85 verklaarde de secretaris Roodenburch, dat het archief incompleet was en nog niet aan hem was overgedragen.

hij, maar de gansche schare, het publiek, waarvoor hij schrijft en dat met hem gevoelt en denkt bij dezelfde woorden dezelfde gevoelens en gewaar-wordingen heeft.

Hij wenscht meer waardeering voor de oude school bij de jonge dichters.

De Heer *Verwey* repliceert. Hij zegt altijd te waardeeren, ook wanneer zijn oordeel afkeurend moet luiden. - Onzin kan hij niet anders noemen dan onzin.

Het eerelid *Mendes* is bij het aanhooren dezer lezing weder even onvoldaan gebleven als bij de lectuur van het gedicht Persephoné. Ook hier weder heeft hij op den voorgrond gesteld gezien: de *vorm*. De nieuwe School wil alles doen, heeft alles over voor den vorm, op den inhoud wordt niet gelet.

Het gedicht Persephoné doet hem denken aan het geliefkoosde concertnummer voor cantatrices, de Variations de Proch. Het is zeer moeilijk en vereischt eene zeldzame bedrevenheid, maar als de laatste noten van de Variations zijn weggestorven, is er geen blijvende indruk. Men heeft meer aan een mooien inhoud dan aan de prachtigste woorden.

De Heer *Goes* gelooft, dat de Heer Mendes twee dingen met elkaar verwart, vorm en woordenkeus.

Bij het drama is de inhoud van het hoogste gewicht, en is zelfs genot wegens den inhoud mogelijk, al is de vorm slecht. - Al wat hartstocht opwekt, is geen kunst.

De Heer *Mendes* zegt niet alleen een goeden inhoud te eischen, maar een goeden inhoud en een goeden vorm.

De Heer *Verwey* dankt den Heer Mendes voor zijne critiek op Persephoné. Hij is het daarmede eens. De inhoud moet goed zijn en de vorm tevens. Vorm en inhoud zijn geestelijk één.

De Heer *Erens* wijst erop, dat er twee scholen en twee opvattingen bestaan. Hij wijst op de vertalingen van Shakespeare, die bijna even goed zijn als het oorspronkelijke.

De Heer *Verwey* doet uitkomen, dat dit vooral toe te schrijven is aan de handeling, die in het drama hoofdzaak blijft. -'

Men zou verwachten, dat de animo, die uit de discussie bleek, de leden weer bijeengebracht had. Dit was niet het geval, want in de vergadering van 15 September 1885 waren met het eere-lid Mendes slechts 5 leden aanwezig. De kascommissie had geen verslag ingezonden en een nieuw bestuur kon niet gekozen worden. Van Eeden en Kloos, die een lezing zouden houden, waren evenmin aanwezig. Tegen 10 uur verschenen de beide sprekers voor dien avond, maar geen van beiden was met zijn lezing gereed. Van Eeden gaf toen 'als een kleine vergoeding' 'eene causerie over het gedachtenlezen met proeven ten beste'.

Het is mogelijk deze vergadering geweest, waarover Frans Erens heeft geschreven in *Vervlogen Jaren* (2e druk blz. 103). Daarin publiceert hij een gedicht, door Erens, Van Eeden, Van der Goes, Van Looy en Roodenburch te samen gemaakt en dat Van Looy, blijkbaar uit het hoofd, voor

Erens heeft opgeschreven. Zijn tekst klopt niet met het handschrift in het Flanor-archief (A.U. 18 c), waarom ik het, hier in de juiste lezing laat volgen:

Flanors eindgerijmel feestlied

Es wird nichts so schön gemacht
Es kom[m]t Einer der 's veracht.

Komt vrienden heft den *beker*
Op dit herlevings*feest*
Wij vreezen voor geen *wreker*
En zijn dus niet *bedeesd*.

De handen uit den tab*baard*
En schreeuw om *kabeljauw*
En scheld den kellner *lafaard*
Die visch is veel te *flauw*.

Kom geef mij nog een *appel*
Een volle kelk *arak*
Maak herrie en *getrappel*
Hiernevens is 't *gemak*.

Wij minnen groote *geesten*
Al schildren zij een *koe*
't Zij koningen of *beesten*
Zing vrij dit *ratjetoe*

Flanors feestzang is dit lied
Vrienden O vergeet het niet
Want wij maakten 't met ons vijf
Heeft het veel om 't lijf
Zeker heeft het veel om 't lijf
Want we maakten 't met ons vijf
Toen op een vergadering
Flanor weer opsting

De volgende vergadering had op 27 October plaats. *De Nieuwe Gids* was in het begin van die maand verschenen, maar de notulen van *Flanor* zinspelen niet op die voor de jonge litteratoren zoo belangrijke gebeurtenis, wel zijdelings in de notulen van een latere vergadering, waarop nog gewezen zal worden.

In die bijeenkomst waren slechts 8 leden aanwezig. De kascommissie ontbrak wederom, maar de bestuursverkiezing had toch plaats. We zien Van Deventer als nieuw bestuurslid en Van Eeden wederom als voorzitter fungeeren.

‘De herkozen president gunt vervolgens den leden de primeur van een hoogst interessant dichtbundeltje, dat weldra het licht zal zien, getiteld *Gras*[*s*]*prietjes* van den Heer Cornelis Paradijs, met een voorrede van Sebastiaan Slaap.

Vorm en inhoud dezer gedichten waren huiselijk en godsvruchtig als die van de banierdragers van oud-Hollands dichterenstoet. Wel hecht en innig moeten de vriendschapsbanden zijn, die den Heer van Eeden binden aan den vervaardiger van deze poesie, die zoo lijnrecht staat tegenover zijn pogen en streven naar waarheid en oorspronkelijkheid.

Het luide applaus, dat de lecture volgde goldt dan ook blijkbaar meer tot den Heer van Eeden dan Cornelis Paradijs.

Daar geen der leden zich durfde wagen aan eene critiek der gewrochten van den intiemen vriend des Voorzitters, sluit deze te half elf de vergadering’.

De zinspeling op het verschijnen van *De Nieuwe Gids* werd geuit in de bijeenkomst van 24 November op de critiek over *Demeter* van Albert Verwey, dat in de tweede aflevering van *De Nieuwe Gids* werd opgenomen. Dit gedicht las Verwey op dien avond voor.

De notulen zeggen over die voordracht: ‘Met gespannen aandacht volgt de vergadering de lecture van deze schoone dichtstukken, waarvan vooral het eerste, schilderend het zoeken van Demeter naar Cora, zeer boeide.

Van de gelegenheid tot het oefenen van critiek werd door de vergadering slechts een zeer matig gebruik gemaakt.

Daarvoor was de dichter er te goed in geslaagd een stemming te weeg te brengen.

Bovendien spoorde ook het voorstel van den Heer Aletrino, om eerst de kritiek af te wachten van het Nieuws van [den] Dag, de vergadering tot bedachtzaamheid aan, hetgeen echter niet belette, dat het waardeerend woord van dank van den voorzitter aan den Heer Verwey met luid applaus werd beantwoord’.

Ook Van der Goes droeg iets voor, dat in die aflevering zou verschijnen nl. het gedicht *La Marée* en Van Eeden improviseerde over suggestie. De dichters Cosman en Boeken, dien avond geintroduceerd, traden als lid toe.

Het was weer Van Eeden, die in de vergadering van 15 December een bijdrage leverde met het voorlezen van zijn spel *De Student thuis*. Maar ook H. Cosman kwam aan het woord. Hij las twee gedichten voor; het eerste. *In de sneeuw*, was een rijmloos sonnet ‘en als zoodanig een proeve *voor het beweren* van den auteur, dat het rijm in een sonnet geen volstrekt vereischte mag heeten’.

De voorzitter Van Eeden hoopte, ‘dat de Heer Cosman zich nog dikwijls op Flanor mocht doen hooren, welke wensch door de vergadering met applaus werd beaamd’. Hierbij moet opgemerkt worden, dat Kloos, Verwey en Van der Goes onder de luisteraars waren.

‘Daarna verkrijgt de Heer Paap niet het woord, maar de gelegenheid om

te zingen het Lofdicht op ds J.J.L. ten Kate, uit de *Gras*[*s*]*prietjes* van Paradijs, door een uitstekend musicus op muziek gebracht. -

'Even gelukkig als Paradijs er in geslaagd is den frischen lierdichter zijn handig knutselen met onze taal af te zien en na te doen, even gelukkig is deze onbekende *Verhulst* geslaagd in het nabootsen van den muzikalen cantate vorm.

'De echte cantate-muziek onzer veelvuldige openingsfeesten en jubilées, die den dichter door dik en dun bedrijvig na-huppelt en dribbelt, is door dezen componist met groote juistheid weergegeven en tentoongesteld. -

'Op algemeen verlangen moest dan ook de Heer Paap zijn muzikale voordracht herhalen, en dat de geheele vergadering spoedig en juist het refrein wist mede te zingen, was wel het beste bewijs voor het talent van dezen nieuwen cantaten componist. -'

Vermakelijk om den kwajongensgeest, die nog in allen leefde - al moet toegegeven worden, dat het optreden van weinig piëteit getuigde - was het gebeurde in de vergadering van 26 Januari 1886. Van der Goes droeg toen Goethes Iphigenie voor. Hij had een debat met Mendes da Costa over de uitspraak van den naam Iphigenia. Van der Goes ging een weddenschap aan met hem en zou uit sommige regels van het drama bewijzen, dat zijn uitspraak de juiste, althans de door Goethe gewilde was.

'Toen nu werkelijk uit een paar versregels bleek, dat spreker gelijk had, liet het eerelid Mendes onmiddelijk de door hem verbeurde 5 appelbollen halen.

'Spreker was ruim een uur aan het woord geweest, toen deze lekkernij werd binnengedragen, en nu bleek het hoe weinig belangstelling voor Goethe's schepping de voordrager had weten te wekken.

'De laatste schijn van sympathie voor de helden van het ten einde spoedend drama verdween voor de meer concrete aantrekkelijkheid der appelbollen. Van verschillende zijden tot zelfs onder de tafel door, werd nu door sommigen der leden pogingen aangewend een deel der begeerlijke buit machtig te worden.

'Eindelijk stapte een der Heeren vastberaden op de appelbollen toe, die de spreker achter zich op een tafel bewaarde, ... kaapte er twee... en bracht zoodoende den genadeslag toe aan de aandacht van de vergadering... en het geduld van den lezer.

'De Heer van der Goes ging zitten en weigerde na deze bejegening de lecture ten eind te brengen, hoewel de voorzitter en de secretaris hem daartoe dringend uitnoodigden.

'Zeer kort daarna verliet de Heer van der Goes de vergadering.

'Na zijn vertrek wordt door vele aanwezigen het woord over dit incident gevoerd. Uit deze discussies blijkt duidelijk hoezeer men het algemeen betreurde, dat de Heer van der Goes ons dezen winter niet meer vergast op zijne historisch-litteraire-studiën, of zoo hij declameeren wilde, zich niet bepaalde tot stukken in de Fransche taal, waarmede hij ook in dezen kring zoo dikwerf welgemeende toejuichingen mocht inoogsten. -'

Een maand later, op 23 Februari, werd er weer voorgedragen. Nu was

het wederom Cosman, die een paar verzen uit zijn nieuw opgezetten cyclus *Niska*[1] reciteerde.

‘Bij de critiek, voornamelijk bij monde van de Heer Verwey uitgebracht wordt er op gewezen hoe ook nu weder de Heer Cosman bij de voordracht zijne gedichten geen recht laat wedervaren. Men kan niet hooren of de Heer Cosman proza of poëzie leest. De Heer Verwey wijt dit ook aan de verzen zelf.

'De secretaris noodigt de Heer Verwey uit door de voordracht van een paar gedichten van den Heer Cosman proefondervindelijk te onderzoeken en te bewijzen of werkelijk geheel de schuld of een deel er van aan de verzen geweten moet worden.

'De Heer Verwey bedankt echter voor deze taak.

'De Heer Binger van gevoelen dat de mingunstige indruk die de gedichten als zoodanig maken, aan de voordracht moet geweten worden biedt zich aan enkele gedichten van den Heer Cosman uit diens manuscript voor te lezen.-

'De vice president de Heer van der Goes, inmiddels ter vergadering gekomen, neemt intusschen het woord ten einde een zeer onderhoudende passage uit een Roman van Paul de Cock (sic) voor te dragen.

'Daarna vervult de Heer Binger de op zich genomen taak.

'Hij leest een paar der *Dina* gedichten van den Heer Cosman voor, die werkelijk daardoor veel meer tot hun recht komen.

'De Heer Verwey blijft echter bij zijn afkeurend oordeel over de verzen zelf volharden, ook de *vice president*, hoewel erkennende dat deze voordracht stellig het beste was, wat hedenavond gegeven werd, kan geen hooge waarde aan de verzen als zoodanig toekennen.

'De Heer Cosman merkt op dat het debat over deze questie zeer moeielijk is, aangezien er over smaak niet gediscussieerd kan worden. -’

Het einde van *Flanor* naderde snel. Op 23 Maart las A. Aletrino zijn novelle *In het donker* voor en Wolterus Binger ‘op zeer boeiende wijze’ een drama in verzen in één bedrijf *Mathilde*.

‘Het debat dat na deze lecture volgde werd geopend door den Heer Aletrino die verklaarde het drama niet te hebben kunnen genieten, omdat het een ouderwetsch drama was, waarin noch personen, noch toestanden, noch dialoog *waar* is.

'Dit was het sein tot een levendig debat tusschen de voor en tegenstanders der oude school, waarbij ook vooral bij monde van den Heer van Goes heftige aanvallen tegen de conventioneele kunst werden gericht. -

1 De secretaris heeft zich blijkbaar vergist. Het geldt hier *Nosca*, een gedicht door Mr H. Cosman (A. Rössing te Amsterdam, 1886). Deze cyclus werd in de *Literaire kroniek* van *De Nieuwe Gids* (tweede jaargang I, blz. 470 e.v.) door Willem Kloos besproken, die daarin o.a. schreef: ‘Ja, want ik ken den heer C. persoonlijk en ik heb hem ook zijn verzen hooren voorlezen. - Hij las... niet goed, maar toch hoorde ik door die onvolkomen weêrgave het waarachtige accent, den ondertoon, breken, die ook uit de gebrekkigste voordracht van het minst gelukte werk ons kan tegentrillen, als het naruischen van die groote zee van teederheden, het menschelijk hart’.

'Hoewel het zich niet kenmerkte door nieuwe argumenten werd het met vuur en toewijding gevoerde debat tot laat in den avond voortgezet'.

Daar de laatste notulen, op een los vel geschreven, gedateerd zijn 22 Juni 1886, moeten er eenige bijeenkomsten niet genotuleerd of die notulen weggeraakt zijn. In de nummering ontbreekt er althans één. Op een los foliovel werd de presentielijst geteekend door H. Gorter, H.J. Boeken, Wolterus Binger, Willem Kloos, Ch. van Deventer, dr A. Aletrino, F. van der Goes en Albert Verwey. Gorter was introducé.

Van Deventer bedankte als 2e secretaris, omdat hij Amsterdam ging verlaten. In zijn plaats werd Boeken gekozen.

'Daarna verkrijgt de Heer van Deventer het woord voor het houden eener voordracht. Hij leest voor: Tramaanleg in Enkelblik, een satire, waarin op scherpe wijze de tramaanleg in Amsterdam wordt gecritiseerd, voornamelijk hoe de gemeenteraad alles voor den tramaanleg schijnt over te hebben, en daaraan vooral het schilderachtig uiterlijk der stad opoffert.

'Deze voordracht geeft niet veel aanleiding tot debat'.

Van der Goes las een concept van een brochure, die hij zich voorstelt in het licht te geven: Majesteitschennis. Men wees er op, dat v.d. G. adspirant-officier van de Schutterij was!

Deze notulen zijn niet gearresteerd, daar ze niet onderteekend noch gedateerd zijn. We mogen dus aannemen, dat dit de laatste vergadering is geweest. De jaarverslagen van den eersten secretaris Mendes da Costa bevatten, na kennisneming van de notulen, weinig nieuws. De geest bleef vriendschappelijk, ook na de felste critiek, constateerde hij. Het aantal leden bedroeg het eerste en tweede jaar telkens 17.

Wat is ons uit deze notulen, waaruit speciaal de lezingen op Nederlandsch letterkundig gebied gememoreerd zijn, gebleken? In de eerste plaats, dat Van Eeden, Van der Goes, Paap en Verwey het meest actief zijn geweest en dat Kloos geen enkele maal een spreekbeurt heeft vervuld, ja zelfs voor de vereeniging bedankte en er later weer in terugkeerde (om de woorden uit het jaarverslag '82/'83, door Mendes da Costa uitgebracht in de vergadering van 4 September 1883, te gebruiken) 'uitgelokt door de voordeelen, die de anarchie hem aanbood'.

Alle bekende medewerkers van *De Nieuwe Gids*, ook de schilders, zijn lid geweest, sommigen hebben er gelezen, maar ook figuren, waar later de scherpste critiek op werd uitgeoefend, b.v. mr Van Loghem (Fiore della Neve) en mr H. Cosman, behoorden tot de leden. Het is ook evident, dat na de verschijning van *De Nieuwe Gids* de critiek scherper werd. Dat de vereeniging acht maanden daarna verdween, bewijst, dat men haar niet meer noodig had.

Mendes da Costa schreef dan ook in zijn *'Flanor'-Herinneringen*: 'Immers: wat men ook van "Flanor" moge zeggen, het staat als een paal boven water, dat de zoogenaamde "Tachtiger-beweging" nooit of nimmer een zoo groote uitbreiding, een zoo groote degelijkheid zou hebben gekregen, wanneer niet de *jongeren* van destijds gelegenheid hadden gevonden samen te komen

in de een of andere vereeniging, dáár hun denkbeelden onderling te bespreken en ze te verdedigen tegenover meer bezadigden'. En aan het slot heet het: 'ONZIN ware het te beweren, dat *De Nieuwe Gids* uit *Flanor* is v o o r t g e s p r o t e n ; evenwel geloof ik stellig en vast dat, wanneer Flanor n o o i t h a d b e s t a a n , De Nieuwe Gids m i s s c h i e n w è l OOIT zou zijn opgericht, maar zeker niet REEDS IN 1885'.

Ook Frans Erens is die meening toegedaan. Hij zegt in *Vervlogen Jaren* (2e druk blz. 106): 'In zekeren zin kan men dus wel zeggen, dat Flanor tot het ontstaan van De Nieuwe Gids heeft bijgedragen'.

II De oprichting van De Nieuwe Gids

De Stichter.

- Op 1 October 1885 is het eerste nummer van *De Nieuwe Gids* verschenen bij W. Versluys te Amsterdam. De Redactie bestond nit Frederik van Eeden, F. van der Goes, Willem Kloos, Willem Paap en Albert Verwey. Als oprichter wordt vrij algemeen Willem Kloos genoemd en in later jaren staat het zelfs gedrukt op den omslag. In de *Inleiding tot de tweede reeks der Nieuwe-Gids-Jaargangen* (9e jrg. II, 1894) noemt hij zichzelf ‘de stichter’. Wanneer men de feiten groepeert, komt men tot een geheel andere conclusie. Zonder twijfel is Kloos één der oprichters geweest, maar evenals in *Flanor* speelde hij bij de voorbereidende werkzaamheden geen rol van beteekenis. Van Eeden mag bij het groote publiek al naam hebben gehad vóór *De Nieuwe Gids* verschenen was, bij had de jongeren stond Kloos hooger ɐangeschreven. En geen wonder. Hij had in *De Nederlandsche Spectator* en het *Weekblad de Amsterdammer* artikelen gepubliceerd, waaruit niet alleen zijn gedegen kennis en nagelvast oordeel bleken, maar ook zijn uitstekende stijl. Deze korte essays bereikten een hoog niveau en het *In Memoriam Jacques Perk* van November 1881 was voor de jongeren een manifest voor de nieuwe komende kunst. Het werd nog in belangrijkheid overtroffen door zijn inleiding van September 1882 bij de uitgave van Perks Mathildecyclus, een beginselverklaring, een monumentaal stuk proza, dat zich heeft kunnen handhaven in den loop der tijden.

Wat was natuurlijker dan een algemeene bewondering van zijn leeftijdgenooten? Voeg daar nog bij, dat hij gedichten had geschreven van bijzondere schoonheid en men kan volkomen begrijpen, dat Kloos niet alleen bewonderd, maar zelfs vereerd werd.

Wie waren het dan wèl, die het voorbereidende werk hebben gedaan?

Men weet, dat F. van der Groes oprichter van *Flanor* is geweest, waarin het idee van een tijdschrift aanyankelijk op den voorgrond heeft gestaan; dat Willem Paap daar een voorstander van was en de leuze l'art pour l'art heeft aahgeheven; dat het H. G. Samson was die al in 1881 als naam der vereeniging ‘De Nieuwe Gids’ voorstelde; dat H.C. Muller in Mei 1882 nog een poging deed om het plan tot oprichting van een tijdschrift te verwezenlijken, welke poging wederom mislukte en dat in December '84 en Januari '85 de plannen van de jongeren, buiten *Flanor* om, vaster vorm hadden aangenomen.

Daar de mededeelingen van Kloos over de oprichting van *De Nieuwe Gids* weinig betrouwbaar zijn gebleken en niet alles uit de authentieke stukken - wel veel - kan gereconstrueerd worden, zij hier liever gewezen op hetgeen de exacter Verwey in zijn reeds genoemd artikel *Voor veertig jaar* heeft gepubliceerd. Verwey geeft daarin aan Paap den lof, die hem toekomt. De vrienden, door *Flanor* samengebracht, waren op bezoek gegaan bij den uitgever Hyman Binger[1] met wien de oprichting van een tijdschrift ernstig besproken werd.

'Ik zie ons daar nog zitten - de zoon Binger bleef staande - terwijl de oude rheumatische uitgever, den linkerarm omhooggestrekt op de leuning van zijn stoel, ons jongeren - Van Deyssel, Van Eeden, Van der Goes, Kloos, Paap en mijn persoon - zijn meeningen uiteenzette. Eén keer stond hij op en liep naar de boekenkast. Hij was de vermaarde en belangelooze uitgever van Van Lennep's Vondel, en zoo verbaasde het niet dat hij voorsloeg het tijdschrift "Den Gulden Winckel" te noemen en naar zijn uitgaaf greep om ons den titel te laten zien. Maar hij eischte tienduizend gulden als waarborgsom en wij moesten bekennen dat zooveel kasgeld niet tot onze beschikking stond.

Niet lang daarna kwam Paap met een beter voorstel. Paap stond, vanwege zijn vriendschap voor Multatuli, in betrekking met J. Versluys, en deze had hem gezegd, dat zijn broeder, de uitgever W. Versluys, misschien wel geneigd zou zijn aannemelijker voorwaarden aan te bieden. Zoo gebeurde het. Versluys wou oogenblikkelijk tot de uitgaaf besluiten en er tegen het najaar toe overgaan, mits mogelijke schade door ons gedekt zou worden. Honorarium ontvingen we niet; eerst later werd het in bescheiden mate uitgekeerd.

Paap was het ook, die den titel "De Nieuwe Gids" voorstelde. Zoodra hij het deed was het ons duidelijk, dat dit de naam moest zijn. "De Gids", in 1865 het orgaan van een zelfvoldane burgerij geworden, was vanzelf de vijand van ieder nieuw dichterlijk en geestesleven. Evenals hij in 1836 zich had aangemeld met den ondertitel Nieuwe Vaderlandsche Letteroefeningen, zouden wij nu het praedicaat Nieuwe naasten nevens hèm.'

Dit is het verhaal, zooals Verwey het ons voorlegt, maar eerlijkheidshalve - de latere phantasiën van Kloos laat ik buiten beschouwing, al zal ik op een enkel punt als voorbeeld de onjuistheid bewijzen - moet hier iets volgen uit een brief van Kloos, 17 Februari 1887 geschreven aan mr M.C.L. Lotsy, ijverig medewerker van *De Nieuwe Gids* in dien tijd. Men moet echter goed in het oog houden, dat Paap toen reeds afgetreden was als redacteur van het

1 De bijeenkomst had plaats op den avond van 25 Dec. '84, wat blijkt uit het volgende briefje van Frank van der Goes, dat zich in de nalatenschap van Thijm bevindt:

> De bijeenkomst is morgen, 1e Kdg,
> bij den Heer B., Vondelstraat 1,
> ten 9 uur.
> t.t.
> F.v.d.G.
> Am. 24 Dec 84.

tijdschrift en met Frans Netscher een weekblad had willen oprichten, waarin Kloos en de anderen - en terecht - concurrentie zagen met hun eigen blad. Er was dus een zekere animositeit. Aanvankelijk dacht Kloos, drie jaar jonger dan Paap, echter anders over hem. Die meening kan men vinden in de brieven van Kloos aan Vosmaer, ja zelfs den indruk van vriendschap krijgen, al was die voor den Haagschen schrijver grooter, daar hij hem een hartsgeheim toevertrouwde, waar Paap en Verwey niets van wisten (brief van 24 Dec. 1883). In 1881 (15, 19 en 31 Dec.) beroept hij zich op Paap tegenover Vosmaer. Op 24 December van dat jaar schrijft hij: ‘Maar, à propos, U moet Paap en mij volstrekt niet identificeeren. Hij heeft verstand, scherpzinnigheid en geest, maar wij verschillen hemelsbreed in sentimenten en in de richting van ons gedachtenleven, al zijn wij het eens, dat er wel wat veelvuldiger verheffing in onze litteratuur mag komen. Wij wisselen dikwijls van gedachten over litteraire onderwerpen - dat is al.’

Aan Verwey schrijft Kloos 5 Aug. '82 uit Brussel: ‘Stuur het stukje voor de aardigheid eens naar Paap: die kijkt dikwijls fijner dan ik.’ (Maurits Uyldert, *De Jeugd van een Dichter* pag. 200) en 12 September van dat jaar - aldus dezelfde schrijver - heeft Verwey in een dagboek-aanteekening het volgende geschreven over Paap: ‘Hij heeft talent, misschien zelfs genie: ik wou dat ie er een doorslaand bewijs van gaf. Z'n kritiek aan m'n stukjens begrijp ik niet recht: parodieeren kan men alles, maar daarmee is niets bewezen.’ (blz. 74)

Als Kloos bezig is aan de *Mathilde* (25 Febr. 1882) schrijft hij aan Vosmaer dat hij geen woord verandert ‘zonder met Doorenbos en Paap te raadplegen.’ Over *Persephone* is Kloos het niet met Paap eens. (*De Briefwisseling Vosmaer-Kloos*, uitgegeven en ingeleid door dr G. Stuiveling, blz. 199).

Het volgende citaat uit den brief aan Lotsy is uit het Copieboek van *De Nieuwe Gids* (69 E 14). Hier slechts het deel over de oprichting van het tijdschrift. Kloos schrijft: ‘Eindelijk kwam in Dec. '84 het langgewenschte plan van oprichting van een tijdschrift weder ter sprake. De heeren van Eeden, v. Deyssel, v.d. Goes, Verwey en ondergeteekende kwamen bij den uitgever Binger alhier op een avond bijeen en bepraatten de zaak. Maar de heer Binger was zoo onvoordeelig in zijn condities, dat wij begrepen niet bij hem te moeten zijn (ook was er van Paap als redacteur toen nog geen kwestie, want ik was de eenige van die vijf, met wien hij meer frequent omging). v. Deyssel nu zonderde zich al spoedig af om gezondheidsredenen (zenuwoverspanning) en ging naar het buitenland[1]. Niets meer van zich latende hooren, viel hij af van het plan en wij rekenden zonder hem. Toen stelde ik voor om Paap te vragen als 5e redacteur en de andere heeren hadden daar niets op tegen. Paap nam aan, het plan lachte hem toe, en met den uitstekenden praktischen geest dien hij bezit, had hij spoedig de zaak met

1 In *Gedenkschriften* van L. van Deyssel vertelt hij, dat zijn bezoek aan Laroche in 1884 viel. Dat is een vergissing zijnerzijds. Hij was daar van 19 April '85 tot eind Juli van dat jaar. (Zie *Ontstaan en achtergrond van ‘Menschen en Bergen’* door Harry G.M. Prick in *Roeping*, 30e jrg. no. 5, blz. 172.) De mededeeling van Thijm in hetzelfde werk (blz. 227), dat hij den zomer van 1885 grootendeels in Laroche doorbracht is dus juist, ook wat het tweede verblijf in April 1887 betreft.

uitgever en drukker geregeld. Hij was toen de eigenlijke man, die handelde, *de* man'.

En als men het oordeel van een ander tijdgenoot wil: Van Eeden schrijft 8 Juli 1885 aan Jan Veth (*Kunstenaarsbrieven*, F.v.E. Genootschap 1937): 'Daar steekt de Nieuwe Gids (Ach! waarom niet "het Loodsje"?) van wal. Paap aan 't roer. Kloos peinzend op de plecht. Albert in de mast. 'En 't losgedonderd schot wenscht heil aan 't vaderland!'. 'Hier kan men dan bijvoegen hetgeen Frans Erens heeft geschreven (*Vervlogen jaren*, 2e druk pag. 106), 'dat Paap de oprichting van de Nieuwe Gids op een zeker moment tot werkelijkheid heeft gemaakt'.

We weten nu, dat zelfs Kloos erkende, dat Paap *de* man was en als we de notulen van *De Nieuwe Gids* (69 E 16) lezen, zien we, dat de eerste officieele vergadering 3 Juli 1885 gehouden werd, waarin Paap tot penningnmeester, Kloos tot secretaris en Van Eeeden tot voorzitter werd benoemd. Maar vóór deze genotuleerde vergaderingen waren gehouden zijn bijeenkomsten uitgeschreven door Willem Paap. Daarover heeft Maurits Uyldert in zijn reeds genoemd belangwekkend boek bijzonderheden gemeld (blz. 148 e.v.). Op 12 Juni '85 stuurde Paap een briefkaart aan Verwey, waaruit blijkt, dat den volgenden dag een vergadering werd gehouden, waarop bepaald zou worden of het tijdschrift G.W. of N.G. heeten zou. Een week later was er weer een vergadering en nu was er sprake van den N.G. Dus kunnen we aannemen, dat op 13 Juni 1885 het tijdschrift officieel zijn naam kreeg.

Nog een bewijs van Paaps activiteit bij de oprichting van *De Nieuwe Gids* is onderstaande brief aan Frederik van Eeden (Brievenverzameling F.v. Eedenmuseum in de Univ. Bibl. te Amsterdam). Een dergelijken brief heeft Paap geschreven aan F.v.d. Goes, (zie dr G. Stuiveling, *Versbouw en ritme in de tijd van* '*80*), waarin deze zinsnede voorkomt, die in den brief aan Van Eeden ontbreekt. 'Versluys maakt niet het minste bezwaar om zijn naam als uitgever bij het bericht in den Amsterdammer vermeld te zien'. De brief aan Van Eeden luidt:

Amsterdam 5 Juli '85.

Van E.-

Een vraag, die ik tot myn spyt gisteravond vergeten heb te doen, en waarop ik gaarne per ommegaande of althans heel spoedig bericht zou hebben: -

Ik ben vroeger reeds begonnen y grec voor de gewone ij te drukken en wensch het ook in myn stukken in De N.G. te doen. Kloos doet hetzelfde, wy vinden de y sierlyker dan de ij, vooral in de Elseviertype.

Wees zoo goed my op te geven of jy het ook wilt doen of je aan de ij wenscht te houden. Zelfs bestaat natuurlyk de mogelykheid, dat er bezwaar tegen is, dat Kloos & ik het doen en anderen niet.

De reden waarom ik een en ander ten spoedigste weten moet, is, dat ik het aan den drukker Clausen moet opgeven. Want als by dat niet weet, zou hy, als naar gewoonte, weinig y grecs koopen en dus in de eerste aflevering met vreemde y grecs moeten knoeien.

Door nu in den een of anderen zin een beslissing te nemen, ben je volstrekt niet gehouden, later niet anders te mogen doen.

De quaestie is vooral deze, dat, als we allen y grec mochten willen drukken, Clausen er een groote hoeveelheid van moet aanschaffen.

Er is haast by het antwoord, want Maandag of Dinsdag moet ik aan Clausen de Elsevier bestellen.

Na groete
je
Paap

De beslissing is gevallen op de ij, die ook in Paaps artikel over het Romeinsche Recht werd gebruikt.

De oprichting van het tijdschrift werd, blijkens de notulen van 28 September, gevierd met een souper bij Van der Goes op kosten van Paap, Van der Goes en Van Eeden. Genoodigden waren ‘de heeren Dr. Blink, Dr. v. Deventer, François Ehrens, Karel Alberdingk Thijm, W. Versluys, A. Aletrino, Dr. Jelgersma, M.B. Mendes da Costa, Tak’. Op het souper zelf ontbrak Tak en verscheen daarentegen dr Frowein.

‘In principe [werd op die eerste officieele vergadering] uitgemaakt, dat de heeren *Verwey* en *Kloos* honorarium zullen ontvangen en wel twintig gulden per vel. Mochten echter, terwijl het tijdschrift in gang is, de zaken zoo slecht zijn, dat het geven van dit of van eenig honorarium, hoe gering ook, voor het voortbestaan van den N.G. schadelijk zou kunnen worden, dan kan op voorstel van een der vijf in overweging worden genomen, bovengenoemd honorarium te verminderen of geheel af te schaffen’. Uit de kasboeken is gebleken, dat Kloos en Verwey steeds honorarium hebben gekregen, zoodat Verwey zich vergist heeft in zijn geciteerd artikel en Uyldert in zijn boek over de jeugd van Verwey. Ook in de notulen van 8 October staat te lezen, dat Verwey, na eenige discussie, 50 gulden honorarium voor zijn bijdragen in de 1e aflevering kreeg.

We zullen de notulen later woordelijk citeeren, maar wijzen er nu op, dat Paap voor het papier en den omslag zorgde; een concept-contract maakte; de a.s. medewerkers bezocht; contact legde met de Haagsche groep Netscher-Prins en de wenschelijkheid van een prospectus onder het oog bracht.

De tweede persoon, die zeer actief is opgetreden, was Frank van der Goes. Hij schreef over het tijdschrift aan dr W. Doorenbos en ontving 2 Januari 1885 antwoord. De meening van den ouden leeraar over de plannen en over zijn eigen bijdrage, waar Van der Goes om gevraagd had, kan men vinden in de Bijlagen van *Dr Willem Doorenbos* door dr C.G.L. Apeldoorn (blz. 286 e.v.). Ook schreef Van der Goes het prospectus en een bericht voor de *Amsterdammer*, zooals ik meldde. Voegt men hier het werk van Frederik van Eeden en Albert Verwey bij, dan ziet men, dat Kloos ook hier geen rol heeft gespeeld van eenige beteekenis in den aanvang. Wel heeft hij een brief geschreven aan Marcellus Emants om hem als medewerker te winnen en ook correspondentie gevoerd met Van Eeden.

De Financiën. - Het is tot nog toe een open vraag geweest wie het geld heeft geleverd om de verschijning van *De Nieuwe Gids* mogelijk te maken. Vermakelijk is het verhaal, dat Kloos heeft gedaan in het *Gedenkboek*, dat bij het 25 jarig bestaan van *De Nieuwe Gids* is verschenen, over de wijze, waarop hij in het bezit is gekomen van f. 1000.- voor dat doel. Men kan het lezen in het artikel *Hoe 'De Nieuwe Gids' tot stand kwam en wat hij heeft gedaan* op blz. XVI en XVII. Hij schrijft: 'Zoo moest ik de stoute schoenen wel aantrekken en ging, haast zonder-hoop-van-welslagen, naar een oudere[1], letterkundige, gefortuneerde dame, die ik eenigermate kende, en vroeg haar, na haar alles uitgelegd te hebben, om haar sympathie en steun voor 't ontworpen orgaan. Zij hoorde mij kalmpjes aan, zonder dat ik in haar oogen iets vriendelijks kon lezen, en nadat ik had uitgesproken en dacht: "ik ben voor niets gekomen", stond zij plotseling op, liep naar een hoek van de kamer en voor een schrijfbureau staande, deed zij iets in een couvert, en reikte mij dit over, met de volgende snel-gesproken woorden, die ik altijd onthield: "Hier, neem dat meê, en stel dat aan den penningmeester van je tijdschrift ter hand. Als ik vertrouwen had in jullie letterkundige toekomst, zou ik méér willen doen, maar nú kan ik niets anders geven als *dit*". Ik vroeg haar toen om een kwitantie, opdat ik haar mijn schuld zou kunnen bekennen, maar, glimlachend, voegde zij mij toe: "Neen, dat doe ik niet: dat geld beschouw ik als geheel verloren: ik wou je alleen maar laten zien, dat ik het goed met je meen". Ik bedankte haar natuurlijk vriendelijk en stond, anderhalve minuut later, wederom op straat. Begrijpelijkerwijze keek ik toen, zoodra ik een hoek om had geslagen, belangstellend in de envelop, en zag, tot mijn blijde verrassing inplaats van de verwachte 25 of 40 gulden, een onmiskenbaar-echt bankje van duizend pop. Mijn hart werd natuurlijk onmiddellijk tien pond lichter, want nu behoefde ik niet meer bij anderen te gaan, en kwam het tijdschrift stellig tot stand. Van Eeden wist bovendien, op overeenkomstige wijze, een dergelijke som los te krijgen, en het tijdschrift kon dus beginnen: de eerste aflevering verscheen'.[2]

In van onzen tijd (11e jrg. 1910-1911, blz. 14) verscheen naar aanleiding van deze phantasie een artikel van J. K[alf] onder den titel *Een Document voor de Geschiedenis van 'De Nieuwe Gids'*, waarin hij protesteerde tegen 'dit geforceerd studentikoos relaas', dat 'voor wie het voorrecht hadden de hier bedoelde "oudere" letterkundige gefortuneerde dame te kennen' onaangenaam klinken moet. En nu reproduceert de schrijver een quitantie van den volgenden inhoud:

'De ondergeteekenden verklaren van den heer [naam overplakt] voor de onderneming De Nieuwe Gids namens de redakteuren-eigenaars, Frederik van Eeden, F. van der Goes, Willem Kloos, Willem Paap en Albert Verwey ontvangen te hebben de som van duizend gulden, voor de terugbetaling van

1 Voor eenige jaren overleden. (Noot van Kloos).
2 Men zie ook de briefwisseling tusschen mevrouw Jolles en Kloos over dit geld, welke brieven later volgen.

welke schuld ieder der vijf genoemde redakteuren zich voor een vijfde aansprakelijk stelt'.

De quitantie is gedateerd 6 October '85 en geteekend door Frederik van Eeden en Willem Paap. Leest men nu de Notulen van de redactievergaderingen gepubliceerd in *De Nieuwe Gids* van 1925 blz. 441-450, dan zal men geen woord vinden over deze 1000 gulden. De documenten van het tijdschrift zijn zonder twijfel gepubliceerd door Jeanne Kloos - Reyneke van Stuwe, want telkens vindt men daar opmerkingen in haar handschrift. Nu is in de Notulen van 21 September 1885 de volgende passus met potlood doorgestreept.

'Kloos deelt het bericht van Mevrouw Jolles mede, dat we ten allen tijde over de duizend gulden ten kantore van haar man kunnen beschikken'. En ten overvloede vindt men op een los dubbel blaadje, blijkbaar de aanteekeningen voor de notulen van 13, 16 en 21 September: 'Bericht van Mevrouw Jolles, dat de 1000 te alien tijde ten kantore beschikbaar'.

Hiermee is het heele verhaal van Kloos naar het rijk der fabelen verwezen. Jeanne Kloos, die dit geweten heeft, wil ons toch overtuigen, dat Kloos de waarheid had gesproken. In haar boek *De Waarheid* (z.j. 1950) gaat zij J. Kalf te lijf (blz. 64 e.v.) en verdedigt haar man op een manier, die bewijst, dat zij van geschiedschrijving noch van de waarheid eenig begrip heeft[1].

Wie hebben het overige geld geleend om de uitgave mogelijk te maken? Kloos schrijft, dat Van Eeden daar voor gezorgd heeft en dat was inderdaad het geval. Door zijn bemiddeling heeft de heer G. van Gennep 500 gld bijgedragen en de uitgever W. Versluys zorgde voor hetzelfde bedrag. Zoo was de toestand in September 1885. Uit de kasboeken heb ik deze cijfers overgenomen, zoodat met 2000 gulden begonnen werd (69 E 17-25).

Naar het door Paap opgemaakte contract met Versluys heb ik naarstig gezocht, maar in het archief van *De Nieuwe Gids* was niets te vinden, noch kon de firma Versluys, op navraag, een contract ter inzage geven. Wel vond ik een quitantie van Mr W.A. Paap, advocaat en procureur, Leidschekade

1 Kloos heeft zich in het *Alg. Handelsblad* van 22 October 1910 op de volgende wijze trachten te verdedigen, welk betoog hier, volledigheidshalve, moge volgen:
'Het wil mij voorkomen, dat de onminzame schrijver J.K., in "Van onzen Tijd", zijn stuk gerust ongeschreven had kunnen laten. Want de beide tegen mij ingebrachte beschuldigingen: 1°. "een vergissing in de feiten", 2°. "een ondankbaarheid" worden door hetgeen J.K. zelf vertelt en zien laat, volkomen ontzenuwd.

1°. Is het J.K. mogelijk, een quitantie te toonen, *op mijn naam, aan de bedoelde dame persoonlijk* verstrekt? Néén, nietwaar? De feiten van het onderhoud blijven volkomen, exactlijk-precies, zooals ik ze heb meegedeeld. Dat er later, na onderling overleg der redactie, en met algemeen goedvinden, toch, *namens de geheele redactie*, een quitantie is afgegeven aan den *echtgenoot* dier dame, is iets wat geheel buiten het door mij vermelde onderhoud valt.

2°. Wat verder de wezenlijk-zonderlinge aantijging van "ondankbaarheid" betreft, - juist het *niet*-vermelden, door mij, dier latere gedachte en handeling (de quitantie) is immers het hoogste blijk mijner erkentlijkheid.
De schrijver, J.K., bespeurt het niet eens, hoe hij aan de impulsieve daad der "beminnelijke en begaafde vrouw", *door het publiceeren dier quitantie* allen schijn van mooi-menschlijke vriendlijkheid en spontaneïteit te ontnemen tracht, en haar doet voorkomen als een tamelijkbanale en, voor een zeer-gefortuneerde, volstrekt niet zoo buitengewoon-te-roemen handelwijs'.

nr 86, luidende: ‘Ontvangen 20 gld, zijnde de helft van het bedrag verschuldigd door de N.G. voor het opmaken van een contract met den heer Versluys 4/7/88’.

De 2000 gulden waren echter al vrij spoedig op. In het eerste jaar bedroeg het aantal inteekenaren 274; aan honoraria werd 1191. 29 gld betaald en het verlies bedroeg 1472.60 gld. Er moest nieuw geld komen. In November 1886 - Frank van der Goes is dan als penningmeester in de plaats van Willem Paap werkzaam - was de kas zoo goed als ledig, schrijft J. Huizinga in zijn *Leven en werk van Jan Veth* (blz. 23). En dan citeert hij een brief van Van der Goes aan Veth: ‘De poëzie van onze poëten kan niet duisterder zijn dan het raadsel hoe zij aan duiten zullen komen. De geldlade is zoo ledig als hunne vijanden 't van hunne hoofden beweren. - Enfin het is op’. ‘Veth’ - zoo vervolgt Huizinga - ‘had zich laten ontvallen, - herinnerde Van der Goes hem -, dat hij, wanneer de Nieuwe Gids geld noodig had, “met nog een ander uitstekend en edelmoedig vriend” (het was Mevrouw Jolles-Singels, die ook bij de oprichting de helft der middelen had gegeven) bereid zou zijn, haar met een sommetje te helpen. Nu is inderdaad het oogenblik gekomen’.

Op 12 November 1886 had Van der Goes ook aan Van Eeden geschreven (F.v.E. museum). Aan het slot van dezen brief zegt hij: ‘Nog iets. Hoe staat het met jelui, enfin, met wat jelui geven voor W.K.? Sedert 1° Augustus, boek ik f 50.- p. maand in zijn credit, en belast voor dit heele bedrag de N.G. Als je wilt continueeren met de bijdrage, wees dan zoo goed mij vanaf dien datum te sturen wat jelui portie was. De N.G. heeft op dit oogenblik f. 84.90 in kas’. -

Van der Goes schreef 16 November aan Van Eeden, die hem op den vorigen brief humoristisch had geantwoord: ‘Ik bedoel maar dat ik de heeren, die a.s. Decemberdag zullen komen aankloppen om honoraria, salaris etc. niet met geestigheden kan betalen, hoe verdienstelijk ze overigens mogen zijn. Dat Veth en Witsen zich vermaken met den toestand van onze kas is ook zeer aardig, maar ik vind dat de eerstgenoemde verfkwast wel had mogen antwoorden op mijn dringend schrijven. Wat ik opmerkte over het geld voor W.K. hebben zoowel Martha, jij en Veth in jelui vroolijkheid over 't hoofd gezien. Dat spijt mij. Ik meende te zullen ontvangen drie maal vijf gulden voor vier maanden, dat is ongeveer zestig gulden. Persoonlijk schat ik natuurlijk een blaadje humoristica hooger dan deze luttele som gelds. Maar ik betwijfel of de crediteuren van onze onderneming deze zienswijze zijn toegedaan. Willen wij er de proef van nemen? Als Kloos en Verwey 1 December a.s. bij mij komen, zal ik je brief in tweëen deelen, en elk een zijdje geven als ware het een banknoot’.

Ook aan Kloos heeft Van der Goes op 16 November een brief geschreven, waarin hij graag in het begin van de week een vergadering wil hebben om de financieele aangelegenheden te bespreken. (69 E 2)

Er waren 30 Sept. 1885 nog voor 2000 gld ongeplaatste obligaties van de eerste serie. De geheele geldleening aangegaan door de Redacteuren-Eige-

naars, was 8000 gld groot. In September 1888 stonden de aandeelen op naam van de volgende personen:

Nos. 1, 2, 3 en 4 Mevrouw de Weduwe H.J. Jolles-Singels, ieder groot 250 gld
Nos 5/6 De heer van Gennep te Rotterdam 500 gld.
No 7 P.L. Tak te Amsterdam 250 gld
No 8 Willem Witsen 250 gld
No 9 Mevrouw M. de Gijselaer, geb. van Assendelft de Coningh 250 gld
No 10 dr Frederik van Eeden te Bussum 250 gld
No 11 F.M. Wibaut te Middelburg 250 gld
No 12 C.V. Gerritsen te Amsterdam 250 gld.

Dat de toestand, financieel, het volgend jaar niet verbeterd was, blijkt uit een klad van Tak, waarin staat: 'Wat te doen? f 2000 plaatsen. Boeken[1] bezwaar voorwaarden.

'Verwey en Kloos schuld royeeren (Verwey blijft debiteur voor de copij van 't contract).' Uit deze laatste zinsnede blijkt, dat dit klad moet dateeren van na October 1889, wat ook uit het feit is af te leiden, dat Tak het geschreven heeft.

Uit de balans, die men had laten opmaken, omdat de chaos groot was, blijkt, zooals hierboven geschreven werd, dat het totaal aan uitbetaalde honoraria voor den eersten jaargang 1191.29 gld bedroeg. Kloos had een schuld van 154.47 en Van Deyssel van 42.50 gld.

Voor 1886/'87 bedroeg het uitbetaalde honorarium 1024.47 gld, het nadeelig saldo 2546.62½ gld; voor 1887/'88 waren deze cijfers resp. 1243.05 en 3207.08½; voor 1888/'89 1278.55 en 3552.68 en voor 1889/'90 over de maanden October, December, Februari en April 842.40 en 3273.61 gld. (De schuld van Kloos stond op de balans voor dat jaar op 209.93 en van Verwey op 995.46 gld).

Het verliescijfer loopt door van jaar tot jaar, zoodat het cijfer van den laatsten jaargang het totale verliescijfer is. Om echter een makkelijker overzicht te krijgen van den toenemenden bloei van het tijdschrift volgen hier de verliescijfers per jaar: 1e jrg. 1472.60 gld.; 2e jrg. 1074.02½ gld.; 3e jrg. 660.46 gld.; 4e jrg. 345.60½ gld.; 5e jrg. over October, December, Februari en April 279.07 gld.

Gaan wij nu het aantal abonné's na, dan zien wij, dat het van 274 in het eerste jaar steeg tot 350 in het tweede, tot 440 in het derde, tot 511 in het vierde, tot 533 in het vijfde, 476 in het zesde en 585 in het 7e jaar. Geleend werd er desondanks ieder jaar. We vinden voor 1885 16 obligaties van 250 gld.; in 1886 10, in 1887 7, in 1888 5 en in 1889 2, dus in 5 jaar totaal 40 obligaties à 250 gld of 10.000.- gld. Bij de latere koopers van obligaties vinden we de namen van M.J. Tiele, mr N.A. Calisch, C.F. van der Horst, A. Kapteyn, Jacob Batavier, B. Gomperts, Dubourcq, Schlencker, Hugo Muller, A.S. van Wezel, Loopuyt en Granaat.

1 Vermoedelijk de broer van H.J. Boeken, die bankier was.

Het is ook interessant om te zien hoeveel honorarium Willem Kloos per jaar heeft ontvangen, waarbij men in het oog moet houden, dat daarvan 600 gld. voor het waarnemen van het secretariaat is. Men kan dan tevens zien hoe weinig het honorarium bedroeg voor zijn bijdragen of - als men - wil - hoe weinig hij bijdroeg in vergelijking tot Albert Verwey.

Kloos ontving in 1885 totaal 705 gld; in 1886 868,82; in 1887 678.40 en in 1888 773.80. Voor Verwey bedroegen de ontvangsten: 1885 174.08½, 1886 336.03½; 1887 137.25; 1888 559.68½.

Cijfers kunnen aardig illustreeren wat thans beroemd geworden bijdragen in dien tijd aan honorarium voor de auteurs hebben opgebracht. Het artikel van Albert Verwey over *Het Sonnet en de Sonnetten van Shakespeare* leverde hem 37.50 gld. op en zijn *Persephone* (9 bladzijden druk) 11.25 gld. Van Kloos stonden in die eerste aflevering vier sonnetten, waarmee zijn latere bundel opende en die nu klassiek zijn. Ze gingen voor 1 gld per stuk.

In de tweede aflevering bracht *Herfst in het Woud* van Frans Netscher (4 pagina's) 10 gld op; drie sonnetten van Verwey, waarbij het nu zoo bekende ‘O man van Smarten met de doornenkroon!’ 3.75 gld en *Demeter* (7 pagina's) 8.75 gld. De *Literaire kroniek* van Kloos bracht 11.25 gld. in het laatje. Maar *De kleine Johannes* van Frederik van Eeden werd niet gehonoreerd; hij kreeg pas veel later geld, Van der Goes echter in '88/'89. Dit is voor een latere periode van belang te weten.

Tot slot alleen nog, dat Herman Gorter voor het eerste deel van *Mei* (39 blz.) in 1889 50 gld. heeft ontvangen. Ook de meeste andere medewerkers kregen honorarium.

Het Eerste Nummer.

- De voorbereiding voor het eerste nummer werd vroeg begonnen. Doorenbos belooft 30 Juni v.d. Goes om ‘juffr. Swarth (aan te zetten), zoodra (hij) haar (spreekt)’ en zegt zelf, in een brief van 22 Augustus dat hij schrijven zal ‘over de laatste liefdesgeschiedenis van Henri IV met de Prinses Condé, naar aanleiding van een verschenen boek’, welk artikel op 9 September verzonden werd. Toch ging het verre van vlot. Van Eeden heeft er 12 Augustus uit Noordwijk aan Zee een uitvoerigen brief over geschreven aan Albert Verwey. Hoewel de naam van het tijdschrift reeds 13 Juni 1885 was vastgesteld als *De Nieuwe Gids*, gebruikt Van Eeden in dezen brief eenige malen de initialen *G.W.* (*Den Gulden Winckel*). Deze brieven bevinden zich in het Van E-museum:

Huis ter Duin, Noordwijk a/Zee, 12 Aug. '85

Albertje! ik vond gisteren per slot van rekening - dat het niet bijster prachtig stond met de G.W. Eén stuk gereed en voor de rest beloften. Zeer geschikt om een prospectus - maar minder om een tijdschrift mee te vullen. Daarenboven drijven alle beloften op de eerste aflevering, zinkt die dan gaan ze alle mee naar den kelder. En voor die eerste aflevering hebben wij niets - als nog geen 3 vel van mij en een stuk van Paap dat naar de berichten

van Kloos niet deugt. Van Deventer in de lucht, Doorenbos onzeker de eerste waarschijnlijk voor 't publiek ongenietbaar, de tweede alleen uit reverentie onvoorwaardelijk opgenomen. Wij kwamen tot de conclusie dat de eerste aflevering volstrekt niet zoo schitterend zou worden. En die zal door duizenden gelezen worden en die moet alle weifelaars winnen. Daar heb ik waarlijk een zwaar hoofd in. Kloos redde zich al met de verontschuldiging dat de Banier nog erger was toen zij uitkwam. Ik herinner mij heel goed den tijd dat er hard geroepen werd, niet *goed*, maar *heel goed*, daar gaat niets van af. En nu zouden wij ons al geruststellen met het treurig gehalte der andere tijdschriften. Waarachtig dat doe ik niet. Ik heb het langst en het eerst van allen de zaak bedenkelijk en moeielijk gevonden, waar Kloos en jij al volle zekerheid van welslagen zeiden te hebben. Jij hebt brieven geschreven waarin je zeide te stikken in de bergen kopie waaruit alleen de veiligheidsklep van een tijdschrift je kon redden. ‘Wij moeten’ zeiden wij toen, want we kunnen ons moois niet vertoonen.

En nu! - voor de eerste aflevering is zelfs niet eens genoeg om er iets bizonders van te maken.

Zie ik heb geen lust er berouw van te krijgen dat ik op dien middag na je overtuigende welsprekendheid beloofd heb je te helpen. Maar daarvoor moet het blijken dat je niet te veel gezegd hebt.

Nu ik geloof dat het gaan zal en ik *wil* dat het gaan zal. Je begrijpt dat, want het geven van Johannes heeft mij veel gekost [zooals je weet, doorgeschrapt] en dat wil ik niet voor niet gedaan hebben. Maar ik reken er ook op, dat jij zult handelen overeenkomstig je geestdrift van dit voorjaar. Toen had ik er zeker vrede mee dat je je bundel zou uitgeven en geloofde ik met Kloos en van der Goes wel iets van het voordeel dat je bekendheid ons zou brengen. Maar dat alleen omdat ik er op rekende toch iets als persephone voor ons te krijgen. Nu dat echter niet het geval zal worden, verandert alles. Het zwaartepunt van je eerste werk zal nu geheel buiten de N.G. vallen.

Het bundeltje zal betrekkelijk onopgemerkt voorbij gaan en in de eerste aflevering die oneindig veel meer lezers zal vinden en die veel belangrijker is voor onzen naam zal niets bizonders van je te vinden zijn. Dat wordt een geheel verkeerde aanwending van krachten De verdeeling van den indruk die je maakt is ten nadeele van jou en van ons. Kwam er na je bundel een klimax in de eerste aflevering dat was het wat. Nu geeft je bundel weinig en de aflevering niets. Eerst bij het zien van de N.G. zal iedereen vragen: ‘Wie is Verwey?’ en het terugwijzen naar een onlangs verschenen bundeltje geeft weinig. Maar het tegelijk optreden met een flink stuk van hetgeen je kracht is, hou ik voor hoogst noodig. Voor de poëzie hebben wij een stuk of 10 sonnetten. Je begrijpt dat zooiets een gekken indruk zal maken, waar het bekend is dat onze nieuwe richting voornamelijk onze poëzie betreft en waar wij terstond beginnen met grootheden af te maken - en dat door Paap en Van der Goes.

Werkelijk Albertje, ik sta er op dat je Persephone in de eerste aflevering zet. Het kan zeer goed - er is niets afgedrukt en al was dat zoo dan kan Rös-

sing best wachten. Als hij bezwaren heeft moet hij maar weten te schikken. Je bundel moet een maand later verschijnen - dan kan Persephone er in blijven. Als de G.W. goed ontvangen wordt zal je boekje des te meer verkocht worden - en het zou een onvergefelijke domheid zijn als je een onderneming als de G.W. waarvoor je zooveel liefde zeide te hebben liet schade lijden terwille van het grooter debiet van een bundeltje dat je *nu* zeker toch niet veel op zal brengen.

Ik zal je niet verwijten dat je graag het bundeltje hebt willen uitgeven, uit ongeduld eigenlijk of om niet alleen als onbekende op den titel der G.W. te staan, maar ik verwacht stellig, van je, nu het blijkt dat deze vacantie zoo onvruchtbaar is geweest dat Persephone onmogelijk kan vergoed worden dat je nu ook zult woord houden en even als ik het gezamenlijk belang boven dat van jou of Rössing zult laten gaan.

Volgens mijn overtuiging zal het je bovendien eerder goed dan kwaad doen, zooals de zaak nu staat. Want dat stuk over Shakespeare, dat je ‘desnoods’ gereed zoudt kunnen maken kan onmogelijk zulk een indruk maken als persephone. Dat blijft tot nog toe, niet je beste, maar je belangrijkste werk - en je hebt het zelf gezegd dat wij ons nu verplicht hadden het voornaamste wat wij maakten voor het gemeenschappelijk doel te geven. Ik zal mij daaraan houden en verwacht van jou hetzelfde. Bezwaren van Rössing beduiden niets. Geld zul je toch vooreerst niet van hem zien. Ik ben al anderhalf jaar bezig mijn onnoozele guldens uit zijn handen te krijgen.

Wij hebben Persephone noodig, dringend noodig. Als je bleef weigeren zou de eerste aflevering eenvoudig een failure worden, en daarmede de zaak voor 't vervolg meer dan bedenkelijk.

Ik hoop niet dat mijn brief je erg onaangenaam zal zijn. Ik heb er over loopen soezen en dit is de eenige uitweg die ik zie. Als ik ergens hart voor heb, houd ik vooral niet van een slecht begin.

Dag beste Albertje - schrijf mij zoo gauw je kunt

je FREDERIK

Van Eeden, inmiddels naar Mijnsheerenland vertrokken, schrijft d.d. 29 Augustus aan Verwey, dat hij hoopt geen oproeping voor den *N.G.* te krijgen in de eerste dagen, omdat hij niet in staat zou zijn er aan te voldoen. Hij vervolgt dan: ‘Is het prospectus nog tijdig gekomen en hoe is het veranderd? Ik heb van Kloos nog niets gehoord. Er zijn al verscheiden abonné's onder mijn kennissen, twee dames die het samen nemen, een Leidsch student, die er veel mee op had en anderen. De verdeeling van Johannes vind ik heel goed. De Jezusfiguur zal geheel wegvallen. Ik zal Johannes, na de worsteling met Pluizer, alleen met den Dood laten blijven, - zij zullen tesamen door de duinen wandelen naar zee - en de Dood zal met hem spreken, en Johannes zal vragen met hem mede te gaan. Doch bij de zee zullen de menschen hem terug brengen - hoe precies weet ik niet, - doch het optreden van een geheel nieuw persoon op de laatste bladzijden is niet goed - ik geloof ook onnoodig’.

Kloos had twee handschriften van *De kleine Johannes* gelezen en er in een brief van 17 Juli 1885 aan Van Eeden over geschreven. Het eerste h.s. noemt Kloos A en het tweede B. ‘Ik zou’ - schrijft hij o.m. - ‘het heusch jammer vinden als je B. als de definitieve tekst beschouwde. Enkele aardige trekjes heb je bijgevoegd, maar hoevele ook niet uitgewischt! En de stijl van A. is misschien wat slordiger, maar stellig veel frisscher en naïever’.

Het tweede hs. is vernietigd, naar ik hoorde.

Verwey heeft op deze brieven van Van Eeden dit antwoord gezonden:

74 Nassaukade Amsterdam. 2 September 1885

Beste Free,

Wij, Amsterdammers kunnen je niet met rust laten in je natuurstaat bij Rotterdam, maar we kunnen het niet helpen. Het redacteurskussen is een kussen met spelden, de punt naar boven, we kunnen niet rustig erop blijven zitten. Goes of Kloos heeft je het stuk van Straatemeyer gestuurd, dat heb je zeker ontvangen. En je hebt stellig niet heel lang hoeven na te denken om zeker te zijn dat het niets is voor de N.G. De stupiditeit, waarmee Paap zulke ergerlijk-ongemanierde boutaderie verdedigt, is me onbegrijpelijk. Het stuk is grof, hij noemt het geestig, het is onleesbaar, hij noemt het goed gestyleerd, het is schetteren over opinies die niet worden bewezen, onder den naam van Politiek Overzicht, hij noemt het ‘dingen, die eens gezegd moesten worden’, en ‘ik ben het volmaakt met “Henri” eens’.

Paaps eigen stuk zul je waarschijnlijk wel in Mijnsh. I. te genieten krijgen. Het zal je niet meevallen, denk ik. Ik heb het gelezen en vond het 1e slecht gestyleerd, 2e plat, met pretentie van geestigheid, 3e aantoonen van taal- en stijlfouten in eenige stukjes van Bilderdijk, zonder bewijs, dat die fouten kenmerkend zijn voor den heelen poeët, 4e voortdurend schelden op B wegens zijn nog niet aangetoonde eigenschappen en roepen ‘Houdt den dief’ vóór het bewezen is dat de man stal.

Geen opinies, geen motieven, in het heele stuk geen enkel - wat de menschen ‘gezichtspunt’ noemen. Het heeft iets van een cahier vol gecorrigeerde schoolthema's, waarin de ‘moedwillige tantes’ zonder eenige noodzakelijkheid over ‘omgevallen inktpotten’ en ‘godsvruchtige ooms’ gestruikeld zijn, 'n chaos van een ijdel godje, die niet weet hoe hij scheppen moet. Dàt is het stuk van Paap. Het zal niet makkelijk zijn hem aan zijn verstand te brengen dat het slecht is: hij is al woedend geworden toen we het stuk van Str. afkeurden. Ik wil je eigen oordeel niet vooruitloopen en geef dus maar geen voorbeelden uit P.'s stuk, die hier fragmentarisch zouden zijn.

Ik dacht erover, dat het goed zou zijn vóór onze slot-vergadering een paar zaken in orde te brengen. B.v. 1e we moeten nog het geld ontvangen - 2e er moet nog een contract worden opgemaakt, dat mag er toch wel wezen als de 1e afl. komt - 3e we moesten voor die vergadering Versluys uitnoodigen.

Het is zóó mal, dat we nog geen van allen, behalve Paap, met dien meneer hebben kennis gemaakt.

Goes vertelde me gister dat hij een Polit. stuk geschreven had en dat hij 't aan jou had gestuurd. Ik hoop, dat het goed is: beter dan dat van Str. zal 't wel in allen gevalle zijn. Mijn stuk krijg je ook denkelijk nog op je onbewoonde eilandengroep: het is twee vel groot geworden, eerst tot mijn schrik, maar nu ik merk dat de voorraad copie niet groot is, tot mijn voldoening.

Schrijf je nog wat? Ben je met verzen maken nu heelemaal uitgescheid? Veth stuurde me verleden week nog een half sonnet dat schikte - anders schijnt de Muze geweken te zijn voor de zomermaanden. Ik heb gister nog een viertal sonnetten gemaakt; anders doe ik niet veel. Soms wat studies die in den hoek gaan, als ze af zijn - helaas!

Nu, je hebt over Str.' artikel misschien al geantwoord, dat moet ik van Kloos hooren - gauw krijg je copie - de vergadering zal wel niet noodig wezen, voor Doorenbos zijn Hendrik IV heeft overgestuurd, na een week misschien. Maar dan schei je ook maar uit met Robinson Crusoën en komt naar de slachtplaats.

Dag free, groet Martha en schrijf nog eens aan
je vriend
ALBERT

De brieven van Kloos - Van der Goes en die van Frederik van Eeden hadden elkaar gekruist, zooals blijkt uit het volgende schrijven der eerstge-noemden aan Van Eeden:

Amice,

Hierbij zend ik je het stuk van Stratemeyer. Wees zoo goed het te lezen en je zoo spoedig mogelijk een opinie er over te vormen. We zouden gaarne, als het mogelijk is, Maandag, na de koffie, bij Goes er over vergaderen. Dáár hoef je natuurlijk niet voor over te komen, als je maar schriftelijk je oordeel en de motieven ervoor mededeelen wilt. Paap is nog niet geheel klaar met zijn stuk en Verwey ook niet. Ik zal je beide stukken waarschijnlijk toezenden vóór de vergadering, waarop ze zullen behandeld worden, dan kan je ze eerst à tête reposée nagaan. Maar lees ze dan zoo spoedig mogelijk en schrijf dan, wanneer je een vergadering wenscht en overkomt. V. Deventer heeft zijn stuk teruggezonden na in achtname van vele der door jou gemaakte aanmerkingen. De Inleiding heeft hij echter niet veranderd. Zijn redenen daarvoor heeft hij mij geschreven. Maar ik heb zijn brief niet bij de hand, omdat ik deze op de kamer van Goes [schrijf] 't Prospectus is nog altijd bij Clausing, die het vertikt om haast te maken. We kunnen wel in eenige van je bezwaren komen, en v.d. Goes zal zien, of hij 't veranderen kan.

truly yours
(in haast)
WILLEM KLOOS

[28 Aug. 1885]

Amice,

Ik ben bereid het prospectus te wijzigen in den door jou aangeduiden geest. De indruk dien wij maken van afgewezen te zijn, kan verzacht worden; maar toch dunkt mij, moet de redeneering, die de rede v. bestaan v.d. N.G. opgeeft, in takt blijven. -

Het stuk van Stratepummel is nonsens, tout bonnement. Een slecht gestyleerde boutade, zonder eenige betoogkracht. Praatjes, die volstrekt geen kennis van zaken bevatten. Zóó kan ik het zelf nog beter, en ben dan ook in pure wanhoop aan het werk geslagen. De hemel moge mij genadig wezen. - Albert denkt er ook zoo over. - Afin, plezierig lezen! - Paap is er meê ingenomen, hoe is 't mogelijk! Als die Heeren maar schreeuwen kunnen .... Nu, adieu. Ik heb de op een na de kleinste toon in mijn rechter voet gebroken. - Gipsverband. Lastig. Thuiszitten. -

Steeds tt. F.V.D.G. Am., 28 Aug. '85-

De figuur van Paap hield de redactie steeds bezig. Frank van der Goes heeft weer op 3 en 4 September, dus een maand voor de verschijning van *De Nieuwe Gids*, brieven over hem en zijn bijdrage geschreven aan Frederik van Eeden, welke hier volgen:

[3 Sept. 1885]

Amice,

Zooeven ontving ik je brief en de copy van mijn overzicht. De weinige minzame opmerkingen die je wel zoo goed bent geweest, zeker tot stichting van de zetters, op de achterzijde te maken, heb ik zeer ter harte genomen, en van eenige inderdaad een dankbaar gebruik gemaakt. - Vooral de aanhef dient verzacht te worden. Paap beweert zelfs dat de auteur er drie jaar voor in de kast kon komen. - Wat Paap betreft, wij hebben gisteren bij mij een vergadering gehad. Albertje en ik hebben hem duchtig de waarheid gezegd over het stuk van Straalkamp. Hij hield zich goed, verdedigde op kalmen toon woord voor woord het manuscript, dat ik voorlas, totdat het duidelijk begon te worden, dat de meerderheid zeer sterk tegen de opname was, en de discussie gesloten werd. Wij bleven nog kalm doorpraten en oogenschijnlijk bedaard ging hij later weg.

Ik heb Kloos mijn stuk voorgelezen, en hij is voor de plaatsing. Willem A. [Paap], die ik het ook voorgelezen had, op den zelfden avond toen ik jou de copy zond, was er tegen. Henri [H.J. Stratemeyer] had het beter gedaan; mijn fraais was een kranten artikel, was gepijzel (werkwoord pijzelen). - Enfin.

Ik beef voor de uitbarsting als het stuk over Bilderdijk aan de orde komt. - Nog een klein staaltje van de sterk uiteenloopende gevoelens van Paap en ons. Onze brave Tréfouillard [Frans Erens] heeft in de *Jeune France* een paar bladzijden geschreven over Holl. literatuur. - Het is uitstekend en benijdenswaardig fransch. Geestig - en puntig. Maar de inhoud overtreft niet de banaliteit der meeste vreemde schrijvers die over Nederland schrijven. - Nu wilde ik een klein variumpje maken over dit opstel er er eenigszins de draak in

steken met de ontboezemingen van vriend François; natuurlijk gesuikerd met lof wegens de manier. - Dit plannetje deel ik mee aan Paap, die op staande voet verklaart dat hij het artikel *heerlijk schoon* vindt, en de hatelijkheden op Holland flink gezegd; zelfs, dat hij er phrasen uit denkt aan te halen in zijn stuk over B. en D. C.-! Juist hetzelfde wat hem in Stromeyer toelacht: onbewezen, alledaagsche beschuldigingen. Dit noemt men flink! dapper! en zegt van de dingen die honderdmaal beweerd zijn, dat het nu *eindelijk* tijd wordt ze eens onomwonden uit te spreken. - Apropos, dit is zoowat wat jij in je brief aan Kloos geschreven heb; nu, Paap heeft dit kostelijke epistel gelezen. Grootpoliticus, bierhuisploerten-philosophie. Uitnemend! Voortreffelijk! - Het is niet kwaad dat hij even gekeken heeft achter de schermen, die men mondeling beleefdheidshalve genoodzaakt is, voor zijn ware opinie te schuiven. - Met dezen metaphoor wensch ik te eindigen. - Het ga je goed. Op Robinson Crusoe heb je onder meer het gezelschap van je meisje vóor, die ik je verzoek mijn beleefde groeten over te brengen. - Geloof me,

je
F.V.D. GOES
Am, 3 Sept. '85

P.S. Het prospectus is aanmerkelijk gewijzigd.

Am, 4 Sep. 85.-

Amice,

Zie hier, *aangeteekend*, het stuk van Paap. Ik heb het gelezen. Zooals het daar ligt is, m.i. niet geschikt om geplaatst te worden.

Ten eerste is het hoogst ongenietbare lektuur. Alleen voor een enkele belangstellende is het leesbaar. Als redacteur moet men zich er door heen slaan, maar wij kunnen geen derde van onze eerste aflevering (want het wordt 3 vel) met dergelijke taaie kost vullen.

Ten tweede. Wanneer wij reputatiën als die v.B. en D.C. aanvallen, moet het bedaarder, véel geestiger, en bovendien op betere gronden gebeuren. - Er volgt uit al deze bladzijden niets - aangenomen dat alles waar is wat de auteur zegt - niets, dan dat Vosmaer en Huet in de waardeering v. eenig proza en eenige verzen zich vergist hebben. Dat er geen goede gedeelten zijn, ondanks de fouten, in de behandelde brokken, blijkt niet, omdat vriend P. hier volstrekt niet principieel is geweest. A plus forte raison, is onbewezen gebleven dat de duizende verzen en boekdeelen proza die de Heeren nóg hebben nagelaten, *ook* slecht zijn. - Wanneer Paap deze ontzettend langdradige verhandeling op een vergiettest zet, en er het water uit laat loopen en vervolgens de lange draden goed uitwringt, tot het een massa is geworden van ±één vel druks, en het opstel dan betitelt: *Taalfouten*, of iets v. die kracht, acht ik het geschikt om in de tweede of derde aflevering geplaatst te worden. Het stuk van Zedemeyer was veel zwakker; Paap heeft zeer goede opmerkingen, als hij die er uitpikt, uitwascht en goed gaar laat stoven, met eenig citroensap en véel zout vóórzet, ook een enkel geurig uitje niet vergeet,

zou het schoteltje genietbaar worden. - Het is inderdaad jammer van de moeite. -

Ingekomen is een stuk: *Een Handelscrisis;* vol deftige kolommen cijfers, maar onleesbaar geschreven, wat de caligraphie betreft. Ik zou er voor zijn het fraais maar te laten zetten, om het te kunnen beoordeelen. - Je hoort spoedig meer. -

Geloof me steeds tt.

F.V.D.GOES

P.S. Geliefde copy v. Paap aan Kloos te sturen.

Alvorens deze brieven nog nader toe te lichten - tusschen vierkante haken zijn door mij eenige namen toegevoegd - volgen hier een paar citaten uit de notulen.

Uit de vergadering van 3 Juli 1885 blijkt, zooals reeds hierboven is meegedeeld, dat Kloos tot secretaris en Paap tot penningmeester werden benoemd. De president werd gekozen voor den tijd van zes maanden. ‘Het presidentschap zal door de vijf redacteuren vervuld worden naar alfabetische volgorde der namen. De heer van Eeden wordt als president geinstalleerd’.

‘Het geleende geld zal beschouwd worden als geleend te zijn door de Redactie, onder aangaan eener persoonlijke schuld, door ieder der redacteuren voor één vijfde te dragen.

'De penningmeester wordt verzocht een concept-contract op te stellen betreffende de quaestie van eigendomsrecht in geval een redacteur mocht komen te overlijden of uit de redactie treedt.

'Over de opname der aangeboden stukken zal met drie tegen twee stemmen beslist worden.

'De heer *van der Goes* belast zich met het opstellen en inzenden van een bericht aan den *Amsterdammer*, dat het tijdschrift de N.G. geconstitueerd is.

'Tenslotte mededeeling van den heer v.d. Goes: hij heeft bericht ontvangen van den heer Doorenbos, die voor de eerste aflevering een stuk over Hendrik IV gereed denkt te maken’.

In de vergadering van 11 Augustus deelde Paap mede, dat de heer Stratemeyer vóór 15 Aug. a.s. een proeve van politiek overzicht zal zenden.

De heer Jelgersma had een halve toezegging gedaan over Engelsche philosophen, maar hij wilde ‘wel eens zien, wat wij zijn’.

Paap bracht papiersoorten mee en zou over den omslag nog eens met Clausen, den drukker, onderhandelen.

‘Verder deelt de heer Paap mede, dat de uitgave een prospectus verlangt, om voorloopig rondgezonden en later in het eerste nummer gelegd te worden. De heer v.d. Goes belast zich met het opstellen van een concept’.

‘Er wordt besloten, dat steeds de president in functie zich met de contrôle op den penningmeester zal belasten’.

Op 17 Augustus las Van der Goes zijn concept-prospectus voor, dat met eenige wijzigingen werd goedgekeurd. Dan volgt de bijeenkomst van 12 September.

‘Bilderdijk en da Costa van Paap komt, na een langdurige discussie, niet

in stemming. De heer Paap trekt zijn stuk terug en zegt het te zullen wijzigen'.

Frans Erens las voor en verklaarde eenigszins in de vergadering van 16 September het stuk van Maurice Barrès.

'De heer Verwey leest zijn studie over het sonnet voor. Zij wordt aangenomen, op voorwaarde van bekorting en aparte titels voor de onderdeelen'.

Op 21 September (Paap was afwezig) werd een naturalistische schets van hem gelezen en geweigerd. Op die vergadering werd de bewuste mededeeling van Kloos over het geld van mevrouw Jolles gedaan, zooals gemeld.

Een week later bracht Paap de lezing van het concept-contract ten einde; 'over het artikel, waarin omschreven staat, wat er gedaan zal worden, in geval een (of meer) redacteuren zich zou terugtrekken of mocht komen te overlijden, is veel discussie. Paap zegt, dat hij het contract, geheel volgens het Burgerlijk Wetboek, zal wijzigen'.

Ook dit contract is niet in het archief van *De Nieuwe Gids* aanwezig. Het is van belang dit te weten, omdat het eigendomsrecht later, na het uittreden van Verwey en toetreden van Tak, ter sprake komt en ook toen was het, volgens Kloos, nergens te vinden, hoewel Kloos beweerde, dat Paap er voor betaald is. Vermoedelijk was Kloos in de war met het betaalde contract met Versluys.

De Nieuwe Gids was 1 October verschenen. Naar aanleiding van de bespreking van het eerste nummer in het *Nieuws van den Dag* deelde Van Eeden, volgens de notulen van 8 October, mede, dat hij een antwoord had geschreven van zeven strophen op die critiek. Dan vervolgen ze: 'De heer v.d. Goes heeft een briefkaart naar het Vaderland gezonden met de mededeeling, dat Persefone wel degelijk geweigerd is, eens door den Spectator, eens door "Nederland".'

De bespreking in *Het Vaderland* was op 8 October verschenen en op Zaterdag 10 October werd in dat blad de volgende mededeeling geplaatst:

'Naar aanleiding van de opmerking in ons artikel over "De Nieuwe Gids", 'dat ieder tijdschrift gelukkig zou zijn een gedicht als Verwey's "Persephone" te plaatsen', schrijft ons de redactie:

'Als een klein staaltje van de onbekendheid met den stand der zaken in onze letterkundige wereld, waarin zij verkeeren, die geschreven hebben, dat "De Nieuwe Gids" overbodig is, diene de mededeeling, dat het door u genoemd gedicht indertijd eerst door den "Spectator" en daarna door "Nederland" (door dit laatste zelfs zonder opgave van gronden) geweigerd werd'.

'Deze mededeeling bevreemdt ons. Intusschen is de noodzakelijkheid van een nieuw tijdschrift hiermede nog niet bewezen. Immers, het bedoelde gedicht zal in een afzonderlijken bundel verschijnen, en het nieuwe tijdschrift krijgt eenvoudig de primeur van eenige fragmenten. De eindbeslissing over de vraag, of dat nieuwe tijdschrift noodig is, behouden wij ons voor, totdat zal zijn gebleken, of het nieuwe banen opent. Dat er wel eens stukken zijn, zelfs voortreffelijke, die elders worden afgewezen, bewijst nog niet, dat de behoefte aan een nieuw tijdschrift bestaat'.

Naar aanleiding van dit bericht moet op het volgende gewezen worden.

Verwey heeft in zijn meer geciteerd artikel *Vóór Veertig Jaar* o.a. geschreven, dat de toenmalige jongeren niet klagen konden dat de gelegenheid tot spreken hun onthouden werd. ‘Maar er waren uitzonderingen en moeielijkheden. “De Gids” weigerde *Iris*, Schimmel wees *Persephone* af met een gedrukt briefje waarop hij een paar vriendelijke woorden schreef, de artikelen aan “De Amsterdammer” gezonden kwamen in den laatsten tijd wel eens met zeer dikke en boosaardige aanteekeningen van dr Pijzel terug’. (Dit is de verklaring van het werkwoord ‘pijzelen’).

Nu is het merkwaardig, dat Verwey zelf dus over de weigering van den *Spectator* zwijgt en in hetzelfde artikel Vosmaer ‘welwillend’ noemt. Bovendien schreef hij 28 December 1883 dit aan den Hagenaar: ‘Kloos zond mij uw brief van 14 l.l. en met genoegen las ik uwe gegronde aanmerking op mijne verzen als fragment’. Tenslotte moge hier een briefkaart volgen van Carel Vosmaer aan Willem Kloos, afgestempeld 's-Gravenhage 10 Oct. '85, dus zeer waarschijnlijk geschreven nà het tevoren geciteerde artikeltje van *Het Vaderland* (69 E 1):

[10 okt. 1885]

Amice,

Aan wien ik de 1e afl. van den N. Gids heb te danken, aan u of een ander, wees zoo goed en neem dien dank aan of breng hem over. Ik las Johannes, de bijdragen van Verwey en u met veel genoegen; ik zal er in Vlugm. over spreken. Dat Persefone door den Spect. geweigerd is, is onjuist; ik zal dat releveeren.

Steeds tt.

C. VOSMAER

In een briefkaart van 17 October 1885 aan Kloos (zie Stuiveling *De Briefwisseling Vosmaer-Kloos*, pag. 227) schrijft Vosmaer: ‘De kwestie van al of niet weigeren heb ik maar laten rusten’. Uyldert citeert wel de woorden van Schimmel: ‘Aan den dichterlijken aanleg wordt hulde gebracht, al wordt plaatsing geweigerd’, maar een positief weigerend antwoord van Vosmaer ontbreekt. In ieder geval lijkt de mededeeling van Van der Goes aan *Het Vaderland* minder juist, om het gematigd uit te drukken.

Het dichterlijk antwoord van Frederik van Eeden werd door het *Nieuws van den Dag* geweigerd en daarom zond F. van der Goes het dd. 25 October 1885 met een brief aan *De Amsterdammer*:

[25 okt. 1885]

Mijnheer de Redacteur!

Ik heb de eer u mede te deelen, dat nevensgaand gedicht ons is aangeboden, als repliek op de afkeurende kritiek over de Eerste Aflevering van *De Nieuwe Gids* in het *Nieuws van den Dag*. Wij wilden aan het verlangen van onzen correspondent voldoen, door de Redactie van het *Nieuws* te verzoeken, het antwoord op te nemen. Daar deze Heeren, vreemd genoeg, bezwaar maakten onze bede in te willigen, wenden wij ons thans tot u met hetzelfde verzoek.

Hoogachtend,

Uw dw. dr.

F. VAN DER GOES

Speelt maar op vroolijke speellui! - Wij kunnen tegen een stootje!
N.v.d.D., 6 Oct.
Aan het *Nieuws van den Dag* naar aanleiding van hare bespreking van de *Nieuwe Gids*.

O lieve kleine krummelkrant!
O Nieuwsje van het Dag en!
O 'meest gelezen blad' van 't land!
Hou jij zoo van een speelschen trant,
Een grapjen en een lachjen?

Wou jij eens graag gekriebeld zijn,
Wacht, Nieuwsje! wacht dan zal 'k je!
Mocht ook de toon wat schril soms zijn,
Dat doet jou oortjens nog geen pijn,
O Nieuwsje! O jou schalkjen!

Maar passen bij je waardigheid
Die dartele pleziertjens?
Jij bent bij oud en jong verspreid,
Bij baker en bij kindermeid,
Bij duizend kruideniertjens!

Wat moeten die wel zeggen! - foei!
Jij bijbel voor de booien!
Jou past, gebrilde petemoei!
Toch geen gegiegel en gestoei!
Je zoudt je naam vergooien!

Je bent fatsoend'lijk steeds en zoet
Foei! - schaam je voor die nukjens!
Het gaat je, lieve bloed! toch goed? -
Je treft het burgerlijk gemoed
Met tal van ongelukjens.

Gemoed'lijkheid was steeds je deel,
Je bent een huislijk blaadjen!
Zoek dan geen herrie of krakeel,
Geef liever 't keukenpersoneel
Weer eens een ernstig praatjen.

Bega die gekheid nu niet weer!
En houdt je bij je postjen!
Je bent de Veer! - Wat wil je meer?
Eén preek per week - iets over 't weer -
Een ieder slikt je kostjen! -

Een medewerker van de 'N.G.'.

Het is noodig terug te komen op de veranderde houding van de redacteuren ten opzichte van Willem Paap. Paap was - het bleek reeds in *Flanor* - een vurig volgeling van Multatuli en van 'het gezond verstand' (Bombono's, blz. 129). Daardoor stond hij anders tegenover de aestheten Kloos, Van Eeden en Verwey. Van der Goes had in het weekblad *De Amsterdammer* van 6 Juli 1884 Paaps *Bombono*'s uitvoerig besproken en kwam daarbij tot deze conclusie: 'Het geheele werkje is een slaafsche en platte navolging van eenige onbegrepen "ideën" van dit onvergelijkelijk vernuft'. Voeg daarbij, dat Paap zijn vriend Stratemeyer, een journalist, als politiek medewerker aan *De Nieuwe Gids* wilde verbinden, dan kan men makkelijk begrijpen, dat de artiesten weinig voor het werk van dien journalist voelden. Ook Paap werd niet als een artiest beschouwd; Veth noemt hem een 'burgerheer', waarmee men vroeg of laat onaangenaamheden *moet* krijgen en die uiting dateert reeds van 27 Dec. 1884! (75 C 51 k).

Wie was Stratemeyer? Evenals Willem Paap werd hij in het Noorden van ons land geboren (11 October 1856 te Bolsward, Paap 21 October 1856 te Winschoten). Ook hij was oorspronkelijk onderwijzer, ook hij kwam te Amsterdam, waar hij redacteur was van *De Nieuwe Amsterdamsche Courant*, en leerde daar Paap en Jan C. de Vos kennen. In 1883 werd hij geintroduceerd op *Flanor*. Lid is hij niet geworden. Toch is het vreemd, dat de Nieuwe Gidsers zijn naam niet meer kenden, zooals uit de brieven is gebleken. Ook Van Eeden niet, die in een brief aan Jan Veth van 24 April 1886 over 'Stratepan' schrijft. (F.v.E. Genootschap, Juni 1948). Of was dit alles hoon? De bijdrage van Stratemeyer werd vóór 15 Augustus 1885 ingezonden en in den brief van 3 en 4 Sept. van F. van der Goes aan Van Eeden is sprake van 'het stuk van Straalkamp', dat door Paap verdedigd werd. Dit kan uitsluitend op het artikel van Stratemeyer slaan, die later Stromeyer, dan Zedemeyer wordt genoemd. Van der Goes zelf deelde 29 Augustus '85 aan Kloos mede, dat hij 'de laatste hand (had) gelegd aan een politiek overzicht, n.l. binnenlandsch, ter grootte van ongeveer zes bladzijden druks. - Als het aangenomen wordt, ben ik er zeer op gesteld dat het auteurschap geheim blijft. - Mij dunkt dat het wel kán; de strekking is geavanceerd, en beveelt een afscheiding in de liberale partij aan, met eenige motieven betoogd. - Als de Heeren het goedvinden, zal ik ook eenige pagina's Buitenland maken. -' En in een naschrift schrijft Van der Goes: 'De onderteekening luidt: Mr F.P.V.K.' (69 E 1) Het stuk werd in de 1e afl. anoniem geplaatst.

Ter verduidelijking moet ook gewezen worden op de inzendingen van Paap. Over de geweigerde naturalistische kleine novelle, die volgens Erens (*Vervlogen Jaren*, blz. 141) 'het ledigen van een flesch cognac in één nacht door een wanhopigen schilder' tot onderwerp had, is verder niets bekend. Zijn twee andere inzendingen betroffen het uitgebreide artikel *De Studie van het Romeinsche Recht*, dat in de 2e en 3e aflevering werd geplaatst en de geweigerde studie over Bilderdijk en Da Costa.

Van der Goes had Paap, bericht hij 15 September '85 aan Kloos, (69 E I) 'een lang en gemoedelijk en oprecht epistel gestuurd. Het is er nu op of er

onder - Wees zoo goed vanavond eens te gaan kijken naar het effect'. Men ziet duidelijk hoe de crisis naar het hoogtepunt stijgt, maar toch was er nog geen breuk.

De Haagsche Groep. - Los van de Amsterdamsche groep, maar eerder, hadden zich te 's-Gravenhage eenige letterkundigen vereenigd. Van *Quatuor, Spar en Hulst en De Banier*, de tijdschriften, waarin zij publiceerden, is reeds melding gemaakt. De eenige figuren van belang waren J. van Santen Kolff en Marcellus Emants, vooral de laatste, die als dichter en prozaïst ver boven de anderen uitstak. Zijn *Lilith* lokte in het voorjaar van 1879 polemiek uit, waaraan Willem Kloos had deelgenomen; zijn *Godenschemering* trok evenzeer de aandacht. Over dit laatste gedicht had hij bij Vosmaer raad ingewonnen. 'Mijn plan', schrijft Emants d.d. 18 April 1880, 'is een Godenschemering met Balders mythe, waarbij echter Loki vooral op den voorgrond komt. Ik dobber tusschen vijfvoetige jamben en Nevelingen maat. Houdt u een van beiden voor onpassend, wanneer ik bovenstaand onderwerp behandel?' (Vosmaer-archief)

Aan Kloos gaf hij, op verzoek tot medewerking het volgende antwoord (69 E I);

Lauterberg 8 Aug. 1885 Villa Schnackenberg

Geachte Heer,

Zeer aangenaam was het mij weder eens iets van u te hooren; het spijt mij echter u geen bevredigend antwoord te kunnen geven op uw vraag.Misschien zal mijn antwoord u door zijn oprechtheid een onaangenamen indruk geven, maar iemand met beloften tevreden stellen, waarop toch geen daad volgt, dit is mij niet goed mogelijk. De Banier heeft mij er van overtuigd, dat ik als tijdschrift-medewerker niets waard ben - Ik moet op mijn pen kauwend mijn tijd vermorsen en heb steeds het land aan dit soort van werk gehad. Mogelijk blijft het dat ik eens iets wil schrijven, dat niet afzonderlijk uitgegeven worden *kan*. Dan wil ik echter gaarne aan de Nieuwe Gids denken, maar in ernst raad ik u aan het niet te betreuren, dat mijn schrijverij uwe kolommen hoogstzelden, wellicht nooit, vullen zal. Overigens wensch ik u veel succes toe, maar .... Dit maar moge onuitgewerkt blijven en ik wil nu nog even op het andere deel komen van uw brief. Ik begrijp iets niet nl. uw aanmerking op mijn verzen. Toch zou ik gaarne die aanmerking *wel* begrijpen.

Verwacht of verlangt u, dat ik mijn verzen 'kouwen' zal als Couperus? Zoo ja, leg mij dan voortaan ter zijde. Ik bewonder in menig opzicht dat talent, en begrijp tegelijkertijd dat niet-literatoren hem ongenietbaar vinden.

Verzen moeten m.i. geen antiquarische raadseltjes worden met wat allitereerend klankgenot. Woorden zijn middel en moeten zoo duidelijk en eenvoudig mogelijk worden samengevoegd.

Ik werk verschrikkelijk lang aan mijn versbouw, maar mijn verbeteringen zijn altijd naar eenvoud en helderheid gericht. Bouw ik ze niet uit marmer op dan zal 't wel zijn omdat ik ze niet uit marmer bouwen *kan*.

Misschien bedoelt u echter wat anders en in dat geval, wat bedoelt u?

Dat ik u Godenschemering toezond, geschiedde omdat ik Q.N. wilde danken voor zijn moedig in het strijdperk treden tegen Alberding Thym. Zoo iets is zeldzaam in Nederland.

Dit belet evenwel niet, dat ik uw oordeel - zij 't ook gedeeltelijk - gaarne vernemen zou. Niemand is meer overtuigd van de blindheid eens schrijvers voor eigen werk dan ik, en niemand zou liever dan ik die blindheid in helderziendheid veranderen.

Ik tracht zoo goed mogelijk te werken, en kan ik wat verbeteren naar den raad van anderen, dan is mij dat altijd zeer aangenaam.

Eén ding echter staat bij mij vast. Dat ons publiek weinig belangstelling toont voor zijn eigen letteren is niet uitsluitend te wijten aan zijn voorkeur voor al wat vreemd is. Mannen als Potgieter (als dichter), Perks, Couperus, dragen - ondanks al hetgeen *literatoren* te recht in hen bewonderen - een groot deel van de schuld. Kunnen wij het daarover eens worden?

Ik hoop het, en dan beveel ik mij zeer bij u aan voor bemerkingen (aanen op), die mij tot het inzicht mijner fouten kunnen brengen.

Van uw standje met de Spectator lieden weet ik niets. Was dat zoo boos? Geloof mij steeds met veel sympathie voor uw streven en werken bezield

MARCELLUS EMANTS

De andere Haagsche groep werd gevormd door de naturalisten met als buitenstaander de verfijnde en precieuse Louis Couperus. Het waren voornamelijk Frans Netscher en Arij Prins. Gouperus is in 1863, Netscher in 1864 en Prins in 1860 geboren. Louis Couperus, die zich buiten de letterkundige kringen hield, kan in dit verband uitgeschakeld worden.

Prins publiceerde het eerst in *Eigen Haard* (1882) een novelle *Eene Verlovingspartij* onder het pseudoniem A. Cooplandt, in Augustus 1884 een in Juli 1882 geschreven novelle *Grootvader Bleys* in *Nederland* en 8 Maart 1884 in den *Spectator* een naturalistische schets *Een Buitenkansje*.

Hij had vroeg contact gezocht met Lodewijk van Deyssel, die in *De Amsterdammer* reeds van 1882 af geschreven had over de Fransche naturalisten, waarop een vrij levendige correspondentie met Prins is gevolgd. Met Frans Netscher, die jong naam had gemaakt en in kranten gepubliceerd, ging Prins het meest om. Netscher plaatste in 1884 in *Nederland* onder het pseudoniem H. van den Berg een bijdrage *Studiën uit de Tweede Kamer*, waar Lodewijk van Deyssel 12 October 1884 in *De Amsterdammer* bewonderend over heeft geschreven.

De brieven van Lodewijk van Deyssel aan Arij Prins, mij welwillend ter beschikking gesteld door ir A.C. Prins, evenals die van Frans Netscher en Albert Verwey, beginnen in Maart 1884. Uit den eersten blijkt, dat Prins reeds voor dien tijd contact met hem had gezocht. Op 26 Maart bedankt hij Prins voor de ‘heuschelijk toegezonden overdruk’ van *Een Buitenkansje*. ‘Ik had reeds met de meeste waardeering kennis genomen van deze novelle als artikel in den *Spectator*. Maar uw beleefdheid verschaft mij nu de welkome

gelegenheid u te vragen, wat ik reeds lang van plan was, hoe het is afgeloopen met uw *Grootvader Bleys*, die ik in der tijd aan Dr ten Brink zond en waar ik niets meer over hoorde. Word die nog gedrukt?'

De volgende brief is een antwoord op het plan van Prins om critische artikelen te gaan schrijven over de naturalisten, welk plan hij heeft uitgevoerd. In *De Amsterdammer* van 1 Februari 1885 verscheen het eerste artikel over *De jonge naturalisten*, ook onder den schuilnaam A. Cooplandt. Prins schreef er verder o.a. over *Germinal* op 12 en 15 April, over Lemonnier (3 Mei), Paul Bourget (17 Mei), Jules de Goncourt (21 Juni), Maupassant (28 Juni), Balzac (8 en 15 Nov.), Robert Caze (28 Febr. '86) en zijn schetsen *Kinderen I* (26 Juli) en II (16 Aug. '85), die in den bundel *Uit het leven* werden herdrukt. Ook in het *Nieuws van den Dag* heeft hij in die jaren over Fransche letteren geschreven.

De brieven van Lodewijk van Deyssel zijn nooit in extenso gepubliceerd, waarom ik er hier een aantal laat volgen, daar ze merkwaardig zijn om het oordeel, dat hij geeft over de jonge litteraire beweging te Amsterdam en de waardeering, die er uit spreekt over den jongen Netscher, die toen omstreeks 20 jaar was.

Amsterdam, 11 december '84 N.Z. Voorbw. 161. -

Geachte Heer,

Uw plan om kritieken over jongere naturalisten te schrijven, verdient m.i. slechts toejuiching. Om die in het Weekblad De Amsterdammer geplaatst te krijgen, zal het goed zijn dat gij u richt tot Dr R.A. Kollewijn, redakteur der letterkundige rubriek van het Weekblad, Van Oldenbarneveldt-kade no 7.

Indien gij wilt, zal ik hem ook voor u schrijven. Hij is zeer ontwikkeld, zeer liberaal, plaatste nu laatstelijk nog een stuk van mijn vriend 'Homunculus' tegen den zoo gevierden Beets, en opstellen van uw hand, ongetwijfeld met zorg geschreven, zal hij zeer waarschijnlijk opnemen, mids ze elkander niet te snel opvolgen, want er is overvloed van goede kopie op 't oogenblik. - Onwaarschijnlijk is echter, dat de *Gids*-redaktie uw novelle aanvaardt. Deftig en onbeduidend, gelijk de *Revue des deux mondes*, weigert zij meestal hetgeen tegen de aloude literaire konventie indruischt. Ik weet dit b.v. van Jacques Perks Gedichten, die later zoo een opgang hebben gemaakt. *Nederland* staat echter immers voor u open? -

In allen geval is het te beproeven, en zal ik aangenaam verrast zijn uw naam in den Inhoudsopgaaf van den *Gids* eens aan te treffen.

Zijt gij ook voornemens over al de naturalisten, die bij Kistemaeckers te Brussel uitgeven, te schrijven?

Geloof mij gaarne

Uw dw. dr.

L. VAN DEYSSEL

Amsterdam, 12 januari 1885 N.Z. Voorbw. 161. -

Geachte Heer,

Ik heb nog een brief en een briefkaart ter beantwoording voor mij liggen, die mij van u toegekomen zijn. De bundel ‘Realistische Schetsen’ ontfing ik in goede orde te-rug. Ik dank u voor de zorgzame behandeling. Het zal mij zeer aangenaam aandoen de eerste uwer kritieken in den Amsterdammer te zien verschijnen. Ongetwijfeld kwam u reeds ter oore, dat Desprez, dien gij ook behandelen wilt, verleden week tot een maand celstraf veroordeeld werd wegens zijn jongsten roman. Schreef ik u al, dat mij omtrent dit proces-Kistemaecker, waarover gij inlichtingen vraagt mij niets naders bekend is ?

Ik neem de vrijheid u bij deze gelegenheid te verzoeken mij, of door toezending van een exemplaar, of door opgave der koeranten-nummers, in staat te stellen met uw kritieken over schilderkunst in het 's Gravenhaagsche blad geplaatst, kennis te maken.

De *Kunstbode*, geachte heer, is, wat de stijl, het gevoel, de soort theorieën en de kennis, die zijn redakteuren er op na houden, aangaat, tot nu toe niet van de hoogste volmaaktheid gebleken. Alleen het gedeelte aan de muziek gewijd, waar ik geen verstand van heb, is, hoor ik, niet kwaad, evenmin een paar korte schilderkritiekjes. Het eerste nummer was zoo weinig beteekenend, dat ik er een stukjen tegen in den Amsterdammer heb geplaatst. Wat mij er in 't begin vooral tegen stemde, waren artikelen als over de ceramiek-expositie in ons Panorama-gebouw, op een zekeren toon gesteld en blijkbaar grootendeels uit 't Duitsch vertaald. De principiëele hoofdartikelen waren vaak ellendig geschreven.

Doch, gaandeweg, wordt het beter. Het laatste nummer, van eergisteren, is, *praktiesch*, goed. Uwe door den *Gids* geweigerde novelle, zoû, dunkt mij, in 't *Nederl. Museum* van Gent wel opgenomen worden. De laatste novelle in *Nederland* van den Heer F. Netscher is weder meer dan goed. Ik ben hier bekend met verscheidene jonge schilders, die tevens aan literatuur doen en die alien om 't zeerst met het talent van dezen Heer ingenomen zijn.

Van *Nederland* gesproken, wanneer het niet blijken zal, dat evenmin als ‘*de* Gids onze Gids’, Nederland ons Nederland zijn zal, zal mij dit even zeer bevreemden als genoegen doen (nu de nieuwe Redaktie aan 't woord is gekomen namelijk).

Mij aanbevelende voor nader schrijven, verblijf ik

uw dw dr

L. VAN DEYSSEL

Mijn Nieuwjaarsgroet gaat hierbij.

Am., 30 jan. '85 N.Z. Voorbw. 161. -

Geachte Heer,

Uw kritieken over schilderkunst heb ik u te-rug gezonden, na ze met genoegen te hebben gelezen. Maar wat dunkt u nu eigenlijk b.v. van de hh.

Rip en Roermeyer[1] van Rotterdam? Beide schilders van een opperst impressionisme en leerlingen, ten minste naar den schijn, van Manet. Wat vind gij van Manet-zelf? Ik ben erg met hem ingenomen en ook met bovengenoemde heeren. Toen ik, het eerste jaar van zijn bestaan, schilder-kritieken in het *dagblad* De Amsterdammer schreef, had ik meermalen gelegenheid dit te doen uitkomen. Ik heb trouwens het genoegen gehad Manet nog zoo'n beetje te kennen. Hij was één-en al artisticiteit in alles.

Ik zie nu uw artikelen in het Weekblad De Amsterdammer te gemoet. In Eigen Haard vond ik nog niets van uwe hand. Gij vraagt mij naar mijn verslag van de 'Joye de vivre'. Zenden kan ik het u niet, want ik bezit 't zelf niet meer. Het is met zooveel andere joernalistische opstelletjes naar de prullenmand verhuisd, sinds lang. Maar ik kan u wel in vertrouwen zeggen, dat het alles behalve iets bizonders was.

Over François Erens, die de Tâches d'encre behandelde, kan ik u beter inlichten, want hij is van mijn intieme kennissen.

Hij is dan zoo: dertig jaar oud, klein en verbazend mager, is door zijn dunne blonde haar bijna geheel heengegroeid, heeft een scherpe neus en kaken en draagt een lornjet. Hij is Limburger van geboorte, heeft eerst in Leiden gestudeerd, toen drie jaar in Parijs gewoond, waar hij met de uiterste raffineurs van politiek, letterkunde en kunst heeft omgegaan en nu woont hij hier te Amsterdam, om quasi voor zijn doktoraal examen te studeeren, maar zijn artistiek gemoed en liefde voor literatuur speelt hem onophoudelijk parten en houdt hem van de drooge rechts-studie af. Hij heeft veel opmerkingsgave en wel goede sentimenten, maar mist nog alle gemak van schrijven en uitdrukken, hoofdzakelijk door gebrek aan oefening.

Gij vraagt ook naar de natur. beweging te Amsterd. Die bestaat eenvoudig niet. Romanschrijvers zijn er niet en noch de jonge dichters noch de kritici, die ik ken, hebben b.v. eenigszins volledig van het fransch naturalisme in den roman kennis genomen.

Twee jaar geleden heb ik een eenigszins natur. tooneelstukje bij van Lier, het Grand Théâtre hier ter stede, opgevoerd gekregen, dat gevallen is als een baksteen. Sinds dien tijd heb ook ik niets dergelijks meer uitgegeven.

De dichters der laatste generatie alhier, zijn volbloed zonen van Swinburne en Shelley, evenals de heeren der Jeune France. Ik ben in den laatsten tijd ook veel met die merkwaardige Engelsche literatuur van deze eeuw, behalve Byron, Tennyson, Bunyam, enz. (die niet) bezig. Dichters in het genre van Swinburne, Shelley, Paul Bourget, Tola Dorian[2] en die heele massa van het Jonge Frankrijk, afstammelingen van Baudelaire en Leconte de l'Isle, zulke dichters, waarvan iets te verwachten valt, ten onzent, zijn: Kloos en Verwey (de twee voornaamsten, beiden dood-jong en dood-arm) en dan ook de too-

1 Waarschijnlijk is Roermeester bedoeld.

2 Een Fransche schrijfster van Russische geboorte, van zichzelf prinses Metschersky, die in 1872 met Charles Dorian trouwde. Zij publiceerde litteraire artikelen en novellen in tijdschriften en vertaalde Shelley en Swinburne. Haar verzen werden in 1890 verzameld onder den titel *Livre de vers lyriques*.

neelschrijver van Eeden, maar die in zijn verzen heel anders en vrij wat sterker is dan in zijn tooneelstukken.

Maar, - wij kunnen ze bewonderen en de hand drukken, - hun school, hun kunst kan niet de onze zijn. - Willen wij den dag van morgen en de heele volgende eeuw voor ons hebben, dan zijn Balzac, die Titaan en Titiaan tevens indien gij wilt, en Zola, dat monument, met wat er uit en door hen is ontstaan, onze mannen, zij alleen.

Het schijnt intusschen, dat evenals de nieuwe schilderkunst, de nieuwe letterkundige kunst uit den Haag tot ons moet komen.

Kent gij Couperus' gedichten? Deze daalt merkbaar. Hebt gij misschien in het laatste Weekblad De Amsterdammer het tweede gedeelte van het 'Overzicht der fraaie letteren' gelezen? Ik vond gelegenheid daarin over *Nederland* en o.a. over u te spreken.

Ik merk, dat ik, veel te lang voor uw geduld misschien, aan 't praten ben gebleven. Gij moet dit hieraan wijten, dat ik het zoo pleizierig vind over naturalisme, enz. te spreken. En gij behoort nu eenmaal tot de uitgelezen zeldzamen in Nederland met wien men zich dat kan onderstaan.

Wees zoo goed en zend mij, als 't niet te veel moeite voor u is, overdrukken van hetgeen gij schrijft. Ik blijf gaarne volledig op de hoogte.

Met beleefde groet,

Uw dr

L. VAN DEYSSEL.

Am., 11 Maart '85

Geachte Heer,

Gij zult in het Weekblad De Amsterdammer het stuk van uw vriend Koster opgenomen gezien hebben.Wanneer hij nu om de twee à drie weken vooreerst dergelijke bijdragen zenden wil, zal dat goed zijn.

In Uw laatsten brief, vraagt gij of ik *Germinal* zal recenseeren in het Week-blad. Ik zal dit niet doen; de gelegenheid staat voor u b.v. ten volle open. Het zoû zelfs zeer wenschelijk zijn, indien gij zoo spoedig mogelijk een stuk over Germinal wildet schrijven; anders doet misschien de Heer Taco H. de Beer of zoo iemant, het. Den brief, dien gij van Louis Desprez hebt ontvangen, zoû ik zeer gaarne eens lezen.

Intusschen verblijf ik, uw dw dr.

L. VAN DEYSSEL.

Met Frans Netscher begon de correspondentie in 1884. Prins schreef 11 Oct. aan Netscher:

[11 okt. 1884]

WelEd. Heer,

Van den Heer van Santen Kolff heb ik vernomen, dat u onlangs een paar novellen in een onzer tijdschriften hebt geplaatst, welke hij mij heeft aangeraden te lezen. -

Ik weet echter niet in welk tijdschrift uw werk heeft gestaan, zoodat het mij hoogst aangenaam zal zijn dit van u te vernemen. -

Mocht u mij deze novellen ter lezing willen zenden, dan zult u mij daarmede zeer verplichten.

Toevallig verneem ik, dat u indertijd per abuis een brief of briefkaart voor mij bestemd, van Dr Jan ten Brink over mijn novelle 'Een Buitenkansje' hebt ontvangen, en dat u moeite hebt gedaan mijn adres te weten te komen, om mij dit schrijven te doen toekomen. -

Gaarne zal ik van u vernemen, wat hiervan aan is. -

Excuseer svp de moeite, welke ik u veroorzaak. -

Met de meeste Hoogachting, verblijf ik

UEd. dw dn.

ARIJ PRINS

adres

Kanaalweg 9

Scheveningen

Op 13 October gaf Netscher antwoord en reeds de volgende maand was de aanhef der brieven amicaal. Ze hadden elkaar gevonden in Haagsche café's, voornamelijk in Lincke, een café, dat in het begin van de Veenestraat lag en waar schilders en schrijvers 's Zaterdagavonds bijeenkwamen. Prins woonde aanvankelijk in Scheveningen en Voorburg en later te Schiedam.

Tot de bezoekers van dat café behoorde ook de reeds genoemde J. van Santen Kolff (1848-1896), een familielid van Frans Netscher. Kolff was niet alleen een groot bewonderaar van Zola, met wien hij correspondeerde, maar tevens een voorvechter voor de nieuwe schilderkunst en een groot bewonderaar van Richard Wagner. Hij bracht Netscher tot het lezen van Zola en kende Prins door de schilders. Als men dan nog weet, dat Van Deyssel, evenals Prins, niet alleen belangstelling had voor schilderkunst, maar er ook over schreef, zooals verscheidene schilders bekend waren met litteratuur (Isaac Israëls, Jan Veth, Jac. van Looy, Willem Witsen om er eenige te noemen), dan is de wisselwerking duidelijker en de invloed van de schilderkunst in het beschrijvend proza bij Van Deyssel, Prins, Van Looy en Netscher volkomen verklaarbaar[1].

Ook de brieven van Netscher aan Arij Prins zijn nooit volledig gepubli-

1 Van Looy heeft in een interview met M.J. Brusse *Jacobus van Looy over zijn werk* (1930) verklaard, aan Kloos geschreven te hebben: 'En zoo'n stuk als van Frans Netscher, Herfst in 't woud, dat zou ik óók wel kunnen maken....'
De bewuste brief van Van Looy is 26 December 1885 uit Venetië verzonden. De bedoelde passage luidt: 'De herfst in 't woud vond ik zeer mooi en met m'n gewone wijze van tegenspreken meende ik te moeten bewijzen dat een indruk schrijven niet zoo zwaar is als een indruk schilderen. Jij met je fijne neus hebt dat geraden, al schrijf je het niet'.
In verband met deze uiting is de volgende passage uit een brief van Netscher aan Arij Prins (5 Aug. '86) van belang: 'A -propos van taal. Lees eens in de laatste afl: van de N.G. het stuk van Van Looy. Die man volgt mijn stijl letterlijk na, hier en daar kopieert hij mijn zinsbouw, en de uitdrukking "de straten, *die in hun rechtheid voortvlogen*" is *letterlijk* van mij gestolen. Het stukje vind ik overigens het beste van de heele aflevering'.
Van Looy zegt, dat zóó *Een dag met sneeuw* ontstond; Netscher doelt op *Een mislukte dag*.

ceerd. Zij geven een kijk op hun belangstelling voor de buitenlandsche, voornamelijk naturalistische, letterkunde en later op hun verhouding tot *De Nieuwe Gids*. De brieven van Prins, evenals de vorige, in het Gemeente-archief te 's-Gravenhage aanwezig, zijn vaak zakelijk en minder uitvoerig dan, die van Netscher. Als het vreemd lijkt, dat Netscher zooveel over zijn eigen werk schrijft, dan vindt dit een verklaring in het feit, dat Prins er telkens om vraagt. Ook stuurt Prins zijn eigen werk, vóór het gepubliceerd wordt, aan Netscher ter lezing. Hier volgen eenige brieven van Netscher uit het archief van ir A.C. Prins:

's Gravenhage 13/X '84. -

Weledele Heer,

In antwoord op uw geëerd schrijven diene het volgende.

Mijne novellen, waarover de heer van *Santen Kolff* gesproken heeft, zijn verschenen in de September- en October afleveringen van *Nederland*; de eerste draagt den titel '*Studiën in onze Tweede-Kamer*' en is uitgekomen onder den pseudoniem van H. van den Berg; de tweede heet: '*Schetsen naar het naakt Model*' - I De laatste eer aan een overledene -

Over de briefkaart, waarmede eene vergissing heeft plaats gehad, zoû ik u gaarne persoonlijk wenschen te spreken, waardoor mij dan tevens de aangename gelegenheid zoû worden geschonken met u kennis te mogen maken. Zoo ik u niet ongelegen ben, zoû ik mij dan gaarne *Vrijdag*- of *Saturdagmiddag* ten uwent vervoegen -

De weinige moeite, die u mij veroorzaakt heeft, zal stellig opwegen tegen het voorrecht van met u in betrekking te zijn gekomen, waartoe ik reeds geruimen tijd tevergeefs eene gelegenheid gezocht had -

Hoogachtend Uw Dw:

FRANS NETSCHER

P.S. Tevens zal ik u dan een afdruk van beide Novellen ter lezing medebrengen. -

's Gravenhage 25/XI '84

Amice,

Met genoegen heb ik kennis genomen met '*l' Irréparable*' van *Paul Bourget*. De eerste en tweede studie er uit heb ik gelezen, nu rest mij nog alleen 'Profils perdus'. Ik deel ten volle uwe bewondering voor's schrijvers talent; het spijt mij niet eerder met gemelde kunststukken kennis te hebben gemaakt. Toch is mij bij de lezing een merkbaar onderscheid tusschen zijn talent en dat van *Zola* in het oog gesproken, namelijk, dat beiden ter verklaring van de psychologie hunner personen van een tegenover gesteld standpunt uitgaan. *Zola* is over het algemeen - eenige uitzonderingen ter zijde gelaten - een opbouwend-psycholoog, *Bourget* daarentegen een afbrekend psycholoog. De eerste neemt, bij de ontleding zijner personen, de elementen uit hun karakter, plaatst die sterk op den voorgrond, gaat daarna tot de omstandigheden,

waarin zij verplaatst worden, terug, gaat den wederkeerigen invloed dezer twee factoren na, en bouwt zoodoende zijne personen op. De tweede toont ons zijne personen, zooals zij zich aan de wereld voordoen, met hunne deugden en gebreken als een voltooid geheel; daarna gaat hij er eerst toe over ze van naderbij te beschouwen, ze langzamerhand te ontleden, het samenstel van al hunne eigenschappen tot eenige grondtrekken van het karakter terug te brengen en de oorzaken bloot te leggen, waarvan de gevolgen zich als hunne handelingen openbaren. *Zola* begint zijn psychologische beschouwingen bij den basis, *Bourget* bij den top; de eene klimt op van het voetstuk tot het hooger gelegene, de andere daalt af van het toppunt tot de grondslagen.

Deze opmerking, met betrekking tot hun ‘methode’ van werken, heeft mij eene aandachtige lezing in de pen gegeven. Stelt men *Noémie, Taraval* of *Claire* naast *Eugène Rougon, Denise* of *Gervaise* dan wordt de waarschijnlijke juistheid nog merkbaarder.

Zijn stijl vind ik eenvoudig, helder, krachtig en vloeyend. Het bijna geheel vermijden van natuurbeschrijvingen als anderzins, daar het voornamelijk zijn doel was de geheele aandacht voor de personen te vragen, past uitmuntend in de lijst zijner studies. Zijne beelden en vergelijkingen kwamen mij nu en dan een weinig alledaagsch en kleurloos voor. Zijn talent bezit eene mannelijke, volwassen kracht.

Ik meen, dat ge mij eenmaal gezegd hebt, het plan gevormd te hebben een critiek over *Bourget* te schrijven; ik hoop, dat gij uitvoering aan uw voornemen zult geven: de schrijver verdient meerdere bekendheid in Nederland.

Indien gij het boek spoedig terug verlangt, zal ik het in den kortst mogelijken tijd toezenden. Ondertusschen houd ik mij ten zeerste voor de toezending van meerdere lectuur bij u aanbevolen.

U dankzeggend voor uwe vriendelijke attentie, blijf ik na een fermen handdruk als steeds uw

FRANS NETSCHER

P.S. Weet gij, dat in eenige opeenvolgende nummers van het Zondagsblad, behoorende bij het *Handelsblad*, vertalingen gestaan hebben van Schetsen van *Paul Bourget* over het maatschappelijke leven te London? N.

's Gravenhage 17/XII '84

Amice,

Hiernevens zend ik u *ten Brink's* beoordeeling van *La joie de vivre'*.

Bedankt voor de toezending der ‘Bruiloftspartij’. De Novelle is jong werk, en staat zeker bij uwe laatste schetsen ten achter, maar de teekening is frisch opgezet en gezond ten uitvoer gebracht; hier en daar komen gedeelten voor, die geschreven zijn als hadt ge de pen van Hildebrand geërfd.

Het spijt mij, dat mijn voorgevoel ten opzichte der opname uwer novelle in ‘*de Gids*’ niet verwezenlijkt is geworden. Mij werd mijn werk terug ge-

zonden alleen met het bericht dat het niet geplaatst kon worden, u werd ten minste een meer omstandig schrijven gestuurd, dat echter in diepzinnige duisterheid voor mijn weigering niet behoeft onder te doen. Neen, ik ken de eischen van ‘de Gids’ niet! Of zouden die mogelijk te vinden zijn in de Novellen der heeren van *Nievelt* en Hoyer? Ik heb nu de overtuiging gekregen, dat ‘de Gids’ onze gids niet worden zal.

Hebt ge van ten Brink nog niets vernomen? Wil ik er eens bericht voor u naar inwinnen?

Mijne beide schetsen over het Ballet heb ik gereed gekregen; zoodra ze overgeschreven zijn, zal ik ze u ter lezing zenden.

Zoo in het a.s. Zondagsblad van de Amsterdammer een critiek van u verschijnt, zoû ik ze gaarne eens ter lezing ontvangen.

Tot ziens. Geheel de uwe
FRANS NETSCHER

Indien gij van uw dameskaart voor het Diligentiabal geen gebruik maakt, zoudt gij er mij zeer meê kunnen verplichten.

Ook het antwoord van J.N. van Hall, toen ter tijd redacteur van *De Gids*, waarin hij aan Prins mededeelde, dat de novelle (welke, is niet Bekend) niet geplaatst kon worden, is in het archief aanwezig en het is aardig te vernemen op welke gronden de schets geweigerd werd:

Amst. 14 Dec. 1884

WelEdelgeb. Heer,

Ik heb mij gehaast Uw stuk te lezen. Het spijt mij echter U te moeten mededeelen dat, hoewel uit Uwe novelle blijkt, dat Gij niet zonder vrucht bij de Fransche Conteurs dezer dagen ter schole zijt gegaan, zij in haar geheel niet voldoet aan de eischen welke *de Gids* meent te moeten stellen.

Met achting
Uw dw dn
J.N. VAN HALL

De verdere brieven van Netscher, die een groote activiteit aan den dag legt en contacten zoekt met buitenlandsche schrijvers, volgen hier:

's Hage 11/I 85

Amice,

Hierbij stuur ik u een brief van den heer Félix Fénéon, rédacteur aan *la Revue indepand*. Ik had dien heer eenige inlichtingen over *Boborykine* en zijne werken gevraagd en ontving het nevengaande, voorkomende antwoord. Ik was voornemens een artikel over *Boborykine* te schrijven, maar heb er, nadat ik kennis had gekregen van uw plan, van afgezien. Ik zend u den brief en de

copy, daar ze u nu mogelijk van nut kunnen zijn. Zendt ge ze mij spoedig terug?

Tegelijk met dezen brief zend ik u *Tolstois Trois Morts*. Ik ga van dezen schrijver eenige meerdere werken opzoeken, en meen den goeden weg hiertoe gevonden te hebben, nml. in de *Revue des d.M.*' Schaf ze u dus nog niet aan (gisteren-avend repte gij er met een woord over); indien mijn vondst gelukkig is, kunt ge ze van mij ter lezing krijgen.

Binnen kort verschijnt in den *Gil Blas*, als feuilleton, een nieuwen roman van *Guy de Maupassant*, getiteld *Bel-Ami*.

Bel-Ami est l'histoire d'un garçcon souple et sans scrupules, un de ces hommes aimables et forts, doués de toutes les qualités de grâce et de séduction nécessaires aux ambitieux.

Ce roman, très mouvementé, contient des silhouettes de Parisiennes vraies et charmantes, étudiées dans la vie même.

Ik ben van plan een artikel, 'Le Naturalisme en Hollande', voor de *Revue Indép*: te leveren en zal mij ook met *Boborykine* in betrekking stellen.

Mijn 'Oproer in het ballet' is bijna overgeschreven; het vordert echter te langzaam, daar ik tegenwoordig kolossaal veel onder handen heb, eigenlijk te veel. Ik werk nu ook aan *Coralie*, de geschiedenis eener chanteuse uit een Café-chantant, voor mijn bundel *Schetsen n.h.n. model*'.

Heeft de *Amsterdammer* uwe bijdrage, de *Jonge Naturalisten*, reeds geplaatst? Waarschijnlijk zal ik mij op *La jeune Belgique*, het tijdschrift der belgische Naturalisten, gaan abonneeren.

Na vriendschappelijke groeten als steeds

FRANS NETSCHER.

's Gravenhage 26/I '85

Amice,

Ik moet u nogmaals mijne verontschuldigingen maken Saturdag-avend niet op het gegeven rendez-vous te zijn verschenen. Ik was Saturdag den geheelen dag reeds ongesteld geweest, maar hoopte 's avonds nog uit te kunnen gaan. 's Middags ten 5 uur kreeg ik echter zoo'n hevige koorts, dat ik, alvorens u geschreven te hebben, mij naar bed moest begeven. Ik zag geen kans nog een boodschap aan den Kindl [een Haagsch café] te doen bezorgen. Eerst heden-ochtend mocht ik opstaan en zal genoodzaakt wezen nog eenige dagen te huis te blijven.

Heden-middag zond ik u twee nummers van *Het Volksbelang* met het opstel, dat gij van naam kent; ik denk, dat het nog stof voor twee of drie feuilletons zal leveren, waarvan ik u de exemplaren ook zal toesturen.

Uw eerste opstel over de *Jonge Naturalisten* is zeker gisteren geplaatst? Kunt ge mij uw laatste Novelle niet eens ter kennisneming sturen?..

Van '*de Gids*' vernam ik nog niets. Mijn artikel '*Wat wil het Nat:*? hoopte ik van de week nog af te krijgen, maar wegens mijne ongesteldheid zal het nu wel eenige dagen later worden; het is tamelijk uitgebreid. Wanneer ik

a.s. Saturdag uit kan en u ontmoet, zal ik het u ter lezing medebrengen; ik kan het echter nu niet missen, omdat ik het begin telkens voor het vervolg te raadplegen heb. Mijn '*Oproer v.h. Ballet*' is nog niet geheel overgeschreven, daar ik het tegenwoordig erg druk heb.

de Josselin de Jong's 'Pennelikkers' (u zeker wel van de laatste aquarellen - tentoonstelling bekend) wordt in *Eigen Haard* opgenomen; hij heeft er met mij over gesproken er een kleine novelle over een Pennelikker bij te schrijven; hij zal er met *Tjeenk Willink* over correspondeeren.

Ook ga ik twee viertallen kleine schetsen schrijven (ieder ongeveer één bladzijde groot) onder de titels van: *Bij den Betaalmeester* en *Bij den Ontvanger*, waarin ik eenige typen uit het publiek der verschillende standen ga behandelen. Hierover spreek ik u nader.

Is *Ed: Rod's* brief van eenig belang? Waar heeft hij het over? Ik zal mij de eerste aflevering van de *Revue contemporaine*, bij verschijning aanschaffen. Hoe bevalt u *La Jeune Belgique*? Ik vind er zeer veel knaps in - *Autour d'un clocher* heb ik bijna uit: ik blijf er bij, dit werk is het voortbrengsel van een wanstaltig, onrijp Naturalisme, dat slechts weinige goede eigenschappen bezit.

Hoe gaat het mij uwe ongesteldheid?

Na vriendschappelijke groeten tot nader

FRANS NETSCHER

's Gravenhage 5/II '85

Amice,

Antwoordt niet. Ik heb ook tot vaste gewoonte aangenomen nooit op dergelijke schrijverijen eenige aandacht te slaan. Het is een roomsch geschrijf, dat zijne fransche confraters in bescherming neemt, maar het geldt hier: als de vos de passie preekt, boer pas op je ganzen. Stuur het eens aan van Deyssel op. -

Eindelijk ontving ik antwoord van *de Gids*; natuurlijk eene weigering. Er was een brief bij, die ik niet zal beantwoorden. Mijn studie over het Naturalisme is door *Nederland* aangenomen.; *Smit Kleine* wil eenige veranderingen doen aanbrengen, waarvan ik er slechts één in toepassing zal brengen.

Saturdag-avend spreek ik je er mogelijk nog wel nader over. Tot ziens

F.N.

's Gravenhage 11/II/85

Amice,

Het spijt mij, dat Dostoïevsky's werk niet in uw bezit is. Ik zal nu mij zelve maar eenigen tijd van het voorgestelde genot moeten spenen. Naderhand zal ik de lectuur aan *van Meurs* verzoeken.

Hebt ge in de laatste aflevering van de *R.I.* de 'notes bibliographiques' over de twee vertaalde werken van genoemden Rus gelezen?

Uw voornemen om een fransch artikel te schrijven, vind ik uitmuntend; wij moeten in het buitenland ook eens iets van ons doen hooren, anders geraken wij eenigszins in het vergeetboek. Maar veroorloof mij één bedenking. Gelooft ge, dat ‘L'argent dans la littérature holl:’ een belangrijk genoeg onderwerp is, om er een fransche studie aan te wijden? Zouden uwe beschouwingen over Holland voor Frankrijk even gewichtig wezen als die over Frankrijk voor Holland? Ware er geen hollandsch letterkundig onderwerp te vinden, dat in het buitenland eenig licht over onze litteratuur werpt? Dan werket gij meê om Holland een weinig meer, tot betrekking van zijn letterkundig voortbrengingsvermogen, in de vreemde bekend te maken. Wat denkt gij hiervan?

De vermelding der fransche vertaling van ‘Een Buitenkansje’ zal ik achterwege laten.

Gisteren avend ontving ik een vrij langen brief van v. Deyssel, waarin hij mij meldde niet het voornemen te koesteren ooit de Germ: te behandelen. Ik zal beproeven hem nog van dit plan te doen afwijken. Met betrekking tot de *Germinal* schreef hij mij: ‘Een werk als *Germinal* geeft de koorts. Men kan daarna: òf niet begrijpen òf beminnen’. Ik stem niet met deze uitspraak in; ik vind het los daarheên geworpen gezegde.

Van Deyssel hondt zich ook voor de lectuur van *Kolf's* brieven aanbevolen; indien gij ze gelezen hebt, zendt ze mij dan op.

Eindelijk ben ik met moeite meester geworden van ‘*Th. Ribot, l'Hérédité psychologique*’; er komt bijna alles in voor wat ik noodig heb, en vooral voor mijne Germinal-beoordeeling.

Tot nader.

Vriendschappelijk

FRANS NETSCHER

's Gravenhage 13/II 85

Amice,

Hiernevens sluit ik een brief van den heer Félix Fénéon in; lees hem eens en stuur hem mij dan terug. Ik dacht, dat de *Revue Indépendante* een tamelijk groot debiet in Holland had; het tegendeel spijt mij. Ik ga heden middag den heer Zilcken spreken en zal dan met mijn artikel beginnen; ik laat het u lezen eer ik het verstuur.

Ook van den *Spectator* heb ik mijn Gorinchemsche schets terug ontvangen; de redactie vond mijn werk een schilderij zonder lijst en had er natuurlijk gaarne een ‘intrigetje’ in gezien; het wordt dus een beginselenstrijd met dit blad; om de zelfde reden weigerde het ook mijn *Kiezerstype*. Toch zal ik blijven volhouden en het binnen kort iets anders van mijn hand sturen.

Onmiddelijk heb ik mijn copy, met een begeleidenden brief, aan den heer *van Deyssel* opgezonden, hem verzoekende mijn werk eens te lezen en het dan aan den *Amsterdammer* op te zenden. Dit was de eenige weg, die mij nog open stond. Weigert de *Amsterdammer* mijn schets ook, dan gaat ze naar den *Nieuwe Rotterdammer*. En dan basta, dan komt ze in mijn bundel.

Ik heb weêr eenige nieuwe schetsen onder handen en het tweede gedeelte van *Wat wil het Naturalisme*? is bijna gereed.

Hebt ge mijn *Oproer in het ballet* uit? Ik heb over de compositie van dit stukje nog eens rijpelijk nagedacht en overwogen of het niet beter ware het om te werken - zooals wij onlangs reeds bespraken. Ik geloof echter het in den tegenwoordigen vorm te zullen handhaven; bij gelegenheid spreek ik er u wel eens over. Van *ten Brink* vernam en ontving ik nog niets. Hoe schiet ge met uw critiek over *l'Elève Gendrevin* op? En heeft *Desprez* nog iets van zich doen hooren?

Na vriendschappelijke groeten

FRANS NETSCHER

s Hage 17/II '85

Amice,

Zoudt ge mijne familie en mij het genoegen willen doen Saturdag a.s. den avend bij ons te komen doorbrengen? Ge zult dan eenige vriendinnen mijner zuster ontmoeten (o.a. de dames Scheepens) en eenige mijner vrienden, waarschijnlijk *Couperus* en *de Josselin de Jong*. De samenkomst zal een zeer huiselijk karakter dragen.

Van den heer *van Deyssel* heb ik een zeer welwillend en uitgebreid schrijven ontvangen. Hij keurt mijn werk even goed als het voorgaande en maakt nog eenige zeer gegronde opmerkingen over eenige door mij gebruikte woorden. Ik ben aan mijn *Le Naturalisme en Hollande* begonnen; de moeilijkheid er van valt mij nogal meê. Ik hoop je het a.s. Saturdag te kunnen laten lezen.

Tot nader

FRANS NETSCHER

Van Deyssel zegt mij te vreezen, dat mijn stuk niet door *De Amsterdammer* zal worden opgenomen, want .... Justus v. Maurik is redacteur voor de afdeeling feuilletons. Ja, dan vrees ik het ook!

Ik schreefheden ochtend aan den heer *Félix Fénéon* en bracht hem uw voorstel over voor uw *Une chance* in zijne revue te doen verschijnen; ik denk wel, dat hij uw aanbod zal aanvaarden. Ook berichtte ik hem over den brief van *Flaubert*, waarvan gij mij gesproken hadt, en vroeg hem of de *R.I.* Hem zou willen publiceeren -

's Hage 25/II '85

Amice,

Dank voor de spoedige toezending van *Flaubert's* brief. Dadelijk na ontvangst heb ik een copy aan den heer Fénéon opgezonden, en, naar ik vermoed, tijdig genoeg om nog in het nummer van Maart te worden opgenomen. Ik zend u hierbij *Kolff's* afschrift terug. Heden middag ontving ik een

langen brief van *Kolff*, waarin hij mij de copijen van een tiental brieven van *Zola* stuurt, o.a. ook diens voorrede tot de nieuwe uitgave van *Une page d'amour*. Bij gelegenheid laat ik u alles lezen. Mogelijk staat er het een of ander in, dat u nog niet bekend was.

Tevens sluit ik hierbij in een uitknipsel uit de *Gil-Blas* over *Desprez'* gevangenis-straf. Lees toch vooral zijn *Liberté d'écrire!*; zeer knap, helder en logisch. Zoo iets is afdoende.

Mijn *Nat: en Hollande* ligt gereed; morgen of overmorgen zend ik het ter korrektie aan een Franschman, daarna ontvangt gij het ter lezing!

Uit des heeren *Fénéon's* brief zult ge zien, dat de woorden ‘en ce moment’ ons hoop geven een volgende maal beter te slagen met uw zelfde werk. We kunnen nog eenigen tijd wachten en het hem dan op nieuw aanbieden, ten minste zoo ge geen gastvrijheid bij een ander fransch blad zijt gaan zoeken.

Ik ben nu besloten om, zoo mijn bundel novellen in het najaar is verschenen, onmiddelijk aan een roman te beginnen. Ik bezit alle vereischte gegevens, alleen ben ik het nog niet met mij zelve eens over den spychologischen proef, dien ik met mijn hoofdpersonen zal nemen, en daarop komt alles aan voor mij. Het meest op den voorgrond treden eene vrouw met een week, plooibaar karakter, zonder wilskracht of initiatief en zonder eenige weêerstandsvermogen tegen de omstandigheden harer omgeving, die haar geheel op haar eb en vloed medevoeren; het is een dier vrouwen, welke geheel verdwijnen achter de handelingen der nevenpersonen, vandaar ook, dat het personeel der bijkomende personnages tamelijk uitgebreid zal wezen, vooral dat der mannen. Zij is getrouwd. De tweede hoofdpersoon is een man zonder ernst, zeer vermaakzuchtig, vol verborgen ondeugden, zich langzaam ten gronde richtende door het meer en meer verbreken van het evenwicht tusschen zijne verlangens en de middelen om ze te bereiken. Hij kent geen vrees voor het kwade en is het leven ingestuurd voordat zijn karakter zich had kunnen vormen.

Ik bezit een overvloed van menschkundige en plaatselijke gegevens, en hoop er iets nieuws en oorspronkelijks voor onze letterkunde van te maken. Wacht maar, *onze* tijd breekt aan!

Tot ziens. Met vriendschappelijke groeten

FRANS NETSCHER

's Gravenhage 12 April 1885

Amice,

Doordat mij uw brief heden ochtend eerst bij half tien gewerd, en wegens het vroege uur, waarop de ontmoeting zou plaats hebben, ben ik te laat aan den trein gekomen. Daarop ben ik naar Lincke gegaan om eenigen tijd op u te wachten. Het spijt mij u te hebben misgeloopen dewijl ik u gaarne over het volgende plan gesproken had.

Wat zoudt gij er van denken zoo wij tegen het a.s. najaar een troepje liefhebbers bijeen zagen te krijgen, ten einde eenig tooneelwerk van Brêeroô

op te voeren? Wij zouden dan een of meerdere stukjes van *Brederoo* kunnen geven o.a. *'De Klucht van de Koe'*, die uitmuntend voor ons geschikt zou wezen, daar er slechts 1 vrouw en 3 of 4 mannen in voorkomen. In dit stukje zouden slechts eenige zeer kleine wijzigingen aangebracht behoeven te worden, en loopt over van een gulgauw en gezond realisme. Het zou mij erg aanstaan. Dan moeten wij trachten van *Pulchri* de zaal te krijgen, om in eene 17e eeuwsche omgeving te wezen. Verder konden wij dien avond een of meer tableau's naar 17e eeuwsche doeken organiseeren en door eenige kooren 17e eeuwsche zangwijzen doen zingen.

Wat zegt ge van zoo'n 17e eeuwschen avond?

Antwoordt mij s.v.p. eens spoedig wat ge er van denkt en laat ons er dan eens nader over spreken.

C. Lemonnier heeft zijn werklieden-roman, *Happe-Chair*, voltooid. 'La Jeune Belgique' zegt daarvan: A ce propos, nous avons déjà constaté, que ce volume, conçu depuis plusieurs années, a été commencé *avant* celui de ME Zola, *Germinal*, avec lequel il présentera naturellement de nombreuses analogues, puisque le sujét lui-même en est à peu près semblable. Ceci est dit moins pour faire à M Lemonnier une reclame hors de saison que pour le prémunir contre la malice des gens, qui s'amuseront à rapprocher les deux oeuvres.

Hoe voorzichtig!

Teekent ge ook in op de nieuwe uitgave van Breêroô's werken? Het is wel der moeite waard en de prijs voor het geheel bedraagt slechts f 7.-.

Spoedig eenig antwoord verwachtend

als steeds

FRANS NETSCHER

Briefkaart afgestempeld 's-Gravenhage 24 April '85

Amice,

Uw 1e briefkaart is mij geworden. Indien ge Zondag middag in de stad moet wezen, kom dan vóór 3 uur even bij mij aan. Ik heb iets bizonder merkwaardigs voor u.G. Moore zond mij een brief (12 zijdjes) over zijn werken en leven, en ook kreeg ik twee boekdeelen van hem ten geschenke (één van hem en één van een ander realist) Ik krijg daar juist uw 2e briefkaart; schrijf mij of gij 's middags niet kunt anders kom ik u afhalen aan den trein van *half elf*. 's Morgens werk ik gewoonlijk, daarom komt 't mij 's middags beter gelegen.

F.N.

's Gravenhage 7 Juli '85

Amice,

Gisteren ochtend heb ik een bezoek gehad van den heer *Willem Paap* uit Amsterdam om mij mijne medewerking voor een nieuw tijdschrift te vragen. Het is het zelfde tijdschrift waarover U den heer *van Deyssel* reeds

schreef en waarvan ook de heer *Zilcken* bericht ontving. Het zal voorloopig twee-maandelijks verschijnen, bij den uitgever *Versluis* te Amst., en staat onder redactie van de heeren *Paap, Kloos, Verwey, van de Goes*, die er tevens eigenaren van zijn. Mijne voorwaarden van medewerking waren bizonder gunstig, zoodat ik mijne medewerking heb toegezegd; mijn opstel over *Germinal* zal er in verschijnen. Het draagt den naam van *de Nieuwe Gids*, en de 1e aflevering komt primo October uit, met slechts een beperkt aantal medewerkers door hen zelve gekozen. Daar ik uit het spreken van den heer *Paap* kon opmaken, dat men er nog niet over gedacht had uwe medewerking te vragen, heb ik hem gezegd zich ook tot u te moeten wenden. Hij zeide het me toe, en daar hij uw naam (Prins) niet wist en ook uw adres, heb ik ze hem heden opgegeven. Hij zal u schrijven, daar ik wel vermoedde, dat Gij er in zoudt willen medewerken.

Ik zend u met den zelfden post een afdruk van mijn *Torelli-studie* uit het *Nederl. Museum*.

Na vriendschappelijke groeten
FRANS NETSCHER

Geen nieuws uit Frankrijk? Ik ben bezig de drukproeven van mijn studie over het Nat: te verbeteren.

's Gravenhage 23 Juli 1885

Amice,

Ik zend u uw schetsje terug; het slot bevalt mij zoo veel beter; gij schrijft er zeker eene reeks onder den titel van *Kinderen*?

Heden middag ga ik naar de bureaux der *Avondpost* en zal het exemplaar van *La Semaine d'Ursule* aan den hoofdredacteur ter lezing geven; tevens vraag ik hem het honorarium voor vertaalde feuilletons. Ik zal mijn best doen de zaak te laten slagen, maar ik heb niet veel hoop. Herinner u het gezegde van den heer *Smit Kleine*: 'Wij, letterkundigen, moeten menigmaal als redacteurs concessies doen aan den smaak van het publiek', en denk, dat *de Avondpost* geen letterkundige maar eene geldelijke onderneming is. Verbeeld u, de hoofdredacteur vond mijn *Logeetje te mooi* voor het *Zondagsblad*; zijn publiek zou het niet kunnen genieten. Mijn antwoord aan hem deel ik wel eens mondeling meê.

Ik zal den heer *Advocaat* vragen of hij de vertaling van *La S. d'U*. op zich wil nemen; maar daar die heer eene plaatsing op een Amsterdamsch kantoor gekregen heeft en alleen zijn avonden vrij heeft, durf ik niet te veronderstellen of hij het aanbod zal aannemen. In ieder geval moeten wij de plaatsing der vertaling toegezegd hebben, anders zou hij misschien noodeloos werk doen.

Na vriendschappelijke groeten
FRANS NETSCHER.

Zendt-gij mij uw exemplaar?

's Gravenhage, 30 Juli, 1885

Amice,

De heer *Advocaat* heeft mij geantwoord en medegedeeld, dat hij geen besluit kon nemen alvorens het boek gelezen te hebben. Zoudt ge daarom zoo goed willen wezen hem een exemplaar op te zenden (uwe vertaalster heeft het zeker niet meer noodig) Zijn adres is: A.D. Advocaat, Leerling-consul, Keizersgracht, Amsterdam. Hij schreef mij het in geen geval *zonder* honorarium te willen doen, hetgeen ik hem gevraagd had. Stuurt ge mij nu uw exemplaar op voor mijn artikel? Gelukkig nieuws: Mouton is bereid een hollandsche vertaling van *A Mummer's Wife* uit te geven. Heden schrijf ik aan *Moore* om toestemming. Ik heb Mouton beloofd een oogje op de vertaling te zullen houden, en waarschijnlijk zal ik er ook een kleine voorrede voor schrijven. Houdt s.v.p. dit alles nog geheim, want ik ben met Mouton overeengekomen er geen publiciteit aan te geven voor dat mijn studie verschenen is.

Ik heb het adres van *Aug. Strindberg* gekregen en zal mij met hem in briefwisseling stellen om eenige inlichtingen over zijn werk en over den toestand der Zweedsche Letterkunde.

Heden ochtend werd ik verrast met de ontvangst van *Tous Quatre*, den laatsten roman van *Paul Margueritte*, met een inschrift van den schrijver. Ik ken hem niet, maar hij heeft zeker van mij gehoord. Denkt ge niet? Indien het boek het waard is, zal ik er eene studie voor *Het Weekblad* over schrijven.

Zondag a.s. komt mijn Aal Kempers in *de Avondpost*.

Na vriendsch groeten

FRANS NETSCHER

's Gravenhage 12 Aug '85

Amice,

Dank voor de toezending van uw adres, want er is veel nieuws, waar gij mogelijk wel belang in zult stellen. Ik schrijf het u in de volgorde, zooals het mij voor den geest komt.

De Avondpost wil *La Semaine d'Ursule* niet hebben; zij heeft voor hare lezers een sensatie-roman met boeiende verwikkelingen noodig. Wil ik het nu nog bij *Het Vaderland* beproeven? Ik ben echter bijna zeker, dat het even eens tevergeefs zal zijn, onze couranten hebben andere eischen, hetgeen natuurlijk tegen het hollandsche publiek getuigt.

Het *Weekblad* durft mijne studie over *Strindberg* niet te plaatsen; zij was hem *te kras*. De heer *van Loghem* schreef mij: 'De zaak is, franchement, dat wij het voor onze lezers, een gemengd publiek, wat kras vinden. Zij zijn niet rijp voor een evangelie in zoo ronde woorden'. Onschuldige lezers! Maar de *Portefeuille* heeft mijne studie dadelijk aangenomen; de lezers van dit blad zijn zeker niet zoo fatsoenlijk als die van het *Weekblad*! *Strindberg* stuurde mij een antwoord op mijn brief, hoogst voorkomend en beleefd. Hij

is in 1849 geboren, schreef reeds verscheiden boeken en veroorzaakte veel opschudding in Zweden.

Zijn *Les Mariés* zijn vervolgd, maar ten slotte vrijgesproken. Verdere bizonderheden kunt gij in mijn opstel vinden, dat ik u hoop te zenden; houd mij daarom op de hoogte van uw adres.

Met *Mouton* ben ik tot een overeenkomst gekomen, geheel volgens mijn verlangen; de voorwaarden deel ik u bij gelegenheid mondeling meê. De bundel moet met November a.s. verschijnen en over een week moet er reeds met het drukken een aanvang gemaakt. Wat zegt-ge er van? Hadt ge het van *Mouton* gedacht? Mijn *Jan van Diepen, Verloofd*, de militaire novelle en eenige kleine schetsjes moet ik nog maken, dus ge begrijpt hoe ontzettend druk ik het heb. Van mijn uitstapje naar Antwerpen kan nu niets komen, hetgeen ik erg betreur. Voor het *Weekblad* zal ik toch langzamerhand een opstel over *Caze* en *P. Margueritte* maken. Maar ik moet zorgdragen mij niet te overwerken, vooral daar ik mijne laatste evengoed als mijne eerste novellen wil verzorgen. Mijn *Oproer in het ballet* komt er niet in, maar wordt door een andere balletnovelle vervangen, welke ik nog in portefeuille had. De bundel wordt 250 à 300 bldz: groot en zal hoogstens f 1.50 kosten. En geen voorrede van *ten Brink*!; *Mouton* stemde er in toe.

Het laatste gedeelte mijner *Moore*-studie is in zee; de heer *van Hall* berichtte mij, dat mijn artikel waarschijnlijk reeds in de October-aflevering geplaatst zou worden; misschien wel in twee nummers. *Kolff* sloeg zijn handen in elkaêr over deze vrijwillige *Gids*-ontmaagding.

Ja, over de ontvangst van mijn *Wat wil het Naturalisme*? in *Nederland*, heb ik geen reden tot klagen. Ik sprak den heer Stratemeyer, die eenige dagen geleden te Amsterdam geweest was en verscheiden letterkundigen gesproken had. Het artikel had nogal opzien gebaard en veler instemming verworven. De heer *Thijm* Jr schreef mij een zeer waardeerend woord er over, en van andere kanten kreeg ik bewijzen van instemming en verzoeken tot lezing. Ik wacht nu maar op de verschijning van het tweede gedeelte. Als gij te Voorburg terug zijt, hoop ik u een afdruk te geven.

Ook van *Paul Margueritte* ontving ik een schrijven en een werkje ten geschenke, een pantomine, *Pierrot, assassin de sa femme* met de belofte mij binnen weinig dagen ook nog zijn *Mon Père* te sturen, dat moeilijk meer te krijgen is. Hij is vijf-en-twintig jaar oud, leeft stil in zijne familie te Sèvres en werkt hard. Zijn *Pierrot* moet ge lezen; het is een merkwaardig meesterstukje. Laast gij de critiek over *Tous Quatre* in de *Revue Contemporaine*?

Ik heb een uitmuntend *slot* voor mijn aanstaanden roman gevonden. De man eindigt in een bedelaars-kolonie of gevangenis, de vrouw in een liefdadigsheids-gesticht. Beide verzinken geheel in ondeugd, armoede en ellende, het huishouden wordt ontbonden, de straat en het gesticht is het eenige wat hen overblijft. *Slot* is hier psychologisch uiteinde!; onnoodig het aan u te zeggen.

Ik heb de opening der 10e Aquarellen Tentoonstelling bijgewoond;

zoudt ge bij uw terugkomst er voor *de Portefeuille* een critiek over willen schrijven? Er is veel moois.

Den 25en a.s. ontvang ik een bezoek van den heer *Taco de Beer* uit Amsterdam.

Ik benijd uw heerlijk uitstapje; ik ken de streek, want ik heb er de vijf beste jaren mijner jeugd doorgebracht en weet dus wat er te genieten valt. Ik zou gaarne de benauwde, duffe boekenlucht tegen de heerlijke, zware, prikkelende lucht der pijnbosschen vervangen. Maar non possumus!

Doe mijne beste groeten aan vriend *de Jong* en zeg hem, dat ik de boeken en de briefkaart ontvangen heb.

Na een vriendschappelijken handdruk als steeds

FRANS NETSCHER

's Gravenhage 15 Aug: 85

Amice,

Ofschoon zeer weinig tijd hebbende, haast ik mij u te antwoorden daar ik u met mijn inlichtingen mogelijk van dienst kan wezen.

Strindberg schrijft in het Zweedsch en *Les Mariés* is dus vertaald; verdere inlichtingen vindt gij op het nevengaande uitknipsel; maak er gerust gebruik van.

Van *de Nieuwe Gids* is mij niets naders bekend; een dezer dagen schrijf ik den heer *Willem Paap*.

Ik zal ook bij *Het Vaderland* aankloppen, maar de uitslag is mij reeds bij voorbaat bekend.

Ik zal *Kolff* het bericht over *Le Pappillon* mededeelen.

Le Roman Exp: wordt op het oogenblik ingenaaid en is dus niet onder mijn bereik; ik weet echter niet recht duidelijk wat ge bedoelt en, mijne herinneringen raadplegend, geloof ik niet, dat *Zola* ooit iets dergelijks gezegd heeft.

Ik ben op het oogenblik aan een hoogst belangrijke lectuur, nml: de feuilletons van *Zola* uit *Le Bien Public, Le Figaro* en *Le Voltaire*, welke nimmer herdrukt zijn geworden. *Kolff* gaf ze mij ter lezing, benevens de door hem opgemaakte catalogus, die zeer opmerkenswaard is.

Zijt gij reeds aan 'de Dolle Hoed' en in het Loghemsche gebergte geweest?

Mijn groeten aan *de Jong*. Vriendschappelijk

FRANS NETSCHER

s Gravenhage 22 Sept: 1885

Amice,

Hiernevens zend ik u het programma van *de Nieuwe Gids*. Gij teekent natuurlijk in, niet waar? - Stuur of geef het mij bij gelegenheid terug.

Een dezer dagen doe ik u per postpakket *Alexis*' 'La Fin de L.P' geworden, of als ik u nog spreek, zal ik het u persoonlijk onder dank overhandigen.

Voor *Koosje Bosser* is gastvrijheid in de Nieuwe Gids gevraagd; ik wacht belangstellend het antwoord af.

Waarschijnlijk Saturdag over een week komt mijn opstel over *Margueritte* in het *Weekblad*.

Ik ontving wederom een aardigen brief van *Strindberg*, waarin hij mij schreef, dat hij mijn artikel had kunnen ontcijferen en ik het Zweedsch best zou kunnen vatten. Tegelijkertijd gaf hij mij machtiging al zijne werken van zijne uitgevers te Stockholm te laten komen. Vind ik er iets belangrijks bij dan zal ik het doen vertalen.

Hebt-gij nog iets nieuws? Wanneer krijg ik het *Weekblad* met uw *Huysmans* studie?

Na vriendsch: groeten

F.N.

Prospectus van De Nieuwe Gids - Men weet, dat het prospectus door F.v.d. Goes geschreven is en na correctie in de vergadering ten slotte werd goedgekeurd. Van Eeden had op een briefkaart, afgestempeld Rotterdam 24 Augustus 1885, aan Kloos er het volgende over geschreven (69 E 1): ‘Zou het niet geschikt zijn als in de prospectus stond, wat er zoo ongeveer in de 1e aflevering zal komen. Niet volledig natuurlijk. Op deze wijs b.v. 'De eerste afl. zal o.a. bevatten, een studie van Dr Doorenbos over Henri IV, een stuk van Dr C.M. van Deventer over Berthellot en de nieuwere scheikunde, een studie over de sonnetten van Shakspere en een gedicht getiteld “Persefone” van Albert V., het eerste stuk eener vertelling van F.v.E. getiteld “Van den kleinen Johannes”. Verder gedichten, varia enz.’

Denk erover (niet lang natuurlijk).

Schijnt het je goed, zie het dan nog gedaan te krijgen.

tt. F.v.E.'

Inmiddels was het prospectus verschenen, luidende: (69 E 36)

DE NIEUWE GIDS PROSPECTUS

Op den Eersten October a.s. zal verschijnen de eerste aflevering van een nieuw tijdschrift genaamd *De Nieuwe Gids*, onder redactie der heeren: Frederik van Eeden, F. van der Goes, Willem Kloos, Willem Paap en Albert Verwey.

In den titel ligt de bedoeling der redactie opgesloten. Gelijk nu bijna een halve eeuw geleden, in het jaar 1837, *De Gids* werd opgericht door eenige jonge letterkundigen, die aan hunne gedachten over het heden en hunne eischen voor de toekomst een eigen orgaan wilden geven, omdat beide van de denkbeelden en de idealen van het oudere geslacht niet onbelangrijk verschilden , meenen de stichters van DE NIEUWE GIDS, dat zij thans op hunne beurt aan een onafhankelijk tijdschrift behoefte hebben.

Men staat voor het feit, dat geheel hun letterkundig streven afwijkt van den weg, dien de gezaghebbende organen zijn ingeslagen, en wenschen te blijven volgen.

Wil men dus het publiek de gelegenheid geven met hunne richting bekend

te worden, begeert men met klem de meening uit te spreken, dat groote wijzigingen in onze literatuur dringend noodig zijn, dan is het vestigen van een eigen tijdschrift het eenige middel voor dit doel.

* * *

De Redactie van DE NIEUWE GIDS stelt zich in de eerste plaats voor, hare beginselen van aesthetische en historische kritiek te ontwikkelen, en ook hare eigene voortbrengselen den lezers aan te bieden.

Een gedeelte van haar bestek houdt zij beschikbaar voor opstellen over algemeene onderwerpen van wetenschap, kunst en philosophie.

De Redactie begeert de medewerking van allen, van kunstenaars, van letterkundigen en geleerden, die in vooruitstrevenden zin over hun vak het woord verlangen.

Zij voor zich gevoelt de behoefte aan samenwerking der jongeren. Zij heeft reden te veronderstellen dat hare tijdgenooten die behoefte niet miskennen. Zij koestert den wensch het orgaan te worden van het jongere geslacht in de Nederlandsche letterkundige, wetenschappelijke en artistieke wereld. Zij maakt er staat op dat men de door haar verstrekte gelegenheid tot aansluiting zal toonen te waardeeren.

* * *

In de laatste, schoon niet in de geringste plaats, zal DE NIEUWE GIDS zich bezig houden met de binnen- en buitenlandsche politiek van den dag. Zij zal daarbij en bij de beschouwing der sociale vraagstukken de beginselen voorstaan, die door het voorgaande voldoende aangeduid mogen heeten.

De Redactie ontveinst zich de moeilijkheden niet, die dit programma medebrengt. Maar evenzeer meent zij te mogen verwachten, dat de ernst van haar streven door hare tijdgenooten zal worden erkend, en dat de keuze der middelen om haar doel te bereiken, haar de noodige medewerking zal doen verwerven.

Met vertrouwen roept de Redactie verder den steun in van het publiek. Het is dikwijls in de laatste jaren gebleken, dat de tevredenheid met veel van het bestaande in literatuur, kunst en maatschappij verre van onvermengd of algemeen was. Allen die meenen dat wijziging allicht verbetering kan zijn, noodigt de Redactie uit van hare pogingen kennis te nemen.

Den steun, haar toegezegd door velen, stelt zij op hoogen prijs; dankbaar erkent zij de aangeboden hulp van enkele ouderen, waarmede een jarenlange vriendschap hen verbindt.

Deze dubbele steun geeft DE NIEUWE GIDS den moed de eerste schrede te doen op een weg, waarop eerlang het jonge Nederland haar moge vergezellen.

DE NIEUWE GIDS zal voorloopig om de twee maanden verschijnen in afleveringen van 8 à 9 vel druks.

De prijs per jaargang is gesteld op **zeven gulden en vijftig cents**.

W. VERSLUYS

Men ziet, dat de suggestie van Frederik van Eeden niet werd gevolgd. De verspreiding van het prospectus ging blijkbaar niet vlot. Van der Goes schreef 14 September '85 op een briefkaart (onafgestempeld) aan Kloos (69 E 1 evenals de volgende):

[14 sept. 1885]

Amice,
Twee menschen die boven aan op mijn lijst staan, en die zich zoo goed als zeker zullen abonneeren, hebben nog geen prospectus gekregen: Ising en Mendes. - Geef toch mijn lijst aan Versluys.
Ik heb me belast met een gedeelte van je werk door me te overtuigen dat noch het N.v.d.D. noch het Handelsblad prospectussen ontvangen hadden, en daarom tot heden over de N.G. gezwegen hadden. Dit is v. onzen amice V. een zonderling verzuim. De N. Rott. C. heeft zeker ook geen gekregen. Het zou de moeite waard zijn dit bij V. te informeeren. -

tt F.V.D.G. 14 Sep 85

P.S. Wees zoo goed morgen op *flanor* voor mij mede te brengen, nog een zoodje *prospectussen* en je exemplaar v. *Rollinat. G*.

En eenige dagen later luidt het op een briefkaart aan Kloos:

[19 sept. 1885]

Amice,
Ik kan nog best vijftig prospectici gebruiken.-Stuur ze me liefst p.o. Wanneer vergaderen we weêr?
Am 19 Sept. '85
je F.V.D.G.

Men ziet: ook in deze quaestie was het weer Van der Goes, die het actiefst was.

De reactie op het eerste nummer

- Toen het eerste nummer van *De Nieuwe Gids* verscheen was er geen inleiding in afgedrukt. Het prospectus moet dus als een beginselverklaring beschouwd worden. Men viel met de deur in huis: *De kleine Johannes* door Frederik van Eeden.
Gaat men nu de reactie op deze eerste aflevering na - het oordeel van *Het Vaderland* is reeds eerder afgedrukt - dan kan men niet zeggen, dat de ontvangst onwelwillend was. *De Nederlandsche Spectator* wijdde er niet alleen een plaat aan (over die plaat zie brief 149 van 17 October 1885 van Vosmaer aan Kloos, Stuiveling blz. 227), maar Flanor verwelkomde het tijdschrift in het nummer van 24 October:
'En daar is nu D e N i e u w e G i d s . O Spectator, wat een rare prent hebt gij gegeven; wat beduidt dat? * Dat tijdschrift is over het algemeen wel wat hardhandig

bejegend. In het optreden van jongere gidsen ligt geen kwaad. Weten de oude soms beter weg op de oude paden, de nieuwe hebben sterke beenen en hakken soms een nieuw pad open. De oude Gids

trad ook eens op tegen de bestaande wegwijzers; hij was toen blauw en heette “de blauwe beul”; nu is hij grijs geworden, ook van omslag, en De Nieuwe Gids komt op zijn beurt in 't blauw te voorschijn. De kleur der hoop’. De studie van Dr Doorenbos wordt fraai genoemd. In *De kleine Johannes* zit poëzie, idealisme, hoop; het stuk van Verwey over *Het sonnet en de sonnetten van Shakespeare* wordt als ‘zeer uitstekend’ geprezen en *Persephone* ‘bevat tal van schoone beschrijvingen; menigen schilderenden regel’. 'W. Kloos gaf vier sonnetten, waarin ook weder plura nitent.[1]. ‘Met zulke zaken in zijn mars heet ik den Nieuwen Gids voorlopig welkom’.

*‘Gij hebt gelijk, Flanor; de teekenaar heeft zich in onze opgaaf vergist; de bedoeling was een jong bloeiend kind en geen ouden slaapkop in de wieg te leggen. Redactie.

Ik erken mijn schuld. Teekenaar’.

Men ziet: welwillendheid genoeg. De tweede aflevering werd al minder vriendelijk besproken, alleen Van Eeden en Verwey geprezen.

In *De Portefeuille*, die reeds op 2 September 1882 Kloots [sic], Jacques Perk en Verwey genoemd en kort gekarakteriseerd had, schreef Taco H. de Beer in het nummer van 10 October 1885 o.a. dit:

‘Nu acht ik dit eerste no., waar het voorbeelden geldt, uiterst zwak; het moge hier en daar een frisschen geest vertoonen, het vertoont niets, zóó van al het bestaande afwijkende, dat het niet even goed elders had kunnen geplaatst worden; *ik geloof niet aan het volstrekte exclusivisme onzer tijdschriften, op clubgeest èn clubregeering bij tijdschriften wordt gewoonlijk gescholden door hen, die de ware oorzaken der afwijzing hunner werken niet publiek durven maken*: met nieuwe en stoute stellingen trad F r a n s N e t s c h e r op en hij vond dadelijk *Nederland* en *de Gids* en het *Ned. Museum* voor zich geopend, waarom zou men den *inhoud* van No. 1 van *de Nieuwe Gids* ook niet willen opnemen, en wie is die streng uitsluitende *men*?

In het kort, ik acht dit eerste No. zeer goed, belangrijk zelfs als men wil, maar ik zeg met rabbi Ben Akiba: *Es ist alles schon dagewesen*!’

In *De Gids* van 1885 IV heeft J.N. van Hall - al is het stuk niet onderteekend - over die eerste aflevering o.a. gezegd:

‘Is er in onze dagen, gelijk vijftig jaar geleden, in de letterkundige wereld werkelijk behoefte aan een nieuw orgaan voor het jongere geslacht, dan zullen wij er ons zeker in behooren te verheugen dat aan die behoefte wordt voldaan; geschiedt het met talent, dan zullen wij ons daardoor aangetrokken voelen om den arbeid onzer jongere landgenooten belangstellend te volgen. Doch indien het mocht blijken, dat er tusschen hun en ons letterkundig streven geen zoo groot verschil bestaat als zij het doen voorkomen; dat er ook voor hetgeen zij op literair, wetenschappelijk en artistiek gebied te zeggen hebben plaats zou zijn in *de Gids* of in een van de vele andere bestaande tijdschriften, dan zal het ons vergund wezen, het te betreuren, dat in ons kleine vaderland, waar de gelijkgezinden het “Sluit de gelederen!”

1 Verscheidene dingen uitblinken.

moesten doen hooren, door deze afscheiding de reeds zoozeer versnipperde krachten nog meer zullen worden verdeeld.'

Een blad, waar de jongeren jaren lang gastvrijheid hadden genoten, het weekblad *De Amsterdammer* van 18 October '85 was critischer. 'De inhoud van het eerste nummer van *De Nieuwe Gids* heeft niet geheel voldaan aan de verwachtingen door het prospectus opgewekt. Het nieuwe manifesteerende, toekomst-achtige, dat beloofd was, ontbreekt vrij wel; de bijdragen staan in waarde niet achter bij hetgeen men gewoon is in tal van oudere tijdschriften te vinden, maar de behoefte aan een nieuw orgaan voor nieuwe denkbeelden spreekt er niet uit'.

De kleine Johannes wordt 'kleurig van taal, enkele malen dichterlijk' genoemd. Over de vier sonnetten van Kloos zegt het blad, dat 'de gedachte, voor zoover zij uit de eenigszins gebrekkige taal is op te maken, inderdaad dichterlijk is, schoon naar onze meening niet, gelijk een der bewonderaars verzekerde 'zoo heerlijk, dat aan deze sonnetten eene eeuw haren naam zou kunnen ontleenen'.

'Verreweg het belangrijkste in het tijdschrift wordt geleverd door den heer Verwey, die, theorie en praktijk vereenigend, eene kritische beschouwing over poëzie (*Shakespeare's Sonnetten*) en eenige fragmenten van een overschoon dichtstuk, *Persephone* leverde'.

W. Gosler, de redacteur van het in 1881, evenwel aanvankelijk zonder zijn naam als redacteur, verschenen letterkundig tijdschrift voor Noord en Zuid *Astrea*, heeft verklaard, dat de jongeren zich niet met hun bijdragen bij hem hadden gemeld, wat niet geheel juist is. Immers waren daarin zes Duitsche sonnetten van Kloos opgenomen (4e aflevering), in aflevering 8 en 9 vier Nederlandsche sonnetten, waarop in den tweeden jaargang nog twee sonnetten volgden. Het is wel wonderlijk in hetzelfde nummer, waarin het grandiose sonnet van Kloos.

> Daar ge onverbidbaar waart voor tranen klachten

te vinden is, ook een gedicht aan te treffen *Aan 't Strand* van. C.L. Lutkebühl Jr met deze strophe:

> Ze stond aan 't strand en staarde
> Beweegloos in 't verschiet, -
> Maar wat ze er ook ontwaarde,
> Nog immer kwam hij niet.

Dat zoo iets geen aanmoediging was voor de jongeren om nog eens aan deze poort te kloppen om binnen gelaten te worden, behoeft ons niet te verbazen, maar dat zij de frissche poëzie van M. Coens, in 1873 geschreven, over het hoofd hebben gezien is onbegrijpelijk. Ik kan den lust niet weerstaan een paar strophen over te schrijven van '*Uit Rijmbrieven aan Aart Admiraal*' door dezen, later blind geworden, dichter:

Een heirweg, zacht krommend door geurige duinstreek;
Nog vee aan den vliet, onder groepen geboomt
Met fraai in de Octoberzon vlammende loovers
Waarachter het lusthuis als wegschuilt en droomt;

In het diepste der tintlende lanen een hoeve,
Wier volk, op de speelkar in vroolijken draf
't IJzren hek der gewezen kasteelpoort uit-zwenkend,
De voetgangers voorgaat op kerkklokken af.

Wel schreef Lodewijk van Deyssel over Coens op 11 December 1882 in *De Amsterdammer*, maar veel waardeering had hij niet voor het werk.

Behalve het oordeel van de pers, dat kort is weergegeven, zijn er brieven van vrienden over het eerste nummer in het Nieuwe Gidsarchief bewaard gebleven (69 E 1). Zoo heeft prof. J.A. Alberdingk Thijm het volgende geschreven:

[2 okt. 1885]

De Ondergeteekende maakt zijn kompliment aan de Redactie van den ‘Nieuwe(n) Gids’ over de goede fysionomie van haar tijdschrift. Een blik tusschen de bladzijden geeft hem aanleiding tot de meening, dat de inhoud aan het uiterlijk zal beantwoorden. Hij heeft de eer haar hierbij een exempl. van den loopenden jaargang der ‘D. Warande’ aan te bieden.

Amsterdam, 2 Okt./1885.

Ook Alphons Diepenbrock was er vlug bij. Zijn briefkaart luidde:

[2 okt. 1885]

Amice,

Ontfang mijn dank, in naam der Redactie, voor de vriendelijke toezending van den ‘Nieuwen Gids’. Ik heb nog niet meer gelezen dan je sonnetten en Persephone, maar wanneer alle bijdragen evenzeer als deze verzen van talent mochten blijk geven, dan twijfel ik niet of de N.G. zal weldra een daemon in onze litteratuur worden. Wees er maar op voorbereid dat jou en Verwey voor die verzen de noodige stokslagen door de officieele ‘kritiek’ zullen toegediend worden. Met het vooruitzicht wil ik jelui bij voorbaat feliciteeren.

Amst 2 Oct 85
Vale tt
A. DIEPENBROCK

Uit een briefkaart van Jacobus van Looy d.d. 8 October uit Sienna licht ik het volgende: 'Uit het oude sombre Sienna, dat eenmaal de mededingster was van Florence, komt je terecht of ten onrechte het bedankje overwaaien voor de zending der ‘Nieuwe Gids’, die ik liever in m'n gedachten Gulden winkel noem. 't is me bij uitstek bevallen, wat er instaat.

‘Alleen dat Fransche artikel komt me wel een beetje gezocht voor .... Ik zal eerstdaags Verwey schrijven, al was het alleen maar om hem een

gunstig woordje te zeggen over z'n artikel, dat zal hij natuurlijk aannemen, zooals men dat aanneemt van *iemand ander*, dat wil zeggen: hij zal denken. Klets maar toe, je hebt er toch geen verstand van'.

Van Looy heeft ook aan Verwey over de eerste aflevering geschreven (Uyldert pag. 152 en 153) en in dat boek vindt men ook de meening van dr W. Doorenbos (blz. 151).

De brief van Vosmaer van 10 October heb ik reeds medegedeeld. Typisch is een briefkaart van Pol de Mont aan Kloos. Ze is afgestempeld 12 Oct. '85.

[12 okt. 1885]

Mijnheer!

Ik ontving en las met meer dan gewoon genoegen afl. 1 van *de N.G.*, en nam mij dadelijk vóor der redactie en het jonge tijdschrift, - indien beide haar en haar werk tot eenig nut mochten strekken - steun en medewerking aan te bieden.

Ik zal er maar rechtzinnig voor uitkomen: niet met *alles*, wat de heeren redactie-leden van *de N.G*. tot hier toe zoo in afzonderlijk verschenen bundels als in tijdschriften, de waereld inzonden, heb ik volkomen vrede. Dit neemt echter niet weg, dat ik zeer veel in hun theorieën en hun streven waardeer en prijs, en dat ik, inzonderheid, - dit zal *u* reeds lang bekend zijn - verjonging en hervorming voor onze Ned. litt. noodzakelijk acht. Met het oog op afl. 1 kan ik er nog bijvoegen, dat ik *de kleine Johannes* voor eene uitstekend geslaagde proef in dat genre houd, en tevens veel fraais heb gevonden in Verwijs *Sonnet* en in zijn *Persephone*. Van der Goes *gevierde auteur* las ik onlangs, met ingenomenheid, al ben ik het met schrijver niet eens op *alle* punten.

Kan nu mijne collaboratie U en uwe vrienden welkom en vooral nuttig zijn, dan ben ik bereid u *dann und wann* eene bijdrage, iets over moderne schrijvers, doch vooral *poëzie*, op te zenden. Is er plaats voor uitgebreide stukken dan sta ik u gaerne af een wijsgeerig-ethiesch gedicht in *iamben*, dat wellicht velen, in N. Ned. vooral, een *proli pudor*[1] zal ontlokken, al is het, hoe stout ook en hoe waar, alles behalve immoreel. Ik moet echter, met het oog op mijn ambt van leeraar, op voorhand bedingen, dat het anonymaat stipt zal bewaard blijven voor dit éene stuk, dat ik bereid ben ter inzage te sturen.

Met hoogachting
POL DE MONT
Miles-straat no 11 Antwerpen

Ook werd medewerking aangeboden - in een in het Fransch geschreven brief uit Florence d.d. 21 Oct. '85 - door E. Douwes Dekker.

Dr J.W. Wakken [?], Station Zoölogique, Naples, heeft een uitvoerigen brief aan Kloos geschreven.

1 Waarover 'men' zich schaamt.

Bella Napoli 23 Oct. 85

Amice!

Toen ik je plan vernam om met medewerking van eenige vrienden een nieuw tijdschrift op te richten was ik de eerste om mij te verheugen in het aanvankelijk welslagen, om te verlangen naar het begin van uitvoering! - Best zul je dus kunnen begrijpen dat ik vol verwachting de eerste aflevering te gemoet zag, welke je beloofd had mij ter kennismaking te zullen zenden. Je kent mij als nu juist niet direct conservatief en dus alles wat nieuw is trekt mij aan, vooral in de Nederlandsche Letterkunde, waarin zoo zelden iets nieuws gevonden wordt. - Geloof mij dus vrij als ik je verzeker dat het mij aangenaam was in de Amsterdammer te lezen, dat de eerste aflevering weldra verschijnen zou en dat ik mijn vader verzocht mij die hierheen op te zenden.

Voordat zij echter kwam, kwamen de oordeelvellingen van de hooge vierschaar der Nederlandsche gewoonheid, alias de Pers, de would-be Koningin der aarde! - ik las met de belangstelling, die elk rechtgeaard Nederlander betaamt, wat onze toongevende bladen b.v. het Nieuws van den Dag, over de nieuwe verschijning mededeelden, maar geraakte daardoor in zonderlingen tweestrijd: ik had namelijk de aflevering zelve nog steeds niet gezien! - Het bovengenoemde dagblad toch schijnt een soort van Nederlandsche Kladderadatsch verwacht te hebben en dit was volgens mijn opvatting de bedoeling volstrekt niet en ten tweede deelt het mede dat het stuk van Doorenbos onberispelijk en hoogst verdienstelijk is terwijl hetzelfde stuk door twee andere toch ook veel gezaghebbende bladen (Vaderland en Amsterdammer) beschuldigd worden van een smakeloozen, stijlloozen stijl! Zonder alle verdere tegenstrijdigheden te willen opsommen, die nog in het oordeel der ‘Pers’, zoover dit mij onder de oogen gekomen is, te vinden zijn, (je zult toch zeker zelf die ‘bloem’lezing ook gehouden hebben) wil ik liever wijzen op een punt, waarin ze alle overeenstemmen: namelijk het oordeel over de beide stukken van Verwey. Na zooveel goedkeuring van velen, die zeker geen ‘bentgenooten’ zijn zal hem de mijne zeker onverschillig zijn, maar toch zou ik ze er gaarne bij voegen.

Maar is er onder alle malligheden, door dagbladen enz. over je tijdschrift ten beste gegeven niet een opmerking, die niet geheel onjuist is en munt niet juist het stuk van Doorenbos ‘dien jongen oude’ (ik citeer uit het hoofd, dus misschien niet volkomen goed), uit door iets eigenaardigs, dat bij de werkelijk deftige toon der andere verhandelingen gunstig afsteekt? - Mijn oordeel daarover te zeggen zal jou evenmin als de schrijvers veel interesseeren: alleen schijnt mij het vernederen van de menschen ten koste van min of meer poëtische glimwormpjes en konijntjes niet zeer nieuw en slechts zelden voldoende gemotiveerd, terwijl ik tevens moet bekennen, dat ik vrees dat de chemische verhandeling nu juist zal bijdragen om je tijdschrift veel lezers te bezorgen.

En eindelijk, last not least, de ook reeds veel besproken sonnetten, van Neerlands jongen dichter tot wien ik de eer heb het woord te richten. Zonder

nu juist te durven beloven, dat ik in het vervolg van ‘de eeuw van de sonnetten van Kloos 'zal spreken in plaats van “de negentiende”, voornamelijk omdat het veel te lang zou zijn, wil ik toch zeggen dat ik met belangstelling je laatste producten gelezen heb, maar dat het gedicht aan van Looy mij niet voor een grooten kring van lezers bestemd schijnt. - Op het oogenblik doet Dr Vosmaer, [zoon van C. Vosmaer] met wien ik dagelijks omga, zich te goed aan de vruchten van het jonge Holland; ik denk dat wij ze nog dikwijls samen bespreken zullen. Ontvang ondertusschen mijn felicitatiën bij het verschijnen van het eerste nummer van je tijdschrift en mijn beste wenschen voor de toekomst daarvan: vivat, floreat, crescat!’

Een critischer geluid doet Aegidius W. Timmerman hooren, die, op huwelijksreis, 29 October uit Heidelberg aan Kloos schreef:

[---] Nu een woordje over de N.G. Jammer dat jelui dien naam hebt gekozen, men begint dan dadelijk met vergelijkingen te maken die meestal in aanmerkingen ontaarden en gegrond of niet door het publiek waarvan jelui toch leven moet - ik bedoel natuurlijk de N.G. - met begeerte worden opgeslobberd. Nu moet ik eerlijk zeggen dat ook ik zelf indien ik ga vergelijken geen verbetering in den toestand kan bespeuren. Ik spreek natuurlijk niet van piassen als Boissevain, Havard, ten Brink en dergelijke charletans doch in de Gids hadden en hebben we stukken gehad van Quack, Sillem, Spruit e.a. die de N.G. noch overtreft, noch evenaart. De poëzie is ontegenzeggelijk beter, jouw Eva-sonnet vind-ik zeer zeker fraai, Persefone eveneens. De stukken van Doorenbos, Verwey zijn m.i. niet meer dan gewoon goed. Hoe jammer dat Kees[1] in zijn fraai sprookje zijn dominés antipathie weer niet heeft kunnen inhouden. De zendeling-episode - of wat is het anders? - bederft onzeggelijk veel van den goeden indruk en is er weer bij de haren ingesleept.

Ook laat hij de elfe wat veel en al te duidelijk spreken en had hij meer voor het gevoel moeten overlaten. Le secret d'être ennuiyeux c'est de dire tout. Nu verveeld heeft mij dit eerste deel volstrekt niet, er is veel gezond en frisch gevoel in en fantasie laat zich in genen deele onbetuigd. [----]

Hoe gaat het jou en de wereld. Ben je nog altijd zoo dichterlijk onrustig of voel je je wat meer op je gemak. Van Boeken vernam ik dat je verblijf in Voorburg je veel had opgeknapt.

1 De naam waarbij F.v.E. ook genoemd werd.

III Twee mystificaties

Grassprietjes.

- De verschijning van het eerste nummer van de *De Nieuwe Gids* werd gekruist door twee mystificaties: *Grassprietjes* of liederen op het gebied van deugd. Godsvrucht en Vaderland in vier afdeelingen, zijnde: I. Een tuiltje poëzie voor het huisgezin. II. Versche lauwerblaadjes om de hoofden van Neêrlands dichterhelden. III. Predikanten-lied. (Hulde aan onzen geestelijken stand.). IV. Mengelpoëzie van Cornelis Paradijs, oud-makelaar in Granen met een open brief aan den schrijver door P.A. Saaye Azn. en een voorrede van Sebastiaan Slaap (1885) en *Julia*, een verhaal van Sicilië door Guido (z.j.) Van Eeden had deze, vaak geestige, verzen reeds voorgelezen in *Flanor*; Paap had er één gezongen. Het was niet moeilijk te raden wie ze gedicht had, vooral als men weet, dat Van Eeden vroeger Kees werd genoemd. Sebastiaan Slaap, de schrijver van de voorrede, was niemand minder dan Willem Kloos - en niet F.v.d. Goes, zooals S.M. Noach meent in *Groot Nederland* van Maart 1942, een vergissing, in de wereld gekomen door een passage in een brief van 17 Juli 1885 van Kloos aan Van Eeden, waarin hij schrijft: ‘Ik zal Cornelis Paradijs aan v.d. Goes geven: dan kan hij er een voorrede voor schrijven’. In een volgenden brief van dezelfde maand bericht Kloos: ‘Hoe vind je den volgenden zin, dien ik in de voorrede bij Cornelis Paradijs zal plakken: “Wij betreuren het slechts, dat hij zoo weinig ruimte heeft gegund aan de vele uitnemende klanken, die op het gebied van het Oranjehuis te oogsten zijn”? En hoe vind je dezen titel: “Grassprietjes, een tuiltje poëzie” door C.P.? Dat is een parodie op bloementitels en heeft meteen een symbolische beteekenis, want grassprietjes kunnen iemand verduiveld lastig zijn in neus, etc’, (beide F.v.E.-Genootschap, Sept. 1945). Hieruit blijkt, dat Kloos den titel heeft gevonden en ook het ‘tuiltje poëzie’ door Van Eeden is geaccepteerd, maar de geciteerde passus komt er niet in voor. De open brief werd geschreven door A. Aletrino, den schrijver en studievriend van Van Eeden.

Dat het bundeltje succes had is zeker, want het werd eenige malen herdrukt. En Verwey moet aan den uitgever Versluys mededeelen - Van Eeden schreef dat 29 Nov. '86 uit Bussum - ‘dat er nog verscheiden Grassprietjes bij opschieten voor de 2de druk’. (F.v.E.-Genootschap, Juni 1948).

Julia.

- De tweede mystificatie heeft heel wat opschudding veroorzaakt in

de Nederlandsche litteratuur en in ieder werk over onze letterkunde kan men het vermeld vinden: de Julia-affaire. Ik geloof niet, dat deze quaestie voldoende uit de doeken is gedaan; ook hier heeft men te veel op gezag geloofd.

In de in 1886 verschenen brochure *De onbevoegdheid der Hollandsche literaire kritiek* door Willem Kloos en Albert Verwey zeggen de schrijvers: ‘Een paar vroolijke literatoren, door de Muze van den nonsens geïnspireerd, flansen op eenige regenachtige achtermiddagen een dwaas verhaal op rijm tezamen, waar de belachelijkste beeldspraak en de zotste frasen worden afgewisseld door de tastbaarste wartaal .... en de heeren critici wentelen zich in genot; zij savoureeren de frasen en zijn voor de wartaal blind: zij stampen en kloppen en juichen hun bewondering den gefingeerden dichter tegen: zij zeggen van een troep idiote verzen, dat het een bijzonder fraai gedicht is’.

Over de intrige zeggen zij: ‘Zij herinnert soms in haar wendingen en in enkele stukjes tusschenbeiden aan de berijmde verhalen van den heer M.G.L. van Lochem, [lees Van Loghem] doch overigens is “Julia” volstrekt niet als een parodie op “Een Liefde in het Zuiden” bedoeld. Wij hebben slechts evenals genoemde heer, een dwaas verhaal in dwaze verzen willen geven, opdat de critici het zouden bewonderen. Vandaar dat de verzen van “Julia” veelal even slecht, dikwijls buitensporiger belachelijk maar van tijd tot tijd beter gestyleerd zijn dan die van Rosaura's poëtaster. Dit laatste nu kunnen wij heusch niet helpen: als men veroordeeld is, om achtienhonderd malle regels te schrijven, ontsnapt je wel eens, tegen wil en dank, een redelijke’.

En aan het slot van hun requisitoir zeggen zij: ‘Wij dragen dit schrijven op aan allen, die het wèl meenen met onze kunst. Wij appeleeren over de hoofden der critici heen aan de eerlijke en verstandige lieden van dit land’.

In het meer genoemde boek van Uyldert kan men op pag. 183 en 184 het volgende lezen over den opzet van het plan: ‘Een gedicht schrijven - het zou in den trant moeten zijn van “Een Liefde in het Zuiden”, waarmede M.G.L. van Lochem (Fiore della Neve) bij de critici slechts lof had geoogst - dat, door-en-door voos, in een bedriegelijken schijn van dichterlijke schoonheid was gehuld, en dan afwachten wat de critici van dag-, week- en maand-blad, die zooveel aan te merken hadden op de “duistere” verzen van de jongste generatie, erover te berde zouden brengen, ziedaar het plan. Kloos en Verwey werkten het uit, met, voor slechts enkele gedeelten, de medewerking van Jan Veth en Van Eeden. Het gedicht zou een liefdesgeschiedenis verhalen die zich op Sicilië afspelen moest, de heldin zou Julia heeten en het werkje zou onder den schuilnaam Guido in het licht worden gegeven. Zoo ontstond dan de romantische “Julia”, die zooveel sensatie verwekken zou’.

Wat lezen we nu in de brochure? ‘Een onzer [dat is, zooals uit de inhoudsopgave blijkt, Verwey] schreef aan zijn medewerker: “Ziehier de concept-intrige - Fiore is aan 't wandelen op Sicilië en ziet Julia aankomen, in een landauer. Julia ziet er natuurlijk uit als een Juno of als een Venus”. En den-

zelfden dag vermaakte hij zich met het rijmen van de volgende verzen (Julia I.)'.

Hieruit kunnen we alleen opmaken, dat Verwey de intrige ontwierp, wat uit den helaas niet in extenso door Uyldert gepubliceerden brief van Kloos d.d. 6 September uit Brussel aan Verwey ook te lezen is.

[....] 'Toen ik je brief kreeg, ben ik subiet aan het dichten gegaan en stuur je nu als welgeslaagde vrucht van mijn arbeid bijgaanden fraaien lofzang op het thans zoo ongelukkige en eens zoo machtige eiland Sicilië. Het is 146 regels, precies geteld, en vloeit over van 'dichterlijke schoonheden van den 1sten rang'. Tevens twee sonnetten van Veth, waarvan er maar een goed is, naar het mij voorkomt. Want we moeten wat keurig zijn op onze Julia, en ik zou je raden, om eenige van jou stukken, zelfs de hymne op de Katholieke Kerk, eens goed na te zien. Daar komt heel wat *volslagen* nonsens in voor, *en dat mag niet*. Nooit meer dan één regel hoogstens tegelijk. Ze moeten niet anders *kunnen* dan het voor ernst houden, want als er een lont ruikt, is het mis. Je voorzang b.v. is totale nonsens zonder slot noch zin. Dat kan niet, *vooral niet in het begin*. Maak dien s.v.p. over. Ook de navolgingen van Fiore moeten er allen uit. Fiore geeft zelf in het najaar een bundel uit, dus zullen ze Julia toch niet voor een werk van hem houden. Men heeft dus de keus tusschen *navolging* en *parodie*, en hoe licht zal men tot het laatste besluiten! Er mag geen zweem van vermoeden zijn.

[....] En geef mij eens een model uit Shelley of zoo van een Spenseriaansche stanze: ik heb ze nooit gemaakt en kan mij op het oogenblik geen complete herinneren. Daardoor ben ik met de rijmorde wat in de war.

'Ik vertrouw dat je de voorwaarden goed zult stellen: minstens de helft van de winst, hoor!'

Kloos zegt uitdrukkelijk, dat er geen volslagen nonsens in mag voorkomen, wat niet klopt met de bewering in de brochure, waarin - dit zij uit-drukkelijk vastgesteld - de schrijvers 'een beroep op het gezond verstand van alle verstandige en eerlijke Nederlanders' doen. De taak, waartoe de critici niet in staat waren, werd in handen gelegd van het gezond verstand. Een standpunt, dat alleen in deze brochure door de Tachtigers is gepropageerd, bij mijn weten, behalve dan door Paap.

Maar ik moet tot de geschiedenis van het ontstaan terugkeeren. De schrijvers moesten, het was duidelijk, achter de schermen blijven en daarom moest Paap de besprekingen voeren, die in onderhandeling trad met W.C. de Graaff te Haarlem, die o.a. werk van Marcellus Emants had uitgegeven. 'Deze De Graaff bleek evenwel huiverig voor risico, waarom Kloos, in een brief van 17 September, voorstelt: 'Als laatste redmiddel kan je zeggen, dat we De Graaffs verlies samen zullen betalen'. (Uyldert pag 187). Op dit voorstel is De Graaff niet ingegaan en Paap trok zich terug, wat Kloos in een brief van 24 September tot deze uitbarsting bracht: ''t Is heelemaal een beroerde boel. Je vindt voor Julia niet zoo makkelijk een uitgever en ik vind het allerlafst van Paap, om nadat hij eerst enthousiast was, en den geheelen zomer had beloofd, op het laatste oogenblik te weigeren .... Zeg aan Paap,

dat ik zeg, dat nu hij zoo lang beloofd heeft, op het laatste oogenblik als fatsoenlijk man niet *kan* weigeren, uit mijn naam, hoor! Ik vind het een *ploertige* handelwijs van hem, al zou hij er geld op verliezen, wat toch nooit zooveel kan zijn' (pag 187). Op 2 December was de *Julia* blijkbaar gereed, want toen schreef Kloos uit Brussel aan Verwey:

'Tegelijk met deze, zend ik je het laatste gedeelte van Julia, haar onderstuk. Haar juiste lengte bedraagt nu 1808 regels, wat niet te lang is voor zoo'n pretentieuse would be dame, als onze opgedirkte burgerjuffrouw. Zes en dertig regels daarvan komen Veth toe: de rest moet op *óns* zonden-register worden ingeschreven. Toch vind ik dat zij soms momenten kan hebben, waar ze beter is dan zichzelf. Je hebt het natuurlijk veel te "druk" om haar van 't hoofd tot de voeten op te nemen: daarom waarschuw ik je, dat de twee laatste strophen van der Muze oratie op Beets slaan. 't Lijkt lof, en zoo zal men ze ook opvatten, maar er is slechts het straaltje van één schalkschen glimlach noodig, om het in een geheel ander licht te zetten, en het eulogium[1] tot een satire te maken. De eerste stanze b.v. zegt, dat men bij Beets, als men goed kijkt, niets kan onderscheiden tusschen den dominé en den dichter. Het gewone verwijt dus, dat Beets wordt toegevoegd. Over 't algemeen heb ik dit gedeelte zeer ernstig gehouden, vol "diepe gedachten" over "kunst en leven". De dartelheid van vroeger heeft voor spiritueele passie plaats gemaakt. De man heeft geen pond vlees meer aan zijn lijf, als de Muze eindelijk komt. Julia is daarin het tegenovergestelde van andere vrouwen. Die de zinnelijkheid van onderen [hebben] en hun weinigje verstand van boven: Maar bij Julia zit de zinnelijkheid in haar hoofd en haar beenen zijn een en al filosofie en verheven nonsens. Ik denk, dat het dus maar goed is, dat ze dood gegaan is: haar man zou toch niet veel aan haar gehad hebben'.

Uit een brief van 17 Juli 1885 van Kloos aan Van Eeden blijkt, dat toen nog geen uitgever gevonden was. 'Julia heeft weer een blauwtje geloopen. We hadden Pytterse laten weten, dat wij haar voor 137 gulden gedrukt konden krijgen, en hem gevraagd, of hij zich nu enkel met de uitgave wou belasten, tegen 20% als commissieloon. Maar nu heeft hij teruggeschreven, een beetje boos, dat hij zich daarmeê niet ophield. Nu moeten we dus weer een anderen uitgever zoeken! 't Is een getob!' (F.v.E.-Genootschap, September 1946).

Tenslotte heeft C.E. Duyts de zaak tot een goed einde gebracht. In het archief van *De Nieuwe Gids* zijn een aantal brieven bewaard en een gedeelte van het manuscript der brochure, dat Kloos heeft geschreven (69 F. 1). De gedrukte tekst wijkt weinig van het hs. af. Van meer belang zijn de brieven. De eerste is ongedateerd en door Kloos geschreven, blijkbaar als model om door den tusschenpersoon Duyts te worden overgeschreven en verzonden. Met potlood heeft Kloos er onder geschreven 'W. Gosler uitgever Haarlem':

1 Iets dat goed gezegd is.

WelEdelgeb. Heer,

Door deze heb ik de eer u bijgaand handschrift ter lezing aan te bieden. Het zou mij zeer aangenaam zijn, indien ge u, op de gewone voorwaarden, met de uitgave er van in commissie wildet belasten. Ik laat dan door een drukker hier ter stede, met wien ik reeds onderhandeld heb, vijfhonderd exemplaren aan uw adres bezorgen. Verdere details kunnen natuurlijk later besproken worden, als u in mijn voorstel genoegen neemt. In alle gevallen verzoek en vertrouw ik, dat u mijn naam (er komt een pseudoniem op den titel) volstrekt geheim zult houden, ook om de polemische strekking die sommige strofen van den proloog kenmerkt, en die ge, voor zooverre ik uw eigen werk als dichter en literator ken, ongetwijfeld zult toejuichen.

Intusschen verblijf ik, in afwachting,
hoogachtend
Uw w. Dnr.

Op dezen brief is zeer waarschijnlijk dit antwoord gevolgd:

H. 1 Aug. '85

W. Gosler,
Uitgever,
Haarlem.
Weledgeb. Heer.

Het valt mij wezenlijk zwaar, in ééns practisch te worden, nu ik zoo juist de lectuur van uwe verzen heb voleindigd. Ik vind die schoon, *zeer schoon* - behoudens de aanmerkingen, die ik hier en daar heb, en ik zou het betreuren als u dien bundel, proefstuk of niet, onder pseudoniem uitgaaft.

Overigens schijnt u verkeerd begrepen te hebben, dat ik mij met exploiteeren in commissie belast. Ik zou niet rustig kunnen slapen - en waken ook niet, wanneer ik de uitvoering van een boek, vooral van poëzie, aan andere, mij onbekende handen moest toevertrouwen. Meld mij dus s.v.p., met wien u in onderhandeling zijt en welke voorwaarden men u gesteld heeft. Dan kan ik mij daarnaar gedragen, en met vrij juiste benadering u de kosten opgeven. Zijt ge eenigszins op de hoogte van het gewone debiet van verzen?

U voorloopig dankzeggend voor uw vriendelijke gevoelens te mijwaart, verblijf ik
Hoogachtend
Uw dienstw
W. GOSLER
'Gecop'

De brieven van Duyts ontbreken en het is mij niet gelukt het archief van Gosler te vinden. De verdere correspondentie volgt hier:

H. 7 Aug. '85

W. Gosler,
Uitgever,
Haarlem.
Weledgeb. Heer.

Ik had u even willen ontmoeten, maar 't was vroeg in den morgen, en de schuld dat ik u niet thuis vond, is dus aan mij.

Een oogenblikje heb ik gebruik gemaakt van de mij toegestane vrijheid om hier en daar de verandering, die ik zou wenschen, aan te geven. Ik voor mij schrijf nooit: mijne zwakke zangen; die *e* van mijne bevordert nooit den muzikalen indruk. In 't eerste couplet, regel 8 en 9, komt 3 × het woordje *al*, 2 × het woordje *eerste*. Vizioenen heeft, zoo ik me niet vergis, 3 sylben in de prosodie, geen 2. Dat couplet is anders zeer fraai. - Allereerst ontmoeten eindigt te brusk, te mannelijk - daar volgt nog zooveel op .... Liever dus een slepend rijm!

Op die wijs zou ik kunnen voortgaan - als ik iets moois zie, ontwaakt mijn critische geest, 't Is soms een demon, die geest, maar erger u er niet aan.

Was het niet goed, aan den Voorzang eene opdracht (Aan de vrouwen), die de zaak voor sommigen duidelijker maakt, te verbinden? Ik zend U in elk geval het eerste cahier hiernevens nog maar eens toe.

En nu - f 137.50 is niet veel, en ik zou waarlijk geen kans zien, dan met bezuiniging op een en ander, daar 500 exx. voor te leveren. Heeft uw drukker u niet gesproken van de letter, het formaat, de papiersoort, enz? Is onder die f 137.50 alles wat de uitvoering betreft, ook het brocheeren begrepen?

Zoo ja - het is te doen, als ik zeg, maar moeielijk. Toch wil ik hier niet op zien; die kleinigheden komen ook terecht, wanneer we open kaart spelen. Laat dus voor hetzelfde geld den bundel hier drukken, tenzij u bizonder op uw adres staat, een drukker moet nog al gecontrôleerd worden, en dat kan ik natuurlijk beter in mijn buurt.

De prijs van 't bundeltje kan later vastgesteld worden.
Intusschen met oprechte gevoelens
Uw dienstw
W. GOSLER
Weledgeb. Heer C.E. Duijts
Amsterdam

Uit den hier volgenden ongedateerden brief blijkt dat de naam Guido door Gosler is voorgesteld en overgenomen werd:

W. Gosler, Uitgever, Haarlem.
Waarde Heer.

Natuurlijk ontvangt Ge eenige present-exx; laat dat maar aan mij over. Ik heb u niet eer kunnen of willen schrijven omdat ik de proef verwachtte; hier is zij. De kopij gaat er bij met nog enkele aanteekeningen in 't voor, die

ik aan uwe overweging onderwerp. - Als Ge het tweede cahier nog eens hebben wilt, zend ik het u. - De uitvoering zal iets geheel bizonders te zien geven: een kleine verrassing. Dit is slechts proef.

Verder heb ik u, geloof ik, niets te melden. Alleen - welken pseudo zult Ge kiezen? Violantilla (ik mag immers zeggen wat ik meen?) vind ik leelijk, maar .... Zou het eigenlijk nog het beste niet zijn, uw waren naam te gebruiken? Ge schaamt u toch niet, en niet waar, de eerlijkste critiek is de onderhandsche? Intusschen ga uw gang. Ik wil u alleen nog wijzen op de breede rij der oudste Siciliaansche zangers Lentini, delle Colonne, Inghilfredi, Ciullo, di Ricco, Stefano, Ranieri en Rugierone met hunne doopnamen. Een der meest bekende en meest geliefde is de rechter Guido delle Colonne (van Messina) - en dan vooral Piera Fulloni. Maar hoe denkt Ge over *Guido*?

Hoogachtend, na groete
tàv
W. GOSLER

Duyts schreef aan Kloos:

[24 Sept. 1885]

Amice,

Hiernevens ontvangt ge het tweede vel van Julia. Wees zoo goed het mij morgen - liefst zoo vroeg mogelijk - terug te zenden.

t.t.
GUIDO
Amst. 24 Sept. '85

[14 Nov. 1885]

Amice,

Toen ik gisteren avond thuis kwam vond ik een achttal exemplaren van ‘Julia’ op mijn tafel liggen. Ook lag er een brief van Gosler op. Je moet dien eens komen lezen want hij is naar.

't Is voordeelig voor G's familie dat hij in Haarlem woont. voor 't geval hij ongeneselijk wordt vervallen zoodoende de transportkosten. -

t.t.
GUIDO
Amst. 14 Nov. 85

Tenslotte twee brieven van Gosler:

Briefkaart afgestempeld Haarlem 20 Dec. 85 3-4n, Amsterdam 20 Dec. 85 5-6n
Adres: Weledelen Heer C.E. Duyts, Amsteldijk 32, Amsterdam.

Waarde Heer,

Pastoor Br. schreef mij een briefkaart, waarin hij meldde dat J. in de Wetensch. Ned. van 15 Dec. zou beoordeeld worden. Hij noemde het een voortreffelijk verhaal - maar ik kreeg dat no. nog niet onder de oogen en handelde dus voorloopig naar 's mans belofte. Zoodra ik het ex. ontvang,

(uitg. Küppers & Laurey, Haarlem) zend ik het u. Overigens dunkt mij, dat de critiek zich weêr tamelijk lam houdt; hebt Ge aan dezen en genen, wien Ge een boekje zondt, wel geschreven - of zal ik het doen?
Vriendelijk groetend

Alb. Thijm zal ik eens schrijven - ik ken hem.
tàv
W. GOSLER

Briefkaart afgestempeld Haarlem 21 Dec. 856-7 n,Amsterdam 21 Dec 858-9 n
Adres: Weledelen Heer C.E. Duyts, Amsteldijk 32, Amsterdam.

[21 dec. 1885]

Amice,
Hiernevens 'de Kl. Gazet' met eene aankondiging van Julia, door mijn vriend Pol de Mont. Ge ziet er uit, dat Guido een kleine berisping krijgt, om redenen, die ook bij de beste Vlamingen tellen - al zijn ze *niets* voor wie *l'art pour l'art* huldigt. Trouwens, ik heb daar met geen syllabe van gerept.
Zend me bij gelegenheid de courant terug, en geloof mij als steeds, na groete

Haarlem, 21 Dec. '85.
tàv
W. GOSLER

De Canzonen, Kloos en Guido

- Inmiddels waren de *Canzonen* van mr Joan Bohl verschenen.
In *De Nederlandsche Spectator* van 19 December 1885 had Flanor dit over dien bundel geschreven: 'Een dichtwerk van gansch anderen aard zijn de C a n z o n e n , oorspronkelijke terzinen van mr. J. Bohl, den grooten vertaler van Dante. Zij eischen afzonderlijke behandeling, doch zonder praejudiceeren mag ik er nu wel van zeggen, dat zij in hooge mate belangrijk zijn onder de dichterlijke scheppingen van den laatsten tijd, dat zij met haar macht over de taal, haar rijkdom van gedachten en plastiek en haar overplanten van nieuwe dichtvormen een verschijnsel zijn in onze letter-kunde dat beteekenis heeft'.
Reeds 14 November vestigde F. van Eeden in een brief aan Verwey de aandacht op mr Bohl, naar aanleiding van zijn Dantevertaling. 'Ik heb Dante onderhanden op 't oogenblik. O! als je een heerlijke oogst wil hebben van voorbeelden van "dichterlijke taal" - lees dan de vertaling van Bohl. Ik wilde er graag wat over geschreven zien, het is een merkwaardig boek. Het italiaansch wordt er zeer goed verstaanbaar door, doch het Hollandsch is afschuwelijk onpoëtisch, het krioelt van ellendige oudbakken beelden, omschrijvingen en vervaarlijke stoplappen. Bohl schijnt echter zeer geleerd - en ik kan het Italiaansch goed genieten. Je moet het bepaald lezen'. In een volgenden brief van 17 November heet het: 'Dante is verbazend groot en Bohl is zijn hansworst'. (F.v.E-Genootschap, Juni 1948).

Kloos heeft de aankondiging van Vosmaer over de *Canzonen* natuurlijk gelezen en was bekend met de meening van Van Eeden, die zich er later

tegen Flanor op beroemd heeft (*N.G.* afl. 4, 1 April 1886) o.a. met deze woorden: ‘Hij draagt er zelfs roem op, het eerst zijn vriendjes met den grooten poëet-harlekijn aan 't lachen gemaakt te hebben’.

Kloos nu heeft door den uitgever van *De Nieuwe Gids* een recensie-exemplaar laten aanvragen van *Canzonen*, waarop van den Algemeenen boekhandel Brinkman en Van der Meulen op 5 Januari 1886 (deze en de volgende brieven bevinden zich in het archief van *De Nieuwe Gids* 69 E 2) het antwoord is gekomen, dat het werk is uitgegeven voor rekening van den schrijver. ‘Het beste zal zijn u zelf tot den Heer B. te Breukelen te wenden’.

Op 8 Januari 1886 wendde de heer W. Versluys zich tot mr Joan Bohl te Breukelen met het beleefd verzoek ‘ter beoordeeling in “de Nieuwe Gids” een present ex. van Uw werk, getiteld “Canzonen” te mogen ontvangen’. Het antwoord op deze briefkaart luidde:

Breukelen 14 Jan 86 ‘Huize Hofwerk’

Aan de Redactie van
‘De Nieuwe Gids’

De Canzonen zijn nergens ter beoordeeling gegeven. Wie er over sprak, deed het uit persoonlijke liefhebberij.

Mr Bohl is afwezig.

Onlangs schreef iemand ‘dat Mr B's Dante en Dr B's Shakespeare de grootste werken van dezen tijd zijn’.

Mr B. begrijpt niet, hoe het reuzenwerk van Mr Vosmaer vergeten werd. Opdat Gij dit verzuim moogt herstellen (want Mr B. is sterk voor Mr. V) zend ik, op aanvraag Uws uitgevers, de Canzone. Nu blijke of het jonge Nederland tot iets meer in staat is dan tot het schrijven eener .... bladvulling over een nieuw verschijnsel in de Letteren.

Het is niet ieder gegeven een psuchologisch gedicht als ‘De Oosterlinge’ te vatten.

Hoogachtend
M. CORNEL secr.

Hierop is een brief van Kloos aan den secretaris gevolgd, die niet in het copie-boek van Kloos aanwezig is, waarop de secretaris van mr Bohl het volgende geantwoord heeft:

Breukelen, 18 Jan. 86 ‘Huize Hofwerk’

Weledele Heer,

Uw brief van 14 dezer beweert, dat ik eene meening uit over de werken mijns meesters. Dit is onjuist. Het zou mij als ondergeschikte kwalijk passen.

Zeer veel schrijvend, onthoud ik niet alles; maar toch heugt mij, U de Canzonen gezonden te hebben ‘om Mr Vosmaer's Ilias te doen noemen, spreekt Gij, gelijk elders geschiedde, soms over Dr Burgersdijk's Shakespeare en Mr Bohl's Dante’.

Als vriend van Mr Vosmaer, is Mr Bohl verstoord, als men den Nederlandschen Homeros miskent.

Hoort Mr. B. ooit mijne zending zijns werk aan, U dan kan ik (die bij zijne afwezigheid volmacht heb naar omstandigheden te handelen) haar goed maken, dewijl zij:

1°herstel van elders jegens Mr V. gepleegd verzuim beoogde;

2°U *persoonlijk* geschiedde, dien Mr Bohl acht om Uwe waardeering van Jac Perk[1].

Van beleefdheid jegens Uw uitgever of zending ter beoordeeling was geen sprake. Het boek is voor U en Gij kunt er over zwijgen of spreken .... naar hartelust!

Achtend

M. CORNEL secr.

Den zelfden dag nog gaf Kloos dit antwoord (Copieboek N.G. 69 E 14):

Amsterdam, 18 Januari 1886 Govert Flinckstraat 81 B

WelEdelgeb: Heer

In antwoord op uw geacht schrijven d.d. 18 Januari l.l. heb ik de eer u het volgende mede te deelen.

Daar er m.i. in uw eerste schrijven wel degelijk een opinie was geuit èn over de Dantevertaling en over de Oosterlinge, maar gij mij verzekert, dat het u kwalijk passen zou eene meening over de werken uws meesters te hebben, kon ik niet anders denken, dan dat die meening niet uwe eigene, maar die van den heer Bohl zeif is. Beleefd verzoek ik u dus, in mijn vorig schrijven in plaats van ‘enigermate van de uwe verschilt’ te lezen ‘eenigermate van die des heeren Bohl verschilt’.

Wat verder betreft uwe vriendelijkheid, om het exemplaar der Canzonen te beschouwen als een persoonlijk geschenk aan mij, ik ben er zeer gevoelig voor, maar meen haar van de hand te moeten wijzen.

Had de heer Bohl zelf de goedheid gehad, mij zijn werk toe te zenden, zulk een blijk van belangstelling van een man van Europeeschen naam zou mij zoowel verlegen gemaakt als gevleid hebben. Maar een geschenk aan te

1 De bewondering van Bohl voor Perk bleek uit de terzinen, die hij in *De Nederlandsche Spectator* van 30 Dec 1882 aan dien dichter wijdde. In een nootschreefhij: ‘De vreugde, die mij ontroerde toen ik voor het eerst verzen van Jacques Perk las, werd alleen geëvenaard door de ontsteltenis over zijn dood. Verleden jaar reeds wenschte ik hem een woord te wijden doch begaafden deden het, en ik zweeg. Thans lees en herlees ik zijne heerlijke poezij, verrijkt met de schoone en belangrijke gaven der heeren Mr. C. Vosmaer en Willem Kloos. Op nieuw wordt het verlangen levendig, den jeugdigen dichter te herdenken. Weike zuivere juweelen heeft hij aan onze letteren vermaakt!
Nooit las ik verzen, welke, gelijk de zijne, herinneren aan de Canzonen, welke Dante, als jongeling. Beatrix wijdde; ja, het klinke naauw geloofelijk, waarheid gebied te getuigen, dat zijne laatste dichten soms deden denken aan de snaren, waaruit de Goddelijke Komedie getooverd is. Nog jong, en door den dood reeds een verlies te zijn voor het vaderland, is een zeldzame lauwer’.

nemen van een mij, zeker tot mijn schade, volkomen onbekende als gij, hetzij gij al dan niet als gevolmachtigde van den heer Bohl optreedt, is mij onmogelijk. Ik blijf dus het exemplaar der Canzonen beschouwen als een presentexemplaar op aanvraag, gezonden aan den uitgever, zooals dat bij tijdschriften gebruikelijk is.

U verschooning vragende voor de moeite, die ik u onwillens veroorzaakt mocht hebben, teeken ik mij,

WelEdelgeb. Heer,
met de meeste hoogachting
uw dienstw dienaar
WILLEM KLOOS
Den WelEdelgeb: Heer
M. Cornel
te Breukelen

In het nummer van 1 Februari 1886 van *De Nieuwe Gids* (1e jrg. afl. 3) werd de vermaard geworden beoordeeling opgenomen van Willem Kloos over Bohls *Canzonen*. In het begin van die *Literaire kroniek* zegt Kloos, dat de korte literaire recensie 'werd, en wordt nog, in de "Gids" als in de "N.Spectator" gewoonlijk toevertrouwd aan leeken, die met de eerste beginselen der literaire critiek ongemeenzaam zijn. De lieden, die op dit oogenblik in ons land verzen recenseeren, hebben te weinig studie van hun vak gemaakt, om niet keer op keer de zonderlingste vergissingen te begaan'. Bij 'vergissingen' plaatste Kloos de volgende noot: 'Twee dier vergissingen zullen hier hersteld worden'. Die 'vergissingen' zijn het reeds geciteerde waardeerend oordeel van Vosmaer over de *Canzonen* en de beoordeeling in *De Gids* van de *Sonnetten* door J. Winkler Prins.

Kloos noemt de Dante-vertaling extra-slecht en besluit met deze uitspraak: 'Bohl is de polichinel onzer poëzie'.

In *De Nederlandsche Spectator* van 27 Februari 1886 heeft Flanor over deze 3e aflevering geschreven. Dat nummer opende met den aanval van Frans Netscher op Justus van Maurik en bevatte o.a. nog het fragment *Ganymedes* van Kloos en het slot van *De kleine Johannes*. Vosmaer schreef:

'Noch iets ligt mij op het hart. De derde aflevering van De nieuwe Gids dwingt mij tot eene verklaring. Wanneer een jong geslacht begint met talent op te treden, ben ik geneigd tekortkomingen over het hoofd te zien en mij over de beloften, het schoone en goede in den knop, te verheugen. Maar thans slaat de nieuwe leidsman een toon aan, die mij, oprecht gezegd, stuit. Thans moet de maatstaf van het oordeel veranderen. Want thans wordt er zoo brutaal de straf gebroken over onze ouderen, dat wij wel moeten vragen: maar gij dan, die al het oudere als verouderd beschouwt, wat geeft gij nu? Hoe! der ouderen dichtkunst is rhetorica, hun taal versleten, hun beelden zijn verflenst! En de pas of nauwelijks aangekomenen die dit zeggen, maken zoo vele fouten tegen de taal, zijn zoo weinig hun instrument meester, maken nauwelijks iets af van hetgeen zij leveren! Neen, Heeren, met breek-

ijzers en dweepers paneelzagen komt men niet in het heiligdom; deorum sacra casta mente adito[1]. In de taal en de kunst van hen die gij zoo driest verwerpt, die gij versleten waant, is voor u noch alles te leeren; gij hebt al hunne schatten noch in de verste verte niet gebruikt. Begint eerst met over evenveel rijkdom te beschikken als uw gesmade voorgangers; begint met als zij in hun tijd en hun kunst, even volledig, even afgerond, even volhoudend te zijn in de uwe. Dan eerst kunt gij zeverbeteren of overtreffen, als gij er kans toe ziet.

Sumite superbiam
Quaesitam mentis -[2]

Thans hebt gij alle recht op sympathie verbeurd. Gij hebt, op onvolledige wijze wel is waar, maar gij hebt sparsim fraaie regels of brokstukken geleverd, maar noch niets geheels dat u het recht geeft u nu reeds te verheffen als eene école du dédain transcendant'. Bij dit laatste woord stond de volgende noot: 'Eene uitzondering maakt D e k l e i n e J o h a n n e s van den heer Eeden (slot in de 3e aflev.); een zeer schoon stuk, dat vreemd afsteekt bij het overige'.

Dat de verhouding van *De Nieuwe Gids* en Vosmaer inderdaad bestaan heeft, bewijst de volgende passus uit een brief van Jan Veth d.d. 10 December 1885 aan Kloos (69 E 1); 'Komt de N.G. eens in een staat dat zij Vosmaer niet meer behoeft te menageeren, dan wou ik graag wel eens wat over zijn Hedendaagsche Schilders schrijven'. En 10 Maart 1886, dus na het stukje van Flanor, schrijft Veth uit Amsterdam aan Kloos (69 E 2): 'Wat de Hedendaagsche Schilders aangaat, ik zal maken dat ik er een exemplaar van krijg. Of het nu overigens wel aardig is dadelijk iets tegen Vosmaer te plaatsen weet ik niet. Liever zou ik het voor een volgende aflevering schrijven, in elk geval zal ik er maar eens mee beginnen'.

Kloos dacht er evenwel anders over. Hij wilde als Guido den Haagschen litterator, die Bohls *Canzonen* bewonderde, er met een critische parodie in laten loopen. Op 21 Februari 1886 schreef Kloos aan den Heere C.E. Duyts: (Copieboek N.G. 69 E 14)

[21 feb. 1886]

Amice,

Zoudt ge zoo goed willen zijn, zoodra je in de stad komt, even bij mij op te loopen, of anders mij te laten weten, wanneer je mij kunt ontvangen: ik heb belangrijk nieuws betreffende de G-kwestie, iets waar haast bij is.

t.t

WILLEM KLOOS

Duyts is ook hier tusschenpersoon geweest, mogen we aannemen. Aan een ongenoemde heeft Vosmaer d.d. 26 Februari 1886 het volgende geschreven. Deze persoon moet Duyts zijn:

1 Slechts wie rein van geest is verkrijgt toegang tot het heiligdom der Goden.
2 Heb een gevoel van eigenwaarde, dat beantwoordt aan uw verdiensten. (Vrij vertaald)

[26 feb. 1886]

Zeer geachte Heer,

Gaarn zouden wij iets van uwe hand hebben opgenomen, doch het geval is zóo: zelf heb ik in de Vlugm: ^{n} van deze week de nieuwe Gidsmannen behandeld, terwijl ter drukkerij een stuk van mij over Bohl reeds gezet is. Ik zou dit stuk wel willen opofferen, maar ik ben met mr Bohl zeer goed bekend en hij verwacht van *mij* zeker dat ik zijn Canzonen bespreek. Ziedaar hoe wij, daar ons blad verbiedt te veel ruimte aan dezelfde onderwerpen te geven, uw stukje nu niet kunnen plaatsen. Heeft u later eens eene beschouwing of dichterlyke ontboezeming, voor ons blad geschikt, zoo zullen wij gaarn iets van u opnemen.

Hoogachtend
Uw dw. dr.
C. VOSMAER
Uw naam zal niet genoemd worden. -

Dezen brief meegedeeld door Stuiveling (*Vosmaer-Kloos*), bracht ik in verband met de volgende opmerking uit de brochure *De onbevoegdheid der Hollandsche Literaire Kritiek* door Willem Kloos en Albert Verwey: 'In den "Leeswijzer" hebben wij eenige weken geleden een stukje van Guido over Bohl laten drukken. Die kleinigheid doen we hiermede den critici cadeau'.

Uit den brief van Vosmaer blijkt, dat hij het artikel van Guido geweigerd had en nu werd het aan W. Gosler gezonden. Gosler was immers als uitgever van *Julia* met Duyts bekend en bovendien was hij één der redacteuren van *De Leeswijzer*. Het stukje over Bohls *Canzonen* verscheen in den tweeden jaargang no 22 van 1 April 1886 en is, dat mogen we veilig aannemen, geschreven door Kloos.

De brief, waarin het onderstaande stukje werd aangeboden, heb ik niet gevonden, wèl een briefkaart van 3 Maart 1886 (69 E 2, evenals de volgende) geschreven door W. Gosler aan den 'Weledgeboren Heer C.E. Duyts, Amsteldijk 32 Amsterdam'. Kloos heeft dus spoedig na de weigering van Vosmaer zijn stuk aan *De Leeswijzer* gezonden. Eerst laat ik de briefkaart volgen:

Haarlem 3 Mrt 86

Waarde Heer.

Het aardige van 't geval is, dat F. van der Goes mij om plaatsruimte verzocht heeft voor een stuk tegen de Canzonen. Ik heb als onpartijdig redacteur die anti-critiek niet [willen] weigeren, maar zal haar uit den aard der zaak moeten afwachten vóór ik uw pleidooi opneem. Wat mij betreft, ik vind ontegenzeggelijk zeer veel schoons in de C., maar bombast en valsch vernuft zijn ook niet afwezig. Enfin, we krijgen nu een heelen oorlog. - Zeker hebt ge de mooie bespreking van Julia in Nederland (van Amice Kleine) gelezen. Het zenden ter beoordeeling heeft overigens weinig uitgewerkt.

Vele groeten. Steeds gaarne
tàv
W. GOSLER.
Hebt Ge niet eens een nieuw vers voor den *Leeswijzer*?

Frank van der Goes ontving een briefkaart, te Haarlem afgestempeld op 12 Maart '86. Zij luidt aldus:

H. 11/III '86

Waarde Heer Van der Goes,

Dat spijt me nu weêr. Ik had al vast op uw stuk gerekend, en ‘de advocaat’ [mr Joan Bohl] raakt me natuurlijk niet. Enfin! - Hebt Ge Vosmaer's oordeel gelezen? - Guido komt op tegen het uwe in ‘de N. Gids’; ik schreef hem terloops, dat ik zijn stukje niet mocht weigeren maar van ‘genialiteit’ nog luttel sporen in de C. ontdekt heb.

Vriendelijk groetend,
tàv
W. GOSLER

Het artikel van Guido is te aardig om niet herdrukt te worden.

‘De canzonen’[n1])

't Is steeds een bedenkelijk geval, wanneer een jeugdig auteur uit het oog verliest, dat de rol der jongeren hoofdzakelijk moet zijn te zwijgen en naar het oordeel van ouderen, meer ervarenen te zien. Zelfs al meent hij iets te zeggen te hebben, dat de uitspraken der alleen bevoegde rechters niet bestrijdt, maar ze aanvult of er klem aan kan bijzetten, dan nog is het hem aan te raden, zijn schrijflust te bedwingen en vóór zich te houden wat zijne voorgangers misschien om gegronde redenen hadden verzwegen of maar aangeroerd. Aan de heeren Jan Ten Brink, Vosmaer, Smit Kleine, Nolet, en zooveel anderen is onze letterkundige kritiek van heden op voldoende wijze toevertrouwd, en men behoeft waarlijk niet te vreezen, dat een oordeel, door een dier mannen geuit, mettertijd zal worden herroepen of voor verbetering vatbaar bevonden.

Er kunnen echter omstandigheden voorkomen - al zijn zij, ik beken het, zeldzaam - waarin het zwijgen den jongeren niet alleen moeilijk, maar onmogelijk en het spreken hun tot plicht wordt. Dit is dàn, wanneer hun medejongeren van den hun voorgeschreven weg zijn afgeweken, en zich

n1 Het artikel van Dr. Nolet over de Canzonen van Mr. Joan Bohl in onze laatste afleveringen heeft een paar onzer lezers, wier gevoelen we in onze volstrekt beoogde onpartijdigheid op prijs stellen, tot het schrijven van anti-critieken genoopt. Een hunner, de heer F. van der Goes, plaatste zijn stuk echter reeds in het weekblad *De Amsterdammer*, maar het andere opstel is nog in ons bezit en zal dan ook gaarne in ons volgend nummer (gedeeltelijk) worden opgenomen, zooals wij ook aan het artikel van Guido ruimte verleenen. (Het komt ons intusschen voor, dat we naar aanleiding van dezen pennestrijd, nog wel eens wijzen mogen op de woorden aan 't hoofd van dit blad gedrukt: dat de Redactie zich niet verantwoordelijk stelt voor den inhoud der geplaatste bijdragen. De auteurs moeten zelf weten hoe zij over een werk denken: en niet aan ons staat het, daar invloed op uit te oefenen. Hun oordeel is bijgevolg *niet* het oordeel van onze (trouwens óók alweêr niet homogene) Redactie; wij willen slechts *de tolk onzer mede-arbeiders* zijn en zouden ons schamen, hun de rol van *woordvoerders voor ons* op te dringen.
De Redactie

verstout hebben, op hoogen toon een afkeurend oordeel te verkondigen over het werk van een geniaal man. Wie zal hun toch antwoorden? De getroffene zelf kan zijne persoonlijke waardigheid niet zoover vergeten, dat hij tegen minderen in het krijt treedt, en de ouderen hebben wel iets beters te doen, dan zich om die opinie van een jongere boos te maken. Daarom waag ik het dan ook, uit naam van al wat *inderdaad* jong is, een verontwaardigd protest aan te teekenen tegen de onheusche en onbillijke manier, waarop dat reuzenwerk ‘de Canzonen’ van Mr. Joan Bohl is besproken in de derde aflevering van het geruchtmakend tijdschrift ‘de Nieuwe Gids’.

Twaalf bladzijden lang wordt deze schrijver, eene der schitterendste sterren aan onzen hedendaagschen dichthemel, gehoond en door het slijk gesleurd, in termen, waarvan ik niet gaarne een qualificatie zou willen geven. Niet dat die heeren ongelijk hebben met zoo te doen: integendeel, zij hebben *van hun standpunt volkomen* gelijk. Maar .... dat standpunt veroordeelt zich zelf, zoodra het uitgesproken wordt.

‘De Nieuwe Gids’ toch wil, blijkens de litéraire kroniek van de laatste aflevering, o.a. ook de poëtische taal hervormen .... Eilieve! hoe zouden vijf jongelui, die nog zeer weinig naam gemaakt hebben, daartoe bij machte zijn? En dan, de heeren van ‘de Nieuwe Gids’ vechten voor een schim: want niemand, behalve zij, begeert die hervorming, dan in zooverre zij reeds door de scheppingen onzer hedendaagsche meesterzangers: Vosmaer, Pol de Mont, Fiore della Neve[n1] etc. etc. is geschied. Integendeel, wij hebben onze oude dichters en hun taal lief, en wij willen het Hollandsch van onzen De Genestet en onzen Da Costa voor geen ander, allerminst voor dat van de heeren van ‘de Nieuwe Gids’ ruilen. Hoever deze het met hun hervormen zullen brengen, blijkt voorloopig reeds uit de slechte ontvangst, die den tot in het bespottelijke gedreven eenvoud en de angstvallige vermijding van al het zoogenaamd afgesletene in hunne eigene gedichten van bevoegde zijde is ten deel gevallen. Men zou mij verkeerd begrijpen wanneer men dacht, dat ik met het voorgaande een afkeurend oordeel over ‘de Nieuwe Gids’ in het algemeen bedoelde. Neen, dit tijdschrift is, naar mijn bescheiden meening, een niet onbelangrijke uitgave, waarvan de lezing aan ieder die buiten partijen staat ten zeerste moet worden aanbevolen, ook helaas aan hen, die van ‘gepeperde’ lectuur houden. Maar de Redactie trachte voortaan liever op de traditie voort te bouwen, dan de traditie af te breken, en als het waar is wat men zegt, dat ‘de, Nieuwe Gids’ reeds een voldoend publiek gevonden heeft, dan bedenke zij, dat zij aan dat publiek verplicht is, niets te zeggen, dan na het oordeel der ouderen rijpelijk overwogen te hebben. Vooral zij haar toon wat minder gepassionneerd, en zij misbruike verder hare geestigheden niet, om een waarlijk talentvol man bespottelijk te maken.

GUIDO.

n1 Ook aan dezen wordt in ‘de Nieuwe Gids’ op een hartstochtelijken toon de mantel uitgeveegd. Waar moet dat heen!

Daarop volgde nog in het nummer van 15 April een fragment van het artikel van J.J. van Laar, waaraan de Redactie de volgende noot toevoegde: ‘Ziehier het artikel, waarvan de noot in ons vorig nummer melding maakte. In zijn geheel mochten wij het niet opnemen; met de plaatsing van deze bladzijden trouwens geschiedt den schrijver volkomen recht. Al dat vinnig, kribbig, buiten den toon vallend gehaspel over deugden en ondeugden n o g d i k w i j l s o n b e w e z e n , brengt ons niet verder, getuigt en strekt der critiek maar tot schade, ja tot schande. Volgens sommigen zal de heer Bohl nu eenmaal een vogel Phoenix, volgens anderen zal hij - de lezer vergeve het ons, zoo de beeldspraak een weinig onhoffelijk schijnt! - een uil blijven. Aan dit verschil van opvatting te tarnen gaat niet aan. Ieders leus en gezichtskring is de zijne.

Wij zullen dan ook hetgeen de heer Van Laar nog tegen Guido's beweringen aanvoert, als buiten de hoofdzaak liggende, *en portefeuille* houden. Guido mag luttel bewijzen, *hij raast ook niet ongemotiveerd*’.

Uit deze briefwisseling blijkt, dat Gosler in de veronderstelling is, dat Van der Goes de *Literaire kroniek* in *De Nieuwe Gids* had geschreven. Dat Van der Goes, Kloos, en Van Laar niet de eenigen waren die slecht over Bohl hadden geoordeeld, bleek mij uit een uitvoerig artikel *Adelaar of Kikvorsch? Eene leeken-critiek* van Audifax in *De Tijdspiegel* van 1886 deel II blz. 72 e.v.

Vosmaer had in zijn brief van 26 Februari 1886 gevraagd om een ‘dichterlijke ontboezeming, voor ons blad geschikt’ en ook Gosler deed dit. Kloos heeft Vosmaer een sonnet gestuurd, dat ik hieronder afdruk:

Zonsondergang aan het strand

De moede zon zinkt purperglanzend neder,
En 't blonde duin van gouden krans beroofd
Wendt naar de Westerkim het blozend hoofd,
En zijne halmen roepen 't zonlicht weder.

Maar van verlangen ruischend zacht en teeder
Wenkt haar de zee, als hadde zij geloofd,
Dat zóoveel schoons haar nimmer wierd geroofd,
En 't schuimend golfje wuift met donzen veder.

En zij, wier heengaan zooveel droefnis baarde,
Zendt haren scheidenskus ter neer naar d'aarde,
En zegt aan 't blanke duin en 't blauwe meer:
Mijn kindren wilt niet langer om mij lijden,
Want morgen zullen mijne stralen weer
Met moederliefde langs uw wangen glijden.
GUIDO

Uit het antwoord van den redacteur van *De Spectator* blijkt, dat hij er niet ingevlogen is. Ziehier wat hij teruggeschreven heeft (69 E 2):

8 Maart 86

WelEdelGeb. Heer

Vergun mij oprecht te wezen. Ik zeg niet dat uw gedicht minder goed is dan zoovele andere; maar ik ben overtuigd dat wij, bij den grooten strooms van gedichten, wat nauwer moeten gaan toezien, en ons afvragen: heeft dit iets bizonders, in vorm of inhoud? Zou het jammer zijn als het er niet ware? Hoe vaak is zulk een zonsondergang gedicht - en is dit nu iets nieuws! Is het van gewicht genoeg? Waartoe dan? Wij bevorderen den lust in poëzie er niet meê, zoo dikwijls hetzelfde te herhalen. Ik mag, met de hand op mijn hart, niet getuigen, dat dit gedicht zich rechtvaardigt, het althans niet aan de overige leden der redactie opdringen als noodig en dienstig.

Laten wij allen voor ons zelven moeilijker worden en meer eischen. de toestand onzer letteren *eischt* dit gebiedend.

Ik hoop dat u mij dit ten goede zult houden en blijf hoogachtend, ook voor uw talent

Uw dw. dr.

C. VOSMAER

Tot slot laat ik het concept volgen van twee brieven van Kloos. Ze zijn beide niet gedateerd. Het is een velletje, aan twee kanten beschreven. Blijkens den inhoud en aanhef is de eerste gericht aan Gosler, de ander aan mr Joan Bohl. Of de brieven verzonden zijn weet ik niet. Wel vond ik in het copieboek van de N.G. (69 E 14) een bijna onleesbaar, ook ongedateerd, briefje, dat aldus luidde:

Amice,

Kom s.v.p. zoo spoedig mogelijk bij mij; ik heb iets gemaakt voor de G. kwestie [onleesbaar] Canzone

tt

W.K.

Waarde Heer,

Ingevolge uw vraag, heb ik het genoegen U hierbij een Canzone toe te zenden, met vriendelijk verzoek haar in den Leeswijzer te willen plaatsen. Natuurlijk vind ook ik, dat er op het werk van Mr. Bohl aanmerkingen te maken zijn, maar, eilieve, van welk werk van dien omvang, kan men getuigen dat het vlekkeloos is? Maar ik ben van meening, en ik geloof, zoo ik u wèl ken, dat gij dit geheel met mij eens zult zijn, dat het meer de taak der kritiek is, om op de schoonheden, dan op de gebreken van een waarlijk grootsch werk te wijzen.

WelEdelGestr:Heer,

Bij deze heb ik de eer en het genoegen U eene Canzone aan te bieden, waarin ik, naar mijn zwakke vermogens, getracht heb, de gevoelens en de

gedachte uit te drukken, die de lezing uwer zoo schoone Canzonen in mij heeft opgewekt./
Intusschen heb ik de eer te zijn
WelEdelgestr. Heer
met bewondering en hoogachting
Uw dienstw: dnr:
'Guido'

/Het zou mij zeer aangenaam zijn, indien ik

Van Laar was bevriend met de Nieuwe Gidsers. Hij was vroeger te Amsterdam, later te Middelburg gevestigd. Vandaar schreef hij 23 Februari 1886 aan Kloos over Bohl en 14 Maart verzocht hij Kloos een artikel over dien dichter in *De Nieuwe Gids* te plaatsen en anders het sink naar het *Amsterdammer Weekblad* te zenden (69 E 2). Daarop gat Kloos 18 Maart '86 aan hem antwoord, waarin het volgende voorkomt: (Copieboek N.G. 69 E 14).

'Het spijt mij ontzaggelijk, maar onze plaatsruimte is zóó beperkt en het aantal der te behandelen onderwerpen zóó groot, dat wij onmogelijk nog eens op de Canzonen kunnen terugkomen in de Nieuwe Gids. Je verzocht mij je artikel dan naar het Weekblad de Amsterdammer te zenden. Dat zou niets geven. Fiore della Neve is op het oogenblik de man, die daar alles te zeggen heeft, en het stuk van v.d. Goes is er alleen ingekomen, doordat de Koo zelf naar Fiore is gegaan en hem gezegd heeft, dat het er in moest. Toch heeft Fiore, om Goes te plagen, het artikel doorgeknipt en er deze week slechts de helft van geplaatst, waardoor het veel van zijn effect verliest. Elders is er geen plaats voor: de Nederlandsche tijdschriften en couranten zijn, voor wie de waarheid zegt, gesloten. Ik ben daarom genoodzaakt je bij deze het stuk terug te zenden, met vriendelijken dank voor je hartelijke belangstelling. In de 4e aflevering N.G. komt een antwoord aan Flanor door F.v.E. hoog maar schertsend, heel goed. Je zult het zien'.

Op 8 Met 1886 toen de brochure over de *Julia* verschenen was, heeft Van Laar daarvoor bedankt en is nogmaals teruggekomen op zijn geweigerd artikel: (69 E 2)

[8 mei 1886]

Amice!

Zooeven het Julia geheim gelezen. Kostelijk. Ik maakjl. mijn compliment. Ik vind het rijk. Eén ding vind ik van jullie niet aardig; dat je mijn stuk tegen Nolet en Bohl niet hebt willen opnemen. Het heeft toen gezworven naar hier en daar en is eindelijk voor ¼ in den *Leeswijzer* terecht gekomen. Je wist toch dat geen een Nederl. tijdschrift daar aan gastvrijheid zoude verleenen. Was het stuk dan zoo slecht??

Toen ik het stuk van Guido las heb ik er dadelijk wat tegen geschreven. Gosler wilde 't niet opnemen (Ik vroeg het jullie niet meer, want gijl neemt *toch niet van mij op*) Toen naar de Lantaarn. Geweigerd, zie hiernevens; ik begrijp *nu* waarom.

Zooals je ziet ben *ik* er niet ingeloopen. - Je kunt van dit stukje gebruik maken naar verkiezing. Maak je er echter geen gebruik van, dan svp *terug*.

Het is walgelijk zooals de hedendaagsche literaire ploerterij zich aanstelt.

Leeft Smit Kleine nog?

Toe, doe me pleizier en laat eens iets van je hooren. Ik heb het hier in Middelburg zoo eenzaam. Ik spreek *niemand*. Zoo gaarne was ik in Amsterdam dan kon ik met jullie meepraten over alles ....

Groet v. Deventer, v. Eeden, vd. Goes, W. Paap, Verwey enz zeer voor mij.

tàt

J.J. VAN LAAR

P.S. Hoe vind je *van Deyssels* philippica?

Aan den binnenkant van den brief op papier van *De Haagsche Courant*:

Den Haag 6 Mei 1886

WelEdele Heer!

De Redactie meent, daar de quaestie bij ons in 't geheel niet is aangeroerd, dat Uw stukje voor onze lezers van minder belang is.

Hoogachtend

uw dw dr

JAN. C. DE VOS

Namens de Redactie van De Lantaarn

Het antwoord van Kloos, dat betrekking heeft op de-brochure van Lodewijk van Deyssel, zal ik later citeeren, als de verhouding met Netscher ter sprake komt. Alleen dit over Jan C. de Vos moge uit dat epistel volgen. (69 E 2):

'Ik ben blij, met dat handschrift van Jan C. de Vos: dat kan te pas komen bij eventueele bedriegerijen van zijn kant, maar hoe, weet ik nog niet precies.'

IV Wat de notulen verder vertellen

Uit de notulen, die tot 23 November 1891 zijn bijgehouden (69 E 16), kan men de verdere ontwikkeling van *De Nieuwe Gids* leeren kennen. Zooals reeds geschreven werd kreeg Paap officieel opdracht verschillende contacten te leggen. Op 15 December 1885 werd hem verzocht door een persoonlijk onderhoud met den heer Van den Broek, die leeraar was aan de Instelling voor Land, Taal en Volkenkunde te Delft, de verdere details te regelen voor zijn medewerking. Er waren twee broers Van den Broek, die soms samenwerkten, echter steeds onder den schuilnaam G. Buitendijk. De eerste echter schreef de artikelen.

Den volgenden dag deelde Paap mede, van Prins bericht te hebben ontvangen, dat J.K. Huysmans tegenwoordig slechts kleine schetsjes van 2 bladzijden schrijft. ‘Er wordt een schriftelijk mandaat van zes artikelen opgesteld, dat de heer Paap op zijn tocht zal medenemen’.

Netscher over Van Maurik.

- Nieuwe conflicten dreigen door een ingekomen artikel van Frans Netscher, op 23 December 1885 verzonden, over Justus van Maurik, dat Kloos in een voltallige bijeenkomst van 24 December 1885 voorlas. ‘Een warme discussie volgt, waarbij de sprekenden herhaaldelijk noch zichzelven noch de anderen kunnen verstaan. Er wordt besloten, dat de heer Kloos tezamen met den heer Verwey het stuk zullen doorgaan en een concept van wijziging opmaken, en dat op de volgende vergadering voor te leggen’.

Vier dagen later werd weer over het stuk gesproken. Na een lange, warme discussie werd de beslissing tot den volgenden, dag uitgesteld. Op 29 December kwam men reeds om 11 uur bijeen. ‘De heer Kloos begint het stuk voor te lezen en de aanmerkingen door de anderen gemaakt, worden, indien de meerderheid er zich mede vereenigen kan, door den heer Verwey opgeschreven’.

‘Nadat de lezing ten einde is gebracht, doet de heer v.d. Goes een voorstel, dat met drie stemmen tegen wordt verworpen. Hierop doet de heer Paap het voorstel, dat het stuk zal worden aangenomen, onder beding, dat de schrijver zijn stuk zal veranderen volgens het concept van wijziging door de meerderheid der vergadering goedgekeurd plus het oorspronkelijke concept van wijziging door den heer Kloos op de voorgaande vergadering

ter tafel gebracht. De zorg voor het opstellen van den brief zal worden toevertrouwd aan den secretaris met medewerking van den heer Verwey. Met drie stemmen wordt het voorstel aangenomen: tegen de heeren van Eeden en van der Goes. Het voorstel van den heer v.d. Goes luidt: het stuk zal worden opgenomen, mits de bewijzen van de grieven tegen den heer v. Maurik aangevoerd; worden versterkt'. Hoe principieel Van der Goes was blijkt duidelijk uit den volgenden brief (69 E 1):

Den Heere Willem A. Paap, Alhier.

Amice,

Een enkel woord om je te zeggen dat ik onmogelijk van je invitatie voor vanavond gebruik kan maken.

Wees overtuigd dat de reden niet bestaat uit eenige persoonlijke rancune, althans niet tegen jou, want ik meen dat jij in de kwestie Netscher geheel volgens je literair geweten heb gehandeld.

Ik zou wel willen dat je andere idéees had, maar dat doet natuurlijk aan vriendschappelijke gezindheid niet toe of àf.

Maar met Prins en de anderen loopt het gesprek natuurlijk over het naturalisme, Netscher, de N.G., zijn stuk enz. - en ik kan nog niet vergeten wat de oorzaak is geweest dat ik weêr een illusie ben kwijtgeraakt: de verwachting, dat *wij* zouden breken met de gewoonte van alle redactiën - te oordeelen niét enkel naar het gehalte der stukken.

Hoe meer ik er over denk, hoe meer het mij afkeurenswaard schijnt *dit* opstel te laten gelden als onze eerste opzettelijke aanval tegen de bestaande literatuur. Het gebrek aan bewijs zal ons in de oogen v. alle ernstige menschen kwaad doen. - Enfin, ik wil de discussie niet heropenen. Ik heb voor de toekomst v.d. N.G. een aangename illusie verloren, en kan in deze stemming er niet op rekenen, een plezierige gast te zijn. Laat s.v.p., om misverstanden te voorkomen, dit kladje aan Verwey en Kloos lezen, en geloof me, als steeds

t

F. V.D. GOES

Am, 30 Dec. '85

Daarmee was de zaak nog niet ten einde. Den 4en Januari 1886 schreef Netscher uit Den Haag (69 E 2, evenals de volgende):

[4 jan. 1886]

Geachte Heer,

Ik zeg u dank voor de genomen moeite. Daar er haast is bij deze zaak, heb ik haar onmiddelijk afgedaan, en stuur u daarom het manuskript zoo spoedig mogelijk terug. Ik heb de gegrondheid van het meerendeel uwer opmerkingen moeten erkennen, behoudens die betrekkelijkheid bld: 5 en 18. Uwe aanteekening over het sukces van '*Men zegt*' heb ik verduidelijkt door in een noot *alleen* op den Haag te wijzen. In onze stad heeft dit stuk de weinige malen, dat het gespeeld is geworden, stampvolle zalen gehad.

Ook omtrent uwe opmerking over het dilettantisme in de kunst verschil ik met de redaktie van meening. Ik ben bepaald van oordeel, dat het dillettantisme ontzaggelijk in onze kunst veld heeft gewonnen, vooral onder de vrouwen. Iedereen schrijft tegenwoordig, of meent ten minste het te kunnen doen. Onder dillettanten versta ik personen, die 'aan kunst doen', zonder *artiest* te wezen; en hoe weinig *artisten* vindt men tegenwoordig onder onze schrijvers enz? Maar dit is slechts een punt van ondergeschikt belang, waarin men een persoon zijn persoonlijke meening, zonder gevaar voor de strekking van het stuk, kan laten behouden.

U nogmaals dankzeggend, teeken ik mij hoogachtend
FRANS NETSCHER

In de vergadering van 6 Januari 1886 berichtte Kloos, 'dat het stuk van F. Netscher teruggekomen is. De wijzigingen zijn op een paar na geschied. De heer v.d. Goes vindt, dat nu niet aan de voorwaarden is voldaan. Hierop volgt een discussie. De heer v. Eeden doet eindelijk het voorstel, dat het stuk van Netscher naar de zetterij zal gebracht worden, en dat hem tegelijk met de proef per brief zal herinnerd worden, dat het veranderen der bewijzen voor het gebrek aan psychologische kennis van v. Maurik een der door de redactie gestelde voorwaarden van aanname is'.

Netscher heeft getracht het bezwaar op te heffen, want hij zegt in een brief van 19 Januari 1886: 'Ik zoek in V.M's bundels naar treffende voorbeelden van zijn gebrek aan psychologische kennis'. Makkelijk is hem dit blijkbaar niet gevallen, want op 23 Januari bericht hij aan Kloos, dat hij dien ochtend 'de drukproeven aan den drukker' teruggezonden had. 'Van vele uwer wenken of kantteekeningen heb ik partij weten te trekken. Om echter de voorbeelden van *V.M.'s* psychologische onwetendheid in het oog loopend te versterken, zou ik verplicht zijn geweest zijne bundels op nieuw te doorloopen, waartoe mij natuurlijk de tijd ontbrak. Daar zij mij evenwel, zelfs na aandachtige lezing, vrij afdoende voorkwamen, heb ik er mij, tot mijn spijt, toe moeten bepalen aan het door mij geciteerde één sprekend bewijs toe te voegen. Ik hoop hiermeê het bezwaar uwer redactie te hebben ondervangen'.

Volmacht aan Kloos.

- In de bijeenkomst van 10 Februari 1886 werd, bij amendement van Paap, aan den secretaris volmacht gegeven over 'alle quaesties, die er na de laatste vergadering opdoemen, naar eigen goeddunken te beslissen. Vooral met het oog hierop wordt hem deze volmacht gegeven, dat hij, wanneer de omvang der aflevering het eischt, de plaatsing van kleine gedichten en varia naar eigen inzien tot een volgend nummer kan uitstellen'. Hiermee werd aan Kloos een macht in handen gegeven, waarvan hij later al te graag gebruik heeft gemaakt.

V Twee brochures

De gemoederen, niet alleen van de redactie van *De Nieuwe Gids*, maar ook in litterair Nederland, werden vrij heftig bewogen door de verschijning van twee brochures. De eerste is het zeer bekend geworden stuk van Lodewijk van Deyssel *Over literatuur (De Heer F. Netscher)*, dat eind April van de pers kwam (het werd ook als artikel geplaatst in *De Dietsche Warande*); de tweede *De onbevoegdheid der Hollandsche Literaire Kritiek* door Willem Kloos en Albert Verwey, beide in 1886.

Over literatuur.

- Dat de aanval tegen Netscher opzien baarde, is geen wonder. Van Deyssel - hij zegt het ook zelf in zijn brochure, maar om zijn veranderde meening te verklaren in het publiek - had gunstig over het werk van Netscher geschreven. In den reeds geciteerden brief aan Arij Prins d.d. 12 Januari 1885 schreef hij letterlijk: ‘De laatste novelle in *Nederland*, De Kroeg van Leenders, van den Heer F. Netscher, is weder meer dan goed. Ik ben hier bekend met verscheidene jonge schilders, die tevens aan literatuur doen en die allen om 't zeerst met het talent van dezen Heer ingenomen zijn’.

Een tweede citaat van belang is Van Deyssels verklaring - 30 Januari 1885 - aan Prins, dat er te Amsterdam geen romanschrijvers zijn en dat er geen naturalistische beweging in de hoofdstad is. ‘Twee jaar geleden heb ik een eenigszins natur. tooneelstukje bij van Lier, het Grand Théâtre hier ter stede, opgevoerd gekregen, dat gevallen is als een baksteen. Sinds dien tijd heb ook ik niets dereeinks meer uitgegeeven’.

De groote werkzaamheid van Van Deyssel lag voor het publiek - de ingewijden wisten, dat hij aan een roman werkte - in zijn critische opstellen over de naturalistische letterkunde. Prins en Netscher waren hem dus vóór geweest, want van beiden waren bundels verschenen, samengesteld uit vroeger verschenen novellen.

In de correspondentie van Lodewijk van Deyssel met Kloos is het eerst sprake van de brochure in den volgenden brief, merkwaardig ook om het eerste gedeelte er van, dat een antwoord is op het verzoek van Kloos d.d. 3 April '86, om ‘een varium of een apart stukje’ ‘over het laatste werk van Zola’ (69 E 2):

Amsterdam, 5 April 1886 N.Z. Voorbw. 161

Amice,

Met veel pleizier zal ik het varium over *l'Oeuvre* schrijven voor den ‘Nieuwen Gids’, onder de volgende voorwaarden:

1e, dat de Redaktie, met welke hoeveelheid zorg het stukjen geschreven of van welken omvang het ook zij, volkomen vrij blijve het niet te plaatsen, indien de plaatsing haar om de een of andere reden ongewenscht mocht voorkomen; of ook er een gedeelte of gedeelten uit te schrappen of in te wijzigen;

2e, dat de Redaktie mijne verzekering aanvaarde, dat een eventuëele weigering verkorting of wijziging mij in 't minst niet grieven zoû, ook dán niet, wanneer de oorzaak der weigering, verkorting of wijziging mij niet werd meêgedeeld;

3e, dat het stukjen, noch met mijn naam noch met een reeds vroeger door mij gebruikt pseudoniem geteekend verschijne;

4e, dat het schrijven van dit stukjen niet als antecedent worde beschouwd, dat mij tot het leveren van bijdragen in 't vervolg moreel zoû verplichten; dat ik, met het schrijven van dit stukjen, volstrekt niet geacht worde te schijnen den wensch te koesteren als geregeld mede-arbeider van den ‘Nieuwen Gids’ voor naturalistische zaken op te treden;

5e, dat mij geen honorarium voor het stukjen worde gegeven.

Geen andwoord zal door mij als aanname der voorwaarden door de Redaktie worden beschouwd.

Den Heere Willem Kloos,
Redakteur-Sekretaris v.d. ‘Nieuwen Gids’.

Het vorige blaadtjen is bestemd, om in een Redaktie-vergadering gelezen te kunnen worden. De inhoud van dít is bestemd om aan niemant te worden bekend gemaakt.

Sinds eenige maanden had ik mij voorgenomen mijn ‘roman’ ‘Mathilde’ bij zijn verschijnen aan Willem Kloos en aan Erens of aan den eerste alleen op te dragen. Ik helde over voor den eerste alleen om dat ik een onoverwinnelijke behoefte had door een zoo krachtig mogelijk manifest mijn vertrappen vàn de depreciatie, waaraan W. Kloos bij stomme Nederlandsche literatoren blootstaat en mijn hooge literaire vriendschap voor hem openbaar te maken.

Maar mijn roman, daar ben ik aan bezig en steeds aan bezig. Vier jaar geleden was ik er ook al aan bezig, en ik zie hem nog niet af.

Dus daarover zullen wij later nog eens spreken.

Mijn stuk over Netscher kon ik vóor het verschijnen van zijn bundel novellen al bijna afmaken: 1e, om dat ik hem er ook als kritikus in wilde behandelen en zijn kritieken allen verschenen zijn; 2e, om dat de meeste novellen van den bundel herdrukken zijn, die ik dus al van vroeger kende en

ik b.v. ook aan ‘Miss Nelly’ kon zien, of zijn talent ook plotseling van David-achtig tot Goliath-achtig was geworden.

Nu is dat stuk onder het schrijven langzamerhand gestegen tot een lyriek over literatuur en proza in 't algemeen. Het is gegroeid tot een stuk taal, dat, hoe zwak het in vergelijking met anderer taal ook moge zijn, het beste is wat ik tot nu toe gemaakt heb, daar ben ik zeker van.

En nu zoû ik het aardig vinden, dat aan W. Kloos, wien pas de beste bundel poëzie, ‘dezer jaren’ in den vorm van Verweys ‘Persephone’ is gewijd, ook een stuk nog al goed proza werd ‘toegeëigend’. Daarom zoû ik je willen vragen mij toe te staan je mijn ontboezemingen à propos van Netscher te dedieëren. Ik zoû het je daarom willen komen voorlezen, zonder ander gezelschap, als je 't goedvindt Hemonystraat 13, hoewel ik toch overigens gedwongen ben mijn afzonderingsstaat voort te laten duren. Wees dus zoo goed, als 't je schikt, daartoe dag en uur te bepalen, *te beginnen met drie dagen na de verschijning van den bundel*.

tt K. ALB. THIJM

P.S. Het stuk over Netscher komt namelijk én in de Dietsche Warande én apart uit, waarschijnlijk bij Schröder.

Nu wilde ik de aparte brochure aan je opdragen.

Maar misschien heb je daar bezwaren tegen, dat het Netscher zoû brouilleeren met den ‘Nieuwen Gids’ of zoo iets.

Daarom is het beter, dat ik het je eerst voorlees.

Hierop antwoordt Kloos d.d. 6 April: ‘'t Is goed, schrijf dan maar zooveel en onder welken pseudoniem je wilt. Als je er volstrekt tegen bent honorarium van ons aan te nemen, zeg ik er niets meer over; maar bedenk je er nog eens op.

De dedicatie kan mij niet anders dan aangenaam zijn en ik verlang ook zeer je stuk te hooren. Zooals je misschien weet, is Netschers bundel reeds vier dagen uit: ik zelf heb hem nog niet in handen gehad, en weet het slechts uit den brief van den schrijver aan Paap’.

Dit laatste was een vergissing, want pas 11 April verscheen de bundel (Gopieboek N.G. 69 E 14)

Op 9 April is Van Deyssel hoonend in een tusschen haakjes geplaatste opmerking. Daar heet het: ‘Ik heb nog niets van Netscher's (een schrijver in Den Haag) bundel gehoord of gezien. Zoodra de bundel er is, kan ik mijn stuk in 2 vloeken en 1 zucht afmaken, maar nu is het nog niet af. - Het eenvoudigste zal nu zijn, dat ik je schrijf als het af is en meteen een avond voorstel. Kun-je dan niet, dan bepaal-jij de eerst volgende vrije avond’.

Dan volgt een brief van 11 April '86. ‘Op het weinige na dat ik nog uit Netschers bundel moest halen, is mijn stuk af. Om het onmiddelijk na de verschijning van den bundel te kunnen laten uitkomen, begin ik af te drukken, vóor het af is. Maar vóor ik begin te drukken zoû ik 't je graag voorlezen.

De hoofdzaak staat er toch in. Zeg mij nu of ik het je *morgen, Maandagavond om zeven uur kan komen voorleden*. Zoo niet, wees dan zoo vriendelijk en bepaal een dag, die daar 't dichtst bij is'.

Dan vraagt Van Deyssel aan Kloos op 29 April om de brochure aan Verwey ter hand te stellen, daar hij zijn adres vergeten is.

De brochure mét de opdracht aan Kloos heeft de redactie van *De Nieuwe Gids* veel moeilijkheden bezorgd. Van Deyssel legde opeens een groote activiteit aan den dag, maar zich binden aan het tijdschrift wilde hij niet. Hij schreef over *l'Oeuvre, Happe-Chair* en een stukje over de laatste letterkundige kroniek in *De Gids*, 'met, ook nog, als ik ze afkrijg, een paar stemminkjens,[1] - alles heel kort, onder de letters "L.v.D".'

Op 7 Mei '86 heet het: 'Van de stukjens fyziologie, enz. moet ik mij voorloopig onthouden. Hierbij stuur ik je nu nog twee dingen, die ik, in geval van niet-plaatsing in de *Nieuwe Gids*, te-rug verzoek; waarvan ik, in geval van wèl-plaatsing, gaarne 10 overdrukken ontving. Deze stukjens hebben alleen dé praetentie van kleine boutades'. (69 E 2)

Den zelfden, dag schreef Kloos aan Karel Thijm (Copieboek N.G. 69 E 14)

Amsterdam, 7 Mei 1886 Hemonystraat 13

Amice,

Neem 't mij niet kwalijk, dat ik je zoolang op antwoord liet wachten. De Julia-brochure is drie vel geworden, in plaats van anderhalf zooals wij dachten, en dat moest alles van de week geschreven en gedrukt worden. Ik zend je bij deze een exemplaar, benevens je eigen exemplaar van Netscher

[Volgen een aantal verbeteringen van de brochure].

Het deed mij ontzaggelijk veel pleizier, dat je op eens met zooveel bijdragen kwaamt opzetten: ik zal ze gaarne ontvangen, maar .... er bestaat natuurlijk zeer groote kans, dat, daar jij, L.v.D., door vijf bijdragen, je poseert als *de* naturalistische medewerker in de vijfde aflevering, dat Netscher daarin een demonstratie ziet tégen hem en zijne betrekking tot ons afbreekt. Nu vind ik dat uitstekend, Netscher voor jou, is lood voor zilver ruilen; maar .... in een vroeger epistel, naar aanleiding van je Varium over l'Oeuvre, heb je als voorwaarde van jou kant gesteld, dat wij dat niet zouden beschouwen als een antecedent voor verdere medewerking. Zou je mij nu niet eens kunnen mededeelen, of die voorwaarde ook voor de opname van deze stukjes geldt?

Want zie, ik begrijp weinig van je tegenwoordige gedrag en van je eigenlijke bedoelingen: ik heb daarover de meest tegenstrijdige berichten ontvangen en heb er dan ook de meest tegenstrijdige en wisselende opinies over. Nu zal je zeggen, dat, als mensch, mij jou gedrag niet aangaat, - doch hier is het een kwestie, waarin ik alleen mag spreken en handelen, als iemand, die de belangen van een tijdschrift te behartigen heeft. Je zult het mij dus zeker niet ten kwade duiden, dat ik je om een kleine opheldering verzoek, hoe je

1 Of brokjens fyziologie

in 't vervolg met de N.G. denkt te doen. Ik vraag je daarom dit: Denk je 't bij die eene, bepaalde medewerking te laten, en vervolgens niets meer van je te laten hooren, òf wil je voortaan beschouwd worden als onze medewerker voor naturalistische letteren, natuurlijk op zulke tijden en in die mate als het jou convenieert? Je kunt alles gedrukt krijgen, wat je wilt, natuurlijk behalve wat al te veel met het sexueele leven in verband staat, tegen dertig gulden het vel. Laat Netscher dan maar opdelicateeren.

Ik zou je ook nog wel verdere voorstellen willen doen, maar ik weet niet eens hoe je dit op zult nemen, en eindig dus maar.

tt

WILLEM KLOOS

Ik veroorloof mij tegenwoordig het genoegen je brochure te bestudeeren, en zal je, als je er niet tegen hebt, een dezer dagen wat flutaanmerkingen van mij er op sturen. [....]

Het antwoord van Thijm volgde (69 E 2):

Amsterd. 8 Mei 1886

Amice,

Ik ben zoo vrij je zoo dadelijk al met een andwoord op je heden-avond ontvangen waarlijk al te streelende briefjen lastig te komen vallen, om dat dat dat andwoord misschien van invloed kan zijn op het al of niet naar den drukker zenden mijner voor de Juni-aflevering van den *Nieuwen Gids* bestemde bijdragen, waarvan een gedeelte zich met je brief moet hebben gekruisd.

Laat ik beginnen met je zeer te bedanken voor het mij zoo heusch aangeboden ex. der brochure 'De onbevoegdheid ....', waaraan ik mij onmiddelijk heb te goed gedaan, en die ik geloof, dat zal blijven bestaan als een onvergankelijke bladzijde verontwaardiging-proza in de Nederl. literatuur.

Mag ik je verzoeken aan je kollaborator, Alb. Verwey, ook mijn dank over te brengen?

Watje vragen om opheldering over mijn gedrag van nu en mijn toekomst-voornemens ten opzichte van den *Nieuwen Gids* aangaat, moet ik je, zonder nogmaals de verzekering te geven, dat het mij altijd een groot voorrecht zal voorkomen in jullie tijdschrift mede te werken, zeggen, dat ik mij gaarne in geenerlei opzicht wil binden. Ik wil het stukjen over *l'Oeuvre* evenmin als de later daarbij gekomen stukjens als antecedent voor geregelde medewerking beschouwd zien, maar nog veel minder als laatste bijdrage. Ik kan niet inzien, waarom ik tusschen die twee zoû moeten kiezen. Ik heb daaromtrent geenerlei plan en ik wil er ook geen plan over maken. Het eenige, wat ik volstrekt niet wil, dat is, een verbintenis aangaan. Ik verzoek je vriendelijk mijn bijdragen te beschouwen als komende yan iemant, die je alleen kent als publiek persoon. Ik verzoek je onze vriendschapsverhouding daar heel en al buiten te laten. Het eenige, wat plaats heeft, is dit:

Ik stuur je die bijdragen, onder zekere letters. Vind jij ze goed en heb je geen reden om ze niet te plaatsen, dan plaats je ze. Vind je ze slecht, of heb je een andere reden, om ze niet te plaatsen, dan plaats je ze niet. Wil je ze

wel plaatsen, maar onder andere letters of met een andere wijziging, dan zet je de andere letters of brengt de wijziging aan. Het is dus zeer duidelijk:

Ik neem mij noch voor in 't vervolg bijdragen aan den *Nieuwen Gids* te zenden, noch om dat niet te doen, en wanneer ik er zend, dan kun-je daar altijd naar welgevallen meê handelen.

Het komt mij niet waarschijnlijk voor, dat, wanneer ik optreed, Netscher wech zoû gaan, want zekere bijdragen kan hij toch nergens anders geplaatst krijgen.

Maar ik geef volkomen toe, dat het een vraag is, dat Netscher talent heeft, dat hij, met mij, de eenige naturalist is, en dat je hem niet wech moet doen, zonder zeker te zijn er een ander voor in de plaats te krijgen.

Doe dus zoo als je goed vind,plaats mijn bijdragen geheel of gedeeltelijk, onder L.v.D. of onder andere letters, of plaats ze niet, en zend ze mij dan s.v. pl. te-rug.

Ik kan alleen nog maar niet genoeg deze twee zaken herhalen:

Ik verbind mij tot niets; en:

Het zal mij in 't minst niet grieven, als ik aangeboden stukken te-rug krijg.

(Zoû de zaak niet in orde zijn, wanneer je in één aflevering iets van mij èn iets van Netscher zette, tegelijk?)

Stuur mij vooral de brochure ‘Over literatuur’ met je aanmerkingen. Daar verlang ik sterk naar. Er is nog niemant, die mij een redelijke aanmerking gemaakt heeft. Ik stuur je *Manette Salomon*, maar 't is van Ising; ik zoû 't dus graâg gaarne te-rug hebben.

Vergeef het haastig schrift aan

t.t.

K. ALB. THIJM

Hoe de redactie van *De Nieuwe Gids* een kool-en-geit-politiek voerde, kan men klaar beseffen uit een brief van Kloos aan Van Deyssel d.d. 19 Mei 1886, welke brief hier volgt: (Copieboek N.G. 69 E 14)

‘Bij deze doe ik je toekomen de proef van je stukjes over l'Oeuvre en Happe Chair, en de copie van je polemiek tegen “de Gids”. De Redactie was van meening, dat, daar Netscher een beetje boos op mij schijnt te zijn, wij onvoorzichtig zouden handelen door je stukjes met je naam te onderteekenen.

Dit toch is het geval: In hoofdstuk IX van je brochure spreek je, of schijn je te spreken uit naam van ons. In verband met de opdracht aan mij, heeft het dus het air eener manifestatie van ons tegen Netscher. Treed jij nu in de op de brochure volgende aflevering N.G. op als onze naturalistische medewerker, dan ontstaat er licht de meening onder de menschen, alsof Netscher uit de N.G. gedrongen is. Dit nu kunnen, wij, in aanmerking genomen de onzekere voornemens die je ten opzichte van ons tijdschrift hebt, in ons praktisch belang niet doen.

Zetten wij daarentegen een andere letter[1], dan moge deze of gene stijl-

1 In *De Nieuwe Gids* van 1 Juni 1886 zijn beide stukjes opgenomen, geteekend met L.v.D. Zie hierover een brief van F.v.E. van 26 Mei 1886.

handige vermoeden, dat de stukjes van jou zijn, maar je medewerking is niet officieel, lijkt dus niet op een manifestatie en wij behouden tevens je artikelen, waar wij zeer blij meê zijn.

Wat het stukje tegen “De Gids” betreft: dat vervalt hierdoor, omdat wij een zoo principieele zaak, als een aanval op onzen ouderen naamgenoot, slechts van de Redactie of een zich teekenende medewerker kunnen laten uitgaan’.

Het antwoord van Van Deyssel kwam spoedig. (69 E 2):

Am., 21 Mei '86

Amice,

Ik vind de mededeelingen van je laatste even officieel als vleyend briefjen uitstekend. Ik heb aan Clausen geschreven van jouw maar de revizie te zenden. In hoofdstuk IX *schijn* ik in-der-daad slechts te spreken *uit naam* van jullie. Indien je werkelijk vind dat ik dat schijn, wees dan zoo vriendelijk en zet daar een rektinkatie over in de Juni-aflevering van den *Nieuwen Gids*. Want evenmin wil ik gaarne, ongevraagd, mij aanmatigen *uit jullie naam* het woord te voeren, als ik denk, dat zoo een handelwijze jullie aangenaam zoû zijn.

Ik hoop dat mijn vorige brief niet te onduidelijk geschreven was.

Nu het stukjen over *Happe-Chair* er bij is gekomen, wil ik wel geld hebben.

A propos, waar blijven de aanmerkingen op mijn brochure, die je me zenden zoû; daar verlang ik zoo naar en ik heb er nog niets van gezien.

t.t.

K. ALB. THIJM

Kloos haast zich Van Deyssel te antwoorden (Copieboek N.G. 69 E 14):

Amsterdam, 23 Mei 1886 Hemonystraat 13

O jé, waarde amice, nu ga ik je brochure nog eens doorwerken, want ik ben door je laatsten brief de kluts kwijt geraakt. Ik had stellig verkeerd gelezen: dat komt ervan, als men 't druk heeft.

Mijn opmerkingen erover? Ach, die zijn van zoo weinig belang: stofjes op een nieuwen hoed, die men tracht weg te schuieren, en die dikwijls maar stofjes in ons oog zijn. Op 't einde der week zal ik je schrijven, als ik met mijn recensie klaar ben: daar komen zij echter niet in.

Heb je dien lekkeren de Koo in het Weekblad zien scharrelen?

tt

WILLEM KLOOS

Den Heer K. Alberdingk Thijm

Dien zelfden dag schreef hij aan Netscher, omdat de redactie hoopte Van Deyssel en Netscher in één aflevering samen te laten publiceeren (Copieboek N.G. 69 E 14):

‘Ik had gehoopt, dat gij iets voor onze Juni-alfevering zoudt hebben: een paar pagina's kan ik altijd nog wel plaatsen. Ik zal in de kroniek uw boek en v.D's brochure bespreken’.

Ook in het vervolg van den brief, die een antwoord is op dien van Netscher van 20 Mei, klinkt een welwillende en vriendschappelijke toon. Het vervolg vindt men na het epistel van Netscher.

Netscher antwoordde daarop d.d. 25 Mei (69 E 2), dat hij nog wel eenige kleine schetsjes had liggen, ‘maar daar ik op het oogenblik met werk bezig ben, dat mijne onverdeelde toewijding vereischt, had ik geen gelegenheid ze voor eene uitgave gereed te maken; onvoltooid werk geef ik niet gaarne uit handen, maar in de volgende afl. van “de N.G.” hoop ik weêr eene bijdrage te kunnen doen opnemen’.

Hieruit blijkt, dat óf Netscher laat niets van zijn boosheid, die inderdaad aanwezig was, blijken òf hij wilde de publicatie-mogelijkheid in *De Nieuwe Gids* niet verliezen.

Keeren wij thans tot de Notulen (69 E 16) terug, dan lezen we daar, dat op 25 Mei 1886 onder voorzitterschap van F. v.d. Goes een discussie is gehouden ver het aanbieden van het redacteurschap van *De Nieuwe Gids* aan K. Alberdingk Thijm. Het voorstel werd aangehouden. Paap, hoewel nog redacteur, was afwezig.

Over deze quaestie heeft Van Eeden d.d. 26 Mei '86 uit Bussum aan Kloos geschreven (69 E 2):

'Het is een moeielijke kwestie met Karel. Ik was verwonderd over de boosheid van Albert, - ik wist niet dat de zaak al zoo vaak was bepraat, en dat Goes weer aan het volhouden was. Dat is wel eens vervelend. Ook had Albert in sommige opzichten gelijk - voornamelijk daarin dat Karel vermoedelijk zou weigeren.

Als ik nu maar zeker wist dat .... ja hoe zal ik zeggen dat .... dat zijn argumenten er eerder waren dan zijn opinie. Dat zijn meening het kind en de slaaf is van zijn argumenten en niet zijn argumenten slaven die voor de voeten van zijn gevoel knielen. Begrijp je me? - Albertjes hart zit hoog en kunstenaars zwakheden zijn hem niet geheel vreemd. Gisteren middag pas hoorde ik dat Karels werk was opgehemeld ten koste van jelui. Ook is het niet aangenaam als er gezegd wordt dat er nu eindelijk een goed prozaïst is opgestaan, als je zelf al zooveel werk heb geleverd dat niet alleen niet minder is, maar misschien juist de ooren voor goed proza heeft geopend. Karel profiteert feitelijk van hetgeen jelui gedaan hebben. Het publiek durft niet zeggen, dat zijn smaak veranderd is en dat het nu jelui werk mooi vindt - maar nu er een nieuwe komt die ook goed schrijft, wordt hij ineens algemeen toegejuicht. Dat zijn beroerde dingen - en als de zaak werkelijk is zooals ik haar begrijp - dan heeft Albert wel reden om wat wrevelig te zijn. De vraag is of hij het zelf ook zoo inziet. Kunstenaars zwakheden zijn lastige dingen - voor een ander, want zelf zie je ze gewoonlijk niet. Ten minste zoo gaat het mij.

Het grootste bezwaar tegen Alberts opinie vind ik hierin, dat Karel ons

stellig niet hoe langer hoe meer, maar zeker hoe langer hoe minder noodig zal hebben. Er is veel kans dat Karel voortaan mooi zal gevonden worden. Het publiek kan dat doen omdat het nog nooit iets moois van hem heeft afgekeurd. Op die manier zal hij het eerst oogsten van wat wij gezaaid hebben.

Zeker is Netscher een knap artiest - maar nadat Karel is opgestaan, wordt Netscher voor ons een blok aan het been. Zoolang wij Netscher mee blijven zeulen en protegeeren tegenover iemand die tienmaal meer is en hem van alle kanten bespottelijk kan maken, worden wij belachelijk door onze protegé.

Je hebt Karel boos gemaakt door te zeggen dat hij niet uit onzen naam *scheen* te spreken. Hij *sprak* uit onzen naam, - en verwachtte misschien dank of deelneming. Nu zeg je hem gemoedelijk dat de menschen zullen denken dat we 't met hem eens zijn, - alsof zoo iets heelemaal buiten kwestie was. Daarop zou ik ook wat ironisch antwoorden.

Albert deed het voorkomen alsof dat boosmaken fijne berekening en hooge politiek was geweest. Me dunkt dat je daar toch wat voorzichtig mee moet zijn. Ik doorzie de berekening niet. Karel zal gauw op zich zelven kunnen staan, - eerder dan Netscher. Als Netscher van ons weggaat omdat van Deyssel bij ons schrijft, slaat hij een mal figuur en blijft vrij hulpeloos alleen staan. Hij zal het zeker niet doen. Ik zou er wat onder durven verwedden. Maar als wij Karel afstooten ter wille van Netscher, heeft hij alle reden om ons te laten opdelicateeren. En al mag je er op vertrouwen dat wij het met ons vieren wel af kunnen, - ik vind het een beetje roekeloos. Vóór wij maandelijks uitkomen kunnen wij niet zeggen dat de zaak gewonnen is. Met ons vieren kunnen wij dat nooit doen.

Denk nu niet dat ik er op aan wil dringen Karel als redacteur te vragen. Er zijn veel bezwaren voor. - Doch ik zou stellig aanraden zijn naam of zijn initialen te drukken. Zijn eigen voorstel, in 't zelfde nummer iets van hem en Netscher te laten drukken lijkt mij uitstekend. Het was een verstandig voorstel van hem, waaruit toch wel belangstelling voor de N.G. sprak. Voor zoover ik Netscher ken, zou hij ook een dergelijk voorstel kunnen doen. Je hebt er hem waarschijnlijk niet over durven schrijven. Het weigeren van Karel's initialen vond ik eenvoudig beleedigend. Ik voel dat voor mij zoo sterk, dat ik zeker mijn stukken zou teruggevraagd hebben in zijn plaats. Ik vind het merkwaardig dat hij het niet doet. Het schijnt mij alsof hij zich vrijwel voor ons vernederd heeft.

Ik ga nu nog twee brieven schrijven. Eén aan Karel om hem voor de brochure te bedanken, een aan Netscher om hem te vragen wat zijn indruk er van was. Ik vermoed dat je het komiek zult vinden. Wees niet bang, dat ik onhandig zal zijn of mij verpraten zal. Ik schrijf heel kort en voorzichtig. Ik zal Karel schrijven wat hij waarschijnlijk verlangt te hooren, eenige goed-gemeende éloges. Netscher vraag ik eenvoudig langs mijn neus weg, hoe hij het vindt, - zonder zelf er over uit te wijden. Had ik het eerder bedacht, dan zouden Karels initialen in de volgende N.G. staan, zoo zeker ben ik van den

toon Van Netscher's antwoord. Nu kan ik er alleen nog maar sterk op aandringen. Het hangt van jou stem af. Ik vraag Albert duizend maal excuses als ik mij vergist heb met mijn booze vermoedens. Natuurlijk *denkt* hij dat ik mij vergis. Maar er zijn wel onbewuste argumenten - en niet de zwakste.

Adieu veel groeten

FRÉ.

Dat ook de medestanders den aanval op Netscher vreemd vonden kan uit verscheidene bewaard gebleven brieven blijken. (69 E 2) Mevrouw J.C. Jolles-Singels heeft in een met potlood door Kloos gedateerden brief (16 Mei) hem het volgende gevraagd: ‘En dan wou ik ook zoo graag van u weten waarom van Deyssel Netscher zoo zonder talent noemt. Ik hou niets van Netschers onderwerpen maar terwijl ik Miss Nelly las had ik toch telkens spijt dat hij, wat in mijn oog wèl talent was, verspilde aan zoo'n vulgair onderwerp. Dat gijlieden hem zoo ruim plaats gaf in uw tijdschrift bewees mij dat mijn meening toch gedeeld werd. - En daar kwam de brochure van Thijm. de jeugdige, om zoo gediscideerd te zeggen dat ik abuis ben! Erg graag zou ik daar eens wat meer van willen weten’.

Het antwoord van Kloos kwam 23 Mei (Copieboek N.G. 69 E 14): ‘En van Deyssel? Ja, die ontzegt Netscher niet alle talent: Hij beweert zelfs, dat hij op het oogenblik onze beste novellist is, bladz. 49, bovenste regel, maar hij neemt het kwalijk, dat zijn pretentiën zijn talent te boven gaan, dat hij niet tot de dertig grootste genieën van alle eeuwen behoort. Dat is een zeer hoog standpunt, wel wat al te hoog, om een schrijver te beoordeelen’.

Aan J.J. van Laar geeft Kloos op de volgende wijze zijn meening te kennen, die men terug kan vinden in zijn bespreking van de brochure en Netschers bundel: (Copieboek N.G. 69 E 14): ‘Hoe ik de brochure van V. Deyssel vind? Een magnifiek stuk proza! maar het standpunt van waaruit hij Netscher beoordeelt, is zeer onpraktisch. Hij zegt het trouwens zelf: hij veroordeelt Netscher, omdat hij niet tot de dertig uitstekendste genieën van alle eeuwen behoort: let wel, niet alleen letterkundigen, maar ook schilders, musici, etc. deze gaan er dus nog af van het aantal, zeg vijftien: dan houdt men 15 letterkundigen over: hij veroordeelt Netscher, omdat hij niet de zestiende alleruitstekendste schrijver is van alle landen en alle eeuwen. Dat is een zeer hoog, maar ook een zeer onhoudbaar [?] standpunt. Verbeeld je, dat men dat tot maatstaf van de kritiek neemt, wat schiet er dan over van de honderd uitstekende dichters, die de menschheid zoo ongeveer tot nu toe zal voortgebracht worden. Hoogstens zeven! Men zou zich dan ook niet meer de moeite behoeven te getroosten om kritiek op poëzie uit te oefenen, daar men deze 7 dichters over 4000 jaar verdeelende, tot de slotsom moet komen, dat er eens in de zeshonderd jaar een dichter komt, die de moeite waard is, dat je over hem spreekt. Vin je niet?

Het stuk v.v.D. is superbe lyriek, maar lyriek blijft het’.

Arij Prins, die in Hamburg woonde, vroeg 23 Mei '86 aan Kloos of hij hem. Van Deyssels brochure kon bezorgen. ‘Ik lees daarover weer in het

Weekbl. Hoe komt V.D. er toe N. zoo aantevallen? Vroeger zwaaide hij hem alle lof toe in zijn stuk over H.v.d. Berg'. En als Prins het boekje ontvangen heeft oordeelt hij in een brief van 5 Juni er aldus over. (beide 69 E 2):

'Ten zeerste bedankt voor de toezending van v. Deyssels brochure over Netscher. Ik ben vol bewondering voor de kranige bladzijden, die er in voorkomen, en vind ook, dat er juiste, scherpzinnige opmerkingen in dat boekje voorkomen over letterkunde en over Netschers werk. Maar aan de andere zijde keur ik het zeer af, dat v. D zoo scheldt en tegen N. uitvaart. Ware N. een nulliteit, die zich veel aanmatigde, dan zou ik het mij kunnen begrijpen. Maar hij is toch een jongen met talent, die hard werkt. - Het klinkt ook wel een beetje gek, dat v.D. over zijn jonge broertje spreekt.

'Hetgeen mij echter groot genoegen doet, d.i. dat v.D. door dit werkje het bewijs heeft geleverd, dat er groot talent in hem zit. Laten wij hopen, dat hij nu spoedig met een flink prozawerk, une oeuvre d'imagination voor den dag komt'.

Dat Van Deyssel geen exemplaar der brochure aan Prins had gezonden kon de laatste niet verkroppen en hij heeft nog op 16 October '86 naar de reden gevraagd. Van Deyssel geeft daar 22 October antwoord op: 'Dat ik u geen ex. van mijn brochure "Over Literatuur" dacht te kunnen zenden, vond hierin zijn oorzaak, dat ik u een al te warmen voorstander van den heer Netscher waande om met die brochure te sympathizeeren'. (Archief ir A.C. Prins).

Prins, die met Netscher bevriend was - had Netscher niet den bundel *Uit het Leven* geheel verzorgd? - wilde weten wat er gebeurd was.

Het antwoord van Netscher loopt in zekeren zin parallel met het oordeel Van Prins:

's Gravenhage, 31 Mei 1886

Amice

Dank voor je schrijven. Wat ik met Van Deyssel gehad heb? Wel niets; maar hij had wat van mij willen hebben. Dat is alles. De brochure is door krankzinnige eigenwaan en dwaze afgunst in de pen gegeven. Je weet, dat hij de persoon is geweest, die eigenlijk het eerst een lans voor het Naturalisme heeft gebroken. Toen zijn wij pas gekomen. Maar terwijl hij met mev: Frenkel scharrelde, zoop en boemelde, hebben wij goed gewerkt; tenminste wij hebben in den laatsten tijd het een en ander voortgebracht, waardoor onze namen in verband met het Naturalisme meer genoemd zijn dan die van Van D: Hij begon langzamerhand in het vergeetboek te geraken. Maar wiens schuld was dat? Enfin, hij schijnt er mij een verwijt van gemaakt te hebben, en toen heeft hij dat dwaze schotschrift geschreven. Overal kan men tusschen de regels deze motieven ontdekken. Nu eens zegt hij 'toen wilde N: naturalist worden, de *eerste* naturalist!' en dan weêr 'Ik zou je wel als mijn jongere broertje willen erkennen' enz: En zoo gaat het voort; hij

laat geen twijfel aan zijne bedoelingen over. Verder is het ding stikvol met de gemeenste scheldwoorden. Maar ik moet eerlijk zijn en bekennen, dat er eenige bladzijden uitmuntend lyriesch proza in voorkomen, het beste, dat ik in langen tijd gelezen heb. Jammer, dat hij zoo'n prikkel noodig had om aan het werk te tijgen, dat dit de drijfveer wezen moest, die er hem toe bracht om goed werk te leveren, om uit zijn niets-doen wakker te worden'. (Archief ir A.G. Prins)

Dat Kloos anders over Netscher dacht, dan Van Eeden was reeds vroeger gebleken. Toen slechts één nummer van *De Nieuwe Gids* verschenen was en Van Eeden te Parijs vertoefde, schreef Kloos hem 18 Nov. '85: 'Over F.N. heb je toch ongelijk, volgens nadere berichten. Hij speelt een zeer dubbelzinnige rol. In de Tweede Kamer heeft hij met Biederlack over den bundel van Verwey zitten lachen, en gezegd, dat Paap nog de eenige verstandige mensch onder ons is. Ei, Ei! Enfin, dat dondert niet, als hij maar meêdoet. -' (F.v.E.-Genootschap, Sept. 1946)

Netscher heeft inderdaad op den brief van Van Eeden geantwoord, wat deze 9 Juni '88 aan Kloos bericht (69 E 2):

'Hierbij een brief van Netscher, zooals ik er een verwachtte. Je ziet hoe goed hij zich houdt. Zijn leuke vraag: "Kan *ik* het helpen dat v.D. achter-aankomt" is zeer juist. Alleen uit sommige, zinnen kan je merken dat hij wat nijdig is. Ik geloof niet dat iemand van zijn capaciteit er ruimer en loyaler over kon oordeelen. Het voelen van een hooger intellect in die brochure is hem niet mogelijk. - Niemand kan een ander begrijpen die boven hem staat. Het kan mij niet recht schelen of Karel precies logisch is - of een lief karakter toont - of verstandig handelt. Ik ben alleen blij iets heel groots en sterks te zien.

Ik zal mij maar niet in gissingen verdiepen over al de vermoedens die mijn oprechte stemmings brieven bij den achterdochtigen Karel gewekt hebben. Netscher is heel wat eenvoudiger, - er is zelfs naïveteit in zijn brief'.

Helaas ontbreekt de brief van Netscher; noch in het archief van *De Nieuwe Gids* noch in dat van Frederik van Eeden is hij aanwezig.

Nog moet de vraag gesteld worden of Netscher reden had, laat ik zeggen zeer verwonderd te zijn over het geschrift van Van Deyssel. In den reeds geciteerden brief van 17 Februari 1885 schreef Netscher, toen hij het oordeel van Alberdingk Thijm gevraagd had over een geweigerde schets, aan Arij Prins: 'Van den heer *van Deyssel* heb ik een zeer welwillend en uitgebreid schrijven ontvangen. Hij keurt mijn werk even goed als het voorgaande en maakt nog eenige zeer gegronde opmerkingen over eenige door mij gebruikte woorden'.

In een ander, eveneens reeds vermeld, epistel van 12 Aug. '85 aan Prins heet het: 'Ja, voor de ontvangst van mijn *Wat wil het Naturalisme*? in *Nederland*, [1885, deel II, blz. 433-463 en deel III, blz. 63-99] heb ik geen reden tot klagen. Ik sprak den heer Stratemeyer, die eenige dagen geleden te Amsterdam geweest was en verscheiden letterkundigen gesproken had. Het

artikel had nogal opzien gebaard en veler instemming verworven. De heer *Thijm* Jr schreef mij een zeer waardeerend woord er over, en van andere kanten kreeg ik bewijzen van instemming en verzoeken tot lezing. Ik wacht nu maar op de verschijning van het tweede gedeelte. Als gij te Voorburg terug zijt, hoop ik u een afdruk te geven'. (Archief ir A.G. Prins)

Deze citaten zeggen dunkt mij, genoeg, al wil ik niet ontkennen, dat inderdaad Netscher te dicht tegen Zola geleund heeft in zijn theoretische beschouwingen.

Tot slot de reactie van Lodewijk van Deyssel en Frans Netscher op de *Literaire kroniek* van Willem Kloos in *De Nieuwe Gids* van 1 Juni 1886 over de brochure van den eerste en *Studie's naar het naakt model* van den tweede (69 E 2):

Am. 2 Juni '86

Amice,

Dat had je niet moeten doen. Mijn moeder vroeg, waarom ik zoo bleek werd, om twaalf uur, toen ik het las. En ik ben er den heelen dag van in de war. Het is veel te veel. Ik weet niet, wat of ik op zoo iets moet andwoorden.

tt

KAREL ALB. THIJM

9 Juni 1886

Sunda-straat 10

Geachte Heer,

Ja, ik heb kennis genomen van uwe beschouwingen over mijn bundel. Hetgeen gij gezegd hebt over het plastische gedeelte van mijn werk was de juiste wêergeving mijner gevoelens. Ik heb u leeren achten als een artiest met een eerlijk, oprecht hart, die zich, zoo onpersoonlijk als iemand doen kan, tegenover mijn werk geplaatst had. Hoeverre stond uw artikel boven de laffe, banale afgunst, waardoor sommige personen zich een naam ten koste van een anders eerlijke bedoelingen zoeken te verwerven. [....]

De tweede brochure *De onbevoegdheid der Hollandsche Literaire Kritiek* door Willem Kloos en Albert Verwey (1886) heeft in en buiten de litteraire kringen in Nederland zeker evenveel opzien verwekt. Voor een rustig en gedocumenteerd oordeel over *Julia* en deze brochure meen ik in de eerste plaats te moeten verwijzen naar hetgeen W.G. van Nouhuys heeft geschreven in zijn bundel *Studiën en Kritieken* (1897) bladzijden 52-57.

Dat het succes in den vriendenkring groot was, spreekt vanzelf. J. van Santen Kolff heeft er zich in een ongedateerden brief aan Arij Prins (archief ir A.C. Prins) aldus over uitgesproken: 'De "Julia" geschiedenis heeft mij doen staan kijken!!!! Ik had "keene blasse Ahnung nich" van een dergelijk voorval .... Bedorven voor mijn gevoel, hebben die twee kranige jongens ("alle Achtung"!!) hun affaire eenigszins door een ruim gebruik van gewone

scheldwoorden (uil, ezel, bruut, en dergel.); de zaak zelve is waarachtig kras genoeg, en een. kalmer, objectiever Darlegung der feiten zou oneindig krachtiger effect gemaakt hebben. Maar 't is makkelijk praten, en de beste stuurlui staan aan wal! Dat men in Gereiztheit en woede niet objectief-kalm te werk gaat, is zeer menschelijk en dus begrijpelijk. De slot-toespraak aan het publiek, het Nederlandsche volk is erg Multatuliaansch!'

Mr M.C.L. Lotsy, een der medewerkers van *De Nieuwe Gids*, schreef d.d. 8.5.86 uit Utrecht aan Kloos (deze en de volgende brieven 69 E 2; de brieven van Kloos zijn uit het Copieboek N.G. 69 E 14): 'In de koerant las ik met groote hilariteit uw succes tegenover de hedendaagsche litteraire kritiek. Ed. v. Hartmann heeft tegenover zijn natuurkundige bestrijders dergelijke taktiek met hetzelfde succes gevolgd. Er is dan ook geen betere'.

G. Buitendijk, die zooals ik schreef met zijn broer in *De Nieuwe Gids* voornamelijk over Indische problemen refereerde, berichtte uit Middelharnis d.d. 11 Mei: 'Twee buitendijksche meeningen comprimeerende heb ik het hartelijkste genoegen U *geluk* te wenschen met de uitbundige Julia-grap! Ik hunker naar ieder nieuwsblad of tijdschrift om te zien of de jool furore maakt. Maar ik denk van niet - Men zal zich zeer stilcum, zéér koest houden - en het pleit door pachydermische leukheid winnen.

En zekerlijk is uw gejubel voorbarig alsof ge nu den boel hadt schoongeveedg. - Te nauwernood zal men bemerken, dat er iets als "schoonmaak" is beproefd in deze gezegende maand Mei'.

Denzelfden dag ontving Kloos den volgenden brief:

Van huis. - 11 Mei

Beste Willem,

Laat ik U eens vertellen wat er in mij is om gegaan door de brochure van Albert Verwey en U. -

Toen ik in de Amsterdammer las wat gij gedaan hadt, schoot ik hartelijk in de lach. - Anders was het toen ik uw werk las. Het 'uit de muizenval halen' der recensenten deed mij denken aan van Eedens konijntje in de kamer van den geleerden man, en ik had eenigzins het gevoel alsof ik met Holda [A.F.J. Clant van der Mijll-Piepers] samen op den stoel zat, haar niet zeer ridderlijk tot zitplaats gegeven. Weet gij waarom?

Ik heb uw Siciliaansche Julia niet gelezen, omdat ik den titel zoo Cartouche-achtig vond. Maar àls ik kennis met haar gemaakt had, dan was ik evenzeer verstrikt als Holda want indertijd was ik ook zeer bekoord door Fiore's Liefde. - Bovendien wij weten het allen dat Holda reeds eenmaal de bitterheid proefde die er is in wat de wereld schande noemt. Had gij beiden niet een heel leven voor u, en met de weelde die groote gaven toch altijd geven, haar dat niet kunnen besparen, moèten besparen?

Hartelijk dank ik beiden voor de vriendelijke oplettendheid om mij uw stuk toe te zenden en noch meer voor de ernstige woorden die gij laat volgen als gij met de Hollandsche recensenten hebt afgerekend. Ik ben heel blij dat gij nu met hen hebt afgedaan, en ik stel mij zooveel goeds voor, nu

uw hartstocht voortaan enkel de ‘kunst’ zal dienen. - Gaarne beloof ik dan ook om met alle kracht die in mij is, voortaan te trachten om uw kunst te verstaàn en dat zegt veel, want zooveel is mij nu noch donker.

Het adres van Verwey ken ik niet, anders zou ik hem afzonderlijk gedankt hebben. Nu wilt gij, Willem, hem wel laten deelen in dit schrijven.

Met vriendelijke groeten voor u beiden teeken ik mij gaarne
Uwe U toegenegene
J.C. JOLLES-SINGELS

Het niet geheel leesbare antwoord hierop van Kloos is van groot belang in verband met de eer, die hij aan Mevrouw Jolles geeft over de geldelijke bijdrage, waardoor de oprichting van *De Nieuwe Gids* mogelijk werd:

Amsterdam, 16 Mei 1886.

Waarde Mevrouw,

Ik kan U niet zeggen hoeveel genoegen het mij doet, dat U mij zoo vriendelijk schreef: ik hoop maar, dat u nu een beetje meer moed op ons zult krijgen.

Finantieel gaat het ons, voor een eerste jaar, zeer goed: het getal abonné's bedraagt thans 255, en er komen er nog voortdurend langzaam aan bij ....

Ook de brochure gaat goed, beter zelfs, dan wij dachten: o.a. heeft v.d. Land deze week 40 exemplaren ervan verkocht en Schröder dertig.

Ik schrijf u deze handels-bijzonderheden, omdat U er misschien belang in stelt: want u hebt toch wel het meeste er toe bijgebracht, dat de Nieuwe Gids tot stand kon komen, en zonder U was hij er waarschijnlijk nog niet geweest.

Van alle kanten krijgen wij brieven van sympathie en aanmoediging, maar de couranten houden zich, als naar gewoonte, weder zeer gek. Zij weten niet, wat zij doen zullen, en zeggen maar wat. Zoo beweert de Spectator van deze week, dat de critici ‘Julia’ toch eigenlijk niet geprezen hebben! En voegt er bij, dat Julia ‘een gebrekkig gedicht’ is, dat bij zoovele andere gebrekkige gedichten [die telkens] het licht zien ‘niet eens zoo erg afsteekt’.

De ‘Portefeuille’ daarentegen denkt er [ ] zegt dat ‘Julia’ eigenlijk zeer schoon is, en dat de critici gelijk hadden met het te prijzen.

Wij hebben geschaterd, want wat de kranten ook zeggen, het publiek schijnt op onze hand te zijn: er gaat een groote lachbui door het land, en daar kan geen recensent wat aan doen.

U begrijpt dat het ons ook onaangenaam was, Holda er bij te zien: maar over haar zwijgen konden wij toch niet: daarvoor was haar stuk [ ] in te veel in het oog loopend [ ] van de Nieuwe Gids had verheven. Toch hebben wij haar, o.i. minder, veel minder onaangenaam te woord gestaan dan b.v. Smit Kleine, Gosler en Fiore. Onze toon tegen haar was meer schertsend: en slechts tusschenbeiden brak de verontwaardiging even

los en werden wij ernstig. Want, Mevrouw, u begrijpt niet hoe bitter het maakt, als men zoo veel mogelijk het goede wil en overtuigd is, dat men ten minste iets goeds kan, altijd en altijd weer bedild, verdachtgemaakt en gedeclineerd te worden, door menschen, die zoo duidelijk toonen, dat ze geen verstand hebben van de dingen, waarover zij in 't publiek hunne meening verkondigen. Hoe kwam Holda er toch toe, ons aan te vallen? Als ons werk haar niet aanstaat, waarom laat zij 't dan niet met rust? Als iemand met beredeneerde argumenten tegen ons aankwam, zouden wij ons niet gekwetst gevoelen: maar wat beteekent dat verwijt, dat wij ‘mijmerziek, en mystiek en met opzet duister zijn?’ Terwijl wij alleen naar ons beste vermogen hebben getracht, in een paar onzer verzen oogenblikken van groote smart artistiek weer te geven ....

En dan - weet U wel, dat de aanvallen niet van ònzen kant zijn uitgegaan? Wij zijn in de beide eerste afleveringen zeer kalm opgetreden, en .... men heeft ons geantwoord, door ons te parodieëren, te siffleeren, te deprecieëren. (Het stuk van Holda is geschreven, voor ze de 3e afl. had gezien) Maar dat is een onaangenaam onderwerp. Wij hopen met u, dat we nu hebben afgedaan met de Hollandsche recensenten'.

Denzelfden dag volgde haar antwoord (69 E 2). Deze hoogstaande vrouw, moeder van André Jolles, die zelf ook geschreven heeft onder den schuilnaam Catharina (Zie *De Briefwisseling Vosmaer-Kloos* blz. 110, 115 en 116), schreef dat zij zeker belang stelde in alles wat het tijdschrift en het meerendeel der redactie betreft, ‘en ik ben blij als het u goed gaat en ik zal grootsch als een gulden zijn als velen erkennen dat het noch zoo dwaas niet gezien was om u lieden de kans te geven ons te toonen wat gij kunt. - Maar ik verzeker je dat ik niet ijdel genoeg ben om te denken dat ik zooveel aan de Nieuwe Gids gedaan hebt als gij meent. Talent baant zich altijd een weg en gijlieden zoudt dit ook best zonder mij gesteld hebben’.

Dit klinkt heel anders, dan hetgeen Kloos verteld heeft over het bezoek bij Mevrouw Jolles. Ook hetgeen Kloos over de noodzakelijkheid schrijft om Holda aan te pakken in de brochure, komt in een eenigszins vreemd licht te staan, als men weet, dat hij Pol de Mont spaarde. Aan hem zond hij 7 Mei 1886 de brochure toe met ‘beleefd verzoek’ haar ‘in een [zijner] tijdschriften te recenseeren’. ‘Zooals gij ziet, heb ik van uw artikeltje in “de kleine Gazet” over Guido's Julia, geen gewag gemaakt. Ik meen u hiermede een dienst bewezen te hebben’. Met dit document in handen is het duidelijk, dat Holda niet gespaard kon worden, omdat ze in den *Spectator* had geschreven en dat blad veel bekender was dan een Vlaamsch tijdschrift. (Copieboek N.G. 69 E 14).

Arij Prins dankt 15 Mei uit Hamburg voor de brochure, welke hij met groot genoegen heeft gelezen. ‘Het is werkelijk al te dol, dat de wijze Heeren die hoop nonsens voor kunst hebben aangenomen. Het bewijst wel hoe goed individuen als mijn vriend Smit Kleine op de hoogte zijn, wat kunst is of niet’. (69 E 2)

Kloos en Verwey hebben de brochure kwistig rondgestuurd. Dat Netscher niet vergeten was spreekt bijna vanzelf. Hij reageerde er aldus op (69 E 2).

den Haag, Sunda-straat 10 20 Mei 86

Geachte Heer,

Sta mij toe u dank te zeggen voor de toezending van uwe brochure; tevens wenschte ik u te verzoeken mijne gevoelens van erkentelijkheid ook aan uw medewerker, den heer Verwey, over te brengen.

Ik zal u wel niet behoeven te verzekeren, dat ik met groote belangstelling en vreugde van den inhoud heb kennis genomen, en ik geloof, dat ik tot de weinigen behoor, die uw daad waardeeren en het met uwe konklusiën eens zijn. Het heeft mij goed gedaan, dat gij die litteraire prostituées eens tot op het hemd hebt uitgekleed, en ik heb vreugde geschept in het ongelukkig figuur, dat zij maakten, en de gevallen klappen waren voor mij welluidende muziek. De angst en de woede, waarmede de aangevallen schapen der kritiek zich verdedigd hebben, is reeds een bewijs, dat ge juist getroffen hebt. Den heer Smit Kleine heb ik nog eene kleine traktazie achterna gestuurd; ik heb hem een briefje geschreven, om hem te verzoeken zich van beoordeeling van mijn bundel in *Nederland* te onthouden, en waarin ik hem o.a. zeg: ‘Na de onthullingen over de Julia poëzie neem ik echter de vrijheid u mede te deelen, dat ik mij hoogst gelukkig zou achten zoo gij u van eenige recensie over mijn werk onthieldt, daar gij nu zelf wel zult inzien, dat uwe beschouwingen noch voor het publiek noch voor mij de geringste waarde meer kunnen bezitten’.

Nogmaals mijn oprechten dank.

Ik hoop u voor de Augustus-afiev. van den Nw Gids eene bijdrage te sturen. ‘Theologie en Naturalisme’, naar aanleiding der diskussiën in de vergadering van moderne theologen en de dolzinnige beschouwingen van *Prof. ten Brink* in het *Weekblad*.

Mijn artikel, ‘Zola en de herediteit’, waarover *Willem Paap* u reeds gesproken heeft, zal waarschijnlijk eerst voor de Oktober aflev. gereed komen.

Zijt gij voornemens de litteraire kronieken uit ‘de N.G’ op het einde van het jaar afzonderlijk in boekformaat uit te geven?

Met gevoelens van hoogachting

Uw dw

FRANS NETSCHER

‘Gosler maakt après tout goede zaken met de “Julia”, die door een menigte lezers “der Onbevoegdheid” gekocht wordt’, antwoordt Kloos d.d. 23 Mei 1886 in het tweede deel van zijn brief aan Netscher. (Copieboek N.G. 69 E 14). 'Ja, die critici! Zij toonen hun onbevoegdheid misschien nog meer door wat zij thans zeggen, dan door de zaak zelve. De opinies der beoordeelaars van de brochure zijn diametraal tegenovergesteld en ik heb zelfs gehoord

dat Taco H. de Beer bezig is met een anti-brochure om te bewijzen, dat ‘Julia’ toch zeer schoon is, en dat de recensenten gelijk hadden het te roemen! Zooiets is een comble.

Uw briefje aan Smit Kleine vind ik uitstekend. Ik betwijfel echter, of gij nu een beteren beöordeelaar van uw werk in ‘Nederland’ zult krijgen. Verbeeld-je dat Blanus[1]) aan den gang gaat, die versjes maakt op ‘De deugd’ en ‘Geloof, Hoop en Liefde’ en die tegen Smit Kleine gezegd heeft:

‘De lauwer kroont u - Volvoer uw taak!’ en tegen van Maurik:

‘Gevierd novellenschrijver! vaardig recensent’.

A propos weet gij, dat Pol de Mont in ‘de Toekomst’ voortdurend bezig is, u te prijzen? Hij is er ook ingeloopen met de ‘Julia’, in ‘de kleine Gazet’, maar wij hebben hem maar gespaard.

Hebt gij reeds gezien: Baboe Dalima, opium-roman van M.T.H. Perelaer? De man citeert u in zijn voorrede, en beweert dat hij naturalist is. Maar hij heeft geen talent.

Groetend
met achting
uw dw
WILLEM KLOOS
Den Heer
Frans Netscher

Tenslotte de reactie van Marcellus Emants (69 E 2):

's Gravenhage 28 Mei 1886

Geachte Heer,

Voor korten tijd in het vaderland teruggekeerd, waarin ik aanstaanden winter mij weder voor goed hoop te kunnen vestigen, heb ik aanstonds kennis gemaakt met uw schrijven over die onbevoegdheid onzer critici. Uit bl. 38 zie ik, dat u sympathie op prijs stelt. Hopende, dat de mijne niet door u versmaad zal worden, beken ik gaarne zeer ingenomen te zijn met uw uitstekend middel om heeren recensenten een zeer verdienden oorveeg in het publiek toe te dienen. Als persoonlijk vriend van Smit Kleine spijt het mij wel, dat ook hij werd getuchtigd. Voornamelijk spijt mij dit om redenen buiten de kunst gelegen, maar mij dunkt toch ook, dat de vertaler van Carmen Sylva wel eens zeer goede regels heeft geschreven. Voor Fiore della Neve had ik insgelijk de erkenning van zijn verdiensten gaarne in uw brochure ontmoet.

Voor het overige kan ik het slechts betreuren nooit zelf op zulk een kostelijken inval te zijn gekomen om het publiek eens te overtuigen van de nulligheid zijner officieele voorlichters. Zal uw werk nu vruchten dragen?

1 Janus Blanus, pseudoniem van Jan C. de Vos.

Ik hoop het van ganscher harte, maar .... Het Hollandsch publiek .... ach, ik geloof niet, dat het in iets meer belangstelt dan eten, drinken en op de domste wijze zijn geld beleggen.

Ieder, die het goed meent met de kunst, moet zeker, in hoop levend, doorwerken; maar dat zelfs de belangstelling hem zal blijven ontbreken, geloof ik vast. Laten wij echter liever werken geven dan critieken.

Geloof mij, met belangstelling voor uw streven vervuld
MARCELLUS EMANTS

Hoe dr W. Doorenbos er over dacht vertelt ons Maurits Uyldert (blz. 189 en 190). Op 10 Mei schreef hij uit Brussel: ‘Ik zal U maar eens schrijven en U beiden daarmede bedanken voor uwen grooten grap. Het is het beste middel dat gij bedenken kondet, om te toonen dat uwe droomen méér dan schimmen waren en gij, zoo ge wilt, wakker kunt zijn’. Maar 22 Juni oordeelt hij aldus over de brochure:

‘Wat Uwe brochure aangaat, dan denk ik dikwijls: Overwinnen kunnen zij, maar van de overwinning een goed gebruik maken verstaan zij nog niet. Gij deed als Achilles die Hektors lichaam driemaal om de muren van Troje sleepte. Dat was echte haat en woede - maar gij hebt geen Hektor verslagen, slechts gewone soldaten, en de manieren van kannibalen bevallen niet meer. Zelfs de goden hadden toen medelijden en hielden zijn lijk gaaf’.

* * *

Twee vragen moeten naar aanleiding van *Julia* en de brochure gesteld worden. Ten eerste: was het gedicht zóó slecht, dat de welwillende critici op deze wijze afgestraft moesten worden? en ten tweede: waren de getrokken conclusies gerechtvaardigd?

Van Eeden schreef aan Verwey 3 Mei uit Rome: ‘Ik word overal aan Guido herinnerd - hoe zal het afloopen?’ en toen hij terug was in Nederland heeft hij blijkbaar aan Kloos over de brochure geschreven. De laatste heeft daarop 19 Mei op deze wijze gereageerd: ‘Welkom in je lieve Nederland! Maar je bent nèt een krantencriticus: 't is sprekend of ik het Nieuws van den Dag hoor: dat zegt precies hetzelfde: een bewijs dat je ongelijk hebt. Ben je nu heusch een deftige dokter geworden? Of heeft Martha je bedorven?

De Onbevoegdheid wordt razend veel verkocht en we krijgen van alle kanten v. het land brieven van sympathie.

Sliep uit!’ (F. van Eeden museum).

En op 30 Mei deelt Van Eeden Verwey mede, als gebleken is, dat mr J.N. van Hall, de criticus van *De Gids*, dien men er graag had zien inloopen, den dans ontsprongen is: ‘Ik kan mij precies voorstellen wat oome v.H. voor fatsoenlijke wijsheid zal verkoopen, nu hij er zoo gezegend is afgekomen. - 't Was stellig bij 't kantje af, - er lag misschien al een stuk over Julia klaar’. (Uyldert pag. 189)

Wat heeft liet *Nieuws van den Dag*, waar Van Eeden mee vergeleken werd, geschreven? Een zekere R. betoogde, onder den titel *Slechte manieren in de letterkunde*, aan het slot van zijn aankondiging: ‘De schrijvers hebben hun doel voorbij gestreefd; hadden zij kalm de vruchten laten rijpen en geplukt van hun delicieuse fopperij, ze hadden de sympathie van het lezend Nederland voor zich verworven; de recensenten, door hen in een brochuretje, lachend niet kwetsend, met den vinger aangewezen, hadden een deuk gekregen, waarvan ze niet licht waren opgekomen, de schrijvers hadden den prijs gewonnen. Maar nu? Het publiek kiest partij voor degenen die worden uitgescholden. Men verovert den Nederlandschen Parnassus niet door schreeuwen, schoppen, enz. enz.’ [....]

F. Smit Kleine, die hevig aangevallen was, vertelt hoe hij, bij het bekend worden, dat Kloos en Verwey zich achter het pseudoniem Guido verscholen, had gehandeld, wat in de brochure echter onvermeld bleef. In *Nederland* schreef hij na het verschijnen der brochure: ‘Het feit is zeker vermakelijk en ik kan levendig begrijpen hoe de heeren Kloos en Verwey zich telkenmale wanneer weder een vink onder het net kwam verkneukeld hebben. Ik was dan ook de eerste, die alvorens de brochure nog gelezen te hebben, hun een gelukwensch, en een schuldbekentenis deed geworden. Na kennisneming van hun vlugschrift dit betreurende, betreurde ik het niet minder dat aanstaande Nederlandsche schrijvers, dichters misschien! zich van de letters van het alphabet en van de drukpers bediend hebben, enkel om met verregaande onbeschaamdheid veel leelijks te zeggen. Begrijpelijker voor het karakter, en de innerlijke beschaving der heeren Willem Kloos en Albert Verwey is deze brochure dan menig dichtstuk uit hunne pen ....’

De *Amsterdammer*, hoewel volledig instemmend met het succes, schrijft 23 Mei, '86: ‘Wij zijn allerminst geneigd de beteekenis van hetgeen de schrijvers van *Julia*, ten bate der letterkundige ontwikkeling van ons volk hebben verricht, gering te schatten. Hun les aan de kritiek gegeven, heeft groote waarde’ .... ‘Doch wij betreuren het, dat zij, juist bij het onbevooroordeeld publiek, hun zaak bedorven hebben door hun te nijdig, te persoonlijk geschrijf. Het maakt een onaangenamen indruk de kunst hier geheel te zien wijken voor de Heeren Kloos en Verwey, en dat in een brochure die geen enkele bladzijde aanbiedt van artistiek genot’.

In *De Nieuwe Gids* van 1 Juni 1886 heeft F. van der Goes in een ongesigneerd artikel *Chronique Scandaleuse* het voor zijn collega's opgenomen. Aan het slot citeert hij drie regels van Albert Verwey uit *Weigering en weifeling*, die goede verzen zijn.

Verwey-zelf kreeg in *De Amsterdammer* van 13 en 20 Juni 1886 gelegenheid nog *Het een en ander over ‘Julia’* te schrijven. In het eerste artikel komt de volgende merkwaardige mededeeling voor: ‘Deze bloode jonge bode begaat verder de snakerij die voor hem uit wandelende reizigers “figuren” te noemen en is zoo beleefd het gezelschap grooter verscheidenheid van wandelingen toe te staan.

Doch wat *figuren* ook zijn *paden* kruisen,
Het eerst en liefst aan ál jong-Holland's schoenen,
Biedt hij zijn beste hulde in de eerste toonen,
Die van zijn teerbewogen cither ruischen[1]

Wat iemand toch rare verbeteringen kan maken!'

Het ligt niet op mijn weg hier een litteraire critiek te schrijven op *Julia*, maar toch zou het interessant zijn dit gedicht eens critisch te lezen om te zien of het werkelijk zoo dwaas was als Kloos en Verwey in hun brochure beweerd hebben. Dan zou tevens blijken of de critici inderdaad zich zoo vergist hebben.

Rest mij nog het slot van de brochure nader toe te lichten. In Bijlage IV, getiteld *Eene rectificatie*, lezen we het volgende: 'Aan deze brochure is voorafgegaan een artikel in het negende nummer van 'De Lantaarn', waarvan de auteur beweert dat 'Julia' eene parodie is op 'Eene Liefde in het Zuiden' van Fiora della Neve. Uit deze onze brochure blijkt, dat die bewering onjuist is. Wij, die Julia geschreven hebben en het dus het beste kunnen weten, wij zeggen en herhalen het, dat dit 'gedicht' een verzameling nonsens is, door ons in de wereld geschopt, om de recensenten voor den gek te houden. Hoe kwam de auteur van genoemd artikel er dan toe, deze onjuiste bewering neêr te schrijven? Het wordt verklaard door eene correspondentie, die onder ons berust maar waarmede wij ons publiek op dit oogenblik en op deze plaats niet lastig willen vallen. Slechts een staaltje, het eerste in tijdsorde, halen wij als curiositeit hier aan.

'Een zekere heer, medewerker aan 'de Lantaarn' en, met den schrijver van meergenoemd artikel, redacteur van de Haagsche Courant, die, wegens bijzondere redenen, eenigszins met het Julia-geheim bekend was, schreef den 21en Februari j.l. aan iemand, ook in het geheim betrokken, een briefkaart van dezen inhoud:

'Ik heb in "de Spectator" gezien, dat Julia door Holda geheel au sérieux wordt genomen. Geef me eens een paar inlichtingen, hoe 't eigenlijk met die geschiedenis gesteld is, en zend me dan, als je 't ergens machtig worden kunt, het prototype van Fiore. Ik vraag dan aan Gosler een exemplaar van Julia aan, dan heb ik een kostelijk onderwerp in "de Lantaarn". Ik doe natuurlijk de ontdekking dat het een parodie is geheel uit mij zelf!'

De adressant werd natuurlijk op het ongepaste zijner handelwijze opmerkzaam gemaakt en hij is ook nooit het rechte van de zaak te weten gekomen.

'Wij herhalen het dus: het artikel in "de Lantaarn" is een verzameling

1 Als ik wel ben ingelicht zijn deze verzen, en dus ook de daarin voorkomende geestigheden, het werk van den Heer Gosler, die ze aan Guido zond onder den naam van 'Verbetering'. Oorspronkelijk waren ze als volgt:

Doch 't eerst van al aan de eed'le vrouwen allen,
Die als Gods Eng'len bij de menschen wonen,
Biedt hij zijn beste hulde in de eerste tonen,
Die van zijn teerbewogen cither vallen. (Noot van A.V.)

onjuiste beweringen, steunende op een onvoldoende kennis van de zaak. Tegenover deze oneerlijke lieden volsta ons woord. Wat de heeren van “De Lantaarn” zeggen of doen, gaat ons niet aan; maar thans maakten hunne kwade praktijken deze rectificatie noodig’.

Erg duidelijk is deze rectificatie niet. Als iemand als Frans Erens in zijn *Vervlogen Jaren* over deze quaestie (blz 110) een verkeerd beeld geeft, hoewel hij een der mannen van '80 was, hoe moet ze dan door een belangstellende van dezen tijd begrepen worden? Het auteurschap van *Julia* was geen absoluut geheim. Paap, die de eerste onderhandelingen had gevoerd en Duyts, die ze daarna voortzette, waren er mee bekend. De eerste heeft het - zoo kan men uit het verhaal van Erens opmaken - verteld aan Stratemeyer en volgens Erens zou Stratemeyer het in *De Avondpost* hebben gepubliceerd, wat tot een breuk tusschen Paap en Stratemeyer geleid zou hebben. De beweringen van Erens zijn onjuist, ten minste wat de publicatie betreft. Inderdaad heeft Stratemeyer, toen redacteur van *De Haagsche Courant*, waarvan Jan C. de Vos hoofdredacteur was, de briefkaart geschreven. Maar aan wien? Hij kende zoowel Kloos als Verwey. Kloos immers introduceerde hem in *Flanor*. Met Paap was hij bevriend. Van Eeden echter schijnt zijn naam vergeten te zijn. In een brief van 24 April '86 uit Mentone aan Jan Veth schreef hij: ‘Het is een malle boel met Stratepan, ik had al zoo'n voorgevoel. Er is hier een avenue Julia en daar stond het naambordje onderste boven. Ik moet zeggen dat Albertje en Kloos er zich flink onder houden’. (F.v.E-Genootschap, Sept. 1937)

In een noot hebben de uitgevers van dezen brief aangeteekend bij ‘Stratepan’: ‘Dit is een der vele door de vrienden geopperde hypothesen omtrent de naam van een briefschrijver met onleesbare handtekening, die een rol gespeeld heeft in de Julia-historie’. Ook uit deze aanteekening blijkt niet aan wien de briefkaart gericht was, evenmin als uit het antwoord van Jan C. de Vos. Wèl, dat St. ze geschreven had.

Wat had Jan C. de Vos nu in dat 9e nummer van *De Lantaarn* onder den titel *Vier hekeldichters* o.m. over *Julia* geschreven?

‘En nu kom ik tot een gewaagde onderstelling: Julia, een verhaal van Sicilië door Guido is een satire. Waarom? Wie dit verhaal aandachtig leest en geen vreemdeling in de litteratuur is, komt tot de slotsom dat het o n m o g e l i j k ernstig gemeend kan zijn. Ware het werkelijk de bedoeling van Guido geweest een berijmd verhaal te geven, zijn dichtstuk zou bij zijn middelmatig talent nog slechter uitgevallen zijn. Daar het dus niet ernstig bedoeld kan zijn, rangschik ik het onder de satiren. Het kan best zijn, dat mijnheer Guido daar erg kwaad om wordt, maar ik heb zoo goed recht een eigen opinie er op na te houden, als ieder ander. Wonderlijk mag het heeten dat verschillende critici den adder onder 't gras niet hebben bespeurd. In zooverre heeft Guido zijn doel - indien het tenminste zijn doel geweest is een dwaas, onsamenhangend, nietszeggend ding onder ernstige, geijkte vormen in de wereld te zenden, ten einde het onderscheidingsvermogen van publiek en critiek te proeven - bereikt.

Men moet zich in waarheid verbazen over de kortzichtigheid. Met geringe afwijkingen toch is Julia, wat de indeeling en loop van het verhaal betreft, een .... nabootsing, dat woord lijkt mij te zacht, een .... persiflage van: Een liefde in het Zuiden van Fiore della Neve.

Bewijzen! Bewijzen! Dat is laster! ....

Ik zou te veel ruimte moeten afstaan voor onbelangrijke gedichten, want zoowel Julia als Een liefde in het Zuiden, zijn naar mijne meening eene aaneenschakeling van onbeduidende dichtstukjes, om de overeenkomst te bewijzen.

Wie daarin belangstelt, of mij wenscht te controleeren, leze beide verhalen naast elkaar'.

Hij komt tot het volgend slot: 'Mocht het een ernstig gedicht zijn - men kan 't niet weten - dan komt het mij erg conventioneel en oudbakken voor. Als satire mist Julia echter te zeer geest, karakter, kantigheid en is zij al zeer onschuldig'.

Op de brochure is De Vos in het 10e nummer uitvoerig ingegaan. Voor mijn doel is het slot, waar het over *Eene rectificatie* gaat, alleen van belang. Hij citeert het ook door mij overgenomen stuk om aldus te besluiten:

'Ja, het w a s onmogelijk dat ik, Uw Julia lezende er een satire in zag. Uw nonsens m o e s t ook ik voor ernstig aanzien. Maar mijn mederedacteur van de Haagsche courant was oneerlijk genoeg om mij Uw geheim te verraden! Juist! Wel vroeg hij U inlichtingen en wenschte hij een artikel voor de Lantaarn te schrijven, wat uit die briefkaart blijkt, maar toen ik hem op zijn verzoek antwoordde: 't liever zelf te willen doen, omdat ik Julia onder een artikel over H e k e l d i c h t e r s dacht te begrijpen, toen heeft hij mij Uw geheim verklapt en ik was dom genoeg te wanen: dat gij mij n i e t van oneerlijkheid zoudt verdenken. Maar ik vertrouwde ook steeds te zeer op uwe liefde voor waarheid en recht, dan dat ik denken kon, dat gij een fatsoenlijk man zoudt beschuldigen van kwade practijken zonder bewijzen, en dat gij de mogelijkheid zoudt kunnen onderstellen, dat twee mannen samen de redactie van een dagblad waarnemen, zonder elkaar de geheimen van anderen te verklappen. Maar gij allerbevoegdste rechters, gij naamt den s c h i j n voor 't w e z en. En ik erken gaarne uwe meerderheid boven mij!'

Zoo is dan, voor zoover mogelijk, de historie over *Julia* duidelijker geworden.

Tot slot laat ik hier nog een brief volgen, aanwezig in het Gemeentearchief te 's-Gravenhage, aan een onbekende gericht en geschreven op papier van *De Nieuwe Gids*. Deze brief is des te merkwaardiger, omdat Kloos de brochure herdrukt heeft in dat tijdschrift in 1925.

8 Maart '12

WelEdelgeb Heer,

In antwoord op uw briefkaart heb ik de eer, U het volgende te melden. De Julia-geschiedenis was er eene van tijdelijk belang. Onze brochure was

een verweerschrift, alleen verldaarbaar uit de toenmalige omstandigheden. Om de geheele historie goed te begrijpen, zou het dus noodzakelijk zijn, eerst in de periodieke pers van dien tijd de hoog-doend scherpe, alles-af-keurende aanvallen te lezen, waarmede het nù beroemde eerstlingswerk der Tachtigers telkens en telkens weer ontvangen werd. Want kent men die niet, of slechts onvoldoende, dan schijnt juist onze *verdediging* een ongemotiveerd-scherpe aanval te zijn, een 'anval' die thans, bij wederophaling, des te vreemder moet klinken, omdat van de toenmalige recensenten, die zich tegen ons keerden, de grootste helft overleden, en de andere helft geheel en al van hun vroegere, verkeerde inzicht teruggekomen is. Dat zou dus maar haken en oogen maken.

Ik heb dan ook in mijn latere bundels mijn gedeelte van de Julia-brochure nooit herdrukt en mijn medeschrijver Albert Verwey, heeft dat van zijn kant evenmin gedaan.

Uit het voorgaande kan u blijken, dat ik het volstrekt niet aangenaam zou vinden, als uw plan tot uitvoering komen moest. Want leest men onze brochure op zichzelf, zonder goed te weten wat er aanleiding toe gaf, dan moeten de schrijvers er van, dus ook ik, noodzakelijk den indruk maken van onnadenkend-opgewonden jonge standjes te zijn geweest, die er maar wat op los-rumoerden en andere jongens halfdood sloegen, eenvoudig om de pret van het doodslaan alleen.

Natuurlijk kan noch mag, noch zou ik u willen verhinderen aan uw voornemen gevolg te geven, maar daar zelf de 'bronnen' voor te moeten leveren: het zal u duidelijk zijn, dat ik dat niet heel graag doe.

Want buiten alles òm nog - ik ben thans, op den kop-af, dubbel zoo oud, als toen de Julia-brochure uitkwam, en ik vind dus de manier, waarop ik toen de recensenten behandelde, wèl, voor een 26 jarige, begrijpelijk en verschoonbaar, maar zou, als een dergelijk geval zich thans voordeed, het ongetwijfeld toch anders behandelen dan ik toen heb gedaan.

U verschooning vragende voor dit, onwillens, afslaand antwoord,
hoogachtend
uw
WILLEM KLOOS

VI De uittreding van Paap en het nieuwe weekblad van Netscher

In de redactie vergadering van 27 Juni 1886 was Paap aanwezig en werd hem opgedragen om met Netscher te praten over een door den laatst genoemde ingezonden Varium. Hij moest den schrijver verzoeken de anecdote aan het slot er af te laten. Op diezelfde bijeenkomst las Van der Goes zijn artikel over *Majesteitsschennis* voor. De redactie was er tegen het stuk in de Augustus-aflevering op te nemen, indien het eerst als brochure zou verschijnen. Van der Goes nam zijn stuk terug en besloot het apart als brochure te laten drukken.

Het is zeer opmerkelijk, dat, hoewel reeds op 25 Mei over het uittreden van Paap en de benoeming van Alberdingk Thijm werd gesproken, hij nog steeds redacteur was. Ook moet de aandacht gevestigd worden op het feit, dat aan Verwey en niet aan Kloos, den redactie-secretaris, werd opgedragen besprekingen te voeren met den uitgever over de mogelijkheid om maande-lijksch te verschijnen. De uitgever heeft het afgeraden en dat advies werd gevolgd.

De intusschen verschenen brochure *Majesteitsschennis* verwekte veel opschudding in het land en het *Handelsblad* deed er een aanval op. De redactie van *De Nieuwe Gids* nam het voor Van der Goes op, waarvoor hij in de vergadering van 9 Juli dankte. In diezelfde vergadering stelde Verwey een motie voor over het plan tot stichting van een weekblad door Paap en Netscher, welke motie werd aangenomen. Helaas wordt de inhoud van de motie niet vermeld.

Op 9 September 1886 kwam de redactie weer bijeen. Die notulen zijn door Van der Goes geschreven. De quaestie over het redacteurschap van Alberdingk Thijm kwam opnieuw aan de orde. ‘De Heer Verwey, overwegende dat hij zich niet wil verzetten tegen een maatregel, door de drie overige red^{n} gewenscht, sluit zich aan bij het verlangen der meerderheid, in zake de benoeming v. Alb. Thijm tot 5e red., ofschoon hij voor zich die benoeming niet gunstig acht voor de belangen der N.G.’.

Na nog een vergadering op 9 December 1886, waarin Verwey interne aangelegenheden over uitgever en drukker aan de orde had gesteld, zijn geen notulen meer aanwezig, vóór 25 Februari 1890, waaruit blijkt, dat Kloos van 9 Juli 1886 af zijn taak als secretaris niet waargenomen, althans de notulen niet had ingeschreven, want in een brief van 20 Mei 1890

(69 E 5) aan Tak voegt Kloos ‘het klad bij der notulen op 11 Aug. 86, waarin je zien kunt, hoe wij Paap [met] gehandeld hebben. De deftige ernst, waarmeê wij toen handelden, terwijl er feitelijk geen contract was, is aardig’. Het klad was niet in het Nieuwe-Gids-archief aanwezig en juist deze notulen ontbreken in het notulenboek. Paap lijkt mij niet een persoonlijkheid om zich door een contract, dat er niet was, opzij te laten schuiven. Trouwens later zal blijken, dat de boekhouder van Paap twee contracten bij Kloos afgeeft en dat Paap voor het opmaken van het contract met Versluys geld ontving. Er was blijkbaar een belang mee gemoeid om dergelijke documenten te doen verdwijnen.

Het redacteurschap werd niet schriftelijk, doch mondeling door Kloos aan Thijm aangeboden. Deze mondelinge aanbieding geschiedde op 10 Sept. 1886, en werd voorafgegaan door een briefkaart van Kloos (niet gedateerd, maar afgestempeld 10 Sept. '86) luidende: ‘Gaarne zou ik je heden (Vrijdag) avond een oogenblik willen spreken. Daar de zaak mij ter harte gaat, zag ik gaarne, dat je om zeven uur een oogenblik thuis kondt zijn, als je ten minste geen zeer dringende reden voor het tegenovergestelde hebt’.

Van Deyssel heeft, voor dat hij een beslissing genomen had, een brief ontvangen van F. van der Goes. Voor ik dezen brief, dien ik wederom aan den heer Prick dank, citeer, wil ik er op wijzen, dat de mededeelingen van Erens over het aanbieden van het redacteurschap (zie *Vervlogen Jaren* blz. 108 en 109) geheel onjuist zijn. Het verschijnen van de brochure *Over literatuur* en het redacteurschap van *De Nieuwe Gids* vielen niet samen. Het telegram ‘van dank en felicitatie naar den N.Z. Voorburgwal’ van Erens aan Thijm is 29 April gedateerd en de briefkaart van Kloos 10 September.

Het is zeer waarschijnlijk - en men kan het uit den brief van Van der Goes opmaken - dat Van Deyssel bedenktijd heeft gevraagd. De brief luidt:

[12 sep. 1886]

Amice,

Je zoudt 't onnatuurlijk vinden, en bovendien van een al te nauwgezet overleg, als ik deze dagen, waarin je een aanbieding overdenkt, voor ons beiden, dunkt mij, van beteekenis, voorbij liet gaan zonder je eenig teeken te geven van belangstelling in het komende besluit. Dat het mij zeer verheugen zal, wanneer je accepteert waarover Kloos je heeft gesproken, spreekt vanzelf; en het is niet op [om] je daarop te wijzen, dat ik dit briefje schrijf. Nog niet lang geleden hebben wij een paar jaar geheel eensgezind, en, als de gemoedelijke expressie je niet doet glimlachen, hand aan hand tegen Van Maurik, Peypers, Jan de Vos en welke menschen meer in die dagen beroemd waren, gestreden met de pijlen van een boog, die we sedert voor andere wapenen verruild hebben. Hier houdt de zelfde adem waarin ik onze literaire werkzaamheden meen te mogen noemen op, en ik neem eerbiedig mijn hoed af voor ik verder ga. Als politiek publicist en letterkundige kunst-historicus heb ik een ideaal, dat ik mij veroorloof niet veel lager dan het jouë te stellen.

Wij verschillen vooral in de wijze waarop wij onzen loopbaan afleggen.

Jij met sprongen, die de wereld verbazen, en ik met een langdurigen marsch, waarvan de eenige eisch is, dat hij niet gestaakt wordt. Ik ben mij zeer wel bewust tot de reputatie van de Nieuwe Gids niets te kunnen bijbrengen dan den naam van een degelijke middelmatigheid en den roep van een stijl, die ruim geprezen is, als men er van zal kunnen zeggen, dat hij geteld kan worden onder die van zijn tijdgenooten. Het spijt mij dat ik voor de N.G. niet meer kan doen; want ik vrees zeer dat wij den weg opgedrongen zullen worden van andere tijdschriften; n.l. dat wij niet lang aan het hoofd van onze collegaa's zullen kunnen blijven. Er is altijd versnippering en verdeeling bij onze bladen; gewoonlijk laat men na, uit kinderlijk zelfvertrouwen en naïeve ijverzucht, zich diegenen te assimileeren, die men niet kan laten staan zonder zich te verzwakken. Gelukkig bestaat de N.G. nog niet lang genoeg om onder hare redacteuren die ondeugden te kweeken, en de gelegenheid gehad te hebben anderen naast zich te zien opkomen.

Alleen jij. Eigenlijk behoor je tot de N.G.; op dien Kerstavond van 1884 bij den boekdrukker Binger, waar de Verlosser der Nederlandsche literatuur werd geboren, was jij verzameld, en alleen je ongesteldheid van de eerste helft van het volgende jaar was oorzaak van een toevallige afzondering, die sedert men niet in de mogelijkheid was, te doen ophouden. Nu is die gelegenheid nabij en acht handen grijpen om haar beet te pakken. Er ontbreken nog maar die van jou. Aangenomen dat het goed is, die in een tijdschrift te bevorderen, aangenomen dat de N.G. aan dien eisch voldoet, dan behoort onze aanbieding, die eerder een verzoek is, niet te worden afgeslagen.

Voor verzwaring van je bestaan door werkzaamheden, voor vermeerdering van afleiding door vergaderingen, hoef je niet bang te zijn. Alleen de hoofdzaken, de quaestieuze aanbiedingen van copij zullen niet zonder jou beslist kunnen worden. Het zou, aan de andere kant, je irriteeren, te zeggen dat er geen werk voor je [te] doen zou zijn. Copij, dat hebben we van je noodig. Groote romans kan je natuurlijk elders publiceeren; maar voor kleinere stukken, schetsen, kritieken enz., heeft het tijdschrift een groote mond. Of je gezind zult wezen die te leveren moet je zelf uitmaken; en om op je gewichtige overleggingen van deze dagen invloed uit te oefenen, worden deze regelen niet geschreven. Ik bedoel maar eenige ondergeschikte vragen die in je ziel opklinken, te beantwoorden; een paar steentjes weg te nemen en een zacht duwtje te geven, als je misschien langer dan noodig is, staat te kijken naar een onbeduidend stipje.

Stoor niet de natuurlijke gang van zaken; de tegenstanders zijn eensgezind en goed georganiseerd in dozijnen bladen en boeken. Je strijd moet nog beginnen, en we kunnen nog menig aangenaam moment tegemoet zien. De dwang van een redactie-taak heeft zelfs Willem Kloos tot daden aangezet.

Wanneer je intusschen deze prikkel niet noodig hebt en de genoegens van een gezamentlijke strijd ligt telt, misschien kan dan een half-luide stem,

die bang is voor lachen, door je worden verhoord, die spreekt van dagen - en van nachten - doorgebracht in allerlei dingen die nog alleen vaag en verward terug te denken zijn, maar waaraan herinneringen zijn verbonden, te aangenaam om met de heugenis van die tijden-zelf verloren te gaan, want ze voeren met zich de gedachte aan banden, die nooit verbroken hadden moeten worden en die het tijd is, weer te máken.

Geloof dat deze brief geen andere rechtstreeksche bedoeling heeft, dan je te zeggen wat ik je anders zou hebben verteld; niet een compendium van redenen is, waarom je redacteur van de Nieuwe Gids moet worden; niet behoort tot eenig plan van exploitatie onzer gemeenschappelijke belangen.

Geloof me intusschen vriendschappelijk

F. VAN DER GOES

Am., Zondag-av. 12 Sep.'86.

Ook deze brief heeft geen effect gesorteerd, want Van Deyssel heeft de aanbieding afgeslagen en wederom is die brief niet in het archief aanwezig. Kloos heeft er op deze wijze op gereageerd (Copieboek van *De Nieuwe Gids*, 69 E 14):

Amsterdam 22 Sept 1886 Hemonystraat 13

Amice,

Het spijt der Redactie van de Nieuwe Gids ten zeerste, dat gij haar voorstel niet hebt kunnen aannemen, en ik herhaal uit haren naam, dat de goede verstandhouding, waarin zij steeds, tot haar genoegen, met je heeft gestaan, daardoor harerzijds niet in 't minste zal verbroken of beschadigd worden.

Veel meer vleit zij zich met het vooruitzicht, dat de hoop, die zij zich, naar aanleiding van je woorden, verstout te koesteren, te eeniger tijd zal blijken meer dan een zwevende onzekerheid te zijn geweest, en dat die woorden zelf niet slechts een heusche uiting van je altijd minzame persoonlijkheid, maar woorden uit je immer-kloppend hart geweld waren.

Ik heb mij beijverd je vriendelijke dankbetuiging aan de redactie over te brengen, en voeg mijn persoonlijke groeten bij de hare.

tt

WILLEM KLOOS

Als je nog iets hebt voor deze aflevering, kan je 't gerust sturen. Je sprak er indertijd van. A propos, je moet je niet dun kleeden, dat is *niet je harden*, maar *je verkouden* maken. Trek maar gauw wat warms aan. Tot ziens.

Den Heer Karel Alb. Thijm.

Over het nieuwe weekblad, dat Netscher op wilde richten, is het eerst sprake in een brief van 6 April 1886 uit Den Haag aan Arij Prins:

‘Ik denk er sterk over te beproeven een nieuw weekblad op te richten, in den geest van den Spectator; indien het goed geredigeerd werd, en wanneer ik mij van de geschikte medewerkers voorzag, bestond er zeer veel kans op slagen. Maar waar het geld vandaan te halen? Zelf kan ik er op het oogenblik niets insteken. Ik zal er met den een en ander eens over spreken en schrijven’.

Helaas is het antwoord van Prins aan Netscher niet in het Haagsche Gemeentearchief aanwezig. Er is wel een vrij groot aantal brieven en vooral briefkaarten bewaard, maar deze zijn, litterair gesproken, van weinig belang. In ieder geval moet Prins dezelfde maand nog op het plan over het weekblad zijn ingegaan, want Netscher heeft in April (de datum ontbreekt) het volgende aan Prins geantwoord:

‘Dank voor je toegezegden steun voor mijn plan. Onlangs sprak ik over mijn voornemen met *Zürcher* uit Amsterdam, die mij mededeelde een dergelijk, maar grooter plan te hebben, nml: de oprichting van een blad als “The Art Journal”. Waarschijnlijk zullen wij onze plannen ineen smelten en een tijdschrift krijgen onder redactie van *Zürcher, Paap* en mij. Maar daarover wel eens nader’.

Het is noodig er kort op te wijzen, wie Zürcher was. Johannes Wilhelm Cornelis Anton Zürcher werd 18 October 1851 te Amsterdam geboren en is 4 Maart 1905 te 's-Gravenhage overleden. Het was een merkwaardig en zeer begaafd man, een linguist, die vijftien talen sprak en schreef en van 25 andere behoorlijk op de hoogte was (Zie Stuiveling, *De Briefwisseling Vosmaer-Perk* en *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, deel VIII, 1930). Voorts was hij schilder. In 1878 promoveerde hij te Berlijn op een proefschrift *Ein Beitrag zur Discendenztheorie*. In 1879 trouwde hij met Wilhelmina Elisabeth Maria Gompertz, een schatrijke weduwe, die 17 jaar ouder was dan hij. Dit rijke huwelijk - men zie *De Briefwisseling Vosmaer-Perk* blz 35, 39, 42, 43 en 47 - stelde hem in staat Paap te laten studeeren en voor Multatuli het huis te Nieder Ingelheim te koopen. Multatuli schreef er dit over aan Vitus Bruinsma, d.d. 19 October 1880 uit Geisenheim am Rhein: ‘Verbeelje, voor 'n half jaar kregen we bezoek van 'n vriend, 'n hartelijke beste kerel, die ons geld aanbood om 'n huisje te koopen. De rente zou minder bedragen dan nu onze huur. Door 'n samenloop van omstandigheden (en stemmingen!) heb ik dat aangenomen en nu zie ik zeer op tegen de gevolgen’.

In *De Arbeid* (2e jrg. 1899/1900 blz. 529-532) vond ik een Multatuliaansch artikel van Jan Zürcher, getiteld *Aan het komende geslacht*. Hij schreef ook een roman *Roeping*, verhaal van Winfried uit den polder.

Het was dus voor Netscher van groot belang dezen man voor het plan te winnen. Zijn pogingen zette hij energiek voort, maar, vreemd genoeg, zonder den steun van Zürcher. Kloos schreef aan Prins over het plan. Hijvroeg op 11 Juli wat hij zei ‘van het door den heer Netscher op te richten weekblad’.

Op 15 Juni berichtte Netscher aan Prins: ‘Ik ben op het oogenblik druk bezig met de uitgave van het nieuwe tijdschrift voor te bereiden. Ik heb er met *Paap* over gecorrespondeerd, en hij is er ook bizonder meê ingenomen; in alle opzichten heeft hij mij zijn medewerking en steun toegezegd. Ook heb ik er met verschillende kennissen over gesproken, en allen toonden zich met mijn plan ingenomen, zoodat ik alle hoop heb het eerste jaar een genoegzaam aantal abonnés te krijgen. Ik heb een berekening van de drukkosten laten maken en ieder ex:, bij een oplage van 500 ex:, zal f. 25 kosten, zoodat wij een kleine f. 2000 - noodig zullen hebben. Ik ben natuurlijk ook zeer verheugd met den steun, dien ge mij hebt toegezegd, en hoop dan ook me later tot je te kunnen wenden. Wat vindt je van *De Vrijheid* tot titel? Ik zou gaarne de eerste aflev: met een novelle van ons beiden en met een artikel van *Paap* openen. Wat denk je er van? *Paap* promoveert over twee weken, en komt me dan in den Haag opzoeken; dan kunnen wij samen alles op ons gemak bespreken.

Couperus is bezig aan een realistische novelle, die hij mij binnen kort zal voorlezen; hij zal de poezie vaarwel zeggen. Dat is een nieuwe proseliet van ons. Ik zal die novelle voor ons tijdschrift zien te krijgen. *Kolff* en *Van Meurs* zal ik verzoeken de rubriek muziek op zich te nemen’. (Archief ir A.C. Prins).

Welke novelle van Couperus hier bedoeld wordt is niet na te gaan. De twee verhalen, in *Orchideëen* opgenomen, werden reeds ,in '84 en '85 in *Nederland* gepubliceerd. Aan *Eline Vere* is hij pas in December 1887 begonnen en *Een Ster*, een novelle in 1888 (deel III, blz 299 e.v.) van hetzelfde tijdschrift gepubliceerd, is ‘Den Haag, 29 Juni '88’ gedateerd.

Zooals ik reeds heb meegedeeld is de correspondentie van Paap aan Prins verloren gegaan en daarom ben ik genoodzaakt me te bedienen van het proefschrift van prof. dr S.P. Uri *Leven en werken van Arij Prins, een bijdrage tot de studie van de beweging van Tachtig*. Uri schrijft op pag. 91: ‘In een brief van Juli '86 spreekt Paap dan, behalve van zijn examen waarvoor hij inmiddels gezakt was, over een weekblad “naast de N. Gids”, dat hij met Netscher wilde oprichten, en waarvoor ook Prins’ medewerking was gevraagd. Netscher schreef hier reeds over in zijn brief van April '86. Het hele plan is op niets uitgelopen, want Paap en Netscher kregen hooglopende ruzie, en de N. Gids redacteuren vreesden concurrentie. Paap schreef het eerst over deze kwestie, waarvan hier de finesses achterwege moeten blijven. In zijn brief van 5 Sept. '86, veroorloofde hij zich niet alleen scherpe critiek op de persoon van Netscher, maar citeerde hij bovendien uit diens brief aan hem zelf, waarin uitlatingen voorkwamen die minder aangenaam moesten zijn voor Prins. Ja, Paap sloot zelfs een afschrift van Netschers brief in.

‘De terugslag van deze methode is onmiddellijk te merken in Netschers brief van Nov. '86, en zo is het wel niet te veel gezegd dat Paap er in geslaagd is een verwijdering tussen Netscher en Prins teweeg te brengen’.

Thans moet de quaestie, door chronologische publicatie der verschillende documenten, nader worden toegelicht. De brief van Kloos aan Netscher

geeft het standpunt van hem zelf weer, maar is voornamelijk gericht tegen Paap. Het valt wederom te betreuren, dat de brief van Netscher in het archief van dat tijdschrift ontbreekt, evenals wij de antwoorden aan Paap missen, maar de inhoud laat zich raden.

Kloos heeft Netscher uitvoerig geschreven, op 15 Juli, waarin hij open aanmerkingen maakt bij de proef van zijn artikel *Het daghet uyt den Oosten* (*N.G.* 1e jrg. afl. 6, 1 Aug. '86). Als onderschrift lezen we: 'Brief over kwestie Weekblad volgt. Neem mij niet kwalijk dat er schrapjes in uwe copie staan. Ik ken den schuldige niet'.

Den volgenden dag volgt deze brief (Copieboek N.G. 69 E 14):

Amsterdam, 16 Juli 1886 Hemonystraat 13

Geachte Heer,

In antwoord op uw schrijven van 14 Juli 1.1. aan de redactie van de Nieuwe Gids, diene dat de afzonderlijke leden der Redactie, behalve de heer v. Eeden, die niet aanwezig was, haar antwoord aan den heer Paap hebben te kennen gegeven.

Namens de Redactie Nieuwe Gids
Achtend
Uw dw
WILLEM KLOOS

PERSOONLIJK meen ik er dit bij te mogen voegen, ik verzoek u wel zeer, zoo ik op 't oogenblik soms minder ingenomen mocht blijken te zijn met uwe onderneming, die mindere ingenomenheid *niet* te willen toeschrijven aan gebrek aan sympathie voor die onderneming zelve of voor *uw* redacteurschap ervan. Doch zoolang de positie van den heer Paap tegenover de Nieuwe Gids zoo onzuiver is als op het oogenblik, zoolang ik niet weet, wat wij aan hem hebben en wat wij niet aan hem hebben (en dat zal de toekomst waarschijnlijk leeren), zóólang is het mij onmogelijk zooveel meê te werken, als ik dat wel aan een door u opgericht weekblad zou willen doen. Want als ik in aanmerking neem de zeer vijandige gevoelens, die de heer Paap tegenover ons werk en onze theorieën is toegedaan, gevoelens die hij meer dan eens tegen mij en anderen in krasse woorden heeft geuit, en als ik dan bedenk, dat hij die gevoelens te eenigertijd in een weekblad zal *moeten* verkondigen, *wanneer het ten minste zijn voornemen is om ronduit te zeggen wat hij denkt over literatuur*, - dan kan ik mijzelf onmogelijk er toe brengen, met al mijn krachten, zoover die reiken mogen, een orgaan te steunen, dat in het vervolg wel eens mijn ergste vijand kon blijken te zijn, en een onuitputtelijke bron voor mij van verdrietelijkheden en polemisch geharrewar. Houd mij mijn openhartigheid ten goede en geloof mij steeds vriendschappelijk

uw dw
WILLEM KLOOS
Den Heer Frans Netscher

Frans Netscher heeft over dezen brief aan Arij Prins geschreven:

den Haag 5 Augustus 86 Sunda-straat 10

Amice,

Ziehier de zaak met de N.G. Toen wij het plan gevormd hadden een blad op te richten, vroegen wij natuurlijk de medewerking van de N.G. heeren. In het besluit kunt ge hun antwoord vinden, en de brief van *Kloos* geeft een fraaye rechtvaardiging van dat besluit. Hoe edel en onbaatzuchtig zijn die heeren als het de kunst geldt! En breng je nu eens in herinnering wat Paap in zijn brief schreef over hunne plannen met mij: Is dat niet ploertig? Wanneer zij zoo over mijn kunst denken, kan je gerust wezen, dat ze ook zoo over de uwe denken. Hoe kan dat anders?

Ik ben blij, dat je novelle van dien aard is, dat de N.G. ze niet kan aannemen, en dat wij ze dus zullen krijgen. Of zullen zij ze *nu* juist aannemen, als protest, als lokaas tegenover jou, om jou te behouden? Wie weet, zij zijn er politiek genoeg voor.

Stuur mij de stukken terug.

Zeker, wij hebben Van Deyssel gevraagd; hij was met ons blad ingenomen, en heeft ons zijne medewerking toegezegd'.

[.....]

(Prins was nl. van plan een novelle te schrijven over een beruchte straat in Hamburg).

Kloos was bevreesd, dat het nieuwe blad de medewerkers van *De Nieuwe Gids* zou aftroggelen. Dit blijkt duidelijk uit den volgenden brief van 16 Aug. '86 aan Mr M.C.L. Lotsy te Utrecht:

[.....] '*Voorloopig nog vertrouwelijk* deel ik u het volgende mede.

Met den volgenden jaargang zal er een verandering in onze redaktie plaats hebben. De heer Paap zal, met onderling goedvinden, ons verlaten, en samen met den heer Netscher een letter- en ander-kundig weekblad oprichten. De reden van deze afscheiding is, dat de [heer] Paap het met de literaire richting van ons tijdschrift voor een groot deel oneens is.

Ik weet niet of dat weekblad ook politiek zal behandelen, en ook niet welke stappen de heer Paap zal doen, om de opkomst van zijn blad te bevorderen: maar in alle gevalle verzoek ik u, ook namens mijne mederedacteuren, om uw steun, (dien gij ons verleden jaar zooveel uitgebreider dan wij gehoopt hadden, en zoo krachtig, hebt gegeven) voor het volgende jaar niet te laten missen'. (Copieboek N.G. 69 E 14).

Ik wijs er op, dat Netscher reeds in April den naam van Paap noemde als redacteur van het nieuwe weekblad en ook, dat 9 Juli het blad ter sprake kwam in de redactievergadering van *De Nieuwe Gids*, toen Paap daar nog toe behoorde. Men krijgt dan ook sterk den indruk, dat de activiteit van

Paap het meest gevreesd werd. Want men kende die activiteit en had er ruimschoots van geprofiteerd en zou het later, in 1894, weer doen.

Pas op 27 Aug. berichtte Kloos aan den drukker Clausen, dat Paap was afgetreden, ook als penningmeester.

Prins werd blijkbaar vergeten, want hij kreeg pas veel later bericht. In dezen brief worden we nader ingelicht over Paap en Netscher (Copieboek N.G. 69 E 14):

Amsterdam, 17 Sept 1886 Hemonystraat 13

Waarde Heer,

Wat is het lang, dat ik u niet geschreven heb: gij zult wel gedacht hebben, dat ik dood of voor schulden op de vlucht was. Maar de warmte, werkzaamheden en andere toevallige omstandigheden deden nog wat langer, dan noodig was, uitstellen U op uw vraag naar het stuk van Villiers de l'Isle Adam te antwoorden. 't Is inderdaad een schitterend stuk proza, en wij zouden zeer blij zijn met een niet te omvangrijke bijdrage van diens heeren hand. Doch voor mijn personeelen smaak is het *te* schitterend en te hard: het maakt op mij den indruk van een parure van fonkelende edelsteenen, meesterlijk geslepen, maar koud als steen. En daar houd ik nu niet erg van: ik bewonder het, maar heb het niet lief.

Wat uw beschrijving van die straat betreft, dat zal niet gaan, denk ik, minder misschien nog om het publiek, dan om de recensenten, die van alles gebruik maken, om het als wapen tegen ons te keeren. En dan schreeuwt het publiek meê.[1]

Doch ik hoop stellig, dat wij uwe medewerking in het komende jaar zullen genieten. Gij weet hoezeer wij uw werk waardeeren.

Het gaat ons overigens naar den vleesche goed: alleen was drukte in den laatsten tijd met de heeren Paap en Netscher. Daar ik onlangs hoorde, dat ook gij in dat weekblad betrokken zijt, meen ik, dat wij van ons gedrag in dezen u eenige opheldering verschuldigd zijn. Ziehier de feiten:

De heeren P. en N. willen het blad geheel beschouwd zijn ‘als een onderdeel van de Nieuwe Gids’. (woorden van Netscher). Op den titel zou komen: 'met vaste medewerking van ... volgen de namen onzer ‘redactie’ en de naam van Paap [als redacteur][2] er boven.

Hierin nu konden wij niet [toestemmen][2]. Wij zouden toch zoodoende een tijdschrift sanctionneeren en met den door ons verkregen invloed steunen, waarvan een der redacteuren een exclusieve naturalist was en de andere (Paap) meermalen zijn afkeer van ons werk en onze literaire beginselen had geuit, *en dat zonder eenigen invloed op of zelfs maar kennis van den gang der zaken van dat weekblad* te hebben. Dat was wat al te veel van ons gezond verstand gevorderd. De heeren P. en N. beloofden wel, dat zij niet

1 Er moet dus een brief aan vooraf gegaan zijn.
2 Met potlood in het handschrift van J. Kloos-Reyneke van Stuwe.
2 Met potlood in het handschrift van J. Kloos-Reyneke van Stuwe.

tegen ons op zouden treden (en voorloopig zouden zij dat ook wel niet gedaan hebben) maar eilieve! kunnen zij op de omstandigheden vooruitloopen? is de heer Paap niet *genoodzaakt*, als hij wil zeggen, wat hij meent, later tegen ons op te treden? Bovendien, vonden wij dat de geregelde medewerking van ons en onze medewerkers aan het weekblad een verspittering van krachten zou zijn, en dus schadelijk voor de N.G. die waarlijk geene overtollige werkkrachten bezit.

Dit alles deed ons besluiten, den heer Paap te verzoeken, niet officieel als redacteur van het weekblad op te treden, aan welk verzoek hij, na veel discussie, voldeed. Ik schreef nu een brief aan den heer Netscher, waarin ik o.a. er op wees, dat wij niet dachten, dat hij, Netscher, ons vijandig gezind was, maar dat wij zulks van Paap wèl wisten, en dat dit te eeniger tijd zou *moeten* uitbreken. En wat dan? dan hadden wij door onzen invloed een onderneming erboven opgeholpen, die later bleek onze ergste tegenstander te zijn. Netscher antwoordde niet op deze m.i. hoogst logische gevolgtrekking, maar herhaalde zijn betuigingen, die hij op het oogenblik natuurlijk ernstig meende, maar die voor de toekomst, die hij zelf toch ook niet in zijn macht heeft, niets beteekenen. En daarop sloeg hij door van 'scheuring tusschen de jongeren; ‘strijd op leven en dood’, waaruit dan zou voortvloeien ‘vermindering van sympathie voor elkanders werk’, kortom het was een opgewonden jongensbrief met bedreigingen, dien ik niet noodig vond te beantwoorden.[1] Zoo is hij nu eenmaal, dacht ik, met de jaren wordt hij wel verstandiger.

Ondertusschen naderde de 2e jaargang van de N.G. en wij begrepen, na rijp beraad en veel aarzeling, dat wij, zooals de zaken stonden, dien nieuwen jaargang onmogelijk met Paap samen konden ingaan. Wij waren en zijn nog de beste vrienden ter wereld met hem, maar in het literaire was er te weinig sympathie. Paap wendde ook zijn bemoeiïngen hoe langer hoe meer van de N.G. af, en hij had nu buitendien een eigen orgaan, kortom, wij besloten tot scheiding over te gaan. Paap zeide ons toen, dat hij van plan was geweest, hetzelfde aan ons te zeggen, en wij zijn dus nu in der minne uit elkander gegaan, na een beetje geharrewar over geldzaken, dat thans bijgelegd is.

Wij zeiden hem nu ook, dat er thans, nu onze onderlinge positie zooveel zuiverder was geworden, veel minder bezwaar voor ons bestond zijn weekblad zoo veel mogelijk te steunen, en daarbij bleef het.

Doch wat gebeurt er nu. Daar schrijft Netscher een brief aan Verwey, waarin hij zeer duidelijk te kennen geeft, dat, tot zijn spijt, voortaan zijn medewerking aan de N.G. onmogelijk was, dat het niet aan hem had gelegen, etc. Waarom in Godsnaam?

Ik begrijp er niets van. Omdat wij niet alles willen uitvoeren, wat *hij* gelieft te decreteeren? En hij doet zoo dom! Want Netscher is hier - en dit is een feit - een zeer onpopulair auteur, veel meer b.v. dan v. Deyssel of Ver-

1 Ook deze brief van Netscher ontbreekt in het archief.

wey of v. Eeden: ik spreek hier natuurlijk niet van het recensenten-dom, maar van het ontwikkelde publiek, dat iets aan kunst heeft, en dat hoe langer hoe meer van de moderne hollandsche kunst zal leeren genieten, als de bestaande artisten maar voortgaan met goed werk te leveren: van deze, nu heb ik er nog *niet één* gesproken, die Netscher goed vond, en ik heb meer dan eens in gesprekken hem met alle macht verdedigd. Die impopulariteit bewijst natuurlijk *niets tegen* Netscher, maar alleen maar voor het onzen landgenooten nog vreemd voorkomende genre zijner impressionistische kunst. Nu hebben *wij* hem een jaar lang gastvrijheid verleend, wij hebben dingen van hem gedrukt, die geen ander tijdschrift opgenomen zou hebben, wij hebben zijn werk en zijn naam altijd hooggehouden in ons tijdschrift en nu gaat hij van ons weg, omdat wij niet onze krachten versnipperen willen, en niet een succursale van de N.G. oprichten, die morgen ik weet niet wat zou kunnen uithalen, waar wij voor aansprakelijk werden gesteld door het publiek, en waar wij toch part noch deel aan hadden gehad. En nu associeert hij zich met de heeren Cosman, Zürcher, en hoe die mooie mannetjes meer mogen heeten, en schrijft in zeker vuil blaadje, de Lantaarn, geloof ik, geheeten. Is dat nu het gedrag van een verstandig man? Het kan ons niet schelen, wat hij doet: wij zullen er zonder meneer Netscher ook wel komen, maar ik vond zijn handelwijze in den hoogsten graad ondankbaar en jongensachtig: hij moest voor zijn broek hebben ...

Als hij zoo doorgaat, zal hij spoedig door zijn oprechtste vrienden, waartoe ik mijzelf reken, worden uitgekodst. En dat is jammer ... want hij is een goed artist.

Nu, bonjour waarde Heer, laat mij spoedig eens wat van u hooren.

Met vriendschappelijke groeten

tt

WILLEM KLOOS

Den Heere Arij Prins.

Deze brief toont duidelijk aan hoe Kloos alle moeite doet om Prins als medewerker te behouden en Netscher in discrediet te brengen. De oprechte vriendschap van Kloos voor Netscher kan men zeker niet opmaken uit vroegere brieven over dien schrijver aan Van Eeden en Van Deyssel. Maar hij kende de verhouding tusschen Prins en Netscher!

Intusschen was het uittreden van Paap en het oprichten van een nieuw weekblad naar buiten uitgelekt. In *Het Vaderland* van 18 September 1886 werd de volgende mededeeling gedaan: 'De heer W i l l e m P a a p treedt met den tweeden jaargang af als redacteur van de 'Nieuwe Gids'. Ook de heer F r a n s N e t s c h e r zal waarschijnlijk niet meer aan dat tijdschrift medewerken.

'Aan dit bericht knoopt de *Delftsche Opmerker* de mededeeling van het gerucht, dat zij de redactie zullen aanvaarden van een veertiendaagsch radicaal politiek en litterair orgaan, dat in den Haag zou uitkomen'.

De brieven van Lotsy zijn niet alle bewaard, wat uit het volgend epistel van Kloos blijkt:

Amsterdam, 10 October 1886 Hemonystraat 13

Geachte Heer,

Uwe laatste brieven herlezende, zie ik, dat ik nog altijd niet geantwoord heb op uwe vraag of de heer Paap mr. in de rechten is. Neen, dat is hij niet, hij is nog slechts een circa negen- en twintig jarige candidaat in die wetenschap, maar die wel in het recht gewerkt heeft, misschien wel wat met eenige verwaarloozing van zijn eigenlijke en beperktere examenstudie. Ook vindt gij de reden, dat Paap het niet met ons eens is, niet voldoende om ons van hem af te scheiden. Maar dat niet-eens-zijn had zich bij onzen gewezen mederedacteur uitgebreid tot een totalen en aan afkeer grenzende onverschilligheid jegens de Nieuwe Gids, zoodat hij, ook wel is waar door bezigheden verhinderd, zich in 't geheel niet meer met haar aangelegenheden bemoeide. Omdat wij zeer oude vrienden zijn, zou ook dat misschien geen reden tot een breuk geweest zijn, als er niet een andere zaak bijgekomen ware, het geprojecteerde weekblad van Netscher. Deze wilde, dat Paap zijn mederedacteur zou worden en toch bij ons aanblijven, en dat wij als ‘vaste medewerkers’ op den titel vermeld zouden worden. Dit vonden wij om allerlei redenen ondoenlijk, al was het alleen maar hierom, dat wij zoodoende onze krachten zouden versnipperen, en dit kan de N.G. niet lijden. Na een hoop bijeenkomsten, correspondentie, etc is het er op neergekomen, dat Paap met wederzijdsch goedvinden uit onze redactie is getreden. Van dat weekblad zal echter waarschijnlijk niets komen, om redenen die buiten mij om zijn gegaan en waarvan ik weinig weet. Het bericht der kranten was in allengevalle zeer voorbarig. Wij zijn thans als van ouds met Paap op den meest vriendschappelijken voet, maar wat Netscher doen zal, weten wij niet. (Copieboek N.G. 69 E 14).

Uit een brief van Netscher aan Frederik van Eeden (F.v.E.-museum) blijkt inderdaad, dat reeds 12 October besloten was het blad niet uit te geven. Welk artikel van F.v.E. bedoeld wordt kan ik niet nagaan. In *De Nieuwe Gids* komt geen artikel van den schrijver voor, waar de uitlating van Netscher op slaan kan. De brief van Netscher volgt hier:

's Gravenhage, Sundastr. 10 12 Okt: -86

Geachte Heer!

Ik heb U nog steeds dank te zeggen voor uwe vriendelijke attentie. Ik behoef u niet op nieuw te verzekeren, dat ik er u hoogst erkentelijk voor ben, en dat uw artikel door mij met klimmende belangstelling gelezen is ge-

worden. Liefst onthoud ik mij van alle banale loftuitingen op stijl, inhoud enz:; dat zou mij tegenover u niet voegen. Gij weet, dat ik sinds lang tot uwe meest oprechte bewonderaars heb behoord, en ik geloof in staat te wezen uwe verdiensten op prijs te stellen. Ik geloof zelfs te mogen voorspellen, dat wanneer naderhand over de letterkundige beweging van het jaar '85 geschreven wordt, uwe sonnetten en dit artikel tot de voornaamste punten zullen behooren. Dat Het Vaderland in zijn laatste artikel over den Nw. Gids, gelijk zijne kollega's, uw werk niet weet te apprecieeren, is voor mij een gunstig teeken: het bewijst gelukkig, dat u geen allemans-kunst schrijft. Hoeveel vervolgen is u nog voornemens aan uw artikel te geven en wat zult u in het volgende gedeelte behandelen? Wanneer het voltooid is, geeft u het toch zeker, met de aanteekeningen, afzonderlijk uit; het zou eene prachtige brochure vormen.

Mogelijk heeft u reeds vernomen, dat het plan van den heer Paap en mij om dit najaar een veertiendaagsch blad uit te geven, niet tot verwezenlijking komen zal. Vroeger heb ik reeds met u over deze zaak gekorrespondeerd, en gij weet, dat zij tot een kleine verwijdering tusschen ons aanleiding heeft gegeven, die zooals ik U schreef, toenmaals reeds door mij betreurd werd. De oorzaak, die mogelijke kwesties in het leven had kunnen roepen, is dus nu uit den weg geruimd, en daarmee is, geloof ik, wanneer ik tenminste mijne eigen gevoelens raadpleeg, tegelijkertijd de reden dezer verwijdering van de baan verdwenen. Het was toch hier geen persoonlijke kwestie tusschen de leden uwer redaktie individueel en mij, maar wij verschilden eenvoudig van inzichten, over een zaak, die noch met het letterkundig streven van den Nw. Gids, noch met mijne kunstopvatting iets uitstaande had: een meeningsverschil over een publikatiemiddel, en niet over onze artistieke geloofsbelijdenis. Een voorzorg, die ik toenmaals tegenover ons niet genoegzaam gemotiveerd achtte, deed uwe redaktie eene gereserveerde houding aannemen. Het getij is nu echter veranderd, en de bakens kunnen verzet worden. Het is daarom, dat ik thands geen bezwaar meer zou hebben wederom aan uwe zij in den Nw. Gids meê te werken, geheel op den ouden voet als vroeger. Mocht uw redaktie even zoo als ik over deze zaak denken, dan zal ik zorgdragen vóór het einde dezer maand door daden mijne woorden te staven.

Geloof mij als steeds

Uw d^w d^r

FRANS NETSCHER

Maar Prins scheen op 16 October er nog niet zoo zeker van te zijn, dat het weekblad niet verschijnen zou. (69 E 2): [....] ‘Wat nu het nieuwe haagsche Weekblad aangaat, zoo zult u zeker wel vernomen hebben, dat er voorloopig geen sprake van is, dat het zal uitkomen - om de eenvoudige reden, dat het aantal *goede* medewerkers te gering is.

Over eenige maanden, als ik in Holland kom, zal ik met den Heer Paap beraadslagen wat ons te doen staat. -

Zoover ik weet zullen wij naast *de N. Gids* komen te staan en er niet vijandig tegenover.

Ik ben er *bepaald tegen* evenals Paap, dat het Weekblad uitsluitend een naturalistisch orgaan wordt, want naar mijn meening gaat kunst voor Naturalisme, en niet Naturalisme voor kunst.

Maar laat ik hierover niet langer praten want het is nog de vraag of het Weekblad zal verschijnen.

Wat Netscher hierover denkt, en wat hij van plan is, weet ik niet. Hij heeft mij in weken niet geschreven'. Aldus een brief aan Kloos.

Uit de bewaard gebleven brieven van Frans Netscher aan Prins blijkt, dat op den brief van 5 Augustus een op 12 October is gevolgd, maar in dien tijd was Prins naar Parijs geweest en daar, onder invloed van Huysmans, het Naturalisme had afgezworen, waardoor een verwijdering tusschen de vrienden was ontstaan. Ook Van Deyssel verwonderde zich over dien ommekeer. De brief van 12 October was een antwoord op een schrijven van Prins d.d. 21 September.

Mr Lotsy gaf uit Utrecht op 25 October 1886 een antwoord, dat lichtelijk railleerend was, aan Kloos (69 E 2), als antwoord op zijn brief van 16 October: 'Door gebrek aan "stemming" - bij u, dat weet ik, een afdoend excuus - beantwoord ik eerst na volle 14 dagen uw brief. De zaak van de heeren Paap en Netscher blijft mij volstrekt duister. Ik ga dus dadelijk over tot de drie philosophische punten uit uw brief nml. de medevreugd, het determinisme en het idealisme'. [....] Maar 28 October komt hij er uitvoeriger op terug, blijkbaar naar aanleiding van een nieuwen brief van Kloos:

Geachte Heer,

Nu gij zelf vraagt *wat* mij duister is in de redactie-kwesde, en ik gaarne met de ware reden bekend zou zijn, wacht ik niet met de gevraagde 'opheldering'. Den heer Paap noemt gij 'een zeer oud vriend'. Die was dus volkomen vertrouwd met de gedachte die bij de oprichting van de nieuwe Gids voorzat. Door zijn toetreding heeft hij die gedachte niet alleen begrepen maar ook *beaamd*. Hoe is het nu psychologisch mogelijk, dat zoo iemand in 9 maanden of korter 'een aan afkeer grenzende onverschilligheid' gaat gevoelen? Gelijk de physische kwalen vaak aan bepaalde leeftijden verbonden zijn, zoo meende ik dat dergelijke sympathieke revolutien met het tijdperk der lagere school ophielden.

Toen ik des heeren Paaps artikelen over het Romeinsche recht gelezen had, waarvan ik weinig beaam, maar die een frisschen zelfstandigen geest ademen, en dus als altijd, goed doen; toen ik vooral zijn m.i. hoogst ongelukkige, maar zeker dáár volstrekt overbodige philosophie van het Recht gelezen had, zeide ik: die man wil professor worden. De strekking geleek

m.i. op die van wat men in de politiek noemt een ‘discours ministre’ als de eene druppel water op den anderen. Zou het nu kunnen zijn dat de heer Paap in den *toon* van de nieuwe Gids meer en meer voor hem een beletsel om te slagen is gaan zien? Zou het kunnen zijn dat hij, hoe eensgezind ook met de *richting* van het tijdschrift, toch een ietwat zachtere krijgsmethode wenschen zou, die de menschen van wien een benoeming tot professor uit moet gaan, minder ergerde?

Iemand van wien men op de genoemde artikelen na godsterwereld niets weet, en die men zelfs niet van uiterlijk kent, op deze wijze gevoelens, en wel minder fraaye toe te schrijven, is zeker wel wat lichtvaardig, maar voor mij is het de eenige verklaring die de uiteenloopende feiten harmonisch verbindt. En bovendien leg ik de verklaring af aan een ‘zeer oud vriend’ die er wel dadelijk al de waarde of onwaarde van gevoelen zal. Kwaad doen kan de verklaring dus niet. -

Wat Netscher betreft, ook in diens afscheiding kan ik slechts een gevaarlijke versnippering van krachten zien. Dat v. Deissel zijn kritiek over hem aan *u* opdroeg, kan de reden niet zijn, want sedert schreef hij nog in de Gids, waar hij stellig op de grootste gastvrijheid rekenen kon.

Is hier verschil van kunstrichting in het spel, zoodat Netscher liever de *naturalistische* en de redactie liever met v. Deissel de *stemmings* poëzie volgt? Hoewel ik voor mij dien strijd niet zou kunnen begrijpen, daar het mij evident voorkomt dat de echte kunst zich *gelijkelijk* door beiden laat inspireeren, om zoowel platheid als krankzinnigheid te vermijden, meen ik, afgescheiden hiervan dat het dwaas is in het kleine Nederland, waar een *streng litterair* tijdschrift van goed gehalte bijna een onmogelijkheid is, er een te willen oprichten dat een strenge kunst*richting* vertegenwoordigt. Maar wat mij hierbij het meest in de war brengt, is dat Netscher nog onlangs in de nieuwe Gids krachtig verdedigd is; de aanval van v. Deissel was trouwens zeer vleyend.

Daar ik met de kunst en de artistieke prikkelbaarheid minder bekend ben, zoo ben ik ten opzichte van Netscher's optreden bepaald in een chaos. Spijten doet het mij in hooge mate.

Ziehier een brief, dien ik u niet zou geschreven hebben, indien gij er zelf niet om gevraagd hadt. Dat ik er nu ook gaarne *bij gelegenheid* eenig antwoord op zou ontvangen, spreekt van zelf'.

Die ‘gelegenheid’ - Lotsy scheen Kloos te kennen - deed zich pas 17 Februari 1887 voor. Het is een brief, waarvan ik reeds een deel heb geciteerd, maar tot goed begrip volgt hij hier in zijn geheel:

Nieuwer Amstel, 17 Febr. '87 Overtoom, stille zij, 62

Geachte Heer,

Ik zie en herinner mij nu ook met schrik dat er een brief van u, dat: 28 Oct: 1886 geheel en al onbeantwoord is gebleven. Want die philosophische kwestie, dat kon een beetje blijven rusten, om in mij te rijpen: dat

had geen onmiddellijk actueel belang; maar gij wildet weten, wat de eigent-lijke redenen van Paap's en Netscher's verwijdering waren, en daar hadt gij antwoord op moeten hebben, want nu interesseert het u misschien minder. Doch ik zal mijn best doen.

In den beginne was ik er ook een beetje meê verlegen. Gij vroegt naar de *oorzaak*, van Paap's verwijdering: dat was een psychologische en intieme kwestie, en ik stond toen nog te veel *in* de feiten, om er een oordeel over te durven schrijven. Wat nu volgt is natuurlijk geheel sub rosa. Ik zal u eenige bijzonderheden omtrent Paap's karakter moeten mededeelen.

P. is in vele zijner vriendschappen nog al veranderlijk. Hij ontmoet iemand, wordt door zijn conversatie en ideeën geboeid, loopt heel hoog met hem, en verklaart hem voor den geniaalsten mensch, die ter wereld leeft. Maar na eenigen tijd volgen dan de deceptie's, de toon zijner woorden voor den vriend wordt langzamerhand koeler, en eindelijk spreekt hij heelemaal niet of deprecieerend over hem. Wat de bewegende kracht van dit verkoelingsproces is, daarover kan men natuurlijk slechts vermoedens opperen. Dit diendet gij vooraf te weten.

Welnu, in Februari 1880 leerde ik P. kennen. Wij waren spoedig goede vrienden. Beiden hadden wij literaire aspiraties, maar niet dezelfde. Hij vond een roman van Dickens mooier dan het mooiste gedicht ter wereld en ik dacht er anders over. Doch door onze gesprekken werd hij langzamerhand meer tot mijn kant heengetrokken. Hij waagde zich toen aan kritische opstellen in Spectator, Tijdspiegel, en Weekblad ('81-83), die dikwijls (voor dien tijd) goed waren, en trachtte ook productief werkzaam te zijn in poëzie en proza. Maar met het laatste ging het niet naarwensch, en toen begon P. weer af te geven, op wat ik voor goede kunst hield en naar wat anders om te zien. Steeds bleven wij goede vrienden nu eens meer en dan eens minder. Eindelijk kwam in Dec. '84 het langgewenschte plan van oprichting van een tijdschrift weder ter sprake. De heeren van Eeden, v. Deyssel, v.d. Goes, Verwey en ondergeteekende kwamen bij den uitgever Binger alhier op een avond bijeen en bepraatten de zaak. Maar de heer Binger was zoo onvoor-deelig in zijn condities, dat wij begrepen niet bij hem te moeten zijn (ook was er van Paap als redacteur toen nog geen kwestie, want ik was de eenige van die vijf, met wien hij meer frequent omging) v. Deyssel nu zonderde zich al spoedig af om gezondheidsredenen (zenuwoverspanning) en ging naar het buitenland. Niets meer van zich latende hooren, viel hij af van het plan en wij rekenden zonder hem. Toen stelde ik voor om Paap te vragen als 5e redacteur en de andere heeren hadden daar niets op tegen. Paap nam aan, het plan lachte hem toe, en met den uitstekenden praktischen geest dien hij bezit, had hij spoedig de zaak met uitgever en drukker geregeld. Hij was toen de eigenlijke man, die handelde, *de* man. Buitendien moet gij weten, dat hij Netscher had leeren kennen, en in diens geestelijke armen gevlogen was, als vurig adept van het naturalisme. Dat was nu *zijn* kunst geworden en Netscher de grootste literator van Nederland, in zijn oog. Welnu, dat kon ons niet schelen.

Den 5en Juli 1885[1] werd de N.G. geconstitueerd en P. zette zich aan het schrijven van een studie over Bilderdijk. Dat stuk werd door de overige redacteuren niet goed bevonden en geweigerd. Evenzoo een ‘naturalistische’ schets. Eerste oorzaken van verwijdering.[2] P. begon de aardigheid een beetje te verhezen. Toch schreef hij nog zijn stuk over het Recht. Maar nu volgde er een reeks van voorvallen, natuurlijke gevolgen van het onderling oneens zijn in theorie zoowel als in praktijk. *Wij* vonden dat hij geen talent had of niet genoeg moeite deed, om het voor den dag te halen; *hij*: dat ons werk verouderd was en onze theorieën verkeerd. Slechts één van die voorvallen zal ik hier noemen: P. wilde dat ik mijn naam zou zetten onder de Kronieken, omdat hij het dikwijls met mij oneens was en de verantwoordelijkheid er van niet wou dragen. De 4 andere redacteuren waren van een ander gevoelen en de meerderheid besliste. Daarbij kwam de examen drukte, waarin hij zat - kortom hij begon zich op 't laatst geheel en al aan de N.G. te onttrekken en zelfs minder aangenaam erover te spreken. Alles eindigde met het plan van een weekblad, dat Netscher wenschte om zich een bestaan te verschaffen en omdat hij niet alles van zijn hand bij ons gedrukt kon krijgen. Wij konden echter onze medewerking niet beloven, en dat gaf een breuk met Netscher en scheiding van Paap. Tusschen deze beiden kwam echter ook al gauw verkoeling, en het heele Weekblad lag in duigen, want nu had Netscher noch geld, noch medewerkers, tengevolge waarvan hij de wijste partij koos en zich weer bij ons aansloot.

Ik hoop, dat gij met deze inlichtingen voldaan zult zijn'. [....]

Het geheele betoog van Kloos maakt sterk den indruk van een oratio pro domo te zijn, omdat mr Lotsy blijkbaar geenszins overtuigd was van de noodzakelijkheid van het uittreden van Paap.

1 Verwey noemt 3 Juli als datum.
2 Zie hierover hoofdstuk II.

VII De eerste conflicten

De conflicten tusschen vijf zoo zeer anders geaarde, anders opgevoede, uit andere milieus afkomstige personen, konden niet uitblijven. Van Eeden is de ethische persoonlijkheid. Reeds in een brief van 27 Augustus 1884 aan Verwey (Frederik van Eeden Genootschap, Juni 1948) blijkt zijn andere aard. ‘De platte taal’, schrijft hij daar, ‘waarvan Kloos en jij, ja de heele stille gemeente[1] bijna, zich onder het spreken bedient, is mij hoogst onaangenaam. Het is een van de redenen waarom ik niet van het ontleden van verzen hield. Als Paap den traan- en zuchten-dichter Fiore erg gelukkig laat zijn met zijn Catootje, dan heeft hij met die hatelijkheid groot gelijk. Maar ik vind het bijna nog erger als de schrijvers van hooggestemde, in edele taal gegoten verzen onder elkaar zich met grof slang behelpen en alleen voor hun lessenaar het Zondagsche woordenpakje aantrekken. Edele denkbeelden *kunnen* alleen in reine taal worden uitgedrukt - over die denkbeelden spreken op familiaren toon is hen bespotten. Daarom scheen jouw uitdrukking over de zee een aardigheid ofschoon je het alles behalve zoo bedoeld had. Ik geloof dat ik op dat punt zoo gevoelig ben geworden door den omgang met vrouwen. Het is waar, dat die minder met het lage en gemeene in aanraking komen en hun reiner woorden en gedachtenkring het gevolg is van een zekere bekrompenheid. Maar ook wanneer hun blik ruimer wordt, behouden zij die afkeer van het platte en onedele zoo ver ik hen ken. Vind je het een onbeduidende kwestie?’

Verwey verweert zich hiertegen en Van Eeden geeft hem gelijk in een brief van 4 September. 'Er zijn geen edele en onedele woorden, wel zijn er zulke dingen. Woorden zijn alleen juist of onjuist. Dat beaam ik volkomen, dat had ik zelfs reeds half bewust gedacht. Nu verlang ik eenvoudig: de juiste woorden voor edele dingen. Volkomen als jij niet waar?

‘Doch met de woorden gemeenzaam en plat bedoel ik volstrekt niets anders dan onjuist, maar nog iets meer, onjuist en nog iets dat er het platte aan geeft, de opwekking van lagere denkbeelden die met het bedoelde eenige overeenkomst hebben. Als je mij aantoont dat een door mij plat genoemde benaming voor een verheven denkbeeld de meest juiste is, dan *kan* ik er

1 Zoo noemden de Tachtigers zich in die jaren graag. De uitdrukking is ontleend aan het *In Memoriam Jacques Perk*, een artikel van Kloos in *De Nederlandsche Spectator* bij den dood van dien dichter.

niets meer tegen inbrengen'. Dit is slechts een voorspel, dat later sterker zal klinken. Ik wees reeds op het conflict met Paap, met Netscher. De strijd Vosmaer werd meer in aanvallenden vorm in het publiek gevoerd. Vosmaer gaf eerst antwoord, zooals uit zijn geciteerde artikelen bleek.

De verhouding tot Vosmaer.

- De verhouding van Vosmaer tot de jongeren is uit verscheidene uitgaven van prof. dr G. Stuiveling bekend. Ik verwijs naar zijn studie *De Nieuwe Gids als geestelijk brandpunt* en de uitgave van de brieven van Vosmaer-Perk en Vosmaer-Kloos. Dat er een gevoel van vereering, althans bewondering, voor Vosmaer bestond, bleek reeds bij de oprichting van *Flanor* en de uitgebreide correspondentie, die gevoerd werd tusschen de jongeren en dien schrijver. Dat er al spoedig na de oprichting van *De Nieuwe Gids* een verkoeling ontstond, staat eveneens vast.

Uit het reeds geciteerde briefje van Jan Veth aan Kloos van 10 December '85 blijkt, dat men Vosmaer moest 'menageeren' en Kloos gaf 5 Maart 1886 aan Veth te kennen, dat 'Vosmaer voorgoed met ons gebroken' had. Veth ging op de uitnoodiging van Kloos om hem aan te vallen, toen, zooals ik schreef, niet in.

Op 1 Maart 1886 had Kloos reeds aan mr Lotsy *ook* over Vosmaer geschreven (Copieboek N.G. 69 E 14). 'Wij staan thans uitstekend, in aanmerking genomen, dat we er pas vijf maanden zijn: de geheele pers, nagenoeg, is thans tegen ons; de Spectator, waar al met de tweede aflevering iets begon te brommen, is ook van ons afgevallen, omdat we Vosmaer's persoonlijken vriend, Mr. Joan Bohl, afgekeurd hebben: we konden echter niet anders: we zeggen geen woord, waarvan we niet overtuigd zijn, dat wij het kunnen verantwoorden; en over vijftig jaar, als wij dood en begraven zijn, zal men niet meer vragen: waren die jongelui dertig of zestig jaar, toen zij dit schreven? maar: hadden zij gelijk, en zeiden zij de waarheid naar hun beste vermogen? Doch ik word te lyrisch'.

Van Looy informeert 4 April 1886 uit Genua bij Kloos ook naar Vosmaer. 'Schrijf nu eens naar Madrid, ik weet van die heele Vosmaer geschiedenis bijna niets'. (69 E 2.)

Als Edw. B. Koster aan Kloos zijn meening vraagt over zijn gedichten, vertelt hij in een brief van 31 Januari 1887 uit Noordwijk Binnen (69 E 3): 'Vosmaer zeide mij of liever schreef mij, dat mijn stukken goed waren, maar toch niet zóo goed dat hij er zijn mede-redacteuren van den Ned. Spect. meê kon dwingen hen op te nemen in dat blad', waarop Kloos 4 Februari antwoordde (69 E 14): 'Vosmaer schreef u, dat zij *goed* waren, maar *niet goed genoeg*. Och, dat zegt Vosmaer van alles, wat hij niet *goed* vindt: ik heb dat in brieven van hem aan andere jonge schrijvers zoo dikwijls gelezen'.

Ondanks het feit, dat Vosmaer, volgens Kloos, met *De Nieuwe Gids* voorgoed gebroken had, kreeg hij toch nog steeds het tijdschrift toegezonden. Vosmaer was daar niet meer op gesteld. In een brief (69 E 3) aan den uitgever W. Versluys heet het:

's Gravenhage 6 Febr. 1887

WelEdelGeb. Heer,
Ik weet niet wie zoo goed is mij de Nieuwe Gids te zenden, noch of hij voor mij of de redactie van den Spectator bestemd is. Hoe dit zij, er is geen reden waarom mij of der redactie die gift wordt geboden en ik wensch haar ook liever niet te blijven aanvaarden. Verschoon mij dus als ik deze aflevering terugzend en ook dat ik haar onnadenkend opensneed.
Hoogachtend heb ik de eer te zijn
Uw dw dr
C. VOSMAER

Op een briefkaart (69 E 3), geadresseerd aan 'den WelEdel. Heere W. Versluys uitgever te Amsterdam' komt Vosmaer op het toezenden van *De Nieuwe Gids* terug:

[16 feb. 1887]

WelEdelgeb. Heer, Zonder u in het minst te willen kwetsen, moet ik u toch weder verklaren dat ik in het vervolg geen N. Gids wil ontvangen. U is dus daaromtrent tegenover de redactie gerechtvaardigd.
Hoogachtend noem ik mij
Uw dw. dr.
C. VOSMAER
's Gravenhage
16 Febr. 87

Men zal zich herinneren, dat Kloos aanvankelijk zeer gunstig over Vosmaer schreef, maar 2½ jaar na zijn dood (November 1890) het berucht geworden artikel publiceerde *Vosmaer en de moderne Hollandsche literatuur*. Van Deyssel dacht anders over den Haagschen schrijver dan Kloos in zijn jongen tijd. 'Ellendige Vosmaer, man van fijnen ernst, ik heb al lang eens verlangd te zeggen, wat ik over u denk en ik ben blij, dat de gelegenheid zich eindelijk eens voordoet. Om dat gij in uw *Nanno* een wel aardig beschilderd porceleinen theekopje geleverd hebt, meent gij daarom meê te mogen spreken over de groote schilderwerken der Literatuur? Geef eerst eens één literaire kritiek die er door kan, maar houd tot dien tijd toe de dunne soep uwer flauwe gedachten over schoonheid en uw stotterend gekakel over naturalisme enz. voor u. Merkt gij niet, als gij schrijft, dat gij een weeke, zwakke persoonlijkheid zijt? Wanneer gij geestig wilt zijn, lukt dat maar half, 't gaat nooit te best af, en beproeft gij een hatelijkheid te zeggen, dan doet gij dat wel, och ja, maar scherp, hevig zijn kunt gij niet, daar zijt gij te lam en te suf voor, en uw ernstige gedachten, dat is heelemaal niets, nee, bepaald hoor, daarover moet gij u geen illuzies maken, gij zijt een denker van 't jaar nul, als gij over schoonheid en kunst spreekt is 't ook heelemaal mis, dan zijt gij precies een kind dat aan zijn melkfleschje ligt te zuigen'. (*Verzamelde Opstellen*, 1894).

Als Vosmaer gestorven is, schrijft Van Deyssel 20 Juni 1888 aan Kloos uit Mont (69 E 4): 'Dat Vosmaer dood was, las ik in een fransche krant: "On

annonce de La Haye la mort de Mr. Van Maer". Toen ik 'et begreep schrok ik en ontroerde ik. Ik zoû juist een artikel over Amazone begonnen zijn, maar dat zal nu niet gaan'.

En 29 Juni bericht hij aan Kloos (69 E 4): 'Ik veronderstel, dat gij, Verwey, van der Goes of van Eeden, in den Nieuwen Gids van 1 Augustus, over Vosmaer zult schrijven.

Zoû het met de ekonomie van uw tijdschrift over-een te brengen zijn, dat ook ik iets over Vosmaer schreef, zoo dat hij door verschillende stemmen van "Jong-Holland" werd uitgeluid?'[1]

Als de aflevering verschijnt, staat alleen het sonnet van Albert Verwey, zonder signatuur, in een rouwrand op de eerste pagina: 'Mr C. Vosmaer. In memoriam'. Dat was al. En dit zal te meer verbazen, als men den volgenden brief van Kloos aan Van Deyssel leest. Vosmaer was 12 Juni 1888 te Territet-sur-Montreux overleden en den 14en Juni stond de doodstijding in de kranten. Kloos reageerde 15 Juni op dat bericht op deze wijze (Copie-boek N.G. 69 14): 'En Vosmaer is zoo doodgegaan! Ik heb veel van hem gehouden, merk ik, want ik ben nog onder den indruk. Ik herinner me onze gesprekken, ik lees zijn brieven over, ik stel me zijn figuur voor. Indertijd, toen de menschen d'r, hoeden nog niet voor me afnamen, toen ik nog maar alleen een leelijke, verlegen jongen was, waar van tijd tot tijd een rhetorisch woordenvlaagje uit kwam, toen heeft hij mij in zijn huis ontvangen, en aan heusche letterkundigen laten zien, die dikke boeken geschreven hebben, en vriendelijke gesprekken met me gehouden. Ik weet *nú* wel, dat dat half-onbewuste politiek van hem was, dat hij zoo deed tegen àlle jongelui, die schrijvers-aspiratie's hadden, dat hij b:v: meneer Koster dezelfde woorden schreef, die hij tegen mij gebruikte, maar de herinnering is er nu eenmaal, en ik blijf me verbeelden, dat hij dat deed uit vriendschap voor mij. En dan, hij is toch een arme, ongelukkige sukkel net als wij allen, geweest en nu hij stom en machteloos onder den grond ligt, moeten we maar het beste van hem denken.

Waarom ik die lijkredenen tegen je houd? Omdat ze hier allemaal harde gezichten trekken, en zeggen dat Vosmaer niets meer op de wereld te maken had, dat hij alleen nog maar pruttelen kon. Zeer waar, maar die sensatie, die sensatie van mij, als ik er aan denk, dat-i-dood is, wil toch maar niet weg. 't Is dwaas, 't is kinderachtig, maar 't *is* er toch. En nu schrijf ik het jou maar, [zooals] men zijn verdriet luid uitschreeuwt in het bosch, of wegsnikt [in het] kussen, en, om het maar te zeggen'.

Ondanks de woorden, die Vosmaer van oneerlijkheid beschuldigen, van 'half-onbewuste politiek', klinkt hier toch een menschelijke stem, die echt is. Maar, zooals W.G. van Nouhuys, en na hem Stuiveling, gezegd hebben: Kloos wilde zich losmaken van Vosmaer, van de ouderen in het algemeen. Van Nouhuys drukt het zóó uit: 'Kloos wilde los-zijn van Vosmaer. Velen,

1 Er schuilt een tegenspraak in dit voorstel en de houding van Thijm ten opzichte van Vosmaer, gelijk die houding blijkt uit het artikel van Harry G.M. Prick in *De Nieuwe Taalgids* van 1955, blz. 155-161.

die omstreeks '80 tegen hem opgezien, zijn gunst gezocht en van zijn welwillendheid genoten hadden, verbeeldden zich na eenige jaren hem boven het hoofd gegroeid te zijn, - en het klein-menschelijke vindt het gevoel van verplichting zoo bezwarend en onaangenaam!' (*Studiën en Kritieken*, 1897).

Wanneer men *De Nieuwe Gids* (2e en 3e jaargang) doorleest, ziet men, dat telkens aanvallen op Vosmaer of den *Spectator* worden gedaan. In de *Literaire kroniek* (2e jrg, deel II, blz. 305) schrijft Kloos b.v. 'En Flanor in den *Spectator* zegt dwaasheid aan dwaasheid op den bedaard-overtuigden toon van iemand, qui se croit arrivé'. En G.H.C. Stemming doet in een artikel *Bokkesprongen van een Haagschen kreeft* (blz 432) eveneens een aanval op Flanor en zijn blad. Dat dit alles Vosmaer er toe gebracht heeft om zich geheel van *De Nieuwe Gids* af te wenden, laat zich begrijpen. Voor een fijnen geest als hij was, waren de aanvallen te grievend, maar hij zweeg, waardig.

Ernstig was het conflict tusschen Kloos en Verwey, al heeft deze strijd aan de litteratuur de belangrijkste en aangrijpendste gedichten, vooral van Kloos, en Verwey geschonken. In zijn boek *De jeugd van een dichter* heeft Maurits Uyldert uitvoerig over de verhouding van Kloos en Verwey geschreven. Men moet goed in het oog houden, dat Kloos, die in 1859 geboren werd en reeds eenigen naam had, toen hij den nog op school zijnden Verwey leerde kennen, aanvankelijk een overwegenden invloed op dezen jongen heeft gehad. Dat is volkomen begrijpelijk. Het verschil in leeftijd bedroeg 6 jaar, wat in die periode zeer veel is. Het was niet alleen de invloed, die zich manifesteerde, het werd van Verwey vereering, die zich later geuit heeft in 'liefde, die vriendschap heet'.

Dr Doorenbos, die Verwey op de H.B.S. les gaf in geschiedenis en letter-kunde, had het in 1881 door den scholier geschreven dramatisch gedicht *Ruth* gelezen en Verwey in kennis gebracht met F. van der Goes, die met Kloos over den jongen dichter sprak. 'Kloos noodigde Verwey kort daarop uit tot een bezoek op zijn kamer, Gerard Doustraat 82'. Dat Van der Goes - maar in ander opzicht - veel voor Verwey is geweest, heeft de laatste openlijk erkend in een artikel in het *Alg. Handelsblad* van 12 Februari 1934.

'Ge waart een jong schrijver over tooneelgeschiedenis, bevriend met de zoo pas gestorven. Jacques Perk en met de aanstaande leider van onze Nieuwe Gids-beweging, toen gij - als eerste - op aanbeveling van ons aller leermeester dr. Doorenbos, mij bij u aan huis ontvingt. Jaar aan jaar heeft dat huis, Prinsengracht bij de Westermarkt, voor mij opengestaan. Niet voor mij alleen, want het werd hoe langer hoe meer een middelpunt van letterkundig werk, van vriendschappelijke ontmoetingen, van vergaderingen, van feesten, en gij waart dan niet alleen de gastheer, maar ook de man die meer dan één van ons in de wereld stond en ons naar verschillende richtingen in het maatschappelijk en staatkundig leven wegwijs maakte. *Dit was, vooral toen we een algemeen tijdschrift oprichtten, van veel grooter beteekenis dan ooit werd in 't licht gesteld.* (Ik cursiveer. 's-Gr.).

Ik hoef uzelf niet de gelegenheden op te noemen, waarbij uw raad de

doorslag gaf, uw verbindingen met de buitenwereld ons heilzaam waren, uw kennis van toestanden en menschen onze verwachtingen temperde of onze houding bepaalde.

'Persoonlijk had ik u veel te danken. Om maar één voorbeeld te noemen: waart gij het niet, die mij aan de Amsterdamsche Universiteits-bibliotheek het gezette en zorgvuldige werken leerde, het uittrekken, het rangschikken, het onder hoofden brengen en het catalogiseeren van de gegevens die ik voor mijn letterkundige studie noodig had? Nog altijd zie ik met bevrediging naar de reeks statige en welgeordende uittreksels die ik in dat eerste Nieuwe Gidsjaar volgens uw aanwijzing maakte.

'Maar veel belangrijker nog dan de hulp en voorlichting die we u dankten, was uw eigen medewerkerschap aan onze uitgaaf. Hetzij ge uw gedachten naar Buckle omboogt of staatkundige gebeurtenissen bespraakt, of u op de studie van economische stelsels toelegde, ge deedt het altijd in die schrijfstijl, die de volkomen afbeelding was van uw levens-stijl, vol van beheerschte geest, lachende tegenstelling en onontkoombare logica. Uw vast en hoffelijk proza hield een traditie onder ons levendig, de eenige die wij ten opzichte van onze naaste voorgangers erkenden, die namelijk welke over Huet naar Potgieter voerde.

'Ach, bezit ik niet nog altijd Potgieters Poëzij, de twee deelen van de derde druk, van 1881, met daarin op het schutblad, in mijn nu verbleekte jongensschrift, de aanteekening: Op mijn 17den verjaardag ten geschenke ontvangen van Frank van der Goes?'

De eerste door Verwey gepubliceerde verzen waren geschreven toen hij nog op de schoolbanken zat. Niet lang daarna maakte hij, met de directie, waar hij werkzaam was, een reis naar Amerika, een reis, die op zijn ontwikkeling veel invloed heeft gehad, hem onafhankelijker maakte en breeder van inzicht.

Stel tegenover den jongen man vol werklust den droomer en onevenwichtigen, maar ook heerschzuchtigen Kloos, die van zichzelf in 1881 aan Vosmaer verklaarde, dat hij indolent was en aangespoord moest worden. Perk heeft ons ook een portret van hem gegeven in een brief van 13 Maart 1881 aan Vosmaer (*De briefwisseling Vosmaer-Perk*): 'Wees niet boos op hem als hij tegenspreekt; hij mist wat anderen als een voorrecht wordt toegerekend en hij is blij dat hij dit mist en hij zoekt dat gemis geenszins te vergoeden... heel weinig kwam hij met menschen in aanraking, veracht derhalve het *savoir-vivre* en is een ongelikte goede kerel. Beleefdheid, vormen enz, vindt hij vrijwel geveinsdheid mommerij, huichelarij, zooals Rousseau eertijds, zonder dat hij gevoelt wel[k] een hooge "kunst" er schuilt in "leven" en zonder dat hij begrijpt dat deze soort huichelarij heel iets anders is dan die gemeene, die op egoisme groeit en die *bedrog* is. Wie noemt de *dichterlijke* waarheid "logen"? Wie noemt de geveinsdheid in de samenleving *ondeugd*? Een mensch kan met nare hebbelijkheden worden geboren, zelfs met KLEPTOMANIA, en als hij deze beheerscht en verhult alleen om den naaste

niet te schaden of onaangenaam te wezen, is hij dan “slecht”? Leven is de kunst van inschikken, uitwijken toegeven en *suum cuique tribuere*[1], niet waar? Maar alle kunst wordt door oefening verkregen, derhalve ook de “Welleevenskonste”. Nu is Kloos niet in de gelegenheid geweest zich te oefenen.. dit zal hem verdriet genoeg berokkenen en vijanden bij de vleet. In den grond heeft hij gelijk evenals de “misanthrope” van Molière, maar 1° zal hij zichzelf ongelukkig maken 2° zal het leven hem onuitstaanbaarder worden en de menschen eveneens. Moet daarvan niet het gevolg zijn, dat iemand als hij, met *zijn* gemoedsleven (dat niet naar buiten kan werken) eindigt zich in de eenzaamheid te begraven of uit vrije verkiezing zich te doen begraven, dood, in een graf? -Zie, daarvoor wilde ik hem gaarne behoeden. Hij is mijn vriend en ik houd veel van hem. Arbeid en verkeer met menschen dunkt mij heilzaam voor hem - en u weet niet hoe dankbaar ik ben voor de behulpzame hand, die u mij biedt om het eerste van hem te verkrijgen’.

Jac van Looy geeft het volgende beeld van Willem Kloos in een brief aan Verwey van 3 November 1885 (Uyldert pag 152 en 153): ‘Deze (Kloos) echter, troont in mijn oude kamer, Govert Flinkstraat no ... Secretariaat Nieuwe Gids, enz., zoo buitengewoon hoog, dat het voor mij zelfs, die toch vrijwel thuis ben op zijn nieuwe buurt-Olympus, onmogelijk is er door te dringen, laat staan er audientie te durven aanvragen. Ik zie hem daar zitten, in die doorgezakte leuningstoel, die nog wel meer door zal zakken, want *Hij* heeft verstand van *zitten*, met mijn oude chambreloak aan, want die heb ik daar laten hangen, en hij was wel gek als hij hem niet aan trok, met z'n handen plat gedrukt tusschen de knieën van z'n lange beenen, recht voor zich uit starende, naar dingen die niemand anders ziet, of wel, grommelende toonen uitstootende over al wat hem niet bevalt. Brrrrr ... wat een gure Jupiter’.

Uit de brieven van Van Looy, Veth en Van Deyssel blijkt, dat ze aan Verwey hun werk toezonden, omdat ze van Kloos geen antwoord kregen. Van Looy schreef 30 Juli '86 uit Madrid: ‘Want al stuur ik een heelen Odyssee aan de Gids Secretaris dan krijg ik toch geen antwoord’ en Van Deyssel d.d. 12 Januari '88 uit Houffalize: 'Ik zal zoo vrij zijn, als je 't goed vind, mij in 't vervolg tot jouw te richten voor Nieuwe-Gids-korrespondenties, want de sekretaris schijnt het korrespondeeren met de auteurs van kopie voor zijn tijdschrift niet tot zijn taak te rekenen. Ik schreef hem althands in de laatste zes weken drie brieven, maar hij antwoordt op geen van de drie. Vooral het niet andwoorden op den eerste dier drie brieven, een lange van zoo een intiem karakter dat er dadelijk op geandwoord had moeten worden, is mij zeer onaangenaam geweest. Stel je voor, iemant daar je bij komt zitten en daar je je hart aan uitstort met vele innige vertrouwelijke mededeelingen en die, als je uitgepraat bent, net doet of je niets gezegd hebt en een eind ver met iemant anders van het gezelschap over andere dingen gaat zitten praten.

1 Ieder het zijne geven.

‘Het is heel plezierig een auteur te zijn en een stijl te schrijven zoo als Kloos, maar een beetje welopgevoedheid te hebben is toch ook wel plezierig voor de menschen waarmeê je verkeert ...’. En Van Deventer schrijft Verwey bij den dood van Huet: ‘Zorg voor een mooi stukje in de N.G.’ (alle bij Uyldert).

Als Verwey tijdelijk te Katwijk aan Zee vertoeft komt ook Kloos daar wonen. Uit de brieven van Kloos zien we, dat Verwey veel redactiewerk moet opknappen en Kloos hem allerlei opdraagt, besprekingen met den uitgever en drukker. Ja zelfs krijgt men sterk den indruk, dat Kloos hem als boodschappenjongen gebruikt. Het kan natuurlijk zijn, dat Kloos den indruk wil wekken bij Van Deyssel, dat hij, Kloos, om eigen laksheid te bemantelen[1], aan Verwey iets opgedragen heeft en deze zijn opdracht niet heeft uitgevoerd.

Uyldert concludeert over de verhouding van Kloos en Verwey (pag. 182), dat zij ‘in den aanvang uiteraard een van leerling tot mentor, spoedig (uitgroeide) tot warme vriendschap, waarvan menig vers van Verwey, menige brief van Kloos heeft getuigd. Naarmate de tijd vorderde en Verwey's persoonlijkheid zich vormde en ontplooide, begon de jongere, dank zij zijn meer evenwichtige en beginselvaste geaardheid, een steun voor den oudere te worden, hetgeen de arbeidsindeeling in het redactie-secretariaat van “De nieuwe Gids” ten goede is gekomen’. Zoodat Uyldert kon zeggen, dat de last van het redactie-secretariaat, zooal niet in naam, dan toch in feite door Verwey gedragen werd. De volkomen afhankelijkheid van Kloos blijkt, als Verwey Katwijk voor een poos verlaat en een reis maakt naar het noorden van het land en daarna in Antwerpen vertoeft (Zie Uyldert Hfdstuk 7). Maar er schijnen in Kloos ook andere gevoelens geleefd te hebben, wat later nog duidelijker blijken zou.

Zoo, ten deele, de verhouding tusschen deze twee dichters. De mentaliteit van het wezen van Kloos kwam duidelijk tot uiting in een conflict, dat zich heeft voorgedaan tusschen Van Deventer en Verwey.

In *De Amsterdammer*, Dagblad van Nederland van 8 en 9 April 1888 had Verwey artikelen geschreven onder den titel *Tentoonstelling van teekeningen in Arti*, waarin hij o.a. de stelling naar voren bracht, dat men het publiek opvoeden moest en niet ontstemmen door werken, die het mooi vond met minachting te verwerpen. ‘Wees niet boos, Publiek, als ik zeg dat uw mooi niet altijd veel zaaks is. Dat zeggen is zooveel als een belofte dat ik wat mooiers voor u weet’. (Herdrukt in *De oude strijd*).

Deze artikelen hebben geen instemming gevonden o.a. bij Van Deventer, Breitner, Witsen en Van Eeden. De laatste heeft er 9 April 1888 uit Bussum aan Verwey over geschreven (F. van E.-Genootschap, Juni 1948):

1 Sterk komt dit uit in het volgend fragment uit een brief van 18 Mei 1888 van Kloos aan Van Deyssel. ‘Zoo heb ik Verwey al wel zesmaal gezegd, dat hij Schröder [boekhandelaar te Amsterdam] eens op moet porren - maar jawel. Vanavond zal ik hem naar den winkel brengen en buiten wachten.’ (Copieboek N.G. 69 E 14.).

Bussum, 9.4. '88

Beste Albert - ik hoorde vanmiddag iets van de onaangenaamheden die je met de schilders gehad hebt over je stuk in het D.V.N. Terstond nadat ik het stuk gelezen had wou ik er je al over schrijven, maar ik dacht: ‘wat zal ik hem nu weer gaan bedillen over het al of niet verstandige van zoo'n artikeltje. Het is de moeite niet waard’.

Maar nu ik de bespottelijke dingen van Chap en anderen hoor zal ik je even zeggen wat ik meen. Want je bent nu natuurlijk kwaad en zet je stekels op en wilt geen rede hooren. Maar toch heb je ongelijk en op mij zul je niet kwaad worden als ik het je zeg.

De opinie die je daar in de eerste regels van je stuk heb gezegd ken ik heel goed van je. Hier aan huis, na tafel of op een wandeling, hoorde ik het dikwijls genoeg. Ik heb niets tegen die trots, tegen dat gevoel van: ‘zoo denk ik en verder geen nieuws’ - maar als sentiment, als het gezegd wordt, waar het hoort. Midden in een groot, sterk literair stuk had je het kunnen zeggen.

Maar, hier, in een koerant, als aanhef van een kritiek is het heelemaal misplaatst. Het is bepaald onzin. Het is even gek als wanneer je het als advertentie had geplaatst, vijf regels met je naam er onder.

Wat heb je tot nog toe anders gedaan, jij en wij allemaal, dan de menschen aan 't verstand brengen dat ze het mis hadden met dit of dat mooi te vinden. En nu te gaan zeggen dat je er zelf den brui aan geeft dat weerom gedaan te worden, is alsof je zei: nu wil ik wel met je vechten, maar je mag niet terugslaan.

Nu hou je je wel in dit stuk alsof je in 't geheel niet vechten wilt. Je loopt eenvoudig Thérèse Schwartze voorbij en blijft voor Tholen staan. Maar je doet dit met ostentatie, met zijdelingsche blikken naar de menschen om je heen, met de duidelijke bedoeling de menschen iets aan 't verstand te brengen, namelijk dat de eerste leelijk en de andere mooi teekent.

Hoe je dit nu zegt doet er niet toe, je lezer ziet alleen dat je bedoeling in tegenspraak is met je woorden.

Bovendien je hebt vroeger wèl gevochten, wèl aan 't verstand willen brengen, wèl het mishebben van anderen aangetoond - dat hebben wij allen. Vind je dat nu verkeerd en wil je nu voortaan anders, schrijf dat dan op een stuk papier en houdt dat in je zak. Of zeg ten minste: ‘kijk! vroeger deed ik zoo, maar ik vind het eigenlijk beter anders te doen’.

Nu laat je niet alleen jezelven maar ons allen voor Piet Snot staan. Jezelven met je stukken, in de N.G. over poëzie, Kloos met zijn kronieken, de Stemmingen met hun kunst-kritieken.

Dat jou dat voor jezelf niet schelen kan, is jouw zaak, tegenover de anderen is het niet vriendelijk.

Je moet ook niet vergeten dat wij er nog lang niet bovenop zijn, - dat wij nog lang niet sterk genoeg zijn om kromme sprongen te wagen en dat het publiek ons niets vergeeft.

Dat het dus niet meer dan verstandig is goed op onze woorden te passen, voorzichtig te zijn, dat we de kracht van ons optreden niet verzwakken. Je

hebt zelve tegen Netscher betoogd, dat het kinderachtig is uit een zoogenaamd principe de menschen vijandig en onze zaak onmogelijk te maken.

Jouw principe is in deze kwestie dat je wilt zeggen waar je lust in hebt. Nu vind ik het niet verstandig dat te doen, als het onnoodig en nadeelig voor ons allen is.

Bovendien herhaal ik dat je geen journalistiek moet schrijven. Laat dat aan Goes over. Zoo'n geldgebrek heb je ook niet, dat je het daarom alleen doen zou. Ik herhaal dat jouw werk niet geschikt is voor koeranten. Je moet als persoon gezien worden, heelemaal, - in fragmentjes ben je niet te apprecieeren. Een koerantenlezer die nu en dan een stukje van je ziet, lacht en haalt de schouders op voor dingen die een N.G. lezer heel goed begrijpt: Voor mij hinderde mij je stukje volstrekt niet, wel had ik het land toen ik het las omdat het daar in de Amsterdammer stond.

Nu moet je het bepaald goed van me vinden dat ik je dit allemaal geschreven heb - bovendien moet je me gauw antwoorden. Ten minste zoo gauw als je goed weet dat je niet meer wrevelig bent om de zotheden van Chap.

FR.

Van Deventer wendde zich tot het centrale punt der Nieuwe Gidsers, den schilder Willem Witsen, aan wien hij uit Amsterdam d.d. 11 April '88 schreef:

[11 apr. 1888]

Amice,

Een enkele vraag betreffende het incident Verwey. Heb ik verlof om bij voorkomende gelegenheden gebruik te maken van hetgeen *gij* over de zaak gezegd hebt, eergisteren toen ge koffie kwaamt drinken. Heb ik verlof uw meening te refereeren, dat U Verwey's daad niet verwondert, en dat ge gelooft dat hij nog wel erger dingen doen zal, omdat het hem alleen te doen is zooveel mogelijk opgang te maken? Ik heb natuurlijk het recht niet U te embrouilleeren in een geschil, dat u niet aangaat, doch het kan zijn dat het u niet schelen kan, en mij kan uw uitlating wellicht te pas komen.

Het is niet onmogelijk dat ge dezer dagen een schrijven ontvangt van Kloos, waarin ge kategorisch voor de vraag gesteld wordt Verwey of van Deventer; althans dat is Jan Piet [Veth] overkomen, die geantwoord heeft dat hij voor zich noch lust had met de N.G., noch lust met mij te breken. Indien gij voor het dillemma wordt gesteld, geef ik u volkomen vrijheid te handelen als u het beste voorkomt, zonder vreeze mij te kwetsen. Ik verlang van niemand, die buiten het geval staat; dat hij er zich goed genoeg inwerkt om een oordeel van waarde te hebben en ik verlang evenmin van menschen die er buiten staan, dat zij om mijnentwil schade lijden.

Groote God, wat is die vloo een olifant geworden. Het is wel treurig gesteld met een kring, waarvan de leden over elkanders doen geen meening

mogen hebben en die uitspreken zonder geëxcommuniceerd te worden. Ik heb Kloos permissie gegeven om mij aan Verwey op te offeren; hij heeft het gedaan en naar ik eerst meende en goedkeurde als opportunistische politiek, doch nu ik merk dat hij het uit sentiment heeft gedaan, is mijn respect voor zijn persoon heel wat verminderd. Bah! hoe min iemand te haten, die op zijn allerergst een verschoonbare overdrijving heeft begaan, ter wille van een gemeene streek van een ander. Ik geloof dat hij maniak is geworden, hij lijkt op een dollen stier, die een visioen van een rood lapje heeft en dat overal ziet. En daags te voren schrijft hij nog dat hij mijn persoon en werken in de lange jaren van omgang heeft leeren waardeeren. En nu ben ik ineens de grootste smeerlap, die rondloopt, geloof ik.

De Poort-gezelligheid is zeker wel verminderd. George [Breitner] wil er niet meer komen, en de anderen zullen ook niet allen met de meest vriendschappelijke gevoelens bij mekaar zitten.

Ach die arme Hein [Boeken]; die kwam zoo vroolijk uit Parijs en viel dadelijk met zijn neusje in de mot. Enfin, hij heeft me lang verteld van zijn ervaringen en genoegens. Hij heeft dikke wangen gekregen en de kunst om groc te drinken verleerd. Beide zaken zullen wel veranderen denk ik. Samson komt me weer masseeren, en belooft me deze week hersteld te zullen afleveren. Ik zal een dikke stok meenemen als ik uitga.

Dus je schrijft me, wat ik doen mag, niet waar? Je hebt ook vrijheid om dezen brief te laten lezen.

Je CHARLES

11/4/88 Amsterdam 25 Hemonystraat

Drie dagen later schrijft hij opnieuw aan Witsen:

[16 apr. 1888]

Amice,

Om je niet in de eventueele illusie te laten, dat jouw brief aanleiding of oorzaak is geweest tot wat ik op mijn briefkaart meldde, zal ik je met een enkel woord den toedracht der zaak melden. De waarschijnlijkheid op reconciliatie is verschuldigd aan het verstandig gedrag van Jan Piet, die gisteren Verwey opzocht en een lang gesprek met hem hield, waarin zij elkaar veel verklaarden, zoowel wat de hangende zaak aangaat, als de verhouding die in de laatste maanden tusschen hen beiden bestond, zoodat voor hun beider relatie het laatste incident heel wat zuivering heeft teweeg gebracht. In den loop van hun onderhoud sprak Albert zelf op zulk een wijze over zijn artikel in de A., dat er voor mij geen redenen meer bestonden mijn beschuldigingen vol te houden. Ik heb hem dit geschreven, en tevens mijn leedwezen betuigd, dat ik hem onaangename oogenblikken had bezorgd om een daad, die volgens zijn eigen meening niet in volle ernst was bedreven, zooals ik meende. En hoewel ik nog geen antwoord van hem heb ontvangen, geloof ik en Jan Piet gelooft het ook, dat mijn schrijven hem voldoen zal.

De eenige verstoorde is op het oogenblik Kloos, die blijft volhouden, dat niemand met mij mag omgaan, die met Verwey wil omgaan, een eisch, die door V. zelf ridicuul wordt gevonden. Vergun me over de houding van Kloos een en ander te zeggen, ook in verband met hetgeen in je brief stond.

Het is in de eerste plaats onjuist om te zeggen, dat ik voor de heeren Stemming[1] 'in de bres ben gesprongen'. Ik heb in geenen deele die heeren verdedigd; ik heb alleen mijn opinie aan Verwey medegedeeld. Als men daartoe niet het recht heeft - then fall Caesar. Indien een deel van Kloos' woede op mij daaruit voortspruit, dat hij knorrig is wijl ik hem soesah heb berokkend dan is hij zoowel tyranniek, als onvriendschaplijk. Want indien hij niet wil, dat ik eerlijk ben, is hij tyranniek; indien hij boos wordt over de soesah is hij onvriendschaplijk. En dit laatste is hij om andere redenen in den hoogsten graad geweest; ik zou haast zeggen verraderlijk onvriendschaplijk. Want door mij eerst vriendschaplijk te schrijven heeft hij mij uitgelokt hem te schrijven, zooals een vriend schrijft aan een vriend, dien hij onderstelt dat met goeden wil zal lezen. Die goede wil heeft geheel ontbroken, en dus kan ik beweren, dat zijn eerste brief een guêt-apens is geweest. Wilt ge een bewijs van het ontbreken van den goeden wil? Ge weet, wanneer men tegen iemand zegt, 'je bent een ploert', dan beteekent dat in 99 der 100 gevallen,: 'ik vind dat jij een ploertigen streek hebt gedaan'. En dit zou iemand, die met een klein beetje gezond verstand las en wat goeden wil, er terstond in zien. Doch Kloos heeft mijn uitval tegen V.: 'je bent een p...' opgevat au pied de la lettre, zooals blijkt uit den bezopen brief, dien hij Jan Piet heeft geschreven.

Ik ontken voorts dat in mijn brief aan Kloos geïntendeerde onaangenaamheden over hem stonden, en het is al weder zijn despotisme, dat woedend wordt en bloed gaat ruiken, zoodra men tegen zijn daden argumenteert.

Indien hij over mij had gedacht, zooals hij in zijn eersten brief schreef, dan zou hij bij mij gekomen zijn, of nog eens geschreven hebben, om zich te kunnen, overtuigen of sommige uitdrukkingen ook door een misverstand waren ontstaan of hoe ook. En nu hij dat niet heeft gedaan, weet ik hoeveel zijn vriendschapsbetuiging te beteekenen heeft. Maar hij wil dat zijn vrienden zijn slaven zijn, die wel hem helpen mogen, maar geen zelfstandige opinie hebben of uiten. Ik zal hem zeker geen excuus vragen. Ik acht het om zijn houding dan ook onjuist van jou om te zeggen, dat *ik* de hoofdoorzaak van het geschil ben geworden, *ik*, die niets heb gedaan, dan [wat] iedereen altijd moest doen; doch Kloos is de oorzaak met zijn belachelijke aantreklijkheid en tyrannie. En misschien heeft hij het ook nog op zijn rekening, dat ik het gezelschap van Hein zal moeten missen, die me gisteren komt vertellen, dat hij vreest als eerlijk man niet tegelijk met Verwey en met mij te kunnen omgaan.

Je ziet dus, wanneer je hier komt, is waarschijnlijk het grootste gedeelte

1 Onder dit pseudoniem, maar met verschillende voorletters, schreven M.v.d. Valk en J. Veth.

van het gezelschap verzoend met elkaar, en de zaak is dus beter gegaan dan te verwachten was.

Het is godlijk weer van daag, en misschien ga ik van avond eens de vaas van het Alhambra [café-chantant in de Nes] bewonderen.

Tot ziens

CHARLES

Hein komt juist en is reeds verzoend. Prosit.

Nog den volgenden dag deelde Van Deventer aan Witsen mede, dat hij dien dag van Verwey en Kloos 'vredeplichtende brieven' had ontvangen. 'Het conflict is dus geëindigd, maar ik heb aan Kloos geschreven, wat ik jou schreef, nl. dat ik minder vriendschaplijk voor hem gevoel, dan vóór het geschil'. Deze brieven bevinden zich in het Willem Witsen-archief (75 C 51 c)[1].

Het optimisme van Charles van Deventer, dat het grootste gedeelte van het gezelschap met elkaar verzoend was, bleek slechts ten deele waar. Huizinga in zijn *Leven en Werk van Jan Veth*, wijst er op, dat dit 'eerste ernstig conflict' wel terstond bezworen, werd, 'maar beteekende toch het einde van zijn [Veths] groote vriendschap met Kloos'[2].

1 In het Copieboek van *De Nieuwe Gids* (69 E 14) bevindt zich een ongedateerde brief van Kloos aan Van Deventer met de gedrukte cijfers 262-267. Pagina 262 is verminkt. Met potlood in het handschrift van Jeanne Kloos staat 'niet' met drie strepen en de bijvoeging 'niet verzonden', eenmaal onderstreept. De brief staat tusschen een van 15 April en 7 Mei 1888 (abusievelijk 1887).
Van Deventer had over deze quaestie, die hem hoog zat, ook aan Van Eeden geschreven (F.v.E.-archief) en voegde er een copie van een zeer scherpen brief aan Verwey bij. In het artikel *Uit de brieven van Charles van Deventer aan Frederik van Eeden* (S.M. Noach, *De Gids*, Maart 1941) citeert Noach uit die correspondentie. Van Eeden heeft vermoedelijk aan Van Deventer verzocht zijn woorden terug te nemen, zegt de schrijver, die dan het begin en het slot van den brief van 4 April 1888 overdrukt. In verband met het reeds afgedrukte schrijven van 9 April van Van Eeden aan Verwey is de bewering van Van Deventer over Van Eeden niet juist, tenzij Van Eeden er toe gekomen is door de opmerking van Van Deventer toch aan Verwey te schrijven. Het begin luidt: 'Ik ben je zeer dankbaar voor je ernstigen en vriendschappelijken brief, maar ik kan tot mijn spijt in je voorstel niet treden. Om je de waarheid te zeggen zie ik in jouw raadgeving een openbaring van een eigenschap, die ik nooit in je heb kunnen goedkeuren en waaraan wellicht het gansche incident Verwey te wijten is, de neiging om niet te zeggen aan je naaste kennissen en vrienden, wat je van ze denkt.' Aan het slot schrijft Van Deventer: 'Ik reken op jouw gezond verstand, dat je zult inzien, dat ik gelijk heb, al geeft de zaakje moeilijkheden. En nogmaals, mocht het om Verwey te appaiseeren noodig zijn mij te excommuniceeren, dan zal ik dat niet kwalijk nemen. De N.G. zal niet veel aan mij verliezen'.

2 In *De Nieuwe Gids*, jrg. 1928 I blz. 456 e.v. heeft Kloos een *Literaire Kroniek* gewijd aan Huizinga's *Leven en Werk van Jan Veth* en daarin meer over zichzelf dan over het boek geschreven. Maar het geheugen van Kloos heeft hem ook hier ten deele in den steek gelaten. Kloos zegt, dat hij 'najaar van 1888 en begin van 1889, te Londen' woonde. Hij vertrok, gebracht via Vlissingen door Van Eeden, op Zaterdag 20 October en was zeker half December terug te Amsterdam. Ook de bewering, dat de redactie hem verzocht naar Holland terug te komen is, zooals later uit de briefwisseling en Kloos eigen epistels zal blijken, onjuist.
Het conflict met Van Deventer, waarin o.a. ook Veth gemengd werd, ontstond in April 1888. Daarna heeft Veth nog jaren aan *De Nieuwe Gids* meegewerkt en Kloos geholpen bij zijn werk voor de *Amsterdammer* (Zie hoofdstuk XIV). Het vers tegen Veth, waar Kloos over schrijft, verscheen in *De Nieuwe Gids* van Juli 1894 (9e jrg. II, 1894, blz. 201), dus toen in het tijdschrift de scheldsonnetten verschenen. Het werd geschreven naar aanleiding van de onheusche behandeling, die Veth een Zeeuwsch meisje, mej. Pijnappel, waar Kloos mee verloofd was, en die bij den schilder logeerde, had doen ondergaan. Kloos speelde ook hier weer de mooie rol.

De houding van Kloos ter verdediging van Verwey was van dien aard, dat het op bedenkelijke tyrannie ging lijken, alsof Verwey taboe was, en men zou zelfs geneigd zijn aan iets anders te denken van den kant van Kloos, omdat het bekend is, dat dergelijke afwijkingen bij drinkers voorkomen.

Dit zal ik, aan de hand van de door Uyldert gepubliceerde brieven en mededeelingen, aantoonen. Maar vooraf moet gewezen worden op de ver-

Veth heeft in een brief van 3 Januari 1896 aan Witsen een uiteenzetting gegeven van de wijze waarop Tideman, Kloos en anderen, die hij niet noemt, tegen hem zijn opgetreden in dien chaotischen tijd.

schijning van den roman *Een Liefde* van Lodewijk van Deyssel, kort voor dit conflict van de pers gekomen. Ook dit boek verwekte in Nieuwe Gidskringen een opschudding, die er op wees, dat de heeren het niet eens waren. Albert Verwey schreef er een brochure over, *Mijn meening over L. van Deyssels Roman 'Een Liefde'*.; Kloos wijdde er een *Literaire kroniek* aan en Frederik van Eeden een opstel, eveneens in *De Nieuwe Gids* onder den titel *Een onzedelijk boek*, waarin het beeld van de waterlelie werd gebruikt (*N.G.* 3e jrg, deel II, 1888). Aan Verwey schreef hij over de geheele figuur van Lodewijk van Deyssel; eerst over het opstel *Zolaas laatste werk: La Terre*' (*N.G.* 3e jrg deel I, 1888) en later over zijn roman (F. van E.-Genootschap, Juni 1948):

Bussum, 3 Februari 1888

Ziehier een brief - zoomaar - omdat ik reeds eenige middagen bij Fricke heb zitten kijken - en vrees het morgen weer te zullen doen. De aflevering is mij erg meegevallen, alleen leek hij mij erg kort omdat ik mijn eigen gezanik natuurlijk oversloeg - en dat is nog al een onbehoorlijk groot stuk.

Het zal met de ergernis over v.D. nog al losloopen. 'Het is toch mijn auteur niet' hoorde ik van middag iemand zeggen. De man die het zee, had er schoon gelijk mee. Maar ik geloof dat het hooge, het sterke, het geweldige van v.D. de menschen genoeg zal overdonderen, om ze min of meer beteuterd te laten staan en ze hun scheldwoorden binnen te laten houden. Ze zullen vaag beseffen, dat met zoo iemand al is hij hun erg onaangenaam, geen gekheid te maken valt. Je begrijpt wel waarom ik zoo bedenkelijk deed over dat stuk. Als de N.G. alleen voor ons plezier, voor een onder-onsje bestond, zou ik natuurlijk zoo niet gedaan hebben. Maar wij willen in de menschen staan, en blijven staan - midden in dien grooten bekrompen vijandigen troep. Dan heb je een van twee dingen noodig, of tact, of zooveel kracht dat tact niet noodig is. Ik heb meer met allerlei menschen omgegaan, ik ben gemakkelijker met menschen en heb meer instinctief begrip van 't geen hen aangenaam of onaangenaam is. Daarom ben ik altijd het heilige boontje onder ons, voor hen. Daarom ook verschrok ik zoo bij dat stuk. Maar ik herhaal het, van Deyssel is sterk genoeg, of liever zijn kracht is imposant genoeg - men zal veel stilletjes mompelen

en pruttelen en proesten onder elkaar - maar ze zullen te beteuterd staan om hardop te durven lachen of jouwen. Het ooievaar-kritiekje heb ik aan Kit en Martha voorgelezen en ze hebben er erg om gelachen. Het laatste vind ik toch niet goed - te ruw en niet grappig genoeg.

Ik heb mijn hoofd vol van deze kwesties. Ik vind het alles ontzachlijk moeilijk - soms kan ik er heelemaal niet uitkomen. Ik heb nooit van mijn leven zooveel moeite gehad met mijn begrippen over één mensch en één soort kunst. Ik wil over V.D. schrijven, over het onaangename in zijn kunst, over de onzedelijkheid ervan. Jelui kunnen dat niet zoo voelen als ik - omdat jelui geen van allen een jeugd heb gehad als ik. Een jeugd in de gewone, kalme, beschaafde omgeving van een provincie-stad - en voor al een jeugd, waarin mijn voornaamste en intiemste omgang altijd met ontwikkelde meisjes is geweest, - niet nu en dan, maar altijd door; vanaf mijn eerst begrijpen tot nu toe heb ik altijd met vrouwen omgegaan van de beste, zuiverste soort, - dat geeft een heel eigenaardige turn of mind. Let wel: voordat ik Kloos en jou kende, heb ik onder mannen mij *altijd alleen* gevoeld, alleen vrouwen hebben mijn binnenste hart gekend. En ik ben met die vrouwen opgegroeid, vreemd en afkeerig van de gansche mannenwereld, die voor jelui eigenlijk *de* wereld was. Nu heb ik mij ook gegeven aan jou, aan Kloos, aan Jan Piet en ik hou van jelui allemaal. Maar soms schud ik het hoofd voor mezelven en ben bang door te praten - alsof ik een vreemdeling was die weet dat het dwaas zou zijn deze menschen de heerlijkheden van zijn lief geboorteland te vertellen.

Weet je wat nu eigenaardig is, dat er twee personen onder ons zijn met wie ik mij meer thuis gevoel, alsof ik landgenooten in hen zag. Dat zijn Jan Piet en Ietje Israëls. Ik geloof stellig dat het komt omdat de omgeving van hun jeugd het meest op de mijne leek. Ik zeg niet, dat ik daarom meer van hen houd, maar ik gevoel mij gemakkelijker met hen. Ik heb echter gemerkt dat zij het onaangename in V.D.'s kunst heelemaal niet voelen als ik.

Of het nu oude Kristelijkheid, of oude romantiek of wat anders is, het doet er niet toe - ik voel het en heel sterk - en het komt er voor mij op aan te weten wat ik voel. En dit is van belang omdat men dezelfde aandoeningen bij verbazend veel menschen in allerlei vormen terugvindt. Het is heel mooi te zeggen dat een schrijver niet sympathiek behoeft te zijn - zoolang het een schande is te lijken op, sympathiek te zijn met, de groote menigte, zoolang de menschen die men gewoonlijk sympathiek noemt, heel vervelend en dus voor ons anderen niet sympathiek zijn. Maar het kan niet, te zeggen die man is mooi maar voor mij niet sympathiek. Dat is toch goed beschouwd onzin. Het stuk van V.D. onderstelt van begin tot eind dat een aantal menschen nu of later denken zooals hij en dat het bepaald uitsluitend goed is, zus of zoo te denken en te gevoelen. Zoo is het ook in jouw brochure. En nu verlang ik te weten waarom zoo ontzettend velen niet voelen zooals hij of jij en waarom het beter zou zijn als zij dat wèl deden.

Kloos heeft een flinke kroniek geschreven - maar lang niet genoeg. Hij

heeft enkele opinies van enkele menschen weerlegd - heel goed en aardig, maar mij geeft hij niet veel waar ik wat aan heb. Dat aanspraakje aan die lieve mevrouw - die hij heelemaal niet kent - in dat boudoir - waar hij stellig nooit geweest is - vind ik eigenlijk wel een beetje onnoozel. Dat raakt de kwestie nu in 't geheel niet. Waarom neemt hij zoo'n mal conventioneele figuur, een plaatje uit het Humoristische album? En waarom gooit hij dat arme mensch naar 't hoofd, ‘dat ze er dan maar witte papiertjes over moet laten plakken’. Is dat een repliek tegen iemand die sommige stukken leelijk vindt in een boek? Schrijf jij ze niet, zou 't mensch zeggen en daar heeft ze voor haar doen gelijk in. Zoo zou Beets je wel even nijdig kunnen toesnauwen al zijn najaarsbladen maar wit te beplakken, als je ze niet mooi vindt. Doe 't zelf, ouwe heer, zou je zeggen. En bovendien het *zijn* geen lieve mevrouwen, in boudoirs, die zich hoofdzakelijk ergeren. Het is het heele Nederlandsche volk op een stuk of tien na. Dit mag nu aan 't Nederlandsche volk liggen, maar breng hen dat dan aan 't verstand. Ik heb volstrekt geen boudoirs en met mijn arme handen en oogen in meer vuil gezeten dan jelui een van allen. Kloos ging dood als hij één dag moest doen wat ik 6 of 7 jaar gedaan heb.

Waarom dan, - *dat* had ik nu van Kloos willen weten - waarom zou ik nooit geschreven hebben wat Karel schreef - al had ik het gekund? Waarom benauwt het mij als ik aan Hans denk en aan dat boek?

Neen! God bewaarme neen! dat is geen kwestie van convenance, van conventie, van fatsoen, van opplaksel, - dat zit heel diep. Maar ik weet niet wat het is en ik wou dat weten.

Ik zal trachten erover te schrijven. Maar ik heb nog zooveel te doen. Ik heb alweer een boekbeoordeeling klaar over Florentijn.

Over één ding in de aflevering heb ik mij boos gemaakt. Is die mijnheer Gerritsen wel goed in zijn kersepit? 't Is waarachtig compromittant. Daar staat de goede, dikke Versluys midden in zijn eigen uitgave als een snotjongen aangebulderd te worden door een vreemde kwiebes - en nog al onder het deftige motto: boekbeoordeelingen. Had die sinjeur niet even naar Hemony 13 kunnen gaan en vragen: ‘zeg eens dikkert, hoe zit dat?’ in plaats van met veel poeha eenige bladzijden van ons tijdschrift met heelemaal onbelangrijke inkwisities te vullen en Versluys en ons tot risée te maken? Dat jelui daar niet op gelet hebben. We moeten met die politieke vrienden van Goes wel eens voorzichtig zijn. Daar zijn geloof ik suffisant rare sijzen bij.

Ik hoor dat Kloos niet thuis eet tegenwoordig. Vraag hem of hij nog eens met mij mee gaat.

Tot ziens

FREE

Van Deyssel was zeer ingenomen, met de brochure van Verwey en ook de vader van Thijm. De brieven, die Uyldert afdrukt (blz 166 e.v.), spreken van ‘Je hebt me een enorme vreugde bezorgd’ en na vijf maanden o.a. deze prachtige omschrijving: ‘Mijn roman is verleden winter een koertizane geweest, door velen genaderd. Een staljongen is er fluitend langs gegaan en heeft met paardevijgen gesmeten, dat was de Beer; een harlekijn heeft een lange-neus tegen haar getrokken en heeft, haar zijn rug toe keerend, een slag op zijn billen geslagen, dat was Rössing; een notaris heeft een gewichtig gezicht gezet en heeft zijn neus opgetrokken, dat was van Hall; een oolijke rentenier heeft zich bij haar opgehouden en haar even geliefkoosd en ruim betaald, dat was De Koo; een aanzienlijke vrouw is haar in een landauer voorbij gereden en heeft haar gelorgneerd en gezegd: de vrouw is niet leelijk, dat was Van Eeden; een klein zusje uit d'r ouderlijk huis heeft tegen haar gebluft: wij komen toch van onder het zelfde dak van daan, hoor je, dat was Netscher; een hertog heeft met haar gesoepeerd en haar fijnen wijn geschonken, dat was Kloos; een koning heeft een groot paleis gebouwd voor haar en heeft de deuren wijd opengezet en uit de marmeren vestibule vol bloemen en groen en goudene kaarsenkronen heeft hij gezegd toen zij voorbijging: Kom binnen, want je bent mooi’.

Om de geschiedenis even vooruit te loopen: men zal zich herinneren, dat Verwey, na het uittreden van Paap als redacteur van *De Nieuwe Gids* tegen de benoeming van Lodewijk van Deyssel was. Na de débâcle van dat tijdschrift in 1894, richtte hij met Van Deyssel het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* op; hij was het, die in het najaar van 1898 het geld bijeenbracht voor de koperen bruiloft van Van Deyssel, waarvoor deze een lijfrente van 850 gulden 's jaars (kapitaal 17.000 gulden) en een huis van 7000 gulden te Baarn werden geschonken. Toen ook tusschen hen oneenigheid ontstond, schreef Van Deyssel aan Kloos den volgenden brief, die zeer karakteristiek is, juist in verband met de hierboven geciteerde brieven aan Verwey over diens brochure. Men vraagt zich alleen af of Kloos met een bepaald doel deze mededeelingen aan Van Deyssel heeft gedaan, nl. om tweedracht tusschen hen te zaaien. Zijn gevoelens ten opzichte van Verwey zijn overigens bekend. De brief luidt (69 E 7):

Baarn, 21 Januari 1904

De quaestie, die ik heb met Verwey en waarover ik je, meen ik, reeds het een en ander heb meêgedeeld, wordt nu onderworpen aan een arbitrage. Twee punten, die ik daar te berde hoop te brengen om de waarheid aangaande V's houding tegenover mij te doen blijken, put ik uit mededeelingen van U en je getuigenis zoû, indien gij zoo goed wildet zijn, mijn bewering kunnen schragen.

Het eerste is: heeft niet Verwey de in het voorjaar van 1886 verschenen brochure, door u met hem geschreven over ‘De Onbevoegdheid der Holl. Literaire Kritiek’, bij gewerkt, - met name hoofdstuk IV daar later ingelascht - op dat die brochure gelijken tred zoû houden met mijne gelijk-

tijdig verschijnende brochure ‘Over Literatuur’, - daartoe in staat zijnde, wijl ik aan hem mijne brochure vóor den druk had voorgelezen?[1]

Het tweede is: Heeft niet Verwey zijne in 1888 verschenen brochure ‘Mijn meening over L. van Deyssel's Roman Een Liefde’ geschreven met het, door hem aan u kenbaar gemaakte, doel, de beteekenis door het publiek aan dien roman te hechten, te verzwakken?

Gaarne vernam ik of op dit punten-tweetal door mij op uw getuigenis mag worden staat gemaakt.

Van mijn bijdragen, voor den *Nieuwen Gids* van Februari en Maart door u aanvaard, ontving ik tot dus ver geen proef. (Sta mij toe, U dit met-een hier even te melden).

Met hartelijke groeten aan Mevrouw en je zelf
t.t.
KAREL ALB. THIJM.

1 Merkwaardig is de noot in het artikel *J.A. Alberdingk Thijm en de roman ‘Een Liefde’* van Harry G.M. Prick in *De Nieuwe Taalgids* van 1954, waarin staat, dat Van Deyssel het voorlezen aan Kloos, Erens en Verwey staakte, ‘omdat hij bevreesd was dat zijn toehoorders iets van zijn fantasieën zouden kunnen overnemen. Deze vrees betrof in 't bijzonder Verwey’ [.....] Bleek dus reeds in het voorjaar van 1886, dat Van Deyssel wantrouwig was ten opzichte van Verwey, dit herhaalde zich in 1899. Ik beschik uitsluitend over de lezing van Verwey wat de verwijdering tusschen hem en Van Deyssel betrof. In een brief van 17 Febr. '04 vertelde Verwey aan Prins het volgende: 'Begin 1899 heeft Thijm mij geschreven dat ik sommige verzen gemaakt en in 't tijdschrift geplaatst zou hebben na zijn stuk Cesar te hebben gelezen, en wel met de bedoeling om dat stuk tegen te werken. Toevalligerwijs kon ik met het boek van de uitgevers, mijn handschr. en een briefkaart van Thijm bewijzen dat dit niet zoo was. Thijm evenwel wou mijn bewijs niet zien, omdat hij bij blijkend ongelijk *zijn geloof zou verliezen in zijn kritiek*.
'Hoewel hij zich schijnbaar met mij verzoend had en mij had verzocht over de zaak te zwijgen, bemerkte ik in 1902 dat hij de beschuldiging tegen Van Looy en tegen Groesbeek had herhaald. *Deze* zaak heb ik voor arbiters gebracht. Thijm tracht, en met succes, te ontkomen aan hun uitspraak. Zij, Verster, Tak en Van Looy hebben mijn bewijs gezien, en aan elkander te kennen gegeven dat mijn weerlegging afdoend is, maar het komt niet tot een uitspraak, en ook bewijzen zij Thijm niet de vriendendienst hem van zijn waan te genezen door hem mijn weerlegging te toonen.
'Dit nu, dit laatste, is het eenige, wat, dunkt mij, gedaan kan worden. Wilt ge dat doen - we konden er over spreken, maar dan zoudt ge eerst de bescheiden die nu bij Tak zijn, moeten zien.
'Verhelen kan ik evenwel niet dat mij Thijms heele grief een voorwendsel lijkt. Thijm is geprikkeld door mijn werkzaamheid. Hij vindt bij mij voor zijn eigen werk niet de bewondering die hij het waardig vindt. Hij wil van mij af en zich een kring vormen onder het groote publiek. Al zijn streven is sints lang erop gericht om bij dat publiek te winnen wat hij bij de weinigen aan het verliezen is. Ondanks mijn vriendschap voor hem heb ik niet langer met hem kunnen meegaan. Ik acht hem een gevaar voor de toeneming van onze letterkundige kunst.
‘Het zal er wel op uitloopen dat hij zijn eigen weg gaat, door een eigen tijdschrift uittegeven of zich te verbinden aan Gids en Groot-Nederland. Ik ben daarentegen van plan de uitgave van een Algemeen Tijdschrift, 't zij dat De XXe Eeuw zal heeten, of een anderen naam krijgen, -1 Jan. 1905 alleen voorttezetten’.
In een vorigen brief aan Prins van 4 Jan. '04 had Verwey ook over deze verwijdering geschreven op een vraag van Prins en daarin o.m. vermeld, dat Van Deyssel ‘onder den titel van Cacografiën parodieën op verzen van mij in de XXe Eeuw gezet’ had. Deze verzen droegen den titel ‘Cacographiën Voorbeelden van wel regelmatige, maar slechte, wijl niet geïnspireerde dicht-kunst’. Ze werden opgenomen in de Augustus-aflevering van 1903 en droegen de namen: ‘Aan een meisje. Bij eene schilderij van Q’ en ‘Paasch-genoegen’. Het eerste is een sonnet, het tweede een rijmloos vers.

VIII Nieuw Holland en de brieven Van Kloos en Van Deyssel

Wanneer men de vraag stelt in welk jaar Lodewijk van Deyssel *Nieuw Holland* heeft geschreven, zou men kunnen wijzen op het door den schrijver zelf gemelde jaartal 1884. Maar is die tijdsaanduiding juist? Dat artikel werd voor het eerst gepubliceerd in den eersten bundel *Verzamelde Opstellen*, die in 1894 is verschenen.

De veel te gauw vergeten scherpzinnige criticus W.G. van Nouhuys heeft in zijn bundel *Studiën en Kritieken*, in 1897 verschenen, over deze ontboezeming van Van Deyssel geschreven en er een bijzondere ontdekking over gedaan. Hij schrijft, dat 'een bewonderaar van den schrijver in de Nieuwe Rotterdamsche Courant er op (heeft) gewezen hoe merkwaardig het is, dat Van Deyssel toen al geheel en al voelde wat hij later als redacteur[1] van de Nieuwe Gids zou moeten zijn - of iets dergelijks, - ik citeer uit mijn geheugen.

'Voor mij is dit niet het eenige, zelfs lang niet het meest merkwaardige van dit opstel.

'Dat zit voor mij in het profetische!

'Want in dat artikel - en dus in 1884 - spreekt de auteur al over het blad *De Lantaarn*, dat eerst - let wel! - in '85 zou verschijnen en noemt hij als medewerker daaraan Engelbert de Chateleux, terwijl diens eerste artikel in dat blad eerst in het najaar van '85 zou worden opgenomen! ... Wat nog sterker is - hij maakt zich een jaar vóor het verschijnen van het blad al woedend op de wijze waarop De Vos en Berckenhoff het redigeeren zullen, en voorziet dat De Chateleux - tusschen twee haakjes: in een bizonder mooi geschreven causerie - een heiligenhuisje, het hooggeprezen naturalisme zal aanranden. Wel jammer is het dat zijn profetenblik getroebeld werd door boosheid, anders had hij misschien in '84 ook al opgemerkt dat de toekomst De Chateleux in het gelijk zou stellen met zijn bewering, dat het naturalisme dood zou gaan aan systematische eenzijdigheid'.

Toen de tweede druk van den eersten bundel in 1899 verscheen, had Van Deyssel de bedoelde passage geschrapt en dus bewust meegewerkt om aan het jaar 1884 te doen gelooven. De passus, dien men alleen in den

1 Dit is een vergissing. Van Deyssel was geen redacteur, wèl medewerker van *De Nieuwe Gids*.

eersten druk vindt, dient hier voor beter begrip van de feiten te volgen:

'En zou ik nu nog verder dalen in het akelige huis onzer letterkunde, dalen tot onder het grauwe plaveisel, om nu eens en voor goed mijn kringetjes te spuwen in de beerput en het vuile gootsteenwater, waar mijn schoenen morsig worden en ik misselijk van den stank?

'Jan C. de Vos, Berckenhoff, Engelbert de Chateleux, theoristen over literatuur. Ik zal voor één keer notitie nemen van hun bestaan, al doet men meestal 't best met op straatjongens, die met ratten spelen aan 't riool en u iets naschreeuwen, niet te letten. Deze drie lieden waren of zijn of zullen zijn van het blad *De Lantaarn*. Viezer ellendelingen, kwaadaardiger kakelboefjes, laffer, walgelijker beroerlingen kan ik mij moeyelijk denken. Ik heb mij eens in de komedie verrekt van het gapen, toen werd er een stuk gegeven dat *Suze* heette of *Suzanna*, het was gemaakt door den auteur J.C. de Vos. Maar dat was nog zoo erg niet. Maar waar deze van nietige verwaandheid en dierlijke domheid tot iets als een gevilde kalfskop zich opzettende lammeling het onmogelijkste figuur maakt, dat is waar hij tegen de jonge literatuur ten onzent te velde trekt met zijn van nijd verwrongen smoel, gedragen door het puistend naargeestige ventje Berckenhoff en den stumperigen onbeholpen en grenzeloos onverstandigen Engelbert.

'Deze wangroei, dit mossel-drieling doet in zijn zich klonterig uitbrakende lammenadigheid zien, hoe slecht of het is om andere schrijvers maar te gaan imiteeren, als men niets van zich zelf heeft. Zij imiteeren Multatuli en Huet, Jan C. de Vos en Engelbert Multatuli, Berckenhoff Huet. Maar 't is pis, 't is pis. Dit alles stinkt een uur in den wind. Ik ben er dan ook vies van en hoop er nooit weêr langs te komen'.

Prof. dr C.G.N. de Vooys heeft in 1923 in zijn vaak geciteerd artikel *Uit de voorgeschiedenis van de Nieuwe-Gids-beweging* (*De Nieuwe Taalgids*, XVIIe jaargang) blijkbaar getwijfeld aan de dateering, zonder van de ontdekking van Van Nouhuys te hebben kennis genomen. Immers hij schrijft: 'Mochten wij ook Van Deyssel's *Nieuw Holland*, dat het jaartal 1884 draagt, tot de voorgeschiedenis van *De Nieuwe Gids* rekenen, dan zou ons nog duidelijker worden dat een breuk met het oudere geslacht onvermijdelijk geworden was'. 'Dit opstel schijnt intussen eerst veel later, in de *Verzamelde Opstellen* gedrukt te zijn. Of het reeds in 1884 in dezelfde vorm bestond en of het buiten de kring van de intieme vrienden bekend was, blijft dus onzeker'. In een noot schrijft prof. De Vooys: 'Volgens een mededeling van de schrijver: 'indien mijn geheugen mij niet zeer ontrouw is, verscheen het voor het eerst in den eersten druk van den eersten bundel'.

Bij de bestudeering van de briefwisseling tusschen Kloos en Van Deyssel - gedeeltelijk gepubliceerd in *De Nieuwe Gids* - werd het mij duidelijk, dat het opstel later geschreven moest zijn dan in 1884. Dr J.P. Boyens, in zijn proefschrift over *Mr Carel Vosmaer* (1931), heeft de stelling verdedigd: 'Het is onwaarschijnlijk, dat de datering 1884 van Nieuw Holland door Lodewijk van Deyssel, juist is'. Welke argumenten hij gebruikt heeft, is mij onbekend.

Colmjon noemt in *De Oorsprongen* enz. als datum begin '86, waarschijnlijk op grond van de mededeelingen van W.G. van Nouhuys.

Van Deyssel woonde omstreeks 1887 in Mont (België) op een berg in de eenzaamheid. De correspondentie van hem met Kloos is in het Nieuwe Gids-archief niet volledig aanwezig. Zoo schrijft Van Deyssel op 21 October 1887 een antwoord op een 'vleyend schrijven' van Kloos van 19 October, maar in het copieboek van Kloos zijn geen brieven aanwezig van 14 Juli tot 23 December 1887.

Van Deyssel heeft de brieven van Kloos bewaard en aan Harry G.M. Prick dank ik dezen merkwaardigen brief op 7 October 1887 geschreven. Merkwaardig, omdat er uit blijkt, dat Kloos zich er op beroemt, dat hij al drinkende en etende zijn werk voor *De Nieuwe Gids* deed. Er is een zekere hoovaardij in den toon van dit epistel, maar het bewijst ook hoe dit uitzonderlijke talent zich te gronde heeft gericht. Alleen om die twee redenen laat ik het document hier volgen:

Nieuwer Amstel, 7 Oct. 1887 Overtoom, stille zij, 62.

Amice,

Het was geen Shelley-niet-teruggeving en ook geen niet-aan-mij-door-jou-bezoek-brenging, die er mij toe dreef je zoolang van antwoord verstoken te doen zijn. De reden was geldiger en komt, permitteer me de psychologische opmerking, meer met mijn geäardheid overeen. Je weet het reeds, voor ik het je zeg - ik was een beetje aan het feestvieren. Mijn beste vriend W.J.v. Westervoorde, die na jou de meest charmante lever is, dien ik ooit het genoegen gehad heb te ontmoeten - na een half jaar van bacchisch samenzijn in deze hoofdstad van het rijk, is hij vertrokken God weet waarheen en niemand weet voor hoe lang. Maar voordat hij uitging in de verre ruimte, hebben wij ter zijner eer nog een aantal malen onze magen overladen met keur van edele spijzen en begoten met paarlend vocht, zoodat ik dagen achtereen bezig ben geweest van den vroegen morgen tot den laten avond mezelf te restaureeren met minerale wateren voor het hoofd en haute fine voor de maag. En daaronder door moest de aflevering van de N.G. geschreven en gedrukt worden. Goes b.v. schreef zijn stuk, na zwaar gedelicateerd te hebben met diverse wijnen bij van Laar, en ik heb de kroniek vervaardigd omringd door mijne pratende vrienden in de veelbezochte Port van Cleef. Ik dronk daar bij voortduring cognac en spuitwater, om de beurt: zoodat ik, evenals een zich bewegende balans, telkens te veel naar dezen of naar dien kant overhelde. Was ik nu te nuchter dan nam ik een teugje cognac, was ik dan weêr te dronken, dan dronk ik daarentegen spuit. En zoo ben ik tusschen de klippen van nuchterheid en dronkenschap, heengestevend naar de voltooide aflevering, die thans ongetwijfeld in je handen is.

Ziedaar waarom ik je niet schreef. De aflevering is onder aanhoudend

gesoupeer, gedineer en gedejeuneer tot stand gekomen, en als er hier of daar een fout in staat, dan ligt de schuld niet bij mij, maar in het een of andere glaasje wijn, dat in mijn hersens is geklommen, en vandaar de werking van mijn bestuur door zijn tegenbevelen heeft verlamd.

Het gaat ons, zooals je ziet, naar den vleesche zeer goed. Wij hebben allemaal een indigestie, en beurtelings, naar het valt, obstructie of diarrhee, tot zelfs Veth toe. Maar nu is hij geëngageerd en drinkt twee grokjes minder op een dag. Ook vriend Roodenburch is getrouwd en van Looy is zijn maagje kwijt.

Na je aldus over de levensomstandigheden onzer vrienden een weinig ingelicht te hebben, heb ik slechts er aan toe te voegen, dat ik 't heel graag zou zien, als je over La Terre schreef, en dat ik je het boek dus, onmiddellijk na de uitgave, zal toezenden.

Maar hoe staat het met jouw roman? Kan ik hem nog beoordeelen voor het Decembernummer?

t.t.

WILLEM KLOOS.

Den Heer Karel Alberd. Thijm

Op 31 December '87 schrijft Van Deyssel een geestigen brief aan Kloos, welke hier volgt (69 E 3):

Luxembourg Belge Mont-lez-Houffalize 31 december 1887

Ach, amice, indien de brievenbesteller van Mont-lez-Houffalize te Nieuwer-Amstel woonde en dichter was en gij waart brievenbesteller te Montlez-Houffalize, wat zoudt ge dan al medelijdend lachen tegen dat ge, op uw dagelijkschen ommegang, mijn huis nog maar in de verte zaagt, om hoe langer hoe meer in uw oogen te ginnegappen naarmate gij nader kwaamt en eindelijk met heel veel moeite uw gezicht strak te houden als ge mij ontmoettet! Wat doet dat mensch raar, zoudt ge denken, wat wil die hollandsche meneer toch van mij, ach heer, die man is stellig bezig mal te worden of heeft een zenuwziekte in de gelaatsspieren. Want hij ziet mij beurtelings zoo tot verliefdheid toe verlangend en zoo fel hatend aan, dat, zoo hij gezond van zinnen is, ik hem telkens voor een sodomieter en voor iemant, die mij vermoorden wil, moet houden.

Ach, amice, gij hebt geen idee welk een importantie die duister-blauwe brievenbestellersfiguur over de wit-lichtende sneeuw dagelijks aankomend uit de verte om hoe langer hoe grooter te worden en eindelijk binnen te stappen, voor mij heeft in de laatste twaalf dagen.

... Misschien zal hij nu een brief van hem hebben ... jà, hij zal stellig

nu een brief van hem hebben ... zoû hij misschien weêr geen brief van hem hebben ... Enfin, de man is binnen, en ik sta met rooye wangen en glimmende oogen hem allervriendschappelijkst te begrijnzen, ik schenk hem vast een borreltje in, terwijl hij in zijn tasch tast. Ik kijk met loerendschuinsche blikken ... De krant, jawel; het Weekblad, jawel, een brief uit Luik, jawel ...

- Vous n'avez plus rien?
- Non, rien ...

Ik ben geneigd hem zijn borreltje in zijn gezicht te gooyen en verwijder mij somber.

... Zoû hij mijn kopie van Versluys gekregen hebben? ... Wat zoû hij er van denken met betrekking tot de mogelijkheid van het opnemen in den N.G.!

... Och heer, och heer, wist ik maar wat!

Amice, schrijf me iets. Want wat deze questie óok pijnlijk voor mij maakt, is dat ik de kopie Nieuw-Holland zoo gaarne zoo gauw mogelijk na mijn roman zag verschijnen. Dus als jullie haar niet willen, zoû ik met den meesten spoed naar een andere manier van uitgeven moeten trachten.

O, duizendwerf benijdenswaardige Lotsy! Met hem korrespondeerdet ge ánders dan met mij, maar *ik* weet niets van Spinoza en van pantheisme.

Ik ben intusschen uit mijn apathie geraakt en weêr druk aan de schrijverij.

t.t.

K. ALB. THIJM

Doortje Vlas heeft Verwey mij geannonceerd. Ik dank je zeer voor het voornemen der afzending. Ik heb echter nog niets gekregen.

A propos. Er zal half-Januari verschijnen: *Hoe hij raad van Indië werd*, door Maurits. Mag ik het aanvragen om het te beoordeelen?

De roman *Een Liefde* van Van Deyssel is omstreeks Kerstmis 1887 verschenen, wat blijkt uit een brief van Kloos aan Arij Prins, d.d. 27 December 1887, waarin hij vertelt, dat het boek ‘verleden week het licht (heeft) gezien, 2 dln., 't is een krachtig en oorspronkelijk boek’. Volgens Harry G.M. Prick is het 14 Dec. van de pers gekomen.

Men ziet, dat Van Deyssel het opstel aan *De Nieuwe Gids* had aangeboden en het na *Een Liefde* wilde uitgeven. Toen ik dit wist ben ik het opstel *Nieuw Holland* gaan herlezen en stuitte op de volgende verhelderende passage: 'Ik maak hierover al deze drukte, omdat ik heel goed weet, dat men anders nu weêr van mij zou zeggen: schelden en herrie-maken, dát kan ie, en veel beloven ook, en zelf heeft ie nog bijna nies gedaan. (Hiermeê bedoelt men dan door mij te geven roman- of dichtwerk).

‘Het is best mogelijk, dat ik bijna vóor ieder van mijn geschriften verklaringen als deze zal afleggen. Want het is moeilijk de menschen anders deze waarheden goed in hun hoofd te praten’.

Op 10 Januari 1888 geeft Kloos pas antwoord op Van Deyssels brief. Daarin schrijft hij het volgende (Copieboek N.G. 69 E. 14):

Nieuwer Amstel, 10 Jan. 88 Overtoom, stille zij, 62

Wat is dat vervelend, dat jij zoo vèrweg ginds in Houffalize, woont en men niet zoo als vroeger eens bij elkander op kan loopen, om te zeggen wat men denkt. Om een brief te schrijven, waarover men zelf tevreden is, daarvoor moet men in de stemming zijn. Dit is de algemeene reden waarom ik wat traag ben in het beantwoorden van epistels. Maar in dit geval kwam er nog een bijzondere reden bij, waarom ik zoo lang liet wachten op een antwoord.

Ik heb nl. gelezen de twee-en-twintig bladzijden eener brochure over je roman door Verwey, die overmorgen, het licht zal zien, en waarover ik geloof dat je tevreden zult wezen. Albert werd er toe aangespoord, ze te schrijven, omdat eenige onzer vrienden-literatoren zich minder achtend dorsten uitlaten over je roman. Zij heet: Albert Verwey. Mijn meening over den roman ‘Eene Liefde’ van L.v. Deyssel. Overmorgen zal je een exemplaar ontvangen. Zij is opgedragen aan François Erens. Tegelijk daarmede ontvang je Doortje Vlas, dat in Verwey's handen is, en met de zending waarvan hij heeft willen wachten, uit een gril waarschijnlijk, tot zijn brochure af zou zijn.

Ik heb ongunstige recensies in de Lantaarn en in de Groninger courant, en een paar smerigheden in de Portefeuille onder mijn berusting. Wat je niet gelezen hebt, zal ik je, als je wil, toesturen. Wat ik van je boek denk, zal ik nu niet in dezen brief zetten, omdat ik het dan in de kroniek zou moeten herhalen. Ik heb het natuurlijk druk voor de aflevering. Van daar dit korte feiten verslag.

Ik had je dit alles willen schrijven tegelijk met het afzijn van Verwey's brochure, maar deze is langer geworden en heeft meer werk gekost, dan hij gedacht had, en daarom laat ik je nu maar niet langer in de onzekerheid. Ik heb je brochure gelezen en herlezen, en ik vraag je zeer ernstig, bij onze oude vriendschap, haar *niet* uit te geven. En waarom? Niet omdat het te ‘erg’ is, maar omdat je mij en den heelen Nieuwen Gids een doodelijken slag toebrengt, een slag, erger dan onze grootste vijanden van al hunne aanvallen zouden kunnen verwachten. O, zeg je boos, ook hij is bang, ook hij valt af. Neen, Karel, nogmaals, ik zeg dit zeer ernstig, omdat de toekomst van de heele jonge literatuur er mee gemoeid is, raad ik je de uitgave van dit geschrift ten zeerste af. Want deze bladzijden zijn *noch waar*, *noch mooi*; je scheldwoorden zijn niet karakteristiek voor den persoon, dien ze bedoelen, ze kunnen tegen iedereen gezegd worden, en zijn niet geworpen met den donder van het rhythmus die treft. Verder zijn vele van de menschen die je noemt, de Beer, de Vos, etc. menschen, die men *niet* noemt, die men allerminst gaat beoordeelen of uitschelden. Je schrijft over tegen-

woordige Hollandsche literatuurtoestanden. Goed, maar dan moet je die toestanden ook kennen, en nu beweer ik, dat je inzichten daarover ten deele onjuist, ten deele onnoodig te zeggen, ten deele vaag en weinig-beteekenend zijn. Ook de stijl van het geheele werkje is slecht. Van bladz. 3-6 bedaard-breedsprakig, van 7-11, veel gelijkend op den stijl van iemand die notities maakt, tot latere verwerking, wat de scheldpartijen betreft, slap en warrig, op het einde bombastisch, zonder werkelijkheid er achter. Je ziet, ik zeg heelemaal wat ik vind, omdat ik geloof, dat je in mijn eerlijkheid en ernst vertrouwen stelt.

Wat zou de uitwerking zijn, als je het uitgaf? Een geheel tegenovergestelde aan die je verwachten zou. De menschen zouden het misschien koopen als curiositeit, maar niemand met genoegen of instemming lezen en zij zouden allen onmiddellijk den slag tegen ons keeren.

Zie je wel, zouden ze zeggen, daar heb je nu dat jonge geslacht, en zelfs de vurigste aanhangers van de nieuwe beweging zouden dat, en met recht, afkeuren, omdat het, ik zeg 't nogmaals, *noch* waar, *noch* mooi is. O, beste vriend, geloof nu eens éénmaal in mij, als ik zeg, dat de uitgave, eene onverstandige zou zijn. Of liever geloof mij niet, bewijs mij een dienst door er van af te zien, een onbetaalbaren dienst, en ik zweer je, dat je mij over niet langer dan vijf jaren gelijk zult geven. Je weet niet, wat een onheil je aanricht. Voor je eigen reputatie en de onze. Wij zijn de Revolutie, ja maar een gedisciplineerde revolutie, niet een revolutie in het wilde weg, die op onzen eigen ondergang en den triomf onzer vijanden zou uitloopen. Angstig verwacht ik je antwoord.

tt

WILLEM KLOOS

Helaas ontbreekt het antwoord van Van Deyssel. Wel vond ik een brief van Kloos d.d. 25 Januari 1888, waarin hij terugkomt op deze zaak (Copieboek N.G. 69 E 14):

Nieuwer-Amstel, 25 Jan. '88 Overtoom, stille zij, 62

Ik ben tegenwoordig voor 't meerendeel van mijn tijd, met jou bezig, en met je roman, de brieven, die je me stuurdet, je inzendingen etc, en je moet dus niet zeggen, dat het ‘onwelopgevoedheid’ of een ander leelijk ding is, als ik je niet maar zoo dadelijk antwoord geef op alles[1].

Eerst zal ik nu maar de kleinigheden afdoen. De Ooievaar gaat door zeer belachelijk te wezen, a propos, ik heb gegierd van 't lachen over je stukje. Dat is ook de eenige reden, dat wij 't plaatsen, nl, dat het, buiten alle Ooievaars ter wereld om, zelfgenoegzame waarde bezit als een stuk spotproza. Want heusch, het is *te* bête. In no 3. het eenige nummer, dat ik

1 Men zie den brief van L. van Deyssel aan Verwey.

verder gezien heb, valt ‘Koos Kluyver’ mijn recensie van Bram v. Dam aan. Suf en [dom] en half. Heb jij 't ook gezien?

Van Fransche revues ontvang ik op 't oogenblik alleen Revue Indépendante en R. Wagnérienne. Het laatste is een orgaan voor Wagner-specialisten, dat ik nooit inzie. Het eerste zal ik je met genoegen sturen, een paar weken na 't verschijnen van iedere aflevering. Ik heb die van Januari eerst voor een paar dagen ontvangen.

Die mop van ‘té Winkel’? Wel, dat is net alsof je een heel onnoozelen vent, met wien je alles doen kunt, een knip voor den neus geeft, of in een hoek duwt; of de lamp uitdraait.

‘Homunculus: Intriganten’ gaat *niet* van ons uit, en ik weet ook niet, wat het is.

Wegens drukte heb ik Verwey verzocht, de correspondentie met jou over je bijdragen voor mij te voeren.

Maar nu de hoofdkwestie: je brochure: ‘Ik behoor tot geen letterkundige partij’ zeg je: nu *wij* óók niet. Daar zijn geen partijen, daar zijn slechts personen. Daar zijn 4 menschen, die in hun tijdschrift publiceeren, wat naar het oordeel van de meerderheid hunner, goede literatuur is. En om hen staat een groep medewerkers, die er zich in schikken, dat zij zoo behandeld worden, en daar weer omheen een steeds grooter wordend en met instemming lezend publiek. Nu beschouw ik jou als een van die medewerkers, een medewerker, die zich, alleen in zooverre van de anderen onderscheidt, dat hij krachtiger overtuiging heeft, en die beter zeggen kan, dat hij grooter figuur is dan die anderen. Maar daarom behoort gij evenmin tot een partij als die anderen. Is Aletrino een aanhanger van de kunst van Verwey, deelt Netscher mijn kritische inzicht over verzen, ben jij een aanbidder van de kunst v.v. Eeden? Nu, en een partij is toch wel een vereeniging van personen, die allen hetzelfde zeggen en doen, datgene nl. wat het hoofd der partij hun voorschrijft.

Neen, wij zijn eenvoudig een combinatie van personen, die heel veel van elkander verschillen, maar die allen toch van elkander gelooven, dat zij het ernstig meenen, en de een meer, de ander minder, goed kunnen schrijven. En wel, met het van zelf verstane en onuitgesproken doel, om te zamen te arriveeren, omdat hunne *kleinere producten* te zamen vereenigd meer kracht hebben en grooter publiek vinden dan elk afzonderlijk.

Maar daaruit volgt dan ook, dat als een dier medewerkers, een stuk de wereld in wil zenden, dat naar het oordeel van een der 4 redacteuren, dus van een lid van den centralen Raad van Uitvoering, een andere uitwerking op het publiek zal hebben dan die de auteur ervan bedoelde, dat dan dat lid groot gelijk heeft, dien auteur, die uitgave af te raden. Want wat weet het publiek van al die zaken af? Dat ziet in jou alleen een vertegenwoordiger van dat jongere geslacht dat zoo heelemaal afwijkt van het oudere. Denk je dat er buiten onze kennissen, tien menschen zouden kunnen formuleeren, wat het preciese verschil is tusschen jouw literaire sympathiën en die van Verwey b.v.? Voor het publiek zal je altijd behooren tot een

partij, omdat je dingen zegt die vreemd en boeken schrijft die nieuw zijn. Je zou in de manier van Wallis of Schimmel moeten gaan schrijven, om dat niet te doen, en dan zou je toch weer tot de partij der ouderen gerekend worden.

Maar daar behoef je nu niet zoo bang voor te wezen, want ik heb je al aangetoond, dat dat woord ‘partij’ heel iets anders beteekent, dan wat jij denkt. Nogmaals er zijn geen partijen, er zijn slechts personen, maar er is één jonger geslacht, waarvan de verschillende leden onderling zeer verschillen in meeningen en werk en grootheid, maar die toch allen staan tegen één vijand, het oudere geslacht, het eene hierom, het andere daarom. Vind je 't nu duidelijk?

In haast
tt
WILLEM KLOOS
Den Heer K. Alberd. Thijm.

Weer volgt een uitvoerige brief van Kloos van 16 Februari 1888, dien hij echter op 3 Maart pas vervolgde, en Van Deyssel op 6 Maart nog niet ontvangen had. Het moet een antwoord zijn op een schrijven van Van Deyssel, dat eveneens ontbreekt, al kunnen wij begrijpen, dat Thijm nog steeds aan uitgeven blijft vasthouden. Kloos schrijft (Copieboek N.G. 69 E 14):

Nieuwer Amstel, 15 Februari '88

Ik vermoed dat deze brief zeer lang zal worden, want ik heb veel nieuws en misschien veel te zeggen.

Neen je moet niet denken dat ik bij de lezing van je aangename, humeur verhoogende brieven onverschillig blijf, omdat ik niet dadelijk met een antwoord klaar ben. Heusch met jou zou 't in mijn geval net zóó gaan. Stel je voor toch, hoe anders het met ons is gesteld. Jij, eenzaam, aan je zelf overgeleverd, levend in jezelf, wiens eenig middel van uiting is een brief te schrijven, wiens eenige afwisseling in zijn dagelijksch bestaan is een brief te *krijgen*. Ik daarentegen zittend in het hartje van een drukke beweging, met iederen dag nieuwe brieven en incidenten en boeken, en om de twee maanden een nieuwe aflevering, om te beantwoorden en te bespreken en te lezen, en in elkaâr te zetten, levend in het luide gedruisch van straten en café's en gesprekken van een klein dozijn vrienden, waarvan ik er dagelijksch ontmoet - zie het is voor mij, met mijn temperament, een buitengewone wilsdaad, om in eens te zeggen: weg boeken, weg zaken, weg vermaak, weg alles, nu ga ik een brief schrijven, heelemaal anders dan welke ook van de andere brieven, die ik schrijf - nu ga ik den indruk dien ik ontving een, twee dagen geleden bij het lezen van een bepaalden brief terugroepen en verlengen en meêdeelen, nu ga ik mezelf uitstorten, en alles wat ik anders straks vertellen ga aan anderen en nog een heeleboel meer, dat ga ik rangschikken en uitwerken en geduldig neerschrijven op blaadje na blaadje

van wit papier. Want daar ginder, verweg, zit een man, die het graag heeft, als ik dat doe, en die man is mij meer waard, dan de meesten met wie ik hier verkeer. Ik stem toe, dat iemand anders, anders georganiseerd, mijn bezwaren volstrekt niet kan begrijpen. Wat ik maar zeggen wou, als ik je schrijf, komt dat omdat ik in de stemming ben zooals nu, en ik verzoek je dus wel vriendelijk om niet ongeduldig te worden, bij onze verdere correspondentie, als je soms eens wat wachten moet. Dringende zaken, doe ik altijd onmiddellijk af, en 't andere komt wél al duurt het soms wat lang.

Ik zal nu eerst je brief gaan beantwoorden:

1° Waarom zou de uitgave van N.H. òns kwaad doen? Wèl, ik kan het niet anders inzien. Je stemt toe, dat het publiek zoo'n onderscheid niet maakt tusschen jou en ons, en jou niet als een partij op zichzelf beschouwt, al zou je je ook nooit met ons bemoeien, eenvoudig omdat je *jong* en *nieuw* bent. Welnu, geef jij nu je brochure uit, en zwijgen wij b.v. daarover, dan denkt het publiek, dat wij 't er mee eens zijn maar het nièt durven zeggen; keuren wij haar af, dan zegt men: nu ja, dat zeggen ze er maar om: zij zelf hebben immers ook zoo op de ouderen gescholden; en de andere helft: zie je, daar heb je 't: de jongeren zitten elkander ook al in het haar: ze weten zelf niet, wat ze willen. In beide gevallen zou het vertrouwen van ons publiek in de N.G. zeer geschokt worden.

2° Over Emants wil je schrijven? Heel, heel graag. Ik ben bezig zijn werken voor je te verzamelen: ik doe moeite voor je te krijgen. 1. Uit Monaco. 2. Drie novellen. 3. Jong Holland 2 dln. 4. Uit Spanje. 5. Door Zweden. 6. In Egypte. Ik heb juist onlangs, toen ik je roman dóórwerkte, Fanny nog eens gelezen, dat ik in geen jaren had gezien: een goede bedoeling maar dunnetjes, en geschreven, affreus! Toch had ik graag, als je 't vermijden kunt, dat je hem niet uitscholdt. Ik heb een zwak voor Emants, uit mijn jongensjaren, en hij is toch beter dan de andere lui van zijn geslacht.

3° Recensies van je werk heb ik sinds mijn vorige bericht nog slechts gevonden in de Gids voor Leesgezelschappen door een dr van Laar[1], afkeurend, nog al kras, in de bekende bewoordingen der recensenten. De Portefeuille krijg je natuurlijk. In den Leeswijzer heeft G.H. Priem de Portef. aangevallen over het entrefilet. De Ooievaar zie ik niet: De anderen hebben zich voorgenomen over je te zwijgen, schijnt het.

3 Maart 1888

Ik schaam mij over mijzelf, dat ik drie weken tijds liet vergaan, tusschen dit gedeelte van mijn brief en het vorige. Maar ik zal niet langer over de redenen zeuren, en liever met mijn mededeelingen doorgaan.

Ik ben zeer boos geweest over Rössings laatste stuk. Zelden heb ik op would-be-hoogen-toon zóóveel onkunde en verwardheid neêrgeschreven gezien. En al die wijzigheid over Grieken en Romeinen heeft hij nog wel van Mendes! Dat zinnetje: Horatius redt zich door den vorm en wat alles afdoet: Horatius schreef een satyre. En het onderscheid tusschen een roman

1 Kloos kende dezen schrijver heel goed, zooals uit tal van brieven is gebleken.

t.o. 160

Portret van M.B. Mendes da Costa, een der oprichters van ‘Flanor’, uit omstreeks 1890

t.o. 161

Portret van Willem Kloos naar een photo door Willem Witsen. Kloos stuurde het 3 April 1889 uit Amsterdam aan L. van Deyssel

en satyre, is mijlen-groot, - dit zinnetje, zeg ik, is voor wie maar tant soit peu latijn kent, om te gieren! Weet je wat de satyren van Horatius zijn, en wat dat woord bij hem beduidt? Heelemaal *géén hekeldicht* - en daarmede wordt op eens Rössing allerbelachelijkst - maar eenvoudig, wat wij noemen, een *causerie* in verzen over alles en nog wat, over het stadsleven, over de deugd, over een genoten reisje. En Aristhophanes, daar weet hij ook de ballen van. Die zegt de vuilste dingen met het innigste genoegen omdat ze vuil zijn. Ik heb overigens aan zijn redeneering geen touw kunnen vastknoopen. En dan openbare leugens, als: Aan u hebben wij de eerste geestigheid nog te goed. G.H. Priem zeurt nog wat door in den Leeswijzer, maar overigens zwijgt de pers je dood.

Niet het publiek echter: Je roman en nog meer je laatste stuk misschien, dat je zoo goed was ons af te staan (ik bedoel dat over Zola), maken vele menschen het hoofd op hol. Ik ontvang mondeling en schriftelijk enthousiaste mededeelingen over jou o.a. (behalve natuurlijk van de vrienden en kennissen), van mr Siegfried Mulder, Aeg. W. Timmerman (een vriend van Boeken), J. van Santen Kolff, Albert Haeger.

J.v. Santen Kolff o.a. heeft zich zelfs laten inspireeren door jou, om ook een stuk over La Terre te schrijven, waarvan de copij thans voor mij ligt. 't Zijn meest mededeelingen van interviewers en fragmenten van brieven van Zola zelf.

Wij hebben overigens door je stuk drie abonnés verloren, maar omdat er steeds bijkomen (gisteren b.v. twee) hebben wij er waarschijnlijk meer dan drie voor in de plaats gekregen. Een dier verdwaalden, boekhandelaar en directeur van een leesgezelschap te Breda, schreef aan Versluys de volgende briefkaart:

S.v.p. onmiddellijk bedanken voor de N.G. Tijdschriften, die ik niet rond kan zenden heb ik niet veel aan. no 3 van 1 febr. ligt daar om in de snippermand te verdwijnen. Zulke *kost* als over Zola's La Terre is *niet* te genieten. - In onderdeelen zullen wij niet komen, maar ik kwets niet gaarne mijne lezers. Ik las het voor aan eenige zeer vrijzinnige heeren in de sociëteit, die *niet* aan de goddelijkheid van Jezus gelooven, maar men riep *bah*.

Ik geloof dat Een Liefde nog al verkocht is. Maar Brinkman adverteert niet, stuurt niet in commissie. Hier komt bij, dat B. bij den boekhandel geen goeden naam heeft.

Ik studeer thans, ik zal niet zeggen veel, maar aanhoudend en geregeld, Bredero en Huet, Huet en Bredero. Ik ben het niet heelemáál met je eens over dien tweeden schrijver, maar daarover later. Ik leef thans hoogst bedaard, en heb de heele verdieping tot mijn beschikking, en een vast inkomen, waarvan ik nèt leven kan (net is hier *niet* het tegenovergestelde van ònnet). Ik koester echter burgermansideaaltjes van een toekomstig grooter inkomen en weelderige omgeving. Ik heb geen hartstochtelijke aandoeningen of grooten schrijflust, maar ben tevreden met het tegenwoordige en hoop iet of wat van de toekomst. Ik heb voor mijzelf de overtuiging, dat ik eindelijk de plaats en de betrekking heb gekregen, die voor mij de geschiktste

zijn. Aan den overkant van de gracht gaat de tram heen en weer, en de lucht is grijs, en het tafeltje, waarop ik thans schrijf, is een compositiemarmeren blad, dat op drie mahonieten pooten staat. En ik heb een collectie Witsen op mijn kamers hangen, bestaande uit drie etsen, vier teekeningen en één schilderstuk. Daaronder bevinden zich drie portretten van snollen en twee van den dichter Albert Verwey. Mijn beste vrienden hier zijn op 't oogenblik Ab, [Verwey], Wim [Witsen] en Hein, [Boeken], terwijl ik ook vriendschappelijke gevoelens koester voor Frans, [Erens] Fré, [Van Eeden] Ietjen[1], [Israëls] Mau, [M.v.d. Valk] George, [Breitner] Frank, [Van der Goes] Chap [Charles van Deventer] Kobus, [Jac. van Looy] Kars, [E. Karsen] Voer [Voerman], en mij bijzonder aangetrokken voel door Arij, [Prins] Willem, [Paap?] Nol [Ising], Vincent [broer van Boeken], Tak, C.V. Gerritsen en Dr. Vitus Bruinsma. Zoodra ik de proef van ‘Lidewijde’ krijg, die er al lang had moeten wezen, vervolg ik deze. Wat bedoel je toch met 'La Synthése, le naturalisme en vers, van Boeken? Ik stuur je bij deze Uit Monaco en Uit Spanje.

tt WILLEM KLOOS

De brief is 7 Maart afgestempeld.

Dan volgen nog eenige brieven (69 E 4) van Lodewijk van Deyssel, die doen uitkomen, dat Kloos steeds *Nieuw Holland* niet terugzond, wat den eigenaar zeer hinderde en ons doet vragen of hier opzet in het spel was òf dat Van Deyssel zich bij de meening van Kloos had neergelegd.

Mont 6 Maart 1888

Amice,

Ik verstout mij je, als redakteur-sekretaris van den N.G., twee bijdragen van kleinen omvang aan te bieden, die, meen ik, mochten zij aanvaard worden, in de rubriek *Varia* thuis behooren. Het eene, getiteld ‘De Gedachte’, heb ik expresselijk met het linker oog op uw tijdschrift vervaardigd; het andere, getiteld ‘Zedelijkheidscauserietje’ was aanvankelijk bestemd voor het weekblad De Amsterdammer, maar, ten zij onderteekend ‘L.v. Deyssel’ past het niet in den Amsterdammer. Ik schrijf voorloopig niet meer onder dien naam in den Amsterdammer, heb dit artikel dus niet naar dat blad gezonden. Ik heb 't nog eens overgelezen en meen dat het misschien niet onwaard is voor uwe ‘varia’.

Ik hang en ik verlang naar dien langen brief van u, waaraan gij mij de eer doet zoo langduriglijk bezig te zijn. Mocht gij mij dien nog niet kunnen toezenden, doe mij dan toch in elk geval het plezier mij mijne kopie Nieuw-

1 In de publicatie in *De N.G.* staat ‘Martha’ (sic!).

Holland te-rug te zenden en mij in 't kort te andwoorden op mijn vraag nopens het recenseeren eeniger boekwerken.

NB. Ik heb onder een der u nu toegezonden wordende Varia, ik meen pogingen tot varia, andere letters gezet, om niet te veel denzelfden naam in uwe revue te hebben. [....]

Mont, 10 Maart '88

Amice,

Ik heb in een groene vreugde uw langen brief ontvangen. Het spijt mij dat ik nog geen proef heb van mijn stuk, ik heb het expres zeer vroeg gestuurd om, indien het geaccepteerd werd, er zeer vroeg proef van te kunnen hebben. -

Wees zoo vriendelijk mij vooral ook *Fanny* van Emants te sturen. -

Op het stuk van Rössing zal ik later nog andwoorden. Denk echter niet, dat ik eenigszins zelf en subjektief bij die heele korrespondentie betrokken ben. Ik doe het eenvoudig ter exploitatie. Ik had vooruit kunnen weten wat hij andwoorden zoû, hij of een ander, 't is precies 't zelfde, 't is de algemeene geest der mediocrité littéraire. Het zoû even naïf ván als vervelend vóor me zijn om den strijd van het naturalisme in Frankrijk nog eens te gaan herstrijden. Maar ik schrijf er nu en dan banale polemiek over om mijn werk ter sprake te brengen, zonder zelf òf door mijn stukken òf door de andwoorden daarop koud of warm te worden. -

[Van Deyssel raadt dan af het artikel van J. van Santen Kolff te plaatsen].

Brinkman heeft geen goeden naam onder of liever tusschen de boekhandelaren, schrijf je. Wel mogelijk, maar 't is een der oudste en eerste firma's van het land. Hij betaalt ook zeer goed en heeft tien klerken, ofschoon hij geen boekhandelaar is. - Zijn wijze van doen met niet-in-kommissie-zenden en niet-adverteeren komt voort uit een taktiek, die hij mij een jaar vóor het verschijnen van mijn roman al gezegd heeft te zullen volgen.

Adieu, wees zoo vriendelijk Von en Jetje en Bra en Vincent en Mie en La en Do en wie ik verder nog meer niet ken allerminzaamste zoenhandjes voor mij te maken. Het spijt mij, dat al de zetters van Clausen zetkramp in hun handen hebben. Ik verblijf

je dienstwillige

M. EMANTS, och,

ik vergis me, ik ben zoo distrait tegenwoordig, ik bedoel: Karel Alberdingk Thijm.

De volgende brief is van 8 April 1888, eveneens uit Mont:

[8 apr. 1888]

Amice,

Ik heb de April-aflevering ontvangen en dank je wel. Ik zie met genoegen, dat de sekretaris en de redakteur v. Eeden mij zoo vriendelijk met mijn

amilialen doop-naam bespreken. Op blz. 77 zie ik dat ik een godgewijde en gezalfde ‘Karel’ ben. Mijn peet-oom is mijn broer de Jezuiet en ik ben ten doop gehouden door mijn zuster met wie ik over-hoop lig.

Ik vind anders het stuk van v. Eeden heel mooi en van een ontzachlijke generositeit, ik vind dat het meer is dan ik aan hem verdiend had en ben er hem zeer dankbaar voor. - [....]

Ik veroorloof mij nu je het volgende ter kennis te brengen en verzoek dringend om een kategoriesch andwoord:

I Wees zoo vriendelijk mij spoedig de kopie *Nieuw-Holland* te zenden.

II Ik ben bezig aan een studie over De Goncourt, die ik begeer aan den Nieuwen Gids aan te bieden. Zoû ik zoo vrij mogen zijn je de dienst te vragen mij door Schröder of wien ook te doen zenden: *Préfaces et manifestes littéraires de E. et J. de Goncourt, suive d'une bibliographie de leur oeuvre*. Uitgave Charpentier, Parijs. Ik verzoek je dringend mij dat *spoedig* òf te doen zenden òf te laten weten dat ik te veel vraag. De kosten van dat boek en de verzending kunnen van mijn honorarium afgetrokken worden.

III De boeken van Emants hebben geen haast, maar toch had ik ze graag gauw, want ik werk gráag heel lang vooruit aan iets.

IV Ik verzoek je mij te zeggen of ik, onder letters, mag beöordeelen 1e *Maurits, Hoe hij raad van Indië werd*; 2e Een boek van De Chateleux, getiteld *Ephemeriden* of zoo, dat zal verschijnen.

Ik neem de vrijheid mijn verzoek omtrent de *spoedige* toezending van het boek van De Goncourt te herhalen.

Je literaire kronieken zijn mijn groote inspireerders, ik lees ze voortdurend over om het proza in mij te doen komen als ik aan 't schrijven zal gaan van kritieken.

Ik heb de Koo verlof gevraagd onder letters een artikel over den Nieuwen Gids in het Weekblad te zetten.

t.t.

KAREL ALB. THIJM

Teekenend is het weinige gevoel voor humor, dat Kloos bezit. Van Deyssel houdt hem, den burgerlijken Hollander, blij met zijn schilderijen, etsen en teekeningen en zijn vele vrienden danig voor den gek en ook met zijn nietnagekomen beloften. Ook uit onderstaanden brief (Copieboek N.G. 69 E 14) blijkt hoe Kloos telkens poogt zijn eigen fouten op Verwey af te schuiven. De gewichtigheid, die Kloos is geworden - schreef hij niet, dat de menschen op straat den hoed voor hem afnamen? - wordt steeds grooter. Hij begint zich hoe langer hoe meer als leider te voelen en neemt beslissingen buiten de mede-redacteuren om.

Nieuwer Amstel, 9 April 1888 Overtoom, stille zij, 62

Amice,

Permitteer me, dat ik het je zoo maar meêdeel: jij bent steeds de held van den dag. De oude Gids is er door van streek geraakt en heeft bij monde

van haren secretaris een manifest de wereld ingestuurd, waarvan de hoofd-bedoeling mij schijnt te zijn, dit: De Nieuwe Gids beweert eigenlijk, in haar verstandige oogenblikken, niets, waarmede de oude Gids zich niet vereenigen kan. Maar nu heeft zij een onnatuurlijken bond gesloten, met de naturalisten, d.i. menschen, die vuile en ergerlijke wartaal schrijven, onder welke v. Deyssel de ergste is.

De N.G. is, terwille van haar karakter, verplicht dat juk af te schudden, en, alleenstaand, zonder schreeuwen, bedaard meê te werken tot den bloei der Nederl: poëzie.

Dit schijnt mij blijkbaar van Hall's hoofdgedachte geweest te zijn, toen hij schrijven ging: maar hij heeft haar door bijbedoelingen, hatelijke invallen, en omdat hij niet schrijven kan, vrijwillig wel onzichtbaar gemaakt.

Ik schrijf je dit, ter verduidelijking van de kroniek, die op dat stuk een antwoord is.

Nu zal ik je zeggen, waar Emants blijft; Toen ik mijn laatsten brief schreef, voegde ik er bij: Hierbij stuur ik je Uit Monaco, en Spanje. Ik heb ze toen ook werkelijk aan Verwey gegeven, omdat die dichter bij de postp akketdienst woont, en ik overdag niet in stad kom. Maar Verwey z'n kamer is in dien tijd vertimmerd en verbouwd, en zoo zijn ze blijven liggen. Ik heb er nu al verscheiden malen op aangedrongen, dat hij ze zenden zou, maar hij is wat slof. Zooals je ziet, heb ik al een paar woorden over Emants gezegd: dát was voor de kool - nu mag jij voor de geit zorgen. De Goncourt zal ik bestellen: als je ‘Maurits’ bespreken wilt, ga je gang - heb je 't boek? en die aansteller van een Chateleux - doe er mee wat je goeddunkt - maar moet ik je 't boek sturen? Nieuw-Holland verstuur ik met de volgende post. Neem me niet kwalijk dat ik je vergeten heb - mijn hoofd draait om van copy en nog eens copy. Daar heb je b.v. menheer van Groeningen, een naturalistje in den dop, die stuurt me zeven novellen, tezamen een folioboekdeel van een paar honderd bladzijden, en als ik hem dan niet, binnen een week, een weloverwogen antwoord schrijf, komt hij over uit Rotterdam, en daar hij mijn eigenlijk adres niet weet, draaft hij de stad eenige malen op en neêr, om eindelijk bij Verwey aan te landen, daar anderhalf uur aan één stuk te praten over literatuur en dan weêr terug te stoomen. 't Is een leerling van Netscher.

Wat bedoel je toch met die ‘generositeit’ v.v. Eeden? Hij heeft alleen gezegd, wat hij meende, zonder bedoeling, dan omdat hij er lust in had. En je schrijft mij over de aflevering, die m.i. de allerbeste is, die er nog verschenen is, bitter weinig. Wat denk je eigenlijk van v. E's stuk? Mooi en genereus - nu ja, maar dat is geen meening, dat is appreciatie. Zeg er eens een ‘gedachte’ over, b:v: Hij heeft ongelijk, want ... Ik begrijp hem niet, maar ... of zoo iets. v. Hamel heeft te Parijs een lezing gehouden over de Nieuwe Gids: waarin hij jou ‘onzen Zola’ noemde, en zei dat J.H. Hooyer iets van Daudet had!

Hierbij eenige nummers van Multatuli. Indertijd, vroeg je om een aflevering van de Dageraad: Aan dat verzoek heb ik niet voldaan,

omdat ik je niet begreep. Is het je geheel en al onverschillig, welke?

Mochten wij je naam niet noemen? Je hebt hem zelf op méér dan een plaats gepubliceerd. En hij klonk voor mij beter op die plaats, dan je pseudoniem.

In haast
Den Heer K. Alb.
Thijm
tt.
WILLEM KLOOS
***

Blijkbaar heeft Van Deyssel in het oordeel van Kloos berust, maar zijn opstel was op 9 April 1888[1] nog te Amsterdam, zooals uit bovenstaanden brief van Kloos blijkt.

Uit al deze gegevens - en vooral uit het later gesupprimeerde gedeelte - blijkt m.i. duidelijk, dat het opstel na 1884 geschreven moet zijn. Wie *De Lantaarn*, dat eenige jaren heeft bestaan, leest, zal begrijpen, dat de mannen van *De Nieuwe Gids* niet gesticht waren over den inhoud. Herhaaldelijk worden zij daarin aangevallen, al moet ook vermeld worden, dat b.v. Verwey niet slecht beoordeeld werd en zelfs verdedigd, toen hij elders aangevallen was.

Voor mij staat het vast, dat Van Deyssel de mystificatie heeft willen bestendigen, na de opmerkingen van W.G. van Nouhuys, en dat daarom zijn antwoord aan prof. De Vooys zoo weinig positief was. En er komt nog iets bij. De brief van Kloos d.d. 10 Januari '88 is niet in *De Nieuwe Gids* afgedrukt. In het Copieboek van *De Nieuwe Gids* staat met het handschrift van Jeanne Kloos: ‘niet’ en deze brief is juist in verband met de dateering van het opstel een belangrijk epistel.

Ook van die zijde is dus meegewerkt om ons in het onzekere te laten, wat tevens blijkt uit het feit, dat de brieven van Lodewijk van Deyssel over deze quaestie uit het dossier verdwenen zijn, terwijl de meest onbelangrijke correspondentie bewaard is gebleven.

Ik meen hiermee aangetoond te hebben, dat *Nieuw Holland*[2] kort voor of na de voltooiing van *Een Liefde*, waaraan Van Deyssel van 1881 tot 1886 werkte, geschreven moet zijn.

1 Uit een artikel van Harry G.M. Prick in *Maatstaf* (2e jrg. no 4 en 5, 1954) blijkt, dat ook de vrienden het artikel *Nieuw Holland* kenden. Arnold Ising heeft er in een brief van 20 Januari 1888 aan Van Deyssel over geschreven en gezegd, dat ‘zij met hun vieren [dat zijn dus de redacteuren] *Nieuw Holland* niet plaatsen’.

2 Uit een artikel van Harry G.M. Prick in *Roeping* (30e jrg. no 5, 1954) *Ontstaan en achtergrond van ‘Menschen en Bergen’*, dat samengesteld werd uit gegevens uit de nalatenschap van Lodewijk van Deyssel, blijkt, dat hij 4 October 1886 aan het opstel werkte en het 23 October 1887 persklaar heeft gemaakt. Het is dus na *Een Liefde* geschreven.

IX Was Kloos de leider?

Over de vraag of er een leider was bij de redactie is uit-en-ter-na geschreven. Er waren tijdgenooten, die Kloos als zoodanig beschouwden. Maar was hij dat?

Frans Erens heeft op 8 Februari 1933 in *De Maasbode* zijn serie feuilletons *Vervlogene Jaren* voortgezet, na de publicaties van 17 Juni tot 22 Juli 1931. Het eerste stuk van de nieuwe reeks had tot ondertitel *Het z.g. 'leiderschap' van Willem Kloos is een fictie*. In dat artikel schreef Erens o.m.: 'Wanneer ik mij in mijn herinneringen verdiep en er een waarachtig beeld uit wil ophalen van de beweging van '80, die onze taal heeft vernieuwd, zie ik mij verplicht op te komen tegen de eerst in latere jaren (o.a. door Donker in zijn "Vernieuwing onzer Poëzie") geuite bewering van een leiderschap in deze beweging door Willem Kloos. Neen, er was geen leider, zooals Donker beweert, en de een was evenveel pionier als de ander'. [....] 'Kloos werd redacteur-secretaris en de anderen lieten hem dat gaarne over. Over iedere historische periode ontstaan legenden. De nakomer heeft er behoefte aan om te synthetiseeren; de oneindige verwevenheid der stroomingen en gebeurtenissen schrikt hem af, is ook niet meer na te gaan en het aannemen van een leiderschap bood zich hier aan als een welkome en vereenvoudigende oplossing. In dien tijd heeft Kloos zelf ook nooit de leider willen zijn en als latere historici hem dat hebben gemaakt, dan heeft hij dat zich eenvoudig laten aanleunen. Jacques Perk was de eigenlijke pionier en Kloos de voornaamste dichter van de generatie van '80 geweest en gebleven'.

Dit laat aan duidelijkheid niets te wenschen over; Erens wilde de legende, die ontstaan was, uiteen rafelen en heeft deze bewering in de definitieve uitgave van zijn boek niet alleen gehandhaafd, maar verduidelijkt. Tegen de geciteerde uitlating in het feuilleton hebben de aanhangers van Kloos geprotesteerd. De kranten hadden deze constateering van Erens overgenomen en een der jonge bewonderaars van Kloos, de theologische student J.A. Stellwag, heeft in het Utrechtsch Dagblad van 15 Februari 1933 daar tegen stelling genomen.

Dat ingezonden stuk kan men overgedrukt vinden in het October-nummer 1939 van *De Nieuwe Gids*, waarin Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe een artikel heeft geschreven *Lodewijk van Deyssel en zijn vrienden*. Ze polemiseert daarin tegen Timmerman en Erens over hun boeken *Tim's Herinneringen* en

Vervlogen Jaren. Uit dat ingezonden stuk liet zij om onbegrijpelijke redenenden slotzin weg. Deze zin luidde: ‘Dat kan zelfs een Boutens getuigen’.

De heer Stellwag stuurde zijn artikel aan Kloos toe met den volgenden brief (Gemeente-archief):

Utrecht Hamburgerstr 7 15-2-33

Hooggeleerde Heer!

Gij zult wel vermoedelijk weten dat een zeker heer Erens in de ‘Maasbode’ over Uw beweging van '80 schrijft.

Ik voelde me geroepen enkele dingen recht te zetten die minder juist waren, en sluit hierbij mijn ingezonden stukje in het ‘Utrechtsen Dagblad’ in.

Moge het - hoe gering ook - een klein bewijs zijn van erkentelijkheid wat Ge jaren geleden gesticht hebt in ons landje op kunst- en wetenschappelijk gebied, en tevens voor wat Ge ons nog steeds geeft, hetzij in Uw critieken of Binnengedachten.

Met de meeste hoogachting

J.A. STELLWAG

Jeanne Kloos, die haar man met bewonderenswaardigen trouw bewaakte, heeft hem van den brief onkundig gelaten; zij heeft den heer Stellwag in een ongedateerden brief (134 A 5 I) het volgende geschreven:

's-Gravenhage

Regentesselaan 176

Zeergeachte Heer,

Mag *ik* U even antwoorden op Uwe zooeven ontvangen, en van zooveel hartelijke vriendschap getuigenden brief, met ingezonden stuk? Ik was namelijk van plan aan de Maasbode een communiqué te sturen, aangaande het artikel van Erens, - maar de zekerheid, dat de Redactie, die de beweringen van Erens (door zijn bovenschrift) nog wat aandikt, het toch niet plaatsen zou, deed mij er van afzien. En een correctie van *U* maakt natuurlijk veel meer indruk dan van mij, 'qui prêche pour sa propre paroisse ...

Ik kan U niet zeggen, hoe blij ik ben met Uwe zending. Voor elk woord uit Uw ingezonden stuk en uit Uw brief ben ik U dankbaar. Uw daadwerkelijk optreden uit een fijngevoelige rechtvaardigheidsoverweging heeft mij zooveel goed gedaan. Ten eerste omdat het publiek nu beter is ingelicht, maar vooral ook door het besef, dat mijn man, bij veel miskenning en tegenwerking, toch nog ware, trouwe vrienden heeft, die voor hem opkomen, en hem steunen willen in de volbrenging van zijn levenstaak, die hij nog altijd met dezelfde liefde en overgegeven toewijding voortzetten blijft.

Uw brief-en-artikel wordt bewaard in het Nieuwe Gids archief, als onder-

deel van de letterkundige Geschiedenis, die in verband staat met De Nieuwe Gids.
Geloof mij, in durende erkentelijkheid, Uw hoogachtende
JEANNE KLOOS-
REYNEKE VAN STUWE

Het zou wel zéér goed zijn, als U Uw uitstekend, stuk óók stuurde aan den heer Erens-zelf? Kan dat? Ik zou het heerlijk vinden.
Zijn adres is:
Mr. François Erens Rijksweg 288 Houthem (Limburg)

Aan den raad van mevrouw Kloos heeft de heer Stellwag, die blijkbaar nooit van Erens had gehoord, gevolg gegeven. Men mag gerust aannemen, dat het met spoed is gebeurd. Erens heeft daarna aan Kloos over zijn feuilleton geschreven, maar, wonderlijk genoeg, pas op 5 April. Het blijft vreemd, dat Jeanne Kloos aan Stellwag kon schrijven, dat de redactie van *De Maasbode* het bovenschrift had geplaatst, wat Erens pas op 14 April bericht heeft. Er moet dus correspondentie met dat dagblad aan zijn vooraf gegaan. Wat er precies tusschen half Februari en half April is voorgevallen heb ik, tot mijn spijt, niet kunnen vaststellen, omdat ik op een brief om inlichtingen aan mevrouw Erens geen antwoord heb ontvangen. Ook op mijn verzoek om inzage van de correspondentie tusschen mevrouw Kloos en Frans Erens mocht ik niets hooren. Toch blijkt uit alles, dat Kloos geheel buiten de quaestie werd gelaten[1].

Erens schreef dan 5 April aan Kloos - en ik citeer de passage in haar geheel, omdat Jeanne Kloos in haar artikel slechts een summier overzicht geeft -: 'Gij weet of gij weet niet dat ik eenige correspondentie in ‘de Maasbode’ heb geschreven over de oprichting van de N. Gids.

‘Ik heb die ann Sophie [mevrouw Erens] gedicteerd een paar jaren geleden. Zij heeft bij het typen niet zuiver mijn dictaat weergegeven, zooals ik in den druk bemerkte’.

Dit epistel, dat in het Gemeente-archief berust, evenals de volgende

1 Dit is geen veronderstelling van mij, maar een door Jeanne Kloos erkend feit. In *De Waarheid* (blz. 7) schrijft zij o.m.: 'En als een onwaardige, in demonische-boosaardige teleurstelling eens heeft uitgeroepen: ‘Willem Kloos staat onder censuur!;’ dan geef ik daarop ten antwoord in glorie en triomf:

> Ja .... Ja!.... en duizendmaal ja!....
> In dit opzicht *heeft* Willem Kloos onder censuur gestaan.
> En geen honderdste deel van den smaad, van den laster, van de aantijgingen, de verdachtmakingen, waarmee men hem trachtte te wonden, - ten doode toe te kwetsen misschien, - heeft hem aangeraakt.
> Hoort ge het, hoort ge het, vijanden, groote en kleine, afgunstigen, bekende of anonyme, - *hoort* ge het, en dringt het goed tot u door?!
> Van de meest diabolische slechtheid, voor hem bestemd, - *heeft Willem Kloos niets geweten, niets gemerkt*.
> Uw aanvallen waren degenstooten in het water, en zijn levend vleesch is veilig en beschermd gebleven, door mij. Ja *door mij'*.

brieven, was gericht aan Kloos en nu is het opmerkelijk, dat ook hierop een antwoord van mevrouw Kloos is gevolgd. Ik had gaarne den oorspronkelijken brief geciteerd, maar nu dat niet mogelijk is, moet ik mij vergenoegen met het citaat, dat zijzelf in *De Nieuwe Gids* geeft in het reeds genoemde artikel:

'Het is wel jammer, Frans, dat je niet in "De Maasbode" zelf, direct toen je het merkte, hebt geschreven, dat je herinneringen niet conform je dictée zijn gepubliceerd. Immers, niemand heeft kunnen begrijpen, hoe door een medestander èn vriend den schijn kon worden gewekt, als zou Kloos' leiderschap maar 'fictief' zijn geweest.

Dergelijke uitlatingen als nu van jou zijn vooral noodlottig in den tegenwoordigen tijd, nu heel het geestelijk leven tot ondergang lijkt gedoemd. In 's hemelsnaam, laten wij toch juist in *deze* tijden solidair en schouder aan schouder staan, en niet den schijn wekken, of er in ons eigen intiemste letterkundige milieu een geest van ontbinding heerscht. Neem mij deze woorden niet kwalijk. Ik schrijf ze pas, nu je zèlf in je brief aan Willem, de openbaar-making van je herinneringen in dezen onjuisten vorm verontschuldigt en blijkt te betreuren ...'. Uit het antwoord van Erens citeert mevrouw Kloos één zin: 'Ik erken Kloos gaarne als leider van de N.G.' en zij schrijft dan verder:

'Ik wil getuigen, dat deze apologie mij een ontzaglijke voldoening is, dat ik haar met nóg meer voldoening publiceer.

Wèl zou het beter zijn geweest van mijn "innig trouwen vriend", zooals Erens zich onderteekende, als hij die woorden, hetzij in "De Maasbode", hetzij in "De Tijd" openlijk had geplaatst. En zeker was het verstandiger geweest van mevrouw Erens, als zij in het boek van haar man een schrapping had gemaakt van de woorden, door Erens in een particulieren brief als onjuist erkend, en waardoor het waardevol-geschiedkundige werk, helaas, wordt ontsierd. Laten wij ons troosten, dat hier in "Den Nieuwen Gids" thans deze kwestie volledig is verklaard èn rechtgezet'.

Als Jeanne Kloos haar eigen brief volledig had afgedrukt en ook den brief van Erens zou inderdaad de quaestie voor het grootste deel opgelost zijn. Nu is dat niet het geval, al begrijpen wij globaal door het antwoord van Erens, wat zij verder geschreven heeft.

Houthem 14 April '33

Beste Jeanne, Laat ik beginnen met te verklaren dat de opstellen in de Maasbode over van der Goes en van Deyssel op ééne enkele drukfout na, geheel van mij zijn; dat over van Eeden heb ik niet herlezen in de courant. Ik zag daarin later, dat Sophie bij het typen bij Verwey een kleine verandering had aangebracht. Ik had hem namelijk een zuiver intellectueel dichter genoemd, terwijl ik Kloos *de* dichter van de N.G. die prachtige gevoelvolle verzen had geschreven qualificeerde. De woorden 'Kloos' leiderschap is een fictie' zijn niet van mij, maar van 'de Maasbode' zelf. Daarvoor moet je die courant kennen.

Als Willem boos op mij is, dan heeft hij ongelijk. Hij heeft nooit een trouweren vriend gehad behalve Witsen en Boeken. Maar een vriendschap, die zoo lang heeft geduurd als de mijne namelijk op 4 of 5 maanden na een halve eeuw, dat vindt men niet licht. Uit kleinigheden heb ik opgemaakt, dat hij boos is. Moeten wij dan in den laatsten tijd van ons leven elkander den rug toe draaien? Dat die theologische student van de vrije universiteit munt heeft geslagen uit 'het leiderschap van Kloos is een fictie geweest' dat ligt buiten mijn schuld. Je begrijpt, dat ik niet voor mijn plezier die historie van de N.G. ben gaan oprakelen. J'en avais jusqu'a là. Voor Willem is dat een andere zaak. *Ik* ben van het principe 'Lasz das Vergangene vergangen sein'.

Ik vind het ook beter in deze moeilijke tijden schouder aan schouder te staan, dan tegen elkander te vechten. Wanneer het met Willem tot een breuk komt, dan verlies ik niet alleen hem, maar natuurlijk ook jou. [....].

Om er nog eens op terug te komen: Ik erken Kloos gaarne als leider van de N.G. maar ik zeg, dat ieder tachtiger zijn eigen onafhankelijke ideëen had. Dat is de quintessence. Willem zal het zelf er mee eens zijn. Sophie heeft eenige dingen verkeerd geformuleerd.

Ik schrijf je nu maar in haast. Ik kan niet altijd schrijven, wanneer ik wil, want ik ben asthmatisch. Moge dit briefje voorloopig je eenigszins ophelderen en er een toestand van kalmte en rust in mijn verhouding tot jullie intreden. Ik wensch niets meer dan dat.

Geloof mij steeds je innig trouwen vriend
F. ERENS

En thans nog iets over het verwijt aan mevrouw Erens over de uitgave van het boek *Vervlogen Jaren* in 1938. Blijkbaar was de verschijning in de dagbladen aangekondigd. Jeanne Kloos moet op dat bericht gereageerd hebben met een brief aan mevrouw Erens, die er dit antwoord op gegeven heeft:

Houthem 30 Oct. 1938

Lieve Jeanne,

In antwoord op je brief gedateerd van de 24^{n} Oct, dien ik, blijkbaar na eenige omzwervingen, heb ontvangen, wil ik je het volgende meedeelen.

Het is inderdaad waar, dat de herinneringen van Frans binnenkort in boekvorm zullen verschijnen, waarschijnlijk zijn zij reeds afgedrukt.

De opschriften, die je gehinderd hebben en die door de courant, waarin zij werden gepubliceerd, uit eigen initiatief waren geplaatst, waren reeds door Frans zelf bij zijn leven geschrapt.

Verder is de tekst natuurlijk door mij gepubliceerd, zooals hij die oorspronkelijk had geschreven met inachtneming van kleine veranderingen, die hij hier en daar liet aanbrengen en enkele zinnen, die hij wilde inlassen. Ook nog geheel ongepubliceerde stukken komen in het boek voor.

Kort vóór zijn dood dicteerde hij het slotstuk, dat geheel over hemzelf loopt.

Zijn opinie betreffende een leiderschap in de beweging van 80 bleef hij handhaven, lichtte dit, meen ik, nog toe met enkele zinnen.

Je kunt begrijpen, dat ik niets in zijn werk verander of schrap, tenzij hij dat zelf zoo heeft bestemd. Dat is voor mij onmogelijk. Ik weet dat hij Willem Kloos steeds de grootste dichter van 80 heeft gevonden en dat hij dat ook in deze herinneringen heeft gezegd. Ook had hij veel sympathie voor zijn persoon.

Het is duidelijk, dat mevrouw Kloos nog een poging heeft gedaan om bepaalde passages uit het boek te laten schrappen, maar dat is haar niet gelukt, zoodat wij in het boek van Erens een authentieken tekst bezitten. Maar er bestaat nog een brief van mevrouw Erens over de uitgave van het boek van haar man. Gerben Colmjon heeft in *De Oorsprongen* enz., blz. 192, geschreven, dat hij een brief bezat van mevrouw Erens-Bouvy aan hem gericht, welken brief hij mij ter publicatie afstond. Mevrouw Erens schreef hem naar aanleiding van een in *De Telegraaf* van 25 Dec. 1938 verschenen recensie:

10 Januari 1939 Oude Slot Heemstede

Hooggeachte Heer,

Naar aanleiding van uwe bespreking van. '*Vervlogen Jaren*', de herinneringen van Frans Erens, wenschte ik u mede te deelen, dat de afwijkingen met den vroeger gepubliceerden tekst, die u in het boek hebt gevonden, door mijn man zelf zijn aangebracht. Zij waren echter niet gewichtig en zoo vergat ik dit te laten memoreeren.

Reeds dadelijk na de eerste publicatie heeft hij die wijzigingen laten aanteekenen.

Door den toestand van zijn gezondheid werkte hij langzaam; daardoor werden de laatste stukken niet meer bij zijn leven gedrukt. Dat hij met zijn werk tot het laatste toe is bezig gebleven, blijkt daaruit, dat hij kort vóór zijn dood het slot-stuk der herinneringen heeft gedicteerd, zooals ik op pag. 201 heb meegedeeld.

Ik betuig u ook mijn dank voor de waardeering van zijn werk, die uit uwe bespreking blijkt.

Met de meeste hoogachting

SOPHIE ERENS-BOUVY

Uit deze geheele correspondentie blijkt, dat de voorstelling, door mevrouw Kloos gegeven, niet zuiver en waarheidsgetrouw is. Zij heeft inderdaad een niet bestaand leiderschap, waar Kloos, zooals uit de volgende hoofdstukken blijken, zal, langzamerhand zelf in was gaan gelooven, tot een historisch feit willen verklaren. Erens heeft èn in zijn brief èn in den definitieven tekst van zijn boek zijn zienswijze gehandhaafd, evenals zijn vrouw, ondanks de pogingen van Jeanne Kloos om wijzigingen te laten aanbrengen.

X De verhouding tusschen Kloos en Verwey

> ‘Die heeren litteratoren zijn au fond zoo gruwelijk ijdel en denken geloof ik dat elke brief die ze schrijven naderhand uitgegeven zal worden’. (75 C 51g) J. van Looy aan Witsen

De vraag, die ik mij gesteld heb, was of ik het verantwoorden kon de volgende bescheiden te publiceeren. Ik ben er mij van bewust, dat velen het zullen beschouwen als een impertinentie. Niet als een verdediging van mijn daad, maar als een verklaring, waarom ik er toch toe ben overgegaan, na lange overweging, het volgende. De brieven en bescheiden zijn door de betreffende personen zelf bewaard - waarschijnlijk op Gorter en Hofker na - en voor een deel aan openbare instellingen geschonken. Kloos hield er vier copieboeken op na. Het eerste berust in de Kon. Bibliotheek; het tweede is door zijn vrouw verkocht aan den uitgever A.A.M. Stols, die het mij ter beschikking stelde en het derde is grootendeels vernietigd.

In het eerste en tweede copieboek zijn blaadjes of passages, kennelijk door Jeanne Kloos, uitgescheurd. Zij maakte bij sommige brieven in het tweede copieboek aanteekeningen en met haar handschrift zijn verwijderde gedeelten weer verbonden door enkele woorden toe te voegen. Het derde copieboek - de bladzijden in die boeken zijn met gedrukte cijfers genummerd - heb ik gevonden in de door Jeanne Kloos aan het Haagsche Gemeente-archief vermaakte bescheiden. Zij zelf zegt het in een daar aanwezig geschrift *Episode uit het leven van Willem Kloos volgens door hem zelf gemaakte notities en copieën van brieven, samengesteld door Jeanne Kloos*: ‘Brieven van hem uit die periode waren in een copieboek bewaard’. Dat derde copieboek, dat thans in het bezit is van de Kon. Bibliotheek, draagt den titel *Copyboek van de Nieuwe Gids van 22 November '93*. Het is van geen enkel belang, omdat de meeste nog aanwezige bladzijden blanco zijn.

Ik veronderstel dus, dat het door Jeanne Kloos bedoelde copieboek een ander is dan dit, want de in bovengenoemd geschrift geciteerde brieven dragen alle een dateering van vóór 22 Nov. '93. Dit vierde copieboek schijnt de meer persoonlijke correspondentie van Kloos te hebben bevat. Dit maak ik op uit het feit, dat er één brief d.d. 28 Februari 1892 aan Sara de Swart bewaard is gebleven. Hij draagt de gedrukte cijfers 72 tot en met 78. Het tweede copieboek loopt van 13 Maart 1890 tot December 1893, de gedrukte cijfers van 352-500 en van 1-343. Verder liggen er nog eenige ongenummerde copieën in. Hieruit meen ik te mogen opmaken, dat de brief aan Sara de Swart uit het particuliere - vernietigde - copieboek is gescheurd, daar het epistel, wat den datum betreft, in het tweede copieboek zou thuis

hooren, maar de gedrukte cijfers komen in dat boek ook voor. Bovendien zijn er nog eenige brieven o.a. van 23 Januari 1892 met het gedrukte cijfer 57.

Het ligt dus voor de hand, dat Kloos of zijn vrouw vernietigd hebben, wat zij niet wenschten, dat gepubliceerd zou worden. Kloos was zóó overtuigd dat zijn brieven van belang waren voor het nageslacht, dat hij zelfs in de smartelijkste omstandigheden aan Witsen schreef, dat hij geen copie had van een brief. De passage in een ongedateerden brief luidt: 'Kom, ik smeek je, kom en red me, en breng dan dit kladje meê ... ik *kan* er geen copy van maken'.

Ook in de *Liefdesbrieven* van Kloos en zijn vrouw schrijft hij dat en hetzelfde in een zeer uitvoerig epistel aan dr Aeg. W. Timmerman over Van Eeden. De ontvangen brieven zijn eveneens geselecteerd, ook door Witsen.

Hoewel deze feiten, m.i. klemmend genoeg zijn is er meer, dat mij deed besluiten tot publicatie. In de allereerste plaats terwille van de litteratuur-historie, die met moedwil vervalscht is door Kloos en vooral door zijn vrouw. Ik gaf daarvan reeds voorbeelden. Toen het boek van Uyldert verscheen over Verwey, wekte in letterkundige kringen de mededeeling daarin opzien, dat *Het Boek van Kind en God* sonnetten waren op Verwey, nadat Kloos wist, dat Verwey zich verloofd had.

Immers in het boek van dr De Raaf over Kloos, dat in 1934 verschenen is, werd nog geschreven, dat 'het thema hier de rampzalige liefde voor een diep-vereerde vrouw (is), die korten tijd den dichter de begoocheling gunde van het hoogst geluk, zich daarna afwendde en hem neerstiet in de donkere hel van schreiende smart, waaruit hij zich tenslotte redde door zich terug te trekken en te verbergen in de gewilde starheid van een weergaloozen trots'. Als men nu weet, dat alle gegevens - tendentieus - door Kloos of zijn vrouw aan dr De Raaf zijn gegeven, kan men wel raden hoe de andere feiten in dit boek gegroepeerd zijn. Temeer verwondert men zich, als men bedenkt, dat Frans Erens reeds 22 Februari 1933 in *De Maasbode* had medegedeeld, dat de verzen van Kloos ontstaan zijn naar aanleiding van de breuk met Verwey en *Van het Leven* van den laatste een antwoord daarop was, zoodat de mededeeling van Uyldert niet zoo veel opzien had behoeven te baren, al geef ik graag toe, dat Uyldert uit feiten en brieven van Kloos de zaak scherper heeft kunnen stellen.

Nog een feit, dat vermelding verdient en m.i. bewijst, dat Jeanne Kloos, die aan den eenen kant Kloos als een volkomen eerlijk man heeft voorgesteld, aan den anderen kant haar vereering zoover heeft gedreven, dat ze bewaard heeft, en aan het Haagsche Gemeente-archief nagelaten, twee geschriften, het eene reeds genoemde op instigatie van Kloos door haar geschreven over twee vrouwen, die zeer veel voor haar man hebben, gedaan, en waarin die vrouwen op de laagste wijze worden beklad, het andere van Kloos zelf. Dit laatste is een poëzie-album, waarin Kloos de platste en onbenulligste rijmpjes heeft geschreven, waardoor zijn vrouw - dit moet ze toch begrepen hebben - de nagedachtenis van haar man zeer heeft geschaad.

Daarom ben ik er van overtuigd, dat zij dit met een bedoeling moet gedaan hebben en het lijdt geen twijfel, dat dit doel was om het nageslacht te laten gelooven, dat Kloos sexueel volkomen normaal was.

Nog een bewijs, dat Jeanne Kloos dezen indruk wilde wekken is haar uitval tegen Frank van der Goes in *De Waarheid*, het boek dat zij schreef en zelf heeft uitgegeven. Daarin heeft zij haar rancune gelucht tegen menschen, die in haar oogen Kloos niet welgezind waren. Op blz. 56 schreef zij o.m. 'De heer Frank van der Goes [....] heeft, zoo eventjes, onder andere betoogen door, een mededeeling gedaan over Willem Kloos, die achter haar onschuldig air een leelijke insinuatie verbergt.

'Hij zegt, dat Willem Kloos op Sloterdijk tezamen woonde met Piet Tideman.

'Hij wist in 't geheel niet, of dit waar was. Toch zegt hij het. Waarom? Begrijpt u het niet, lezers? Om bij het publiek vermoedens te wekken, als had dit samenwonen een zeer particuliere beteekenis. Begrijpt u mij nu? ...?

'Immers, Piet Tideman was de jonge, hartstochtelijke vriend van Willem Kloos, dien hij met kracht en vuur verdedigde tegen den 'aartsvijand' Frederik van Eeden.

'Een natuurlijke, persoonlijke afkeer van van Eeden was zooals vanzelf spreekt, niet genoeg. Er moest iets achter zitten. En dat "iets" werd wel zeer geaccentueerd door het verzonnen "samenwonen" van Kloos en Tideman'.

Zij vertelt dan, dat Tideman te Sloterdijk woonde met vrouw en kind en aan den overkant van de vaart woonde Willem Kloos - nu zou de lezer denken: alleen, maar dat is niet zoo, doch - met Hein Boeken. De inconsequentie van Jeanne Kloos is teekenend, want waarom zou de foutieve mededeeling van Van der Goes andere gevoelens opwekken dan de juiste over het samenwonen met Boeken?

Tenslotte een passage uit *Mijn Dagboek* van Frederik van Eeden, welke nog niet gepubliceerd werd. Zij is 8 September 1906 geschreven en luidt aldus: 'Het is bij Borel een demonische possessie, zooals die meestal bij vrouwen voorkomt, de bitterheid vergiftigt alles en drijft tot moedwillige boosaardigheid. Later, bij ontspanning, weten ze het en voelen, zoo niet spijt, toch neiging tot goedmaken.

'Deze menschen zijn de allergevaarlijkste, want ze zijn beurtelings nobel en beminnelijk of weer kwaadaardig en laag. Ze brengen je tot vertrouwelijkheid en maken daar in hun duivelsche buien onbegrensd misbruik van, zonder eenige scrupules ...

'Kloos hoort er ook toe. En het eigenaardige is, dat het altijd voorkomt bij personen waar het sexueele leven iets abnormaals toont. Hetzij bij zeer gepassioneerde vrouwen of bij mannen, die iets vrouwelijks hebben. Borel is absoluut baardeloos'.

***

Verwey was in Augustus 1888 met Kitty van Vloten verloofd en midden

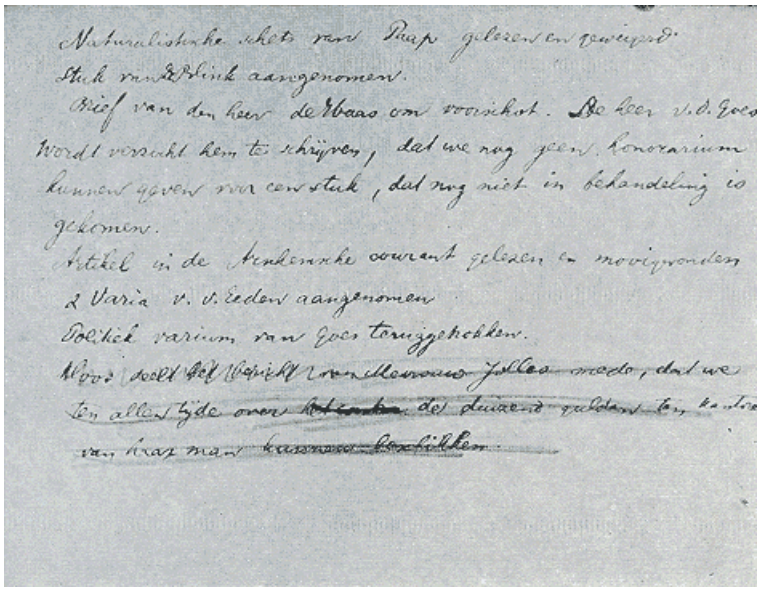

Fragment uit de Notulen van een vergadering van ‘De Nieuwe Gids’. De laatste regels zijn met potlood geschrapt

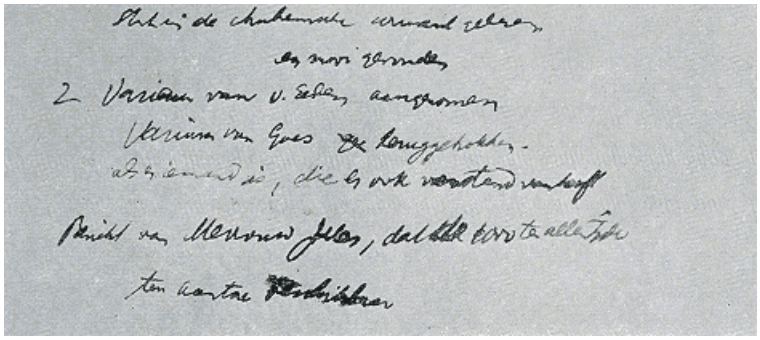

Aanteekeningen voor de Notulen

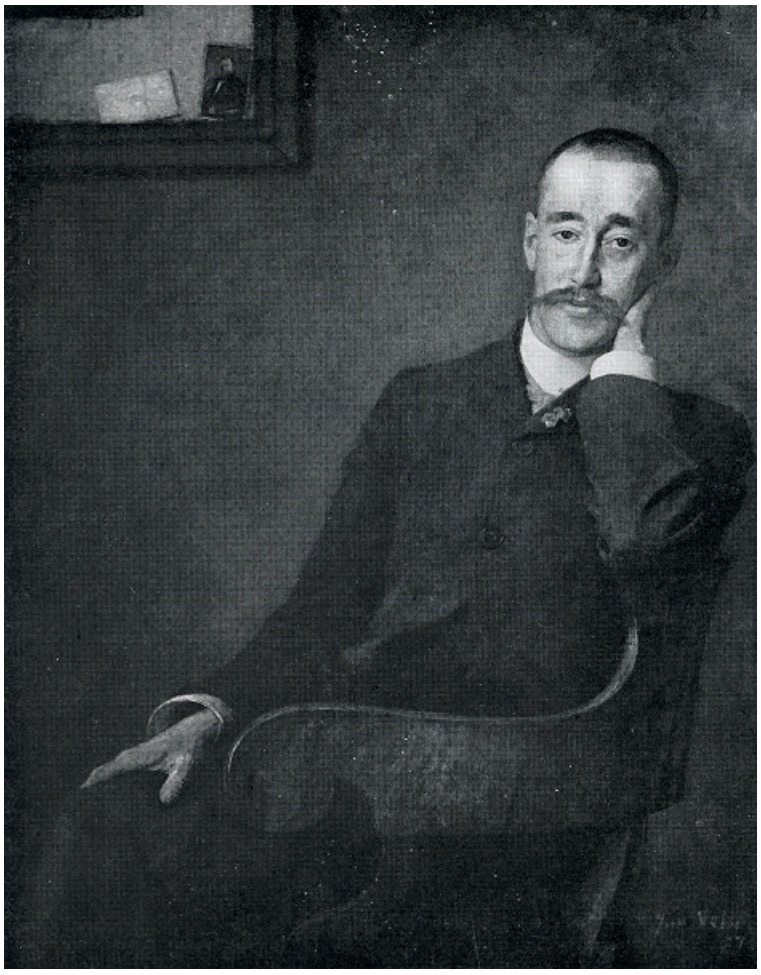

Portret van Frank van der Goes naar een olieverfschilderij van Jan Veth

+

+ Erratum
Het portret van FRANK VAN DER GOES tegenover blz. 177 is niet gereproduceerd naar een photo door WILLEM WITSEN (zoals in de Lijst van Illustraties vermeld), doch naar een olieverfschilderij van JAN VETH.

September hoorde Kloos, die tot 12 September te Mont verbleef, deze voor hem schokkende gebeurtenis. Uyldert wijst dan op een brief, geschreven op papier van Die Port van Cleve, 25 September '88 afgestempeld, waarin deze ‘navrante wanhoopskreet’ opklinkt: ‘O, God, Albert 't is verschrikkelijk, maar ik moet het je toch zeggen. Zoek maar geen kamer voor me. Dat kost maar geld, en het zal nu wel gauw uit zijn. 't Is beroerd, vin je niet. Maar ik kan er net zo min iets aan doen, als jij. Vaarwel. Willem’.

Witsen stond toen op het punt naar Londen te vertrekken, heeft een afscheidsdiner gegeven en later, met Boeken, om Kloos blijkbaar af te leiden, feesten. ‘Het valt tenminste op te maken’ - aldus Uyldert - ‘uit een telegram van Frederik van Eeden, twee dagen later, 27 September, aan den ongerusten vriend gericht. Het luidt: “Willem is hier, ik vond zijn toestand nogal ernstig. Uitgang Dinsdagavond is de schuld. Hein en Wim hadden beter kunnen zorgen. Hij blijft voorloopig hier. Je hoeft niet te komen”.’

Op 29 September volgde weer een brief van Kloos aan Verwey, waarin hij mededeelde, dat hij voor een paar uur ‘met een groot vel copie, dat ik gisteren en vandaag geschreven heb’ uit Bussum naar Amsterdam kwam en hij voegde er dezen merkwaardigen zin aan toe: ‘Ik moet je daar noodzakelijk over spreken; ik dacht het eerst alleen te kunnen, maar het gaat niet’.

Het Boek van Kind en God.

Dat groot vel kopij was de sublieme sonnetten-cyclus *Het Boek van Kind en God. Een passie-spel*, die dus op 28 en 29 September 1888 geschreven was. Nog altijd de gegevens van Uyldert volgend, blijkt, dat Kloos deze verzen in den vriendenkring en in Verwey's tegenwoordigheid heeft voorgelezen en toen, door bepaalde uitlatingen, Verwey moet hebben gekwetst, waarover hij, in een ongedateerden brief, ‘welke zeer sterk den indruk maakt in een toestand van overspanning geschreven te zijn’, zijn spijt betuigt[1]. Kloos zegt, dat hij zoo leelijk is geweest, om - typisch de man, die voelt, dat hij iets zeer moois heeft gemaakt - ‘door mijn gepraat den indruk van die mooie Verzen te bederven. [.....]. Wat er in die verzen voor hards en hoogs staat, daar moet je alleen de mooie kracht van zien, hoor: 't was niet leelijk *in* me, dat verzeker ik je, verdoemd moot, [.....]’[2].

Nog altijd bij Van Eeden, schrijft hij daarna de *Doodsliedjes* en *Pathologieën*. Hij stuurt ze aan Verwey, die met ‘beste Albert’ wordt aangesproken, om ze nog in de aflevering op te nemen en voegt er aan toe, dat Fré het ook goed vindt. Teekenend is het volgend schrijven, eveneens zonder datum:

1 Wellicht kan dit gebeurd zijn op het afscheidsdiner dat Witsen voor zijn vertrek naar Londen gegeven heeft en waarover Kloos in een brief aan Van Eeden, welke ik later citeeren zal, schrijft.

2 Over de verhouding tusschen Kloos en Verwey in die periode zie men ook *Vervlogen Jaren* van Erens pag. 117-119.

‘Lieve, lieve Albert.

Fré is nu weg en ik kan vrij schrijven. Toe, doe mij toch dat ééne plezier en neem die laatste inzending op. *Laat desnoods wat anders uitvallen*. Ik wou zoo graag, zoo graag alles bij elkander zien. 't Is nu uit met de verzen: ik ben moê en mijn hoofd is leeg. Toe, doe het toch, ik zal je er dankbaar voor zijn.

Ik wou zoo graag éénmaal in mijn leven toonen dat ik een artist ben, die alles kan. Ik heb me ingespannen tot het uiterste en het is me geloof ik gelukt. Gun me dat, toe’.

Verwey heeft aan dat verzoek voldaan, maar ook andere sonnetten van Kloos - te voren geschreven? - zijn in die Octoberaflevering van 1888 opgenomen, waarbij *Van der Zee*, aan Frederik van Eeden opgedragen. Volgens Jeanne Kloos (*De Waarheid*, pag. 60) heeft ‘Willem Kloos persoonlijk verteld, hoe hij, op reis naar Engeland zijnde, waar hij bij zijn vriend Willem Witsen zou gaan logeeren, dus, *zich op een boot bevindende*, dit vers in zich voelde opkomen’. Nu is de Octoberaflevering, waarin dat sonnet staat, in het begin van die maand verschenen en Kloos was, blijkens een brief van Witsen, op 17 October nog niet vertrokken naar Londen. In een brief van 13 October aan Van Eeden schreef Kloos o.m.: ‘O, het leven is wonderbaar. Je hebt zelf gezien hoe ik dat sonnet gemaakt heb van de zee, heelemaal onbewust, pratend over andere dingen. En nú voel ik pas al de waarheid ervan. Hoe kòmt dat?’ (F. van E.-Genootschap, Sept. 1946). Dit sonnet, althans, moet dus bij Van Eeden geschreven zijn.

Behalve, dat er ook brieven van Kloos aan Verwey bestaan met den aanhef ‘Allerliefste Albert’ is het bijzonder opmerkelijk, dat hij dergelijke epitheta alleen gebruikte als Van Eeden er niet was. Die angst voor Van Eeden is levenslang gebleven. De broer van Jeanne Kloos, J.R. van Stuwe, deelde mij eens mede, dat Kloos in zijn stoel gezeten, plotseling opsprong als men den naam van Van Eeden noemde[1].

Wat is de reden daarvan? Van Eeden had Kloos medisch behandeld en wellicht ook onder hypnose gebracht, wat Kloos ook veronderstelt, zooals later blijken zal. Na de breuk met Verwey had hij hem in huis genomen, omdat de dichter volkomen losgeslagen was van zijn ankers. Uyldert vertelt, dat Verwey menigmaal, als hij 's avonds te Haarlem bij de Van Vlotens was, opgeschrikt werd door een telegraphischen noodkreet uit Amsterdam als de vrienden geen raad meer met Kloos wisten.

Op 5 October 1888 schreef Van Eeden het volgende in *Mijn Dagboek* (deel II, blz. 141): 'Kloos heeft hier verzen gemaakt. Een heel boek vol verzen er plotseling uitgeworpen in twee dagen. Het was heel prettig voor

1 In dit verband citeer ik hier een passage uit een brief van F. van Eeden aan Henri Borel (*Brieven van Frederik van Eeden aan Henri Borel*, z.j.) [1937] van 29 Maart '98, waarin hij schrijft: ‘Met groote liefde’ kan ik niet aan Kloos denken. Ik ben blij als ik weinig van hem merk. Ik hoorde laatst dat hij steeds denkt dat mijn zorgen voor hem niet anders was als een aanloop om een verschrikkelijke wraak op hem te nemen. Hoe vind je die edeldenkendheid? Hij is bang voor me. Maar hij houdt zich goed.

mij, - ik was er in en 't was me alsof ik er deel aan had. Nu is hij sinds gisteren weer weggebleven en ik ben ongerust.

'Wat een wonderbaar maaksel is Kloos. Hoe heeft God net omhusell ruw en slordig afgewerkt om daar binnen in met al zijn scheppingskracht een wonder te kunnen maken van teeder-bevend, doorzichtig lichtend schoon' ....[1].

Den volgenden dag berichtte hij aan Verwey: 'Willem is niet hier en sinds twee dagen heb ik niets van hem gehoord'.

Kloos had overdrukken van zijn verzen uit de October-aflevering kwistig rondgezonden. Deze verzen hadden in den vriendenkring grooten indruk gemaakt, wat begrijpelijk was. En dit te meer, omdat Kloos tot nog toe betrekkelijk weinig gedichten in *De Nieuwe Gids* had gepubliceerd. In de eerste aflevering 4 sonnetten, in de derde *Ganymedes op aarde* (4 pagina's), in de vierde en vijfde ieder één sonnet, dus in totaal 6 sonnetten en het Ganymedes-fragment. Evenwel in den tweeden en derden jaargang kwam geen poëzie van hem voor[2] en nu opeens 26 pagina's verzen in de eerste aflevering van den vierden jaargang!

De reactie van Van Eeden uit zijn *Dagboek* heb ik reeds gemeld, maar van meer belang waren de particuliere brieven, die hij over die verzen ontving.

Van den jongen student F.E. Posthumus Meyjes kreeg hij op 7 October een sonnet. Op 9 October schreef Mimi Douwes Dekker-Schepel (69 E 4):

[9 okt. 1888]

Waarde Kloos!

Ik moet u *iets* zeggen na 't lezen, 't genieten, het voelen van uw gedichten. O, ik meen niet ze geheel gevoeld te hebben, ik weet dat dat niet zijn kàn; maar de groote teederheid, de weeke innigheid, moet het hart van elk gevoelig mensch doen trillen - en de grootheid die er in ruischt, als gods adem in een dicht woud, zoo plechtig! - ze grijpt me aan en doet de adem stokken, van bevend genot - Ziedaar, ik had lust u iets te zeggen als dank, en kan noch wil mijn eigen indrukken beschrijven. Welnu, dan dit: Toen de 'N. Gidsen' kwamen bracht ik er een nr beneden, nr Bernard[3] die ter-

1 Later dacht Van Eeden anders over die toen geschreven gedichten. Op 31 Mrt. '95 heeft hij er dit aan Borel over geschreven: 'Sommige van je appreciaties deel ik bovendien niet. Ik vind b.v. dat je Perk veel te laag en "Van Kind en God" te hoog schat. Perk heeft een zuiverheid en kracht van zeggen die hem verheft ook waar hij bijna onbeduidende dingen zegt, en in zijn machtigste uitingen is Kloos nooit vrij van den invloed van zijn woeste, zelfwillende hartstochten. Maar ik zal hierover maar niet verder spreken. Alleen wil ik je nog wel zeggen, dat al zijn Kloos en ik voor goed in ons leven gescheiden, mijn affectie eigenlijk niet in 't minst veranderd is, zooals ik zeer duidelijk besef'.

2 Een verklaring hiervoor kan men vinden in een brief d.d. 26 Juni 1888 aan Hélène Swarth, waarin hij schrijft: 'Gij zijt zoo vriendelijk mij te vragen, of ik nog wel eens verzen maak. Waarop ik moet antwoorden: Helaas, neen: zorgen en bezigheden hebben mij, die toch al niet zeer productief was, sedert drie jaar van het verzenschrijven afgebracht. Plannen en brokstukken genoeg, maar ik word te veel geäbsorbeerd door andere dingen.
Op het oogenblik is het misschien ook beter voor mijn positie als kroniekschrijver, dat ik zelf geheel buiten de productie sta. Daardoor ben ik vrijer, onbevangener, en wat er in de Nederlandsche poëzie voor valt interesseert mij meer, dan het anders wellicht zou doen'. (Copieboek N.G. 69 E 14)

3 De weduwe van Multatuli deed het huishouden bij mr W.A. Paap en Bernard Canter was op het advocatenkantoor klerk.

stond de gedichten opsloeg. Een uur later kwam Wouter bij mij: ‘Ma, zei hij, wat heeft Bernard toch, hij schreit?’ Ik wist wat Bernard had en dat hij schreide van aandoening.

Toen ik aan Willem P. zeide: ik moet Kloos een paar woorden schrijven, zeide hij: ja, doe dat, spoedig! en zeg hem dat ook ik hem graag schrijven zou, maar een kattebelletje daar heb ik geen lust in en voor een goeden brief geen tijd. Want ook hij was getroffen. -

Tot mijn spijt hoor ik dat ge onwel zijt of geweest althans. En ook verhuisd uit de kamer die u zoo mishaagde ofschoon de druiven er met de zon naar binnen drongen. Och, alles is in alles en alles hangt van alles af. Wat 'n banale dooddoener is dat, en dat aan u. Ik eindig dus gauw, met 'n hartelijken groet (neem dit laatste niet op als banaliteit)

Uw toegenegen
M. DOUWES DEKKER
Schepel
9 Okt. 88

Kloos had 9 October 1888 aan Van Eeden geschreven, dat het hem heel erg speet, dat v. E. bij Fricke was weggegaan, ‘terwijl wij afgesproken hadden, dat wij samen zouden gaan eten. Ik trachtte je bij het afscheid nog een hartelijke hand te geven, maar je lette er niet op. Ik begrijp het nu ook wel van je, maar dan moet je het van mij ook begrijpen. Ik word zoo excessief aangedaan in de laatste weken, door alles wat om mij heen gebeurt, dat ik het wel weg moet stoppen om geen mal figuur te maken. Ik kan er nu verder niet over praten: je moet met een half woord tevreden zijn. Ik heb dien goejen Meyes een erkentelijk briefje geschreven’. (Fr. v.E. museum).

Frederik van Eeden gaf daarop het volgende antwoord:

Bussum, 10. 10. '88

Beste Willem - ik ben blij dat je die brieven geschreven hebt. Ik wist wel hoe alles zat - maar ik heb ook mijn deel gehad van de emoties van de laatste tijden, en ben baloorig en verdrietig - bij de minste onaangename sensatie trek ik mijn voelhorens in. Maandag liep ik heel neerslachtig rond met een groote behoefte aan vriendschap en innigheid en tegelijk met een bitter gevoel dat ik geen vrienden had en dat ik beter deed alleen te blijven.

Denk eens hoe het is, ik kan niet aan Albert denken zonder pijn, Witsen gaat weg, Veth is mij den laatsten tijd dikwijls erg tegengevallen, ik wist niet met wie ik zou kunnen zijn zooals ik verlangde te zijn - en jijzelf - jij griefde mij in het heel begrijpelijk egoïsme van je eigen verdriet voortdurend zonder het te willen - dat je zoolang was weggebleven zonder iets van je te laten hooren - dat je weer geheel van je leefregel was afgeweken

en zoodoende alle moeite van van de zomer weer voor niet liet zijn[1] - dat speet mij alles en ik vond het niet goed van mezelven dat ik je het liet merken en ik kon het Zondag toch niet laten. Toen je dat vers van Meyes zoo ontving begreep ik wel dat het voorgewend was - maar ik dacht toch: ‘Zie - wat kan hem ook eigenlijk het medegevoel van anderen schelen, - hij wil het niet - het kan bij hem toch niets goed maken - 't is gekheid hem te laten merken dat je medegevoel hebt - of te verlangen dat hij het aanneemt en beantwoordt - en dan dacht ik 'hij kan niets voor iemand voelen die geen mooie verzen maakt, - of hij van mij houden zal of niet hangt alleen daarvan af of ik goede verzen zal maken’.

En dat wou ik niet, begrijp je - toen vond ik het maar beter alleen te gaan eten en met van Renterghem over zaken te gaan praten.

Ik was echter heel verheugd toen Meyes met een gelukkig gezicht vertelde dat hij een brief van je had - en nog blijer toen ik dejouwe vond. Nu verlang ik weer naar morgen, ik was half van zins weg te blijven.

Ik kreeg een lange, malle brief van van Laar die over de aflevering uitwijdt en niets minder vraagt dan een duidelijke uitleg van hetgeen er met je gebeurd is vóór je die verzen maakte. Hij is zeker weer van plan er een register op te maken. Hij was ‘geroerd’ zei hij ‘door hun ijzige schoonheid!’

Tenslotte vraagt hij weer in vollen ernst of Chap al Katholiek is geworden. Dat is nota bene een suggestie van twee jaar geleden. Tot morgen,

tt

FREE

Op bovenstaande brief heeft Kloos 13 October 1888 een antwoord gegeven, dat ons nader inlicht over het gebeurde met Verwey op het afscheidsdiner van Witsen en den psychischen toestand, waarin Kloos verkeerde (F.v.E. Museum):

[13 okt. 1888]

Beste Fre,

Dank je, dank je wel voor je heerlijken menschen-brief, dat was zoo verschrikkelijk eenvoudig en natuurlijk, net een kind dat lacht, of een blad dat valt of een lucht die blauw is. Jij bent misschien de eenige die dàt kan,

1 Op 13 April '88 bleek uit een brief van Kloos aan Van Eeden, dat hij last van uitslag had en uit een van 6 Mei, dat Van Eeden hem een dieet had voorgeschreven, omdat Kloos 'spijsvertering in de war was. ‘Ik ben zeer zenuwachtig tegenwoordig en lijd veel aan slapeloosheid, kan je mij tegen het eerste niet iets geven? dan zal het laatste ook wel overgaan, maar geen broomkali natuurlijk’. (F.v.E. Museum)
Aan Van Deyssel schreef Kloos 7 Mei '88 (abusievelijk staat in het copieboek '87), dat hij ‘zoo slof is’ en vergeetachtig. ‘Maar 't zal wel beter worden. Het is mij n.l. gelukt, na lang streven, mijn constitutie zóó roemrijk te bederven, dat ik nu op een streng dieet leven moet. Spiritualiën mag ik zelfs niet ruiken, want dan krijg ik lust ze te proeven’.
In een brief van 11 Mei 1888 deelt Kloos aan Witsen het volgende mee: ‘Ik leef thans 6 dagen op diëet en bevind er mij best bij, veel opgeruimder en rustiger dan vroeger, maar 's avonds in de Poort zit ik me natuurlijk een beetje te verdommen, omdat ik niets mag hebben, dan mineraal water en drooge beschuit’. (beide Copieboek N.G. 69 E 14)

zoo recht uit praten uit je gevoel, zonder de ondergedachte er bij te hebben: nu ga ik iets *gevoelds* zeggen. O, ik weet het zoo, want ik heb het zelf zoo dikwijls gedaan, voelen en dat gevoel uiten, met het halve bewustzijn, dat men nu zoo'n héél erg voelend, zoo'n interessant mensch is. Maar ik kan ook anders zijn en ik wil zoo voortaan altijd zijn. En ik geloof dat jij ook zoo bent, dat die brief zoo is. Ik weet niets - maar ik voel het en geloof het. Voel jij, jij *dit* nu?

Antwoorden zal ik op je brief door mijn daden, door je geheel te vertrouwen, en als jij denkt, dat je alleen bent, denk dan aan mij, en we zullen rustig zijn. Ik zal je nog veel meer schrijven, maar ik wou je nu speciaal iets vragen, waar je misschien in den beginne om lachen zult. 't Is me nèt of ik gesuggestioneerd ben. Sinds gisteren morgen. Of liever sinds dien avond bij Couturier. Ik had me zeer kwaad gemaakt na het diner, had zooals je weet met Albert willen vechten eerst dáár, en later nog eens op straat. Waaròm? Hij irriteerde me, doordat hij maar niet wegging. Ik kan hem niet zien, zonder hem te haten - och Fré, ik kan er niets aan doen - en als men een beetje gemonteerd is, zooals toen, kan men zich niet bedwingen. Dit is de oorzaak. De aanleiding was, zooals ik zei, dat hij niet heenging, maar door de kamers heen en weer liep, waardoor ik hem telkens zag en niet meer zag, dacht dat hij weg was, en daar kwam hij weer. Ik schrijf dit een beetje gauw, omdat ik er niet graag over praat en je toch alles zeggen wil. Nu dan den volgenden, ochtend werd ik wakker met nog veel van dezelfde kwaadheid en ik sprak daar een beetje over met Hein [Boeken], terwijl we in onze bedden lagen. Maar op eens hield dat op, mijn hart begon ineens verschrikkelijk hard te kloppen, en ik werd door mijn heele lichaam heerlijk moe en aangenaam warm maar zwak, doodzwak. Ik dacht niet meer aan doodgaan dan met een zacht: ‘nu goed’ en ik herinnerde me dat ik net zoo eens was geweest in een nacht toen ik gevaar liep van dood te gaan, zooals ik later hoorde. Dat weg voelen gaan van mijn lichaam in die verdoovende zwakte, werd hoe langer hoe erger en ik vroeg Hein, die bij mijn bed stond, om een dokter te halen. Maar ik bedacht me dadelijk daarop, dat dat niets zou geven, als ik werkelijk dood moest. En ik bedacht me ook dat als ik daar in bed bleef liggen, Hein, die zoo goed voor mij was, heel veel last zou hebben, dat het beter was op te staan en aangekleed af te wachten. Met verschrikkelijk veel moeite deed ik dat, met behulp van Hein. Toen ging ik zitten maar kon niet blijven zitten. Ik kan het niet anders uitdrukken, dan of er een stuk van mijn bewustzijn werd afgetrokken, en dat ik het grijpen moest, maar niet kon. Ik dacht, zou ik gek worden, dàt nooit, en voelde plotseling een heelen ergen wil in me opkomen om heelemaal beter te worden. Ik zette me tegen alles wat in me gebeurde in, en na een minuut of tien, zei ik Goddank, 't is beter, ik ben beter en lachte en knikte tegen Hein, en liep heen en weêr door de kamer.

Die Port van Cleve,

Amsterdam.

Beste Fré,

Hein ging uit, we moesten gaan koffiedrinken in de Poort. Ik ben nu weêr alleen en zet mijn brief voort.

Toen ik dan weer bijgekomen was uit dat rare incident, was mijn lichaam weêr gewoon sterk, net als anders. Wim [Witsen] kwam, om zijn boêl te pakken, die hier lag, etc., etc. en wij hebben hem 's middags op den trein gebracht. Al dien tijd was, ik, zooals ik meestal ben, hypochondrisch, beroerde gedachten voelende aankomen, maar wegdringend. Maar de heele rest van den dag ben ik zoo vreemd geweest, als ik anders vroeger slechts bij oogenblikken was. Ik zei de meest dwaze dingen, en maakte alle lui - we waren zoowat met zijn zevenen - aan het lachen. Ik voelde me verschrikkelijk opgewekt en onverschillig - groot, goedig - voor den mal houdend, met een hartelijk gevoel voor de enkelen, die goed voor mij waren, jou en Wim. Zoo ben ik naar bed gegaan.

Toen ik wakker werd, kwam de vroegere beroerdheid eventjes terug, maar ik lachte ze dadelijk weg, stond op, ontbeet en zei weer dwaze dingen, waarom Hein en ik lachten, maar bedaarder dan gisteren. Toen voelde ik weer dat als wegtrekken van iets uit mijn bewustzijn; maar ik lachte en schertste en liet het toe, met een aangenaam gevoel van vergeten en opgaan in de dingen om mij.

Toen wou ik je dit alles zeggen en ben dezen brief begonnen. Maar toen ik anderhalve bladzijde afhad, gebeurde er weer iets verder. Ik stond op en, kwam plotseling tot het bewustzijn, dat Verwey heelemaal uit mijn hoofd weg was. Ik kon hem nauwelijks meer zien, alleen vaag en ver, en alles wat ik van hem wist, was net of ik het ergens gelezen had, met een heel zachte treurigheid dat het lang was geleden.

Dat is zoo gebleven tot nu toe, en ik ben nu zoo kalm, als ik me niet herinner ooit geweest te zijn, behalve misschien eens, toen ik in Brussel heel hard aan het werk was.

Kan jij daar nu van geven, ik zeg niet een verklaring, het is onmogelijk in een ander's psychologie geheel door te dringen, maar een toelichting, of zoo iets, iets wat maakt, dat ik hetzelf verder begrijpen kan?

Ik voel me net of ik een ander Ik ben geworden, dat toch hetzelfde is, of mijn hoofd is schoongeveegd en er toen nieuwe dingen in zijn gezet, als nieuwe meubelen in een kamer. 't Is net of ik aan een verschrikkelijken droom ben ontkomen en mijn lichaam betast en voel dat het niet waar is, wat ik heb gedroomd.

Ik verklaar 't, lach nu niet, beste jongen, door suggestie, het ontkomen aan een geweldigen, mezelf uitzuigenden invloed dien Verwey's hersen-organisatie langzamerhand op mezelf gekregen had. Maar waardoor? Waardoor is dat eruitraken gekomen?

O, het leven is wonderbaar. Je hebt zelf gezien hoe ik dat sonnet gemaakt heb van de zee, heelemaal onbewust, pratend over andere dingen. En nú

voel ik pas al de waarheid ervan. Hoe kòmt dat? Kan jij daar iets van zeggen? Ik wou iemand hebben, die er tenminste iets van begreep, en mij in 't begrijpen hielp. Want begrijpen is toch alles in 't leven. Is het wartaal? Zeg het dan, maar ik zou het niet denken, want ik heb voortdurend alles gedaan, wat ik kon, om mezelf te observeeren, en dat dan zoo juist mogelijk weêr te geven in woorden.

Dag Fré, om antwoord vraag ik niet, want dat krijg ik wel. En dit blijft tusschen óns - alleen, niet waar?

Yours

WILLEM.

Dadelijk kwam het antwoord van Van Eeden (69 E 4):

Bussum, Zondagmorgen [14 Oct. '88].

Beste Willem - ik vind het haast moeilijk je te antwoorden. Want ik heb werkelijk volstrekt niet beseft dat ik in mijn vorigen brief iets bizonders had geschreven - Nu je het bewust hebt doen worden denk ik weer te veel bij ieder woord: - is dit ook zoo? en dat hindert.

Witsen was bij me toen je brief kwam en hij zal gemerkt hebben dat je brief mij opgeruimd maakte, maar ook erg verstrooid. Twee dingen vond ik het aangenaamste te lezen: dat je weer daden wilt doen en verlangt beter te worden en ten tweede dat je zei: ‘gek worden, dát nooit!’

Zie daar heb ik je! - dát wil je toch stellig niet - en dat is ook het verschrikkelijkste waarvoor ik gevreesd heb en waarvan ik je met al mijn kracht terug zal houden. Van zelfmoord kan ik iemand niet terug houden - als iemand die niet beneden mij staat werkelijk den dood verkiest, wat zal ik er tegen kunnen aanvoeren? Alleen dat *ik* zoo niet ben - en dat *ik* het niet doen zou. Maar je verstand, je kostelijk intellect verliezen - dát wil je niet, niet waar? Goddank dat je het zegt - dan zul je naar mij luisteren en mijn raad volgen - omdat ik beter weet dan jij hoe je er voor zorgen kunt.

Ik zal nooit dat woord noemen tegen een patient, ook al vrees ik er zelf voor, omdat de angst er voor zoo erg is. Maar gisteren heb ik het tegen je gezegd omdat ik mij zoowat ten einde raad voelde, en ik je terug *moest* houden. Ben ik ruw tegen je geweest in 't Hotel - het scheen mij zoo toen ik je brief las. Maar ik vond in je brief iets als een anticipatie op mijn waarschuwing en 't is goed geloof ik dat ik die geuit heb.

Ik denk haast dat dit samentreffen van mijn waarschuwing en hetgeen er in je brief stond, je nog zal versterken in de meening dat ik een suggestieven invloed op je uitgeoefend heb. Ik moet je eerlijk verklaren dat ik er mij volstrekt niets van bewust ben. Ik wil daarmee echter niet zeggen dat het absoluut onmogelijk is. In geen geval is het onzinnig om het te onderstellen. Heel dikwijls wordt mij door den een of ander gevraagd of ik buiten zijn weten invloed op hem heb uitgeoefend. Ik houd dat dan gewoonlijk voor *zelf*suggesties, voor dingen die uit het groote onbekende tweede ik van den persoon opkomen en aan mij toegeschreven worden, omdat men in mij een mystieke kracht onderstelt.

Je weet zelf hoe sterk, hoe onafhankelijk en hoe werkzaam jouw dubbel-ik is. Je geheele leven wordt er door beheerscht zonder dat je het beseft - ik denk dat die meeningen, die opwellingen en gewaarwordingen die je nu niet begrijpt allen daaruit opdoemen en het je doen schijnen alsof een *vreemde* invloed je beheerscht.

Het is stellig niet goed te zeggen: 'ik *word* geleid door het Leven, door mijn dieper ziel - en ik kan het toch niet leiden, - nu zal ik het maar opgeven en doen wat mij invalt'. Dat is dwaasheid Willem.

Ik zou ons dieper zijn bij een schip en zeilen willen vergelijken en ons wetend, overleggend bewustzijn bij het roer. Het roer is heel klein en moet maar mee, waar het schip gaat - en blijft stil als het schip niet voortgaat. Het kan het schip niet bewegen en is maar een onbeteekenend stukje er van. Maar is het daarom goed het niet te gebruiken. Jij bent een groot schip, Willem met groote, machtige zeilen - maar het roer is erg defect en het gaat mij aan 't hart voor de kostelijke lading en het mooie schip.

Ik heb gisteren avond lang met Witsen gepraat over je plan om naar Londen te gaan. Het is geloof ik, wel het beste wat je doen kunt. Maar je moet het doen met het voornemen om daar kalm en rustig en afgezonderd te leven en geregeld te werken. Je moet er niet been gaan om je er te amuseeren, om er veel te zien en mee te roezen in de drukte van een groote stad. Londen is geen stad van plezier, vroolijk leven is er verbazend kostbaar en vermoeiend, - en als je je zelven liefhebt *mag* je geen excessen meer doen. Ook moet je goed bedenken dat Witsen er heengaat om te werken, om zijn brood te verdienen en niet om zich te amuseeren. Hij is bepaald bang dat hij niet zal zijn wat jij verlangt en dat je je zult vervelen.

Dat zul je wel niet, denk ik. De schilderswijk in Londen waar Witsen zijn atelier moet zoeken is een kalme, stille voorstad dicht bij het reusachtige Regentspark dat als een groot eiland midden in de zee van huizen ligt. Daar zul je goed wonen - als je je voorneemt kalm te leven en veel te werken.

De lucht is er ook helderder en er is minder mist in den winter. De kamers zullen daar wel niet duur zijn en je weet dat de sporen je ieder oogenblik na alle deelen van de stad kunnen brengen.

Witsen zei dat je erg tegen de reis opzag. Als dat zoo is dan zal ik je brengen. Ik ga dan Zaterdag avond met je weg, blijf Zondag in Londen (je komt 'smorgens 7 uur aan) en ga Zondag avond weer terug. Ik hou van een zeereisje.

Heb je een nicht die in den Haag woont? Zeg mij eens of je haar kent, en hoe zij is en hoe je verhouding tot haar is. Maar laat niemand merken dat ik je dit gevraagd heb.

Vele groeten van Martha en Hans,

tt

FREE.

Inderdaad viel 14 October 1888 op Zondag. De brief van Kloos schijnt dus op Zaterdag aangekomen te zijn en Witsen is dus niet naar Londen vertrokken, maar heeft blijkbaar eerst afscheidsbezoeken afgelegd of is speciaal naar Van Eeden gegaan om met hem over Kloos te spreken. Opmerkelijk zijn in den brief van Van Eeden twee punten. Ten eerste, dat hij voor krankzinnigheid bij Kloos vreesde en ten tweede, dat hij voorzag, dat Kloos zijn leven in Londen op denzelfden voet zou voortzetten. Beide voorgevoelens zijn maar al te juist gebleken.

***

De brieven bereikten Kloos van alle kanten. Van Deyssel verontschuldigde zich 14 October dat hij niet eerder geschreven had, omdat hij zat te zwoegen op de laatste twee bladzijden van zijn roman (69 E 4): ‘Ik zal je nu later uitvoeriger schrijven, als je 't toestaat. Maar ik moet je nu toch even zeggen, dat je mij, toen je hier was[1], wel even had kunnen waarschuwen, en me zeggen, dat je van plan was zúlke verzen te publiceeren. Ik heb ze voortdurend in mijn inwendig gehoor en kan daarom nog minder makkelijk mijn eigen werk afmaken, dat toch af moet, nu’.

En hij vraagt in een naschrift: ‘Hoe is 'et met je ongesteldheid, waar Verwey mij over schrijft?’[2]

Het antwoord van Kloos aan Van Deyssel op dezen brief is zeer teekenend, want hieruit kunnen we lezen, waarom Van Eeden zich ernstig - en terecht - bezorgd maakte over den toestand van Kloos in die dagen[3]. Ook blijkt er uit, dat Kloos, behalve de in *De Nieuwe Gids* van October 1888 (4e jrg. I blz. 63 e.v.) gepubliceerde verzen, in denzelfden tijd de

1 Toen Kloos in Katwijk was, vroeg hij logies bij Van Deyssel in Mont. Hij bepaalde een dag om te komen, omdat zijn kamerhuur te Amsterdam afliep en hij daar teugkomend dan een nieuwe kamer kon huren. De poging om Verwey ook naar België te laten komen mislukte en dus ging Kloos, zoals men weet 12 Sept. '88 naar Amsterdam en vestigde zich voorloopig bij Boeken. Hiermee is tevens een verklaring gegeven van de uitlating van Kloos, dat Verwey geen kamer voor hem behoefde te zoeken.

2 Verwey schreef 8 October '88 aan Thijm: ‘Als Kloos op 't oogenblik niet zeer leed aan zenuw-overspanning zou hij je zelf bedanken voor de nauwgezette toezending van de Amsterdammer en Recht voor Allen’. [.....]

3 Met de gegevens uit den brief van Kloos kan men dit eerste quatrijn van Verwey uit *Van het Leven* beter begrijpen:

> De toorn krieuwt in mijn keel: ik kán 't niet smoren,
> 't Verdriet niet kroppe', als 'k zuiplappen en vraten
> Zie worde' uit kunstenaars, die hun kunst vergaten,
> Hun lijf stuk-fuiven en hun ziel vergoren.

Ook Arnold Ising Jr heeft in een brief op 16 October aan Thijm over dit feest geschreven: ‘In de vorige week, mijn waarde Alberdingk, heb ik U een middag nog meer dan anders gemist. Het was bij een diner ons met ons zestienen door den schilder Willem Witsen aangeboden bij den vermaarden cuisinier Couturier op de Keizersgracht, alhier, gij weet wel! Het maal begon om zeven uur en tegen twaalf geraakten sommigen der Heeren zoo in feestvreugde, dat zij met den inventaris begonnen te werken en kraamschutten, kleeden, glazen en stoelen, benevens de Heeren heel hard door de kamer rolden, waarbij de heeren knechten met hun doodgraversgezichten groote oogen opzetten’. (Van Deyssel-archief).

gedichten geschreven heeft, welke op pagina 266 e.v. afgedrukt werden. In den brief aan Thijm schreef hij nl. aan het slot het gedicht over, maar zonder titel en met kleine wijzigingen in den tekst, dat gepubliceerd werd op blz. 266 onder den titel *Zelf-verandering* met de opdracht ‘Aan Trifouillard’. De brief van Kloos draagt geen datum, maar is afgestempeld 17 Oct. '88 (Van Deyssel-archief):

17 okt. 1888

Amicissime,

Ik heb je een zeer interessante geschiedenis mede te deelen. Ik heb gepoogd mezelf om het leven te brengen, ben toen door v. Eeden op een driewieler gezet en heb daarna in vier dagen anderhalf vel mooie verzen geproduceerd, terwijl ik nu als comble met Willem Witsen in Londen samen ga wonen, en daarna naar Japan vertrek. De conclusie uit dit alles is, dat er een streep door me loopt. Eerst was zij recht, maar nu begint er een gevaarlijke kromming in te komen, zie je ∿. De opinies van de verschillende lui over me zijn verschillend:

Breitner zegt dat ik gesuceerd moet worden. v. Eeden beweert, dat ik het delirium heb en Mau [Van der Valk] houdt vol dat ik een enorme vent ben. En ik? Ik zit woest te fuifen, en bedaard verzen te maken, het een na het andere.

We hebben middagen achter elkander bij Riche gedineerd. Een van die keeren was vooral merkwaardig omdat Hein toen een ragebol boven de tafel uitstak en Breitner naast zijn stoel is blijven zitten, in plaats van erop.

Op een ander feestmaal bij Couturier hebben zestien van de uitstekendste vernuften en artisten van Nederland als dronken zwijnen door elkander gelegen - verbeeld-je, bij Couturier, waar alleen bedaarde familie's komen.

Enfin, 't is een algemeen bacchanaal hier, in alle opzichten, en ik verzeker jou, bedaarde en gelukkige huisvader van Houffalize, dat ieder door mij hier gegeven detail volkomen overeenkomstig de waarheid is, behalve die reis naar Japan: dat is misschien een beetje te overdreven. Je kent nu mijn ongesteldheid, waarnaar je zoo goed was te informeeren, volkomen, en ik ben ten zeerste verlangend naar den brief dien je mij op deze mededeelingen sturen zult. Wees zoo goed dat eventueel schrijven te adresseeren p.a. den Heer H.J. Boeken, Kerkstraat 260, bij wien ik op het oogenblik logeer.

Mijn volgende brief zal uit Londen zijn: adres kan ik nog niet opgeven, daar Witsen vooruit is om een woning te huren. Schrijf mij spoedig, wil je?

Met gemeende wenschen voor je laatste 2 bladzijden, en met beleefde, vriendschappelijke en hoopvolle groeten aan je vrouw

t.t.

WILLEM KLOOS.

Ten slotte nog een versje, dat ik heel goed vind en door mij zelf gemaakt is: [volgt het gedicht]

De beloofde brief van Karel Thijm kwam 5 November en luidde (69 E 4):

Luxembourg Belge Mont-lez-Houffalize 5 Novemb. '88

Amice,

Ik dank je zeer voor het mooye ex. van je ‘gedichten’. Het komt mij voor, dat ik nu pas eigelijk goed gehoord heb wat je met de klank-expressie en het geluid bedoelt, d.w.z. wezelijk gehoord als-of er een hooge stem luid in mij sprak. Zóo als ik aan Verwey schreef, moet ik je ook schrijven, namelijk beter dan banalen lof hóe ik je verzen zie, of liever je geluid, en dan zie ik het als een bliksemend zweepen, in regelmatigen zig-zag, van zilveren instrument-klanken hoog in een witte en blauwe lucht. Ik vind Verwey donkerder en zwaarder, jouw hooger, smaller, en lichter in de dubbele beteekenis. Ik vind in jouw veel meer direkte emotie, in jouw die opperst klagende teêrheid. Ik prefereer jouw boven Verwey eenvoudig om dat jij mij 't meest emotioneert, en met al het andere heb ik niet te maken. Als ik je verzen zacht luid in mij zeg, dan begin ik soms in-eens te snikken, b.v. bij den regel ‘O 't waar zoo schoon geweest, dat Lied van 't Leven’; dat is allemaal oneindig, van teêrheid, weet-je. Al de klanken-kombinaties zijn te proeven, en als men ze proeft met zijn mond, komen van-zelf de tranen in de oogen. Ik beweer dat er in jouw verzen meer emotie is dan in die van Verwey, de hooge teêrheid, de klagende liefde, weet-je, nu ja, maar dat is de essenzie van poëzie. ‘Klank-expressie’ - ja wel, maar de klank-expressie der *emotie*, dát is de zaak. Verwey doet mij sterk aan Dante denken, ik bewonder zeer zijn techniek en volle donkere breede zwaarte, maar mijn hart is voor wie mij ontroerde, il n'y a qui cela. De meeste van jouw verzen zijn gemaakt van emotie, het is niets dan emotie, alles is emotie, ik dank je nog wel. Al die regels zijn van tot zilver gestolken brekende tranen.

Stel je jouw verzen ook appart verkrijgbaar? Ik hoop je later weêr meer te schrijven.

t.t.

KAREL ALBERDINGK THIJM

De reeds door Van Eeden genoemden J.J. van Laar, een vriend uit de Amsterdamsche jaren, waarvan reeds eenige malen brieven zijn overgenomen, zond 24 October uit Middelburg een brief (69 E 4):

'Toen ik in 't begin dezer maand als naar gewoonte de N. Gids ontving, en daarin had gelezen, was ik treurig gestemd. Want achter die diep aangrijpende verzen die ik daar las moest noodwendig een realiteit aanwezig zijn die het intiemste van je ziele leven betrof. - Ik kan zonder smart die gedichten niet ten tweede male lezen vóor ik iets naders van je afwist.

'Ik schreef toen aan v. Eeden, om te vragen wat er met je gebeurd was. En die schreef mij dat hij tot zijn spijt geen vrijheid vond mij daarover nader in te lichten, en dat ik het beste zou doen dat aan jou zelf te vragen. Evenwel deelde hij mij mede dat jullie samen op reis gingen naar Londen waar je bij Witsen zoudt gaan wonen voorloopig, ter afleiding.

'Het zal zoowat 8 uur 's avonds geweest zijn toen ik dien brief van v. Eeden ontving en 10 uur kwam de trein reeds aan. Te voet wandelde ik dus naar Vlissingen en had de groote voldoening jullie beide een klein oogenblik te spreken. Gelukkig was ik toen ik zag het je nog al goed ging, tenminste uitwendig. Het is nu maar te hopen dat je ook inwendig spoedig tot vrede zult geraken. Maar wat is er in je omgegaan? Voor mij, die zooveel sympathie over je gevoel, is onzekerheid die tot allerlei, dikwijls overdreven, vermoedens aanleiding geeft, wreeder dan zekerheid, wat deze dan ook moge [.....].

'Als ik dan niet te veel van je verg, wil je *mij* dan wel eens kort over 't een en ander schrijven, opdat ik met je mede kan gevoelen! Nadat ik je gezien heb te Vlissingen heb ik je gedichten wel dikwijls overgelezen en bepeinsd en kan mij in ruwer omtrekken voorstellen de scheuring of ontgoocheling die er in je gemoed heeft plaats gevonden, maar verder natuurlijk niets. Toe, maak mij deelgenoot van hetgeen je zoo heeft aangegrepen.

Het zou je misschien vleierij schijnen indien ik verder iets over die verzen schreef. Je zult zelf wel beter als ieder ander de ontzaggelijk hooge waarde daarvan beseffen. Zoo iets is bij ons nog nooit geschreven. Maar dat ellendige Hollandsche letterkundedom, dat voelt dat niet. [.....]'[1].

Heel merkwaardig is de reactie van Hélène Swarth, ook gezien in het licht van een brief van Kloos aan Van Eeden over haar bundel *Sneeuwvlokken* en haar plaats in de litteratuur. Immers in die kroniek over dat boek had hij geschreven, dat aan haar 'de toekomst onzer dichtkunst behoort', waarop Van der Goes critiek levert in een brief. Ook het slot van die kroniek moet hier gereleveerd worden in verband met een brief van Kloos aan Van Eeden. 'Ik weet wel', schrijft Kloos in die kroniek, 'dat ik fantasieën maak, dat Mejuffrouw Swarth maar een menschelijk meisje is, dat in een Belgisch stadje woont en veel verdriet heeft - maar wat doet dat er toe? Ik heb er áltijd van gehouden mijn leven te vermooien met verbeeldingen voor mijzelven, en het ware te wenschen voor de wereld dat een ieder dat deê.

'Want wie zijn leven met fantasieën vult, is voor het Leven ongenaakbaar en kan niet te gronde gaan. Hij verándert alleen maar zijn fantasieën eenvoudig'.

Gorter heeft (*Mijn Dagboek* van F. van Eeden, deel II pag. 170, 11 Febr. 1891) gezegd, dat Van, Deyssel en hij niet met hun gemoed kunnen schrij-

1 Van Laar is de schrijver van de anoniem verschenen brochure *Physiologie van De Nieuwe Gids* (A. Rössing te Amsterdam, 1889). In een brief van 6 Juli '89 uit Middelburg aan Kloos (69 E 4) zegt hij o.m. 'Je weet natuurlijk, dat de brochure over de N. Gids van mij is. Ik heb daarin mij op een geheel onafhankelijk 'standpunt' gesteld, en eenvoudig mijn indrukken weergegeven. Met zeer veel sympathiseer ik, met veel ook niet. Ge zult dit [voldoende?] gelezen hebben. Het boekje pretendeert niets. Letterkundige waarde heeft het niet: het was alleen mijn doel bij de ontwikkelden en niet àl te hardhoorenden en bijzienden in den Lande een beter beeld van de N. Gids te geven, dan het door de tijdschriften gegeven was.
'Het zijn de indrukken over jullie tijdschrift van een weldenkend leek, en ik durf beweren, dat ik daarmede de gevoelens van de meerderheid dezer categorie van menschen heb uitgesproken'.
Aan het slot zegt hij: 'Kom aan, nu eens dit niet dood gezwegen!' Wat toch geschied is.

ven. ‘Wij maken iets omdat wij het willen maken, als literatuur. Kloos kan alleen schrijven, als hem iets erg in beweging heeft gezet’.

Kloos en Hélène Swarth.

- Ik geloof, dat in verband met het gebeurde met Verwey en ook met andere gebeurtenissen uit zijn leven, Gorter, wat Kloos betreft, juist heeft gezien. De phantasie van Kloos - het telkens denken dat hij verliefd is en op die phantasie voortbouwend zich verhoudingen inbeeldend - zijn de bronnen van zijn inspiratie. Dat is ook gebleken uit den volgenden brief van Hélène Swarth, aan wie hij een overdruk had toegezonden van de bewuste verzen. (69 E 4):

Mechelen, 28 October '88

WelEdele Heer,

Dank voor uwe verzen, voor uw brief[2]. Ik had u juist, met het toezenden van mijne *Sneeuwvlokken*, willen schrijven over uwe laatste gedichten. Ze zijn zóó in mijn eigen hopeloos-zwaarmoedige stemming! Ik las ze op een somberen morgen, bij het droeve gelui van de doodsklok en het ruischen van den westenwind in de hooge boomen van een geldersche buitenplaats, waar ik logeerde. *Moisa, Doodgaan, Van de Zee*, de sombere *Doodsliedjes*, de *Pathologieën* bevallen mij het best. Ook de andere gedichten vind ik over 't algemeen zeer fraai, diepgevoeld en goed gezegd, hoewel hier en daar wat àl te duister.

Dat onze eerste ontmoeting - zoolang geleden! - u zulke poëtische herinneringen naliet, is mij lief, en ik dank u voor deze twee zachte en doordringend-melodieuse sonnetten, zoowel als voor die, welke gij mij, jaren geleden, zondt, en die mij toen veel vreugde schonken.

Ik hoop u, in 't begin van November, mijn bundel te kunnen sturen; ik zal het boek, volgens uw wensch, direct aan uw adres zenden.

Als ik weer mijn stilzwijgen verbreek - ik maak in de laatste drie of vier maanden geen verzen meer -, hoop ik weer eens iets aan *de Nieuwe Gids* te sturen.

Mijn eerstvolgende bundel zal *Passiebloemen* heeten, geheel lyrisch: een sonnettenkrans en andere verzen. Ook hoop ik een drama te schrijven. Maar ik heb nu nog moed tot niets.

't Zal mij aangenaam zijn, van tijd tot tijd, iets van u te hooren. Sympathie is een zeldzame bloem, die het aankweeken waard is.

Hoogachtend en kunstbroederlijk

HÉLÈNE SWARTH

Uit dezen brief blijkt, dat Kloos ‘jaren geleden’ aan haar sonnetten heeft gezonden; het is mij niet bekend welke sonnetten dit zijn geweest, wèl weet ik, dat deze verzen haar anoniem werden toegezonden. Hélène Swarth gaf

2 Deze brief komt niet in het Copieboek van *De N.G* voor.

daar antwoord op in twee sonnetten, die eerst in het weekblad *De Amsterdammer* werden opgenomen en daarna in den bundel *Blauwe Bloemen* (J.L. Beyers, Utrecht, 1884) werden herdrukt. De sonnetten zijn:

XXXVIII Aan een onbekende I.

In wilg en treuresch klaagt de westewind;
een najaarsgeur ontstijgt der vochte zode.
Daar slaapt een moeder en daar knielt een kind.
- 'Ik ben het, ik! Word wakker, lieve doode!'

't Beschreven blaadje, dat zij meebracht, bloode,
met bevend handje en schier van tranen blind,
legt ze op net graf. Zij weet het: moeder vindt
en leest dien brief. En 't kind heeft troost van noode.

Benijd die kleine 't zoet gelooven niet,
waar, door een doode dus haar nood te klagen,
't verweesde wicht haar leed gelenigd ziet!

Want gij, wen 's werelds wee u doet versagen,
stort vrij uw ziel in zang en leg uw lied
aan 't menschenhart, dat warmte en meelij biedt!

XXXIX Aan een onbekende II.

In 't blinkend blauw, doorgloeid van zonnestralen,
zag ik den gouden Lentemorgen tronen.
Mij trof hij echter worstlend met daemonen,
nog onbewust of ik mocht zegepralen.

Doch plots - o vreugd waarvoor mij woorden falen! -
doortrilde een lied, als verre vedeltonen,
mijn ziel en riep de roosverf naar mijn konen,
en zegen voelde ik op mijn lokken dalen.

Mijn waanzin week en, bij dien zoeten zegen,
ontlook mijn hart. Zoo gaat een woudbloem open,
komt hemeldauw haar met zijn tranen doopen.

Zoo vond de vorst, wiens wilde pijnen zwegen,
een stonde vreê bij Davids harpakkoorden.
O zend mij weder uw gewiekte woorden!

Veel merkwaardiger zijn de twee sonnetten, die Kloos in 1888 haar heeft toegezonden en welke slaan op hun eerste ontmoeting, een ontmoeting, die toch onmogelijk tot een intimiteit kan geleid hebben, zooals men uit die verzen zou opmaken. Ze zijn dus ontstaan uit een opgezweepte phantasie, die de bron van zijn inspiratie was. Daar het, naar ik meen, niet bekend is, dat ze voor haar geschreven zijn, laat ik ze hier volgen. Ze werden geplaatst in *De Nieuwe Gids*, 8e jrg. I 1893, blz 412 en 413, en herdrukt in den bundel *Verzen* I onder de nummers LXIII en LXIV.

Omdat mij andre en ouder banden binden,
Omdat een mindere arm zich om mij legt,
Omdat ik eens: ik min u, heb gezegd,
Toen flauwer oogen mijnen blik verblindden, -

Zou 'k ú niet grooter, schooner mogen vinden,
Het niet bekennen mogen? Ben ik slecht,
Daar 'k eerst violen om mijn lokken vlecht,
En nú ga rozen door violen winden?

Ik nader u dan niet, zoolang een mond,
Die mij niet zoet meer is, mijn lippen raken
En aan mijn ooren vleiend fluistren zal.

Maar, bij der rhythmen weelderigen val,
Mijn plicht met stille vreugde te verzaken,
Dát let mij niemand tot mijn laatsten stond.

't Was niet het op- en neerslaan uwer oogen,
't Was niet het heldre lachen van uw mond -
Ik weet niet, weet niet wat mijn lippen bond,
Toen gij daar zaat, het teêre hoofd gebogen,

Dat hoofdjen, als een bloeme, zacht bewogen
Op iedren adem van de ziel: ik vond,
Ik vónd geen woorden in dien éénen stond,
Dat ooit mijn oogen u aanschouwen mogen.

Was 't de gedachte, dat een enkel woord
Een blos kon lokken op die bleeke trekken
En om dien mond een nauw-verbeten spot?

Hoe zouden woorden, waar het hart niet hoort,
Een wederklank op zúlke wenschen wekken?
Ik zweeg, en zag u aan, en wist mijn lot ....

Verder deelt dr De Raaf in zijn boek *Willem Kloos de mensch, de dichter de kriticus* (blz 143) mee, dat sonnet LX 'volgens een brief-mededeeling' tot Hélène Swarth gericht was.

Andere brieven. - Als men weet hoe Kloos aan Verwey uit Katwijk schreef over Ed. Karsen, (Uyldert blz. 222 en 224) dan doet het even pijnlijk aan te lezen, dat Kloos, desondanks, ook hem een overdruk van de verzen stuurde.

Kloos dateerde het briefje met copieerinkt 2 Nov. '88 (69. E 4, evenals de andere):

[2 nov. 1888]

Aan mijn beste Wim Kloos, die mijn gastheer was te Katwijk.

't Was noodig Wim, dat je 't goedmaakte, door me je gedichten te zenden, want je hadt me bezeerd door weg te gaan, zonder dat ik 't zelfs wist. Ik had je geschrapt van het lijstje der menschen waar ik van hield maar heb je er gaauw weer met dikke letters opgezet. Ik had anders in mijn brieven aan Witsen met geen kik van jou ooit gekikt. Ik ben er heel blŷ meê, met dien afzonderlijke druk, ik zet ze onder mijn liefste, mooie boeken. Maar 't zal een poosje duren eer ik ze weer lezen durf. Je bent gelukkig dat je 't er zoo uitgooien kunt. Want de ergste smart, is de pijn, van smart te hebben en geen dichter te zijn. Als je wilt voeg dan eens een regeltje,aan de regels van Witsen voor je als vroeger

toegenegene
ED. KARSEN.

Het antwoord van F.E. Posthumus Meyes kwam 3 November. Hij dankt voor den overdruk en schrijft dan:

'Maar wat ik niet hoop, is dat deze gedichten in den handel komen: de hartelooze ginnegapperijen van idiote persmannen moeten U toch zeer doen, al gaan ze boven Uw hoofd heen. En het zou er, denk ik, niet aan ontbreken. Gij moet dan echter bedenken dat er meer menschen zijn die u liefhebben en vereeren dan gij wel denkt'.

Frans Erens werd niet vergeten. Hij schreef, dat naar zijn meening 'het de mooiste hollandsche verzen' waren 'die er tot nu toe gemaakt zijn. Misschien

zou het daarom niet kwaad zijn indien je bleef doorwerken wat ge schijnt te doen naar je me meedeelt'.

Dr Aeg. W. Timmerman bleef niet achter met het uiten van zijn bewondering. Uit Zutphen schreef hij 1 December o.m.:

'Ik zal zien of ik ook van den een of ander je adres kan opduiken want dat botte "Londen" in de N.G. helpt mij niets en toch wou ik graag dat je eens een brief van mij kreeg die je plezier deed een echo op 't genot dat ik genoten heb na 't lezen van je wakker worden sints November (doorgeschrapt 's-Gr.) ik bedoel October. Ik had je toen al willen schrijven om je eenvoudig wech een dankende handdruk te doen toekomen; maar hoewel ik een gewaarwording van heel veel verheffing onderging bij 't lezen van je verzen was ik toch eerlijk genoeg om niet te willen zeggen dat ik ze zoo mooi vond terwijl ik ze slechts gedeeltelijk begreep. Maar ik zit hier ook in zoo'n godvergeten nest, dat ik heel niets van jelui's lotgevallen vernam voor Diepenbrock onlangs een paar dagen bij ons logeerde en ik van hem hoorde wat er was gebeurd. Toen heb ik dan ook ten volle genoten van je verzen waarvan de toekomst ongetwijfeld even zeker is als de jouwe er in onzeker schijnt.

Wat is verdriet toch een gelukkig ding in de wereld. We hebben er zoo vaak over gesproken dat je zoo bitter weinig gaf in de N.G. van je eigen gevoel in de laatsten tijd en nu kom je ons eensklaps met een hoop blokken marmer om de ooren smijten die mij ten minste een heelen tijd beduusd hebben gemaakt enkel en alleen omdat je uit de kalmte van tevreden vriendschap ben gerukt.

't Is hard om het te wenschen, maar ik wil toch zoo egoistisch zijn en hopen dat je verdriet niet zoo spoedig zal slijten en we er nog wat meer van zullen merken in de N.G. - Ik hoop dat je ijdel genoeg bent om zelfs op mijn dankbetuiging voor 't groote dat je mij hebt doen genieten prijs te stellen'.

En aan het slot van den brief: 'Je hebt zeker geen lust mij eens te and- woorden, wel? Enfin daarom heb ik je ook dezen niet geschreven. Eenvoudig bij wijze van reusachtige lauwerkrans die ik neerleg op 't graf van ie langdurige stilzwijgendheid. Ik vind het een onbegrijpelijk hardnekkige verstoktheid dat iemant die *zóó* kan spreken, zoolang zijn mond houdt. Heer vergeef 't hem etc.'.

Voegt men hierbij nog een kort bewonderend woord van M.v.D. Valk, dan zal men begrijpen hoe al die loftuitingen op Kloos hebben ingewerkt. Hij wilde immers éénmaal toonen een artiest te zijn, die alles kan? Nu wàs hij een groot kunstenaar[1]. De man, die zich altijd - en terecht - gevoeld heeft als een mentor, niet alleen van Verwey, maar ook van de anderen, die door zijn positie van secretaris in briefwisseling kwam met medewerkers en aller-

1 Veel later, 8 Aug. '97, heeft Van Eeden aan Borel geschreven over vereering. 'Eerbied en liefde is goed, maar al wat naar veneratie van een levende zweemt, is slecht. Kloos is er de dupe van geworden, en menig ander'.

lie personen, werd meer en meer beschouwd als de voornaamste figuur van de Nieuwe Gidsbeweging en zoo kwam hij er toe dat tijdschrift te identificeeren met zichzelf en het als zijn eigendom te beschouwen.

In de correspondentie ziet men herhaaldelijk, dat kopij doorgezonden werd aan den drukker zonder dat de overige redacteuren er iets van gelezen hadden òf teruggezonden aan den schrijver.

Kloos te Londen.

- Kloos had altijd veel redactiewerk aan Verwey overgelaten. Toen hij in October 1888 bij Witsen in Londen ging wonen, nam Verwey officieel de redactie waar en zorgde voor het in elkaar zetten van de afleveringen.

De toestand, waarin Kloos verkeerde, was van dien aard, dat Witsen hem 17 October uit Londen schreef, dat hij zich ‘geen oogenblikje ongerust’ behoefde te maken voor de reis. Maar toch scheen Kloos niet de zelfstandigheid te kunnen opbrengen om alleen te reizen, zoodat Van Eeden hem via Vlissingen heeft weggebracht, zooals men weet. Dit moet dus tusschen 17 en 24 October zijn geweest.

Kloos had 16 October aan Verwey geschreven, dat hij weg ging en niet kon zeggen, wanneer hij terug zou komen. 'Ik wilde dus eerst gaarne mijne zaken hier regelen. Daar het voor mijne gezondheid niet goed zou zijn, als ik zelf bij je aan huis dat kwam doen, verzoek ik je bij deze vriendelijk, mij zoo gauw je kunt, de voorwerpen etc. te zenden, die ik op bijgaande lijst heb genoteerd. Het spijt mij ernstig dat ik je bij je drukke studiën zooveel last moet veroorzaken, maar ik heb geen anderen uitweg kunnen vinden.

'Wat ik met de N.G. denk te doen, kan ik nog niet geheel en al vaststellen. Het secretariaat blijf ik in alle gevallen waarnemen. De bijdragen zend ik dan met advies naar van Eeden. Het ware misschien best, dat de rubriek Literaire Kroniek door wien dan ook geschreven bleef bestaan.

'Met mijn boeken, etc. weet ik nog niet wat ik doen zal: daar hoor je wel van, later.

‘Doe nu, wat ik je vraag, naar je beste vermogen, dan zal je verplichten

tt. WILLEM KLOOS’

Typisch en zeer teekenend in dezen brief is de zin ‘wat ik met de N.G. denk te doen, kan ik nog niet geheel en al vaststellen’, waaruit duidelijk blijkt, dat hij zich had ingebeeld, dat het tijdschrift zijn eigendom was, maar de mentaliteit van Kloos is zeer typeerend te proeven uit de mededeeling van Uyldert, dat ‘als eerste nummer op de lijst van hetgeen hij Verwey vraagt hem te sturen, “Het Boek van Mysterie” staat. Dit kan niet anders zijn dan het handschrift van Verwey's sonnettenreeks: “Van de Liefde die Vriendschap heet”.’ Men weet, dat in *Het Boek van Kind en God* op die, toen nog voor het meerendeel ongepubliceerde, sonnetten van Verwey gezinspeeld wordt.

Dat Verwey contact hield met Witsen en belang bleef stellen in zijn vriend Kloos, blijkt uit het volgend fragment van een brief aan Witsen d.d. 24 Oc-

tober 1888 (75 C 51 k evenals de volgende): 'Ik hoop dat het je goed gaat en wou wel weten waarom je niets over Willem schrijft. Jij doet zoo iets niet onopzettelijk.

'Ik zie niemand. Vrijdag zijn mijn verzen klaar en zal ik ze je sturen. Ik heb er nog meer, die misschien wel eens in de N.G. kunnen komen'.

Hierop moet een antwoord van Witsen gekomen zijn, waarop Verwey 8 November '88 reageerde:

[8 nov. 1888]

Beste Wim,

Dat is heel lastig je te vertellen wat ik doe. Daar schrijf ik mijn Boekbeoordeelingen voor - ik ga er juist aan bezig, om te laten merken wat ik doe tegenwoordig. Allemaal lezen, doen ik. Ik zit vol met uitgelezen boeken, nu ja uitgelezen, je begrijpt me wel. Daar zal ik heel wat van te vertellen hebben, en ik *wìl* vertellen, want ik wil een schrijver zijn, die altijd klaar staat om te schrijven. Ik ben bezig geweest mezelf wijs te maken, dat ik maar raak hoef te schrijven en dat er dan altijd genoeg goeds bij is. Als ik dat nu heilig geloof heb ik mijn doel bereikt. [....].

'Ik dank je wel heel erg voor je brief. Ik ben je heel dankbaar en Willem mag dat ook wel zijn. Waarom moet jij alles begrijpen, jongen? Dat wil iedereen tegenwoordig. 't Is veel beter den brui te geven van al dat gefilosofeer, en te doen. Ja, Willem schreef me over den f 25,- die hij maandelijks door mijn tusschenkomst krijgt. Hij vroeg of ik ze tot 1 Febr^{i} bleef sturen. Kun jij hem deze keer jouw 5 en de 20 die ik nog van je krijg geven? of heb je liever dat ik ze hem stuur? Schrijf me dat even. Ik heb hem geschreven dat ik jou dat schrijven zou'.[1]

Uit den toon van deze brieven klinkt nog niets van vijandschap, al kennen wij de antwoorden van Witsen niet. Ook uit het volgend epistel van Verwey valt dat niet op te maken:

Amsterdam 10 Nov^{r} '88

Och, beste Wim, dat was maar een kinderachtig-verdrietig zinnetje van me over dat schrijven naar Londen - Ik schrijf je graag, heel graag, en ik dank je wel dat je me dánkt voor mijn verzen. Dat is het liefst wat ik daarover krijgen kon en meer dan het opgewonden geschetter van mijn bewonderaars en het eigenwijze geopinie van de kleinlingen en nijdassen. En bewaar

1 Uyldert schrijft, 'dat Verwey zijn vriend van de bescheiden toelage welke hij zelf tot zijn meerderjarigheid ontvangen had, geregeld had ondersteund'. Dit moet den indruk wekken, dat Verwey geheel alleen 25 gulden per maand gaf. Uit dezen brief blijkt, dat de vrienden dat geld gezamenlijk bijeen brachten. Ook Van der Goes deelt dit aan Tak mee in een brief van 31 Mei 1890, een brief, welke later volgt. Later werd het geld door bemiddeling van Frederik van Eeden aan Kloos gezonden.
Zoo krijgen de brieven van Kloos aan Verwey over dat geld een ander aspect.

Willems exemplaar maar tot ik 't eens weerom krijg. Het was niet dom en niet verkeerd van me het te sturen, maar zoó is het goed.
[....]
'Ik heb 't geld nog niet gestuurd. Ik had het niet. Maar ik stuur het zeker.
'Dag beste Wim. Schrijf me niet als een plicht, maar als je lust krijgt wat te praten met me. Ik geloof niet dat ik ooit zóo zal worden dat ik niet goed denken blijf aan al mijn vrienden'.

De stemming van Kloos tegen Verwey werd er echter niet beter op[1]. Hij verzocht hem vriendelijk hem niet langer bij zijn naam te noemen, maar eenvoudig 'Amice'. Niettemin schreef hij Verwey vier dagen later, 28 October, het volgende - ik volg nog steeds het boek van Uyldert wat de feiten betreft-:

[28 okt. 1888]

Amice,
Ik weet niet of ge geneigd zijt mij de f 25 te blijven uitkeeren, die ik maandelijks van je kreeg. Misschien hebt ge er ook niet over gedacht. Daarom zou ik je *dit* willen voorstellen.
Op den duur moet die uitkeering natuurlijk ophouden, en wel liefst zoodra het mogelijk is. Maar tegenwoordig zou het me heelemaal niet convenieeren, als zij opeens ophield. Uitlegging aan je te geven waarom dat zoo is, zal wel onnoodig wezen. Ge kunt trouwens alles van van der Goes hooren. Mijn voorstel nu is, of je bedoelde uitkeering zoudt willen continueeren tot en met 1 Februari 1889. Na dien datum zal ik ze niet meer behoeven.

Op die ondersteuning komt Kloos in een brief van 6 November terug.

Van het Leven.

- Nu had Verwey in korten tijd den bundel *Van het Leven* geschreven en uitgegeven. Uyldert zegt (blz. 243): 'Al is het zeker niet juist om 'Van het Leven' als een rechtstreeks 'antwoord' op 'Het Boek van Kind en God' te beschouwen, toch is het als een gevoels-reactie op de ontboezeming van Kloos ontstaan. Uit een aanteekening onder Verwey's nagelaten papieren lezen wij, dat hij, toen Kloos in verzen tegen hem opkwam, 'Van het Leven' schreef, eer hij het wist: 'Maar ik kon 't niet anders doen dan door een onpersoonlijke boosheid te stellen tegenover zijn persoonlijke'.

1 Dat het gevoel van Kloos van den aanvang af voor Verwey niet altijd prettig was en oprecht, blijkt uit een brief van Jan Veth aan Witsen uit Brussel d.d. 13 Aug.'84. De vrienden waren daar bijeen en zouden een reis maken naar de Ardennen, maar Kloos wilde Verwey niet mee hebben. Er moest daarom gewacht worden tot Verwey weer naar Holland vertrokken was. Veth schreef (75 C 51 k): 'Je moet namelijk weten dat Verwey ook hier is. En daar Kloos prikkelbaar is en Verwey opgewonden en onnatuurlijk, is de eerste bijna voortdurend een beetje ontstemd jegens den laatste. Hierom wilde hij hem niet meêhebben naar Larocbe'.

Voor mij toont deze laatste mededeeling van Verwey-zelf toch duidelijk aan, dat de bundel tegen Kloos gericht was.

Verwey had zijn bundel op 29 October 1888 met den volgenden brief aan Witsen te Londen gezonden (75 C 51 k):

[29 okt. 1888]

Beste Wim,

Je moet maar niet boos worden hoor, om dat in-schrift. Het is het beste soevenir dat ik beb van een oogenblik, waarin jouw ernst en de mijne face à face stonden - al waren het min of meer gezichten met voiles voor. Het heel boek is trouwens een soevenir van die dagen. De eerste helft is den dag voor en den dag van je diner geschreven[1], de tweede de twee volgende dagen. Maar alles moet achter mekaar worden gelezen. 't Is een boek, geen bundel: zooals de verzen elkaar opvolgen heb ik ze *bijna* heelemaal geschreven.

In den handel komt een editie zonder 't opdracht-sonnet.

Willems exemplaar zul je hem wel geven, niewaar? Ook de bundel van juffr. Swarth.

Ja, bij 't inpakken zie ik dat ik 1e geen papier genoeg heb en 2e dat het heele pak wel te groot zal zijn voor postpakket. Ik stuur dus vandaag alleen de twee exemplaren.

Om allerlei redenen heb ik die verzen niet voor de N.G. bewaard. Ik heb er voor de N.G. trouwens nog genoeg over, die ik na deze geschreven heb. Adé

ALBERT.

Er bestaan dus twee edities van dit boek, dat opgedragen is ‘Aan de Nagedachtenis van mijn vader en aan mijn broeder’. Het opdracht-sonnet is niet in het *Oorspronkelijk Dichtwerk* opgenomen. In het bewaard gebleven exemplaar van Kloos komt het voor. Op het eerste blad heeft Verwey geschreven: ‘Voor Willem Kloos van Albert Verwey Amst. 28 October '88’. Het sonnet - aan zijn vader en broer - luidt aldus:

Voor Hem, die dood is; - voor Wien 'k eenmaal schreef
Mijn hoog Gedachtnis, dat niet kán vergaan; -
Mijn Vader; - Die dit lijf heeft aangedaan
Met Zijnszelfs Grootheid; - Die nu eeuwig leev'; -

Voor U, die, liefste mensch, nabij mij bleef,
Zoon van Zijn Goedheid; - die dit aardsch bestaan
Vlekloos volvoert, als Hij; - eerst waaraan
'k Dit Boek, ons drieër erfnis, overgeef; -

1 Het diner moet vóór 13 October gehouden zijn. Zie den brief van Kloos aan Van Eeden. Men kan dus ongeveer vaststellen, wanneer deze sonnetten geschreven zijn.

Tot ons drieër gedachtnis, in Zijn Naam
Heb ik 't geschreven, en de heerlijkheid,
Die in Zijn oogen was, zal op ons zijn,

Aldoor bij 't lezen; - geen ellende of pijn
Zal veel zijn voor wie 't leest; - voortaan altijd
Zij élk Zijn. lieve zoon en erfgenaam.

Kloos had 31 Oct. '88 uit Londen aan Van Eeden geschreven en in dien brief komt de volgende passage voor: ‘Wat de N.G. betreft - op den duur kan ik natuurlijk geen secretaris blijven, hier zoo vèr weg. En ik denk niet terug te komen, dan ingeval m'n ouwelui doodgaan en ik mijn zaken regelen moet. Doch dat is allemaal van later zorg. Ik hoor van Wim dat Verwey weêr verzen heeft uitgegeven. Ik lees ze niet, en ben er ook niets nieuwsgierig naar, omdat ik mijn eigen gedachten liever heb’. (F.v.E.-Genootschap)[1]

Aan Verwey schreef Kloos 6 November: ‘Nog iets. Witsen zei mij, dat ge een afdrukje gestuurd hadt voor mij van verzen van u of zoo iets: ik ben zeer dankbaar voor de goede bedoeling, maar verzoek u vriendelijk, voor mijn eigen welzijn, deze beleefdheid, in de toekomst, na te laten. Nú was Witsen zoo verstandig en fijngevoelig om het boekje achter te houden en mij vooraf te waarschuwen. Maar het zou wel eens kunnen gebeuren, dat ik iets dergelijks direct in handen kreeg en dan zou het mij moeite kosten, het *niet* te lezen. En, ofschoon ik de eenige ben, die over uw werk oordeelen kan en er het volle genot van hebben, ik mág en wil voortaan niets er van lezen. Alle psychische contact tusschen ons moet ophouden, nu dadelijk: alle maatschappelijke connectie, zoo gauw de omstandigheden daartoe leiden.

Ik verzoek u wel zeer, mij dezen onaangenamen brief te vergeven: ik heb hem geschreven, alleen om voor mijzelf te zorgen, zonder eenige kwade bedoeling tegen u. Want ik sta nu alleen in de wereld, zooals vroeger, en moet doen, wat het beste voor *mij* is, zonder aan het gevoel van vreemden te denken’ (Uyldert blz. 235 en 236).

Dat Van Eeden in den bundel zeer zeker een antwoord aan Kloos had gevoeld, kan men ook bij Uyldert lezen (blz. 241 en 242). Van Eeden vraagt 31 October Verwey o.m.: ‘Waarom sla je dien man terug, Albert, - zoo fel, zoo weloverlegd met al het voordeel van je kalme kracht, met al het overwicht van je zooveel grooter wereldwijsheid’. En hij erkent, dat Verwey er het recht toe had; ‘je bent grievend beleedigd, je bent schandelijk miskend in 't openbaar, met machtige wapens. Men zal je groot gelijk geven - maar ik zeg dat het niet goed is’.

Van Eeden gaf Kloos 4 November een uitvoerig antwoord op zijn brief van 31 October, waarin hij schreef (F.v.E. Genootschap, evenals de volgende): ‘Ik vind het nu alles goed en ik hoop dat het zoo blijven kan - jij

1 Het bewaard gebleven exemplaar van dat boek is inderdaad onopengesneden! Niettemin heeft Kloos het later toch besproken. *De N.G.* 4e jrg, II blz. 153 e.v.)

moet daar blijven over zee - en je moet niets weten van al het gedoe en gedonderjaag hier ... [....]'. 'Het is nu ook rustig en veilig dat ik volstrekt niet bang meer ben voor je achterdocht of je argwaan - waarvan zou je me nu nog kunnen verdenken? Wat zou ik nu voor reden kunnen hebben, anders te schrijven dan ik precies meen, anders dan naar mijn eenvoudige lust, nu je ver weg bent en er niets geen gewone dingen meer zijn tusschen ons?'

Aan het slot van zijn brief herinnert hij aan zijn terugreis uit Londen. Dadelijk reageert Kloos in een brief van 6 November, waarin hij vraagt, ook aan Witsen *zoo weinig mogelijk* van wat er in Holland gebeurt te schrijven. 'Want omdat wij den heelen dag samen zijn, merk ik het toch op de een of andere manier. Dat is al meer met ons voorgekomen. Het beste is dus misschien als je hem alleen dát schreef, wat direct hèm aangaat. Dat is het rustigste voor mij. Ik heb tegenwoordig door alle aandoeningen heen één ijzeren besluit in mij, om mijn heele vorige leven op een paar lichtplekken na te vergeten en een groot artist te worden. Maar daarvoor heb ik absoluut rust noodig, en volkomen onwetendheid met wat er in Holland gebeurt, behalve op 3 punten:

1. Jij, je vrouw en je kind.
2. N.G. zaken.
3. Als er een van de kennissen mocht doodgaan.

Wil je dàt voor mij, egoïstischen veelvrager, dat ik ben, doen? Ik zal een literaire kroniek schrijven over den bundel van Hélène Swarth: mooi gevoeld, jammer dat de verzen dikwijls zoo'n houtklank hebben'. [....].

Op dienzelfden 6en November had Van Eeden aan Witsen geschreven (75 C 51 C). Schuin aan den bovenkant van den brief schreef hij: 'Schrijf me vooral uitdrukkelijk als je wilt dat ik iets geheimhoud, want er word mij zoo veel na jelui gevraagd'.

Bussum 6 Nov '88

Niet doen, Wim! ik zou 't niet doen.

(7 Nov)

Gister heb ik je een langen brief geschreven - en die overbeteekend - toen heb ik de bovenstaanden regel gezet en ben naar bed gegaan. Ik zal geen uitleg geven van mijn raad want dan verval ik in beschouwingen die mij pijn doen bij 't schrijven en die ik bovendien niet vertrouw. Maar ik herhaal het: leg die verzen in een kast en doe of ze er niet zijn. Ze zouden Willem's goede stemming vergiftigen en niets goeds uitwerken. Als Willem vraagt hoe ze zijn zeg dan dat 't natuurlijk kranig werk is, maar dat ik nog niemand hier in Holland heb gesproken die ze rechtuit mooi vind. Heb je ze zelf gelezen? - Niet? - Wacht er dan vooreerst mee als je kunt. Ik vrees dat je je indruk, die niet aangenaam kan zijn, niet voor Willem zult kunnen verbergen en hij heeft me gezegd (je niet te veel te schrijven over hinderlijke

dingen, om[1]) dat het geheimhouden bij jelui samen leven zoo moeilijk is.

Ik heb zooeven zijn brief en verzen gekregen. Dank hem er voor als je wilt, maar vraag of ik ze vóór me moet houden, of dat hij goed vindt dat de sonnetten in de N.G. komen.

Van Eeden geeft daarna op wat er voor de aflevering is binnengekomen en vertelt o.m. over een brief, door Mevrouw Huet aan Van der Goes geschreven over zijn brochure *Dr Swart Abrahamsz over Multatuli*, waarin zij 'heel merkwaardige citaten uit brieven van haar man' geeft, om dan te besluiten met deze woorden:

'Ik zal Willem nader schrijven over zijn verzen, die ik zeer mooi vind'.

Kloos heeft Van Eeden noodig voor Nieuwe Gids-aangelegenheden. Verwey, die het werk deed, kon hij daarover niet lastig vallen en Van der Goes scheen niet in aanmerking te komen, althans niet in de eerste plaats. Hij stuurde dan ook zijn kopij aan Van Eeden, wat blijkt uit de volgende brieven uit het F.v.E. museum:

11 Camden Park road Camden Square London, N.W. 13 Nov. '88

Allerbeste vriend,

Met deze sluit ik in 11 bladz. verzen waarvan vijf voor jou nieuw zijn. Lees ze, en doe ze op de eene of andere manier aan Clausen toekomen, die ze dadelijk moet laten zetten. Er komen, hoogstwaarschijnlijk, nog meer verzen bij, en in alle gevallen de Kroniek, en, in aanmerking genomen de afstand, moet hij dus mijn copie het eerst van alles zetten, en er het andere voor laten liggen. Maar wil je als je blieft, den achterkant doorschrappen? Dat zijn verzen van 'n menheer Steenhuizen, die ze mij zond ter plaatsing, maar, ingeval van weigering de copy, *liever niet* (hij onderstreept!) terug woû hebben.

Ik moet uitscheiden, want Wim zit te schilderen en heeft liever, geloof ik, dat ik een beetje ga wandelen. Maar ik schrijf je gauw een brief.

Lichamelijk ben ik zeer wel.

Als je mij soms eerder wilt schrijven, dan ik jou, heel graag: ik vond het verschrikkelijk prettig een brief van je te krijgen, dag Free, een hand uit de verte van

WILLEM.

15 Nov.

Ik had den boel nog niet verstuurd: er is nog een sonnet bij gekomen: Mijn Haat, het beste wat ik ooit gemaakt heb.

Het eenige, waar ik bang voor ben, is dat Clausen zich zal vergissen met

1 De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn doorgeschrapt.

het zetten. Kan je hem niet beduiden, dat ieder vers op een aparte bladzij moet, dat het niet door mag loopen? En ook wat de aparte verzen zijn, dat is voor hem niet te zien, omdat boven de meeste nog geen titel staat.

11. Camden Park Road Camden Square 17 Nov. '88

Allerbeste Free,

Ik ontving je brief gistermorgen om acht uur, de eerste post die altijd komt, als we nog in bed liggen. Dan brengt het zoontje van beneden de brieven boven en reikt ze door een kier van de deur, waarachter ik, in mijn onderbroek, sta te popelen van verlangen, wat er nu weêr zijn zal. Ik vond je brief zoo excessief groot, dat ik hem dadelijk openbrak en door een reet van 't gordijn zag dat er een lange brief in zat. Nu ja, dacht ik, verzen, daar is het nog wel te vroeg voor, en ging weêr in m'n bed liggen. Maar ik kon geen rust vinden, en na drie minuten was ik er weêr uit, trok mijn broek aan, sloeg het gordijn open en las. 't Is heel mooi en gevoeld, je vers.[1] Alleen heb ik een paar aanmerkingen, die ik je morgen tegelijk met de copie zal sturen. Juffr. Swarth is een kranige vrouw, daar jullie allemaal veel te weinig notitie van neemt. Deze bundel staat weêr ver boven al haar vorige. Ik heb haar zeer veel lof gegeven: dat arme kind, dat daar in Mechelen zit en maar voortzingt, zes jaar lang, zonder te krijgen wat ze verlangt, een man òf een grooten naam, mag dien lof wel hebben. Ze heeft eerlijk haar best gedaan. Ik heb een dubbel exemplaar van haar laatsten bundel en zal je dat sturen. De Kroniek gaat hier bij, 't is niet lang maar nog al goed geschreven.

Vele groeten aan Martha en Hansebaas en Hazebas van Wim en

WILLEM.

Misschien stuur ik nog een derde hoofdstukje voor de Kroniek na, misschien.

Dag, beste jongen, ik voel me heel treurig en verlaten. Het eenige waar ik lust in heb, is schrijven, schrijven. Met de Kroniek zal ik doorgaan, zooals vroeger. v. Deyssel's roman zal *ik* bespreken. Schrijf mij eens gauw. Zeg aan Clausen, dat de copie bij de proef *moet*. Dat vergeet hij altijd.

Van Eeden heeft pas d.d. 27 Nov. '88 aan Kloos geantwoord; maar er moet na 17 November nog een brief van Kloos aan Van Eeden verzonden zijn, wat uit onderstaand epistel blijkt. (F.v.E. Genootschap)

1 Dit slaat op *Voor de Liefste* (*De Nieuwe Gids*, 4e jrg 1889 blz. 262-265). Het vers werd met kleine verbeteringen en weglating van de achtste strophe herdrukt in *Enkele Verzen*. Men vergelijke dit gedicht met Bredero's *Amoureus-Liedeken*, dat Van Eeden gekend moet hebben. (Dr J.A.N. Knuttel deel III blz. 173 e.v.)

Bussum, 27 Nov. '88

Stil, stil jongen - waar gingen je gedachten nu weer heen! Ik ben heelemaal niet gegriefd, of boos of geretireerd geweest - en ik heb niet geschreven omdat ik eigenlijk zat te wachten op wat jij schrijven zou en omdat ik voor een brief aan jou altijd een rustige avond wil hebben met veel tijd. Je weet hoe druk ik het heb en dat ik dikwijls moe thuis kom, ik zal daarom niet zoo vaak kunnen schrijven. Ook was ik niet op mijn gemak zooals ik Wim schreef. Daar had *jij* geen aanleiding toe gegeven en je verzen evenmin, maar wel een heele boel andere dingen die jij misschien liever niet hoort maar die Wim uit mijn brief wel zal begrepen hebben. Vergeet niet dat mijn verhouding tot Albert en Kitty mij moeielijkheden geeft, omdat zij beiden in mijn gewone leven hier telkens voorkomen - zelfs mijn slaap wordt er door gestoord. Ik heb mij nooit in mijn leven zoo onzeker gevoeld als nu in deze zaak, ik weet nauwelijks wat ik zeggen en heelemaal niet wat ik denken moet - soms irriteert en vermoeit het mij zoo dat ik lust krijg alle omgang met hem en haar af te breken. Maar dat zou niet goed van me en heel onpraktisch zijn. Maar je begrijpt dat het mij vooral moeielijk valt rustig aan jou te schrijven zoolang ik daarmee vervuld ben.

Ik denk wel dat ik kan doen wat je verlangt - ik ga morgen met jou laatste verzen en copie van mezelven naar Clausen en zal dan meteen vragen te zien wat er van jou verzen is afgedrukt. Ik geloof dat je verdenking van Albert onbillijk is, dát zal hij niet doen, daar hoef je niet bang voor te zijn. Om je verzen is hij niet boos, wel om je kroniek[1], waarin hij toespelingen op zichzelf ziet. Maar ik heb aangedrongen op onveranderde plaatsing. Er is echter een moeielijkheid - hij doet al zijn best om de aflevering precies op tijd klaar te krijgen, hij wou zelfs na van daag geen copie meer aannemen. Nu zal het moeielijkheid geven om jou nog revisie te sturen van deze laatste verzen. Albert is prikkelbaar op het punt van redactie-zaken, dat merkte ik laatst toen hij een stuk van Chap op eigen houtje had aangenomen en ik er bezwaar tegen maakte. Als ik nu de uitgave vertraag en wel ter wille van jouw verzen, dan vrees ik dat het misloopt tusschen ons. En dat mag niet - want al zou het mij rust geven - het zou heel veel kwaad doen aan de zaak. En van *zaken* is déze zaak mij toch het liefst al gaf ik haar driedubbel cadeau voor één affectie of één gemoedsbeweging. Ik ben heelemaal niet eerzuchtig, Willem heelemaal niet meer, en als Martha mij zei dat het haar verdriet deed als ik nog langer dingen schreef en uitgaf zou ik het werkelijk niet meer doen. En nu geloof ik, dat ik geen vrienden meer kan hebben onder menschen die er anders over denken, die meer houden van hunnen naam en van het figuur dat ze voor de wereld maken dan van hun affecties.

Ik dank je voor hetgeen je over mijn vers zegt[2]. Maar ik vrees dat ik maar weinig zal kunnen veranderen. Toen ik het voor je overschreef merkte ik met eenigen schrik dat enkele uitdrukkingen op jouw werk geleken - en

1 Verwey had reeds over den bundel *Sneeuwvlokken* van Hélène Swarth geschreven, zoodat in één nummer tweemaal over hetzelfde boek werd geoordeeld.
2 Ook die brief ontbreekt, waarschijnlijk de voorafgaande, waarop aan het begin gezinspeeld wordt.

daar heb ik ook een hekel aan. Maar ik dacht ja ik heb die termen toch noodig gehad, ik kan er geen andere voor vinden - behalve den titel misschien - en het geheel lijkt volstrekt niet op jouw werk, noch in sentiment noch in toon, noch in rhytme. Het is volstrekt niet wat men noemt ‘op jou geïnspireerd’. Ook zag ik het alleen in de uitdrukkingen ‘Mijn hoog Hart’ en dergelijken - die aangehaalde regels zijn stellig van mij. En bovendien kan die overeenkomst toevallig en onvermijdelijk wezen - mijn vers en jou sonnet ‘Mijn Haat’ hebben elkaar gekruist en zou men toch ook niet kunnen onderstellen dat ik de rijmen ‘staatsie’ en ‘veneratie’ van jou had?

De twee door jou genoemde leelijke regels vind ik ook leelijk, ik weet niet of het mij gelukken zal ze te verbeteren.

Ik vind jouw werk gelijkmatig prachtig in den laatsten tijd - het gaat even vol en even sterk door - je moet nu toch in zekeren zin heel gelukkig zijn. Denk nu, jongen, dat je je lichaam ontziet want daarvan ben je afhankelijk - dat je voortgaan kunt. Waarom zou je mij je aandoeningen niet schrijven - ik hoor niets liever. Zeg Wim toch ook dat hij mij gerust schrijft, - dat hij stellig op mij vertrouwen kan.

Jan Piet heeft een portret van mij geschilderd, ik vind het een van zijn beste dingen. Waarom heb je hem geen verzen van je gestuurd, ik dacht toch dat dat je plan was.

Hierbij doe ik een portretje van Hanzeman - vind je hem niet lief? Hij loopt alleen en kan prentenboeken kijken.

Heb je gehoord van den kleinen Jodocus? Ik kreeg een langen interessanten brief van Karel.

Veel groeten aan jelui beiden van ons huishoudentje.

FREE.

Dat niet alleen Verwey, maar ook Van der Goes in de *Literaire kroniek* van Kloos een aanval op Verwey las, blijkt duidelijk en onomwonden uit den volgenden brief (69 E 4)

Den Heere W. Kloos London

Amice,

Ik zend je hier, met huid en haar, een zaakrijk en welwillend schrijven dat ik de eer had naar je af te vaardigen: edoch, zonder ander succes, van dat ik hem, in gezelschap van je brief van den 26ste, thans weer op mijn schrijftafel vind leggen. In plaats met er mee naar Versluys te gaan, is de post ermee naar Londen getrokken, waar onze consul er zijn pennemes en zijn neus in stak: een heel plezier voor een consul.

Ik sluit hier f 25.- bij in: N.-

Verder zal ik zorgen, dat je de Chroniek-stoffen ontvangt. B.v. de roman van Karel, die nog niet uit is. - Aangaande de neiging v. Albert om in je

copy te veranderen, denk ik dat hij thans minder dan ooit daar lust in zou hebben. Wil je mij opdragen de revisie te vergelijken met de copy, dan ben ik daartoe gaarne bereid. - Het spijt mij dat er in de redactie van de N/G une sourde guerre gevoerd wordt; dat is, geloof ik, een zeer veeg teeken en kan niet nalaten van de attentie te trekken: nu of later. Meen je werkelijk dat aan Hel. Swarth, en niet aan jou-zelf, Karel of Verwey, de toekomst v/d. Hollandsche literatuur behoort? Nu is [in] de kroniek Helene Swarth geproclameerd tot de eerste poeet van Holland. De meeste menschen zullen dat beschouwen als een hatelijkheid. Je kunt je zelf niet prijzen; en als je schrijft over dichters denk je natuurlijk je-zelf weg. Dit is correct. Maar dan blijft Verwey toch over, zou ik denken; en ik geloof nog niet dat je wezenlijk zoo onbedingt en met zoo sterke overtuiging haar boven hem stelt. Deze intentie is toch gemakkelijk in je stuk te lezen[1]. - En nu publiceert Albert natuurlijk *zijn* opinie in de boekbeoordeelingen - hij had zijn kritiek al af voor jou copy hier kwam - en als jelui op deze manier voortgaan dan zie ik de toestand van de N/G. donker in en het gewone lot volgen van veel goede ondernemingen die naar de maan gaan door de ruzie van de oprichters.

Ik ben bezig aan een boek over de fransche revolutie en de tegenwoordige toestanden. Elk moet op zijn eigen bedacht zijn en als jelui twisten de boel weer voor jaren bedorven zullen hebben, zal ik mij gered hebben in de reputatie van eenigszins oppervlakkige en vervelende maar toch welgemeende en nuttige compilaties te vervaardigen. -

Vaarwel!
F.V.D.G.
Am 29 Nov.'88

Het plan van Kloos, blijkens een mededeeling aan Verwey, om zijn bundel niet te lezen, schijnt hij niet te hebben kunnen volhouden, want uit een brief van Van Eeden aan Kloos - de brief van Kloos is niet in het Fr. v.E. museum aanwezig, helaas - zien we, dat Kloos er over had willen schrijven in *De Nieuwe Gids*. Op 2 December 1888 schreef Van Eeden (69 E 4):

[2 dec. 1888]

Beste Willem -

Het is zooals je zegt, ik kon er niet veel aan doen al deed ik mijn best. Je hebt zelf dikwijls genoeg de aflevering in elkaar gezet om te weten dat dat door één mensch moet gebeuren. Clausen moet één persoon hebben om zich aan te houden en het ging niet aan om tegenstrijdige bevelen te geven, dan antwoordde hij: u zegt wachten en mr Verwey zegt afdrukken. Wat moet ik nu doen? Mr Verwey zorgt toch voor de aflevering'. En Albert zou heel terecht zeggen: dan moet jij de heele boel maar in orde brengen', en je weet Willem dat ik daar geen tijd voor heb. Ik heb den morgen voor het

1 Van Deyssel schreef 13 Dec. '88 uit Mont aan Kloos, dat hij zich vergiste, ‘voor de toekomst namelijk. Dat is in geen literatuur ter wereld ooit nog gebeurd, dat een vrouw eerste was’. (69 E 4)

afdrukken bij Clausen gezeten en alles nagekeken voor het afgedrukt werd, - ik geloof niet dat er fouten zijn blijven staan die je erg zullen hinderen. (Het is niet Tréfouillard maar Trifouillard, volgens Erens zelf). De twee laatste verzen[1] zijn niet gedrukt, dat zou ook veel te laat zijn geworden. Ik heb ze eerst wel naar Clausen gestuurd maar ben denzelfden middag er nog heengegaan om te zeggen dat als je geen proef kon krijgen dat ze dan niet gedrukt moesten worden. Albert heeft ze nu. Hij zegt ze niet goed te vinden. Het is een beroerde boel, heelemaal. Ik weet niet hoe wij er uit zullen komen. Ik wou dat je die verzen niet gelezen had. Ik wist heel goed dat je ze afschuwelijk zoudt vinden, maar dat is juist het erge, dat wou ik vermijden. Want nu wil je er over gaan schrijven en je zult een kroniek sturen waarin je ze afmaakt en God weet wat er dan gebeuren zal. Want je weet heel goed dat we voor gek staan als jij Verwey gaat uitschelden in de aflevering zelf. Trouwens al steunde *ik* je kroniek, zoo zal Goes er toch om praktische redenen tegen zijn en dan zijn wij twee tegen twee. Het is ellendig dat we nu juist zulke dingen in ons midden hebben terwijl het schijnbaar zoo goed gaat. Want het is een mooie aflevering.

Denk nu toch, in je verontwaardiging, dat je met beleid te werk gaat. De N.G. is voor jou op 't oogenblik toch een ding van belang waar je bestaan mee gemoeid is. Voor geen van ons komt het er zoo op aan dat hij blijft bestaan, als voor jou.

Is het niet genoeg, dunkt me, als Albert's bundel volkomen genegeerd wordt door ons? Dat is voor de goede verstaanders duidelijk genoeg.

Maar ik ben stellig van meening dat Alberts arrogantie wat ingetoomd worden moet. Ik zal eens een conferentie met Goes houden - en zorgen dat wij ten minste met ons drieen tegenover hem solidair zijn. Maar met bruske maatregelen begin je niets. Niet dat Albert er uit zou gaan maar wij zouden ons bespottelijk maken voor de buitenwereld.

Ik ben ontzachlijk blij met Witsen's brief. Hij gaf mij een aangenaam gevoel van rust.

Ik kreeg een langen brief van Karel Thijm. Ik kan nu dezen niet langer maken, je zult toch al ongeduldig zijn om wat te hooren.

Veel groeten

FREE

Ik vind brieven als deze niet prettig, ik hoop gauw weer eens anders te schrijven. Het hindert me dat je met Albert correspondeert.

Kloos contra Verwey.

- Kloos had de vrienden op zijn hand gekregen. Boeken, die een reis met zijn broer maakte naar Egypte en beloofd had een kroniek te schrijven, berichtte 7 November 1888, dat hij dit nog niet kon doen.

1 Kloos had d.d. 29 November aan Van Eeden geschreven, dat hij ten minste *één* proef van die 2 laatste verzen moest hebben, ‘want ik heb ze heelemaal veranderd. Als 't niet kan, dan moeten ze niet gedrukt worden. Zóo mogen zij er niet in!’ (F.v.E. Museum)

‘Ik vrees dat de maand November wel al voorbij zal zijn voor dat ik weer in Amsterdam ben en toen ik wegging, waren de boeken, waarover ik schrijven zou, nog niet uitgekomen’. (69 E 4) Toen hij terug was, nam hij aan de actie tegen Verwey deel. Van Looy bericht aan Witsen, dat hij een sonnet van Boeken tegen Albert heeft gelezen, dat hij heel mooi en gedragen vond.

In een ongedateerden brief van Jac. van Looy aan Witsen, die geschreven moet zijn na het verschijnen van *Van het Leven*, schrijft hij: 'Albert sprak ik Woensdagavond. Toen heb ik hem gezegd, dat ik zijn laatste sonnetten *preekerij* vond. Hij vond dat zelve ook, maar de negen toornsonnetten winnen gedurig in mijn waardschatting. 't is een sterke man die daar nog achter zit.

‘Ik weet van die twee maanden in Amsterdam niks. George [Breitner] vertelde me dat hij er in *Breêroo, Hugo Mulder* etc er zoo vuil over had hooren praten.

Hij gaat er niet meer naar toe. Wat is er toch? Vertel me er eens wat van, ik hoor wel wat, maar niets goed. De *patologiën* en enkele sonnetten vind ik geweldig van *daadzegging* en zoo nieuw, meer moois wil ik er van niet zeggen’. [....]

In den volgenden brief doet Van Looy mededeeling over het sonnet van Boeken tegen Verwey, een sonnet dat ik nergens heb kunnen vinden. Deze brief is gedateerd Vrijdagavond 1888 en moet na den vorigen geschreven zijn (75 C 51 g), waarschijnlijk 28 December:

‘Als je nog hier waart, en je had lust *geen mensch* te ontmoeten en toch een glaasje te drinken, dan moest je in de Poort wezen. Zoo zie je het vergankelijke. De restes van de verstrooide bende, zal ik maar zoo zeggen, kommen in de Franciskaner. Albert zit alleen, en men vreest hem te ontmoeten in de Poort. Er is heilige afschuw ontstaan voor Albert. Kloos is zoo verbazend aktief in zijn hekel hebben, dat ik dat wezentlijk ook al vervelend dikwijls vind. Maar hij doet 't erg mooi in zijn verzen, dat vind ik ook, alleen ik haat nu eenmaal rompslomp en ik heb er bovendien geen verstand van. Ieder zijn eigen affaires.

De Kersdagen was ik bij van Eden, maar dat zou weêr een lange historie worden. Ik heb een heele dag lang gewandeld met Trifouillard, dat vind ik een aardig mensch, een goed stuk mensch, lijkt me dat, die onder zijn stereotype hooge hoed, wel een heeleboel bergt en ronddraagt’.

'Zaterdagavond.

'Je vraagt me om het Sonnet dat ik over Albert's ‘van 't Leven’ gemaakt heb. Ik zal 't je er bij schrijven. [....]

't is niet veel zaaks, geloof ik dat Sonnet, maar wat ik bedoeld heb, staat er vrij duidelijk in. Kloos heb ik niet willen laten lezen, ach waarvoor sigentlijk[1]. Wat gebeuren moet, zal toch wel gebeuren.

1 Later heeft Van Looy zijn meening herzien. Het gedicht werd met kleine wijzigingen opgenomen in *De Nieuwe Gids*, blz. 351 (8e jaargang 1893, deel II). Het is in de na zijn doud verschenen bundel *Gedichten* (1932) niet herdrukt.

Mijn Leven zal een deeltje Leven wezen
En wetten worden mij door ‘Het’ gegeven
Nooit heeft een menschenhand mij neêrgeschreven
Hoogere wetten dan de ‘Hooge Deze’

Wat praat gij dan, gij die begint te leven
Gij die niet voelt wat er ál menschen vreezen,
Gij die niet ziet dan 't uit uw zelv' gelezen,
Gij die niet weet, dan voor uw lijf te beven.

Wat prat gij op dien mensch die nooit zoò raasde,
Die in éen bang-zijn, klaagde éen lang geween:
*‘Niet hooren en niet zien meer, zijn van steen’.

- O als een mug die op de vlam gaat aan
Bromt gij ‘Van 't Leven’ - Trotsche verdwaasde,
Buigt 't hoofd heèl laag, het Leven gaat U sláan.

Nieuwer Amstel

Je zult ze wel kennen'.

Wanneer Kloos precies uit Londen teruggekomen is, heb ik niet kunnen vaststellen, maar het moet begin December 1888 zijn geweest. Ook te Londen heeft Kloos het drinken niet gelaten; Witsen schijnt er in een brief over geschreven te hebben en geld ter leen gevraagd. Wat ook klopt met een mededeeling van dr Aeg. W. Timmerman in zijn boek *Tim's Herinneringen*, waarin hij op blz. 265 schreef, dat Witsen ‘niet alleen alles voor zijn vrienden over had, maar zich zelf in de schulden stak om zijn vrienden te helpen’.

In het Witsen-archief (75 C 51 e) bevindt zich een brief uit Den Haag d.d. 28 November 1888, waarschijnlijk van zijn moeder, waarin ik het volgende lees: ‘.... 't is wel moeyelijk om me daar, in je positie en in Engeland, te denken maar ik kan wel begrijpen dat 't erg verdrietig voor je is dat Kl. zoo dronken is en dat je veel moeite met hem hebt. ook dat 't je veel zal kosten maar 't is toch zeker prettig ook zooals je schrijft dat je met hem kan praten en hij toch au fonds zooveel is! [.....]’

En aan het slot: ‘Nu ik hoop maar dat je niet te veel verdriet en narigheid van Kloos zult hebben; is er niets aan te doen? ik kan je niet helpen nu, dat wou ik!’

* Dat is de vrij vertaalde versregel van Michaello Angelo.

----------e la vergogna dura
essere di sasso
Non sentir non vedere - - m'es gran ventura
Perchè non mi destar.. éh - parlo beasso.

Wanneer men de brieven leest aan Witsen, als Kloos bij Boeken woont, krijgt men sterk den indruk, dat het drinken steeds voortgaat. Ook in *Tim's herinneringen* wordt er telkens over geschreven. Zeer teekenend is een brief van Witsen aan Kloos uit Ewijkshoeve geschreven en door Kloos met inkt gedateerd 6 Aug. '88. Kloos woonde toen te Katwijk-aan-Zee en had daar ook bezoek ontvangen van den schilder, die weggegaan was, wat Kloos ontstemd had. Hij schreef Witsen daarover, die het epistel ‘'n raar briefje!’ noemt. Witsen vervolgt dan (69 E 4): ‘Toen 'k op je kamer kwam en vroeg: ben je lui... ben je ziek, toen had 'k 't verdwijnen van de fleschjes op tafel geobserveerd en m'n conclusie gemaakt. Ik weet over wel zoo wat waartoe je in staat bent ouwe schelm die je bent. Wanneer je je ankertje geimporteerde rum van Focking hebt, schrijf me dan even dan kom ik *DIRECT*. Anders kom 'k toch, zooals 'k van plan was - nog 'n dag of wat. -’

Hallucinaties.

- Was Kloos een gewoonte-drinker? Er is een brief van Kloos aan Van Eeden, die een aanwijzing geeft waaròm hij aan den drank is geraakt. Hij dateert reeds uit 1886, dus toen Kloos 27 jaar was. Naar mijn meening is dit tot nog toe ongepubliceerde document een belangrijke bron voor de kennis van het innerlijk leven van Kloos. Uit de laatste zinsneden blijkt klaar, dat Kloos vrees heeft aan hallucinaties te lijden, waardoor nog duidelijker uitkomt, dat drank voor hem een middel was om aan die waandenkbeelden te ontkomen. Ook uit den brief aan Van Eeden, na het afscheidsfeest van Witsen geschreven, zien we duidelijk dat psychische afwijkingen voorkwamen en de vrees krankzinnig te worden.

De brief, die in het F.v.E. museum berust, volgt hier:

CONFIDENTIËEL

Amsterdam, 23 October 1886. Hemonystraat 13.

Beste Fré,

Deze brief heeft niets met de literatuur te maken, en ik zal je hier alleen onderhouden over mijzelf, en wel over mijn gezondheidstoestand. Verontrust je niet - ik ben niet ziek: 't is alleen maar, dat ik zoo even wederom een gewaarwording heb gehad, die mij mijn geheele leven, zoolang ik me bewust ben, met kortere of langere tusschenpoozen meer verbaasd dan gekweld heeft, en die ik steeds vruchteloos gepoogd heb onder woorden te brengen. Nu echter geloof ik, dat dit mij gelukt is en ik schrijf je dus deze, niet om dat ik geloof, dat je er mij van af zoudt helpen, maar omdat het je misschien als psychiater interesseeren zal.

Vroeger omschreef ik deze sensatie zoo: *Plotseling* scheen het mij, of alle geluiden, dichtbij en veraf zijnde, een anderen klank kregen, of zij meer verwijderd werden en een ondertoon deden hooren, die iets spottends, iets ‘kichernds’ had.

Thans echter heb ik mijzelf nauwkeuriger nagegaan, en opgemerkt, dat

ik in mezelf een hoop dooreenwarrelende geluiden verneem, die toch geen geluiden zijn, en die zich telkens tot menschenstemmen ontwikkelen, die toch niet spreken, schreeuwende, scheldende, vragende, vermanende menschenstemmen zonder woorden. Om 't je duidelijk te maken: als ik goede verzen lees, zacht voor me zelf, is 't net of ik in me een andere, fraaie, luisterstem hoor meêlezen, die elken klank zijn relief geeft, zoodat de expressie van het vers te voorschijn komt: heb jij dat ook niet? Nu, zoo zijn ook de andere stemmen in me, maar zonder dat ik lees, plotseling, zonder bekende aanleiding en even plotseling ophoudend. Ik had dat reeds als kind van zes jaar en vond het toen zeer aardig. Op lateren leeftijd, ik meen tot mijn vier en twintigste jaar ongeveer, had ik het minder of niet, maar in den laatsten tijd komt het weer meer voor.

Deze illusie onderga ik met bewustzijn, door redeneering gaat zij niet weg, maar eindigt van zelf. Zooeven echter, toen ik haar weder had, zooals ik je zei, heb ik een experiment op mezelf genomen: ik schonk mij een klein glaasje met rum in en dronk het in één teug *half* leeg, een zeer geringe hoeveelheid alcohol dus, en zie, op eens was ik weer normaal.

Nog iets, deze laatste aanval was zeer sterk, d.w.z. ik werd mij duidelijk bewust, wat ik eigenlijk voelde, en tevens kreeg ik een vage voorstelling, dat, als het nog heel veel sterker werd, ik hallucinaties zou krijgen. Dit laatste vermoeden is echter misschien zonder grond.

Weet jij nu ook mij iets te zeggen over dit verschijnsel? Is het soms ook bij anderen geconstateerd en zou er, in dat geval, kans kunnen zijn, dat het erger werd? Ik behoef je niet te zeggen, dat je er niet met anderen over spreken moet, *ook niet met Aletrino*.

tt
WILLEM

Het veel bewogen jaar 1888 liep ten einde: Kloos vol haat; Verwey met een waardige houding en verdriet over den verloren vriend. De laatste zong zijn emoties uit in het gedicht *De dood van een jaar*, waar de volgende strophen zijn smart en zijn geluk vertolkten:

O Smarten-rijk oud-jaar,
Oud-jaar, dat 'k zoo heb liefgehad,
Van dat 'k met u te schreien zat
En haast zou breken; -
Omdat van 't liefste wat ik weet
Gij me één groot deel verliezen deedt,
't En hielp geen smeeken: -
Zeg, op uw hand zijn, ziet gij niet?
De tranen, die gij schreien liet, -
En sterft gij nu of nooit verdriet
Eén traan deed leken:
Zeg, kan dat zijn, oud-jaar?

O Vreugen-rijk oud-jaar, -
Mij gaaft gij onder 't schreien door,
Voor 't liefste wat ik ooit verloor,
't Liefst wat 'k dórst vragen:
De Liefste, van wie 'k zeker weet,
Dat 'k, saam met Haar, één lief-en-leed
Getroost durf dragen: -
O zeg, kan 't zijn dat gij zoo blij
Kunt sterven, Jaar, omdat gij mij
Vreugd gaaft, die langer leeft dan gij,
O jaar van weinig dagen ....
Zeg, kan dat zijn, oud jaar?

Van Eeden wilde Kloos op den laatsten dag van het ‘smarten-rijk oud-jaar’ niet alleen laten en noodigde hem uit naar Bussum te komen, maar Kloos bedankte met den volgenden brief (F.v.E. museum):

29 Dec. '88

Beste Fré,

Zoo even ontving ik je briefkaart: en ik kan niet zeggen hoe het me spijt, dat ik niet komen kan. Neen, ik kán niet, heelemaal niet, hoe graag ik woû, en wel om de eenige reden die in dit geval kan gelden, om mezelf. Ik hecht heel veel aan Oudejaarsavond en ik heb het altijd heerlijk gevonden, dien avond door te brengen met menschen waar ik van hield. Maar nú, deze keer *moet* ik alleen zijn, ik moet mijn heele jaar, dat zoo vol was, overdenken en er mee afsluiten maar om dat te kunnen moet ik ook heelemaal mezelf zijn en ik mag niets hebben om me heen, wat me vriendelijk of gezellig of lief zou wezen en maken. 't Is niet aardig van me, maar 't is zoo. Begrijp je 't?

Groet Martha en Hans allerhartelijkst en voor 't laatst in dit jaar en geloof, dat ik hen en jou het aller-aller-beste wensch.

tt

WILLEM.

XI De Nieuwe Gids na de terugkomst van Kloos uit Londen

Tak en De Nieuwe Gids.

- *De Nieuwe Gids* telde nog steeds vier redacteuren. Van Deyssel had in 1886 voor het redacteurschap bedankt. Tak, die van den aanvang af met de redactieleden bevriend was en aan het blad meewerkte, werd in 1887 in redactie-aangelegenheden gemengd. In het archief van *De Nieuwe Gids* bevinden zich twee oorspronkelijke brieven van Kloos aan Tak. Ze gunnen ons een blik in de historie van het tijdschrift, waarom ze hier volgen (69 E 3)

Nieuwer Amstel, 14 Juli 1887 Overtoom, stille zij, 62

Waarde Heer Tak,

Met leedwezen vernam ik dat gij voor uwe gezondheid de baden zijt gaan gebruiken. Ik weet niet of Uwe ongesteldheid van dien aard is, dat zij U correspondeeren moeielijk maakt. In dat geval zult gij dezen brief wel laten liggen, tot den tijd, dat gij hersteld zult zijn. Maar anders zou ik gaarne uw advies vernemen over de volgende zaak, waarover de redactie van de N.G, mij verzocht heeft u te schrijven.

De kwestie is deze: de heeren Verwey en v.d. Goes vinden dat de heer Versluys te weinig doet voor hetgeen hij geniet: en zij zouden daarom gaarne zien, dat de twintig procent, die hij tot nu toe van de bruto opbrengst ontving, het volgende jaar tot b:v: twaalf procent werd verminderd. De feiten zijn: wij hebben 375 abonne's: Reken hieronder 50, die bij den uitgever zelf hebben ingeteekend, dan geniet deze een belooning van 50 × 3 + 325 × 1.50 = f 150 + f 487.50 = 637.50. Daarentegen moet hij de kosten dragen van verzending en zet nu en dan advertenties in de dagbladen. Hoeveel die kosten bedragen, kan ik niet precies berekenen, maar ik denk dat ze grooter zijn, dan men vermoeden zou.

Nu ben ik persoonlijk zeer tegen het doen van voorstellen aan den heer V, *op dit* oogenblik, om zijne belooning te verminderen. En wel om de volgende redenen:

1. De uitgever doet te weinig, zegt men, voor die belooning: dat kan zoo wezen, maar daarbij vergeet men, dat de heer V. zijn naam er aan gewaagd heeft, toen iedereen ons als kwajongens beschouwde en uitlachte: zonder dien naam zouden wij zoo ver niet zijn, en dat is geld waard.

2. Geen *solied* uitgever, voor zoo verre *ik* ingelicht ben, doet het voor minder dan 20%: wel onsoliede als Rössing, Gosler, maar die zouden ons niet betalen en in den grond boren

3. Zooals ik het karakter van den heer V. heb leeren kennen, is deze heer gauw in zijn gevoel van eer gekwetst: hij zou ongetwijfeld weigeren, en ik zie dus vooruit, dat de heele zaak hierop neer zou komen, dat wij, *voor hetzelfde geld*, een anderen uitgever krijgen. Zoo'n verandering van uitgever werkt nooit gunstig, en zou buitendien van wege punt 2, zonder raison zijn.

Daarbij komt dat de heer V. altijd bereid was om ons belangrijke sommen voor te schieten, hetgeen ook wel wat waard is. Dit alles maakt, dat *ik* zeer tegen het voorstel ben, en het met alle macht denk te bestrijden. Doch vóór dien tijd wenschte ik gaarne uw advies in deze te vernemen, als dat u niet te moeielijk valt in uwe omstandigheden.

Met vriendelijke groeten en met den wensch dat gij spoedig herstellen zult
Uw dw
WILLEM KLOOS
Den Heer P.L. Tak

(Daaronder staan cijfernotities van Tak; het antwoord is echter *niet* aanwezig)

Nieuwer Amstel, 21 Juli 1887 Overtoom, stille zij, 62

Waarde Heer Tak,

Ik haast mij u te berichten, wat de uitslag onzer vergadering is geweest. De heeren Verwey en v.d. Goes, waren, onder voorlichting van den heer de Koo, er reeds toe overgegaan, hun voorstel eenigszins te matigen. Zij stelden nu voor den heer Versluys een contract aan te bieden, waarbij hem de uitgave van de N.G. voor b:v: vijf jaren verzekerd werd, mits hij dan ook met een geringer percenten-aantal genoegen nam. Ik van mijn kant hield vol, dat wij daarmede nog in alle gevallen een jaartje moesten wachten, tot wij *nog* vaster in onze schoenen stonden, en ik legde, om dit te steunen, uwen brief bij de redactie over. De heer v. Eeden begon toen naar mijn kant over te hellen, en stelde, om beide partijen te bevredigen, den volgenden middenweg voor: Den heeren Verwey en v.d. Goes wordt opgedragen een schriftelijke berekening op te stellen, waarin duidelijk en scherp wordt uiteengezet, welk percenten aantal de heer V. in het eerste jaar, welk in het tweede en de daarop volgende jaren zal genieten, naarmate het aantal abonné's vermeerdert of vermindert. Stel b:v: dat de heer V. in het eerste jaar genoegen neemt met 18%, en het aantal abonné's vermeerdert in dat jaar met 100, dan zal de heer V. het tweede jaar niet 18%, maar b:v: 17% moeten hebben, zoolang tot dat het percentenaantal een vast te stellen minimum heeft bereikt.

Ik heb vóór dit voorstel gestemd, omdat het tijd doet winnen. Eer dat de

heeren V. en v.d.G. samen zulk een berekening opmaken, moet er heel wat gebeuren. Buitendien, als het zóó ver is, dan zullen de voordeden er door bereikt (bij 18% het eerste jaar f 60) zóó gering blijken, dat het de moeite niet waard zal zijn, er zich zooveel moeite voor te geven'. [.....]

Het jaar daarop heeft de redactie gepoogd Tak aan zich te binden. De eerste brief daarover werd door Van der Goes aan hem geschreven en het antwoord van Tak volgt hier (beide 69 E 4):

Amsterdam, 29 Juni 1888 Den heere F. van der Goes

Amice!

Ik heb het voor mij zeer vleiend voorstel om toe te treden tot de redactie van de N. Gids, door u in eene officieuse mededeeling in uitzicht gesteld, rijpelijk overwogen.

Ik, heb mij afgevraagd met welke elementen uwe redactie, bij een maandelijks verschijnen van de N.G., zou moeten versterkt worden, om te komen tot de redenen, die u bewogen om u tot mij te wenden. Onder meer vond ik politiek en staathuishoudkunde.

In economie ben ik niet sterk genoeg om voor dat vak op te komen in de redactie van een tijdschrift.

En van de eigenlijk gezegde politiek geniet ik door mijne dagelijksche omgeving reeds meer dan me soms lief is. Zoozeer zelfs, dat ik, reeds voor gij mij over de bewuste zaak hebt gesproken besloten had in de Augustus-aflevering mijn laatste overzichtje te schrijven.

Ik ben u en mijnen anderen vrienden van de N.G., die mij twee jaren lang gastvrijheid boodt, voor mijne stukjes, rekenschap schuldig van de redenen die mij tot dit besluit leidden.

De behandeling der dagelijksche politiek, d.i. van kamerdebatten en wets-ontwerpen, komt neer op de critiek van de allerlamlendigste kleinzieligheid. Geen reputatie blijft heel in dien kring, geen karakter ongerept. Telken male is er een mannetje af te breken. Dit verdriet me, en het is onnoodig, want zij breken zichzelven wel af. Het houdt mij af van bezigheden die mij liever zijn.

Het best is onze hedendaagsche politiek te karakteriseeren door de radicale beweging in Amsterdam. Om maar een stapje vooruit te komen, moet men met een hoop winkeliers en ‘kleine burgers’, dat minst smakelijke deel onzer maatschappij, eene liberale politiek drijven, welker aanhangers verschrikt zouden uiteenstuiven, bij het hooren verkondigen van een program van radicale hervorming der maatschappij. Ik weet dat voor het oogenblik niet anders te doen is, en heb daarom aan die beweging met zekeren ijver meêgedaan. Maar als ik er voor schrijven moet, ontbreekt mij niet alleen het heilig, - maar elk vuur.

Toch is dit voor het oogenblik nog de beste politiek. Die der sociaal-democraten heeft ook veel goeds; maar zij wordt bij ons te lande met zoo-

veel laakbare lichtzinnigheid en zoo volslagen gebrek van zelf-control geleid, dat geen ernstig man er zich bij kan aansluiten. Hun einddoel, dat van den alles beheerenden staat, komt mij trouwens verkeerd voor. Zij hebben echter dit voor boven elke andere richting, dat zij de arbeidersquaesties beschouwen als de groote vraag die alle andere domineert.

Voor mij is elke politiek die eene radicale hervorming der maatschappij niet aandurft, een overgangsvorm van betrekkelijk gering belang. Ik wensch dus den mij karig toegemeten vrijen tijd daaraan niet te besteden.

Sta dan voor *uw* politiek, zult ge zeggen. Wat gaarne, indien mijne denkbeelden daaromtrent rijp waren. Ik hoop u dezen winter wel eens gastvrijheid te vragen voor het verdedigen van eene enkele stelling. Maar - een artikel te schrijven is éen ding; zijn naam voor een zekere rubriek op den omslag van een tijdschrift te zetten, een ander.

Trouwens, *gij* zijt politiek redacteur. Het eigenaardig karakter uwer stukken, half analyse, half boutade, doet denken aan de goede pamphlettisten aan den vooravond van veelbewogen tijden, en versterking in dit opzicht van de redactie is niet volstrekt noodzakelijk.

Is eigenlijk eene uitbreiding der redactie heelemaal wel noodig? Gij hebt een kring van vrienden, die elk oogenblik tot helpen en adviseeren bereid zijn, als dat al eens gewenscht mocht wezen. De veelheid der redacteurs doet het hem niet; nauwe aaneensluiting is in kleinen kring het best te handhaven. En voor strijdlustigen als gijl. zijt, is die aaneensluiting levensvoorwaarde.

Tenslotte dan. Vraagt mij niet om mij bij ul. aan te sluiten. De N.G. heeft mijn volle sympathie. Waar talent gepaard gaat met eerlijkheid en moed, zoek ik gaarne mijne vrienden en acht ik mij gevleid vriendschap te vinden. Maar ik aanvaard geene taak, dan wanneer ik meen haar goed en met vollen lust te kunnen volvoeren.

Wil dit aan de vrienden mededeelen, en hen mijn dank betuigen voor het mij toegedachte aanbod, dat als eene mij zeer aangename onderscheiding in mijne herinnering blijft leven.

tt

P.L. TAK

De poging werd niet opgegeven. Het was Van Eeden, die hem een brief schreef; te voren bracht Verwey een bezoek aan Tak. Aan den laatste schreef hij dit:

[25 juli 1888]

Amice!

Ik heb nog eens goed nagedacht en ik blijf bij mijn besluit. Ziehier wat ik aan van Eeden schreef, van wien ik den avond na uw bezoek een brief kreeg.

‘Ik ben overtuigd van de noodzakelijkheid eener radicale hervorming van de maatschappij, maar mijne denkbeelden daaromtrent zijn nog niet rijp. Een goed deel van mijn beschikbaren tijd wijd ik aan de verovering eener

welgegronde overtuiging, en ik wanhoop niet mijn doel te bereiken. In dit stadium wil ik echter, wat openbaar optreden aangaat, mijn eigen meester zijn. Kwam ik in uwe redactie, dan zou ik moeten doen blijken wat dat beteekende, en welke overtuiging ik daar meêbracht. Dit kan ik nog niet'.

Ziedaar mijne overwegingen. Gij zult aan haren ernst willen geloof slaan en mij gelooven

tt

P.L. TAK

Amsterdam 25/7 '88.

De crisis in de redactie.

- De crisis in de redactie van *De Nieuwe Gids* was na de terugkomst van Kloos uit Londen in volle ontwikkeling. Van der Goes stond aan de zijde van Verwey, Van Eeden aan den kant van Kloos en de vijfde man, om een eventueele beslissing te brengen, ontbrak nog steeds.

Verwey zag het hopelooze van den toestand in, nu een van de vroegere vrienden hem niet meer wilde kennen en de tweede minder vriendschappelijk was dan eertijds. Hij trok zich feitelijk terug. Kloos heeft daarover in een ongedateerden brief aan Witsen op postpapier van Die Port van Cleve het volgende geschreven (75 C 51 f):

'Ik ben hier heel tevreden, bedaard en opgeruimd. Verwey heeft zich heelemaal teruggetrokken, zoowel van de vrienden als van de N.G. Hij blijft redacteur maar komt niet meer op de vergaderingen. Ik denk weinig meer over hem en als ik het doe, altijd met een zachte ironie. Hij heeft zich, après tout, nu alles weer zijn gewonen gang gaat, veel erger vergist in het Leven als ik. Dat is de Nemesis. Ik vind het leven een goed ding, omdat het mij gewroken heeft. Dat jij en Hein en Free met hem gebroken hebben, en dat hem al zijn geüsurpeerde macht met één slag is ontnomen, zonder dat hij iets terug kan doen, is veel meer dan ik ooit had durven hopen.

Hein en ik kunnen het heel goed samen vinden. De Bodega is nog altijd ons Bethlehem, waar de zaligmaker geboren is, maar Hein heeft tegenwoordig bevliegingen van nuchterheid, en dan doe ik maar meê'. [....]

Een brief van Boeken (75 C. 51 b) licht ons ook in over *De Nieuwe Gids*. Hij schrijft daarin o.a. d.d. 17 Dec. aan Witsen: 'Willem is steeds zeer goed in zijn humeur, en in zijn schik over den gang der redactiezaken. Albert heb ik nog niet gezien. Ik heb hem twee sonnetten gestuurd, maar hij heeft niets van zich laten merken.

'Toen ik thuis kwam vond ik daar Kloos en Gorter aan het koffie drinken en Gorter aan het voorlezen van zijn gedicht. Ik heb het ook voor gedeelten gehoord maar het is moeielijk hem te volgen. Hij leest zeer eentónig. Het is een opeenvolging van fantasieen, van de natuur met Goden erin. Kloos is er zeer mee ingenomen'.

Kloos wilde in Bussum met Van der Goes vergaderen, schreef hij aan Van Eeden.

'Door alles, wat ik van de week gehoord en gedacht heb, ben ik tot het

vaste besluit gekomen, om in Amsterdam te blijven, en het secretariaat geheel op te nemen. Maar daarvoor moet natuurlijk ernstig gepraat en het reglement van orde gewijzigd en aangevuld worden'.

Deze brief uit het F.v.E. museum is ongedateerd, maar door een ander voorzien van den datum 'Feb. 1889'. Dit kan evenwel niet juist zijn, daar er sprake is van het blijven te Amsterdam en wijziging en aanvulling van het reglement van orde, dat bij de oprichting van *De Nieuwe Gids* was vastgesteld. Daarom ben ik van meening, dat de dateering 14 Dec. 1888 moet zijn.

Een brief van Witsen aan Kloos, geschreven na diens overhaast vertrek uit Londen, moet uit denzelfden tijd dateeren, want uit het ongedateerde antwoord van Kloos - de brief van Witsen ontbreekt in het Nieuwe Gids-archief - blijkt, dat zijn Londensche vriend op een vestiging in Engeland heeft gezinspeeld, maar dan niet in hetzelfde huis.

Hier volgen de twee brieven van Kloos (75 C 51 f):

Amsterdam, Kerkstraat 260

Beste Wim,

Ik kan je nog geen definitief antwoord geven op je brief. Ik moet eerst nog eens een vergadering hebben met Fré en Goes. Alles gaat goed. Spoedig schrijf ik je meer, over zaken.

Wees zoo goed het handschrift van Gorter [*Mei*] en den roman van v. Deyssel [*Menschen en Bergen*] met wat er verder aan brieven etc voor mij mocht gekomen zijn naar hier te sturen, zoo gauw je kunt, s.v.p. Vooral met dat handschrift heb ik haast. Die sigaren moet jij maar rooken, als het je ten minste waard is de customs ervoor te betalen. Laat ze anders maar verrekken.

Ze waren allemaal heel blij, dat ik kwam. Ze beschouwen mij als een soort van St Joris die den draak zal verslaan, of ook misschien als een aap, die de kastanjes uit het vuur moet halen. Nu is 't mij allebeî even goed, als ik maar alles gedaan krijg, wat ik wil, en dat doe ik.

Looy zijn sonnet wil hij mij niet laten lezen: ik weet alleen wat er in staat, nl. dat als V. doorgaat met zóó het leven te beschouwen, terwijl hij er toch eigenlijk niets van weet, het leven zal eindigen met hem lam te slaan. Nu ik geloof dat het daar al meê bezig is. Hein heeft nóg een sonnet gemaakt tegen V. sterker dan het vorige. Gorter's gedicht is bij brokken tenminste, glorieus: mooier, rijker en lichter dan Albert's vroegere werk, niet zoo gepassioneerd, maar voller, stampvol van fantasie.

Een aardig staaltje van V's ijdelheid, dat Versluys mij vertelde. V. ging met zijn meisje naar Rotterdam, en verzocht toen aan Versluys om wat exemplaren van zijn verzen daarheen in commissie te sturen, 'dat zou zoo goed zijn, als het daar voor de winkelramen lag, terwijl hij in de stad was'.

Dit is historisch, maar ongelooflijk.

De tweede brief luidt aldus:

Kerkstraat 260 15 Dec. '88

Beste Wim,

Je moet niet boos of zelfs maar spijtig tegen me worden, nu ik je het volgende zeggen ga. Want ik geloof, dat het het beste en nuttigste, schoon niet het makkelijkste en vrijste is, wat ik doen kan.

Ik ben dan besloten om in Amsterdam te blijven en de zorg voor de N.G. geheel op me te nemen. De eerste aanleiding tot dat besluit gaf jouw brief, dien ik natuurlijk niet pleizierig vond. Ik zal dáár niet op antwoorden. Als jij de dingen zóó inziet, dan is het natuurlijk voor jou zoo, en dan zou het bij mij alleen een zucht om gelijk te hebben kunnen zijn, als ik mijn inzichten tegenover jouwe ging construeeren. Jij vindt dat ik je hinder - goed: ik kan er niets tegen zeggen, dan: 't Spijt me erg, ik had het niet gedacht.

Apart te gaan wonen, is me om meer dan één reden onmogelijk. Welke die redenen zijn, behoef ik ook niet uit te leggen, om dat er geen kwestie meer van is, dat ik niet hier zou blijven.

Maar dit moet ik je toch wel zeggen, dat ik je zeer dankbaar ben voor wat jij voor me gedaan hebt. In een tijd dat ikzelf m'n bezinning kwijt was, en de menschen om me heen geen van allen wisten, wat ze doen zouden, was jij de eerste die een verstandigen maatregel nam, en het beste deed wat er voor me te doen was. Ik zal het mijn leven lang niet vergeten, en wij zullen ook ons leven lang beste vrienden blijven, want jij bent - ik behoef het je niet te zeggen - niet een van de menschen, die mij uit eigenbelang kwaad zouden kunnen doen, of op wie ik in verloop van tijd, zou kunnen gaan neêrzien, als van een leelijker soort. Zoo blijft er dan toch iets staan in dit leven, waar de meeste mooie dingen komen, en voorbijgaan voor altijd.

Maar je brief is niet de oorzaak, dat ik hier blijf: die ligt in wat er hier sedert gebeurd is. Toen je brief kwam had ik al een reglement van orde in m'n zak, waarin alles stond, zooals ik het hier, zoolang ik in Londen zou zijn, hebben wou[1]. Maar je brief maakte me weêr besluiteloos, tot dat ik merkte, dat ze hier heel graag hadden, dat ik bleef, en dat ik dan alles gedaan kon krijgen, wat ik wenschte.

Want ze hebben hier allemaal een meer of minder uitgesproken afkeer van Verwey en zijn tegelijkertijd heel bang voor hem. Ze zien in mij het eenig mogelijke tegenwicht, en ik ben ook feitelijk de eenige, waar hij niet tegen op kan, omdat ik secretaris ben, en al zijn baasspeelderij niets is dan een zich aanmatigen van dingen, die mij toekomen. Zoo is er dan gister-avond weêr een vergadering geweest van ons drieën [dus Van der Goes, Van Eeden en Kloos], waarin het volgende reglement is vastgesteld.

1. Er worden geen literaire stukken en boekbeoordeelingen aangenomen, dan die alle de 4 redacteuren in de gelegenheid zijn geweest om te lezen.

1 Ook hier weer doet Kloos of het tijdschrift zijn eigendom is.

(In de praktijk komt dit hierop neer, dat er niets van V. in de N.G. komt, wat ik niet goedgekeurd heb)

2. De eenige, die het recht heeft, copie naar de zetterij te brengen is de secretaris of diens gemachtigde.
3. De secretaris heeft het recht copie, die na den 25ste wordt aangeboden, voor de eerstvolgende aflevering *niet* aan te nemen.
   (Dit artikel is zeer vruchtbaar aan combinaties).
4. Bij de boekbeoordeelingen zullen geen boeken besproken worden, die het onderwerp uitmaken der Literaire kroniek.
   (vind je dit niet kras!)
5. Er wordt door den secretaris een lijst van ter recensie gezonden boeken gemaakt, en die boeken op de vergadering verdeeld.
   (Dat deed Verwey tot dusver naar eigen willekeur).

6 De boeken ‘op zicht’ van Schröder worden voortaan aan den secretaris gestuurd, in plaats van aan den heer V.

Je ziet, Wim, ik kon niet meer verlangen. Het eenige, wat ik heb toegestaan, is dat de vergaderingen van v.d.G. en v.E. de officieele vergaderingen heeten, terwijl die van mij, v.d.G. en v.E. maar ‘bijeenkomsten' heeten’.

Het officieele document, dat ongedateerd is, bevindt zich in het N.G.-archief (69 E 24) en volgt hier ter vergelijking:

Reglement van Orde

1 Er worden geen literaire artikelen, boekbeoordeelingen en verzen aangenomen, dan die alle vier de redacteuren in de gelegenheid zijn geweest te lezen.
2 De éenige, die het recht heeft copie naar de zetterij te brengen is de secretaris of diens gemachtigde.
3 De secretaris heeft het recht copie die na den 25sten vóor het uitkomen der aflevering ter plaatsing wordt gegeven, voor de éerstvolgende aflevering *niet* aan te nemen.
4 Bij de boekbeoordeelingen zullen geene boeken besproken worden die het onderwerp uitmaken der literaire Kroniek.
5 De secretaris maakt een lijst van de ter recensie gezondene boeken, die dan op de vergaderingen worden rondgedeeld.
6 De boeken op zicht van Gebr. Schröder worden voortaan aan den secretaris gestuurd, die daarmee handelt als met de boeken in § 5.
7 [Deze paragraaph is geschreven door Van der Goes] De secr. heeft het recht van de boeken bedoeld in 5 en 6 een keus te doen voor de lit. kroniek.

Hieruit zien we hoe Kloos zich bij Witsen naar voren schuift en wil doen voorkomen of hij een volkomen overwinning op Verwey heeft behaald. Hij vergat evenwel aan Witsen te vermelden, dat Verwey ook vergaderingen bijwoonde en geraadpleegd werd over het opnemen van bijdragen. Men ziet ook uit het officieele ‘reglement van orde’, dat er van *vier* redacteuren sprake is en dat er een beperkende 7e paragraaph aan was toegevoegd.

Beschouwen we de situatie nader dan zal men zich herinneren, dat Kloos graag alles aan Verwey overliet wat de redactie-aangelegenheden betreft. Tal van schrijvers klaagden voortdurend, dat zij geen antwoord van Kloos kregen en wendden zich dan tot Verwey. Kloos vertrok naar Engeland, waar hij aanvankelijk dacht te blijven, en liet Verwey vrijwel de geheele redactie over!

Het geheele reglement houdt, goed beschouwd, geen overwinning in op Verwey. Ook het bang zijn voor Verwey is een verzinsel, want Kloos had ieder van zijn ouden vriend vervreemd en waar hoefden ze voor te vreezen? Integendeel is Kloos in zekeren zin gebukt voor Van Eeden, die hem had bezworen niet over *Van het Leven* te schrijven, omdat het een openlijke breuk in de redactie van *De Nieuwe Gids* zou geven, als Kloos den bundel afmaakte. Nu zal men zeggen: maar Kloos besprak het boek toch! Inderdaad, doch hoe anders klinken zijn woorden, dan men uit den brief van Van Eeden meende te mogen opmaken. (*De N.G.* 4e jrg II blz 153-158).

Ook zondigde Kloos door den bundel van Netscher *Menschen om ons* nog eens te bespreken, nadat Verwey het reeds gedaan had. En men denke eens aan de *Verzen* van Gorter, die door Kloos en Van Deyssel behandeld werden; later aan *Eline Vere*.

Maar het merkwaardigste heb ik voor het laatst bewaard. Uyldert publiceert op pag. 179 en 180 ‘een brief - ontwerp of eigenhandige kopie - dien hij [d.i. Verwey] 17 October '87 aan Van Eeden schreef’. Deze brief behandelt den toestand van *De Nieuwe Gids* en daarin komt de volgende passus voor:

‘Kloos en ik, omdat we dat zoo hebben ingezien, wilden tegen de eerstvolgende vergadering een voorstel doen. Het volgende voorstel: Ten eerste: dat voortaan álle inkomende werken, van welken aard ook, aan de leden van de redactie worden gegeven ter bespreking [- - - - - - - -]. Ten tweede, dat aan ieder van de redactieleden wordt opgedragen te letten op het uitkomen van werken, als behoorend tot een rubriek, die op de vergadering zal worden vastgesteld *zijn* rubriek te zijn’.

Witsen heeft pas 27 December 1888 op de brieven van Kloos geantwoord (69E4):

'Wanneer wil je hebben dat ik je goed zend?

‘Ik heb je tot nog toe niet geschreven beste Willem, om meer dan eén reden. Ook o.a. hierom dat 'k vreesde je - geen boozen of zelfs spijtigen, maar 'n verdrietigen brief te schrijven omdat alles anders loopt, en altijd, als ik 't zou wenschen. Ik geloof wel dat 't goed is voor alles dat je weer in Holland bent, om daar de rechten te verdedigen die je anders toch langzamerhand ontfutseld zouden worden. Ik geloof ook dat 't goed is voor mij en voor m'n werk dat 'k me niet meer zoo direct heb bezig te houden met 'n leven dat sterker en heviger is dan 't mijne, dat over me heen kwam en me overdonderde.-

Maar te zeggen dat je me hinderde, of dat *ik* dat vond dat is hard. Want wat 'k al zei in dat briefje, houd 'k vol; en zeker is, dat wanneer je ooit

weer ziek werd of om een of andere rede 't noodig hadt uit Holland weg te komen *ik* de eerste zijn zal om te zeggen: Willem kom bij mij - ik zal voor je zorgen en voor je doen wat 'k kan. - En ik houd genoeg van je om 'n heeleboel te verdragen; - maar 't was onnoodig, zelfs verkeerd voor alles vooral voor jezelf om 't mekaar moeielijker te maken dan noodzakelijk was. - Ik schrijf dit ook niet om gelijk te hebben - maar omdat 'k 't zóo zie - en als 'k ongelijk heb - ja, dan zou 't me vreeselijk spijten.

't verdere gedeelte van je brief deed me erg veel plezier, en dat reglement lijkt me voor jou al heel gemakkelijk - in zooverre dat je eigenlijk heelemaal de baas bent. - En nu zal 'k je enkele dingen schrijven die je misschien als ouwe kennissen 'n paar minuten plezier zullen doen. ten eerste moet 'k je zeegen dat de eerste dagen nadat eerst jij en toen Hein weg waart gegaan, - 't heel ongelukkig gesteld was met 't debiet van sommige gelegenheden, - met name van de Bodega, Short's en verschillende bars'. [.....]

'Weet je ook of Free kwaad op me is. Ik zou dat zeggen omdat hij me nog altijd niet geantwoord heeft op dien brief - 'k breng 't in verband met m'n kwade vrinden worden met Verwey - dat me inzooverre prettiger is, dat 't me in ieder geval 'n zuivere positie geeft tegen over hem. Maar van Free vin 'k 't beroerd. Weet jij er iets van? Schrijf me nog 's, zonder te antwoorden op dingen die je misschien vervelend vindt. Ook kan 'k 't best begrijpen als je liever andere dingen doet'.-

Dat antwoord van Kloos is niet spoedig gekomen, want pas op 6 April 1889 ontving Witsen onderstaanden brief (75 C. 51 f):

Die Port van Cleve.
Amsterdam.

Amsterdam, 6 April 1889 Hemonystraat 13

Beste Wim,

Ja, ouwe jongen, 't is lang geleden, dat je wat van me hebt gehoord, en ik ben zeer ondankbaar voor al de goede dingen die je me gedaan hebt in Londen en Amsterdam. Maar kijk er maar niet boos over, je weet wel dat ik een rare jongen ben.

Ik had een flauwe hoop gehad met Looy nog eens meê te kunnen komen, om afscheid te nemen van Londen, wat ik toen niet heb kunnen doen. Maar 't was me onmogelijk: mijn beurs laat het natuurlijk niet toe, en een finantieele operatie, die ik probeerde, is totaal mislukt. Maar ik dreig je toch, of je 't graag hebt of niet: ik kom nog eens, heel onverwacht, met een hansome voor de deur van Mrs Leverton, net zooals Wisselingh toen, je weet wel.

Om je voor te bereiden, heb ik Looy vast een portret van me meêgegeven voor jou, een beetje geflatteerd, onder helsche verlichting. 't Is nog niet betaald.

Ook gaf ik Looy meê je horloge-met-ketting, waarmede ik al dien tijd in Amsterdam te pronk had geloopen. 't Heeft geen één keer in de Lommert gestaan, ofschoon de aandrang dikwijls groot was. Dit voordeel heb ik er echter van gehad, dat mijn crediet, door die gouden ketting op mijn buik, aanmerkelijk steeg, in de Poort b:v: waar ik nu zit te schrijven.

De aflevering heb je zeker ontvangen. Schrijf mij eens watje van Albert's verzen denkt: de beste er van zijn reeds twee jaar oud, en de helft ervan is beneden het middelmatige. Hein zal je wel weêr gauw een nieuw bundeltje sonnetten sturen: maar waarom heb je hem niet op zijn vroegere geantwoord? Je hebt misschien niet de vele nieuwtjes gehoord, die hier zijn voor-gevallen. De oude Thijm is dood, prof Donders is ook dood, en de Raad van State is opgetreden als Regent. v. Deyssel is in de stad en gaat niet meer naar Houffalize terug, maar zich ergens anders vestigen.

Ik ga tegenwoordig veel om met George [Breitner], die, na mijn terugkomst uit Londen, veel vriendelijker tegen me is dan vroeger. We zitten heele avonden te domineeren in de Franziskaner en Zum Pschorr en we leenen elkander geld in geval van nood, dat we altijd prompt teruggeven. Hij is au fond een heele beste jongen, als-i je maar eens vertrouwt. Hij doet me kostelijke verhalen, waarvan ik de helft geloof, en ik geef hem raad in allerlei delicate kwesties. (Je moet dezen brief *niet* aan Looy laten lezen, hoor).

Ja, je moet nog een stuk of wat zakdoeken van me in je kast hebben. Geef die s.v.p. aan Kobus mee, en ook *mijn* exemplaar van ‘Van 't Leven’, het andere exemplaar van Hélène Swarth's Sneeuwvlokken, waarin haar opdracht en mijn streepjes staan, en nog een blanco exemplaar van mijn ‘Gedichten’. Voor 't overige was alles in orde, en ik dank je wel voor de goede bezorging.

Met Free ben ik op den besten voet ter wereld, en van Albert merken wij niets. Hij moet tegenwoordig bleek zijn, en niet meer het nette heertje, dat hij in 't begin van zijn engagement was. Verbeeld je, toen ik in Londen was, en hij dan zoogenaamd zoo belangstellend in mijn lot was, en zooveel van me hield, zooals hij zeer christelijk nog onlangs tegen Free verzekerd heeft, dat hij doet (die slimmert!) toen zag hij er juist volgens de lui, zoo ‘glorieus’ en ‘triomfant’ uit, net alsof hij een overwinning had behaald. Ik zal hem kwaad doen tot aan mijn dood, met alle mogelijke middelen. Maar ik ben thans heel bedaard en verstandig, en ga heel rustigjes mijn gang. De omstandigheden helpen me voortdurend (Je mag hierover niet aan Free schrijven, hoor, Wim). Nu, adieu, hoor ik eens iets van je?

Een hartelijke hand
van
WILLEM

Op dezen voor Kloos zeer karakteristieken brief - men kan zijn achterdocht duidelijk lezen, in het verzoek om den brief niet aan Van Looy te laten lezen of over Verwey aan Van Eeden te schrijven - heeft Witsen ge-

antwoord, zonder op wat Kloos voortdurend bezig hield - Verwey - met een enkel woord te reageeren. De brief geeft echter een kijkje op het Londensche leven van Witsen. De B., die hier genoemd wordt, is Blanche; dit om vergissingen te voorkomen met zijn latere vrouw Betsy van Vloten (69 E 5).

April 9th 89 11 Camden Park Road Camden Square Londen N.W.

Ik kan je geen compliment maken over je vele brieven die je me geschreven hebt sints je weg bent gegaan, Willem. Wel, je hebt me niet eens geschreven of je je goed ontvangen hebt! En nu, drie maanden later godbetert, hoor 'k eindelijk weer 's iets. Enfin, - je bent nu eenmaal 'n godverdommesche rare jongen - maar van Hein is 't nog heel wat erger - Hij ook heeft me eindelijk 's geschreven en 'k zal hem gauw antwoorden. Ik dank je zeer voor 't laatste afdrukje 'n paar maanden geleden en voor je portret - Je vindt 't zelf geflatteerd. Ik niet. Go on, old man is dat 'n portret? 'k vin 't zoo onartistiek en onbegrepen mogelijk. Ik herken je bijna niet met die donker bruine oogen - jij die juist zeer speciaal-grijs-blauwe hebt. Nee, 'k heb 'n heel andere visie van den duivel-god Duivel-algod zooals B. je altijd noemt. Ik vin 't 'n heel mooie aflevering deze keer, - prachtig. Toen ik je verzen gelezen had, - en je kroniek - was 'k zóo opgewonden dat 'k wel dadelijk verzen had willen gaan maken op jou en je onsterfelijke ziel. Maar m'n onmacht wèl-beseffend heb 'k m'n enthousiasme maar verdronken in de noodige brandies and sodas. De laatste veertien dagen zijn we nog al aan 't fuifen - onze zielen moeten er horrible haveloos uitzien - Kobus is al eens zoo dik en rood als toen i hier kwàm en we interesseeren ons zeer voor 't bar-leven. Ik begin hier nu aardig den weg te kennen en 't klappen van de londensche zweepen. - 't is 'n leven 'n leven! 't Londen van November en December zou je niet meer herkennen. 't is hier net of iedereen aan 't fuifen is. Je ziet nergens bezadigde, deftige of hoog-wijze gezichten die je hinderen. Niets als gezichten die mekaar willen verneuken - en mekaar willen wijsmaken dat ze nog niet te veel gedronken hebben. En 's nachts, tegen 't sluiten van de bars als ieder een zich haast om nog gauw zoo veel mogelijk te krijgen - en sommige op de grond donderen of eruit worden gezet! 't is prachtig! 'n leven, 'n leven! ... Ik hoor uit Holland niets. Free heeft me al sints langen tijd niet meer geschreven. Martha schreef me 't laatst. lief en aardig. Ik schrijf niemand. -

Ik zie je 's avonds zitten in de Franciskaner met George. Doe hem m'n zeer bizondere groeten. 't is 'n echte kerel! Kobus staat op 't oogenblik voor den spiegel in z'n nek te knijpen en zich te verbazen over z'n dikte en roodheid. Hij zeit il n'y a que la vie. Hij groet je heel vriendelijk. Ik zal hem je boeken en zakdoeken meê geven - Ik heb je wel 'n beetje kwalijk genomen dat je me dat portretje van B. niet gezonden hebt waar om 'k je

gevraagd heb. Doe dat nog - of vraag 't Hein. Logger zal 't wel zenden en 't laten halen als je 't zegt. - We moeten nu weer uit.

Adieu, schrijf me 's wat meer, dat is 'n goeie afleiding voor je en niet zoo'n groote moeite

Groeten van B. en Kobus. 'n hand van

WILLEM

Menschen en Bergen.

- In den zomer van 1888, toen Kloos en Verwey te Katwijk-aan-Zee vertoefden, bleek er gebrek aan kopij te zijn voor *De Nieuwe Gids*. Links en rechts werden brieven gezonden aan medewerkers, Van Deyssel ontving zelfs een telegram, om bijdragen. Tot hen behoorde ook Aug. P. van Groeningen, die dadelijk aan het verzoek gevolg gaf, en Lodewijk van Deyssel, die nog steeds in België woonde. De laatste stuurde, blijkens een brief van 25 Juli '88, aan het adres van Verwey - let wel en *niet* aan Kloos - 'fragmenten van [zijn] roman 'Menschen en Bergen'[1] . 'En hij vervolgt dezen brief aan Kloos (deze en de volgende brieven van Van Deyssel 69 E 4): 'Maar, vergun mij u te herhalen, dat ik *absoluut PROEF* moet hebben, daar ik o.a. de poep-scène wil doen vervallen, en, in 't algemeen, toch niet verandwoordelijk kan zijn, als ik geen proef heb gezien'.

Op 31 Juli kwam hij op die fragmenten terug. 'De roman-fragmenten, die ik mij vermeet aan den N.G. te zenden, waren alleen als noodhulp bedoeld. Ik zond dit omdat ik niets anders had. Ik wil maar zeggen, dat het geval niet was, dat ik die fragmenten gaarne spoedig in uw tijdschrift zag opgenomen, maar het geval was, dat gijlieden om kopie schreeft, en dat ik toen het eenige zond wat ik beschikbaar had, schoon ik het zelf niet uiterst geschikt achtte om zoo-maar opgenomen te worden. Dit ter verklaring van het verzoek, dat ik aan je heb, om mij namelijk deze kopie zoo spoedig mogelijk te-rug te zenden'.

Op 4 Augustus gaf Kloos uit Katwijk-aan-Zee het volgende antwoord aan Thijm (Copieboek N.G. 69 E 14): 'Het spijt mij ernstig, dat je de kopie van 'Menschen en Bergen', terug verlangt, zonder dat je er, zij 't dan ook maar een gedeelte er van, in de N.G. wilt opgenomen zien.

'Toen jij schreef, dat je hoogstwaarschijnlijk niets zou hebben, moesten wij natuurlijk maken, dat we van elders copie kregen, en ik heb me toen aan verschillende heeren gewend, tengevolge waarvan, toen je stuk kwam er reeds overvloed aan de zetterij was. Ware het korter geweest, dan hadden wij wat anders kunnen laten vallen, maar twee vel ruim, dat ging niet en om een gedeelte te geven - ik wist niet of jij dat wel goed zou vinden, en er was te weinig tijd om je te vragen.

'Maar heb je er erg op tegen, dat ik de copie nog een acht dagen onder me houd. Verwey, die op 't oogenblik op reis is in Drenthe, is bezig haar te lezen en zal erg teleurgesteld wezen, als hij bij zijne terugkomst het

1 Over het ontstaan van *Menschen en Bergen* zie men het reeds genoemde artikel van Harry G.M. Prick in *Roeping*.

handschrift verdwenen ziet. Wil je echter tot elken prijs de copie dadelijk hebben, schrijf het mij dan maar onmiddellijk s.v.p.

'[....] Het spijt mij, dat het met die copie zoo raar is geloopen en je goedhartig bent geweest voor niets. Ik waardeer het echter zeer van je, en geloof mij steeds je dankbaren vriend

WILLEM KLOOS'

Van Deyssel hield voet bij stuk. In een brief van 8 Augustus blijft hij bij zijn verzoek om de kopij van *Menschen en Bergen* terug te ontvangen. 'Voor het nummer van februari a.st. wil ik haar of iets anders dergelijks wel afstaan, indien gij mij de eer zoudt willen aandoen er dan nog van te willen weten, maar dan een beetje gewijzigd. [....]

'Het heeft mij werkelijk in 't minst niet gehinderd, dat gij mijn kopie niet hebt opgenomen. Integendeel, ik vond 'et beter zóo en had haar alleen gezonden om dat gij nu eenmaal absoluut iets noodig had. Ik schrijf u, dat het mij niet gehinderd heeft, om dat ik uit uw brief opmaak, dat gij U verwaardigt te meenen, dat 't mij wèl gehinderd heeft'.

Op 13 December vraagt Van Deyssel o.m. aan Kloos om hem bij gelegenheid eens zijn oordeel over de Le Rêve-ontboezeming te melden, en over de daarin voorkomende verzen[1].

Menschen en Bergen stuurt hij 24 December naar Londen, herinnerend aan den brief van Kloos van 4 Augustus. 'Ik stuur het je daarom hierbij, in de hoop, dat 't naar genoegen zal zijn. Wil je de poep-scène er uit hebben, dan zal ik haar schrappen. [....] Wees nu zoo vriendelijk van zoo lief te zijn van zoo goed te wezen van aan mij eens te gaan zitten schrijven, wat je denkt van mijn Le Rêve-stuk, van De Kleine Republiek, van Menschen en Bergen, enz. Dan kan je, in één moeite van vriendelijkheid door, de slordigheid van dezen haast-brief vergeven'.

De volgende brief is van 27 December. 'Dit is de tweede brief, en ik woû je hierin zeggen, dat ik nu Menschen en Bergen nog eens overgelezen heb, en zeer gaarne de poep-scène zoû behouden, wijl ik in verband met het andere daar mijne artistieke bedoelingen meê heb[2]. Breng je het stuk dus

1 Zie W.G. van Nouhuys, *Studiën en Kritieken* blz. 153-154. Van Deyssel schreef deze lyrische ontboezeming dus bewust als verzen. Aan Arij Prins schreef Van Deyssel op 11 Nov '88: 'Ik heb over *Le Rêve* een opstel in de a.st. N.G. -aflevering, en daar zal u nu wel over glim lachen. Toch schreef ik nooit iets oprechters, maar ik bén misschien wel een verkapte romantiker. Dat weet ik niet. Mijn opstel over *Le Rêve* is geen literaire kritiek. Ik heb alleen een hevige ontroering gehad en die trachten uit te drukken. Nooit heeft eenig kunstwerk mij zoo heftig geëmotionneerd, noch grieksche, latijnsche, engelsche, fransche, duitsche proza of verzen, noch muziek, noch Millet, Rembrandt, Manet of Maris. [.....]
Het is ook wel zeer mogelijk, dat die aandoeningen, zoo als ik ze nog nimmer ondervond en die *Le Rêve* mij bezorgd heeft, dat die aandoeningen louter van mij zelf waren en toevallig nu door *Le Rêve* zijn ontvlamd. Maar dát, die dagen-lange emotie, heeft dít boek alleen mij dan toch maar bezorgd. Daarom heb ik er ook geen kritiek over kunnen schrijven. Ik heb een emotie gehad en die heb ik in taal willen vieren, ziedaar mijn artikel. De emotie was zuiver spontaan, ook in mijn artikel heb ik mij geheel laten gaan, zonder kritischen tucht zoo dat ook het proza van mijn artikel geëindigd is met in verzen over te loopen'.

2 In *Mijn Dagboek* van F. van Eeden teekent hij op 24 Juli 1893 (blz. 223) het volgende aan: 'Thijm zei, dat hij veel veranderd was. Dat hij nooit meer zou schrijven als menschen en bergen. Dat hij zeer gevoelig was voor onwelvoegelijkheden en een sterk gevoel had van eerbaarheid. Dat hij dat vroeger, theoretisch niet ontzag, maar nu gehinderd wordt door zijn vroegere vrienden'.

in een Redaktie-vergadering, wees dan zoo goed dit er bij te zeggen. Mij dunkt, nu de menschen weten uit de vorige aflevering, dat ik het ook op zijn tijd over gesluyerde bruiden met bloem-blanke huiden hebben kan, zul je er geen abonnés door verliezen. En ik zoû ook-zoo-dol-graâg die kontrasten hebben van de wolk- en van de mest-extaze'. [....]

In een post scriptum heet het nog eens: 'Als 't nu alléen een poep-scène was, zouden de menschen er eerder boos om worden dan nu er zoo veel anders om heen staat'.

Daar hij geen antwoord krijgt van Kloos, schrijft hij hem 29 December een derden brief, waarin Van Deyssel o.m. zegt: 'Je behoeft me nu je oordeel over mijn Le Rêve-stuk niet meer te schrijven, want met al-verpletterend reuzen-gezang zingen nu Gorters 3000 verzen in je geheugen'.

Dan schijnt Kloos hem eindelijk een antwoord gezonden te hebben, want op 24 Jan. '89 zond Van Deyssel dit briefje:

Mont-lez-Houffalize 24 Januarie '89

Amice,

Ik weet niet goed of de redaktie alleen het woord poep, of alleen de alinea waarin het verschijnen van de poep aan de billenspleet, of wel de geheele plee-paragraaf wenscht geschrapt te zien. Wees dus zoo goed van u met het schrappen te belasten. Laat mij u alleen nog zeggen, dat de gang naar en de terugkeer van de plee tot het beste behoort van het opstel.

t.t.

K. ALB. THIJM

Uit deze correspondentie blijkt in de eerste plaats, dat Thijm Kloos volmacht gaf een deel, dat z.i. tot het beste behoorde van bet opstel, zonder meer te schrappen. Maar er is meer: bij den herdruk in *Prozastukken* (1895), waarbij geen rekening behoefde gehouden te worden met abonnés van een tijdschrift, zal men dat deel evenmin vinden, hoewel er in het verhaal daardoor een hiaat is ontstaan[1] .

En de houding van Kloos? Deze is zeer eigenmachtig. Het stuk was al gezet voor twee redacteuren - van Van der Goes vond ik geen brieven - hun afkeurend oordeel hadden uitgesproken, een oordeel, dat echter geen invloed op de plaatsing heeft gehad. Kloos heeft het doorgedreven, buiten zijn mede-redacteuren om, maar tevens de kloof in de redactie vergroot en verdiept. Van Eeden verzet zich heftig in den volgenden brief (69 E 4):

1 Zie *Prozastukken* blz. 228. Van Deyssel heeft dit aan Harry G.M. Prick erkend. Het is later vaak voorgekomen, dat Van Deyssel medewerkers aan het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* en *De XXe Eeuw* tot het schrappen van krasse passages heeft gedwongen. Vooral Van Hulzen heeft dit nogal eens moeten ondervinden. Ook is het gebeurd dat Thijm Kloos dwong een reeds geaccepteerd en gezet artikel van Aletrino voor den lateren *N.G.* om het onderwerp niet te plaatsen, zoo deelde de heer Prick mij mede.

Zaterdagavond 26 Jan. '89

Beste Willem -

Ik heb ‘Menschen en bergen’ gelezen en ik vind het ongenietbaar, en degoutant. Dat is geen schrijven meer dat is een analyseermanie. Daar kan geen sterveling plezier in hebben als de schrijver en iemand die gewoon is net zoo te schrijven - voor een derde is 't niet te slikken.

En is het nu niet toch een beetje gek, dat wij literaire stukken plaatsen, die geen van de vier redacteuren dóór kan lezen om hun taaiheid, die zij alle vier leelijk vinden, die geen 3 lezers mooi zullen vinden en die bij 7/8 van onze lezers groote ergernis zullen verwekken?

Want ik geloof niet dat jij inziet hoezeer deze manier van beschrijven de menschen hindert. En ik vind met recht - Want al laat je nu dat ergste stuk er uit - het geheel is in denzelfden toon - en is voor mij net zoo weerzinwekkend. Een paar mooie eindjes niet meegerekend (b.v. van die kinderen en van dat reiskoffertje).

Er is een vervloekte, grove, walgelijke, bloote-billen-visie in, die mij vies maakte van mijn eigen lichaam toen ik 't gelezen had. Ik vind het demonisch beroerd. Ik droom wel eens zulke akelige droomen, waarin alles zoo plakkerig vuil en walgelijk om me is, met dikke stinkende menschen, oude vrouwen en bloote mannen, - zoo'n droom is afschuwelijk, alsof men niet uit 't vuil komen kan. Dit geschrijf is als zoo'n droom en maakt mij ziek en misselijk. En moet ik dat als kunst opeten, en zetten in het ‘Boek voor Mooi’ dat wij zelf gemaakt hebben. Ik dank je Willem, ik verdom het - ik zal Goes schrijven en Albert schrijven en het er uit zien te krijgen met alle macht. Waarom wou jij het plaatsen - omdat het knap is? Wat hebben we daaraan? Omdat ik en een ander 't zoo niet kan? Ik kan ook geen Grieksche verzen maken - zou je die er in zetten? Ik kan ook geen degenslikken of pijpedoppen maken - dat 's ook knap. Maar moeten we zulke horrible dingen alleen vertoonen om de menschen te laten zien hoe knap Karel wel is?

Karel zegt dat hij gelukkig is, maar ik vind iemand die zich went de dingen zóó te zien een diep ongelukkig mensch. Ik kan het wel zoo zien, ik begrijp wel wat hij zegt, ik kan het volgen en voelen - een bewijs dat ik nu en dan gezien heb als hij, maar die manier van zien is voor mij het ellendigste, gedrukste, bedompste deel van mijn bestaan. Zóó zie ik alleen als ik mij afgemat en moedeloos en rampzalig voel, als ik maar wou dat het uit was met dat geleef en dat gedruk en gestommel van akelige menschen om mij heen.

Karel zit in zijn eentje op zijn berg - en hoort niet van anderen - en wordt niet gestoord of uitgelachen of geërgerd - hij zit zichzelf maar stilletjes uit te broeien als een hoop nat hooi. En hij gaat maar door en voelt niet meer dat er vuil en niet-vuil is in de wereld - hij verstompt voor stank als een anatoom - en voor vuilheid als een dokter - hij krijgt perverse neigingen als een Chineesche lekkerbek die rotte eieren en bedorven visch eet. En moet ik nu dat lekkers maar mee-eten omdat hij Karel is,

en meer kan dan een ander. Ik doe het niet Willem - en *jij* zult me geen ongelijk geven.

Ik schrijf nu tegelijk aan de twee anderen. Als het zetten en drukken onkosten gemaakt heeft zal ik ze vergoeden.

tt

F.v.E.

Het antwoord van Kloos kwam 28 Januari.

Beste, beste Free,

Hoe heb ik 't nu met je? Waarom ga je toch zoo voortdurend te keer tegen mij, armen jongen, die het toch hard genoeg heeft in de wereld en al zijn best moet doen om de menschen een opgeruimd gezicht te laten zien. Je weet niet hoe bedroefd je me hebt gemaakt door je vreemde gedrag tegen me op dien laatsten vergadering-avond bij Goes. En nu weer een je heftig tegen me inzetten ‘aan Goes schrijven, aan Albert schrijven, en het er uit zien te krijgen met alle macht’. Waar zie je me toch wel voor aan, Free? Moet je tegen *mij* samenspannen met de twee? Net alsof ik het niet altijd met je eens zal zijn en je zin zal doen, als ik merk dat je door *mijn* motieven niet te overtuigen bent. Ik doe nooit iets voor de N.G. of ik vind dat het goed is om zoo te doen, en ik heb er mijn redenen voor, voor mezelf. Denk jij nu anders over iets wat er gebeurt, dan kunnen we daar immers bedaard over praten. Lieve vriend, - je hebt eens zóó tegen me geschreven, en ik wil het nu ook doen, omdat ik het voel, - hoor eens, ik lijk heel onverschillig, en koud en hard in het daaglijksch leven, maar geloof toch, dat ik het in mezelven *niet* ben, allerminst tegen jou. Ik *moet* zoo doen, want ik kan me niet óphouden, als ik niet voortdurend in mijn intelligentie leef, en alle emotie's even zóó voel, als zachte trillingen, die 'k dadelijk weêr neêrdruk. Maar dat moest jij begrijpen en er door heen kunnen zien en niet tegen me doen, alsof ik jou vijandig was. Waar kan ik je spreken, Free, zoo gauw mogelijk? Wil ik vanmiddag met je meê gaan naar Bussum? Wat wil je?

t.t.

WILLEM

Schrijf even een paar woorden tot antwoord. - Ik wacht'. (F.v.E. Genootschap, Sept. 1946).

Van Eeden heeft inderdaad werk van de zaak gemaakt, wat uit onderstaand schrijven van Verwey aan Kloos blijkt (69 E 4):

[Poststempel 28 Jan 1889]

Amice,

Vrijdagavond adresseerde ik je een briefkaart per adres Clausen om je te zeggen dat ik tot mijn spijt nog niets voor de N.G. had kunnen maken en je dus maar niet op me wachten moest. -

Van Eeden verzocht me van ochtend mijn meening over Karel's bijdrage te willen geven; - of ik 't al of niet plaatsbaar vind; - ik zal dit graag doen; maar hij had geen afdruk bij zich; die jij me misschien wel even van Clausen wilt laten sturen. Is 't zooals dat wij van den zomer terug zonden, dan zou ik als toen, in gemoede willen raden 't niet optenemen; intusschen las ik 't graag voor ik durf raadgeven.

Netschers bundel bezorg ik vanmiddag bij v.d. Goes, zoodat je hem daar vanavond vinden kunt.

tt

ALBERT VERWEY

Kloos had zijn wil doorgedreven en zich dus niet aan het reglement gehouden. Hoe langer hoe meer begon hij zich als alleen-heerscher van het tijdschrift te beschouwen, wat noodwendig tot nieuwe conflicten moest leiden. Waarom Kloos dit deed, is niet geheel duidelijk. Mogelijk is, dat hij Van Deyssel, die niet van het conflict tusschen de dichters op de hoogte was en in zijn brieven telkens Verwey niet alleen noemt, maar ook prijst, aan zijn kant wilde hebben en dit te meer, omdat Kloos wist, dat Van Deyssel bewonderend over beiden had geschreven, mede naar aanleiding van de verschijning van *Van het Leven*.

De Februari-aflevering van 1889 - de brieven van Van Eeden en Verwey waren van 26 en 28 Januari! - was op tijd verschenen, want Karel Alberdingk Thijm, die het tot een gewoonte had gemaakt over iedere aflevering aan Kloos zijn oordeel mee te deelen, deed het reeds op 3 Februari (69 E 4).

Luxembourg Belge Mont-lez-Houffalize 3 februari 1889

Amice,

Ik heb heden de febr.-aflevering van uw tijdschrift ontvangen, in dank, en haar terstond geheel gelezen.

Eerst twee dadelijke indrukken: een van klein persoonlijken en een van groot algemeenen aard. De klein persoonlijke: een te-leur-stelling, dat mijn Kleine Republiek niet in een Literaire Kroniek van u besproken wordt. Hieraan voegt zich een nog kleiner persoonlijke toe: mijn uitgever had mij geschreven op uw omslag te zullen adverteeren.

De indruk van groot algemeenen aard is er zoo veel als een negatieve: namelijk, dat *gij*, en lang niet Hélène Swarth, de, in één woord de beste

verzen-schrijver zijt. Ik ben mij niet bewust de minste reden te hebben om te trachten U aangenaam te zijn, maar is het niet iets héel bizonders dat de predomineerende impressie, die ik na het lezen van al deze verzen overhoud, deze is, dat gij zoo een onvergelijkelijk hoog geluid hebt? Dit is precies de waarheid: na het lezen van al die verzen, krijg ik plotseling een emotie, ik denk: wat is het? en het zijn uw verzen, die achter mij in de kamer zijn. Als mijn moeder dood is en ik kom haar keukenmeid in een harer oude japonnen tegen, dan krijg ik de emotie der herinnering aan die moeder daar ik zooveel van hield. Op die wijze komen mij uw verzen te binnen na het lezen dezen kleinere dichters. Niet alleen, dat uw verzen mij hevig ontroeren in den gewonen zin van door kunst veroorzaakte ontroering, maar zij geven mij ook plotseling een hoogen eigen verbeelding-leven, doen *onmiddelijk*, terwijl ik passief blijf, allerlei fantaziën en sensaties in mij ontstaan. Ik hoor ze vlak bij me, ik zie ze als bloemen van tranen als *zichtbare* klanken in mijn verbeelding-ruim.

Ofschoon geen verstand van gedichten hebbend, ga ik, als andwoord op de zending der aflevering, dóor met er over te schrijven.

Die Gorter [*Mei*] is héel goed, niet intens troebleerend noch groot-emotioneel, maar van een mooi voldragen al tijd lieve, nu en dan innige gratie. En origineeler dan Boeken, die te veel een onmiddelijk voortbrengsel van U en Verwey blijkt. Ik kan ook niet goed velen, dat iemand met een tamelijk zwakke stem zulke enorme sentimenten probeert uit te drukken. Het is, zoo als ik zeg, een verwaterd mengsel van U en Verwey.

Glaukon van uw vriend v. Deventer gaat waarschijnlijk mijn bevattings-vermogen te boven, dat is ten minste geen lektuur voor mij. Het proza van v.d. Goes en van Eeden vind ik dertig maal beter. Glaukon vind ik een stuk voor den studenten-almanak.

Het zijn meestal gymnasiasten, ik bedoel gymnasium-leerlingen, die zich met zulke redeneer-oefeningen, in den trant van v. Heusdens Socratische School, vermaken.

Drie van de redakteuren hebben zich dezen keer onthouden. Dat is slecht.

Met veel belangstelling lees ik al tijd de schilders-stukken. Ook van Eedens spot is heel amusant.

Ik hoop spoedig verlof te vragen weêr eens aan je te schrijven.

t.t.

KAREL ALB. THIJM

Charles van Deventer daarentegen was blijkbaar ingenomen met de plaatsing van *Menschen en Bergen*. Hij schreef d.d. 26 Februari aan Witsen o.a. het volgende: ‘Wat zeg je wel van het vers van Gorter? Gruwelijk mooi hè? Dezer dagen komt het in zijn geheel uit.

De luidjes zie ik niet veel, behalve Kloos en Hein, met wie ik af aan toe een kalm grocje drink. 't Is maar goed dat Willem is teruggekomen, anders

waren het stuk van van Deyssel en het mijne niet in de N.G. gekomen'. - (75 C 51 c).

Uit den reeds geciteerden brief van Van Eeden van 27 November 1888 weten we, dat Verwey *Glaukon* van Van Deventer, die het aan Willem Kloos had opgedragen, plaatsen wilde. Immers hij schreef: 'Albert is prikkelbaar op het punt van redactie-zaken, dat merkte ik laatst toen hij een stuk van Chap [Van Deventer] op eigen houtje had aangenomen en ik er bezwaar tegen maakte'. Ook dat stuk werd door Kloos geplaatst en ook hier weten we niet hoe Van der Goes er over dacht. De meening van Van Deventer, dat zijn stuk er anders niet ingekomen zou zijn, kan dus niet aan Verwey geweten worden, wat wellicht de indruk zou kunnen zijn, dien Witsen uit dezen brief kon krijgen.

Van Eeden over Verwey.

- Ik heb reeds geschreven, dat de verhouding tusschen de redacteuren ook werd beïnvloed door hun maatschappelijken stand. Jacobus van Looy vertelde in een interview met M.J. Brusse, dat, toen hij in Haarlem op de ververswerkplaats nog aan het wiel stond, hij den jongeheer Van Eeden voorbij zag gaan, waarmee hij duidelijk een tegenstelling wilde uitdrukken. De vader van Kloos was kleermaker, Witsen stamde uit een oude familie, evenals Van der Goes en Alberdingk Thijm, en Verwey's vader was meubelmaker. Telkens zien we die standsvooroordeelen naar voren komen, het sterkst in een brief van Frederik van Eeden aan Witsen.

Men heeft in den brief van Witsen aan Kloos kunnen lezen, dat hij van meening was, dat er een verwijdering tusschen Witsen en Van Eeden was ontstaan door het stelling-nemen van Witsen tegen Verwey. In een brief van 4 Januari 1889 geeft Van Eeden eindelijk antwoord. (75 C 51 c)

[4 jan. 1889]

Beste vriend -

Waarom denk je dat ik boos ben? Dat weet je toch wel beter. *Ik* weet geen enkele reden. Omdat je eerlijk tegenover Albert geweest bent? Dat had ik je juist gevraagd en ik ben er je eerder dankbaar voor.

Ik heb dikwijls aan je gedacht in den laatsten tijd. Ik heb begrepen dat je je alleen en beroerd moest voelen, nu alle vrienden weg zijn van je - op oudejaarsavond heb ik aan je gedacht en je willen schrijven. Maar een brief schrijven neemt mij een heelen avond en ik heb niet veel heele avonden - Ook weet ik dan zoo in eens maar geen brief te schrijven, als er niets is wat mij direct aanleiding geeft, dan moet ik ophalen wat jij mij 't laatst geschreven hebt en wat ik jou - en dan wordt het toch vervelend voor je.

Zie nu ik zoo'n aanloopje heb, nu begin ik allerlei dingen te bedenken die ik je wil zeggen, maar daarvoor moet ik eerst lang zitten soezen en aan je denken.

Je schijnt te denken dat ik beter met Albert bevriend ben gebleven dan

jij. Dat is helaas niet zoo! - Na mijn bezoek aan Londen heb ik een avond lang met hem zitten praten. Een gesprek waarin ik volkomen openhartig was en zelfs mijn twijfel aan de oprechtheid van zijn liefde tot Kitty uitsprak - wat ik nooit dacht te zullen doen. Ik voelde mij toen wel opgelucht, maar had een gevoel alsof ik *niets, niets* verder er door gekomen was. Ik voelde niets van de vroegere warmte, en mijn vriendschapsgevoel bleef een doode, inerte massa - hoe ik er aan schudde. Ik weet dat ik van hem gehouden heb maar begrijp niet hoe. En na dat gesprek heb ik hem tweemaal gezien aan dineetjes, eens bij van Vloten eens bij mij, en wij hebben geen twee woorden gewisseld. Elkaar ook niet meer geschreven. Ik vind het niets goed van mezelven - toen hij 1e Kerstdag bij mij zou komen zei ik: 'nu wil ik weer heel goed en vriendelijk tegen hem zijn'. Maar ik kon niet. Het gezicht van hem en Kitty samen is mij onverdragelijk. Dat is een gecompliceerd gevoel. Ik heb een zekere bewondering en respect voor Kitty gehad - niet dat ik haar intellect zoo hoog stelde, hoewel zij zeker meer is dan de meesten - maar ik respecteerde in haar de fiere, vrije, reine, jonge vrouw - ik had plezier in haar als in iets moois en goeds - en ik heb een jammerlijk gevoel van spijt en minachting, alsof zij zich hopeloos souilleert en vernedert door zich aan Albert weg te geven. Al het mooie aan haar is voor mij gebroken en bedorven - het degouteert mij als ik haar Albert zie aaien en naar de oogen kijken - ik kan het niet helpen maar het degouteert mij. Datzelfde gevoel kan elke trotsche jonge vrouw ons geven, als zij zich weggeeft, maar hier is het zoo sterk omdat ik Albert zoo leelijk zie naast haar. Als zij Aletrino, of Veth of Kloos, of jou of van Looy had genomen - ik zou het zóó niet voelen. Maar nu kan ik in Albert volstrekt niet meer den poëet zien, den sterken kranigen schrijver, mijn vriend van vroeger - ik moet in hem naast haar den eerzuchtigen burgerjongen zien, die een goede partij doet. Zijn manieren, zijn verliefde doen vind ik links en onhebbelijk en onuitstaanbaar. Ik moet onophoudelijk aan dat vers denken

> Waarom 'k niet meer....[1]

dat vers, dat ik mij verbeeld heb mooi te vinden en dat ik nu zeker weet altijd heel leelijk gevonden te hebben, om de onbeschaamde burgerlijkheid der voorstelling. Ik heb ieder moment hatelijkheden op mijn lippen - ik wil hem vragen of hij geen 'tochtscherm'[2] noodig heeft, om 'daarachter stil te kussen 't oor', en of Kitty nog niet 'zwartsjalig' is. God mag het me allemaal vergeven, Wim, ik vind het gemeen van me, maar 't is zoo - en dit is de eerste maal dat ik het zoo neerschrijf. En nu ik het gezegd heb, wou ik eigenlijk maar dat ik het van de daken kon schreeuwen, want het benauwt me.

Begrijp je me? - Mijn intellectueele overtuiging zegt me dat ik die sentimenten niet mag uitspreken. Dat het dwaasheid zou zijn daardoor onaangenaamheden te brengen in onze familie want allen denken - ook Kitty - dat ik erg blij ben met dat engagement. Ik zou niets als noodelooze ver-

1 Het eerste van *Zeven Sonnetten, De N.G.* 3e jrg, deel I, blz. 165
2 Zelfde sonnet, evenals de volgende citaten.

bittering opwekken en aan de zaak zelf niets veranderen. Ook vind ik, dat ik moet hopen mij vergist te hebben en dat ik moet trachten Albert te zien zooals vroeger, en Kitty gelijk te geven. Maar 't is ‘plus fort que moi’, en als ik ze te zamen zie, is 't alles weer 't zelfde.

Verveelt het je weer over diezelfde geschiedenis te moeten hooren? Jij bent de eenige die ik er zoo over schrijven kan, want ik geloof dat jou verhouding tegenover Albert het meest op de mijne lijkt.

Zeker denk ik, dat wij ons te veel door Kloos hebben laten leiden. En wel *nog meer in onze bewondering*, dan in onze afkeuring van Albert. *Nu* herinner ik mij goed, hoezeer ik mij altijd heb moeten forceeren om zoo van hem te houden als ik deed. Maar dat forceeren was ik zoo gewoon - omdat ik begreep dat veel van mijn antipathiën zwakheden waren. Niet om het uiterlijk en om manieren te geven is voor mij altijd een buitengewone inspanning geweest. Ik wilde dat niet, uit raisonnement. Is 't wonder dat er veel was dat mij ook hinderde en dat ik toch niet als hinderlijk erkennen wilde - omdat ik dacht dat 't aan mij lag? - terwijl ik nu overtuigd ben dat ik alle recht had het hinderlijk te vinden?

Ik ben veel veranderd in den laatsten tijd, en ik denk dat het merkbaar zal zijn in mijn werk. Het is mij, alsof ik ook, door het breken van den band tusschen Albert en Kloos, zelfstandiger ben geworden, vrijer en sterker. En ik merk dat ik veel gelukkiger ben.

Kloos zie ik ook weinig. De schilders komen nog al eens hier. Toch zie ik heel veel menschen. Patienten namelijk.

Is 't goed dat ik zoo over mijzelven schrijf? Doe hetzelfde als je wilt - je zou er mij veel plezier mee doen.

Dat ik je zoo schrijf als nu bewijst toch wel dat ik niet boos ben, niet waar? Zul je zwijgen over 'tgeen ik je zei - niemand sprak ik er over. Ook Veth niet hoor! Ook over jou brieven zal ik niet spreken.

Dag Wim - veel groeten uit Holland

FREE

Och, och, wat is dat toch een miserabele geschiedenis! ik weet niet of het voorzichtig is zulke dingen te schrijven of zelfs uit te spreken; ik zou je wel willen vragen dien brief te verscheuren; nu hij eenmaal geschreven is moet hij maar verzonden worden ook, maar toch als hij niet meer bestond zou ik mij geruster voelen. Als ik zeker wist dat alles waar was wat er tegenwoordig over Albert gezegd en gedacht wordt, zou het iets anders zijn, maar ik weet het in 't geheel niet zeker; ik zelf zie hem volstrekt niet anders dan vroeger, hij was voor ons altijd heel hartelijk en goed en lief en is dat gebleven; en Free is dat met mij eens; mij is het onmogelijk mij door Kloos' critiek te laten influenceeren, ik geloof absoluut niet aan Kloos' onpartijdige menschenkennis, bovendien is het mij altijd onmogelijk geweest iemand anders te zien alleen door hetgeen anderen over hem zeggen, zonder eigen ondervinding, en ik heb *bepaald geen* ondervinding van Albert's onaangename hoedanigheden en Kitty kan dat evenmin hebben ten minste nu nog niet.

Al 14 dagen ligt deze brief - en ik heb hem nog niet durven versturen en nog niet kunnen veranderen. Nu *wil* ik je toch niet langer zonder bericht laten. Neem hem dus maar voor wat hij is, - Martha zal wel gelijk hebben, houd het dan maar voor de expressie van een leelijke tijdelijke stemming en verscheur hem of wees er zeer discreet mee. Ik heb Albert ten eten gevraagd - zonder Kitty. Wie weet of het niet beter wordt.

je vriend F.

Na den eersten brief volgt een deel door Martha van Eeden-van Vloten geschreven, waarna Van Eeden het slot er aan toevoegde. De brief van Martha v.E. is daarom merkwaardig, omdat zij duidelijk aangeeft hoe haar man - en ongetwijfeld ook anderen - onder invloed van Kloos stonden en daardoor Verwey anders gingen zien dan ze vroeger gedaan hadden. Verwey bleef voor hen niet langer de onkreukbare figuur en talentvollen schrijver, dien hij inderdaad was.

De medewerking van Verwey aan *De Nieuwe Gids* was veel verminderd. In den vierden jaargang, deel II, - dus na den terugkeer van Kloos uit Londen - werden *Kleine Gedichten* en *Bij den dood van J.A. Alberdingk Thijm* geplaatst; in den vijfden, deel I, *In 't Bosch* en in den zesden, deel I, *Neuriing*. Verwey leefde op vrijersvoeten, werkte en zocht een nieuwen vorm voor zijn kunst. Het veel omstreden gedicht op den dood van den ouden Thijm vond blijkbaar bij zijn vroegere vrienden geen onverdeelde instemming. Van Eeden schreef 5 Mei '89 aan Kloos over dit vers (69 E 4): 'Hoe is het met die verzen van Albert? Heb je ze gelezen? Heeft hij ze voor de N.G. aangeboden?

''t Had een aardig prozastukje kunnen worden - maar ik begrijp niet hoe iemand plezier heeft daar jamben van te maken. Vind jij er werkelijk vers regels in? Dan toch niet veel. Als ze er zijn dan hebben ze nog geheel den klank van "Van 't Leven". 't Is bedaarder, wijzer en vriendelijker, maar weinig mooier'.[1]

> Aan de keerzijde van den brief:
> 'dit vind ik wel mooi
> En 'n oud mansbeeld, schoon levende in mijn ziel
> Valt om, en leit, 'n grijs lijk, in mij, droefst woud'.
> 'en dit, maar minder
> Wat een mensch doen moet om ééns zóo te zijn,
> Dat hij zichzelf glimlachend leven ziet'.

Dit gedicht, waarover Uyldert aardige bijzonderheden geeft (blz 270-272), werd opgenomen in het Juni-nummer van *De Nieuwe Gids*. Uit den brief van Van Eeden blijkt, dat Verwey het had rondgezonden. Hoe dan ook: het werd geplaatst, maar strubbelingen met Kloos bleven niet uit. Of moeten wij uit onderstaanden brief van Verwey opmaken, dat hij dat vers

1 Dr Doorenbos karakteriseert dit gedichit in een brief aan Van der Goes (Dr C.G.L. Apeldoorn, blz. 288) aldus: 'Verweys vers deed me eerst schrikken. Is hij nu Spieghel geworden? Toch geeft die richting een aardige verklaring van zijn streven'.

en de *Kleine Gedichten* naar den drukker had gezonden buiten den redactiesecretaris om? Het schrijven (69 E 4) luidt aldus:

17 Mei '89

Word maar niet boos, amice; met jullie reglementen mag je rondloopen; maar ik bedoel het best. Als ik de proef van mijn verzen *had* zou ik ze je sturen, met pleizier en zonder art. 2[1] . Maar nu ik ze *niet* heb kan ik ze je *niet* sturen, maar mag Glausen ze je geven. Je schrijft niets van 't portret, maar dat kan nog komen. Dank is niet noodig.

tt
ALBERT VERWEY
Als er nu nog lets mankeert hoor ik 't wel.

Het antwoord van Kloos ken ik niet, maar daarop heeft Verwey aldus gereageerd (69 E 4):

20 Mei '89

Amice,

Je brief is een van je meesterstukken in 't soort; en ik zai Clausen een briefkaart schrijven dat hij niet met je de proef te geven, wachten tot je bij hem komt, maar ze je zoo gauw mogelijk sturen moet.

Over die zakdoeken heb je me uit Londen ook al eens geschreven: ik kan me intusschen niet herinneren er ooit gezien te hebben. Ook niet dien inktkoker nadat je hem in je woning hier op de gracht hebt gehad.

Mijn portret zal ik dan bewaren, maar als jouw eigendom, dat, wanneer je ook later erom vraagt, tot je beschikking zal zijn.

Witsens teekening heb [ik] indertijd bij Logger gebracht ja, met order ze hem te sturen. Heeft hij ze niet ontvangen? Dat spijt me. Je bedoelde toch niet mij te vragen dat ik daar nu zijn boodschappen doe?

Groetend
tt
ALBERT VERWEY

Het contract met Verwey.

- Verwey - het is begrijpelijk - wilde trouwen, maar moest een vaste basis hebben om dat mogelijk te maken. Het was lichtelijk naïef van hem die basis te verwachten van *De Nieuwe Gids*. Had hij niet tot de oprichters behoord; had hij niet door zijn vele en verscheiden werkzaamheid het tijdschrift roem gebracht? Zeker was dat waar, maar voor een vaste basis moest het tijdschrift ook financieel krachtig zijn om dien vasten last te kunnen dragen. En financieel stond het tijdschrift niet sterk,

1 Artikel 2 luidt: De éenige, die het rechf heeft copie naar de zetterij te brengen is de secretaris of diens gemachtigde.

wat misschien alleen de penningmeester, Van der Goes, wist[1]. Hoe dan ook: Verwey deed een poging. Als hij geweten had, dat Kloos, die hem steeds achtervolgde met vervelende brieven, op 6 April 1889 aan Witsen geschreven had: 'Ik zal hem kwaad doen tot aan mijn dood, met alle mogelijke middelen. Maar ik ben thans heel bedaard en verstandig, en ga heel rustigjes mijn gang. De omstandigheden helpen me voortdurend (Je mag hierover niet aan Free schrijven hoor, Wim)'. (75 C 51 f), als hij dat geweten had en den brief van Van Eeden aan Witsen had gelezen, zou hij misschien zijn poging niet gedaan hebben. Nu 'riep hij in October '89 de medewerking in van zijn vriend Van der Goes, en van zijn aanstaanden zwager Frederik van Eeden, beiden zijn mede-redacteuren. Daar in de gegeven omstandigheden op de medewerking van Kloos niet te rekenen viel en diens *tegenwerking* zelfs niet uitgesloten was [.....] wilde Verwey eerst met de beide andere redacteuren tot overeenstemming komen. Den 5den October schreef hij daarom de volgende brieven:

'Beste Free, met Goes heb ik afgesproken, als jij ook kunt, Dinsdagavond te vergaderen. Waar, bij hem of bij jou, zal afhangen van jouw antwoord.

'Wat ik jullie wou meêdeelen is 1° mijn aftreden als redacteur. Die meêdeeling zal je niet verbazen: ze doet niets dan een feit uitspreken dat al sinds een jaar in wezen is. Ik heb er behoefte aan door mezelf en jullie goed verstaan te hebben *wat* mijn positie is, om daarna zooveel ik kan te doen voor mezelf en de N.G.

'2° wou ik voorstellen dat ik als vast medewerker aan de N.G. verbonden blijf: dat ik beloof jaarlijks minstens 10 á 12 vel bij te dragen, - dat ik toesta dat mijn naam op den omslag blijft; - maar daartegenover: dat de N.G. mij een vast jaarlijks inkomen toestaat van zeshonderd gulden, te betalen in maandelijksche termijnen van vijftig.

'Je kent mijn omstandigheden en weet dat ik niet anders *kan* voorstellen. Mocht je erop tegen hebben de N.G. zoo te belasten, bedenk dan liever middelen om haar schadeloos te stellen, maar verzet je niet tegen *dien vorm* van mij tot werken in staat te stellen. Al was het niet anders dan een vriendedienst die je me dusdoende beweest, dan zou je die als de eerste die ik na zooveel jaren van je *vraag* niet mogen weigeren. Intusschen geloof ik voor de N.G. wel zooveel geweest te zijn en nog te kunnen zijn, dat ik die hulp aan haar wel verdien'.

'En aan Van der Goes:

'Amice, wat ik op de vergadering van Dinsdag wou meêdeelen is 1° mijn aftreden als redacteur.

'Omdat ik toch al lang geen redacteur was doe ik daarmee niets dan een feit uitspreken met het enkele doel jullie en mezelf voor goed te doen erkennen hoe ik me tot de N.G. verhoud.

'2° dat ik wou dat de N.G. me aan zich verbond als vast medewerker met

1 Frank van der Goes schrijft dan ook in een artikel *Kloos en Verwey (De Stam*, November 1937): 'Werkelijk zou het voor de "N.G." niet mogelijk zijn geweest de voorgestelde geldelijke verplichtingen, hoe bescheiden ook gedacht, op zich te nemen'.

een salaris van f 50.- 's maands. Ik beloof daarvoor 10 à 12 vel 's jaars te leveren en mijn naam op den omslag te laten.

'Als je wist hoe noodzakelijk het voor me is dat *die* uitkeering in *dien* vorm me niet geweigerd wordt, dan zou je geen oogenblik aarzelen de N.G. te belasten ter wille van een vriend die liever geven dan krijgen zou, maar het ongeluk heeft een Hollandsch poëet te zijn'. (Uyldert pag. 273-274).

Nu is het vreemd, dat Verwey, die zijn brieven op 5 October geschreven had, op 6 October antwoord kreeg van Van der Goes, waaruit bleek, dat de zaak beklonken was, maar dat de naam van Verwey niet op den omslag mocht blijven.

'Over de quaestie der eigendomsrechten gaf Verwey 7 October aan Van der Goes nog een nadere toelichting:

'Dank voor je brief. Ik bedoel alleen aftreden als redacteur. Mijn eigendomsrechten, nietwaar zijn iets afzonderlijks. Of en op wat voor voorwaarden we die zouden moeten wijzigen of te niet doen zal afhangen van wat wij drieën, als we alles overwogen hebben, billijk vinden. Me dunkt, als de wil van weerskanten goed is zijn we 't daar gauw in eens. Ik verlaat me daarin voornamelijk op jouw oordeel.

'Wat mijn naam betreft hoef ik je niet te zeggen dat ik hem liever eraf dan erop zal zien. Ik zou hem laten om het tijdschrift niet te schaden maar 't zelfde effect zal een in 't oog loopende bijdrage hebben'. (Uyldert pag 275-276).

Nu is het merkwaardige van het geval, dat in het F.v.E.-museum een brief ligt van Kloos aan Van Eeden en Van der Goes, die 7 October gedateerd is en bestemd was op de vergadering van de geadresseerden met Verwey aan den laatste te laten lezen, waaruit de conclusie is te trekken, dat Van Eeden en Van der Goes eerst apart vergaderd hebben en tot overeenstemming waren gekomen. De brief van kloos luidt:

Amsterdam J.v.d. Heyden 259 7 October '89

Beste Fré en Goes,

Dit is een brief om op de vergadering van Dinsdagavond aan Verwey te laten lezen.

Mijn meening is, dat Verwey's voorstel niet genoeg gepreciseerd is, om er zoo maar op in te gaan en ons van onzen kant tot iets te verbinden. Wat bedoelt hij met de uitdrukking: 'aftreden als redacteur'? Als dat beduidt, wat er staat: aftreden in zijn eenvoudige qualiteit van stemhebbend redacteur, dan zou dat voor ons precies op het zelfde neerkomen, alsof hij niet aftrad. Vooral als zijn naam buitendien op de aflevering blijft staan.

Want 'aftreden als redacteur' beteekent letterlijk zich niet meer bemoeien met en geen stem meer hebben in de redigeering van de N.G.

Maar dat is *feitelijk* al de tegenwoordige toestand, daarvoor behoeft hij niet af te treden en wij niet f 600 's jaars te geven. Hij *is* door omstandig-

heden waar niemand iets aan doen kan, buiten staat zijn functiën van redacteur waar te nemen. Nog eens, dat officiëele aftreden (dat nog niet eens officieel is, want zijn naam blijft op de aflevering) kan nooit een argument voor ons zijn om hem f 600 's jaars toe te staan. Wij zouden niets anders doen, dan onze uitgavenpost met f 600 te vermeerderen en er *niets* voor in de plaats te krijgen, dan een *denkbeeldige handeling*.

Iets anders is het, als hij zijn eigendom aan ons zou willen afstaan, als hij af zou treden als *redacteur-eigenaar*. Dan zouden we hem natuurlijk een nader te bepalen schadevergoeding dienen uit te keeren. Daarover kunnen we echter niet spreken, zoolang we niet weten, of hij het zoo bedoelt.

Is dat echter niet het geval, is het *niet* zijn bedoeling aftetreden als *eigenaar*, dan zou ik het volgende willen voorstellen.

Wij kunnen ons niet verbinden om f 600 's jaars te geven, op een eenvoudige belofte van 10 à 12 vel copie *quelconque*. Wij kunnen echter wel zeggen: wij geven u f 50 per vel voor uwe copij. Geeft hij dan 12 vel per jaar, zooals hij toch van plan is, *dan komt dat voor hem op het zelfde* neêr. Over aftreden als redacteur en dergelijke *nietszeggende* uitdrukkingen wordt dan verder niet gesproken.

Ik gun Verwey graag het geld, en dat voor ons zeer buitengewone honorarium, maar wij kunnen ons niet tot zulke uitgave verbinden, op een eenvoudige belofte af, zonder dat wij zeker zijn dat hij die vervullen kan.

Ik stel daarom voor den heer Verwey voor zijne copie, die door de redactie ter plaatsing is aangenomen, *vijftig gulden* per vel te geven, hetzelfde wat ik al een half jaar geleden heb voorgesteld en dat toen verworpen is.

tt.

WILLEM KLOOS

Op 11 October schreef Van der Goes aan Verwey, dat Van Eeden het ook goed vond. ‘Ik ben nu even naar Kloos. - Je kunt dus morgen ochtend de zekerheid hebben - en géven - die je verlangt. Er is eenige omzichtigheid te gebruiken met kloos, daarom kan ik je niet garandeeren dat het stukje morgen geteekend zal zijn; wèl sta ik er voor in dat de zaak in orde is’. - (Uyldert pag 276).

Hoewel Van der Goes in zijn artikel *Kloos en Verwey* (*De Stem* Nov. 1937) zegt, dat ‘alleen kan worden verzekerd dat een kontrakt er niet van gekomen is’, vermeldt Uyldert, dat het wèl tot stand kwam, wat inderdaad het geval was. Het contract bevindt zich in het N.G. archief (69 E 25) en luidt aldus:

De ondergeteekenden

Frederik van Eeden te Bussum en F. van der Goes en Willem Kloos te Amsterdam ter eenre en Albert Verwey te Amsterdam ter andere zijn overeengekomen het volgende:

Art. 1. De tweede ondergeteekende treedt uit de redactie van de Nieuwe Gids. De ondergeteekenden ter eenre, blijven vormen de redactie en behouders van dit tijdschrift.

Art. 2. De ondergeteekende ter andere verbindt zich voor elken halven jaargang van de Nieuwe Gids - waarvan de eerste halve jaargang wordt gerekend te beginnen 1 November 1800 negen en tachtig - te leveren verschillende bijdragen, tot een gezamelijken omvang van minstens vier vel van zestien bladen druks elk; de ondergeteekenden ter eenre verbinden zich daarvoor te betalen drie honderd gulden per half jaar opeischbaar in maandelijksche termijnen van vijftig gulden.

Art. 3. De ondergeteekenden ter eenre hebben het recht om elke hun oorbaar voorkomende reden, de door den ondergeteekende ter andere ingezonden bijdragen ongeschikt te verklaren voor plaatsing in het tijdschrift. Haar volume komt als dan niet in mindering van de te leveren vier vel.

Art. 4. De overeenkomst van artikel 2 wordt gesloten voor onbepaalden tijd. Zij kan evenwel ten allen tijde door de ondergeteekenden ter eenre zonder opgave van redenen worden opgezegd en wordt als dan geacht te eindigen een half jaar na den datum van opzegging. Ook de ondergeteekende ter andere heeft het recht ten allen tijde de overeenkomst op te zeggen, die als dan wordt geacht te eindigen op den datum der opzegging.

Amsterdam, 31 October 1889
De ondergeteekenden ter andere
ALBERT VERWEY
De ondergeteekende ter eenre
F. VAN EEDEN
WILLEM KLOOS
F. VAN DER GOES

Uit art. 1 van dit contract meen ik te moeten opmaken, dat Verwey afstand van zijn eigendomsrecht heeft gedaan, wat van veel belang is met het oog op de toetreding van Tak en de latere gebeurtenissen in 1894.

In de April-aflevering van *De Nieuwe Gids*, van den jaargang 1889-1890, no 4. stond aan den binnenkant van den omslag, tegenover den titel dit *Bericht*:

‘De heer Albert Verwey is uit de Redactie getreden; hij blijft als Medewerker aan het Tijdschrift verbonden.

De heer P.L. Tak, onze bekende Medewerker, is tot de Redactie toegetreden’.

Verzamelde Gedichten.

- Het huwelijk van Verwey werd vastgesteld op 6 Maart 1890, maar vóór dien tijd verzamelde hij zijn verzen in een kloeken bundel om een afsluiting te geven aan zijn jeugd. De *Verzamelde Gedichten* kwamen in October 1889 van de pers en Van Eeden was getroffen door den cyclus *Van de Liefde die Vriendschap heet*, maar liet zich weinig vleiend uit over ‘die nare onbeduidende versjes van den laatsten tijd’. Hij eindigt zijn brief van

21 October met deze woorden: ‘Wees niet boos op mij. Ik zou zoo vrij niet schrijven als ik niet in deze laatste uren mijn oude vriendschap en oude bewondering plotseling wakker had voelen worden, klaar wakker, door die mooie, oude verzen waarvan ik nooit gehoord had’. En hij onderteekende met ‘je vriend Free’. (Uyldert blz. 277).

Van Deyssel daarentegen is vol lof en Kloos heeft er in de December-aflevering een *Literaire kroniek* aan gewijd, die het karakter draagt tegen Verwey persoonlijk te zijn gericht. Die indruk werd door verscheidene personen gekregen. Het is interessant die meeningen te lezen. Zoo bevindt zich in het N.G. archief (69 E 4, evenals de volgende brieven) een brief van dr Aeg. W. Timmerman aan Hein Boeken over die kroniek.

Zutphen 6 Dec 1889

Amice

Tot mijn spijt heb ik je verjaardag geheel vergeten, en ik was nog al in Amsterdam dien dag. Ik haal nu mijn schade in door je bij deze hartelijk te feliciteeren. Doe tevens mijn groeten aan Willem en zeg dat ik hem mijn dank betuig voor 't smaken van zijn heerlijk stuk in de N.G. en voeg er bij dat ik hem evenwel een koninklijke barbaar vind en dat mijn eerste gedachte bij 't einde van zijn stuk ‘arme Verwey’ was. Weet je wel Willem Kloos dat je met 't schrijven van dit fraaie stuk - juist *omdat* 't zoo fraai is - misbruik hebt gemaakt van je kennis van V's zwakheden en dat je fraaie zwaard hem in 't hart is gedrongen ‘tot aan 't verguld gevest’. Als 't geen moord is is 't toch manslag uit onvoorzichtigheid. Van een briefje aan jou Hein is 't eigenlijk een woordje met Willem geworden. Wees gegroet. Met Kersttijd ben ik wel eens op je kamer. Groet W. van mij. 't Doet mij veel genoegen dat hij weer eens wat schreef.

Groeten van M.

tt G.

Karel Alberdingk Thijm schreef den volgenden dag aan Kloos over zijn artikel. Het is een brief, niet alleen over Verwey, maar ook over Van Eeden en Gorter.

[...] ‘Ik ben boorende vol van uw kroniek van December. Die heeft mij zeer melancholiek gemaakt - De heer Verwey had mij geschreven, dat hij opgehouden had redakteur te zijn. Toch staat hij nog als zoo-danig op uw laatsten omslag vermeld. Die laatste zes- en- twintig bladzijden zullen wel niet goed zijn als gij 't zegt, maar toch kan ik niet nalaten de regels:

> O, wie in zijn leven 't Wonder betij'en laat,
> Vindt alle liefs en moois in den donker op straat.

op blz. 236, emotioneerend te vinden, ja zéer.

Uw kroniek bewonder ik als héel mooi, van de kolonnade van kolossen af tot het haut-relief in den rotswand toe. “Mei” heb ik nu ook heelemaal gelezen. Wees zoo goed en laat het u volkomen onverschillig zijn, maar mijne

meening daarover is niet veranderd, namelijk ik vind het niet groot en ook niet emotie-vol. Wel móoi, maar mooi *gefluit* of geneurie, zoo als de dichter zelf in den aanvang zegt. De dichters Gorter en Van Eeden kunnen mijn hart niet stelen. In "Ellen" b.v. is géen regel die mij dat onvoorziene schokken geeft of dat genietings-gehuiver in een sissen naar de keel toe tusschen de lippen, dat sommige verzen mij geven[1]. Wees zoo goed en acht 't niet de moeite waard om 't aan de dichters meê te deelen. Een woordspeling voor v.d. Goes: Nu De-meter zich in den N.G. niet meer zien laat, wordt zoo lang de poëzie ons bij Ellen-maat toebedeeld.

Gij vindt de Christus-sonnetten van Verwey iets meers dan Persephone; nu, juist, precies, dáarom vind ik "Mei" minder dan sommige verzen.

Ik ben hoogelijk ingenomen met de gedichten van * * *[2] in de Oktober-aflevering en met het Proza van "Delang".'

Hoewel ik met het citeeren van de volgende brieven den tijd vooruitloop, meen ik toch goed te doen ze hier te laten volgen, omdat ze in direct verband staan met de critiek van Kloos op Verwey's *Verzamelde Gedichten*.

Daar is in de eerste plaats een brief van Tak, die tusschenpersoon was van Kloos en Verwey in verband met de 'boedelscheiding'. Op deze onverkwikkelijke zaak zal ik nog terugkomen.

Verwey had in Bussum een gesprek met Tak en deze schreef aan Kloos d.d. 20 Dec. 1890 uit Bussum daarover het volgende (69 E 5):

[.....]. 'In één opzicht hebt gij u vergist; dit heb ik nagezien. Nà uwe kroniek over hem zijn geene verzen meer van hem geplaatst; - althans ik kan ze niet vinden.

Zie ik wel, dan is hij - nu eens alle andere verhoudingen buiten spel gelaten - als auteur zeer getroffen door uwe critiek; - gelooft hij beter te zijn dan gij hem voorstelt en neemt hij met verzen maken voortdurend proeven op zich zelf, zonder de publicatie best aantedurven; en hoopt hij ooit te mogen ervaren, dat uw oordeel onder den invloed van toorn is geschreven. Dit poogt hij zich wijs te maken, zonder in die pogingen volkomen te slagen.

1 Over de verdere publicaties van *Ellen* heeft Van Deyssel zich in een brief van '15 februarie 1890' zóó uitgelaten:' 'Ellen' is een omvangrijk gedicht. In de volgende eeuw zal men het noemen: De Ellende, zoo als men zegt, 'de Iliade'. Gedeeltelijk begrijp ik dit gedicht niet. Deze derde zang vind de mooiste', (69 E 5)
In *De Nieuwe Gids* (6e jrg. 1, 1891) komt een beoordeling van hem over *Ellen* voor. Daarin lees ik o.m.: 'Over Ellen ben ik ziels-verheugd. Met Ellen is Van Eeden in de Hooge-Literatuur. Ellen heeft de immense schoonheid van een, eindelijke, opperste, zelf-ontdekking, de groote botsing van de ziel tegen den Hoogen-Hartstocht, het ontgloeyen en in brand slaan van de passiekern die zij lang smeulend in zich droeg'. [.....]
En aan het slot: 'Heb ik aan ieder-een de schoonheid van het gedicht doen voelen, en genoeg bewondering gebrand aan die zijn aardsch gewaad kan openen en den wit- en gouden hemel toonen, die straalt in zijne ziel, - ik zal er blij om zijn, al is het mij nu ook of ik met het verhalen van wat ik in dit boek heb gevonden nog beginnen moest'.

2 Verzen van Gorter. In den brief van 15 Febr. 1890 (69 E 5) komt Van Deyssel nog eens op deze auteurs terug. Hij schrijft Kloos: 'Met het Proza van Delang en de verzen van xxx blijf ik buitensporig ingenomen. Gedicht "I" en "Een Koning" bevatten sentimenten, die ik de eer heb gehad precies zóo te hebben, maar het is van mij lang geleden, want aan sentimenten, enz. daar doe ik niet meer aan.'

Toen hij in Noordwijk mij zeide, zich vóor alles poeet te gevoelen, was mijn antwoord: publiceer dan je verzen, bij zoo krachtige eigen overtuiging heb je niemand anders noodig. En publiceer ze voor hetzelfde publiek. - Maar daar volgde geen antwoord op, althans niets dat ik voor een antwoord mocht houden.

Nu kan men van iemand die op zijn leeftijd moet hooren dat hij zich zelf in zijn mooiste zijn reeds overleefd heeft, wel niet verwachten, dat hij zich in dat vonnis zoo maar schikken zal, ook al ziet hij hoog op tegen den rechter. En als - wat ik niet weet maar vermoed - de middelen om door beter werk te appelleeren, hem ontbreken, dan ontdek ik een toestand, die mij pijn doet, - niet om den persoon, met wien mijne relaties luttel en vrij oppervlakkig waren - maar om den toestand zelf. Hoorde ik iets dergelijks van een wild-vreemde, dan zou ik er ook van gevoelen, dat het jammer was voor een zoo jong man het verlies te moeten betreuren van hetgeen hem zelven nog korten tijd geleden, het hoogste moet zijn voorgekomen.

Hieruit komt mijne belangstelling voort, en mijne hoop dat de literaire beweging waarvoor V. dapper heeft meêgevochten, hem niet zal uitwerpen. Dat hij zelf wat tijd noodig heeft, om na den schok de plaats te vinden waar hij behoort en rustig werken kan, ja - dat is wel niet te verwonderen.

De persoonlijke geschillen tusschen u en hem, en tusschen v.E. en hem, zoowel al de appreciatie van zijn karakter, die ik wel eens vernam, blijven voor mij buiten beschouwing. Slechts zij die deze dingen meêgeleefd hebben, kunnen ze goed beoordeelen, en aan een oppervlakkig oordeel, gebaseerd op fragmentarische kennis der historie, waag ig mij niet'. -

Kloos gaf den volgenden dag ter verdediging van zijn kroniek een antwoord aan Tak. Dezen brief citeer ik uit het Copieboek van Willem Kloos, dat eigendom is van A.A.M. Stols. Ik zal het verder aanduiden als Copieboek W.K.

Amsterdam, 21 Dec. 1890 JanvdHeydenstraat 259

Amice,

Ik heb uw brief van heden morgen verscheidene malen aandachtig gelezen, maar ik begrijp uwe bedoeling niet. Of het moest zijn dat gij alleen eenige gedachten hebt willen geven over een zaak, waarover gij zelf aan het denken zijt gegaan door de conversatie van Verwey, en waar gij nu mijn aandacht ook eens op wilt vestigen.

Maar nu treft het raar, dat die zaak, waarover gij denken gingt, voor mij eigenlijk *geen zaak* is. En deze brief zal u, trachten uit te leggen, hoe dat komt. En als ik erin mag slagen u de overtuiging te geven, dat ik goede gronden voor mijne opvatting heb, dan geloof ik dat die zaak voor u ook zal verdwijnen, en dat, zoo er al een kwestie bestaat, deze bestaan kan voor Verwey en ook alleen door hém, natuurlijk met zooveel mogelijk medewerking van onzen goeden wil, moet opgelost worden. Wat toch is het geval?

Verwey publiceert zijn verzamelde gedichten en ik schrijf daarover een studie, die de geschiedenis van zijn talent in haar opeenvolgende fasen, psychologisch ontleedt. Ik heb dit gedaan, naar mijn beste vermogen, sine ira[1] et studio, en of er nu in die ontleding gedachten en bevindingen staan, die Verwey onaangenaam aandoen, kan *ik* natuurlijk niet helpen, maar hij, die het boek schreef. Want ik haalde die bevindingen uit het boek zelf, en mijne studie is geenszins *polemisch*, maar *karakteriseerend*. Ik behoef u b:v: slechts te herinneren aan mijn woorden (blz. 286) 'schoon is van afgrijselijkheid' 'grandioos gedurfde ontleding' om u te laten zien, dat zelfs de mij minder sympathieke elementen zijner psychiek, zooals die in de 'Gedichten' staat door mij worden bewonderd, zooals dat behoort. - Tot zooverre is er dus nog heelemaal geen kwestie, ook voor Verwey niet. Want hij is, zooals hij is, en wanneer hij zich, zooals hij is, aan het publiek laat zien, geeft hij blijk er niet bang voor te zijn, dat de kritiek over dat zóó-zijn spreekt.

Maar, wij moeten hier wèl onderscheiden, er is ook nog iets anders. In den loop mijner studie blijkt, uit het boek zelf, dat de ontvouwing van zijn talent geen vooruitgang is, dat hij van zijn eerste begin tot zijn hoogtepunt van verbeeldingskracht en hartstocht komt, om dan langzamerhand van karakter te veranderen, en minder lyrisch meer didactisch te worden. Dit is ook nog allemaal karakteristiek, geen veroordeeling. Terloops laat ik alleen even doorschemeren, dat zijn allerlaatste verzen op Alberdingk Thijm minder mooi zijn, dan de rest en zeg dat daardoor zijn dichterlijke toekomst twijfelachtig wordt. Dit is kritiek, ik erken het en ook dat ik de laatste zesen-twintig bladzijden (231-57) geknoei vind, dat hij niet had moeten uitgeven. Maar luister nu eens goed.

Iedereen, Gorter, v. Eeden, etc deelt mijn opinie over dat laatste geschrijf en ik ben innig-bewust dat ik geen andere meening gehad zou kunnen hebben, al ware ik de grootste vrienden met Verwey geweest. Dat samentreffen van onze slechte verhouding en die slechte verzen is wel niet toevallig, want beiden komen voort uit het aesthetisch en moreel minder-worden van Verwey in den loop des tijds, maar dat doet *hier* niet terzake. De kwestie is m:i: heb ik gelijk gehad en eenvoudig de waarheid gezegd, of niet? Maar als dat vaststaat, valt het dan ook niet dadelijk in 't oog, dat niet hij mij of anderen, u in kwestie, moet lastig vallen met klachten en bezwaren, maar dat hij het allereerst *in zich zelf* moet zoeken, dat hij *zichzelf* moet herzien.

Ik zelf heb toch die verzen niet gemaakt en uitgegeven, maar hij, en hij is dus de eenig verantwoordelijke. En het eenige wat hij te doen heeft, waardoor hij zichzelf geheel kan rehabiliteeren, is *door de daad* te toonen, dat die minder-wording van hem slechts een tijdelijke verslapping was, geen blijvend karakter had.

Nu zult ge zeggen: alles goed en wel, maar ware het toch niet beter geweest, vooral met het oog op de mogelijkheid dier rattrapitie, om het ongunstige oordeel niet te publiceeren. Dan antwoord ik voluit: neen: Want,

1 Ik herinner aan den brief van Kloos aan Witsen, waarin hij zegt Verwey kwaad te zullen doen 'tot aan mijn dood'.

wat ik signaleerde, was zóó slecht, zoo in-hart-en-nieren afkeurenswaardig, dat de menschen, die mij later lezen, om te zien hoe de kritiek van dezen tijd is geweest, niet mogen denken, dat ik dát zou kunnen hebben goedgekeurd. Ik was misschien wreed, maar ik moest het zijn om mijn zelfs wil.

En nu - ik zal Verwey natuurlijk niet nog eens zoo behandelen. Dát zou inderdaad onnoodig zijn, nu de menschen eenmaal uit mijn stilzwijgen kunnen opmaken, wat ik afkeur van zijn toekomstig werk. Maar *eens moest* het gezegd zijn.

Ik ben natuurlijk ten allen tijde bereid hem van mijn raad en voorlichting te dienen, waar hij die meent te behoeven. Maar ik ben niet bang, dat hij daarom vragen zal, want in zijn binnenste is hij trotscher en eigenmachtiger dan één van ons allen. Hij gaat zijn eigen gangen, en alles wat in zijn woorden daarmeê in strijd mocht zijn, zegt hij ik weet niet waarom.

Vriendschappelijk
tt.
WILLEM KLOOS.

Dat een buitenstaander als dr Doorenbos, die waarschijnlijk niets van de verwijdering tusschen Kloos en Verwey afwist, toch in de kroniek van Kloos iets vijandigs voelde, blijkt uit de volgende passage, welke ik uit een brief licht van 15 Februari 1890 uit Brussel aan Kloos (69 E 5): ‘Het speet mij dat de redacteuren met elkaar openlijk worstelen en ik had liever gezien dat gij Verwey privatim geschreven had wat er te zeggen viel. Het moet met de N. Gidsianen niet afloopen als hier met de schilders vereeniging de XX, die eene nieuwe methode begonnen en thans onderling hevig twisten’. Het antwoord hierop van Kloos komt niet in het Copieboek W.K. voor. De interessante brieven van dr Doorenbos zullen later in hun geheel volgen.

De opzegging van het contract.

- Thans moet de verdere ontwikkeling van de gebeurtenissen met betrekking tot het contract-Verwey gevolgd worden. Het huwelijk met Kitty van Vloten, was, zooals gemeld, vastgesteld op 6 Maart 1890. Er lagen dus vier maanden tusschen het teekenen van het contract en de huwelijksvoltrekking. In dien tijd moest een huis gevonden worden en kwamen alle beslommeringen van de inrichting. De keuze viel op Villa Nova te Noordwijk en, zooals Uyldert vertelt, alles had tijd genomen. Het was dus niet verwonderlijk, dat Verwey geen bijdragen voor *De Nieuwe Gids* leverde. Toen aan het einde van Januari nog geen bijdrage van Verwey was binnen gekomen - de betaling was maandelijks geschied - is op 25 Januari een redactievergadering gehouden, waarop Van der Goes niet aanwezig was. Op die bijeenkomst werd besloten het contract met Verwey met 1 Februari op te zeggen. Van Eeden deed daarvan 26 Januari mededeeling aan Verwey en volgens Uyldert ook aan zijn schoonmoeder mevrouw Van Vloten. De officieele brief van Kloos kwam ruim een week

later. Van Eeden schreef hem o.m. dit (F.v.E.-Genootschap, Juni 1948): ‘Je hebt kunnen voorzien dat dit zou gebeuren. Wij hebben onzen goeden wil getoond, wij kohden niet weten wat je gereed hadt. Maar nu er voor de volgende aflevering weer niets van je is missen wij elken waarborg. Je kunt de schade nu toch bezwaarlijk meer inhalen, in de volgende maanden zul je toch wel niet meer tijd hebben dan in de vorigen. Dan zou met Mei de afbetaling van zelf ophouden, als je niet aan de voorwaarden hadt voldaan.

'Wij hebben de zaak terstond onhoudbaar gevonden[1], maar op jou aandringen de proef willen nemen. Daarom verlangden we die voorwaarde van de opzegging.

'Nu wij niets van je werk zien of hooren vonden wij het beter het contract nu op te zeggen, vóór dat je op dit vooruitzicht trouwt; - omdat je er ons met recht een verwijt van zou kunnen maken als wij er langer mede wachtten’.

Dat Verwey teleurgesteld was is te begrijpen, maar verandering in de huwelijksplannen bracht deze gebeurtenis niet. Ook de huwelijksreis ging door. Wat Verwey dwars gezeten moet hebben was het ontbreken van een tribune en die tribune had hij duur gekocht: het aftreden als redacteur.

Het is heel jammer, dat de bijeenkomsten van Kloos, Van Eeden en Van der Goes niet genotuleerd zijn. De notulen beginnen weer op 25 Februari 1890 en eindigen dan op 25 November 1891 (69 E 16). Wat er dus over Verwey precies besproken is, kan men slechts gissen.

1 Ook v.d. Goes was die meening immers toegedaan.

XII De financieele toestand van De Nieuwe Gids en P.L. Tak

In de jaren 1888-1889 stond *De Nieuwe Gids* litterair op zijn hoogtepunt, maar de financieele toestand was zeer verward. Van der Goes was een volkomen eerlijk, maar ook goedhartig man, die zijn vrienden graag hielp. De eigenschap van eerlijkheid was uitmuntend voor een penningmeester, maar bij die eerlijklieid miste hij de vereischte nauwgezetheid. Uit eigen beurs paste hij bij wat er te kort kwam en hielp zijn vrienden financieel. Het gevolg was, dat de toestand van de kas chaotisch werd. Voeg daar bij, dat Kloos het secretariaat niet nauwgezet waarnam, dan zal men gemakkelijk begrijpen, dat Van Eeden niet tevreden was over den gang van zaken bij het tijdschrift.

Actie tegen den penningmeester.

- Op 13 Juli '89 (69 E 4) schreef Van Eeden er Kloos over. ‘Ik ben nu van mijn omzwervingen terug en ik heb het voornemen de N.G.-zaken eens een beetje te gaan narijden. Want het gaat me veel te veel van slobberorium. Ik heb Martha voorbereid op veel eenzame middagen, als ik in Amsterdam moet blijven voor de N.G.

Ik ga b.v. als de heeren het goed vinden eens met behulp van een advocaat de balans opmaken van de afgeloopen jaren. Want het is te dwaas dat wij met zooveel abonnés nog slechte zaken maken en schrale honoraria zouden geven. Nederland, dat heel goed floreert, heeft maar weinig abonnés meer. Bovendien is 't onzinnig dat de boel nog niet verantwoord is. Goes doet niets, - hij zal 't te druk hebben met candidaat-zijn. Ikzelf kan ook niet boekhouden - maar ik heb een handig man op 't oog die mij wel zal willen helpen. Zoodra ik antwoord van hem heb, vraag ik belet bij Versluys’.

Ook Kloos zag blijkbaar de noodzakelijkheid der saneering van den financieelen chaos in. En daarvoor heeft hij zich tot Paap gewend, wiens boekhouder, B. Boekhoudt, de zaak ter hand zou nemen. In een brief van 11 November 1889 bericht deze aan Kloos, dat hij ‘de twee contracten’ bij hem heeft afgegeven, wat een bewijs is, dat Paap die contracten heeft afgeleverd, contracten, die, zooals men weet, in het N.G. archief ontbreken[1].

1 Tak heeft er 2 April 1891 aan Paap om gevraagd. ‘Van Kloos verneem ik, dat Gij indertijd een contract hebt opgemaakt tusschen de N. Gids-redactie en den Heer Versluys. Ik vind echter in het archief der administratie niets van dien aard, en Kloos zegt mij, dat het wel mogelijk is, dat het contract bij U is blijven berusten. Mocht dit zoo zijn, doe mij dan het genoegen het mij bij gelegenheid te zenden’. (Copieboek Tak 69 E 15)

Kloos voerde een actie tegen Van der Goes, die toch zeer welwillend en lankmoedig was wat de financiën betrof. Om een voorbeeld van die welwillendheid te leveren kan het volgende briefje aan Kloos volstaan (69 E 4):

[4 feb. 1889]

Amice,
Kunt ge mij ook f 25.- van de f 60.- terug bezorgen. Jelgersma, Chap, Clausen staan met open monden om me heen en willen elk hun portie hebben - en ik ben zeer slecht bij kas. -
In haast
t
F.v.d.G.
Am 4 feb. '89

Paap raadde Kloos 'ten dringendste' aan 'in deze zaak door te tasten: meegaandheid zou je later berouwen'. Dit geschiedde in een brief van 16 December 1889 en in denzelfden brief schreef Paap dit: 'Gister sprak ik toevallig Versluys. De praatjes van V.d. Goes zijn me gebleken niet waar te zijn. V.d. Goes heeft gevraagd "*drie à vier honderd gulden*" en er dadelijk bijgevoegd, dat f 300 genoeg was. Dat bedrag f 300 heeft V. gegeven. Van f 1000- is geen sprake geweest, denkelijk omdat V. al in voorschot is'. Op 21 December deelde hij Kloos mede, dat Boekhoudt bij hem zou komen. (Deze en de volgende brieven 69 E 4).

Van der Goes liet het niet op zich zitten. Ook Van Eeden had zich met de zaak bemoeid en in antwoord op diens brief schreef de penningmeester aan den Bussumschen dokter d.d. 23 Dec. '89:

'De moeilijkheden zijn niet aan mijn kant. Niet ik heb beweerd dat de Heer Versluys achterstallig was, maar enkel dat ons nog één jaargang toekwam; in het midden latende wanneer deze brave ziel dat bedrag betalen moest. Deze rectificatie veroorloof ik mij ook ZEd. te doen toekomen. Evenmin als onze hooggeschatte Kloos, zijt gij, Frederik, een man van cijfers; het maakt een groot verschil hoe eene rekening staat en hoe de oogen-blikkelijke positie van een kas is. Zoo is b.v. thans de positie van onze kas deze, dat de N/G aan uwen vriend en dienaar een kleine f 400.- verschuldigd is. Ik heb m.a.w. ± f 400.- meer betaald dan ontvangen. Nu wil ik Versluys niet lastig vallen, omdat hij ten eerste zelf nog niet veel van het ons toekomend bedrag kan geïnd hebben; bovendien heeft hij mij meegedeeld eenigszins slecht bij kas te zijn wegens zijn bouwerij en verhuizing.

Ik geloof dat wij onzen Paap voorloopig wel kunnen thuis laten; hij heeft een meneer bij zich die boek houdt, en bovendien Boekhout heet: wat kan men meer verlangen. Dezen vader heb ik opgedragen ook ten onzen believe zijn naam eer aan te doen. Met 1° Januari treedt hij in functie. Ik heb de kas opgemaakt en gezien, zoo als ik zeide, dat ik dit in een anderen zin al eenigen tijd geleden had gedaan. De man beschikt dus over alle gegevens en zal voor elk boekjaar van October 1885 af een balans maken. De cijfers en

boeken komen dan volgens afspraak in de vergadering van commissarissen'.-

Een week later kwam Van der Goes op de quaestie terug. 'Nog even', schreef hij 30 Dec. aan Van Eeden. 'Ik heb niet bedoeld dat ik Paap niet wilde hebben maar dat wij niet noodig hadden iemand anders dan onze commissarissen de boeken te laten zien. Als Boekhoudt klaar is, en hij hoeft uit het kasboek alleen maar de posten overtenemen in het grootboek, dan zouden wij immers met hen de vergadering hebben. Overigens kunnen wij deze N/G quaestie gezamentlijk (met WK) bespreken.

'Wat me persoonlijk aangaat, je moet wel begrijpen hoe het iemand gaat die eenigszins aangevallen wordt. Als je b.v. schrijft dat de boekhouding van de N/G door mijn andere boel heen staat, dan verwijt je mij iets veel ergers dan je bedoelt. En zoo meer. Als dat met Versluys precies zoo was als jij het formuleerde, dan zou ik jelui beliegen omtrent de finantieën en hem daarbij zwart maken. Daartegen moet ik óf uitvoerige replieken op je afsturen of denken: nu ja, morgen is er weêr een dag.

'Mesquita is een boef. Hij beantwoordt mijn welwillendheid met gemeene leugens.

'De f 400.- aan de N/G heb ik eerst gemerkt te kunnen vorderen voor eenige dagen. "Van week tot week" sluit ik mijn kas af, niet elke week de andere kassen. - Wij moeten of geld leenen of bij Versluys aankloppen. Ik ga eens hooren hoe het staat. - Ik heb W. verzocht een vergadering te beleggen'.-

In een naschrift van 3 Januari 1890 schreef Van der Goes: 'Van Versluys krijg ik Dinsdag wat. - Willen wij die avond vergaderen? Zoo ja, schrijf dan even een briefkaart'. -

Van Eeden scheen Van der Goes ook niet geheel te vertrouwen. Op 9 Januari 1890 schreef hij o.m. aan Kloos (69 E 5 evenals de volgende): 'Hierbij nog een merkwaardig briefje van Goes. Ik begin het gelooven dat het een geduchte knoei-boel is'.

De correspondentie over samenkomsten en het opmaken van een concept-kasboek duurden voort, maar veel schot kwam er niet in: ziekte en andere omstandigheden waren er mede de oorzaak van. Op 13 Februari schreef Boekhoudt aan Kloos, die in deze quaestie zeer actief was, het volgende: 'Ik was juist heden middag nog bij den heer v.d. Goes met 't door mij in gereedheid gebrachte kasboek, - ik kwam echter tot een onmogelijk résultaat. Door mij gegeven inlichtingen werd 't een en ander echter spoedig opgelost en zal ik deze week of begin volgende over de jaren 86, 87, 88 en 89 gereed zijn. -

'Over '85 is een notitie bij den heer V.d.G. in 't ongereede geraakt en kan ik daarmede niet aanvangen vóór dat het door ZEd. is terug gevonden'.-

De toetreding van Tak.

- Intusschen deden de redacteuren moeite om een vierden redacteur te vinden en daarvoor kwam P.L. Tak weer in aanmerking. Nu scheen hij er wel ooren naar te hebben. Van Eeden deelde

Kloos op 5 Februari '90 mee, dat Veth met Tak gepraat had. ‘Je weet dat Tak hier in Bussum komt wonen met Mei. Nu zoekt hij kamers. Hij neemt ons voorstel stellig wel aan - als het hem maar wat duidelijker gedaan wordt. Wacht dus niet langer met hem een officieele brief op zijn dak te sturen. Hij zeide o.a. dat hij ons wel eerder administratief had willen helpen, als het hem maar duidelijk gevraagd was. Goes was altijd zoo vaag in zijn uitdrukkingen.

'Schrijf hem er ook bij dat de redactie dan zal bestaan uit de vier heeren v.d.G., v.E., W.K. en T. Dan weet hij dat wij er niet meer vragen. Daarmee moeten wij ook nog maar wat wachten. 't Is eigenlijk jammer dat hij niet terstond in de plaats van Albert is gekomen op den omslag.

'Vóór dien brief behoeven we niet te vergaderen, maar dan zoodra wij zijn antwoord hebben’.

De officieele brief van Kloos volgt hier:

Amsterdam, 9 Februari 1890 Jan vdHeydenstraat 259

Amice,

Mij is door de Redactie van De Nieuwe Gids een commissie opgedragen, die ik met evenveel genoegen als hoop vervul.

Ge herinnert u, dat wij u, ongeveer anderhalf jaar geleden, het redacteurschap hebben aangeboden. Gij meendet toen te moeten weigeren op gronden, door u uiteengezet, en die wij hadden te respecteeren. Thans echter zijn de omstandigheden, waarin gij toen waart, veranderd, naar wij vernemen: en bovendien hebt gij reeds aan mijn collega v.d. Goes een officieuse toezegging van vernieuwde medewerking gedaan. Dit alles maakt ons stoutmoedig en hoopvol genoeg om het nog eens te wagen, en U andermaal te verzoeken onze collega te worden. Want wij hebben u noodig.

Zie, men kan thans veilig beweren, dat de N.G. een gevestigd tijdschrift is. Wij hebben 500 à 600 abonnés en werken niet langer met verlies. Jazelfs als het tijdschrift heel goed beheerd werd, zouden wij geloof ik, een aardig batig slot kunnen krijgen. Maar ons ontbreekt iets.

De N.G. staat op het oogenblik op een springplank maar durft niet. Wij hebben nu *ons* publiek, en dat is ons trouw, maar wij moeten verder, als wij niet op een dood punt willen blijven. Wij moeten er ‘in komen’ en dat kan alleen als we een algemeen tijdschrift worden, dat in alle sociale, politieke, wetenschappelijke en artistieke kwesties, die aan de orde zijn, den toon weet aan te geven.

Maar dat kunnen wij met onze tegenwoordige redactie, vrees ik, niet bereiken. Wij zijn te lax, te onpraktisch, te veel in onze eigen werk of zaken bevangen. Om die reden is een uitbreiding van onze redactie zeer gewenscht, en die wenschelijkheid wordt door ons drieën zeer sterk gevoeld. En zoo komen wij alweder, evenals vroeger, het eerst tot u. Gij zijt een man van

ervaring en van studie, die bovendien goed schrijft. Wij zien in u den man die ons ontbreekt.

Nu moet gij niet schrikken, amice, en denken, met uw bekende bescheidenheid, dat wij te veel van u verwachten, en dat gij ons teleur zoudt moeten stellen. Wij verwachten niets anders, behalve uwe zoo gewenschte en zoo lang gemiste medewerking dan dat er een frissche geest in de redactie kome en een krachtig advies in alles wat de zaken betreft.

Zooals gij weet, is de heer Verwey reeds sinds geruimen tijd feitelijk uit de redactie getreden, ofschoon zijn naam met opzet nog op de aflevering prijkt. Wij zouden, indien gij ons voorstel aanneemt, dus weer met ons vieren zijn.

Wij kunnen natuurlijk, als ge 't verlangt, heel goed over deze zaak eens vergaderen, hetzij te mijnent, hetzij ten uwent. Ik schreef dit maar per brief, om dat ik zoo beter, dan in de conversatie, een vasten grondslag kon geven, hoe wij deze kwestie inzien.

Met vriendschappelijke groeten van Goes, v. Eeden en mij
Den Heer P.L. Tak
tt
WILLEM KLOOS

Ondanks het feit, dat Tak als redacteur gevraagd werd, had men ook dr Charles van Deventer in de redactie willen opnemen. Dat was in Augustus 1885 eveneens het geval geweest, toen men aan een zesden redacteur had gedacht, speciaal voor de rubriek wetenschap. Kloos meende, dat ze er buiten konden en raadde in een brief van 19 Augustus 1885 Van Eeden aan om er niet toe over te gaan (F.v.E. Genootschap, September 1946, blz. 5). Nu waren de kansen van Van Deventer evenmin gunstig. Van Eeden althans schreef 15 Febr. '90 aan Kloos, dat 'de kansen van Chap's redacteurs-admissie-examen slecht [gingen] staan. Als hij nóg zoo'n fraai opstel à la Balzac schrijft, druipt hij als een straal. Als er van Maurik boven stond, zou je 't niet merken. Hoe is 't gods-mogelijk! Ik schrok toen ik mijzelven bij dat ploertige troepje novelle-heertjes meende te herkennen. Maar gelukkig schijnt het Samson te moeten voorstellen. En dan dat allervervelendste uitkauwen van zoo'n onnoozel gevalletje.

‘Wat is dan zijn stuk over de Fay-seance niet een boel beter! Dat had ik graag opgenomen.

'Ik geloof dat we wijs zullen doen het maar vooreerst bij P.L.T. te laten blijven.

'Denk je er wel om, het contract[1] bij Paap eens na te zien, aangaande het artikel over de betaling van Versluys?’ (69 E 5).

Notulen.

- Op 25 Februari is Kloos weer begonnen met het inschrijven der notulen (69 E 16). De vergadering werd bij Kloos gehouden. Het bleek, dat

1 Ook uit dezen brief blijkt duidelijk, dat de contracten wel degelijk bestonden.

Van Deventer nog niet was losgelaten als candidaat-redacteur, daar Kloos mededeelde, dat hij hem vier romans van Maurits ter recensie had gegeven. 'Het al of niet slagen dezer recensie zal beslissen, of de candidatuur van Dr. v.D. naar het redacteurschap au serieux kan genomen worden.

'Op deze zaak en ook op de candidatuur van den heer Jan Veth wordt doorgegaan. Men zal in elk geval moeten wachten, tot de boeken in orde zijn en de toestand van de kas is bekend geworden.

'Men spreekt er over of de heeren v.D. en V., eventueel, algemeene redacteuren of slechts rubrieksredacteuren zouden zijn. De wenschelijkheid van dit laatste wordt betoogd, maar de moeielijkheden er van ingezien.

'De heer v. Eeden deelt mede, dat de heer V. zeer gaarne van het Weekblad af wilde zijn, als hij maar zeker was van ons f 125 's jaars vast te krijgen en verder f 25 per vel honorarium.

'De heer Versluys heeft meêgedeeld, dat er op het oogenblik 505 abonné's zijn, dat is meer dan verleden jaar om dezen tijd. En ook dat het boekjaar van zijne afrekening met ons eindigt op 31 Januari. Hieraan vastknoopende wordt er geconstateerd, dat geen onzer ooit het contract met den uitgever, gezien, laat staan, onderteekend heeft. De penningmeester verklaart, dat hij er toch voor betaald heeft, de helft nl van wat Mr. Paap er voor wou hebben (Eenige hilariteit[1]).

'De heer Kloos betoogt de noodzakelijkheid, om zoo spoedig als de boeken in orde zijn, de waarde van Verwey's eigendom in de N.G. te laten taxeeren door deskundigen. Verwey staat op het doode punt, zijn oude medewerking en steun is opgehouden, zijn nieuwe begint (of begint niet) en die zal buitengewoon gehonoreerd worden. Alle verdere vooruitgang, waartoe de N.G. mag komen, zal niet langer voor een vierde aan hem te danken zijn, en het aandeel dat hij er toe zal bijdragen, wordt opgewogen door het groote honorarium, dat hij dan ontvangt.

'In verband hiermede deelt de heer Tak mede, dat hij wel het redacteurschap heeft aangenomen, maar dat hij niet officieel toe zal treden, voor dat hij op de hoogte van den finantieelen toestand is. Dan wil hij liever nog een aflevering wachten.

'De penningmeester zegt, dat eerst over zes weken alles in orde kan zijn. Daar wordt hij van alle kanten aangehaald en gevleid en gesmeekt. V. Eeden dringt aan, Tak betoogt, Kloos bemiddelt. Het resultaat is, dat de boeken 20 Maart a.s. klaar moeten zijn. De heer v.d.G. belooft Boekhoudt een briefkaart te schrijven, om Donderdag middag om half vijf ten zijnent te komen. De heer Tak zal daar dan ook aanwezig zijn.

'De heer Tak treedt in gesprek met den penningmeester en ontvangt van hem verschillende finantieele inlichtingen onder dat het aantal uitgegeven obligatiën 15 bedraagt, waarvan 13 heele en 2 halve zijn gestort.

1 Men zie de afgedrukte quitantie van Paap over het contract met Versluys d.d. 4-7-88. Van belang is in dit verband de reeds genoemde brief van B. Boekhoudt aan Kloos van 11 November 1889, waarin hij schreef (69 E 4): ‘Hedenavond bracht ik ten uwent de twee contracten, welke u zeker zullen zijn geworden’.

‘Nu brengt de heer Tak de vraag te berde, wat zijn positie zal zijn als redacteur, tegenover de redacteur-eigenaars. Het is beter deze zaak dadelijk vast te stellen, dan behoeven er nooit kwesties te komen, hoe het eigenlijk is. Hij zou niet ongenegen zijn het aandeel van den heer Verwey over te nemen, dat was het makkelijkste voor allen. Dat zou dan een persoonlijke onderhandeling tusschen hem en den heer Verwey worden. Later op den avond drukt de heer Tak er nog eens op, dat zijn positie bepaald worde, als de onderhandelingen met Verwey tot niets mochten lijden. Dan zou er bepaald moeten worden, hoe te handelen, in geval van afgeworpen baten’. [....]

'Op de vraag van den heer v. Eeden hoeveel de heer Verwey nog aan de N.G. verschuldigd is, antwoordt de penningmeester: ‘ik denk een f 100’.

'De penningmeester wijst op het feit, dat de heer van Groeningen nog nooit honorarium van ons heeft genoten. Zoodra de kas in orde is, zal hierin moeten worden voorzien.

‘Tenslotte dringt de heer Tak er op aan, dat reeds op de vergadering, die over 3 weken, dat is [18] Maart zal zijn, de boekhouding in orde gekomen zij’.

Kloos was optimistisch over den financieelen toestand, wat men reeds uit den brief, waarin hij Tak vroeg redacteur te worden, kon lezen. Na de vergadering van 25 Februari heeft hij Tak een uitvoerigen brief geschreven (69 E 5):

Amsterdam, 26 Februari 1890 Jan vd. Heydenstraat 259

Amice,

Ofschoon ik u, op dien avond ten uwent reeds alles verteld heb, is het toch misschien niet kwaad al mijne bevindingen hier nog eens op 't papier te zetten, voor het gemakkelijker overzicht. Ik heb dan bij mij aan huis gehad, van Zaterdagavond tot Maandagmorgen 1.1. een concept-kasboek, door Boekhoudt vervaardigd naar de opgaven van Goes. Dit kasboek hebben van Eeden en ik afgekeurd, om de eenvoudige reden, dat de boeking begon met 1 Jan. '85, toen er nog geen N.G. was. B. had nl. 1 Jan-30 Sept 86 geboekt als dezelfde data 85. Vervolgens kwam 1 Oct-31 Dec. '85. Vervolgens een lacune van 1 Jan 86-1 Juli 86 en dan ging het geregeld door, maar telkens werd 31 Dec het boekjaar afgesloten, wat natuurlijk 30 Sept moet zijn. Boekhoudt kan dus moeielijk al weer een nieuw concept gemaakt hebben, in die paar dagen. Daarom is het best, als je je niet al te zeer verwondert, dat er nog zoo weinig klaar is. Want Goes weet niet, dat v. Eeden en ik het kasboek hebben afgekeurd. B heb ik geschreven, dat ik het eens was met al wat ge tegen hem zeggen en doen zoudt, en dat hij uwe opinie ook altijd als de mijne had te beschouwen.

Verder had Verwey, volgens het concept in de boeking van B, van 1 Jan 88-89 en 1 Jan 89-1 Jan 90 elk jaar f 300 ongeveer meer ontvangen, dan waar hij recht op had aan honorarium.

Dit bedrag zou goedgemaakt kunnen worden door een som van f 600, die Verwey in Juli 1888 in ééns heeft geleend aan Goes. Maar ik heb dit bedrag niet onder de ontvangsten kunnen vinden.

Verder heb ik globaal opgemaakt, dat ik zelf aan de N.G. debiteur was voor een 140 gulden, dus geen f 400 zooals Goes beweert. 't Is mogelijk dat ik mij vergis, maar ik kan het niet anders uitrekenen. Andere onjuistheden, die ik heb meenen te ontdekken voor later bewarende, wil ik u nog even *mijn* inzicht in de kas van de N.G. geven. Gij moet er geene waarde aan hechten, 't is geen document, maar een voorstelling'.

Kloos geeft dan een becijfering van ontvangsten en uitgaven en komt tot de conclusie, dat er een bedrag van f 74.25 in kas of te wachten zou zijn. En aan het slot van zijn brief voegt hij er lichtelijk insinueerend bij: ‘Nog iets: Ik vond dat G. gisteravond verlegen was, en waarom hij zooveel uitstel vroeg begrijp ik ook niet’.

Op 1 Maart legde Boekhoudt een concept-kasboek over en op 4 Maart herinnerde hij Kloos ‘aan de Rek. Cour. van de heeren W. Versluys en J. Clausen’, die hij dus nog niet had.

De financiën van Kloos.

- In het Copieboek W.K. komen twee brieven voor, die bewijzen in welk een nood Willem Kloos verkeerde. Hij begreep, dat zijn eigen bestaan aan dat van *De Nieuwe Gids* gekoppeld was, en een ondergang van het tijdschrift voor hem rampzalig zou wezen. Daar had Van Eeden hem reeds op gewezen. Nu vestigde zijn hoop zich op Tak, die de redding moest brengen door Van der Goes te vervangen. Van Eeden, Van der Goes en Tak zouden ook zonder het tijdschrift kunnen bestaan, voor Kloos was het de eenige financieele basis.

Beide brieven zijn 20 Maart 1890 geschreven, de eerste aan Van Eeden, de tweede aan Van der Goes. Bij de eerste heeft Jeanne Kloos met potlood deze noot geplaatst: ‘Van Eeden had beloofd, Kloos het secretarishonorarium voor te schieten, zoo lang D.N.G. het nog niet kon doen’. Deze mededeeling van haar is bezijden de waarheid. Kloos kreeg als secretaris 50 gld. per maand, maar vrienden - reeds vroeger heeft men dit in brieven van Van der Goes aan Van Eeden kunnen lezen - brachten geld bijeen en na Verwey keerde Van Eeden iedere maand 25 gld. uit. De eerste brief luidt:

[20 maart 1890]

Beste Free,

Hoor naar mij, want dit belooft een zeer ernstige brief te worden. Eerst over mijn particuliere zaken. Ik vernam geruchten en door je niet-sturen worden zij bevestigd, dat je mij die f 25 niet meer wilt of kunt geven. Let nu eens goed op. Daar kan ik niets tegen inbrengen. Dat staat je vrij. Maar was het nu niet aardiger en verstandiger van je geweest, als je mij een maand te voren gewaarschuwd hadt, in plaats van zoo op eens in te houden, waarmede ik het boekje van de vorige maand moet betalen, de vorige maand,

die ik doorgebracht heb in den zoeten waan dat je je belofte zoudt houden. Je hebt mij een paar weken lang in de grootste verlegenheid laten zitten, daar Goes aarzelde mij van de N.G. voor te schieten. Eindelijk met behulp van Tak is het zoover gekomen. Maar waar moet dat nu heen? Ik zeg niet, dat ik die f 25 wel gebruiken kan, ik kan er eenvoudig *niet buiten.* Ik kan toch nog niet rondkomen, ik raak natuurlijk in de schuld, maar f 900 is ten minste *iets*. Van f 600 kan ik natuurlijk niet eens behoorlijk wonen en eten. Had jij, als student van f 900 kunnen rondkomen?

Ik ben nu natuurlijk weêr genoodzaakt, mij bij de N.G. te presenteeren, als meer salaris verlangende. Ik heb daarover al iets met Goes gehad. Die zei, dat als ik het er niet voor kon doen, er wel een ander zou wezen, die het deed. ‘Dat secretariaat beteekende niets’.

Ik ben bijna gaan grienen, toen ik 't hoorde.

Ik heb veel te stellen gehad met de kas. De boel is nog niet geheel in orde, en deze brief bedoelt niet anders dan een aanklacht te zijn tegen Goes, wegens wanbeheer, verregaand wanbeheer.

Dit zijn de voorloopige resultaten:

Ik ben schuldig aan de N.G. f 45 (Goes beweerde f 400)

Verwey schuldig aan de N.G. f 950 (met het contract mee, dat hij nu ook schuldig aan de N.G. schuldig wordt wegens wanpraestatie) terwijl Goes op jouw vraag op de vergadering heeft geantwoord ‘f 100’.

Hoe vind je zoo iets. Goes heeft Verwey voortdurend met geld gestopt, zonder dat deze er iets voor deed, en toen de som was gestegen tot f 600, is hij voor den dag gekomen met dat contract en heeft het er door gekregen, zonder te zeggen, dat Verwey reeds f 600 ten achteren was. En die zelfde man weigert tegelijkertijd f 300 aan mij, *voor gedaan werk*, op grond van een *fantasie-balans*, zooals je je herinnert. Ik vind het gewoon *schande*.

Volgens een voorloopige berekening van Tak zou Goes wel f 1200 aan ons schuldig zijn!

Ook weet hij heelemaal niet, hoe het met de zaken staat. Aan mij een maand en aan Versluys acht dagen geleden heeft hij verklaard, dat Clausen afbetaald was. *Nu* blijkt uit *zijn* boeken *en* uit die van Clausen, dat deze nog f 1600 á f 2000 van ons hebben moet! Wat zeg je van zoo'n model financier.

Maar er is erger en nu komt het allerbelangrijkste van dezen brief.

Ik heb vreeselijk geloopen, gediscuteerd, en onderzocht in deze zaak. Maar Goes stelt uit en vertraagt met blijkbaar opzet.

Nu heeft Tak als zijn ultimatum verklaard (hij is al eenige malen door Goes voor den gek gehouden) dat als Goes niet Zaterdagavond, a.s. volgens zijn belofte alle quitantiën, rekeningen, rekening-couranten, etc. meêbrengt, noodig om de boeken te collationeeren, dat hij zich dan geen uur langer met de zaak bemoeit, dus niet in de redactie komt. Dit heeft hij zeer ernstig verzekerd, en hij zal het doen ook.

Vind jij nu ook niet, dat als, zooals zeer goed mogelijk, Goes Tak weêr voor gek laat zitten, omdat hij niet de noodige bescheiden bij zich heeft, en

er dus *niet* gewerkt kan worden, dat *wij* dan Goes moeten *schorsen* wegens wanbeheer en opzettelijke vertraging der zaken? En dan den heelen boel aan Tak in handen geven. Ik vind, dit zijn wij verplicht. Tak is in zijn recht, en wij kunnen niet hebben, dat hij zich niet meer met ons bemoeit, Omdat wij Goes niet aandurven. Antwoord spoedig[1].

tt

WILLEM.

Vele groeten aan Martha en de jongens.

Schrijf in *geen* geval aan Goes; dat compliceert te veel. 't Is misschien ook beter dat ik je spreek, dan kan ik alles uitvoeriger vertellen. Stuur s.v.p. een boodschap waar ik je morgen vinden kan. Of neen, ik zal Hein wel sturen, om te hooren.

Aan Van der Goes heeft hij niet minder hartstochtelijk geschreven.

[20 maart 1890]

Amice,

Ik moet eens een ernstig woord tot je zeggen. Nu moet je eens niet met je gewone licht-tillendheid dit schrijven neêrleggen en glimlachend de schouders ophalen, want heusch, het is voor jou en ons allemaal een zaak van het grootste gewicht.

Ik ben dan van middag bij Tak geweest en die zei mij, op z'n gewone bedaarde manier, het volgende: ‘Als Goes nu Zaterdagavond niet alles meebrengt, wat ik noodig heb, de kwitanties en de rekeningen van Clausen, de rekening-courant van Versluys (niet alleen overgeschreven in de boeken, maar ook het origineel) dan verdom ik 't, dan bemoei ik me met den heelen boel niet meer’. M.a.w. als de boeken Zaterdagavond *niet* klaar zijn, en ook als hij die *niet* kan collationeeren met de authentieke bescheiden, dan weigert hij, zich verder met ons te bemoeien, en treedt niet toe tot de redactie.

Je begrijpt, dat het nu een ernstige zaak wordt, dat in orde brengen van de boekhouding. ik verzoek je dus dringend in je eigen, in ons aller belang: Zorg, dat alles Zaterdagavond in orde is.

Zie, je kunt niet ontkennen, dat je alle mogelijke moeite hebt gedaan, om de zaak op de lange baan te schuiven. Maar waarom toch eigenlijk? Hoor eens, *mijn* intieme convictie, trouwens door de feiten gerugsteund, en die van v. Eeden, en die van Tak is: dat je finantieel bewind gedurende die 3½ jaar een soort van anarchie is geweest. En dat weet ook jij net zoo goed als wij. Op mijn vraag, hoe het met Clausen stond, heb je mij, een week of 4 geleden geantwoord, dat hij bijna afbetaald was en nu blijkt uit je eigen boeken dat hij nog ± 2000 pop hebben moet. Op de vergadering heb je tegen v. Eeden gezegd (het staat in de notulen) dat Verwey ± 100 pop schuldig was aan de N.G. Thans is gebleken, dat dat f 600 moet zijn. Daar-

1 Men zie den, brief van Tak d.d. 27 Maart aan Kloos.

uit blijkt, dat je heelemaal niet op de hoogte was van den finantieelen toestand van de N.G. Wat kan je daar, in Godsnaam, tegen inbrengen?

(Hier is een deel van den brief uitgescheurd. Met het handschrift van Jeanne Kloos is de zin, boven aan de volgende pagina, die aldus luidt: ‘die toch ook de jouwe zijn, op te komen’. door haar aldus vervolledigd: ‘Ik moet voor belangen, die toch ook de jouwe zijn, op komen’. De brief vervolgt): 'De toekomst van de N.G. staat thans op het spel. Zorg daarom, ik smeek 't je, dat Zaterdagavond alles in orde is. Anders zijn de voor jou en ons allemaal nadeelige gevolgen, logische konsekwenties van jouw handelen, of liever niet-handelen, niet te overzien. Zal je 't doen?

Ik vond onder mijn papieren drie maandrekeningen van Clausen, uit den tijd toen Paap nog penningmeester was. En ten slotte. Je weet heel goed, dat wij, en ik allerminst, je tot het uiterste zullen drijven over door je laisser-aller gebeurde onvoorzichtigheden en misrekeningen, maar nu *moet* je doen, wat v. Eeden, Tak en ik, alle drie, ten zeerste verlangen: nl: gelegenheid geven, en dat kan jij alleen, dat Tak den boel in orde maakt.

Den Heer
F.v.d. Goes
tt
WILLEM KLOOS

Verwarring.

- Op 22 Maart 1890 werd een vergadering gehouden in de woning van Tak (Ruyschstr. 6). Toen bracht de penningmeester twee tabellen ter tafel, een van de uitgaven en ontvangsten (in ronde cijfers), een andere van wat nog te betalen en te ontvangen was. In de Notulen staat: ‘De rekening-courant met den uitgever over den 4en jaargang heeft de penningmeester nog niet ontvangen’. Uit de cijfers blijkt dat aan Verwey betaald zou zijn f 750 plus f 200 uit het contract en dat Van der Goes f 860 voorschotten had gedaan. ‘De slotsom van al 's penningmeester's berekeningen is, dat er nog f 3150 moet worden betaald en nog f 2550 moet worden ontvangen’[1].

‘De heer v. Eeden wendt zich tot den penningmeester en zegt, een beetje lachend, dat als deze f 860 van de N.G. moet hebben, hij daarentegen ook f 750 aan Verwey heeft geleend, en dat uit een feitelijk ledige kas. Hij stelt dus voor die zaak te vereffenen, door de leening Goes-Verwey als een private zaak tusschen die beide te beschouwen. Waarop de penningmeester een angstig gezicht trekt en zich met hand en tand tegen deze minnelijke schikking verzet’.

Verwey reageerde op den aanval op Van der Goes en zijn schuld in een brief aan Tak op de volgende wijze (69 E 5):

1 Deze cijfers zijn heel anders dan de berekeningen van Kloos!

Noordwijk/Z 5 Juli '90

Amice,

Van Eeden vertelt mij van exorbitante sommen, die ik de N.G. zou schuldig zijn van 900 of meer guldens spreekt hij. Ik verklaar voorloopig van dergelijke bedragen, die mij door Goes zouden zijn voorgeschoten niets te weten en mij alleen bewust te zijn dit: dat ik in, ik meen '86, bij de N.G. in voorschot gekomen ben; - dat Goes mij na een tijdje, toen ik sprak van afrekening, meedeelde dat mijn schuld meer dan een paar honderd gulden bedroeg; - dat ik daarop antwoordde niet te begrijpen hoe ik zooveel kwam schuldig te zijn; dat Goes mij daarop in zijn uitgaaf-boek een aantal posten toonde, waarbij er een was - ik meen van f 50. - die ik niet kon thuisbrengen; - dat ik in dat boek een fout hersteld heb die daardoor ontstaan was dat Goes niet erop had acht gegeven dat 't honorarium dat Kloos toekwam, eenige keeren aan mij zou worden uitgekeerd; - dat ik, na een en ander, Goes verzocht heb mij een rekening-courant op te maken, om daarna de zaak te vereffenen; - tegelijkertijd verzocht Kloos om een rekening-courant. Daarna heb ik op dat stuk meermalen aangedrongen, maar het nooit gehad.

Nog iets. Van Eeden zegt mij dat jullie Goes hard zijt gevallen over zijn voorschotten, dat Kloos zich er over beklaagd had, ja dat hij, Van Eeden - zelf Goes had voorgesteld mijne schuld als particulier aan hem, Van der Goes, zelf te beschouwen. Niet alleen dat ik daartegen protesteer maar als eigenaar stem ik bij voorbaat tegen alle pogingen die zouden worden aangewend om schuld, 't zij van mij 't zij van Kloos, van de Nieuwe Gids te doen overbrengen op Goes. Hierom, omdat alle voorschotten die mij gedaan zijn, gedaan zijn door Goes, met medeweten en goedvinden, niet een geval uitgezonderd, van Kloos, - tot op den zomer van 1888 alle voorschotten aan Kloos met medeweten van mij. Bij alles bovendien wat bespreking met Goes over mijne voorschotten aangaat, is Kloos tegenwoordig geweest.

Zooals ik Van Eeden gezeid heb ben ik bereid voor mijne rekening te nemen al wat ik naar billijkheid kan inzien dat op mijne rekening hoort. Allereerst zal daarvoor noodig zijn, dat jij, 't zij alleen, 't zij met Goes, en met alle oorspronkelijke boekingen, bewijsjes etc. bij me komt.

Kom je zonder de zaken dan zal je me om je aangename gezelschap niet minder welkom zijn.

Mijn vrouw verzoekt de groeten.

Den Heer P.L. Tak
Bussum.

tt
ALBERT VERWEY

‘De penningmeester verklaart verder’, zoo gaan de Notulen voort, 'hoe het kwam, dat hij niet op de hoogte van de finantiën was. Hij had er niet op gerekend, dat Paap van den 1en jaargang f 900 achterstallig was, daar had hij niet op gerekend. Hij deelt verder mede, dat de heer v.d. Horst bereid is een aandeel te nemen.

‘De Secretaris deelt mede, dat de heer v. Deyssel in het afgeloopen jaar voor ongeveer f 70 fransche boeken voor onze rekening heeft besteld en ontvangen. Men is van oordeel dat zoo iets zich niet mag herhalen, en de penningmeester verklaart zich bereid bij v. Deyssel naar de resultaten van dien aankoop te informeeren’.

‘Na al dexe besprekingen en besluiten, verklaart de heer Tak dat hij er langer geen bezwaar tegen heeft, dat zijn naam op de aft van 1 April a.s. komt te staan’.

‘De kwestie nieuwe-redacteuren komt weder ter tafel. Allen zijn er in principe voor. De secretaris zal dus den heer Veth vragen, het redacteur-schap van de rubriek Kunst te aanvaarden; en de heer van Eeden zal Dr. van Deventer interviewen over zijn plannen voor de toekomst’.

Veth gaf 25 Maart (69 E 5, evenals de volgende) in een brief aan Tak antwoord op het aanbod van *De Nieuwe Gids*. ‘Voor jelui vereerend aanbod ben ik, wil hiervan verzekerd zijn, ten zeerste gevoelig’, schreef hij. 'Maar ik kan zoo dadelijk niet toeslaan. Toen van Eeden mij indertijd eens omtrent de zaak polste, heb ik gemeend vooraf condities te moeten stellen, waarmee het aanbod zooals jelui het thans stelt, niet strookt. Het spijt mij zoo lastig te moeten zijn, maar in pecuniaire, zaken heb ik nu eenmaal dure plichten in acht te nemen.

‘In geen geval zou op de April-aflevering reeds mijn naam als redactie-lid genoemd kunnen worden, - maar als de redactie daartoe bereid zou zijn, wenschte ik wel mondeling met haar over de zaak te confereeren. Wij zouden elkaar aller eerst recht moeten verstaan’.

De positie van Tak.

- Tak stuurde bovenstaanden brief aan Kloos met het volgende schrijven, waaruit blijkt, dat hij zijn eigen positie goed geregeld wilde zien.

Amice!

Hierbij den brief van J. Veth.

Ik voeg hier pro memorie een paar opmerkingen bij.

1° Ik wacht nog steeds een voorstel van ul. omtrent mijne financieele betrekkingen tot de N.G. voor het geval ik Verwey's oprichtersrechten niet kan overnemen[1]. Dit had reeds ter vorige vergadering moeten behandeld worden, en ik heb toen niet op spoed aangedrongen, omdat het zonder aandrang ul. duidelijk moest zijn, dat deze zaak vóór 1 April te regelen was.

2°. Goes dient 15 April alle bescheiden overteleggen. Van u of Van Eeden die bij deze oude administratie betrokken zijt, kan dan het voorstel uitgaan om de opgemaakte boeken met alle stukken in handen van twee

1 Uit deze herhaalde verklaringen over Verveys oprichtersrechten blijkt duidelijk, dat hij ze òf teruggekregen òf behouden had. Het laatste is het waarschijnlijkst, al kan men uit het contract het tegendeel lezen.

onzer te stellen, die den penningmeester voor de afgesloten jaren zullen dechargeeren. Dit onderzoek moet *niet* in de vergadering plaats hebben. Ik hecht veel aan dit onderzoek, niet zoozeer omdat de fouten van het verleden mij interesseeren, maar omdat ik geen lust heb opnieuw een dergelijk leventje van verwarringen in de financiën te zien beginnen.

3°. Er dient, zoodra bekend is of mijne onderhandelingen met Verwey al of niet met succes worden bekroond, eene acte van maatschap te worden opgemaakt. Dit slechts pro memorie. Mondeling kunnen wij de zaak verder bespreken'.

De Notulen volgend kan men lezen, dat 5 Mei vergaderd werd bij Van der Goes, die twee mededeelingen deed. Ten eerste, dat Van Deyssel 'wel degelijk van plan is wat met die fransche boeken te doen. Hij heeft o.a. reeds vertaald Akedysséril van Villiers de l'Isle Adam'[1]. De tweede mededeeling is, dat de heeren Delang en Van Deyssel uitgenoodigd zijn tot medewerking resp. aan De Portefeuille en Nederland[2].

'Het voorstel Veth, waarbij deze belooft zich uitsluitend als kriticus, aan de N.G. te wijden, indien wij hem f 50 per vel honorarium geven, wordt aangenomen'.

Op 13 Mei had een vergadering plaats bij Tak te Bussum, waar Van der Goes de boeken ter vergadering bracht. 'Het eindresultaat is, dat als alles betaald en alles ontvangen zou wezen, er duizend gulden in kas zou moeten zijn. Dit moet gerekend worden zoo te zijn, do 1 October 1889'.

Van der Goes en zijn voorschotten.

- Dan breekt in de bijeenkomst van 20 Mei de storm los als Tak bericht, dat Van der Goes 'f 800 uit de kas heeft genomen, als zijnde het voorschot-dat hij, penningm. in verloop van tijd aan die kas had gedaan. Deze handeling strijdt met vroegere besluiten der vergadering wordt ten zeerste afgekeurd.

'De overigen [Van der Goes was niet aanwezig] zijn het eens, dat het thans tijd wordt bij den penningmeester er op aan te dringen, dat hij zijn ontslag neemt. De heer v. Eeden neemt op zich die kiesche kwestie tot een einde te brengen zóó dat de heer v.d.G. met 1 Juni a.s. zal ophouden penningm. te zijn, en de heer Tak in zijn plaats zal komen'.

1 Deze vertaling is echter niet in *De Nieuwe Gids* verschenen.

2 Van Deyssel is op het verzoek ingegaan. Zie hierover mijn artikel in het *Critisch Bulletin* van October 1954 (biz. 42 e.v.). Het artikel van Thijm heet *De aankomst ie Parijs*; het werd gedrukt in den vierden bundel *Verzamelde Opstellen* en daar foutief 1892 gedateerd. De heer Prick verschafte mij het volgend weigerend antwoord van mr M.G.L. van Loghem:
Amsterdam 26 Aug. 90
Geachte Heer!
Veroorloof mij, u nevengaand terug te zenden, met de betuiging van eenige teleurstelling. Ik had mij zooveel van uwe medewerking voorgesteld, en ik vrees werkelijk dat dit al te methodisch aangelegde artikel mijn lezers niet bevallen zal. Mag ik hopen dat het u niet zal afschrikken van mij iets anders te zenden? Hierop ten zeerste hopend, blijf ik
Hoogachtend
uw dw.
M.G.L. van Loghem

Over de handelwijze van Van der Goes is Kloos verontwaardigd en hij leest hem in dezen brief de les (Copieboek W.K.):

Amsterdam, 25 Mei 1890 JanvdHeydenstr. 259

Waarde vriend,

Ik reken mij verplicht en veroorloof mij, je opmerkzaam te maken op een handelwijs van je, die m.i. geheel en al verkeerd is, d.w.z. strijdig met het belang van De Nieuwe Gids en vooral strijdig met wat wij op de redactie-vergadering besloten hebben en wat je dus stilzwijgend beloofd hebt te zullen doen.

Vat nu wat hier volgen zal, niet luchthartig op, want voor mij is deze zaak hoogst ernstig en de andere redactieleden, als ik mij genoodzaakt mocht zien hen er bij te halen, zouden haar zeker niet minder gewichtig vinden.

In de vergadering van 22 Mrt 1890 is het volgende vastgesteld, blijkens notulen, die door mij op de volgende vergadering voorgelezen en toen door jullie goedgekeurd zijn.

‘De heer Tak zegt, dat, daar volgens de mededeelingen van den penning-meester de prijzen van drukken, etc per jaar berekend zijn, wij voortaan per maand zullen moeten betalen. Dat is goedkooper.

'In verband hiermede wordt besloten, dat onze eerste afbetalingen zullen zijn, die aan den drukker en die aan de medewerkers’.

De beteekenis dezer woorden is geenszins twijfelachtig. Er wordt bedoeld, dat het geld, dat Versluys je geven zal, moet uitbetaald worden aan niemand anders dan den drukker en de medewerkers; de drukker vooral moet zooveel mogelijk geheel afbetaald worden, opdat wij den volgenden jaargang kunnen beginnen hem per aflevering te betalen, daar dit goedkooper is.

En wat doe jij nu? Jij krijgt f 1200 van Versluys en begint met er f 800 voor je zelf af te houden, die je beweert dat je aan De Nieuwe Gids hebt voorgeschoten. Hoe kom je in godsnaam tot zoo'n ongehoorde, ongeloofelijke stoutmoedigheid, zal ik maar zeggen?

Ten eerste is het natuurlijk volstrekt niet bewezen, dat je werkelijk die f 800 hebben moet. Dat kan eerst zijn nadat de boeken gecollationeerd zijn met de oorspronkelijke bescheiden. Al om die reden heb je een ongeoorloofde daad verricht, die je ten. spoedigste zult moeten ongedaan maken.

Maar wat nog erger is, je hebt gehandeld in strijd met een besluit der vergadering, een besluit, dat de andere redacteuren van het hoogste gewicht rekenen, en daardoor heb je 't onmogelijk gemaakt, dat Clausen heelemaal afbetaald wordende nog dit jaar, den volgenden jaargang 2 maandelijksche pretenties zal gaan aanbieden.

Wie zóó roekeloos onze belangen vergeet, snijdt De Nieuwe Gids de polsen af. Ik hoop, dat je alsnog zoo spoedig mogelijk je fout zult herstellen. Dat wil zeggen 7 á 800 aan Clausen betaalt, die tot dusverre pas f 150 van

die f 1200 heeft gehad. Doe je dat niet, dan zal ik genoodzaakt zijn, hoe ongaarne ook, een vergadering over deze zaak bijeen, te roepen, en God mag weten wat er dán gebeurt.

Ik schrijf je dit als vriend en collega, die je zooveel mogelijk wil ontzien, en ik heb er niets van aan de anderen verteld, om je de gelegenheid te geven je te rattrapeeren. Wees zoo goed p.o. te antwoorden.

Als steeds

tt

WILLEM KLOOS

Den Heer F.v.d. Goes.

Het antwoord van Van der Goes werd 28 Mei geschreven. Het was kort en waardig (69 E 5):

De Heer W. Kloos Alhier

Amice,

Ik ben ten allen tijde bereid en verplicht, het kas-saldo van de N.G. beschikbaar te houden voor iedereen die er recht op heeft. Ook niets meer ben ik verplicht en, op dit oogenblik, ook tot niets meer bereid. Ik heb in den loop van de jaren méer disponibel kunnen houden dan het feitelijke saldo, maar voorloopig is dit gedaan. Het zou een comble van veeleischendheid zijn, wanneer men een kas-houder wilde dwingen een grootere som in kas te hebben dan de boeken aanwijzen. Juist de bijzonderheid dat ik dit reeds zoo lang heb gedaan, zou de meeste menschen een grooter gevoel van verplichting voor het verleden inspireeren, dan nieuwe aanspraken voor de toekomst doen maken. - Maar gij behoort nu eenmaal niet tot de meeste menschen.

Zoodra Tak de boeken heeft gecontroleerd, zult gij kennis kunnen nemen van de preciese cijfers. -

Steeds tt

F.V.D.G.

28 Mei '90

In het Copieboek W.K. komt het antwoord aan Van der Goes voor, dat hier volgt:

Amsterdam, 28 Mei 1890 JanvdHeyden 259

Amice,

Je brief is theoretisch zeer juist en inlichtend. Inderdaad, geen kashouder, in abstracto, is verplicht méér in kas te hebben, dan het feitelijke saldo bedraagt. Maar je verliest hierbij een kleinigheid uit het oog, nl de werke-

lijkheid, die maar niet zoo altijd onder een algemeene stelling kan gebracht worden. Want het door jou opgegevene voorschot van jou aan de N.G. is, in hoofdzaak, ontstaan door een leening van jou aan Verwey, gedaan *zonder onze voorkennis*, uit een kas die je zelf zegt dat leêg was, dus feitelijk uit jouw particuliere kas, een bedrag later nog met f 200 vergroot door dat door jou doorgedrevene onverstandige contract. *Daarom* is op de vergadering besloten, dat de eerste afbetalingen zullen zijn die aan den drukker en aan de medewerkers, m.a.w. *niet aan jou*, want deze drie. Clausen, de medewerkers en jij, zijn onze eenige crediteuren.

Ik 'maak dus (geen) nieuwe aanspraken op de toekomst', noch ben ik mij bewust 'een gevoel van verplichting voor het verleden' te negeeren, als ik je verzoek om Clausen te betalen. Dat is zoo door de vergadering besloten, en als je daar iets tegen hebt, had je op die vergadering tegen dat besluit moeten opponeeren, wat je *niet* hebt gedaan.

Het spijt mij, maar nu je mijn vriendschappelijk schrijven in een kwestie, waarin mijn gelijk zoo klaar als een klontje is, beantwoordt met uit de hoogte gezegde algemeenheden en onaangename toespelingen, kan ik niet anders dan morgen naar Tak gaan, om hem van de zaak in kennis te stellen.

Steeds tt.

WILLEM KLOOS

Den Heer F.V.D. GOES.

Van Eeden heeft zich met de zaak ook bemoeid. In een brief van 29 Mei (69 E 5, evenals de volgende brieven) deelt hij Kloos mede, dat hij de honorarium-quaestie ten opzichte van Kloos met Tak rijpelijk zal overwegen en dat zij Zaterdag de financiën na zullen zien. 'Als het eenigszins kan zullen wij het doen. Maar geef ons dan ook wat meer copie, - je kunt immers gemakkelijk f 300. 's jaars verdienen met schrijven.

'Ik stuur je hierbij f 10. - maar ik kan niet meer beloven. Vergeet niet dat ik er zelf zwaar en beroerd werk voor doen moet, en dat ik dikwijls de menschen benijd als Albert die den godganschelijke dag kunnen doen waar ze plezier in hebben'.

Den volgenden dag volgde weer een brief van Van Eeden.

[29 mei 1890]

Beste Willem

Ik heb Goes gesproken, hij houdt natuurlijk vol dat zijn gedrag volkomen correct was, maar stemt er toch in toe Zondag af te treden en alles over te dragen aan Tak.

Zooeven kwam hij echter met een ontsteld gezicht hier, [Keizersgracht 258] zeggend dat hij bij Clausen was geweest en dat er nog maar vijf vel gezet was, dat er niets geen copie meer was en dat Clausen jou de heele week nog niet gezien had. Hoe zit dat nu weer? Als Goes de N.G. de polsen afsnijdt en jij de N.G. laat verhongeren dan zal hij er niet gezonder op worden.

Ik ben toch benieuwd te weten wat je eigenlijk zoo'n heelen dag uitvoert. Heb je wel eens opgelet dat er vierentwintig uren in een dag gaan, waarvan er zestien overschieten als je er acht verslaapt?

Nu wou ik je vragen of ik soms van avond nog kan komen helpen met corrigeeren - want op die wijze zouden we weer een week te laat uitkomen.

Heeft Versluys je mijn stuk meegegeven?

Geef brenger dezer antwoord mee, of mijn stuk gedrukt wordt, of ik van avond helpen kan, en of er copie genoeg is.

tt

FREE.

Kloos antwoordde denzelfden dag en dit antwoord is zeer merkwaardig om de bekentenissen, quasi nederigheid en de verdediging van zijn beleid. De betiteling van v.d.G. doet komiek aan. We krijgen ook een kijkje in de redactie-aangelegenheden van *De Nieuwe Gids* (F.v.E. museum):

[29 mei 1890]

Word jij nu ook al zenuwachtig, beste Free? Hoe kan je toch zoo in eens afgaan op een leugenachtigen drukker en een jongmensch, dat net zoo 2 maal op zijn baatje heeft gehad, en dus een beetje gevoelig is?

Kan jij je voorstellen hoe er vijf vel gezet, gecorrigeerd, gerevideerd kunnen worden, zonder dat Clausen me ziet? En al hád hij mij niet ‘gezien’, wat een lompe leugen is, de 5 vel zijn dan klaargekomen ook zonder me door Clausen te laten bekijken. Wat zou dat?

De nuchtere waarheid is: daar ik niet genoeg copie had, dat konden jullie trouwens ook weten, heb ik Clausen niet, zooals ik anders doe 's avonds, 's middags, en 's morgens op de hielen gezeten, waarvan die meneer dan ook gebruik heeft gemaakt, om zoo langzaam mogelijk te werken. Maar wat zou ook dat? Al had hij nog zoo voortgemaakt: er was toch niets anders: Jelgersma kwam niet, v. Eeden kwam niet, v.d. Goes kwam niet. Dat kan *ik* allemaal toch niet helpen?

Dat Clausen jouw stuk nog niet had is precies in den haak. Versluys is Vrijdags voor zijn courant den heelen dag uit, en ik kon hem eerst te spreken krijgen om 4 uur. Wat niets hinderde bovendien, want Goes had copy gegeven, wel te weinig, maar daar kan je *mij* toch alweer de schuld niet van geven.

Ik wou, dat je mij meer vertrouwde, Free, en geloofde, dat ik mij zelf nooit iets te verwijten heb, wat het klaarmaken van deze en vorige afleveringen betreft, sinds Verwey me niet meer helpt.

Dat de afll. te laat kwamen, heb *ik nooit* kunnen helpen. Daar is niets aan te doen, en ligt aan den aard van 't tijdschrift zelve. Wij hebben niet als de Gids de copij 1 maand van te voren gereed liggen: dat zal mettertijd bij ons ook wel gebeuren. Het eenige middel er tegen zou zijn een datum te bepalen, b:v: de 22 waarna geen copie meer ingeleverd mag worden.

Maar dit zou twee nadeelen hebben: 1° zouden vele goede artikelen van nu, dan *niet* geschreven worden. 2° zouden we niet vólkomen; dus het middel zou tot niets deugen. Maar *mij* er de schuld van te geven is te gek om los te loopen.

En ten slotte. Je hebt al lang kunnen merken, dat ik geenszins ijdel en nog minder baasspeelderig ben. Maar zoo ik ergens op ijdel zou willen zijn, en ooit lust heb gevoeld om mijn opinie om geen betere te geven (b:v: contract-Verwey) dan is het wel, waar ik vind dat 't het belang van de N.G. geldt. En nu ga ik mezelf een beetje verheffen. Weet je wel, Free, dat de kaskwestie lang niet zoover zou zijn als ze was, als ik niet, zoodra ik den ernst van de zaak begreep, had gezorgd, dat alle wieltjes liepen, alle draadjes trokken, om het gewenschte resultaat te verkrijgen? Anders zou het Tak al lang verveeld hebben, en jou door het hoofd zijn gegaan, en Goes, dat hoef ik niet te zeggen.

'*Verwey's fatale suggestie*'.

- Ja, ik word een beetje opgewonden, als jullie, zooals zoo vaak reeds. Goes vooral, vinden, dat ik een slordige secretaris ben. Dat is een traditie uit den tijd, toen ik onder Verwey's fatale suggestie leefde, en niet tot handelen in staat was. Maar dat is nu, zooals jij ook weet, als je even vergelijkt, heel anders geworden[1].

Zie je, ik weet heel goed, dat jij meer arbeidt dan ik, en voor je brood, en voor de kunst. Ik zit niet van 10-4 ingespannen werk te doen, dat ik liever laten zou, zooals jij. Ik zou dat niet kunnen: ik zou daarvan doodgaan of ten minste versuffen, omdat ik dát mis, wat alle menschen schijnen te hebben, 'geregeldheid' of hoe je 't noemen wil. Maar daarvoor ben jij dan ook een geëerd burger met een voldoende inkomen om een lieve vrouw en lieve kinderen te onderhouden, en ik een onbekende bohémien, die van den dag op den dag leeft. Ik zeg dit niet met bitterheid, zooals je misschien denken kon, om het contrast dat er voor jou in ligt. Ik ben tevreden en meer kan men niet verlangen. Ieder heeft zijn eigen noodlot hier op aarde.

Ondanks alles wat ik van de menschen op de wereld heb gezien, weet ik dat jij 't goed met me meent, en dezen brief zult beschouwen niet als een uiting van geraaktheid, maar als een laten zien van een stuk van me, waartoe ik werd opgewekt door je brief. Die mij eerst zeer onaangenaam was, maar nu ik het eruit heb gegooid, is 't over.

Den Heer
F.v. Eeden
Dag Free
tt
WILLEM.

Van der Goes kreeg per brief van Kloos een standje met het verzoek zich niet met het werk van den secretaris te bemoeien. Hij had ook Tak bezocht

1 In dit verband is het aardig een brief te lezen van Bolland aan Van Eeden, d.d. 21 Mei 1889, waarin sprake is van de 'nalatigheid en onheuschheid van den Hr Kloos'. Bolland vraagt opheldering over zijn artikel 'Waarneming, Denken en Zijn', omdat Kloos geen bescheid geeft. (69 E 4)

om zijn beklag te doen over het feit, dat v.d. Goes het voorgeschoten geld uit de kas had teruggenomen, waarover Tak aan den penningmeester een brief heeft geschreven, dien wij helaas niet kennen. Maar het antwoord van Van der Goes bestaat gelukkig wèl en dit antwoord is, zooals later blijkt, voor Van Eeden overtuigend. Hij schrijft over ‘de edelmoedigheid van Goes en de onbaatzuchtigheid van Tak’. Ook de laatste zag het querulante van Kloos in.

De open kas van De N.G.

- De brief van F. van der Goes schrijf ik eerst af, om daarna een epistel van Tak aan Kloos te laten volgen (beide 69 E 5):

Den Heer P.L. Tak, Bussum.

Amice,

Ik zie in uw brief inderdaad niets onvriendelijks, en ik wil ook niet trachten u met spitsvondigheden of lange redeneering te weêrleggen. Het eenige wat ik nog wil opmerken betreft de hoofdzaak in deze; nl. den aard van de voorschotten aan Verwey. Ik weet wel dat niet éen deskundige deze uitgaven zou kunnen goedkeuren, maar van het begin af zijn de omstandigheden zoó geweest dat iemand die deze omstandigheden kent ze althans verklaarbaar zal vinden. De waarheid is, dat de kas van de N/G voor Kloos en voor Verwey altijd heeft opengestaan; zij leefden min of meer voor de N/G en zij leefden er ook grootendeels van. Het was een voortdurend helpen van twee menschen die bijna niets anders hadden; in die mate dat Klooszelf geloofde een vrij belangrijk voorschot te hebben ontvangen gedurende het tijdvak '85-'89. Er was geen quaestie van authorisatie vragen voor uitgaven die, met de stilzwijgende toestemming van Van Eeden, *aan* de beide andere redacteuren geschiedden. Ik vind dat Kloos eigenlijk de man had moeten zijn die u, als nieuw toegetreden belanghebbende, deze delicate affaire had behooren te zeggen. Kloos en Verwey hadden ongeveer éen beurs, Verwey was het die jaren achterelkaar voor Kloos eene maandelijksche bijdrage van ± f 25.- bijeenverzameldej en menigmaal is hem dit hoogst moeilijk gevallen. Ik wist dit alles precies en de noodzakelijkheid heeft gemaakt dat uit onze algemeene, men zou zeggen gemeenschappelijke kas, op naam van Verwey te slotte te groote voorschotten zijn gesteld. Nu is vrij plotseling de medewerking van Verwey voorloopig gestaakt, en hij blijft over met een schuld aan de N/G die niet onder normale omstandigheden is aangegaan. - Nog een opmerking over de finantieele verhouding van deze heeren tot de N/G. Wij zijn begonnen met Kloos een salaris van f 600,- te geven, maar zoo weinig werd dit beschouwd als een uitgave die men het recht had van de N/G te vorderen, dat afgesproken werd om buiten zijn weten de helft van deze toelage te dekken door vrijwillige giften - die gij in de boeken zult gevonden hebben, minder dan overeengekomen was,

omdat die giften weldra boven de f 600.- door den secretaris zijn ontvangen. Kloos heeft nu de spons gehaald over zijne relatiën met Verwey, om redenen die hier niet toe doen, maar dit neemt niet weg dat, als men de preciese waarheid weten wil, men na moet gaan hoeveel door beiden van de N/G is ontvangen, onder welke benaming ook, en dan zien wie meer heeft gehad voor het werk dat zij hebben gedaan. Er waren ook tijden dat Verwey het secretaris-werk voor Kloos deed, en ik vrees dat gij bemerken zult dat dit dikwijls noodig was.

Dit alles bedoelt niets anders te zijn dan een toelichting van de post: Voorschotten aan Verwey. Dit, dunkt mij, kan er uit blijken dat, nu de N/G een ander administratief stadium ingaat, het niet billijk is de onmiskenbare fouten van het vroegere tijdperk te wijten aan mij, of aan mijalleen. - Gelukkig is de toestand niet zoo ongunstig als gij een oogenblik meent. Wij hebben van Versluys over 1888/89 nog ± f 800.- te vorderen en over den nu reeds vergevorderden jaargang nog alles wat ons toekomt. Wat nu aangaat onze bijeenkomst, mijn verzoek aan Boekhoudt luidt voor Zondag-ochtend, volgens mijn afspraak gisteren met Van Eeden. Ik verwacht hem bovendien straks, om het juiste uur te bepalen. Er komt bij dat ik Van avond nog een paar bladzijden moet schrijven voor de aflevering. Reken er dus op dat wij morgen vroeg bij u komen; ik zal alles bij mij steken wat ik van de N/G onder mijne berusting heb zoodat de bescheiden bij de hand zullen zijn. -

Am. 31 Mei 1890 -
steeds
t
F.V.D. GOES

[3 juni 1890]

Amice!

Peccavi! Maar ik heb het in en buiten Bussum druk gehad sedert Goes mij Zondag middag verliet. Dit meer ter verklaring dan ter verschooning. Na uw vertrek verleden week heb ik Goes serieus geschreven, en uit zijn antwoord kon ik bespeuren dat hij mijne bedoeling zeer juist heeft gevat. Maar van geld disponibel stellen, sprak hij niet en gelukkig zal dit ook niet noodig zijn. Wij hebben van Versluys over Jaargang IV nog te vorderen ± f 800, en daarenboven de 1° April vervallen helft van Jaargang V, ad ± f 1200. Daarenboven kan ik in den loop van dit jaar bij van der Horst beschikken over het bedrag van één aandeel, f 250, zoodat ik tot 1° februari, wanneer de rest van Jaargang V betaalbaar is, eene kas heb van f 2250. Dat is wel niet genoeg, maar ik kan het er toch een heel eind meê brengen.

Goes heeft mij nu Zondag de administratie overgegeven, nadat wij de rekeningen Versluys en Clausen en de exploitatierekening hadden gecontroleerd. Van avond komt hij met Boekhoudt, en dan doen wij de rest.

Ik heb nu alle pampieren en neem na van avond de zaak geheel in handen. Zoodra ik dan de zaken voldoende heb nagegaan, zal ik u verzoeken eene

vergadering te beleggen om den financieelen toestand à fond te bespreken. Dit alles is - gij zult het mij toegeven - vrij geruststellend.

Bussum, 3 Juni 1890
Steeds gaarne
tt
TAK

Toch bleek een vergissing, waar Kloos de aandacht op vestigde, een ommekeer in de situatie te brengen, zoodat de financieele toestand weinig rooskleurig was. Van der Goes had inmiddels weer geld voorgeschoten tot een bedrag van f 140.

Kloos en Van Eeden.

- De correspondentie tusschen Van Eeden en Kloos had groote afmetingen aangenomen. We kunnen er uit lezen, dat men Kloos wilde helpen door hem aan te sporen meer te schrijven en op die wijze meer te verdienen, maar Kloos voelde er weinig voor. Hij beschouwde zich als een slachtoffer, iemand aan wien onrecht was gedaan. Uit den toon van Kloos' brieven klinkt ook een bedreiging: dat *De Nieuwe Gids* nu niet meer op hem geheel kon rekenen, omdat hij zich met uitsluitend aan het secretariaat kon wijden; dat men hem zonder geld liet, zoodat hij geen convocaties kon rondzenden, geen brieven versturen enz.

Ook Verwey, waarmee Tak contact onderhield, werd weer aangevallen. En de mededeelingen van Verwey zijn, dunkt mij, dichter bij de waarheid, dan de woorden van Kloos. Samson is de geneesheer, die Kloos behandeld heeft en aan wien hij later zelfs verzen heeft opgedragen!

De brieven van Van Eeden vindt men onder 69 E 5, die van Kloos in het F.v.E. museum.

De correspondentie laat ik hier volgen: men kan er uit zien hoe de toestand van Kloos dreigt een nieuwe crisis tegemoet te gaan, ook in de correspondentie met Verwey, die tot een tweede conflict zou voeren.

Bussum 1 Juni 1890.

Beste Willem

Ik ben blij met je lange brief maar zooveel sop was de kool of liever het spruitje van mijn verwondering niet waard

Ik was niet zenuwachtig, ik vertrouwde je volkomen, ik meen het goed met je in alle oprechtheid en ik verdiende niet dat je je boos op mij maakte. Ook ben ik geheel doordrongen van je belangstelling in de N.G. en de verplichting die de N.G. aan je heeft.

Maar één enkele zaak heb ik je willen doen voelen. Ik heb dat al meer gepoogd in den laatsten tijd, op verschillende manieren. Misschien heb ik het niet handig gedaan. Maar het is ook niet gemakkelijk, want het is een delicate kwestie en ik voel mij volstrekt niet gerechtigd je te vermanen of te berispen. En toch kan ik de zaak niet onbesproken laten. In je antwoord

heb je nu juist die ééne kwestie waar het op aan komt nagenoeg verzwegen. Hoe je de aflevering in elkaar krijgt gaat mij eigenlijk niet aan. Of hij een paar dagen over den tijd komt dat is ook minder. Ik denk er niet aan je tot een baantje aan te sporen dat je in staat zou stellen een huishouden op te zetten en ‘geëerd burger’ te zijn, welk laatste voorrecht ik je cadeau zou willen doen. Maar de hoofdvraag is of je, in je tegenwoordige omstandigheden, niet méér zou kunnen schrijven. Ik weet heel goed dat je je beste, je eigenlijke werk niet willekeurig kunt maken of naar believen voortzetten. Voor de eer van een artist vind ik de kwantiteit van hetgeen hij geproduceerd heeft van ondergeschikt belang en ik zou mij niet graag iets laten voorstaan op de grootere hoeveelheid papier die ik heb laten bedrukken. Maar als men redacteur van een tijdschrift is en geldgebrek heeft dan vind ik het volstrekt geen schande zooveel mogelijk goed werk te maken werk dat er zijn mag, al is het niet het allerbeste wat men geven *kan*. Als ik altijd goede verzen kon maken zou ik zoo gek niet zijn stukjes over spiritisme te schrijven. Maar ik vind dat zooiets gebeuren moet, voor het tijdschrift, voor mijzelf, omdat ik de menschen wat aan 't verstand wil brengen en zelf zuiverder meeningen krijg - en ook verdien ik er wat mee.

Jij hebt deze zelfde drijfveeren en de laatste veel sterker dan ik. Jij kunt bovendien werk maken van hoogen rang, dat niemand beter kan doen in ons land, je hebt stof in overvloed en ..... tijd ook.

Als je mij nu zegt dat je f 25.- in de maand noodig hebt, behalve je salaris, om rond te komen - dan vind ik het eigenlijk dwaas dat ik 's avonds met een moeie kop nog middelmatige stukjes zit te schrijven om de N.G. te vullen, of f 50.- te verdienen als ik ze voorlees, en dan jou van die f 50.- nog de helft te geven. Terwijl jij den ganschen dag hebt om zooveel zuiver literair werk te maken als je verkiest. Je weet niet hoe ik soms mijn wetenschappelijke stukjes verwensch, gevoelend dat ze mij een deel van mijn werkkracht en energie rooven die beter besteed had moeten worden. Want ik schrijf ze met een zekere geestdrift, - zooals elk onderwerp die te weeg kan brengen als men er maar *in* is, - waarover ik mij later schaam. En ik denk: had ik maar tijd, had ik maar tijd - had ik maar de handen vrij - ik zou er haast wel gebrek voor willen lijden. Dan lijkt het mij soms of jij de bevoorrechte bent en niet ik - of ik je graag mijn gansche meerdere inkomen en mijn geeerd burgerschap zou willen afstaan voor dien kostelijken dag van zestien uren. Alleen mijn vrouw en jongetjes krijg je niet.

Maar dit is dwaasheid, want ik heb ondervonden dat veel vrije tijd inert en lui maakt, dat willekeurige arbeid stijgt in gelijke reden met de verplichte, dat ik als 't ware arbeidsaam gemaakt moet worden door gedwongen werk om arbeidsaam te kunnen blijven als ik losgelaten word, dat ik net als een vliegwiel alleen door blijf bewegen als ik gewelddadig aan den gang gebracht ben. In jou omstandigheden zou het mij misschien evenzoo gaan als jou, en ik heb geen reden om afgunstig te zijn of je iets te verwijten. Ook zou ik het niet mooi van mijzelven vinden als ik je alleen uit verbittering over onze ongelijke werksaamheid finantieelen steun weigerde, zoolang het

mij maar eenigzins mogelijk was je die te geven. Maar er is een ander, zuiver verstandelijk motief. Het is voor niemand, ook zelfs voor jou niet, goed op de werksaamheid van anderen te gaan rekenen, zoolang hij zelf werken kan. Het gemis aan die 25.- 's maands kan voor jou een prikkel zijn tot productie, die ik zou wegnemen door je er op gemakkelijke manier aan te helpen. Je zult dit niet bazig of meesterachtig van mij vinden. Ik geloof dat ik hiertoe gerechtigd ben, want ik meen in allen ernst dat het in jou belang is. Ik geloof vast dat je meer *kunt* doen dan je doet, zonder dat je kunst of je hoofd of je artisticiteit er onder zou lijden. Je hebt plannen genoeg, die voltooid zouden worden, tot voordeel van ons allen en van jezelf, wanneer je maar eenmaal in beweging kwam. Denk eens aan het stuk over Shelley[1], waarvoor zooveel boeken zijn gekocht en uitgaven gedaan, aan het stuk over Vosmaer. Als het *moest*, het zou alles wel geschreven worden. Maar in den laatsten tijd schrijf je hoe langer hoe minder.

Van middag heb ik met Goes en Tak de boeken nagezien en daarna de kwestie van je salaris ter tafel gebracht. Nu was gebleken dat de finantieele toestand wel niet ongunstig was, daar wij gestadig vooruit zijn gegaan, maar dat er 't laatste jaar toch nog een nadeelig saldo had bestaan ik meen ongeveer 125.

Tak meende daarom dat wij een verhooging van uitgaven nog niet konden verantwoorden wanneer wij er niet iets bij wonnen. Hij was dus tegen salarisverhooging. Zoo ook Goes. Ik erkende, zooals ik je nu ook geschreven heb, dat het beter zou zijn wanneer je in staat gesteld werd door meerder productie meer te verdienen. Daarvoor moest dan je werk ook veel hooger gesalarieerd worden. Ik stelde toen voor je een honorarium te geven van f 80.- per vel.

Dit vonden Tak en Goes te veel. Tak ging zoo ver te beweren dat het beter zou zijn voor je, wanneer je niet uitsluitend op de verdiensten van de N.G. rekende maar trachtte buitendien op andere wijze wat te verdienen.

Ik argumenteerde daar tegen dat dit ten eerste onmogelijk zoo zijn voor je en ten tweede niet in 't belang van de N.G. Ik zeide dat jou bestaan en dat van de N.G. nu eenmaal eng aan elkander hing - en dat dat zoo blijven moest en blijven kon. Dat het volstrekt niet onwaarschijnlijk was dat je een behoorlijk bestaan alleen uit de N.G. zou vinden, dat dat de beste waarborg zou zijn voor je ijver en belangstelling, en dat wij het daartoe hoe eer hoe beter moesten brengen.

Tak erkende dit en had ook je honorarium te klein gevonden. Er is toen aangenomen het te brengen op f 50.- per vel voor proza en f 80.- per vel voor verzen, dus f 5.- per bladzij.

Je zult misschien een beetje lachen om deze laatste premie op poëzie. De aanleiding hiertoe was een post in 't journaal waar wij tot ons aller ont-

1 Huet schreef reeds 25 Dec. 1881 uit Parijs aan Schimmel: 'Ik zelf heb W. Kloos aangespoord eene studie over Shelley te schrijven; en ik geef u vrijheid hem te herinneren aan mijne briefkaart. Ook omtrent de bekwaamheid van zijn vriend W. Paap heb ik gunstige berichten'

Over de quaestie Shelley, Huet en Kloos zie men *Die invloed van Keats en Shelley in Nederland gedurende die negentiende eeu* door dr G. Dekker, blz. 67 e.v.

stichting hadden gevonden voor een sonnet van W. Kloos f. 1.25. Zulk een kwartjes-loon vonden wij al heel ridicuul-sjofel.

Tak heeft de administratie overgenomen en is nu feitelijk penningmeester.

Ik hoop dat je dezen brief niet hinderlijk vinden zult. Hij is heel oprecht en met een gevoel van groote vriendschap geschreven. De bizonderheden van onze discussie van middag schrijf ik je confidentieel, spreek de anderen daarover dus niet

Dag Willem
je vriend
FREE.

Amsterdam, 2 Juni 1890. JanvdHeydestr. 259.

Beste Free,

Ik heb je brief gelezen en ik dank je van harte voor je bemoeiingen. Jij bent inderdaad de eenige geweest, op de vergadering, blijkens je mededeelingen, die mijn verzoek als iets ernstigs en niet alleen als iets lastigs heeft beschouwd. Nogmaals dank voor je vriendschappelijke en welmeenende gevoelens jegens mij, die je niet alleen zegt, maar ook in de praktijk brengt. Maar, beste jongen, - je staat me zeker wel toe dit napraatje te houden, nu de zaak toch is beslist - je hebt de mooiste bedoelingen ter wereld met me, maar ... je kunt je niet in mijn toestand indenken, omdat je nooit in mijn toestand bent geweest. Ik vroeg toch die verhooging niet, om *beter* te kunnen leven, dan ik tot nu deed, maar om op dezelfde manier te kunnen blijven wonen en eten, als ik nu sinds drie jaar al gewend ben, m.a.w. om in 't algemeen te *kunnen* leven. En ik had gedacht, dat mijn aanspraken hierop op het allernoodigste, na vijf jaren de N.G. verzorgd te hebben, niet geheel onredelijk zouden bevonden worden.

Want dit is de hoofdzaak, en alles wat je in je brief beweert, draait daarom heen, en raakt die hoofdzaak niet aan, - ik moet een vasten grondslag hebben van inkomsten, iets waarvan ik zeker ben dat het inkomt, en waarmeê ik mijn brood-noodigste levensbehoeften verschaffen kan. Dat is mij, in het begin van de N.G. ook beloofd. Men zeide mij ongeveer: ‘we weten wel dat je van f 600 niet leven kan, maar onze toekomst is heelemaal onzeker, misschien mislukt de heele zaak, we kunnen dus op het oogenblik niet meer doen, maar zoodra mogelijk willen we zien wat we doen kunnen’. Nu is de toestand boven alle verwachting steeds vooruitgaande gebleven, vijf jaren lang. Ik heb al dien tijd mijn leven geleefd, zonder meer van de N.G. te vorderen, geholpen door allerlei combinaties van vrienden en toevalligheden. Nu eindelijk, nadat al die andere hulpbronnen zijn opgehouden door allerlei omstandigheden, kom ik de N.G. vragen, niet om weelde, maar om het salaris van een hulponderwijzer in zijn eerste jaar. En dat wordt mij geweigerd. En dat niet op grond van een berekening, waaruit mij duidelijk wordt, dat de N.G. te niet zou gaan, als zij mijn verzoek toestond

- trouwens de ergste bestrijder van mijn voorstel heeft herhaaldelijk getoond dat het er bij hem op een kleine duizend gulden meer of minder in de kas niet aankwam - maar op grond van dat ik meer produceeren moest en daardoor in mijn onderhoud voorzien! Alsof mijn productie ooit afhankelijk is geweest, of kan zijn van de geldelijke belooning, die ik er voor kreeg, alsof ik uit opzettelijke luiheid dingen verzweeg, die ik te zeggen had, maar niet wou zeggen! Alsof er door het uitzicht op geldelijke belooning, nieuwe gedachten in mij zouden geboren worden, nieuwe inzichten ontstaan! Alsof ik niet altijd alles gezegd had, wat ik mij geroepen voelde om te zeggen, alsof ik al dien tijd niet alles, wat ik voelde dat ik kon zeggen, had geschreven op papier. Het resultaat is pover geweest - dat weet ik wel - en ik kom hier later op terug - maar dat kan toch geen reden zijn, om mijn ambt als secretaris zoo onvoldoende te bezoldigen, dat ik er niet van leven kan, vooral nu ik zoolang mogelijk getracht heb het buiten de kas van de N.G. te stellen.

Neen, Free, ik kan niet meer produceeren, dan ik doe, en dat is heel natuurlijk. Als ik een nieuw evenement zie, als bijv. Gorter's nieuwe verzen, dan krijg ik allerlei gedachten, en ik zal daarover dan ook een kroniek schrijven, maar al die andere boel laat mij koud en wekt niets in mij op. Ik vertaal liever romans, of maak knipseltjes voor een krant dan nog eens te schrijven, zooals die recensie van Schimmel in het vorige nummer. Het eerste is machinale arbeid, waardoor ik waarschijnlijk een heel gewoon journalistje word, maar waarbij ik tevreden blijf, het laatste is knoeien, waar ik door uit mijn humeur raak en van mezelf walgen ga. Ik heb het ook alleen maar gedaan, omdat Goes dreigde mij het werk uit de handen te nemen, maar ik doe het nooit meer.

Je zult zeggen Free: 'maar als je zoo denkt, ben je niet-geschikt voor tijdschrift-redacteur. En dat wil ik graag toegeven, als je daaronder verstaat iemand, die zooals Goes en jij leesbare, interessante, en vaak uitnemende artikelen weet te leveren, iedere 2 maanden een. Als ik dat niet wist, zou ik weinig van mezelf begrijpen. Maar tevens voel ik heel erg, dat ik als secretaris wel op mijn plaats ben, als de man, - enfin, het verveelt me, 't is toch voor doovemans ooren gepraat, om over mezelf te spreken. Ik wou zeggen, dat de secretaris van de N.G. als loon voor zijn diensten, nèt genoeg moet hebben om even van te leven, en ik had gedacht, dat de andere redacteuren de niet-geheel-en-al-onbillijkheid van dien eisch zouden in overweging genomen hebben.

Ik dank jou zeer voor de zorg, die je genomen hebt, om mij een gedeelte ten minste van wat ik vroeg te verzekeren. Als ik vijf vel in het jaar schrijf geeft die verhooging tot f 50 p. vel mij f 100 per jaar meer, en dat had ik zonder jou *niet* gekregen.

Maar je begrijpt even goed als ik, dat ik leven moet, dat ik niet in eens mijn noodzakelijkste uitgaven tot op 2/3 verminderen kan, en dat ik dus onmiddellijk naar nieuwe bronnen van inkomsten heb uitgezien. Na deze definitieve weigering gedaan *zonder* pressie van een mij minder goedgezinde

als v.d. Goes en met de welwillendste bedoelingen van jouw kant, zal *ik* er natuurlijk nooit meer op terugkomen, en zullen jullie in de eerste jaren die komen, dat ook niet doen.

Daar mi mijn tegenwoordige toestand onhoudbaar is, moet ik wel trachten hetzij in eens, hetzij langzamerhand een andere betrekking te zoeken. Als mij dat gelukt, zal ik jullie tijdig genoeg waarschuwen, om de N.G., waarvan ik vrees, dat ik met veel moeite zal scheiden, niet door *mijne* schuld in ongelegenheid brengen.

tt.

WILLEM.

Een uitdrukking in je brief hinderde mij, Je zei, dat ik niet mocht rekenen op de werkzaamheid van anderen, speciaal van jou. Dat is niet juist. Je hebt mij zelf aangeboden mij te helpen, en door den nood gedrongen heb ik toegestemd, er bij voegende dat ik alles beschouwde als een voorschot, dat ik je bij den dood van mijn oudelui kan en zal teruggeven. Een heel gewone vriendentransactie dus[1]

Amsterdam, 4 Juni 1890. JanvdHeydenstr. 259.

Beste Free,

Nog even. Hoe meer ik erover denk, hoe bedaarder ik de zaak ga beschouwen, hoe meer ik ook voel dat jouw oorspronkelijk voorstel op de vergadering, nl. om mij f 80 per vel te geven, de eenige minnelijke oplossing der kwestie is. *Ik* zeg: ik heb zóóveel per jaar noodig om te kunnen leven. *Jullie* antwoordt: 'Verdien het door je werk. Wij kunnen geen geld meer uitgeven, dan als wij er wat bij winnen. Zóó is de kwestie, geloof ik, zuiver gesteld.

Goed; maar dan moet de redactie ook werkelijk doen, wat zij beweert, en mij *inderdaad* in staat stellen van mijn tegenwoordig salaris plus mijn werk te leven. Dat nu doet zij *niet* met die f 50 per vel, zooals ik in mijn laatsten brief al aantoonde, wel met f 80. Dán zou het alleen mijn eigen schuld zijn, als ik niet kon rondkomen, want dan zou de oorzaak ervan zijn, dat ik slechts 1 of 2 of 3 vel copie had geschreven in 't jaar.

Ik geloof dat jullie niet bang zoudt behoeven te zijn, dat ik meer dan 5 vel zou geven per jaar en dus jullie buitensporig belasten. En ook geloof ik, dat als ik 4 à 5 vel per jaar schrijf, jullie tevreden kunt wezen en niet zult denken dat ik weinig doe.

Buitendien, het antecedent is er geweest. Aan Verwey is indertijd toegestaan f 75 per vel. Nu weet ik wel, dat contract was onverstandig en had niet moeten aangegaan worden. Maar wegen daar niet deze vier dingen tegen op?:

1°. Ik ben de uitvoerende redacteur, die alles bezorgt en Verwey toen niet. Hij kreeg 't geld uitsluitend voor zijn copie, als gewoon medewerker.

1 In het Copieboek W.K. is dit post scriptum weggeknipt.

2°. Verwey *moest* 8 vel leveren, wat ons f 600 per jaar zou kosten, terwijl ik, in 't voor mij allergunstigste geval, slechts f 400 kan te vorderen hebben.
3. Verwey *moest* betaald worden, ook al deed hij niets, terwijl ik alleen geld zal kunnen krijgen op vertoon van gedrukte stukken in de aflevering opgenomen.
4. *Ik* vraag dit honorarium, om te kunnen leven van mijn arbeid, terwijl Verwey het noodig had, om te kunnen trouwen met een gefortuneerde vrouw.

't Is waar, dat honorarium van f 80 ziet er heel hoog uit, als men 't zoo leest op 't papier, maar 't is 't toch niet, als men bedenkt, dat daardoor een voor beide partijen aanneembare schikking is getroffen. Men moet het niet beschouwen als bruto belooning voor mijn copie, maar ook daaronder begrijpen een verhooging van mijn salaris, toegekend, in het geval dat ik copie geef.

Want ik kan nog niet goed tot het vaste besluit komen, mij, zoo gauw mij dat mogelijk zal zijn, uit De Nieuwe Gids terug te trekken, vóórdat ik absoluut zeker weet, dat de redactie, als lichaam optredend, totaal ongenegen is in een rationeele schikking met mij te treden.

tt.

WILLEM.

De afl. is nog niet klaar. Goes heeft eerst Dinsdagmorgen, 3 Juni, de laatste helft van zijn copie bij Clausen gebracht.

Amsterdam, 6 Juni 1890. JanvdHeydenstr. 259

Beste Free,

Ik verzoek je vriendelijk geene moeite meer te doen voor mij in die honorariumkwestie, en ik bedank je van harte voor wat je al gedaan mocht hebben.

Het is mij namelijk gelukt een bijbetrekking te vinden, die mij, als ik heel hard werk, f 300 à f 400 's jaars verzekert. Ik ben nu heel wat opgelucht, want ik sta nu niet meer voor dat verschrikkelijke dilemma, den ernst waarvan geen van jullie allen eigenlijk begrepen heeft, den tweestrijd nl, of ik mijn secretariaat, waar ik aan gehecht was, er aan zou geven, om, waarschijnlijk in een vreemde stad het een of andere onmogelijke baantje aan te nemen; òf dat ik mij er aan zou onderwerpen, om op een zolderkamer te gaan wonen en in de V.G. [Volksgaarkeuken] te eten.

Al die narigheid is nu, goddank, weg. Ik heb een bezigheid gekregen (niet op *mijn* naam, maar op die van een ander, - je mag er dus met niemand over spreken, als je me niet benadeelen wilt -) die mij in den eersten tijd veel inspanning kost, wil ik geen mal figuur slaan, en waar ik mij erg in moet werken. Maar ik kan nu ten minste doorgaan mijn werkzaamheden als secretaris te verrichten, en behoef niet uit de N.G. te gaan. Wel zal ik

weinig of geen proza meer kunnen schrijven voor de N.G., omdat ik nu 1½ á 2 vel journalistiek in de maand leveren moet. Maar dat is niet *mijn* schuld.

Ik hoop dat de zaak nu tot beider partijen genoegen geschikt is. *Ik* behoef geen gebrek te lijden, *jullie* behoeven geen geld uit te geven, waar je niets bij wint. Ik doe zelfs afstand van het surplus van f 20 per vel, dat de Redactie zoo goed was mij toe te staan. *Als* ik wat mocht schrijven te eeniger tijd en b:v: over Gorter, hoop ik dat nog te doen, zal ik mij contenteeren met mijn gewone honorarium van f 30. Ik wil der Redactie van De N.G. in geenen deele ten laste zijn, als ik het eenigszins kan vermijden.

Vele groeten
tt.
WILLEM.
Den Heer Frederik van Eeden
(Copieboek W.K.)

Vrijdag 6 Juni 1890.

258 Keizersgracht 258

Beste Willem -

Er is in je beide brieven iets wat mij onaangenaam trof. Het officieele, bedoel ik, het eenigszins vijandig tegenover elkaar stellen van de drie redactie-leden aan de eene zijde en jezelf aan de andere zijde. Ik gelopf niet dat dit in deze kwestie noodig of wenschelijk is. Noch Tak, noch Goes meenden het in deze zaak minder goed met je dan ik, of zagen haar minder ernstig in. Je hebt een neiging terstond achter alles een minder vriendschappelijke gezindheid te zoeken, een complot om je te grieven of achteruit te stellen. Zoo is 't heel niet, ook bij Goes niet. Goes is absoluut niet haatdragend of rancuneus. Wat wij besloten hebben is bij *allen* het resultaat geweest van twee neigingen: voor het belang van de N.G. en voor jou belang te zorgen. Zoo de opinies verschilden, lag dit aan verschil van inzicht, niet van bedoeling. De wenschen van *ons alle vier* [?] zijn ten opzichte van jou en de N.G. *volmaakt dezelfde*. Ik ben daar zeker van en je moet dit goed blijven bedenken. Daaruit volgt dat, wanneer je ons kan duidelijk maken dat onze inzichten onjuist zijn, wij terstond met jou mee zullen gaan. Je behoeft volstrekt niet een ‘zuivere positie’ te stellen, gebaseerd op ieders speciaal eigenbelang, zooals dat in handelszaken gebruikelijk is. Bij Tak, bij Goes, bij mij speelt in deze zaken jou belang een even groote rol als ons eigen. De edelmoedigheid van Goes en de onbaatzuchtigheid van Tak zijn dingen die ik je niet behoef duidelijk te maken.

Wij hebben gemeend dat het voor jou productie en dus voor 't tijdschrift beter zou zijn wanneer wij je niet vast, maar naar mate van je werk honoreerden. Kun je ons bewijzen dat dit geen zin heeft en doelloos zou zijn, dan zullen we anders handelen. Maar hetgeen je tegen onze meening aanvoert snijdt geen hout. Dat men door de pressie van geldnood ideeën en emoties

zou krijgen, klinkt heel vreemd, maar in facto is het volkomen waar. Ik weet er veel voorbeelden van. Niet de ideeën komen direct door den dwang, maar de arbeid komt, en door de arbeid de ideeën. Dat laatste weet ik bij ondervinding. En je eigen werk is het bewijs. Want heb je ooit een kroniek, ook je allerbeste, geschreven buiten den dwang van een wachtende aflevering?, - anders dan op 't laatste nippertje? En zou je niet even goed kunnen beweren dat het nonsens is te verwachten dat je precies om de twee maanden, bij wijze van menstruatie, een uitstorting van denkbeelden krijgt? Toch is dit gebeurd. De ideeën zijn er wel, maar latent in je. Wou je zeggen dat je al die plannen (ik herinner me ook een plan van je over het proza in de oude Gids) had gemaakt zonder ideeën? De meest triviale aanleiding kan dienen om de beste en grootste dingen tot uiting te brengen. Een impuls is noodig, onverschillig welke, om tot activiteit te raken. De actie zelve brengt dan al het verder noodige wel te voorschijn.

Alleen in 't geval, dat je *ondanks groote activiteit* in *kwaliteit* van productie achteruitging (zooals Netscher b.v.), dan zou je gelijk hebben met de bewering dat jou productie niet door dwang was te verkrijgen, en wij zouden glad verkeerd doen met onze voorwaarden.

En in dat geval, Willem, behoef je niet te vreezen dat jij zelf genoodzaakt zou zijn te wijzen op hetgeen je gedaan hebt en op den rol die je gespeeld hebt. Dat is volstrekt niet pover. De volzin, die door je werd begonnen, willen wij allen wel afmaken - wij weten heel goed dat er in den tijd van omkeer in ons land bijna niets van beteekenis is voorgevallen buiten jou invloed. Dat jij dus vóór iemand anders recht hebt, op de grootst mogelijke voordeelen die dit tijdschrift in een land als 't onze geven kan.

Ik ben overtuigd dat je er eenmaal een voldoend bestaan in zult vinden, en al produceerde je nu verder niets meer, dan zou ik dat toch niet onbillijk vinden.

Ziehier mijn gezindheid, en ik weet bijna zeker dat de anderen die deelen. Maar terecht oordeelde Tak dat het overmatig bezwaren van de uitgaven in dezen tijd nog zeer gevaarlijk is - en dat deze wijze van honoreeren in 't belang der zaak was en in je eigen belang.

Natuurlijk blijf ik bij mijn oorspronkelijk voorstel - en wil dit dus graag nogmaals ter sprake brengen. Ik meen van f 80.- per vel. Dit is vooral een zaak van den penningmeester.

Gorter was gister bij mij en vertelde dat je ons onpraktisch had gevonden - hij kon echter niet uitleggen waarom. Verklaar mij dat eens, daar ben ik benieuwd naar.

Schrijf mij ook eens hoe je het stukje van Borel hebt gevonden.

Met veel hartelijke groeten

je vriend

FREE.

Tak in wanhoop.

- Tak merkt al spoedig, dat de toestand vrij hopeloos is. Van Kloos ontving hij 23 Juni een verzoek om zijn onkosten (10.37½ gld)

terug te mogen ontvangen. Maar er waren meer medewerkers, die aan zijn kas kwamen kloppen. Hij maakte zich kwaad en schreef over den financieelen toestand aan Kloos dezen brief (69 E 5 evenals de volgende):

[28 juni 1890]

Amice!

Uw briefje is mij wel opgezonden naar Leiden, maar heeft mij zeker ten gevolge van de feestdrukte, niet bereikt. Nu zie ik het weer in Bussum geretourneerd.

Ik ben nu reeds f 75 in voorschot en kan daarin niet verder gaan. Nu ik niets meer verdien, heb ik zelf geen ruime kas, en kom ik maar net toe.

Gijlieden hebt - Goes wel het meest, maar gij beiden toch ook - het te ver laten komen. Looy schrijft om geld, Karel Thijm zendt eene rekening; gij vraagt uwe voorschotten en straks den 1en Juli traktement, en er is *niets* in kas. Er is alleen schuld. Ik ben nu aan de boeken aan 't werk en zou gaarne zien, dat gij, b.v. tegen Donderdag 3 Juli de lieden bijeenriept. Ik zal dan uit de boeken eene duidelijke voorstelling putten van onzen staat van insolventie, en de eerste vraag die dan ter beantwoording zal dienen gesteld te worden, is of de uitgaven van dezen jaargang zal kunnen en mogen worden voortgezet[1]. Wordt deze vraag bevestigend beantwoord, dan zal in het vervolg *zeer zuinig* moeten worden beheerd, en zullen alle uitgaven moeten worden nagezien of ze niet voor vermindering vatbaar zijn. Want er is tot nog toe ‘van den hoogen boom af’ geleefd. Het tijdschrift *moet* zich kunnen bedruipen, reeds van den eerstvolgenden jaargang af, en wel door inkrimping der uitgaven, door de tering naar de nering te zetten. Bestaat daartoe niet de vaste wil en de algemeene medewerking, dan ware het beter thans er een einde aan te maken[1]

Ik heb het boek van Kuyper ontvangen en zal het spoedig inzien. Misschien ware het, in de onzekerheid of er wat voor mij in zal zijn beter geweest het nog niet te koopen. Ik had er op 't Leesmuseum wel eens in kunnen bladeren.

Als Goes niet meer dan bij mijn laatste gesprek met hem, blijk geeft te beseffen, dat [hij] zich schamen moet eene administratie zoo uit handen te geven, denk ik er hard over hem den ganschen rommel weer thuis te zenden.

Ik ben door dit alles zeer ontstemd, en denk dat het werkelijk maar 't beste zal zijn, dat Goes den boel terugneemt, tot alle oude schulden zijn voldaan.

Groetend
tt
P.L. TAK
Bussum, 28 Juni '90

1 In de marge met potlood in het hs. van Kloos: ‘En dan de abonnementsgelden’.

1 .In de marge met potlood in het hs. van Kloos: ‘En dan de abonnementsgelden’.

Den volgenden dag schreef Tak weer aan Kloos:

[29 juni 1890]

Amice!

Bijgaande een officieel briefje, geschikt om aan Goes doortezenden. 't Is een verdomd schandaal zooals hij huis gehouden heeft, en wat ik zeg van het overgeven der adm. meen ik ten volle.

Gij hebt uit mijn gister geschreven briefje gemerkt dat ik boos ben. Ik had juist aan Looy die ± f 100 krijgt en het nu gebruiken kan, moeten schrijven, dat hij het niet kon krijgen. Evenzoo aan u en vroeger aan Gorter.

Welnu, daar geef ik verder den brui van. Laat Goes óf herstellen wat hij heeft misdreven, óf laat hem zelf voor de onplezierige gevolgen staan.

Aan hem in de eerste plaats en aan u beiden ook in zekere mate is het om geld voor het betalen van deze schulden te zoeken.

Gebruikte ik gister wat booze uitdrukkingen zij gelden niet persoonlijk u; ik weet dat gij aan dit alles geen schuld kunt hebben. Maar die bliksemsche boeken hebben mij nu twee volle dagen bedorven, en ik heb geen trek verder mijn goed humeur te verliezen om de fouten van anderen. Aan v. Eeden schrijf ik met deze post.

Gaarne,
tt
TAK
Vanhuis
29 Juni '90

De inhoud van Taks brief aan Van der Goes laat zich makkelijk gissen. Kloos zond hem 1 Juli door en schreef er bij (Copieboek W.K.): ‘Hij is vooral boos op je, omdat je de zaak zoo licht opneemt. Toon toch wat meer ernst tegen hem. Het is waarachtig geen pleizier baantje, dat redderen, en hij verplicht ons alle drie daarmeê. Zorg toch vooral dat hij je *goeden* wil ziet ten minste, om geld bij een te krijgen. Ik heb al een voorstel kunnen doen van iemand, die f 2000 wil leenen, tegen 5%. Maar we moeten het renteloos hebben. Doe jij nu ook wat je kunt. Je hebt zooveel bemiddelde relaties en vrienden. Free moet ook raadschaffen. Want anders is het uit met de N.G.

Tak kan natuurlijk niets doen in deze zaak, [want] hij heeft al genoeg te doen met de [boeken], om dan ook nog geld bijeen te brengen’.

Tak had Versluys om financieele gegevens gevraagd en ontving 3 Juli (69 E 5) ‘de nota voor de bedragen, die de redactie mij schuldig is, bedragend samen f 1213.86. De redactie kan van mij vorderen het halve bedrag der abonnementsgelden op 1 April, d.i, van 515 abonnés. Het hiervoor verschuldigde bedraagt 515 × f 4.87^{5}/2 = f 1255.32, alzoo nog ongeveer f 42.-.

Ingesloten zend ik U een bankbillet van honderd Gulden. C.W. 8549. - Het juiste bedrag, waarop U van mij nog kan rekenen, durf ik niet opgeven - U kan echter in alle geval nog wel een paar honderd Gulden van mij bekomen in het laatst van deze of in de volgende maand’.

Aan de binnenzijde van den brief staat het antwoord van Tak:

4 Juli 1890

Geachte Heer!
Ik bericht u de goede ontvangst van uw aangeteekenden brief en sluit hierin de quitantie voor uwe remise van f 100; terwijl ik met genoegen lees, dat u ons helpen kunt om den moeilijken tijd door te komen. Vóor het eind dezer maand loop ik nog wel eens bij u aan. Ook uwe nota heb ik ontvangen. U zoudt me nog een genoegen kunnen doen met de rekeningen Schröder en Van Looy, omdat ik de heeren wil trachten te overreden zulke uitgaven te staken tot beter dagen zijn aangebroken.
Met beleefden groet
Uw dw
T

Niet alleen aan Van Eeden, ook aan Tak heeft Kloos een brief geschreven (69 E 5).

Amsterdam, 16 Juli 1890 JanvdHeydenstr. 259

Amice,
Ik ben hedenmiddag, volgens afspraak, van vier uur tot kwart over vieren in het Centraalstation geweest, maar heb geen van de heeren ontmoet.
Convocatie-billetten heb ik niet rondgestuurd omdat ik er geen geld voor had. Ik heb nu alweer een gulden of zes aan de N.G. voorgeschoten voor onkosten, en kan daarin niet verder gaan, om de eenvoudige reden dat ik geen contanten heb. Expeditie, correspondentie, etc moet dus voor het oogenblik stilstaan, zoolang tot er nieuwe aandeelen zijn gestort.
Maar dat is, gelukkig, niet de hoofdzaak. Met de aflevering gaat het tot dusverre goed.
[Hij somt daarna op wat er aan bijdragen is ontvangen en hoeveel pagina's gezet zijn, om dan weer in een geheimzinnigen en lichtelijk achterdochtigen toon te vervolgen]:
‘Met Samson moet ik voorzichtig te werk gaan. Hij is eenigszins tegen mij geporteerd door ik weet niet welke machinatie's van den handigen heer Verwey. Enfin, ik kan je dat schriftelijk niet uitleggen. Ik heb in alle gevallen mijn bezoeken bij hem hervat en zal over een week of drie een aanslag op zijn beurs doen. Verwey heeft hem b:v: wijs gemaakt, dat hij vrijwillig en spontaan uit de redactie is getreden, omdat hij ons oordeel niet langer vertrouwde en ons beheer afkeurde! En dat gelooft Samson.
Ook heb ik nog een paar andere menschen op het oog. Het zal mij benieuwen, wat v. Eeden en vooral v.d. Goes, hebben gedaan gekregen of verwachten.
Het spijt mij, dat gij in zoo'n gekken rommel zijt gevallen. Als ik het vooruit geweten had, had ik stellig nooit durven vragen, of ge u bij ons aansluiten woudt.

Zou het b:v: niet rationeel zijn, als Goes voorloopig een f 500 wou storten, tot dat er eenige aandeelen genomen zijn? Dat zou hem weinig moeite kosten en ons van veel futiele moeielijkheden verlossen'.

Als penningmeester brengt Tak 6 Juli verslag uit. Het blijkt dan dat er 1900 gulden schuld en niets te vorderen is. Daarom moet de leening met f 2000 verhoogd worden. In diezelfde vergadering werd een briefvan Verwey ter tafel gebracht, waarin hij ontkende na 1886 bedragen in leen van *De N.G.*. ontvangen te hebben. Ook de eigendomsquaestie van Verwey moest nog altijd beslist worden. Het honorarium van Kloos werd bepaald op f 50 per vel proza en f 80 per vel poëzie.

Op 8 Augustus ontving Tak 'in mindering der rekening over "de Nieuwe Gids", jaargang 1889/90 een bankbillet van Tweehonderd Gulden' van Versluys. Had Kloos niets van dit geld ontvangen? Hoe het zij, hij zond een brief aan Tak op 9 Augustus, bestemd voor Van Eeden en Van der Goes, en verzocht hem 'bijgaand schrijven, in uw functie van penningmeester te laten lezen aan onze mederedacteuren'. De eerste bedoeling van Kloos zal wel geweest zijn den penningmeester te wijzen op wat hij voor een verzuim van den thesaurier hield. De brief uit het Copieboek W.K. luidt:

Amsterdam, 9 Aug. '90 JanvdHeydenstraat 259

Waarde vrienden,

Den 16en Juli 11, zond ik onzen penningmeester den Heer P.L. Tak een schrijven, waarin ik hem mededeelde, dat ik geen cent in kas had, de N.G. zes gulden bij mij in voorschot was, en alle expeditie en correspondentie wat mij betrof, van nu aan gestaakt was, zoolang hij penningmeester mij niet zou kunnen betalen. Deze maatregel, behalve dat zij mij door force majeure werd opgedrongen, is ook m:i: billijk. Men kan toch niet vergen van iemand met f 50 inkomen 's maands, dat hij daarvan *méér* dan f 6 voor onkosten voorschiet, als hij niet de zekerheid heeft, dat bedrag dadelijk na opvordering te kunnen innen.

Sinds dien tijd tot nu toe leef ik van mijn werkzaamheid elders, & van wat goedgunstige vrienden mij leenden òf schonken. De correspondentie en expeditie van de N.G. staat stil. Een uwer, de heer F.v.d. Goes was zoo vriendelijk de helft dier f 6 geheel spontaan te restitueeren.

In het begin van deze maand is Tak in mijn afwezigheid bij mij geweest, de boodschap achterlatende, dat als ik absoluut geld noodig had, dat ik dan kon krijgen. Ik heb op dat aanbod niet gereageerd: 1°. omdat blijkens mijn aan hem gericht schrijven, Tak *wist* hoe het met mij stond. Ik beschouwde dus zijn aanbod als een humane beleefdheid, die ik niet zoo indiscreet mocht zijn, serieus op te vatten. 2°. vind ik het een ongezonden toestand, dat Tak uit zijn eigen beurs verschotten zou doen, noodig gemaakt door gebeurtenissen, die vóór zijn tijd gebeurd zijn, en die zelfs hij ons eerst heeft leeren kennen.

Deze brief is dus het tegendeel van een verwijt aan zijn adres, en alleenlijk een ernstig verzoek aan de beide andere heeren.

Den 1e dezer is de N.G. mij schuldig geworden een som van ongeveer f 90: ik heb daarvan tot dusverre nog niets van kunnen ontvangen. Ten gevolge kom ik in onaangename omstandigheden: ik kan mijn boekje van maand Juli niet afdoen, de juffrouw wordt hoe langer hoe onwilliger eten voor mij te koken, en ik zie in haar oogen soms den wensch opkomen, dat ze een huurder had in plaats van mij, die beter zijn huurpenningen betaalt. Dat zijn zoo die doodgewone dingen waarvoor gijlieden gelukkig uw geheele leven gevrijwaard zijt geweest, maar die toch nu en dan voorkomen, bij andere menschen, wier humeur er dan soms niet beter op wordt. En de heele toestand kan niet gezegd worden van gunstigen invloed op het welvaren van den N.G. te zijn.

Daarom is nu mijn bescheiden verzoek: zouden de heeren F.v.d. Goes en Frederik van Eeden, die ieder voor zichzelf een X-maal grooter inkomen hebben dan schrijver dezes, het niet nuttig vinden en in het belang van ons tijdschrift, als zij de handen ineensloegen en zorgden dat voortaan alle bedragen, die de N.G. komt schuldig te zijn aan schrijver dezes, op den dag zelfs, dat zij vervallen, worden uitbetaald. En om dezen maatregel dadelijk in praktijk te brengen, en per keerende post zoodanige som aan mij over te maken, in leening aan de N.G., als de penningmeester zal verklaren, dat ik te ontvangen heb.

Nu zult gijlieden wellicht zeggen: ‘Is dit nu als vriend gesproken?’ zoo deftig!! dan antwoord ik: Het stadium der vriendschappelijke beslechting is voorbij: gijlieden kent mijn toestand, weet dat ik in onaangenaamheden moet komen, door het deficit in de kas... enfin, brisons... Het betoogende stadium is nu aan de beurt. Ik heb getracht u aan te toonen, dat het niet goed voor de N.G. is, als ik geen geld heb.

Of ik u nu ook mijn vrienden noem, och, dat geeft zoo bitter weinig in mijn werkelijke leven. Ik kan toch niet bij m'n hospita kom met: O, ik heb toch zulke beste vrinden! dan antwoordt ze: En *ik* heb zoo'n aller uitstekendste vriendin, maar zeurt u nou niet en betaalt u me liever.

In de hoop hier nu spoedig antwoord op te krijgen,
met vriendschappelijke groeten
tt.
WILLEM KLOOS.
Den Heer Frederik van Eeden en F. van der Goes.

Tak stuurde dit antwoord (69 E 5 evenals de brief van Kloos):

Bussum, 11 Aug. 90

Den Heer W. Kloos.

Amice!

Het kan wel niet tot mijne functie als penningmeester behooren uwe brieven aan v. Eeden en v.d. Goes door te zenden. Ik heb dan ook in uw 3 regelig briefje meenen te lezen: Overweeg eens goed wat hierin staat en zend den brief dan door.

De boodschap die ik achterliet ten uwent (aan B^{n}) was: 'Versluys kan mij eerst de volgende week aan geld helpen; heeft Kloos geld noodig, laat hem mij dit dan berichten; ik kan gedurende die enkele dagen het wel voorschieten'. Dit was een persoonlijk aanbod, dat met het penningmeesterschap niets te maken had. Als penningmeester heb ik in het begin ± f 75 voorgeschoten; ik ga daarin niet verder. Mijn persoonlijk aanbod om, nu ik van den hr Versluys eene toezegging had, u voor enkele dagen een voorschot te doen, hadt gij zonder 'indiscretie' kunnen aannemen. Althans naar mijne bescheiden meening.

Mijn besluit om niet verder in voorschot te komen, heeft twee motieven: 1° heb ik mijne inkomsten noodig, nu ik niets verdien; 2° moet de deerlijke toestand der financiën zoo duidelijk mogelijk door u allen worden gevoeld.

Intusschen zou eene consequente toepassing ten uwen opzichte mij zoo hinderen, dat ik bereid ben om in hetgeen gij aan v.d.G. en v.E. vraagt, voor mijn derde part meê te doen, als gij dat goed vindt.

Zend mij nu uw verschottennota, dan volgt het geld per omgaande.

Vindt gij het goed om in het begin der a.s. week te vergaderen? Ik zal dan een voorstel doen tot het opnemen van advertenties, en een ander tot vermindering der drukkosten, en - als ik er meê gereed ben - eene begrooting voor den volgenden jaargang overleggen.

Schrijf mij nu niet meer zoo verschrikkelijk officieel en kort. Je hebt me een paar alleronplezierigste uren bezorgd.

Vriendschappelijk

tt

P.L. TAK

Amsterdam, 12 Aug. 1890 Jan vdHeydenstr. 259

Amice,

De uitdrukking 'in uw functie van penningmeester' was inderdaad niet juist. Ik bedoelde eigenlijk, dat ik niet uw naam wou noemen tegen de beide anderen, zonder dat gij vooruit zoudt weten, wat ik over u zeide. Dit meende ik, in dit speciale geval dat mijn plicht was, omdat deze heele kwestie van betalen of niet betalen, zóó geheel buiten u ligt, als een wild vreemd en alleen lastig ding, dat gij ieder oogenblik het recht zoudt hebben te zeggen: Ik wil er niets meer van hooren en spreek geen woord meer erover.

Uw aanbod had ik niet begrepen. Ik dacht dat gij als penningmeester

spraakt. Nu dank ik u zeer, voor uwe vriendelijke voorkomendheid, die ik, vergeef mij, miskend heb.

Ook voor uw verder aanbod, ten einde een vreedzame oplossing te vergemakkelijken, blijf ik u dankbaar, al mag ik zoo iets niet van u vergen, zelfs niet aannemen.

Maar dat zijn dingen die gij onderling wel eens zult worden. Ik heb een brief aan v. Eeden geschreven, dien ik u verzoek om ook te lezen, en waarin ik de heele kwestie, nuchter en logisch heb uiteengezet. Ik kan mij niet anders voorstellen, dan dat gij het er meê eens zult zijn. Doch lees zelf.

Te vergaderen vind ik uitstekend, en zie uw voorstellen met belangstelling te gemoet. Spreek maar met v.E. een dag af, dan waarschuw ik Goes. Steeds vriendschappelijk

tt

WILLEM KLOOS

f 50 ontvangen.

Hierbij onkosten

Ook het antwoord van Van Eeden aan Kloos is op 12 Augustus geschreven (69 E 5).

12 Aug. 1890.

Beste Willem,

Wees zoo goed mij eens uit te leggen waarmee ik dien fraaien brief van je verdiend heb. Ik herinner mij niet eenigen schuld te hebben aan den tegenwoordigen toestand der N.G.- finantiën, ik herinner mij niet dien toestand zorgeloos te hebben ingezien, ik herinner mij evenmin ongevoelig geweest te zijn voor je moeielijke omstandigheden.

Waarom ik dus een dergelijke sommatie, of dringende uitnoodiging krijg, in plaats van een gewoon vriendschappelijk verzoek, kan ik niet verklaren. Ik heb je nooit reden gegeven te denken dat ik een dergelijk verzoek zou afslaan.

Wat heb ik gedaan dat je doet zeggen dat de tijd van vriendschappelijke beslechting voorbij is? Wat geeft je het recht mij zoo schamper onder die ‘beste vrienden’ te rekenen, waar je niet van eten kunt?

Ik hoop dat ik het alles aan een voorbijgaande bui van slecht humeur mag toeschrijven. Ik heb je brief aan v.d. Goes gestuurd - en hoop er gauw een andere en betere voor in de plaats te krijgen.

Je vriend

FREE.

Hierbij f 10.-.

De brief aan Van Eeden, waarvan de datum ontbreekt, is in het Copieboek W.K. afgedrukt tusschen brieven van 9 en 12 Augustus. Hij moet dus dadelijk na ontvangst van het vorig epistel geschreven zijn:

Amsterdam, Augustus '90.
Jan v.d.Heydenstraat 259.
Beste Free,

Ik heb heel weinig uit te leggen, wat je niet, als je je even in mijn toestand hadt ingedacht, begrepen zou hebben. Maar ik zal nu het hart van de kwestie nog eens zoo geserreerd en nuchter mogelijk op 't papier zetten. Let nu eens alsjeblieft niet op den *toon* van mijn schrijven, zooals je altijd doet, want dat is iets voorbijgaands, waar ik weinig aan kan doen, een oogen-blikkelijke irritatie van mijn zenuwen - let nu eens voor de allereerste maal alleen op den *inhoud*, want dat is het eenige, waar het op aankomt. Welnu: ik moet *leven*, d.i. *wonen* en *eten*; dat zal je mij toestemmen. Vijf jaren lang heeft de N.G. daar zoo eenigszins in voorzien, zoo goed en zoo kwaad als het ging. Nu bemerkt de N.G. plotseling dat er geen geld meer in de kas is. Tòch moet ik aldoor blijven wonen en eten. En hier hebben we juist de zaak. *Ik moet leven. De N.G. kan me daartoe niet langer behulpzaam zijn. Andere ressources heb ik niet*.

Deze kwestie kan nu op 3 manieren opgelost worden. 1°. De N.G. ziet de onmogelijkheid in van haar verder voortbestaan. Zij scheidt uit en *ik* moet maar zien hoe ik mijzelf red.

2°. De N.G. wil wèl voortbestaan, maar meent dat zij dezelfde diensten die ik haar bewezen heb en bewijs voor minder geld of ook wel voor niets gedaan kan krijgen. Zij vindt mij een toevallig en verwijderbaar element van haar bestaan. In dit geval neem in mijn ontslag en moet ik ook alweer maar zien, hoe ik mijzelf red, of niet red.

3°. De N.G. vindt dat zij en ik onafscheidelijk zijn, dat ik onmisbaar ben geweest voor haar ontstaan, en onmisbaar blijf voor haar voortbestaan. Bovendien vinden de redacteuren dat de N.G. iets is dat niet mag verdwijnen, een deel van hun leven, voor welks behoud zij alles overhebben. In het tegenovergestelde geval toch hadden zij gehandeld zooals onder 1°.

Welnu, als deze dingen nu vaststaan - ik neem dit voor het oogenblik aan - en er is toch geen geld in kas, en *ik* moet toch leven, wat dàn te doen? Is dan niet de eenige weg, dat de 2 redacteuren, die met de N.G. zijn opgegroeid, voor wie de N.G. een heel belangrijk ding is, die bovendien welgestelde menschen zijn, dat die twee zich verbinden, *niet* om aan den secretaris cadeautjes te maken of zoo iets, dat verlangt hij niet, *maar om aan de kas van de N.G. te leenen* de betrekkelijk luttele bedragen, die genoemde secretaris volgens vroegere verbindtenissen van tijd tot tijd van die kas te vorderen heeft, en die hij behoeft, om in zijn primitiefste levensbehoeften te voorzien, en zoo de N.G. te kunnen blijven dienen.

Dit vind ik alles zoo klaar, zoo eenvoudig, zoo om-geen-speld-er-tusschen-in-te-kunnen-steken, dat ik niet begrijp, hoe je mij iets verwijten kunt. 't Is waar, mijn brief was een beetje geïrriteerd, of wil je zelfs, heel erg, maar is die irritatie me niet te vergeven als zijnde het noodzakelijk resultaat van wat ik voel van mijn juffrouw: booze gezichten, deuren-dichtslaan, brommen en allerlei onhebbelijkheden, waar jij goddank nooit last van hebt

gehad? Jij vraagt: waarmeê heb ik dien fraaien brief verdiend? Als ik nu eens vroeg: ‘Waarmeê heb ik dat onaangename leven verdiend?’ Dat is vrij wat anders. Maar op zoo'n manier mag men niet spreken over de dingen. Men moet de dingen trachten te zien en te verhelpen.

De kalme waarheid is, dat ik f 90 bij mijn hospita ten achteren ben, sinds weken, (welke som natuurlijk dagelijks vermeerdert), dat ik ruim f 90 van de N.G. te vorderen heb, zoodat ik alles móet afgeven, en het mooi is, als ik zelf een paar gulden overhoud, voor de rest van de maand.

Dat je mij die f 10 stuurt met ‘Hierbij f 10’ vind ik uiterst, uiterst onaangenaam. Ik vraag geen cadeautjes en ook geen geld te leen, ik vraag alleen de toegezegde belooning voor mijn arbeid, mijn arbeid, waarvan je mij nog kort geleden zoo welsprekend hebt betoogd, dat ik leven moest. Welnu, nu heb ik, toevallig, gearbeid, en wat nu? *Ik vraag alleen, dat onze penningmeester*, dien ik waarachtig bewonder om zijn geduld in deze herrie, *in staat gesteld worde de mij toekomende bedragen op den juisten tijd te voldoen*. Kan dit niet gebeuren, dan schiet er alleen over, te handelen op ééne van de wijzen, die ik onder no. 1 en no. 2 omschreven heb.

Vergeet nu, wat ik onaangenaams mag gezegd hebben, door den ernst van de zaak in te zien.

Je vriend

WILLEM.

Den Heer F.v. Eeden.

Laat dezen brief s.v.p. aan Tak lezen.

Door Kloos is het antwoord hierop ‘13 Aug. '90’ gedateerd:

[13 aug. 1890]

Beste Willem -

Ik heb alleen iets over den toon van je schrijven gezegd omdat ik niets tegen den zakelijken inhoud had. Dat staat vrij duidelijk in mijn brief ‘dacht je dat ik zulk een verzoek zou weigeren?’

Dat jij op tijd je honorarium moet hebben is duidelijk. Wij moeten daarvoor zorgen. Ik heb er niet voor gezorgd, omdat Tak het op zich nam en er verder niet over gesproken is.

Waarom je het geld niet door Tak voorgeschoten wilde hebben, dat verklaar ik niet te begrijpen. Tak is bewonderenswaardig, dat geef ik toe, edelmoedig, geduldig, - maar hij neemt het nu op zich, en je discretie was niet noodig.

De eenige die zich Tak's toewijding met veel zelfverwijt kan aantrekken is van der Goes. Jij niet en ik ook niet. En er is niet de minste reden waarom je het onaangename van dien toestand op mij zoudt verhalen.

Al wat je toekomt moet je op tijd hebben, dat zal zonder twijfel gebeuren. Van middag eet Tak bij me en morgen zul je alles hebben wat je nog te goed hebt van de N.G.

Wees in godsnaam niet boos over dat tientje. Dat was goed gemeend, ik

had niet meer bij me en er niet over gedacht meer in mijn zak te steken - en zonder iets wou ik mijn brief niet sturen. Trek je dat dus niet aan. Als ik zoo welgesteld was als je schijnt te denken dan zou ik wel beter uit den hoek komen. Maar in elk geval zul je morgen niets meer van de N.G. te vorderen hebben

je vriend

FREE.

XIII Brieven van dr W. Doorenbos

Er zijn weinig brieven van dr W. Doorenbos tot nog toe gepubliceerd. Ongetwijfeld zullen in archieven epistels van dezen leeraar aanwezig zijn. In dat van De Nieuwe Gids heb ik er eenige aangetroffen, welke direct verband houden met het tijdschrift. Ze lijken mij interessant genoeg om ze hier - het chronologisch verband onderbrekende - in te voegen, te meer, daar ook antwoorden van Kloos geciteerd kunnen worden. Ik vestigde reeds op een korte passage de aandacht naar aanleiding van Kloos' beschouwing over de *Verzamelde Gedichten* van. Verwey. De eerste brief (alle 69 E 5) werd 15 Februari 1890 geschreven. Doorenbos was toen 70 jaar en uit alles blijkt zijn onverminderde belangstelling voor het werk van zijn oud-leerlingen en hun tijdschrift, al spaart hij zijn critiek niet.

Brussel 15 Februar 1890 rue de l'Aurore 19

Amice!

Misschien vreemd dat ik u schrijf, want wij zijn door verschillende oorzaken ver van elkaar afgeraakt.

Hoe het zij. Ik begin met u te bedanken voor de voortdurende toezending van de N. Gids, die ik natuurlijk bijzonder bekijk en waarnaar ik steeds met verlangen uitzie. Uit alles schijnt het mij dat er met volle recht tegen het traditioneele, als zoodanig, gestreden wordt, maar de rechten die iedereen heeft, om zijn eigen aard en eigenheden niet te verloochenen en eigen wijsheid, tegenover de sleur van 't algemeene te stellen, loopt dunkt mij meer in de richting van de Sophisten uit dan in die van Sokrates en Plato, hetgeen ik bedenkelijk vind. Eigen wijsheid kan licht eigenwijsheid worden, hoewel ik beken dat de grenzen niet gemakkelijk te bepalen zijn.

Ook meen ik dat Fransche auteurs meer invloed op de geuite denkbeelden en gevoelens hebben dan met oorspronkelijkheid overeen te brengen is.

Omtrent den trant van schrijven, zooals van Looy zoo goed doet, merk ik op dat de nieuweren eene poging doen om groot te worden in 't kleine, terwijl de ouderen meestal klein bleven in het groote. Het speet mij dat de redacteuren met elkaar openlijk worstelen en ik had liever gezien dat gij

Verwey privatim geschreven had wat er te zeggen viel. Het moet met de N. Gidsianen niet afloopen als hier met de schilders vereeniging de XX, die eene nieuwe methode begonnen en thans onderling hevig twisten.

Zij volgen, als gij mischien weet, de manier om de kleuren naast er elkaar te zetten en schilderen met puntjes. Mij dunkt het eerste stuk in uwe laatste aflevering heeft er ook wel wat van -[1].

V.d. Goes leverde mijn inzien een flinke beschouwing over Netscher[2] en van Eeden[3] bracht uit zich zelven een goede bijdrage te voorschijn tegen de knappe maar eenzijdige theorien van Buckle, waar v.d. Goes van leeft. Natuurlijk dat beiden zeer oude dingen zeggen.

Zoo vrees ik ook dat de uitingen over de mannen van 1840[4] komiek zullen klinken in de ooren van hen, die de beweging toen gekend hebben. Men ijverde toen tegen de rhetoriek v.v. der Palm en anderen. Geel wilde schrijftaal en spreektaal tot één maken en zijne nieuwe verdeeling van den stijl was een scherpe satire op de levende letterkundigen. Kneppelhouts Studententypen drukten geheel het leven uit en werden verre boven de Camera Obscura geheven - Kent men nog het huwelijk in Indië van Mina Kruseman? Doch ik zou voortschrijven zonder vrucht zeker -

Iets anders.

Ik blijf voortdurend veel belang stellen in Helene Swarth, die te Mechelen alleen van boeken en correspondentie leeft. Zij kan echter niet voldoende aan die lectuur lust toegeven en koopen wat zij wil. Zoo vroeg zij mij herhaalde malen om Shelley van Rosetti, meenende dat ik die nog bezat, en hoewel gij wijs gedaan hebt die terug te houden, zoude ik nu toch wel, als 't mogelijk is, die jure postliminii[5] weder willen ontvangen om de dichteres, die in den laatsten bundel historie dichtte, genoegen te doen. Is dit mogelijk, antwoord hierop s.v.pl.

Het is mogelijk dat Jacobus[6], die van de Londensche mist [ziek] geworden is en thans te Davos zit, te Amsterdam komt, al vind ik het gevaarlijk voor zijn gestel.

Met de beste wenschen

t.t.

W.D.

Vrij spoedig heeft Kloos hierop geantwoord (Copieboek De N.G. 69 E 14).

1 Dit slaat op *Een verbeelding* door Delang.
2 *Een boek van Netscher*.
3 *Verstand en gevoel in de sociale evolutie*.
4 Literaire kroniek.
5 Het recht van terugkeer (naar het vaderland)
6 Zoon van dr Doorenbos. Later noemt hij hem in een brief Cobus.

Amsterdam, 20 Februari 1890 2e Parkstraat 123 (Jan v.d.Heydenstraat 259)

Waarde Heer,

Het deed mij genoegen weêr eens iets van u te hooren.

Dat boek, dat is waar, was ik heelemaal vergeten. Het was onder mijn andere boeken blijven liggen. Ik heb het opgezocht; en zal het u de volgende week sturen. Vergeef mij mijne slordigheid.

Wat u van Kobus zei, daar schrok ik van. Ik mocht hem altijd graag lijden: ik hoop dat het niet ernstig is. Ik zal hem schrijven, dat hij mij stellig op moet zoeken, als hij te Amsterdam komt.

De stad hier is in rep en roer. De groote schouwburg op het Leidsche Plein is heelemaal opgebrand. Alleen de muren staan nog. De beelden bovenop vallen er één voor één af. Men zegt, dat in de tegenwoordige tijdsomstandigheden, de stad geen nieuwe kan laten bouwen.

Wat u zegt van de N.G. vind ik zeer belangrijk, maar ik ben 't natuurlijk niet met u eens. Ik kan nog altijd niet inzien, dat wij niet in alle opzichten gelijk hebben. Versta u mij wel: ik beweer, dat wij tegenover die geestelooze, duffe, kinderachtige zwakhoofden, die hier de officiëele literatoren zijn geweest, maar die het al knapjes ophouden te zijn, en die U evenzeer verafschuwt als wij, per se gelijk hebben, omdat er leven in ons zit. Wij brengen den boel vooruit, wij zijn de wordende tijd. Daarom vind ik het goed, dat wij niet over onze mogelijke tekortkomingen philosofeeren gaan, maar zeggen en doen, zooals de God het ons ingeeft. Dat u echter anders denkt, dan wij, vind ik even uitstekend en in den haak. U staat buiten den strijd, denkt in andere gedachtenreeksen, vergelijkt met andere dingen. Dat moet het nageslacht in 's Gleiche brengen.

Uw opmerking over Delang vind ik geestig en juist: maar toch blijft het een mooi stuk. Niet met u eens ben ik, wat u schrijft over Verwey. Ik was aan de eer van ‘De Nieuwe Gids’ verplicht, openlijk te zeggen wat zijn laatste werk voor knoeiboel is. Het zal hem zelf ook goed doen. Verwey is in een vreemde periode: zijn productie-vermogen is uitgeput: hij heeft door minder fraaie handelingen en door zijn onaangenamen omgang zijn beste vrienden Witsen, Boeken, van Eeden en mij van hem vervreemd. Hij staat nu geheel alleen, hij voelt zelf dat zijn artisten-carrière, voorloopig ten minste, gesloten is: hij wil nu literair-historicus worden. God geve dat het hem gelukke.

Ik schrijf dit niet om Verwey zwart te maken, ik zeg alleen wat iedereen hier weet en openlijk zegt. 't Jongetje is over het paard getild. Maar ik had toch meer fidusie in zijn literaire kracht gehad.

Waarde Heer, ik ontvang gaarne brieven van u, heeft u lust uw hart nog eens uit te storten, doe het dan, u zal er mij genoegen meê doen. Wij zijn toch oude vrienden, en alle wereldsche kleinigheden zijn tusschen ons verdwenen nu we lang van elkander zijn.

Hoogachtend

de uwe

WILLEM KLOOS.

Den Heer Dr W. Doorenbos rue de l'Aurore 19.

Doorenbos liet lang op antwoord wachten; wilde wellicht niet schrijven vóór hij Shelley terug had.

Brussel 22 Maart 1890 rue de l'Aurore 19

Amice!

Het deed mij veel genoegen dat gij de Shelley mij gezonden hebt. Helene Swarth was juist bij mij toen het boek kwam en ik heb het haar dadelijk meegegeven. Ik stel veel belang in hare studien en rijke gaven en ben overtuigd, dat wanneer omstandigheden haar gunstig zijn, zij zich steeds naar boven zal beuren. Zij werd redactrice van een meisjes- en jongenstijdschrift Ons *genoegen*. Alleen om iets te verdienen, waarlijk niet tot *haar* genoegen. Lyrische menschen kunnen niet goed met epiek te recht. Zij verwarren te veel de dingen buiten hen met de dingen binnen hen. Mij schijnt dit toch een gebrek.

Gij schrijft echt en zuiver calvinistisch. Ik ben het niet met u eens en neemt niet eens de moeite dit te verdeelen. Dat is gevaarlijk want, als eens iets van uwe richting u scheef schijnt, zult gij geheel omslaan. Zoo doen ten minste de ware geloovigen. Ik kan dus niet anders doen dan nog eenigzins mijne meening toelichten.

Ik ben het geheel eens dat gij door uwe levende bezielde en bezielende stukken de loomheid en sufheid van de meesten, die voor letterkundigen doorgaan, met recht van de baan gejaagd hebt, maar ik zie nog niet in dat uw toekomst reeds gewaarborgd is, door iets dat ik eenzijdigheid noem. Non omnia possumus omnes[1] dus laat ieder doen wat hij kan, maar laat niemand zichzelven hoog houden of wanen door anderen, die ook klimmen weg te stooten en als 't kan naar beneden te werpen. Ik zag eens die lust bij de vroegere Gidsianen en hoorde in 't laatst van zijn leven Potgieter klagen: Hebben wij daarvoor in der tijd zoo veel inspanning, zooveel ijver en lust verbruikt, om tot zulk een einde, als er nu is (in politiek zoowel als in litteratuur) te geraken.

Cobet, stellig een geestig en knap man doodde echter de klassieke studien in ons land door zijn eeuwig attisch en zijn krenterige manuscripten. Indirekt zijt gij ook zijn slachtoffer, want had gij flinke litteratoren tot professoren gehad, dan zoudt gij de frischheid en rijkdom van 't levende Grieksch niet afgewezen hebben.

Met een man als Naber, die de Ilias enz in 't attisch of in 't latijn laat leeren en niete niets, geloof ik, van eenig klassiek auteur begrijpt, is 't geen wonder, dat allen op de loop gaan, die zelven nog iets gevoelen. Is Gorter, wiens Mei veel vrienden vindt waar hij mischien nog niet op rekende, de schrale noordewind, die van de klassieke philologie thans waait, ontloopen?

Ik las onlangs in de Gids een stuk van Speyer, wel niet fijn en ferm genoeg,

1 Iedereen vermag niet alles.

maar toch in eene richting, die mij bevalt. Ons gymnasiaal en middelbaar onderwijs is door de wetten zoo zot en dom mogelijk gemaakt -

Zullen de Calvinisten en Roomschen, tegenwoordig de machthebbers, er iets beters van maken? Ik geloof het niet. Zij lijden aan onverstand en reageeren slechts tegen het onverstand der zoogenaamde liberalen.

Ons klein landje heeft weinig goede vooruitzichten, want door al het onderling gekibbel komt gemakkelijk de vreemdeling binnen en lacht dan al onze wijzigheden uit. V.d. Goes schijnt zich tot politicus te vormen, ik hoop maar dat hij niet te doctrinair wordt, al is zijne doctrine een andere dan die der vroegere doctrinairen.

In het leven blijft steeds alle theorie grau.

In de laatste Gids stonden eenige verzen van Pol de Mont. Vindt gij daarin geen verdienste?

Pol de Mont is de Jan de Brink van Belgie maar met veel meer talent, dunkt mij. Hij bemoeit zich echter met te veel dingen. Er is sprake van een vierdeljarig tijdschrift door hem en Helene Swarth op te richten, waarin niet alleen litteraire maar ook andere (plastische) kunst zal voorkomen.

Jacobus schijnt weer genezen. Gij hebt hem zeker ontmoet. Het zal mij verwonderen hoe hij in Holland slagen zal.

Ik ben weer begeerig naar N.G. en hoop er steeds meer en meer eigen werk in te vinden, niet dat aan Fransche of andere auteurs doet denken.

Met de beste wenschen

tt

W.D.

Hélène Swarth.

- De derde brief is van eenige dagen later. Het is ten eerste opmerkelijk, dat Doorenbos reeds in 1890 een verarming begon te voelen en ten tweede, dat hij opkomt voor Hélène Swarth. In den eersten brief had hij op de openlijke afkeuring van een werk van een der redacteuren gewezen en op de mogelijkheid daardoor van een scheuring.

Brussel 25 Maart 1890

Amice!

Wel vindt gij het natuurlijk vreemd dat ik midden onder de drukten van het verschijnende nummer der N.G. u schrijf. De reden is echter een litteraire. Ik ben altijd nog bevreesd dat het met de N. Gidsianen gaan zal als eens met de phosforisten in Zweden namelijk dat zij door armoede van gedachten en gevoelens spoedig in uitputting zullen vervallen.

Een bewijs daarvan vond ik weer in een praatje over de Rouwviolen door Helene Swarth in het Amsterd. Weekblad[1].

De schuilende A.J. is blijkbaar een nalooper van de N.G. Maar juist de vrienden doen ons het meeste kwaad, als zij dom zijn. De man kreeg in zijn

1 De Amsterdammer, Weekblad voor Nederland 23 Maart 1890.

hoofd dat Helene Swarth op een leeftijd tusschen 30 en 40 jaar verliefd was geweest of nog was op een twintig jarig jongeling. Op dit premis, dat Balzac die de vrouwen van 30 jaar eerst voor vol aanzag, redeneert hij kinderachtig als een gewone ploert door. Nu schreef de dichteres deze gedichten toen zij nog geen dertig jaar was, een leeftijd, dien zij pas is ingetreden, zooals men uit vele levensberichten van haar had kunnen lezen.

Komiek is de fictie van moederliefde bij haar. Een kind dat met de pop speelt heeft deze ook. De historie, die aanleiding tot de rouwviolen gaf, is iets als van Dante en Beatrice, als Petrarca met de legendaire Laura (voor een deel).

Was men in Holland meer bekend met litteraire voorvallen, dan zoude men mischien kunnen vermoeden, wie de veelbelovende fransche litterator[1] - in Belgie - geweest is, die in zijne jonge jaren veel met Hel. Sw. verkeerde. Beiden waren even oud, geloof ik, mischien hij iets ouder. Toch toen 16-18 jaar en de herinnering daaraan kreeg een gedaante in de rouwviolen. Hij is overleden en daardoor had de poezie nog meer vrij spel. Dat een meisje van 17 jaar zich ouder gevoelt dan een jongen van gelijke leeftijd is in de orde der dingen en daaruit zijn enkele uitdrukkingen te verklaren.

De hatelijke domheid van A.J. dient bestreden te worden. De zuivere uiting van eigen gevoel, die zoo schoon in de rouw-violen pronkt, eischt van iemand die kunst kriticus wil zijn een betere waardeering. Doch deze ontbreekt in 't geheel stuk, dat vol leugens is, zooals in den beginne, dat de pers getalmd heeft met zijn oordeel uittespreken. In verschillende tijdschriften o.a. de Gids en Spectator is dit al sedert lang gedaan.

De paar regels uit die gedichten gescheurd om te bewijzen dat de dichteres fouten maakte, bewijzen niets. Veel erger maakte Gorter het en toch is de Mei een fraai dichtstuk.

Naief is de uiting dat balladen een verouderde dichtsoort is; alsof de sonnetten niet even oud zijn en geheel verouderd toen eensklaps de sonnetten-epidemie uit brak.

Gij zult het natuurlijk niet met mij eens zijn, maar ik hoop toch in het eigen belang van de N.G. dat daar een stem opga om de zotheden van A.J.

1 Max Waller, pseudoniem van Maurice Warlomont, die op 29 jarigen leeftijd in 1889 overleden is. Hij behoorde tot *La Jeune Belgique*, waaraan ook, onder pseudoniem, Hélène Swarth meegewerkt heeft. Dr Gustaaf Schamelhout schreef aan Louis Sourie (*Inleiding tot de geschiedenis van 'Van Nu en Straks'*, 1942): 'Hélène Swarth is lang op Max Waller verliefd geweest. Nog lang na zijn dood. Over die liefde heeft Waller een boekje geschreven: "La Vie bête". Dit boek noemt Hélène Swarth, in "Rouwviolen" een testament van haat'.
Het is mij niet gelukt die woorden in dien bundel te vinden. Waller schreef een gedicht *La Berceuse à Hélène*, dat wellicht op haar gemaakt is. Ik laat het bier volgen:

Mon âme est pleine, pleine.
Que mon coeur, mon coeur a de peine,
Mon âme est pleine, pleine,
De vers aux runes d'or.

Je veille, Hélène, Hélène,
Que mon coeur, mon coeur a de peine,
Je veille, Hélène, Hélène,
C'est le lecteur qui dort....

terug te wijzen en de voortgaande dichteres te waardeeren. Waar zal het anders heen? Verwey is al op de loop. De mystieke-symbolische verzen van van Eeden zullen weldra in de Middeleeuwsche duisternis verzinken, waar zij te huis hooren. Wees dus eens ditmaal eerlijk en vrij, want valt H. Swarth geheel van u af, dan dunt de schaar gruwelijk.

Met de beste wenschen
tt
W.D.

A.J.'s Krantengeschrijf.

- Het antwoord van Kloos kwam wonderlijk vlug. Wat daarin Bet meest verbazen zal, is het feit, dat hij verklaart niet te weten wie A.J. was. Toch was dat werkelijk het geval. In het *Critisch Bulletin* van December 1954 deelt Harry G.M. Prick mee, dat het even heeft ‘geduurd voordat Thijm's vrienden zekerheid hadden omtrent de auteur die zich achter de letters A.J. schuilhield. Kloos en Gorter meenden stellig dat het onmogelijk. Thijm kon zijn. Zij gingen hierover met Van Eeden een weddenschap aan, die zij uiteraard verloren. Van Eeden had Thijm terstond herkend “aan het gemakkelijk-observeerende, van iemand die wel veel om zijn houding geeft maar er volstrekt niet meer verlegen mede is. Ik weet niemand in 't land die dit zoo zou kunnen, en 't zou een wonder zijn als een nieuw schrijver het kon”. (Van Eeden aan Van Deyssel, 2 April 1890). In deze zelfde brief: “Hélène Swarth was boos over je stukje, zooals bleek uit een brief van Doorenbos. Zij dacht dat het van een van ons was”.’

Ziehier het antwoord van Kloos (Copieboek W.K.):

Amsterdam, 26 Mrt 1890 Jan v.d. Heydenstr 259

Waarde Heer,

Ofschoon ik het erg druk heb, zal ik toch een oogenblikje uit mijn werk breken, om u te antwoorden.

Uw schrijven, dat ik hedenmorgen ontving, verbaasde mij zeer. Waarom? Omdat gij de N.G. aansprakelijk schijnt te stellen voor een artikel door een pseudonymus geschreven in een ons *niet* welgezind weekblad, een pseudonymus, wiens waren naam wij niet kennen en ook niet kunnen vermoeden.

Ik heb dat artikel ook gelezen, en mijn schouders opgehaald. Krantengeschrijf, net als de rest. Alleen interesseerde het mij, wie de schrijver was, daar hij mij voorkwam wel eens in de N.G. gekeken te hebben, en dát gebeurt niet dagelijks bij de recensenten.

Maar moeten wij daar nu tegen op-komen? Wij hebben nooit gevochten met pseudonymen of anonymen in de kranten, zelfs als het ons zelf betrof, en ik zie geen reden om nu van die gewoonte af-te-wijken.

Wel kan het misschien een aanleiding zijn, dat ik toch nog wat van de Rouwviolen zeg, wat ik eerst niet van plan was. Ik heb namelijk door dezen

bundel geen nieuwe impressie van Mej. Swarth's literaire figuur gekregen (in zooverre ben ik 't met A.J. eens), zij is, vermeen ik, door de R.V. niet in een nieuwe fase van haar dichter-zijn gekomen en daarom is het voor mij een lastig geval er wat nieuws van te zeggen. De gewone banaliteiten weigert mijn pen op te schrijven, en nieuwe lyriek over een oud onderwerp, waarover men zijn heele hart al eens uit heeft gestort - dat wordt zoo licht frase en ledige opwinding. Karakteristiek van haar accent heb ik ook reeds gegeven. Haar lastig te vallen over wat ik haar fouten noem, dat zij zich vaak niet genoeg concentreert, en een traan destilleert tot zeven gedichtjes, terwijl hij als een parel in één enkel had moeten blinken, - wie heeft daar wat aan? Dat zou beter gaan, als ik haar toevallig eens sprak en zij mijn oordeel vroeg.

Zie daar de oorzaken, waarde Heer, die mij tot dusverre beletten iets van de R.V. in de kroniek te zeggen.

Ik zal de verzen nu nog weer eens bekijken: misschien krijg ik een idee.

Dat Helène Swarth van ons zou afvallen, wat bedoelt U daarmeê? Helène Swarth schrijft overal waar zij geplaatst kan krijgen, dáár ook, waar m:i: haar plaats niet is, bij de plebs van het lettervolk. Maar zal zij nu ons speciaal verlaten en hare al te schaarsche bijdragen geheel inhouden, om een artikel in het weekblad van v. Maurik door een pseudonymus, waarvan wij niets weten, daar die pseud. wel eens de N.G. schijnt gelezen te hebben. Dat zou toch ál te onverklaarbaar zijn!

Onjuist is wat u van Verwey zegt. Die is niet op de loop: integendeel doet hij alle mogelijke moeite om met ons in relatie te blijven, en *wij* hebben met klinkende munt en klinkender beloften getracht hem aan het werken te zetten. Maar hij heeft niets gedaan. Laten wij hopen op de toekomst. Bij gelegenheid mijn vriendelijke en beleefde groeten aan Mej. Swarth, s.v.p.

Hoogachtend
de uwe
WILLEM KLOOS
Dr. W. Doorenbos.

Rouwviolen en De N.G.

- Ten slotte het laatste schrijven van Doorenbos als antwoord aan Kloos. Ook hierin critiek op bijdragen in het tijdschrift en typische opmerkingen over den bundel *Rouwviolen*. We vragen ons af: hoe moeten èn Doorenbos èn Kloos gekeken hebben, toen ze vernamen, dat Van Deyssel de beoordeelaar was?

Brussel 5 Mei 1890

Amice!

Ik heb uwen laatsten brief met genoegen gelezen en beken met de meening omtrent den aankondiger van Jufr. Sw. R.V. te voorbarig geweest te zijn. Maar de haat, die ik koester, tegen de koffiepraatjes van oude vrijsters, die

aan psychologie meenen te moeten doen als zij steunende op een paar onbegrepen feiten een persoon in zijn geheel karakter aantasten, deed mij den brief schrijven.

In de R.V. vind ik juist eene afwijking van vroeger werk. Zij zijn zuiver elegisch en vormen een geheel. De echte elegie komt er in los als van de vogel *ὀζ ἀεί ιτην ιτην ὀλοφύρεται* [1]. Zulk een reeks gemotiveerde tranen had zij nog niet geschreven. Het is eene historie wat de balladen aangaat, die zijn zuiverder naar Percy's verzameling, dan die onze oudere dichters schiepen, en 't soort moge tijdelijk verworpen worden, het is niet minder oud dan de sonnetten, die mij altijd aan de Arabische kunstrichtingen doen denken -

Ik las N.G. met genoegen. Waarom, geeft v. Looy geen plaatjes er bij, de woorden illustratie zou er bij winnen.

v. Deyssel schreef bijna een volledige beoordeeling van Couperus' werk, want was de rang, dien dat boek onder gelijksoortige inneemt bepaald aangewezen dan ontbrak er niets aan.

Over Zola is hij weer kinderachtig. De romantiek met een sweempje wetenschap uit Darwin opgevangen maakt den handigen Franschman op den duur vervelend. Hij is een dienaar van Hermes niet van Apollo. Bij v. Sorgens beoordeeling dacht ik aan een dronken student die gaarne sart en rhetorisch weet te schelden en te schimpen. Die methode doet alleen den beoordeelaar niet den beoordeelde kennen. Die arme talentvolle v.D. wordt nog eens trappist of dominicaner-monnik het echt fanatiek roomsche zit er diep in. Ik las een verhaal van jongelui, die 's avonds in een estaminet een heel leelijke vrouw doodsloegen omdat hun schoonheidsgevoel door haar te veel gehinderd werd en zij de menschheid van 't leelijke wilden verlossen. Zoo iets moet v.D. ook doen.

Ik geloof gaarne dat die boeken leelijk zijn en las zelf de Morrisons, en vond het ook een onnoozel boek, maar de eerste woorden bewijzen dit niet.

Gij hebt Schimmel hard bejegend. Ik ken trouwens het boek niet - maar weet wel dat in 1840 van Schimmel nog geen sprake was. Hij behoort tot de tweede periode der Gidsianen. Potgieter had nog al veel op hem te zeggen. v.d. Goes is ijverig en bevalt mij meer in de N.G. dan in zijne doctrinaire socialistische politiek.

Tak schijnt mij een groote aanwinst.

Cobus is te Amsterdam en denkelijk aan 't sukkelen. Zijn dom huwelijk bracht hem in onnodig zorgen en ik kan er niets aan doen.

Met de beste wenschen

tt

W.D.

Ik heb H.S. in lang niet gezien. Zij wordt steeds lastig gevallen met verzoek om bijdragen van 't een of ander - en zoo komt het dat er telkens iets dan hier dan daar verschijnt.

1 die altijd Itys Itys klaagt.

De laatste brief van Kloos aan dr Doorenbos in het Copieboek W.K. is ongedateerd; hij is afgedrukt tusschen brieven, die 9 en 10 Januari 1891 geschreven zijn. Daar in het schrijven van 10 Januari aan F. van Eeden medegedeeld wordt ‘Langen brief van Doorenbos gehad’ zal het antwoord van Kloos op den niet aanwezigen brief van Doorenbos wel op dien dag geschreven zijn. Kloos schreef:

Waarde Heer,

Zeerveel genoegen deden mij uwe belangstellende letteren, die mij heelemaal niet geërgerd hebben, maar integendeel opgewekt om Bakhuizen te bestudeeren, van wie nik inderdaad te weinig weet. Voorloopig houd ik het er echter voor, dat B meer als drijvende en vormende kracht in zijn persoonlijken omgang, dan als schrijver belangrijk is geweest. Ik geloof op het oogenblik dat Geel veel meer artiest was, dan B. Dat Vosmaer afhangt van wie ik noemde, is de indruk dien ik kreeg, toen ik onlangs zijne werken overlas. Heeft B. zoo'n invloed op hem gehad, dan stel ik me voor, dat deze daarin heeft bestaan, dat B. Vosmaer met Heine en de Grieken bekend heeft gemaakt. Heeft *u* Bakhuizen nog persoonlijk gekend? Waarom ging hij de Gids uit? Wat ik met Bilderdijk bedoelde - ja, dat is waar. Bilderdijk had en germe dezelfde ideeën over kunst als de N.G., en heeft die zeer fraai uiteengezet. Jammer maar dat hij ze niet toepaste! Want wat hij voor gevoel hield, was niet zijn gevoel, maar een soort van opwinding, die ik zelf zeer goed ken uit den tijd toen ik de ‘Julia’ schreef. Het Grieksch, daar ben ik geheel uit. Maar ik hoop een lang leven voor me te hebben, waarin ik veel kan doen. Mijn oude kwaal, melancholie, is met de jaren hoe langer hoe meer verdwenen, en uit zich alleen nog maar van tijd tot tijd in een angstig, denken aan den dood. Want ik zou graag oud willen worden, om te kunnen zien, wat er van mijn werk in deze wereld terechtkomen zal. Ik begin er nu, na dertien jaren tobbens, net zoo'n beetje boven op te komen en dat doet mij ontzettend veel pleizier. En als ik nu terug kijk tot den dag, dat ik besloot om in de letteren te studeeren en mijn zin, tegen allen en alles in, door te drijven, dan is 't me net of niet *ik* gehandeld en gesproken heb al die jaren, maar een macht in mij, die ik niet ken, en waarvan ik slechts de automaat ben. En nu weet ik zeker eindelijk, dat die macht, of wat het dan ook zij, het goede met mij wil en mij door alle ellende en ook vergissingen tot rust en tevredenheid brengt.

Rustig anders schijnt Mej. Swarth nog niet te zijn. Wat bezielt haar toch? Een nieuw tijdschrift op te richten! Waarvoor? Ze hebben 't nu al wel zesmaal geprobeerd en ze zijn één voor een naar den kelder gegaan. Ik heb een brief gelezen, waarin ze Jac. v. Looy om medewerking vraagt. Ik heb toen onmiddellijk last gegeven haar presentexemplaar van De N.G. in te houden. Het verwijt dat u mij doet zou ik liever op haar willen toepassen, nl dat zij ‘onhistorisch’ is. Want alles wijst erop dat de N.G. de historische opvolgers van de Gids is. En voor een tweede orgaan naast ons

is 1° geen reden. 2° geen krachten. Geen reden, want wij nemen alle goede jonge kunst op, ook die v.H.S. zelve, geen krachten, want zij zelve kan toch niet een tijdschrift vullen, Pol de Mont heeft te weinig talent, en de rest waar haalt ze die vandaan? Er is hier in Holland ook weer een tijdschrift opgericht: ‘Wat wij Willen’. Laten al die menschjes toch uitscheiden met literatuurtje spelen, 't Komt hen ten slotte op een heeleboel geld en een mal figuur te staan. En niemand heeft er baat bij, allerminst de Nederlandsche literatuur die stilletjes haar gang gaat, en niet op tijdschriften en individuën, maar alleen op zichzelve let.

Hoe is 't met uwe gezondheid?

Den Heer

Dr. W. Doorenbos.

Vele hartelijke en hoogachtende groeten van uw toegenegen

WILLEM KLOOS

XIV Kloos als kunstjournalist

Op zichzelf is het feit, dat overigens onbekend is gebleven, niet zoo belangrijk, dat Kloos een kunstrubriek redigeerde in *De Amsterdammer*, maar de wijze waarop en waarom hij het deed en de gewichtige manier, als hij er over aan anderen schreef, is teekenend voor zijn karakter. Kloos wilde, begrijpelijk, meer geld verdienen en door het vertrek van Veth aan het genoemde blad kwam daar een vacature. Toen hij nog met de redactie van *De Nieuwe Gids* onderhandelde over een verhoogd salaris was hij echter reeds aan *De Amsterdammer* werkzaam. De eerste brief, evenals de andere, over deze zaak vond ik in hef Copieboek W.K. Hij luidt:

Amsterdam 2 Juni 1890 JanvdHeydenstr. 259

Amice,

Ik heb je een zeer ernstig verzoek te doen, de inwilliging waarvan jou niets kost, en mij uit den brand helpt.

De redactie van de N.G. heeft wederom afwijzend beschikt op mijn verzoek om verhooging van salaris. Dat is voor mij hoogst onaangenaam, omdat ik nu genoodzaakt zal zijn minder te gaan wonen, te gaan eten, en van alle zelfs de minste uitspanning af te zien. Wat toch is de zaak?

Ik heb van af Juli 1887 een inkomen gehad van f 75 in de maand, 50 van de N.G. en 25 die mij op de een of andere manier of contributie voorgeschoten werden. Die bronnen raakten echter de een na de ander droog, en ik trachtte mijn salaris te doen verhoogen. Nu mij dit, waarschijnlijk voor jaren, mislukt is, want ik zal mij natuurlijk nooit meer aan dien steen stoeten, ben ik in eens voor goed gereduceerd tot 2/3 van mij normale inkomen, waaraan ik gewoon ben sinds drie jaar. Wel heeft de redactie mij een zeer fraai honorarium voor mijne copie toegezegd, maar al zou deze premie mijn productievermogen kunnen vermeerderen, waar ik aan twijfel, dan geeft mij dat in de eerste 2 maanden toch niets:

Nu wou ik je vragen: kan *ik* onder een of ander masker jou post aan de Amsterdammer overnemen. Boeken is bereid zijn naam te leenen. Mijzelf zouden ze natuurlijk nooit nemen. Kan ik je daarover niet eens spreken? Zoo spoedig mogelijk, want de nood dringt.

Den Heer Jan Veth
tt
WILLEM KLOOS

De zaak was spoedig beklonken, want op 6 Juni - Kloos geeft er ook Van Eeden kennis van - schreef hij dit aan Veth:

Amsterdam, 6 Juni '90 JanvdHeydenstr 259

Amice,

Dank je zeer voor je bemoeiingen, Boeken is bij de Koo geweest en alles is in orde. Van literatuur wou hij niets weten, daar had hij zóóveel menschen voor, zei hij.

Van die brievenschrijverij zal je met veel begrepen hebben. Laat ik het je even uitleggen. Boeken, wiens lessen altijd natuurlijk onzeker zijn, vroeg mij verleden week: ‘Zou *ik* het postje van Veth ambieeren? Mau [M. van der Valk] heeft het mij voorgesteld’. Ik antwoordde, ga je gang als je er lust in hebt'. Toen schreven Boeken en Mau hun eerste brieven. Daar kwam Maandagmorgen, meen ik, de brief van Free, dat de redactie mij geene verhooging wou toestaan, een weigering die ik heelemaal niet verwacht had.

Boeken en ik waren het er toen over eens, dat ik het meer noodig had dan hij, buitendien heb *ik* meer den tijd. Vandaar die tweede brief van Mau en de mijne.

Maar nu moet ik eens met je spreken. Ik heb een recensie van de Etsclub geschreven is, die gecorrigeerd is door Mau, en die er Zaterdag in komt. Ik hoop dat je het niet te gek zult vinden. In 't algemeen kan ik mijn ideaal niet hooger stellen, dan dat ik geen stommiteiten zeg voor 't publiek, d.w.z. dat ik geen dingen prijs, die 't niet verdienen en omgekeerd. Eigenlijke schilderskritiek, kennis en zoo voort, zijn natuurlijk dingen, waar het weekblad zich nu van zal moeten spenen. Maar met behulp van Mau kan ik toch, geloof ik, maken dat ik geen onzin zeg.

Maar zou je mij niet een paar boeken kunnen opnoemen, die ik lezen kan, om wat in mijn nieuw emplooi thuis te raken, zoowel wat kritiek als wetenschap betreft? Doe dat dan liefst zoo gauw mogelijk op een briefkaart met een paar woorden. Ook zou je mij genoegen doen, als je mij andere inlichtingen wou geven, of je b:v: behalve de tijdschriften ook nog andere ressources had, correspondenten, en zoo.

Den Heer Jan Veth.
tt.
WILLEM KLOOS

Het antwoord van Veth (69 E 5) kwam een paar dagen later.

Bussum 8 Juni '90

Amice,

Je zult wel een beetje moeten lachen als ik je mijn compliment maak over je debuut als schilderkunstcriticus. Eigenlijk hoorde zoo'n aankondiging van 't albumboek in den N.G.! Mag ik je voor het head-piece van de

volgende kolom een klein stukje over de schilderijen van Waay en Witkamp in 't Panorama te schrijven aanraden? Dat kun je zeker want dat is oneindig makkelijk dan dit over de Etsclub was. De letters die je er onder zette zijn niet gelukkig gekozen. Ik schreef indertijd nogal eens als G.H.C.S. en schrijf je G.S. wat verwarring kan geven. Kun je er de volgenden keer geen G.F. van maken, dan denken ze dat 't de eerste keer een drukfout was. Die stommigheid van *Kaiser* mag je ook wel laten verbeteren. Zeg dan in dat Erratum tegelijk dat Tholen geen ets meer in 't album geven kon omdat hij, jammer genoeg, geen lid meer is. Ik wou de volgende week nog een afscheidje van 't Weekblad schrijven.

Je vraagt inlichtingen over verdere ressources. Als het aan de Koo gevraagd wordt, stuurt Pijzel wekelijks een zooi knipsels uit buitenlandsche kranten over kunst. Ik had daar nog al veel aan. Verder zal je bijna in de kroeg geen illustratie of krant kunnen opnemen of je vindt er iets in dat te gebruiken is. Dat gaat haast machinaal. Als je in Amsterdam woont, en vanzelf de kroeg wel bezoekt, kun je zonder moeite, door elken dag wat in een zakboekje over te schrijven, in plaats van één kolom, twee kolom 's weeks leveren, wat je inkomen van 't blad natuurlijk zou verdubbelen. Het leesmuseum zal je ook helpen. Het Atheneum is daar immers. Correspondenten had ik niet. Maar als je er werk van maakt kun je er natuurlijk maken. Laat Boeken aan van der Maarel of Bauer schrijven voor den Haag. Ook kon je goed iemand gebruiken die geregeld het Rijksmuseum bezoekt, daar is erg dikwijls wat van te vertellen. Uit Parijs zal Saar de Swart graag wat sturen. Ze zond mij catalogi.

En wat zal ik je zeggen van boeken? Een Handleiding tot het zich bekwamen in het schrijven van Aant. Schild. enz. is mij niet bekend. En wat helpt 't je ook of ik je een dozijn boeken noem van de groote moderne kunst-literatuur. Als je eens bij me komt wil je misschien van mijn kleinen voorraad wel eens wat meenemen. Als ik je met iets helpen kan, zooals je weet altijd graag

Groeten tt

JAN VETH

Ook Van Deyssel, inmiddels naar Bergen-op-Zoom vertrokken, waar hij een eenzaam leven leidde, werd ingelicht door Kloos. Uit dien brief blijkt de gewichtigheid die Kloos aan het geval hechtte. Daarom heb ik die rubriek in *De Amsterdammer* opgezocht. Ieder journalist is in staat zoo'n rubriek in elkaar te vertalen en te knippen, waarvoor hij, ruim gerekend, drie of vier uur noodig heeft, maar Kloos hing er een sluier van geheimzinnigheid over. Als men één van die ‘artikelen’, opgenomen in *De Nieuwe Gids* en geteekend G.T. *Schilderskritiek* jrg V, deel II blz. 331 e.v.), vergelijkt met een brief van Veth, die nog volgen zal, ziet men, dat Kloos niets anders heeft gedaan dan overschrijven met luttele wijzigingen! Maar nu zal men wellicht denken, dat niet Kloos, maar Veth het honorarium ont-

ving. Niets is minder waar. De quitantie, welke bewaard bleef, is door Kloos geteekend.

Om op de eenzaamheid van Van Deyssel terug te komen: de volgende brief van F.v.d. Goes aan Kloos zegt genoeg. (69 E 5)

[1 mei 1890]

Amice,

Maandag-ochtend vond ik een zeer alarmanten brief van Karel zijn vrouw, die nog het onaangename had van sedert Zaterdag-avond aan mijn bureau te zijn. Ik ben onmiddelijk op den trein gaan zitten en vond den toestand van Karels 'verstande', zoo schreef Cato, als van ouds, heel goed, maar met groote behoefte aan conversatie en opvroolijking. Ik ben gisteren-avond terug gekomen; bijzonderheden later.

- Wat zijt gij slecht op de hoogte van wat er gebeurt! Mij op I Mei te convoceeren tot een vergadering: Een Mei, de internationale demonstratiedag van de werklieden! Ik spreek (vermoedelijk) van-middag in Plancius, en zeker vanavond in ... Beverwijk/IJmuiden. -

Vrijdag ben ik disponibel, ook Maandag.-

tt

F.V.D.G.

Am 1 Mei 1890

Kompl. v. Karel!

De brief van Kloos aan Van Deyssel, welke 16 Juni gedateerd is, begint met de opsomming van een aantal boeken, dat Thijm ter recensie had gevraagd. Men krijgt den indruk uit de verdere mededeelingen, dat Kloos groote artikelen in het weekblad *De Amsterdammer* schreef. Toch is dit inderdaad niet het geval en wat het geheim betreft: Boeken, Van der Valk, Veth, Roland Holst en wellicht Van Eeden, wisten er van. Zoo diep was het geheim dus toch niet. Maar zooals het in den brief staat, lijkt het gewichtig[1]. Kloos vervolgt aldus: (Copieboek W.K.)

'Gedachten van Pascal heeft v. Eeden ter recensie sinds langen tijd. Wees dus zoo goed je hierover met hem te verstaan. Anton Mauve, daar heeft onze kunst-adviseur van gezegd, dat hij het te slecht vond om te prijzen en te goed om af te keuren, de etsen nl. Is het echter je bedoeling den heer Berckenhoff de waarheid te zeggen, dan geloof ik dat je meer stof zult vinden in zijn 2 artikelen in de O. Gids, waarvan ik je bij deze 1 Januari - 1 - April toezend. Wat Netscher betreft, ik wil je 't boek graag zenden, maar 't is nog minder dan het vorige. Het zou mij natuurlijk evenzeer ver-

1 Of is het iets kinderlijks in het wezen, van Kloos? Doorenbos heeft in een brief aan Van der Goes van 28 Maart 1884 (Dr C.G.L. Apeldoorn, blz. 284) geschreven: '*Kl.* blijft een kind. Ik heb niets tegen hem, maar slechts hope en hij hindert mij in de verste verte niet, en ik wensch hem een man'.

heugen, als tot vermeerderde bewondering dwingen, als je het phenomeen Netscher van een nieuwe zijde liet zien'.

[Kloos geeft dan zelf zijn oordeel over eenige der boeken en gaat aldus voort]:

'Hoe staat het toch met je groote studie over Emants en met je brochure over Jong Nederland?

'Ouwe en onvergetelijke jongen, ik ben op 't oogenblik in een penibelen toestand en zal helaas dit jaar waarschijnl mijn verlangen niet kunnen bevredigen, om jou en je lieve vrouw en je dartelen Jodocus te komen bezoeken. Ik zal je zeggen wat er is.

Sinds mijn komst uit Londen was mijn inkomen, door allerlei omstandigheden tot op 2/3 van het vroegere bedrag gereduceerd. Ik trad dadelijk in onderhandeling met de N.G., en vroeg om verhooging van salaris, en hield mij ondertusschen, tot nu toe staande door hulp van bloedverwanten en vrienden, voorschotten van de N.G. etc. Nu echter die ressources alle zijn opgehouden te vloeien, en nu de redactie van de N.G. ten tweeden male dus definitief heeft geweigerd mij eenige verhooging toe te staan, was mijn toestand zeker zeer zorgvol. Men gaf mij, ja, een verzekering voor honorariumsverhooging, maar die was onvoldoende en zou mij bij heel hard werken nog honger hebben laten lijden. En al ware zij voldoende geweest, dan had zij mij op dit oogenblik zelve niets gebaat. De bemiddelde en geposeerde heeren van De N.G. hebben nooit ondervonden, hoe haastig gebakerd een onbetaalde rekening wel kan zijn, en hoe onmiddellijk en niet tot later uit te stellen de pijnlijke werking is die een niet-aanwezig stuk vleesch op 's menschen humeur en verteringsorganen kan hebben. Enfin, die heeren (ik wil geen kwaad van ze spreken, want het zijn mijn beste vrienden, en ik twijfel niet of zij hebben mij in dit parket gebracht met de nobelste bedoelingen voor de kunst in 't algemeen en mijn persoon in 't bijzonder) die heeren door mij voortdurend toe te roepen: 'Schep nieuwe meesterstukken en wij zullen u f 20 per vel meer geven. Doet gij dat niet, dan hebt ge 't aan Uzelf te wijten, als gij nóg behoeftiger leven moet, dan indien gij die meesterstukken schept, die heeren zeg ik hebben mij zoo tot het uiterste gedreven door hun edele betoogen en praktische raadgevingen, dat ik, niet gaarne mij willende vestigen op een zolderkamer, zonder behoorlijk diner) mijne eerste schreden op 't gebied der journalistiek heb gezet. Ik ben geworden, kijk maar op, schilderkunst-criticus, d:i: beöordeelaar van schilderstukken, etsen, etc in een publiek orgaan. Maar hoe en waar en bij wie is *een geheim*. Want het gaat alles op naam van een ander, die zich voor den schrijver uitgeeft. Denk daar s.v.p. om. Ik moet nu maandelijks 1 ½ a 2 vel journalistiek leveren en houd dus zooal tijd, toch geen lust over om nog wat ernstigs te doen. Er gebeuren nu natuurlijk allerlei komieke voorvalletjes. Zoo is verleden week een stuk van me, waaraan ik werkelijk met veel liefde had gearbeid, geweigerd: 'omdat het niet goed genoeg geschreven was'. Enfin, ik heb in den laatsten tijd weer veel dieper in het leven leeren zien, en hoe meer je dat doet, hoe meer je op je eigen beenen gaat staan, hoe

luider je tegen die koude vriendelijkheid van je joviale en gemoedelijke medelevers inschreeuwt ‘Leve Ikzelf’. Adieu, beste jongen. Moge 't goedgaan. Ik moet uit.

tt

WILLEM KLOOS.

Het antwoord van Karel Thijm is geestig en raak, maar toont ook de onmacht, waarin hij in dien tijd verkeerde. (69 E 5)

Bergen-Op-Zoom, 21 Juni 1890 Hoek Wassenaer- en v. Hasselstr.

Amice,

De in je brief opgegeven boeken heb ik goed ontvangen, behalve no. 1-4 1890 van den Ouden Gids, die naar je schrijven in het pak hadden moeten zijn. Wees zoo goed mij het boek van Netscher ook maar te zenden, met Jeanne Fortuyn, dat je me toezegt, en, als je ze missen kunt, doe er dan ook nos. 8-12 bij van, den Ouden Gids 1889. Van Tak krijg ik dus De Meester en aan v.E. schrijf ik over Pascal. Als jij of iemant anders 't niet doet, kan ik ook over Multatulies brieven iets schrijven. Bij v. Laar heb ik ze ingezien en on-merkwaardig bevonden. Met Maurits zijn laatste boeken begin ik deze boekbeoordeelingen, de uitgever heeft ze mij gezonden. Heb-je ook een eenvoudige fransche diektionaire voor me, want ik woû iets vertalen. Met mijn studie over Emants en mijn brochure over jong-Nederl. staat het slecht; ik begin pas langzamerhand tot een rust-bazis van leven te-rug te komen, die mij werken mogelijk moet maken. Ik ben in 't algemeen dor, suf en lam en voort-durend getroebleerd door de noodzakelijkheid van maatschappij levens-daden te doen. Dineer ik niet bij mijn moeder, wat den heelen dag inneemt, dan gaat mijn vrouw op reis wat mij voor vier dagen beroerd maakt of wel ik ben in Antwerpen om gedeelten van mijn inboedel te gelde te maken wat een paar dagen inneemt, of ik heb 'ereis 'n paar dagen de koorts of mijn kamer moet behangen worden waardoor ik er niet zitten kan of ik ben bang dat er oorlog komt of ik krijg een brief van een schuldeischer of ik barst van de warmte om dat jaloeziën boven het bereik van mijn middelen zijn. Het beste wat ik nog doe is met het klein beetje weemoed waartoe ik nog in staat ben, een vriend te betreuren, die ik omstreeks 1885 verloren heb, een zekere K.J.L. Alberdingk Thijm, iemant dien ik zeer intiem kende, een buitengewoon mensch, die al tijd leefde met een wolk van verrukking om hem heen, die hem bevloerde, bezolderde (hoewel niet bez4oldigde) en omwandde; wien geen leed deerde daar hij een hooge Wetenschap van eigen heerlijkheid had en een immense zekerheid van toekomst, als een geopenden hemel voor hem, waar hij zoo maar in zoû stappen om er nooit weêr uit te gaan. Die man is dood, hij is eigenlijk veranderd in een sceptiesch lettré maar zonder gepassioneerden smaak. Ik

wist al lang, dat hij dood was, want sinds een jaar of vijf hoorde of zag ik hem niet meer; maar hij schijnt wel hoe langer hoe meer dood te gaan, want zelfs de herinnering aan hem sterft in mij. Als ik in de fyzionomie van mijn zoontje de zijne duidelijk herken tusschen-beye, dan denk ik wel eens zoo, dat hij misschien later in dat mannetje herleven en dan, doen zal wat hij meende te zullen doen toen ik hem kende.

Jouw geval, waarover je schrijft, is moeilijk, ja; ik kan er natuurlijk niets van zeggen, dat nieuw zoû zijn of waardoor ik niet belachlijk zoû zijn. Naar wat ik begrijp van je zjoernalistische bezigheden, laat je den heer Sebastiaan Senior, die al jaren lang op de plee zat, ten minste hij was niet in het gezelschap, weêr verschijnen. Ik zoû dat alles wel heel graâg lezen, maar het schijnt niet te gaan. En je werkt soms aan zoo een opstel met liefde; dan spijt het mij nog veel méer, dat ik van de lektuur er van verstoken moet blijven. Zie nog, dat je van de zomer eens overkomt. Ik zoû zoo graâg, maar ik kán niet, mijn uitnoodigingen meer princelijk en minder koffiehuishouderachtig maken.

Vaarwel. Net zoo als je anders een avond met mij alleen zou praten, geef mij zoo nu en dan een uur van geëpistoleer, als bloemen voor de vensters van mijn levensgevoel.

t.t. KAREL ALB. THIJM.

Uit den volgenden brief van Veth kunnen we lezen hoe Kloos aan zijn nieuws en zelfs, zooals ik schreef, aan zijn artikelen kwam (69 E 5):

Bussum 24 Juni '90

Amice,

Ik zal aan juffr. Fles schrijven en jou berichten als ik antwoord van haar heb. Toch geloof ik niet dat het veel zal baten. Ik redeneer namelijk bij nader inzien: als er in dat stuk over W. en W[1] iets is dat de Koo mishaagt (dat zijn zoo van die dingen waar wij moeielijk in komen) is er veel meer kans dat het aan Boissevain mishaagt. Bovendien geloof ik niet, onder ons gezegd, dat de positie van juffr Fles aan het Handelsblad op het oogenblik heel sterk is. Maar we kunnen probeeren.

Ik heb aan de Koo geschreven, dat hij naar mijn meening den berichtjes-gever van het Weekblad voor veel minder mans houdt dan hij is! Wie weet of dat voor 't vervolg ook nog niet wat helpt[2].

Zou je misschien dat over W. en W. en iets over Leiden, niet voor de Varia van de volgende N.G. kunnen reserveeren?

Hierachter nog wat berichtjes

tt

JAN VETH

1 N. van der Waay en E.S. Witkamp, *Dante op het doek* (Zie *De N.G.* jrg. V deel II, blz. 328 e.v.)

2 Dit schijnt de notitie *Dante op het doek* te zijn die door De Koo geweigerd werd, waarover Kloos aan Van Deyssel heeft geschreven.

Zou je niet aan Witsen kunnen schrijven of die je af en toe wat uit Londen stuurt, en aan Derkinderen uit den Bosch en aan Kamerlingh Onnes uit Leiden? Zoo kan je toch heel wat bij elkaar krijgen.

[aan den achterkant]

Het schijnt een zware grief te zijn tegen de schilderkritiek van heden dat zij veelal door schilders geschreven wordt. Een zonderlinge grief zou men zeggen. Want ligt het niet voor de hand dat schilders over schilderkunst evenals literatoren over literatuur, filosofen over filosofie en politici over politiek spreken? Met lieden die, het rationeeler zouden vinden wanneer politici over schilderkunst literatoren over politiek, filosofen over literatuur en schilders over filosofie schreven, met zulke lieden valt dunkt ons niet te redeneeren.

Maar men vraagt na kennisname van zulke nieuwe bezwaren onwillekeurig: wie schreven er dan vroeger altijd kritiek? En bij een onderzoek daarnaar willen wij niet vervallen in dezelfde fout van hen die voortdurend razen tegen de ‘woeste bende’ en de ‘bandeloozen’, zonder ooit iemand van de kalme mannen der meer wijsgeerige kritiek nader aan te duiden. Wij wenschen man en paard te zoeken. En dan bevinden wij dat de *meest gelezen* vertegenwoordigers der uitstervende kritiek ten onzent waren de Heeren Gram en van der Kellen. En van deze heeren weet iedereen wel dat zij geen schilders waren, maar is het ook bekend dat beide heeren bepaald behoorden tot de klasse van hen, die men op afdoende gronden *mislukte* schilders noemt? omdat zij het vak lieten varen om elders eenig heenkomen te zoeken.

En zouden nu door iemand ter wereld *mislukte* schilders voor zooveel competenter tot het beoordeelen van schilderijen gehouden worden dan niet-mislukten?[1]

1 Een soort ‘plagiaat’ pleegde Kloos ten opzichte van Van Eeden. Deze had een stuk van Jan Hofker (Delang) ter beoordeeling voor *De Nieuwe Gids*. Zijn oordeel zond hij 12 Jan. '90 aan Kloos (69 E 5):
‘Ik vind het ding van Hofker heel goed - Er behoeft eigenlijk niets uitgelaten. Alleen de interpunctie is zoo gebrekkig dat er niet wijs uit te worden is. Ook moet hij een duidelijke scheiding maken - door een stippellijn b.v. - tusschen realiteit en visioen. Het is heel fljn en heel bizonder - met mooie stukjes er in - b.v. Daatje langs den trottoir band. Een àl te scharrelachtig eindje (- “want als je er ferm op wou zoenen” - ba!) moet er uitgelaten, dunkt me. Ook zijn er verder op expressies die ik bepaald leelijk vind.
'Trouwens het apprecieeren van dit werk kost mij altijd een overwinning op mijzelven - omdat ik Hofker zoo'n verschrikkelijke burgerjongen vind - een knappe, fljngevoelige burgerjongen - maar die zich toch nooit boven zijn naai-meisjes atmosfeer weet te verheffen. Want die schildering van Adèle (Deeltje nogal) die dan wat meer dan een naai-meisje zal zijn is finaal mislukt.
“Ze kan echter moeielijk weg gelaten worden”.
Kloos geeft dan dit antwoord aan Hofker op 21 Jan. 1890 (Copieboek N.G. 14):
'Hierbij uw copie met twee proeven. Een daarvan is door mij gelezen en ik heb hier en daar een fout verbeterd en een opmerking gezet. Op twee plaatsen een vraagteeken, omdat ik het niet begrijp. Ik zou willen u voorstellen telkens als de realiteit terugkomt, die te scheiden van de verbeelding door een interlinie en een streep, en de meisjesfiguren onderling door een enkele interlinie, tot gemak van den lezer. Ook heb ik mij veroorloofd borsten in boezem te veranderen: ik weet dat dit onjuist is, maar borsten is te ruw voor het lieve publiek.
'Ik vind overigens uw stuk heel mooi, met de interpunctie verzoek ik u echter nauwlettend te zijn, daar het niet alle lezers gemakkelijke lectuur zal toeschijnen’.
Het antwoord van Hofker is ook bewaard. Hij schreef 25 Januari (69 E 5): ‘Ik had weinig noodig te veranderen. Ik ben met de interpunktie nog-al willekeurig gebleven. Zoo zet ik tusschen twee bijv. naamw. die 'n zelfstandig vooraf gaan soms 'n komma, soms niet en wel niet als 't tweede inniger aan 't zelfst. naamw. hangt, zoo dat 't ten opzichte van 't eerste met 't zelfst. naamw. een geheel vormt b.v. een rijke roode doek en om meer dergelijke redenen. Dan plaats ik op de ë van blijë, nabijë en dergelijke de tittels om de toonlooze e lostemaken, wat me voorkomt in zulke kwijnend-gezegde stukken welluidender te zijn, hoewel de grammatikale analogie er tegen opkomt, schrijven we toch snijënd enz’. [.....]
Deze brieven slaan op *Een verbeelding* (*De N.G.*, jrg V, deel I 1890, blz. 293 e.v.). De interlinies en strepen zijn aangebracht. ‘Want als je daar ferm op zou zoenen’ is blijven staan en ‘borsten’

Te Brussel heeft een verkooping plaats gehad van een belangrijke collectie etsen van Félicien Rops die voor nogal hooge prijzen gingen. Er waren ook enkele teekeningen bij. Voor 700 francs ging een van deze. De etsen gingen meest tusschen de 30 en 40 francs.

A propos: Ik houd Francesco toch voor Gram. Zou je daarom ook niet goed vinden als hij het bovenstaande maar eens te slikken kreeg?
J.V.

De medewerking van Kloos aan het weekblad heeft overigens niet lang geduurd. Aan Veth schreef hij 20 Februari: ‘ 't Is wel vervelend, maar ik moet er wel voor uitkomen, dat het met de kolom niet schijnt te gaan. Ik heb het nu tweemaal geprobeerd, maar 't is mij godsonmogelijk gebreken om werk te leveren als ondergeschikte collaborateur van jou en onder toezicht van Dr. Pijzel. Ik zeg je, 't is mij physisch onmogelijk. Je zou mij even goed kunnen verzoeken mijn balcon door mijn keelgat te jagen. Als de Koo verstandiger was geweest in den beginne en mij een beetje mijn gang had laten, gaan, dan was er misschien met jouw en anderer hulp een redelijk verslaggever uit me gegroeid. Maar nu - 't gaat niet, 't gaat heusch niet.

En Boeken alleen - die kan het niet. Hij mist b:v: allen takt om berichten te kiezen. Enfin - ik vind het heel verdrietig, maar ik geloof dat G.T. het deksel op zijn neus krijgt’.

Veth heeft hierop gereageerd. Op welke wijze kunnen we eenigszins zien uit het antwoord van Kloos, dat 24 Februari geschreven werd. ‘Ik heb mijn brief meer letterlijk bedoeld, dan jij hem schijnt op te vatten. Ik vind inderdaad, dat het absoluut niet meer gaat met het Weekblad, ook al zou jij niet meêdoen. Dat jij je ermeê bemoeid hebt, zal er wel toe bijgedragen hebben om mijn oogen te openen, maar is niet de oorzaak van mijn besluit. Nu zou het misschien goed zijn, dat jij aan de Koo schreeft, dat het uit is: misschien heb je wel iemand anders die wil. Zou Dutour niet genegen zijn, b:v:? Of Karsen?’. (Beide Copieboek W.K.).

Op deze wijze is dus de medewerking geëindigd. Het eerste artikel over de portefeuille der Nederlandsche Etsclub, gesigneerd G.S., werd 8 Juni 1890 geplaatst; daarna volgden, aanvankelijk vrij regelmatig, wekelijksche

is ‘boezem’ geworden, evenals in de boek-uitgave van 1906. Zelf gebruikte Kloos wel ‘borsten’ in zijn in den vierden jaargang I, 1889, blz. 272 geplaatste gedicht *Toen ik de rozen opnam*.

bijdragen, die later onregelmatig verschenen en 15 Februari 1891 ophielden. Daarmee werd de journalistieke loopbaan van Kloos besloten. In het blad van 8 Maart 1891 is de rubriek weer met een V. gesigneerd. Nog één brief in het Copieboek W.K. heeft op deze zaak betrekking en bewijst hoeveel personen met het ‘geheim’ bekend waren. Dit briefje van 14 Maart 1891 is gericht aan R.N. Roland Holst te Heerde, aan wien Kloos berichtte: ‘Vergeef mij dat ik u nog niet antwoordde. Veth heeft de rubriek Aanteekeningen weer overgenomen. Dus heb ik hem het versje ter hand gesteld’.

XV De ‘boedelscheiding’ en een nieuw conflict

Tot een der kleingeestigste episoden in de verhouding tusschen Kloos en Verwey behoort de ‘boedelscheiding’. Toch kan men er de karakters van beide dichters door leeren kennen en constateeren hoe ver boven Kloos, als mensch, Verwey staat. De eerste doet niets dan kleingeestig prikkelen, de ander blijft kalm en waardig. Om dit duidelijk te illustreeren zal ik de brieven afdrukken van beide correspondenten, zoodat men zich een beeld kan vormen van hun mentaliteit. Het grootst aantal brieven is natuurlijk van Kloos, welke zich voor het meerendeel in het Copieboek W.K. bevinden, het kleinst van Verwey, waarvan Kloos een aantal vernietigd schijnt te hebben. Uit het boek van Uyldert heb ik reeds eenige malen brieven van Kloos daarover geciteerd. Kloos schakelde anderen in o.a. Tak - wat Verwey ook deed - en mevrouw Witsen - Van Vloten, om zijn boeken enz. terug te krijgen. De brieven behoeven geen toelichting, ze spreken voor zichzelf.

Strijd om de eigendommen.

- De correspondentie over de ‘boedelscheiding’ heeft lang geduurd. Eerst vraagt Kloos het portret van Verwey terug, door Witsen geschilderd. Verwey bericht aan Kloos d.d. 5 Sept. '89, dat hij het kan laten halen ‘ 't staat klaar’. (69 E 4)

Voor het huwelijk van Verwey heeft Kloos hem op 12 Februari 1890 geschreven. In het Copieboek van De N.G. (69 E 14) vond ik den volgenden brief:

Amsterdam, 12 Februari 1890. JanvdHeydenstraat 259

Amice,

Voordat gij naar een andere plaats vertrekt en in een nieuwe omgeving zult komen, zult gij vermoedelijk wel uwe papieren nazien.

Vriendelijk verzoek ik u nu

1°. alles wat (op mij betrekking heeft of)[1] door mij geschreven is, onder die papieren, aan mij te doen toekomen. Mij dunkt dat is niet meer dan billijk, en het minste, wat ik, na al het gebeurde vragen kan.

1 De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn doorgeschrapt.

2°. ik weet zeker dat er nog pakjes met papieren van de N.G. bij u zijn, die ik successievelijk, in 't najaar van '88 bij u heb gedeponeerd. O.a. brieven van verschillende menschen aan Buitendijk. Zoudt gij mij die willen teruggeven? Zij zijn u van geen nut en dienen mij ter completeering van het archief.

3°. vermoed ik, dat evenals gij boeken van u bij de mijne hebt gepakt en naar v.d. Goes gezonden (b:v: een Keats en een Real Lord Byron) er ook nog wel boeken van mij bij u zullen liggen. Ook die wenschte ik gaarne terug te hebben: B:v: een Poot in 3 deelen en een Swaanenburgh's Parnas.

4°. zou ik gaarne van u terug ontvangen, een zilveren zak-inktkokertje, dat ik u in vroeger dagen eens gegeven heb, en dat door u sinds lang niet meer werd gebruikt. Er zijn voor mij familieherinneringen aan. Ik ben natuurlijk van mijn kant bereid om, in ruil voor deze uwe diensten, zooveel mogelijk dergelijke wenschen van u in te willigen.

Den Heer
tt
Albert Verwey
WILLEM KLOOS

Uit het antwoord van Verwey blijkt zijn redelijke houding in deze quaestie (69 E 5, evenals de volgende brieven):

Rozengracht 57 Amst^m 19 febr. 90

Lees Museum
Amsterdam
Amice,

Aan je verzoeken zal ik met genoegen voldoen. Mijn brieven zijn nu verpakt en ik heb geen tijd ze na te zien, maar in April zal ik er de jouwe van dien heelen tijd uitzoeken en je sturen. Veel zullen 't niet zijn, want we correspondeerden zelden[1].

Aan papieren liggen op 't oogenblik voor de hand: een oud cahier met notulen, een pakje kaartjes, een paar cahiers met Grieksch. De Buitendijksche brieven meen ik zeker te weten dat ik een jaar geleden aan Goes gaf. Is dat niet het geval dan komen ze vanzelf terecht en stuur ik ze je.

Met de boeken gaat het moeielijker. Onze boeken zijn van jaren her door over en weer geven, ruilen, samen koopen, voor elkaar koopen, zoo door elkaar geraakt dat het onmogelijk is precies te zeggen wat van jou en wat van mij hoort. Toen ik daarom de jouwe bij Goes bracht heb ik er een slag in geslagen en de boeken die ik dacht dat jij beter kon gebruiken dan ik, jou toegevoegd, andere die me geschikter voor mij leken - en daar is wat Hollandsche literatuur onder, - aan mij gehouden. Een in alle opzichten juiste splitsing houd ik ook nu nog voor onmogelijk. En ik wou je voorstellen

1 Aangezien Uyldert in zijn boek over Verwey tal van brieven van Kloos citeert, mogen we aannemen, dat Verwey ten slotte niet aan het verzoek heeft voldaan of de brieven eerst heeft gecopieerd.

inplaats van die te probeeren, mij op te geven, in-eens, of nu en dan, welke boeken jij nog graag uit de bij mij aanwezige hebben wilt, dan zal ik ze je, als ik ze niet brood-noodig heb, met genoegen doen toekomen. Heb jij er die je meent dat *ik* beter gebruiken kan, dan stuur je me die wel eens terug. Zoo kun je ook doen met brieven, waarop ik geen aanspraak maak, maar waarvan je wel stuurt wat je kwijt wil zijn.

Het zak inktkokertje wordt opgepoetst en je krijgt het met de papieren, deze week of de volgende. Dan krijg je meteen nog wat boeken, die al lang klaar lagen, een Heeren: Middeleeuwsche Latijnsche Letteren, geloof ik - een Van Deyssel: Een Liefde.

Groetend
tt
ALBERT VERWEY

Met Tak is Verwey goede vrienden en hij hoopt dat deze integere figuur een brug zal kunnen slaan om de verbinding met *De Nieuwe Gids* weder te herstellen, wat uit onderstaand schrijven blijkt:

Napoli 14 Mrt '90

Amice Tak,

Je brief van kort voor mijn trouwen heeft me heel veel pleizier gedaan. Dat je het redacteurschap in de N.G. hebt aangenomen vind ik gelukkig, in alle opzichten, d.w.z. voor jou, voor het tijdschrift en voor mij. Voor jou, want nu heb je het tijdschrift; voor het tijdschrift, want nu heeft het jou; voor mij, want door jou is het mogelijk dat het tijdschrift en ik langer bij elkaar blijven.

Mijn betrekking toch tot de redactie is op 't oogenblik nog al zeurig. Op een oogenblik dat ik acht vel in een jaar wou beloven, heeft ze mij gedwongen voor vier in een half jaar te contracteeren. Ik wist dat 't niet gaan zou, en 't ging niet al deed ik er mijn best voor. Nu is 't kontrakt verbroken, de redactie natuurlijk niet vroolijk, en ik minder dan ooit geneigd me op te houden met het kleingeestig gehaspel, waarvan ik gedurende het laatste jaar de dupe ben geweest.

Als ik weer thuis ben hoop ik je gauw eens bij me te zien. Als iets in staat is den naargeestigen indruk uit me weg te nemen, dien ik van mijn betrekking tot de N. Gids heb overgehouden, dan is het die eerlijkheid en welmeenendheid, die ik gewoon ben in jou te waardeeren.

De table d'hôte wacht me. Ik groet je hartelijk
tt
ALBERT VERWEY

Mijn vrouw verzoekt me je haar groeten over te brengen in afwachting van de kennismaking.

P.S. Bizonder verstandig vond ik je voorwaarde. Zoo'n aanleiding moest er zijn om Goes te nopen tot het regelen van de zaken. Ik denk dat hij er zelf blij om is.

Uit een brief van Verwey d.d. 13 Mei '90 aan Tak blijkt, dat deze een bezoek zal brengen aan Villa Nova.

In het Copieboek W.K. staat dan de volgende brief, welke weer direct op de 'boedelscheiding' betrekking heeft. Hij staat tusschen brieven van 12 en 22 Augustus in.

Amsterdam, Aug. 1890
JanvdHeydenstraat 259.
Amice,

Hierbij doe ik U toekomen een pakket boeken, die ik onder de mijne vond, en die niet aan mij maar aan U toebehooren.

Verder u herinnerende aan mijn laatste schrijven aan U en uw antwoord daarop, verstout ik mij U de volgende verzoeken te doen, die ik hoop, dat gij wel zoo goed zult willen zijn om in te willigen.

1°. mij (ongefrankeerd) toe te zenden òf voor mij beschikbaar te stellen.

a°. het portret door den heer Witsen naar U geschilderd. De heer W. wilde dit werk van zijne hand gaarne terug hebben, nu de eigenaar, schrijver dezes, er afstand van heeft gedaan.

b°. de makkelijke stoel, die ik indertijd voor mijn gebruik op uwe kamer op de Rozengracht had laten brengen. Ik ben zeer aan dien stoel gehecht, daar ik hem 10 jaar gehad heb, en voor u is hij toch als elk ander meubel. In geval gij hem intusschen mocht hebben laten repareeren, zal ik daarvan natuurlijk de kosten dragen.

c°. De volgende boeken, die zonder eenigen twijfel mijn persoonlijk eigendom zijn en die gij bij het inpakken vergeten hebt:

1°. Hartmann. Philosophie des Unbewussten.
2. Vondels Taal deel I.
3 Swaenenburgh. Parnas (Absievelijk werd daarvoor laatst een boek van Huygens gestuurd, dat hierbij gaat).
4. Du jardin Les Hantises.
5 Starter Friesche lusthof.
6. v. Vloten. De van Harens.
7. Ook mis ik verscheidene afleveringen van mijn exemplaar van de O. Gids, vooral in het jaar '88. Zoudt gij zoo goed willen zijn, eens onder uwe boeken willen kijken, of zij daar ook zijn. Mijn exemplaar is nu zoo leelijk geschonden.

2°. alle brieven en verdere papieren, die gij van mij mocht kunnen vinden. Hetzelfde voor U te doen is mij tot mijn spijt onmogelijk, daar ik alles, wat

ik van u had, tegelijk met een groot deel mijner eigene papieren, in Nov. '88 kort voor ik het land verliet, heb vernietigd[1].

Met beleefde groeten aan Mevrouw Verwey
Uw tot wederdienst bereiden
WILLEM KLOOS.
Den Heer Albert Verwey.
Noordwijk-binnen.

Daarop volgde deze brief, eveneens uit het Copieboek W.K.:

Amsterdam, 22 Aug. '90 JvdHeydenstr 259.

Amice,

In mijn vorig schrijven verzuimde ik nog U het volgende te melden:

Ik vermis ook de blijspelen van Frederik van Eeden, die ik U indertijd geleend heb. De meesten zijn van eigenhandige inschriften van den auteur aan mij voorzien.

Verder een stuk of drie deeltjes van de uitgaven der Shelley-society, in groene kaften.

Verder zou ik gaarne van U vernemen, of het presentexemplaar voor de N.G. van Brederoo's Werken in uw bezit is. Want *ik* heb de 2 laatstverschenen afleveringen ervan en zou U die dan toesturen.

Ten slotte ben ik verlangend, zoo spoedig mogelijk van U te vernemen, of ik een bijdrage van u kan verwachten voor onze aflevering van 1 October a.s.

tt
KLOOS.

Het antwoord van Verwey heb ik niet gevonden, maar Kloos heeft in een brief aan Van Eeden van 9 September 1890 daarover geschreven. (F.v.E. museum):

'Wat Verwey bezielt, weet ik niet, of liever ik weet het wel: ik vermoed dat hij heel boos is op de N.G. Op mijn herhaalde vraag of hij iets voor de afl. had (doelende op die brieven van B.H. aan v. VI.) antwoordt hij eindelijk letterlijk het volgende: "Schrijf me wat jullie graag door me besproken hadt. Ik weet hier te weinig wat actueel is, dan dat ik zoo maar iets sturen kan". Is dat nu niet om uit je vel te springen?'

Aan Verwey schreef Kloos dit ongedateerde epistel, dat afgedrukt is in het Copieboek W.K. nà brieven van 5 September en vóór den brief van 9 September aan Van Eeden:

1 Het kan natuurlijk zijn, dat deze mededeeling voor Verwey aanleiding is geweest de brieven van Kloos te behouden. Overigens is Kloos in de war wat zijn vertrek naar Londen betreft.

Amice,

Mijne bedoeling, zooals gij trouwens weet, was *deze*: gij hadt aan v.d.G. beloofd de U uitbetaalde f 200, van dat contract met ons, te restitueeren door afstand van de copie van brieven van B.H. aan v. Vl., met die uwer aanteekeningen erbij. Iets *actueels* wordt dus van u *niet* verlangd. Maar ik zou gaarne weten hoe dat met die toegezegde copie staat[1].

Wat 'het overige' betreft: ik kan u natuurlijk moeielijk beletten mijn wettig eigendom: boeken, stoel, portret etc achterwege te houden, maar een eerlijk man zou dan toch ten minste de reden dier achterhouding er bij gevoegd hebben. Ik verlang uitdrukkelijk, dat gij mij alsnog, zonder uitvluchtjes, een definitief antwoord op mijne twee eenvoudige en rechtmatige vragen geeft.

tt

KLOOS

Daarna wendde Kloos zich tot Verweys vrouw via mevrouw B. Witsen-Van Vloten. Aan de laatste schreef hij, evenals de volgende brief Copieboek W.K.:

Amsterdam, 17 Sept '91 Jan vdHeydenstr. 259

Waarde Betsy.

Zou je mij een groeten dienst willen bewijzen, die je weinig moeite kost? Doe dan s.v.p. ingesloten brief aan Kitty op de post en *voeg er een paar woorden van instemming bij*.

De geschiedenis leer je uit den brief zelve kennen. Ik doe je dit verzoek, omdat ik bang ben, dat Kitty den brief anders niet ontvangt of niet serieus genoeg opneemt[2].

Vele groeten van

WILLEM KLOOS.

De brief aan Mevrouw Verwey luidt aldus:

Amsterdam, 17 September 1890 JanvdHeydenstraat 259

Geachte Mevrouw,

Ik waag het een beroep te doen op uwe mij vroeger geblekene en misschien niet geheel en al weggenomene welwillendheid jegens mij, en in alle gevallen op uw gevoel van recht.

1 Volgens Uyldert zou Van der Goes Verwey o.a. in November aangekondigd hebben de brieven van Huet aan Van Vloten, waarmede Verwey toen doende was, te publicceren in *De Nieuwe Gids*. (blz. 304) De datum klopt niet. Verwey schreef er inderdaad, volgens Uyldert, een nooit gebruikte inleiding voor. Later gaf Verwey de brieven uit in *De XXe Eeuw* van Juli en Augustus 1902 met een andere inleiding. De notulen van 25 Mei 1890 melden, dat 'de heer Verwey laat weten, dat hij van plan is, een verzameling brieven van Huet aan v. Vloten voor het tijdschrift uit te geven en met aanteekeningen te voorzien'.

2 Het is mij natuurlijk niet bekend of Mevrouw Witsen aan dat verzoek heeft voldaan.

Zooals u weet, heeft de goede verhouding tusschen uw man en eenige zijner vroegere vrienden, waaronder ik zelf, opgehouden te bestaan. Sinds dien tijd heb ik slechts een sporadische correspondentie over zaken gevoerd met den heer Verwey. Sinds een half jaar o.a. ben ik in onderhandeling met uw man over eenige voorwerpen mij toebehoorende, en die nog onder zijne berusting zijn, boeken, etc. Nadat ik nu, kort geleden, wat ik nog van hèm had, aan uw man had teruggestuurd, vroeg ik om een definitief antwoord op *mijn* verzoek. Ik kreeg toen het bescheid: ‘Op 't overige later’. Ik heb daarop geantwoord met een ónheusche briefkaart, waarvoor ik *U*, Mevrouw, mijne welgemeende excuses aanbied.

Maar is het niet, inderdaad, om zijn geduld te verliezen, als men na een half jaar lang over een zaak gecorrespondeerd te hebben, ten slotte op een ernstig verzoek om definitieve beslissing tot antwoord bekomt: ‘Op 't overige later’.?

Mijn verzoek is toch zoo eenvoudig en rechtmatig. Ik verlang niets meer, dan dat uw man zich de geringe moeite getroost om de bedoelde voorwerpen bij elkander te zetten en te mijner beschikking te stellen. Dan zal ik ze door een kruier op de plaats zelf laten afhalen.

De catalogus dier voorwerpen is als volgt:

1 Het portret van uw man, geschilderd door Willem Witsen (door den schilder terug verlangd).
2. een stoel (zwart hout en matten).
3. eenige portretten (Mr. de Vries, Mr Paap, Dr. Doorenbos (3 stuks) etc, in het album van uw man).
4. Hartmann, Philosophie des Unbewussten.
5 Vondels Taal door v. Helten deel I.
6 Swaanenburghs Parnas.
7 Dujardin Les Hantises.
8 Starter. Friesche Lusthof.
9. Werken der v. Harens door v. Vloten.
10. Eenige afleveringen van den O. Gids.

Vele dezer voorwerpen zijn mij zeer lief, omdat ik ze lange jaren in bezit heb gehad. Ik heb ze gekocht, toen uw man nog een kleine jongen was en een kiel droeg.

Zou u nu niet door uw invloed kunnen bewerken, Mevrouw, dat uw man eens ernst met deze zaak maakte, en ik in de gelegenheid werd gesteld mijn wettig eigendom terug te erlangen? Als U die goedheid wildet hebben, zou ik mij ten zeerste aan u verplicht te achten.

In afwachting, heb ik de eer te zijn,
hoogachtend
Uw dw dnr.
WILLEM KLOOS.
Aan Mevr. K. Verwey-van Vloten.

De bemiddelaar Tak ontving 10 November 1890 (69 E 5) een brief van Verwey, welke ook over de voorschotten handelt. ‘Zooeven heb ik je zending ontvangen’, schrijft Verwey. ‘In antwoord op de rekening verwijs ik naar mijn vorige schrijven. Alleen wist ik toen niet dat ze zóó foutief zou zijn. Goes schrijf ik voorloopig niets. Dat wordt, dunkt me, eerst noodig als op de rekening een vordering volgt’. Verder deelt hij mede, dat hij na zijn proza-studies aan het schrijven van verzen was gegaan. ‘Dat doe ik nu nog’.[1]

‘Tot Huet kom ik stellig wel terug. Maar later. Is er kans de brieven te krijgen; vooral van Pierson? Ik zou me niet willen opwerpen als uitgever; maar is Pierson genegen mij vriendschappelijk, wat hij heeft, te leenen, dan vind ik dat heel pleizierig en zou ik lust hebben er iets meê te doen als de brieven Van Potgieter uit zijn. Als je hier komt spreken we daar nog wel over.

'De medewerking aan 't tijdschrift heb ik voor onbepaalden tijd opgegeven. Ik schreef 't Goes indertijd. Kloos heeft me die meêwerking voor zoolang hij secretaris is, feitelijk onmogelijk gemaakt. Ik zal nu maar wachten tot het tij keert’.[2]

Den 12en November had een redactievergadering van *De Nieuwe Gids* plaats, waar Tak den hierboven geciteerden brief van Verwey voorlas. Over een debat hierover vermelden de notulen niets.

Inmiddels schijnt Tak zijn hulp aangeboden te hebben aan Klooss, want in het Nieuwe Gids-archief bevindt zich een brief van 18 November '90, waarin de dichter schrijft: ‘Ik ben eenige dagen ziek geweest en kon niets doen. Nu weêr aan de betere hand, haast ik mij aan uw vriendelijk aanbod te voldoen, en zend U hierbij een lijst van de boeken, etc die Verwey nog van mij heeft. Ik hoop dat het nog niet te laat is’. En in een naschrift: ‘Gij moet er bij weten, dat Verwey een geheel jaar lang al mijn inboedel bij zich in huis heeft gehad. Vandaar, voor de helft, die verwarring’.

Tak heeft alle (?) brieven later teruggegeven, zoodat dit het origineele schrijven van Kloos is (69 E 5), maar de lijst is er niet bij. Deze staat, mèt den brief, in het Copieboek W.K. en is nu uitgebreid tot 13 nummers. ‘Er is nog meer, maar daar kan ik op dit oogenblik mijn notities niet over vinden: als ik dit echter, zij het slechts ten deele terug krijg, ben ik al tevreden’., staat onder de lijst.

Uit de notulen blijkt, dat 24 November weer een vergadering is gehouden,

1 In het artikel *Kloos en Verwey* (*De Stem* Nov. 1937) schreef Van der Goes: ‘In November '90 had Verwey over zijn plan met zekere gedichten mij geschreven in verband met mijn vraag of hij ze niet voor ons tijdschrift kon bestemmen. “Dat”, antwoordde hij, “zal niet van mij afhangen: hoe zal ik daarin schrijven zoolang Kloos secretaris is?”’

2 In het Nieuwe Gids-archief is een brief van Verwey bewaard, waarop in den linker bovenhoek met potlood geschreven is ‘Aan Tak’. Deze brief is echter ongedateerd en het komt mij voor, dat hij geschreven moet zijn na het bezoek van Tak aan Verwey, dus in de tweede helft van November (69 E 5).
‘Ik heb van gister’, schrijft Verwey, ‘de pleizierigste herinneringen en zie ongeduldig den uitslag van je pogingen te gemoet. Haast je intusschen niet en bedenk dat Kloos zijn vijandelijke houding in den grond er eene van zelfbehoud is’. Met potlood, in het handschrift van Verwey, volgt dan nog dit naschrift: ‘Goes heb ik zoo even geschreven’.

waarin deze mededeeling: ‘De heer Verwey heeft toch aan v.d.G. geschreven, dat hij zich alles niet meer zoo herinnerde, en of Goes eens bij hem komen wou met wat opgaven, om samen den boel na te gaan’.

Eindelijk waren Kloos en Verwey 17 December 1890 tot overeenstemming gekomen. In het Copieboek W.K. staat een zeer uitvoerige brief.

Amice,

Onze wederzijdsche vriend Tak heeft mij uw brief laten lezen, en ik ben blij nu gehoord te hebben, hoe gij over mijn verzoek om teruggave denkt. Laten wij nu niet twisten over de vraag wie de eigenlijke eigenaar is. Mijn opvatting van de zaak was, dat alleen die boeken u toebehoorden, waarin ik had gezet Aan A.V. of zoo iets. Zoo zijn b:v: Augustines Confessiones, Goethe, Shelley, etc, etc, zonder eenigen twijfel uw onvervreemdbaar eigendom.

Maar over de boeken, door mij opgegeven, zijt gij een andere opinie toegedaan dan ik: volgens u zijn zij de uwe, en gij wilt ze mij wel cadeau doen, zooals gij schrijft, maar niet teruggeven. Daar het mij niet om een iuridische oplossing der kwestie, en ook niet om de luttele waarde van die boeken te doen is, maar om de boeken zelf, waarvan de meeste blijkens inschrift, al mijn eigendom waren voor ik u kende, en ik ben er aan gehecht - zoo wil ik gaarne als gij het permitteert die boeken van u ten geschenke ontvangen en dat geschenk met genoegen aanvaarden als een blijk van uwe goede gezindheid jegens mij.

Ik krijg dus van u cadeau, zooals gij belooft

1. Hartmann Philosophie des Unbewussten.
2. Swaanenburg's ‘Parnas’
3. Van Vloten. De van Harens.
4. Junius Lettera 2 dln
5. Mackenzie The Man of Feeling.
6 Bacon. Essays.
7. Starters Friesche Lusthof.
8 Dujardin. De Hantises

waarvoor ik u bij voorbaat mijn welgemeenden dank betuig en ik krijg van u terug

Vondel's Taal I
Afll Oude Gids
Blijspelen van v. Eeden en fotografieën
Daarin zijn wij het dus eens geworden.
Maar nu de dubieuse punten.

Gij vergist u, als ik mij zoo mag uitdrukken, wat dien Dryden betreft. Niet dit boek toch hebt gij met Shakespeare gekocht, maar een Pope in die gele Dicks' editie. Waarschijnlijk staat het jaartal (1879) er in. Dien Shakespeare, waarvan gij spreekt, heb ik onlangs aan v. Deyssel gegeven, omdat de druk voor mijn oogen te klein was. Verlangt gij 't, dan zal ik hem weeromvragen of u een ander exemplaar sturen. Ook dien Dryden zou ik

gaarne hebben, alweêr niet om de waarde (f 2.30), maar omdat het een der boeken is, dien ik in mijn eersten studententijd van mijn spaarpenningen kocht.

Wat het portret aangaat, dan vroeg ik voor den schilder terug, zooals ik u meldde. Wilt gij wachten tot hij zelf u het verzoek doet, dat is mij om 't even.

Dien stoel, ja, daar ben ik nog het meeste aan gehecht van alles. Het was het eerste voorwerp, dat ik kocht, toen ik 1 September 1879 op kamers ging wonen. En ik had hem bij u laten brengen voor mijn gebruik, zooals gij u herinneren zult: want gij zelf hadt een makkelijken stoel. Zou ik die dus *als een speciale gunst* van u mogen cadeau krijgen? Gij zoudt mij daar inderdaad een bijzonder genoegen meê doen.

In die briefkaart was ik wat ruw; dat vergeeft gij mij wel, nietwaar? Ik ben; zooals gij weet, een driftkop.

Het spijt mij te vernemen, dat uw tegenwoordige reden van niet-medewerking in de N.G. te wijten is aan mijne kroniek over uwe ‘Gedichten’. Laat u daardoor toch niet afschrikken: ik kan toch niet anders schrijven dan ik meen? En hebt gij niet dezelfde vrijheid van schrijven over mij, die ik mij over u veroorloof? Doe weêr eens wat, stuur weêr eens wat.

Met beleefde groeten aan Mevrouw Verwey

tt

WILLEM KLOOS

Den Heer Albert Verwey.

En nu komt in een brief van Kloos aan Tak zijn karakter duidelijk tot uitdrukking. Ook is het teekenend, dat de brief van Verwey aan Tak, waarop Kloos in het vorig schrijven heeft geantwoord, in het dossier ontbreekt. De origineele brief van Kloos is in het Nieuwe Gids-archief aanwezig (69 E 5) en is ook afgedrukt in het Copieboek W.K. Het epistel luidt, met weglating van de citaten uit zijn eigen brief:

18 Dec 1890 JanvdHeyden 259

Amice,

Ik heb Verwey gisteren een (vriendelijken) brief geschreven, waarvan het goed is, dat gij de volgende voornaamste zinsneden weet, als hij morgen in Bussum komt.

Ik dacht dan, toen gij weg waart, nog eens over de zaak na, en las zeer aandachtig zijn brief aan u, die mij een poosje zeer boos maakte èn door den heftigen toon en door de onjuistheden. Het eenige, wat ik weet, is dat hij voortdurend boeken van mij leende, omdat mijn bibliotheekje beter voorzien was dan het zijne; en ook dat mijn geheele inboedel een jaar lang bij hem gedeponeerd is geweest, waardoor ook allerlei voorwerpen zijn zoek geraakt, een stel zakdoeken, inktkoker etc, etc, hetgeen ik wijt aan zijn slordigheid ten deele, en aan zijn hebberigheid.

Ik haal dit laatste aan, om te laten zien, dat het geval een algemeen verschijnsel is, geen toevalligheid.

Ik was dan boos, maar begreep gauw dat ik daarmeê mijn boeken nooit terug zou krijgen. Toen lieb ik gedaan wat al even in me opkwam, toen je er nog was: ik heb hem zonder eenige verstoordheid over zijn brief te toonen, geschreven dat ‘onze wederzijdsche vriend Tak' mij dien had laten lezen, en dat ik nu blij was te weten, hoe hij over de zaak dacht’. [Hier volgen eenige citaten uit den vorigen brief]. Het slot luidde:

‘Vindt ge 't goed zoo? Ik geloof dat ik ditmaal zeer praktisch ben geweest. Want nu krijg ik òf mijn boeken terug, òf het blijkt dat Verwey ons voor den gek houd’.

Tak berichtte Kloos op 20 December, dat Verwey daar den vorigen dag was geweest ‘en begon dadelijk met mij uwen brief te laten lezen, die mij zeer vermaakte en een toonbeeld is van epistolaire zelfbeheersching. Die boekenquaestie komt dus terecht; maar nu de stoel! Op dat punt zijt gij nog geen van beiden tot toegeven geneigd, naar ik meen. V. wilde mij over dat meubel de verdere onderhandelingen toevertrouwen, maar ik heb dit vriendelijk afgewezen: Hij zal u nu zelf wel antwoorden, denk ik’. (69 E 5) Het vervolg van den brief citeerde ik reeds bij de behandeling over de reactie op Kloos' kroniek aan de *Verzamelde Gedichten* van Verwey gewijd.

Toen de boeken in het bezit van Kloos waren gekomen, volgde een minzame brief aan Verwey op 22 Dec. (Copieboek W.K.):

[22 dec. 1890]

Amice,

Zooeven ontving ik de boeken. Zij kostten 45 cents, die zoudt gij mij nu eigenlijk óók cadeau moeten doen. Maar dát is nu maar een grapje. Ik dank u integendeel zeer ernstig voor uw aardig kerst-geschenk en beloof u, dat ik altijd aan u denken zal, als ik ernaar kijk.

Dien stoel, houdt gij dien nu maar, als vriendelijk aandenken, als hij er toch anders uitziet als voorheen.

Gisteren kreeg ik van onzen vriend Tak een brief, nog al lang zoo, over dat gij u beklaagd zoudt hebben over uwe geisoleerdheid en onzekerheid wát in de literatuur te doen. Ook dat gij nog al gebukt gingt onder mijn ongunstig oordeel over uw laatste werk. Ik kreeg den indruk uit zijn schrijven, dat hij vond, dat ik daar iets aan moest doen. Daarop heb ik geantwoord, dat ik u gaarne met mijn advies en voorlichting van dienst zou zijn, waar gij die mocht meenen te behoeven, hetgeen ik bij deze ook u doe weten. Ofschoon ik niet van plan ben, ooit weder een ongunstig oordeel te schrijven over eventueel werk van u dat ik slecht mocht vinden, omdat het onnoodig is, zoodat gij gerust uwe in portefeuille berustende verzen zult kunnen publiceeren, zonder bang behoeven te zijn voor mijne kritiek, zoo ben ik toch altijd bereid uw werk vóóraf in handen te nemen en u mijn opinie te zeggen.

Ofschoon ik niet geloof, ondanks alles wat ik van Tak hoor, dat gij naar

die opinie erg verlangend zijt, meen ik toch verplicht te zijn U dit te schrijven en blijf
na beleefde groeten aan Mevrouw Verwey.
tt
WILLEM KLOOS
Den Heer Albert Verwey

Dat Verwey gevoelig was voor deze betuigingen van Kloos kan men lezen in een brief van 23 December aan Tak (69 E 5): ‘Van Kloos kreeg ik vanochtend een brief over die boeken en zoo zijn we 't nu eens. We mogen je wel dankbaar zijn voor je tusschenkomst; want 't is aardig zooals we de laatste week, al is 't dan met weerszijds de vermakelijkste hoewel aandoenlijkste kapriolen elkaar genaderd zijn.

Van Kloos laatste brief onthoud ik vooral de vriendelijkheid en in antwoord stuur ik hem vandaag een paar versjes als N.G.-bijdrage’. Deze bijdrage was *Neuriing*, opgenomen in jaargang VI, 1891 deel I, blz. 462 e.v.

Twee bundels.

- De schijnvrede tusschen Kloos en Verwey heeft slechts kort geduurd. Men weet, dat de financieele regeling met Verwey nog steeds niet getroffen was. Blijkens de notulen van *De Nieuwe Gids* is daar in de vergadering van 29 Januari 1891 over gesproken. Ik lees daar: ‘Er wordt besloten, dat de heer Verwey een honorarium van f. 75 zal genieten, totdat de betaalde f 200 van het contract zouden voldaan zijn, daarna f 50 per vel. 'Verder, dat hem een vordezing zal gezonden worden, en dat er eenige formaliteiten zullen plaats hebben, wegens het in de plaats komen van Tak voor Verwey als eigenaar. Er moet een acte worden gemaakt tusschen de vier tegenwoordige redacteuren-eigenaars. Ook moet het contract met Verwey worden hernieuwd’.

Op 8, 9 of 10 Maart zou weer een redactievergadering gehouden worden en voor dien tijd beloofde Van der Goes met Verwey de zaak van de schuld te bespreken.

Inmiddels had Verwey, die zijn werk gaarne publiceeren wilde en zeer zeker ook de financieele quaestie wenschte af te wikkelen, aan Kloos voor het April-nummer 52 bladzijden ruimte gevraagd voor een bundel verzen. Deze briefkaart moet 10 Februari gekomen zijn, maar heb ik niet gevonden, wèl is in het Copieboek W.K. de volgende brief aan Verwey afgedrukt:

Amsterdam, 10 Februari 1891 JanvdHeydenstraat 259

Amice,

52 bladzijden is heel veel, een derde der aflevering. Wij nemen een te groote verantwoordelijkheid op ons, zooveel plaats toe te zeggen aan copy die wij niet hebben gezien, terwijl wij niet weten, wat andere copy, die

onmiddellijke plaatsing vordert, nog komen kan in die zes weken. Zou het dus niet beter zijn, dat gij eerst uwe copie zondt, dan kan de vergadering daarvan kennis nemen en zet gij uw voorstel meer klem en werkelijkheidskracht bij. Ik raad u dit aan, om tijd uit te winnen, want ik denk zoo, dat de vergadering (Vrijdag of Zaterdag a.s.) in dien geest zal antwoorden. Zend mij dus vóór dien tijd uwe bijdrage, dan zal ik uwe zaak voordragen.

Ofschoon ik mij ook dit keer, evenals de vorige, van letterkundig advies aan de redactie geheel denk te onthouden, kon het toch gebeuren dat gij uwe bijdrage liever aan v.d. Goes zendt. Wenscht gij zulks, dan is mij dat ook goed.

Ik veroorloof mij u en Mevrouw Verwey geluk te wenschen met de geboorte uwer dochter.

tt

WILLEM KLOOS.

Den Heer Albert Verwey.

Kloos is geobsedeerd door dezen bundel. Hij licht Tak in op 11 Februari over Verweys briefkaart en wat hij hem geantwoord heeft. Aan Arij Prins schrijft hij er ook over op den zelfden dag (Copieboek W.K.): 'Die verzen van Verwey - ja, dat is niet veel bijzonders: 't is het oude:

‘Hef aan, mijn lier en laat uw zangstem vloeien’ waar de oude verzenmakers, vooral Bilderdijk zoo knap mee konden goochelen, dat ze 't tot lange lappen gerijmel wisten uit te rekken, zonder dat ze iets anders hadden gezegd, dan dat ze zingen zouden gaan. Zoo doet ook Verwey hier niets anders dan verzekeren dat hij verzen gaat maken, en daar is dan het vers meê uit. Maar hij doet het, naar den tijd waarin hij leeft, op een eenigszins beschaafdere en fijnere manier.

‘Ik heb niet veel fiducie in hem. Hij heeft nu 52 blz. verzen klaar, die hij in eens in de N.G. wil zetten. Maar ik heb hem beduid dat wij ze eerst moesten zien, voor we plaatsing konden beloven. Want verbeeld je dat er een aflevering zou uitkomen, met ruim drie vel van dat verdomde geklets er in! Wij hebben *dit* maar alleen opgenomen om hem niet af te schrikken, als hij soms eens wat beters mocht hebben’[1].

Op 13 Februari bericht Kloos aan Tak, dat hij van Verwey nog geen antwoord kreeg. De laatste schreef aan Tak, die natuurlijk van alles op de hoogte was, d.d. 17 Februari: ‘Weet je dat ik Kloos 52 blz in het Aprilnummer gevraagd heb? Maar hij schrijft dat het niet zeker is dat jullie behoefte hebben en wou dat ik eerst maar stuurde. Maar ik vind 't vervelend sturen als ik niet een beetje weet of er plaats is. Als jullie noodig hebt weet je nu in elk geval dat je bij me terecht kan’.

Aan den binnenkant heeft Tak genoteerd uit zijn antwoord van 20 Februari: ‘Waarom zendt gij uwe copy toch niet aan Kloos? 52 pag., d.i. een derde van de aflevering, kunnen wij toch maar niet zoo tot uwe dispositie stellen’.

1 Dit slaat op *Neuriing*.

Verwey heeft hierop een antwoord aan Tak gestuurd, waar Kloos ‘erg nieuwsgierig’ naar is. Tak heeft het ter lezing gezonden, maar ook dit document ontbreekt in het Nieuwe-Gids archief. Kloos bedankte Tak d.d. 21 Februari (69 E 6):

[21 feb. 1891]

Amice,
Briefje van Verwey in dank ontvangen en gaat hierbij terug. Ik maak er uit op, dat hij de N.G. zaken heelemaal verkeerd inziet, een gevolg van dat hij er zoo lang uit is, en het vroeger zoo heel anders was. Ik zend hem deze post een vriendelijk schrijven, waar hij, hoop ik, op reageeren zal.

Dat ‘vriendelijk schrijven’ staat in het Copieboek W.K. en luidt:

Amsterdam, 21 Februari '91 JanvdHeydenstr. 259.

Amice,
Zooals gij uit Tak's antwoord aan u zult opgemaakt hebben, had ik geen ongelijk, toen ik, op de bedoeling der vergadering vooruitloopend, u aanried uwe copy maar vast aan mij of v.d. Goes te zenden, net zoo als onze andere medewerkers ook doen. Inderdaad, wat hebt gij er aan, om zoo dwars te zijn en met uw kop recht tegen alles in te gaan? Denkt gij dan dat wij v. Deyssel of Gorter, als zij een voorstel als het uwe deden, niet hetzelfde zouden geantwoord hebben?
Israëls vertelde mij, dat gij u bij hem beklaagd hadt, dat gij zoo tégengewerkt wordt. Wat haalt gij u toch in het hoofd! Daar is niemand op het oogenblik die u tegenwerkt dan gijzelf. Als gij ten minste voortgaat te doen zooals gij doet. Wilt gij weten wat de letterlijke woorden van Tak waren over uw briefje, vóór dat ik het gelezen had? Hij zeide: ‘Ik begrijp 't niet. Verwey draait om de zaken heen. 't Is net of hij mij suggereeren wil’.
Gij ziet, dat ik heel oprecht, misschien àl te oprecht tegen u ben. Maar mijn eigen leven heeft mij geleerd, dat men met absoluut goede trouw, zelfs tot ridicuul wordens toe, ten slotte toch het beste deel in deze wereld verkrijgt. Laat U dan ook niet door Uzelf wijsmaken, dat ik kwade bedoelingen tegen u heb. En - ja, laat ik maar eens geheel naakt voor u gaan staan, om uwe taal te spreken - ik voel zeer zeker geene genegenheid voor u, maar ik heb ook geen neiging, wat ik ook vroeger moge gewild hebben, om u kwaad te doen. Ik beschouw u op een gelijk plan als Delang, Buysse en andere menschen die ik niet ken, en die ik alleen vind: nuttige medewerkers van de N.G. Vat mij nu niet verkeerd op. Ik bedoel hiermeê niet een vergelijking te maken tusschen úw talent en het hunne, ik wil alleen verduidelijken de onpersoonlijkheid mijner gevoelens jegens u. Wat ik u dus bidden mag: handel zoo eenvoudig en natuurlijk mogelijk en onderwerp u aan de

regelen, waar wij allemaal voor bukken moeten. Wat dacht gij dan: *ik* zit natuurlijk het naaste bij 't vuur, maar als ik zelf eens 52 pagina's copy mocht hebben, dat ik die er dan maar zóó inzetten zou? Ik zou ze natuurlijk eerst aan de vergadering voorleggen, om te weten, of die het goedvind. Waarom dan in godsnaam, zouden wij met U een uitzondering maken? Zend mij dus uwe copie, en bons camerades, en laat de zaak verder uit zijn.

v.d. Goes komt eerstdaags bij u, om over die vordering van f 700 te spreken. Ik interesseer mij erg voor de zaak, en om u mijn goede bedoelingen te doen blijken, geef ik hier een paar opmerkingen ten beste, die door úw hoofd misschien ook al zijn gegaan. 1° In die vordering is hoogstwaarschijnlijk begrepen een bedrag van 4 x f 25 = f 100, die ik genoten heb van u van 1 Nov '88 tot 1 Februari '89. Dat is natuurlijk een particuliere schuld van mij aan u, door mij later af te doen. 2° Hebt gij buiten al de geboekte posten om, die te zamen dat bedrag uitmaken, de f 500[1] terug ontvangen, die gij in den zomer van '88 aan v.d. Goes hebt geleend?

Met beleefde groeten aan Mevrouw Verwey.

tt

WILLEM KLOOS

Den Heer Albert Verwey

De brieven volgden elkaar snel op. Kloos heeft 23 Februari zoowel aan Verwey als aan Tak geschreven. Daar de copie aan Tak in kleinigheden afwijkt van den in het Copieboek W.K. afgedrukten brief aan Verwey, heb ik mij aan de laatste lezing gehouden. De brief aan Tak (69 E 6 evenals de volgende) luidt:

Amsterdam 23 Februari 1891 JanvdHeydenstr 259

Amice,

Ik ontvang zoo even een briefkaart van Verwey, die ik hierbij overschrijf:

'Ik bedoel niet een belofte van kopie te plaatsen, die jullie niet gezien hebt.

Ik bedoel of er voor die kopie, - gesteld dat jullie ze aannaamt - ruimte is in het Aprilnummer. Zoo ja, dan stuur ik ze, zoo niet dan houd ik ze nog wat. Je brief is goedgemeend maar valt in 't water van je misvatting. Antwoord me nu gauw even. Tak schrijf ik eender'.

Ik heb hierop geantwoord:

'Vergeef mij, dat ik u verkeerd begrepen heb. *Als wij uwe copie aannemen, is er natuurlijk ruimte voor in het April-nummer*.

Gij schreeft aan Tak, dat gij 't vervelend vindt copie te sturen, zonder 'de zekerheid te hebben, dat zij aangenomen werd. Ziedaar de oorzaak 'mijner misvatting. Stuur nu uwe copie en alles in in orde. Met vriendelijke 'en beleefde groeten aan Uwe vrouw

tt

WILLEM KLOOS'

Den Heer A. Verwey.

1 In den brief van 26 Febr. 1890 van Kloos aan Tak is sprake van 600 gulden.

Ik stuur u deze afschriften ter controle. Verwey schijnt U anders te schrijven dan hij *mij* doet, en het is daarom goed, dat gij van alles op de hoogte zijt.
Vriendschappelijk
tt
WILLEM KLOOS'.

De volgende briefkaart, afgestempeld 23 Febr. 91, richtte Verwey aan Tak:

[23 feb. 1891]

Amice,
Hoe kom jullie er toch aan? Ik heb niet gevraagd of jullie kopie wil plaatsen die ie niet gezien hebt; maar of er voor die kopij - namelijk als jullie ze zult aannemen - plaats in de Aprilafl. zijn zou. Anders, wou ik zeggen, wacht ik nog wat met sturen. Dat heeft me nu van Kloos een uiterst welmeenenden en uiterst deftigen brief op mijn hals gehaald en van jou een goedig-blamende terechtwijzing. En een simpel, ja, neen, of waarschijnlijk wel of niet is maar niet te bekomen. Nu, ik heb Kl. ook ingelicht. Gooi de schuld maar op mij en geloof me
tt
ALB. V.

Hieruit blijkt, dat het wantrouwen, dat Kloos tegen Verwey koesterde, ongegrond was. De redacteur-secretaris heeft dien bundel kort daarop ontvangen, gelezen en naar den drukker Clausen gezonden. Zijn oordeel is niet ongunstig, want aan Van Eeden berichtte hij 25 Februari (Copieboek W.K.):

[25 feb. 1891]

Beste Free,

Ik heb heden ongeveer 3 vel copie van Verwey naar Clausen gebracht: ik ben vóór de plaatsing en jullie zullen er dus wel niet tegen zijn. Lang niet alles is mooi, maar er zijn eenige superbe bladzijden bij en over het geheel is het niet zoo verdoemelijk slecht als de Idyllen: b:v: Zeg dit s.v.p. met mijn groeten aan Tak: ik zal je een proef laten sturen en hem ook.
Vele groeten
van
tt
WILLEM.

Ik ben blij dat we den boel niet behoeven te weigeren: dat zou me een herrie geweest zijn!

Het is zeef te betreuren, dat de volgende brief van Kloos aan Verwey niet in het Copieboek is afgedrukt. De pagineering in dat boek loopt daar regelmatig door, zoodat er geen bladzijde is uitgescheurd. Als men bedenkt,

dat het oordeel van Kloos op 25 Februari over dien bundel, die *De Dingen* heet, niet ongunstig en hij vóór de plaatsing geporteerd was, dan is wel zeer plotseling een keer gekomen in zijn oordeel, want reeds op 26 Februari vind ik in het Copieboek W.K. den volgenden brief aan Verwey, waaraan het ‘zeer opgewonden’ schrijven moet zijn voorafgegaan. Hier volgt dus de brief van 26 Februari 1891:

[26 feb. 1891]

Amice,

Mijn brief was zeer opgewonden: schrijf dat toe aan de verbazing door uwe onverwachte verklaringen ten mijnen opzichte opgewekt. Laat ik de zaak nu wat kalmer bekijken.

Kijk eens: wat gij ooit tegen mij misdreven mocht hebben in mijn oogen, daar ben ik al lang overheen: ik kan het zelfs zegenen, daar het mij een bron geworden is van volkomen rust van hoofd en hart. Alleen had ik nog twee grieven tegen u: de *manier* waarop gij tegen mij gedaan hebt, en dat gij mijne verzen beantwoord hebt met Van het Leven. Het laatste hebt gij goedgemaakt door uw gedrag te desavoueeren; ik zeg u daar dank voor en de zaak is nu uit de wereld: ik wenschte slechts dat gij mijn vrienden pok in dit désaveu had kunnen betrekken!

Het eerste echter is door niets uit te wisschen en is oorzaak dat ik in plaats van u blindelings te gelooven voortaan, zooals vroeger, ik altijd uwe woorden en daden zal overwegen en u nooit meer mijn volle vertrouwen schenken kan. Doch daar onze verhoudingen in ons verdere leven wel uitsluitend litteraire zullen blijven is dat een zaak die u noch mij veel moeite zal geven.

Maar laat ik nu zeggen wat ik tegen uw gedicht heb, waarom ik het om praktische redenen minder geschikt oordeel [?] voor de N.G. Ten eerste, die drie regelen, vind ik, kunnen tijdens mijn leven nooit gepubliceerd worden, omdat ik er te veel onaangenaamheden door zou krijgen.

Maar dan niet geschikt voor de N.G. acht ik ook die regels over het knechtje's boodschappen doen. Behalve dat ik het klein gezien vind in vergelijking van de rest, want waarom zeidet gij dan niet eenvoudig: ‘Ik verdom je, doe 't zelf’, in plaats van te doen, zooals je gedaan hebt, zouden die regels mij praktischen last veroorzaken, waarover ik nu niet verder uitweiden kan, doch die je scherpzinnigheid wel begrijpen zal, zonder dat ik het zeg.

Verder die passage over mijn vrienden, die kan ik plaatsen alleen als je 't verzoek inwilligt om ook die twee sonnetten van Boeken tegen jou in de afl. op te nemen. De billijkheid gebiedt dat als jij wat mijn vrienden doen, uitscheldt, het publiek tegelijkertijd in de gelegenheid is, om te zien, wat die vrienden dan wel hebben uitgevoerd.

Ten laatste de plaatsen waar je over je vrouw spreekt. Op het oogenblik zijn de oogen van de menschen nog al op mij gevestigd, door v. Deyssel's

loftuiting[1]: ik heb daar verscheiden bewijzen van ontvangen, en nu vind ik het vervelend dat er een nieuw incident van onzen strijd openbaar wordt gemaakt, dat veel stof tot praten zal geven. In een bundel, later, is dat natuurlijk anders.

Kunt ge in deze bezwaren treden en ze verhelpen dan reik ik u gaarne de hand eener welwillende verzoening toe.

Met 1 Oct. denken wij om de maand te verschijnen. Ik reken dan zeer op uwe hulp, ook als boekbeoordeelaar. Hierover later meer.

Groetend.

tt

WILLEM KLOOS.

Beschouw mijn vorigen brief dan
maar als een lyrische uiting van
een psychische krisis van mij.

Den Heer Albert Verwey.

Dan ontbreken in het Copieboek W.K. drie pagina's, wat ook blijkt uit den volgenden brief van Kloos aan Verwey, die een dag later, dus 27 Februari, is gedateerd. Ook veel brieven van Verwey zijn niet in het N.G. archief aanwezig. Het is natuurlijk mogelijk, dat daar copieën van bestaan, die dan in het Verwey-archief moeten berusten. Uyldert schrijft betrekkelijk weinig over deze nieuwe controverse en in het artikel van F. van der Goes zijn de belangrijkste brieven slechts gedeeltelijk afgedrukt. Toch is het conflict van belang voor de litteratuur, daar het twee tot nog toe onuitgegeven bundels van Verwey betreft: *De Dingen* en *Feiten*.

Hoe druk de correspondentie voor Kloos was, blijkt uit een ongedateerden brief van hem aan een ongenoemde, (vermoedelijk Gorter) waarin hij schrijft, dat hij ‘soms 8 brieven per dag’ aan Verwey schreef. (Copieboek W.K.).

1 Hoe Kloos ingenomen was met den lof van Van Deyssel (Zie: *De Nieuwe Gids*, jrg. VI. deel I, blz. 422 e.v.), kan men duidelijk lezen uit dezen beminnelijken brief van 4 Februari 1891 (Copieboek W.K.): ‘Sta mij toe even lucht te geven aan wat hoe meer en meer over mij komt. Toen ik je boekbeoordeelingen las in copy, en ook later toen ik ze corrigeerde was ik teveel met mijn eigen dingsigheden en druktetjes bezig, om er heelemaal in op te gaan. Maar toen ik gisteren avond, zonder zorg bij mijn lampje zittend, de heele verzameling overlas, heb ik eerst precies kunnen voelen hóe het was. Ik vind je om te stelen en niet meer terug te brengen.

De minzame woorden, die je over mij wildet publiceeren, voelde ik ná al mijn tobben als een chartreuse, na een diner in de Volksgaarkeuken gebruikt. Ik zal er maar rond voor uitkomen, als ik wat anders zei, zou je me toch niet gelooven, je hebt mijn ijdelheid enorm veel pleizier gedaan. Ik vind mijn verzen zelf ook heel mooi en nu ben ik gelukkig dat jij dat zoo hebt gezegd.
Ik schijn nu heel naïef, maar ik verzeker je dat mijn woorden zeer bestudeerd zijn. Ik was zeer verlegen, ik wist niet wat te zeggen, en toen heb ik na veel op en neerloopens maar besloten om maar heelemaal te zeggen zooals het was. Dat is de eenige manier om na zoo iets, wat te repliceeren, en toch geen gek figuur te slaan’.

Amice,

Ik ontving zoo even je briefje, en zal nu niet over de hoofdkwestie schrijven, omdat gij mijn twee verdere brieven nog niet ontvangen hebt. Die ‘entente’. hebt gij mij 2 jaar geleden al voorgesteld, zegt gij. Ja, maar toen kon het niet, dat begrijpt gij zelf wel. De emotie, waarin ik toen verkeerde door uw toedoen, maakte elk kalm overleg onmogelijk. Eerst moest ik mijn rust en mijn zelfstandigheid herwinnen. En dat gaat niet in veertien dagen. Eerst heb ik de zaken objectief moeten leeren beschouwen, inzien dat het zoo *moest*, al kan ik niet ontkennen, dat gij een beetje ronder-uit met me te werk hadt kunnen te kunnen. Maar dat tot daaraantoe. Ik was al een heel domme dupe, en had wat beter uit eigen oogen moeten zien.

Die vrienden, daar heb ik daarna u alweêr over geschreven. Wat gij nu schrijft schijnt mij een uitvlucht. Dat zijn natuurlijk de lieden die u hun vriendschap hebben opgezegd, om vele redenen, die ik niet alien weet. Van 't Leven heeft er zeker veel toe bijgedragen. Men kan inderdaad moeilijk van de menschen verlangen, dat zij hem, die hen zóó toespreekt, nog vriendelijk zullen aankijken. Maar niemand heeft u iets gedaan. Gij spreekt in uw vers van ‘schaden, smaden’. Dat is een spel uwer fantasie. Daarom spijt het mij, zooals ik u schreef: dat gij uwe ‘amnestie’, om eens te schertsen, niet tot een algemeene hebt gemaakt.

Dat gij verder u tegen niemand dan de redactie beklaagd hebt, welk beklag ik trouwens zeer natuurlijk vind, is onjuist, naar ik zeker meen te weten. Gij hebt met Israels een dag in Amsterdam doorgebracht, en u bij hem beklaagd over die briefkaart. Gij hebt ook tegen hem gezegd, dat demensch-Kloos intact bleef, maar dat het-Dier-Kloos hoe langer hoe meer aan het zinken was. Ik zeg dit niet om 't u te verwijten: ik vind het heel vergefelijk dat gij u van tijd tot tijd een beetje geporteerd tegen mij gevoeld hebt; gij hadt u niet te beklagen over mijne vriendelijkheid. Ik zeg het maar om U te laten weten, dat gij u vergist. O a loopen zooveel geruchten zonder grond! Een staaltje: toen gij pas getrouwd waart, kwam mij het gerucht ter ooren, dat Albert Verwey elken nacht in de Nes zat! Ik lachte en dacht dat *ik* dat wel zou moeten zijn. Zeker, ik heb een tijd van groote losbandigheid gehad: ik heb mijn nachten in de Nes en elders doorgebracht, maar ik heb gezien dat ook dát ijdel was, en heb mij in mijzelf geretireerd met een paar vrienden, waar ik op áán kan, om meê te praten, als ik niet werk. Ik ben nooit zoo vief als secretaris geweest (iets, wat gij tegen Israels in twijfel meende te moeten trekken) de redactie is over mij tevreden en ik heb mij een beetje een positie als literator gecreëerd, zoover mijn zwakke krachten dit toelieten, die ik hoop met verstand en zorg te cultiveeren.

Waarom schrijf ik dit alles eigenlijk? Ik weet het niet, ik denk om u vertrouwen in mij te doen stellen, en onjuiste voorstellingen bij u weg te nemen.

Zooals gij indertijd de ‘Boekbeöordeelingen’ hebt gecreëerd, die ouder traditie nog doorgaat, ofschoon niet zoo geregeld als ik dat wel wenschen

zou, heb ik nu een rubriek 'Nieuwste Fransche letteren'[1] op touw gezet; ik heb mij daartoe in verbinding gesteld, met eenige Fransche letterkundigen en uitgevers, en dat loopt uitstekend: men is nu voorkomend voor mij, en met 1 April verschijnt mijn eerste stuk. Tegen dat wij om de maand uitkomen, ik hoop 1 Oct. (schreef ik u dit niet?) zou het zaak zijn een dergelijke Duitsche en Engelsche rubriek ook te maken (die dan geregeld moeten verschijnen op bepaalde tijden). Misschien gevoelt gij u opgewekt om hieraan meê te doen. Het zou net een werkje voor u zijn zoo'n heele rubriek (b:v:de Engelsche) zelfstandig te redigeeren. Maar gij moet maar zien waar gij lust aan hebt. Dat vindt zich wel.

Ik weet niet of Tak u geschreven heeft dat uw honorarium is bepaald op f 75 per vel, totdat die f 200 zijn afgedaan, en verder f 50, net als ik. v. Deyssel krijgt f 40. Wij zijn er dus het beste aantoe. Gij ziet, dat wij u niet beknibbelen en in alles het goede met u voorhebben. Geef gij nu van uw kant ook wat toe: zóó is het leven

Vriendschappelijk

WILLEM KLOOS.

De volgende brief in het Copieboek W.K. is 1 Maart gedateerd en moet een antwoord zijn op een brief van Verwey.

[1 maart 1891]

Amice,

De zaak is duidelijk. Gij wilt niet wijken en ik ook niet. Er staan dus hier twee willen tegenover elkander. Wie van ons moet nu toegeven, zóó dat de zaak afloopt in ons beider belang én in dat van de N.G. Want daar streven wij beiden toch naar, niet waar?

Kijk nu: de vraag loopt ten slotte over: of het publiceeren van die drie verzen nuttig of schadelijk voor mij is. Welnu, wie heeft daarover, na alle discussiën, te oordeelen, *gij* of *ik*? Ik natuurlijk. Ik weet, zooals van zelf spreekt het beste wat goed voor mij is, zooals gij dat voor uzelf weet. *Ik* vind nu, dat het schadelijk voor mij is, als gij die drie regels publiceert. Dát staat dus vast, en nu alles wat gij er tegen in voert mij niet van het tegendeel heeft kunnen overtuigen, moet gij daarin berusten. Het staat U natuurlijk vrij daarna te handelen, naar uw welgevallen. Doch als gij werkelijk mijn belang, ná het uwe, en dat van de N.G. op 't oog hebt, waaraan ik niet twijfel, dan hebt gij met dat feit rekening te houden.

Het komt er dus op aan, welk belang het zwaarste weegt. Wat is nu erger (dat gij die drie regels van u onderdrukt, *dus*, omdat gij zelf vindt dat het gedicht zonder die regels geen raison heeft, het geheele gedicht), of dat gij, naar mijn overtuiging, die gij respecteeren moet, handelt tegen mijn belang

1 De rubriek, waarover Kloos aan tal van menschen schreef, zoo gewichtig vond hij het, is overigens slechts eenmaal verschenen. (*De Nieuwe Gids*, jrg. VI, II, blz. 75 e.v.) Ook in dezen brief aan Verwey kon hij er niet over zwijgen.

en dat van de N.G., waarover ik als mijzelf zijnd en als redacteur alleen te oordeelen heb.

Geeft gij toe die kleinigheid, dan is alles in de beste harmonie; staat gij op uw stuk, dan komt er een heirleger van onaangenaamheden en moeielijkheden, want ik sta op *mijn* stuk.

Antwoord dus ronduit: Wat wilt gij? Oorlog of vrede? Ik weet in beide gevallen wat ik te doen lieb. *Ik* wil vrede; beslis gij nu van uw kant voor u zelf wat gij wilt.

Vriendschappelijk
tt
WILLEM KLOOS.
Den Heer Albert Verwey.

P.S. Ik *sta* niet op onderdrukking van het *geheele* gedicht: dat bedoel ik niet, ik zeg dat maar, omdat gij het gezegd hebt, dat zonder die drie regels het geheel niet kon gepubliceerd worden: ik wil maar zeggen, dat die drie regels er uit *moeten*: over de rest kunnen we dan amicaal verder doorpraten. Ik zal, zeer zeker, bereid bevonden worden, om aan uwe wenschen over de andere punten zooveel mogelijk te gemoet te komen.

Twee dagen later volgde weer een antwoord op een brief van Verwey. Hoewel wij dat antwoord niet kennen, kunnen we uit den brief van Kloos duidelijk opmaken, dat Verwey zijn bundel *De Dingen* heeft teruggenomen en een nieuwe *Feiten* heeft aangeboden. Ook kunnen wij uit de brieven van Kloos en het artikel van F. v.d. Goes *Kloos en Verwey* in *De Stem* van November 1937 concludeeren, dat deze redacteur van *De Nieuwe Gids* buiten de quaestie werd gelaten. Pas half Maart trad Van der Goes voor Verwey op. Kloos schrijft Verwey (Copieboek W.K.):

[3 Maart 1891]

Amice,

Wat zijt gij toch een zonderling mensch. Gij antwoordt nooit direct op wat ik beweer of verzoek. Als ik u de hand der verzoening aanbied, wat toch zeker, na al het gebeurde, een nieuw evenement kan genoemd worden, dan antwoordt gij boe noch ba, en als ik u eindelijk, uw indirectheid moede, het voorstel doe: ‘Oorlog of Vrede’, dan gaat gij mij opeens toespreken ‘als vrind’.

‘Als vrind’ juist, - zoo mag *ik* u dus verder ook toespreken en als vrind vraag ik u mij iets te verklaren wat ik niet begrijp. Ik verzocht u, uit een gedicht van u weg te laten drie walgelijk-vieze regels, om er nu maar voor uit te komen, - en gij antwoordt mij dat gij dat wel zoudt willen doen, als gij niet in de toekomst telkens en telkens weer op dat zelfde onderwerp dacht terug te komen, in uwe verzen. Als antwoord op mijn zeer eng omschreven verzoek, heeft deze verklaring alleen waarde, indien gij wilt zeggen, dat gij in 't vervolg telkens en telkens weer denkt terug te komen op het

onderwerp van die 3 verzen, in uw werk. Dat zal me dan een fraaie literatuur worden, inderdaad! Heel stichtelijk. Trouwens, iets wat gijzelf een ‘miswas’ noemt kan nooit iets met mooie sentimenten of goede poëzie te maken hebben. Weet gij door een nieuwe subtiliteit hierin overeenstemming te brengen? Dan zal ik uwe knapheid noch meer bewonderen dan ik nu doe. Inderdaad vous êtes très fort. Enfin, ik zal nu maar afwachten.

Een anderen bundel, zegt gij, en die nóg grooter is? Dat vind ik een uitstekend idee. Stuur dien maar eens gauw, beste jongen. Maar als redacteur, die voor zijn tijdschrift moet zorgen, denk ik: beter één vogel in de hand, dan tien in de lucht.

Ondertusschen zijn uwe verzen bezig gezet te worden, en dat kost ons geld. Ik hoop dus dat gij niet al te lang met overschrijven zult wachten. Want wij hebben toch al veel verliezen geleden.

Vriendschappelijk
tt
WILLEM KLOOS

P.S. Kijk, kijk: dat letje is een slecht mensch, om zoo te jokken! Als ik hem zie, zal ik hem een standje schoppen. Die leelijke jongen ook, waar haalt hij 't van daan! En zoo gedetailleerd!

2° P.S.

Ik hoop dat gij nu niet zult aankomen, met de opmerking, dat uw werk *in zijn geheel* zou geplaatst worden of *niet*. Uw werk is en bloc aangenomen, op drie vieze regels na, die niets tot de hoofdzaak afdoen, en geheel buiten de literatuur staan (men bezingt immers geen ‘miswas’) terwijl de secretaris zich het recht voorbehoudt, om over enkele andere punten in uwe bijdrage, niet literair maar praktisch, van meening met u te wisselen.

3° P.S.

Gij spreekt van dreigementen. Weêr een bewijs, dat gij, te veel met u zelf bezig, de werkelijkheid niet ziet. (Herinner u maar uwe ontmoeting met Witsen in ‘Mast’, en uw gesprek met v.E. daarover). Ik heb u geenszins gedreigd. Ik wilde alleen te weten komen, hoe ik met u stond. En ik moet u zeggen: ik weet het nóg niet. Ik voel u als zinkend zand onder mijn voet. Maar, ik herhaal het, onze correspondentie heeft mij veel geleerd en ik weet nu hoe ik jegens u handelen moet.

Op denzelfden 3den Maart heeft Kloos aan Tak mededeeling gedaan, dat Verwey ‘zijn geheelen bundel terugtrekt’. En hij voegt er bij: ‘De wonderen zijn dus niet van de lucht’. Daarna citeert Kloos het gedeelte uit zijn brief, waarin hij Verwey schrijft, dat hij den nieuwen bundel gauw moet sturen, om aldus te eindigen: ‘Wij moeten nu maar afwachten. 't Beestje is voorloopig weer in zijn kooi. Dit is zeker: Il est très-fort, celui-là! Laat dit s.v.p. ook aan Frederik lezen, dan hoef ik het niet tweemaal te schrijven’. En in een naschrift: ‘Ik schrijf dit aan u, om dat ik dan de meeste kans

heb, dat gij allebeî het te weten komt. Dichters zijn altijd een-beetje distrait. Zie je mijn gezicht?' (69 E 6 en Copieboek W.K.).

Uit het naschrift blijkt nog duidelijker, dat Van der Goes nergens van mocht weten, omdat men wist, dat hij en Verwey elkaar goedgezind waren. Immers hij noemt alleen Van Eeden.

Kloos liet Verwey nog met los. Waarom?, vraagt men zich af. Vreesde hij een uitgave van den bundel in zijn geheel nu Verwey het manuscript had ingetrokken, zoodat de passages, waar hij bezwaar tegen had, toch door het publiek gelezen zouden worden? Of wilde hij zijn onden vriend met den onderstaanden beminnelijken brief minder vastberaden en toeschietelijker probeeren te maken? (Copieboek W.K.):

Amsterdam, 4 Mrt 1891 JanvdHeydestr 259

Amice,

Laat mij U nog even vasthouden aan den knoop van uw jas.

Ik begrijp nog niet recht dat gij drie vel kopie terugtrekt om drie regels, die met de hoofdzaak niets te maken hebben, en die op zichzelf tot een geheel ander genre dan uw verzen behooren, tot de gecachetteerde literatuur, nl. Ik zeg dit niet om u hatelijk te zijn: alle blijvende hatelijkheid in mij jegens u is verdwenen, sinds ik weet, dat gij nog wat in mij ziet meer dan een klein droef jongetje, zooals gij mij eens in uwe fantasie hadt gedacht.

Ronduit-gezegd, ik begrijp dat niet: de redactie heeft uwe bijdrage aangenomen, op mijn aandrang, na eenigen tijd geäarzeld te hebben om den buitengewonen omvang: zij heeft haar aangenomen, zeg ik, onder voorbehoud van mijn bedenkingen: ik heb haar toen maar laten zetten omdat ik niet kon vermoeden, dat noch gevoel noch verstand van anderen u zouden overreden aan mijne bezwaren, zij het ook slechts ten deele gehoor te leenen, en nú?

Om een niets, een klein weglaten, door u van een indecente plaats, die daarenboven om speciale redenen aan de redactie mishaagt, trekt gij alles in! Is dat de manier waarop een medewerker met de redactie van een tijdschrift moet samenwerken? Als al onze medewerkers dezelfde stugheid en hardnekkigheid ten beste gaven, waar bleef de N.G. dan?

Bovendien, de vergadering heeft het stuk aangenomen, de vergadering alleen kan, na kennisname van uw intrekking, besluiten wat te doen. Verbeeld je, dat ik op mijn eigen houtje u die copy terugstuurde: de redactie zou vragen of ik gek was geworden, en of dit den boel besecretarissen was. Maar die vergadering is pas half Maart, en ondertusschen loopt de boel door, uwe copie is de eenige voorhandene op dit oogenblik en de drukker moet werken. Want ik heb een afspraak met hem, dat als hij voor den 15e 5 vel copy lean zetten, hij zorgen zal dat wij precies op den eerste komen. Die afspraak bestaat sinds een paar afleveringen: *hij* heeft er wel nog niet

aan voldaan, maar als ik nu ook in gebreke blijf is het heelemaal mis.

Daarom, en ondanks uwe weinige toegevensgezindheid wil ik u helpen waar ik kan, raad ik u aan, zoo gauw mogelijk uwe nieuwe copy te zenden, dan neem ik op me haar te verruilen en voor die daad bij de redactie in te staan. Ik zou dat voor een ander niet doen, ten minste niet als hij zich zoo tegen-alles-ingaand als u had betoond, maar juist om u een blijk van mijn welwillendlieid te geven, waag ik het erop. Ofschoon Tak mij wel een standje zal geven dat ik een f 20 aan nutteloos zetloon liet verloren gaan.

Maar wees dan ook niet zoo hard en snijdend tegen mij en vooral leg mij niet uit. Want gij hebt een paar oude trucs om mij wrevelig of goedig of in de war te maken, maar voor de rest kent gij mij niet. [U ziet, ik heb mijne ideëen over u: wie heeft dat niet][1] over een ander, maar verder ben ik niet ‘zwartgallig’, 'achterdochtig?, etc. Gij moet niet spreken van poseeren, zich geneeren, stemmingen, etc. Daar doe ik allemaal niet aan, en bovendien zijn de medewerkers en vrinden niet gewoon om me op zoo'n manier toe te spreken, die alleen maar kwetsend [is], zonder dat wij er verder meê komen. Ik zeg u, wees als zij, gewoon, vriendelijk, meêwerkend, op uw stuk staand als het niet anders kan, maar niet om kleinigheden grootere zaken verijdelend en wij en de N.G. zullen er alle drie wel bij varen. Doe als v. Deyssel, dat is toch ook geen zwakkeling of meêprater, maar hij weet drommels goed, dat een tijdschrift tegen over de medewerkers, maar ook de medewerkers tegenover het tijdschrift verplichtingen van inschikkelijkheid en opportunisme hebben[2]. Ziet gij dat niet in, dan geloof ik heusch niet dat het zal gaan.

Groetend
tt
WILLEM KLOOS
Den Heer
Albert Verwey

Verwey bleef zwijgen en dit dreef Kloos tot het bijeenroepen van een buitengewone vergadering. Ik merk hierbij op, dat in de notulen alleen een verslag voorkomt, na 19 Februari, pas op 24 Maart. Uit den volgenden brief van Kloos aan Verwey blijkt, dat 7 Maart de buitengewone bijeenkomst heeft plaats gehad en Van der Goes meldt, dat ook 14 Maart een vergadering bij hem thuis is gehouden. De buitengewone bijeenkomst heeft Van der Goes w'eer niet bijgewoond. In de volgende aanteekening in zijn agenda lees ik:

‘Vergadering N.G. bij mij.

Kwestie-Verwey. Verzen, afzonderlijke uitgave.

Door redactie zonder mijn medewerking geweigerd, op voorstel van Kloos wegens ongeneigdheid van Verwey om eenige veranderingen te maken’ (*De Stem*, 1937).

De brief aan Verwey uit het Copieboek W.K. luidt:

1 Deze zin is in het Copieboek onduidelijk overgedrukt. Slechts enkele woorden waren goed leesbaar.

2 Men denke aan *Menschen en Bergen*.

Amsterdam, 8 Mrt 1891. JanvdHeydenstraat 259.

Amice,

Daar gij in het geheel niet geantwoord hebt op mijne twee laatste brieven aan u, meen ik jegens u te kunnen volstaan met het volgende feitenverslag.

Ik vond uwe zaak zeer urgent en heb daarom een buitengewone vergadering belegd, die gisteravond is gehouden en waarop het volgende besloten is. De Redactie verzoekt mij u te melden, 1° dat zij, uw wils- en werkkracht in het vertalen van diverse documenten erkennende en waardeerende, toch uwen bundel, getiteld 'Feiten' minder geschikt acht voor haar tijdschrift, omdat hij haar voorkomt geen poëzie te zijn.

2°. dat zij, ondanks haar niet goedvinden van uwe navolgingen van Gorter, en van de geheel onbeduidende verzen, zooals b.v. 'Schipbreuk' in uw bundel 'In de Dingen' alsnog bereid is u te helpen, en U daarom nogmaals voorstelt den zoo even genoemden bundel in zijn geheel te plaatsen, na schrapping van de drie meermaals genoemde regels, en als de secretaris zich het recht voor mag behouden over enkele punten in uw gedichf: 'Hemelen Aarddroom' van gedachten met u te wisselen.

De Redactie ondersteunt haar voorstel, door te wijzen op het feit, dat de copy van bedoelden bundel reeds geheel is gezet, een incident veroorzaakt door de ongewone voortvarendheid van Clausen.

Verwerpt gij andermaal dit voorstel, dan verzoek ik u mij te melden, wien ik de copy uwer twee bundels moet toezenden.

In afwachthig
tt
WILLEM KLOOS
Den Heer
Albert Verwey.

De vraag van Kloos aan het slot, aan wien hij de kopij moest terugzenden, is minst genomen zonderling; me dunkt, dat het vanzelf spreekt, dat de eigenaar daar recht op heeft. Verwey heeft, blijkens een brief aan Tak, de bundels aan Kloos teruggevraagd. Verwey schreef (69 E 6):

De koop van de zetvormen. - Uit de volgende brieven blijkt het eigenmachtig optreden van Kloos:

N a/Z 9 Mrt '91

Amice,

Ik heb Kl. gevraagd mij mijn twee bijdragen terug te sturen; maar hij is met 't zetten wat voorbarig geweest. Ik wou je daarom voorstellen mij de zetvormen over te doen. Wat kost me dat?

Groeten van
tt
ALB. VERWEY

Aan den binnenkant van dezen brief schreef Tak, die immers penningmeester was en tot wien Verwey zich dus moest richten: ‘Geantwoord per keerende f 12.50 't vel dus f 42.95’. Hieruit ziet men, dat Tak blijkbaar geen bezwaar had.

Verwey moet kort daarop aan Clausen geschreven hebben, dat hij de zetvormen overnam, want Kloos richtte 11 Maart den volgenden brief aan den dichter (Copieboek W.K.):

[11 maart 1891]

Amice,

Uwe brutale en eigenmachtige handelwijze begint mij nu toch waarlijk te vervelen, en ik begrijp dat het tijd voor mij wordt daar met gelijke cordaatheid tegen in te gaan.

Ik moet U dan zeggen, dat gij u vergiste, toen gij Clausen schreeft, dat gij de zetvormen uwer verzen hadt overgenomen van de redactie. Integendeel, *ik* heb dat gedaan, en het geld is op het oogenblik, dat gij dezen ontvangt reeds in handen van den penningmeester.

Voorts heb ik bedoelde zetvormen in mijne tegenwoordigheid laten destrueeren door het personeel der zetterij.

Ten derde heb ik Clausen last gegeven, voortaan géène copy van u te zetten, *buiten mij om*, op straffe van de klandisie van de N.G. te verliezen. Het spijt mij, dat ik zoo tegen u optreden moet; ik zelf had 't anders gewild, maar het blijkt nu, als de klare zon, dat gij *onhandelbaar*, en dus *onbruikbaar* wilt zijn.

tt
WILLEM KLOOS
Den Heer
Albert Verwey.

Inderdaad schreef Kloos denzelfden dag aan Tak over zijn volkomen eigenmachtige daad, waarschijnlijk ingegeven door angst over het verschijnen van den bundel. Even dictatoriaal was zijn verbod aan Clausen om kopij van Verwey te zetten buiten Kloos om. En het betalen van de onkosten is alleen pro forma geschied! Hij deed meer om Verwey tegen te werken, wat uit latere brieven blijkt. Hier is de brief aan Tak (69 E 6):

Amsterdam, 11 Mrt '91

Amice,

Het is, zooals ik gedacht had: Verwey antwoordt *mij niet*: maar achter mij om schrijft hij aan Clausen, dat hij de zetvormen zijner verzen van de redactie heeft overgenomen (!?) en dat Clausen zoo spoedig mogelijk daar een aparte uitgaaf van moet maken.

Ik heb Verwey geantwoord dat hij zich vergiste, want dat *ik* die zet-

vormen heb overgenomen. Ik heb den heelen boel laten destrueeren, en zend u hierbij de f 22.50, die bedoelde vormen, volgens Clausen's opgaaf, kosten. Ik doe dit maar pro forma: wil de redactie mij later dat geld teruggeven, niets zal mij welkomer zijn.

Ik eindigde mijn schrijven aan Verwey (ik bedoel mijn antwoord op zijn brief aan Clausen: waarin ik hem hetzelfde meld, als thans aan u: ‘Het spijt mij dat ik zoo tegen u op moet treden: ik zelf had 't anders gewild, maar het blijkt nu, als de klare zon, dat gij *onhandelbaar* en dus *onbruikbaar* wilt zijn’.

Groetend
tt
WILLEM KLOOS
Den Heer
P.L. Tak.

P.S. (niet gecopieerd). Vanavond heeft Versluys-mij opgezocht. Hij had ook een brief van Verwey gehad, om den bundel naar Verwey's inzichten, onveranderd uit te geven. Na mijne inlichtingen, zal hij daarvoor bedanken. Ik heb intusschen niets van Verwey zelf gehoord. Twee brieven van vroeger + een derde, waarin ik hem het besluit der redactie mededeelde, liet hij *onbeantwoord*.

Vóór Verwey den brief van Kloos ontvangen had, schreef hij aan Tak (69 E 6):

N a/Z 12 Mrt '91

Amice,

Ik heb Clausen geschreven dat ik de vormen heb overgenomen, en of hij voort wil maken om zijn letters weer disponibel te hebben voor jullie. Maar ik vond 12.5 gld. wel *veel* voor *verzen*; niet voor volgedrukte prozabladzijden. Ik heb Clausen toen hij mijn Verz. Gedichten drukte f 9.- 't vel betaald, waarvan ik je de rekening kan laten zien.

Als je er iets aan kan doen, zorg dan dat Kl. mij mijn kopie terugstuurt. Ik wil er zelf niet weer om vragen.

Ons beider groete
tt
ALBERT VERWEY

't Zou niet kwaad zijn als jij 't Clausen oók even schreef. Wil je dat doen?

Men ziet, dat Verwey hier schrijft ‘weer om vragen’. Dit is van belang, omdat Kloos beweert, dat hij niets van Verwey hoorde.

Tak was blijkbaar niet ingenomen met de handelwijze van Kloos ten opzichte van Verwey en nu is het weer opvallend, dat die brief van Tak in het archief van *De Nieuwe Gids* ontbreekt. Dat euvel kan men telkens constateeren en maakt het reconstrueeren van een quaestie moeilijk. Maar ook hier kan men uit het antwoord van Kloos wel opmaken, wat Tak geschreven heeft en eveneens hoe volkomen foutief de redeneering van Kloos is. Immers Verwey had den penningmeester geschreven en daarna drukker en uitgever. De haast, die hij den drukker verzocht, stond in verband met het beperkt lettermateriaal, waarover Clausen beschikte en dat gebruikt moest worden voor het zetten van *De Nieuwe Gids*. (69 E 6)

13 Mrt 91

Amice,

Dat briefje van mij was geen stemming (hoe komen jullie daar toch altijd aan, aan die stemmingen in verband met mij; Verwey praat er ook altijd van in zijn brieven) dat briefje was een simpele praktische daad van noodweêr tegen de eigenmachtige handelingen van Verwey.

Verwey toch is mij het antwoord schuldig gebleven op drie brieven van mij: de beide eerste waren wehneenend en de derde bevatte het ultimatum der redactie zooals dat door v. Eeden is voorgesteld. Dit niet antwoorden van Verwey is m.i. hoogelijk te misprijzen: 't is een niet letten op de opinie en de belangen van ons, redactie, wier besluiten ik ten uitvoer breng, waartegen wij uit al onze macht protesteeren moeten. Maar verder. Verwey antwoordt mij niet, maar schrijft achter mijn rug om aan Clausen, Versluys en u, aan de beide eersten, dat hij den bundel apart wil uitgeven, en dat zij zich daarmeê zooveel mogelijk haasten moeten, daarbij misbruik makende van de hem door mij verstrekte wetenschap dat de copij al gezet was. U schrijft hij dat hij de zetvormen overneemt. Welk middel schoot mij nu over om te beletten, dat de door mij gewraakte bundel toch onverhoeds het licht zou zien. Natuurlijk zelf de zetvormen van de redactie overnemen en om daar eigenaar van te worden, met meerdere rechten dan Verwey, moest ik in zichtbaren vorm het geld daarvoor bij u hebben gestort. Dat heb ik gedaan en daarna liet ik die zetvormen distribueeren. Zooals ik zeg, er is geen kwestie van stemming, dat laat ik aan jongens van 18 jaar over, het is pure praktijk dat ik zoo deed en ik verzoek u dit wel te overwegen.

Groetend
tt
WILLEM KLOOS
Den Heer
P.L. Tak

Dat Verwey over de handelwijze van Kloos verbaasd was en het derde punt vooral zijn aandacht trok kan men lezen in een brief, dien hij 13 Maart aan Tak schreef. Hij citeert het zakelijke deel uit den brief van Kloos en

vervolgt dan: ‘Ik wou graag van je weten wat je in dit geval denkt te doen. Van mijn kopy schrijft Kloos niets - ik had ze toch graag spoedig weerom’.

Voorts vraagt hij p.o. antwoord. (69 E 6, evenals de volgende brieven).

Aan den binnenkant van den brief heeft Tak geschreven:

13 Maart

Amice,

Ge zult mijn briefkaart reeds ontvangen hebben. Er is hier een mal entendu geweest. Waarom antwoordt gij Kloos ook niet? Uw verzoek omtrent de copy kunt ge, hem beantwoordende, met een aan hem richten,

Groetend

Ook aan Van der Goes, die, zooals men weet, de partij van Verwey had gekozen, stelde hij, na uiteenzetting van de zaak, de vraag: ‘Is 't waar, amice, dat de *redactie* op die manier te werk gaat? Ik zal daaromtrent *heel* graag worden ingelicht’. (*De Stem*, 1937).

Die uiteenzetting gaf Verwey aan Tak; de brief en het antwoord daarop, de copie, spreken voor zich zelf:

N a/z 14 Mrt '91

Amice,

Je briefkaart ontving ik gisteravond. Antwoord op mijn briefje krijg ik ook graag.

Nu ga ik maar door je de faits et gestes van jullie secretaris voor zoover ze namens de redactie gebeuren, meê te deelen.

Versluys schrijft mij het volgende:

‘Naar aanleiding van uw schrijven van den 10den dezer ging ik gisteren naar Clausen om een proefblad van uwe verzen op te vragen. Hij deelde me echter mee dat het zetsel op last van den heer Kloos werd gedistribueerd en dat de Redactie van de N.G. niet wilde dat hij uwe verzen zou drukken.

'Terwijl ik nog met C. in gesprek was kwam de heer Kloos, wien ik ook het doel van mijn bezoek meedeelde. De heer K. gaf mij in overweging uwe verzen niet uittegeven daar het wel uitgeven er van mij in moeielijkheden zou brengen met de Redactie van de N.G.’ - etc.

Je begrijpt dat ik verlangend ben van je te vernemen wat jij, wat de redactie in deze gevallen denkt te doen, want dáarvan zullen mijn betrekkingen tot de Red. toch moeten afhangen.

Ik dring er nog eens zeer op aan dat je mijn kopie uit Kloos zijn handen krijgt. Toen hij mij een proef van De Dingen stuurde was de kopie er niet bij. Waar was die ongewone exceptie voor. Ik stel de redactie aansprakelijk voor mogelijk verlies ervan. Groetend tt Alb. V.

Bussum, 15 Maart 1891

Den Heer Albert Verwey

Amice!

In deze eenigszins gecompliceerde zaak moet gij weten hoe ik sta. In Kloos' bezwaren tegen het onveranderd plaatsen uwer copy heb ik berust evenals de andere leden der redactie. Waar in zoo kleinen kring een der redacteuren een voor hem overwegend bezwaar heeft, zal ik dit altijd doen, gelijk ik er op reken dat de collega's te mijnen opzichte eveneens zouden handelen.

Jegens Clausen en Versluys is Kloos persoonlijk opgetreden. De *redactie* nam over deze zaken geen besluit en beschouwt de uitgave uwer verzen als eene zaak die buiten haar is. Dat Cl. en V. Kloos voor ‘de redactie’ houden, is eene omstandigheid die mij in geen enkel opzicht verantwoordelijkheid geeft.

Gij schrijft (13 Mrt): ‘Van mijne copy schrijft Kloos niets’. Er is toch geen brief verloren gegaan? Hij heeft u gevraagd aan wien hij de copy uwer beide bundels toezenden moest. Gij hebt u dus hier vergist Nu wacht Kloos begrijpelijkerwijs een antwoord, direct aan hem en niet langs den noodeloozen omweg over Bussum. Voor de uitdrukking ‘dat je mijn copy uit Kloos zijn handen krijgt’ is dus geen redelijke grond. Gij hebt ieder oogenblik de macht om met een enkel briefje dat werk te verrichten, dat gij mij wilt opdragen. Evenzeer heeft het geen zin nu ‘de redactie aansprakelijk’ te willen stellen.

Deze mededeelingen zullen je dunkt mij helderder inzicht in de zaak geven, en je behoeden voor ongemotiveerde achterdocht.

En ten slotte: indien thans de persoonlijke verhouding tusschen de vroegere vrienden niet te herstellen is, moet gij u daarom van den literairen Kloos afgewend houden? Deze is - hij heeft het mij verzekerd - ten allen tijde bereid u zijne meening te zeggen, zijn literair-artistieke opinie, en dat zonder influentie van onvriendelijke gevoelens, om de afdoende reden dat hij deze niet heeft.

Overweeg dit alles ernstig en blijf mij gelooven.

tt

Zie binnen.

P.S. ‘Onvriendelijke gevoelens’, schreef ik. Een enkel woord, getuigende van drift of verstoordheid, is geen bewijs voor ‘onvriendelijke gevoelens’

TAK

Verwey had den raad van Tak opgevolgd en Kloos de kopij teruggevraagd. Het antwoord daarop is weer typisch-Kloos: quasi vriendelijk, maar toch aanvallend en achterdochtig (Copieboek W.K.):

t.o. 336

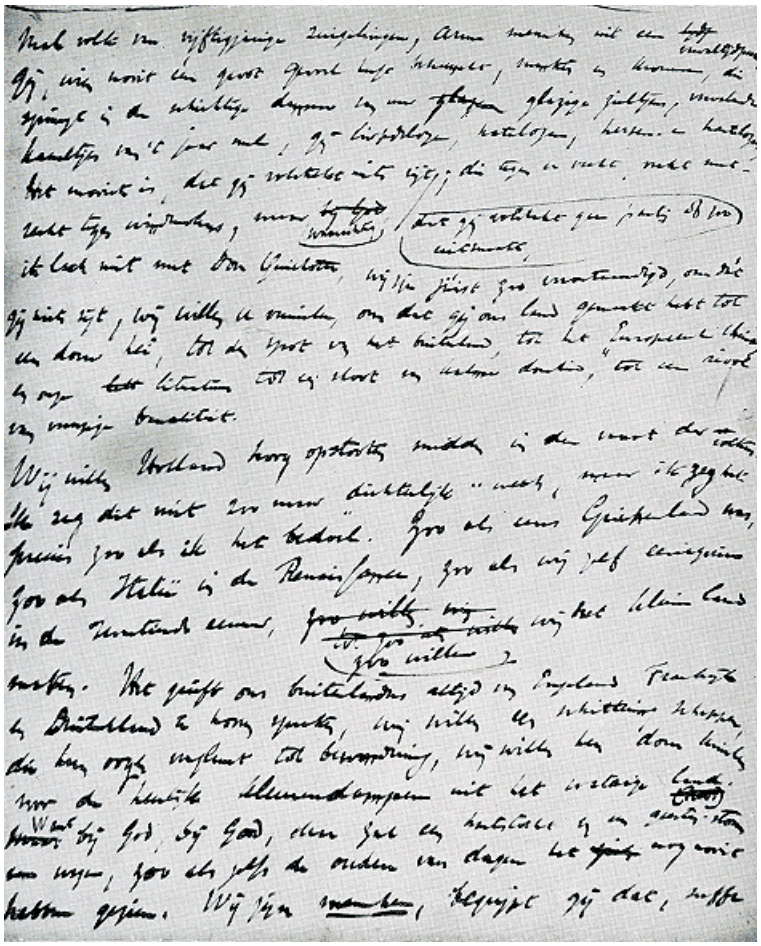

Bladzijde uit ‘Nieuw Holland’ van Lodewijk van Deyssel

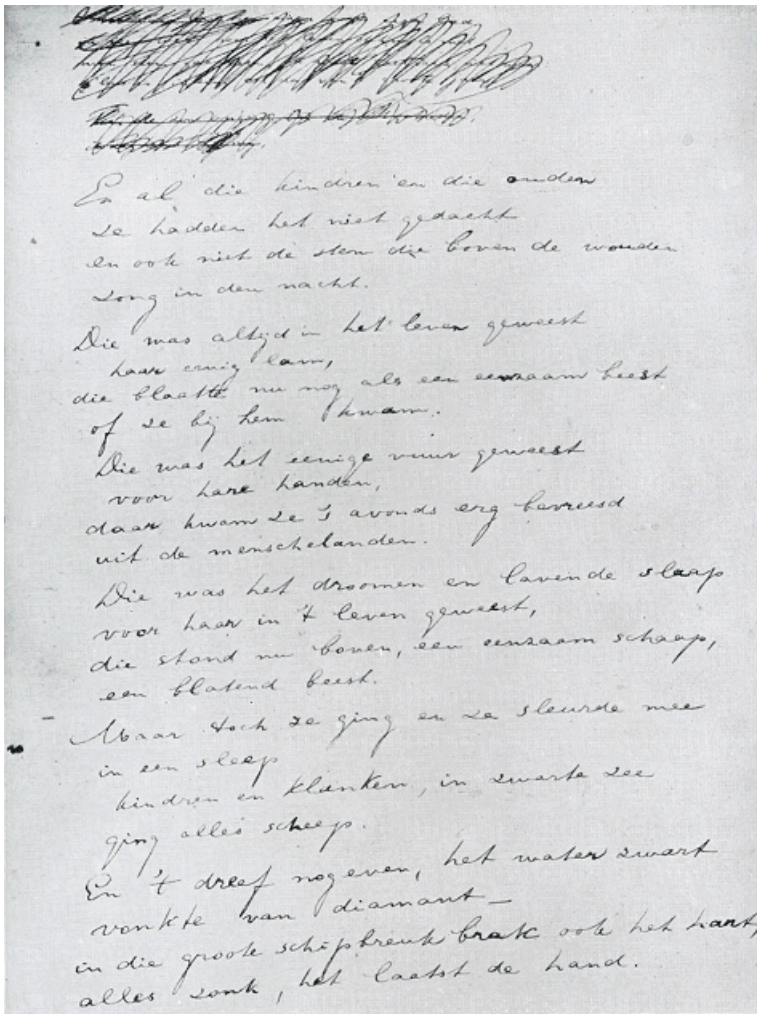

En al die kinderen en die anderen
se hadden het niet gedacht
en ook niet die stem die boven de wonden
zong in den nacht.
Die was altijd in het leven geweest
haar enig lam,
die blaatte nu nog als een eenzaam beest
of se bij hem kwam.
Die was het eenige vuur geweest
voor haar handen,
daar kwam se 's avonds erg bevreesd
uit de menschelanden.
Die was het droomen en lavende slaap
voor haar in 't leven geweest,
die stond nu boven, een eenzaam schaap,
een blatend beest.
Maar toch se ging en se sleurde mee
in een sleep
kinderen en klanken, in zwarte zee
ging alles schreeuw.
En 't dreef nog even, het water zwart
vonkte van diamant —
in die groote schoptrenk brak ook het hart,
alles zonk, het laatst de hand.

Handschrift van Herman Gorter. Het vers is blijkens het onderschrift gemaakt ‘Bij den dood van Anna Witsen in 1889’

Amsterdam. 18 Maart '91. JanvdHeydenstraat 259.

Amice,

't Is nu in orde. Morgen ochtend verzend ik uwe copy per postpakket. Wat dat briefje, door mij niet ontvangen, aangaat, het is zeker, ja zeker, het zal zoekgeraakt zijn. Ik zal het geval opteekenen, om te memoreeren, want het is de eerste maal in mijn leven, dat een brief over de post mij niet bereikt.

tt
WILLEM KLOOS
Den Heer
Albert Verwey

Hoe kunt gij nog vóóreergisteren aan Versluys schrijven, dat gij van Tak, namens de redactie, de zetvormen hebt overgenomen, terwijl Tak zelf u vóór dien tijd reeds hadt geschreven, dat alles gedistribueerd was en hij u dus niets te verkoopen had? Dat stemt nadenkelijk, mijn goede vriend.

Aan den directeur van het postkantoor te Noordwijk-aan-Zee vroeg hij inlichtingen of een brief (of briefkaart) 'van een geacht ingezetene van Noordwijk-aan-Zee' den 9e op de post gedaan, inderdaad door hem ontvangen en verzonden is. (Copieboek W.K.). Afgescheiden van de vraag hoe een directeur van een postkantoor na ruim een week kan weten, welke brieven hij op 9 Maart ontvangen en verzonden heeft, wil ik er op wijzen, dat Verwey op dien dag aan Tak schreef, dat hij Kloos gevraagd heeft hem zijn twee bijdragen terug te sturen, zoodat de achterdocht van Kloos misplaatst schijnt.

Op 20 Maart deed Kloos verslag aan Tak over het verder verloop der zaak.

'Verwey heeft Clausen geschreven, dat hij voortaan zijn werk niet meer bij hem te laten drukken, *omdat* hij de zetvormen had laten distribueeren. Verwey schijnt het dus mijnen ondergeschikten kwalijk te nemen, dat zij handelen op mijne orders en niet op de zijne. Clausen neemt de zaak overigens van den vroolijken kant op.

'Aan Versluys schreef hij terug, dat hij gelijk had met de uitgave niet aan te durven, ook als hij alleen maar mijne persoonlijke vriendschap er meê moest derven.

'Verwey heeft *mij* geschreven, dat hij mij den 9 Maart een briefje had gestuurd, of ik zijne copie aan hem terug wou sturen. Daar ik zulk een briefje niet ontvangen heb, heb ik dadelijk naar den postdirecteur te Noordwijk geschreven, of die zich ook herinneren kon een briefje met mijn adres en van dien datum, ontvangen en verzonden te hebben. Waarop ik nog antwoord wacht.

'Verder heeft ook v. Looy den bundel geweigerd, omdat hij geen succes van den bundel verwachtte[1]. Als ik u spreek, hierover meer, omdat ik

1 Aan v.d. Goes berichtte Verwey, dat Van Looy hem zijn verzen had teruggestuurd. 'Hij zag niet veel in verzen en had ook gehoord dat hij niet op de medewerking van de N.G. zou kunnen rekenen....' (*De Stem*, 1937).

ondervonden heb, dat ik, als ik schrijf, mij soms verkeerd schijn uit te drukken en dan verkeerd word uitgelegd.

'Al de copie heb ik na ontvangst van Verwey's briefkaart naar Noordwijk gezonden per postpakket, zoodat die nu reeds lang in zijn handen is.

'Ik zal nu Verwey nu morgen, voor het laatst nog eens, vriendelijk schrijven, hem nogmaals mijn literaire vriendschap en de gastvrijheid van de N.G. aanbieden, en hem wijzen op de gevaren die voor ons allen, ook voor hem, uit zijn hardnekkig volhouden op den duur kunnen ontstaan. Ik zal mijn verzoek dan versterken, door hem er aandachtig op te maken, dat hij zich eenigszins vergist heeft in zijne voorstelling over de verhoudingen, toestanden en personen, te Amsterdam en te Bussum, een noodzakelijk gevolg van zijn 2jarige afzondering, hetgeen hij nu, na al het gebeurde, toch wel een beetje is kunnen gaan vermoeden. Antwoordt hij hier *weêr* niet op, dan moeten we maar de dingen afwachten die komen zullen. Als ik dan maar bedaard blijf, en de redactie, na gemeenschappelijk elkander verstaan, solidair, dan zal het zoo'n vaart niet loopen, denk ik'. (69 E 6)

Van den hierboven beloofden brief aan Verwey is in het Nieuwe Gidsarchief (69 E 6) een afschrift (voor Tak?) aanwezig, dat weinig afwijkt van het in het Copieboek W.K. afgedrukte schrijven, dat ik hier citeer:

Amsterdam, 21 Maart 1891. JanvdHeydenstraat 259.

Amice,

Het doet mij oprecht leed, dat ik, door de haast die gij maaktet, actief tegen u heb moeten optreden, en ik bied u daarvoor mijne excuses aan, voor zoover gij er door gekrenkt mocht zijn geworden. Ik heb zoo gehandeld, omdat ik de innige overtuiging had en nog heb, dat ik, zóó doende, mijn plicht deed jegens mijzelven, jegens de redactie, en jegens u. Ik heb dien plicht, behoudens mogelijke misvattingen van detail, niet uit het oog verloren, en ik hoop heel bescheiden, dat het resultaat u het inzicht heeft gegeven, dat de personen en de toestanden in Amsterdam en in Bussum niet zoo zijn als gij u dat hadt voorgesteld.

Maar waar ik op neêr komen wilde: de vriendelijke woorden, in uw gedicht: Hemel en Aarddroom over mij geuit, hebben ten slotte hunne uitwerking niet gemist; ik voel mij hoe langer hoe meer er door bekeerd, en ik ben gaan denken: laat die oude boel nu maar uit zijn: wij hebben als driftige kinderen, die wij waren, met elkaâr gevochten, laten wij nu, als kalme mannen samen voorwaarts gaan. Ik kom dus tot u en bied u mijne oprechte vriendschap en medewerking aan, met alles wat daaraan vast is. Ik verzoek u mij mijne tekortkomingen jegens u te vergeven, evenals ik dat doe met hetgeen gij, in mijne oogen, verkeerd hebt gedaan. En ik hecht aan dat aanbod slechts twee gemakkelijk door u te vervullen voorwaarden, maar op wier nakoming ik dan ook sta. Zij luiden: Ik stel u voor, de uitgave van uw gedicht: Hemel en Aarddroom uit te stellen tot van den zomer, en

als gij het uitgeeft de bekende plaats van drie regels eruit te laten. Geeft gij toe in deze twee dingen, dan is alles in de beste orde en harmonie, en . . . nóg een bijzonderheid, die gij misschien wel wat uit het oog verliest.

Zooals gij weet, hebben wij u het hoogste honorarium verzekerd, dat wij aan iemand geven, nl f 50 per vel, Gij kunt dus veel tot de vermeerdering uwer inkomsten bijdragen, als gij de toegestoken hand van verzoening aanneemt.

Doet gij dit echter niet, dan zeg ik, dat zoowel gij, als de Nieuwe Gids, zeer zware dagen tegemoet hebben te gaan. Want de redactie is, zooals u gebleken is, solidair, en zoowel zij als ik, elk voor zich, of gezamentlijk weten wat wij doen. Zeg nu niet weêr, zooals laatst, dat dit een dreigement is: dreigen doe ik nooit, omdat ik het een nuttelooze bezigheid vind.

In afwachting
tt
WILLEM KLOOS.

Ik ben bereid, als gij dat verlangt, een mondeling onderhoud met u te hebben, dat vereffent soms de zaken gauwer, dan schrijven.

Aan Tak gaf Kloos een uitleg over zijn bezwaren tegen de bewuste drie regels, zoodat we ook hier mogen aannemen, dat deze redacteur het gedicht niet kende. Van der Goes was er, wat uit zijn meer gemeld artikel duidelijk blijkt, evenmin van op de hoogte en over Van Eeden is mij alleen dit bekend, dat hij in *Mijn Dagboek* op 4 Maart 1891 heeft genoteerd: ‘Gehaspel tusschen Kloos en Verwey. Neen, de kunst om een goed mensch te zijn, die verstaat Kloos nog niet best’.

De brief luidt (69 E 6):

Amsterdam, 21 Mrt 1891 JanvdHeydenstr 259.

Amice,

Inliggend zend ik u een afschrift van een schrijven van mij, tot Verwey gericht. Geeft hij nu niet toe, dan, geloof ik, dat wij de proef op de som hebben, dat Verwey niet met ons meê, maar tegen ons in wil. Ik heb de uiterste concessiën gedaan, die ik doen kon, verder ga ik niet.

Wat die plaats van 3 regels betreft, dat is iets, dat er schijnbaar zoo onschuldig uitziet, en waar ik eerst over heen gelezen heb[1]. Maar bij nadere beschouwing trof het mij op eens, dat het een zeer grievende persoonlijke beleediging voor mij was, een slag-in-'t-gezicht in 't publiek voor mij, waarschijnlijk een weêromstuit op twee regels uit mijn verzen. Dit is ten minste de eenige verklaring die ik weet. Dit wat mijn gevoel betreft. Maar ook

1 Men denke aan het dadelijk naar den drukker zenden van de kopij en de reactie van den volgenden dag!

uiterlijk, met mijn verstand, vind ik die plaats zeer vreemd. Want hij heeft met de rest niets te maken en er staat een dichterlijk beeld, een vergelijking in, die tot het genre: Julia-poëzie behoort[1].

Dat uitstellen van uitgaaf heb ik gevraagd omdat ik hem eerst wat bedaarder de zaak wilde laten inzien: hij schijnt nu zeer opgewonden te zijn, want hij maakt met al zijn manoeuvres een koortsachtigen haast.

Geeft Verwey nu niet toe, dan stel ik der redactie voor, aan Mevrouw v. Vloten met den inhoud van dit schrijven bekend te maken (ik bedoel mijn brief aan Verwey)

Groetend
tt
WILLEM KLOOS
Den Heer
P.L. Tak.

Den volgenden dag had Kloos aan Tak een mededeeling te doen over een geplaatst aandeel en van die gelegenheid maakte hij gebruik om te zeggen, dat als hij Donderdagmorgen geen antwoord van Verwey had, ‘wat ik na zijn voorgaande ontwijkingen van toenadering zeer mogelijk vind’, hij dan Donderdag of Vrijdagavond een vergadering wilde beleggen, waarop hij ‘der vergadering 2 voorstellen’ dacht te doen. (69 E 6)

Vrienden?

- Verwey héέft hem geantwoord. Ook die brief ontbreekt in het dossier en op de vergadering van 24 Maart is niet over de quaestie gerept. Op 25 Maart heeft Kloos een antwoord gezonden op dien brief, welk antwoord hier volgt. (Copieboek W.K.)

Amsterdam, 25 Maart 1891. JanvdHeydenstraat 259.

Amice,

Ik heb je niet eerder kunnen antwoorden, omdat ik een artikel aan 't schrijven was, dat eerst af moest. Ik was zeer blij met je brief. Wat je daar-

1 Verwey heeft aan Van der Goes geschreven wat de eischen van Kloos waren. Ten eerste moesten uit het gedicht ‘Hemel en Aarddroom’ zekere regels (drie, zooals men weet) verdwijnen en ‘verder zou de auteur’ ‘zich met de sekretaris hebben te verstaan over enkele andere plaatsen’.
‘Die gedeelten (vervolgt Verwey) waren naar wat Kloos me geschreven heeft:
1e. een plaats beginnende “Kleineren dan hij . . .”
2e. alle plaatsen waar mijn vrouw in voorkomt, omdat die zoo de aandacht op onze breuk zouden vestigen.
3e. een plaats van “boodschappen doen” - omdat (lach niet!) Boeken anders zou zeggen: ik verdom je, ik doe ook geen boodschappen meer.

Ik heb den bundel teruggetrokken, omdat ik zonder die verzen 't heele gedicht onbestaanbaar en zonder dat gedicht den bundel, na zoo lang stilzwijgen, te mager achtte’.
Tot zoover het citaat uit *De Stem*. Men ziet hieruit, dat de gegevens ten deele in den brief van 26 Februari staan, maar andere niet. Er moet dus een brief ontbreken.

in zegt, stem ik geheel toe. Vrienden stellen elkaâr geen voorwaarden. Maar laat ik je mijn toestand op dat oogenblik eens precies uitleggen. Kijk, ik had je mijn hand aangeboden, omdat ik voelde dat ik je anders ging beschouwen, dan ik een langen tijd gedaan had. Maar - tegelijk voelde ik, dat het best mogelijk was dat je die hand niet aannam. Had ik haar al niet tweemaal, terloops 't is waar, aangeboden, zonder dat je er rechtuit antwoord op gaf? Nu zou ik zoo'n weigering uiterst onaangenaam gevonden hebben, want - enfin, laat ik er maar direct voor uitkomen - ik ben zes jaar ouder dan jij, ik heb je zoo'n beetje onder mijn oogen zien opgroeien - kortom, *ik* wilde wel de minste zijn, maar mits ik dan ook mijn hoofd niet stootte tegen jouw weigering. Om nu die eventueele weigering voor mij zoo weinig beroerd mogelijk te maken, stelde ik die voorwaarden; als je dan weigerde, zou je het waarschijnlijk met dat argument doen. En ik zou zoodoende aan het gevaar van een koele, ongemotiveerde weigering ontsnappen. Je moogt dat nu kinderachtig vinden, maar ik ben nu eenmaal zoo, en het schaadt in alle gevallen niemand.

Maar nu wat anders. Wij zijn nu vrienden, afgesproken. Maar nu kan ik je als een vriendendienst vragen, wat ik vroeger als voorwaarde stelde: ik vraag je, geef die drie regels niet uit. Daar kunt gij niets tegen hebben, zoo'n kleinigheid voor jou. Ik zou in jouw plaats hetzelfde al lang ingewilligd hebben. Willig je 't echter niet in, ja, dan moet ik dus wel aannemen, dat jij onder vrienden-zijn iets heel anders verstaat dan *ik*. Mijn andere vrienden zouden zoo iets zeker voor mij doen, allemaal. En nu kan ik wel vrienden zijn met iemand, maar altijd als die andere onder dat woord hetzelfde verstaat, als ik, en de meerderheid der menschen met mij, daaronder verstaan. Deed ik dat niet zoo, dan zouden wij elkander toch altijd verkeerd verstaan, omdat wij aan de zelfde woorden zeer verschillende beteekenissen hechten. Ik sluit in dat geval mijn vriendschappelijke gevoelens in mezelf op, en doe verder, zooals ik vind, dat goed voor mij *alleen* is.

De zaak tusschen ons is dus dezelfde gebleven, alleen in den vorm wat gewijzigd.

Wat je van Goes en Tak schrijft: Goes is een beste jongen, dien ik graag mag lijden: hij zal dus wel fatsoenlijk tegen je gehandeld hebben. Maar wat gij van Tak zegt, dat kan ik niet gelooven: wel natuurlijk dat jij 't meent, maar niet dat het juist zou zijn. Tak is een van de eerlijkste, zelfstandigste en welwillendste menschen, die ik ken, en het zou mijne beschouwing van menschen aanmerkelijk veranderen, als iemand mij bewijzen kon, dat ik mij daarin bedroog.

Groetend
tt
WILLEM KLOOS
Den Heer
Albert Verwey

Blijkbaar naar aanleiding van Verweys brief en het antwoord daarop van

Kloos heeft de laatste aan Tak d.d. 26 Maart het volgende bericht: ‘Als ik 't wel inzie, loopt de zaak Verwey goed d:i: in de richting van elkaârverstaan. Later meer’. (69 E 6)

Op 29 Maart vroeg Kloos aan Tak om hem het briefje te zenden ‘dat Verwey (hem) het laatste geschreven’ had. (69 E 6). In het Nieuwe Gidsarchief zijn de laatste brieven van Verwey aan Tak 13 en 14 Maart '91 gedateerd, zoodat er weer een lacune is.

Deze lacune wordt nog vergroot door alle brieven van Verwey, die weggegooid zijn. Want de volgende brief van 30 Maart is weer een antwoord op een schrijven van Verwey. (Copieboek W.K.):

[30 maart 1891]

Amice,

Gij blijft mij nog steeds het antwoord schuldig op de vraag, welke gewichtige reden gij toch wel hebben kunt, zoo te blijven hechten aan het wel publiceeren van die drie regels. Die vraag heb ik misschien niet zoo direct gedaan, maar staat toch tusschen de regels te lezen. Ik verzoek u daarop te antwoorden.

Doet gij dat niet, dan staat de zaak precies hetzelfde, als toen ik u mijne vriendschap voorwaardelijk aanbood, vóór dat gij die aannaamt. Onthoud dit wel en wees gegroet.

Den Heer
Albert Verwey
tt
WILLEM KLOOS

Over Tak schrijft gij ook niets verder.

De volgende brief van Kloos is deze:

Amsterdam, 1 April 1891 JanvdHeydenstr. 259

Amice,

Gij hebt mij verkeerd begrepen. Misverstanden ontstaan, vooral in correspondentie. Ik bedoelde natuurlijk niet, dat gij nog eens de redenen zoudt herhalen, die gij vroeger hebt opgegeven, om uw weigering te motiveeren. Die redenen herinner ik mij zeer goed. Ik bedoelde alleen, dat, nu de toestand zoo veranderd is, nu ik mijn vriendschap heb aangeboden, met alles wat daaraan vast is, dat gij mij de redenen zoudt opgeven, waarom gij nú nog zoo volhardt in uwe weigering. Die argumenten van vroeger toch gelden niet, omdat ik er reeds *toen* de geldigheid niet van inzag, en ik u bovendien daarna mijne vriendschap heb aangeboden. Gij hebt dus, als vriend, een nieuwe verklaring te geven van uw volhardend gedrag, een verklaring waar ik verlangend naar uitzie.

Wat gij over Tak zegt, doet mij genoegen. Maar toch begrijp ik nog niet,

hoe iemand wiens eerlijkheid, zelfstandigheid en welwillendheid gij niet in twijfel trekt, onfatsoenlijk jegens u zou hebben handelen. Als gij mij dit uit woudt leggen, zoudt gij mij een weder dienst bewijzen.

Groetend
tt
WILLEM KLOOS
Den Heer
A. Verwey.

Tenslotte: is het uwe bedoeling met de N.G. te breken, onherroepelijk te breken, ga dan door zooals gij doet: wenscht gij echter, in oprechtheid, een goede verstandhouding, luister dan een heel klein beetje naar me en doe mij het kleine genoegen dat ik u vraag.

Helaas ontbreken ook hier de antwoorden van Verwey. In het meer geciteerde artikel van Van der Goes lees ik nog dit over deze laatste phase van een vriendschap:

'Inmiddels was Kloos van zijn kant op de zaak teruggekomen, die voor hem met het weren van de verzen uit de “Nieuwe Gids”, en ook het belemmeren van de uitgaaf, niet was afgeloopen: het verschijnen zonder de uit subjektieve overwegingen verlangde besnoeiing stond immers nog steeds te vreezen.

'Kort nadat ik je schreef is Kloos de korrespondentie met me opnieuw begonnen om te trachten een belofte van uitlating van me te krijgen. Hij is nu in een aantal brieven in vrij vriendelijke termen gebleven en heeft mij zelfs verzekerd na mijn laatste vers bekeerd en voortaan mijn vriend te zijn.

‘Nu is die korrespondentie afgeloopen, zonder dat natuurlijk de zaak veranderd is. Ik bleef namelijk bij mijn weigering. Het slot van zijn laatsten brief en mijn antwoord daarop schrijf ik hier even over omdat de N.G. daarin besproken wordt’.

'Wat de briefschrijver verder te lezen gaf kan men opmaken uit zijn antwoord[1]. Verwey protesteerde ook nu tegen de poging om voor een gewenschte oplossing van een ‘puur-persoonlijke oneenigheid’ gebruik te maken van het overwicht in de redaktie - een opzet waarin de ander blijkbaar niets onrechtmatigs heeft gezien. Het is deze zelfde, tot tweede natuur geworden gewoonte, geweest die, tot in het monsterlijke uitgewassen, een paar jaar later de ‘Nieuwe Gids’, eerste reeks, de dood aandeed -' aldus Van der Goes in *De Stem*. De brief van 4 April luidt:

1 Het is zeer te betreuren, dat Van der Goes geen data vermeld heeft, zoodat wij nu niet kunnen nagaan welke brieven bedoeld zijn. In het Copieboek W.K. komen nog twee brieven voor van Kloos aan Verwey van 4 en 7 April; in het archief van *De Nieuwe Gids* een brief van Verwey van 6 April, antwoord op den brief van Kloos van 4 April, en een conceptbrief van Kloos, die ongedateerd is.

[4 april 1891]

Amice,

Ho, ho, dat gaat zoo maar niet. Menschen zijn geen kinderspeelgoed ondanks wat gij u vroeger verbeeld hebt, en gij kunt maar niet, voor uw eigene voordeel [?], gebruik maken, van wat u voor de hand komt zonder te letten op anderer menschen belang. Ik ben ze eindelijk moede, uwe ijdele redenaties en sophismen, die de zaak in werkelijkheid niet raken. Want de zaak is welbegrepen zóó.

Ik heb u mijne vriendschap aangeboden. Gij hebt onmiddellijk daarna, geweigerd te doen een kleine daad van welwillendheid waar ik u om vroeg, iets wat al mijne andere vrienden al lang hadden toegestaan in uw geval, en ik al lang voor ieder van hen, dadelijk zou hebben gedaan.

Gij zijt dus blijkbaar mijn vriend *niet*. Want dat woord 'overtuiging' van u is in dit geval van geen waarde. Want het geldt hier *mijn* belang, ik vraag u iets in *mijn* belang. Daarover geldt ten slotte niet *uw* overtuiging, maar de mijne, en als ik u een vriendschapsdienst vraag, die u niets kost, dan hebt gij dus niet te antwoorden: Mijn overtuiging verbiedt mij dat, maar ik ben uw vriend en ik doe het dus, òf ik ben uw vriend niet en ik doe het dus niet.

Nu antwoordt gij integendeel: 'ik ben uw vriend, maar ik bewijs u geen vriendendienst, omdat mijn overtuiging mij zegt, dat gij dien niet behoeft'. Gij ziet het zelf met uw gezonde verstand, dat het onzin is, en ik ga dan ook niet verder op uw gepraat in.

Kort en goed, gij hebt getoond mijn vriend *niet* te zijn. Doet gij dus iets, wat ik liever niet heb, tegen mijn zin, dan ben ik genoodzaakt, hoe on, gaarne ook, tot mijn zelfverdediging daar vierkant tegen in te gaan.

Sla dus toe, als 't u lust: ik zal van *mijn* kant, terugslaan meedoogenloos, zoodat het u, dat beloof ik, lang heugt. Adieu.

Den Heer
Albert Verwey
WILLEM KLOOS.

In een principieel antwoord heeft Albert Verwey de schijn-argumenten van Kloos, gevoed door angst, die hij door dreigementen trachtte kracht bij te zetten, uiteengerafeld.

Aan zijn vraag om hem op dezelfde manier te beantwoorden heeft Kloos niet voldaan: niet in zijn brief van 7 April noch in het concept, dat in het Nieuwe Gids-archief berust.

De brief van Verwey (69 E 6) en de antwoorden van Kloos (resp. Copieboek W.K. en 69 E 6) volgen hier:

Noordwijk a/z 6 April '91

Amice,

De inhoud van je brief van den 4de is een redeneering om te bewijzen dat ik je vriend niet ben.

Mag ik die redeneering even met je doorloopen?

Je schrijft dan: ‘Ik heb u mijne vriendschap aangeboden. Gij hebt onmiddellijk daarna geweigerd te doen eene kleine daad van welwillendheid, waar ik u om vroeg, iets wat al mijne andere vrienden etc. Gij zijt dus blijkbaar mijn vriend niet’.

En verder: 'dat woord ‘overtuiging’ van u is in dit geval van geen waarde - gij antwoordt: ‘ik ben uw vriend, maar ik bewijs u geen vriendendienst omdat mijn overtuiging mij zegt dat gij die niet behoeft. Gij ziet het zelf met uw gezonde verstand dat dit onzin is’.

Nu, met dit tweede argument kunnen we al heel gemakkelijk afrekenen. Je vergist je n.l. Ik heb - als je mijn brieven naleest, zul je 't zien - nooit als reden opgegeven dat ik jou en jou alleen nog wel schaden zou, en de zin die je mij toeschrijft is niet van mij. Mijn woord ‘overtuiging’ - je bedoelt toch in den noot van mijn vorigen, - staat, vergis ik me niet, zonder meer.

Blijft over: je eerste argument: dat ik je vriend niet zou zijn omdat ik je een daad van welwillendheid weiger.

Sterk is dat argument niet. Waar moest het heen als de eene vriend den anderen niet wel eens iets mocht weigeren. - Nog minder sterk wordt het als je bedenkt dat wat jij een kleine daad noemt die ieder ander voor je doen zou, door mij een belangrijke daad gevonden wordt, die ik niet geloof dat iemand zou doen. En als je je dan herinnert dat je me die daad tegelijk met de ‘aanbieding’ van je vriendschap nóg al eens verzocht hebt, in den ‘vorm’ zooals je later schreef van een ‘voorwaarde’, - dat ik haar toen oók heb geweigerd en dat je me daarop nog sterker betuigd hebt: ‘Goed, we zijn nu vrienden’, dan blijkt immers, van tweëen eén: òf, dat je zeggen [zult] nú, van: ‘Gij zijt dus blijkbaar mijn vriend niet’, niet eens tot reden heeft mijn *weigering* van je verzoek, maar mijn weigering van dat verzoek in een anderen *vorm*, n.l. van vriendschapsdienst (en dat 's toch een reden die je zelf wel niet voor vol zult aanzien), - òf - en dat komt met de woorden van je brief overeen - dat je me wel degelijk voor je vijand houdt omdat ik je die dienst heb geweigerd, maar dat, als dat zoo is, die toch al weinig beduidende reden in óns geval al van bitter weinig kracht is gebleken, want dat terwijl ze al gold voor me nadat ik je den eersten keer je verzoek had afgeslagen je me desondanks daarná je vriend hebt genoemd.

Dit over je redenen.

Op 't eind van je brief geef je geen redenen waarom ik je vijand zou zijn, maar je behándelt me eenvoudig als je vijand. Of ik je schaden, slaan zal, doe je, en praat van je zelf-verdediging.

Ook daar heb je geen grond voor. Je weet toch dat de schade die je wacht van mijn publikatie - gesteld al dat al mijn redenen *niets* waard zijn - problematisch is. *Weten* of er schade op zal volgen doe jij evenmin als ik. Van jou *willen* schaden door die uitgave kan dus geen sprake zijn, en als ik je woú schaden zou het dom van me zijn dat ik daarvoor niet een minder problematisch middel koos.

Je ziet dus, door redeneering noch door onderstelling zul je eenig verstanidg mensch kunnen begrijpelijk maken dat ik je vijand zou zijn.

Ik doe zus en jij wil zóo. Dat is 't feit. 't Eenige.

Word jij nu boos, dat kan 't effekt zijn van je vrees voor schade, van je bon plaisir, van de Hemel weet wat, maar niet van eenige vijandelijke bedoeling in mij.

Wil je dus kwaad zijn, doe het, maar wees open. Zoek geen redeneeringen. Laat mij die ik ben. En wees voorzichtig. Laad niet door mijn redenen niet te willen herlezen den schijn op je alsof je 't niet met me *wilt* eens worden. Schaad niet jezelf.

tt

ALBERT VERWEY

Wat je zegt dat ik sophismen schrijf etc - 't zou me genoegen doen als je me er één kon toonen. Je ziet dat ik de moeite neem jouw redenen te ontleden en te beantwoorden. 't Moet je niet moeielijk zijn me daarin na te volgen.

Amsterdam, 7 April '91

Beste Verwey,

Het zou mij spijten, als gij U op nieuw door mij gegriefd moest voelen, maar ik kan en mag het niet onder mij houden: ik kan uit uw geredeneer waarachtig niet meer wijs worden; ik kan ze niet meer volgen, de ingewikkeldheden uwer woorden-konsekwenties. Ik ben maar een eenvoudig man die eenvoudig en natuurlijk denkt en voelt en spreekt. En als zoodanig zie ik boven al uw woorden uit, dat eene kardinale punt voor mij: Nl. dit: *Gij* wilt iets doen wat *ik* verkeerd voor mij acht, en gij blijft, door alles heen, willens om dat te doen. Niemand kan mij dus kwalijk nemen, dat ik, *indien gij dat doet wat gij voornemens zijt*, van *mijn* kant de maatregelen neem, die ik noodig vind. Dat zal niet malsch zijn, en ik ben eerlijk genoeg, om der wille van uw onschuldige vrouw, u vooruit te waarschuwen. Nogmaals, adieu.

WILLEM KLOOS.

De beteekenis van het woord ‘Heiland’, waarmeê gij mij benoemt, begint mij waarlijk duister te worden. Zou een apostel van Jezus, wel zoo hebben gedaan tegen Jezus, als gij nu tegen mij? 't Staat u fraai!

Den Heer

Albert Verwey.

Het klad van Kloos, dat hier volgt, is geschreven op de doodsannonce van den boekhandelaar J.C. Schröder, welke 23 Mrt 1891 gedateerd is.

[23 maart 1891]

‘Het spijt mij inderdaad dat de zaak zoo loopen moet. Ik had zoo graag ge-

wild, dat alles in harmonie was afgeloopen, zoowel in mijn als in uw belang. Nu gij zoo door alles heen, en tegen alles en allen in, hardnekkig blijft weigeren, mij een pleizier te doen, dat u niets, zelfs geen moeite kost, nu moet ik u zeggen, dat ik met zoo iemand geen vriendschap aan kan gaan. Ik zou mezelf een kuil delven, als ik vrienden werd met een vriend, die alleen vriendschap weet te nemen, maar in het minste geene vriendschap - dat is nu toch wel zonneklaar gebleken - weet te geven. Ik zeg u dit en laat erop volgen, Gij hebt nu, zooals gij terecht opmerkt, reeds f 200 roekeloos verspeeld, die gij voor uw vrouw en kind hadt kunnen gebruiken. Ik zeg u, ga niet verder op dit dwaalspoor. Want ik verzeker u, dat als gij ooit waar en op welke wijze ook bedoelde 3 regels (of dergelijke woorden)[1] te publiceeren, ik mijn mannetje sta, als het noodig is: gij hebt er reeds een voorproefje van gehad. (Wat ik doen zal, gaat u n)[1]. Ik waarschuw u dus, gij zijt bezig uw eigen ondergang te bewerken, door (te doen)[1] voorttegaan op dien weg, uw ondergang literair en (finantieel be)[1] maatschappelijk beide. En ten slotte voor wij scheiden: Het zal u niet treffen, maar toch ik gevoel behoefte om 't u te zeggen: gij zijt de ondankbaarste mensch dien ik ooit ontmoet heb. Gij hebt alles aan mij te danken, ik heb jaren lang uw talenten met zorg bewaakt en aangekweekt, zonder mij, zoudt gij niet zijn Albert Verwey, want toen gij in Dec 1881 bij mij kwaamt, was ik al Willem Kloos. Gij erkent uw schuld zelf door mij uw heiland te noemen, die heiland nu bood u nogmaals zijn volle vriendschap en steun aan en gij behandelt hem zoo. 't Is schande'.

Nog een paar maal heeft Kloos briefjes aan Verwey geschreven over de ontvangst van Paul Verlaine in het najaar van 1892, korte, zakelijke epistels van geen belang.

In brieven aan anderen heeft hij - ook later - op laatdunkende wijze den naam van Verwey genoemd en hem bespot[2]. Hoe Kloos tegen hem handelde op den maaltijd, Verlaine aangeboden, heeft R.N. Roland Holst verteld en Verwey zelf heeft een brief geschreven aan Van der Goes hoe Kloos en Verwey langs elkaar zijn heengeloopen in Den Haag op de brug van de Weimarstraat, maar elkaar in de gaten hielden.

Voor ons blijft de vraag: waarom zijn die twee bundels van Verwey *De Dingen* en *Feiten* nooit verschenen? Heeft Verwey toch gebukt voor de dreigementen van Kloos?

Verwey zelf heeft op den eersten bundel gezinspeeld in een brief van

1 De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn doorgeschrapt.
1 De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn doorgeschrapt.
1 De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn doorgeschrapt.
1 De tusschen haakjes geplaatste woorden zijn doorgeschrapt.
2 Aan Witsen heeft Kloos 1 April 1898 b.v. dit geschreven (75 C 51 f): 'Ik ben bij Mincelyn [een allegorie door Antoon Molkenboer] geweest. Vlak tegenover me, in een andere loge, zat Verwey. Hij zat rechtop met zijn isegrimmig gezicht, en zag er uit als een eenigszins bejaarde grutter, die pas een standje van zijn vrouw had gehad'. Aan Van Deyssel (22 Nov. '91): 'Het boekje van Verwey heb ik ontvangen. [Dichters-verdediging] De "Inleiding" waarvan je gehoord hebt, is 25 regels lang, en bevat niets, wat je onthouden kan, dan alleen dat er op positieven toon de naam "Plato" in wordt genoemd, van welken auteur de heer Verwey nooit een letter gelezen heeft'. (Copieboek W.K.)

18 Mei 1891 aan Diepenbrock (Uyldert pag. 301). Hij spreekt daarin van ‘die verzen van mijn onkinderlijkheid’, waaraan hij ‘den naam van De Dingen gaf’.

In *De Nieuwe Tuin* (1898) zinspeelt hij ook op dien bundel (blz 15):

> De jaren gaan. Ik die eerst zeven jaar
> Van droomen leefde, leefde er andre zeven
> Van dingen: beiden heb ik uitgeschreven:
> Van verzenbundels maakte ik maar dit paar.

en in het volgend sonnet (blz. 16) licht hij ons nader er over in:

> Ja eerst door droomen, toen met oogen leefde ik,
> En beiderwijs heb ik veel schoons ervaren:
> Door droomen kwam mijn zelf zich me openbaren,
> Door oogen 't andre, en bei te erkennen streefde ik.

Uyldert vergist zich als hij denkt (blz. 306), dat een ‘vaderlandsch gedicht’ in den bundel *De Dingen* zou staan. Uit den brief van Kloos, waarin *Feiten* werd geweigerd, blijkt, dat die bundel dergelijke verzen bevat; immers hij schreef over ‘het vertalen van diverse documenten’ en Verwey zegt er zelf in een brief aan Van der Goes over, dat het een bundel is ‘die je op je gemak moet lezen’.

Dit alles is in 1891 geschied. Kloos is in 1938 overleden. We vragen ons af: Waarom mogen we thans geen kennis nemen van dit werk, dat Verwey zelf eens waardig heeft gekeurd om in het licht te geven? Toen het *Oorspronkelijk Dichtwerk* van Albert Verwey verscheen, leefde Kloos misschien nog (het is 1938 gedateerd en Kloos stierf op 31 Maart van dat jaar), maar sedert zijn ten minste 15 jaar verloopen. Door Van der Goes, door Uyldert, door Verwey zelf weten we er van. Kloos vond het wel is waar ‘lang niet alles mooi’, maar constateerde dat ‘er eenige superbe bladzijden’ bij waren. Er is dus, herhaal ik, alle reden om het ons niet langer te onthouden.

XVI De controverse in de redactie

Dat de redacteuren niet homogeen waren, was reeds vaak gebleken. Van der Goes en Tak neigden steeds meer naar het socialisme, waar Kloos niets voor voelde, om van sommige medewerkers niet te spreken. Maar voor dat deze quaestie tot een openlijk debat aanleiding gaf, waren er reeds polemieken in het tijdschrift tusschen de redacteuren aan vooraf gegaan.

Van der Goes contra Van Eeden.

- Frank van der Goes had in het Augustus-nummer van 1889 een artikel geschreven onder den titel *Zeventienhonderd negen en tachtig*, waarin hij de Fransche revolutie herdacht. Tegen de materialistische en positivistische strekking daarvan kwam Van Eeden op in een betoog *Verstand en gevoel in de sociale evolutie* in het Februari-nummer van 1890.

In de Augustus-aflevering van dat jaar werd een beschouwing opgenomen van F. van der Goes *Dominee, Pastoor of Rabbi?* naar aanleiding van een brochure van *De Dageraad*. Daarin toonde hij zich afkeerig van de humaniteitsgedachte om daarmee een verbetering van de maatschappelijke toestanden te bereiken en den godsdienst een kwaad noemde in de moderne samenleving. In dat zelfde nummer vond de brief van Van Eeden *Aan den Keizer aller Russen*[1] een plaats, waarover hij een uitvoerige en vrij scherpe correspondentie voerde met Kloos, welke - op zijwegen gevoerd - tot een breuk leidde. Martha van Eeden heeft de stukken gekramd en Witsen werkte er ook aan mee. Hier kwam de tegenstelling tusschen Kloos en Van Eeden duidelijk tot uitdrukking. Daar deze correspondentie door het Frederik van Eeden-Genootschap (Mededelingen X, September 1946) onvolledig en onnauwkeurig is gepubliceerd laat ik ze hier in haar geheel volgen, met de kantteekeningen van Kloos en margine. (F. van E.-Genootschap en Copieboek W.K.).

1 In *Brieven van Frederik van Eeden* (1907) schreef hij in Juni 1890: ‘Ik ben dezer dagen geheel en al vervuld met het boek over Siberië. Het beleedigd rechtsgevoel en het vreeselijk lijden dier verbannenen laat mij nacht noch dag rust. Ik slaap zeer weinig, en de dagen gaan om in een machteloos overdenken van die gruwelen, waaraan ik niets doen kan. Nooit heb ik zoo pijnlijk gevoeld, dat ik een burger ben van een klein onbeteekenend land en dat ik geen invloed heb. 't Eenige wat ik neb, mijn woord, kan ik maar heel beperkt gebruiken om de onbekende taal waarin ik schrijf. Maar ik gebruik het daarom toch. Ik schrijf een “harangue”, aan den Tsaar, die je in de Nieuwe Gids zult lezen’.

De brief aan den Keizer van Rusland en Don Torribio. - De brieven luiden:

23 Aug. '90

Beste vriend

Ik erken dat je van middag in Charles Boissevain een flinken maat hebt gevonden en dat ik moeite zal hebben, na de éloges van 't Handelsblad, mijn werk te verdedigen. Maar ik heb eenige gedachten in mijn hoofd waarvan ik niet bevrijd zal worden denk ik, als ik je ze niet schrijf.

Ik geloof dat je mijn stuk verkeerd beoordeelt. Ik heb er volkomen vrede mee als je zegt: het bevalt mij niet, het doet mij niet aan, ik vind het niet mooi[1]. Maar je moet niet zeggen, zooals je deed: 'Het is niet gelukt, je hebt het wat te gauw gemaakt, je had beter gekund'. Ik weet zeer zeker, en daarom durf ik het tegen je volhouden, dat weinig dingen mij zoo goed gelukt zijn als dit stuk, - en dat zeer zelden hetgeen ik maakte zooveel leek op hetgeen ik wilde als deze maal. Ik vind dit tusschen ons beiden een belangrijke kwestie, en ik zal probeeren je duidelijk te maken wat ik bedoel.

Jij hebt in het stuk naar emotioneel of artistiek genot gezocht en dat niet gevonden. Je zag er niets bij, het greep je niet aan, het amuseerde je niet en toen hield je 't voor mislukt.

Maar de deugd van 't stuk moet gezocht worden in de houding van den mensch die 't zegt en in zijn eloquentie. En nu ben ik mij bewust nimmer zoo sterk geweest te zijn den mensch onder menschen dien ik goed vind, en als zoodanig beter gesproken te hebben dan ooit te voren.

Je wensch dat ik zou gespot of gescholden hebben toont mij, dat je mij niet begrepen hebt. Het had je misschien beter geamuseerd[2] maar het zou voor mij geheel mis geweest zijn. Het niet-vijandelijke er in, wat jij het gemoedelijke noemde, met zeer kort verheffingen van ironie - of liever loslatingen van ironie tusschen de spanning van door denken bedwongen emotie, is een intensieve bedoeling van mij geweest.

Je moogt dit onsympathiek vinden, zoo wilde ik nu eenmaal zijn, en zoo zal ik nog vaak willen zijn.

Je opmerking dat ik dan ook al de moeielijkheden van 's man's toestand had moeten bedenken, is niet juist. Die moeielijkheden gaan mij niet aan. Ik zeg niet dat het makkelijk is een keizer te zijn. Ik zeg dat een keizer keizerlijk moet handelen en daar gaat nooit en nimmer iets van af om alle godsmogelijke redenen van omgeving en opvoeding niet.[3]

Ook deze opmerking bewees dat je mij niet begrepen hebt. Ik ben hier niet een filosoof die tevreden is met begrijpen, ik ben hier geen artiest die tevreden is met waarnemen, met mooi of leelijk vinden - ik ben hier een mensch onder menschen.[4]

Het verwondert mij niet dat dit je vreemd en onsympathiek is. Deze speech van mij speelt in een heel andere wereld dan waarin wij gewoonlijk

1 En margine met potlood door Kloos: 'Doe je dan niets spontaan?'
2 Het woord 'geamuseerd' is door Kloos met potlood onderstreept.
3 Onzin.
4 Makkelijk praten Is dat menschelijk? Van iemand te vorderen.

zijn. Ik bedoel dat dit alles reeel is niet de artistiek-fictieve wereld waarin wij anders spreken. Ik heb hier mijzelven - een artistieke conceptie van mijzelven - geschoven in de reeele wereld en dat geeft al mijn woorden op eenmaal een gansch andere klank, een veel zwaarder beteekenis. Dat mij dit gelukt is, zonder mij bespottelijk te maken - iets wat nog maar weinig Hollanders gebeurt - durf ik te gaan vermoeden[1].

Dit heeft echter voor puur artiesten nagenoeg geen waarde, dat weet ik wel. Ik verlang van niemand dat hij 't mooi vind, - maar ik houd vol dat het voor mijn doen sterk is en geslaagd. Het oordeel van Gorter en Valk en Boeken en Israëls en Breitner enz., dat verwacht ik dus ongunstig, of liever onverschillig. Timmerman! - nu ja! - Timmerman is een beste kerel maar een kerel van koekedeeg en je moet mij veroorloven kwalijk te worden als ik aan zijn schuinen kop en zijn Amsterdamsch-grappigen wang-stem denk. Ik zal mij niet beroepen op de loftuitingen van Biederlack, van Daan de Clercq, van Roorda van Eysinga en van meer dergelijken zelfs van Tak niet, - hoewel die alleen anders tegen den braven Gidius opweegt. Maar ik hoop ook dat jij je geen pedanterien ten mijnen koste van zoo iemand zult laten welgevallen.

Je moet mij nu niet verdenken, Willem, van een zekere aanmatiging, alsof ik mij nu langsamerhand boven je kritiek verheven ga achten. Dat lijkt er niet na. Ik heb het liefst je oordeel zoo gauw mogelijk en zonder consideratie of verzachting. Ook vind ik dit stuk alleen goed *in zijn soort*, maar ik heb er het land over dat het mij een tijd lang van beter dingen heeft afgeleid. Maar het is niettemin een deel van wat ik wil, - en nu ik meen dat jij dat niet geheel juist begrijpt tracht ik je dat te beduiden.

Door allerlei dingen ben ik den laatsten tijd wat bang geworden dat je verder van mij staat dan vroeger. Ik voelde 't gisteren sterk en onaangenaam, of onze wegen uiteengingen. Is het door die brieven? - Wat is het? Ik wou dat ik je meer zag, dat je meer hier kwam zooals vroeger. Het was niet omdat ik gekrenkt was door je oordeel. Hoeveel erger heb je mij vroeger de waarheid gezegd! Maar ik voelde alsof je iets leelijker in mij zag dan er werkelijk in mij is. Ik dacht voor 't eerst van mijn leven: ‘neen! nu heeft hij 't mis, want hij ziet mij niet juist, hij verstaat mij niet’. Misschien kun je 't mij toch duidelijk maken, ik wil 't even graag aannemen als altijd. Kom nog eens een middag en avond. Wij hoeven dan niet eens over deze kwestie te praten, 't zal toch helpen.

je vriend
FREE.

1 Door Van Eeden geschrapt de volgende regels: ‘door de zeer snelle notitie die men in 't buitenland van het stuk genomen heeft. Het onderwerp is daarvan niet enkel schuld, want een stem uit Holland, over welke zaak ook wordt zelden zoo gauw gehoord en klinkt altijd eenigzins ridicuul’.

Amsterdam, 25 Aug. '90. JanvdHeydenstraat 259.

Beste Free,

Inderdaad, ik begrijp niet hoe het komt, dat ik in den laatsten tijd zoo'n last heb van de redactie van de N.G. Dat is me telkens weêr een nieuwe en, laat ik er bijvoegen, onvruchtbare correspondentie over dingen, waarover we 't eigentlijk met een enkel woord eens moesten zijn. Ik begrijp het niet.

Nu weer, dat stuk van jou. Ik heb het nog eens overgelezen, je brief gelezen, het stuk van Boissevain gelezen, en mijn oorspronkelijk gevoel wordt hoe langer hoe sterker. Hoor eens, je moet nu eens niet tegen alles in gelijk willen blijven hebben, want daar is 't mij ook niet om te doen. Als je mij mijn ongelijk kunt bewijzen, niets liever dan dat.

Met den inhoud van je stuk, ben ik het natuurlijk in de meeste opzichten schoon niet in alle, met je eens. Ik vind ook dat die arme Siberiërs beroerd mishandeld worden, en dat het voor hen beter was, als daar zoo gauw mogelijk een eind aan kwam. En daarover heb je nu geschreven aan den Czaar.

Als iemand dat nu gedaan zou hebben, erg opgewonden, als een spontane hartstochtsdaad, dan zou men zeggen: Wat een goeje, naïeve jongen! En als hij zijn gevoel had geuit in mooie zinnen, die evenals zoovele bommen of bajonetsteken waren, dan zou men er bij voegen: ‘En wat een mooie artistenziel, bovendien!’

Maar dat is het niet bij jou: je stuk wil een stuk zijn van verstandig gevoel en gevoelig verstand, je wil overredend redeneeren met den Czaar, en het publiek laten voelen, dat hij ongelijk heeft. Zoo beschouw jij je stuk, maar nu heb ik de overtuiging dat de *bedoeling* van je stuk *ijdel* is en het *sentiment ongezond*. En daar je stuk geen mooi prozawerk wil zijn, dat alleen om zichzelf waarde heeft, zal je mij toestemmen dat het geöordeeld is, als ik die twee dingen bewijzen kan.

1°. *De bedoeling*. Je weet, dat je stuk den Czaar nooit onder oogen zal komen. Je bedoelt dus eigenlijk niet te schrijven aan den Czaar, maar over den Czaar heen aan het publiek. Het ‘aan den Keizer aller Russen’ is slechts een voorwendsel, om impressie te maken op het publiek. 't Is niet de spontane kreet van een geëmotioneerde, die uitroept: ‘Dat moet de Czaar weten’, en dan zijn brief schrijft, 't is de bedachte vorm voor wat je zeggen woudt, 't is een literaire truc.

En waartoe gebruik je dien truc? Om het publiek dingen mêe te deelen, die het nog niet wist? Neen, niet waar? Het licht in je stuk valt niet op de feiten zelf, maar op de onrechtvaardigheid ervan. Als je het publiek de feiten had willen laten zien, was het stuk heel anders en aanschouwelijk geworden. Neen, je veronderstelt dat de menschen die feiten in hoofdzaak weten en tracht nu aan te toonen:

1°. dat het een raadsel is, hoe de Czaar, die toch een beste man is, zulke gruwelen voortdurend laat uitvoeren, hoe hij zichzelf ook niet erg op zijn gemak moet voelen, hoe hij ongelijk heeft zoo te doen, en er liever dadelijk mee uit moest scheiden.

t.o. 352

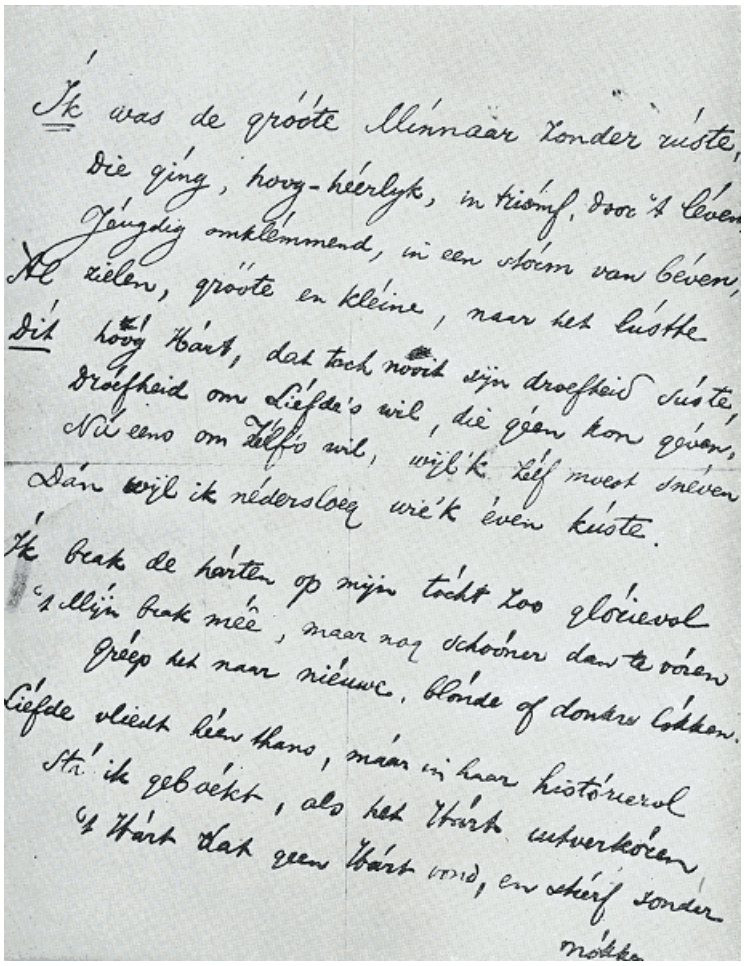

Ik was de groote Alleenaar zonder ruste,
die ging, hoog-heerlijk, in triomf, door 't Leven
Jeugdig omklemmend, in een storm van beven,
Al zielen, groote en kleine, naar het Liefste
Dit hoog Hart, dat toch nooit zijn droefheid suste,
Droefheid om Liefde's wil, die geen kon geven,
Nu eens om Zelfs wil, wijl 'k Zelf moest sneven
Dan wijl ik nedersloeg wie 'k even kuste.
Ik brak de harten op mijn tocht zoo glorievol
'k Blijn brak mee, maar nog schooner dan te voren
Greep het naar nieuwe, blonde of donkere Lokken.
Liefde vliedt heen thans, maar in haar historievol
Sta' ik gebaekt, als het Hart uitverkoren
't Hart dat geen Hart vond, en sterf zonder mokken.

Handschrift van Kloos in 'De Nieuwe Gids' gepubliceerd onder den titel 'Homo sum' en opgedragen aan L. van Deyssel

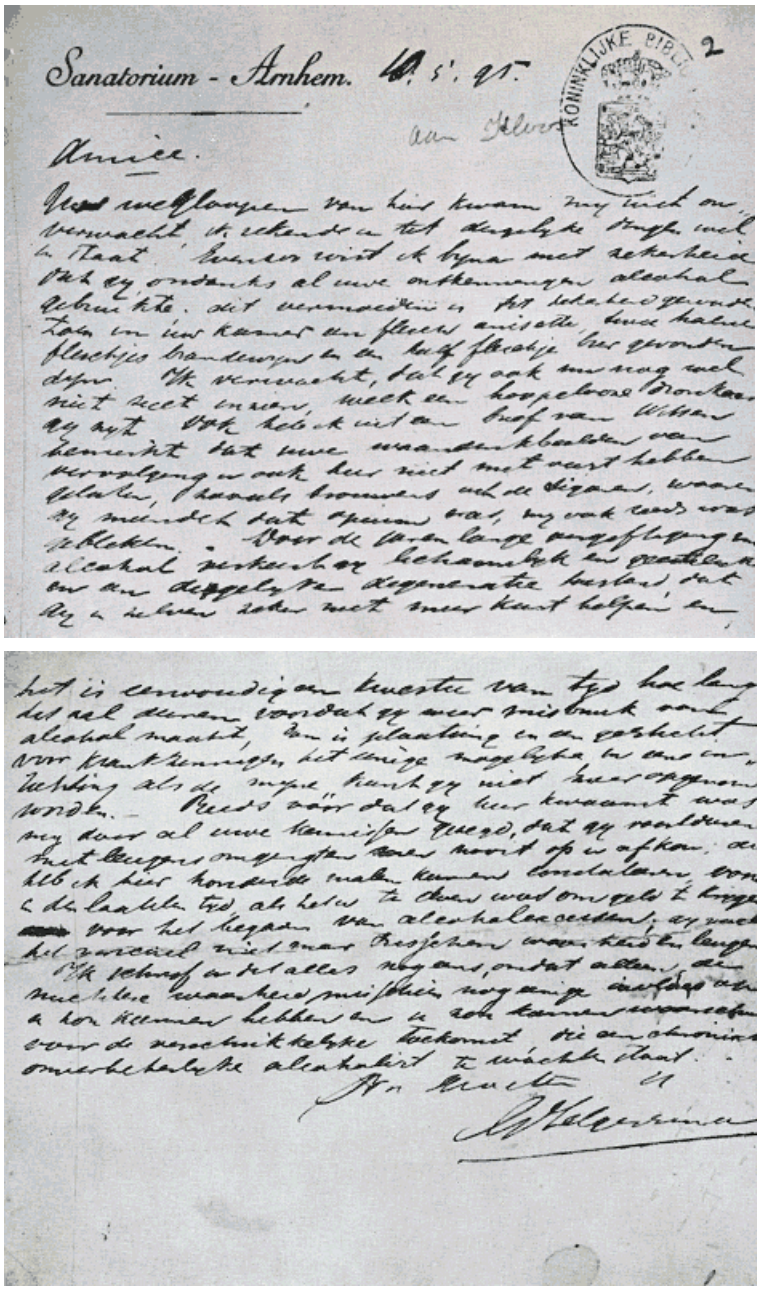

Sanatorium - Arnhem. 4 5' 91.

Amice.

Uw welgezinden van hier kwam my niet on-
verwacht, ik erkende in het dergelijke krijgt met
in staat. Evenwel vind ik hyna met zekerheid
dat zy ondanks al uwe ontkenningen alcohol
gebruikte. dit vermoeden is het logische gevolg
van uw komen en spreken, uwe halve
flesschjes brandewijn en het flesschje hier gevonden
doen. Ik vermoed, dat zy ook nu nog veel
niet meer, want een hoopelooze bronchi
zy zyt. Ook heb ik uit een brief van Wilson
vernomen dat uwe waandenkbeelden van
vervolging u ook hier niet met vrede hebben
gelaten, daaruit blijkt dat zy ook reeds voor
gebleken. Door de lange aangehouden
alcohol verkeert hij lichamelijk en geestelijk
in een dergelijken degenerative toestand, dat
hij u zeker niet meer kunt helpen en

het is vervelend en kwetsend van zijn kant dat
dat zal steeds voordoen zy meer misbruik van
alcohol maakt, en is plaatsing en verschil
voor practische, het enige mogelijke in uw en
belang als de mijne, kunt gy niet hier opgenomen
worden. Reeds voor dat zy hier kwamen was
my door al uwe kennissen gezegd, dat zy voortdurend
met dronken omgingen soms weken op een
heb ik hier kunnen constateren, voor
de laatste tijd als beter te doen was omdat ik hoopte
voor het begaan van alcoholexcessen, zy zoude
het vertrouwen niet meer misbruiken en langer
Ik schroom er het alles bij aan, omdat alleen, dan
mogelijke waarheid, misschien nog enige aanknopingspunten
u hen kunnen hebben en u zoo kunnen voorzien
voor de verschrikkelijke toekomst die een chronisch
onherbergelijke alcoholist te wachten staat.

Uw vriend

G.H. 's-Gravesande, *De geschiedenis van De Nieuwe Gids*

2°. dat deze gruwelen zoo groot zijn, dat alle anderen erbij vergaan, want ontwikkelde menschen, zooals jij en ik, worden daar zonder eenige schuld, in vuil en slagen doodgemarteld.

Wat no. 1 betreft, het raadsel zal geen raadsel meer zijn, als je maar even leest in het Handelsblad van 24 Aug. wat de correspondent van de Daily Telegraph schrijft. Daar staat, dat de keizer zelf van niets weet, dat zijn omgeving hem bedriegt en er zelfs een speciale krant voor den Keizer alleen wordt gedrukt. Al wat jij nu tegen Alexander III aanvoert, spat met deze mededeeling uit een. Je hebt hem verder niets te verwijten, niets van hem te eischen, *je zou hem alleen met iets bekend moelen maken, als dat kon*. Je argument van 'keizerlijk handelen' is hiermeê een phrase geworden.

Je zou hem hoogstens kunnen verwijten, dat hij niet snuggerder is, maar zoolang hij niet de schrikkelijke gevolgen weet van zijn gebrek aan wantrouwen, kan men hem toch om dat goedvertrouwen op zijn omgeving niet al te hard vallen.

Om te recapituleeren: Je brief is niet aan den Czaar, maar aan het publiek. Je beschuldigt den Czaar tegenover het publiek, van dingen die hij zelfs niet weet, dat gebeuren, en je spoort hem aan, of liever je doet maar alsof je hem aanspoort, want je spreekt aldoor tegen het publiek over den Czaar heen, er mêe uit te scheiden, kortom, je *tendenz* is een en al *ijdel*. Niet de Czaar is hier de onrechtvaardige, maar jij zelf tegen den Czaar.

Nu komt punt 2°, waaruit ik zal afleiden, dat je gevoel ongezond is.

Je bent in je stuk niet zuiver geëmotioneerd, je philosopheert en vergelijkt: nu in dien gemoedstoestand had je maar een heel klein beetje meer tot zelfbezinning, tot rijpheid van gedachte, hoeven te komen, om in te zien, dat het stuk Siberische ellende, slechts een heel klein stuk van de totale wereld ellende is, waar je niets aan doen kunt, en die, als je je alles moest aantrekken, je noodzaken zou je heele leven in zak en asch te zitten en zulke brieven te schrijven. Dan had je je stuk niet geschreven, begrijpende, dat een ieder doen moet wat zijn hand vindt om te doen, en dat die hand alleen iets vindt op de plaatsen waar hij heen reiken kan. Dan had je een armen Bussumschen stakker aan een baantje geholpen, of een aandeel van de N.G. geplaatst trachten te krijgen, en daarmede mèèr nut gedaan, dan met 100 brieven vol bedaard idealisme, en makkelijk sympathiseeren uit de verte en onwerkelijke 'humaniteit'. O, die humaniteit, die pleegzusterkleeding zonder pleegzuster der humaniteit! Zij is de dood van alle waarachtig gevoel, de veiligheidsklep voor alle praktische en waar-menschelijke emotie. Neen voel voor je omgeving, vrouw, kinderen, vrienden, de groote dingen in kunst en geschiedenis, de wetenschap, je vaderland, en help in al die dingen waar je kan, maar verlies je niet in machtelooze en redeneerende sentimenten voor onbekende dingen, waar je op gewezen wordt door de humaniteit. O, ik haat de humaniteit!

Want zie, Free, de praktische gevolgen van je humane daad, zie, en schrik! Je zeker zeer prijzenswaardige sympathie met de ongelukkige Siberiërs, nadat je dat boek gelezen hadt, maakt, door dat je haar te ver pousseert,

pousseert een daad, die buiten proportie staat tot je andere gemoedsuitingen, maakt, zeg ik, dat je blind wordt voor de werkelijkste dingen om je, en, voor een oogenblik wil ik hopen, de meest liberale optimist wordt, als maar op het Binnenhof te vinden is, de meest Hollandsche burgerman, als maar ooit een verzenboek uitgaf. Door vergelijking met de Siberische ellende, begin je te vinden, dat bij ons alles in den haak is, en dat Multatuli eigenlijk een schreeuwleelijk was. Je zal zeggen, dat heb ik niet zoo ernstig bedoeld. Maar 't staat er toch en voor duizenden en duizenden is dat koren op hun molen. Ieder rechtgeäard Handelsbladlezer zal weltevreden knikken, en zeggen, dat het toch nog zoo dom niet is om liberaal te zijn.

Ja, inderdaad, Multatuli heeft niet zooveel lichamelijke ellende doorstaan als die Siberiërs. Maar *dat* is hier de vraag niet. Free, en als dat de vraag *niet* is, dan had je dat voorbeeld niet mogen gebruiken, noch in scherts, noch in ernst. Je mag niet laten drukken, ook niet in het allerlos-bandigste schertsen, dat Goethe een stommeling was, of Beethoven een charlatan of dat Multatuli niet ‘geleden’ heeft. Wat toch is het geval! Niet dat men gruwelen kan aanwijzen, die Multatuli niet heeft bijgewoond, niet op zoo'n schaal mogen wij zijn leven wegen: maar dat de man, die een geheele omwenteling in Nederland's gedachteleven heeft bewerkt, die duizende en duizende menschelevens heeft verlost en blijgemaakt, dat die man, in stêe van levend als de Paus van zijn tijdvak erkend te zijn, dat die man zijn geheele leven is beschimpt en verdacht gemaakt en benadeeld, dat hij zijn heele leven heeft gekampt met gebrek, terwijl zijn uitgevers rijk werden, tot dat hij eindelijk, door publieke inzameling, een schamel beetje geld heeft gekregen, waar hij net even van leven kons zie je, dat kunnen alle Siberische gruwelen niet verminderen. En dat je schreef, half in scherts, maar toch ook half in ernst (waar diende het anders toe?) dat Multatuli eigenlijk niet geleden had, dat bewijst dat je gevoel op dat oogenblik, zich van de werkelijkheid weg verwijderd had in onwezenlijke streken. Daarom noem ik het gevoel, waarmêe je dat stuk schreef, *ongezond*.

Zie je, beste Free, dat had ik nu op het hart, en ik hoop maar dat je niet, boos op me bent. Je moet begrijpen dat ik niet over jou gesproken heb, want dan waren de Kl. Johannes, don Torribio, die verzen, etc. nooit ontstaan, maar over een stukje van jou, waar ik mijn opinie over had.

En weet je nu hoe ik mij jouw stuk psychologisch verklaar? Er zit in je een levensprincipe, een latente hoofdneiging naar het Christen ideaal ‘alle menschen broeders op aarde’ en die heeft je dezen keer een poets gebakken. Want die neiging heeft slechts twee manieren van uiting, door praktische daden of door mooie lyriek en gedroom. (zie maar de Kleine Johannes). Geen van beiden nu is jouw stuk en daarom uit den booze.

Ik moet nu nog even op je briefkaart antwoorden.

Maar ik moet nu gaan eten.

Tot van avond

steeds

tt. WILLEM.

Den Heer F.v. Eeden

25 Aug. 1890.

Beste Willem -

Laat je zulk een correspondentie niet verdrieten. Me dunkt het is niet onvruchtbaar. Ik vind het nog al interessant en leerzaam. Als 't je hindert of verveelt wil ik wel ophouden dan naoet je 't maar niet lezen maar ik heb er plezier in. Je moet niet geirriteerd worden, wij moeten elkaar immers goed leeren verstaan, wij hebben zoo lang samen gewerkt en ik wil dat nog lang blijven doen. Dat ik gelijk wil hebben, als ik mijn ongelijk niet inzie, dat kan je niet kwalijk nemen. Dat wil jij immers ook. Niet tegen *alles*, in, neen - maar deze maal vind ik jou oordeel niet alles en Boissevain's lof is ook niet alles.

Boos ben ik absoluut niet, jij ook niet - hoop ik - en je zult het ook wel niet worden. Alleen loop ik gevaar pedant te worden als ik mijn eigen werk wil verdedigen. Maar beschouw die pedanterie dan als een bewijs van vertrouwen, als een oprechtheid die ik mij tegenover jou durf veroorloven.

Van ‘Trucs’ houd ik niet, Willem, en ik ben mijzelf bewust genoeg om ze te vermijden. Je zoudt er mij zeker niet van verdenken, als je niet meende dat humaniteits-idealen iemand rare poetsen kunnen bakken. Evenwel vergis je je. Ik heb zeer stellig aan den russischen Keizer geschreven, aan niemand anders. Ik heb hem voor mij gehad, vlak tegenover mij - bij een totale afwezigheid van publiek, van Nederlanders, Handelsbladders of wat vee ook. Toen ik 't geschreven had toen mochten ze 't lezen, allemaal, hoe meer hoe liever - wat een goed mensch goed zegt dat mag gehoord worden, doet het al kwaad bij kleine, domme menschen, de groote werking zal goed zijn. Van den Keizer zelf had ik natuurlijk een voorstelling, tamelijk concies. Het Handelsblad - hoe kun je ook ooit daarop vertrouwen - heeft je verkeerd ingelicht. *De Keizer weet alles*. Hij heeft rapporten waarin hem alles zonder verzachting wordt voorgesteld. Kennan heeft die rapporten gezien. Op een er van schreef de Keizer zelf, in het russisch, de volgende kantteekening: ‘Een melancholiek beeld, maar niet nieuw’. Die woorden teekenden hem voor mij. Hij vindt het beroerd, maar hij ziet er geen gat in, het bestaat al zoo lang, er is geen beginnen aan. Zoo iemand wilde ik toespreken, zooals ik gedaan heb.

Of hij 't ooit lezen zal? Wie weet. Menschen die daarover beter kunnen oordeelen dan jij en ik vinden het zoo onmogelijk niet. Het is al in 't Engelsch en in 't Fransch vertaald en zal vermoedelijk in Zwitserland verschijnen. Misschien ook in Engeland en Amerika. En dan zullen *zeker* de russische regeeringsleden het lezen. En voor hen is het dan een stuk publieke opinie, een stuk uit Holland, zooals ze er uit Amerika, Engeland en Duitschland hebben. En nu is mijn arrogantie te durven meenen dat dit stuk, wat sterkte, sentiment en eloquentie aangaat niet onderdoet voor gelijksoortige stukken uit andere landen. De persoon die mij verzocht het te mogen vertalen en die in vele landen relaties schijnt te hebben schreef mij dat hij alle moeite zou aanwenden om ‘the sweet, strong bell’ zoover mogelijk te laten

kinlken. En al moge dit nu volkomen mislukken, dan is dit nog geen reden mijn stuk ter zake van ijdelheid van bedoeling te vonnissen.

En nu komt het Multatuli-aapje uit den mouw. Ik dacht wel dat ik daarover aangevallen zou worden, maar door Paap, en door van Laar, - niet door jou. Waar zeg ik, dat Multatuli niet geleden heeft? Waar verklein ik hem? Zoo Handelsbladders dat er van maken, gaat mij dat aan? Ze zouden dan liegen, zooals ze zoo dikwijls doen, maar is daarom mijn sentiment ongezond?

Ik verklein niemand, maar ik vergelijk - en vind - met je permissie - een groote kracht in die vergelijking. Ik beweer dat het aldus stellen van onze grootste figuur, als vrijheidsmartelaar., naast de vrijheidsmartelaren in de geheele wereld niet anders dan verhoogend en versterkend kan werken op een goed karakter. Wat bliksem, wij zijn niet tevreden met onze provinciale grootheden in kunst waarom zouden wij onze vrijheidshelden niet durven vergelijken? Moet ik nu per se onzen Hollandschen held den grootsten vinden? - Wel ik bewonder hem van harte, - maar die mannen daar staan mij wat geest en karakter en bedoeling betreft even na, mag ik niet uitspreken wat ik van hen denk, hoe ik voor hen voel, uit vrees om onzen Hollandschen specialiteit te verkleinen? Weet je wel Willem dat je me haast doet denken aan onze vaderlandsche kritici, die opstoven toen jij durfde zeggen dat Beets geen Shelley was.

Je moet me niet kwalijk nemen Willem, maar als jij me burgerlijk noemt dan noem ik jou spiess-burgerlijk. Wanneer ik over de grenzen van mijn landje kijken wil, door jou naar beneden gehaald te worden vind ik vrij komiek. Het sentiment waarin ik dien brief schreef te beschouwen als het gevoel van een juffrouw die wollen sokjes breit voor verwaarloosde negerkindertjes terwijl haar eigen kroost van de trappen rolt komt mij van jouw kant aller onverwachtst. En mijn kroost *is* bovendien goed verzorgd, ik help Bussumsche stumperts, ik bezorg aandeelen voor de N.G. In dat opzicht kun je mij niets verwijten, behalve dat ik twee avonden aan een zaak heb gegeven die jou niet interesseert. Maar dan heeft er toch wel slechter Hollandsch van mij in de N.G. gestaan, en ik heb toch tegelijk van jouw naastbijliggend plichtje betrachtend oogpunt gezien mij niet onverdienstelijk betoond.

[+]Waarom, vriend, mag ik voelen voor mijn ‘omgeving, vrouw, kinderen, vrienden (natuurlijk!), de groote dingen in kunst en geschiedenis (is dit geen geschiedenis) de wetenschap (hypnotisme) mijn vaderland’ - en niet voor den strijd die op 't oogenblik, terwijl ik leef, gestreden wordt tusschen iets zoo moois als vrijheid en iets zoo afschuwelijks als tirannie, - en niet voor de geweldige grootheid van karakter der russische martelaars. Als ik een speech had gefingeerd tegen Lodewijk XVI [+] zou je 't dan goed hebben gevonden, als uiting van mijn gevoel voor de helden der revolutie? Omdat dat een groot ding uit de geschiedenis is? En mag ik niet spreken tegen een levend man, over bestaande gruwelen, met het intense gevoel dat ik een reeele rol speel in een levende tragedie,[1] als vertegenwoordiger eener publieke opinie?

[+][margenoot] ?

[+][margenoot] ?

1 Eerzucht.

Er is veel ellende in de wereld - maar deze is naar mijn weten de verschrikkelijkste, die het sterkst werkt op mijn emotie. Ik zit daarover niet in zak en asch, maar ik spreek, zoo goed ik kan. Uit waarachtig gevoel spreek ik, omdat ik 't niet laten kon. Dit is wat mijn hand vind om te doen, behalve een menigte andere dingen die ik gedaan heb en doen ga. Iets praktischer dan deze rede wist ik niet. Ik heb nu eenmaal niet veel andere macht dan die van 't woord. Natuurlijk sluit dat de pretensie in, woordvoerder te zijn *voor een natie*, ik meen dat vrij goed gedaan te hebben zonder ridicuul geweest te zijn. Is het effect nul, welnu dan heb ik mijn best gedaan. Kan men bij het doen van eenige daad ooit iets anders zeggen? Vindt je dit ongezond, dan zal ik je door zulk een ziekte nog dikwijls moeten ergeren[1]. Want mijne hoofdneiging - die je echter niet zeer juist omschrijft en waarvan deze rede slechts een indirecte uiting is - zal naar ik hoop niet altijd latent blijven.

Nu ga ik slapen, vaarwel!
je vriend
FREE.

6 Sept. '90.

Ziehier Willem, 't stukje van de Lang terug, ik vind 't maar zoo-zoo. Alleen bij gebrek plaatsbaar.

Ik zou zelf alsjeblieft deze keer geen stukjes maken hoeven. Ik hoop dat er genoeg is. Hoe staat het met de voorraad. Wanneer zie ik je nu weer eens.

Mijn studies zijn klaar je krijgt door Versluys een exemplaar. Maak er geen kroniek van alsjeblieft, want er komt nog meer, don Torribio volgt nu.

Permiteer je mij don Torribio aan je op te dragen? Voor het bundeltje vond ik die opdracht minder geschikt, maar Torribio is een geheel en het beste wat ik in dit, mij tamelijk particuliere genre gemaakt heb.

FranÇois komt een paar dagen bij mij logeeren. Wij zullen ons in het ultra-materieele verdiepen.

Vaarwel
je vriend
FREE.

Amsterdam, 9 Sept. 1890. JanvdHeydestr. 259.

Beste Free,

Ik voel me natuurlijk zeer vereerd door je opdracht, maar - vind je 't na alles wat we in den laatsten tijd met elkander hebben te stellen gehad, niet wel wat expres? 't Lijkt mij of je zeggen woudt: Zie je wel, ondanks onze bisbille's ben ik toch je vriend gebleven. Nu dat behoef je niet te zeggen, want dat weet ik wel.

1 Eerzucht.

En dan nog iets, nog ernstiger. Het publiek vindt mij blijkbaar den minste van jullie allemaal. Nu, dat kan mij niet schelen. Ik ben niet ambitieus genoeg om mij ongelukkig te gevoelen door de wetenschap, dat 99/100 van de lezende Hollanders mij nog altijd voor een stumpert aanziet. Maar dan wou ik ook liever mij niet door mijn vrienden in de hoogte laten steken, en zoo de aandacht op mij vestigen. Ik ben in mijn donker hoekje tevreden en wensch er te blijven.

Dit alles natuurlijk, in geval je er niet uitdrukkelijk op staat, dat ik de opdracht aanvaard. Doe je dát, dan kán ik niet weigeren. Maar als je 't eenigszins met je eigen inzichten overeen kunt brengen, vestig dan op 't oogenblik niet de publieke attentie op me. Wat ik hier zeg, is zóó gemeend, dat ik niets liever wou, dan dat ik van de heele Hollandsche literatuur bevrijd was, en met een matig reisgeld de wereld in kon gaan, om wat op te frisschen en wat nieuw leven te hebben.

Particulier apprecieer ik natuurlijk je bedoeling zeer, en dank je er voor.

Wat Verwey bezielt, weet ik niet, of liever ik weet het wel: ik vermoed dat hij heel boos is op de N.G. Op mijn herhaalde vraag of hij iets voor de afl. had (doelende natuurlijk op die brieven van B.H. aan v. VI.) antwoordt hij eindelijk letterlijk het volgende:

‘Schrijf me wat jullie graag door me besproken hadt. Ik weet hier te weinig wat actueel is, dan dat ik zoo maar iets sturen kan’.

Is dat nu niet om uit je vel te springen?

Copie is er nog niet voorhanden. Tak heeft beloofd, Gorter en ik. v. Deyssel zond een klein Varium en van Delang heb ik ‘Treinbeelden’.

Vele groeten aan Martha.

Steeds

tt

WILLEM.

Den Heer F.v. Eeden.

Van Gideon Huet heb ik antwoord gekregen, dat er zulk een stuk, als Chap bedoelt, wel geprojecteerd maar nooit geschreven is. Chap heeft zich dus vergist. G. Huet schreef overigens zeer vriendelijk.

[Deze brief, wat Verwey betreft, werd reeds gedeeltelijk geciteerd].

11 Sept. 90

Beste Willem -

Ik heb volstrekt geen bijgedachte gehad. Martha kan getuigen dat ik deze bedoeling al zeer lang gehad heb, als een zaak die van zelf sprak. Toen het er nu, bij het drukken, op aan kwam - bedacht ik mij dat ik het je nog vragen moest. Neen je moogt het heusch niet weigeren. Niemand zal zeggen dat het ‘in de hoogte steken’ of ‘attentie op je vestigen’ is. Het is een zeer natuurlijke en billijke zaak. Ik heb zitten denken wat ik er bij zou zetten, hoe ik het in zou kleeden, maar daarop heb ik mij suf gedacht zonder resul-

taat, ik denk bij alles wat ik zet: dan vind hij het te veel zus of te veel zoo. Nu staat er alleen je naam.

Ik geloof dat je je eigen positie ten opzichte van 't publiek te ongunstig beschouwt. Dat is lang voorbij. Je weet wel dat het succes van de N.G. ook jou succes is. Maar omdat je naam er nu weinig in voorkomt (behalve als een K.) moet men die niet vergeten.

Het antwoord van Verwey vind ik heel vreemd. Boosheid kan 't niet zijn, - maar 't is een heele zonderlinge houding na al zijn beloften.

Heb je nog boeken aan te kondigen stuur die dan eens hierheen - Keizersgracht 258.

adieu
tt
FREE

Hebben wij bisbilles gehad? *Ik* wist het niet. Het zou me spijten als je onder dien indruk was.

17 Sept. '90.

Beste Free,

Laat mij nu eens een einde trachten te maken aan die gekke verhouding, ik mokkend, jij lievigheidjes doend. Je zult natuurlijk weer zeggen: 'hè, daar heb ik niets van gemerkt', zooals gewoonlijk, maar dat gaat mij nu eens niet aan.

Kijk eens, je hebt me in 't laatste half jaar, om van kleinigheden niet te spreken, 1° zonder reden plotseling in finantieele moeilijkheden gelaten, ten gevolge waarvan ik nu genoodzaakt ben, week aan week *idiotenwerk* te doen. 2° heb je tegen alles in, mijn literair oordeel in twijfel getrokken en blijft dat doen. 3° heb je mij een onderscheiding gedwongen aan te nemen, die mij, na al het voorafgegane, niet aangenaam kón zijn.

Toch draag ik je daarom geen booze gevoelens toe. Zoowel mijn belang als mijn sentiment nopen mij, om goede vrienden met je te blijven. Maar wel had ik graag, dat ik nu een beetje met rust gelaten werd, om langzaam en bedaard over al het gebeurde na te kunnen denken.

Sta mij dus toe voor je invitatie te bedanken, om de eenige en eenvoudige reden dat ik er geen pleizier in heb.

Ik ga nu naar Goes, om te hooren of hij kan.

Steeds
tt.
WILLEM

Ik heb Goes niet te spreken kunnen krijgen. Kom dus maar met Tak in de Jan vd Heydestr. morgen om acht uur.

Ik zal zien of ik G. nog fleuren kan vanmiddag: anders maar zonder hem vergaderen, want 't is hoog tijd.

17 Sept. 90.

Ja, nu maak je er een bisbille van, lieve vriend. Vind je dat een gelukkig einde van die ‘gekke verhouding’.?

Je bent een plezierige persoon om vriendschap te bewijzen. Ik heb je jaren lang, zooveel als ik kan, - [gesteund] en als ik dan, door dat anderen de mij toegezegde steun niet geven, het niet langer voort kan zetten wordt mij dat als een onvriendschappelijke daad aangerekend en krijg *ik* op den hals de boosheid tegen je idiotenwerk. Stel je voor dat ik mijn ouders eens ging uitschelden omdat ze mij zoolang geholpen hadden en nu lieten ploeteren met vervelende zeurmenschen den ganschen dag.

Het tweede is nog krasser ik heb tegen alles in je oordeel in twijfel getrokken. Dus is het niet mogelijk dat ik mij met kracht van vele redenen verdedig tegen een verkeerde opinie van je. Moet ik, zonder tegenspraak en zonder notitie van mijn verdediging te vragen aannemen wat jij zegt? Is dit noodzakelijk voor onze vriendschap? Je bent een lieve jongen! - Heeft de literaire leiding waarvoor ik je zeker dankbaar behoor te zijn en die ik nimmer zal pogen te verkleinen of weg te cijferen, je recht gegeven voor altijd den potentaat over, mijn opinie te spelen. Dank je wel.

Ik ben niet half zoo trotsch als jij, Willem, dat zie je daaruit dat ik ondanks *ik* er geen de minste belang bij heb je vriend te blijven toch van mij de pogingen zijn uitgegaan om je mokken te doen ophouden. Maar jij die zelf zoo prikkelbaar zijt zult in mij wel zooveel prikkelbaarheid vergeven dat ik geen lust heb je op te zoeken eer jij 't mij doet.

tt

FREE.

Schrijf Tak maar waar je vergaderen wilt, bij Goes of in Bussum.

Amsterdam, 17 Sept. '90 JvdHeyde str. 259

Beste Free,

Ik zal je, even, kort, op alle punten in je brief repliceeren.

1º Maak *ik* er nu een bisbille van? Bisbilles heet het, als twee elkander goed gezinde menschen het niet eens kunnen worden over een zaak, en er daardoor een beetje verkoeling in beiden of een van beiden ontstaat. Dit nu is sinds lang het geval met ons. Je behoeft daarvoor onze correspondentie maar over te lezen.

2º Wat betreft de literaire kwestie, ik heb niet beweerd, dat ik mij in 't algemeen niet zou kunnen vergissen. Ik zeg alleen, dat als ik na de zaak zoo lang overdacht te hebben sta met Gorter, Witsen, v. Deventer, v.d. Valk, Israëls, v. Looy, en nog wel tien anderen van de jongelui, tegen jouw opinie [?] over je eigen werk, en dit werk wordt verdedigd door Boissevain, Biederlack en de Zutphensche Courant, dat er dan groote kans is, dat *ik* gelijk heb en niet jij.

3º Jij zegt dat je niet het minste belang er bij hebt mijn vriend te blijven. Dat is niet juist. De N.G. is ons gemeenschappelijk belang, en dat is het belang, dat ik bedoelde, toen ik je zei, dat ‘zoowel mijn belang als mijn sentiment’ etc.

4º Je schrijft mij, dat je mij jaren lang geholpen hebt, zooveel als je kon. Dezen zin begrijp ik niet en ik verzoek je *dringend* mij daarover eenige opheldering te willen geven. Ik herinner me niet precies hoeveel je mij geleend hebt, ik zag dat jij het telkens opschreef, en heb het zelf dus *niet* gedaan. Maar wel herinner ik mij, dat je mij een aantal maanden, iets meer of minder dan een half jaar lang f 25 hebt voorgeschoten, die ik je, als mijn ouders dood-zijn, eerlijk zal kunnen teruggeven. Buitendien heb je in Oct. '88 mij f 200 in eens geleend, maar die heeft de N.G. je moeten teruggeven, want ik heb van 1 Nov 88-1 Maart 89 *geen* salaris ontvangen. 't Is mogelijk dat ik iets vergeten heb, - ik ben geen goede financier - maar kijk het dan eens na en zend mij de opgaaf, dan weet ik het.

5º Dat je geen lust hebt mij op te zoeken, en niet op mijn kamer vergaderen wilt, zijn twee geheel verschillende dingen. Het belang van de N.G. gaat boven dergelijke particuliere verschillen. Daar ik Goes niet heb kunnen te spreken krijgen, kom ik dus morgen (Donderdag) te Bussum, na den eten, om te vergaderen. Aan Tak en Goes verzend ik, met deze, convocatie-briefkaarten.

Steeds
tt
WILLEM.
Den Heer Frederik v. Eeden. (Copieboek W.K.)

18 Sept. '90.

Amice

Er is zelden een onwaardiger stuk uit je handen gekomen als de brief die ik hedenmorgen ontving. 't Is te hopen dat je ze niet copieert. De kleinste dingen uit je karakter komen er bijna schaamteloos in boven. Als er iets voor mij kwetsender en beleedigender te bedenken was dan je brief van gisteren dan was het die van van morgen.

De grond van alles houd ik voor je gekrenkte trots. Je kunt het mij niet vergeven, wat trouwens niet mijn werk is, dat je door ons op jezelven bent aangewezen. Nu is trots alleen op zijn plaats bij iemand die sterk genoeg is om onafhankelijk te zijn.

Het literair verschil is bijzaak, - over het mooie van mijn werk heb ik niet gestreden. Wat het oordeel van anderen in dezen gold heb ik nauwkeurig gezegd. De door jou gebezigde tegenstelling was even onrechtvaardig als misplaatst.

Het spijt mij bizonder dat ik je geen rekening kan sturen van de door mij aan jou bewezen diensten. Dat ‘opschrijven’ heb je met je eene argwanende oog gezien. Maar laat je deze last van verplichting niet bezwaren. In guldens geteld is het zeker maar een kleinigheid.

In de bedoeling echter van je verzoek kan niemand zich vergissen. Daar ik onmogelijk kan behooren tot je vrienden van het slaafsche type, doe je wèl mij onder de oogen te brengen dat je in elk ander geval niet meer dan een gewone beleefdheidsverhouding verlangt.

Ik wensch je nu voor dat wij elkaar zien te zeggen dat ik je begrepen heb. Alle pijnlijke explicatiën zijn dan voorkomen en wij hoeven er niet verder over te spreken.

Nog wil ik je doen opmerken dat ik het mengen van ‘belang’ in kwesties van affecties misselijk vind. Reeds eenmaal heb ik je gezegd dat ik terwille van een affectie alle andere belangen, ook literaire, en artistieke op zij zou kunnen stellen. Beroep je dus nooit meer op mijn belang in aangelegenheden als deze.

Voor je artistieke en literaire ontwikkeling heb je veel gedaan. Je kunt mooie verzen maken en uitnemend kritieken schrijven. Nu moest je je er eens op gaan toeleggen een goed mensch te zijn. In die kunst ben je nog maar aan 't a b c, ondanks grooten aanleg voor 't vak.

Adieu

FREE.

Amsterdam, 18 Sept 1890 JanvdHeydestr. 259

Wederleg s.v.p. mijne argumenten, beantwoord mij niet met schelden. Zie nu eens hoe kalm ik in mijn brieven tegenover je sta, terwijl je zelf eindigt met als een dronkene te razen. Ik kan niet ontkennen, dat je mij aangegrepen hebt, maar ik vergeef het je van ganscher harte. Je wist niet wat je deed.

Nu nog eens ter zake: ik houd, in tegenstelling met jou, voet bij stuk.

Als iemandj zij hij mijn beste vriend, mij in een discussie toevoegt en als argument gebruikt, (zooals je gedaan hebt) dat hij mij vele jaren (met geld) geholpen heeft, *en ik ben mij daarvan niet bewust*, dan heb ik het recht te vragen: leg mij dat eens uit; ik herinner mij alleen dat en dat. Anders zou het toch voorwaar al een zeer makkelijk argument zijn.

En ik zeg nog eens: ik wil gaarne mijne verplichtingen erkennen, als je mij bewijzen kunt, *alleen met je woorden, zonder papieren*, daar vraag ik niet naar, dat je mij ‘vele jaren geholpen hebt’. Kan je dat niet, dan mag je 't mij ook niet toevoegen: kan je 't wel dan zal ik je excuses vragen voor mijne . . . onwetendheid, diejij als ‘schaamteloosheid’ qualificeert.

2° Wat de literaire kwestie betreft, ik verlang niet dat je mijn slaaf zult zijn (wat zijn dat toch voor overdreven expressies van je) ik heb alleen gezegd, dat *in dit speciale geval mijn* kansen om bij het nageslacht gelijk te krijgen beter staan dan de jouwe.

Je ziet: ik doe niets als recapituleeren wat er in mijn vorigen brief stond en waarom jij, ik begrijp niet hoe, zoo boos bent geworden.

Wat je zegt over vermengen van affecties en belang, begrijp ik niet, dat

op iets zou kunnen slaan wat *ik* geschreven heb. Als jij mij zooals je gedaan hebt, toevoegt: dat je er geen belang bij hebt mijn vriend te zijn, dan heb ik het recht te repliceeren ‘neen, in zooverre heb ik er ook geen belang bij jouw vriend te zijn’, dat is toch de waarheid, en er bij te voegen, maar wij hebben een gemeenschappelijk belang: De N. Gids.

Nog eens, ik vergeef je uit het diepst van mijn ziel, die een beetje beter is, dan men uit jouw brief zou opmaken, en zou je alleen den vriendelijken raad willen geven: Pas op je eigen toorn: want niet alle menschen zijn zoo zelfbewust als ik, om er een beetje droevig om te glimlachen. En nogmaals, wederleg mij, verklaar mij, en ik zal je dankbaar zijn.

Steeds
tt
WILLEM.

Welzeker copieer ik deze brieven. Met veel zorg zelfs - waarom niet?
(Copieboek W.K.)[1]

18 Sept. 90 's av. 11 uur.

Laat ons elkaar nu vooreerst niet meer schrijven, wij zijn niet altijd het best voor onze schrijftafel.

In mijn herinnering zijn de afgeloopen jaren voor mij een gestadig groot gevoel van vriendschap en een reeks van kleine vriendschapsdaden geweest. Het koel vragen om een kwalificatie daarvan, als ter afdoening van schuld, was mij een wenk dat je deze post afgesloten wenschte te zien.

Ik zag daarin den man, die na een bittere ervaring, innerlijk van meening is dat men geen vrienden hebben moet (tenzij ze nuttig en blind onderworpen zijn)[2]. Er zijn van die regels in je verzen die zulk een gedachte rechtvaardigen.

Ik schrijf dit nu nog, na het lezen van je brief die ik eerst na de vergadering vond. Ik was niet toornig maar wel zeer gekrenkt.

Laat het nu alles maar een tijdlang tot rust komen.
tt.
FREE

Amsterdam 19 Sept '90

Neem me niet kwalijk, Free, maar ik heb je brief ongeöpend in een laadje gelegd. Wie weet, wat er weer voor onaangename dingen in staan over mijn ‘karakter’, etc. En Tak, dien ik hoe langer hoe meer waardeeren ga om zijn gezond verstand, heeft mij gister avond den uitstekenden raad gegeven geen briefjes meer met je te wisselen. Dat heeft hij jou zeker ook geraden, en nu ik tóch een brief van je krijg, staat er zeker niet heel veel vriendelijks in.

1 Het feit, dat deze en andere brieven wel in het Copieboek staan, maar niet in het F.v.E. museum te vinden zijn, is een bewijs te meer, dat de schrijvers zelf de documenten geselecteerd hebben.
2 De tusschen haakjes geplaatste woorden heeft F.v.E. geschrapt in den brief.

Bovendien, denk je er wel aan, dat ik twaalf drukke dagen te gemoet ga; ik moet epistoleeren, corrigeeren, beheeren, en bovendien kritieken schrijven. Daarvoor heb ik al mijn kalmte en tevredenheid voor noodig.

Nog eens, dit is geen demonstratie tegen jou; 't is alleen een maatregel voor me zelf, opdat ik rustig mijn werk kan doen.

Als er iets feitelijks in je brief mocht staan, dat van dadelijk belang is, dan hoor ik het wel van Tak. En Donderdag spreek ik je toch.

In haast
tt
WILLEM
Den Heer F. van Eeden (Copieboek W.K.)

Bussum 21/10 90.

'Moedertje' vroeg Hans mij laatst met zijn eigenaardig nadenkend stemmetje 'waar is oom Willem Kloos, is-ie dood?' Ik zei hem dat je niet dood waart en dat je wel eens gauw komen zoudt, en dat geloof ik ook zeker; wat reden toch heb je om het niet te doen? O, die ongelukkige misverstanden door brieven! Och, ik vind, dat men niet schrijven moet en niet spreken, maar elkaâr begrijpen. *Alles* kan begrepen worden; ik begrijp Free en al zijn denken en handelingen en ik geloof, dat ik jou ook begrijp en je schrijven, al heb ik er geweldig veel verdriet van gehad; en nu lijkt het mij zoo wonderlijk zoo geheel onnoodig, dat in eens vervreemden van elkaâr van twee menschen, die zóóveel reden hebben, en sedert zóóveel jaren, om elkaârs omgang te zoeken, en die toch geen van beiden in ééns veranderd zijn.

Over die kwestie van den brief aan den Czaar spreek ik niet eens, maar die rampzalige geldgeschiedenis! Als Free daarin nu werkelijk eens niet goed deed, kende je hem dan niet lang en goed genoeg om te weten, dat hij het toch goed meende, en dat hij de allerlaatste zou zijn om iemand wie dan ook, - en dan een vriend als jij! - om persoonlijke redenen gebrek te laten lijden? Och, ik vind het vervelend en het doet mij pijn te moeten argumenteeren over dingen waar men liefst niet over spreekt en wat zal het mij ook helpen als je het nu eenmaal anders voelt! Maar dááraan wilde ik dat je ook eens dacht. Ik denk er zoo dikwijls aan, aan dagen van vroeger als je hier waart en het zoo prettig vond; - als wij gewandeld hebben en samen gegeten en lange gezellige avonden; en hoe je hier die verzen hebt geschreven! Ja, ik weet wel, dàt is niet prettig om aan te denken voor je, want die tijd was heel droevig, maar toch, tóen hield je veel van Free, en ik herinner mij nog zoo goed een brief uit Londen waarin je schreeft: 'het eenige wat mij schelen kan is hoe het jouw gaat en je vrouw en je kind'. Zie je Willem Free is nog altijd dezelfde van toen, en al is er veel veranderd in jouw leven sedert dien tijd, wij zitten hier nog altijd dezelfden en hetzelfde voelen wij nog altijd voor jou en zóó blij zal ik zijn als er een briefkaart komt: 'Mag ik dan en dan komen?'

WIMMEL.

Maar doe het niet deze week want Free is naar Parijs - en dan gaan we weêr nooten eten en augurkjes en peerdrups, maar 't zal Hans tegen vallen dat je niet dood bent, want die interesseert zich zoo voor die dingen. Dag Willem, als *ik* niet goed doe met dezen brief vergeve Allah mij; ik meen het goed.

MARTHA.

27 Oct. '90 (Door Kloos gedateerd)

Willem, -

Ik heb van morgen Witsen gesproken. Ik hoorde dat je nog veel denkt over dat schrijven tusschen ons en dat het je hindert. Ik dacht dat je het rustig zoudt vinden niet van mij te merken daarom schreef ik niet. Maar nu ik denk dat het je hindert, nu schrijf ik dadelijk. Ik geloof ook niet dat je niet om mij geeft en dat je van mij af hebt willen zijn.

Ik geloof wel dat ik dikwijls niet goed met je gedaan heb. Je moet denken ik heb een goeden wil, maar ben uit mijnen aard vol lastigheden. Ik ben een school met een goede meester maar ondeugende kinderen. Soms denkt de meester dat het goed gaat als alles in de war loopt. Ik ben niet altijd zoo goed als ik denk te zijn of wil zijn.

Als je dit nu van mij aannemen wilt en het overwegen - als ik dan stellig verklaar niet te gelooven in je neiging om van mijn vriendschap af te willen zijn, - noem dan dit schrijven geen lievigheid, en laat ons mokken ophouden.

Denk zoo goed van me als je kunt, je hebt mijn handelingen vaak niet goed verklaard omdat je niet genoeg van mij en mijn leven afwist. Ik wil je graag meer duidelijk maken, ik heb het soms te weinig gedaan.

Als je mij nu zien wilt, zeg het mij dan, dan kom ik.

FREE.

27 Oct. '90

Beste Martha,

Dank je wel voor je lieven brief. Ik had je juist vandaag willen antwoorden, den eersten rustigen middag dien ik sinds acht dagen heb, maar dan is van morgen juist een briefje van Free gekomen, dat alles in orde maakt zonder verdere discussie of uitlegging: Je vindt het dus zeker wel goed, dat ik je nu slechts dit schrijf en er mijne hartelijke groeten bij voeg ook voor de kinderen.

Yours sincerely,

WILLEM.

Aan Free schrijf ik van avond. Zeg hem dat, als je 't goedvindt. (Copieboek W.K.).

Aan Tak schreef Kloos denzelfden dag: ‘Tusschen v. Eeden en mij is alles weêr in orde’. en Tak antwoordde: ‘Het doet mij groot genoegen dat uw geschil met v.E. uit de wereld is’. (alle 69 E 5)

Amsterdam 27 October 1890 Jan v. dHeyde straat 259.

Beste Free,
Het deed mij heel veel genoegen, je briefje te ontvangen, omdat ik daarin zien kon hoe je denkt over mij en ons onderling geschil. Ik kan je van mijn kant ook de verzekering geven, dat ik nooit iets kwaads tegen je te zeggen of te doen bedoeld heb, en dat ik blij ben dat het nu weer in orde is tusschen ons. Laten wij dus die oude dingen en woorden maar in de doos doen, want wij hebben gezien dat zij voor geen van beiden tot iets nuttigs of aangenaams leiden. En geloof mij met de zelfde vriendschap, die jij voor mij voelt, je
je toegenegen
WILLEM.

Ik zou wel in Bussum willen komen, maar - lach me nu niet uit - ik kreeg juist gisteren een kleine recidive mijner oude kwaal. Maar ik hoop haar in de kiem te smoren, het zal wel gauw over zijn.
Wil je mij spreken, bepaal dan een plaats, of kom bij mij. Ik ben dezelfde als altijd. (Copieboek W.K.).

Frederik van Eeden opende de October-aflevering van 1890 met een artikel *Over de toekomst*, waarop, een aantal bladzijden verder, de als brief geschreven beschouwing van Allard Pierson volgde over F. van der Goes' vertaling van Bellamy's *Looking Backward*, die hij den titel *In het jaar 2000* had gegeven. Van der Goes had Pierson om een beschouwing gevraagd en toen hij haar ontvangen had, deelde hij dit 23 September 1890 aan Kloos mede (69 E 5): ‘Ik heb ontvangen van Pierson een stukje, als briefje aan mij, over Looking Backward, heel aardig, eenigszins complimenteus en zoo modern-positief als men maar wenschen kan’. -

Polemiek over het socialisme.

- Het ligt natuurlijk buiten mijn bestek om de artikelen, die naar aanleiding van Bellamy's geschrift in *De Nieuwe Gids* verschenen zijn, hier te resumeeren; ik meen te kunnen volstaan met het noemen der titels en de namen der schrijvers. Slechts als het tot goed begrip van de brieven noodig is, zal ik een enkele zinsnede citeeren. Interessanter, en nog onbekend, zijn de navolgende brieven, die over de in de beschouwingen geuite meeningen zijn gewisseld.
Dat de aestheet Lodewijk van Deyssel voor het boek van Bellamy weinig voelde, is begrijpelijk. Toch had het Socialisme zijn belangstelling. Reeds

14 Januari 1889 schreef hij uit Mont-lez-Houffalize aan Arij Prins: ‘Ik ben bezig aan een roman over liet hollandsche socialisme. Als ik zonder pretentieus te zijn dat doen kan, verzoek ik u dit aan niemant te zeggen. Domela Nieuwenbuis heeft mij daarvoor een aantal brieven van werklieden geleend en ik ben hem zelf in zijn huis daarvoor gaan observeeren. Dit is ook al een paar jaar geleden, het is een oud plan van mij, maar nu ben ik er goed áan gegaan.

Ik wil echter trachten de zaak op een heel andere manier te behandelen dan Germinal of Happe-Chair. Ik zal er echter waarschijnlijk zeer lang over moeten werken. Ik wil er het Amsterdamsche Juli-oproer in brengen, zoo als ik mij dit herinner. Ik ben er toen bij geweest om te kijken. Twee jaar zal ik voor dien roman wel noodig hebben. En dan nog, moet het leven mij ongestoord aan den gang laten’.

In een brief van 20 November 1890 heeft Kloos aan Van Deyssel geschreven (Copieboek W.K.), dat hij met genoegen zijn bijdrage zal ontvangen. ‘Dat zij tegen de opinie's van Goes is gericht, zal natuurlijk op zich zelf geen bezwaar. Ik zelf ben, zoover ik dat nog kan zijn, verontwaardigd geweest over de brochure aan Tindal’.

De bijdrage van Van Deyssel *Gedachte, Kunst, Socialisme* is November 1890 gedateerd en werd in de redactie-vergadering van 24 November voorgelezen door Tak. ‘Wordt aangenomen, mits de auteur zijn naam eronder zet. De heer v.d.G. behoudt zich voor een paar woorden repliek eronder te plaatsen’, aldus de Notulen. (69 E 16).

Die paar woorden repliek zijn uitgegroeid tot een groot artikel *Over socialistische Aesthetiek*. Wel schijnt Van der Goes aanvankelijk kort geantwoord te hebben, want Kloos schreef hem 8 December (Copieboek W.K.): ‘Voor je stuk was, tot mijn spijt, dit keer geen plaats’. Het artikel van Van der Goes, dat in de Februari-aflevering van 1891 werd opgenomen, is gedateerd Januari 1891. Daarin komt Van der Goes terug op een passus in een *Literaire Kroniek* van Kloos (vijfde jrg II, blz. 434, 1890), waarin te lezen staat: ‘De minzame stichter dier eens wèl-doende instelling, die 'Maatschappij tot Nut van 't Algemeen’ wordt geheeten, heeft zeker volgens alle bedenkbare zedeleeren minder onheil berokkend, is dus een beter mensch geweest, dan de alleen voor zich zelf levende mensch-god Napoleon.

‘Toch is deze laatste een mooiere figuur’.

Van der Goes schreef in zijn artikel (blz 371): ‘In de aesthetiek die de uwe is, past het gevoelen dat Napoleon een mooier figuur is dan Nieuwenhuijs, de predikant, de stichter van het Nut. Ik kan niet hard genoeg schreeuwen om te zeggen hoe óneens ik het daarmee ben’. ‘En de tweede reden is, dat wat aan Napoleon moois kan wezen, voor mij geheel wordt uitgewischt door de leelijkheid van het verdriet dat hij in Europa heeft gebracht’.

In de redactie-vergadering van *De Nieuwe Gids* is dat stuk op 22 December behandeld.[1] De notulen - in de Historische aflevering van dat tijdschrift, October 1925, zijn ze niet tekstueel afgedrukt-melden er het volgende over:

1 De dateering moet dus onjuist zijn.

‘Daarop leest de heer F.v.d.G. zijn antwoord aan den heer v. Deyssel voor, waarop een levendige discussie volgt tusschen de heeren v.E. en v.d.G., waarin de eerste beweert dat v.d.G. hem onrecht aandoet door hem met v.D. over een soortgelijke kam te scheren.

'Niet tegen de sociale beginselen en hunne wenschelijkheid van v.d.G. is hij, maar tegen diens beschouwing, hoe zij in de menschen ontstaat. v.D. heeft hem v.E. verkeerdelijk als hulp tegen v.d.G. ingeroepen.

'Nog merkt de heer Kloos op, dat als hij Napoleon een mooie figuur noemt, terwijl v.d.G. zegt dat hij leelijk is, elk van beiden hier onder mooi iets anders verstaat dan de andere’. (69 E 16).

Kloos liet het hier met bij. Op 23 December schreef hij Van der Goes een brief daarover. (Copieboek W.K.):

‘Amice, ik zou u gaarne willen voorstellen, de tirade in uw stuk, die tegen mij is gericht, uit dat stuk weg te laten, of te wijzigen. Niet dat ik er iets tegen kan hebben, dat gij mijne meeningen in het publiek bestrijdt, maar gij doet het nu, m.i. op een manier, die het publiek een verkeerd idee geeft over wat ik bedoeld heb, en zoo dat het mij noodelooze moeite om u terzelfder plaatse te weerleggen kosten zou. Want wat doet gij? Gij neemt één zin uit een geserreerde levensbeschouwing van mij, vat één woord in dien zin in een andere beteekenis op, dan die ik er aan gehecht heb (het woord “mooi”) en gaat dan door mijne meening uit te vegen, als iets dat onzinnig is.

'Als ik zeg: iemand is “mooi” dan bedoel ik: hij heeft grooten hartstocht, groote verbeelding, grooten wil en groote plannen m.a.w. hij is een “groot” mensch: als gij zegt: iemand is mooi, bedoelt gij: iemand doet alles voor anderen, voor de gemeenschap, m.a.w. hij is *goed*. Nu weet ik wel, dat men iemand die *goed* is, d:i: “zeer goed”, zooals groot is “zeer groot”, allebei “mooi” kan noemen, maar dan is het eene “mooi” toch iets anders dan het andere.

'Nu zult gij zeggen: ja, maar ik noem mijn “goeden” mensch ook “groot”, omdat hij groot is in goedheid; maar dan zeg *ik* daartegen: ja, maar mijn “mooie” mensch is ook “goed” omdat hij millioenen met geestdrift en geluk heeft vervuld, en geluk geven is “goed”.

'Gij ziet, het wordt heelemaal een kwestie van woorden, van taal.

'Hoogstens hadt gij mogen zeggen: Napoleon vinden vele menschen “mooi”, jawel, maar het is niet het mooi dat ik wensch, 't is een mooi, dat ik verafschuw, en daarna kunt gij dan dat mooi van mij zooveel ge wilt uitschelden, en uw eigen mooi verheerlijken.

'Zoudt gij den zin dus in dier voege willen wijzigen, of de zaak later in een volgend stuk principieel behandelen. Want zoo als het nu staat doet gij mij, in uw trouwens begrijpelijke hartstochtelijkheid, groot onrecht.

'Ik wil gaarne nog eens met je over de kwestie spreken’.

Ook op het artikel van Frederik van Eeden *Over Humaniteit*, dat in dezelfde aflevering stond, had Kloos aanmerkingen. Van Eeden had geschreven (blz. 325):

‘Maar natuurlijk! al is humaniteit nu een gemeenplaats en al zijn onze dichters nu pessimisten en egoisten geworden, zoo is naastenliefde daarom nog geen dwaasheid en egoisme geen deugd’.

Kloos schreef hem 14 Januari 1891 (Copieboek W.K.):

Beste Free, Ik heb gisteravond je stuk gelezen, met veel belangstelling, te meer, omdat ik er zoo door ingelicht word over jouw psychologie, waar ik tegenwoordig druk over aan het denken ben. Maar ik moet je zeer ernstig iets verzoeken, nl om mijn naam eruit te schrappen. Want ik wou liefst niet in een hokje gezet worden, vooral niet als ik er niet in hoor. Je rangschikt me daar maar zoo bij de ‘egoïsten’. In welken zin gebruik je toch dat woord? Egoïst is iemand die geen gevoel heeft, behalve voor zichzelf. Maar weet je nu wel, Free, (ik zeg hier niets kwaads van je) dat ik, in realiteit, veel meer gevoel heb voor anderen dan jij. Als jíj b.v. dood ging zou ik veel harder huilen, dan jij zou doen, wanneer *ik* mocht komen te overlijden. En als ik een millioen kwam te bezitten, zou ik er veel eer toekomen, jou een paar ton er van aan te bieden, dan jij zou, als jezelf daartoe in de gelegenheid was.

Ik zeg dit niet, om mijzelf te beroemen, een ieder is zoo als hij is, en jij bent in andere opzichten weêr beter dan ik - ik wou je alleen maar even er op wijzen, hoe makkelijk men al philosofeerend, te veel generaliseeren kan. In het algemeen vind ik, dat noch jij, noch Goes gelijk hebben, en dat hetgene waarover je spreekt, noch verstand, noch gevoel, maar iets heel anders is, een stelling, die ik in mijn kroniek hoop te zullen betoogen. Dat zal een dramatisch spektakel voor het publiek geven!'

Van Eeden heeft aan het verzoek van Kloos voldaan door zijn naam te schrappen. Kloos schrijft in dezen brief over zijn kroniek. Deze kroniek zou over Van Eeden gaan. Op 24 December 1890 had Kloos reeds aan Van Eeden mededeeling gedaan, dat hij van plan was over hem te schrijven: 'Zou je 't goed vinden, als ik voor Februari een kroniek over je schrijf, behandelend alles wat je geschreven of liever gepubliceerd hebt? Ik heb nog alleen maar 't idee dus je kan zonder scrupules zijn, als je liever wat anders hebt. [....]

‘Neem je mijn plan aan over jou, dan kan je mij zeker wel aan eenige vroegere publicaties van je lielpen (te leen). Het Rijk der Wijzen b:v: heb ik maar eens van je gehoord, nooit gelezen’.

Op 10 Januari '91 deelde Kloos aan Van Eeden, die het plan goedkeurde, mee, dat hij van hem 14 stuks boekjes en overdrukjes ontvangen had o.a. ook een onuitgegeven stuk ‘East-bourne’. ‘Wanneer heb je dat geschreven?’

‘Dinsdag 20 Januari 1.1. toen ik op het punt was om te gaan schrijven aan de kroniek over van Eeden’, bericht Kloos 31 Januari aan Tak, 'kwam Witsen onverwacht uit Londen over en installeerde zich bij mij. Witsen was erg ziek en ik kon hem dus niet beduiden, dat hij weg moest gaan, want dat ik werken moest. Zondag den 25e toen hij weer wat beter scheen, heb ik hem laten zeggen door Boeken, en toen dat niet voldoende hielp heb ik Maandagavond 't zelf gezegd, ten gevolge waarvan hij dan ook vertrokken is.

‘Maar nu bleek het te laat te zijn. Ik ben begonnen te schrijven en heb

op het oogenblik drie bladzijden druks klaar, die ik geloof dat zeer goed zijn. Maar de aflevering kan niet op mij wachten: zij moet de wereld in, de heele maand is in die richting gewerkt, en mijn kroniek kan dus pas in de volgende plaats vinden'. (Alle Copieboek W.K.)

Deze kroniek is inderdaad geschreven. Van Eeden noteerde 29 Maart in *Mijn Dagboek*: 'Gisteren in Amsterdam vergaderd. Kroniek van Kloos gehoord. Het was alles nog al beroerd. Het verwarde mij en irriteerde mij en toch voelde ik heel kalm: 'je moet het alles zoo maar zeggen, ieder moet het voor zich zelf weten'. Ik vind dat hij volkomen dwaalt - en mij zelfs niet begrepen heeft.

'Hij dwaalt in 't essentieele, niet in woorden. Het is een mooi stuk proza, maar de persoon die zich daar uitspreekt is niet Kloos, die zichzelf het mooist zou vinden. Hij is niet zoover als ik'.

Het merkwaardige is, dat de kroniek van Kloos nooit is gepubliceerd. Echter is wel in de April-aflevering 1891 het artikel verschenen van Kloos *Verleden, Heden en Toekomst*, waarin de dichter zich in den strijd mengde. Van Eeden noteerde 5 April: 'Het stuk van Kloos valt mij mee. Het lijkt veel van mij te verschillen, maar wij zijn vlak bij elkaar'.

Kloos contra Van Eeden en Van der Goes.

- Desondanks heeft Van Eeden er heftig op gereageerd in het Juni-nummer onder den onschuldigen titel *Nieuw Engelsch Proza I* . De slotzin van Kloos: 'Omdat ik het Christendom niet noodig heb, ik rijklevende, daarom haat ik het, tot den dood'., dien hij in den herdruk *Veertien jaar literaiuur-geschiedenis* heeft weggelaten, wordt door Van Eeden bestreden. Dat is echter niet de eenige wijziging, die Kloos heeft aangebracht. Hij verzocht dr D.G. Jelgersma, aan wien hij een overdrukje zond, 'dat oordeel te vestigen volgens den tekst van dit overdrukje, omdat die een paar maal verschilt van den tekst, zooals hij in de N.G. staat'. (Copieboek W.K.). Het stuk van Van Eeden heeft Kloos niet willen plaatsen. Maar alvorens dien brief van 15 Mei af te drukken - ook in *Mijn Dagboek* maakt hij er een notitie over - moet ik een brief copieeren van Kloos aan Van Eeden over ds Hugenholtz, waarover Van Eeden voor *De Nieuwe Gids* geschreven had. Kloos greep de gelegenheid aan om zoowel Van Eedens beschouwing in *Nieuw Engelsch Proza I* als ds Hugenholtz te attaqueeren in hetzelfde Juni-nummer. Dat artikel noemde hij *Over dominee Hugenholtz en Frederik van Eeden*. De brief luidt (beide Copieboek W.K.):

25 April 1891

Beste Free,

Ik heb nu het heele geschrijf van Hugenholtz met aandacht gelezen, en ik meen te begrijpen, waarom je over je stukje nog wat wilt nadenken. Die kranten-verslagen waren onjuist.

Maar waarom zei je mij dat niet *rond-uit*, in plaats van 't onmogelijke

argument aan te voeren, dat je geen reclame wilt maken voor de N.G.? Dat doe je immers toch voortdurend door al wat je doet? Verander je stukje maar zooals je wil, ik zal H. ook antwoorden. Hij bedoelt het goed, geloof ik: maar hij is erg inférieur, hij kan zich niet uitspreken en zit buitendien vol ouden ballast, waar hij geen raad meê weet. Enfin, je ziet weer het gevaar als de leden der redactie niet *precies* tegen elkaar zeggen, wat ze voelen, dat geeft maar misverstand. Als je maar naïef tegen me kon zijn, d:i: zoo gewetensvol als je b:v: een sonnet schrijft, tegen mij kon zeggen, waarom je een bepaalde redactiedaad doet, dan zouden wij 't geloof ik, veel beter met elkander vinden en zou het belang van de N.G. wel meer gebaat worden.

De heele kwestie après-tout is net als bij de anderen, je vertrouwt me niet genoeg. Gisteren merkte ik dit weer evident, toen ik terloops zei dat ik het zoo druk had. Dat ‘nou ja’ van jou toen speaks volumes van je gedachten over mij. Enfin, zoo veel weet ik nog wel, dat er zeer weinig medewerking tusschen de heeren en mij bestaat. Ik heb nl er eens een poging gedaan om er wat leven in te brengen, maar te vergeefs, de dagelijksche zaken gaan uitstekend maar voor de rest *niets*. Ten slotte gaat men van alle kanten tegen mijn persoonlijk initiatief ook al in. Heel wel, 't moet dan maar bij het sukkeldrafje blijven.

tt
WILLEM
Den Heer
Frederik van Eeden
Hierbij copie van mijn brief aan Goes[1]

15 Mei 1891

Beste Free,

Het spijt me, maar ik ben *tegen* de plaatsing van je stuk: Nieuw Engelsch Proza. En wel terwille van je eigen reputatie. Want iedereen, die er eenig benul van heeft, zal je uitlachen, als hij leest dat je mijn schrijven vindt: ‘spelen op een halfgestemde harp’, en als je vrienden lezen: ‘Nooit zal ik geniale vrienden verlaten, etc.’ dan zullen zij allemaal je heel leelijk vinden. De minachting die hieruit voor je vrienden en-bloc spreekt, mag niet publiek worden gemaakt, voor je eigen welzijn. Er zullen altijd eenigen zijn, die daardoor gekwetst worden, en als die ook maar eenige brutaliteit bezitten, dan zullen ze, met verschoonbare verontwaardiging zeggen: ‘Wie weet, wat hijzelf heeft’.

Waardeer je wel, dat ik zoo oprecht tegen je ben? Ik vrees van niet. Maar ik kan nu niet anders. Ik moet eindelijk spreken. Al zou je boos worden - liever boos met elkaar dan zóó. Ik zal nooit boos op jou worden, ik zal alleen vinden dat je verkeerd doet.

Zie, 't is hetzelfde geval als met je brieven aan mij, je matigt je te veel

1 Aangezien uit het Copieboek verscheidene bladzijden ontbreken kan ik niet nagaan op welken brief dit slaat.

aan. Je zegt dingen over en qualificeert de daden en woorden en het wezen van je vrienden op een wijze, zooals ik alleen *in drift* zou kunnen doen, en dan zou ik er dadelijk spijt van hebben. Jij doet jezelf aan de menschen voor als een ideaal van reinheid, goedheid, etc. en ziet dan, vreemd genoeg, alles bij anderen zoo leelijk mogelijk, zonder te bedenken dat er wel eens velen onder die anderen kunnen zijn, die veel beter, reiner en fijngevoeliger dan je zelf zijn, Free, die dat voortdurend voelen en op hun lippen hebben om het te zeggen, maar die het niet kunnen doen, omdat zij zooveel van je houden. Ik durf nu alleen maar zoo te spreken omdat je mij in den laatsten tijd herhaalde malen onwillens maar grievend hebt beleedigd door te doen zooals je doet. Dat gaf me de kracht om je te zeggen, wat meer dan een van onze vrienden meer dan eens mij verzocht heeft je te doen, nl de waarheid: 'Jij bent de eenige die het doen kan en van wien hij 't zich zeggen laat', was hun oordeel, maar ik antwoordde altijd dat ik niet dorst. Nú heb ik wel gedurfd, omdat ik vond, dat je té ver gingt, Free, en dat het voor mij aan zelfvernedering zou grenzen, te zwijgen. Ik weet niet, hoe je dat opvat, ik weet alleen, dat ik niet anders kan. En vat dit nu niet op, zooals je altijd doet, alsof het geschreven is in 'een stemming'; dit is het resultaat van wel een jaar lang denken, voelen, en hooren over jou, zoo compact mogelijk uitgedrukt.

Wat juffr. P. betreft, ik hoor van haar, dat Martha haar niet antwoordt. Ik begrijp dat niet. En ik denk dat ik maar belet voor haar zal gaan vragen bij de Gorters, in plaats van bij jou. Want ik zou niet graag zien, dat zij ook maar een haar minder hartelijk bij jullie ontvangen werd, dan zij verdient[1]

Willem

Den Heer F.v. Eeden.

Ik stuur je hierbij de proef met mijn aanmerkingen[2]

antwoord hier nu *niet* op per brief, dat zou de zaak maar verergeren: spreek mij liever, als je lust hebt.

In *Mijn Dagboek* noteerde Van Eeden op 15 Mei: 'Vandaag brief van Kloos, die mij de waarheid eens zeggen wilde. Het was niet zeer verrassend of treffend, en niet zooveel omzichtigheid van zijn kant waard. Ik wou dat het de ergste waarheid was, die ik mijzelven zei. Laatst kwam ik, zelf vol gedachten, Boeken tegen in de Kalverstraat. Hij sprak mij niet aan en wij groetten alleen elkaar in 't voorbijgaan. Toch, door die ontmoeting, zag ik opeens mijzelven geheel anders, meer zooals Boeken mij zou zien - en dat veranderde al mijn gedachten en de stelligheid van mijn houding. Niets is mij onplezieriger dan het gevoel dat iemand je heel anders ziet dan je werkelijk bent'.

1 Deze laatste alinea was in het Copieboek W.K. weggeknipt. Op 5 Mei schreef Kloos, zooals men weet, dat juffr. P. op kon vliegen.

2 Deze woorden zijn doorgeschrapt.

In het Copieboek W.K. volgt tusschen een brief van 29 en 31 Mei een ongedateerd schrijven van Kloos aan Van Eeden.

Beste Free,

Ik merk uit je brief, dat je je stuk toch publiceeren wilt. Mij wèl: je weet nu voldoende wat mijn opinie is, maar doe me dan 't pleizier en zend me *per omgaande* mijn kantteekeningen terug, want ik ga je natuurlijk antwoorden. Ik vind het verkeerd voor de N.G. en voor jou, dat er zoo in 't openbaar een conflict tusschen ons komt, maar je schijnt het nu eenmaal te willen en het moet dus maar.

Tak schrijft me, dat hij niets heeft en Domela Nieuwenhuis is stiekem gaan trouwen en stuurt geen proef terug. 't Is een mooie boel met jullie allemaal. Ik wou dat jij in mijn plaats was

tt

WILLEM

O ja, Goes is bezig aan een stuk, waarin o.a. voorkomt: ‘De Keizer van Rusland moet noodzakelijk worden gedood: hij is een schadelijk man en alleen de dood kan hem onschadelijk maken. Het is een nuttig werk den Czaar te dooden’, etc. etc.[1]

Wat ‘distribueeren’ betreft, zooals je zegt, vergis je je. Je schreef me dd 16 Mei: ‘je zoudt [?] me meer pleizier doen het stuk te laten vervallen dan met er lang over te haspelen. Ik schrijf liever een brief aan jou dan een stuk in de N. Gids. Beschouw het dan maar als een brief aan je. Schrijf ik die stukken eigenlijk niet voornamelijk omdat er copy noodig is, eigenlijk dus voor jou, omdat de N.G. jou(w) zaak is. Wat geef ik om de publicatie van zoo'n stuk! Plezier heb ik er niet van en de ideeën komen er toch wel. Ik heb immers beter werk’.

Niet wetende, dat je 14 dagen later precies het tegenovergestelde zou meenen en schrijven: ‘Ik verlang nu uitdrukkelijk plaatsing’, zeide ik toenmaals aan Clausen, die vroeg waar je proef bleef, dat je je stuk ingetrokken had.

Maar ik verlang - en hier sta ik op - dat voortaan al wat je schrijft door mij naar Clausen gebracht wordt, net zooals met Goes' z'n copy ook geschiedt. Onthoud dit s.v.p.

En stuur me vooral de kantteekeningen, want daar wacht alles op.

Domela heb ik getelegrafeerd.

Men ziet het: de toestand was uiterst gespannen. Ook tusschen Van der

1 Daarover schreef Kloos ook aan Tak op 31 Mei. (69 E 6) Hij citeert dezelfde zinsnede en vraagt dan: ‘Wat moet ik daarmeê? Over 't algemeen geloof ik, dat je tegenwoordigheid in deze streken meer nut zou stichten, dan die in Middelburg. Mondeling meer’. Zie *De Nieuwe Gids*, 6e jrg. II 1891, blz. 318.

Goes en Kloos. Van der Goes moet Kloos geschreven hebben over de noot in *Verleden, Heden en Toekomst*, waarvan hij kennis had genomen. Zijn brieven, wederom helaas, ontbreken. Maar de antwoorden van Kloos komen in het Copieboek W.K. voor. Reeds lang nadat de beschouwing van Van der Goes verschenen was heeft de redacteur-secretaris hem over eenige zinsneden, die hem inconsequent voorkwamen, geschreven, nl. de passages, waar Kloos in zijn artikel de aandacht op vestigde. Op 30 Maart 1891 meldde hij Van der Goes:

[30 maart 1891

Amice,

Ik ben maar een eenvoudig mensch, die zich precies tracht uit te drukken, en precies tracht te lezen; en zoo moet ik je zeggen, dat ik van je explicatie zoo goed als niets begrijp. Ik sla daarentegen je artikel op en lees blz. 375.r. 12-9 v.o.

'Het is geen stelsel zonder een schoonheidsleer, het socialisme; de schoonheidsleer is alleen verschillend van de tegenwoordige'. en blz. 393.r. 4-1 v.o.

'Er is in het socialisme niets waaraan een nieuwe theorie van het Schoone zou kunnen worden vastgeknoopt, niets wat een nieuwe theorie zou noodig maken'.

Door Uw briefje wordt die tegenspraak niet opgelost: ik kan ook wel a voor b zetten, en dan later zeggen, als men er over valt: ja, ik heb wel a gezegd, maar ik heb eigenlijk b: bedoeld, doch daardoor zou ik alleen te kennen geven, dat ik tegen alle recht en rede in, gelijk wou krijgen.

Ik heb uwe zelf-contradictie in het publiek gememoreerd, omdat ik van onderscheiden menschen blijken van verwondering gehoord heb, dat zoo iets in de N.G. stond. De N.G. moet dus bij monde van een harer medewerkers constateeren, dat zij die tegenspraak gemerkt heeft, en die niet voor haar rekening neemt. Of ik dat nu ben of een ander, doet er niet toe.

Slechts dan ben ik bereid, dit belang van de N.G. op te offeren aan mijne persoonlijke gevoelens voor jou, - en ik voel dat ik hiermede eigenlijk een ongeöorloofde zwakheid bega - indien gij ridderlijk woudt uitkomen voor de zaak, zooals zij is, en erkennen, dat je in de war bent geraakt, al schrijvende, en dat je je onderwerp niet genoeg hadt overdacht: ik in dat geval heb ik genoeg sentiment om voor een vriend wat te doen. Maar ik ben wijs genoeg geworden door het leven, om mijn sentiment niet langer weg te geven aan menschen, die à tort et à travers hun standpunt trachten te handhaven.

Wat je vergelijking van jouw qualificatie van Napoleon met mijn beschouwing van het Christendom betreft, daarin sla je de plank heelemaal mis. Je hebt natuurlijk het recht tegen Napoleon alles te voelen, wat je kan, maar een ander heeft het recht te oordeelen of je dat mooi of leelijk doet. En nu vind ik dat je de historische figuur van Napoleon, met de capaciteiten en den invloed, die hij gehad heeft, zeer leelijk en klein hebt behan-

deld. En ik vond dat het noodig was, dat ook dit ter zelfder plaatse werd geconstateerd.

Je wilt me wel toegeven, dat Christus mijn partij niet is. Ik heb hier drie dingen tegen in te brengen: 1° is dit een nieuwe hatelijkheid in terugslag op mijn verontwaardiging over jouw brutaliteit tegen het historisch erkende in de menschheid. 2° ik vind mij zelf inderdaad menschelijker en waarachtiger dan de Christuspop, voor menschenfantasie gemaakt. Je weet even goed als ik, dat Christus geen persoon is, maar een idee, een idee, dat buitendien, m.i. slechts een relatieve waarde heeft. Ten derde, ik heb Christus nergens te lijf gegaan met vuilniskarren en dergelijk tuig: ik ben mooi gebleven ook in mijn afkeuring.

Ik schrijf dit alles, om je het bewustzijn te geven, dat je inderdaad wel zeer *bedaard* over onze kwesties moogt nadenken voor gij iets op 't papier zet. Groetend

tt

WILLEM KLOOS.

Het antwoord op dezen brief kennen we niet, wel het wederwoord van Kloos, dat 31 Maart geschreven werd en waaruit we kunnen opmaken, dat Van der Goes op de passage uit *Verleden, Heden en Toekomst* antwoorden wilde.

[31 maart 1891]

Amice,

Mijn verstand kunt gij niet overtuigen, mijn sentiment roept gij niet in. Wat voor reden kan ik dus hebben om iets te veranderen in een stuk, dat ik met animo en overtuiging geschreven heb?

Het staat u natuurlijk vrij, geheel en al vrij, achter in de aflevering, tegen mijn bewering op te komen. Wilt gij dat doen, dan verzoek ik u haast te maken. Want wachten er op gaat niet. Als gij Woensdag ochtend de copy bij Clausen brengt, is het nog vroeg genoeg. Maar ik verzoek u dan bij de zaak te blijven en geen hatelijkheden te zeggen. Dat staat u vrij tegenover uw minderen, zooals de meeste menschen, maar niet tegen uw gelijken, zooals ik, of uw meerderen, zooals Napoleon.

Ik zal dan van mijn kant doen, wat ik expres heb nagelaten, nl mijn nootje over u wat uitvoeriger maken, met de elkaar tegensprekende zinnen naast elkaâr

Groetend

tt

WILLEM KLOOS

Ik vrees dat er voor uwe copie dit keer geen plaats meer is (Noodzakelijk gevolg van het traditioneele laat-inzenden door u). Oordeel zelf. Er zijn gezet op dit oogenblik:

29 blz.	v. Looy
6	v. Deyssel
39	Jelgersma
17	Kloos
22	Jelgersma
10	v. Deyssel
10	v. Deyssel
12	Kloos
7	v. Deventer
152	

Daar komen nog bij 12 pagina's ongeveer van Diepenbrock over Verhulst en ongeveer 5 van mijn kroniek: maakt tezamen 169 pagina's.

Den Heer F.v.d. Goes.

De strijd werd steeds heftiger. In Augustus 1891 plaatste Frederik van Eeden zijn brief *Aan Willem Kloos*, waarin hij zich onafhankelijk verklaarde. Kloos plaatste er een viertal regels onder. De afweer van Van Eeden werd in Juni geschreven en hij heeft daaruit, op verzoek van Kloos, eenige qualificaties geschrapt. In *Mijn Dagboek* noteerde Van Eeden op 23 Juni; ‘Een gevoel alsof ik examen gedaan heb, nu 't stuk aan Kloos achter den rug is. Rustig, slaperig. Het korte stuk is nu goed’.

Welke aanmerkingen had Kloos? We kunnen het in dezen brief lezen:

10 Juli 1891

Beste Free,

Laat ik je nog eens even iets onder het oog brengen. Je qualificeert mijn stuk aan jou als ‘haastig-geschreven’. Ik verzoek je die qualificatie terug te nemen of door een andere te vervangen, omdat zij geheel *onjuist is*, en het publiek, op een voor mij onrechtvaardige en grievende wijze, een geheel verkeerd idee geeft van mijne manier van werken. Hoe heb ik het, je weet zelf hoeveel maanden ik over jou en je werk loop te denken en aanteekeningen maken, 15 Mei had ik je stuk al heelemaal doordacht voor me zelve (op dien datum toch schreef ik je dat ik ‘tegen de plaatsing’ was) en verder heb ik eenige middagen en avonden er aan besteed, om die 5 blz. over jou saam te stellen. Wat kom je er dan toe zoo'n positieve onjuistheid te zeggen. Zet ‘slecht geschreven’ of ‘banaal’ of ‘krankzinnig’ of wat je maar bedenken kunt, dat laat mij koud en de verstandige lezers weten toch wel beter, maar dit ‘haastig geschreven’ is een benoeming die op onbillijke wijze in het publiek mijn schrijvers-nauwgezetheid aanvalt.

In 't algemeen, Free, moet ik je zeggen: jij wil voortaan ‘onafhankelijk’ zijn, je verwerpt en verdoemt (enz) zelfs alle autoriteit, d.w.z. volgens *mijn*

opvatting, je wil niet langer den goeden raad aannemen van een vriend, die het wel met je meent en er meer verstand van heeft dan jij, vooral die een objectieveren blik kan hebben en heeft op jouw verhouding tot de werkelijkheid - welnu als je dat zoo voelt, dan moet dat natuurlijk zoo. Ik betreur het en je zal er later misschien nog wel eens aan denken, als je je ten minste niet al te veel en achter je 'ijswand' verstopt, waar ik voor vrees.

Maar je moet, in alle gevallen, niet meer zulke dingen doen als zeggen van mijn werk: haastig-geschreven. Als je even had nagedacht, dan had je geweten, dat wie een week tijd heeft gehad om te schrijven over 5½ blz. druks, dat die niet 'haastig' behoeft te schrijven. En nu, ik heb nog veel te zeggen, maar ik stel het uit tot later. Ik hoor, je gaat naar buiten voor langen tijd: dat vind ik heel prettig voor je, om eens te bekomen van je drukke leven. Werk en leef pleizierig en tevreden. Groet Martha en de kinderen heel hartelijk. Tot ziens

tt
WILLEM
Den Heer
F.v. Eeden

In *Mijn Dagboek* heeft Van Eeden op dezen brief op deze wijze gereageerd: '12 Juli Gister nog een briefkaart aan Kloos geschreven, waarin ik zei, dat Onze Lieve Heer hem op zijn billen moest geven. Ik heb met hem aldoor moeite den overvloed van mijn woorden terug te houden. Ik voel alles zoo scherp en duidelijk, ik zie zijn arrogantie, zijn poseeren, zijn pedanterie zoo precies - dat ik moeite heb mij te bedwingen. Ik bedwing mij ook alleen omdat het mij vermoeit, omdat ik ander werk doen moet, en omdat ik mij wil oefenen in geduld en zelfverloochening'.

Nog verscheen in October 1891 het tweede artikel van Van Eeden over *Nieuw Engelsch Proza* en in Februari 1892 het antwoord van Lodewijk van Deyssel, ook onder den titel *Socialisme*. Van Deyssel zag Klaar in, dat deze heele polemiek, en vooral die tusschen Van Eeden en Kloos, weinig profijtelijk voor het tijdschrift moest zijn. In een brief aan Tak schreef hij 12 Augustus 1891 (6g E 6): 'Zoo'n polemiek als tusschen v. Eeden en Kloos is toch eigenlijk, dunkt mij, niet goed. Het verdriet mij te bedenken, dat mijn eerste stukje over Bellamy aan v.d. Goes van dezen twist zoo al niet de dadelijke aanleiding, dan toch de eerste aanloop is geweest.

Ik ben al sinds eenige maanden aan een uitvoerig opstel over Socialisme bezig. Maar - ofschoon het eerst als antwoord op het artikel van v.d. Goes moest dienen - zal ik het, als het klaar komt, toch maar liever in brochurevorm uitgeven'.

Of het artikel in *De Nieuwe Gids* hetzelfde is als de beschouwing, waarover Van Deyssel hier schrijft, is niet na te gaan. Ik vermoed, dat het nooit voltooid is.

Kloos en Pierson over het Christendom. - Intusschen heeft Kloos een briefwisseling gevoerd met Allard Pierson over het Christendom. Vóór den brief aan Van der Goes had Pierson, blijkens de notulen van 18 September 1890, beloofd voor Juni 1891 een artikel te schrijven over de verkiezingen, wat echter niet geschied is. Na den brief aan Van der Goes probeerde de redactie den hoogleeraar weer aan zich te binden door hem - bij monde van Kloos - op 18 November 1890 te vragen of hij bereid zou zijn ‘een literair-historische en wijsgeerige studie’ te schrijven 'over de brieven van Multatuli, evenals U dit een paar maanden geleden over de brieven van Busken Huet voor de O. Gids heeft gedaan.

‘Om de gronden voor dit verzoek uit een te zetten en toe te lichten, zou ik U vele gemeende dingen kunnen zeggen, maar die U, in uwe positie, noodzakelijk als komplimenten zouden moeten klinken, zooals U er reeds zoo vaak zal hebben gehoord. Ik volsta daarom liever met dit eenvoudige voorstel. [....]’ (Copieboek W.K.)

Allard Pierson heeft denzelfden dag geantwoord (69 E 5):

[18 jan. 1890]

Waarde Heer,

Ik heb uwe aangename letteren van heden zoo even ontvangen. Maar ronduit gezegd: het onderwerp trekt mij zoo weinig aan. Ik heb Multatuli nooit persoonlijk gekend en zou niets over hem weten te zeggen dat niet reeds meer dan eens gezegd is. Bovendien was m.i. de vergelijking, ik meen, in het Sept. no v.d.N. Gids tusschen Huet en Multatuli zoo kernachtig, zoo ongemeen van inhoud en vorm, dat het mij - nu ja? - in den weg zou staan (sans fausse modestie).

En als ik nu mijn weigerend antwoord slechts zou besluiten met iets anders dan dit weinige: Wanneer gij nog eens iets anders voor mij hebt, houd ik mij aanbevolen, maar spaar mij, want ik heb het met de 3e aflevering van mijn Hellas plus vele lezingen en vele colleges zeer volhandig.

Wees zoo goed dat aan de Redaktie over te brengen en er bij te voegen dat ik mij verheug met haar in connectie te zijn gekomen, al toon ik het bij deze gelegenheid niet.

Gaarne de uwe
ALLARD PIERSON.

Een nieuwe poging deed de redactie door Pierson te vragen (22 Nov. '91, Copieboek W.K.) om te schrijven over de vier bundels historische studiën van prof. Jorissen, een poging, die eveneens mislukte[1].

1 Over de verhouding tusschen Pierson en de Tachtigers, zie het artikel van Daniël A. de Graaf in *De Nieuwe Taalgids*, afl. 5, 45e jrg. 1952, getiteld *Pierson en Tachtig*. Uit deze brieven - en het feit dat Van Eeden op de begrafenis aanwezig was, waarover hij in *Mijn Dagboek*, 30 Mei 1896, deel 3, pag. 84, een notitie maakte - kan men zien, dat de ontkenning van den schrijver over een ‘onmiddellijk contact’ ‘met de mannen van Tachtig’ onjuist is. Men zie ook de artikelen *Perks ontwikkeling tot vrijheid* en *De poëzie der Tachtigers in het licht van het Symbolisme in Keur uit het werk van Dr A. Zijderveld*.

Pierson heeft Kloos geschreven naar aanleiding van de beschouwing *Verleden, Heden en Toekomst*, maar wederom zijn de epistels van Pierson niet aanwezig. Uit het Copieboek W.K. kennen we de antwoorden van Kloos, die aldus luiden:

Amsterdam, 7 April 1891 2e Parkstraat 123

Hooggeachte Heer,

Uw briefkaart, die ik zoo even ontving, deed mij veel genoegen. Ik dank u voor uwe belangstelling en onderwerp mij natuurlijk gaarne aan uw rijper oordeel en de resultaten uwer grootere kennis. Doch, omdat ik geloof dat mijn artikel, van wege de door het leven verkregene en over geërfde sympathieën der menschen, toch al zoo verkeerd zal begrepen worden, wenschte ik zoo graag dat u ten minste mij goed zoudt verstaan. Als ik Christendom zeg, dan bedoel ik niet, wat de menschen er in de historie van hebben gemaakt. Ik bedoel er naïevelijk meê, dat wat Christus zelf volgens de Evangelies heeft gezegd. Calvijn is geen Christen, volgens mij. Wel natuurlijk naar zijn eigen zeggen, en het napraten der menschen, maar niet naar het idee. Wat zoudt gij denken, dat Christus van Calvijn zou hebben gezegd?

Ik ben misschien onbescheiden met u zoo lang op te houden, maar, zoo als ik zeg, ik kan de gedachte niet verdragen, dat U mij verkeerd verstaat.

Ik herhaal dus: ik val *niet* aan het Christendom van de historie in zijn verschillende phasen, maar alleen het idee van Christus zelf in zijn naaksten vorm. ‘Hebt uw vijanden lief’, etc. Wat de Christus-figuur gezegd heeft, is zeer mooi en ik accepteer alles als artistieke, niet daad-wordende uiting van een temperament, hetzij dan dat temperament werkelijk heeft bestaan, of een verbeelding van menschen is. Maar ieder, die zich Christen noemt, op grond van dat hij zegt, Christus woorden te accepteeren als de wet van zijn leven, die noem ik onwaar jegens zichzelf omdat die woorden onuitvoerbaar zijn.

Hoogachtend
Uw dw
WILLEM KLOOS
Den Heer
Prof. A. Pierson.

Amsterdam, 11 April 1891 2e Parkstraat 123.

Hooggeachte Heer,

Ik kán u nog niet loslaten, hoe vervelend en tijdroovend het voor u ook moge zijn. Want wij spreken met het zelfde woord over twee verschillende dingen, de verschillende dingen die in de historie ‘Christendom’ hebben geheeten, en de idee van het Christendom. Daar dit misverstand heeft plaats kunnen hebben, stem ik u toe, dat ik beter had gedaan, in een nootje mij vooruit op dit misverstand te wapenen.

Nu zult gij zeggen, dat dat ‘idee’ nergens beschreven staat in zijn zuiverste essentie. Dat geef ik u toe, maar dat hoeft ook niet. Sta mij toe, wat ik meen, met een voorbeeld te verduidelijken. Juiste definities van de dingen der werkelijkheid zijn m:i: nimmer te geven. Men kan b:v: onmogelijk onder woorden brengen het begrip ‘stoel’. Probeert u het eens, ik zal u altijd een model kunnen opnoemen, dat eenigszins buiten de definitie valt. Desgelijks met het woord lamp, en met alle menschelijke woorden.

Gesteld nu dat ik de overtuiging had, dat het zitten op stoelen gevaarlijk is voor de menschheid en hare ontwikkeling, dat zij integendeel, evenals de oosterlingen, op den grond moesten gaan hurken met over elkaâr geslagen beenen, dan zou ik wezen tegen het idee ‘stoel’. Dan zou ik, wat voor stoelen men mij ook aandrage, van welken vorm ook, altijd zou ik zeggen: ‘ga niet zitten op dien stoel’. Eindelijk zou iemand komen, die zou zeggen triomfantelijk: ‘Hier heb ik een stoel, die geen stoel meer is. Want, zie het eerste vereischte van een stoel is dat men er op zitten kan. Welnu deze stoel heeft heelemaal geen zitting en dus is het geen stoel’. Dan zou ik toch blijven bij mijn waarschuwing tegen den stoel. Eindelijk komt iemand, een zeer wijs man, en die zegt: ‘Maar, amice, wat praat gij toch? Gij ijvert tegen den stoel, [maar] nergens is *de* stoel, er zijn slechts stoelen, die allen onderling van vormen verschillen, geheel en al verschillen.’ Dan zou ik antwoorden: ‘Gij hebt gelijk, maar ik evenzeer. Want ik stem toe, dat *de* stoel niet bestaat in werkelijkheid, maar toch mag ik het woord gebruiken. Want *de* stoel is dat wat den mensch noodzaakt die bepaalde houding aan te nemen, die wij van hem kennen, als hij gebruik maakt van een werkelijken, concreten stoel. Die houding nu keur ik af, zij moge overigens achteruit, vooruit, opzij, in elkaar gezakt of recht-op zijn. En daarom is het dat ik afkeur, de stoel’.

Het zelfde geval is het nu, m.i. met *het* Christendom. Dat is er nooit in werkelijkheid geweest. Maar toch is de houding, die het de menschen dwong aan te nemen, altijd en overal in essentie dezelfde geweest. Ik geloof u zelfs graag, dat er een Christendom zonder naastenliefde, evenals een stoel zonder zitting, is geweest. Maar toch was het en bleef het: Christendom. Toen ik in mijn vorige zeide, dat Calvijn geen Christen was, sprak ik overijld. Ik heb aan uwe berisping te danken, dat ik mij mijzelf mijne gedachten over die dingen heb kunnen verhelderen en bepalen. En ik hoop dat U mij niet kwalijk zal nemen, dat ik, zelfs tegenover u, tracht te verdedigen, wat ik meen mijn goed recht te zijn. Nl. om te spreken van *het* Christendom.

Ik van mijn kant heb het leerrijk en aangenaam gevonden met u van gedachten te mogen wisselen, en ik hoop dat dit niet de laatste maal zal zijn.

Hoogachtend,
Uw dw
WILLEM KLOOS
Den Heer
A. Pierson.

17 April 1891

Hooggeachte heer,

Mag ik u nog even ophouden? De kwestie lijkt mij hoe langer hoe eenvoudiger te zijn. Uw standpunt, als ik u wel versta, is: U betwist mij het recht, op grond van onvoldoende historische kennis, om te bepalen wat het Christendom is. Tegen *uw* goed recht als zoodanig kan ik heelemaal niets inbrengen.

Maar ik verbeeld mij, misschien vergis ik mij, dat ik het zelfde recht heb als Heinrich Heine toen hij in zijn Zur Geschichte der Religion und Philosophie (begin Boek I) spreekt van ‘die eigentliche Idee des Christenthums’. Hij zoekt haar daar uitsluitend in de askesis, ik zou er bij willen voegen: plus het streven naar verbroedering aller menschen, in tegenstelling tot het Joodsche sentiment, dat zich van den vreemdeling afwendde. Kan u mij nu een Christendom toonen in de historie, dat het tegendeel van deze [?[1]] predikte, dan zou zelfs dit niet bewijzen, dat ik ongelijk had. Want dan zou dat toch altijd maar eene enkel of enkele gevallen wezen, en dus een ontaarding van de idee, of een vergissing van de menschen, die iets met een verkeerd woord genoemd hebben. Ik denk hier eventjes aan Jan van Leiden.

Misdrijf ik met deze mijne nederige overtuiging dan beken ik gaarne schuld. En ik stem nogmaals graag toe, dat ik beter had gedaan bij de uitdrukking ‘het Christendom’ mijne lyrische spontaneiteit een weinig te temperen door 'n kritische reflectie en te bedenken, dat diè uitdrukking zonder meer aanleiding tot misverstand en discussie voeren kan. Inmiddels

hoogachtend
uw dankbare
WILLEM KLOOS
Den Heer
Prof. A. Pierson

De quaestie Lieven Nijland.

- Het wil mij voorkomen, dat de brief, dien Frederik van Eeden op 15 Mei 1891 van Kloos heeft ontvangen, waarin duidelijk de oppositie van de vrienden tegen hem tot uitdrukking kwam èn het gevoel, dat Van Eeden had over zijn eigen capaciteiten, geleid hebben tot zijn onafhankelijkheidsverklaring. De vijandschap tegen hem was duidelijk aan het licht gebracht. In mijn geschrift *Het conflict tusschen Willem Kloos en Frederik van Eeden* (De quaestie ‘Lieven Nijland’)[2] heb ik al het beschikbare materiaal over die zaak volledig gepubliceerd en meen daarheen te mogen verwijzen. Hier wil ik kort resumeeren wat er gebeurd is. (69 F. 1, F.v.E. museum en Copieboek W.K.).

De vraag is: Wat heeft Van Eeden er toe gebracht om een zelfgericht te schrijven, dat door een ander te laten copieeren en inzenden aan *De Nieuwe Gids* onder den schuilnaam Lieven Nijland? In *Mijn Dagboek* noteerde hij op 3 Januari 1892 het volgende: 'Ik heb deze week een stuk geschreven

1 Onleesbaar woord
2 Uitgave A.A.M. Stols te 's-Gravenhage 1947. In het archief van Thijm zijn nog eenige brieven van Van Eeden over deze zaak gevonden.

tegen mezelven onder den pseudoniem ‘Lieven Nijland’ (L.N. ‘Ellen’) en dat door Jeanette Voorbeytel laten copieeren en versturen uit Den Haag, Malakkastraat 23. Ik heb getracht het strengste oordeel over mijn publieke persoonlijkheid te vellen, dat zonder grove onrechtvaardigheid geveld kon worden. Ik heb het gedaan, omdat ik vond dat het eens gebeuren moest, voor het publiek en voor mijzelven. En ik ben er zelven het best toe in staat om het scherp, hard en toch niet onrechtvaardig te doen. Ik wilde mijzelven overtuigen dat ik van een critiek de onrechtvaardigheid en niet de hardheid hinderlijk vond. En ik heb er veel plezier in, geen spoor van gène. Dit valt mij mee. Doch heel zuiver is 't misschien niet, omdat dit ten eerste mijn trots niet treft, die niet zou dulden dat een ander mij vernedert, maar wel dat ik 't zelf doe. En ten tweede omdat er een zekere Schadenfreude bij komt. Want ik verkneuter me in de half vergenoegde, half meewarige gevoelens mijner vrienden. Ook heb ik al een flauwe voorsmaak van mijn satisfactie, als het eens uitkomt, wie L.N. is, en de gemengde gevoelens van verbazing, teleurstelling en admiratie die daardoor zullen ontstaan. Dat deugt natuurlijk niet. Doch een pseudoniem was noodzakelijk. Een opene zelfcritiek zou alle aardigheid er van afnemen, en niets als hoogmoedige nederigheid zijn. Ik zou dan niet kunnen laten te rekenen op bewondering voor mijn zelfverloochening. Door deze pseudoniem is dat uitgesloten. Mijn voorzorgen zijn goed genomen en ik houd weinigen voor zoo scherpzinnig dat ze er achter komen. Kloos zeker niet. Hij zal eerder aan Verwey denken.

‘Ik begrijp wel, dat ik 't voor mijn beste vrienden niet stil zal kunnen houden, maar voor 't groote publiek wel, ten minste den eersten tijd - en daarop komt het aan. De opinie dat iemand mij eens ferm de waarheid heeft gezegd is gelanceerd, de gerechtigheid voldaan, de toorn der goden afgeweerd.

Ik heb nagenoeg geen moeite gedaan om mijn stijl te maskeeren. Ik heb er gewoon op los gestileerd, als in ieder ander artikel. Maar ik reken er op, dat de lezers van den aanvang af op een verkeerd spoor gebracht, meer met hun hart lezen dan met hun literair oordeelsvermogen en dus door hun gemoedsaandoeningen van satisfactie, meewarigheid, leedvermaak verblind blijven voor de duidelijke kenteekenen van mijn schrijf en denkmanier’.

Men moet bij deze notitie goed voor oogen houden, dat ze geschreven werd eenige dagen na het voltooien van het artikel, dat December 1891 is gedateerd. Van Eeden had het stuk reeds verzonden aan Jeannette Voorbeytel, die 4 Januari bezig was met copieeren. Verwey heeft in zijn boek *Frederik van Eeden* een uiteenzetting van den opzet gegeven, die er op zou kunnen wijzen, dat Van Eeden er met hem over gesproken heeft. Dat is dunkt mij op te maken uit de wijze, waarop de Noordwijksche dichter er daar over geschreven heeft, maar even goed kan het zijn, dat hij, met zijn kennis van het wezen van Van Eeden, een reconstructie heeft gemaakt van de situatie. 'Hij ging nadenken over de vraag of er in zijn optreden tegen zijn vrienden geen aanleiding kon gevonden worden om ook hem

verwijten te doen. Wat zou een zelfs niet vijandig, alleen maar een scherpzinnig rechter kunnen te berde brengen tegen hemzelf?

'Hij ging zich de voorstelling maken van zulk een rechter, die hem à faire nam, en - overgroot bewijs van zijn aangeboren zweven tusschen twee mogelijkheden - hij schreef het requisitoir van zulk een rechter op. Vanzelf kwam hij hiermee in een rol die hem eigen was, de rol van blijspel-schrijver. Zijn blijspelen waren altijd een werkelijkheid die hij op een afstand hield en waar hij schertsende over richtte. Schertsende zou hij nu richten over zichzelf, hij zou zichzelf op de operatietafel leggen en vastbinden, en niet weer losmaken voor de operatie in optima forma had plaats gehad.

Terwijl hij ermee bezig was kwam de gedachte op dat als hij dit stuk, in een andere hand geschreven, en onder een andere naam, naar De Nieuwe Gids zond, het zeker met vreugde begroet, en, als hij er zich niet tegen verzette, aanvaard zou worden. Hij zou er zich niet tegen verzetten. Natuurlijk niet, en welk een voldoening als, nadat het gedrukt was, hij zeggen kon, dat het een grap was, en dat hijzelf het geschreven had. Wat zouden ze op hun neus kijken.

Hij onderteekende het Lieven Nijland (L.N. = Ellen, zegt hij in zijn dagboek) en liet het afschrijven en inzenden door een haagse bewonderaarster. Ik meen te weten dat de plaatsing aan hemzelf werd overgelaten en hij erop stond, wat natuurlijk zijn verantwoordelijkheid vergrootte'.

Voor den inhoud van dit zelfgericht verwijs ik wederom naar mijn brochure, waarin het geheele artikel is overgedrukt. Wat de geschiedenis van deze mystificatie betreft, herinner ik er aan, dat Van Eeden er tweemaal - ik reken de Duitsche vertaling onder den titel *Glückliche Menschheit* niet mee - over geschreven heeft, in 1909 in *Happy Humanity* en in *Literatuur en Leeven*. Kloos heeft de bladzijden, die op L.N. betrekking hadden, uit zijn copieboek gescheurd en er een inleiding aan toegevoegd met de blijkbare bedoeling er een uitgave van te maken. Wanneer Kloos deze inleiding, die hij 'het exacte feitenverslag' noemt, heeft geschreven is onbekend, maar naar het handschrift te oordeelen, moet het in de tweede helft van zijn Haagsche periode zijn geweest.

Vergelijken wij nu de beweringen over het geval, zooals Van Eeden en Kloos die hebben weergegeven, dan benadert het verhaal van Van Eeden veel meer de waarheid dan dat van Kloos. Toch is het merkwaardig, dat beiden niet exact waren in de reconstructie van de feiten, hoewel ze over het geheele materiaal beschikten. Daarom houd ik het er voor, dat Kloos bewust het nageslacht op een dwaalspoor heeft willen voeren of dat zijn vrouw het heeft gedaan. Immers zij heeft na den dood van Kloos het Copieboek W.K. aan den uitgever A.A.M. Stols verkocht met de mededeeling, dat daarin belangrijk materiaal voor uitgaven aanwezig was.

Leest men de inleiding voor - uitsluitend - zijn eigen brieven (de brieven van Lieven Nijland lagen niet in het couvert), dan krijgt men den indruk, dat Van Eeden al dadelijk verklaard heeft het stuk geschreven te hebben en op plaatsing aandrong 'om eens te kunnen hooren, wat pers en publiek

ervan zeggen zullen'. Als dat zoo was zou het ondenkbaar zijn, dat Kloos als redacteur-secretaris van *De Nieuwe Gids* een poos lang met Lieven Nijland gecorrespondeerd heeft en hem zelfs een telegram stuurde, hoewel hij wist, dat het Van Eeden was, die zich onder dien naam schuil hield.

Laat ik hier kort het verloop van de zaak aan de hand van het materiaal nagaan. Van Eeden schrijft zijn artikel in December 1891. Op 4 Januari 1892 is Jeannette Voorbeytel met copieeren begonnen. De eerste brief van Lieven Nijland aan Kloos is van 7 Januari, waarop reeds 13 Januari antwoord kwam, dat het stuk geplaatst zal worden in het nummer van 1 Februari. Maar er is ook een brief van Frederik Van Eeden aan Kloos van 13 Januari, waarin hij verklaart vóór de plaatsing te zijn. Daaruit mag men met zekerheid vaststellen, dat er géén redactievergadering is geweest, waarin vooraf over opneming van het stuk gesproken is, en ook uit de zinnetjes: 'We moeten maar gauw vergaderen. Breng het stuk echter maar direct naar Clausen, een discussie er over zou ik niet prettig vinden'. Wel is daarna, 15 Januari, een vergadering gehouden (brief van Kloos aan Tak en aan Van Eeden). We zien uit de verdere correspondentie hoe vlug alles in zijn werk is gegaan, want de brieven van Kloos aan Nijland volgen elkaar snel op. Als de critiek op Van Eeden verschenen is volgt de historie met *Johannes Viator*. De fragmenten, die Van Eeden weer als Nijland het inzenden, worden door Kloos gunstig ontvangen. Aan Van Eedens vrouw schrijft hij, dat Nijland, naar zijn roman te oordeelen, een heel best mensch is en aan Van Eeden bericht hij, dat het fragment heel interessant is, volstrekt niet realistisch, maar lyrisch-bespiegelend. En hij voegt er aan toe: 'Het zal je wel bevallen, denk ik'. Merkwaardig is dan de brief, dien Kloos 16 Februari aan Van Eeden schrijft, waarin hij vertelt het fragment bestudeerd te hebben en dan zegt:' 't Was soms precies of jijzelf het geschreven had, stijl, gedachten, manier van de dingen te verbeelden. Soms heele mooie einden en dan weer matter en vager gedeelten. Ik heb wel eens in het manuscript van je nieuwe boek zitten lezen, hier en daar, zooals je weet - welnu, dit is er net een pendant van'. En aan het slot van den brief zegt hij: 'Ik kan mijn verbazing nog niet op, met dit manuscript voor oogen, wáárom die man tegen jou komt te schrijven'. Het was dus vrij gemakkelijk voor Kloos geweest om dit fragment te herkennen; hij wenschte het oordeel van Van Eeden te hooren. Van Eeden berichtte Kloos 19 Februari, dat hij het stuk had teruggestuurd. Kloos vervolgt zijn correspondentie met Nijland, vraagt het manuscript terug en kondigt aan bij hem te komen, aan wien hij zijn excuses maakt over de handelwijze van Van Eeden. Aan den laatste vraagt hij opheldering over zijn manier van doen.

Tusschen 19 en 22 Februari heeft Van Eeden aan Kloos bekend gemaakt dat hij de schrijver was van de critiek en van het fragment uit *Johannes Viator*. De brieven van Kloos aan mej. Voorbeytel en aan Van Eeden, wijzen er op, dat Kloos alles wist. De toon verscherpt merkbaar en Van Eeden voelt, dat de zaak niet verloopen is als hij gedacht had, want hij schreef d.d. 8 Maart in *Mijn Dagboek:* 'Daar tusschen door de infamie van Kloos.

Het gedoe over 't stuk van Nijland. Zijn onhebbelijkheid tegen Jeannette Voorbeytel. De stukken in studentenbladen, de brief van Etha Fles. Een gehaspel en gesol met mijn persoonlijkheid tot wee worden. Alles op dien grooten, somberen achtergrond'.

Het valt niet te loochenen, dat het de schuld van Van Eeden was, dat Kloos den naam van zijn medewerkster kende, al is de toon van de brieven van Kloos, die zich bedrogen voelde - maar toch niet door haar, al wilde hij dit doen voorkomen - nooit te verontschuldigen.

De fragmenten van *Johannes Viator* werden toch nog in *De Nieuwe Gids* opgenomen onder den eigen naam van den schrijver, maar daarna is Van Eeden in dat tijdschrift fel bestreden, trouwens hij niet alleen. Deze phase der geschiedenis zal ik in het volgende hoofdstuk behandelen.

XVII De ondergang van De Nieuwe Gids

Gorter was met de publicatie van *Mei* en zijn andere gedichten tot de belangrijkste medewerker van *De Nieuwe Gids* geworden. Over *Mei* had hij 22 November 1888 voor het eerst aan Kloos geschreven. Daarna volgde een brief van 4 December van hetzelfde jaar (69 E 4):

Gorter en De Nieuwe Gids.

- 'Morgen of overmorgen zend ik je ± 1500 regels (gecopieerd). Schrijf of krab er niets bij s.v.p., de copie heeft een bijzonder doel. Daarom wou ik haar graag terstond terug hebben. Wat het ding zelf betreft: ik heb iets willen maken van niets dan schittering en zonschijn. Het bestaat nit 3 deelen of boeken (in 't geheel 4400). Het eerste is jeugd en, hoop ik, kinderlijk. Het tweede is veel zwaarder en moeilijker; mannelijker heb ik het willen maken. Het derde is rustiger, doodscher dan de twee andere. Maar de hoofdzaak was: het licht en het vlammen er van. Het vlamde in mijn gedachten.

Enfin, het moet voor zich zelf spreken'.

Van Gorter zijn er weinig brieven bewaard gebleven, maar de bovenstaande is een belangrijk document. Op *Mei* volgden de sensitivistische verzen in den 4en en 5den jaargang. In den 6den jaargang (1891) werd het groote gedicht *De Dagen* opgenomen en niet minder dan 41 pagina's verzen, waarbij de z.g. kenteringssonnetten, maar in den volgenden jaargang stond geen werk van hem. In 1893 (8e jrg.) verschenen weer 4 sonnetten en *Balder*. Dat was het laatst, wat van hem in *De Nieuwe Gids* is geplaatst.

Hoe stond Willem Kloos, die uitvoerig en bewonderend in een *Literaire Kroniek* over Gorters bundel *Verzen* had geschreven, aanvankelijk tegenover deze poezie? In een brief van 31 Juli 1890 schreef hij aan Van Eeden (Copieboek W.K.):

[31 juli 1890]

Beste Free,

Bij deze stuur ik je eenige verzen van Gorter, proef en copy. Ik begrijp er zeer weinig van, slechts hier en daar een uitdrukking, en een zeer vage impressie van het geheel. Het duidelijkste, zelfs mooi, vind ik no III. tot aan 'wereld verlichtende lucht'. Ik ben tegen de plaatsing, maar durf ze niet te weigeren zonder jou gehoord te hebben. Misschien ben jij gelukkiger dan ik.

Ik ben een beetje ontstemd, want ik sta voor het dilemma ‘Ben ik zoo stom en ouderwetsch òf is Gorter van de wijs’. En geen der beide oplossingen is mij erg aangenaam.

tt
WILLEM.

Heb je 't Handelsblad gelezen? Stom, hè.

Den Heer
Frederik v. Eeden.

Het antwoord van Van Eeden heb ik niet gevonden, maar de verzen zijn geplaatst. In ieder geval weten we hoe Van Eeden over Gorter als dichter en mensch dacht, wat hij dikwijls in zijn dagboek heeft uitgesproken. En droeg hij hem niet één van zijn bundels *Studies* op?

Gorter schijnt meer op verzet gestuit te zijn. Althans Van Deyssel schreef 14 December 1891 aan Arij Prins (archief ir. A.G. Prins): ‘Gorter werkt zeer mooye zaken. Er zijn er hier maar heel weinige, zelfs onder zijn vrienden, die hem begrijpen’. Zelf had Van Deyssel veel waardeering voor die sensitivistische verzen.

Een tweede brief van Gorter uit het Nieuwe Gids-archief is door Kloos met copieerinkt gedateerd 25 Sept. '90 (69 E 5):

[25 sep. 1890]

Amice!

Ik kom Zaterdag na het eten bij je om je mijn bijdrage voor te lezen. Hoor eens ouwe kerel, jij die er mee begonnen bent, oude geluidsgod, je moet niet denken dat ik de ouwe geboden vergeet. Voor ik schrijf, wacht ik tot het klinkt in mijn ooren, en als ik ophou is het omdat mijn ooren òp zijn. Geloof dat maar al zie je me rare dingen doen. Ik doe nooit anders. Verder kan ik er niets aan doen, dat weet je.

t.t.
H. GORTER

Op 26 September schreef Kloos aan Tak, dat hij bezig was aan een kroniek over Gorter. Daaruit valt op te maken, dat de bundel *Verzen* verschenen was. In een in het Copieboek W.K. waarschijnlijk verkeerd gedateerd briefje aan Gorter - het staat tusschen brieven van 19 en 26 September en zal dus niet 23 October, maar 23 September[1] geschreven zijn - deelt hij

1 Mijn veronderstelling krijgt een sterken steun door het feit, dat zich in het N.G. archief (69 E 5) de volgende brief bevindt van de moeder van Gorter aan Kloos, d.d. 21 October uit Berlijn geschreven.
Berlin
Beste Vriend Kloos,
Nadat ik gelezen en genoten heb wat gij in de N.G. over de verzen van mijn jongen hebt geschreven moet ik toch even zeggen hoe gelukkig het mij maakt dat één mensch hem waardeert; dat is heel veel in een leven, als men er één tegenkomt die dat zóó doen *kan*. Wèl heb ik u nooit gezien, toch is het mij, bij al wat ik van u lees, alsof ik u altijd gekend heb. Met mijn beste wenschen voor uw eigen geluk in *uw* leven noem ik mij
Uwe toegenegene
21 Oct.
Mevrouw GORTER

mede: ‘Je bundel heb ik gelezen, en ben bezig aan de kroniek. Ik haal de kwestie op van vóór Adam af. Ik klets heel wijs over de gemeenschappelijke voorouders van menschen en apen, en vergelijk jou met een hond die blaft. Dit laatste is eenigszins anders, maar 't is over 't geheel: deftig’.

Deze kroniek is in October 1890 gepubliceerd (*De N.G.* jrg 6 I blz. 139-149). In een speelsche bui heeft Kloos daarna aan Gorter een briefje geschreven, dat onder die luchtigheid toch een diepen ernst als ondertoon heeft. Men kan er uit lezen, dat hij Gorter parodieert in de eerste verzen; waar het tweede gedicht op slaat heb ik niet geheel kunnen nagaan al is het duidelijk, dat het over afdrukjes gaat. Het slot blijft echter raadselachtig. Hier volgt de brief uit het Copieboek W.K.:

14 October 1890

Amice,

Anch'io!

Mijn oogen heel stil
langs mijn rug het geril
van aanwaaiende windenen
zacht', onzichtbare vlinderen,
Vlinderen, vlinderen.
O, ik wou dat ik maar heel
Wég was in gespeel.
't Dunne groene wordt geel
Van den schitterenden Zomer, den hoogblozenden Zomer, den Zomer-zomer bleef niet heel veel.

Dit als een klein tegengif tegen de Kroniek: anders word je te pedant. Als ik nu een vel van die verzen bij elkaar heb, dan zet ik ze in de N.G. en dan krijg ik f 80, en dan deelen we samen den buit. Hoe vin-je die?

Om nu niet misverstaan te worden, hetgeen mij in den laatsten tijd nog al eens is overkomen, voeg ik er bij. Tot dusverre bevat dit briefje niets dan zuiveren onzin. Maar nu begint de ernst:

Neen, laat ik u niet langer plagen
Maar met bescheiden kalmte vragen
O Herman Gorter, wat te doen
Moet Clausen dan die exemplaren
Nog langer in zijn huis bewaren? ...
Dat moog de Muze zelf verhoên!

Wat zal, wat moet, wat kan gebeuren!
Zie Valk verslagen, Breitner treuren,
En Hein, die in een hoekje weent:

Wijl Frans verdween, hoor 'k Karel klagen
O laat mij, laat mij, laat mij vragen
Wien of gij eigenlijk toch meent.

Er is meer ernst, schreef ik, in dit briefje dan men oppervlakkig zou denken. De f 80, die Kloos zegt te krijgen van *De Nieuwe Gids* houdt een protest in tegen het besluit der redactie om aan Kloos een hoog honorarium te beloven, in de hoop, dat hij daardoor geprikkeld zou worden meer te schrijven, waarover reeds in een vorig hoofdstuk bijzonderheden zijn gepubliceerd.

Als men nagaat wat Kloos in den 6den, 7den en 8sten jaargang heeft bijgedragen ziet men in den 6den jaargang (1891) slechts proza: de Kroniek over Gorter; het befaamde opstel over Vosmaer; de *Nieuwste Fransche letteren, Over Dominee Hugenholtz en Frederik van Eeden;* in den 7den (1892) niets, noch proza noch poëzie en in den 8sten (1893) veel poëzie, maar ten deele reeds vroeger gepubliceerde verzen o.a. Rhodopis, en een kroniek van nog geen 3 pagina's. Gorter was toen de op den voorgrond tredende figuur.

In de notulen van *De Nieuwe Gids* (69 E 16) kan men lezen, dat Gorter de redactie-vergadering van 22 December 1890 bijwoonde, maar men vindt daarin geen woord verder over hem. Op 16 Januari 1891 was hij weer aanwezig. Over die bijeenkomst zeggen de notulen:

'De heer H. Gorter verschijnt en vraagt der redactie of hij, niet terstond, maar na een jaar of anderhalf rekenen kan op een grooter honorarium. Hij is nl. van plan groote gedichten te maken, en die ter plaatsing, geheel of gedeeltelijk aan te bieden. Krijgt hij meer honorarium, dan zou hij kans zien te eeniger tijd zijn betrekking op te geven en alleen voor zijn werk te leven. Hij dacht zoo iets van f 50 het vel.

'Het antwoord der redactie luidt, dat zeer zeker zijn honorarium aanmerkelijk zal verhoogd worden, zoodra de finantieele toestand dit permitteert'.

Na deze vergadering schijnt Gorter op de quaestie teruggekomen te zijn. In een uitvoerigen brief van 13 Februari 1891, een antwoord aan Tak, (de brief van den laatste ontbreekt) schreef Kloos (Copieboek W.K.): 'Wat Gorter aangaat, ik dacht dat die zaak in orde was. In de notulen (altijd die notulen!) lees ik, 16 Januari 1891 'Het antwoord der redactie luidt, dat zijn (Gorters) honorarium aanmerkelijk zou verhoogd worden, zoodra de finantieële toestand dit permitteert'. Daar Gorter zelf gesproken had, van dat hij die verhooging niet wenschte op het oogenblik, maar na één of anderhalf jaar, als hij bedankt zou hebben voor zijn leeraarschap, zou ik gaarne ingelicht worden waarom gij zijn zaak weder in behandeling wenscht te nemen. Is Gorter er weêr bij u op terug gekomen?

'Mijn advies, indien gij de zaak nog eens wilt bespreken, is dit: Ik ben er tegen, *zoolang Gorter leeraar* is, zijn honorarium op f 50 te brengen (de door hem genoemde som) op grond van de volgende overwegingen.

Van Deyssel heeft ongeveer f 900 vast inkomen met vrouw en kind,

Verwey f 1500 met dito dito, ik f 600 zonder gade en kroost. Ik vind dat wij drieën, op grond van dat lage inkomen, en vooral op grond van onze antecedenten, in aanmerking komen om een hoog honorarium te genieten. Nu vind ik Gorter, een der beste menschen die ik ken en wien ik gaarne alles goeds gun (meer dan aan Verwey b:v:) maar de billijkheid gebiedt mij toch om te zeggen, dat hij noch de oogenblikkelijke behoefte noch de antecedenten ten opzichte van de N.G. bezit, om voor zoo'n aanmerkelijke verhooging van zijn honorarium op het oogenblik in aanmerking te komen. Daargelaten nog dat zijn bijdragen van dien aard zijn, dat zij, praktisch, bij kleine beetjes ons goeddoen door het opzien dat zij baren, maar dat zij bij grootere hoeveelheden (als wanneer hij alleen er voldoende baat bij zou vinden) de aflevering voor verreweg het grootste gedeelte van de lezers, onleesbaar maken. Dit nu zou wel geen reden zijn, om zulke bijdragen, als zij literair goed zijn, te weigeren natuurlijk, maar het is toch een bijkomstig argument om zijn honorarium niet uitbundig te verhoogen. Daar men echter geven en nemen moet in het leven, ben ik er niet tegen zijn honorarium van 20 op 30 gulden per vel te brengen.

Zegt Gorter ons echter, dat hij er aan denkt zoo spoedig mogelijk zijn leeraarschap neêr te leggen, hetgeen zeker der Hollandsche kunst ten goede zou komen, dan vind ik ook, dat wij ernstig moeten beraadslagen wat wij voor hem doen kunnen'[1]

Inderdaad is het verzoek van Gorter weer ter sprake gekomen op 19 Februari, waaromtrent de notulen vermelden: 'Omtrent Gorter's verzoek wordt besloten, dat wij vooralsnog geen toezegging van hooger honorarium kunnen doen, daar onze toestand nog te onzeker is. De behandeling der zaak wordt dus uitgesteld tot heden over een jaar, 19 Februari 1892'.

Kloos had, zooals ik reeds schreef, in den 7den jaargang niets bijgedragen. Dit verdriette de overige redacteuren, die naar middelen zochten om in die leemte te voorzien, althans wat de *Literaire kroniek* betrof. Frank van der Goes en ook Van Eeden wilden Gorter vast verbinden aan de redactie.

De gebeurtenissen uit die jaren zijn vastgelegd door Frank van der Goes in zijn boekje met *Litteraire Herinneringen uit den Nieuwe-Gids-tijd*. Indien ik niet over nieuwe gegevens beschikte zou ik naar dit boek kunnen verwijzen, maar nu is het gewenscht om Van der Goes aan te vullen, ook daar waar hij zegt over bepaalde brieven van zichzelf niet te beschikken en verklaart, dat

1 Gorter had het niet makkelijk, al jaren te voren niet. Daarop heeft Diepenbrock gewezen in een brief van 23 Januari 1889 aan Timmerman (Gemeente-archief), waaruit hier een deel volgt:
'Gorter is nu in Amersfoort zooals je weet. Hij is in den laatsten tijd ook niet erg wel geweest en schijnt zich overwerkt te hebben. Die jongen heeft een zwaar leven, behalve dat hij hard werkt, lijdt hij veel, waaraan weet ik niet. Maar dat het zoo is heb ik gemerkt. Natuurlijk verkeert dat [wel?] bij hem in kunst en zoo zullen wij weer eens aanzitten aan het festijn van zijn lijden. Maar ik weet wel dat hij blij is dat hij van Amsterdam weg is, en nu eindelijk op rust hoopt. Van "Mei" waren een poosje geleden 260 exemplaren verkocht zoodat Versluys hem f 50 crediet had gegeven voor zijn nieuwe bundel, die allemaal dingen bevat van de laatste tijd ook de kleine gedichten die in de N.G. hebben gestaan. Hij zegt dat hij het wel tot aan zijn dood kan voortzetten, en dat het zijn lijdensgeschiedenis is'.

de andere redaktieleden heeft geijverd en een te sterke voorstelling gegeven van zijn bereidwilligheid; en wel, omdat Van Eeden van Gorter steun zou hebben gehoopt tegenover Kloos met wien hij, Van Eeden, reeds op niet al te goeden voet stond'.

Dat Van der Goes hier de quaestie niet geheel zuiver heeft weergegeven blijkt uit den hieronder volgenden brief van Gorter aan Kloos (Gemeentearchief), waarin Gorter uitdrukkelijk verklaart, dat hij ‘een paar maanden geleden om een plaats als redacteur en f 25O honorarium jaarlijks vroeg’. De brief verklaart ook, waarom Gorter, hoewel hem gevraagd was voor October 1892 iets af te staan, pas weer in Juni 1893 in *De Nieuwe Gids* publiceerde na Augustus 1891.

In zijn *Litt. Herinneringen* vertelt Van der Goes dan, dat op 28 April een bijeenkomst werd gehouden bij Kloos. Deze was 17 April met Boeken van zijn buitenlandsche reis in het land teruggekeerd en, zooals hij aan Witsen schreef (75 C 51 f.) ‘weêr heelemaal gezond en erg in mijn schik met goeje plannen’. In die redactie-vergadering verklaarden Van der Goes, Van Eeden en Tak, ‘dat zij met de van hem [Kloos] ondervonden tegenwerking geen genoegen konden nemen. Blijkens een aanteekening in mijn agenda voegden Van Eeden en Tak er bij dat zij, om die reden, de geheele verantwoordelijkheid voor de leiding aan Kloos wilden overlaten en na afloop van den jaargang nog slechts als medewerkers hun naam zouden kunnen geven. Als het in 't bijzonder door Tak uitgesproken motief noteerde ik:

> Autocratische handelingen van Kloos tegenover Gorter, als redacteur door de anderen gewenscht.

en wat mijn eigen houding betreft:

Heb mijn redakteurschap voor politiek gereserveerd’.

In het Copieboek W.K. ligt een onvoltooiden brief van 30 Mei 1893, een antwoord op den bovenbedoelden, ongedateerden, brief van Gorter, die dus waarschijnlijk in het laatst van Mei 1893 geschreven is.

Dit fragment is van belang, omdat Kloos heel goed begreep, dat de litteraire afdeeling door het besluit van Van Eeden - en wellicht zag hij in de nabije toekomst anderen hem volgen - schade zou lijden. Daarom wilde hij Gorter behouden als medewerker, hoewel hij hem had afgewezen als redacteur en uit een reeds eerder geciteerden brief aan Tak ook geen hooger honorarium wilde geven.

Hier volgen de brieven van Gorter en Kloos:

Amice!

Ik wil zoolang de redactie van de N.G. zoo uit elkaar ligt als nu, niet inzenden om de volgende reden:

Nu ik weldra geen betrekking meer heb, moet ik hooger honorarium aan de N.G. redactie vragen. Ik zou dus nu, als ik wat inzond, een voorstel aan haar moeten doen. Dat wil ik niet, want toen ik een paar maanden geleden om een plaats als redacteur en f 250 honorarium jaarlijks vroeg, waren

3 leden der red. daarvoor, jij er tegen. Ter wille van den vrede trok ik toen mijn voorstel in, maar ik nam mij voor niet meer met deze redactie te onderhandelen.

Mijn gedachten zijn te zeer vervuld met andere dingen, dan dat ik mij met quaesties als toen ontstonden zou willen bezighouden, en zelfs al ontstonden ze nu niet, wat best mogelijk is, ik houd het voor rationeel niet te onderhandelen met een lichaam dat zóó oneenig is als de N.G. redactie.

Zoodra de zaak een nieuwen vasten vorm zal hebben gekregen (je zegt dat jij alleen redacteur zoudt worden, dat hoop ik zeer), dan zal ik je een voorstel doen, dan kunnen we in alle kalmte zien of we het eens kunnen worden.

t.t.

H. GORTER

Amsterdam, 30 Mei 1893 1e Parkstraat 438

Amice,

Je brief is geen antwoord, permitteer me de opmerking, op wat ik schreef[1]: 'Ik wil je gaarne de verzekering geven dat de nieuwe geldelijke voorwaarden, waarop na die regeling je medewerking zal vergoed worden, dan zullen beschouwd worden ook van toepassing te zijn op wat je nu nog onder het oude régime ten beste geven mocht'. Bedenk je toch wel, er is geen kwestie van onderhandelen met een onderling oneenige redactie: ik *doe* je eenvoudig als toekomstige redactie, in verstandhouding met Versluys, *een verzoek*, en *geef* je *een belofte*, die ook voor wat je nu mocht willen geven, terugwerkend zal zijn. Wees nu geen stijfkop, maar toon je goeden wil: Versluys en ik zullen je daar later dankbaar voor zijn.

Wat je schrijft over die zaak van verleden winter, heeft niets met dit geval te maken. Het bezwaar dat ik toen had, nl, dat ikzelf niet genoeg kreeg, om in mijn eenvoudigste onderhoud te voorzien, bestaat natuurlijk niet meer, zoodra ik alleen met Versluys te doen heb[2].

Witsen werd over de zaken van *De Nieuwe Gids* op de hoogte gehouden. Op 29 Mei '93 - dus een dag vóór dezen brief - schreef Boeken hem uit de 1e Parkstraat 438 (75C 51b.): 'Ik kan je over de N.G. zaken niet veel nieuws schrijven behalve dat het met de Juni afl. niet voorspoedig gaat. Versluys heeft Gorter per brief verzocht om copie. G. heeft geantwoord dat hij met zijne medewerking wilde wachten, tot de verandering in de redactie tot stand zou zijn gekomen, en dan wilde hij een nieuwe overeenkomst over honorarium treffen. Nu heeft Willem Donderdag[3] hem nog eens dringend

1 Ontbreekt in het Copieboek W.K.
2 De laatste alinea is doorgestreept.
3 Donderdag zou 25 Mei zijn.

geschreven, met de verzekering dat als later zijn honorarium zou verhoogd worden, zijn tegenwoordig werk ook zoo zou worden berekend. O.a. ook “Als je rustig afwacht de dingen die komen zullen, niet als de man die de kat uit de boom kijkt, maar als de vertrouwde, die weet dat er voor hem gezorgd zal worden, naar besten wil en vermogen, dan kan dat niet anders dan èn voor jou èn voor het tijdschrift het beste zijn”. Het is nu Maandag en hij heeft nog niet geantwoord. Wat moeten we hier van denken? - Je moet weten dat de vorige kwestie van die ontmoeting door G. zelf uit de wereld is gemaakt. Willem schrijft hem nu weer zeer dringend. Veth en Van Eeden hebben ook niet geantwoord op W's vraag of ze iets dachten te hebben voor de aflevering. Ook hebben wij gemerkt dat er van den winter gedurende W's ziekte achter zijn rug veel meer plannen gemaakt zijn dan we ooit vermoed hadden. Ik hoop dat we spoedig dit alles eens kunnen bespreken’.

Naar een nieuwe redactie?

- Welke plannen Kloos had met de redactie is niet bekend, maar aangezien hij met de ouderen vrijwel gebroken had zouden Boeken en de jongeren alleen in aanmerking kunnen komen. Maar welke jongeren? In de eerste plaats moest de Juni-aflevering verschijnen. Kloos had daarbij geluk, dat hij de eerste verzen ontving van Henr. van der Schalk, die hij op deze wijze welkom heette (Copieboek W.K.):

9 Juni 1893 1e Parkstraat 438

Mejuffrouw,
Ik moet beginnen met u mijn excuses te maken. Excuses dat ik het woord tot u durf te richten. Neen, laat mij géén excuses maken, laat mij maar dadelijk zeggen, dat u de grootste dichter is, die op 't oogenblik leeft. Ik neem ze voortdurend op, en lees ze luid voor mijzelf.
Samenkomen van oogen is gebroken Muziek.
Maar ik maak mij ridicuul. U weet dit zelf waarschijnlijk veel beter, en 't kan u niets schelen.
Het zal mij een genoegen en een eer zijn, *Uw* naam op den omslag van mijn tijdschrift te zien prijken.
Mejuffrouw, ik ben, bewonderend
uw dw
WILLEM KLOOS.
Mej H.v.d. Schalk

Op 11 Juni heeft Kloos twee brieven geschreven, (beide Copieboek W.K.), die er op wijzen, dat de kopij-nood groot was. De eerste brief is gericht aan Leopold en betreft dus de *Zes Christus-verzen*.

11 Juni 1893 1e Parkstraat 438

WelEdelGeb Heer,

Neem mij niet kwalijk dat ik U nog niet geantwoord heb op uw schrijven en zending van 20 Febr. l.l. Ik moest juist tot herstel van gezondheid op reis, toen ik ze ontving. Bij 't nakijken van mijn manuscripten kist vind ik ook uw bijdrage. Zij is zeer goed. Ik zal haar met genoegen plaatsen. Voor correctieproef zal ik zelf zorg dragen, daar het reeds zoo laat is.

Hoogachtend
Uwdw
WILLEM KLOOS
redact-secr. van De Nieuwe Gids
Den Heer J.H. Leopold.[1]

Als men bedenkt, dat Kloos reeds 17 April was teruggekeerd, dan had hij twee maanden ongeveer laten voorbijgaan vóór hij dit unieke debuut een plaats verleende en .... bij gebrek aan kopij.

Denzelfden dag ontving Gorter bericht:

Amice,

Ik ben je dankbaar voor je vriendelijke toezegging. Je copie is noodig zelfs zeer noodig.

Ik vind het zeer nobel van je, dat je in den tegenwoordigen toestand van de N.G. geen honorarium verlangt. Ik dank je wel.

Groetend
tt
WILLEM KLOOS.
Den Heer
Herman Gorter.

In een tweeden afdruk van denzelfden brief op een pagina verder stonden nog deze zinnen:

2e Postscript. Die nootjes zijn natuurlijk onnoodig.

P.S. Ik zou je één verandering willen vóórslaan. Wèn moet eigenlijk *òf* zijn. Maar doe zooals je goedvindt. Wen is wel beter van klank, eigenlijk.

1 Hoe voorzichtig men moet zijn met veel later opgeschreven herinneringen bewijst het artikel *Herinneringen* van Hein Boeken in *De Nieuwe Gids* van Mei 1929 (blz. 536 en 537). Boeken schrijft, dat Kloos in Londen, dus in den winter van 1888, Van Deyssels aankondiging van *Le Rêve* ontving en Gorters *Mei*. Van het laatste gedicht, dat inderdaad naar Londen was gezonden, nam Kloos pas kennis toen hij in Amsterdam terug was, wat uit den brief van Boeken aan Witsen blijkt (blz. 216) en over *Le Rêve* gaf Kloos aan Van Deyssel geen bescheid (blz. 225). Maar absoluut misleidend is de bewering van Boeken over de inzending van J.H. Leopold. Die inzending was niet anoniem en werd niet anoniem geplaatst ‘met in een noot het verzoek aan den auteur om zich bekend te maken’. Van Deyssels artikel, gedateerd ‘15 Okt. '88’ is in dezelfde aflevering opgenomen als Gorters *Mei*, nl. van December 1888.

Men vraagt zich af: was in zóó korten tijd de financieele toestand van *De Nieuwe Gids* noodlijdend geworden? Half Februari 1892 waren er nog 720 abonné's! De kopij, die Gorter had toegezegd moet *Balder* geweest zijn, wat uit een ongedateerden brief is op te maken, die tusschen brieven van 12 en 14 Juni is afgedrukt.

Amice,
Ik heb met genoegen je copie ontvangen. Maar daar er onverwacht veel verzen van nieuwe dichters zijn ingekomen, zou ik ze liefst willen laten liggen tot de volgende aflevering, die ook zeer goed belooft te zijn. Maar stuur s.v.p. de proef van je sonnetten. Je kunt niet gemist worden in deze aflevering, wel wat quantiteit maar niet wat qualiteit betreft.
Vriendschappelijk groetend
tt
WILLEM KLOOS
Den Heer Herman Gorter.

De vier sonnetten zijn inderdaad opgenomen, maar wie waren die nieuwe dichters? Boeken schreef namens Kloos brieven aan F. Roosdorp - in het Copieboek W.K. totaal onleesbaar - en Bernard Canter. Aan den laatste, die reeds in *De Nieuwe Gids* onder het pseudoniem, G.K.v.d. Bosch verzen had bijgedragen, deelde Boeken mede, dat Kloos de ‘verzen heel goed vind’. Verder vinden we in de aflevering de eerste gedichten van Stella Violantilla (Lucie Broedelet), waarbij een tooneelspel *De Radja's*, dat Juni 1893 is gedateerd, dus pas ingekomen was, vier gedichten van Al (Albert Plasschaert) en *Gedichten in proza* van F. Roosdorp. Waren dat de jonge krachten waar Kloos mee zee wilde kiezen? Het valt moeilijk aan te nemen. Bovendien maakt het sterk den indruk, dat Kloos nood-gedwongen tot publicatie van die bijdragen is overgegaan. In die dagen echter kwam P. Tideman sterk op den voorgrond en hij was het, die in de volgende aflevering (Augustus 1893) zijn *Stemmings-alleëen* begon te publiceeren en als Paul Zeidit zijn *Ontologica*. Het opvallendst was, dat Kloos wèl dadelijk - in een overigens geëxalteerd briefje - de waarde van Henr. v.d. Schalk voelde, maar nièt van Leopold, althans in veel geringer mate en bovendien plaats inruimde voor vrijwel waardelooze gedichten, die hij beweerde goed te vinden.

De Augustus-aflevering bevatte nog eenige belangrijke bijdragen der ouderen en de ten deele herdrukte verzen van Kloos, maar overigens werd het nummer gevuld met werk der jongeren (Lucie Broedelet, Canter, Roosdorp en Tideman).

De scheuring in de redactie.

- Het October-nummer van 1893 verscheen met alleen den naam van Willem Kloos als redacteur. Daar zoowel Van Eeden als Tak verklaard hadden de geheele verantwoordelijkheid voor de leiding

aan Kloos te willen overlaten, maar Van der Goes politiek redacteur wenschte te blijven, kon dit alleen voor den laatste een verrassing zijn. Bovendien had Van Eeden den volgenden brief geschreven:

Bussum 4 Sept 93

Mijne Heeren
Hierbij geef ik u kennis dat ik mijn ontslag neem als redacteur van het tijdschrift: ‘de Nieuwe Gids’
Met de beste wenschen voor den bloei van het tijdschrift heb ik de eer te zijn
Uw Dw
F. VAN EEDEN
Aan
de Redactie van ‘de Nieuwe Gids’
Amsterdam

Aan den achterkant met potlood:
Beste Free,
Uw ontslag is met den eerbied, die past [?] aan uw
[Doorgeschrapt en daaronder]:
Beste Free,
Ik vind het heel goed dat je er uit gaat
Vriendschappelijk tt
W. KLOOS

Reeds 12 en 13 Augustus had Van Eeden in *Mijn Dagboek* notities over *De Nieuwe Gids* gemaakt. Op den 12den schreef hij: ‘Mijn verband met de N.G. is nu wel heelemaal uit. 't Bekommert mij weinig’ en den volgenden dag: ‘Vervuld van twee dingen. Mijn pastelteekening en de N. Gids. [....] De N. Gids was wat onwil, om Kloos, om de kinderlijke comedie die hij speelt, om het ruwe en felle in hem, gemengd met zooveel subliems. Net een generaal van een jongensvesting met een papieren steek op een ridderorde uitreikend aan Diepenbrock. 'Aan den brozen, maar grandiozen ...’

Wat een jongensmanieren en een slechten smaak, - bij zulke ernstige dingen en menschen. In honderd spotprenten zou ik hem kunnen verbeelden. Herman's verzen zijn niet goed. Sommige prachtig, maar 't geheel zeer ongelijk en sommige bepaald leelijk.

In tegenstelling met vroeger heb ik den avond na de ontvangst van de N. Gids het beste gewerkt'.

Ook aan Borel had Van Eeden over het tijdschrift geschreven nl. 14 September. ‘Overigens bemoei ik mij heelemaal niet meer met tijdschriften en kritieken en polemieken, en heb ook mijn ontslag uit de N. Gids genomen’.

Die October-aflevering dan is pas begin November verschenen, wat blijkt

uit de notitie van 2 November van Van Eeden: ‘'s Morgens kwam de N. Gids. Waar dat op uit zal loopen? Hoewel het een heel droevig spektakel is, was ik er niet zoo bedroefd over als wel behoorde. Omdat hij het nu zoo bont maakt, dat alleen kleine of blinde menschen er dupe van kunnen zijn. Hij drinkt zich nu dood aan zijn machtgevoel, als een vrijgelaten dronkaard, maar dat is wel treurig’.

Gorter kwam den volgenden dag bij Van Eeden. ‘'s Avonds kwam hij even en we wisselden een enkel woord over de N.G. Hij had het even ingezien en toen weggesloten. “Laten we er maar niet verder over spreken, als je 't goed vindt”.’

Van der Goes vertelt in zijn *Litt. Herinneringen*, dat hij vóór het verschijnen van de October-aflevering aan Kloos geschreven had en ‘nog eens verzocht met mijn hem bekende wenschen rekening te houden’. De brief, die in het dossier van Van der Goes ontbrak, luidt aldus (69 E 6):

Den Heer Willem Kloos Amsterdam -

Amice,

Zullen wij niet eens moeten spreken over de N/G en de toekomstige samenstelling van de Redactie? - Ik ben door al wat met mij in de laatste maanden gebeurd is, voor de keus gebracht van mij een aanmerkelijke besnoeiing van mijn vrijen tijd in het belang van mijn zaken te moeten getroosten - of alle ‘zaken’ aan kant te doen. Ik heb mij aan de eerste onaangename noodzakelijkheid onderworpen, en ben nu van 9 tot 6 uur werkzaam op een nieuw kantoor, Westermarkt 9, in gedeeltelijk nieuwe bezigheden. Buiten de redactie van de N/G, politiek gedeelte, zal ik weinig meer aan de publieke zaak kunnen doen, maar gevoel mij juist daardoor opgewekt om dit eenige met grootere ijver dan vroeger terhand te nemen. Vergun mij openhartigheidshalve hierbij te voegen, dat ik je sterke drijven tegen van Eeden mij nogal aangetrokken heb. De herinnering aan ons eendrachtig samenwerken gedurende zoo veel jaar is een van de voornaamste versnaperingen in de provisiekamer mijner gedachtenis: op jouw diverse vertrekken, bij Van Eeden op de Burgwal, bij mij op de Prinsegracht, bij hem in Bussum. Ik weet wel dat dergelijke onwezenlijke zaken de werkelijkheid niet kunnen beheerschen op den duur, en dat de realiteit anders wordt. Ikzelf geneer mij niet in de politiek desgelijks te doen, en laat mij niet weerhouden om te zeggen wat mij noodig toeschijnt door voormalige alliantiën. Maar de waarheid is dat ik minder doordrongen ben van de overtuiging dat het *noodig* was *zoo* met dit verleden te breken. De gedachte kan ik niet van mij afzetten, en ik moet haar tenminste één maal uitspreken, dat zekere ongewone, subjectieve, stoornissen jou somtijds tegen personen bezielen en dat dit uiterst noodlottig werkt op jouw levensgeluk in het bijzonder en op de literatuur zaken in het algemeen. Dit mist mogelijk allen grond, maar ik gevoel iets van vrees dat een ongemotiveerde, abnormale achterdocht en bitterheid je

beweegt. - Van Deyssel vertelde mij onlangs, of liever hij informeerde er naar, dat jij hem van P. Tideman had gezegd dat hij in jouw ziekte-tijd bij de redacteuren van de N/G tegen je had geïntrigeerd. Dit is natuurlijk volkomen onwaar en schijnt mij zoo onmogelijk dat ik van je andere grieven wel eens denk: zouden die nu ook zoo gefantaseerd zijn? - Het is nog niet zoo te pas gekomen en ik houd ook niet van zulke opzettelijke verklaringen, maar nu valt het uit mijn pen dat er haast niemand is voor wien ik me zoo interesseer als voor den geadresseerde van deze regelen, en sedert jaren is het een constant verdriet van me dat je zoo verschrikkelijk hart kunt zijn .... De oneenigheden in de N/G gaan in de laatste tijden onophoudelijk over de tong bij Jan en alleman en natuurlijk blijft geen van ons daarbij gespaard. Dikwijls heeft het me leed gedaan dat ik niet meer van harte je partij kon nemen en de stille vrees waarvan ik sprak - het geval met Tideman maar als illustratie - kon ik niet onderdrukken. De afl. van Augustus heb ik nog niet gezien. Ik hoor dat er een sonnet op Veth in staat, en ik heb het onaangename dat ik daarvan zou voelen, willen vermijden. Veth is altijd een trouwe medewerker geweest, waarom hij nu voor goed van de N/G vervreemd moest worden en op die manier beloond, kan ik niet inzien. -

Mijn plan is voor het politieke gedeelte Redacteur te blijven[1]. Ik werk al lang aan een stuk over de Radicalen, bijzonder over *De Koo*, en ben daarbij op allerlei zijwegen geraakt. - Kom eens een avond bij me. - Wat ik geschreven heb is niet zeer gemotiveerd, ofschoon het de korte uitdrukking is van dingen, waarover ik lange en pijnlijke overdenkingen heb gehad. Het is misschien onjuist maar zeker niet onvriendschappelijk bedoeld - Konden we weer een sterk en homogene, intieme N/G redactie krijgen! -

je vriend
F.V.D.G.
10 October '93

Ik vind dat je met Jacques Perk volkomen gelijk hebt.

Van der Goes ontving een antwoord op 11 October, waar voor hem weinig houvast aan moet gezeten hebben. Bovendien lag het voor de hand, dat Kloos, die reeds zelf, en met hulp van Tideman, op Van Eeden was afgestormd als een wildeman, extra geprikkeld was door den brief van Van der Goes, op wien hij ook niet bepaald vriendelijke sonnetten had geschreven. Daarom is het antwoord van Kloos (*Litt. Herinneringen*) des te vreemder: ‘Ik heb zooeven je brief gelezen. Ik kan je niets er op zeggen dan dit: Ik houd je voor een eerlijk man en zal, als je bij mij komt, je gaarne de hand drukken. Verder heb ik niets te zeggen dan: Zie de werkelijkheid’.

Na de verschijning van de bewuste aflevering schreef Van der Goes den volgenden brief aan Kloos, een brief, dien ik met het reeds hierboven af-

1 De voorgaande woorden zijn in den brief met potlood onderstreept. Door Kloos?

gedrukte epistel van Van Eeden achter in het Copieboek W.K. heb gevonden:

den Heer Willem Kloos, alhier.

Amice,

Eenige dagen geleden schreef ik je dat ik niet van plan was mij uit de Redactie van de N/G terugtetrekken. Ik stelde je vervolgens voor een samenkomst te houden om de N/G zaken te bespreken, maar kreeg geen antwoord. Nu zie ik dat mijn naam van den omslag verdwenen is[1]. Hoe is het mogelijk dat je zoo eigenmachtig hebt kunnen handelen met iets dat ons gemeenschappelijk eigendom is? Ik verlang nu geen andere schikking dan dat je op een nader te regelen manier het aan mij gedane onrecht herstelt. Ik wensch nl. redacteur te zijn voor de politieke en economische afdeeling van de N/G, de anderen hebben hun ontslag genomen, ik *niet*, en zie geen reden waarom ik het doen zou. Sterke expressies baten niet, en ik kan wel zoo veel van je verdragen dat ik geen rancune voel. Help mij alleen om goed te maken wat goed te maken is. Vanmiddag kon je me niet ontvangen, wanneer ben je voor me te spreken? Wat ik nu, voor je gesproken te hebben, moet houden voor een harde en onrechtvaardige miskenning van mijne gevoelens en belangen heeft me veel leed gedaan[2]. Geef mij alsjeblieft een spoedig antwoord. - Adieu!

Am 3 Novb 93

F.V.D. GOES

Pogingen tot herstel.

- Van der Goes kon niet in den toestand berusten. Hij bezocht 17 November Van Eeden, die in *Mijn Dagboek* over dit bezoek en het resultaat al zeer summier is. Op 17 November noteert hij alleen over het bezoek: ‘Van der Goes gehad en 's middags met Herman gewandeld in den regen naar H.’. Dat is alles. Toch was er een belangrijk resultaat door Van der Goes bereikt, nl. een volmacht van Van Eeden om te doen zooals hij wilde. Nu schrijft dr De Raaf wel, dat Van Eeden als redacteur had bedankt ‘en dus niets meer met het tijdschrift te maken had’ (blz. 82), maar daarin is hij ook door den huize Kloos verkeerd ingelicht. Van Eeden en Verwey waren geen redacteur, maar nog wel eigenaar. Hier blijkt dus,

1 Ondanks alle betuigingen van waardeering van de zijde van Kloos, was hij niet gestel d op Van der Goes als redacteur. In de eerste plaats niet om zijn politieke activiteit en in de tweede, omdat Van der Goes telkens te laat was met de inzending van zijn kopij - trouwens hij niet alleen. Kloos heeft in een brief van 13 Februari 1891 aan Tak o.a. dit over hem geschreven: ‘Onder ons en heel kalmpjes beschouwd, ik apprecieer Goes als vlijtig medewerker, maar ik vind dat hij als redacteur vrijwel het vijfde rad aan den wagen is. Of liever: hij zou in tijden van al te groote redactioneele voortvarendheid uitstekend als noodrem kunnen dienst doen. Als dit nu de eerste keer was of de tiende keer zou ik denken: 't is zoo erg niet, maar 't is nu het zesde jaar, en 't is altijd zoo geweest, en in de laatste drie jaar sinds hij in 't publiek aan politiek is gaan doen, is het hoe langer hoe erger geworden. Hij maakte eenvoudig alle samenwerking onmogelijk’. (69 E 6).

2 Deze zin is in den brief met potlood onderstreept, denkelijk door Kloos.

dat Tak het eigendomsrecht van Verwey niet had overgenomen, anders had Van der Goes zich ook niet tot Verwey, maar tot Tak gewend, toen hij de volmacht van Van Eeden bezat. Hij verklaarde aan den Noordwijkschen dichter, dat hij er niet aan dacht Kloos op eenigerlei manier te hinderen en bij iedere schikking althans het stoffelijk belang van Kloos te willen behartigen, maar dat hij toch den ondergang van het orgaan niet werkeloos kon aanzien. Om die reden deed hij een beroep op Verwey om zijn poging te steunen door actief op te treden bij de vorming van een nieuwe redactie of het voorbeeld van Van Eeden te volgen, zoodat Van der Goes namens een meerderheid van rechthebbenden zou kunnen handelen.

Verwey - de brief is op pag. 56 en 57 in de *Litt. Herinneringen* afgedrukt - meende, dat Kloos niet uit de redactie van *De Nieuwe Gids* gezet kon worden en gaf Van der Goes den raad af te wachten. ‘Kloos beleedigt grootere belangen dan onze persoonlijke door zijn dichterlijke eigenmachtigheid, en ten slotte zal de gezonde behoefte van schrijvers en lezers hem en ons brengen op onze behoorlijke plaats’.

Aan Van Deyssel vroeg Van der Goes of hij deel wilde uitmaken van de redactie, wanneer hij daarvoor door de meerderheid van de eigenaren werd uitgenoodigd. Van Deyssel wenschte om zoowel persoonlijke als litteraire redenen geen deel te hebben aan eenige oppositie tegen Kloos; echter verklaarde hij zich bereid toe te treden tot een eventueel uit te breiden redactie, waarvan Kloos secretaris zou moeten blijven. Aan den uitgever Versluys vroeg Van der Goes om bemiddeling, maar deze antwoordde niet.

Na deze mislukte poging van Van der Goes ontwikkelde zich een incident tusschen Verwey en Van Eeden, dat een noodlottigen invloed had op de tweede poging van Van der Goes om den totalen ondergang van *De Nieuwe Gids* te stuiten. Niet bewust wat er te gebeuren stond schreef Van Eeden 15 Januari aan Borel: ‘De Nieuwe Gids is heel naar, maar ik ben al door naarder dingen heengescharreld. Tusschenbeiden voel ik wel die niet te onderdrukken bitterheid over het onrecht de domheid en de leelijkheid die daar nu gebeurt. Maar ik denk dan hoe wij er over tien jaar op zullen terugzien, hoe onbeduidend het is, en hoe het goed kan zijn voor allerlei dingen, die we nu nog niet zien’.

Het nieuwe incident was, dat Verwey in een nieuw weekblad *De Kunstwereld* op 18 Januari 1894 een studie was begonnen te publiceeren over *Ellen* en *Johannes Viator*, twee werken waar Van Eeden zelf bijzonder op gesteld was. Het artikel, dat tot Februari werd voortgezet, kwam kort daarna bij D. de Voogd te Amsterdam als brochure uit. Verwey heeft Van Eeden van het verschijnen in kennis gesteld, die daarop aldus reageerde. (F.v.E. Genootschap, Juni 1948)

Bussum, 18 Jan. 94

Beste Albert,

Ik vind 't een beetje jammer dat je 't doet - niet om mijn persoonlijke ge-

voeligheden, dat wil je wel gelooven maar vooreerst om 't ongunstige moment en ten tweede omdat ik niet geloof dat je 't al doen kunt. De tijd is niet rijp, en - als je 't me vergeven wilt - je oordeel over mij niet. Ik bedoel niet je eigen ideeën, die zullen wel goed zijn en op pooten staan. Ik heb ze dezen zomer gevoeld als plezierige, rustige, secure dingen waar ik van hield en 't mee eens was. Maar mij heb je niet doorgekeken en kun je ook nog niet doorkijken, geloof ik. Vind dit niet arrogant, het ligt evenzeer aan mijn eigen onrijpheid en onhelderheid, als aan jouw blik. Vooral ook aan ons verschillend temperament, waardoor wij tot nog toe ook nooit zeer vertrouwde vrienden hebben kunnen worden. Ik begrijp niet dat jelui niet wat voorzichtiger bent. Kloos is woedend, da's tot daar an toe. Maar koelhoofdige, wijze menschen moesten toch wat voorzichtiger zijn. Kloos zelf is begonnen te zeggen dat niemand me begrijpt. En nu schijnt de kwestie zoo moeilijk dat ieder wat anders zegt. Waarom kan er in 's hemelsnaam niet een jaar over mij gezwegen worden. Je zult toch toegeven dat 't ergste gevaar voor onze literatuur van een heel anderen kant dreigt op dit moment. En ik hoopte juist dat de drukte nu eindelijk uit zou zijn. Nu begin jij weer. Afijn, doe wat je niet laten kan. Alles komt toch terecht. Natuurlijk zullen we niet boos op je worden. Was dit pak op je hart de reden dat je nog niet hier bent geweest? Doe het dan nu eens dan heb ik er ten minste *dat* genoegen van. Groet Kit en de wurmen

tt

FREE

Toen Van Eeden het eerste deel gelezen had noteerde hij 20 Januari in *Mijn Dagboek*, dat hij ‘'s avonds het stuk van Albert gevonden’ had en den volgenden dag: ‘Beroerde dag omdat ik door het stuk van Albert mijn gedachten niet beheerschen kan’[1]. Den dag daarop: ‘Karel Thym aan 't eten, prettig met hem gepraat. Hem een brief laten lezen, die ik aan Albert geschreven had, zonder plan op verzenden. Hij vond die wrevelig en nietszeggend’. De niet verzonden brief is afgedrukt in het Verwey-nummer van het F.v.E.-Genootschap en luidt:

22 Jan 94

Beste Albert,

Voorloopig ben je me niet meegevallen. Het ziet er wel soliedener en secuurder uit maar 't is eigenlijk minder waar en oprecht dan Kloos, Tideman,

1 In *Brieven van Frederik van Eeden* lees ik in een schrijven van Januari 1894: ‘Ook stuur ik je den aanval van V., opdat je deelnemen zou in al mijn pretjes. Ik moet het dan maar van mijn vrienden hebben. Hoe vind je de bescheidenheid en de fijngevoeligheid’.
Op 22 Februari 1894 schreef hij: ‘Ik heb moeite gehad met mijn verzen, nu gaat het weer nog al. Als ik slecht ben, kan ik die beroerlingen niet uit mijn hoofd zetten, die mij aanblaffen. Ben ik goed, dan verbleeken ze van zelf. Ik heb nu noch de kunstwereld, noch de Nieuwe Gids, die gekomen is met één blik verwaardigd, ze gaan zóó in of onder de kast. --’

Triebels, Kalff, den Hertog, de Meester en de rest. Ik bedoel niet minder te goeder trouw, denk dat toch niet. Maar de anderen wisten minder te maskeeren hoe hun oordeel in den val was geloopen van hun sentiment. Ze waren kwaad op me en ze zeien dat royaal, of lieten het oprechter merken. Jij bent het evengoed en je hebt tot nog toe niets anders positief gezegd dan dat (benevens eenige oude koeien en stokpaardjes van voor tien jaar, de voorrede van Kloos, Wordsworth, voor deze gelegenheid nog eens) en eenige ideeën over retoriek die van jou niet bepaald nieuw of verrassend zijn. Maar nu ga je die twee waarheden koppelen, je gaat die stokpaardjes voor je boosheid spannen. Ik twijfel niet of je zult dat wel heel handig doen, maar het moet noodwendig ongelukken of een mesalliance geven, want de dingen hooren niet bij elkaar. Je kunt best bewijzen dat Homerus en de Bijbel retoriek is, en je bent bekwaam genoeg om dat verband aan te toonen zoodat je lezer je gelooft evenals je nu jezelf gelooft. Je hebt ook aangetoond dat iedereen Nietszsche leelijk moest vinden en dat de oude Gids dood was. Je zult de noodige zwakke plaatsen aanvoeren en aantoonen dat ik dit of dat niet gevoeld kan hebben. Zeer zeker zul je indruk op je publiek maken en de menschen bevredigen die niet wisten wat ze van al die woede tegen mij denken moesten en je nu danken zullen dat je een etiket en formule daarvoor hebt gemaakt. Maar hoe ben jij, Albert, toch anders geen domme jongen, dom genoeg om te denken dat je indruk zult maken op mijzelf, na tien jaren van ondervinding en heftig leven, waarin ik niet minder heb deelgenomen dan jij. Doe je niet net of het gister was, dat ik, de onzekere van 23, dankbaar luisterde naar de ontdekkingen en van Kloos geleerde wijsheden die jij, de secure van 17, mij aanbracht over wat mooi was en niet, wat retoriek was en niet. Ik heb mij die dingen ten nutte gemaakt, zooals ieder en jijzelf dat deed. Toen ben ik mijn eigen weg gegaan, die ik wist, van 't begin af, dat van de wegen der anderen verschillen zou. En nu je dat niet bevalt en je het niet begrijpt denk je maar weer terug te moeten komen met je vermaningen van voor tien jaar. Dat wordt mal, Albert.

't Is of ik een oude hulponderwijzer tegenkom die mij toeroept ‘opletten, al die narigheid komt doordat je niet oplet’. De man heeft en had groot gelijk, dat opletten goed is. Toen wist *hij* waar ik op letten moest, nu weet *ik* het.

Zoo weet ik, en ik nu beter dan jij, dat ik geen retoriek schrijf en waaróm niet. Al schreef je kunstwerelden vol, je kunt het *mij* niet bewijzen, evenals je mij niet bewijzen kunt dat ik naakt loop als ik een jas aan heb. Ik zie en voel de dingen, en ik zie hoe jij ze niet ziet en voelt. Dat iemand die meer zelfvertrouwen dan voorzichtigheid en bescheidenheid heeft nu van retoriek zal spreken, is mij volkomen duidelijk en sluit als een bus.

Ik hoop dat dit je niet irriteeren zal. Je zult zeggen ‘waarheid is waarheid’ en ‘leelijk is leelijk’ en dat je me het alles met de stukken bewijzen zult. Maar vooreerst zijn al onze theoriën ezelsbruggen, die bij gelegenheid inzakken. In de geheele N-Gidsbeweging zijn de theoriën het minste waard.

Volgens diezelfde theoriën kan men het N-Gidswerk zelf met wat handigheid afmaken. Wat wij gedaan hebben, wat onze kracht was, is het sterk zeggen: ‘dit is mooi, dit is leelijk’ en dit sprak aan, omdat wij wat frisscher en levendiger voelden dan die vóór ons. Alle theoriën, in schilderkunst als in woordkunst, kunnen door een sterk man overhoop worden gegooid, ik zei dit al lang geleden. Er zijn natuurlijk enkele eenvoudige regels waartegen niemand zich bezondigen mag. En je zult zeker wel fouten in mijn werk ontdekken die ik nog niet zelf gezien had. Maar als dit je verontwaardiging uitmaakt - wel dan zou mij die treffen als den schilder de verontwaardiging van een degelijke huisschilder treft omdat hij slechte vernis gebruikt heeft voor zijn schilderijen.

Ieder ziet een eigen kring van waarheid en schoonheid. Bij jou is die kring helderder verlicht maar ook enger dan bij mij. En de arrogantie van hem die alles in zijn eigen kring wil doen vallen is grooter dan van hem die het eigene met ophef proclameert hoewel hij het nog niet met volle helderheid verlichten kan. Natuurlijk is geduld, helderheid *en* bescheidenheid het best.

Maar daarom ook is de haat zoo dom, want die slaat tegen wat hij niet ziet en vernietigt of tracht te vernietigen wat niet in eigen lichtkring is. Hoe wil je ooit iets begrijpen, vriend, terwijl je nog bezig bent te haten? Zoolang *kun* je niet, ipso facto.

Kloos, die zich zeker demonisch zal verheugen in je stuk, zal vermoedelijk ook terstond inzien dat je ongelijk hebt. Tactisch is je aanval veel sterker dan de zijne. Ieder ziet dadelijk zijn gemis aan zelfbeheersching, zijn inconsequentie, de verwarring en onsamenhangendheid van zijn attakken. Jij houdt je bij één zaak, waar je je altijd wel uit redden kunt. Het contrabewijs dat iets geen retoriek is *kan* niet geleverd worden, en ieder die mij niet begrijpt voelt zich nu door jou gedekt. Maar daarom is Kloos dieper en oprechter dan jij, want zijn werk geeft onmiddellijk zijn begrip te kennen dat zijn haat en woede op anderen grond rust dan op een zuiver artistieke afkeuring.

Maar ga eens even na hoe bitter weinig er voor mij moet overgebleven zijn van het prestige van jelui ‘sterken’. Denk dat ik in mijn bureau de schriftelijke documenten heb, die de onzuiverheid van jelui aller oordeel bewijzen. Denk dat jij - nu nog - blijk geeft in Kloos je meerdere te voelen. Denk dat Kloos dat werk, dat hij nu bespuwt, heeft geroemd en geprezen, ja in mijn gezicht heeft gezegd dat het beter was dan iets dat ik gemaakt heb, oordeelend onder den indruk dat het van een ander, mijn vijand, was. Denk dat hij van mijn verzen schreef: ‘ik vind *alles mooi*’. Denk dat Diepenbrock[1] die het ‘intemperantia litterarum’[2] noemde, mij tot nog toe geen

1 Men zie hierover de correspondentie tusschen Diepenbrock en Van Eeden in *Kunstenaarsbrieven* (F.v.E.-Genootschap, 1937), waarin de eerste minder agressief is over *Johannes Viator* dan in zijn brieven aan Tideman.
Over het ontstaan van dit boek en het verschijnen daarvan zie *Brieven van Frederick van Eeden* (1907), blz. 39 en 74.

2 Onmatigheid t.o.v. de letteren.

duidelijke toelichting heeft kunnen geven van wat hij eigenlijk bedoelde en mij verwees naar Gorter, die hij noemde ‘wijzer in deze dingen dan een van ons allen’. Terwijl de opinie van Gorter is samen te vatten in deze woorden: ‘eerlijk, maar nog te droef en onhelder’. (met welk oordeel ik volkomen vrede heb). Denk dat hetje bekende stuk van Karel Thijm door twee van onze beste critici (Kloos en Verwey) beslist is afgekeurd, terwijl twee anderen (van Deyssel en van Eeden) het goed en Diepenbrock het heerlijk en prachtig vind. Is dat een tijd, zwager, om definitieve stukken te schrijven over auteurs van even dertig? Maar ga je gang maar, je bent, om zoo te zeggen, aan je eerste vergissing niet gebarsten, en dat is ook niets voor jou.

Dag vriend, gegroet
tt
FREE

Dat Van Eeden diep-getroffen was door de critiek van Verwey blijkt overtuigend uit dezen brief, waar Verwey inmiddels geen kennis van genomen kon hebben. De notities in *Mijn Dagboek* wijzen er op, hoe Van Eeden steeds bezig was met de quaestie. Op 24 Februari: ‘Mama was woedend op Verwey en 't geval zat mij ook weer erg in 't hoofd’. Den volgenden dag: ‘Om 11 uur kwam Verwey met Thym, ze dronken hier koffie. Ik was eerst wat gedwongen, later heel rustig. Ik vermeed alle literaire gesprekken en deed mijn best tot heuschheid. Om 2 uur gingen ze naar Gorter’.

Ook aan Borel heeft hij er over geschreven in een brief van 20 April: ‘Wij maken het hier allen goed en ik voel mij zeer tevreden en gelukkig. Meer dan in tien of vijftien jaar. Het geschimp tegen mij is nog niet uit, nu heeft Verwey ook zijn duit, een groote looden duit in 't zakje gelegd, ik heb er maar eventjes ingekeken en vond het hard en dom en heb er mij toen niet meer om bekommerd. Ik wist toch dat het zoo gebeuren zou. Van de N. Gids merk ik nu niets meer en het brengt mij ook niet meer in beroering. Ja, ik heb wel van sommige menschen te goed gedacht, maar daarover heb ik geen berouw. Meer berouw heb ik over de geringschatting, het gevolg van onze exclusieve hooghartigheid, waarmee ik andere beoordeeld heb’.

Het Mei-nummer van 1894, dat verkeerdelijk April-nummer[1] wordt genoemd, opende met een *Inleiding tot de tweede reeks der Nieuwe-Gids-jaargangen*, door Kloos geschreven en April 1894 gedateerd. De redactie bestond toen uit Willem Kloos, H.J. Boeken en P. Tideman, J. Hofker schreef d.d. 2 April aan Witsen (75 C 51 d):

‘Weet je al van Pet. Hij is secretaris van de N.G. geworden. Het is een prachtige verziende daad van Willem geweest. Willem en Hein hebben er een week gelogeerd bij Pet. [....] Maar je weet toch Wim, dat Hein óók redacteur is geworden? Er zijn dus weer drie namen op’.

Vóór dit nummer echter verschenen was heeft het noodlot zich over *De*

1 Zie *De Redactie aan den Lezer* in dat immmer.

Nieuwe Gids voltrokken. Kloos gat 21 April bericht aan Verwey dat hij het secretariaat van *De Nieuwe Gids* aan P. Tideman had overgedragen. Verwey heeft 23 April, na met Van der Goes een bezoek te hebben gebracht aan Versluys om een schikking te treffen, welke poging mislukte, een brief geschreven aan Kloos. Hij protesteerde daarin tegen het overdragen van het secretariaat aan iemand, die tot de oude redacteuren in geen betrekking stond en die ‘van ons onafhankelijk, meenen kan aan ons niet verantwoordelijk te zijn’. Verder betoogde Verwey dat Versluys, naar zijn meening, niet gerechtigd (was) het tijdschrift uit te geven onder een redactie die zich buiten de eigenaars om (had) gekonstitueerd. Verwey wilde dus eerst de eigendomsquaestie geregeld zien en ‘de daarbij betrokken verplichtingen van den uitgever vaststellen’. Aldus Van der Goes.

Ook van Van der Goes kreeg Kloos d.d. 24 April een brief. Daarin schreef hij o.m.: ‘Versluys heeft mij als zijn vaste overtuiging gezegd dat tegen Oktober a.s. zooveel inteekenaren zouden bedanken, dat het bestaan van den *N.G.* onmiddellijk bedreigd zou zijn. Gij kunt wel denken dat het de plicht is van de eigenaren - ook tegenover de aandeelhouders waarvan sommige mij lastig vallen - den ondergang van het tijdschrift te voorkomen’. ‘De overeenstemming tusschen de eigenaren onderling en met de vroegere medewerkers zal er toe leiden dat zij, liefst in overleg met u, een nieuwe redaktie benoemen’. Kloos antwoordde, dat hij met Van der Goes wilde spreken en noodigde hem uit naar Sloterdijk te komen, waarop Van der Goes 27 April wederom aan Kloos schreef, na een nieuw gesprek met Versluys, waarin deze verklaarde, dat hij de April-aflevering niet meer onder de nieuwe redactie wenschte uit te geven. ‘Ook aan den drukker was meegedeeld dat hij geen andere kopie had aan te nemen dan hem namens de rechthebbenden zou worden toegezonden’. In den brief aan Kloos eischte hij een beslissing en wilde hem als mederedacteur blijven beschouwen, als redacteur-secretaris zouden zij hem niet meer kunnen erkennen. ‘Trouwens - gij hebt zelf ten bate van Tideman afstand gedaan’. Tevens werd Kloos uitgenoodigd voor een vergadering op 30 April, waarin o.a. over de April-aflevering zou worden gesproken. (Zie de uitvoerige brieven in *Litt. Herinneringen*). Nu was, wat Van der Goes niet vermeld heeft, blijkens het *Diarium* van P. Tideman (134 A2 III) Verwey bij Tideman op bezoek geweest. Deze noteerde op 26 April:

‘'s middags: Albert Verwey, praktische, bruute kerel, heeft wel hoop om nog iets te doen, wil daarvoor plaats in N.G. innemen, dan zal het werk misschien komen. Versluys door hem in de war gebracht. Toestand aan onze zijde, eigen ontmoediging, Willem slap en zonder uiting, alleen Hein vol vreugde. Dit geeft moed. Hij schrijft Inleid. tot Vondel, dit het begin van een groot veld. - Na ontmoeting Verwey mijn ongerustheid weg - Met Versluys alleen gesproken, òf Versluys bij ons dan gaat hij door op zijn weg en moet hij zien wat gebeurt, òf Versluys bij Verwey c.s. met het tijdschrift dan tegen Kloos, Tideman, Boeken, Hofker, misschien juffr. Broedelet en Diepenbrock. Verzoening tusschen de 2 partijen de nabloei

van de 19e en de kiemen van de 20e eeuw niet mogelijk, wij zijn de toekomst.

'Met Willem afgesproken hij er over denken het sekretariaat weer terug te nemen, dan kunnen ze per slot niets beginnen en alleen de eigendomskwestie regelen. Uitlatingen over mijn persoonlijk leven en mijn duivelschen invloed op Kloos, van Verwey, v.d. Goes, etc.'.

Op 27 April: 'bezoek Versluys. bij van Eeden geweest, die zegt: alles moet uitbloeyen dan kunnen wij zien, mijn bedoel is nooit geweest tegen Kloos iets te beginnen. Verwey dacht Kloos een genoegen te doen met zijn Kloosachtig schrijven tegen mij, dat is zeker niet het geval, dat dacht ik wel. Versluys zal schrijven aan Verwey dat hij van alle hulp verleenen afziet'.[1]

Over het bezoek van Versluys op 27 April bij Van Eeden vermeldt *Mijn Dagboek:*

'Versluys kwam om elf uur en bleef tot twee. Nog nooit zoo makkelijk met hem opgeschoten. Ik geloof hem nu te kennen. Hij is een lobbes, werkelijk goedhartig en goedwillig, en ik maak me niet meer bezorgd dat hij 't me lastig maken zal.

'Aan 't eten kwam Verwey. Die had de insolentie - beter kan ik 't niet noemen - mijn medewerking te vraǵen voor zijn plannen met de N. Gids. Ik had moeite niet driftig te worden - en om dit te voorkomen antwoordde ik niet en sprak over andere dingen. Clara gaf door haar kalme en eenvoudige natuurlijkheid de beste houding aan alles. Het onderwerp werd doodgezwegen, we dineerden opgewekt en wandelden in den tuin. Verwey was wel eenigszins verlegen, maar wist het toch een wending te geven alsof hij ons aan 't schrikken had gemaakt en nu uit consideratie voor ons zweeg. Een mensch met fijn gevoel had zich dood geschaamd over zijn mal figuur. Toen ging hij naar Gorter. Ik was een uur lang beroerd door zijn bezoek en had spijt over al de krasse woorden, die ik niet gezegd had.

'Nu ben ik weer in orde en tevreden, dat ik gezwegen heb' [....]

In een niet in *Mijn Dagboek* opgenomen aanteekening van 28 April, gepubliceerd in het F.v.E. Genootschap van November 1940, heet het 'Nu en dan nog gezeurd over Verwey, maar langzaam aan verzoend met mijn gedrag, en leeren onderdrukken de neigingen tot boosheid, de vinnige gezegden en brieven die in mij oprezen'.

De vergadering van 30 April is niet doorgegaan. Kloos berichtte aan Van der Goes, dat hij bij hem was geweest om de nieuwe redactie voor te stellen, maar hem niet op zijn kantoor getroffen had. Hij deelde hem verder mee: 'Eventueel verdere tegenwerking van een geregelden voortgang van het tijdschrift zal door de maatregelen die er door de redaktie zijn genomen worden tegengegaan en ik vertrouw dus dat je voortaan verstandiger, d.i. met de eischen der omstandigheden overeenkomende, zult handelen, dan ik meen te mogen opmaken uit enkele dingen dat tot dusverre uwe bedoelingen zijn geweest'.

1 Zie hierover het artikel van dr J.C. Brandt Corstius *P. Tideman en De Nieuwe Gids* in *De Nieuwe Taalgids* (42e jrg. afl. 5, 1949).

De houding van Versluys.

- Op Donderdag 26 April beraamde Versluys een conferentie, waarin op zijn verzoek de drie eigenaren ‘tot hem een schrijven (zouden) richten waarbij de meerderheid (3 van de 4) der eigenaren hem verboden de N.G. anders dan met hunne goedkeuring uit te geven. Wij deelden den heer Versluys mede dat het ons voornemen was een nieuwe redaktie samen te stellen en dat wij van den steun der oude medewerkers verzekerd waren’.

Deze brief werd door Van der Goes ‘geschreven en mede namens Verwey en Van Eeden geteekend, den heer Versluys toegezonden’.

Daarna toonde Verwey een groote activiteit. Hij kreeg van Van Looy een *Feest* en een groot gedicht, van Thijm, die tevens het redacteurschap aannam, een boekbeoordeeling. Gorter gaf zijn naam als medewerker - en nu komt een merkwaardige passage uit den ongedateerden brief van Verwey aan Van der Goes: ‘Van Eeden (bij wien ik na Versluys geweest ben) zal ons laten begaan’. Uit de dagboekaanteekening van Van Eeden, die 27 April eerst Versluys ontving en daarna Verwey, kan men onmogelijk lezen, dat hij de anderen zal ‘laten begaan’. Wat Van Eeden met Versluys heeft besproken staat er evenmin in.

Verwey stuurde de kopij naar den drukker Clausen en ieder dacht, dat *De Nieuwe Gids* gered was. Maar 28 April kreeg Verwey van. Versluys bericht ‘dat er reeds voldoende kopie’ was voor de aflevering. ‘Onder dankzegging over uwe welwillendheid, verzoek ik u daarom, geen moeite te doen voor nieuwe kopie’. Verwey stuurde den brief door aan Van der Goes en vroeg opheldering.

De kopij genaast.

- De zaak was, dat Tideman op 28 April de door Verwey bezorgde kopij op de drukkerij in beslag nam, ondanks het protest van Clausen, wat Verwey en Van der Goes 30 April vernamen. Ze hebben zich toen tot Thijm en Van Looy gewend om ze van het gebeurde in kennis te stellen, die pogingen deden om hun bijdragen niet in een aflevering onder de tegenwoordige redactie te laten verschijnen.

Albert Verwey deed het in den volgenden brief aan Karel Alberdingk Thijm (Van Deyssel-archief):

Haarlem 1 Mei 1894

Amice,

Tideman heeft de kopie van de drukkerij gegapt en Free heeft Versluys bepraat niet meê te doen. Ziedaar onze ervaringen van gisteren. Ik heb Calisch[1] Clausen aansprakelijk doen stellen voor de kopie en Versluys getracht per brief te bewerken zoodat hij ons de kopie uitlevert als hij er de kans toe ziet. Wil jij nu aan Kloos of Tideman schrijven dat je die kopie

1 In zijn qualiteit van aandeelhouder en advocaat, naar ik veronderstel.

hebt afgestaan voor een *op verzoek van Versluys door de gezamenlijke eigenaren uit te geven N.G. nummer*, en niet wenscht dat ervan gebruik wordt gemaakt voor een nummer uitgegeven door een andere combinatie.

Tak houdt voet bij stuk, zoodat het nu wel uit zal loopen op ontbinding van de maatschap. Wij zullen trachten de medewerkers in elk geval bij elkaar te houden. [...]

Veel groeten
t.t.
ALBERT VERWEY

Volgens een brief van hem aan Goes, zal van Eeden alles doen wat hij kan om Kloos-Tidem. aan den eenen, Verwey aan den anderen kant de vernedering van met hem weer in intellektueel verkeer te treden, te besparen. Dit is wat men noemt spijtigheid.

'Hetzelfde werd door ons [Verwey en v.d.G.] aan den heer Versluys schriftelijk bericht, na een vergeefsche poging om het mondeling te doen'. 'Vervolgens', gaat Van der Goes verder, 'kwam er eenig licht in de houding van Versluys. Hij had nl. Zaterdag[1] te voren den heer Van Eeden gesproken en van hem dingen vernomen die hem hadden doen omkeeren als een blad op een boom. Welke dingen precies kan ik niet zeggen. Alleen dit is zeker, dat de heer Van Eeden ons gezamenlijk optreden, voor het oogenblik althans, verijdelde door in een brief dien ik Maandag [30 April] ontving, zijn aan mij gegeven volmacht in te trekken'.

Tegenspraak van Tideman.

- Tegen deze voorstelling is P. Tideman, na het verschijnen der *Litt. Herinneringen*, opgekomen. Ik laat hier de bedoelde stukken (134 A 2/8 no. 5 en 6 origineel en copie) volgen:

Haarlem, October 1935

L.S.

Het is mij gebleken dat het in sommige gevallen gewenscht is voor eigen reputatie op te komen.

Eenigen tijd geleden trok een nogal onbehoorlijke uitlating in 'Litteraire Herinneringen' van Frank van der Goes, een boekje verschenen bij Mees in Santpoort de aandacht, waarin ondergeteekende in een verkeerd daglicht werd gesteld met betrekking tot zijn redacteur-secretarisschap van de Nieuwe Gids omstreeks October 1894 en den inhoud van het October nummer van dat jaar[2].

Ondergeteekende heeft den Heer Frank van der Goes op 29 September

1 Dit moet Vrijdag 27 April zijn geweest.
2 Hier vergist Tideman zich. In April '94 was hij tot secretaris benoemd en het betrof het Mei-nummer van dat jaar.

1934, dus 40 jaar daarna voor het eerst ontmoet en hem gewezen op een onjuistheid, die de heer Van der Goes beloofde te zijner tijd recht te zetten. In dit verband doet ondergeteekende hem en ook U een afschrift toekomen van eene verklaring aan hem afgegeven door den toenmaligen uitgever van de Nieuwe Gids, den heer W. Versluys, alhier, aan den heer Van der Goes en U overlatende hieraan in geschrift en gesprek het gevolg te geven dat billijk, geschikt of noodig wordt geacht.

hoogachtend

Mr. P. TIDEMAN.

Verklaring

Ondergeteekende, W. Versluys, wonende te Haarlem aan de Iepenrodestraat no. 9, destijds uitgever, daartoe aangezocht door Mr. P. Tideman, advocaat en procureur, wonende te Bloemendaal, in het najaar van 1894[1] redacteur-secretaris van het Tijdschrift 'De Nieuwe Gids', dat bij ondergeteekende verscheen, verklaart hierbij het navolgende:

Het Tijdschrift 'De Nieuwe Gids' werd destijds door mij beschouwd als eigendom van de vier oprichters: Willem Kloos, Frederik van Eeden, Albert Verwey en Frank van der Goes.

In 1894 toen bekend was geworden, dat U door Willem Kloos met Dr. H.J. Boeken in de redactie was opgenomen en het secretariaat van hem had overgenomen werd mij door Albert Verwey medegedeeld, dat tusschen hem, Frederik van Eeden en Van der Goes was afgesproken om tegen Willem Kloos in de nieuwe bezetting der redactie in te gaan omdat zij U daarin niet wenschten. Ik heb toen gedacht: drie tegen één geven de doorslag en moest toen wel goedvinden, dat hun copie naar den drukker Clausing[2] ging, hetgeen ook heeft plaats gehad. Ik ben toen naar U die te Sloterdijk woonde toegegaan om dit mede te deelen. Ik trot toen in Uw bijzijn aan een der heeren Van Tienhoven en in diens aanwezigheid heb ik meegedeeld, wat mij overkomen was en wat ik gedaan had. Daarop werd mij door U medegedeeld: 'Ik ben door Willem Kloos tot redacteur-secretaris benoemd en weet van de anderen niets af en beschouw de copie als copie voor de onder mijne redactie staande Nieuwe Gids'. Ik ben toen naar Frederik van Eeden in Bussum gegaan[3] om eens iets meer van de zaak te hooren en Van Eeden zeide mij, dat hij *niet* meeging met Verwey en Van der Goes. Daar ik Willem Kloos en Frederik van Eeden altijd als de hoofdpersonen van De Nieuwe Gids had beschouwd, heb ik toen mijn besluit gewijzigd en dat aan Willem Kloos en U medegedeeld, die ik toen de aflevering heb laten samenstellen volgens hun eigen idee.

Aldus in enkelvoud gedaan en geteekend te Haarlem en afgegeven aan Mr. P. Tideman voornoemd.

Haarlem, 26 September 1935.

W. VERSLUYS.

1 Het is wel aprocrief dat beiden dezelfde fout maken!
2 Bedoeld is Clausen.
3 Ook dit klopt niet met het *Diarium* van Tideman.

De genaaste bijdragen.

- Welke stukken waren nu door Tideman genaast? Ten eerste *Feesten* en *Een gezicht* van Jac. van Looy, *Het symposion* van Ch. M. van Deventer en een bespreking over *Een passie* van Vosmeer de Spie door L. van Deyssel. Dit laatste artikel was allerminst nieuw. In het Copieboek W.K. vond ik een brief van 3 November '91, van Kloos aan Van Deyssel, over deze boekbespreking. Kloos schreef hem daar: 'Sta me ten eerste toe je mijn verwondering te betuigen over je gunstige opinie omtrent Vosmeer de Spie's Een Passie. Ik *weet* niet wie in deze gelijk heeft, ik ken mezelf geen grootere kritische bevoegdheid toe dan jou, maar *dit* is toch zeker - ik heb mij vergist òf jij. Ik heb dat boek in één avond uitgelezen en telkens op den vloer gestampt van de intense lol, verexcuseer, die de m.i. malle dictie en de glad verkeerde psychologie bij me teweegbrachten. Mij kwam b:v: voor, die vrouw geene actrice, of wat is ze, maar een tooneel-straathoer te zijn van de ergste soort. Maar zooals ik zeg, ik kan me vergissen, hoe ongaarne ik dit ook geloof, en ik verzoek je dus vriendschappelijk mij het boek nog eens te willen toezenden. Sta mij toe zoolang je copie te mogen behouden'.

Op 20 November vroeg Kloos weer om *Een Passie* en 22 Nov. had hij het in dank ontvangen. Dan volgt een brief van 26 Nov., waarin Kloos hem bericht: 'Uw recensie over Vosmeer kan niet opgenomen worden, ook niet met een protest, om verschil van zienswijze over de hoedanigheid van dat boek. In uwe recensie van Aletrino verzoek ik u wat te wijzigen. Gij zijt mij daarin reeds halverwege te gemoet gekomen door uwe briefkaart[1] van heden morgen. Ik had u inderdaad willen verzoeken dat gedeelte weg te laten of om te werken. Dan verzoek ik u ook de parallel tusschen Aletrino en Vosmeer zóó te wijzigen, dat Vosmeer er uitvalt en alleen Aletrino overblijft. Ook komt het ons voor, dat uw artikel in zijn onderdeelen te weinig harmonisch is: het slot over de sensatie b:v: hangt er geheel los bij. Reden waarom ik u verzoek deze recensie nog eens na te zien, en om te werken - ik weet bij ondervinding, dat u dat niets geen moeite kost - liefst nog voor deze aflevering'. Van Deyssel, de geweldenaar, was dus zeer meegaand, wat bij vorige gelegenheden ook gebleken was. (*Menschen en Bergen*).

Aan Arij Prins heeft Thijm 14 December nog over Vosmeer de Spie's roman geschreven: '*Een Passie* ken ik. Er bestaat verschil van gevoelen over de hoedanigheid van dat boek tusschen mij en N. Gids-redaktie. Daarom heeft men mijn recensie niet willen plaatsen. Ik vind het, te vergelijken met *Zuster Bertha* van Aletrino, wel grof, zeker; maar ik vind er toch meer goeds in dan de N.G.-redaktie er in vindt. In *Z. Bertha* is meer literatuur, in *Een Passie* meer "temperament".'

En dat stuk werd ongeveer drie jaar later door Kloos geplaatst, al was het met een noot, dat de redactie, 'het geheel en al oneens is met het oordeel'. Men hoeft niet te vragen hoe groot de kopij-nood was! En dat laatste

1 In een brief aan Tak d.d. 26 Nov. schreef Kloos, dat hij een briefkaart ontving, 'waarin de auteur dat gedeelte waarin over artiesten en dichters gesproken wordt verzoekt te schrappen'.

bleek ook uit het feit, dat het gedicht van Jac. van Looy een plaats vond. Dat vers is nooit herdrukt en heet in de aflevering *Een gezicht*. Het kreeg een Naschrift van P. Tideman, waarin dese verklaarde, dat ‘het misschien de eerlijkste uiting is van de gedachten, die meer menschen koesteren omtrent de verhouding tusschen twee menschen in dit land, Willem Kloos en mij, in verband met de wijziging in richting, van West naar Oost, van Noord naar Zuid, die de Nieuwe Gids in Oktober '93 onderging. In dit vers, oorspronkelijk getiteld: Een Tuimel, zal dan met: Een God gelijk, in kalme majesteit, Willem Kloos, de dichter en prozaschrijver en mensch zijn bedoeld en met het Beest: P. Tideman’.

Deze aflevering verscheen op 7 Met. Van Deyssel protesteerde tegen de plaatsing van zijn artikel evenals Van Looy en, op andere gronden, Ch. van Deventer. Al die protesten heeft Van der Goes in zijn *Litt. Herinneringen* afgedrukt, waarnaar ik verwijs.

Briefwisseling Van der Goes-Van Eeden.

- Maar vóór de aflevering verschenen was werd nog een correspondentie gevoerd tusschen Van Eeden en Van der Goes, die hier noodzakelijk volgen moet, omdat men daaruit een juister inzicht krijgt over de houding van Van Eeden, die diep gekwetst was door de studie van Verwey over *Ellen* en *Johannes Viator* en de *Gedachten en Aforismen over Frederik van Eeden* door Kloos. Noch de brochure van Verwey, noch de Aforismen van Kloos zijn ooit herdrukt, omdat de schrijvers wisten, hoe gegriefd Van Eeden was[1]. Al zal deze geraaktheid de hoofdoorzaak van Van Eedens handelwijze zijn geweest, volkomen duidelijk is alles niet, en de reconstructie is door het ontbreken van bescheiden vrijwel onmogelijk. Wat aanwezig is moge hier volgen.

Van der Goes schrijft in zijn *Litt. Herinneringen*, dat hij Maandag, dat is dus 30 April, van Van Eeden een brief ontving, waarin hij zijn volmacht introk. Deze brief was niet in het archief van Van der Goes bewaard gebleven. Daarop is een antwoord van Van der Goes gevolgd, dat wij evenmin kennen. De reactie van Van Eeden is 2 Mei geschreven, toen hij al wist, dat Verwey's plannen mislukt waren (*Mijn Dagboek* 1 Mei). De brief volgt hier uit het geschrift van Van der Goes:

‘Ik had het bij het briefkaartje willen laten en maar berusten in het leelijke denken over mij door een oud vriend, liever dan nog langer in dezen boel te zitten. Want ik wil maar één ding: er uit zijn, en met rust aan mijn werk gelaten worden. Ik meen dat ik daar recht op heb. Zou men zich links en rechts moeten laten uitschelden en dan nog niet eens mogen zeggen: maar heeren, bemoei je dan ten minste niet met zoo'n être.

1 Op 5 Februari 1898 drukte Van Eeden in den brief aan Borel zich, naar het mij wil voorkomen, over de vroegere aanvallen en de tegen hem gerichte sonnetten, op de volgende wijze uit: ‘Ik had in de N.Gids willen schrijven maar doe het toch maar liever niet. Ik heb evenmin rancune tegen Kloos als tegen een dronken man die mij bevuild heeft. Zoolang hij nuchter blijft en mijn raad volgt, wil ik hem helpen en met hem te doen hebben. Maar ik vrees dat het toch weer gauw met hem misloopt. Ze halen hem bij allerlei theaters om te vertalen. Hij gaat met Royaards om en krijgt geld van dezen en genen, menschen die nog vol zitten van den ouden hekel aan mij’.

'Ik heb nooit iets anders gewild dan buiten de zaken gehouden te worden. Ik voel niet het minste boos opzet tegenover Verwey noch Kloos, en ik wil mij vooral van alle aktieve inmenging onthouden om niet door eenige onbewuste wraakzucht of antipathie te worden geïnfluenceerd.

'Mijn brief aan je was te scherp, onverstandig scherp, in den toon waarop ik tegen [naam door v.d. Goes geschrapt] of tegen Gorter, die mij kennen, sprak. Want jij bent van mij vervreemd, - en begrijpt mijn bitterheid, zooals Verwey die zou begrepen hebben als ik ze hem getoond had: als boosheid en rancune.

'Maar die had ik eerder kunnen toonen, en meen ik lang overwonnen te hebben. Ik was bitter om het karakterlooze van iemand die je openlijk voor een knoeier en een onoprechten werker uitmaakt, en je onmiddellijk daarop komt vragen om je gewaardeerde medewerking. Hij heeft mij zelfs voorgesteld weer redakteur te worden. Is dit niet of men onder kleine kinderen zich beweegt?

'Ik heb van het stuk van Verwey niet anders dan den aanhef gelezen, juist om vrijer met hem te kunnen blijven omgaan. Ik heb alleen gehoord hoe hij in hoofdzaak over mij denkt. Naar iemand waar men zóó over denkt, gaat men niet heen om zijn medewerking te vragen.

'Ik heb nooit de minste bedoeling gehad Verwey's plannen te hinderen. Hij stelde het voor alsof Versluys *de* opdracht van *twee* eigenaren zou uitvoeren. Toen hij wegging was ik overtuigd dat hij slagen zou en ik vond dat goed. Voor veel medewerkers en ook voor Versluys zelf.

'Maar ik wilde er niet de hand in hebben. Verwey heeft mij nog gevraagd of ik ook mijn eigendom zou willen afstaan, en een van de weinige antwoorden die ik hem gaf was: dat ik dat verkiezen zou boven alle andere maatregelen.

'Persoonlijk is het mij onverschillig wat er met den *N. Gids* gebeurt. Ik zal wel niet meer in litteraire tijdschriften medewerken. Maar om anderen had ik het succes van je plannen graag gezien. Toen ik van de mislukking hoorde, en begreep dat mijn rol minder negatief was geweest, dan ik bedoelde, heb ik getracht dat te verhelpen, en ik hoop dat mijn voorstel zal worden aangenomen[1], en ik eindelijk vrij zal zijn. Zou je heusch verlangen

1 In *Mijn Dagboek* teekent Van' Eeden aan: '3 Mei
Hemelvaartsdag. 's Morgens na 't ontbijt met Herman overlegd, hoe ik 't best van de heele zaak af zou komen. Versluys een brief geschreven, waarin ik mijn eigendomsrecht aan de anderen afstond. Toen kwam een alleronaangenaamste brief van Van der Goes, toonend hoe dom het van mij was tegenover hem mijn bitterheid te doen blijken.
Het gif is diep doorgedrongen. Overal heeft het de voorstelling van mijn karakter vergiftigd. Toen naar H. gewandeld, daar een brief aan Van der Goes geschreven die geloof ik, nog al goed is. Als 't nu maar uit is'.
Aan Van der Goes schreef hij nog een briefkaart:
'Ik verzoek je kennis te nemen van een door mij hedenmorgen aan den heer Versluys gezonden brief.
Bussum, 2 Mei '94'.
Deze dagboekaanteekening moet dus op 2 Mei slaan. De correspondentie tusschen Van Eeden en Versluys, trouwens alle documenten uit dien tijd, zijn vernietigd, naar de zoon van Versluys mij meedeelde en Van Eeden had ook geen copie gemaakt van zijn brief.

dat ik zou blijven hangen of partij zal kiezen tusschen twee ambitieuse en mij en mijn werk even essentieel antipathiek gezinde karakters?

'Je voelt dat wat ik ondervonden heb heel iets anders is dan een zuiver litterairen of ideeënstrijd, maar dat personen en karakters hier in 't spel zijn geweest, en ook jij zou deze leelijke gedachten niet in je gekregen hebben, als je niet eenigszins onder den invloed van al het gelezene had gedacht: 'Kijk, daar heb je 'm weer, den zelfbedrieger, boosaardig onder een mooien schijn, tot in zijn diepste wezen onoprecht'.

'Deze karakteraantasting is een gif, waar voor geen tegengif bestaat. Het kan altijd toegediend worden. Ik schrijf dit dan ook zonder veel hoop je tot beter inzicht gebracht te hebben, meer uit een soort plichtbesef, tegenover een oud vriend.

'Maar laat ons dan ten minste handelen als volwassenen en toonen diep de strekking te voelen van wat wij zeggen.

'En doe mij ten minste de eer niet te denken dat ik het aangenaam vind als menschen die zoo over mij denken, zich toch verwaardigen mijn hulp en gedachten-omgang te zoeken.

'Bewijs mij verder nog dezen vriendendienst door zooveel mogelijk te zorgen dat ook anderen zich hier aan houden. Ik heb mijn werk en val niemand lastig. Al mijn wenschen ten opzichte van deze zaak kan ik hierin samenvatten: Denk en schrijf wat je wilt, maar laat mij buiten dit gedoe. Ik heb er genoeg van'.

Hierop heeft Van der Goes dadelijk van antwoord gediend in een ongedateerden brief (F.v.E. Museum):

Den Heer Fr. v. Eeden, Bussum.

Foei, foei, Amice! wat een brief. Ik wil niet graag verscheuren wat uwe hand heeft geschreven, waaraan ik zooveel verschuldigd ben, maar nog minder graag behouden wat een document humain zou wezen, indien het niet bijna onmenschelijk was. Althans zeer onwaardig van schijn-logika en goedgezindheid. Daal met een lantaarn in je binnenste af, en je zult ontdekken dat bedoeld schrijven niet anders bevat dan de bekentenis: op wie van beiden ik nu meer gebeten ben: op Kloos of Verwey weet ik zelf niet, maar op beiden zoo erg dat ik het vertrap aan een van hun voornemens meê te werken en mijn best zal doen hun zooveel mogelijk te hinderen.

Je geeft mij volmacht om de zaken van de N/G weer in orde te maken. Wat is daaronder te verstaan? Natuurlijk niet dat een opperste rechtbank van poëten, critici en hartekenners wordt samengesteld, welke al de quaesties van literairen, zedelijken en maatschappelijken aard zal overwegen die met de gebeurtenissen van de laatste en voorlaatste tijden in verband staan, en vervolgens beslissen hoe voortaan het tijdschrift zal worden geleid. Maar waarschijnlijk dit, dat het tijdschrift als zoodanig behouden blijft om te zijn voor de literatuur, de politiek etc. wat het in de gegeven omstandigheden zijn kan. - Ik wend mij onmiddellijk tot Verwey, maar vind hem ongenegen

dadelijk op te treden. Hij verandert na eenige maanden van opinie, gedurende welken tijd ook het volgende gebeurd is:

1. de zaken van de N/G gaan sterk achteruit;
2. de meening bij de voorname medewerkers van de N/G wordt eenstemmig, dat het zoo niet blijven kan. Daarop is alleen dit ééne te doen: van de verkregen eensgezindheid bij de drie eigenaren en bij de groote meerderheid van de medewerkers gebruik te maken, om de N/G te redden, en dit kan alleen door aan het tijdschrift een andere redactie te geven.

Je weet dat deze twee feiten, die den toestand beheerschen, waar zijn. Versluys zegt mij dat reeds ± 150 abonnees hebben bedankt, en tegen 1 October de totale ondergang te vreezen is. De voornaamste medewerkers: Gorter, Van Deyssel, Van Looy, Van Deventer, Veth, Aletrino, Prins, ook juffr. v.d. Schalk, P.L. Tak - zijn bereid met een nieuwe redactie mee tegaan. Bovendien is juridisch de zaak volkomen duidelijk: wij zijn eigenaren, kunnen onze rechten bewijzen, en zijn aansprakelijk voor de geleende f 4000. - Sommige aandeelhouders zullen ons het geld schenken, anderen niet, gelijk ik reeds ondervond.

Wanneer nu wij drieën eensgezind zijn, kan onmiddellijk een nieuw begin worden gemaakt, en de teruggang van de N/G worden opgehouden. Waar zou anders het pand van de leening en de bron om de aandeelen aftelossen vandaan komen?

Verwey heeft enkel op mijn maanden-oud initiatief gehandeld. Hij zou helpen aan het samenstellen van een April-aflevering, die van Kloos. Tideman blijft achterwege, er is ± 2 vel copy voor. En nu geef ik toe dat een prachtige gelegenheid om wraak te nemen voor jou openstaat: Kloos stikt van zelf in de boel en jij laat Verwey sukkelen in zijn streven om de zaken op gang te helpen. Maar dan ben jij het ook die de N/G den laatsten slag toebrengt - of tenminste wilt toebrengen, want wij kunnen desnoods zonder jou een regeling maken, maar natuurlijk veel omslachtiger dan wanneer je met ons meedoet, direkt of indirekt, door mij te machtigen. Ik zal het hierbij laten; je zult noch voor jezelf, noch voor het publiek, noch voor de oude vrienden van de N/G de man willen zijn die in dit hachelijke oogenblik dwingt tot tijdverlies en schandaal makende openbare kibbelarijen. Wat is er veranderd sedert November 1.1.? Er is veel meer reden om *nu* te doen wat je mij toestond te doen. - Stuur mij een telegram tot herstel van de volmacht, en dan is tenminste aan *dit* incident in de N.G.-geschiedenis een einde. -

Vriendschappelijk,
F.V.D. GOES

Nog niet tevreden met zijn bovenstaanden brief heeft hij Van Eeden weer geschreven (zelfde bron):

Am., 5 Mei '94.

Den Heer Dr. Fr. van Eeden, Bussum.

Amice,

Laten we de zaak nog eenmaal kalm en kort bespreken. Je hebt mij in begin Nov. 1.1. als eigenaar van de N/G volmacht gegeven. Die volmacht kon wel geen andere beteekenis hebben dan mij in staat te stellen in overleg met eigenaar no. 4, Verwey, de redactie te veranderen - na den coup d'état van Kloos. Verwey had toen geen lust om handelend optetreden, en daarmeê was de mogelijkheid om iets te doen voorloopig feitelijk, zoo niet rechtens, afgesneden. Er was in die dagen ook groote besluiteloosheid bij het medewerkersvolk. Ze wilden afwachten. Nu zijn die beide omstandigheden veranderd. Verwey is tot handelen geneigd, de medewerkers niet minder, hebben afgewacht en zijn zeer teleurgesteld. Verleden week was alles zoo goed als klaar. Versluys en Verwey vonden bij Kloos een ongunstige ontvangst, en wij maakten met elkaar de afspraak, voor een April-aflevering te zullen zorgen. Versluys verzocht ons hem schriftelijk te verbieden eene aflevering anders dan voor ons uit te geven. Daar krijgt Verwey een onverstaanbaren brief van Versluys, dat hij bedankt wordt voor zijn 'welwillendheid', dat er copy genoeg is voor de aflevering, enz. Ik snel naar hem, Versluys, toe - hij weigert mij te ontvangen, twee maal op éen middag, nl. Zondag 1.1. - Maandag komt Verwey bij me, we trekken weer naar de Parkstraat, vinden niemand thuis, en vernemen vervolgens van Clausen dat de door Verwey bezorgde copy van Van Deyssel en Van Looy door Tideman met geweld van de drukkerij is weggenomen. Versluys blijft onzichtbaar en geeft geen antwoord.

Eerst zoeken wij vruchteloos naar de oorzaak van deze ommekeer. Totdat Verwey op het idee komt dat jij hem tot andere gedachten hebt gebracht. Maandag-ochtend doen wij die vergeefsche tocht naar Versluys, we komen thuis bij mij - en vinden jouw brief waarbij je de volmacht intrekt. Versluys heeft dus terecht begrepen dat zonder jouw medewerking, waar dus twee tegen twee zouden staan, hij zich alle onbeschoftheden en bedriegerijen kon veroorloven en daarbij tegen beide helften een brutaal gezicht zetten. Verder. Hier verdeelt zich het onderzoek van de quaestie in tweeën: de vraag: *wat* heeft jou bewogen aldus te doen; ten tweede: hoe moet er nu door hen, die de N/G willen behouden, gehandeld worden?

Het eerste punt mag ik maar even aanraken. Zuiver passief ben je niet gebleven: wat ook door jou tegen Versluys is gezegd, jij hebt de daad gedaan van de volmacht in te trekken. Was daar geen nijdigheid tegen 'Napoleon-Verwey' bij? Hoe verkeerd hij tegen jou zich moge gedragen hebben: het belang van alle betrokken personen eischte, sterker en met grooter kans op succes dan in November, eensgezindheid van de drie eigenaars. Zijn kritiek heb ik niet gelezen. Ik neem aan dat je er door ontstemd bent, - en zou het nu zoo erg zijn dat die kwaadheid zich uitte in verzet tegen de mede door hem beraamde en gewenschte maatregelen? Is niet het verkeerd doen en het goed willen doen het kenmerk van menschelijke zwakheid? En mag

men geen zwakheid begaan? Is niet de eenige zwakheid die ongeoorloofd is, de zwakheid van altijd sterk te willen schijnen? Want waarlijk: dat Verwey geen recht heeft voortaan literaire aanraking te zoeken met jou, is toch geen voldoende reden om wat nog van de N/G terecht karr komen, door onthouding te wagen. Het is geen weigering om met Verwey samen de redactie te voeren, het is de weigering om een geheel nieuwe redactie mogelijk te maken. - Gelukkig als ik dit verkeerd heb begrepen, en dus ook naar beweegredenen heb gegist, anders dan ze waren.

Nu nog: wat moeten we doen? Als eigenaar kan je niet eenvoudig werkeloos blijven, er is een schuld van f 4000.- en misschien over eenigen tijd geen onderpand meer, als de N/G zal moeten staken of de kosten niet meer kan dekken. Dit is een geval dat noodzakelijk voorziening eischt. Ik ben bereid de lasten en de baten van je aandeel in de maatschap overtenemen, indien dit voor den vorm kan gebeuren. Daaromtrent zal Calisch adviseeren: namelijk in het algemeen over de rechten en de verplichtingen van de vier eigenaren. Jouw houding heeft de zaak aanmerkelijk gecompliceerd, in zooverre als Versluys (ten onrechte dan) er uit heeft opgemaakt dat hij veilig was, en hij ons nu noodzaakt tot omslachtige en dure rechtsmaatregelen. De hemel geve dat jouw brief hem intijds moge bekeeren. Daarvan ‘kennis nemen’ kan ik niet, want hij zal weigeren hem mij te laten lezen en ik wil het hem in deze omstandigheden niet eens vragen. In elk geval zullen wij met Calisch moeten konfereeren, want wij blijven tegenover de aandeelhouders aansprakelijk voor het geld.

Het persoonlijke in je laatsten brief bij gelegenheid mondeling. Wat zullen we daar zwart op wit van zeggen? Dit, zoover ik nu zie, dat op mij de kritieken van vroegere vrienden niet den minsten indruk hebben gemaakt. Ze verstoren geenszins mijn genoegen in wat ik in je werk pleeg te genieten, noch vergallen het plezier van den schaarsch geworden omgang. Ik vat altijd nog niet, waarom boeken en personen geen fouten mogen hebben, en of wij, alle andere menschen, aanspraak mogen maken op vlekkelooze geschriften en onberispelijke vrienden. Laten de engelen in den hemel zoodanige eischen stellen, en zich vergasten op elkanders wederkeerige volmaaktheid. Ik ben erg tevreden met dingen zooals jij er schryft, met een verkeer zooals jouw qualiteiten veroorloven, en wat je onlofwaardige eigenschappen aangaat, ik wenschte dat ik er zelf geen erger bezat. Voor mij in één woord, ben je knap en goed genoeg - een schrale troost voorwaar, maar de eenige die ik geven kan. - Wij zullen weldra elkaar als eigenaren van de N/G bij Galisch ontmoeten. Ik kan dezer dagen niet weg, anders kwam ik voor dien tijd bij je. Ik denk dat de liquidatie van de oude en de opening van de nieuwe affaire nu, wat ons betreft, in der minne en zooveel mogelijk in het algemeen belang zal gebeuren.

Als steeds t.t.

F.V.D.G.

Groet Martha!

Van Eeden teekende in *Mijn Dagboek* slechts dit aan op 5 Mei: ‘'s Avonds een brief van Van der Goes, veel vriendelijker. 't Was goed dus dat ik hem zoo schreef’.

Nog een enkel woord om te wijzen op de leugenachtige *Inleiding tot de tweede reeks der Nieuwe-Gids-jaargangen*, waarmede het Mei-nummer door Kloos werd geopend en waaruit duidelijk blijkt, dat de dichter met de waarheid wonderlijk Icon omspringen, vooral als men zich herinnert, wat er in den loop der jaren - en vooral de laatste - was geschied. De heele *Inleiding* is een farce en alleen één zin als de volgende is voldoende om dit aan te toonen. ‘De redactie van de Nieuwe Gids ontbond zich vriendschappelijk en liet aan den oprichter en eersten ideeën-aangever, de plaats, die zij wisten dat hem rechtens toekwam: het opperbestuur over den toestand, door hem altijd voorzien en voorzegd, en gedreven met hun lofwaardige hulp en onwaardeerbaren raad’.

Daar de houding van Frederik van Eeden mij niet duidelijk was heb ik mij tot prof. dr W. Asselbergs gewend om zijn inzicht nader te leeren kennen. Ik. had hem gegevens gezonden waarover hij nog niet beschikte, toen hij deze quaestie uiteenzette in het negende deel van *De geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*. Immers, toen Van Eeden zijn machtiging aan Van der Goes had ingetrokken kon deze slechts uit naam van twee eigenaren optreden en beschikte dus niet meer over de meerderheid van stemmen. Bovendien had Van Eeden zelf verklaard, dat zijn rol minder negatief was geweest dan hij bedoeld had. Of Van Eeden de heroprichting bewust heeft willen laten mislukken of dat de geheele schuld op den uitgever Versluys kwam te rusten, was niet duidelijk. Dat door het zich afzijdig houden van Van Eeden de pogingen zijn mislukt, bewust of onbewust, lijkt mij onomstootelijk vast te staan. Nu het betoog van prof. Asselbergs, dat ik hier in extenso laat volgen, de houding van Van Eeden anders belicht - en voor zijn meening is zeker veel te zeggen - aarzel ik niet het hier af te drukken:

Hartelijk dank voor je brief van 10 September en de daarin gedane mededelingen. Zij werpen nieuw licht op de zaak.

Vergun mij toch nog een bedenking, die ik als voorzitter van het Frederik van Eeden genootschap niet gaarne onder mij houd.

Er werd blijkbaar van twee kanten gewerkt, enerzijds door Albert Verwey, anderzijds door de uitgever Versluys. Echter werkten zij niet in onderlinge afspraak, althans niet in voldoende onderlinge verstandhouding. Dit wekt misverstand.

Nu geloof ik wel, dat je zult kunnen bewijzen, hoe beider plannen om de N.G. voort te zetten *in feite* zijn afgestuit op de weigering van Frederik van Eeden. Hiermee staat *objectief* vast, dat Van Eeden de werkelijke oorzaak is van alles, dat op 27 April 1894 volgde.

Zijn wij over dit feit accoord, dan kunnen wij alleen nog verschillen over de bedoeling van Frederik van Eeden. Jouw mening lijkt mij te zijn, dat Van Eeden welbewust degenen wilde schaak-mat zetten, die een basis tot voortzetting zochten. In jouw opvatting is Van Eeden dus schuldig.

Mij daarentegen lijkt het bewijs niet geleverd, dat Van Eeden deze bedoeling had. Volgens mij wilde hij de anderen niets in de weg leggen, zelfs him activiteit vergemakkelijken, maar wenste hij noch met het blad, noch met de mensen, die het zouden redigeren, persoonlijk mee te werken. Hij wilde hun rustig hun gang laten gaan, onverschillig voor het resultaat.

Mijn moeilijkheid blijft de activiteit van Versluys. Ware Versluys op Donderdag 26 April 1894 bij Tideman geweest en Verwey in de voormiddag van 27 April, dan geloof ik, dat jouw interpretatie onweerlegbaar zou moeten heten.

Zo is het echter niet gegaan. Verwey bezocht op 26 April Tideman. Waarschijnlijk heeft hij dit niet geheel verzwegen, toen hij in de namiddag van Vrijdag 27 April (‘aan 't eten’, dus tijdens het etensuur) bij F.v.E. op bezoek kwam en blijkbaar opgewekt mee dineerde, nadat de bespreking zonder enig gevolg was gebleven. Juist tegen Tideman was Van Eeden begrijpelijkerwijze nog zwaarder geladen dan tegen Verwey, doch uit zijn dagboek blijkt, zie mijn boek, blz. 74, dat hij zich niet ontladen heeft: ‘Ik ... had spijt over al de krasse woorden, die ik *niet* gezegd had’.

Niet het bezoek van Verwey op etenstijd heeft, dunkt mij de doorslag gegeven. Dit gaf het bezoek van Versluys, die om elf uur bij Van Eeden aankwam en om twee uur vertrok. Ik neem aan, dat Verwey, die reeds Van Looy en Van Deyssel bezocht had, om ongeveer zes uur bij Van Eeden kwam, van waar hij vroeg in de avond, omstreeks acht uur nog naar Gorter ging.

Welnu: Versluys, die eerst in de namiddag van 27 April naar Tideman ging, bracht daar verslag uit van zijn gesprek met F.v.E. Dit verslag citeer jij in je brief van 10 September uit het *Diarium* van Tideman. Wat blijkt daaruit?

Allereerst, dat F.v.E. duidelijk aan Versluys heeft gezegd, niets te willen beginnen tegen Willem Kloos. Dit is ook het eerste, dat Versluys aan Tideman doorgeeft. Hij moet wel overtuigd zijn geweest, dat dit de belangrijkste mededeling was. Tideman noteert het uitdrukkelijk.

Ten tweede blijkt, dat F.v.E. zich gedistancieerd heeft van hernieuwingspogingen. ‘Alles moet uitbloeyen, dan kunnen wij zien’ is wel de summiere samenvatting, die Tideman geeft van hetgeen Versluys hem over zijn onderhoud met Van Eeden vertelde. Wat betekenen die woorden? Mij dunkt, dat Van Eeden op de pertinente vraag van de uitgever om copij gezegd heeft: Neen, medewerking in positieve zin moet je (voorlopig) van rnij niet verwachten. Ik zal de heren niets in de weg leggen, maar ik doe niet mee. Mijn volmacht aan Van der Goes zal ik terugnemen, dan sta jij vrij tegenover alle anderen.

Ten derde blijkt, dat Van Eeden reeds in het gesprek met Versluys zijn ontstemdheid over het artikel van Verwey heeft gelucht.

Ten vierde de grote moeilijkheid: ‘Versluys zal schrijven aan Verwey, dat hij van alle hulpverleenen afziet’.

Alles komt aan op de vraag, wat Tideman hier bedoelt. Ik lees niet:

Versluys zal schrijven aan Verwey, dat F.v.E. van alle hulpverlenen afziet, maar: Versluys zal schrijven aan Verwey dat hij, de uitgever Versluys, afziet van alle hulpverlenen aan de groep, waartoe Verwey behoort.

Deze interpretatie vindt steun bij de aantekening van daags te voren in het *Diarium* van Tideman. Ze lijkt mij beslissend. Volgens Tideman is Versluys (die aarzelachtig was, met de groep-Kloos in zee te gaan) door Verwey in de war gebracht. Voor Tideman bestaat een duidelijk alternatief, aangeduid in zijn eigen woorden: Óf ... òf.

Op 26 April verneemt dus Tideman van Versluys, dat deze een mogelijkheid ziet om verder te gaan met de groep-Verwey. Volgens Tideman kan dit nooit leiden tot een verzoenig tussen de groep-Verwey en de groep-Kloos.

Op 27 April verneemt Tideman van Versluys, dat Van Eeden niet zal meewerken, met welke groep dan ook. Nu zegt Versluys aan Tideman, dat hij als uitgever aan Verwey berichten zal niet met diens groep in zee te willen gaan.

Zo sluiten de teksten logisch.

Versta mij goed: ik ben ten volle overtuigd, dat F.v.E. door neen te zeggen bij Versluys de beslissing heeft doen rijzen, niet verder te gaan met Verwey-Van der Goes.

Maar de eigenlijk dubbelhartige man is voor mij in heel deze onderhandeling toch de uitgever geweest.

Ik weet zo goed als jij, dat de reputatie van F.v.E. veel kwetsbaarder is, dan die van Versluys. Dit neemt niet weg, dat in feite Versluys moest kiezen tussen twee aanbiedingen. Het liefst zou hem een zo verkoopbaar mogelijk blad zijn geweest, Veel vertrouwen had hij noch in Tideman, noch in Verwey, maar voor de verkoop verwachtte hij mogelijkheden van een verzekerde medewerking van F.v.E. Het publiek las nu eenmaal F.v.E. in die dagen het liefst, ongeacht hoe wij vandaag over het werk van al deze mensen oordelen.

Ik stel mij dus het standpunt van F.v.E. voor als dat van iemand, wien het werkelijk niet schelen kon, wat al die anderen zouden doen. Hij wilde niets tegenwerken of tegenhouden. Het enige, dat hij wilde, was: afzijdig blijven en met rust gelaten worden. Een vage toezegging aan Versluys heeft hij gedaan. Ze ligt vervat in de woorden: ‘Alles moet uitbloeyen, dan kunnen we zien’.

Hij bedoelde eerder: uitzieken dan: uitbloeien. Maar uit die woorden blijkt, dat hij daadloos toeschouwer, verder niets wenste te blijven.

Versluys, die Van Eedens medewerking begeerde, heeft toen gedacht: als Van Eeden niet meedoet, ga ik niet met de groep van Verwey verder. Na de meest verkoopbare medewerking van F.v.E. geef ik als uitgever dan toch maar de voorkeur aan Kloos, met wiens naam het orgaan zo nauw verweven is.

Waarlijk, de uitgever heeft hier in de mening, dat hij verstandig beleid voerde, gesjacherd. De ruzie van de schrijvers Het hem koud. Maar hij dacht aan het zakelijk gewin, wat trouwens begrijpelijk en verontschuldig-

baar mag heten. Op 26 April hield hij zowel Tideman als Verwey aan het lijntje. In de namiddag van 27 April besliste hij ten gunste van de groep-Tideman.

Zo stel ik het op blz. 75 voor en ik geloof werkelijk, dat jouw mededelingen van 10 September, waarvoor ik je dankbaar ben, mijn voorstellingswijze eerder bevestigen dan bestrijden, wanneer ik ze juist interpreted.

Ik hoop, dat je, ook bij verschil van mening hierover, zult willen billijken, dat ik je mijn zienswijze zo uitvoerig mededeel. Wens je er gebruik van te maken, dan heb ik geen bezwaar. Deel je achteraf mijn inzicht in de interpretatie der aantekeningen van Tideman, mij des te liever.

Tideman nog in aanzien.

- De ster van Tideman schitterde nog aan het firmament, al weet men, dat er reeds een jaar te voren moeilijkheden waren voorgevallen tusschen de vrienden Kloos en Boeken aan den eenen en Tideman aan den anderen kant. Men had nog pleizier in het optreden van den wilden secretaris, die voor een groot deel de aflevering vulde. Zoo'n brief van leedvermaak over de mislukte poging van het herstel werd door Arnold Ising 10 Mei 1894 (75C 51 e) geschreven aan Willem Witsen:

'Zeg Wim, wat zijn Kareltje en Chap en Kobus nijdig[1]. Ze moeten maar een ombertje met elkaar maken, en o! o! o! Ze hebben de proeven niet nagezien! Die lui merken niets dan zichzelf, maar heel akelig; ze vinden het niet eens grappig dat ze in hun eigen strikken, zoo netjes vast zitten. Kijk, kijk, kijk! daar hebben ze als de bliksem hun stukjes gestuurd aan de nieuwe redactie, en nu staan ze er warempel toch in onder het secretariaat van dien mijnheer Tideman, met wien ze niets te maken hebben. Goddank er is nog een Amsterdammer, die weet het - want die zegt dat het niet "in het reine" blijkt te zijn. Ik verlang naar de brochure van Pet'[2].

Hoewel het tijdschrift verschenen was gaf Van der Goes zijn pogingen tot reorganisatie niet op. Van Deyssel werd per briefkaart, afgestempeld 10 Mei 1894, '*dringend* uitgenoodigd tot een vergadering inzake de N.G.' op Zaterdag 12 Mei, 's av. 8 uur, Nicolaas Beetsstraat No. 1. Logies werd hem aangeboden. Maar Van Deyssel was door ongesteldheid verhinderd te komen, wat uit den volgenden brief blijkt:

[12 mei 1894]

Amice,

In Blaricum zijn wij *niet* geweest, het is nog geen tijd voor uitstapjes anders dan per kinderwagen.

Het speet mij te merken dat je weer ongesteld was. Naar ik hoop, geen nieuwe complicatie! - Het deed mij genoegen dat je zoo zonder eenig voor-

1 K.J.L. Alberdingk Thijm, Charles van Deventer en Jac. van Looy.

2 *Een jonge generatie en De Nieuwe Gids* door P. Tideman. In de aankondiging in het tijdschrift, dat fragmenten uit het vlugschrift publiceerde in de Juli-aflevering, werd er bij gevoegd, 'met medewerking van Willem Kloos en H.J. Boeken. Mededeelingen betreffende veranderingen in en om het tijdschrift "De Nieuwe Gids", van Augustus '93 tot Mei '94'. Deze toevoeging komt in de uitgave niet voor.

behoud de plannen tot reorganisatie van de N.G. wilt steunen. - Wat een warboel! De afl. heb ik nog niet gezien, maar uit wat ik heb vernomen, genoegzaam kunnen afleiden, dat de waanzinnigheid van Kloos nu toch een ontwijfelbaar feit is.

De fantazie van een nieuwe generatie - en de werkelijkheid van totale afwezigheid van copie, de onmacht om een aflevering te maken, zoodat tot zulke onfiere en unfaire maatregelen moest worden gegrepen om iets in de wereld te kunnen sturen. - Na de literaire en intellektueele decadence, dit moreele verval.

Ongaarne zou ik Kloos crimineel vervolgen, evenmin Tideman. Maar Versluys, wien én door Verwey en mij, én door de auteurs meêgedeeld is, dat hij hunne copie niet in de aflevering mocht laten verschijnen, verdient een les. [....]

Ik hoop je spoedig meer omtrent den stand van zaken te kunnen melden[1]. [...]
t.t.
F.V.D. GOES
12 Mei '94
Amst.

Het tijdschrift sukkelde voort, maar het aantal inteekenaren verminderde zienderoogen. Van de nieuwe krachten was alleen Leopold een belangrijke aanwinst; Henr. v.d. Schalk werkte niet meer mee. Wel probeerde Kloos, die in Mei weer ziek was, in Augustus Van Eeden terug te winnen, maar zonder succes. Op 22 Augustus noteerde Van Eeden in *Mijn Dagboek*: 'Ik heb een brief van Kloos gehad, met verzoek om medewerking, onderteekend: steeds tt.'[2].

De volgende dagboekaanteekening over *De Nieuwe Gids* kondigde tevens het einde van het bestaan aan: 5 September. Ik ontmoette Versluys. Hij wilde mij en Gorter vragen de N. Gids te beheeren. Gorter secretaris. En nu wij dat niet doen houdt de N. Gids op'.

Wel waren er nog wanhopige pogingen gedaan om het tijdschrift staande te houden of te reconstrueeren. Daarover licht ons een uitvoerige brief van Tideman aan Diepenbrock in, een brief, die echter helaas niet exact is. Maar er is tochuit te begrijpen, dat b.v. Sara de Swart het financieel beheer zou voeren. De brief is echter karakteristiek voor de manier van schrijven

1 Een dergelijke brief heeft de heer Prick niet in het Van Deyssel-archief aangetroffen. Hij veronderstelt, dat Van der Goes Thijm mondeling heeft ingelicht.

2 De brief aanwezig, in het F.v.E. museum luidt:
Ede, 17 Aug. 1894
Als je weer bereid mocht zijn mede te willen werken, houd ik mij aanbevolen voor de ontvangst der copy
Steeds
tt
Willem Kloos
Fons vertelde me zoo iets van dat je wel weer wou
Voorloopig adres: Willem Kloos
Huize Zonneberg. Ede (G)

van Tideman, waarom ik hem hier in zijn geheel laat volgen. Dr Reeser meende hem in Februari 1894 te moeten dateeren, dus toen Kloos nog alleen redacteur was.

American Hotel '94

Beste vriend.

Deze brief schrijf ik je na een gesprek met mej. S. de Swart. Ik heb niet gezien in dezen tijd eene vrouw die zooveel mag dragen, zij moet zeer gelukkig lijden, zij is mooi, niet van '80 maar voor ons Fons. Willem heb ik alles vergeven. Na onze gesprekken heb ik geschreven over hem. Zijne vrienden die kleiner waren dan hij leidden hem weg zij zelf waren. doodsbleek en hadden zwarte haren voor 't gezicht, degenen die hij niet meer zijne vrienden noemde mochten hem niet zien, de Titan wankelend, die anderen drongen om hem samen, maar toen ben ik hem gaan herinneren, hoeveel ik van hem heb gehouden, ik die hem nooit noodig wou hebben meer dan mijn hond, meer dan mijn vader, meer dan mijn ziel in hare zelf-genoegzaamheid, meer dan mijn kind, meer dan mijn broer want was mijne vrouw niet mijzelve en was ik niet mijzelf, kón ik mij splijten en van hem blijven houden? En ik heb beschreven hoe ik om hem heen wou zijn als een eeuwige vesting met de kanonnen mijner impertinentie en de loodzware wallen van mijn geloof en met mijne generaals die de wetten der krijgsgeschiedenis kenden, ik heb zijn lichaam beschreven, hoe ik op straat aan zijn andere zijde ging loopen omdat daar zooveel menschen aankwamen en zijne hoekige schouders waren als van dun glas, hoe elk zijner gebaren van zijn hoofd oplichts en verwachtend aankijks van zijn lucifer neer te leggen voor zich uit zonder dat hij het wist was als een leerstelling, hoe aan zijn handen doorzichtig in het avondlicht was een geur van gewijd water en hunne raking een kus. Toen heeft de geest mij verlaten terwijl om mij heen die nacht van 12-5.15 hadden geslapen mijne vrouw en mijn kindje en mijn huisdieren, op stoelen en op kussens over den grond, den volgenden morgen heb ik het begrepen en dat is het wat ik mej. de Swart heb gezegd.

Later zullen de menschen begrijpen Perk staat tot Kloos, als Kloos staat tot Tideman, ik weet nu niet hoe dit mogelijk is maar ik heb het gezien, Gorter is episch, hij staat buiten tijd, de tijd is zoo sterk geweest dat zij ook hem heeft binnengehaald, de 2 voorafgaande jaren zullen het hem hebben doen weten, hij heeft niet noodig de menschen en hun liefde van hand tot hand, zijn leven is geen drama, zooals het leven van Kloos is geweest en het mijne en dat van Jacques Perk. Perk heeft ééns Kloos na Rhodopis kleingeacht hem gezegd *ik* ben dichter jij niet, daarna is Kloos geworden, boorde als een stoomgevaarte door de lichamen en de zielen van die liefhebbend of bewonderend op zijn weg kwamen, wat hij geworden is en wat zijn leven dat achter hem ligt *noodwendig* en onherroepelijk heeft gemaakt tot een Tragedie. Kloos heeft mij dezen zomer klein-geacht. Kloos heeft van Perk afscheid genomen toen is deze gestorven, ik heb afscheid ge-

nomen van Kloos, nu moet hij sterven voor de wereld, maar hij kàn nog werken later [?], want uit hem is niet gekomen Rhodopis gedrenkt door zijn later leven en dat te maken is altijd zijn verbeelding geweest.

Zullen wij nu niet stil zijn en tegenover het volk hem hooghouden als hij rust wil gaan nemen en tezamen ós overlaat te stellen een maatschappelijk gereglementeerd milieu [ ] ik een litterair wonder: 'candiditate, sapientia et gratia plena'[1]? Het is voor Van Deyssel - die zooals ik u zeide onbewust bang is voor Kloos, en die daarmede tegen zich terugkrijgt den invloed eertijds op Kloos van op afstand uitgewerkt - noodig en goed ten eerste dat zulk milieu bestaat om als het hem daar eens onmogelijk wordt een fregat te hebben tot oversteken na zijn gedragen toekomstig werk, ten andere dat hij het geloof behoudt in het Volk, het is als toren over de middelmatigheid noodig en goed dat zulk een monument blijft bestaan. Mej. de Swart meent dat Kloos hierin goed zal kunnen berusten, en dan komen bijeen de volgende redaktie tegenover elkander als mannen die niet verschillen in grootte, de menschen zijn niet een meetbare lijn, maar menschen ieder verschillend van geestelijke plaats en van modusnamen: Kloos hoofdredakteur, redakteuren Boeken, Diepehbrock, Gorter, Tideman, over van Eeden kan worden beraadslaagd. (Beter is Gijs, maar diens bescheiden bezwaren moet ieder eerbiedigen). Kloos gaat rust nemen. Alle anderen onder controle en alle kritiek eveneens.

Het maatschappelijk gedeelte zoo mogelijk zonder Versluys, maar zoo dit onmogelijk blijkt omdat deze heeft de abonnee's, met dien heer gecontracteerd en penningmeester en arbiter in alle huishoudelijke zaken: eene vrouw, dit is de natuurwet, sinds ik getrouwd ben weet ik dit. Mej. Saar de Swart kan hierin eene moeilijke maar heerlijke praktische arbeid verrichten en wij kunnen allen rustig werken. Dit laatste idee is een praktische 'genade' (hoe vindt ge deze?).

Nu heb ik niets meer te zeggen.

Medewerkers zouden zijn: de redaktie + Bierens de Haan, Hofker, Lucie Broedelet, Leopold, misschien op afst. mej. v.d. Schalk, maar ik beschouw deze als de Gorter van deze tijd: buiten de menschen staande, + Jan Broedelet, die pas een geweldig gepassionneerd stuk gemaakt heeft (zijn eersteling) voor [?] het Tooneel, misschien eens Mijnssen, de van Eede van mij, Bern. Canter, mijn Verwey in slechten zin, Jan Broedelet is mijn Hein. God geve dat ik hen allen mag geen leed doen, misschien Royaards met trouwe praktische tooneel kritiek.

Ik zie dit plan lichtrood blozend van lust om realiteit te worden en geef het met moed in jou handen en die van Gorter.

Versluys heeft Boeken gevraagd bij hem te komen, dat moet Hein niet doen, onthouden de analogie van werklieden en patroons.

Mag ik nu even rust nemen, mijn taak is vandaag volbracht. Mej. Vis ontmoet ik een der volgende dagen op verzoek van mej. de Swart. Het is niet waar dat zij gepassionneerd is voor Willem maar ik zie groot heil voor

1 Met een onschuld, vol wijsheid en bevalligheid.

hem in een vrouwelijke omgeving buiten Amsterdam voorloopig. Hij is nu heel stil en zacht dat is ook zijn allerdiepste en jongste aard, maar na Perk is zooveel om over schilderkunst te schrijven zal zeker een schilder gevonden worden, de architektuur moet nog blijken.

Fons, stuur voor mij alles op wat gekomen is en komt vóór Donderdagmiddag 1 uur. Wil je

Domine, tu scis qualiter melius est; fiat huc vel illuc, sicut volueris. Da quod vis, et quantum vis, et quando vis. Fac mecum, sicut scis, et sicut tibi magis placuerit, et major honor tuus fuerit. Pone me ubi vis, et libere age mecum in omnibus. In manu tua sum, gyra et reversa me per circuitum[1].

De volgende brief van Tideman moet in denzelfden tijd geschreven zijn, want de aangeduide verzen staan in de Februari-aflevering van 1894. In het Tideman-archief zijn twee ongedateerde brieven van hem aan Boeken aanwezig, die beide met verstuurd zijn. De geopende couverten zijn bewaard. De brieven zijn voor het grootste deel gelijkluidend; de eerste lijkt mij een eerste versie, die hem niet bevredigde. Den tweeden laat ik hier volgen. (134A2 10 no 10 en 11).

Beste Hein,

De aflevering kreeg ik hedenmorgen. Je vers[2] is magnifiek, klank als een hekwerk van gladgeschuurd koperen bloemen om een koor van volk en vrouwen en nissen bovenin langs de kerkmuren.

Willem's verzen 3.5.9.10.11 en 14[3] vooral hebben me geraakt als heele nieuwe verzen van een nieuwen maar somberen, verdomd somberen toon. Dat Willem ziek is geloof ik niet, hij leeft diep in of boven zich zelf, wie zal zeggen hoeveel en waar één mensch tegelijkertijd lichaam heeft?

Morgen of overmorgen kom ik te Amsterdam voor het inkoopen van kleeden, gordijnen etc. Dezen geheelen moeilijken winter na Dec. kon ik noch voor Willem noch voor jou iets wezen, ik hoop zeer dat je veel bij ons zult zijn, als het voorjaar begint, ik zal in de eerste dagen misschien maanden niet veel uit mijn lustslot kunnen komen. We kunnen misschien te zamen eenige nieuwe lichtpunten spijkeren aan den boom der eeuw.

Willem schijnt tegen Wim heel hard geweest te zijn, Wim is ten minste heel stil.

Je hebt met Versluys en Wim over de N.G. gesproken, dat is alles heel goed, maar daar kan eigenlijk alleen Willem over spreken met mij.

1 Heer, gij weet, hoe het beste is: laat het zus of zoo gebeuren, zooals gij het gewild zult hebben. Geef wat gij wilt, en zooveel als gij wilt, en wanneer gij wilt. Handel met mij, zooals gij wenscht, en zooals het u het meest behaagd zal hebben, en zooals uw eer het grootst zal zijn geweest. Plaats mij waar gij wilt, en handel vrijelijk met mij in alle dingen. Ik ben in uw hand, draai en keer mij langs een omweg.

2 *Sonnet*, blz. 445 opgedragen aan P. Tideman.

3 Respectievelijk blz. 452, 454, 458, 459, 460 en 463.

Apropos, ik was fameus boos door de afwezigheid van nooten opschriften etc. in de aflevering, enfin ieder weet wat hij doet.

De N.G. staat goed, als een diamanten kistje maar op een houten rotten maaksel-fundament.

Daar moet een steenen fundament zijn, en Hein - pardon voor de brutaliteit, maar jij moet nog veel meer doen, ik bedoel werken. Je doet een groot werk door je feitelijk heelemaal aan Willem's bestaan te geven, maar W. zelf zal begrijpen, dat je meer behoefte zult hebben alleen te zijn.

Ik hoor je zeggen: dat is zoo gekompliceerd, goed maar door komplicatie's gaat het Volk naar het ziekenhuis. Overmorgen hoop ik je gezond en wel te zien.

je vriend

PET.

Groet Willem van mij.

In Augustus, dus toen de redactie uit Kloos, Boeken en Tideman als secretaris bestond, had Versluys gezegd, (zie *Litt. Herinneringen* blz. 115) ‘dat hij geen verdere jaargangen van de *N.G.* met de tegenwoordige redaktie zou uitgeven’, en eind September werden pogingen voor een nieuw tijdschrift voor Kloos gedaan. Verwey had met Van Deyssel het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* opgericht, waarvan het eerste nummer in September 1894 verschenen was. Op 1 Januari 1895 is de eerste aflevering van het weekblad *De Kroniek* onder redactie van P.L. Tak van de pers gekomen. Dit weekblad werd mede opgericht als een protest tegen de wijze, waarop in *De Groene* o.a. over de verzen van Kloos werd geschreven.

Het tijdschrift gestaakt.

- Toen dan de verschijning van *De Nieuwe Gids* gestaakt was reageerde Arnold Ising, die eerst zoo'n pleizier had in het optreden van Tideman, heel wat nuchterder op de gebeurtenissen, die den ondergang hadden bewerkt. Aan Witsen schreef hij 21 September uit Amsterdam (75 C 51e):

[21 sep. 1894]

Beste Wim,

Over de N.G. kwestie kan ik het toch onmogelijk geheel met je eens zijn. Indien ik aanneem dat Willem onder suggestie van Mijnheer P.T. is geweest en daardoor diens werk voor goed gehouden heeft, terwijl hij het thans, nu hij gezonder is dan vroeger, journalisme vindt, vraag ik mij af hoe het met *Hein* zit. Hij is *niet* ziek geweest en hoeft dus niet onder suggestie van Mijnheer P.T. geleden te hebben. Hein kan dus onmogelijk slecht of middelmatig werk magnifiek en echt hebben gevonden, waarvoor de arbeid van zoovelen diende plaats te maken, terwijl zij nu verklaren dat het Tweemaandelijksch Tijdschrift eigenlijk *de* N.G. is.

Je zult wel vinden dat ik redeneer, maar ik kán nu heusch niet anders. Dat sommigen van het nieuwe Tijdschrift zouden gaan meewerken aan de N.G. is een eutopie, en daar zal *niets* van komen. Indien Willem *dit* verlangt en niets anders, hoeft hij niet aan de lui te gaan zeggen dat hij zich vergiste, tenzij het *alleen* een kwestie van zijn gevoel is, dan vind ik het mooi van hem maar practisch kan het geen resultaat hebben. Want die menschen, die veel minder vriendschap voor hem hebben dan jij, zullen vreezen, dat Willem weêr ziek zal worden en hun weêr de waarheid zal zeggen in zijn verzen. O, Wim als ik nu aan Willem's verzen tegen Goes denk en dat hij nu bij hem over vergissen zou gaan praten, dan schemert het mij. Het spijt mij zoo dat ik niet lang genoeg met je alleen kon zijn. In je liefde voor Willem, stel je je de zaak een beetje verkeerd voor. Ik vind het verschrikkelijk, en ik weet er nog geen raad op. Is Willem het nu eens met het vers van Van Looy? Kobus, Karel en Chap zijn, dunkt mij de eenigen, die vriendschap genoeg voor Willem hebben om hem te kunnen aanraden naar hen toe te gaan.

Misschien zou het beste wezen Versluys te bewegen de N.G. voorttezetten. Laat Pet dan maar knoeien, en den baas spelen, wat doet het er eigenlijk toe als Willem en Hein mooie dingen maken. De laatste aflevering was, voor het kleine aantal medewerkers, heel knap.

Wil Betsy mijne beste groeten overbrengen, en geloof mij,
je
NOL.

Uit dezen brief blijkt duidelijk, dat men Kloos weer in het zadel wilde helpen door een nieuw tijdschrift op te richten, om in zijn onderhoud te voorzien. Eind September 1894 vroeg Witsen, waar Kloos en Boeken logeerden, of Van der Goes daar komen wilde en Kloos voegde er een briefje bij, waarin hij schreef, dat hij hem spreken wilde en ‘een voorstel doen, dat naar ik hoop in je smaak zal vallen’.

Een nieuw tijdschrift.

- De plannen betroffen de oprichting van een tijdschrift dat bij S.L. van Looy zou verschijnen. Kloos en Boeken hadden Paap verzocht de onderhandelingen te voeren. De a.s. uitgever vroeg de medewerking van Van der Goes en men stelde er veel prijs op den ouden naam te behouden. Van Looy schreef aan Van der Goes: ‘Maar het is van belang den titel te behouden en vraag ik u mij omgaand te willen melden of daartegen bij u bezwaar bestaat, zoo niet dan mag ik zeker aannemen dat van oppositie uwerzijds geen sprake meer is’[1].

Van der Goes had daartegen geen bezwaar niet alleen, maar zou medewerken, evenals Tak, maar redacteur wilde hij niet worden. Paap heeft alles bedisseld, wat ook blijkt uit een brief van 3 December 1894 van Boeken

1 Hieruit blijkt, dat men alleen Van der Goes nog als eigenaar beschouwde.

aan Witsen (75 C 51b, evenals de andere brieven): ‘Tot gisteren toe had ik nog niets uit Amst. gehoord, maar toen kreeg ik een brief van Paap, waarin hij schreef dat alles voor een tijdschrift in orde was. Warendorf wilde niet uit vriendschap voor Groesbeek, maar nu doen van Looy en Gerlings het en Jac. v. Looy, Tak en Goes hebben hun medewerking toegezegd. Wij moeten 1 Febr. verschijnen en dan elke maand met een dunne aflevering. Er hoeft geen geld gestort te worden maar Willem en ik moeten elk voor f 500 een borg stellen voor geval van verlies. Ik vind dat er alles nogal goed uit ziet. Het moet vooreerst nog geheel niet verteld worden en Versluys mag het ook niet weten. Ik vind het achteraf toch maar goed dat we van V. af zijn. Want ze hadden in 't geheel geen vertrouwen meer op Willem als secretaris, Mevr. wilde hem het werk uit de hand nemen en ik vind juist, zooals Willem nu is moet het juist maar eens geprobeerd worden, vooral nu hij tegenover vreemde menschen komt te staan. Als je eens wat hoort uit Amst. schrijf het mij dan ook eens’.

Op 10 Januari 1895 kreeg Witsen van Boeken bericht, dat de sympathie van Diepenbrock geheel met hun was. ‘Tak heb ik ook opgezocht. Hij zal zelf mede werken en hij vond ook dat Fons die diepzinnige stukken ook aan ons moest afstaan’.

Begin December was *De Broeders* van Van Eeden verschenen en uit een brief van Kloos kan men zien, dat hij den ouden vriend toch niet wilde loslaten of misschien ook hem als medewerker terug hoopte te krijgen. Van Eeden teekende in *Mijn Dagboek* op 9 December aan: ‘Vandaag kwam een brief van Kloos, waarin hij vergeving vroeg en teekende “met sympathie en hartelijke bewondering”. De weldaad hiervan is dat hij mij verlost van het wantrouwen in mijn eigen sentiment. Het voelt nu niet meer of ik mezelf maar wat wijs maak, als ik denk hem goed gezind te zijn. Ik heb voorzien en Thijm gezegd dat dit komen zou’.

En aan Borel schreef hij 12 December: ‘Kloos heeft mij een hartelijke brief van bewondering geschreven over de Broeders en mij vergiffenis gevraagd. Vind je dat niet mooi en gelukkig. Ik was er heel blij om. (dit blijft onder ons.)’

En dan hooren wij in een brief van Boeken aan Witsen d.d. 3 Februari het onomstootelijk bewijs, dat de geheele opzet van het tijdschrift niets anders is dan een manier om Kloos aan een inkomen te helpen. Boeken schrijft:

‘Help mij toch eens op de hoogte. Ik heb een brief van Willem (gesproken heb ik hem niet) waarin hij mij vertelt dat hem een inkomen van f 1200 is verzekerd. Is dat waar? Dan zou die heele tijdschriftcomedie overbodig worden of indien die opgehouden (ik bedoel gehandhaafd) moet worden zou dat dan misschien minder bezwaren opleveren. Want zooals het nu gaat zie ik er niet anders dan een kostbare en vervelende historie voor mij in. Die 500 gulden voor W. zijn absent. De Heer Mijnsen maakt verzen die ik niet meer van W. kan onderscheiden dat ééne sonnet, dat ik je heb laten lezen, blijkt nu ook van hem te zijn.

S.v. L[ooy] heeft mij ook een brief van W. aan hem laten lezen waarin W. hem mededeelt dat aan v.E. maandelijks f 100 zullen worden uitgekeerd dat v. L. aan W.K. persoonlijk moet uitbetalen'.

De tweede reeks.

- Inderdaad is *De Nieuwe Gids* 1 Februari 1895 verschenen onder redactie van Willem Kloos en H.J. Boeken. Uit het door Paap opgemaakt contract van 21 Dec. 1894 tusschen Kloos, Boeken en S.L. van Looy over het oprichten van een tijdschrift blijkt het volgende: 'Ten doel hebbende het uitgeven van een tijdschrift onder een nader te kiezen naam'. Men weet, dat Van Looy de vlag wilde gebruiken van den ouden naam in de hoop op succes. Een prospectus verscheen:

> Uitgave van S.L. van Looy, Amsterdam
> 'De Nieuwe Gids'
> Onder redactie van Willem Kloos en J.H. Boeken.
> Nieuwe reeks. Jaargang I
> Prospectus.

DE NIEUWE GIDS, tweemaandelijksch Tijdschrift, heeft opgehouden te bestaan, maar een Nieuwe Gids, als maandelijksch Tijdschrift, zal de opengelaten plaats bezetten. Deze gebeurtenis, door velen met vreugde begroet, geeft ons aanleiding, bedaardelijk, maar met krachtige overtuiging te zeggen, en gelieve het te hooren een ieder, die belangstelt in de Hollandsche Literatuur: er is in ons land geen periodieke uitgave, die maandelijks hare lezers in de gelegenheid kan stellen, een overzicht te ontvangen, zoo oordeelkundig mogelijk samengesteld, van wat er gebeurt en gedaan wordt in onze letteren en onze staatkunde, onze wetenschap en onze kunst.

Een algemeene revue, die den beschaafden lezer op de hoogte tracht te houden van alles wat hem interesseeren kan in eene of meer dezer vier hoofdstroomingen van ons nationaal leven, bestaat tot dusverre in ons land niet. Wij oefenen geen critiek op de zeker verdienstelijke pogingen van anderen, om in de behoeften der verschillende soorten van lezers, naar hun beste vermogen, te voorzien - wij constateeren alleen het feit.

Is dan niet de Nederlandsche literatuur, die veertien jaar geleden zoo mooi begon op te komen, en die, al die jaren door, in gestadigen voortgang groeiend en bloeiend, geworden is, langzaam aan, tot de rijke verscheidenheid, die er op het oogenblik te genieten valt, en die het beste bewijs is, dat ons Hollandsche Volk nog maar steeds is in zijn jeugdkracht, - is niet onze Literatuur thans in een periode, die uit de verte gezien wat lijken gaat op het glorierijk tijdvak onzer zeventiende-eeuwsche kunst? Het drama, het epos, de lyrische dichtkunst, de roman en de novelle, de studiën der kritiek, zij allen beginnen vertegenwoordigd te worden, in steeds ruimere mate, en de tijd is niet verre, ja, spoedig zal hij daar zijn, dat ons kleine land zal innemen, zooals het al eenmaal gedaan heeft, een der allereerste plaatsen in de Europeesche Literatuur.

Wat de Staatkunde betreft, onze lezers kunnen verzekerd zijn, dat het Maandschrift zal wezen in den meest uitgestrekten zin van het woord: liberaal. Liberaal voor iedere gezonde opinie, op doeltreffende wijze geuit en gestaafd. En wetenschap en kunst zullen, bij ons door deskundigen, dus bevoegde beoordeelaars, worden omhoog gehouden naar hun beste vermogen en hun krachtigsten wil.

Ook dit maandschrift zal heeten ‘De Nieuwe Gids’. Want een gids zal het wezen naar het nieuwe en levensvatbare, dat naar alle kanten opkomt uit het hart zelf des lands.

Vóór alles zullen wij vermijden den schijn aan te nemen, als waren wij partijdig of exclusief. Alles wat zuiver is gevoeld en goed is uitgedrukt, wat helder is gedacht en voor iedereen duidelijk gemaakt, alles wat den beschaafden Nederlandschen lezer kan boeien en gaande houdt, zal altijd bij ons vinden een welkom onthaal. Wij rekenen daarom op den gewaardeerden steun van onze bezadigde en verder-willende landgenooten en bevelen ons bij die allen vriendelijk aan.

DE REDACTIE.

Het begin was zeker moeilijk, want men beschouwde vrij algemeen het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* als de voortzetting van het tijdelijk opgeheven blad. Van de ongeveer 800 abonnee's van *De Nieuwe Gids* waren er een 300 - en het zullen er wel minder zijn geweest, want dit cijfer stond in een prospectus voor en geldleening - overgebleven.

Niet lang duurde de rust in de Redactie. Erens, die 21 Juni 1895 aan Witsen schreef (75 C 51 C), dat hij verkoos ‘zoo weinig mogelijk deel (er) aan te nemen, aan al dat geharrewar. Het is tijd en kracht roovend’, werd in den tweeden jaargang (Maart 1896) als redacteur opgenomen en toen zat hij meteen in het geharrewar. Hij schreef wel in denzelfden brief, dat hij ‘het fijne van al die ruzies’ niet had gesnapt, ‘maar bij elke aflevering plezierig gelachen (had) als Kloos weer met eenige sonnetten over het een of ander “naar ventje” voor den dag kwam’, zonder te weten wie hij bedoelde, - Erens moest mede ingrijpen, toen Kloos aan het einde van 1895 in het krankzinnigen gesticht te Utrecht verpleegd werd.

Nieuwe Moeilijkheden.

- Voortdurend werd Witsen van de gebeurtenissen op de hoogte gehouden door Boeken. In een brief van 3 Februari 1896 deelde hij het volgende mede: (75 C 51 b) ‘Erens is nu hier en is bij mij geweest maar het was juist kort voor ik naar Hilversum moest, dus maar weinig tijd. Zijn voorstel was: de redactie uit te breiden (onder anderen met zich zelf) en de verschillende adressen op de afl. te zetten, dan had ieder keus in te zenden bij wien hij prefereerde. Ten tweede: de afleveringen moesten altijd op tijd verschijnen en geen bepaalde dikte hebben: men zou betalen naar gelang van de dikte. -

Het eerste voorstel van hem is door van L. overgenomen die mij per [expresse][1] schrijft uit Hilversum.

"Schrijf nu per ommegaande aan Witsen, Jolles, Diepenbrock en Leopold of zij redacteur willen worden. Er is geen tijd te verliezen". Ik stel het jou natuurlijk gaarne voor.

De eenige, wien ik het voorgesteld heb is Diepenbrock, die het in overweging heeft genomen, maar de anderen er bij te vragen vind ik onzin. Erens wil ik er wel bij hem [hebben] als Fons het aanneemt. Ook geloof ik dat als Fons het aanneemt, dit alles heel veel zal helpen, zelfs dat dit het éénige redmiddel voor de N.G. zal zijn. Anders zie ik de zaak als verloren aan. -'

Pas den 21 en Februari kon Boeken iets naders mededeelen: '[....] toen doorgegaan naar Utrecht, en heb Willem bezocht, die voor het oogenblik tegen alle nieuwe redacteurs is, daar hij in het bepaalde vertrouwen is dat hij spoedig weer te Amsterdam komt en nu heb ik Jolles en Fons juist zoowat gewonnen'.[1]

Het Maart-nummer van den tweeden jaargang - de Februari-aflevering bleef weg - is verschenen met alleen Erens als nieuwe redacteur en de kopij moest ingezonden worden aan het adres van den uitgever. Het ging zeer slecht met het tijdschrift, want na het Maart-nummer verscheen de volgende aflevering pas in October. Ook financieel scheen Van Looy het niet te kunnen bolwerken, want 22 April deelde Boeken aan Witsen mee: 'Van de N.G. kan ik niets zekers vertellen, van Looy probeert op het oogenblik weer een nieuwe combinatie, maar ik heb er heelemaal geheel geen fiducie meer in. Van Fons, Jolles en Erens heb ik sedert die groote onderhandelingen, waar jij ook nog bij bent geweest, nooit meer iets gehoord. Nu, maar hoe het loopt, van de leening wordt gelukkig geen gebruik gemaakt. [....]'

In antwoord op een brief van Witsen, dien wij niet kennen, schreef Boeken 27 April aan hem: 'Je zegt dat ik eenigzins vaag over de N.G. schrijf, dat komt de vorige week waren de zaken eenigzins wachtende op een conferentie die Van Looy zou hebben met Pautsma[2], een drukker. Deze laatste gaat nl. met Goes een socialistisch maandschrift oprichten, en nu was v.L.'s voorstel om dat met de N.G. te combineeren. Nu, ik had er toch weinig idee in, maar vond toch goed, dat v.L. eens hoorde wat Pautsma's en Goes' plannen waren, maar het is direkt afgekitst, doordat Goes er bepaald een partij-blad van wil maken. Verder is er op het oogenblik niets aan de lucht, noch van copie noch van medewerkers, dus beschouw ik de zaak als afgedaan'.

Intusschen was Kloos bij Van Eeden in huis sinds Mei en 4 Augustus deelde Boeken aan Witsen dit mede: 'Beste Wim, je vraagt mij of ik ook wat van Willem wil schrijven. Ik kan er weinig nieuws van vertellen, hij is den laatsten tijd altijd het zelfde, maar hij houdt zich daar goed en wenscht

1 Dit woord ontbreekt.
1 Dit woord ontbreekt.
2 Lees Poutsma.

geen verandering. Hij heeft nog altijd plannen voor de N.G. en een toezegging van f 900 uit onbekende bron (door Anna Fles, maar dat is geheim): dan moet het een soort van “Dial” worden met Lion Cachet tot artistiek redacteur, nl. voor de versiering en illustratie, ik vind dit alles onzin’. [....]

De Nieuwe Gids gaat dan, door den moreelen en materieelen steun van Witsen, toch verder tot in 1898 beproefd wordt een combinatie tot stand te brengen met liet *Tweemaandelijksch Tijdschrift*, wat echter Verwey en Van Deyssel niet wenschten. Ook daarover ontving Witsen, zoowel van Boeken als Kloos, tal van brieven. Duidelijker dan ooit kwam naar voren, dat het tijdschrift alleen in stand werd gehouden ten behoeve van Kloos. Het noodlijdend bestaan duurde voort tot in den laatsten wereldoorlog, toen het een smadelijk einde nam.

XVIII De scheldsonnetten

Tot de weerzinwekkendste publicaties behooren de z.g. scheldsonnetten van Willem Kloos. In de vorige hoofdstukken heeft men kunnen lezen hoe snel het einde naderde van het tijdschrift, dat eens zoo'n glorieuze periode in de Nederlandsche litteratuur heeft ingeluid.

Over de litteraire waarde van deze door Kloos vervaardigde gedichten is weinig verschil van meening. Toch heeft dr K.H. de Raaf (*Willem Kloos De mensch, de dichter de kriticus*, 1934) ze niet alleen verdedigd, maar, ook geprezen. (blz. 82 e.v.) Het lijkt mij billijk dit te vermelden, maar overtuigend is dr De Raaf m.i. in zijn betoog niet. Immers blijft het onverklaarbaar hoe Kloos zijn vrienden - en dit is zeer zeker ook geschied onder invloed van P. Tideman - opeens te lijf is gegaan op de wijze van een bootwerker.

Als men denkt aan de grenzenlooze goedheid van Tak ten opzichte van Kloos; als men zich herinnert wat Van Eeden toen reeds voor Kloos gedaan had en later nog doen zou, aan het eindelooze geduld van Verwey; aan hetgeen Veth voor hem deed en later heeft gedaan; aan de waardige houding van Gorter, dan kan men het ontstaan en voor het grootste deel publiceeren en herdrukken van deze verzen alleen verontschuldigen door zich de verwording van den dichter te herinneren, die dan ook korten tijd later geestelijk ten onder is gegaan. Zelfs zijn biograaph dr De Raaf, die toch alle daden van Kloos tracht goed te praten, zegt, dat deze sonnetten ‘immers (liggen) op het wilde gebied dat grenst aan de psychopathie’[1].

In de Letterkundige verzameling van het Gemeente-archief van 's-Gravenhage wordt een folioboek bewaard, waar veel van deze gedichten in overgeschreven werden. Daar bevatten ze aanwijzingen op wie ze gemaakt zijn. Overigens was dat vaak niet moeilijk te raden. Toch vragen wij ons af of het publiek begrepen heeft wie bedoeld werd, als Kloos schreef:

> O kereltje in uw regen-jassen-trots enz.

Dat zelfs een man als Van Deyssel, die er zóó dicht bij stond, niet zeker was van de bedoelde personen kan men lezen in een brief aan Arij Prins d.d. 13 November 1893 uit Baarn gezonden: 'De opwinding over den N.G. is hier ten top gestegen. De heele journalistiek bemoeit er zich meê. Het

1 In *De Nieuwe Gids* van October 1935 heeft Kloos aan de nagedachtenis van Gorter zijn excuses gemaakt over de scheldsonnetten op dezen groeten dichter.

Handelsblad gaf er twee hoofdartikelen over en het *Weekblad* deze week een buiten-text-plaat en een dramatische parodie. -

'Daar Kloos een van mijn oudste en beste vrienden is, daar ik hem den grootsten dichter vind (wat helaas, ook naar mijne meening, niet blijkt uit de gedichten der laatste aflev.), daar buiten-dien zulk gekijf afhoudt van de seriëuze beschouwing der internationale literatuur, - zoo houd ik mij er buiten en vind dat het eenige wat ik doen kan is: dat alles vreeselijk jammer vinden èn: zwijgen.

'Het allerbedenkelijkste is wel de uitval tegen Gorter om dat m.i. een leider der literatuur niet zoo essentieel en principieël het tegenovergestelde kan zeggen van wat hij pas beweerd heeft zonder duidelijk te laten blijken dat hij zelf zeer goed weet dat hij veranderd is en zonder de verandering breed te motiveeren.

'*Gebeurd* is er, voor zoover ik weet, in de laatste maanden niets. Ik vermoed dat Kloos het ongepast vond deze hevige dingen te uiten zoolang v. Eeden in de redaktie was. *Pet* is Tideman, *Van Peutem* is Van Eeden, *sterke Joris* is vermoedelijk Gorter. Vers IX van Kloos is, - naar ik, maar niet van hem zelf, hoor, - gemaakt op een kommissaris van politie in een provincie stad die hem en Boeken eens heeft gearresteerd. - Ik ben er zeer benieuwd naar hoe het nu gaan zal. Veth, v. Deventer, en, naar ik hoor, ook v. Looy zijn er uit, behalve de door jouw opgenoemden. Blijven over: Diepenbrock, Delang, Boeken, Stella Violantilla, Henriëtte v.d. Schalk, Roosdorp, de laatste drie zijnde de jongste generatie met Tideman.

'De studentikoze opschriften als: "Jan de Schenner *Het Boek der verdommenis*" en de typografische effekten in hetzelfde artikel behagen mij niet zeer. Er is iets onwaardigs aan de laatste aflevering. -

'Nu wij zullen zien'.

Niet alle in dat folioboek geschreven sonnetten zijn gepubliceerd. Negen zullen, hier een plaats vinden, maar het tiende, dat tegen Bernard Canter gericht is, vond ik van een dergelijke platheid en zóó insinueerend, dat het mij ongepast lijkt het sonnet over te drukken. Trouwens het andere gedicht op hem heeft zoo'n anti-semietischen toon[1], dat men met groote aarzeling tot copieeren besluit. Evenwel moet men het feit, dat Kloos niet tot publicatie is overgegaan, in zijn voordeel beschouwen, al blijft het natuurlijk bedenkelijk, dat hij ze geschreven en niet vernietigd heeft.

In *De Nieuwe Gids*, waar titels, opdrachten en data vermeld worden, wat in de boekuitgave niet het geval is, kan men in den negenden jaargang, deel I, blz. 146, het sonnet vinden *The Insolence of Office*. Het bevat het verhaal, dat Kloos op een 'Hunsch bureau' is gebracht. De eerste regels van de terzinen luiden:

> Uw ambt is modderman, bruut idiootje,
>
> (Gij, quasi-neef van Tideman) vuns klootje, enz.

Nu heeft Gerben Colmjon in zijn Boek *De oorsprongen van de renaissance der*

1 Ook Tideman, leed aan dat euvel en Van Eeden scheen er in die dagen soms niet vrij van. Later was dat anders als men denkt aan zijn vriendschap met Jacob Israel de Haan, Erich Gutkind, mr. I.B. Cohen en A. Aletrino.

litteratuur in Nederland (1947) de eerste pagina afgedrukt van een brief door Kloos aan Tideman geschreven. Deze brief, dien de heer Colmjon mij ter publicatie heeft afgestaan, licht ons in over het gebeurde te Zwolle en toont aan hoe Kloos aanvankelijk weinig op zijn gemak was. Ook brengt hij ons de verklaring van de, in het algemeen, als scheldwoord opgevatte benaming 'modderman'; en ten slotte weten we, wanneer Tideman met Kloos en Boeken in 'Heerde, heerlijk Heerde' heeft vertoefd. We kunnen tevens zien, dat Kloos het gedicht op Heerde na het tweede bezoek heeft geschreven! Wat uit dezen en uit veel andere door hem geschreven brieven[1] blijkt, heeft Van Eeden voortreffelijk gekarakteriseerd in een brief van 1 Oct. '96 aan Henri Borel (*Brieven* enz), waarin hij o.m. schrijft: 'Je appreciaties vind ik soms nog wel wat te zeer uit de verte. Ik denk dat Kloos je bitter zou tegenvallen als je hier was. Ik weet niet of het daaraan ligt dat ik hem vroeger geidealiseerd heb, maar het is heel moeielijk respect voor hem te hebben, en je toon van ontzag doet mij soms hoofdschudden.

'Ik help hem vooral uit medelijden, omdat hij er mij om gesmeekt heeft en ieder ander hem in den steek liet, maar van een diep inzicht of begrip van wat hij gedaan heeft merk ik niet veel. Hij mist geheel de deemoedge oprechtheid van Verlaine b.v. Hij heeft nog altijd maar één zorg, zijn eigen figuur op te houden, zijn eigen houding te idealiseeren als die van den grooten, sterken martelaar. En als men zijn oude, zelfs zijn beste verzen overleest met kennis van zaken, vindt men die neiging overal terug. Uit gevallen waarin hij zelf een kleine en abominabele rol heeft gespeeld, maakt hij plechtige sonnetten met zichzelf als tragische figuur. Ik kan het niet helpen, maar als ik uit zijn werk alles weg doe wat berust op onoprechtheid of verblinding, op een soort groot-acteer-vermogen, dan houd ik niet veel over. Ik bewonder dat vermogen zeker, zooals dat van een groot tooneel-speler, maar niet zooals ik poëzie wensch te bewonderen. Het is een heel ander gevoel'.

Het avontuur te Zwolle.

- Zie hier dan den brief aan Tideman:

Zwolle, den 15 Sept. 1892

Hôtel le Passage
G.B. Holterman

Beste Pet,

Zie hier iets ridicuuls en tegelijk onaangenaams, dat mij gisteren overkomen is. Ik ben hier sinds eergisteren in Zwolle en loop mij, evenals Hein, den heelen dag te verdommen. Zoo liepen we ook gisteren in de Luttikes-straat[2]; ik was een eindje vooruitgeslenterd en toen ik omkeek waar Hein bleef, zag ik hem praten met twee individuen (van wie de een later bleek

1 Men denke aan zijn brieven aan Verwey, aan Witsen, aan Van Deyssel als hij voor de *Amsterdammer* werkt, aan Tak en Van Eeden in verband met de verhooging van zijn honorarium, aan Van der Goes enz.
2 Luttekestraat.

vrij wel een meneer te zijn). Ik begreep het wel niet goed hoe, maar ik dacht toch even dat het zijn oud-medestudenten Gunning en Adriani waren, die hier tegenwoordig dominé en conrector zijn. Bescheidenlijk draaide ik daarom mijn hoofd weer om, en wachtte. Daar hoor ik mij plotseling aanspreken, en zie dat een der twee vreemdelingen mij naderbij gekomen is. Hij zegt, op Hein wijzend: ‘Is dat uw kameraad?’ Verbaasd over zulk een onhoffelijke toespraak, kijk ik den man met zonderlinge oogen aan waarop hij zijn vraag in een anderen vorm kleedt: ‘Behoort die meneer bij u? Ik ben inspecteur van politie, weet u’. De vraag was nog wel vreemd, maar toch beleefder en voor dat inspecteurschap had ik veel respect. Misschien was er wel een moord gebeurd in de buurt of een diefstal en hield men mij, als mij niet kennende, van die wandaad verdacht. Toen die man hierop zei, dat hij een woordje met mij spreken wou, en of ik hem volgen wou, zei ik gedwee: ‘Heel graag’. Wij gingen toen met z'n vieren naar 't bureau. De man proponeerde, dat we vooruit zouden loopen, de meneer (zoo zal ik hem noemen) beweerde daarentegen, dat het geen schande was om met hem gezien te worden.

Op het bureau. Er werd mij geen stoel gepresenteerd en de man hield zijn hoed op. Tusschen ons was een balie, naast me een vreeslijk langen en somber-kijkenden agent, gereed om mij op te eten. Toen begon het verhoor. De juiste volgorde der vragen weet ik niet meer, omdat de meneer herhaaldelijk het zelfde vroeg, maar 't ging ongeveer zoo: Hij ‘Waarom komt u hier?’ - Ik. ‘Voor mijn pleizier’. Hij. ‘Ik begrijp niet dat men in Zwol voor zijn pleizier komt’. Stilte. Hij ‘Drijft u handel ergens in’? Ik. ‘Neen’. Hij ‘Is u geen agent in sterken drank?’ Neen, ik heb u gezegd, dat ik hier voor mijn pleizier kom'. Hij: Dat kan niet, dat gebeurt hier nooit in Zwol. Wat is uw naam?' Ik: Willem Kloos? Hij Ja dat kan u nu wel zeggen, maar dat geloof ik niet'. Ik: ‘Ik zal u de brieven laten zien, die ik in mijn zak heb’. Hij: ‘Brieven zijn geen bewijs’. Ik neem het gebaar terug, dat ik al naar mijn zak had gedaan en zeg: ‘Dan zal ik ze ook maar laten zitten’. Hij: ‘Ja, maar ik wou nu wel eens weten, wie u bent, en waarom of u hier komt’. Ik, geëxaspereerd door zulk een idiote ambtsbetrachting, zeg op vastberaden toon: ‘Goed, u is inspecteur, u heeft het recht mij te ondervragen, ik zal u precies mededeelen wie ik ben, waar ik van daan kom en waar ik heenga’. Hij, ‘Begint u dan maar, maar zou het dan niet goed zijn dat die andere menheer eerst de kamer uitging?’ Ik: ‘O, uitstekend’, lachend, (want ik begon het nu toch komiek te vinden) tegen Hein: ‘Ga jij maar even weg, Hein’. Hein weg. Ik: ‘Ik zal u precies zeggen, wat ik in den laatsten tijd heb gedaan Ongeveer 3 weken geleden kreeg ik een brief van menheer P. Tideman wonende te Klein-Vosbergen bij Heerde, of ik daar wou komen logeeren. Ik heb dat gedaan, ben er drie weken geweest, en gister morgen hier gekomen, om nog eens verder wat het land in te gaan’. Hij: ‘U zegt Tideman?’ Ik zeg: Ja menheer Pieter Tideman, zoon van Dr. B. Tideman, dominé te Haarlem!' Hij: ‘U bedoelt dr. Bruno Tideman, remonstrantsch predikant te Haarlem’. Ik: Ja, zooals u wil. Hij: ‘Maar dat verwondert

mij ten zeerste, ik ken dien meneer Tideman zeer goed, dat is een zeer achtenswaardig man'. (Ruiken [?] je 't ridicule van die opmerking?) Hij: Die meneer Tideman heeft een zoon die te Amsterdam is? Ik: 'Ik weet niets van meneer Tideman z'n familie af. Ik ken alleen dien éénen zoon, die studeert'. Hij, een beetje minder barsch dan te voren. 'Ja, ziet u, het geval is zoo. Wij hebben u al den heelen dag laten surveilleeren, wij weten alles wat u van daag gedaan heeft, wij Zwolsche politie zijn zeer precies, daar komt hier geen mensch of we moeten weten wie hij is. Nu loopt u hier vandaag op een onbegrijpelijke manier rond. Van morgen is u al gezien, door eenige menschen achter de volksgaarkeuken Van avond heeft u eerst in De Doelen een cognacje gedronken toen - in de Passage - nog een cognacje, en eindelijk hebt u bij Juffrouw Ganseboom nog een half fleschje gekocht. U ziet, dat wij alles weten. Hoe is uw naam: Ik, Willem Kloos redacteur-secretaris van de Nieuwe Gids, na een pauze, wat zachter, een maandschrift, dat u misschien wel eens.... Hij 'En uw vriend, hoe heet die: H.J. Boeken, doctorandus in de letteren. Hij 'O, zoo, dat verandert de zaak (Tegen den agent). Laat die andere menheer maar binnenkomen. Ik: 'Mag er hier gerookt worden', met een gebaar naar mijn zak. Hij wat verlegen: 'O ja, u kan nu wel achter de balie komen. Ik zal u een stoel geven. Mag ik u misschien zelf een sigaar aanbieden. Ik gaande zitten: Heel graag, dank u. Nu volgde een stroom van excuses, verklaringen, etc van zijn kant, dat hij zelf ook superieuren had, die hem ook op de vingers tikten enz (N.B.: één van de punten van beschuldiging was, dat ik dien morgen was gezien in een .... hoedenwinkel, wat bovendien onjuist was. Hij vertelde toen dat hij een neef van je was, op de volgende manier:

'Mijn naam is Modderman, dús ben ik geparenteerd aan Dr B. Tideman'. De agent werd nu weggestuurd om te rapporteeren, te verifieëren of iets anders te eeren, en een oogenblik later zei de menheer, dat ik nu kon gaan en blijven, net zooals ik wou: waarop Hein verneukeratief vroeg: 'Of menheer hem nu permissie gaf om naar Vulker (een café) te gaan'. Daarop gingen wij heen

Hoe vind je nu zoo iets? Nog een paar staaltjes van idiotisme. 1° Hij: Waarom gaat u op één avond naar twee café's?' Ik 'Omdat ik mij verveel'. Hij: Dat is geen antwoord, u zegt dat u hier gekomen is voor uw pleizier: Ik: Ja, maar toch verveel ik mij, ik kan toch's avonds niet op een hotelkamer gaan zitten. 2°. Hij: En heeft u niets gemerkt van dat surveilleeren den heelen dag? Ik 'Neen, natuurlijk niet: Hij: 'O dat is een bewijs voor uw onschuld, als u schuld hadt zou u 't wèl gemerkt hebben!

Neen maar Pet, heb je ooit zoo iets zots gehoord? Ik werd beschuldigd van zonder bekend doel door Zwolle te zwerven. (o.a. werd mij met een triomfantelijken glimlach door je 'neef' toegevoegd, dat ik dien morgen een bezoek had gebracht aan het .... Museum van Overijsselsche oudheden .... Hij keek mij daarbij aan, of hij zeggen wou: Zie je wel dat die Zwolsche politie je de baas is?), te zwerven, zeg ik, ik word daarom gesurveilleerd, en omdat ik dat niet merk, ben ik onschuldig aan het zwerven. Wat

een hoofd, die neef van jou! Als ik jou niet gekend had, had hij me zeker 24 uur in arrest gehouden om naar alle kanten van het land te semen en zichzelf 24 uur gewichtig te voelen

Nu, Pet, hartelijk gegroet en een hand
van
je
WIM

* * *

Alvorens de ongepubliceerde sonnetten af te drukken wil ik eerst de opdrachten en data vermelden, zooals ze in het folioboek staan.

De verzen, die gepubliceerd zijn in *De Nieuwe Gids* van 1894 (9e jrg. deel I en II) zijn geschreven in de periode van eind September '93 tot omstreeks half Januari 1894. Bij de vermelding in dit overzicht volg ik de rangschikking, zooals ze in het tijdschrift zijn afgedrukt. Als de gedichten door de vermelding der namen van de bedoelde personen geen aanwijzingen behoeven is er geen gewag van gemaakt.

Deel I:

XIX, blz. 156, op Albert Verwey.

XX, blz. 157, op Jan Hofker.

XXI, blz. 158, op Pet [P. Tideman]

XXVII, XXVIII, blz. 164 en 165, op F.v.d. Goes, hoewel het niet vermeld wordt, maar omdat de andere sonnetten op blz. 294-297 dezelfde opdracht ‘Aan een pseudo-volks-leider’ dragen.

II, blz. 291, waarschijnlijk op Verwey.

V, blz. 294. Opdracht ‘Aan een pseudo volks-leider’ bijgevoegd in den druk.

VI, blz. 295, opdracht in het hs. ‘Aan F.v.d. Goes’, evenals VII, blz. 296 en VIII. blz. 297 Bijgevoegd in den druk: ‘Aan een pseudo-volks-leider’.

IX, blz. 298. Aan F.v.d. Goes. Doorgestreept.

X, blz. 299. Gedateerd 14 Nov. 1893. Behalve kleine wijzigingen in den verderen tekst luidt het eerste quatrijn in het hs. aldus:

> In schijn wan-meenend Handelsblad, dat loopt
> Door allerlei-in-kronkelige paadjes,
> En Amsterdammer, die uw voortgang koopt
> Van allerhande onnoozele primaatjes,

XIII, blz. 302. Gedateerd 17 Nov. '93. Twee versies. Het afgedrukte is de tweede versie.

XV, blz. 304. Op Gorter. Datum 8 Nov. 1893.

XVI, blz. 305. Datum 26 Nov. 1893. Opdracht ‘Voor Alfons Diepenbrock’ staat niet in het hs. I, wel in II.

XVIII, blz. 307. Datum 25 Nov. 1893

XXI, blz. 310. Datum 21 Nov. 1893
XXII, blz. 311. In het hs. staat: Gorter gaat nu studeeren in Dante en de Chemie,
XXIII, blz. 312. Datum 16 Nov. 1893
XXIV, blz. 313. Datum 19 Nov '93
XXV, blz. 314. Datum 1 December 1893
XXVI, blz. 315. Datum 22 Nov
XXX, blz. 319. Datum 6 Dec. 'Tegen J.K. Huysmans' staat niet in het hs.
XXXI, blz. 320. F. van Eeden.
XXXII, blz. 321. Opdracht 'Voor mevrouw Versluys'.
XXXIII, blz. 322. Datum 19 Nov 1893
XXXIV, blz. 323. Datum 17 Nov 1893. Met potlood: 'niet publiceeren, maar wel aan J.H.'; opdracht: Aan Jan Hofker.
XXXV, blz. 324. Op Verwey.
XXXVII, blz. 326. Datum 1 Dec 1893
XXXVIII, blz. 327. Datum 3 Dec. 1893
XXXIX, blz. 328. Datum 6 Dec 1893
XL, blz. 329. Datum 7 Nov 1893
I, blz. 450. opdracht voluit in hs. 'In memoriam A. de Roever-Kerkubiet'.
II, blz. 451 P.L. Tak
IV, blz. 453. Datum 9 Jan. 1894
VI, blz. 455. Overgeschreven voor de Febr. afl. Palestrina. Datum 5. Nov 1893
VII, blz. 456. Datum 28 October 1893
VIII, blz. 457. Datum 2 Jan. 1894
X, blz. 459. Datum 12 Jan. 1894
XI, blz. 460. Datum 7 Dec 1893
XII, blz. 461. Datum 11 Dec. 1893. In den eersten regel staat in het hs. Gorter; in den druk Herman.
XIII, blz. 462. Datum 26 Dec. 1893. Waarschijnlijk op F. van Eeden.
XIV, blz. 463. Datum 19 Jan 1894
Deel II
I, blz. 197. In het hs. 'Tegen Chap'. Datum 5 Nov 1893
V, blz. 200. Waarschijnlijk tegen Van Eeden. In het hs. staat 'niet publiceeren'. Datum 27 Nov. 1893
VI. blz. 201. Aan Veth. Tot beter begrip van dit sonnet verwijs ik naar de tweede noot op pag. 148 en het artikel van Kloos in *De Nieuwe Gids*, jrg. 1928 I blz. 456 e.v.

De niet-gepubliceerde sonnetten zijn de volgende:

Boven dit sonnet op Isaac Israëls staat 'Niet overgeschreven'.

O Ietje, onzinnig heerschertje in u-zelven
Over het Leven, dat gij niet begrijpt
Voor ge eerst uw zonderlinge ziel gerijpt
Hebt tot vrucht-bloesems, die dan zouden welven

Zich over u een kroon-tent die met pelven
Hooghangends groen, die dan zouden kunnen zijn
Victoria-teeken van u's echtheidsschijn,
Schijn ja, maar zijn van uw begonne' oprecht zijn

O Israels, gij die dees wereld ziet
Door een verboge' en half-bedofden kijker
Omdat ge in u-zelf niets echt-menschlijks ziet,

Bedenk toch dat er menschen zijn, die rijker
In hart zijn en verstand dan gij, en spreek uw eigen
Ik toe, 'dat het zich ga voor 't Hoogste nijgen

1 Nov. 1893

Het volgend vers is zonder twijfel tegen Bernard Canter gericht. Aan den bovenkant staat ‘Niet overgeschreven’, maar deze woorden zijn doorgeschrapt.

O absoluut afschuwlijk applen-joodje,
Neen Jood niet, smous, die smeerig dorst aanranden
Mijn dichter-zijn, dat gíj met smeer'ge handen,
Smeerig van wan-verbruikte verf in 't slootje

Woudt gooien van uw eigen zwak aan banden
Gelegd bestaan, neen aan een walglijk strootje
Van blufferige kleinheid, machtloos zoodje
Van vuil begeeren, dat nu haast gaat stranden

Op 's werelds steen-rots-harde kust, die eindlijk
Zal walgen van dit stadsaangolvend zeewier
En zal met kalmen golf-slag heel dat grijpend

Ontuig versmijte' in zee terug, dat pijnlijk
Het angstig voelt, boven zich voelt den meeuw-zwier
Der menschheid in zich-zelf doende rijpend.

1 Nov 1893

Het tweede sonnet tegen Canter, dat ik niet wil afdrukken, is gedateerd 22 Nov 1893.

Het volgend vers, tegen Jan Veth gericht, bevat aan den bovenkant met potlood: ‘Publicando 28 Mei 1894’. Evenwel heb ik het gedicht nergens kunnen vinden. In den tekst zijn eenige wijzigingen aangebracht.

O Burgermannetje Veth bijgeheeten
Die staag-oraaklend neerziet op uw geld
En ieder schilder, die zijn ziel optelt
Tot waarlijk echt-zijn, tegen uw geweten -

Ochj hadt gij maar geweten[1] - ijdlijk wilt
Maken tot dekadent van u, die spilt
Veel verfs op doek voor kwasten en proleeten,
Omdat gij schandlijk zijt de kunst vergeten

Wees gij een mensch, dat kondt gij nimmer wezen,
Uitreeknend lafaard, wijl gij slechts kunt vreezen
Voor het verliezen van uw klein positietje.
Strijd eerlijk mee in 's levens uitgelezen
Cohort van mannen waarlijk, die al zeeen ze
Toch zouden zeggen, zeg vriend zie je 't je.

2 Nov.

Tegen Van Eeden was de strijd reeds in den vorigen jaargang begonnen. In het tweede deel van 1893 (blz. 281) komt het sonnet voor *Christus na 't verraad*, dat opgedragen werd aan P. Tideman[2]. In het hs. luidt de titel ‘Christus dragende het kruis’ en de opdracht ‘Voor Pet’. Verder vindt men op blz. 391 het sonnet *Ad Inimicos*[3], dat in het manuscript deze woorden draagt ‘op Free Voor Pet’[4].

In de tweede lezing van het volgende vers staat ‘niet publiceeren’ en het is inderdaad niet afgedrukt.

Frederik van Eeden zult gij nu baron zijn?,
Baron waarachtig zijn? na veel geld-gevens,
En zult gij dan getrouw u-zelf maar tevens,
Neen duizend-maal meer, uws geheimsten stem zijns

Verachtelijke wereldschheid, neen dom-zijns
Uws niet'gen Iks blootleggen u, en tevens
Wat gij gezogen hebt uit andrer levens
Gij, die nooit anders kondet dan een spons zijn

O Frederik van Eeden, Uw verleden
Van burgerlijk verwaten-zijn, is iets
Waar elk aristokraat met zware oogleden

1 Eerst stond er: Maar gij hebt geen geweten.
2 Volgens dr De Raaf is het waarschijnlijk Juli 1893 geschreven.
3 Tot de vijanden.
4 Tideman noteert in zijn *Diarium* (134 A 2 III) op 11-12 Juli '93: ‘Willem komt. Leest het sonnet “op Free” 'voor’.

Op neerzag met flets oogen zeggend niets
Gij die gezet zijt uit de Nieuwe Gids
Zijt voor den echten adel slechts een ‘Witz’

30 Nov 1893

Ook dr Charles van Deventer [Chap] moest het danig ontgelden. Behalve het gepubliceerde sonnet zijn er nog twee andere door Kloos tegen hem geschreven. Beide zijn niet gedateerd.

Chap, gij gelooft niet in der menschheid echtheid,
Omdat gij zelf niet echt zijt, niet bevroeden
Kunt, wat is waarlijk waar, want uwe onechtheid
Doet u in elk mensch iets heel slechts vermoeden

Gij mensch, die hebt den sterken drang naar 't Goede
Absoluut niet, die in u zelf zijn slechtheid
Latent, omdat gij niet erkent de oprechtheid
Van 't puur mensch-zijn. Gij zot wees op uw hoede,

Gij knoeier met be(poepte)vuilde kinder-luiertjes,
Gij, schenner van der Menschheid Schoon met schuiertjes
Die in plaats zwijnshaar vinn'ge speldjes hebben.

Blijf in uw hol gij knorrend fret en tracht eens
Te gaan door als gij doet, dan zeker wacht je eens
Een laf-laag doodje door uw vuil valsch kwebben.

O Chap van Deventer, gij zijt geen mensch,
Maar een saamraapsel van bedachte dingetjes
Opkomende in uw dorre brein, als ringetjes
Na ringetjes van een kwasi-intens-

Zwaar deeglijk denken serieus, ach, hing je 't eens
Dat domme denken op in een: Lief, zing je niet eens
Iets moois voor mij, want ik ellendig mensch
Kan half maar krijgen wat ik half maar wensch.

O Charles, wees mensch, misschien kunt gij 't nog worden
Keer tot u-zelven in en zeg, wat 's waar,
Wat weet 'k van mij, van anderen, wat is waar

Werp van u weg, al 't onrijpe en verdorde
Dat in u vuilt en zeg: ik wil een man zijn
Zoover door goddelijke kracht dat kan zijn.

Aan Frank van der Goes, op wien Kloos extra gebeten was, werd nog een sonnet gewijd.

O, Frank, zoo zoudt ge waarlijk uw maatregelen
Genomen hebben tegen mijn verstand,
Dat, onbewust, steeds wist, wat voor ons Land,
Pardon, niet uw land, goed was en kon regelen

Mijn Zelf-bewustzijn tegenover vlegelen
Die gij, gij-zelf verachtet, maar het tegelen -
Òp uws diepst zijns eerzuchtig, die geen hand
Bieden vermag aan dit uw eigen land.

Gij, wees eerzuchtig, maar voor 'n goede zaak
Aristokraat, die uw geslacht verloochent,
Omdat ge u-zelf niet zijn kunt en betoogend

Gaat zeurend-in op 't Volk, dat U zoo vaak
Liet merken, dat het haatte uw dwaas gepraat,
Zie op tot mij, die ben de Demokraat.

Aan Willem Witsen droeg Kloos een sonnet op, dat vooral tegen Isaac Israëls gericht is.

Voor Willem Witsen, aan sommige half-serieuze artiesten.

O vuigjes samen-knoejend Joden troepetje
Gij, die zijt de afschuw van het Christen zijnd
Echt Christen-zijnd in eeuwigheid waar zijnd,
In-vroomelijk, God-dienend needrig stoepetje

Niet tot God-zelf die is volmaakt omheind
Door zich-zelf Al-hoog-heerlijk, die elk roepetje
Van menschjes hoort, maar, als God, weet wat schijnt

Waar zijndj maar niets is als een nietlijk poepetje
Van menschjes klein soms bijgenaamd artiestjes
Maar geen artiest zijnd bij Gods eenge gratie,
Neen, zwakke dekadentjes zooals Ietje is,
Wat Ietje is? Neen, want Ietje is niets, slechts statie
Van aller-aller afschuwelijkste ostentatie
Van aller-artistiekerigste nietsjes.

11 Nov. 1893

Behalve het schema van een in het Fransch geschreven gedicht, dat ik alleen vermelden wil, besluit ik met het volgende vers, waarin Tak er goed afkomt.

Ik zal drie kisten op één doodsbaar zetten
Voor vanderGoeS, vanEeden en Verwey,
Maar niet voor Tak, die losjes-dartlend blij
Zeult door het leven, als een baarlijk nette

Menheer, mensch gerangeerd, die waarlijk letten
Wil op wat hij vermeent te zijn het vrij
Bacchantelijk zich draaien latend Mij,
O beste Tak, laat toch u zelf opzetten

Eindelijk eens, door de echte oprechte kracht, die
Eens zat in U, o positief. sultaanlijk
Aspect Taks-zelfs, Sultan van Zanzibar,
O Tak, voel, dat IK ben ganschelijk niet bar
Maar ik, die mijn in-innerlijkste Macht zie
Doe gij dan ook wat 's voor u zelf betaamlijk

2 Jan. 1894

XIX Pieter Tideman

Het mag een vreemden indruk maken, dat aan Tideman, die 27 Juni 1871 te Hoorn geboren werd en 12 September 1943 te Bloemendaal overleed, een afzonderlijk hoofdstuk wordt gewijd en niet aan prominenter figuren als Van Looy, Van Deyssel, Diepenbrock of Erens - om er eenigen te noemen - toch vind ik, dat dit noodig is, omdat hij, naar mijn meening, verkeerd beoordeeld is en men hem op een oogenblik, toen men hem niet meer noodig had, opzij geschoven heeft. Tideman heeft dit niet kunnen verduwen, wat later blijken zal. Bovendien is door zijn optreden de crisis in *De Nieuwe Gids* acuut geworden.

Hoe kwam Tideman, die aanvankelijk te Amsterdam medicijnen studeerde en omzwaaide naar rechten, in den Nieuwen Gids-kring terecht?

Propria Cures.

- In Amsterdam was het studentenweekblad *Propria Cures* opgerichtj waarvan het eerste nummer 21 Januari 1890 was verschenen. In den derden en vierden jaargang heeft Piet Tideman er zijn stempel op gedrukt, ook als redacteur. J.F. Ankersmit vertelt in zijn artikel *De eerste jaren van Propria Cures*, geschreven voor het lustrumnummer van 194O, dat het blad ‘niet in de laatste plaats ontstaan (was) uit de onder Amsterdamse studenten veelvuldig aanwezige bewondering voor het tijdschrift “De Nieuwe Gids” en de daardoor teweeggebrachte verlossing van de Nederlandse letteren uit de houterigheid en deftigheid, waarin de oude studentenpers nog steeds bekneld zat’.

Reeds in den tweeden jaargang, dus in 1891, had Tideman onder het pseudoniem D. van Wettem ingezonden stukken in het blad geschreven, en daarin ‘al aanstonds een luide, zeer persoonlijke en uiterst ongegeneerde toon aangeslagen’. ‘In volgende jaren hield Tideman deze hoogopgevoerde toon bij voorkeur vol en het valt te begrijpen, dat hij daarmee velerlei reactie uitlokte. Het ging in Propria wemelen van ingezonden stukken, die tegen Tidemans daverende personaliteiten protesteerden, met als enig gevolg, dat hij er door tot nog feller schimpscheuten werd gebracht. Het werd zo erg, dat een Amsterdams redacteur van Minerva, Bram van Oven, stellig doelende op Tidemans uitbarstingen, eenmaal schreef: “Ik haat P. C.”. Maar een ander Minerva-redacteur, Jen Bleeker, verklaarde: “P. C. kwam,

zag en overwon". wijl het was, "jong, moedig, brutaal en vol hervormingsplannen". Uit deze laatste woorden zal men reeds begrijpen, dat Tideman behalve scherpe afkeer, ook warme bewondering vond. Zeker is het, dat hij er in slaagde de belangstelling voor het Amsterdamse studentenblad bij vriend en vijand levendig te houden. Wel beschikte hij niet over Koenens verfijnde cultuur, maar zijn luidruchtige voordracht, al was zij al te zeer een opzettelijke navolging van Van Deyssel, deed toch van Propria Cures een bruisend leven uitgaan en maakte, dat het, als in de eerste jaren, weer door de lezers verslonden werd. Leest men thans deze opgewonden artikelen nog eens rustig na, dan krijgt men de indruk, dat er wel veel kaf onder het driftig uitgeworpen koren was, doch onverschillig kon niemand bij de wekelijkse lezing blijven en zo was het weer een goede tijd voor liet blad'.

Schrijvers aspiraties.

- Tideman was toen omstreeks 20 jaar. Men kan zich makkelijk in zijn succes-roes verplaatsen. Hij voelt zich artiest, wil schrijver worden. Hij houdt aanteekeningen, vat ze samen in een geschfift *Zelf-critiek* ('90-'91), die te vinden zijn onder het signatuur 134 A 2 I. Op Vrijdag 9 Mei 1890 noteert hij:

[....] 'Ik denk aan de beste wezens die mij omringen van alle kanten, ik durf bijna niet na te gaan hoe groot de misstap is geweest, vooral tegenover hen, die in mij nog iets beters meenen te zien dan ik ben. Hoed je in 't vervolg voor de dronkenschap, gaat niet buiten de hoogste noodzakelijkheid 's avonds op straat, wordt weder kind, tracht de reine aantrekkelijkheid van lief jong meisje te ondervinden. Zet dat oude-manachtige cynisme van je af!

Weest onder vrienden openhartig en flink, en zoek afleiding in werken, gezonde lichaams beweging en lectuur.

Misschien kan er dan nog een half opgekalefaterd gezond mensch van worden'.

In April '91 noteert hij: '*Opgeschroefde brief* geschreven aan Kloos erg gemeend; was zelf heélemaàl onnatuurlijk'.

In Juni' 91 richtte hij den volgenden brief aan Van Eeden (F.v.E. museum):

Baarn 24 Juni '91.

Aan Dr. Frederik v. Eeden.

Hoewel persoonlijk onbekend maak ik van mijn recht gebruik U een dienst te vragen van betrekkelijk gewicht. Student in de medicijnen, sinds 1½ jaar ben ik van plan na mijn in Septemb. af te leggen propaedeutisch de medische studieën onaangeroerd te laten en mij zooveel dit mogelijk zal zijn in afzondering te wijden aan literatuur en kunststudie. Daarvoor is natuurlijk noodig een eigen bestaansbron, die zoek ik sinds tijden, denkend, bezinnend zonder resultaat; het is thans de eerste keer dat ik er met iemand,

die niet mijn geheele kleine leven heeft meegemaakt over spreek. Ik wilde n.l. van U die in de uitgeverswereld bekend zijt, weten of daar voor mij kans zou zijn eenige honderden guldens 's jaars te verdienen, die 't me mogelijk zouden maken buiten familiebeurzen te gaan leven.

Van mijn plan om dezer dagen persoonlijk naar den Heer Versluys te gaan, heb ik voorloopig afgezien. In eene kalme spanning zie ik U antwoord te gemoet.

Mijn adres is ten huize van Mr. M.C. van Hall, Baarn.

P. TIDEMAN

Over den heer F.v.d. Goes en de journalistiek heb ik ook gedacht - maar dat zal niet gaan.

De kleine Johannes bewondert[1] hij, maar al spoedig keert hij zich tegen Van Eeden en neemt het in *Propria Cures* op voor Kloos (3 en 10 Februari en 27 April 1892)[2]

Kennismaking met Kloos.

- Tideman vertelt in een uitgebreid herdenkings-artikel in dat jubileumnummer, dat hij op een goeden dag een brief van Kloos ontving met het verzoek om te komen kennismaken naar aanleiding van een stukje in *Propria Cures*. Hij schrijft zich niet te kunnen herinneren welk stukje het was, maar vermoed, dat het naar aanleiding van de Lieven Nijland geschiedenis was ‘van Maart 1891’. Dit is natuurlijk onjuist, want deze valt pas in het begin van 1892. Het bezoek van Tideman aan Kloos moet 23 Februari 1892 gebracht zijn. Kloos schreef hem op dien dag om 's avonds te komen. ‘ik zal u gaarne helpen. Mijn boeken zijn tot uw dienst’. (Copieboek W.K.) Toen wist Kloos pas wie Lieven Nijland was. Immers bracht Kloos 20 Februari een bezoek aan den z.g. Nijland in Den Haag en schreef 22 Februari aan mej. Voorbeytel, die de brieven voor Van E. geschreven had, dus toen hij de oplossing van het raadsel kende, dat zij hem, ‘zonder eenige provocatie van (zijn) kant, eenige weken lang, getracht (heeft) voor den gek te houden, en ondanks (zijne) naiëve goedgeloovigheid de komedie hoe langer hoe verder gedreven, tot het niet verder kon’. (Copieboek W.K.)

1 ‘Van de Hollanders lazen wij het eerst Van Eeden's Kleine Johannes en zijne Studie's: Over schilderijen zien, Het dubbel-ik enz. Kleine Johannes was eenvoudig een openbaring, dat gave, dat fijne in den zin van edele, dat veelomvattende, dat in het hart grijpen van het vraagstuk bij uitnemendheid van die dagen: “of kennen óf liefhebben”, o het bij dat al zoo echt op de wijze van het hollandsche landschap glinsterende en tintelende gedicht gaf ons beiden [Gijs van Tienhoven en Tideman] licht en ruimte voor den geest en een eindeloos uitzicht op een schoone toekomst voor ons land, dat wij niet wisten zóó lief te hebben.’ P. Tideman in het Lustrumnummer van *Propria Cures*.

2 In een dagboek-aanteekening van 29 Januari 1891 schrijft Van Eeden: ‘Kritiek in een studentenblad, die mij onaangenaam aandeed. Een aapje van de N.Gids, die mij onhandig op zijn van Deyssel's poogt te karakteriseeren. Dat is hinderlijk. Maar de hinder gaat niet diep. “Ik weet niet, wat die man wil”. Juist!’

In het Copieboek W.K. komt ook de volgende brief voor:

Amsterdam, 23 Februari '92 Jan v.d. Heydenstraat 259

Waarde Heer,

Nu ge weg zijt en ik nog even over uw bezoek zat na te denken, valt het mij in, dat ik u nog eens met nadruk aan uw belofte moet herinneren, om aan niemand wie ook te vertellen, wie Nijland is. Het spijt mij niet, dat ik het u gezegd heb, want ik geloof dat ge een best mensch zijt, aan wien men wel iets toevertrouwen kan. Maar denk er dan ook om dat ge voorloopig geen derden in uw vertrouwen neemt over dit feit. Tot ziens. Vriendschappelijk

tt
WILLEM KLOOS
Den Heer P. Tideman

Tevoren, in den herfst van 1891, had Tideman een bijdrage voor *De Nieuwe Gids* gezonden, welke Kloos hem 16 September terugzond, daar hij haar 'niet geschikt voor de N.G.' vond. Pas 6 Februari 1892 vond ik in het Copie-boek W.K. een tweeden brief aan hem. Deze is teekenend voor Kloos, omdat Tideman kort te voren den aanval op Van Eeden had gedaan.

Amsterdam, 6 Februari '92 Jan v.d. Heydenstraat 259

Waarde Heer,

Ik heb u een verzoek te doen. Ik lees altijd met belangstelling P.C. en zoo ook uw artikel over v. Eeden in het laatste nummer. Nu heb ik getracht dat nummer van de 'Stemmen' te koopen, maar mijn boekverkooper zegt mij, dat ik mij dan moet abonneeren, hetgeen me niet convenieert. Daar ik echter graag op de hoogte wou blijven van wat de jongste generatie denkt en zegt, vraag ik u: zou U bereid zijn mij *uw* exemplaar voor een acht-en-veertig uur ter leen te zenden. U zou mij daarmeê zeer verplichten.

Ik heb u indertijd zoo kort mogelijk geantwoord, omdat ik elk woord dat ik op uw uitvoeriger schrijven zou kunnen terugzeggen, mij ridicuul voorkwam. Ik kan u alleen een hand ervoor geven, die ik hoop dat U aannemen wil.

Hoogachtend
Uwdw
WILLEM KLOOS
Den Heer
P. Tideman

Op 10 Februari stuurt Kloos het geleende terug. Hij is 'blij, dat er ook in de andere academiesteden wat nieuw leven komt; dat doet iets ver-

wachten voor de toekomst'. Hij eindigt 'met een vriendsch. handdruk'.

Een tweede bezoek van Tideman aan Kloos bracht hij in het begin van Maart. Kloos deelt hem mee, dat hij hem met genoegen ontvangen zal en wijst er op, dat in *Uilenspiegel* Tidemans naam staat en op een andere plaats een citaat uit P.C., dat hij zich niet herinneren kan in dat blad gelezen te hebben.

Een volgende brief is van 29 Oct. '92 en handelt over de ontvangst van Verlaine.

In het vervolg van zijn artikel zegt Tideman, dat Willem Kloos zich door Frederik van Eeden bekoord, betooverd, gehypnotiseerd voelde. 'Daarvan hielp ik hem loskomen'. En verder: 'Het zal wel noodgedwongen zijn geweest, dat hij [Van der Goes] Willem Kloos aan zijn lot, met als eenig vast inkomen een maandgeld uit de N.G. van f 50.-, overliet, wat trouwens Verwey, die Kloos niet meer ontmoette, en Van Eeden feitelijk ook, reeds lang deden. Van Eeden heeft dit goed gemaakt door Kloos (bij zich aan huis naar ik meen) te verplegen, doch dat was jaren later'. Dat de feiten toen, in 1940, nog niet in de juiste proporties bij Tideman bekend waren, moeten we even terzijde stellen om nog de beschrijving te citeeren, die hij van Kloos geeft, de eenige, die hem over den financieelen toestand, waarin hij verkeerde, moet hebben ingelicht. Tideman vraagt dan aan zijn lezers zich voor te stellen hoe hij als enthousiast aankomend student 'daar geroepen, te staan voor de man met het breede hoofd, de leeuwenmanen, de zachte teere doorschijnende huid, blauwe oogen in een Christuskop, met de hooge jongensachtige stem, terwijl de langlijnig gebarende handen bij zijn opstaan en zijn gaan, bij zijn zitten en zijn redeneeren demonstreerden: hier is een menschelijk maar uitzonderlijk wezen, dat uitsluitend leeft op zijn gevoel, terwijl door de kamer herinneringen ruischten aan klanken zwaar geslagen van passie en verdoemenis en trots .... en ge kunt u indenken, invoelen, intuïtief, direkt en zeker te weten te komen, zooals ik toen, dat er heiligheid is die niet is te canoniseeren, maar die te beminnen, te begeeren en na te volgen tot de hoogste eerzucht heeft te behooren van de jeugd, die de letteren van haar land heeft lief te hebben met diepe diepeerbiedige liefde'.

In den zomer van 1892 en 1893 zijn Kloos, Boeken en Tideman in Heerde. De laatste, die daar woonde, heeft er een *Boek der uitspraken Willem Kloos* bijgehouden (134 A 2 VI). Daaruit laat ik eenige uitspraken volgen om aan te toonen in welk een geestelijken toestand ze verkeerden en hoezeer Tideman Kloos bewonderde:

'Genot is waar ieder naar leeft. Ook voor den geheel opofferende is dàt het grootste pleizier. Het verschil zit h'm in de pleizier-soort. Het is beter dat twee vrienden, die beiden hongerig, zitten vóór één boterham, *geestelijke* rapporten tusschen zich te weeg brengen door dat één de boterham geheel eet, dan dat zij deelen en met de helft te eten elk niet kennen dan de lichamelijke emotie.

[....]

- Herhaalde emotie, teweeggebracht door eenzelfde ding geeft affektie.

- (Later Juni '93: Als wat Shelley gemaakt heeft en wat je geadoreerd hebt als jongen, bij het veel later herlezen geheel dezelfde kracht van bewondering afdwingt dan is dat *waar* geweest, dan was die man een engel).

[....]

- Het is goed een Napoleon te zijn. Maar niemand leed doen is beter.

Alles (vorm en inhoud) past ook niet in elkaar, die benaming is plaatselijk dus verkeerd, want noch *verschil in tijd*, ruimte of plaats bestaat. Alles is en overal en altijd, en oneindig groot.

Dit kunnen wij benaderend voelen soms. Alleen God. ....Niet over te spreken.

Vorm en inhoud één, in dagelijksch leven is alles. Kunstenaars zién alleen. De anderen loopen blinder, en leeren de vormen zeggen en langzaam zien De bewustheid is niet iets wezenlijks, maar als een glas, waardoor het onbewuste op de dingen brandt, werkt.

Gorter is een kind, hij weet wel dat hij een subliem artiest is, maar hij is nog niet geinkarneerd (Juni '93) een kind dat zich als een heel sterk man voordoet. Je moet er je niet boos over maken, het is eene overweging op een 2e, 3e plan. Ik drink op Gorter (20 Juni, '93)

[....]

- Als ik zoo tot je spreek weet ik niet wat ik zeg, 't komt zóó voor den dag en ik ben 't zelf vergeten daarna, ik zeg 't ook niet met een bedoeling maar omdat ik en aldus moet. ('t Onbewuste 't eenige echte. T.)

[....]

- Als Gorter zegt: je kunt geen kunst maken dan van watje overwonnen hebt, heeft hij ongelijk niet met wat hij zegt maar met de wijze waarop, alsof men zegt “heden heeft mijn moeder het tijdelijke met het eeuwige verwisseld”, of: “ik ga na een zomer mooie dingen maken”. - vergelijk de wijze v. spreken der Vethen, Holst, v. Eeden etc. - vergelijk Delang. De ideeën, als ze koerant worden, zijn ze onszelven niet later als nachtspoken, komen ze niet later terug, *afschuwelijk*, zonder iets te hebben uitgericht: Vergelijk Mercuristen en occultisten die en Gorter.

[....]

De Duivel zit in ieder mensch, ik zeg maar, dan *moet je hem gebruiken* (vervolgens in het hs. van Kloos), in den dienst van het goede.

(Willem)

4 Juni '93. Je moet niet doorgaan op die personificatie, want dan raak je weer in de war. Dit is weer een uiterste subtiliteit (Willem)

Hij heeft zelfs Willem me laten interumpeeren. En mijn pen met haartjes volgestopt[1].

Door Willern doorgehaald.

Wees een eenvoudig en goed mensch, al 't ander beteekent niets.

Willem

1 Deze woorden zijn doorgeschrapt.

Alle redeneering is des Duivels.
z.g.n. occultisme en magie is des Duivels'.

Heerde.

- Henriette Roland Holst-Van der Schalk heeft in haar boekje *Kinderjaren en jeugd van R.N. Roland Holst* (1940) over Heerde geschreven, waar haar man in zijn jeugd had gewoond en gewerkt, volgens haar in een leege tuinmanswoning op het oude buiten der Van Dedels. Elders in haar boek (blz. 97 en 98) spreekt ze over *De Nieuwe Gids* en de verhouding Kloos-Tideman; zij zegt, dat de eerste onder invloed kwam van den tweede 'toen een roekelooze neurasthenicus, wiens betere kwaliteiten door zijn succes in hetstudentenblad "Propria Cures" weldra schuil gingen achter leege opwinding'.

Tideman heeft haar daarop van antwoord gediend in den volgenden open brief, waarin hij ons een kijk gunt in zijn wezen en streven (134 A 2 9):

Mr. P. Tideman, aan Mevrouw H. Roland Holst-Van der Schalk. *Bloemendaal*, 12 Mei 1941.

Mevrouw,

Ik heb kennis genomen van wat gij hebt geschreven over Kloos en mij in vroeger tijd. Met leedwezen. Wat jammer, dat de vlotheid van Uw pen U meegesleept heeft tot uitingen die noch historisch, noch krities te verantwoorden zijn. En moreel? Dat laat ik daar.

HISTORISCH niet. Hoe zou het ook anders kunnen? Ge behoordet noch tot mijne generatie, noch tot die van Willem Kloos. Omgang hadt gij met geen van beide. Toen ik vriendschappelijk en genoegelijk met Uw man omging zal het 1892 en de eerste helft van 1893 geweest zijn en was ik student. Ik kwam een enkele maal bij hem aan huis op den hoek van de P.C. Hooftstraat, maar zag daar alleen hem. Ik herinner mij verder zijn atelier aan de Noordermarkt, waar ik zijn vurige bewondering voor Breitner en een beetje jalouzie bij hem jegens dezen leerde kennen. Later hielp ik hem op zijn verzoek bij het ophangen in het Panorama-zaaltje aan de Plantage-Middenlaan van de schilderijen van Vincent van Gogch, in wiens kunst ik het licht uitstralende der bloeiende vruchtboomen bewonderde, maar de scheeve vloeren en meubelen in de gele binnenhuizen leelijk vond. Rik heeft mij de programma-muziek van Jan Toorop's 'Tuin der Weeën' en 'De drie Bruiden' leeren zien en liefhebben.

Maar bij dit alles en al dien tijd heb ik hooit Uw naam hooren noemen. En toch waren Rik en ik intiem. Hij heeft U in dien tijd dus nog niet gekend. Wie hem reeds toen na aan het hart lag was o.a. Jet Versteeg-des Amorie van der Hoeven, de 'schöne Seele' van Heerde, de innig muzikale, de waar-

lijk hemelsche doktersvrouw, bij wie hij 's avonds ging muziek hooren en mijmeren, na op de voormalige watermolen (geen tuinmanswoning) van Vosbergen impressionistisch te hebben gewerkt of gestudeerd, na gezocht, geploeterd en van de natuur genoten te hebben, maar zich zelf nog steeds niet te hebben gevonden. Rik heeft mij in 1892 voorgesteld de huur van die aardige buitengelegenheid (de twee voorkamers en vrij gebruik van den waterval) over te nemen. Willem Kloos en Hein Boeken hebben daar later bij mij gelogeerd.

In den nazomer in Amsterdam teruggekeerd heb ik naar mijn weten Rik en heeft hij mij zelfs niet meer teruggezien, terwijl ik bijna dagelijks met Kloos en Boeken om bleef gaan.

Wat komt gij dan met verhalen uit dien tijd over een Bodega die 's nachts open zou zijn geweest en waar wij ten aanschouwe van Rik (en met hem?) zaten te zwijgen. Hadden wij, die als bohémiens en studenten leefden, in den namiddag een aangrijpende letterkundige samenkomst op Kloos' kamer achter den rug of niet? Hadden wij daarna in die behoorlijke pleisterplaats, de Bodega bij de Munt aan de Kalverstraat (die om zes uur gesloten werd) het publiek moeten vergasten op luidruchtige gesprekken?

Ik herinner mij niet, dat op eenigen middag Uw man daar in onzen kring heeft gezeten. En dan die verhalen over de jenever, die daar zelfs niet te krijgen was. Maar al was 't zoo geweest, wat heeft het met Rik's vorming en zijn jeugd te maken? In Uw voorrede zegt ge: Zelf weet ik alles zoo niet, maar ik heb 't van mijn man en van mevr. Bastert en mevr. Burgers. Wat burgerlijk in den benepen zin van het woord! Wanneer Uw man bij het ontbijt in Brabant met U over ons en over praatjes over ons van anderen heeft gezelsd, heeft hij met zijn nauwkeurigheid en eerlijkheid toch niet bedoeld, dat U een boekje daarvan maken zou, nog wel te zijner eere?

Aanvankelijk dacht ik op Uw hoon te zwijgen, wat gij temijwaart in Verwey en Gorter zoo te prijzen vindt. Maar wanende, dat gij zelve in die beweging geleefd hebt, vraagt het op prikkeling belust publiek nog meer historische bijzonderheden uit dien tijd van Uwe hand, waarom ik U uit eerbied voor Uw naam en Uw persoon aanraad: Als gij dorst naar wéten, zoek dan naar bronnen van levend water.

En KRITIES zijt gij òòk er naast.

Over wat mooi te vinden is of niet, valt niet te redetwisten. De vraag is, was het echt. En hoe lag het geproduceerde in den tijd en verstaat U wat U leest.

Wat mij ontbrak, ook volgens Willem Kloos, (wat hij voor positiefs vond aan mijn werk laat ik hier rusten), was sociabiliteit.

Staatkundig gekomen uit een liberaal gezin werd dit in mij door vrijgevochtenheid in het studentenleven in Amsterdamsche Nieuwe Gidsersfeer tot hyperindividualisme, dat in aan nihilisme grenzend anarchisme dreigde over te gaan. Lees maar in mijn verzen in de N.G. van '93 en '94 onder eigen naam of I.H. Wedelove het proza van Paul Zeidit en Victor Lescailjé, als gij anderen niet na wilt praten, maar eigen oordeel vormen.

‘Ik kan mijn verzen niet in rhythmen vast als palen in den kleigrond inrammeien’. Daar moest een eind aan komen, want: ‘Het leven zelf is 't rhythme van een vers’. Er kwam dan ook een einde aan.

Maar mijn leven had, hoe roekeloos ook in woord en daad, (dat ‘roekeloos’ is goed door U gebezigd), met ongezondheid niets te maken. ‘Mijn lichaam is in zijne kracht volwassen’, zoo luidde het, ‘als een athleet, de zee, stuivende plassen zijn sterke daden doet en onverzaadde zich zelven machtig te genieten, baden laat strand en steen, der aarde harde flanken ...’ Zoo was het. Ja, het was echt, verrukkelijk en aanstekelijk. Geen greintje zenuwachtigheid, mevrouw.

Geluk, mevrouw, diep levenssappen-indrinkend geluk, dat nu nog jongelui jaloersch kan maken. Geluk, dat, heengegaan door Baudelaire en door het pessimisme van Bolland, den Hartmanniaan, en van Kloos zelf, en van de Franschen der ‘Mercure de France’ (met hun onzekerheden en verdolingen in aesthetismen) uitmondde in deels ook uit Frankrijk stammende strijdvaardige mystiek (door den Novalis-kenner Diepenbrock hier opgevangen en veredeld) en in een diepe liefde voor het vaderland, zijn taal en zijn toen reeds van binnen uit bedreigd bestel.

Zooals 't voor Gorter en voor U als typies kapitalistische figuren, zielen zonder zorg, maar met een medelijdend hart, lag in de rede, hebt gij u in dien tijd verstandelijk verdiept en U persoonlijk roekeloos gestort in communisme en marxisme. Voor mij was ‘proletariaat’, was ‘massa’, ‘klasse’, slechts begrip, geen werkelijkheid. Ik had slechts als modern domineeskind de maatschappij al door. Voor mij was werkelijkheid, was dat waarop het aankwam de menschelijke persoonlijkheid, de Eigenheid, de Vrijheid, vrijheid voor iedereen, voor menschen en voor dingen, maar niet om zooals Kloos, zoo voor mijzelf een eenzaam lied te zingen, maar om te zinnen op eenheden, die uit in diepten ankerende persoonlijkheden op te bouwen zouden zijn. Dat laatste heeft ook in de levensrichting van Uw man gelegen, veel meer dan uw oproerige bewegingen.

De binding voor die Vrijheid was, òòk dus voor hem, een Midden, niet als een flauwe gulden middenweg, maar als een centraal Godsbesef en daarvan levendig uitstralend Recht, een levens- en een Staatsopvatting, waarin de mensch doorzond wordt door de samenleving van de besten aller soort, en waarin dezen het geheel opheffen en hoog houden in een wankel maar steeds zich herstellend evenwicht.

Aldus heb ik het Christensocialisme van een De Bosch Kemper, des Amorie van der Hoeven, Quack, De Ligt en Clara Wichman met recht en werkelijkheid in één zien vloeien, en zie ik het nog. Voor mij is om daartoe te komen en anderen daartoe te brengen mijn Nieuwe-Gids-tijd noodig geweest (Niets is voor niets). En Rik, Uw man, heeft daarvan meer gevoeld dan hij blijkbaar aan U beleden heeft. Nu komt Uw beurt.

Na dezen oorlog zal Europa weder noodig hebben Evenwicht, een Midden, dat der menschen eigenheid, het ware der persoonlijkheid laat onverlet, maar toch maatschappelijke Eenheden weet te scheppen die

organisch passen in het nu op een groot mekaniek gelijkend leven; maar dat nog steeds van uit een goddelijk centrum wordt geleid.

U kan, als gij U niet verleiden laat door Uwe populariteit tot tafel-praatjes, daar in de eerste plaats aan medewerken. Ik hoop het te beleven. 'De kracht der dingen is in hun bevestiging'.

Uw dienstwillige,
w.g. P. TIDEMAN

De vriendschap tusschen P. Tideman 'de reusachtige blonde kerel en geruchtmakende student', zooals dr De Raaf hem teekent, en Willem Kloos was steeds hechter geworden en hij kwam voor den dichter op in een brief aan Tak, welke brief helaas niet aanwezig is in de archieven, maar de inhoud is duidelijk te lezen uit het antwoord van Tak, dat hij blijkbaar aan Kloos ter hand stelde. Hieruit blijkt ook; dat de gezondheid van Kloos toen al te wenschen liet (75 C 51 j):

Bussum, 16 Dec. 92

Waarde Heer Tideman,

Ik weet de gevoelens te waardeeren, die U bewogen mij te schrijve; ik hoop dat dit U blijken zal uit mijn ernstig antwoord.

Gij hebt waargenomen dat *ik* Kloos in perpetueelen geldnood laat, en dat *ter wille van v.d. Goes v. Eeden!*[1] Dat is een fabeltje. Ik verzeker u, dat, welke verwijdering *is* ontstaan en ooit mocht vergrooten, geen dier beide heeren ooit op dergelijke wijze daarvan zouden doen blijken.

De zaak met de N.G. is zoo.

Toen ik de administratie overnam, zat het tijdschrift in de schuld, en nog is lang niet alles aangezuiverd. Het tijdschrift gaat vooruit, maar er moet ook meer worden betaald voor copy dan vroeger. Er zit, als ik goed administreer, binnen enkele jaren winst in, die dan - en daarin zullen mijne mederedacteuren het dadelijk volkomen met mij eens zijn - in de eerste plaats ten bate van Kl. zal komen. Hem is eenstemmig door ons aangeboden het, naar omstandigheden hooge, honorarium van f 50 voor proza en f 80 voor poezij. Toen hij de moeilijkheden had met zijne woning is dadelijk f 150. - gevoteerd, voorloopig geboekt als voorschot, doch be stemd om te gelegener tijd te worden afgeschreven. Voor eene zaak die als ze nu werd geliquideerd, een belangrijk deficit zou aanwijzen, is dit al vèr gegaan. Het tijdschrift *kan* thans Kloos niet geheel onderhouden, en poogde het dit te doen, dan zou het zich misschien vernietigen, terwijl het in de toe-

1 Van Eeden heeft in een brief van 15 Februari 1890 (69 E 5) aan Kloos geschreven, dat hij geen afdrukjes had gekregen van den drukker: 'Maar *twee* malen in al die jaren heb ik afdrukjes gezien, en ik zou ze zeer goed kunnen gebruiken, er is mij herhaaldelijk om gevraagd. Dat mocht ik dunkt me toch wel hebben. Anders zal ik eens een rekening gaan indienen'. Men zie ook het artikel van J.C. Brandt Corstius. *P. Tideman en de Nieuwe Gids* in *De Nieuwe Taalgids*, afl. 5 van 1949.

komst voor hem goed kan worden. Noch v. Eeden, noch v.d. Goes, noch ik hebben ooit een cent honorarium gezien. Eerst dezen jaargang ben ik begonnen onze copy te boeken, zonder betalen natuurlijk.

Noch v. Eeden, noch v.d. Goes verkeeren in bijzondere gunstige financieele omstandigheden. Ik zelf - zoo lang ik als thans niets verdien - heb al te weinig beschikbaar naar mijn zin voor verplichtingen die mij nader zijn.

Ik heb mij het leven van Kloos en Boeken verklaard door mogelijke ressources van dezen laatste, iets waaromtrent mij echter nooit iets is meegedeeld.

Eén ding zie ik te doen, - wat ook met v. Deyssel is gebeurd. D.i. dat eenige menschen uit eerbied en vriendschap, of om één der beide motieven voor Kloos een jaarlijksche bijdrage beschikbaar stellen. Versluys doet daaraan zonder twijfel gaarne meê, en als gij wilt, zullen wij met z'n drieën, die zaak bespreken. Voor v.D. wordt het door iemand geadministreerd, die natuurlijk, de bijdragers nièt noemt. Verstandig en kiesch behandeld, kan deze zaak reusseeren. Schrijf mij spoedig wat gij er van denkt.

En nu nog dit. Uw wantrouwen tegen v. Eeden is ongegrond. Wanneer ik hem over deze zaak niet zal spreken, dan is het omdat kieschheid jegens Kloos mij. dat verbiedt. Om geen andere. Van Eeden persoonlijk wordt door u zeer oppervlakkig en onjuist beoordeeld, omdat gij de gegevens voor een juist oordeel mist. Het geval is meer gecompliceerd dan gij u voorstelt. Haat hem literair, breek den auteur af, dat is uw volkomen recht. Daarvoor hebt gij de gegevens. Maar voor een oordeel over den man hebt gij ze *niet*.

Laat dus - zoo wij zullen samenwerken, dezen naam buiten ons discours, schriftelijk en mondeling. Ik weet dat gij mìs-oordeelt en ben niet geneigd u te zeggen waarom. We komen dus geen stap verder, want gij zult om eene eenvoudige verzekering van mij uwen haat niet temperen. Dat is, dunkt mij, uw aard niet.

Groetend

TAK

Is bij Kloos nog een dokter gehaald? Ik noemde aan Boeken dr Delprat en verklaarde mij bereid eventueele kosten te betalen.

Omgang met Kloos en Boeken.

- Ik schreef over den geestelijken toestand, waarin de vrienden verkeerden. Enkele passages uit een opschrijfboekje (134 A 2 II), dat Tideman heeft overgeschreven met den titel *Annotatie's uit den omgang met Kloos en Boeken* (*in Heerde?*). Daaruit citeer ik het volgende, waaruit blijkt hoe goed hij Kloos doorzag:

20 Aug.

'Willem vertelt me dat hij denkt dat ik hem en Hein heb willen vergiftigen. Dit is voor mij een teeken, om niet meer met ze om te gaan dan gewoon-toevallig gebeurt. Willem zoekt martelaarschap.

Juist trek ik vanmiddag een zwarte das aan: Willem zegt: ik heb jou in

de gaten. Na een dag van reflexie is die fantasie er dus nòg. Hij is de (groot') gevallene uit groote hoogte in de realiteit, daardoor ziet hij de realiteit in anderen in geweldig opstijgen.

Hij spreekt bedekt, ik ook tegenover hem bedekt spreken[1].

Hij begrijpt niet (Jan [Hofker] vroeger ook niet) dat wat eens uitgezegd is weg is, denkt aan 't moordenaars-vers.

Hij meent mij te begrijpen, blijkt toevlucht te moeten zoeken, tot fantoomerij. Dat voorbij laten gaan en dan weer als vroeger. Het goede wat de menschen tegenover hem gedaan hebben herinnert hij zich niet, dat komt uit, want het kwade is niet in *den onhoorbaar voortglijdenden gang*, daaromjuist is het (en alleen) te herinneren.

Herinnering is niet van het oogenblik, is als ontevredenheid met het oogenblik.

Hij is een werkman in Fantasieën, zooals Faust een kanaal wou graven en ik scheepstimmerman wezen.

Zijn aanraking is moeilijk omdat hij werkt waar een ander droomt.

Op 't Damrak na vergiftigingskwestie met Kloos.

De kunst alleen vermag in het hoofd der menschen de uiterlijke verschijnselen te synthetiseeren

Visie en gevoel samen.

Dit is het hoogste wat menschen doen kunnen, synthetiseeren.

Ze worden gedaan, onwetend.

Het synthese-raadsel stellen, de sfinx, en daar vrede mee hebben.

Willem (ongeveer W's woorden). Gemoed is 't elkander spontaan een glaasje offreeren.

Hart is iets meer.

De ziel is dat waar wij niets van weten, bewust, dat het onbewuste doet gebeuren.

3 Sept.

Soort zoekt soort. Ik vergiftig mij niet niemand Perk alleen.

Willem:

Willem en J. Perk, elkaar nooit begrepen.

in mea fata manus[2]

Propertius of Ovidius.

1 Boeken schreef d.d. 22 Aug. '93, 1e Parkstraat 438, aan Witsen het volgende: ‘Er gebeuren met Pet aldoor zoo veel curieuse dingen, dat weet je zelf ook wel. Als Pet je nu vreemde dingen schrijft, en je denkt dat je door die te schrijven Willem kunt helpen of geruststellen, doe het dan, maar schrijf als je blieft niet van die vage berichtjes. We hebben nu Pet gelukkig sedert Zondag niet gezien.
Laat ik je nog even op je hart drukken: Als je niet iets kunt schrijven dat W. bepaald kan interesseeren schrijf dan liever over Pet niets’. (75 C 51b)

2 Het lot in eigen hand.

Perk was toen al met den dood onbewust in zich.
Perk: Als ik was als jij (Willem) en zoo deed, dan ging ik dood.
De levensvolheid en kracht van Willem gevoelende, open en sterk, wild van vol leven.
Perk moderne Hooft
Wat een goed vers was heb ik (W) van hem (Perk) geleerd.

Perk had nog eenige manieren, waarmede hij zich assimileerde aan zijn lamme omgeving. Hij was kalm, renuntieerende.
Alles uit zichzelf geworden.
Willem
Ik zou Jacques Perk en jou wel eens bij elkaar willen zien, jij zou scherper en verstandiger zijn, hij hooger uit en onverwachter'.

Diarium.

- Het 'Diarium' (134 A 2 III) begint 17 Juni '93. Op 20-21 Juni teekent Tideman aan:
Willem.
Gedronken op den dood van Calvijn.
Gorter is een kind, ik drink op Gorter.
Pet voor gezondheid zorgen.
Pet voor afsnijding van familieelementen zorgen.
Satan en God zijn twee verschillende aktieve elementen.
Ga jij maar je gangetje, heelemaal naar je eigen willetje, dan komt alles terecht.
Hein.
De Bacchanten met hun schoonvader zijn opgepakt in het politie-bureau in Thebe.
Willem.
De aanraking met de buitenwereld geeft ijdelheid, ijdelheid is goed, maar tast het op, tast 't op en na jaren, zie 't dan nog eens en wat er overblijft is echt geweest. De meeste jonge menschen gaan er onderdoor dat ze iets ijdels voelen en denken: ik ben er. De essentie der eigen gedachten, daar hebben wij alleen mee te maken. Alle gedachten niet essentie zijn ijdelheid.
Je hebt het Hebr. niet noodig. De Staten-Bijbel is een van de mooiste werken Gods.
Piet:
Onder het handwerken komen allerlei gedachten. *Laat de geheele wereld het handwerk doen van geluiden geuren, kleuren*, het hoofd kan dan werken.
Het is niet waar, dat de menschen elkander niets kunnen geven, omgaan met menschen grootste moeilijkheid.
Het God bewust zijn zit weer als een heipaal in der menschen hoofd, is nog niet doorgeslagen tot in 't hart.
23 Juni '93
'Bewustheid kijkglas voor 't onbewuste dat alleen *is*' (Willem).
Bij Jan. Stella Violantilla [Lucie Broedelet]. Elken dag reit zich met

openbaringen aan de vorige. Een godskind. Het wordt nu zoo dat met niemand meer iets bestaat of te bespreken is dan met Jan, Willem en Hein. Al 't andere weg, treurende misschien, afwachtende misschien, in het verleden.

Hein is het genie, van ons. Doorenbos.

Je hebt dingen in je die zóó zijn dat ze jezelf zouden vernielen, als je ze niet beheerschte, laat ze over je komen, tast ze desnoods op, maar doe nooit iets *uit* [onleesbaar] de buitenwereld, wat je niet begrijpt. Die vernietigt. Als jij zegt maar ik wensch vernietigd te worden, dan ìs dat niet Satan maar dat wat wij niet begrijpen maar Satan noemen. Het is goed dat je zoo open gesproken hebt want dat bewaart je voor de bliksem. Zooals ik je zie niet uit wat je zegt maar uit je zijn, een observeeren, is er.

W. Of je God of Duivel in je hebt, je bent 't kerel.

P. Het is misschien allebei voor de wereld wel goed.

W. Voor jouw wereld *niet*.

Leg dat mes weg, is dat een akelig gezicht, ja'.

Ik schrijf nog enkele passages over, die mij het karakteristiekst lijken:

‘Zet je zooals je je naar mij open zet nooit open tegenover anderen (Willem)

Je zoudt jezelf superieur wenschen te zien, je bent er niet, goed zijn en eenvoudig. Je bent niet eenvoudig. Dàn dat gebruiken, de duivel in je moet je gebruiken. Zóó is God bewust-zijn van het leven.

Voel mijn woorden nu alleen als een formuleering van algemeene levenslessen. (Willem).

Het leven is zich zelven en blijft dat, het verandert niet met den mensch; maar de mensch verandert in haar. (P.T.)

P.C. stukje is goed, maar je moet niet 't zelf belangrijk vinden. Drank is verkeerd. Altijd die twee enkele dingen: Eenvoudig en goed zijn. De manieën er uit en de duivel in je gebruiken voor het goede

Je moet je verleden heelemaal vergeten.

WILLEM’

Dienzelfden 23en Juni noteerde Tideman ‘beloofd aan Willem Bromkali want te zenuwachtig 's avonds’ en 26 Juni ‘Bromkali is uitstekend’.

'27 Juni 1893

Zoo wonder-mooi een dag. Met zooveel er achter, want het komen (accipere omen)[1] van de herboren N.G. op dien dag, de brieven van vader, portret grootvader, het koffiedrinken met Willem, Hein en Jan, het ontmoeten van oude en het maken van nieuwe vrienden, het

1 Het voorteeken aanvaarden.

voorlezen van het eerste vers[1] op Stella Violantilla, dat alles is het niet, daar is achter iets groots, wat alleen jij weet. ‘Willem’. Bloemen van Batzebatje.

'28 Juni '93.

Dysselhoff feliciteert mij: (n.b.) met 't sukses van de jonge litteratuur. Willem: ‘je bent nu zoo, ga nu zoo door tot je voelt of je leeg bent; dàn lees je weer eens en gooit kolen in je hersens, 't vuur brandt weer op. Ik geloof, je moet niet ijdel gaan doen dat er een groot artiest in je zit - Je zit nu als een kind op de schoot van moeder-leven. *Je hebt nu niets te doen dan eenvoudig: goed te zijn*. Je moet je op dit oogenblik volkomen gelukkig voelen’.

Van Jan kan ik leeren: dat geluk te behouden. Willem en Hein weg:

Waar zonnewagen glanzen schiet ....

Verzen overschrijven voor Willem.

'1 Juli.

Hein redt onbewust Willem en zich van verbranden, door spontaan wakker te worden en een vlam nit te maken. Vers (v. Wedelove 2 oogen in gebrand)

‘v. Eeden is de Clausen der litteratuur’ (W. en Pet)

Gorter zit onbewust achter het kwaad dat komen doet door na te laten ...

20 Juli '93 [in het handschrift van Jan Hofker]

Over van Deyssel

v.D. is een van de *verst* reizende fransche Tooneelspelers.

v.D. heeft absoluut niets nieuws te zeggen.

heeft Jan voor mij opgeschreven.

Het is kuriens dat de wijze waarop Koenen en de Graaff[2] beheerschend afseheid nemen, woordelijk dezelfde is als die van v. Deyssel. Hij is een vlieg die tegen den vloer van het leven aanloopt. Daarom ziet hij alles anders, is toch organisch en benadert 't fundament van de menschen, als deze voortdurend de konfictie hadden hoe hij zelf was. Zooals ik hem nu heb, gezien zouden ze zich niet laten ver-onder-gronden.

Van Eeden is de gluipende kwajongen.

Er is een geheimzinnige on-Hollandsche connexie in v.D. en de Graaff. Van Deyssel is niet eerlijk, het zelfde temperament op een maatschappijplan een Napoleon.

6.7.8.Aug. 93

Willem geëxalteerd.

Fons geëxalteerd door Willem, sprekende over verhoudingen van goede en slechte menschen.

Willem praat altijd over en met menschen, op een lager plan dan waar hij met zichzelven leeft, daardoor ziet hij alle anderen lager dan hij zelf is, *als Fons erbij is* (*April '94*)[3] Alleen die veel van hem houdt om zichzelf te

1 *N.G.* 8e jrg. deel II 1893 blz. 332-333.
2 De eerste redacteuren van *Propria Cures*.
3 De gecursiveerde woorden zijn met andere inkt en later ingevoegd, wat ook uit den datum blijkt.

verliezen (Jan) of die hem noodig heeft als condensator v. force vitate (Hein) zien bijwijlen Heine stukjes van dat andere plan schemeren. Meestal zien ze alleen de blinkende stalen muur'.

Tegen Van Deyssel.

- Tideman noteert dan, dat hij 7 en 8 April [1894] geschreven heeft aan Memorabilia[1] en het later aan Van Deyssel heeft gestuurd. Hij las het ook voor aan Diepenbrock, die zei: ‘dàt is het’. Maar Van Deyssel schijnt weinig met den heethoofdigen Tideman op te hebben, althans op 27 April noteert deze:

[27 april 1894]

‘Brief van v. Deyssel. Inhoud: heeft kennis genomen van het door mij gezonden artikel, moet afzien van het genoegen mij te ontmoeten want sinds ohgesteldheid van '92 niet bestand tegen hartstochtelijke (gemoedsuiting), en nog een Woord. (beide woorden hadden betrekking op de gebeurtenissen op Willem's atelier). Door dat het eerste keer was dat hij een dergelijke knak had gekregen (in die ziekte) wist hij niet hoe lang hij in die dusdanige onmogelijkheid mij te ontmoeten zou blijven. Wat de N.G. betreft, misverstanden dienaangaande geloofde hij niet dat er bestonden, wanneer ik tenminste wilde begrijpen dat hij alles wat in de N.G. gezegd was wel degelijk had verstand (deze zin was bijna achttiendeeeuwsch van prettige slimme stilátie) Volgt deze niet minder dubbelzinnige onderteekening: met onderscheiding
uw dienstw.
K. ALBERDINGK THIJM.

Brief als psychisch van onwaarde verscheurd en verbrand’.

Het was weer Witsen, die den zieken Kloos, met Boeken als gezel, in staat stelde een reis te maken in het voorjaar van 1893 door Frankrijk naar Italië. Op 14 Maart schreef Boeken aan Witsen (75 C 51b): ‘Het gaat Willem nu bijzonder goed, hij heeft in den beginne soms heel beroerde dagen gehad, soms vreeselijk vermoeid en slecht ter been, maar alles gaat nu goed ook het loopen’. In een brief van 7 April schrijft Kloos hem uit Freiburg: ‘Ik ben blij dat ik die reis gemaakt heb; als ik in Amsterdam gebleven was, zou 't geloof ik slecht met me uitgezien hebben. O die ellendige redactie van de N.G.’. Maar toen ze op 17 April weer in Holland waren schreef Kloos uit Arnhem aan Witsen, dat hij weer heelemaal gezond was ‘en erg in mijn schik met goeje plannen, die ik je morgen zal vertellen’. (beide 75 C 51f).

De omgang met Tideman duurde voort en daarom is de reeds geciteerde brief van Boeken aan Witsen (22 Aug. '93) des te merkwaardiger,

1 Zie *N.G.* 9e jrg. II 1894. blz. 4-10.

daar de uitlating ‘We hebben nu Pet gelukkig sedert Zondag niet gezien’ geen bewijs is, dat de omgang gezocht werd. Het is duidelijk, dat Kloos bang was voor den geweldenaar Tideman, die wat vrij algemeen aangenomen werd in die kringen, over hem heerschte. Men leefde in hoogspanning. De aanteekeningen van Tideman uit begin Augustus '93, dat Kloos en Diepenbrock geëxalteerd waren zijn niet alleen het bewijs daarvan. Ook Tideman-zelf had toen en het volgend jaar daar onder te lijden. Zijn brieven zijn niet exact, zoodat voor ons veel verloren moet gaan of geraden worden naar zijn bedoelingen. De verhouding tusschen de vrienden is gespannen. Een briefje van Kloos (134A 29 No. 10) is teekenend:

24 October '93

Pet, vertrouw op mij, dat ik het goed met je meen. Bewaar je zelf. Ik zal goed voor je zijn. Waarom kom je niet nog van avond? Je gezelschap is me altijd bijzonder aangenaam, behalve als je opstuift.

Ik ben en blijf je trouwe vriend
WILLEM KLOOS

Ik heb van daag twee verzen gemaakt

Had Tideman recht op de positie, die hem zoo jong werd toevertrouwd? Zijn succes in de studentenwereld, het feit, dat zijn werk werd opgenomen in *De Nieuwe Gids* gaf hem het gevoel een bijzondere persoonlijkheid te zijn. Een tijdgenoot van Tideman schreef mij over hem, dat hij een zeer fijne intelligentie had, een uitnemend brein; hij was goed Latinist en Graecus, schreef achttien jaar oud vlot Fransch, had een ongeloofelijke belezenheid, was drager van een fijne, Haarlemsche beschaving. Maar zoo min als Kloos en Boeken kon hij de weelde van zijn talent verdragen, aldus mijn correspondent, die mij nog tal van bijzonderheden heeffc geschreven over het bohème-leven van die kunstenaars. Eén mededeeling daarin meende ik met een korreltje zont te moeten verorberen. Het was deze: ‘Ik heb hem [Kloos] in mijn jeugd groot en breed gezien met een open hart voor al wat jong was. Daarna heb ik Kloos krankzinnig zien worden in de beruchte dagen, toen Tideman een anker wijn cadeau deed en Kloos, van zijn jeugd slecht gevoed, geen weerstand genoeg had om dag na dag en nacht na nacht veel wijn te drinken zonder voldoende eten of zelfs te eten. Er was geen geld voor maaltijden. Soms stuurde de vrouw van den uitgever Versluys een schotel warm eten en overigens werd geleefd op brood, appelen en wat Boeken of Tideman zelf in het keukentje van het atelier van Witsen aan het Oristerpark in een pan op het gascomfoor prutsten, een paar spiegeleieren of een cotelet’.

Toen nu echter in een brief van Tideman aan Diepenbrock, volgens dr Reeser in Mei 1893 geschreven, de volgende zinsnede voorkwam, mocht ik

niet meer twijfelen: ‘O ja, kan je dat anker wijn ook bestellen voor mij of wil ik dat zelf doen, stuur me dan s.v.p. even het adres van je benediktijnen’.

Op het bohème-leven, waarover in den brief aan mij geschreven werd, kom ik nog terug.

Diepenbrock en Tideman.

- Eerst moeten wij aan de hand van brieven van Diepenbrock aan Tideman een verklaring vinden voor het litterair optreden van den jongen schrijver; voor wat mij een onopgeloste vraag bleef hoe een man als Diepenbrock zóó onder de bekoring van dien schrijver is gekomen, gaf dr Eduard Reeser, die zich diepgaand met het karakter van den musicus heeft bezig gehouden, mij een aannemelijke verklaring. Diepenbrock had waardeering voor den durf van den jongen student. Zijn afkeer van *Johannes Viator* bracht hem nog dichter bij Tideman en als Diepenbrock eenmaal vriendschap voor iemand voelde was dat gevoel zóó sterk, dat hij, tot ander inzicht gekomen, zeer moeilijk kon besluiten tot een definitieve breuk.

De brieven van Diepenbrock (134 A 2/12) zijn vol uitingen van bewondering over de stukken van Tideman in *Propria Cures*. Deze brieven dateeren van het najaar van 1892. In den brief van 19 November zegt Diepenbrock: ‘Je bent een eenige kerel, je woorden zijn een regen van zoete javelijnen, waarin ik ga staan als hij komt met positief welbehagen’. [....] ‘Want dit is mij bijzonder lief... dat ik in jou zie dood of nooit geboren het vulgaire aplomb der dialektiek, wat de erfenis is die wij van de Romeinen hebben aanvaard, die eigenlijk toch maar tactvol-juridische ossen waren, het gelijk hebben geleek wat het rhythme en de adem is van de occidentale prozazin. Het eerste was het weg in van Deyssel zijn “Menschen en Bergen”, ook Prins, Delang, maar dat was voor hun geen kunst omdat zij het niet tegen menschen en begrippen hadden. Jij wel en toch is het niet heelemaal niet in jou. Daarom groet ik je en zal ik een krans buiten de deur hangen als je komt’.

Op 20 Nov. zegt Diepenbrock, ‘dat lui als Veth met al zijn talent en routine van schrijven, evenmin schrijver zijn als ik’. Als men later leest wat Tideman over Veth schrijft, vraagt men zich af of een dergelijke uitlating niet van invloed is geweest op het oordeel van Tideman en zijn optreden tegen Veth, waarover de laatste ons eenige jaren later inlicht in een brief aan Witsen.

Tideman dan schrijft in een artikel *Van Israëls tot Derkinderen*, dat hij aan Willem Witsen heeft opgedragen, over Veth het volgende (*N.G.* 9e jrg. II, 1894 blz. 294):

‘Deze Jan Veth, dit wanschapen gedrocht door de Perverziteit zelve, in de wereld van gedachten en van het woord tot absolute blasfematie van alle klare bewustheid, van alle opbouwend woord om der liefde wil, van alle gezond spreken van man tot man op het Bussumsch veld aan het rapesteel eten en slecht van adem rieken gestelden hei-kneuter (deze speelkameraad

in het portierskamertje der Kunst van den duiten-tellenden dokter) die het vuilste werk heeft gedaan, journalistiek en portrettenmakerij om geld te verdienen, alsof men daar de Kunst voor moet benaderen en belatafelen, hij is bezig langzaam de lijkkleur aan te nemen, de eenige die op zijn fel leelyk aangezicht kan tieren en kan zoo spoedig, met het bewustzijn een die beter verdiende en die zijn jongen vriend was verkeerdelyk hebbende geraden en gewezen, met zijnen vriend het neusgeluidend zeekameel, antiseptisch vergezeld van den met vogellijm bestrekene nu-ja, als een drietal elkander schuimbekkend en staartkrullend aan-bijtende Bussemsche rotten, flink vinnig wegschommelen binnen de vesting Naarden, die ter herdenking van de Spaansche Furie door Amsterdam's burgerij ten tweede male zal worden uitgemoord'.

De bewondering van Diepenbrock blijft groot. Op 17 Nov. '93 dankt hij Tideman voor het afdrukje. 'Ik vind het heerlijk 't te hebben vooral voor sommige verzen. Je bent zooals ik altijd gedacht heb. Van dat ik je dingen in P.C. las af een groote kerel. Anders mocht je ook niet tegen Gorter aangaan - Van mij zeker niet dat weet je wel schelm. Enfin - laten wij hierover niet spreken en denken dat de oorlog de vader van alles is'.

Het wordt echter nog uitbundiger. In een ongedateerden brief - met potlood staat de aanteekening 'Na de N.G. anflevering over Joh. Viator', dus 1894, dl. I, blz. 181 e.v., waarin *Jan de Schenner, het boek der verdommenis* en *Kinderraadsel* door P.T., blz. 192 e.v. staan - schrijft Diepenbrock (134 A 2/10/35):

Beste Pet.

Dank je zeer voor de toezending twee geduchte afstraffingen. Het is ook goed dat van Deventer eens even uit zijn Platonisch slakkenhuis wordt gehaald. Heb je Joh. V. ik bedoel van Eeden voorgoed kapot willen maken. Je hebt hem als een rat doodgeslagen. Waar de kat is weten we wel. De 2 vrouwen zijn enorm goed. Je komt na de afl. een paar dagen hier. Het laatst de Latijnsche zin staat er mooi achter maar ex *Domo* Viaticatum[1] is zeer goed, in dit geval.

Adieu Pet.
je oude vriend
FONS.

Hoe in niet-litteraire kringen over het schrijven van Tideman werd gedacht kan blijken uit een fragment van den brief door Johan Thorn Prikker op 8 December 1893 aan Henri Borel geschreven (Gemeente-archief). Ik wijs er op, dat Thorn Prikker voor 'eens' 'is' schrijft.

1 Van huis uit van reisgeld voorzien.

‘Sakkerloot, ik heb de laatste “Nieuwe Gids” gelezen, dat is bar hé; ik vind alleen, waar of niet, afschuwelijk, dat iemand als Tideman, die zelf nog niets gemaakt heeft, de maker van “Ellen” durft afkammen tot op het bloote lichaam; ik vind het ook slecht van Kloos, dat hij dat toestaat. Want kritiek geven ze niet over de “Johannes Viator”, maar gewoon de gemeenste afbrekerij. Nu geloof ik wel, dat die dingen voor de toekomst niet slecht zijn; ik wenschte zelfs wel, dat er is een Kloos in de schilder-kritiek opstond, die alle laffe onware kunstemakerij en makers is ongemakkelijk hun vet gaf. Dat zou geen kwaad kunnen. Ik geloof zeker, dat daardoor bij een zeker soort lui, een schrik ontstaat en bij de andere een durf om met hunne echte waar brutaal voor den dag te treden. Wat ik wel geloof is, dat Tideman een vent is uit een stuk, die niet liegt; maar het is zeker, zooals Kloos hem behandelt en over hem schrijft, is direct niet vleiend; ik heb dan toch nog eigenlijk liever, dat hij mij zoo behandelt als hij van Eeden gedaan heeft. Weet je, wat ik verduiveld flauw vind, die opnoemerij van al die titels, journaal-amateur-schilder enz.enz. Dat hoeft niet, wat alleen schoon is, n.l. Tideman die dat dadelijk na gaat doen met die juffrouw, die naar de kerk ging en van alles bij zich had. Toch lullige naschrijverij, hé?’

Voor de verzen van Tideman in de volgende aflevering is Diepenbrock buitengewoon geestdriftig.

‘O Pet de aflevering heb ik gekregen vanmiddag. Bij je verzen zijn er bij die in latere tijden als het Volk zelf de tempels lean stichten òm de momenten van zijn volksbewustzijn heen, gelezen zullen worden langs de wanden, in gouden letters. Dan zal dat een deel zijn van het brood dat elk recht mensch vind. Jij bent niet alleen een dichter, of liever een dichter en tegelijk een stichter.

> aanzie mijn Jeugd,
> wel droevig ach, maar met onaardsche Vreugd
> bij ongelijke Tijden goud-begoten:
> Zie zich mijn Zange' 'ier spieg'lende aan de sloten,
> alleen bang voor te groòt schoon van zich zelven
> bidden Gods Hemel z' trouwlijk te bewelven -[1]

Je alleeën zijn vol van bloeyende rozen, maar ook van heilzamer kruiden en planten. Je weet nu wel wat ik bedoel mijn vriend -’[....]

In een volgenden brief gaat Diepenbrock vol bewondering dieper op de bijdragen van Tideman in *De Nieuwe Gids* in.Deze logeert dan met zijn vrouw bij Witsen te Ede, waar hij in Januari 1894 vertoefde, nadat hij blijkbaar overstuur was geraakt, wat op te maken is uit een epistel van Kloos aan hem, 13 Januari 1894 geschreven. Daarin lees ik: ‘Laat nog eens iets van

1 *Stemmingsalleeën* LXXI, *N.G.* 9e jrg I 1894, blz. 245.

je hooren. Ik begrijp niet alles van je eenigszins apokaluptisch briefje. Maar je schijnt weer een fataal moment gehad te hebben: Ben je in staat om in een aapje in de Parkstraat te komen?' (134 A2 9 No 15). Dat de toestand, waarin Tideman verkeerde kritiek was kan blijken uit het feit, dat zijn vader op 27 Januari aan Witsen had geschreven, dat zijn zoon 'in een toestand van zenuwziekte verkeert, die medische hulp noodig maakt'. Hij wil hem onder behandeling stellen van dr Wellenbergh. (75 C 51k). Ook met Kloos ging het niet best, zooals men lezen kan in een brief van Boeken d.d. 29 Jan. aan Tideman (134 A2 9 No 16):

Beste Pet,
Zou je me even willen schrijven de begin letters van de verzen die ik over zou schrijven. Er liggen hier [1e Parkstraat 438] zooveel handschriften van je dat ik er niet meer uit wijs kan.
Het is hier een bedonderde boel Willem is een paar dagen beroerd geweest, hij had allerlei pijnen over zijn heele body. Die zijn nu over maar hij kan heelemaal niet eten, ik ook haast niet.
Ik wou dat jij of Wim maar eens over kwam. Jan is de eenige die hier komt, vandaag heelemaal niemand.
Stella [Lucie Broedelet] heeft weer een heel mooi drama voor de N.G. Dit is het eenige lichtpunt.
Nu beste Pet, hou je goed laat eens wat van je hooren. Groet Wim en Betsy van me ook van Willem.
je
HEIN.

In telegramstijl schrijft Tideman aan Diepenbrock: 'Toestand van uitwendige dingen om mij tot betrekkel. rust hersteld. Na eenige moeilijkheden huis te Sloterdijk gehuurd, familie-pogingen tot krankzinnig verklaring voorloopig fiasco, finantieele steun van Versluys Wim [Witsen] Gijs [van Tienhoven] etc. het heufden-eind in orde. [....] Wim [Witsen] is heel anders dan wij wel tegen elkaar zeiden. Hij is een land, die naar 't mij voorkomt van een Engelsch Hamlettisme tot de Hollandsche dekadence van de '80'- gers enz. vervallen nieuw gaat beginnen. Wil voor anderen het goede en weet hoe hij voor ze aan moet leggen. Maar over hem meer mondeling'.

Diepenbrock antwoordt (134 A2 12):

23 Febr 94

Mijn beste Pet.
Ik kon niet eerder schrijven had 't anders lang gedaan. Je 4 sonetten heb

ik met ontroering weer overgelezen. Een andere kwam daarbij van lichteren aard die herinnering aan het lezen daarvan door jou in 't Hotel en dan die avonden. Het heerlijk vers van de 3 kaarsvlammen[1] en het mij zoo innig goeddoende 'Vriend kon ik met 't geloof'[2] Ik wacht op een werkelijk vrij uur met rust om met aandacht mij in de liederen [?] te verdiepen die ik nog niet ken.

Wat is dat een grootmachtig vers. Wee een mensch is vermomd.[3]

Ik ben heel blij dat je nu tot rust bent gekomen. Wim zal je veel goed doen en voor Betsy zal het ook zeer goed zijn daar in die vriendelijke stilte te zijn. De laatste 14 dagen liep ik aanhoudend in mijn kop met het idee dat je voor moest komen en vreesde dat daar nog eenige beroerdigheden aan vast zdudeii zitten. Maar je schrijft daarvan niets. Is het nog doorgegaan of de doos in? Je Ontologica[4] zullen, laten wij hopen, het begin zijn van de Nova Vita. Wij zullen het niet beleven. Wij zijn ook eerstelingen zooals Zarathustra.

Je hoeft eigenlijk voorloopig niets anders te doen dan het eerste stuk op allerlei variatien zeggen, daar hebben ze vooreerst genoeg aan te doen. Dat over Faust[5] heeft mij ook veel gezegd! Hoe komt het dat je de artificieelste woordjeskaleidoskopist Arie Prins niet op zijn nummer hebt gezet. In Balder[6] vind ik het fond koud zooals Februari maar met een doorbreking van warme zonnestralen hier en daar als of hij plotseling de genade weer over zichheen voelt zegenen. 'O in één woord' etc. Je bewering over 'gemeenschapskunst' heb ik nog eens overdacht[7]. Ik geloof dat een woord pas komt als het ding er voor reeds (potentieel) bestaat. In zooverre kan het geschrijf erover niets opwekken het is er (de facto)[8] in Derkinderen. Nu moet het vanzelf elders ook opkomen, het vermogen daartoe in zoover spreekt de bewering over het doen van Veth de noot tegen. Van Nietzsche zal je in verband met het 'memmedenken' zeer veel zeggen zijn brochure Schopenhauer als Erzieher. Ik heb met Gijs nog lang gepraat. Kostbare vent misschien een beetje te bedachtzaam. Als ik meer tijd kon vinden kwam ik eens gauw in Eden. Ik wou Wim en Betsy ook graag eens zien. Als je hier komt schrijf mij even vooruit dan zullen wij over de rest praten. Groet de beide Betsys en Wim.

je vriend FONS -

Tideman geeft in zijn niet gedateerd antwoord bericht, dat hij bezig is zijn huis te Sloterdijk 'Meer en Vaart' in te richten en vervolgt dan: 'Prins vond ik niet op mijn weg in dat hoofdstuk, Erens wel, maar die is door

1 *De N.G.* 9e jrg. 1894, I blz. 391.
2 idem blz. 392.
3 idem blz. 413.
4 idem blz. 421 e.v.
5 idem blz. 424
6 idem blz. 430.
7 idem biz. 442.
8 Inderdaad.

Hein geschrapt tegen mijn wil, ook heb ik den aanvang van een apart artikel over Prins voor de prinsen van den eigen stijl.

'Het heeft mij in den loop der vorige maanden verwonderd dat de wereld niet de eerste ontologiën onmiddelijk heeft aanvaard en er zelf op voortging groeie, ik bemerkte echter in de laatste maanden wat die wereld is, en hoe ik er mij met recht zoo buiten kon voelen en begrijp nu dat zij van caoutchouc is. Het is, zooals je zegt, het fundament voor veel uitingen, die mij dit jaar deels kunnen bezig houden. Maar 't was een deceptie. Over Veth, Derkinderen en de Gemeenschapskunst ben ik het in zoover niet met je eens, dat m.i. Derkinderen wel in zich heeft een kunst voor de beste gemeenschap die nu bestaat, die van kristelijk-filozofische gevoeligen maar niet *De Gemeenschapskunst*, die zal gedestilleerd moeten zijn uit het Kristendom en het Heidendom, ik bedoel het moderne Heidendom (Nietzsche, Kloos), en die haar goddelijk recht zal ontleenen uit den bron waar ook het Kristendom die uit putte en haar menschelijk recht uit het positief barbarisme van gedachten en gevoel.

Met Willem [Kloos] gaat het niet goed, daarover later[1]. Ik ben voor de rechtbank geweest, heel curieus ben veroordeeld tot een boete van f 15 vooral doordat de tegen mij getuigenden Hebreeuwen zich zelf in den val spraken. Een bekende dat zijn zoon mij met een "schaar" moest gestoken hebben'.

Tideman en De Nieuwe Gids.

- Nog in Februari of tegen Maart schrijft Tideman aan Diepenbrock, dat er groote veranderingen op til zijn en korten tijd later bericht hij dat de nieuwe redactie van de N.G. zich aldus heeft gekonstitueerd: Willem Kloos, red. secr., H.J. Boeken en P. Tideman, penningmeester en gérant. Kloos en Boeken logeeren op 'Meer en Vaart', Diepenbrock wordt er eind Maart verwacht.

Op 17 Mei '94 bericht Tideman aan Diepenbrock het volgende over *De Nieuwe Gids*: 'Over de N.G. zult ge vreemde dingen hebben gedacht, al staat feitelijk alles reeds in de aflevering tusschen de regels. Eene toenadering die ik zocht met van Deyssel moet voorloopig als mislukt worden beschouwd. Zijne hooghartigheid tegenover mij is verklaarbaar maar van inferieur ras[2]. Wat moest jullie allen dan wel, die in rust en geluk en kracht thans zoover boven hem staan! Maar ook dat komt terecht. Van Deyssel is nu gedaan, en K. Alberdingk Thijm zal misschien een echt mensch blijken, die wat hij te doen zal vinden, noodwendig zal moeten doèn met ons, of - niet.

'En Gorter kan in zijne eenzaamheld uit alle deze dingen leering trekken, die zijn omgang met menschen hem niet geeft.

1 In een P.S. op een brief van 6 Maart '94 schreef Diepenbrock (134 A 2 12): 'Heb je nog iets gehoord van Willem. Ik was den dag na ons samenzijn bij hem. Hij was heel ziek. Lag op de kanapé en zei dat hij een gevoel had alsof hij 50 was. Op een stokje strompelde hij door de kamer. Het was heel sinister'. [.....]

2 Zie de aanteekeningen van T. op 27 April '94 over den brief van Van Deyssel.

'Fons je positie als min of meer vertrouwde van deze beide, en als weter van wat onze kracht is en de toekomst zal je misschien geen aangenaam, maar goed werk te doen geven. Maar alles gaat voorbij, en wat ziel heeft zal eens moeten erkennen dat wij Recht hebben te doen wat wij doen'.

Een keer in Diepenbrocks waardeering.

- Tideman schrijft daarna zijn brochure *Een jongste generatie en De Nieuwe Gids*, (W. Versluys, Amsterdam, 1894), waaraan hij half Mei werkte. Op 1 April had Kloos het secretariaat van *De Nieuwe Gids* aan Tideman overgedragen. Van zijn brochure heeft Tideman de proef aan Diepenbrock toegezonden. De ontvangst bericht Diepenbrock hem in Juni (134 A 2 12) 'Ik was juist dien dag verhuisd. Deze omstandigheid en een zware dringende zorg die juist dien dag op mij gevallen was en mij sedert niet los heeft gelaten zijn de oorzaak geweest dat ik je nog niet schreef, om je te danken voor de regelen die je tot mij gericht hebt en die mij opzichzelf zeer goed deden. Maar niet geheel onverdeeld. Want ik vreesde van het oogenblik dat ik ze gelezen had, dat die opdracht mij in een positie zou brengen tegenover mijn oude vrienden die ik niet wensch. Versta mij goed. Degenen die jij liebt aangevallen en mijn oude vrienden waren, hebben nimmer getracht op mijn vriendschap met jou iets of het geringste te influenceeren. Dit moet ook wederkeerig zoo zijn. Ik wensch buiten de litteraire partijen te blijven. En ik vrees naar hetgeen ik van het polemieke deel van je brochure gezien heb dat mij die tengevolge der opdracht niet meer mogelijk zal zijn. Wees dus zoo goed het mij niet euvel te duiden als ik je verzoek mij bij deze gelegenheid niet in het strijdgewoel te trekken en daardoor de zorgen en bekommeringen die nu weer plotseling over mij zijn gekomen nog te vergrooten.

Ik ben zoo overtuigd van de volheid van je vriendschapsgevoel dat ik niet schroom je dit te vragen, omdat ik zeker geloof dat je mijn bedoeling zult begrijpen en ik daarmee niet meen te handelen tegen mijn vriendschap voor jou. Als je dat mogelijk vond zou je mij ook al eerder voor het dilemna hebben gesteld door in dezen te kiezen. - Wij kunnen evengoed zamenwerken, maar nú zou het mij een verlichting zijn (hoezeer ik ook verblijd was je tegen mij zoo te hooren spreken) als ik niet het breken van banden, die mij dierbaar zijn als zeker vooruitzicht in de toekomst zag.

Je hebt zoo zeer getoond mijn vriend te zijn dat ik dit na eenige aarzeling je toch wilde vragen. Zie dus dat je mij van deze zorg ontlast en geloof mij als altijd

je ouwe vriend

FONS

Ik kon niet eerder schrijven.

Tideman heeft hierop geantwoord met het volgende gedicht, dat nooit gepubliceerd werd:

Voor Fons.
O Zomer, die zoo zonder leed in rijplijk bloeyen
op-donst uit de Aarde, die door u voelt stillijk broeyen
heur harte-warme jeugd óp om der menschheid moeyen,
uit welke diepten koom' zooveel geneughten stoeyen?

Een volle toonschaal liefdeboden, zwoele geuren
van water-reukig hout, wijl roode rozen beuren
bedwelming uit het groen in heur bloed-warme kleuren,
melodieert met vlindrer wieblend bloemen keuren.

De honing sijpelt door het ademen der bladen,
de muggen kadanseeren gonzend, geele maden
ten boom uitkruipen, zwaluwen varen, 't al om-raden
hoe de aderen der tuin gaan zwaar met zoet beladen.

O Zomer, zoo gij met uw bengels witte rozen
klaar als der englen zielen, die niet kunnen blozen
op aard, geheime' uit Hemels Evening doet lozen,
zijt gij zelv' Paradijs, dwaas al wie hooger kozen.
Misschien een steun in je
moeilijke dagen
van je vriend
P. TIDEMAN.

18 Juni 1894

Diepenbrock dankte 23 Juni (134 A 2 12) hartelijk ‘voor het heerlijke gedicht. Het zal mij dikwijls een steun zijn. Ook als uiting van jouw vriendschap. De laatste dagen kon ik niets doen, niet eens een briefje schrijven. Ik ben doodop. De vacantie moet er mij weer bovenop brengen. Zoo dadelijk komt Gijs hier. Weldra kom jij ook weer eens nietwaar. Het zal nu met Betsy wel kunnen. Je vers toont je in een status rotundus[1], die mij zeer verblijdde. Het zal met mij ook beter gaan.

[....]

Het verblijdde mij zòo dat je mijn bedoeling niet had gegriefd. In die zeer gespannen dagen toen ik je schreef en de bittere gevolgen van een oud misverstand mij drukten, vreesde ik ineens een nieuw misverstand in mijn positie tusschen jou en mijn ouwe vrienden. Het ging over mijn kop heen. Vandaar de brief. Zeer verlangend naar de brochure ben ik’.

Tideman vraagt hem dan te logeeren. ‘De poëten van de overzijde zijn voor geruimen tijd in Ede. Ik heb veel met u te bespreken. Denk er eens over of misschien de wantoestand van tegenwoordig dit tot rede heeft, dat de menschen te rijk zijn in materieele en verstandige dingen om het gevoel, bodem, mensch en hemel te kunnen bewaren, zoodat armoede en vriende-

1 Ronde (welgedane) staat (verstand).

loosheid het eenige is waarin menschen zich en anderen kunnen *behouden*. Ik ben benieuwd te weten hoeveel ge sinds Oktober '93 tot het jaartal '80 zijt genaderd, want na die tijd heb ik u niet meer gesproken'.

Diepenbrock bericht 20 Juli, (134 A 2 12) dat hij komt en schrijft verder: 'Ik geloof niet dat de menschen te rijk zijn in materieele en verstandige dingen of als ze dat zijn (wat ik niet kan weten) geloof ik toch niet dat de tegenwoordige wantoestand daar het gevolg van is. Ik zou dat ook om me zelf niet willen gelooven. Wat de personen betreft heb ik van Gorter gehoord, dat Verwey niets anders beoogde dan weer met Kloos bevriend te worden. Wat nog niet de annexeerende en baatzuchtige bedoelingen insluit die jij hem toeschrijft[1]. Maar dat weet ik niet, wat Verwey precies gewild heeft. Het is mij niet mogelijk hierin partij te trekken. Wat je schrijft in je brochure over je eigen streven en verlangen heeft geheel mijn hart, maar ik heb nooit geheel begrepen waarom dat niet zonder de executie's kon nagestreefd worden die jij en Willem voltrokken hebt. Het miniatuur-artistieke gepeuter van sommigen als van Aletrino en het geradoteer van van Deventer had verwijderd kunnen worden, zonder daarom het heele geslacht van '80, zooals Willem gedaan heeft te vervloeken. Gorter is door Willem altijd verkeerd begrepen, en dat heeft helaas ook op jou geinfluenceerd. Ik bedoel niet alleen zijn werk, maar zijn persoonlijk optreden vooral. Gorter houdt nog altijd van Willem maar Willem heeft dit niet begrepen en Gorter op de ruwste manier van zich afgestooten. Gorter heeft altijd eerlijk naar het goede gezocht zonder eerzucht noch baatzucht. Dat hij nu zich minstens vervreemd voelt van de N.G. vind ik zeer begrijpelijk, omdat hij het vertrouwen en de liefde mist bij Willem althands die noodig zijn om begrepen te worden en samen te kunnen werken, voor hetzelfde doel. Mij zal je nooit kwijt raken wat ik uit den toon van je brief eenigzins vermoedde dat je bezorgd maakte. Maar mijn streven is niet direct coherent met eenige litteraire strooming. Als ik kan zal ik met de N.G. blijven medewerken, d.w.z. als ik iets te zeggen heb, en het kan uitdrukken. Dat ik intellectueel meer verwant ben aan de "jongere" dan aan de oudere generatie heb jij vroeger ook àl gezegd, en ik ben misschien wel de eerste geweest die zich wendde tot de achter den schijn verborgene dingen wat mijn natuur en mijn ziel mij leerden te doen. Een diepergaande beoordeeling van dezen geestelijken kampstrijd zou mij stellig nooit in een vijandelijke houding tegenover wie ook brengen. Omdat beide partijen mij boden van veel goeds zijn en gegeven hebben ook. De laatste glans van de XIX eeuw in Europa is het verlangen naar heiliging der zinnen het enkele feit zoowel als het individueele gevoel te subordineeren aan iets wijders. Zelfs v. Eeden heeft hierna op zijn manier gestreefd, die zich zelf zoeken in het kleine zooals Verwey en niet groeien verdoemen zichzelf d.w.z. de toekomst verdoemd hen zij laten hun eigen verdorring prijken. Bij dit inzicht zijn passie en haat uitgesloten. Daarom had ik liever wat minder daarvan bespeurd in het laatste halfjaar.

1 Zie de brochure van Tideman blz. 19 e.v.

'Ik stuur je hierbij een teruggevonden brief van V.D., die je interesseeren zal. Ik krijg hem later wel eens terug. Wat hij schrijft over het zootje is zeer juist. Deze taktiek had ik graag toegepast gezien. Beter vind ik als v. Looy Gorter v. Deyssel H.v.d. Schalk zelfs v. Eeden (onder contrôle) aan de N.G. meewerkten nu nog. Al was het maar als brug tusschen jou en Willem. Het nationale element in de N.G. van nu juich ik toe, maar het moet secondair blijven, anders wordt het patriotisme = een eng democratisch-burgerlijk groot doen, persoonlijke ijdelheid met een gemeenschapspruikje.

'Beste Pet ik voel een groote genegenheid voor [je] sints langen tijd - Daarom hoop ik mij duidelijker uit te spreken dan het mij nu mogelijk is, als je nu alleen maar dit ziet als een groet van mijh hart naar jou en Betsy kunnen wij het andere veilig aan de toekomst overlaten. Onze ziel zullen wij leidsman laten zijn over onzen geest en niet omgekeerd'.

Op 30 Aug. '94 deelt Tideman aan Diepenbrock mee, dat zijn huwelijk bepaald is op Dinsdag 18 September; 'wij hebben de verschillende moeilijkheden overwonnen zoo dat noch van Betsy's zijde noch van mijne familieleden zullen tegenwoordig zijn'. Hij vraagt aan den componist of hij het orgel te Sloterdijk op dien dag wil bespelen. In dienzelfden brief deelt hij mede, dat 'Hein en Willem weer voor goed van hier vertrokken [zijn], zij zijn nu niet de Bohémiens van Amsterdam, maar van Nederland, blijven het altijd. Ik ben nu weer alleen en gevoel mij daarmede zeer gelukkig'.

Niet lang duurt dat geluksgevoel, want reeds 12 Sept. '94, dus 6 dagen voor zijn vastgesteld huwelijk, bekent hij aan Diepenbrock, dat zijn vrouw en hij 'een vreeselijke tijd achter ons (hebben), telkens het beraad van elkander te gaan, de Bohémien in mij geweldig aan den gang tegen de omstandigheden in, de helderheid duister, de oude vrienden tegelijkertijd tegen mij in 't geweer geroepen, nu schemeren van iets zeer vreemds, vroeger de maatschappij gevoeld als een Atchinees die met klapperolie is ingesmeerd dit doet thans als een geducht zonderling kleverige massa. Het korrekte huwelijk daarin als een vesting, maar moet niet binnengaan zonder proviand, want in tijd van oorlog worden ook de poorten van uitgang gesloten, en de torens zijn van betrekkelijke hoogte'.

Tideman exit.

- De rol van Tideman was uitgespeeld. Hij moest een baantje zoeken, solliciteerde voor leeraar, kwam ten slotte als corrector voor f 60's maands aan *De Telegraaf*. Diepenbrock achtte het niet kwaad dat hij 'eens door een macht van buiten gedwongen' werd. Maar de man, die door zijn naaste vrienden eerst vergood was kon het niet verkroppen, dat men hem nu buiten de litteraire deur had gezet. Hij voelde zich een groot artiest. In zijn *Diarium* (134 A 2 III) teekende hij in 1895 aan:

'Na mij komt er geen Hollandsch schrijvend Dichter meer.
Ik ben de Dichter van het Rythme.
Het Rythme is (als) het inwendig geluid. Zoo is de Hemel in het Levenop-aarde.

Het geluid is daar eenvoudig-juist. Als het geluid iets naar het ef-fekt gaat is Mijn vers mis

'Het Leven zelf is 't Rythme van een vers'.

Het Rythme heeft zóó nooit bestaan, reden waarom men mij eens verweet geen rythme in mijn verzen te hebben (een pseudo in Van Nu en Straks)[1], dat is een misdadiger geweest, wiens ziel mij in mijn Leven wilde aantasten'.

Men ziet hoe geexalteerd Tideman was, hoe hoog hij zichzelf stelde en daardoor het feit, dat hij opzij gezet was, des te dieper voelde. In een brief van 6 en 12 Januari 1895 aan Diepenbrock echter gaf hij een portret van zichzelf, waarin hij deemoedig, zou ik haast schrijven, een verklaring zockt van zijn optreden en zijn wezen. Ik ontleen er deze fragmenten aan:

Tidemans verdediging.

- 'Ik zelf heb met mijn vrienden, ik bedoel met degenen, die in hun eigen hart mij ontrouw zijn geworden, die van mij dus een Fantasie hebben gekoesterd misschien door mijzelven gehypnotiseerd, maar die nooit in mij en ik in hen hebben geleefd in werkelijkheid -, heb steeds daardoor geleden, dat zij mij prezen om wat zij van mij meenden, hoopten, *toestonden*'.

[....]

'Men heeft mij altijd gehouden voor een geweldenaar van je welste, een Reus van gewelddadigheid in den *enormen* zin, le sens grotesque, men heeft nooit begrepen dat ik licht was als een veertje, misschien heb ik het er nooit naar gemaakt, oogenschijnlijk - ik behoor niet tot het ras, waar men electrisch-ijzeren van Deyssels, gescharnierd arduinen Kloos'en van giet of beitelt, ik ben een wezen los van de menschen en los van de dingen, een lucht-bel misschien een hoogvioolreferein, dat ik dat andere toch heb kunnen schijnen voor anderen, het is als een witte bloesem die je houdt in een donkere kamer of in een zaal met rood bengaalsch licht een zwarte achter-

1 Het was geenszins een pseudo, maar Alfred Hegenscheidt in zijn artikel *Rythmus*, jaarg. I, no. VIII-X (samen uitgegeven), blz. 12-20; 3 citaten:
'Ik kies een laatste voorbeeld uit de onmiddellijke hedendaagsche letterkundige beweging; de heer Tideman. Het toont hoe een mensch met verstand en menig talent begaafd, toch geen dichter is, als de levensrythmus door zijn werk niet breekt, moge hij nu proza en verzen bij de vleet voortbrengen'.
'Geen van zijn verzen staat in die Toekomst waarvoor hij zelf gewerkt heeft. Door geen golft dat Leven dat hij beweert te belijden; niet een heeft hij gevoeld eer hij het begrijpen kon, een vers, dat, gestuwd door de beweging in hem, hem in de keel is gesprongen en dat geuit moest worden; een vers dat organisch uit hem is gegroeid en waarrond hij gedachten en woorden in volle vrijheid der fantazie kon laten kristalliseeren tot een schoon gedicht; want zulk een gedicht zal men voelen, nog eer men het begrepen heeft. De verzen van Tideman integendeel, kan men verstaan, maar niet voelen; zij zijn min of meer interessante gedachten op rijm gebracht, en geen zangen die noodzakelijk in dien vorm moesten uitgestort worden'.
'Zie nu Tideman's verzen: overal dezelfde plastiek, of liever, gebrek aan plastiek, alle gedachten op een zelfde plan, zonder perspektief; geen synthesis, geen nieuwe vorm van Leven, draagt deze verzen. Zijn eens woorden en gedachten vergeten, dan bestaat de poëtische, dat is organische, indruk ook niet meer. Zij zijn enkel fantazie waaraan juist dat ontbreekt waarop het Leven het kunstwerk draagt, de rythmus'.

grond. Altijd was inwendig in mij een verlangen naar een paar menschen als borstwering, die mijn beenen en mijn lijf zouden beschermen, terwijl ik daarboven uit mij mocht subtiliseeren, of wegvliegen als een witte leeuwerik. In vele wreede en harde omgevingen ben ik geweest en ben omdat het ging om de dood of het nog mogen hopen op het leven, genoodzaakt geweest alle harnassen aan te passen, die mij zelf verkilden, maar tenminste tijdelijk redden, ik droomde dat ik veel heel veel geld moést krijgen eens, dat door al dat verkleeden en verdedigen voor diende ik had den wachtens tijd en zou dan beschermd kunnen zijn en wat men noemt: mijzelf. Maar wat ik de teerste mensch dacht, daar zou het 't veiligst zijn, zij waren lafwreed in overbloedige of dronken sterkte of in krankzinnige fantasie, die met het heele Leven niets te maken heeft, en zij allen (v. Deyssel, Kloos en onder diens invloed de zich bedekkende, harnassende Hein Boeken, állen, állen) wilden zijn: groot-man, welzeker, recept daarvoor: men kleedt zich in wapenrusting, doodt eenige schuchter rondloopende wezens, trekt zijn wapenrusting uit en gaat jammeren of droefgeestig worden, of wel men bedekt de levende en alle lichamen der menschen met een fantasie zoo goedkoop dat op alle oorden *men* ze koopt voor werkelijkheid. Al die krachten, ze wekten in mij de tegenkrachten van gelijke sterkte en toen ze mij niet overwinnen konden: wende men zich af, men kon dan nog altijd groot- man blijven en zou wel de middelen weten het aanwezen daar van die eenigen niet-overwonnene te vergeten. De desillusie en de Honger dreef mij in harder omgeving tot ik eindelijk tusschen werkelijk ijzer terecht kwam en verzocht werd tenslotte, omdat allen het dáar gedaan hadden en er daar evenmin als elders bij de menschen wetten-afzonderlijk voor uitverkorenen zijn, verzocht werd mijn hoofd er tusschen te leggen. Ik heb dat geweigerd. Toen is de Honger weer gekomen, maar nu hier dan daar een, hielp men mij en het bewustzijn: op het kantje af gered te zijn door een vrije wilsdaad bracht weer het bewust zijn van het bestaan van het bovenhoofd en het lichte hart (dat uit het andere stijgen kan, je weet wel) en zoo is het nu en zoo zal het voorloopig wel blijven, terwijl ik verder afwacht wát er met mij gebeurt. - Het heeft mij nu bedroefd, bedoelde ik te zeggen, dat jij mij ook zoo hebt gefantaiseerd, het is alles noodwendige zelfverdediging geweest wat ik actief heb gezegd of geschreven, als ik niet getrouwd was en wij niet in deze tijd leefden, ik liet mij neer in een klooster: Hier is het Leven 't levende festijn der dingen 't gaat wel zwaar bewegende maar dat is schijn, het is als vederkens zoo weinig wegende, en waait op den omwellenden wind - dat ben ik, in mijn wezenlijkheid. Maar de neerval van het teere is misschien onder invloed van een psychische zwaartekracht, lood en ijzer en bliksem en donder hoe lager het komt, maar in de stilte hooger dan de bergtoppen en waar de vogelen hun adem inhouden en hun vleugelslag oplost in de stilte, daar is het Licht alleen, daar leef ik alleen. Het is een mooije beeldspraak op de Stilte der sferen troont de Godheid. Toen ik het eerst in uw aller midden kwam, heb ik begrepen wat ik nu ook weer begrijp, maar wat mij hoe dieper ik er in daalde, duisterder werd, ik heb mij

beurtelings aangepast aan allen om te zien of zij ook niet zoo'n stengel hadden, als vanwaar ik uit mijn huis naar beneden was gegleden, ik heb het wel geloofd maar het is anders uitgekomen, zij zijn figuren op de wereld, hun handen reiken naar de bergen en de blauwe lucht, maar zij hebben de rauwe kreten en zij kennen het erbarmen niet, God is voor hen wat zij zelf zijn op hun beste momenten, zij komen niet uit hun huis en hun voelhoorns zijn van donkergekleurd glas. Zult ge niet boos zijn dat ik zoolang over mijzelf schreef? Ge zult nu begrijpen wat ik een aardsch geluk heb gevoeld die 2 dagen in Hintham en waarom Swedenborg mijn beste vriend is geweest'.

Een verwijdering.

- Een antwoord van Diepenbrock hierop heb ik niet gevonden, maar wel een brief van hem van 18 Juni '95:

[18 juni 1895]

Beste Pet

Dat je niet van mij hebt gehoord in langen tijd, komt niet doordat ik niet aan je gedacht heb. Ik heb dat dikwijls gedaan en dikwijls betreurd dat ik je niet op eenige wijze in de moeilijke omstandigheden waarin je verkeerde kon helpen. Het eenige ware raad geweest en ik meende als je die noodig had zou je hem wel hebben gevraagd. Nu hoor ik van Gijs dat er schikkingen getroffen zijn, waardoor je je studie kunt afmaken en voor zorg en gebrek gevrijwaard bent. Ik weet niet of het noodig of zelfs gewenscht is dat wij elkaar in den eersten tijd zien. Omdat ik niet weet of wij elkaar wederkeerig iets versterkends kunnen mededeelen. Ik zou eerst moeten weten hoe je denkt over de vele groote dwalingen die er in de laatste jaren begaan zijn waaraan ik ook mijn aandeel heb en daarvan zou het toch in de eerste plaats afhangen wat wij elkaar konden mededeelen. Maar ik wilde je alleen maar zeggen hoe het mij verheugd heeft dat je nu beter tijden te gemoet gaat en hoe zeer ik hoop dat alles een gelukkige wending zal mogen nemen.

Wees hartelijk gegroet en groet ook Betsy zeer van je vriend

FONS

Het antwoord van Tideman, die toen in Abcoude woonde, is 23 Juni gedateerd. De brief is niet in zijn geheel bewaard gebleven. Hij gaat uitvoerig in op artikelen van Diepenbrock in *De Kroniek* over Guypers en over Dilettantisme. Het zou mij te ver voeren - en voor beter begrip zouden bovendien de artikelen van Diepenbrock althans geresumeerd moeten worden - de argumenten van Tideman geheel over te nemen, waarom ik mij bepaal tot eenige brokstukken, die ons direct nader brengen tot het wezen van Tideman.

'Ik ben je zeer dankbaar voor je brief; en zég je, dat het wellicht beter is, dat wij voorloopig elkander niet zien, zoo moet ik dat respecteeren, al

zou ik voor mij het wel anders willen; onze gesprekken zijn het voorjaar van '93 zonder ik toch voor enkele dagen althans, uit - meestal samengekomen om andere vrienden als middenpunt, nu zou dit heel anders kunnen zijn, je zoudt mij althans zeer kunnen versterken wat je ook hebt gedaan in het artikel over “Cuypers”. Inderdaad is het zoo naar mijn ondervinding dat materieele zorgen juist gezond zijn, tot zekere grenzen, hoe zou iemand de Waarheid en de Schoonheid, wat toch hetzelfde is, uit het kleine leeren, wanneer hij niet uit levensbehoudens-lust gedwongen werd zichzelf in het kleine en het kleine in zich te openbaren? Hoe zou hij anders leeren de Eenheid van wereld en bovenwereld, dan uit gebrek? Qualitatief heeft van Eeden gelijk in die Kroniek-polemiek dienaangaande, quantitatief v.d. Goes, deze kwestie is er m.i. geene, want de artiest die het gebrek tijdelijk noodig heeft, die zal het intuitief zoeken en weten te vinden, eh die het niet noodig hebben, van deze is een *verandering van qualiteit* voor het geheel minder gewenscht’, aldus het begin van den brief, waaruit ik nog dit teekenend detail citeer: ‘Iemand die van zich-zelf geeft meer dan hij zich zelf kent vernielt zich en anderen. Hier ligt een deel van mijne fouten, waarheen ook eene opmerking van je brief duidt’.

Tideman en Tak.

- Tideman had voordien aan Diepenbrock geschreven om een aanbeveling te vragen voor Tak, toen hij aan *De Kroniek* wilde meewerken. Er is een correspondentie tusschen Tak en Tideman uit ontstaan; waarvan slechts één brief van Tak en niet verzonden antwoorden van Tideman daarop bewaard zijn gebleven. De brief van Tak luidt aldus (134 A 2 8-9, evenals het antwoord van T.):

P.L. Tak

3 Nic. Beetsstraat N. Amstel 15 Januari 1895

den Heere P. Tideman

WelEd. Heer,

Uit uw schrijven van 8 Januari dient nog door mij beantwoord te worden uwe uitspraak: ‘Ik beschouw uw antwoord - als een persoonlijk tegen mij gericht feit, het gevolg eener persoonlijke gevoeligheid’.

Zóó is het niet. Gij hebt mij persoonlijk geen kwaad gedaan. Maar gij hebt in uwe dolle buien elders onheil gesticht en ondervindt daarvan nu de begrijpelijke gevolgen. Dat komt wel weer terecht, maar niet zoo dadelijk. Geef u intusschen niet over aan zelfbedrog en wijt niet aan kleingeestigheid van anderen, wat tengevolge van uw eigen handelingen niet kon uitblijven. Gij hebt u te hoog gesteld om zulke vergissingen te maken.

Hoogachtend

uwdw

P.L. TAK

Met potlood: 15 Jan '95

Den Heere P.L. Tak.

Waarde Heer.

Vergun mij, dit is mijnerzijds het einde onzer briefwisseling, nog even op uwe laatste letteren terug te komen. Een antwoord op mijne meening dat de wijze van uw schrijven waarin gij een artikel van de hand wees, mij persoonlijk onaangenaam is geweest, wordt door u beantwoord met eene eenigszins vaderlijke 'boutade' naar mij heen, welke ik gaarne bij mij binnenlaat en aldaar een armstoel presenteer. Maar zij heeft m.i. een waanvoorstelling ten grondslag. Ik heb de menschen gezegd wat ik van ze vond, zoo juist en zoo luid mogelijk, de reden dat dit maatschappelijk eens op mij terug moest slaan heeft voor mij niet bestaan als tegenhoudende kracht.

Van het begin mijner litteraire loopbaan af heb ik teruggezien naar hen die eerder geboren waren op wier werk men nu een vervolg moet leveren of zwijgen. Moest ik weer beginnen ik zou in anderen vorm hetzelfde zeggen.

Ik heb mijzelf wat meer leeren kennen door wat ik van anderen zag, ik heb de Massa leeren kennen, door ze mezelf in mijn oordeel voor te houden. Als nu de tijd is gekomen dat ik de verwezenlijking mijner eigene plannen zie schemeren, doet 'men' wat Gij b.v. zoo sterk afkeurt in de klasse der van arbeidskracht levende bourgeois, men weigert mij publicatie men sluit voor mij de eenige mogelijkheid op wat vrije tijd ten einde te werken, - dat is wat de Massa altijd en overal gedaan heeft tegenover de levenden, die haar niet vreezen en die met kritiek haar oude verband breken ten einde een nieuw te kunnen leggen, die daad is bij uitstek kleingeestig te noemen.

Als gij nu verplicht zijt om maatschappelijke redenen mijn naam in uwe koerant niet af te drukken, het is al erg genoeg mij dat op een wijze te melden als gij dat geoorloofd achtet, maar een absolute waan is het te meenen dat gij mij op onheil kunt wijzen door mij aangericht, waarvan ik de gevolgen maatschappelijk zou ondervinden. Ik moet u zeggen dat ik geen sterveling iets verwijt dan wat ze in mijn oog verkleint, ik vind het van u de meest banale daad, die de maatschappelijke verhoudingen in dit geval voorschreven, en die door u is gedaan, zooals men z'n huishuur betaalt.

Ik vind het prachtig, dat ik hier bedonderd zit en alle anderen op den Dam den gebraden haan gaan uithangen. Ge begrijpt toch wel dat als ik een minimum geld had gehad ik al uw tijdschriften en koeranten mij als morgen-versnapering zou doen thuis bezorgen. Wat komt gij, blikslager! mij op begrijpelijke gevolgen van onheil wijzen. Het heele Leven is één groot onheil, dat hier op aarde nooit terecht komt. En dit is maar heel goedt ook.

Goedenacht, Heer, ik stuur u dezen brief niet eens. Slaap wel

Uwe dienstw.

P. TIDEMAN

15 Jan '95

Op het couvert van den tweeden, evenmin verzonden, brief, staat aan de achterzijde: ‘Ik bedenk me daar b.v. dat ik Kl's heb gevonden, ondergaande, niets verwachtende, door u allen moed-willig verlaten.

Zoudt gij meenen dat het eens blijken zal dat ik tot onheil b.v. in zijn leven ben getreden? Dit is één voorbeeld, waarde Heer - de puike wereldlingen alleen hùn Onheil was ik en dit nog niet eens. Ach kom!! T.’

Tidemans rechtvaardiging.

- Nog eenige belangrijke brieven moeten hier volgen voor het hoofdstuk over Tideman gesloten wordt. De eerste bevat een zeer uitgebreide uiteenzetting en rechtvaardiging van Tideman aan Willem Royaards over zijn litterair optreden; de tweede is een brief van Bernard Canter aan Tideman, waaruit blijkt hoe gespannen - men kan gerust zeggen: overspannen - de gemoederen in die dagen waren en als slot volgt het reeds genoemde epistel van Jan Veth aan Witsen, waaruit we kunnen lezen hoe Tideman in die wilde dagen optrad, zelfs zonder dat de oude vrienden er tegen opkwamen. Uit den eersten brief kan men zien welke waarde Tideman aan zijn uiteenzetting hechtte (134A 2 10 1).

> Bewaar deze brief en schrijf er van over wat gij belangrijk vindt Omdat deze dag een merkwaardige voor mij is, wil ik hem gaarne terug hebben, en zal er u spoedig om verzoeken. De algemeene beschouwingen zijn natuurlijk aller eigendom, maar omdat ik aan een grooter stuk dienaangaande werk.

Beste Royaards.

Gij ontvangt dezen inplaats van mijn persoonlijk bezoek. De reden daarvan zal ik u in den breede ontvouwen, daar ik heden mij veel heb vermoeid moet ik u eerstens excuses vragen voor mijn schrift, maar ik wil u niet laten wachten.

Het feit dat Boeken uw huisgenoot tijdelijk is [1], is na de uitnoodiging van Diepenbrock natuurlijk geen reden niet bij u te komen, al was het mij reeds eene pijnlijke gedachte om een ander dan uzelf en uw gezin bij u te komen, terwijl gij mij zoo lang en zoo gul uw huis en tafel voor mij en mijne vrouw hadt opengesteld. Maar het is dít.

Wat het Leven eenmaal gebroken heeft kunnen menschen niet helen, en de omstandugheden wijzen mij niet dringend genoeg op een intiem samenzijn met Boeken. De geheele gebeurtenis met de N.G. zou vanzelf ter sprake komen en ik dien deze te mijden daar mij te ernstige grieven en te diep leed is aangedaan dan dat ik liever een vriendschappelijk samenzijn zou verkiezen boven een vruchtbare eenzaamheid. Ik zal u echter dienaan-

1 In een brief van 22 Januari 1895 deelt Diepenbrock aan Timmerman mee, dat Boeken bij Royaards logeert. De brief van Tideman moet dus in dien tijd geschreven zijn of eind '94.

gaande mijne volledige opinie opschrijven opdat wanneer gij bij mijn afwezen vele gebeurde dingen ter sprake brengen moet, weet wat in deze van mij te verwachten is. Daarna schrijf ik u dan iets uzelven en het Tooneel aangaande.

Mijn oordeel dan is dit.

De wedergeboorte van de N.G. moet m.i. alleen geschieden ter wille van Kloos, die zonder N.G. niet leven kan en als zoodanig is dit zeer goed. Maar zonder mij heeft de N.G. hare beteekenis verloren vooral nu me blijkt in verschillende feiten dat mijn oordeel over de verschillende toestanden en menschen juist is geweest, terwijl het feit dat de getrouwe medewerkers als Dr. Bierens de Haan, Hofker, L. Broedelet, Leopold òf niet meer schrijven of niet in de N.G. reeds genoegzaam aantoont dat Kloos en Boeken de Nieuwe N.G. alleen baseeren op eene illusie n.l. deze: dat na publicatie van nieuwe verzen van Kloos en een drama van Boeken er van verschillende en nieuwe zijde medewerking zal komen. Zetten zij het plan toch door, dan moeten zij noodwendig vervallen in de medewerking van verkeerde elementen of te zwakke nog niet voor publicatie vatbare, zooals Mijnssen. Bovendien hoorde ik van den heer Tak, dat de advocaat Paap Kloos hierin steunt en instigeert, ik ken dezen man niet en wil wel gelooven dat hij met de beste bedoelingen voor Kloos hem helpt, maar ik voorzie hiervan niets goeds; of Mr. Paap zal tegelijk de N.G. gebruiken voor politieke doeleinden en zoo Kloos misschien in nieuwe moeilijkheden sturen of hij zal eenvoudig trachten de N.G. ‘rendeerend’ te maken, hetwelk in deze tijd niet anders dan met onedele praktijken, zooals ook door Verwey met het tweemaandel. tijdschr., te bereiken is.

In beide gevallen heeft de N.G. voor mij zijn zuiverheid verloren, temeer daar ik Kloos niet meer het inzicht kan toeschrijven in de toestand van tegenwoordig waardoor hij, zichzelf als Hoofd staande houdende, met een juist rangschikken van alle krachten in het land, de schijnbare wanorde in de letterkundige en intellectueele wereld met vaste hand zou regelen.

Schijnbare wanorde zeg ik, want er *is* inwendig geen wanorde, alleen zijn de verschillende subjekten allen naar de eenzaamheid en de zelf-inkeer gedreven, waaruit alleen duurzame kunst kan voortkomen. De wanorde is er alleen bij de journalistiek, die nu geen stem heeft om na te spreken, nu noch Verwey noch Van Deyssel den toestand overzien. Gorter heeft het nu alleen zooals het behoort, en met Mei heeft hij verdiend dat zijn geheele leven te behouden, de anderen moeten dit nog verdienen. Met Boeken besprak ik het nog even: Kloos is het Hart der moderne poëzie, Verwey is de luchtpijp, Gorter is de boven borstlap, met Balder de nek en enkelen der verzen van Boeken staan glorieus als schitterende tanden in de kaken der Litteratuur. Van Deyssel heeft *gewild*, hij is de sterkste willer, de Faust en Mefisto beiden geweest, hij heeft het Leven en de dingen en de taal vooral geforceerd, fataal moeten forceeren, hij is dan ook volstrekt niet minder groot dan een ander, alleen staat hij buiten den *normalen* groei van de

Letteren. Van Deyssel is van het middenrif, het Hart gepasseerd zonder het langer dan even te voelen, en door de nek ineens naar het Hoofd gestegen - *wat niet anders kon* dan met verlies van inwendige waarde, hij heeft zijn post verlaten, voor een hoogere in plaats een lagere in inwendige waarde. Van binnen in het Lichaam der Litteratuur is hij terechtgekomen in de zintuigen aan het Hoofd, niet *in* het Hoofd. Als gij lichamelijk ooit iets gevoeld hebt van wat zijne ‘Sensatie’ is dan zult ge nevensstaande teekening

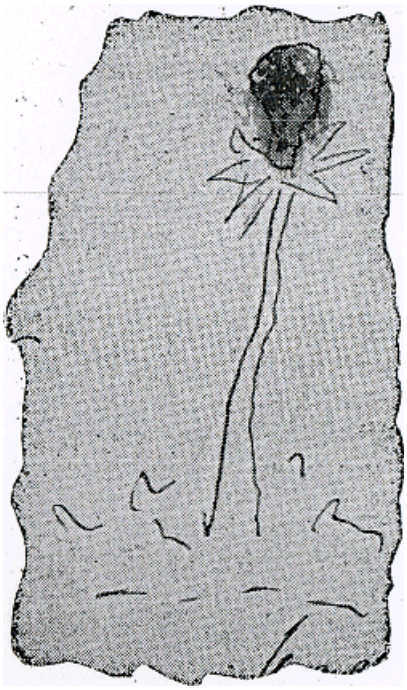

begrijpen. Van Deyssel behoort evenals Redon in de schilderkunst niet bij de menschen met hart en bloed en bewuste of onbewuste open oogen, maar bij de scherpe geesten, die ook 's nachts in je bedwanden tikken en die de muizen leeren knagen aan je nachtelijke laarzen. Uit Van Deyssel zijn dan ook huiveringwekkende wangedrochten gegroeid. Ik bedoel hier niet Erens, Van Looy of Prins, ook niet Aletrino. Kloos is vruchtbaar geweest, Van Deyssel niet, en hijzelf in zijn sterkste tijd is alleen in staat geweest zijn vuurwerk-wagens met de slingerende flitsen over de elkaar kruisende rails zijner abnormale constitutie met een geweldenaarshand in een betrekkelijk één-zijnde deining over het papier te doen rijden. Gorter is door hem betooverd en is ook even in het uitwendige van het Hoofd geweest en Balder, als teruggang naar de Mei-bovenborstlap (het zeer fijne van de long der Letteren), is als zoodanig in de droge kortheid van de hals. Verwey is ook een dichter maar alleen long, alleen geluid, geen Hoofd dat tong en lippen beheerschte (onbewust zooals bij Kloos of bewust wat ook mogelijk is zie Boeken's sonnetten en ‘Amsterdam’,) Verwey is alleen Dichter als geluidstrompet, die zoodra hij het Hartebloed er bij wou hebben, erg liefdevol wilde doen, didaktisch werd en eindelijk gekomen is tot betrekkelijk subtiel en aanneembaar werken met het strottenhoofdgedeelte zijner ziel. Intusschen waren er in het groot al twee perioden geweest: van Epiek, Lyriek, Dramatiek: de eerste Godenschemering, Jacques Perk, Rhodopis, en Sappho; de tweede die nu op het laatste aangaat: Okeanos, Kloos verzen, Boeken, Lucie Broedelet en het nu verschijnend drama van Boeken. Als epos bevat Mei, ongetwijfeld het beste wat gemaakt is: Epiek, Lyriek en Dramatiek gelijkelijk inzich. Zou na dit alles nog meer geboren worden? Wij hebben er iets van gezien en wij zullen afwachten, maar zeker is dat van al die andere jongeren z.g.n.,

oude baasjes inderdaad: niets te verwachten is, omdat wie nu iets wil maken dat volgt in den groei, moet hebben doorgemaakt àl het vorige, *en daardoor bewust geworden, ook ALLE bewustheid moet doormaken om ook die te overwinnen*, een taak die men wellevendheidshalve niet voor een Reus zou ter zijde leggen. Zoo staat het met de Litteratuur op dit oogenblik, de schilder- en muziek-litteratuur van Van Looy, Prins e.a. - en van Leopold etc. zijn buiten bespreking. Men zou bij Boeken soms van

architectonische van beeldhouw-litteratuur kunnen spreken, waarom zijn plaats in het vaste kakementum is.

Nu komt daarnaast de lust in de menschen om de voorbijgegane perioden op het Tooneel te zien, de verbeelding in de menschen heeft die perioden verlaten, men heeft om ze te behouden nu ze buiten zich te verwezenlijken. Een vruchtbaar Hollandsch Tooneel heeft misschien nog een half misschien nog 3 jaar tijd, omdat deze periode van dramatiek nog niet is voltooid en het meer dan waarschijnlijk is dat Kloos de geheele periode Okeanos, Verzen, -, met een paar nieuwe drama's zal voltooien.

Maar nu vraag ik, wat is hiervan nu te zeggen tegen het Vólk, dat er niets van wil begrijpen, waarvan het schuim op de golfkoppen der maatschappij den glinsterenden dilettant speelt, en waarvan de golven hier in ons Land zwaar zijn als lood, er is heel veel van te zeggen in proza dreunend als nadonder boven 't plassend reegnen van der Waarheid water. Maar wie geeft dit over al die perioden, geeft 't als Kunst, hard, zwaar en sober? mathematisch juist en niet als kunst om haarzelfswil?

Royaards, er is niemand die dit zoo kon doen als Kloos, de looden golven onder steunende verzetten. In onafwendbaar in beweging zettend Hollandsch proza is hij aller meester, maar 'k geloof hij overziet de toestand niet - en wat heden zomer is gebeurd voor aller oogen is een bewijs dat hij miste het wijsgeerige geduld met anderen wat hij vroeger juist zoo had, en dat hij het geloof verloor in mij, die alles voor hem over heb gehad heeft nu een breuk gemaakt in 't eenig wezenlijk triumviraat waarvan de XIXe eeuw zal kunnen spreken. Zooals ik u zeg, dat gij de eenige Amsterdammer waart, die terwijl ik zweeg omdat men bezig was mijn lijf te dorschen en niet wenschte te gillen, die nog met belangstelling aan mij dacht, die van mij hield zooals ik dat alleen kan aannemen van een mensch met geheele overgave van zichzelf als ik vroeg om een hand, alleen volledige liefde is rijp en doet den ontvangende groeien om ook weer vrucht te geven, - en dat gij nu in connec[t]ie met Boeken zijt, ik vind het een voortreffelijke omstandigheid om elkander goed te doen, maar voorloopig sta ik objectief *tegenover* de Litteratuur-vertegenwoordiging. De taak van de N.G. 93/94 is afgeloopen, omdat zij een *absolute* was, is haar dood begrijpelijk, goed en nuttig. Zooals iemand die gestorven is, dàn eerst zijn werk doet onder de menschen, zoo zal het met dàt Boek gaan, zoo gaat het nu reeds - en in een Nieuwe Gids in den trant der allereerste is mijn plaats niet. Swedenborg zegt: vriendschap van mannen onderling bestaat niet, zij bestaat alleen na den dood, welnu wij zijn ik kan het je wel bekennen, wij zijn met ons drieën op sommige momenten in den daad-werkelijken hemel geweest, die in een zeldzame Balsem hier en daar in het rotsvaste van het droeve leven zijn bronnen verscholen houdt, en hoezeer ik nu oòk voor mij een langer moeilijk leven zie, waar ik alleen de afschaduwing der Hemelsche genietingen zie in het groote Wonder, onze vrouw, ik geloof aan een tezamen zijn na den dood, en mijn vriendschap op aarde is misschien voor

altijd mij van uit het Hart door den loop van het lot in mijn Hoofd geslagen, waar ze rustig haar werk doet, maar waar ze objektief liefheeft meer met tranen dan in vreugd. Ik houd evenveel van Kloos, alleen de geheele wereld heeft zich tusschen ons geplaatst, en de wereld wil ik niet meer, omdat ik mij niet ten vierden male in den Dood wil storten om er aan de andere zijde weer uit te komen: met mijn Hart ten minste niet meer.

De mensch is als een vrucht, als hij rijp is valt hij van de Aarde af, dit jaar ('94) zijn velen veel rijper geworden, maar de lichamelijke dood nadert meer, men kan ook deze beeldspraak gebruiken: de lichamelijke dood volgt op de rijpheid van het Hoofd, en zou daarvoor de levensenergie het hart niet verlaten om dit groote bevruchtingswerk te doen?

Mijn toestand is ook zoò en het desolate van deze menschen-wereld, die eenvoudig onwillig zijn voor het goede, is mij zulk een axioma geworden, dat ik kloos als in een afgrond zie loopen tusschen deze menschen, wat zullen zij hem doen, hij zal zich wel weten te verdedigen, maar is zijn wil om macht te hebben over der menschen spraken en harteslag wel geheel weg, vraagt hij m.a.w. in dit nieuwe wereldsch verschijnen niet iets voorzich-zelf, zoo ja dan zal hij zeker heellang leven en heel ongelukkig worden, zoo niet, waarom dan niet berust in de omstandigheden, der wereld gelaten wat der wereld was en in eigen huis zijn beste werk gedaan? Men heeft mij buiten alles gehouden, alsof men voelde dat ik het niets waard vond wat men zou doen, welnu ik zal zelf mij een weg banen voor mijn werk, tegen een verzadigde wereld (Verwey en Van Deyssel verzadigen de menschen met 's werelds onnoozelheid, Danaiden-werk, van welke niet-nobele arbeid zij leven, ongelukkige Van Deyssel, onhartelijke Verwey) daartegen is niet regelrecht in te werken, die wereld drinkt ons werk alleen na dat psychisch bachanaal voor hunne zielen, onze resp. begrafenissen. Nog eenmaal heb ik het beproefd. De Kombinatie Nieuwe Gids, De Kroniek, De Telegraaf, dan kon ieder gerust zijn van als één hond baste er een andere tusschen zijn beenen doorschoot om terug te bijten, maar jawel, de wereld in deze vertegenwoordigd door Kloos, Tak, en een dagblad-redakteur, zweeg de eerste, de tweede werd vaderlijk-verstandig - en wat niet uit kon blijven den afstand uit het oog verliezend, aan het dagblad viel Heyermans in ongenade naar deze schreef en het gepantserd muilbeest, de maatschappij zal nu alleen toestaan dat de N.G. misschien tusschen allerlei ontuig eenig belangrijke fata te memoreeren heeft, en de Kroniek zal trachten een Tweemaandel. tijdschrift in het klein, de menigte op te voeden tot de witte geganteerde rotten om de tafel eener beschuit- en puddingachtige dilettanterij. Het had zoo moeten wezen, dat Kloos en Boeken als een vesting om mij been hadden gestaan en als ik te veel explodeerde of te zonderlinge vuurpijlen opliet mij op de betrekkelijke stevigte der wanden hadden attent gemaakt en op het meest geschikte moment om vreemde vuurpijlen op te laten, Zij hebben het niet kunnen doen, dat dit zoo is, is een steunsel voor een zekere trots, dat zij mij niet begrepen, ik voel nu dat ik vrij vooruit sta, in een richting waar ik volle zee zie en geen zeil voor mij. Welnu, wie mij

liefheeft volge mij, maar ik ben het laveeren niet gewend en het te gooien over den boeg der hulpvaardigheid naar ter zijde lijkt mij alleen, bij schipbreuk noodwendige, menschen-plicht.

Boeken zal nu Kloos steunen, Kloos zelf vertrouwt op zichzelf en op ik weet niet wie. Ik zelf heb mij door broodsgebrek eenmaal weer laten brengen tot het wereldsch voorstel hier voornoemd, maar ik zal dit niet weer doen. Elk recht mensch vindt brood, op de meest wonderlijke wijze zijn wij door ik weet niet wien, misschien voor een halve maand en meer in een betrekkelijke welstand gekomen en hebben hedenmiddag koninklijk gedineerd - maar de maatschappij geeft alleen brood voor de ziel zelf, dat heb ik te midden der opgevreten arbeiders gezien, zij geeft zelfs voor de projectie der beste zielen, in kunst hoon en laster. Wie dit nu weet moet niet zeggen daar zal ik mij in schikken, ik zal die maatschappij voor mijzelf gebruiken, want ook die aanraking besmet, maar hij moet op zijn knieen smeeken dat hij nog wat leven mag en genieten van het oogenblik, dan zijn dagen maanden. Zoodra weer het oogenblik van lijden dat is ziek-zijn, niet-leven (heeft niets te maken met de koninklijke droefheid) komt, misschien vindt de geest dan weer een nieuwe bron voor een tijd, en zoo gaat het voort. Kloos heeft nooit iets in mij niet-gezien.

[Wat nu volgt in den brief is met groote inktkrassen doorgestreept en daardoor moeilijk leesbaar.]

Hier hebt gij dus ongeveer mijne houding, gij kunt uit mijne woorden opmaken of ik nog ergens meetel of dat men mij ‘op zijde kan schuiven’, *ik ben op afstand*, verschillende publicaties der naaste toekomst zullen wel met liefderonde haken, waarbij den chirurgijns de tranen in de oogen komen, in helende wonden slaan, ik hoop dat deze winter mijn hart is bevroren en de instrumenten na eenige krassen te hebben nagelaten door mij zullen gebroken worden, de stukken in het gezicht van de wereld die om den dichter roept. De mogelijkheid komt in mij op dat Kloos verzen zal publiceeren waarin hij spreekt over het gebeurde, ik weet niet welk onheil dan boven ons aller hoofden hangt, en ik weet niet welke demon altijd door der menschen borst waait om elkaar te vernietigen, maar zoo bedroefd en betrekkelijk rustig mij het leven nu heeft gemaakt, er bliksemen nu woedende gedachten door mijn hersenen, de voorkant van mijn borst voelt vreemd, [en] ik weet nu dat onder de zielen eenzelfde bescherming van eigen leven en vrouw en kinderen bestaat als onder heeren, noodlottig; ik ben een mooi leven om over te schrijven, maar laat men nemen eene zekere bedaardheid en een zekeren afstand van gepastheid, laat men mij zoo nu en dan verheerlijken, ik ontvang dat heel minzaam, maar bij God zoo zeker als ik de ziel voel leven in de [stem] en de oogen, men hoede zich een klein weinig, man sollte vielleicht bemerken, dasz ich das Handgeläng gefährlich frei habe. Dat is ook wereldsheid, twee mannen die vechten zijn altijd hunne ijdelheden.

Ik zie hier alsof ik juist het tegenovergestelde ben van Kloos, hij is zacht na woede, ik ben woedend na zachtheid, het eerste is gelukkiger, maar ik

ben [een] gevallene van boven [1]. Als ik nu den grond bereikt heb, dan wil ik alleen zijn, want bij mijn verder werk zijn vreemde oogen niet mogelijk. Gij zelf, vriend, zijt het die lijden moet onder deze gebeurtenissen, ik kan u alles geven maar mijn [hart] niet. Doch wij beschikken niet en u wacht loon na goed werk, [En] ik begin pas te leven, wijdt deze laatste bladzijden aan mijn vermoeidheid.

tt

P. TIDEMAN.

Gij moet dit eind vergeten. Het is heel kurieus voor de psychologie van een menschelijken ondergrond, waar Darwin over spreekt, het is misschien wel waar dat er iets broeit, maar ik vind het leven veel te heerlijk om mijzelf te vergeten.

Ik voel heel duidelijk dat ik hier in eene andere sfeer ben getreden, misschien die van Kloos, dan is hij een Duivel, maar het heeft mij lichamelijk bewaard.

Tideman en Canter.

- Ter verduidelijking moet ik er aan herinneren, dat Bernard Canter aan *De Nieuwe Gids* meewerkte. Hij publiceerde daarin onder het pseudoniem G.K. van den Bosch. Deze verzen werden later herdrukt in een bundel *Verzen* (1903 zonder vermelding van uitgever) onder zijn eigen naam[2]. In November '93 had hij reeds ruzie met Tideman, die hem niet wenschte ‘mondeling te spreken’. De hier volgende brief (134 A 2/9) is van 17 Juli 1894 en wordt slechts fragmentarisch afgedrukt.

Den Heer P. Tideman Sloterdijk

‘Goede Pet.

Ik wil hier nog eens klaar zeggen en zoo waar als mijn geheugen dat toelaat wat er tusschen mij en André Jolles[3] is voorgevallen.

Ietwat verontwaardigd over uw laatsten brief, waarin ik, meende te moeten zien een poging van u om mij geheel uit den kring van u en de mij lieven te stooten, slechts mij toe te laten door het, voor mij toen wat al te nauwe poortje van mijn letterkundigen arbeid, afgestooten door Willem Kloos, die mij zelfs weigerde te herkennen, en op zeer grievende wijze geminacht door den heer Boeken - het meest vernietigende van alles, versmolt in m'n geheel de hoop, ooit in het eenige, erkenning waardige Nederlandsche tijdschrift te kunnen zeggen, wat uit mijn hart stroomde.

1 Deze zin is doorgestreept. ‘Onzin’ staat in de marge.
2 In den 7en jrg, deel II, 1892, blz. 444 e.v., had reeds een prozaschetsje van hem gestaan onder hetzelfde pseudoniem.
3 Voor bijzonderheden over André Jolles verwijs ik naar de belangwekkende artikelen van Walter Thys *Uit het leven en werk van André Jolles* in *De Nieuwe Taalgids*, 3e en 4e afl., 47e jaargang 1954, waaruit men een goed inzicht krijgt over de toen heerschende mentaliteit.

Niet geneigd tot eenige vijandelijkheid tegenover u of de uwen, bezield met een liefde voor u drieën, die ook sluimerend, nog afweerde, al wat op u eenige smet zou kunnen werpen, ontstond in mij her denkbeeld zelf een tijdschrift op te richten “Het Nederlandsche vers”, waarin niets dan verzen en kritieken op verzen zouden worden opgenomen. Ik stelde echter de oprichting of de pogingen daartoe uit wijl mij, door uwe woorden, voor een langen tijd alle zelfvertrouwen in mijn kunst was ontnomen’.

[Canter schrijft dan dat hij Jolles leerde kennen als redacteur kunst van het *Dagblad voor Nederland*.]

‘Ik lei hem mijn hart bloot, vertelde hem van mijn ervaringen, van de teekenen die God mij gegeven had, van het jammerlijk wanbegrip dat tusschen IL drieën en mij heerschte en Jolles had zoowaar woorden van troost voor mij. Niet zachte troost van wijze woorden, doch deze lagere tevredestelling, die wij zelf puren uit slimme woorden van anderen. Hij wist mij te zeggen hoe Van Deyssel, een figuur die ik respecteer, Tideman als litteraire figuur hoogschatte doch als mensch zooveel zwakheden in hem wist. Zeide mij, dat Tideman, ondanks zijn groote talenten, het talent miste om te kunnen kiezen en schiften op litterair gebied. Dit laatste nam ik grif aan. Had hij niet zelf, dat wat ik mijn beste werk achtte, dat ook door Kloos superieur gekeurd was, op 't laatste oogenblik verwijderd en voor maakseltjes van Kloos uitgemaakt?’

[Canter kwam bij Jolles op bezoek in den avond van 29 Mei, las verzen voor, wat Jolles ook deed; vertelde van zijn tijdschrift, dat Jolles overwegens waard vond. Canter schreef spontaan een stuk proza, *Onox de bloeiende* getiteld en las het dadelijk aan Jolles, die enthousiast was, voor.]

‘Toen ik halverwege was, viel plotseling een boek. Ik hield onmiddellijk op. “Ik schei er uit” zeide ik. Dit is een teeken dat mij door God gegeven wordt om niet verder te gaan’.

Hij lachte flauwtjes. Ik las hem voor wat ik geschreven had. Ik had Onox voorgesteld als een godin der groene weilanden die zich door nimfen en saters liederen deed zingen. De saters zongen het lied van den stervenden winter en klaagden dat het kwaad altijd onderging en de basis werd van 't goede - het leven, zooals ook de doodsche winter vruchtbodem werd van de bloeiende lente'.

[Canter maakte het daarna af; werd door dit alles overmoedig en kreeg zijn zelfvertrouwen terug.]

‘Tideman zou later zien hoe hij zich vergist had. Ik had wel altijd geweten geen maaksel van Kloos te zijn geweest. En Willem die mij niet had willen kennen, zou als hij mijn werk zag later veel heete tranen schreien over zijn vergissing. Tideman was geestig - ik zou het ook zijn!

Jolles zat recht over mij in een sluimerstoel. Hij keek mij diep in de oogen en zei dan, koud, welberekend:

'Willen wij samen Tideman vermoorden; ik heb er de middelen toe’.

Het stormde plotseling in mij; ik sprong op en voelde neiging opeens op hem aan te vliegen. Doch ik dacht aan het lijk en zeide:

‘Vraag daar dadelijk excuus voor; bid God onmiddellijk om vergeving dat zoo'n denkbeeld in je op is gekomen.

Hij schudde zwijgend het hoofd en bleef koud zitten.

Ik trad op hem toe, viel voor hem op de knieën. ';O, vraag vergeving’, smeekte ik. Ik streek mijn hand over zijn haren, liefkoosde hem, schreide, sprak hem met lieve woordjes toe. ‘Je hebt mij daareven gezegd, dat je vroeg sterven zult, wijl je vader en al je familieleden de tering hebben. Ook jij hebt de tering zooals je mij zeide. Waarom je mooi kort leven zoo helsch te maken. Kom, mijn beste André kniel neer naast mij en bid’.

Hij bleef kalm, koel; liet zich alles aandoen, zonder verzet, zonder toenadering.

‘Je hebt zelf daareven geschreven, dat het kwade de bodem van 't goede is. Nu, ik ben dan de bodem’. Ik weet niet wat ik geantwoord heb. Ik ben zelf neergevallen, heb lang-uit op den grond gelegen naast zijn stoel en heb snikkend, hardop, lang en hartstochtelijk gebeden. Ik knielde weer bij hem, kuste hem op 't voorhoofd en wilde hem met zachten drang tot den grond buigen. Toen trok hij zich met een rule van mij af.

‘Nu zie ik eerst’ zeide hij ‘dat ik in 't geheel geen passie heb. Ik ben volkomen passieloos’.

Ik richtte mij op en gaf hem een slag in 't gezicht. Ik spuwde op den grond. ‘Jij bent geen mensch, een wandelend lijk’ zei ik. ‘Jij bent als de man dien ik vanavond dood heb gezien’.

Er werd gescheld en de dienstbode riep hem. Hij stond op. Een vriend of vriendin die bij hem kwam vroeg wat hem deerde of wat er was of zooiets.

‘'t Is *niets*, antwoordde hij luid. Ga even door ik ben dadelijk bij je’.

Hij kwam weer in de kamer. Ik had mijn jas aangeschoten, mijn hoed opgezet. Ik nam nu mijn manuscript aan hem gewijda spuwde er op en verscheurde het met mijn tanden en wierp de snippers weg.

‘Laat me door’ zei ik angstig. Ik liep de deur uit, dit levenlooze wezen in 't oog houdend. Hij wilde mij uitlaten. 'Weg lijk, terug achter mij schreeuwde ik hem toe. Hij liet mij desniettegenstaande uit, kalm, met zijn levenlooze bruine ijsoogen glanzend als een maan, in 't gedempte ganglicht. Hij verzette zich met een krachtigen ruk toen ik hem terugduwde.

Ik ging naar huis, wierp mij in mijn kamertje dadelijk op de knieën, bad God mij steeds te leiden op den rechten weg, mij sterk te maken tegen het slechte, mij te leeren mij niet te verhoovaardigen, het echte van 't valsche te leeren onderscheiden, mij goed en eerlijk te maken en mij als een klien kindje aan zijn machtigen hand te leiden. Daarna schreide ik, ging te bed en viel met betraande oogen, zeer moede, in slaap.

Den volgenden ochtend schreef ik u een brief ongeveer luidende alsvolgt

Den Heer Tideman (gedwongen titulatuur)

Ondanks alles waarschuw ik u voor André Jolles, intiem vriend van den bommenwerper Alexandre Cohen, leerling van Venvey. Hij heeft mij voorgesteld u, in vereeniging met hem, te vermoorden.

CANTER.

Ik liet dezen brief Jolles 's morgens dadelijk lezen, zeggende: Deze brief verzend ik dadelijk. Gij kunt dit evenwel voorkomen, door u zelf naar Tideman te begeven en daar te betuigen dat gij een slecht idee tegen hem hebt gehad doch daarover diep berouw gevoelt. *Mijn* naam behoefde hij niet te noemen. Jolles werd heel bleek, beefde zeer en zeide daarna bitter lachend:

'Weet je wat Tideman denkt, als hij dien brief ontvangt?'

'Dat ik een poging tot toenadering onderneem?'

'Ja juist. En dan zou hij gelijk hebben ook'.

'Welnu, laat hij denken wat hij wil. Dat kan mij in dit geval niets schelen'.

Ik ging weder naar mijn bureau-vertrek, dacht na over zijn gezegde en besloot liever een ongeteekende brief met verdraaid schrift te zenden, opdat ook alle schijn van intrigue vermeden werd.

Ik heb mij zeer teleurgesteld gevoeld, in 't Nieuws niet het verlangde antwoord te hebben gekregen. Ik vreesde dat ge mijn hand had erkend. Vervolgens raadpleegde ik een vertrouwd vriend en vroeg hem of hij naar u toe wilde gaan, om te hooren of de brief wel aan 't adres was gekomen. Mijn vriend zeide dat ik 't nu aan 't lot moest overlaten en voor 't oogenblik niets meer kon doen. Ik heb gewacht, en Goddank, het slechte is bodem geworden van veel goeds. Ik sta tegenover u en Willem mannelijker, rechter, eerlijker en steviger dan ooit. Want de afzondering heeft mij gedwongen in mijzelf te puren en ik kan nu leven op mijzelf, doende het goede dat mijn hand te doen vindt.

Met een laatst en innig vaarwel voor mijn vertrek
je verknochte medestrijder
BERNARD CANTER

Canter is naar Parijs vertrokken. Voor zijn vertrek heeft hij T., blijkens een brief van 26 Aug. 1894, gesproken en ook verzen gezonden voor de Sept. aflevering. Een tweede brief, gedateerd Zaterdagavond (met rood potlood 16 Sept. '94) leert ons, dat de verzen van Canter geweigerd waren. 'Ik heb nooit gedurfd mij tegen Willems oordeel te verzetten maar thans moet ik het doen, omdat ik mijzelf voel en weet dat ik mijn weg goddank na veel dolen gevonden heb. Ook gij zeide dit trouwens toen gij dien eenen dag dadelijk 21 verzen in druk gaaft'. En later in dien brief: 'Ik word een der goede Nederlandsche dichters der nieuwe eeuw. Laat nu deze pas bloeiende generatie niet op hare beurt autocratisch worden tegen wat nu nog zeer teer en zeer zwak is, maar door slagen en tegenspoed krachtig zal worden'.

De behandeling van Veth.

- En tenslotte de brief van Jan Veth d.d. 3 Januari 1896 aan Witsen (75C 51k):

[3 jan. 1896]

‘Nu kwam de Nieuwe-Gids-crisis. Onrechtvaardiger is er zelden gevonnisd. Ik die mij tegenover Van Eeden altijd heel zuiver had trachten te houden, en Kloos dikwijls had gewaarschuwd dat hij v.E. toch geen stukken voor de N.G. moest afdwingen, die hij immers minachtte, - ik werd mee in den ban gedaan, omdat ik in Bussum woonde. Alle oude banden van vriendschap en kameraadschap werden (zonder explicatie) verbroken, terwille van de eerzucht van een onwetend avonturier, dien men self na korten tijd toch gedwongen was in de hoek te laten zitten. Het was misschien heel aardig, mee schrikbewindje te spelen, ofschoon ik de positie niet benijd, maar het was voor ons smartelijk dit laffe spelletje aan te zien. Dat de waardigheid aan onzen kant bleef, komt uit in het feit, dat geen van de in het publiek gescholdene ooit een enkel woord heeft geantwoord. Maar wij hadden reden tot minachting. De feitelijke oprichter van het tijdschrift Van der Goes werd weggeschopt. Gorter werd bitter en ellendig kinderachtig gehoond. Van Deventer gesard. En dat ging door een partijtje waarmede jij goede maats waart. Men zou al slappe opvattingen van kameraadschap moeten hebben gehad, als men dat niet absoluut afkeurenswaardig had gevonden. Het approuveeren met wat er toen gebeurde in de N.G. was het breken met de uitgeworpenen. Een middenweg was hier niet mogelijk, al wilde men in eindelooze toegevendheid die beproeven. Toen ik in een gezelschap in den Haag door den oproermaker in kwestie gemolesteerd werd, was er geen van de oude kennissen, Boeken uitgezonderd, die voor mij in de bres sprong. Dat die knaap reden kon vinden om eenige wrok jegens mij te koesteren was waar, maar strekt mij niet tot oneer. Hij was begonnen in een studentenblaadje de grieven van Kloos tegen Van Eeden te luchten, en vond dat hij dus een positie in de literatuur innam. Ik was toen en delicatesse met v.E. maar wilde vóór alles korrekt blijven, en dus iemand wiens eenige titel was dat hij van Eeden had beschoten, niet grif inhalen. Toen hij mij dus heel in het begin geschreven had, dat hij mij ten mijnent de hand wilde komen drukken, had ik geantwoord, - zonder vinnigheid, maar met opgaaf van dezelfde redenen die ik hier noem, dat ik het liever niet had. Men liet hem nu gelegenheid den wrok daarover jegens mij te luchten. Toen ik nà het voorval in den Haag, de lui eens in Amsterdam trof, werd ik door denzelfden jongen opzichtig gehoond zonder schijn van protest bij de kameraads. Ik dacht dat Kloos buiten westen geweest kon zijn, maar toen ik hem een week of zes later een brief schreef, kreeg ik dien ongeopend teruggezonden’.

XX Het bohème-leven en de ondergang van Kloos

Het zou onjuist en ook onbillijk zijn te beweren, dat Tideman den ondergang van Willem Kloos en van het tijdschrift *De Nieuwe Gids* geheel op zijn geweten had. Dat de ondergang van het tijdschrift door zijn optreden, naast dat van Kloos, verhaast is, mag men vaststellen als juist. De kiemen van verdeeldheid waren van den aanvang aanwezig: in den in die dagen zwaarwegenden maatschappelijken stand, in de ethiek van Van Eeden botsend tegen het naturalisme, in de zich snel ontwikkelende tegenstellingen tusschen de aestheten en de politieke en maatschappelijke gevoelens der andere redacteuren en door het wantrouwen van Kloos, die van jaar tot jaar meer losgeslagen werd van zijn ankers en op drift kwam.

Van Deyssel heeft het eens duidelijk gezegd in het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* van Maart 1895: ‘De Nieuwe-Gidsschrijvers, essentieël verschillend in geestelijke genealogie en konstitutie, hadden alleen het negatieve gemeen: de ontkenning der voorafgaande literatuur’. Toen de strijd dan ook gestreden was kon men de taak van het tijdschrift als geëindigd beschouwen. Tideman had genoeg critischen zin om dat ook in te zien en de heroprichting van *De Nieuwe Gids* als een fout te erkennen. Ook kon hij nu het karakter van Kloos nog objectiever beoordeelen. In den volgenden brief geeft hij een m.i. juist oordeel over deze quaestie. Hij schreef d.d. 21 Maart 1895 het volgende aan Witsen (75C 51k):

‘Jan Hofker drijft altijd met het hoofd kalm boven water met den natuurwil van de Tijd mee, het is het typiale van dezen tijd, dat het publiek niet meer bestaat (het publiek bestaat alleen zoolang er nieuwe krachten moeten opgewekt worden), de raison van zuivere tijdschriften is daarom vervallen, het getuigt van verkeerd tijdsinzicht en is onlogisch geweest de N.G. weer op te richten, de strijd is beslist, het is thans alleen de vraag, hoe werken wij het gelukkige en het beste.

[....] Het leven van Willem is geforceerd, het is een leven dat zich nog staande houdt op enkele (negatieve doorgeschrapt) dogma's wier inhoudt negatief is (de menschen kunnen niet van elkander houden, vrijheid beslist niet etc). Dante is gehuwd geweest met zijn ziel, en ik geloof dat alleen een dichter die diepe gevoelsherinnering in zich draagt van het in werkelijkheid goddelijke leven van een vrouw, die liefheeft, naar de eenzaamheid kan trekken om zijn werk te schrijven. Dat schrijven zelf is dan de ondergang,

het breken van het aardsche, het is zijn langzaam sterven. Het kan zijn dat het plotseling bij W[illem Kloos] inslaat, maar het zal dan niet zijn de liefde voor een vrouw die hij gekend heeft. Ik wilde dat ik met hem weer kon omgaan als in Augustus en September '93, maar hij zal dan zijn eerzucht en zijn fantasieën moeten beheerschen en zijn tijdgenooten vergeten hebben. Ja, wanneer vergeet Willem eindelijk zijn tijdgenooten en het publiek eens, het inferieur hem toelachende volk. Wat is dat het um den Lorbeer ringen en hoe diep inwendig moet dat blijven om geen kwaad te doen aan het sturen van de hand, die gevoelt. Wat thans gepubliceerd wordt is alles onzin of mooi-schrijverij (ik spreek nu niet over Hein [Boeken], hoe kan die nu een drama publiceeren dat niet af is, vergelijk het met een schilderij)'.

Het bohème-leven.

- Augustus en September 1893! Toen reeds was Kloos geen normaal mensch en Tideman evenmin. Mijn briefschrijver vertelt over het leven van dit tweetal en Boeken nog het volgende, waaruit ik den naam van den schrijver supprimeer.

'Kloos en Boeken stonden zeer laat op. Zij sliepen in het atelier [van Witsen] op een paar matrassen, die 's nachts op den grond werden gelegd. Daar was Amsterdam natuurlijk vol van. En dat Kloos midden in den winter zonder winterjas liep en met linnen zomerschoenen aan!

'Niemand had medelijden met dezen man, die van twaalf gulden 's weeks (zijn honorarium als redacteur-secretaris van De Nieuwe Gids)[1] moest leven. Eens zei Kloos mij: '[...] (wij noemden elkaar bij de voornamen, hoewel ik veel jonger was) ik heb een glas wijn noodig om helder van hoofd te zijn. En ik slaap 's morgens omdat ik moeilijk inslaap[2], 's nachts lang lig na te denken'.

'Men was in Nederland gewoon aan litteratoren als Mr. Vosmaer, Allard Pierson, Marcellus Emants, Mr. van Lennep,allemaal rijke *deftige* menschen, die niemand noodig hadden en integendeel wat geld konden laten rollen, ook de redacteuren van De Gids (Mr. van Hall c.s.) waren gefortuneerd. Als Kloos fortuin zou gehad hebben, zou men zijn bijdragen[3] nergens hebben geweigerd. Tegen den arme durft men alles. Ook nu nog [1934]. Hij is niet gevaarlijk, en kan zich niet weren. Kloos, Boeken, Tideman, ook nog anderen waren in die dagen dikwijls volslagen krankzinnig. Ik woonde die avonden en nachten bij maar ik [....] heb geen behoefte aan alcohol of wijn. [....] Tideman werd woest omdat ik niet meedrinken wilde. Ik wilde wel, maar ik kon de Marsala., de Médoc en de St Estèphe niet naar binnen krijgen. Het lukte mij niet studentikoos eens goed "bezopen" te worden. En dat heeft mijn litteraire toekomst gebroken. Tideman dacht, dat ik te wan-

1 Ook hier weer het misverstand omtrent de financiën van Kloos, die van verscheidene kanten geholpen werd, o.a. door Sara de Swart, die ook het tijdschrift geldelijk steunde en Van Deyssel persoonlijk hielp, wat uit brieven, in het bezit der familie Van Eeden, blijkt.
2 Denk aan de mededeelingen van Tideman over de broomkali.
3 Kloos had niet vaak aan tijdschriften ingezonden, alleen in zijn begin-periode.

trouwig was om goed dronken te willen zijn. Hijzelf kon liters naar binneh slaan. Maar hij was een man van zes voet, robust en onverzadigbaar. Toen heeft ook dit drinken hem gebroken en toen hij kort daarna vader werd van een kind, was zijn kind mismaakt en achterlijk[1].

'Ik zei dat mijn litteraire carriére gebroken werd. Tideman zette mijn verzen, die al gedrukt waren en gecorrigeerd om in De Nieuwe Gids opgenomen te worden, er uit en plaatste de zijne er voor in de plaats, de meesten in dronkenschap tijdens de nachtelijke orgiën geschreven.

'Kloos was in die dagen een willoos slachtoffer van Tideman. De verhouding was psychisch ongeveer zooals die tusschen Verlaine en Rimbaud. Maar NIET lichamelijk. Er werd nooit ook niet tijdens de meest zinnelooze dronkenschap, een enkel obsceen woord gezegd noch was er ooit iets sexueel abnormaals. Het was een bohéme zonder deernen en wellicht kwam men ook daardoor tot dronkenschap en krankzinnigheid.

'Kloos noch Boeken[2] hebben zich ooit van deze dagen en nachten van wijnzwelgen kunnen herstellen. Tideman raakte op den rand van maatschappelijk verval, maar werd later, dank zijn gegoede familie en connectieën op de been geholpen, studeerde af en vestigde zich als advocaat te Haarlem, verdiende goed geld en beoefende voortaan de litteratuur zooals de Hollandsche traditie was, als “verpoozing in ledige uren”[3].

[....] 'Wij waren 's nachts doorgaans met ons vieren. Kloos, Boeken, Tideman en ik. Een enkele maal Witsen en Hofker. Paap, Verwey en van Eeden waren al uit den kring gestooten of getreden. Van Looy, van der Goes, Isaac Israels hielden zich ter zijde. Ook Roland Holst, Lucie Broedelet, Henriëtte van der Schalk.

'Jeanne Reyneke van Stuwe heeft Kloos gered. Voor zoover er nog te redden viel. Kloos was gebroken en is het tot heden gebleven. Ik heb later leeren vergeven en vergeten, dankbaar voor het goede en schoone dat Kloos mij heeft geschonken, vooral toen ik later ontdekte, dat mijn talenten op geheel anderen weg lagen’.

Kloos verloofd.

- Ik meen, dat men door het lezen van dezen aan mij gerichten brief een indruk heeft kunnen krijgen van het leven dezer groep in die dagen. Volgens den briefschrijver waren er geen vrouwen in het spel. Toch hebben eenige vrouwen een rol gespeeld in het leven van Kloos. Geen groote rol. Van Schendel, die Kloos in die jaren gekend heeft en ook de overige mannen van Tachtig[4] vertelde mij eens, dat Kloos op de volgende wijze verloofd raakte.

1 Van Eeden schreef 1 Oct. '96 aan Borel, blz. 74: ‘Dat kind heeft maar één arm en één been en geen tong. Is hij niet op vreeselijke manier gewekt uit zijn roes?’
2 Wat Boeken betreft betwijfel ik het.
3 Inderdaad heeft Tideman later o.a. een autobiographie geschreven,waarvan helaas alleen het eerste deel, dat 19 getypte foliopagina's omvat, gereed is gekomen. De titel daarvan luidt: .... *En Otto zoekt het recht* door mr. P. Tideman, advocaat te Bloemendaal, Hierin beschrijft hij op levendige wijze en met goed aanvoelen van de spheer zijn jeugd tot het tijdstip, dat hij student wordt.
4 Men zie zijn rijmloos vers *Mast* in *Herdenkingen*, blz. 88 e.v.

Op een dag werd aan zijn huis gebeld. Kloos, die net naar buiten kwam, zag daar een vrouw staan, die hem aansprak en geld kwam brengen. Het was Mieb Pijnappel uit Middelburg, die hem vele brieven vol bewondering had geschreven. Van dat geld gingen ze samen ergens eten en zoo kwam de verloving tot stand. Van Eeden teekent er dit in *Mijn Dagboek* (deel II) over aan: 18 April [1891] 'Nu heeft weer Kloos zijn roman. Ik zou blij zijn, blij om hem. Zelf heb ik lets als jaloezie gevoeld, niet echte, maar spijt dat hij nu minder voor mij zal zijn. Dat bewijst mij hoe ik van hem houd. De brieven van hem er over doen mij pijn. Maar misschien is 't alles maar een bevlieging'.

Twee brieven aan Van Eeden geven ons een kijk op de verhouding van Kloos ten opzichte van die vrouw. De eerste is van 4 Mei (F. van Eedenmuseum) en de tweede van den volgenden dag (Copieboek W.K.)

4 Mei 1891

Beste Free,

Ik weet niet of het goed is jou tot vertrouwde te kiezen: ik voel altijd zoo'n beetje dat je achterafjes hebt, die je mij niet zegt. Misschien is het alleen maar dat je mij een voorstelling van de feiten tracht op te dringen, die met mijn temperament strijdt. Hoe het zij, ik zal je toch maar schrijven. Als ik het gezegd heb, wat ik voel, dan is het misschien meteen over. En dat zou misschien het beste zijn.

Ik heb mezelf dan van boven tot onderen betast en gezegd tegen mezelf: 'Kom, jongen, Willem, ben je gek?' maar ik ben tot de conclusie gekomen, dat ik, tegen mijn verstand en al mijn beginselen in, meer aan een zekere iemand denk, dan goed is voor mijn evenwicht. Dat komt van die zwakke nieuwsgierigheid van me om te willen *zien*. Want mijn heele verstand zegt: 't Is toch allemaal illusie. Zij of een ander. En dan vind ik het aan den anderen kant toch weer prettig. Enfin, ik zeg je, Free, ik ben mal, niet recht wijs, idioot.

Ja, toen ik begon, dacht ik dat ik je een heeleboel te vertellen had, en ik weet eigenlijk niets meer te zeggen, dan dat ik me zelf niet begrijp en me heel raar voel.

Ja, 't Rijksmuseum was gesloten en bovendien die broêr. Ik wil nooit meer broêrs zien sinds ik den broer van Anne Vis heb [gehoord]. Ik trachtte zoo'n beetje te flirten met Vis, toen ze hier was - enfin, dat was weer heel wat anders. Maar daar zit ik Zondags met Gorter en Fons bij Mast te eten, en daar zegt Fons ineens: 'Sst, daar zit de broer van Vis'. En daar zat een kantoor heer, die eenigszins haar teint en gelaats vorm had, in plat Amsterdamsch te zwetsen in stupied-dronkene blague. Weg was Vis.

Vind je mij niet dwaas?

tt

WILLEM

'Inderdaad, Free, beste Free, ik begin het leven hoe langer hoe curieuser te

vinden. Zou er dan werkelijk achter de dingen een duivel zijn, een heusche duivel, die ons allemaal bij den neus leidt, en ons uitlacht bij al wat wij voelen en doen? Ik begin het hoe langer hoe meer te gelooven. Daarom, voor alles, laten wij solidair zijn tegen de werkelijkheid. Hier heb je *mijn* hand, ik neem de jouwe èn die van Martha.

Wat is er gebeurd? Ergens in Nederland woont een juffrouw, een juffrouw, die zich zeer sterk tot mij aangetrokken gevoelt. (Is dit soms weer te 'hevig' uitgedrukt?) Die juffrouw schrijft mij brief op brief, vol betuigingen van 'eerbied' *en* (je hebt er niet de helft van gelezen) van genegenheid. Ik weerde haar zoo veel mogelijk af, denkende: 'ik moet mijn eigen weg gaan, en geen vreemden menschen invloed op mijn lot gunnen', Maar zij insisteert, ondanks al mijn koelheid, en eindelijk komen wij tezaam. Ik zie haar, en ik vind haar lief en goed, ik raak door haar, om het familjaar te zeggen, van mijn eigengevild stokje. Ik geef haar dit te kennen, op de meest discrete wijze, het geheel aan háár overlatende, òf zij en wát zij daarop antwoorden zal. Is het impertinent, om als ongehuwd man, tegen een ongehuwde vrouw, die dien man herhaalde malen schriftelijk de betuiging van haar bewondering en haar genegenheid heeft gegeven, te antwoorden, dat je van haar houdt, en dat je 't geheel in haar handen stelt, hoe dat van haar houden in de toekomst zal zijn? Ik voor mij vind dat zoo delicaat mogelijk gehandeld: ik verlangde niets van haar, ik wachtte alleen af wat *zij* zou beschikken. Kán een vrouw het onaangenaam vinden, als een man, dien zij, ondanks hemzelven, hare sentimenten jegens hem heeft betuigd, tegen haar zegt: 'Ik heb je lief'. Dat zou voor mij onverklaarbaar wezen.

Maar het schijnt zoo te *zijn*, en ik bemoei me dus verder niet met de zaak. De teleurstelling, nu ja, daar zal ik ook wel weêr over heen komen. Verbeeld je, ik was van middag al begonnen verzen, te maken, nee maar, verbeeld je. Ik lach mezelf nu hartelijk uit. 't Is een goede douche geweest. Mijn respect aan den Onbekende. Il est très fort, Celui-là. Maar ik ook.

Dag Free, dag Martha, een hand van
WILLEM.

P.S. Wat juffr. P betreft, laat ze, sauf alle ridderlijkheid, opvliegen, zoo hoog, tot ze een sterrenbeeld wordt. Ik ga liever wat lezen, daar heb ik meer aan.

Op 15 Mei '91 vroeg Kloos in een brief (75C 51f) aan Witsen hulp. 'Ik sta op het oogenblik in een intieme relatie met die juffrouw, die je weet. Ik zal je alles vertellen, als je terug bent. 't Is veel te lang om te schrijven. Nu wil zij Woensdag a.s. in Bussum komen logeeren. Zij schrijft mij, dat ze liever bij Gorter zou gaan; aan den anderen kant doet Martha heel vreemd. Zij heeft mij niet gefeliciteerd met mijn verjaardag, wat zij nooit verzuimt: en zij antwoordt niet op de brieven, haar uit Middelburg[1] ge-

1 Woonplaats van mej. Pijnappel.

zonden. Nu zou ik niet graag hebben dat juffr. P. niet heelemaal met open armen te Bussum ontvangen werd. Zou jij me nu misschien kunnen vertellen, uit wat je van Martha weet, hoe dit zit? Dan weet ik, wat ik doen moet'.

Op 19 Mei lezen we in *Mijn Dagboek*: 'Kloos was de tweede Pinksterdag hier met geknipte haren. Hij doet dingen die ieder ander juist laten zou uit vrees zich belachelijk te maken. Het ergste van zijn liefde is dat hij zich voortdurend ridicuul maakt zonder het te merken. Er eerst heel uit de hoogte over spreken als iets beneden zijn principes en verstand - en dan er op eenmaal heelemaal in zijn, hoogsteerbiedig en alle delicatesse en eerbied vergend van zijn situatie als verliefd man - dat is ridicuul.

'En zijn zwakheid is zijn trots. Die trots maakt hem hoogst gevoelig voor elke minder respectueuse uiting. Als hij deemoedig en eenigszins beschaamd zich met zijn principes overwonnen verklaarde en meelachte om zijn verandering, dan zou hij heel beminnelijk zijn en ook niet meer belachelijk. Misschien zal hij zoo gaan doen, als ik hem meer los krijg. Maar ik heb de eigenaardigheid de menschen gauw te kwetsen door mijn inconsciente uitingen'.

De 'verloving' werd een tragedie, waarmee Witsen, mevrouw Versluys-Poelman e.a. zich bemoeiden, want Kloos werd in dien tijd 'ziek'. Toch duurde de verloving voort. Mej. Pijnappel mengde zich in de quaestie Lieven Nijland, dus in het voorjaar van 1892, waarover ze aan Van Eeden schreef[1].

Een brief van mej. Pijnappel aan Kloos van 24 Juni 1891, waaruit de pijnlijke situatie blijkt, is in het Haagsche Gemeente-archief bewaard gebleven. Maar zóó 'ziek' was Kloos niet of hij raakte in nieuwe verwikkelingen, waarover A.M. Hammacher vertelt in zijn boek *Eduard Karsen en zijn vader Kaspar*. Ook Jan Engelman heeft in een artikel *De Muze der Tachtigers gestorven* in *De Groene Amsterdammer* van 8 September 1951 over deze vrouw, Sara de Swart[2], geschreven. Zij was beeldhouweres en gefortuneerd. Ze ging vrij met allerlei artiesten, schilders en schrijvers, om.

De muze der Tachtigers.

- Engelman, die haar in haar laatste levensjaren, toen ze op Capri woonde, gekend heeft, schrijft: 'Saar de Swart kwam uit Arnhem, te Amsterdam speelde zij de rol van muze der Tachtigers, tegenhangster van de goden in de Warmoesstraat en op de walletjes, zij heeft de heeren vaak uit de nesten geholpen of ook het hoofd op hol gebracht, zonder dat zij er zelf veel aan kon doen. [....]

'Hammacher vertelt in zijn boek over de Karsens', aldus nog steeds Engelman, 'dat Eduard Karsen in 1888, of daaromtrent, een vrouw liefkreeg, omdat hij den schilder M.W. van der Valk over haar had hooren

1 Zie *Het conflict tusschen Willem Kloos en Frederik van Eeden* blz. 50 en 56 en verder over mej. Pijnappel de *Aanteekeningen* op blz. 83 en 84 in dat boek.

2 Zij is het prototype van Esther Luzac uit den roman *Vincent Haman* van W.A. Paap.

spreken’. Tegelijkertijd bevloog hem het donker voorgevoel van ongeluk dat hem zou overkomen. 'Karsen ontmoet die vrouw, wandelt met haar en zoekt haar op, waarover hij later noteert: ‘Zij stond onder de lamp, het licht viel op en langs haar hoofd, heel mooi. Nog altijd stond zij als een heiligenbeeld, verheerlijkt, in den schijn van mijn illusie. Mijn geheele leven trok aan mijn herinnering voorbij als aan iemand die de valbijl verwacht’.

'In den schijn van mijn illusie ....

‘In dit symbolisme, reeds dàn het pure sensitivisme doorbrekend, ligt de kern van een episode die door Hammacher terecht “een bijna gebeurteloos drama” wordt genoemd. In Karsen was, door het contact met het meisje, een hevig verlangen ontstaan naar “de vorstelijke vrouw uit zijn verbeelding”, vervlochten met beelden uit zijn jeugd. Dat verlangen was echter te droomziek, te broos en te aetherisch, om niet met de werklijkheid in pijnlijk conflict te geraken’. ‘De wereld van het meisje was een andere wereld dan de zijne. Dat heeft Karsen, wonderlijkerwijs, gevoeld als een smaad, hem persoonlijk aangedaan, als bedrog, en hij geraakte in een volslagen psychische ontreddering, zooals een brief van Frederik van Eeden aan Witsen, die toen te Londen woonde, aantoont’.

Op 4 Mei 1889 schreef Van Eeden den brief, waarin hij logies vroeg voor Karsen. 'De arme kerel is geheel van streek. Hij is den ganschen winter in een ellendigen toestand van twijfel en overspanning geweest die hem geestelijk en lichamelijk geknauwd heeft. Hij is geeindigd bij mij te komen. Ik heb terstond aan den twijfel een eind gemaakt en gezegd dat hij hoe eer hoe beter op reis moest - niet alleen maar bij iemand waarvan hij hield. Hij noemde dadelijk jou, maar vreesde dat je boos op hem waart. Ik vond het plan het best - en hoop wel dat je het goed zult vinden.

'Hij kan hier niet blijven, hij moet afleiding hebben, andere dingen zien, weer belang gaan stellen in de dingen om hem heen.

'De heele winter heeft hij in zijn tobberijen geleefd, over niets als over zichzelven gedacht en gepraat. Dat mag nu niet meer.

‘De oorzaak is een ongelukkige liefdesgeschiedenis - je zoudt dat wel spoedig begrepen hebben. Spreek daarover zoo weinig mogelijk met hem - en laat hem ook niet uitpakken over zijn kwalen en tobberijen. Daar heeft hij al veel te lang in rondgescharreld tot hij er bijna suf van geworden is. Ik hoop, dat je hem wel ontvangen wilt, je zou een groote weldaad doen’. (75C 51c)

Hij ging, maar teruggekomen bleef de pijn schrijnend knagen. ‘Nog éénmaal had hij hoop op herstel van den smaad’, schrijft Hammacher. ‘Een vriend, Jan Veth, had hem aangeraden daarvoor een scheidsgerecht bijeen te brengen en dit uitspraak te laten doen over gelijk of ongelijk. Want ook de vrouw [Saar de Swart] en een vriendin [Anna Vis], die samen veel in kunstenaarskringen verkeerden, voelden zich door de heftige, niet verborgen gebleven reacties van den ontgoochelden Karsen in opspraak gebracht. Dit scheidsgerecht kwam, ietwat overhaast door het drijven van Jan Veth, in 1891 tot stand’.

Jan Engelman vertelt dat Saar de Swart over dit ‘proces’, waarvoor arbiters waren Veth, Tak en Martha van Eeden-van Vloten, na acht en vijftig jaar niet de geringste gène had om er met hem over te spreken. ‘Zij noemde Karsen een aardig en fijnzinnig man, maar zij had er geen flauw idee van gehad, dat de paar wandelingen, die zij met hem had gemaakt, de gesprekken, die zij met hem had gevoerd, iets anders konden wakker roepen dan eenvoudige sympathie’.

De zitting werd bijgewoond door Van der Valk en Aletrino; Saar de Swart en Anna Vis waren niet aanwezig. Karsen las enkele fragmenten uit zijn geschrift, waar Hammacher uit geciteerd heeft, voor, en de uitspraak stelde Karsen in het ongelijk.

De beschuldiging van Kloos.

- Het zou niet op mijn weg gelegen hebben over dit incident te schrijven, als Kloos daarin geen rol had gespeeld. In een onuitgegeven aanteekening uit *Mijn Dagboek* van Frederik van Eeden licht deze ons nader in over het gebeurde. Daar schreef hij 19 October 1891 het volgende over:

‘Getob over de Amsterdamsche vrienderi en hun doen met Saar de Zwart[1]. Verfoeilijk, verfoeilijk - mij diep kwetsend en beleedigend. Kloos heeft Karsens ideeën voedsel gegeven door hem een verklaring aan de hand te doen over 't gedrag der twee meisjes. Een vuil Fransch romannetje. Witsen gaf het Karsen. Toen is Karsen dat gaan schrijven op briefkaarten, aan haar vader, links en rechts. Afschuwelijk. En de lammelingen geloofden den laster en om Saar op de proef te stellen hebben ze die scène in een café geprovoceerd, waarover ik mij al zo ergerde, niet wetende nog dat he hun opzet was. Nu is op verzoek van Karsen een scheidsgerecht benoemd. Daarin Martha, Jan Veth en Tak. Die hebben uitgemaakt, dat al zijn laster uit de lucht gegrepen was.

Ik voel lust hen allen te negeeren, ik voel alsof ze mij persoonlijk zwaar beleedigd hebben. Telkens wilde ik schrijven. Maar ik onderdruk het. Wie ben ik, dat ik zou oordeelen. Ik denk liefst zoo min mogelijk aan de historie Maar het blijft zitten, voor altijd een knauw aan mijn vriendschap’.

Hoewel Kloos verloofd was met mej. Pijnappel schreef hij 22 April 1891 aan Van der Valk (gecopieerd door Jeanne Kloos in het reeds genoemd geschrift), dat hij ‘voor de grap houd ik me, of ik een klein tikje verliefd ben op Vis, en maak haar dan een beetje het hof, wat aanleiding geeft tot vreemde en amusante conversaties’. En verder deelde hij hem in een anderen brief mee, dat behalve Karsen, ook Diepenbrock ‘op het punt stond, door haar [Sara de Swart] “geslachtofferd” te worden’.

In den reeds afgedrukten brief van 4 Mei aan Van Eeden schreef Kloos ook over dat flirten en het slot ‘Weg was Vis’ kan niets anders beteekenen, dan dat hij niets meer voor haar voelde.

1 Van Eeden schreef steeds Zwart.

Na ook te Parijs gewoond te hebben - in 1891 woonde Saar de Swart daar met Bauk Mesdag, de latere vrouw van M.v.d. Valk - zijn de dames De Swart en Vis naar Londen gereisd, wat blijkt uit een brief van de eerste aan Witsen, aan wien ze inlichtingen vraagt (75C 51 i).

Wat had Kloos gedaan? Hij had Karsen weten te suggereeren, dat er een sexueele verhouding tusschen de dames bestond en daar doelde Van Eeden op in het gegeven citaat. Karsen had dat blijkbaar verbreid en zijdelings was Witsen er bij betrokken. Nu zegt de volgende brief, dien Witsen bewaard heeft en waarvan de datum veel beteekenend is, ons genoeg:

[14 okt. 1891]

Geachte Witsen

Met veel genoegen heb ik uw brief gelezen. Ik dank u ervoor. Natuurlijk heb ik voor mezelf de zaak reeds verklaard. Ik geloof gaarne, dat gij het heel naar vindt dergelijke dingen gedacht te hebben van een vrouw
Als ik later in het land kom zal ik u gaarne de hand geven en met u praten.

Ik blijf
Uw Ed hoogachtende
en toegen.
SARA DE SWART
Arnhem 14 Oct 91. (75 C 51 i)

Hieruit blijkt immers, dat Witsen zijn verontschuldigingen heeft aangeboden, maar Kloos wilde weer zijn helden-rol spelen. Hij zou de vrouwen ontmaskeren en bewijzen, dat hij gelijk had-althans volgens het geschrift van Jeanne Kloos (blz. 174). Om de verdenking van zich af te wentelen zou Sara haar vriendin gezegd hebben om net te doen of ze verliefd was op Kloos. Zij moest hem om den hals vallen en wild kussen[1]. En Kloos maakte in zijn fantasie ‘van Vis een beeld, waarop hij verzen schrijven kon’, aldus Jeanne Kloos, die tal van gedichten citeert, alle opgenomen eerst in *De Nieuwe Gids*, later in *Verzen II*. Daaruit citeer ik dit fragment - de reeks werd opgedragen aan H.G. Samson - verschenen in *De Nieuwe Gids* van Sept. 1895 afl. 8, waaruit men een beteren indruk van Kloos krijgt:

> De aleenige menschen op wie vertrouwen
> Ik durf en weet dat ik kan in mijn zwaar
> Mij gewordene leven zijn twee vrouwen

Kloos zou mej. Vis eindelijk zoover gekregen hebben, tot ze de bekentenis deed: ‘Ik houd alleen maar van Saar’. Kloos had zijn doel bereikt!

Nu is het weinig exact van Jeanne Kloos, dat ze verzuimd heeft de data te vermelden en het is jammer dat de eenige bewaard gebleven brief van

1 Dit klopt echter niet met zijn eigen brieven aan Van der Valk en Van Eeden, waarin hij immers schreef, dat *hij* zich hield of hij een beetje verliefd op haar was en zoo'n beetje met haar flirtte.

Anna Vis ongedateerd is, maar in ieder geval is de toon zoo eenvoudig en zuiver, dat wij daarom alleen al geen vertrouwen hebben in het heele verhaal van Kloos aan zijn vrouw gedaan. Hier volgt de brief (Gemeente-archief):

Dinsdag
Beste Willem,
Als ik nog maar wat voor je zorgen mocht, - laten wij vrienden zijn, als je je niet op andere wijze aan mij binden wilt.
Ik *voel* zoo voor je en vraag niets dan een beetje vriendschap, je zoudt met zoo weinig mijn leven kunnen vullen, dat nu zoo leeg is. Kom eens met mij spreken.
ANNA.

In datzelfde geschrift van Jeanne Kloos kan men de copie van een geestigen brief op rijm van Kloos aan Sara de Swart lezen van 28 Februari 1892, waarin hij rekening en verantwoording doet van de 25 gld, die zij hem gegeven heeft en waarvan ze gevieren, de twee dames plus Kloos en Boeken, zijn uitgeweest. Het geld, dat hij overgehouden had, zou hij later wel teruggeven, maar nu had hij die 5 gld noodig om er met Hein van te eten. Het was alles dus heel amicaal.

Gaan we de bescheiden na, die bewaard zijn gebleven, over den gezondheidstoestand van Kloos, dan lezen we, dat hijzelf op 23 Januari '92 aan Marie Kloos schrijft, dat zijn gezondheid bij tusschenpoozen niet te best is. Tak vroeg, zooals men weet, op 16 December van dat jaar aan Tideman of er een dokter was gehaald bij Kloos en 20 December schreef hij Kloos, dat hij hem tweemaal slapende vond en het met Boeken volkomen eens was, dat het jammer zou zijn hem te storen.

De uitingen in *De Nieuwe Gids* van de volgende jaren bewijzen voldoende, hoe de geestelijke gesteldheid van Kloos in die jaren was en ook uit de aanteekeningen van Tideman kon men dat lezen. In 1893, toen Kloos al last had van zijn been, maakte hij met Boeken de reis door Frankrijk en Italië, maar ook dit bracht slechts kort soelaas.

Boeken klaagde eind Januari 1894 aan Tideman over den lichamelijken toestand van Kloos, die allerlei pijnen over zijn heele body had en heelemaal niet kon eten. Kloos zelf berichtte aan Witsen d.d. 30 Januari, dat hij zich ziek voelde, dan weer veel beter. ‘Maar ik blijf toch den heelen dag suf. Toch heb ik nog den lust gehad om ± een 40 tal nieuwe sonnetten te maken, waarvan er een stuk of 24 in de Februari[1] aflevering zullen komen, die den 10en of zoo uitkomt. Ook is er een superbe dramaatje[2] van Stella ingekomen. Al de copie voor de aflevering is reeds aanwezig.

1 Er werden in de afl. 14 sonnetten opgenomen.
2 Titel: *Viola*.

Donderdag hebben Hein en ik een bezoek op de koffie gehad van Stella, gechapronneerd door Menheer en Mevrouw Versluys. Stella is een heerlijk meisje, kinderlijk natuurlijk te samen met gedistingeerd, zonder de minste pretentie of aanstellerij'. (75 C 51 f)

Op 16 Februari 1894 schreef Diepenbrock aan Timmerman (Gemeente-archief), dat Kloos het toen zeer slecht maakte. En 6 Maart aan Tideman, dat Kloos op een stokje door de kamer strompelde. Witsen werd door Diepenbrock ook op de hoogte gehouden van den toestand. Op 22 Mei meldde hij uit 's Hertogenbosch (75C 51 c): 'In Sloterdijk zijn treurige dingen voorgevallen die Jan [Hofker] waarschijnlijk wel weet. Met Willem gaat het geloof ik slecht. Ik weet wel dat hij veel overdrijft wat zijn kwalen betreft, maar toch gaat het hem niet goed'.

Witsen heeft Kloos toen weer in zijn huis te Ede opgenomen. Kloos heeft daar zooals men weet, geschreven aan Van Eeden (F.v.E. museum) op 17 Aug., waarin hij zegt zich aanbevolen te houden 'voor de ontvangst der copy' als Van Eeden 'weer bereid mocht zijn mede te willen werken'.

De toestand van Kloos verergerde snel. Wel stonden nog in de laatste aflevering van de tweede reeks een aantal verzen van hem, maar de *Literaire kroniek* was na den achtsten jaargang, deel II (1893) niet meer verschenen.

Zijn vader zag den ernst van den toestand in, wat blijkt uit den volgenden brief (75 C 51 f):

[20 okt. 1894]

Den WelEdelen Heer Witsen te Eeden

Mijnheer!

daar ik vernomen hebt dat UEd 16 dezer Willem Kloos op zijn kamer geinstalleerd hebt, zoo verzoek ik u vriendelijk en *dringend* mij per omgaande te willen melden waar die gelegen is. door deze zult gij de onderget ten hoogste verplichte

UEdw

J. KLOOS

Heerengracht 411 Amsterd

20 Octob 94

P S het is slecht met hem gesteld[1]

Ook Diepenbrock zag den toestand somber in. Aan zijn meisje, Else de Jong

1 Om een denkbeeld te geven van het milieu van dien vader citeer ik hier een fragment uit een alleen 17 Jan. gedateerden brief van Jan Hofker aan Witsen: (75C 51 d); 'Van de week ben ik bij Willem zijn vader geweest. Dat is me der een. Die laat zich niet beetnemen. Als niemand je recommandeert, denk dan maar niet, (dat is n.l. 't eerste waarnaar hij vraagt) dat-i voor je aan 't werk gaat en als je 2 min. in huis bent sta je al naar de straat te verlangen vanwege de hevigheid tegen zijn knecht en zijn vrouw (*Na*) en de kracht van zijn longen: 'Gerrit, geef dat vest eens aan (roept-i naar boven) .... 'Kan je 't weer niet vinden, ezelskoppen' .... 'godverdikme' .... 'bliksem Na, ga eens kijken'.

van Beek en Donk, heeft hij er 20 October 1894 op deze wijze verslag van gedaan:

‘Vanavond [ga ik] bij Saar en Anna Vis, die op het oude atelier van Witsen wonen een uurtje doorbrengen. Er is een groote schrik over Kloos en Boeken. De eerste schijnt werkelijk krankzinnig te zijn. Daar hij vooral aan hartelijkheid en zachtheid behoefte heeft willen mevr. Versluys, Saar de Swart en Anna Vis nu trachten te helpen dat hij beter wordt. Boeken is verdwenen. Het is een vreeselijke opschudding. Gisteren was ik even bij Saar en hoorde dat hij nog al kalm was geweest; toen kwam Mevr. Versluys en zei dat hij dadelijk daar zou komen (want hij is op 't oogenblik bij Versluys gelogeerd); toen ben ik weg gegaan, want ik kan hem niet helpen en het agiteert mij vreeselijk de débacle van zulk een geest aan te zien’.

En vier dagen later schreef hij:

‘Met Kloos gaat het vrij goed. Hij is heel gedwee en gehoorzaam aan Saar en Anna Vis die hem den heelen dag bij zich hebben. Hij woont op een kamer daar in de buurt. Zaterdag ben ik bij hem geweest. Toen was hij weer eenigszins krankzinnig. Het geval met de N.G. die te gronde zal moeten gaari trekt hij zich erg aan. Hij moet iets te beheerschen hebben al is het ook maar in naam. - Er wordt nu gezorgd dat hij niet naar een krankzinnigen gesticht wordt gebracht, zooals zijn vader wilde doen. De 2 barmhartige vrouwen zullen hem ergens buiten brengen waar hij tot rust moet komen’.

Thorn Prikker heeft in een brief van 4 November 1894 Borel over de gebeurtenissen rondom Kloos ingelicht, maar zijn opmerkingen over Van Eeden en Verwey zijn niet juist. Beiden waren niet van den toestand op de hoogte. Het fragment luidt (Gemeente-archief):

‘Maar wat wel erg is, 't komt er wel wat raar achter, maar die geschiedenis van Kloos, Kloos is zoowat krankzinnig de een zegt, dat hij het dilirium heeft de ander maar ik geloof wel de meest juiste, gelooft hem volslagen krankzinnig. Ik hoorde het een en ander van Floris Verster die alles uit heel intieme bronnen weet. Hij roept den geheelen dag “de Nieuwe Gids is dood, de dooien Nieuwe Gids”. 't is ellendig hé, hij moest naar een gesticht daar hij geen contanten had zich particulier te laten verplegen. Goddank heeft nu Mejuffrouw Sara de Swart hem bij haar in laten wonen, zij verpleegt hem zelf, geholpen door Isaac Israels. Weet je wat ik nu verdomd gemeen vind, zie je ik zou de lui met einden hout voor hunne lamme koppen kunnen trommelen, dat zijn collega's, die hem toen wel groot vonden, hem nu gewoon laten stikken, ik bedoel van Eeden, Verwey en dergelijke kapitalisten; Wat toeval dat Sara de Swart kontanten en goede wil heeft anders zou Kloos in het armengesticht worden verpleegt door ploerten, die door ziekenverpleging hun geld verdienen de beroemde naar de handenkijkers heeren. Als je geld hebt goed maar anders krijg je op je smoel van dergelijk vee. Je weet zeker wel dat die Nieuwe Gids heeft opgehouden te verschijnen,

daarover gaan ook sinistere praatjes hier rond. Ze spreken van een formeel gevecht tusschen Kloos en Tideman de een moet den ander van de kamer afgesmeten hebben. (Wie van de twee de gelukkige was weet ik niet) 't Was natuurlijk te verwachten dat een of andere schoone dag tusschen Kloos en Tideman ruzie ontstond, Kloos heeft altijd zoo'n satiliet noodig, maar het moet nogal heftig deze keer gebeurd zijn.'

In een ongedateerden brief uit 1894 heeft de inmiddels naar 's-Hertogenbosch teruggekeerden Diepenbrock van Sara de Swart bericht gekregen over den toestand van Kloos.

B.F.
Zooeven je brief ontvangen. Beoordeelen zal ik nits - Ik sprak Tideman en respecteer die *evenzoo* als anderen Van af dit moment bemoeien wij (Anna en ik) ons alleen met W's gezondheid (zijn been) Waar Dr van Dieren nu *mee* overgaat Kloos treedt verder geheel zelfstandig op Ik-zelf zal van af dit moment handelen - Hij zelf zei dit -
Adio tt
SAAR

Ook anderen trokken zich het lot van Kloos aan, wat men lezen kan in onderstaanden brief van Paap.
Mr. W.A. Paap
Advocaat

Amsterdam, 11 November 1894 Keizersgracht 440 b/h Molenpad

Weledelzeergel. heere Dr. Frederik van Eeden
Bussum.
Amice.
Zooals je misschien bekend is, was het met Kloos een drietal weken geleden zeer slecht: zonder ressources en zeer ziek. De dames Vis en de Swart hebben zich toen gelukkig over hem ontfermd. Sedert is hij des nachts op een kamer, die reeds te voren, ik meen door Witsen, voor hem gehuurd was, en des daags ten huize der dames die hem verzorgen. Blijkbaar is haar dat uitstekend toevertrouwd, want Kloos is reeds veel beter geworden.
Toen ik nu gehoord had, dat Kloos door die dames verzorgd werd, en ik niet wist of zij dit geldelijk wel konden volhouden, wendde ik mij tot mej. de Swart met de vraag of ondersteuning ook noodig was. Het resultaat van onze besprekingen is: dat mej. de Swart meent, dat Kloos in een halfjaar tijds weer geheel beter zal zijn; dat zij gedurende dien tijd voor voeding, geneesheer, etc. gaarne wil en kan zorgen; dat zij evenwel voor kamerhuur

en kleederen gaarne eenige ondersteuning voor Kloos ontvangen wil. Wij hebben toen besproken dat een drie honderd gulden daarvoor voldoende zouden zijn.

Dientengevolge is mijn vraag: wil je voor dat doel iets bijdragen? Ik zou niet gaarne tal van personen vragen -, dan wordt het zoo'n bedelpartij - en zou graag met een paar luidjes het zaakje afdoen. Ik zelf geef honderd gulden; van der Horst geeft vijftig gulden. Meerderen heb ik nog niet; ik ben juist begonnen.

Aangenaam zou het mij zijn, je toezegging voor een goed sommetje te ontvangen. Mijn eerste plan, toen ik mij tot Mej. de Swart wendde, was inschrijvingen te vragen voor een vast jaargeld. Maar mej. de Swart ziet liever, dat er nu eenvoudig wat voor een halfjaar gegeven wordt voor kleederen en kamerhuur en hoopt dat Kloos dan weer voor zich kan zorgen.

Ik kan mij daarmee volkomen vereenigen. Want als het laatste later een illusie zou blijken, verhindert niets ons alsdan over een jaargeld te spreken. Ook meen ik dat, daar de dames Vis en de Swart het leeuwenaandeel nemen in de zaak, wij allerminst voorschriften mogen geven omtrent de wijze waarop gehandeld moet worden, en wij ons in tegendeel, willen we iets doen, bij haar wijze van handelen moeten aansluiten.

Na groete
tt
PAAP

Als 't kan spoedig antwoord.

Voor hij bij de dames De Swart en Vis verpleegd werd was hij bij Witsen in huis, maar dit is op een débâcle uitgeloopen. Op 28 December 1894 heeft Diepenbrock aan Aeg. Timmerman er deze schrijnende bijzonderheid over meegedeeld (Gemeente-archief):

‘Met Kloos had ik in October een bijeenkomst waarna ik mij voor nam voorloopig niet meer bij hem te komen tot hij weer verstandig en redelijk is geworden. Dien avond was hij werkelijk niet wijs (entre nous). Zijn leven dezen zomer en najaar is vreeselijk geweest. Bij Witsen lag hij corpore nudo tremulenti Satyri instar ambabus manibus tenens lagoenam dum crapulam improbam edormiret[1]. Zoo iets kan je alleen maar goed in 't latijn zeggen. W. kon hem althans om zijn vrouw niet meer houden. Maar vertel dat niet over. Saar de Swart schrijft mij dat hij zeer gewillig is en werkt. [....] Het is bewonderenswaardig van hem. Voor A.V. vreesde ik ook het lot van zooveel anderen. Maar S[2] schreef mij dat daar niets van aan was en voorloopig niet *kon* zijn. Dat alles gebeurde uit hoogachting voor W's talent, anders niet’.

De Nieuwe Gids was, zooals men weet, inmiddels niet meer verschenen.

1 Met naakt lichaam op de wijze van een sidderenden Satyr, met beide handen de flesch vasthoudend, zoolang hij zijn schandelijken roes uitsliep.
2 Deze brief van mej. De Swart heeft dr Reeser niet gevonden in het Diepenbrock-archief.

Kloos verloor daardoor zijn laatste plechtanker. De pogingen voor de heroprichting van het tijdschrift, welke eind 1894 en begin 1895 aan den gang waren en waarover men in het vorige hoofdstuk de bijzonderheden vermeld vindt, hielden Kloos bezig en niet minder Boeken. De pogingen slaagden, zoodat in Februari 1895 het eerste nummer van de pers kwam. Anna Vis bleef zich blijkbaar voor Kloos interesseeren, maar wederom is haar brief, waarover Boeken aan Witsen schreef op 10 Januari 1895, niet in het Witsen-archief aanwezig. Boeken deelde hem het volgende mede (75C 51 b.):

'Ik ontvang daar net je briefje. Ik begrijp niet hoe Anna Vis je dat komt te schrijven. Ik ben Zaterdagmiddag bij Willem geweest en heb een paar uur met hem zitten praten. Hij wilde met mij mede de stad in gaan maar dat heb ik afgekitst en heb toen even met hem in het rechthuis gezeten. Ik zeide toen dat ik haast had en heb toen afscheid van hem genomen en hem niet weer gezien'.

Kloos in een sanatorium.

- De vrienden deden wederom een poging om Kloos te redden. Hij ging naar het sanatorium te Arnhem van dr G. Jelgersma, den lateren hoogleeraar te Leiden, om te genezen van zijn drankzucht en geestelijke en lichamelijke kwalen. Daar is Kloos drie maanden, Februari, Maart en April, geweest. Uit dien tijd zijn vier ongedateerde brieven aan Witsen (alle 75 C 51 f) bewaard gebleven, waarvan alleen van den laatste met zekerheid kan vastgesteld worden, wanneer hij geschreven is.

Beste Wim,

Laat me toch Dinsdag eens bij je komen. Ik zit hier nu bijna drie maanden, eet goed, slaap goed, loop goed. laat mij bij je komen en met je praten.

Hartelijk

je WILLEM.

In een tweeden brief smeekt hij Witsen om hem uit het Sanatorium te verlossen. Het is typisch, dat hij zichzelf daarin tweemaal citeert.

Beste Wim,

Breng mij s.v.p. naar Amsterdam. Versluys stuurt mij ook weêr naar Amsterdam, omdat hij ik weet niet wat, zegt dat ik daar beter zal kunnen werken. En ik had juist weer goede plannen en dacht dat mijn gezondheid vooruitging, langzaam aan. Alles verjaagt mij of verlaat mij, behalve mijn eigen werk - Heb een beetje laatste medelijden met je armen vriend, wiens heele leven misgeloopen schijnt. Ik had zoo graag nog heel veel willen doen en kunnen doen. Het leven is ondanks al mijn stille verdriet, zoo mooi geweest,

zoo mooi geweest. O, medelijden,
medelijden van je smeek ik
voor mijne moeder, die ik heb zien huilen
In mijnen droom om haar armzalig kind

Vergeef mij, vergeef me ik ben zoo bitter absoluut vernederd, omdat ik zoo trotsch was op mijn arme ziel vol muziek en verstand.

Toe schrijf mij even een kort briefje of lang epistel, dat je komt en wil o, allerlaatste mensch in mijn leven, een beetje goedig voor mij zijn. Kom, ik smeek je, kom en red me, en breng dan dit kladje meê .... ik kan er geen copy van maken. Tot ziens of vaarwel Schrijf mij in alle gevallen of telegrafeer nog liever. Je bent mijn laatste levende toevlucht, kom bij je vriend zoo gauw je kunt.

WILLEM.

De derde brief moet van 30 April 1895 zijn, en is ook uit het sanatorium geschreven:

[30 April 1895]

Beste Wim,

Morgen is het de eerste Mei. Mijn boeken en meubelen staan op het atelier in de Parkstraat. Daarover wou ik je spreken. Schrijf nu alsjeblieft aan Jelgersma dat je me ontvangen wilt. Want zelfs dat ik even een retoertje naar jou neem, permitteert hij niet. Het eenige wat hij zegt, is: Ga naar juffr. de Swart. Kom, zorg nu dat mijn boeken en meubelen niet verloren gaan. Laat mij p.o. even bij je komen en laat dit Jelgersma weten.

tt

je WILLEM.

De laatste brief handelt eveneens over zijn boeken en meubelen. ‘De kwestie waarover ik je spreken wou is deze. Op 1 Mei vervalt de huur van het atelier, waar mijn boeken en meubelen staan. De eigenaar v/h perceel zal dus die dingen van mij laten, amoveeren en waarheen? Schrijf toch aan Jelgersma dat ik eens bij je kan komen’.

Witsen schijnt, door het zenden van geld aan Kloos, den laatste in staat te hebben gesteld het sanatorium in het begin van Mei te verlaten, want in het Witsen-archief bevinden zich twee brieven (beide 75 C 51 f) van dr Jelgersma, die ons een zeer goeden kijk geven op den toestand, waarin de dichter verkeerde. En dat niet alleen: Jelgersma deed voorspellingen voor de toekomst, die uitgekomen zijn.

Jelgersma stuurde één brief aan Witsen en één aan Kloos. Het epistel aan Kloos heeft de laatste aan den schilder doorgestuurd, met het volgende briefje:

Beste Wim,

Dezen brief kreeg ik heden van Jelgersma. Ik stuur je dien onmiddellijk,

dan kan je zelf over Jelgersma oordeelen. Kom je Maandag, zooals je beloofd hebt.
Dag, Wim,
een hand
van
je WILLEM.

Hier volgen de brieven:

Arnhem, 7 Mei 1895

Sanatorium-Arhhem.
WelEdele Heer.
Zoo even kreeg ik een brief van Kloos uit Amsterdam om mij te bedanken voor mijne medische hulp, daaruit meen ik dus te moeten opmaken, dat hij niet terugkomt. Verleden week Zaterdag heeft hij heimelijk hier de inrichting verlaten en is kennelijk naar uw huis gegaan. Uwe vrouw meldde mij op een telegram van mij dat hij met u naar Amsterdam was.
Het zal u wel duidelijk zijn dat al deze handelingen buiten mijne verantwoordelijkheid omgaan. Kloos was een dronkaard wel van de ergste soort, die de geestelijke en lichamelijke degeneratie teekenen daarvan in overvloed bij zich droeg. De aandoeningen aan zijn voeten, die zich elk oogenblik nog kunnen herhalen, zijn gezicht, de vroeger doorgestane aanvallen van neuralgieën enz, dit alles bewijst voldoende hoezeer zijn lichaam door chronische alcoholvergiftiging was gedesorganiseerd. De verschijnselen op geestelijk gebied waren van nog ernstiger aard. In Amsterdam heeft hij één maal zeker, maar waarschijnlijk twee maal een aanval van delirium tremens door gemaakt. Zijne verschijnselen hier waren van zeer ernstigen aard.
De van de jeugd af bestaanden achterdocht bleek mij, ook door invloed van het alcoholmisbruik, overgegaan te zijn tot meer of min duidelijke waandenkbeelden van vervolging. Hij meende in der tijd, dat hij door sigaren, die Mej. de Swart hem zond, vergiftigd te worden met opium, zoo sterk meende hij het, dat hij niet kon nalaten de portier er over te spreken. Zooals ik herhaaldelijk heb kunnen constateeren gevoelde hij weinig onderscheid tusschen waarheid en leugen. Hij miste hier elke kracht om zich met gezette arbeid bezig te houden en trachtte zijne ledigheid met de nietigste voorwendsels te verontschuldigen. Een der opvallendste verschijnselen was zijn volkomen gebrek aan inzicht in zijn eigen toestand, hij ontkende steeds misbruik van alcohol gemaakt te hebben, een enkele maal slechts heb ik hem tot de bekentenis kunnen krijgen, dat hij een dronkaard was.
Terwijl ik dit shrift komt de directrice, ann wie ik gezegd had de kamer van Kloos voor een nieuwe patient in gereedheid te brengen, mij mededeelen dat, bij de opruiming van zijn kamer gevonden zijn, 1 flesch waarin anisette geweest is, 2 halve fleschjes waarin brandewijn is geweest en een

half fleschje bier. Gij zult mij toestemmen dat een dergelijke wanhoopige alcoholist, die mij en anderen plechtig verzekert geen alcohol meer te gebruiken, daar zelfs geen behoefte meer aan te hebben, reddeloos verloren is, wanneer hij zulke doorslaande bewijzen geeft. -

Van u was het verkeerd met de tobberd mee naar Amsterdam te gaan. Hoogst waarschijnlijk zal men spoedig voor de vraag staana wat men op nieuw met hem moet beginnen. In den eersten tijd zal hij waarschijnlijk wel buiten alcohol blijven, maar dat zal niet lang duren. Dan zal zich spoedig vertoonen 't zij een delirium tremens, 't zij een alcoholistische vervolgingswaan, een stoornis, waartoe zijn geest, geloof ik zeer geneigd is.

- Dan blijft voor hem niets meer over dan opname in een gesticht voor krankzinnigen, te meer daar hij elke poging, die in zijn belang gedaah wordt, verkeerd uitlegt. -

Ook nu nog, terwijl Kloos zich zelf zoo gezond gevoelt als hij in geen jaren is geweest, is hij geestelijk zeer abnormaal en is hij niet meer dan een ruine van een gezonde menschelijke natuur. Een langer verblijf hier had hem ook niet geheel beter gemaakt en door zijn gebrek aan inzicht in zijn ziekte, zou een herhaling van zijn alcoholisme toch nog wel te vreezen zijn geweest, nu is die echter hoogst waarschijnlijk. Hartelijk hoop ik dat ik ongelijk heb, mijne ervaring van alcoholisten geeft mij echter volkomen 't recht zoo te spreken als ik deed.

Ik geef u gaarne verlof deze brief aan Kloos te laten lezen. -

Hoogachtend

UEd dienstv

G. JELGERSMA

arts

Zoo even vertelt men mij dat gij, toen Kloos de vorige keer bij u was, hem beloofd zou hebben dat hij slechts tijdelijk eenige dagen hier terug zou komen. Ik mag niet aannemen, dat men mij hierin juist heeft voorgelicht. - Kloos zelf deed mij een verhaal van zijn verblijf bij u dat geheel bezijden de waarheid was.

Hoogachtend

G. JELGERSMA.

Sanatorium-Arnhem. 10, 5, 95

Amice,

Uw wegloopen van hier kwam mij niet onverwacht, ik rekende u tot dergelijke dingen wel in staat. Evenzeer wist ik bijna met zekerheid, dat gij, ondanks al uwe ontkenningen alcohol gebruikte; dit vermoeden is tot zekerheid geworden toen in uw kamer een flesch anisette, twee halve fleschjes brandewijn en een half fleschje bier gevonden zijn. Ik verwacht, dat gij ook nu nog wel niet zult inzien, welk een hoopelooze dronkaard gij zijt. Ook heb ik uit een brief van Witsen bemerkt dat uwe waandenkbeelden

van-vervolging u ook hier niet met rust hebben gelaten, zooals trouwens uit de sigaren, waarin gij meendet dat opium was, mij ook reeds was gebleken.

- Door de jaren lange vergiftiging met alcohol verkeert gij lichamelijk en geestelijk in een dergelijke degeneratie toestand, dat gij u zelven zeker niet meer kunt helpen en het is eenvoudig een kwestie van tijd hoe lang het zal duren voordat gij weer misbruik van alcohol maakt, dan is plaatsing in een gesticht voor krankzinnigen het eenige mogelijke, in eene inrichting als de mijne kunt gij niet meer opgenomen worden. Reeds vóór dat gij hier kwaamt was mij door al uwe kennissen gezegd, dat gij voortdurend met leugens omgingt en men nooit op u afkon; dit heb ik hier honderde malen kunnen constateeren, vooral in den laatsten tijd, als het u te doen was om geld te krijgen voor het begaan van alcoholexcessen; gij voelt het verschil niet meer tusschen waarheid en leugen.

Ik schreef u dit alles nog eens, omdat alleen de nuchtere waarheid misschien nog eenige invloed op u zou kunnen hebben en u zou kunnen waarschuwen voor de verschrikkelijke toekomst, die een chronische onverbeterlijke alcoholist te wachten staat.

Na groeten
tt
G. JELGERSMA

Kloos woonde weer te Amsterdam, nu in de Weteringstraat 26. Kort na zijn terugkeer uit het sanatorium heeft hij aan Van Eeden geschreven, die op 26 Mei noteerde in *Mijn Dagboek*: ‘Dinsdag [23 Mei] brieven en verzen van Kloos ontvangen. Ik heb den 11 den Mei op zijn kamer in de Weteringstraat met hem zitten praten. Ik vond hem geestelijk zeer achteruitgegaan. Ik houd hem zeker voor verloren, dit kan niet meer terecht komen, vrees ik. Hij was hartelijk en vriendelijk. Ik had met hem te doen en vond het navrant’.

In Juni had hij reeds moeilijkheden over zijn pension. Zijn eten over Mei was niet betaald. 'Stuur me honderd pop of laten we met elkander spreken. Het laatste heb ik veel liever. Maar antwoord dan p.o. Je kunt me niet zoo laten verrekken.

‘Hoor toch. Ik dacht, dat alles betaald werd. Ik heb het verdomd beroerd’. (75C 51f) deelde hij Witsen mee, die met brieven bestookt werd, om hem weer dáár weg te halen. De brieven van Kloos uit dien tijd zijn bijna alle ongedateerd. De inhoud toont duidelijk aan, dat Jelgersma gelijk had in zijn karakteristiek: zijn achterdocht blijft, zijn phantasieën worden grooter en hij toonde niet het minste begrip te hebben van zijn toestand. Dat hij egocentrisch was lag in de rede. Zeer merkwaardig is het begin van den volgenden brief (alle 75 C 51 f), waaruit zijn idee-fixe blijkt omtrent Anna Vis, die met Saar de Swart zooveel voor hem gedaan heeft. Maar thans is hìj weer de bedrogene.

Weteringstraat 26

Beste Wim,

Help me nu toch. Ik heb nu drie maanden in een Sanatorium gezeten, omdat ik door een Lesbische vrouw verneukt was. Ik heb daar zoolang gezeten, zonder dat het noodig was, dat men mij eindelijk verweet, dat alles wat voor mij uitgegegen werd, de interest was van zooveel kapitaal, door meneer van Hall. Nu zit ik hier: onze waarde vriend Hein laat's morgens om acht uur door zijn hospita zeggen, dat hij den heelen dag uit wandelen is. Gisteren had hij met mij afgesproken, op een bepaald uur dat hij bij mij zou komen. Hij is niet gekomen. Wees nu goed voor me, Wim. Stuur me tien pop en laat mij bij je komen. Jij schijnt, na mijn harde ondervindingen van al die maanden, de eenige mensch te zijn, die het wel met me meent.

Je toegenegen

WILLEM KLOOS

Een ander schrijven is voor een deel gelijkluidend aan het vorige. Toch is het van belang het hier te citeeren, omdat zijn phantasie daar danig aan het werk is. ‘Laat me toch bij je komen’, schrijft Kloos aan Witsen. ‘Ik zit hier nu, gezond en wel. Die bedonderde Boeken laat 's morgens om acht uur al zeggen door zijn hospita dat hij uit wandelen is. Op nadere navraag, dat hij den heelen dag uit wandelen is. Dat is natuurlijk leugen van hem. Het eenige wereldsche vooruitzicht dat ik heb, is dat mijn vader, mij 30 à 40 mille kan nalaten. De man is 70 jaar. Je ziet, ik ben zeer praktisch’.

In een derden brief vertelt Kloos, dat hij nog wel tusschen de 60 en 70 verzen heeft liggen, nadat de aflevering van *De Nieuwe Gids* verschenen was. ‘Hein’, vervolgt hij dan, ‘is bij mij geweest, en ik daarna bij hem. Hij heeft het ook bliksems armoedig. Kijk nu eens, help me. Dat kan je doen, zonder eenige materieele schade, want mijn vader, die in Augustus a.s. 70 jaar wordt, laat me een kapitaal van een 20 à 30 mille na’.

Witsen laat Kloos dan naar Ede komen, maar niet meer in zijn huis, Wellicht heeft mevrouw Witsen, gezien de vroegere ervaringen, daar bezwaar tegen gehad. Kloos heeft daar kamers betrokken bij W. Mulder Hotel en Stalhouderij[1]. En zelfs van daar ontvangt Witsen brieven. ‘Vergeef me toch: vandaag kon ik niet meê, want mijn kamer wordt vandaag behangen, en gisteravond, och ik ben een wandeling gaan maken en toen

1 Op 19 Maart 1897, toen Kloos in Bussum woonde, had hij zijn hotelrekening aan juffrouw Mulder te Ede nog niet betaald, waar zij op aandrong. Witsen, nog steeds te Ede, kreeg verslag over den financieelen toestand. ‘Ik leef hier en pension van vijftig gulden in de maand. Verder heb ik geen cent, behalve de paar gulden, die ik een enkele keer van v. Eeden of zoo opdoe. Maar als mijn vader, die 72 jaar is sterft, krijg ik, als zijn eenige erfgenaam, ook zijn geld en zal dan natuurlijk mijn schulden betalen'. Witsen moet aan juffrouw Mulder zeggen, dat ze haar geld krijgt, maar dat ze nog wat geduld moet hebben. Dat had ze blijkbaar niet, want 31 Maart schreef Kloos wederom aan Witsen, dat hij het geld voor haar niet had. Nu verwachtte hij van zijn vader “dertig mille”. Als op 28 Mei 1912 zijn vader eindelijk overleden is bekent hij aan Witsen, dat het ‚met de nalatenschap heel anders (staat), dan (hij), in vroeger jaren reden had om te denken.’ Er blijkt niets over te zijn.

was het telaat om nog naar je toe te komen. Vergeef me toch. Ik ben eigenlijk zoo in mijn schik, dat ik hier in de natuur zit, na die vier weken Weteringstraat, waar ik den heelen dag met neergelaten gordijnen heb gezeten, zonder iets te zien of te doen te hebben'.

De onrust dreef Kloos voort en het feit, dat hij zijn pension niet betaalde. Te Ede schrijft hij het gedicht 'Ik ben een vogeltje dat piept' enz. gedateerd 19 Juni 1895, dat hij voor Witsen overschrijft. In dezen brief deelt hij zijn vriend verder mee: 'Want ik kan en wil hier natuurlijk niet lang meer blijven. Ik wensch te wonen, zooals je weet, op een verblijf, tusschen mijn eigen meubelen en boeken, waar ik precies weet waar en bij wien ik over iets disponeeren kan, om mijn eigen onderhoud te bestellen en te betalen, en dat niet alles achter mijn rug om gebeurt en ik me ten slotte toch zelf voor den boel aansprakelijk moet stellen, zooals in de Kerkstraat is gebeurd'.

'Zoodra ik precies weet, waar alles op staat, kan ik werken. Dat zie je nuzelf, nu ik een beetje meer vrijheid heb. Mulder begint me ook al lastig te vallen om betaling van zijn rekening, natuurlijk', voegt hij er onder den brief bij.

Het is duidelijk, dat het geld, dat voor Kloos bijeengebracht werd, door anderen beheerd werd. Het schijnt, dat Van Eeden dit gedaan heeft, althans in *Mijn Dagboek* vond ik op 31 October 1897 deze notitie: 'Van avond Kloos zijn administratie overgedragen'.

Die onbetaalde rekening was de reden, dat Kloos naar zijn oude kamer terugkeerde te Amsterdam. Vandaar was het weer Witsen, die bericht van hem kreeg. 'Ik zit maar weer hier. Mulder heeft me verzocht om weg te gaan. Kijk nu. Ik wensch te wonen op een ongemeubileerd apartement, onder mijn eigen meubelen en boeken, en dat mij de ruimte geeft, om heen en weêr te loopen. Dàn alleen kan ik werken, en zelf geld verdienen door proza.

Schrijf mij nu s.v.p.

De jas, die ik aanheb, daar kan ik natuurlijk, hoewel niet graag, meê over straat loopen - m'n hospita, die hem had versteld zei zoo even nog, dat dàt geen jas was voor een heer, maar een woning daarmede te huren, zonder contanten in mijn zak, om vooruit te betalen dat is een ondenkbaar iets. Zeg nu niet, wat gaat mij dat aan, maar doe eens iets voor me. Schrijf b:v: aan v. Looy of aan v. Eeden hierover, wil je'.

Het is verbazingwekkend, dat Kloos aan Witsen durft schrijven, 'maar doe eens iets voor me'!.

De dichter wilde het geld, dat voor hem bijeengebracht werd, in eigen beheer hebben; heel begrijpelijk, maar even begrijpelijk was het aan den anderen kant, dat men dit ongewenscht achtte - de excessen bewezen de noodzaak. Kloos echter gaf geen krimp. Weer schreef hij Witsen, dat hij wat maandelijks voor hem bijeengebracht werd, in eigen beheer wilde nemen. 'Geef me nu eens raad hoe ik het aan moet leggen, om zelf die bijdrage in handen te krijgen op den datum, dat ik mijn boekje moet betalen, en hoe groot die bijdrage is.

'Nu ben ik net een ledepop in handen van v. Looy, die bovendien ook als hoofdredacteur van de N.G. optreedt. Hij stuurt versbijdragen van mij terug, en zet dan Hein aan het werk om te vertalen, die dit natuurlijk vervelend vindt'.

'Wist ik maar over hoeveel ik disponeeren kan en bij wien. Dan weet ik tenminste hoe ik leven moet. Nu wordt me zelfs verweten, dat ik te veel rookvleesch eet'.

'P.S. Ik kan de achterkamer, die een groote en gezellige studeerkamer is er bij krijgen met 10 Juli samen voor f 30. Dat wou ik graag omdat ik het noodig heb. Ik houd dan de voorkamer voor eet- en slaapkamer, en achter wordt het mijn werkkamer. Dat is een groote ouwerwetsch doodstil vertrek, waar ik een heeleboel van mijn boeken kan zetten, en werken'

Dit moeten de kamers in de Weteringstraat 26 zijn geweest. Dat adres stond achter de afleveringen van *De Nieuwe Gids* tot October 1895, maar in November moest de kopij naar den uitgever gezonden worden. Proza heeft Kloos zeer sporadisch in dien tijd geschreven, wèl veel verzen.

Hij verviel weer, zooals dr Jelgersma voorspeld had, in zijn oude fout: het drinken. Dit verergerde in die mate, dat hij dronken op straat werd aangetroffen. Hofker heeft 22 September - daar in het vervolg van den brief sprake is over het college loopen van Tideman in het recht, moet de brief in 1895 geschreven zijn - kort aan Witsen dit verteld (75C 51 d): 'There is William, flying from Samson's again, na de ontdekking op zijn kamer van eenige binnengesmokkelde fleschjes. Van Willem ziet of hoort men weinig meer. Dit laatste heeft de ronde gedaan en dan is 't weer uit. Hein ziet er erg tegenop hem te bezoeken. Hij weet niet wat hij tegen Willem zeggen zal. Ik raad hem niets aan. Het ééne ding laat Willem toch niet los.' Tot de scène zich 5 October 1895 afspeelde, die Kloos toch in het krankzinnigengesticht te Utrecht bracht. Over het gebeurde zijn in het Witsen-archief twee brieven bewaard gebleven, beide 8 October geschreven.

Poging tot zelfmoord.

- Jan Hofker heeft een kleurrijk verslag gedaan aan Witsen (75C 51 d) over hetgeen op zijn kamer gebeurde. 'Maar al deze vroolijkheid, was ineens gedaan toen gistermiddag (Hein was juist bezig op zijn gewoon weinig handy manner eenige vereischte evolutieën uit te voeren) plotseling Samson stond te kloppen. Ik moest S. even vragen buiten te staan om met hein te gaan onderhandelen. Hein zei: "Samson, o ja, laat maar binnenkomen". Nadat de heer S. uitgeblazen was met zijn kleine hoofie boven een lichaam zoo geweldig, dat mijn heele waschtafel er achter weg was, zei hij, dat hij iets te zeggen had van belang aan Hein, maar dat ik er wel bij mocht zijn. Hein zat hem aan te hooren op de kanapé met zijn nog open city-bag bij zich (hij heeft die tegenwoordig altijd bij zich) en kleurde een beetje; er kwam niet veel goeds van Willem, kon hij denken. Nu weet je, dat Samson nog al graag de dingen sterker maakt; wij schenen dit beiden al vooruit te voelen. Samson zei dan, dat hij iets te zeggen had, wat

niemand mocht weten (wij hebben het alleen aan Nol [Arnold Ising] verteld), dat Willem verleden Zaterdag “suicide” heeft willen plegen met een broodmes en dat 't op een haartje gelukt is, dat hij niet meer alleen mag gelaten worden, dat in 't buitengasthuis heel goede verpleging is te krijgen met aparte kamer en dat dit zeer weinig kostend en dat hij nu eens met Hein kwam raadplegen, daar Willem er zelf vóór was. Buiten de deur was gepraat en gestommel; de deur kwam open en binnen hinkte ('t woord is niet geheel juist) Willem met vriendelijke lach en ons allen handen gevend. Poef, daar liet hij zich neervallen op de kanapé, naast Hein. Hij had zijn eigen broek aan, maar een andere jas, waarschijnlijk omdat de eigen jas bemorst was, een slordig sporthemd en deed een foulard af, waardoor sterk-riekende jodform watten aan zijn hals bloot kwamen. En net, dat hij zat, begon hij Hein “als secretaris van de N.G. - ik ben toch redacteur-secretaris van de N.G. en ik hoor niets -” uittevragen, zoo scherp en on-sentimenteel, als een rechter van instructie en als hij 't niet meer begreep zeggende “Ik geloof, dat je me absoluut zit te verneuken” of “je wil de N.G. opheffen, geloof ik”. Het onderzoek was zoo strikt mogelijk; het eenige wat hij niet aanroerde en niet op doorging, als 't bijna voor den dag kwam was wat hij zelf had nagelaten te doen. Het is kurieus, zooals Willem kan doorpraten van zijn eigen keizerlijke onfeilbaarheid uit. Die basis verlaat hem *nooit*. Maar tegelijk zijn rechtvaardigheid: Toen hij mij een papier gevraagd had en met half dichtgeknepen oogen (jij had 't moeten observeeren) te noteeren zat, alles wat Hein hem zei en de hoeveelheden voor de nog te verschijnen aflevering optelde, stootte hij ook op de 32 blz Apulejus[1]. Je hebt hard gewerkt (maar verder geen sentimentaliteit) Voor Hein was 't heel onaangenaam. 't Was mij net als een steen die weer op hem gewenteld werd. Toen dit een drie kwartier had geduurd, stond Samson op, die Willem aan kan schijnt 't en dingen zei als: “Laten wij maar liever de waarheid zeggen; Hein stuurt je geen stukken, omdat hij er toch niet meer van hoort etc.” - stond Samson op, heel kort: Willem, laten we die menschen nu niet langer ophouen en deed hem zijn foulard om. Willem zei er niets tegen, zei ons vriendelijk gedag en ging mee 't rijtuig in. O, ja, nog dit. Willem had in 't rijtuig zitten wachten. Samson had gezegd, dat hij mij spreken moest. Maar Willem zal er wel meer van begrepen hebben, dat hij naar boven kwam, zoo gauw. Zijn verwijt aan Hein was: “Henri moest even bij Jan zijn; ik denk, ik ga even naar boven om jan ook te zien en nu moet ik je hier treffen en zoodoende wat te weten komen van de N.G., waarvan *ik* redacteur-secretaris ben”. Tegen zes uur is Willem hier weer geweest, alleen met het rijtuig van Samson. Net als smiddags (misschien wel om niet buiten te blijven) had hij bij de buren gescheld en was ineens boven. Hij schijnt toen over dat “lastig vallen van buren!” in een verwikkeling met de vrouwen van de trap te zijn geraakt’.

De tweede brief is van Ising, die het verhaal uit de tweede hand had. (75C 51e) ‘Met Willem blijft het tobben! Gelukkig dat Samson zich zijn

1 *De Nieuwe Gids*, October 1895.

lot blijft aantrekken. Wij zouden er geen raad mee weten. Zaterdag avond bracht hij zich met een broodmes een wondje aan den hals toe. Samson vindt nu dat hij naar Meerenberg moet - voor een poosje en kwam gisteren bij Jan aan Hein vragen of er iets voor hem betaald kon worden. Dit kan natuurlijk want hier moet hij toch ook leven. Hij moet een afzonderlijke kamer hebben, met zijn boeken en mag niet bij de behoeftigen op een gemeenschappelijke zaal komen. Willem werd ook al door agenten naar huis gebracht, omdat hij dronken op straat liep, en hij ziet er weer verschrikkelijk uit, zoodat de kellners er over spreken. De oude Kloos is er laatst met zijn dokter ook aan te pas gekomen, maar toen heeft Samson van dien geneesheer gedaan gekregen dat de zorg voor Willem hem werd opgedragen'.

Kloos in het krankzinnigengesticht.

- Van Eeden was blijkbaar niet op de hoogte over hetgeen met Kloos was gebeurd. In *Mijn Dagboek* noteert hij op 8 December:

'Ik hoorde de treurige lotgevallen van Kloos'. Vervolgens lezen we daar op 11 December: 'Kloos kon ik pas vanmorgen spreken. Ik was twee uur bij hem, hij wou me niet weg laten gaan. Het is vreeselijk. Hij gaf me dat lugubere vers.' En denzelfden dag schreef hij aan Borel: 'Ik kwam juist van Kloos die in 't gesticht te Utrecht is. Dat was een treurig bezoek. Hij gaf mij een heel treffend vers, dat hij pas gemaakt had. Het zal wel in de volgende N. Gids komen. "De gekken zitten in hun kerkgebouw" zoo begint het. Ik heb twee uur bij hem gezeten, hij had mij gevraagd te komen. Hij zei niet veel maar was wanhopig toen ik weg moest. Denk eens dat het je opgelegd werd. Is er wel iets ergers? Het is volstrekt nog geen waanzin. Maar excessief wantrouwen, zooals altijd in zijn karakter lag. Maar zijn horribele situatie voelt hij als jij of ik 't zouden voelen'.

Ook op 19 December was Van Eeden weer bij Kloos: 'Bij Kloos veel gepraat. In 't sanatorium gegeten. Niets aangenaam'. En op 24 December noteerde hij: 'Gister bij Kloos veel met hem gepraat'. Dan volgt een nog nooit gepubliceerde brief van Kloos aan Van Eeden (F.v.E. museum), een brief, dien men als een soort litterair testament kan beschouwen. Niet Witsen of Boeken, maar Van Eeden wees hij daarvoor aan:

Met potlood: 25 Dec. 1895

Beste Free,

Daar ik de mogelijkheid voel, dat ik een dezer dagen in bed zal moeten blijven liggen en niet meer naar beneden zal kunnen komen, is het goed je de volgende dingen mede te deelen.

Aan Hein Boeken heb ik reeds gezegd, dat, als mij iets mocht overkomen, al mijn papieren, boeken, meubelen, kunstvoorwerpen en verder gerij, krachtens mijn verlangen, zijn eigendom zullen zijn. Hij heeft daar recht op, omdat ik hem een heeleboel geld schuldig ben.

Verder zou ik gaarne mijne laatste groeten gedaan zien aan de heeren J. Hofker, W. Witsen en echtgen. A. Diepenbrock en echtgen., en Mej. L. Broedelet.

Van mijn handschriften verlang ik niets uitgegeven te zien, dan mijne volledige prozawerken, eene uitgave, waarmede de heer S.L.v. Looy reeds begonnen is, onder toezicht van den heer H.J. Boeken

Met mijn hartelijke groeten
ook aan Martha
tt
WILLEM KLOOS.

Ik hoop je Dinsdag a.s. nog te kunnen zien. Voor het mogelijke geval, dat ik in bed zou liggen - het nummer van mijn kamer is no 4 op de 1e klasse.

Op 23 Januari bracht Van Eeden weer een bezoek bij den dichter: ‘Vanmorgen bij Kloos. Hij begon zeer beroerd, maar het gesprek wekte hem op. Ik heb hem voorgelezen, en hij zei “die dat schrijft, zal mij niet in den steek laten”. Dus zijn emotie draaide toch weer om zijn eigen heen. Hij sprak over Viator, en hij zei precies wat ik tegen Van Deyssel zei: Hij geloofde 't niet, want hij zag mij als den schrijver van de Kl. Johannes. Hij zag me voor zooiets als dit niet aan’.

Aan Borel deelt Van Eeden telkens bijzonderheden over Kloos mee. Zoo schreef hij 25 Januari 1896: ‘Ik heb veel interessante gesprekken met Kloos in het gesticht. Hij wordt veel beter. Met mij is hij op beter voet dan ooit. Maar ik heb toch een zwaar hoofd in de toekomst’. Een niet-gepubliceerde notitie uit *Mijn Dagboek* van 30 Januari luidt aldus: ‘Dinsdag was ik bij Kloos. Hij beloofde schriftelijk niet meer de drinken. Ik ging er meer recht op in dan te voren. Het leek een beetje of hij alles aangreep om er uit te komen’[1]. Dan lezen we in Van Eedens *Dagboek* op 11 Februari: ‘Zaterdag bij Kloos, een bezoek zonder veel vrucht’.

Een gesupprimeerde notitie van 9 Maart luidt: ‘Zaterdag in Utrecht. Kloos beter maar nog zeer tragisch in expressie en gebaren’. Kort daarop moeten besprekingen zijn gevoerd over het vertrek van Kloos uit het gesticht, wat blijkt uit den volgenden brief:

Nieuwer Amstel 18 Maart 96

Amice

Van Dr: Moll te Utrecht ontving ik de tijding dat gij bereid zijt Kloos bij U in Bussum te huisvesten, wanneer hij Utrecht mag verlaten. Ofschoon ik even als allen die Willem liefhebben, met vreugde zijn verlossing uit het somber huis verlang, meen ik toch, juist omdat wij zooveel van hem houden, U attent te moeten maken dat de Directeur mij in zijn brief schrijft,

1 De schriftelijke belofte is in het F.v.E.-archief aanwezig.

dat het *schijnt* dat de Patient geen waandenkbeelden meer heeft. Ik zou 't ijsselijk en rampzalig vinden, wanneer hij voor de tweede keer na een korten tijd weer naar 't Gesticht zou moeten gaan. Ik ben zeer verheugd met het voorstel van U aan Dr: Moll, om Willem onder uwe zorg te nemen; de Directeur meent, dat, met het oog op de finantieele bizonderheden, ik misschien zal kunnen volstaan met de helft van het kwartaal te betalen, en nu stel ik u voor, daar het kwartaal van 9 Februari tot 9 Mei loopt, Willem vóór den 24 sten Maart uit het Gesticht te halen.

Ik schrijf U dit alles, omdat ik door Patienten geen gelegenheid heb, in Bussum te komen, en het U misschien niet zal convenieeren mij in Amsterdam op te zoeken. Mocht gij evenwel er den tijd toe hebben, dan had ik u gaarne zelf gesproken. Is de afstand tusschen het station en mijne woning, met het oog op Uw tijd een bezwaar, schrijf mij wáár gij mij spreken wilt, en ik zal zorgen er te zijn.

Na hartelijke groeten
UW H.G. SAMSON.

De volgende aanteekening in *Mijn Dagboek* is van 14 April; ze is kort: ‘Vandaag treffend bezoek bij Kloos’.

Het was inmiddels bekend geworden, dat Van Eeden hem bij zich in huis wilde nemen en de overige vrienden waren daar niet zeer mee ingenomen. Diepenbrock althans schreef 20 April aan Witsen (75C 51c): ‘Nu ik je toch schrijf wou ik je nog even vragen, is er dan niets aan te doen dat *Willem niet naar van Eeden* gaat. Gisteren sprak ik Mau [Van der Valk] nog even, die mij vertelde dat het nog niet geheel gedecideerd was. Als hij nu tegen het voorjaar eens naar Coudewater bij den Bosch ging, dat prachtig gelegen *zeer goedkoop* (2 klasse f 400 dus maar de helft van Utrecht) en in alle opzichten als modelinrichting bekend staat, de buitenlucht zou hem daar ook zoo goed doen.

Als ik Samson eens zie zal ik er met hem over spreken. Maar dit is een in alle opzichten krankzinnig plan, dat tot de droevigste gevolgen moet leiden, want het gevolg is natuurlijk dat K na een paar dagen wegloopt en als landlooper wordt opgepakt of zich van kant maakt.

Ik begrijp niet dat Martha het goed vindt, die toch zooveel wijzer is als hij’.

Witsen kreeg op 27 April van Boeken bericht over den dichter (75C 51b): ‘Aan Willem is op het oogenblik niets te doen. Samson is naar Dr Moll geweest om het af te raden, maar die verklaart W. voor volkomen genezen, en wil zelfs niet van een proefontslag weten’. Vast scheen het toch niet te staan, want op 2 Mei noteerde Van Eeden: ‘Ik heb tegen Kloos' komst opgezien, en er slecht van gedroomd. Nu is 't weer mogelijk, dat hij niet komt. En ik voel, dat ik kalm, rustig, recht ga’. Dat dr Samson met het ontslag niet accoord ging deelde hij in een brief van 1 Mei '96 aan Witsen mede (75C 51 i):

[1 mei 1896]

Beste Wim,

Ik deel je mee dat Kloos op den 8sten Mei als genezen verklaard door den Directeur, het Krankzinnigengesticht te Utrecht zal verlaten. Dr F. van Eeden te Bussum zal hem huisvesten. Deze verandering voor Kloos is eene tegen mijn zin en ik verklaar dan ook dat de Heer van Eeden en Dr Moll geheel verantwoordelijk zijn voor de gevolgen van dit ontslag. Na hartelijke groeten

H.G. SAMSON

Kloos bij Van Eeden.

- Men voelt welk een groote verantwoordelijkheid Van Eeden op zich genomen had. Een dag vóór de komst van Kloos in het doktershuis te Bussum meende Arnold Ising dit aan Witsen te moeten schrijven (75C 51e): ‘Mij dunkt dat ieder van ons, die met Willem mocht te tobben krijgen, het zaakje op Van Eeden's kop moet zetten. Zoo wist Hein niet wat Van Looy de uitgever moest doen als Willem hem geld kwam vragen, want Van Looy heeft nog wat voor hem. Ik heb Hein gezegd dat Van Looy het geld aan Van Eeden moest zenden. Die heeft hem uit Utrecht gehaald en dient verantwoordelijk te blijven’.

In *Mijn Dagboek* volgen dan korte notities over de aanwezigheid van kloos bij Van Eeden en ook in de brieven aan Borel deelt hij er iets over mee. Op 9 Mei lees ik: ‘Sinds gister is Kloos hier. Ik ben er zeer bezwaard onder geweest, maar nu gaat het weer. Hij zelf is zeer goed en geschikt, luistert naar allen raad en behalve een zwakheid van zijn geheugen is zijn geest en zijn gedrag normaal. Maar ik was er onrustig over en bezwaard en sliep slecht. God geve mij sterkte. Het is maar net wat ik houden kan. Het doet hem merkbaar goed’.

Op 16 Mei: ‘Het gaat goed met Kloos. Hij wordt veel beter en is nagenoeg normaal. Maar nu voorzie ik juist de moeilijkheden, omdat ik prikkelbaar zou kunnen worden’.

Dien dag heeft hij aan Borel geschreven: ‘Kloos woont op het oogenblik in ons huis. Mijn oude slaapkamer is tot een werkkamer voor hem ingericht. Ik ben heel blij dat ik het gedaan heb. Hij is verwonderlijk opgeleefd sinds hij hier is en op dit oogenblik volkomen normaal, geheel de oude Kloos uit zijn beste dagen. De menschen die hem vroeger het minst hebben weten af te houden van zijn ongeluk hebben het mij nu niet makkelijk gemaakt. Ik geloof dat zij het een dwaze en gevaarlijke fout van mij vinden hem bij mij te nemen. Jan Veth kwam mij gewichtig meedeelen dat hij deze zaak heel anders inzag, dat er niets geen goeds van komen kon, en of ik hem vooral uit zijn buurt wou houden. Hij scheen bang te zijn. Ik denk, als Kloos ooit weer instort (wat natuurlijk heel wel mogelijk is) dan zullen ze zeggen dat het mijn schuld is.

Hij is vroolijk en een aangenaam huisgenoot’.

In een niet opgenomen zinsnede uit *Mijn Dagboek* teekende Van Eeden aan op 27 Mei: ‘Het gaat met Kloos goed, ik heb geen moeite’. Op 3 Juni:

‘Kloos maakt het goed. Hij verveelt me met zijn gerijmel en er is maar weinig moois of stichtelijks in zijn omgang, maar het gaat goed, ik ben rustig en gemakkelijk ofschoon gereserveerd’.

De nu volgende notitie is uit *Mijn Dagboek* weggelaten. Zij dateert van 22 Juni: ‘Kloos drukt Martha vooral. Het is een heel ding voor ons. Maar hij maakt het goed’. Ook dit van 30 Juni werd tot nog toe niet in het licht gegeven: ‘Kloos heeft gister gedronken. Ik merkte het dadelijk en hij verraadde zich naief weg. Toen is hij heel deemoedig geworden en ik heb nu nog meer prestige. Maar het is ook griezelig’.

In *Mijn Dagboek* vindt men dan op 16 Juli de notitie: ‘Kloos is goed en ik wen zeer aan hem’.

Borel werd op 21 Juni van den toestand op de hoogte gehouden. In den brief van Borel werd blijkbaar geschreven over de houding van Veth, waar Van Eeden op gewezen had, over geld voor Kloos en de Tideman-periode. 'Kloos blijft het goed maken. Zijn geheugen is nog niet goed normaal. Hij kan nog niet lang zijn attentie bij de dingen bepalen, maar hij gaat goed vooruit.

‘Het is bij Veth niet zoozeer de vrees voor fatsoen als wel stoornis in zijn rust. De meeste artisten hebben daarvoor dezelfde wat egoïstische vrees. Ook Holst en Gorter mijden hem. Maar Thijm is ons eenige malen komen opzoeken’. ‘Geld voor Kloos is altijd welkom. Hij zou het heelemaal niet weigeren, als hij weet dat het met goede gezindheid komt. Ik hoop dat hij, tegen den winter, in een pension wonen kan, hier in Bussum’.

‘Hij noemt de Tideman-episode de groote vergissing in zijn leven’.

De notities in *Mijn Dagboek* kwamen weinig meer voor. Op 16 Augustus: ‘Kloos gelukkig goed gebleven. Hij is vervuld van zijn bekroning[1]. Ik had het mij vooruit voorgesteld dat het zoo zou zijn en ik ben blij dat het zoo gegaan is. Het is het beste en helpt mij zeer door den goeden invloed op Kloos’. Dan volgt op 13 September: ‘C. [dat is Martha] heeft Kloos gister scherp de waarheid gezegd over zijn leelijke verzen, want hij doet soms zoo alsof hij zichzelf niets te verwijten heeft. Toen trok hij zich dat sterk aan en is er nu nog stil van. Dat is een goed teeken’.

Op 1 October 1896 verliet Kloos de Dennekamp of, zooals Van Eeden aan Borel schreef, ‘Kloos gaat vandaag op kamers wonen, vlak bij me’. De volgende aanteekening is uit het dagboek weggelaten: 4 October. Kloos is bij Linn. Het gaat goed'. De familie Linn dreef een pension in Villa Parkzicht in de onmiddellijke nabijheid van het huis der Van Eedens.

Nog éénmaal schrapte de familie Van Eeden een notitie uit het dagboek om Kloos te sparen, hoewel Kloos ten opzichte van Van Eeden niet zoo scrupuleus was.

1 Kloos ontving in 1896 den D.A. Thiemefonds-prijs voor zijn bundel *Verzen*. Op 2 Aug. '97 schreef hij dit aan Witsen: ‘Ik heb een plan, dat je wel aardig zal vinden v. Meurs zal zijn best doen van v. Eeden te verkrijgen, dat ik van mijn eigen geld (die f 300 van de bekroning) een phiz kan koopen. Als het lukt, neem ik mijn instrument meê naar Ede, zoodra je me wilt hebben. v. Meurs zelf kan phizzen en zal het mij leeren.’ Het is grappig te lezen, dat ‘fiets’ op die wijze gespeld werd door Kloos!

‘16 November 1897. Kloos weer gedronken’[1].

Ondanks alle fouten, die Van Eeden begaan mag hebben, zal men moeten erkennen, dat hij veel en verantwoordelijk werk voor den ‘tobberd’, om de qualificatie van dr Jelgersma te gebruiken, gedaan heeft. Als men bedenkt hoe Van Eeden in *De Nieuwe Gids* bejegend is, in de beruchte afleveringen door Kloos en Tideman en in veel later jaren, in November 1929, in een artikel, waarvan de mede-redacteuren, afgezien van Van Eedens gezondheidstoestand, de plaatsing betreurden, waarom het ook niet vervolgd werd[2], dan staat men verbijsterd over de brieven die Kloos aan dr Aeg. W. Timmerman heeft geschreven over Van Eeden. Maar niet minder over het epistel van Timmerman, dat Kloos aanleiding gaf tot het schrijven van zijn ‘historisch dokument’. (Alle Gemeente-archief.)

De mededeelingen van Kloos zijn ten deele te controleeren. Wat hij over *Het Lied van Schijn en Wezen* schrijft b.v. doet vreemd aan, om het zacht te zeggen, als men zich herinnert, dat Kloos in een *Literaire kroniek* (*De N.G.*, December 1895) o.a. het volgende heeft geschreven over dat gedicht: ‘Een verheugende gebeurtenis voor de Nederlandsche letteren is van Eeden's nieuwe boek. Schijn en Wezen is de juiste wijzer, wáár-heen hij vooreerst zijnen weg te zoeken heeft’. Verder schrijft Kloos over ‘de sfeer van het zuiver gevoelde en zuiver geziene’ en belooft een volgenden keer dit werk ‘dat hem zoo'n verrassing is geweest’, te bespreken, wat evenwel niet is gebeurd. Maar wel heeft hij in het nummer van Februari 1897 uit het tweede boek den tweeden zang gepubliceerd.

Dan schrijft Kloos, dat hij na 9 jaar omgang met Van Eeden eindelijk van hem af was en toen over hem is gaan peinzen, ‘op Sloterdijk en later Weteringstraat 26’. Men heeft in de vorige bladzijden kunnen lezen, dat Kloos Van Eeden verzocht bij hem te komen in de Weteringstraat, dat hij Van Eeden vroeg hem te bezoeken in het krankzinnigengesticht te Utrecht, dat hij Van Eeden zijn litteraire testament schreef, dat hij bij hem eenige malen in huis is opgenomen, ook toen de vrienden hem vrijwel links hadden laten liggen.

Wat het interview met zijn tweede vrouw betreft: ik heb er zonder resultaat naar gezocht. Het eenige, wat ik heb kunnen vinden, is een vraaggesprek geweest met Van Eeden, dat 20 Maart 1930 in *De Gooi- en Eemlander* werd opgenomen, en waaruit blijkt, dat mevrouw Van Eeden den journalist had ontvangen voor haar man den bezoeker te woord stond. Zij heeft hem toen gezegd, dat er meer journalisten waren geweest en er niets aan hadden gehad, ‘want begrijpen doen ze hem toch niet’. Verder zei ze:

1 Aan Borel heeft Van Eeden 9 November 1897 het volgende meegedeeld: ‘Kloos zelf is heel goed, hij gaat nog steeds vooruit, zijn geheugen zelf herstelt zich. Het is wel wonderlijk. 'Toch heerscht er nog veel scheiding en volstrekt geen groote aaneensluiting. De schilders trokken zich angstvallig terug. Derkinderen en van Looy ziet men bijna nooit. Gorter en Holst zie ik meest zomers, bij tennisspelen of ander soort sport. Kloos willen zij b.v. niet ontmoeten. En die heeft weer zijn eigen vrindjes’.

2 Dit artikel werd zg. geschreven door mr R.H.J. Bakker. Met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid was Jeanne Kloos de schrijfster er van.

‘Alleen verzoek ik U, het gesprek niet te lang te maken, het vermoeit hem zoo en dan is hij na zoo'n interview nog verwarder’.

Naar het epistel van den geheimzinnigen neef heb ik vergeefs gezocht, en zelfs heb ik vrijwel de zekerheid, dat de heele brief door Kloos gephan-taseerd is[1].

Hier volgen de documenten, niet alle volledig, hoewel ze in een openbare verzameling liggen, zoodat ze wellicht zonder tegenspraak gepubliceerd kunnen worden. Het leek mij tegenover Van Eeden behoorijk en eerlijker om den brief van Kloos aan ing. Hans van Eeden ter lezing te sturen met het verzoek er commentaar op te geven en de ‘feiten’, voor zoover het hem mogelijk was, recht te zetten.

De eerste brief van Kloos aan Timmerman werd 22 Januari 1931 geschreven en is een bewijs hoe geraffineerd hij te werk ging om Timmerman uit zijn tent te lokken.

[....] ‘Naar wij vernamen, gaat het met je oude “intimus” F.v.E., tegen wien je mij in 1885 kort voor de oprichting van den N.G., maar te vergeefs, helaas, hebt gewaarschuwd, bijster slecht. Hij schijnt heelemaal buiten Westen te zijn en heeft reeds een poosje moeten vertoeven in een zenuw-inrichting. Maar daar dit op de duur te kostbaar werd, is hij nu weer thuis.

Hij was een jaar geleden reeds zóó ver weg in zijn Binnenste, dat hij zich niet meer kon herinneren, een zoon Paul te hebben gehad. En met zijn lichaam is het ook niet meer in orde. Dat is heelemaal verouderd en machteloos.

Al zou het oneerlijk van mij zijn, te zeggen, dat ik “kassian” had met zijn lot, want daarvoor heeft hij mij zijn heele leven door, uit kleine ijverzucht, te veel willen benadeelen, en is hij daar ook jaren lang in geslaagd, zoover dat in zijn macht lag, toch ben ik er ook niet blij om, als ik er aan denk, beschouw ik het rustig, zooals men dat doen kan met alle onechten, wanneer zij tenslotte krachtens de hun eigen geestelijke ónsterkte hebben afgelegd’. [....]

Timmerman heeft Kloos 23 Januari geantwoord op zoo'n ignobele wijze, dat men zich afvraagt of een dergelijke, klein-menschelijke haat tegenover een ziek man van deze grootheid en verdienste niet wijst op een inferieur karakter. Timmerman betrekt prof. Van 't Hoff in de quaestie en laat dezen geleerde met evenveel haat zich uiten tegen Van Eeden. Of het waar is

1 Deze veronderstelling is gebaseerd op den volgenden brief van, Jacq. Reyneke van Stuwe. Op mijn verzoek heeft het Gemeente-archief haar om inlichtingen over dezen neef gevraagd. Daarop is het volgende antwoord gekomen:
's Gravenhage 13-10-'53
176 Regentesselaan
Weledgeb Heer,
Met de beste wil ter wereld kan ik U niet helpen. Ik kan me niet herinneren mijn Zwager of Zuster ooit over deze neef te hebben horen spreken, wat, als die neef van enig belang was geweest, zeer zeker zou gebeurd zijn.
Het spijt me U niet te hebben kunnen inlichten,
Hoogachtend
JACQ REYNEKE V. STUWE

dat Van 't Hoff zoo gesproken heeft valt natuurlijk niet meer te controleeren. En al die haat, ondanks het feit, dat Timmerman zeggen kon: ‘Persoonlijk heeft hij *mij* nooit iets kwaads gedaan. Maar ik heb het woord: bedrieger! den eersten dag van den groenen kroeg, toen ik hem voor het eerst zag, op zijn voorhoofd gelezen’.

Toen ik dit epistel las, dacht ik aan hetgeen Van Eeden in een brief (*Brieven van Frederik van Eeden*, blz. 181) heeft geschreven: ‘Het is hard dat onze zwakheden soms zooveel scherper uitkomen naar wij ouder worden, maar dat schijnt zoo te moeten’.

28 Januari 1931

Beste Gi,

Je gezellige brief heeft mij op eens een schokje van verrassing bezorgd, en wel omdat ik nu plots een dingetje als iets zekers te weten kwam, waar ik 36 jaar geleden onderdoor mijn kalm-scherp-peinzen over v.E's gemeene raliteiten [?], die ik zelf toen van hem moest gewaarworden, en van anderen over hem vernam, wel reeds een vaag vermoeden over had gekregen, dat ik dan evenwel weer van mij afzette omdat ik er geen positief bewijs voor had. Ik wist toen nl. al heel lang, want van '81 af misschien, dat je vriend van 't H[off] dien ik als student wel eens aan de Akademie had gezien - (hij werd mij nl in 't voorbijgaan eens aangewezen en genoemd door Reinier Leyds) en over wien Jan Schokking, als ik deze toevallig ontmoette, wel eens op studentikoos hartelijke toon - hij mocht v. t' H. blijkbaar lijden - tegen mij sprak, ‘dikke vrienden’ met den thans waan-zinnigen v.E. is geweest want dat die twee medici gemeenschappelijke kamers hadden bewoond, die door de andere studenten, als deze daar op bezoek kwamen. De Hof van Eden' werden genoemd. Maar daarom juist is het mij in de eerste Nieuwe-Gidsjaren, toen v.E. als praeses der vergaderingen, wel eens aardig wist te babbelen, en dan o.a. ‘moppen’ uit zijn studietijd vertelde, onwillekeurig opgevallen, dat hij allerlei studenten-namen noemde, maar nooit, met een enkel woord ook maar, repte van zijn boezemvriend. En deze kwam blijkbaar ook nooit in Bussum op visite, want anders had ik den naam daar wel eens gehoord, als ik daar ná 1885 - bij v.E was en daar at. Maar ik vroeg er natuurlijk niet naar, want v. 't H had nooit tot de kring van mijn vele goede kennissen behoord.

Doch toen ik, die van nature, want als jonge man reeds een uit mijzelf diep-in gemoedlijk en vreedzaam mensch was - zoomin als met jou bv, dien ik nu al 60 jaren ken, als met de levendige Jeaantje, met wie 'k thans 31 jaren de heele 24 uren van ieder etmaal onafgebroken samen ben, heb ik ooit ongenoegen gehad - toen ik, herhaal ik, na 9 jaren met dien altijd dubbelzinnigen en uitsluitend om zichzelf gevenden mensch te hebben omgegaan, eindelijk van hem af was, en ik hem dus, eerst op Sloterdijk en later Weteringstraat 26, zat te overpeinzen en uit te pluizen, ging ik o.a vanzelf ook weer denken over die blijkbare verwijdering tusschen v.E en

van 't H. en ik ging mij toen overtuigd voelen, dat de onderlinge vervreemding dier twee uitsluitend was voortgekomen uit de jaloerschheid en eigenwaan en hebzucht van den eerste, die reeds in dien jeugdtijd niet volmaaktlijk recht-snik, en, zooals dat bij gekke meer gebeurt, venijnig verkeerd-ziend slim schijnt geweest te zijn

De schijnheiligheid en de ἀναισεια[1] zijn vermoedelijk van kindsbeen de saamgeklonken kern geweest van zijn psychisch Zijn Maar naar buiten toe merkte men vroeger slechts heel weinig van die verkeerde diepste essentie, doordat hij, v.E, zich, zonder zich ooit druk te maken, aangenaam-even-wichtig wist voor te doen en te bewegen met zijn koele maar zoetsappig uitgestrekene bleeke facie, waarin de hoofdlijnen nooit veranderden. Dat gezicht leek een masker, waar boven-in twee donker-felle, scherpe, kleine puntjes van oogen zaten, die altijd en overal vlug-sterk heengleden en gluurden en loerden, zonder dat de naieve aanwezigen het merkten, want de wimpers hingen er een beetje over, maar als men er onverwachts in keek, zag men er nooit eenige gemoedlijkheid, eenige gemeende goedigheid in. Ja, uit het hart komende, diep-in gevoelige menschlijkheid jegens iemand, wien ook, is hem altijd vreemd geweest. Hij heeft ze zelfs nooit tegen zijn eigen vrouw en kinderen getoond, zooals bv. blijkt uit zijn diep-in ijskoud boekje over den gestorven Paultje (die eens tegen iemand heeft gezegd: ‘Als ik doodga, zal Vader me hebben doodgepest’), terwijl zijn oudste zoon Hans, toen deze op zichzelf kon gaan staan, niets meer van hem heeft willen weten, dus nooit meer bij hem kwam. Terwijl ook zijn tweede vrouw (zooals ik uit een interview dat iemand met haar gehad heeft en gepubliceerd, vernam) hem eveneens een presentkaasje vindt. Ik oordeel hier volgens de feiten, dus wel gestreng, maar niet onbillijk. Want ook de brave Adriaan van Oordt, die op de ‘kolonie’ gewoond heeft, wou later zijn naam niet meer hooren, noch zelf uitspreken.

En Frank van Vloten die mij niet persoonlijk kende, is een jaar of wat geleden, uit zichzelf, een correspondentie met mij begonnen, waarin hij v.E op fijn-juist veroordeelenden toon kenschetst, en hij vroeg toen Jeaantje en mij bij zich te logeeren, maar je kent me wel: ik ging daar niet op in En enkele jaren later las ik in de courant, dat hij overleden was

En Betsy van Vloten die mij op mijn 70en verjaardag bij Antoon van Welie kwam feliciteeren - ik had haar toen in geen 30 jaar gezien - heeft den nu in geestlijk opzicht overledenen half-mensch ook altijd in de gaten gehad. Ik heb een paar malen maandenlang bij haar en Witsen in huis gelogeerd in Ede. Zij kon den nu onnoozel-gewordene, die van diep-uit eigenlijk aan geen mensch in de wereld het licht in de oogen gunde, evenmin uitstaan als Willeni Witsen dat zelf deed, en pakte wel eens, onder de koffie of aan het eten, als de naam van haar zwager toevallig in het gesprek te pas kwam, met een haastig-gezegde tien of twintig woorden rustig-geestig over hem uit.

1 Schaamteloosheid.

Deze brief, Gi, is een historisch dokument voor het nageslacht, dat later gepubliceerd kan worden want alle feiten - ik weet er nog een aantal meer - zijn alle exakt-juist, evenals ze hier staan.

Indien v.E geboren was in een armoedige Amsterdamsche steeg en dus zijn heele jeugd had doorgebracht als straatjongen zonder uiterlijke beschaving, en hij dan bovendien nog een beetje meer persoonlijken mannelijken moed had bezeten, dan zou hij een gewone boef zijn geworden, die niet zooals nu, zich altijd achter schermen wegschool, en hij zou thans in plaats van op een villa, in de gevangenis geeindigd zijn. Hij heeft steeds elk gewoon menschlijk meêgevoel voor anderen gemist, en dat blijkt ook telkens uit zijn literaire werk. Zijn boek (dit woord in het hs van J.K.R.v.S.) op zijn zoon vermeldde ik reeds als bewijs. Maar ook zijn 'Ellen' heeft mij altijd gruwlijk tegen de borst gestuit, omdat ik het een ellendige uiterlijke nadoenerij op quasi-weeken, gladglijdende toon van mijn innerlijkste menschelijkheid voelde te zijn 'Ellen' is een verzameling schijnbaar-gevoelige vers-stukjes op een gescheiden dame of weduwe uit Hilversum. En die verzen liet hij brutaalweg, toen hij nog met zijn eerste vrouw was, in druk verschijnen. Ik heb eens in 1897 met hem bij die dame op haar keurig-gemeubileerde villa in Hilversum koffie mogen drinken. Doch toen de lunch was afgeloopen verwijderden zich de twee naar een ander gedeelte van het huis Ik ging toen maar voor de spiegelruiten staan, naar buiten kijkend in de groote tuin, mij dood vervelend want er mocht niet worden gerookt, was mij gezegd, om de vele fraaiïgheden, etsen etc, die er hingen of stonden. En een klein uur later pas kwamen de vriend en de vriendin terug en maakten losjes hun excuses, want ze 'hadden schilderijen of boeken of zóó iets bekeken die pas waren gearriveerd'. Maar bij die verzekering dacht ik zelf in mijn Binnenste: Waarom heb ik daar dan niet bij mogen zijn? want ik kijk daar zelf óók wel graag naar. Verder zijn zijn lange gedichten Het Lied van Schijn en Wezen bv een amalgama van wat hij gelezen en bestudeerd had, als hij Engelsche schrijvers las, evenals zijn Kleine Johannes dat is van zijn Duitsche lektuur (van Eichendorff bv zooals is aangetoond). Maar toch blijft het eerste deel ('ervan' doorgestreept en door J. Kl.- R.v.S. veranderd in:) 'van Kl. J.' een aangenaam boek. Maar wèl zat er in dezen auteur iets mooi's en sterks soms, dat boven zijn doorsnee banale knapheid uit, reikt, bv. in Van de koele Meren des Doods waar ik echter de altijd onaesthetische en ondeskundige Hollandsche Pers, toen het uitkwam, over zag schamperen maar dat ik zelf met veel genoegen las en met lof besprak, evenals 'Enkele Verzen', want daar zit, heb ik mij altijd verbeeld, iets diepers in, dat van v.E. zelf was

Als hij altijd zóó had willen doen, bij het schrijven, en niet door zijn ambitie verblind, naar de publieke gunst had gejaagd, dan had hij een heel aardig, want fijn en dikwijls geestig en minder volumineus, maar echter en dieper auteur kunnen zijn

V.E bezat te weinig waarachtige want uit hemzelf slechts komende zielskracht en daarom waren ook zijn kritische beschouwingen, (daar waar

hij niet nijdig persoonlijk tegen zijn kollega's uitvaart, en dan alles verkeerd weergeeft en voorstelt) van een onzekerheid en een vaagheid, waar de lezer niet verder door komt, dus niets van overhoudt. Hij had geen geestelijken houvast in zichzelf van daar nu zijn ongelukkige geestelijke toestand in zijn ouderdom - hij was geen geestelijk Entiteit van vaste en durende psychisch kracht Van daar dat hij telkens andere houdingen aannam tegenover menschen en dingen, zoodat het Geheel van zijn werk een met zichzelf tegenstrijdige, onlogische Chaos is, uit welks innerlijk verband eigenlijk geen mensch kan wijs worden, (zoomin als men *thans* vermoedelijk goed uit hem zelf wijs kan worden, wanneer hij praat) zonder dat hij een sterk, logisch groeiend intellekt bezat, of voorzien was van een diep hartstochllijk geestlijk gevoel, zooals goede en groote auteurs die beide hebben, trachtte hij toch de eerste te worden, en maakte dus gebruik van trucjes, van nadoenerijen, en andere inferieure methodes om in de hoogte te komen En daar is, hij dan ook een tijdlang in geslaagd, en de groote massa van het publiek hield hem voor een genialen geest. Anderen hebben dat al lang ingezien en op hun eigen wijze te kennen gegeven, terwijl ik, al ben ik soms woest op hem geweest, en uitte ik het dan óók, hem dan toch weer verontschuldigde in mijzelf, omdat hij toch wel mooie dingen in zich had.

Een eigen neef van hem bv, die wel eens bij ons komt, schreef mij eens: ‘Als “Novio” heb ik jaren geleden, omstreeks '99 gewaand, dat v.E. waarlijk groot was. Sindsdien is deze man steeds kleiner voor mij geworden en vind ik dezen vent, die stikt van nijd en afgunst blijkbaar, wijl hem niet de eer te beurt valt, die gij wèl-verdiend hebt, van een walgelijke boosaardigheid, des te bespottelijker bovendien, wijl hij zich prijs geeft in heel zijn groteske machteloosheid v. Eeden, dien velen onzer vroeger in blauw en goud zagen, wij zien hem nu in zijn ware gedaante, weerzinwekkend getint in de allervuilste gruwlijkste kleuren

En in eigen oogen is hij een “verklaarde” “ingewijde”, “die God heeft gezien”, totdat straks zijn pleitbezorger hem eens flink in den kraag pakt en als een vod slingert bij het zoodje, waaronder hij werkelijk thuis behoort.’

Zoo schreef mij, zeg ik, een der naaste bloedverwanten van v E, nu reeds een jaar of elf geleden en ik sta nu stil bevreemd ervan, dat zijn spontane voorspelling zóó uitgekomen is, als thans het geval blijkt te zijn

Maar je moet je nu niet verbeelden, dat ik glorieër in den val van dien vreemden vent, die altijd een beetje ‘raar’ schijnt geweest te zijn Ik ben inwendig alleen maar tevreden, omdat ik nu alles van hem, zijn levenslang telkens wisselend doen en denken bv beter begrijp en de vele lijnrecht met elkaâr strijdende opinie's en opvattingen die hij achter elkander heeft aangehangen, zonder dat er een geleidelijke overgang was van de eene in de andere, in de volgende, die soms vierkant tegenover de vorige stond, kan zien en begrijpen als de onredelijke oppervlakkige uitingen van een in zijn diepste Binnenste altijd onlogtschen, dus in psychisch opzicht nooit geheel en al normaal geweest zijnden Geest

Gi, ik verzoek je heel ernstig als levenslang goede vriend: bewaar dezen brief, want ik heb hem niet van a-z precies in duplo hier En ik weet, dat het de meest onlyrisch-objektieve psychologische en aesthetische beschouwing is met tal van onopgemerkte en dus nog nooit bij elkaer gezette reeele feitjes, die ooit over dezen ongelukkigen mensch op het papier is gebracht

Met een hartelijke hand voor jezelf en Aleide van mij zoowel als per procuratie van Jeaantje en Jacq je gelukkig nog geheel en al flink onder zijn staart zijnde

WILLEM

'Dat is wel een buitengewoon bedroevend document, dat U mij heeft gezonden!', schrijft Ing. Hans Van Eeden mij. 'Wat een beklagenswaardig mens moet die man geweest zijn, dat hij zich op dien hogen leeftijd nog zo door zijn haat moest laten beheersen om tot het schrijven van dergelijke infamieën te worden geprest. Ik wist wel, dat Kloos op dit punt voor geen kleintje vervaard was en ik heb menige uitlating van hem onder de ogen gehad, die verre van fraai was - maar een ignobeler, laaghartiger, 'vuiler' stuk dan deze brief van 28 Januari 1931 aan Timmerman zal hij toch zelden de wereld hebben ingezonden, al vindt hij het dan zelf een 'aesthetische beschouwing'.

Het zijn niet alleen de dingen die hij zegt en die hij 'feiten' gelieft te noemen, maar de gehele toon waarin het ding is gesteld, de misselijke toe-spelingen die hij maakt op den toestand, waarin mijn vader toen verkeerde (die allesbehalve 'waanzinnig' was al had hij van de wereld om zich heen geen weet meer), die dit document zo afschuwelijk maken.

Om op de 'feiten' terug te komen. Johan (Doris) van 't Hoff was een schoolvriend van mijn vader, zij gingen gelijktijdig naar de Amsterdamse Universiteit en hadden in het begin inderdaad een gemeenschappelijke kamer. Of die vriendschap verbroken werd (en eventueel waarom) heb ik niet kunnen nagaan - mijn vaders dagboek uit zijn studententijd en eigenlijk tot '89 toe, is zeer onvolledig. Van 't Hoff was chemicus en een collega van Ch. van Deventer.

Mijn broer Paul stierf toen hij 24 jaar oud was. Hij hing ontzaggelijk aan mijn vader en dat hij ooit zou hebben gezegd, dat zijn vader hem zou hebben 'doodgepest' verklaar ik ronduit voor een leugen. Wat mijzelf betreft mijn vader was mijn beste en trouwste vriend tot het einde van zijn leven; wij zijn elkaar geregeld blijven zien, ik kwam herhaaldelijk op Walden en na mijn huwelijk was hij bij mij thuis een veelvuldige en graag geziene gast.

Het 'gepubliceerde' interview met mijn vaders tweede vrouw zou ik eerst nog eens moeten zien - het komt mij, op zijn zachtst uitgedrukt, ietwat apocrief voor.

Tussen Adr. van Oordt en mijn vader is de verhouding inderdaad zeer gespannen geworden, waarom weet ik echter niet. De meeste kolonisten uit dien eersten Walden-tijd zijn met ongenoegen vertrokken, veelal omdat zij als 'kolonisten' meer lanterfantten dan werkten.

Mijn oom Frank van Vloten was, evenals zijn zuster Betsy Witsen een hoogst eigenaardig mens. Hij en zijn zuster behoorden tot de twee moeilijkste kinderen van Johannes van Vloten, die de lastigste karaktertrekken van hun vader in versterkte mate bezaten en met iedereen voortdurend overhoop lagen. Witsen en mijn vader hebben inderdaad niet erg goed met elkaar overweg gekund, terwijl Witsen en Kloos daarentegen zeer bevriend waren.

Ellen. ‘Een gescheiden dame of weduwe’. Dit klinkt ook al weer zo burgerlijk-roddelend insinuerend! Al is het gedeeltelijk althans, waar. Mijn vader leerde ‘Ellen’ kennen in Febr. '89, zij was toen gehuwd, maar haar man stierf in Febr. '92. De naam ‘Ellen’ wordt in het dagboek voor het eerst genoemd in Jan. '92, als het Lieven Nijland-plan wordt ontwikkeld. Wat er waar is van dat bezoek in Hilversum onttrekt zich aan mijn beoordeeling - het geval lijkt mij nog al zonderling. Wel weet ik dat Kloos bij ‘Ellen’ niet zeer hoog stond aangeschreven.

Die ‘eigen neef Novio’ is voor mij een hoogst raadselachtige persoonlijkheid. Mijn vader had niet veel eigen neven (een van hen is de toneelspeler Mari van Warmelo) en degenen die ik kende waren hem zeer goed gezind. Als Kloos dien brief niet heeft gefantaiseerd, zal die zich misschien nog wel onder zijn papieren bevinden, ik ben er zeer benieuwd naar'.

Stel tegenover den haat van Kloos, na zoo vele jaren, de gevoelens van. Frederik van Eeden, die hij geuit heeft in ‘Zes verminkte sonnetten aan een verloren vriend’ *Jeugd-Verzen*, blz. 105),[1] waarvan ik het volgende ontroerende citeer:

> Laat mij nog eenmaal U niet zachtheid noemen
> mijn vrind van jaren her, eens zoo nabij.
> Wie ben ik, dat ik teegen U zou roemen?
> Wie pleit mij van der hoogmoed zonde vrij?
> Verteederd is mijn hart, mijn lippen beeven,
> hoe vluchtig is ons nietige bestaan!
> Laat m'eenmaal nog mijn vriendenhand U geeven -
> wij waren beiden offers van den Waan -
>
> Hoe hebben wij gedoold, geliefd, geleeden!
> Nu staan wij beiden aan des grafkuils rand.
> Vergeef wat U mijn woorden lijden deeden
> tot weerzien dan - in 't beetre Vaderland.

Dat Timmerman, door de houding van Jeanne Kloos en de publicaties over *De Nieuwe Gids* tot heel andere gedachten is gekomen over beiden kan men lezen in dezen brief, die in hetzelfde archief bewaard is gebleven. Hij

1 Evenwel moet ik, eerlijkheidshalve, vermelden, dat deze sonnetten, onverminkt, het eerst verschenen zijn in *De Groene Amsterdammer* van 21 Juni 1919. De later gesupprimeerde regels waren echter niet welwillend.

is gericht aan Maurits Wagenvoort en werd 29 Januari 1939 geschreven uit Blaricum:

'En nu Willem Kloos en de N.G. Dat is voor mij een heel droevig onderwerp. Ik heb nooit heel veel vertrouwen in Jeanne gehad, maar nu zij de N.G. aan de N.S.B, *verkocht* heeft heb ik finaal met de N.G. gebroken. Het zou tegenover Kloos eenvoudig een daad van piëteit geweest zijn als het tijdschrift opgeheven was bij zijn dood. Maar Jeanne was nooit te vertrouwen. Toen Gorter de laatste keer hier was en wij het hadden over 'de *binnengedachten*, zeide ik tegen hem: altijd vindt je er toch nog iets aardigs in. Daarop antwoordde hij: Ja, Kloos blijft altijd een groote geest!' Anders niets. Uit de aardigheid schreef ik dat aan Jeanne. Zij heeft er van gemaakt - en *gepubliceerd* N.B. - dat Gorter gezegd had 'Kloos is de grootste dichter van Nederland'[1]. Schröder[2] heeft in een s.o.s. mij daarmee voor den mal gehouden! En zoo meer!

'Bovendien heb ik nu uit de brochure van Garm. Stuyveling gezien dat Kloos zelf niet te vertrouwen was. Het blijkt nog veel duidelijker uit de correspondentie tusschen Perk en Vosmaer[3]. Het spijt mij erg, maar er is geen speld tusschen te steken. En nu zal Stuyveling ook nog de correspondentie tusschen Kloos en Vosmaer uitgeven! -'

De Nieuwe Gids bleef bestaan, ook na de moeilijke jaren van 1895-1900. Daarna wisselde hij telkens van uitgever, wat niet gebeurd zou zijn, indien het een bloeiende onderneming gold. Na den dood van Kloos werd het tijdschrift een der organen van de N.S.B, met dr Alfred A. Haighton als hoofdredacteur en geldschieter. Aan dit ergerlijk 'litterair' leven kwam een einde bij den dood van Haighton en het laatste nummer verscheen in Juni 1943. Het tijdschrift werd per advertentie te koop aangeboden, doch gegadigden zijn niet komen opdagen.

Kloos, de eens groote dichter en criticus, die het tijdschrift, waaraan hij zich had vastgeklampt en dat kunstmatig, te zijnen pleiziere, in het leven gehouden was, - Kloos heeft gelukkig dit smadelijk einde niet beleefd. Een belangrijke periode in onze letterkunde werd hiermee afgesloten.

Vincent Haman.

- Als afsluiting van de geschiedenis van *De Nieuwe Gids* mogen de brieven over den roman *Vincent Haman* van W.A. Paap niet ontbreken, daar dit boek, waar zoo verschillend over geoordeeld wordt, onverbrekelijk met die historie verbonden is.

1 Dit is niet door Jeanne Kloos geschreven, maar door Willem. Kloos zelf in *De Nieuwe Gids* van October 1933, blz. 439. De brief van Timmerman aan Kloos, waarin de eerste de geciteerde woorden van Gorter overbrengt, is eveneens in het dossier aanwezig. Ik dank deze inlichting aan dr W. Moll. Zie ook *Tim's herinneringen*, blz. 272 en *De N.G.* jrg. 54 afl. 10, 1939 blz. 578.

2 J.C. Schröder, toenmalig hoofdredacteur van *De Telegraaf*.

3 Dit is te merkwaardiger, omdat Timmerman in *De Nieuwe Gids* van Juni, Augustus en September 1915 artikelen heeft geschreven over *De heer Greebe en zijn "boekske"*, waarin hij Kloos verdedigt over de uitgave van Perks *Gedichten*. De gegevens daarvoor werden hem door Kloos, waarin hij een rotsvast vertrouwen had, verstrekt. De brochure van Stuiveling, waarover Timmerman schrijft, moet *De Nieuwe Gids als geestelijk brandpunt* zijn, in 1935 verschenen, of de in 1939 in *De Vrije Bladen* als cahier uitgekomen brochure *Een dichter verliefd*.

Menno ter Braak, die dezen roman in 1936 met een inleiding deed herdrukken, wees er op, dat ‘de beweging van Tachtig vrijwel niets begrepen heeft van den achtergrond van *Vincent Haman*; men staarde zich blind op de sleutelfiguren en zag aan Paap's compositorische bedoelingen voorbij. *Vincent Haman* is n.l. veel meer roman, dan zijn bestrijders aannamen; de satyre op Tachtig is natuurlijk duidelijk en het element rancune niet uit te sluiten; maar Paap heeft meer gewild (en ook meer bereikt) dan alleen, een satyre op personen en toestanden omstreeks '80 en '90’.

Over dit boek vindt men een brief van J. Hofker d.d. 8 Dec. 1898 aan Witsen (75C 51 d). Hij zegt daarin o.m. 'Het is een brutaal, verwoed, nijdig, hatelijk en grof boek. Paap heeft al die menschen in stukken willen scheuren en hun werk bespogen. Het is zooveel als een litteraire uitmoording.

'Allerlei uiterlijkheden van Willem, van v. Deyssel, van letje, van Chap, van Batavier (ook die!) enz. zijn er precies in beschreven, zóó, dat je 't soms aardig vind om 't herkennen en al die dingen worden gebruikt om ze één voor één naar den bliksem te helpen. Hein komt er ook in, maar met een slecht weergegeven uiterlijk; alleen om van hem te zeggen, dat hij dom is en dat verbergt door met de lachers mee te lachen, en om te zeggen, dat hij met Willem in alles meegaat, ook in een glaasje pakken (dit laatste *heel* even aangegeven: bon entendeur enz.) De vrouw in 't boek is Esther (Saar de Swarth dunkt me), een schilderes op z'n Hilda van Suylenburg's.

‘[....] Ary Prins, v.d. Goes, Samson in een persoon die tegelijk Ary Prins en Samson is, André Jolles’.

Toen mijn vriend Menno ter Braak aan zijn inleiding voor de heruitgave werkte wilde hij me niet gelooven, dat Jules Haman trekken vertoonde van André Jolles. Eerst schreef ik toen voor hem aan Hofker, aan wien ik het boek toezond, natuurlijk zonder van bovenstaanden brief kennis te dragen. Hofker was blijkbaar in 1935 het boek totaal vergeten. Zijn antwoord lijkt mij in verband met het geciteerde brieffragment aan Witsen van belang:

‘In den beginne leek het mij toe, aardig te kunnen worden, en ik verwachtte verder schalksche goedmoedigheid te zullen aantreffen, misschien met wat spitsvondigheid en, hier en daar, een nurkschlieidje, vermengd. Alras echter begonnen de overdrijving, de eigengereidheid en, in de oordeelvellingen, de lichtvaardigheid, die uit het boek spraken, mij steeds duidelijker te worden, terwijl de strekking van de uitspraken, ten opzichte van vrijwel alle personen in het boek volgehouden, mij, naarmate ik vorderde, méér bedenkelijk voorkwam. Die strekking door te voeren scheen wel de eigenlijke aanleiding te zijn, die het werk aanzijn had gegeven. Pakkende qualiteiten kon *ik* er, vrijwel, niet in waarnemen. De enkele gevoelige gedeelten, die er in voorkwamen, deden sterk sentimenteel, dus niet bijzonder frisch, aan. Ik was blij - permitteer mij het te zeggen -, toen ik het boek ten einde had.

Nu vraagt U mij te willen berichten, wie, naar mijne meening, de ver schillende personen, die in het boek optreden of vermeld worden, zijn,

d.w.z. (hebt U daar wel aan gedacht?), wie daar aan de kaak worden gesteld of alleen maar bespottelijk gemaakt. Maar, hebt U er dan óók wel aan gedacht, dat het voor den goedwillenden lezer, dáárdoor juist, weinig animeerends kan inhebben, te trachten alnaar het boek kenteekenen aangeeft, in zich, uit een vroegeren tijd, de herinnering aan dit of dat te doen opleven, om aldus tot een identificatie van personen van het boek, met hen die wérkelijk bestaan of bestonden, te geraken?

'Hoe dit zij, mijnerzijds kan ik U, tot mijn spijt, aanteekeningen, als verlangd, niet verschaffen.

'Maar, gelukkig, wenschte U, volgens uw eersten brief, eigenlijk ook slechts van mij te weten, wie de “Jules Haman” uit het boek zou moeten voorstellen. Ik kan U daaromtrent antwoorden, dat ik dit niet weet; bij geen mogelijkheid mij kan voorstellen, wie daarmede bedoeld kan zijn geweest’.

Ten slotte kon ik Ter Braak het getuigenis van dr Jan Kalf verschaffen, die er de trekken van André Jolles in herkende. Jolles en Kalf waren in dien tijd vrienden.

Toen *Vincent Haman* verschenen was heeft Kloos er, alvorens zijn artikel te publiceeren, over gecorrespondeerd met Lodewijk van Deyssel. De critiek van Kloos verscheen in *De Nieuwe Gids*, Nieuwe reeks, 4e jrg. 1899. Wanneer men die critiek vergelijkt met de citaten uit den volgenden brief van Kloos (Van Deyssel-archief), zal men zien, dat ze veel gematigder was. Kloos schreef d.d. 9 November 1898 uit Bussum: 'Een dag of wat geleden, vond ik bij mijn thuiskomst een kaartje van jou. Het spijt mij, dat je mij niet thuis getroffen hebt. Want ik had graag je oordeel willen hooren over 's heeren Paaps daad tegen jou in Vincent Haman. Ik ben n.l. bezig er over te schrijven voor de Literaire Kroniek van de N.G. van December.

Hoe zal je blijken uit den volgenden zin, zooals ik dien, na de lezing van 2 hoofdstukken van genoemd werk, ebaucheerde:

‘Het boek van den heer Paap is een misdaad, maar in de eerste plaats jegens zichzelf. Door de vele vuiligheden, door hem in zijn jarenlange advokaten-praktijk ontmoet, en het daarbij behoorende brute geldsucces, zijn de kiemen van het goed-, en zuiver-, en eerlijk-mensch-zijn in den heer P. verstikt, laten wij hopen niet voor immer, en heeft hij een daad gedaan, berustende op leugen, achterldap en Asmodée-gedoe, waar ieder fatsoenlijk man hem voor trappen wil’. Dit is een staaltje van de veront-aardiging, maar de algemeene toon van mijn stuk wordt bedaard-leuk. Hier is anders nog een staaltje van het vehemente gedeelte.

‘Het heele boek is er op aangelegd om het groote publiek een rad voor de oogen te draaien. V. Deyssel en ik staan in de praktische wereld als een soort concurrenten tegenover elkander, maar toch moet ik zeggen, omdat de waarheid en eerlijkheid het mij gebiedt, dat dit boek is een vuile daad, des te vuiler, daar zij heel kalm en bedaard werd gedaan, vuil, omdat hij een werkelijk levend persoon met leugens tracht leelijk te maken bij zijn tijdgenooten’.

Ik weet niet wat jij er van denkt, maar ik vind: je moet de dingen hier bij den naam noemen, daar Paap den schijn aanneemt, alsof hij 't ook doet, alsof hij werkelijkheid vertelt.

Hoor ik eens wat van je?'

Het antwoord van Thijm berust in de Kon. Bibliotheek en laat ik hier volgen (69 E 7):

Baarn, 11 November 1898

Zeer waarde Vriend,

Dank voor je schrijven. Het speet mij toen ik laatst te Bussum was je niet getroffen te hebben. Een volgenden keer hoop ik gelukkiger te zijn. Den laatsten roman van Paap heb ik niet gelezen. Ik was in vriendschappelijke betrekking met hem, toen zijn eerste roman, ‘Jeanne Collette’, verscheen. Ik ben dien gaan lezen in de hoop er iets fraais in aan te treffen, dat ik zoû kunnen aankondigen. Tot mijn spijt was er echter geen spoor van eenig talent, hoe dan ook, in waar te nemen. Het was geheel wezenloos, een mengelmoes van knoeiletterkunde en pametafletaire journalistiek van laag allooi.

Daar hij iemand zonder capaciteit, zonder letterkundigen aanleg is, heb ik toen maar gedacht van zijn eventueel volgende uitgaven geen kennis te nemen, en ben voornemens dit ook niet te doen, nu zijn laatste roman modellen schijnt te hebben, waartoe ik zelf behoor, - even min als ik kennis neem van hetgeen ‘Argus’ of ‘Asmodee’ mogen publiceeren.

Zijne connectie met den *Nieuwen Gids*-kring, veertien jaar geleden, beschouw ik als heel toevallig. Er liepen er toen wel meer onder door, die nu wie weet, in welke zône der journalistiek zijn beland of misschien wel als portier bij een kennis-fotograaf fungeeren, en te recht, daar hun aard ze alleen voor zul een beroep geschikt maakt.

Ik wil dus maar zeggen, dat ik voor mij, mij met den roman van Paap niet denk bezig te houden, en voor de ontvangst van je brief zoo half en half meende, dat jij het evenmin zoudt doen, gelijk je je ook niet hebt bemoeid met ‘Jeanne Collette’ om dat het, zoo als je zeide, ‘buiten de literatuur staat’.

Mocht je evenwel, met het oog op den algemeenen letterkundigen-toestand of de openbare-meening, van oordeel zijn, dat het nuttig is er wèl een woordje van te zeggen opdat de menschen, met hun waardeeringen misschien geen zonderlinge dwaalwegen zouden betreden, - dan zal ik er oprecht erkentelijk voor zijn indien jij je daarmede wel wilt belasten.

Wees intusschen hartelijk gegroet van

je vriend

KAREL ALBERDINGK THYM.

Later heeft Thijm dezen roman, die tal van opmerkelijke gegevens over

hem bevat, welke slechts enkele intimi bekend konden zijn, zoo schrijft de heer Prick mij, toch gelezen. In het Juni-nummer van *Roeping* 1952 heeft Prick een brief gepubliceerd van 17 Mei 1943, waarin Van Deyssel hem o.a. schreef: ‘Het zal je misschien bevreemden, dat ik dezen roman niet alleen in het jaar der verschijning (1898) maar ook in de veertig daarop volgende jaren niet gelezen heb. In weerwil zijner betrokkenheid bij de oprichting van den *Nieuwen Gids*, en ofschoon hij behoorde tot den omgangskring mijner letterkundige vrienden van omstreeks 1885, heb ik de werken van dezen Mr. Willem Paap nooit tot de Literatuur gerekend. Het boek V.H. interesseerde mij niet. Toen ik het nu eenige jaren geleden (1939) toevallig in handen kreeg, heb ik het gelezen omdat het in dien tijd door enkele letterkundigen wel eens genoemd werd. Ik ben na die lectuur toen echter gebleven bij het, door inzien van ander werk van Paap lang geleden ontstaan oordeel, dat V.H. zonder talent is geschreven en in geen enkel opzicht tot de (Hoogere) Letterkunde behoort. In de manier van vertellen hoort men, dat het bespottend, belachelijk vindend, beschrijven van eigenaardigheden, van manieren-van-doen van zekere stadgenooten is. Zonder psychologie, zonder kunst-bestreving’.

* * *

Hiermee wil ik dit werk besluiten. In den aanvang heb ik gepoogd de verdiensten van Paap in verband met de oprichting van *De Nieuwe Gids* in het licht te stellen; aan het slot heb ik het boek geplaatst, waarin hij, in romanvorm, zijn visie heeft gegeven op de Beweging van Tachtig.

XXI ‘Verklaring en toelichting’

Onder dezen geleenden titel wil ik dit werk eindigen. Het boek is ontstaan uit een opdracht van de Jan Campert-stichting der gemeente 's-Gravenhage, die daarvoor subsidie heeft ontvangen van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Mijn opdracht was ‘het verzamelen van materiaal en het bewerken van on-uitgegeven bronnen ter aanvulling van de geschiedenis van De Nieuwe Gids in de jaren 1885-1894’. Maar al werkende in deze materie begreep ik spoedig, dat het verzamelen van dat materiaal en het bewerken van de on-uitgegeven bronnen niet kon leiden tot een sluitend geheel. Het zouden bouwstoffen zijn, die weer door anderen moesten gebruikt worden om de nog nimmer geschreven geschiedenis van *De Nieuwe Gids* te boek te stellen. Bovendien zou een dergelijk werk alleen een klein publiek van uitsluitend litterair-historici interesseeren. Daarom besloot ik eigenmachtig mijn taak breeder - en zeer ten deele beperkter - op te vatten.

Mijn begeerte is geweest een geschiedenis van *De Nieuwe Gids* samen te stellen uit documenten van vóór de oprichting van dat tweemaandelijksch tijdschrift af tot na de heroprichting van het gelijknamige maandelijksch blad. Een zéér omvangrijke taak, die mij veel studie en van mijn combi-natie-vermogen veel vernuft heeft gevergd. Daarvoor moest ik ook gebruik maken van reeds gepubliceerd materiaal, wat mij geen bezwaar leek, omdat dit materiaal verspreid in boeken en tijdschriften gedrukt was. Of ik geslaagd ben in mijn, mezelf opgelegde, taak staat niet aan mij te beoordeelen. Zelf zie ik klaar in, dat er hiaten zijn in mijn arbeid op de oorzaken waarvan ik reeds in mijn inleiding heb gewezen. Die oorzaken hebben mij er eenige malen toe gebracht om ernstig te overwegen mijn opdracht terug te geven, maar ten slofte heb ik gemeend, dat er nog zóóveel wetenswaardigs door mij is opgediept uit archieven en boeken, waardoor toch een beeld van *De Nieuwe Gids* omhoog gerezen is, en men een nieuwen kijk heeft gekregen op de veel bewogen geschiedenis van het tijdschrift en de hoofdpersonen, dat ik mijn arbeid heb voortgezet.

Dat de door mij gevolgde methode er toe geleid heeft, dat niet alle brieven, die in de geraadpleegde archieven aanwezig zijn, verwerkt konden worden, ligt voor de hand. Ik meende deze manier toch te moeten volgen, omdat ik daardoor ten eerste een beter overzicht kon geven van de gebeur-

tenissen en ten tweede lang niet alle documenten en brieven van belang waren. Het spreekt vanzelf, dat ik importante stukken niet ongebruikt liet.

Dat ik weinig aandacht heb besteed aan Jacques Perk is niet, omdat ik dezen voorlooper van de Beweging van Tachtig niet belangrijk genoeg vond, maar uitsluitend omdat ik meende, dat zijn figuur door de vele publicaties reeds voldoende belicht was en hij niet direct van beteekenis was voor de geschiedenis van *De Nieuwe Gids*.

Wat de documenten over de Lieven Nijlandquaestie betreft meende ik te moeten verwijzen naar mijn in 1947 bij A.A.M. Stols te 's-Gravenhage verschenen geschrift *Het conflict tusschen Willem Kloos en Frederik van Eeden*. Ook meen ik te moeten wijzen op een uitgebreid opstel, dat ik schreef over *Aug. P. van Groeningen en De Nieuwe Gids*, dat opgenomen werd in het twee-maandelijksch tijdschrift *Libertinage*, nos 3 en 4 1953.

Behalve het in de Koninklijke Bibliotheek aanwezige materiaal heb ik het Frederik van Eedenmuseum te Amsterdam, de Universiteitsbibliotheek aldaar, de Letterkundige Verzameling in het Gemeente-archief te 's-Gravenhage, het archief van ir A.C. Prins en het Diepenbrock-archief-geraadpleegd. Wat dit laatste archief betreft: daarvoor ontving ik de zeer spontaan en gul gegeven medewerking van prof. dr Eduard Reeser, wien ik hier gaarne mijn openlijken dank betuig.

Grooten dank en erkentelijkheid ben ik verschuldigd aan Ing. Hans van Eeden, die mij niet alleen toegang gaf tot het Frederik van Eedenmuseum, maar ook tal van tot nog toe ongepubliceerde documenten te mijner beschikking stelde en aan mej. dr M. Elisabeth Kluit, die mij op dat museum steeds alle hulp heeft geboden.

Op de K.B. waren het de toenmalige onder-directeur en chef van de afdeeling handschriften dr G. van Alphen, thans hoogleeraar te Pretoria, en mej. A.F. Dekker, voor wie geen moeite te veel was om mij, veel-vrager, te woord te staan en hulp te bieden.

Dr W. Moll, toenmalig gemeente-archivaris van 's-Gravenhage, heeft mij altijd op de makkelijkste wijze toegang verschaft in de belangrijke Letterkundige verzameling, die daar aanwezig is en de heer C.C. Spiering van dat archief bood mij steeds zijn hulp aan; de zoon van Arij Prins stelde mij de oorspronkelijke brieven van tal van schrijvers ter hand.

Ook ben ik dank verschuldigd aan A.A.M. Stols voor het afstaan van het Copieboek van Willem Kloos, dat vele brieven bevat, die anders niet onder mijn oogen zouden gekomen zijn; aan dr J.C. Brandt Corstius, die mij al zijn materiaal ter beschikking stelde; aan Henri Mayer, die, als steeds, hulpvaardig was. Ten slotte moet ik het bestuur van de Jan Campert-stichting te 's-Gravenhage, dat zooveel vertrouwen in mij stelde door de opdracht te verstrekken, hier openlijk mijn dank betuigen.

Rest mij nog de verklaring, waarom dit boek niet in de nieuwe spelling is geschreven. Behalve mijn eigen voorkeur is het hoofdargument geweest, dat schier alle brieven en documenten in de eigen spelling van den auteur

of in de oude geciteerd moesten worden en m.i. dus meer eenheid verkregen werd door mijn verbindenden tekst ook in die spelling te schrijven.

Het archief van *De Nieuwe Gids*, aanwezig in de Koninklijke Bibliotheek, is daar te vinden onder het signatuur 69 E 1-6; de Copieboeken onder 69 E 14-15; de Notulen onder 69 E 36; de. Julia-affaire onder 69 F 1, evenals de Lieven Nijlandquaestie.

Het Willem Witsen-archief, dat eveneens op de K.B. berust, draagt het signatuur 75 C a-1 en dat van P. Tideman 134 A 2.

Het Flanor-archief wordt bewaard in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam onder het signatuur A.U. 10-18.

Het leek mij onnoodig om hier een lijst op te nemen van door mij geraadpleegde boeken en tijdschriften. Ze zijn vrijwel alle in de voorgaande hoofdstukken vermeld.

Na het voltooien van dit boek zijn nog tal van artikelen verschenen over quaesties in mijn werk behandeld. In voetnoten heb ik daarvan een dankbaar gebruik gemaakt.

De heer Harry G.M. Prick, een der schrijvers van die artikelen, die het archief van Lodewijk van Deyssel beheert, was zoo welwillend voor mij uit dat archief een aantal brieven te copieeren, zoodat ik mijn werk kon vervolledigen. Dat ik hem daarvoor zeer verplicht ben erken ik gaarne.

De verschijning van dit boek is mogelijk geworden door den steun van de *Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek* te 's-Gravenhage, waarvoor ik haar mijn oprechten dank betuig.

Bilthoven, 34 Juli 1953

[Supplement]

Naar mijn mening is het een illusie, te denken dat op de duur, (ik onderstreep: op de duur) zelfs het kleinste detail van het privé-leven van een beroemd schrijver verborgen zou kunnen blijven. Onder het scherpziende oog van de geleerde die wetenschappelijke onderzoekingen verricht op het terrein van de litteratuurgeschiedenis is de afstand van een eeuw niet verder weg dan gisteren. Wanneer de auteur iets persoonlijks gezegd heeft, indien al niet voor het publiek, dan toch in het publiek, al was het maar ‘wat heb ik een kiespijn!’ dan zal vroeg of laat dit eigen domein publiek domein worden, indien hij althans een geniaal of talentvol schrijver is. Dat zal bij zijn leven geschieden of eeuwen later; maar de dag zal komen dat hij in het publiek binnenstebuiten zal worden gekeerd. Dat is de konsekwentie van het mededelende element in het schrijversberoep, wellicht een indirecte konsekwentie, maar dan toch een konsekwentie, niet logisch maar wel in de praktijk van het leven.

De houdbaarheid der geheimhouding, uit de rede van Victor E. van Vriesland op de Conferentie der Internationale P.E.N. te Parijs 1958. (*De Nieuwe Stem*, November 1958)

Inleiding

Toen de Duitschers in den laatsten oorlog het belangrijke archief van Frank van der Goes uit het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam hadden geroofd was niet alleen uit sociaal, maar ook uit litterair oogpunt een schat van gegevens verloren gegaan. Dr. C.G.L. Apeldoorn had nog voor zijn proefschrift over Dr Willem Doorenbos van het litteraire archief gebruik kunnen maken, maar hij copieerde, begrijpelijk, alleen wat hij direct noodig had. Zoo deed prof. dr S. Uri met de brieven van Willem Paap aan Arij Prins, welke brieven verloren zijn gegaan.

Toen bekend werd, dat lang na den oorlog, het archief van Van der Goes in Polen ongeschonden teruggevonden was en weer naar Amsterdam gezonden zou worden, lag het voor de hand om dat archief in verband met de geschiedenis van *De Nieuwe Gids* te raadplegen. Was het aanvankelijk mijn plan om in een derden druk van mijn boek de nieuwe gegevens daarin op te nemen, ik begreep al spoedig, dat dit niet wel mogelijk was. Het samenstellen van een supplement was een weg, dien ik volgen kon, al ontveinsde ik mij niet, dat het dan soms noodzakelijk zou zijn òf naar het reeds verschenen boek te moeten verwijzen òf door Van der Goes reeds in zijn *Litteraire Herinneringen uit den Nieuwe-Gids-tijd* gedeeltelijk gepubliceerde brieven in extenso af te drukken en hier en daar copieerfouten te verbeteren. Ik koos dien weg. Maar ik bepaalde mij niet uitsluitend tot het archief van Frank van der Goes. Ook het archief van Jacobus van Looy was nu toegankelijk en uit de vele publicaties van Harry G.M. Prick in tijdschriften waren tal van nieuwe gegevens bijeen te garen, die de historie van *De Nieuwe Gids* en de daarbij betrokken figuren duidelijk naar voren brachten.

Ik ben mij bewust, dat ook met de verschijning van dit Supplement de stof nog lang niet volledig is bijeengebracht. De archieven van Albert Verwey, H.J. Boeken en François Erens b.v. zullen nog veel materiaal bevatten, dat belangrijk is. Toch meende ik niet te moeten wachten met deze publicatie.

Deze uitgave stelt mij tevens in staat eenige fouten uit mijn vorig boek te verbeteren. In de eerste plaats wees prof. dr G. Stuiveling er op, dat ik bij het copieeren van het contract tusschen de redacteuren van *De Nieuwe Gids* en Albert Verwey in artikel 1 een vergissing heb begaan (bl. 239). Dat artikel moet luiden:

Art 1. De tweede ondergeteekende treedt uit de redactie van de Nieuwe Gids. De ondergeteekenden ter eenre blijven vormen de redactie en beheerders [en dus niet behouders, zooals er gedrukt staat] van dit tijdschrift.

Deze foutieve copieering deed mij op pagina 258 een noot plaatsen, die uiteraard vervallen moet, al is de quaestie over de oprichtingsrechten van Verwey mij nog steeds niet geheel duidelijk; in thans bekend geworden brieven komt Verwey op deze zaak terug.

Mevrouw dr Mea Nijland-Verwey wees er op, dat het tegenover pag. 161 geplaatste portret van Willem Kloos niet door Witsen is gemaakt.

Ik stel er prijs op hier een verklaring te geven hoe ik er toe gekomen ben in een noot op pag. 435 Frederik van Eeden soms niet vrij van anti-semietisme te noemen. In den tweeden druk kon ik die noot aldus formuleeren: Ook Tideman leed aan dat euvel en Van Eeden scheen er in die dagen soms niet vrij van. Later was dat anders als men denkt aan zijn vriendschap met Jacob Israël de Haan, Erich Gutkind, mr I.B. Cohen en A. Aletrino.

De reden van mijn oorspronkelijke meening was gelegen in het feit, dat Van Eeden op 12 Dec. '89 aan Kloos dit had geschreven:

‘Goes is heel aardig geweest. Maar ik vind dat hij zich verschrikkelijk met die diamant-slijpers encanailleert. Ik ken die lui ook - ze zijn onder mijn patienten. Verguld zijn ze door dien omgang met van der Goes. Iederen Zaterdag eet hij bij een, - bij den rijksten natuurlijk. Hoe iemand zich zoo tot Joden-luis vernederen kan begrijp ik niet’. (*Mededelingen* van het Frederik van Eeden-Genootschap, Sept. 1946, blz. 36).

Ook in een brief van 5 Maart 1890 aan Van der Goes schreef hij: ‘Zou jij niet wat van je joodjes gedaan kunnen krijgen’. Al was deze zinsnede mij toen niet bekend, de gebeurtenissen uit den oorlog deed mij een woord als ‘Joden-luis’ anti-semietisch in de ooren klinken. Dit ter verklaring.

Op een ander punt moet ik ook nog de aandacht vestigen. Het betreft de ‘Zes verminkte sonnetten aan een verloren vriend’ (*Jeugd-Verzen*, blz. 105). Deze sonnetten waren onverminkt eerst verschenen in de *Groene Amsterdammer* van 21 Juni 1919 ter gelegenheid van Kloos' 60en verjaardag. De ontbrekende verzen waren niet bepaald welwillend. Zie pagina 524 van *De Geschiedenis van De Nieuwe Gids*.

Op andere in critieken gemaakte opmerkingen, die vaak van onnauwkeurig lezen blijk gaven, lijkt het mij beter niet in te gaan.

Rest mij hier mijn dank te betuigen aan prof. dr A.J.C. Rüter, directeur van het Int. Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam, voor de welwillendheid mij toegang te geven tot het archief van F. van der Goes; aan Dipl. Ing. Hans van Eeden, die dit deed in het Frederik van Eeden Museum; aan het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum te 's-Gravenhage, aan Harry G.M. Prick, die steeds bereid was mij in te lichten en niet in de laatste plaats aan het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, dat door het verleenen van subsidie deze uitgave mogelijk maakte.

I Voor de oprichting

Kloos en Van der Goes

- Het is bekend, dat eenige der latere Nieuwe Gidsers op dezelfde H.B.S. te Amsterdam school gingen en dat van dr W. Doorenbos een stimuleerende invloed op zijn begaafde leerlingen uitging. Opvallend voor de verhoudingen van die dagen is het feit, dat b.v. Jacques Perk wèl Frank van der Goes kende, maar waarschijnlijk Kloos niet. Het is ook opmerkelijk, dat Doorenbos, die in 1881 het dramatisch gedicht *Ruth* van Verwey had gelezen, den jongen scholier in kennis bracht met Van der Goes, die hem bij Kloos introduceerde.

Vóór dat jaar schenen Kloos en Van der Goes elkaar nauwelijks te kennen, anders is de volgende briefkaart met de titulatuur haast onbegrijpelijk:

Amsterdam, 5 Juni 1880

Mijn Heer,

Bij deze heb ik de eer U mede te deelen, dat ik U volstrekt niet voor een ongeluk houd, zooals U van bevriende zijde werd bericht, en dat ik dag en uur eener nadere kennismaking aan U overlaat, die zeer aangenaam zal zijn

Adres: tot 1 Juli
Leidsche straat 33.
van uw Dienstw: Dienaar
WILLEM KLOOS.

De correspondentie tusschen Van der Goes en Kloos was vrij druk. Een door Van der Goes 1882 gedateerde brief leert ons, dat Kloos betaald werk zocht.

[Opdruk]
Leesmuseum
Amsterdam
Amice!
Ik zal je mijn bezoek aan de Koo verhalen.

Ik: Goeden dag, mijnheer de Koo, ik aarzel wel wat om bij u te komen. *Koo*. Zoo, hoe dat, mijnheer Kloos? *Ik*. Ik heb nog altijd eenige boeken van u .... *Koo*. Zoo hebt u ....? *Ik*. Ja, maar dat was eigenlijk niet de reden van mijn bezoek. Ik had gehoord, dat u bij het dag en blad hier en daar voor

het een en ander nog wel iemand kondt gebruiken, en nu kwam ik vragen of u in mij de elementen meende op te merken, die voor zoo een of andere betrekking geschikt waren. *Koo*. Ja, mijnheer Kloos, het groote bezwaar is, *dat we niemand noodig hebben*, (met nadruk) Alles is bezet. Er is volstrekt niemand noodig. U zult zeker 't liefst voor het buitenland willen. Daar is alles vol. *Ik*. Dat spijt mij. Dus u ziet geen kans .... Koo. Neen, als u drie maanden vroeger gekomen waart .... (Ik stap op). Natuurlijk, als medewerker zal ik u graag zien voor het inzenden van artikeltjes en berichtjes omtrent kunst en litteratuur .... Ik beduidde hem dat ik daar nu geen tijd voor had, dat ik moest klaarkomen voor mijn candidaats, zoo gauw mogelijk, maar dat ik mij aanbevolen hield. *Koo* Ik houd mij ook aanbevolen, voor de boeken, die ik u gestuurd heb, d.w.z. voor de recensies er van.

En zóo was nu ons onderhoud, waarmee al mijn plannen uitgingen als een nachtkaars, en ik weer net zoo als te voren zit, met het bewustzijn 14 dagen verknoeid te hebben.

Ik kom hedenmiddag na het diner bij je om een uur of half zeven. Maar verzend toch vast dezen brief, om mijn ongeluk te objectiveeren

tt.

WILLEM KLOOS

20 Mei 1882. Gerard Doustraat 24

Amice!

Gisteren had ik te veel slaap, om nog langer te blijven. Anders had ik je toen gevraagd, wat ik nu, of je mij voor een 14 dagen nog een f 50 zoudt willen leenen. Dat trage Grootboek traineert nu al 14 dagen en 't zal er nog wel 14 duren, 't Is niet om ‘Cognac te koopen’, maar voor verschillende noodige uitgaven, ‘met het oog’ op mijn nieuwe woning etc. Als je genegen bent mij voor deze laatste keer te helpen, kom dan van avond bij Doorenbos of zend ze mij morgen of geef mij een manier op, waarop ik ze uit je handen kan krijgen (een gerealiseerde metaphoor).

(ik zet alleen mijn initialen, om het nageslacht, weet je)

tt

W.K.

(In *Het menschelijk Beeld van Willem Kloos* door Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe, pag. 54 schrijft zij, dat Kloos ‘van zijn oudtante Veer een legaat van f 5000.- geërfd’ had. Het kan dus zijn, dat dit geld op het Grootboek stond).

Op 24 Mei schreef Kloos, dat hij verhuisd was naar Govert Flinkstraat 17 huis. Dan vertrekt hij naar Brussel, waar Van der Goes op de hoogte gehouden werd van zijn leven en werken.

Brussel, 20 Juli, 1882. Rue Veidt no 54 (Ixelles)

Amice,

Ik leef hier zeer genoegelijk met Doorenbos saam, op een ‘quartier’ van 3 kamers à 80 frs. Den geheelen dag ben ik in de open lucht, en als ik terugkom, zal ik onkenbaar zijn van dikte en kleurigheid. Maar dat wilde ik je eigenlijk niet vertellen. Doorenbos' jongste zoon Kobus is een vreemd wezen. Hij heeft een zeer fraaie stem, probeert drama's te maken en wil naar de tooneel-school. Niet zoozeer om stellig acteur te worden: hij weet niet of hij er aanleg voor heeft, schoon hij heel Linnaeus, waarin jongens veel ouder dan hij, het hoofd op hol heeft gemaakt met zijn tooneelvertooningen en muziek-uitvoeringen, zoodat ze allen snakken om op de Tooneelschool te komen. Maar in allen gevalle doet hij daar nuttige kennis op en is hij daar met een doel en een omgeving, die zijn neigingen niet in den weg staan. Nu vraagt Doorenbos of jij zoo goed wilt zijn mij eenige informaties te geven, een programma te sturen, etc. Doe dit zoo spoedig mogelijk. Ik schrijf dit in haast, want ze wachten op mij om uit te gaan.

tt

WILLEM KLOOS

De uitgave van Perks Gedichten. - Kloos werkte in die dagen aan de Inleiding tot Perks *Gedichten*. Daarover vertelt hij het volgende:

Brussel, Rue Faider. 14. (St Gilles) 20 Sept. 1882

Amice!

Zaterdag, 30 September, kom ik, denkelijk terug. Doorenbos reeds vroeger, Donderdag al. Hij is echter nog ongesteld, schoon hij 't zelf niet weten wil. Twee dagen, voor eergisteren en eergisteren heeft hij gehad, dat hij, eigenlijk als een gek deed, zoo'n vreemde opgewondenheid vertoond zich in zijn woorden en zijn bewegingen.

22 Sept. Ik werd gestoord en kan nu eerst voortgaan. Doorenbos is nog altijd hetzelfde. Soms is hij, als vroeger, vroolijk en vriendelijk, maar meestal ‘loopt hij rond als een brieschende leeuw, zoekende wien hij zal verslinden’, zooals Mevrouw het uit drukt. Dan vliegt zijn arendsblik rond, of hij ook iets vindt, om zijn onrust lucht te geven, en als er niets is, bedenkt hij wat. Een klein voorbeeld. Gisteravond zaten Martha, Kobus Koba en ik in de achterkamer, hij in het kleine kamertje. Ik las, voor mijn examen, Martha zat over te schrijven, wat ik dien dag voor den bundel gewerkt had. Daar komt D. binnen, gaat met zijn ellebogen naast Martha op de tafel leunen, en zegt: wat doe je toch met dien onzin. Je moest je schamen, dat aan een dame te laten kijken. Als Martha flink was, zou ze je in je gezicht uitgelachen heb-

ben. 't Is niets dan luiheid van Je. Je bent een luiaard, dat je 't zelf niet doet. Een oogenblik later. Alles wat je schrijft is op effect gemaakt - meer is 't niet - maar ik zal 't zeggen in 't publiek - ik zal je wel uitkleeden in den Spectator. Den vorigen middag had hij gezegd, dat het stuk goed was op eenige hardheden in den stijl na. En dat alles in ernst - hij meent het op dat oogen-blik. Mevrouw zegt, dat hij altijd zoo geweest is, maar nooit zoo erg als nu, zijn zenuwgestel is geheel in de war: zijn maag is ook weer niet goed, en hij slaapt onrustig. Als hij in Amsterdam komt, wil hij naar een professor gaan. Maar ik zou 't beter vinden, dat hij op de eene of andere manier van die school afkwam. Heb je al eens met v. Lennep gesproken. Mevrouw beweerde tegen mij, dat je haar beloofd had, aan D tot Januari verlof te bezorgen. Dat zal nu wel niet zoo positief geweest zijn, als zij het voorstelt, maar je moet toch eens moeite doen. Het eenige, dat Doorenbos helpen kan is rust.

Ik moet uit, want mijn kamer moet gedaan worden. Schrijf mij s.v.p. voor October nog eens je resultaten, en stuur mij s.v.p. *150 francs* ik moet mijn rekeningen betalen, en heb nog slechts circa 50 francs Vergeet dit vooral niet, want ik sla anders een gek figuur tegenover Mevrouw D en mijn hospes.

tt.

W. KLOOS

Paap is weer in stad. (Quellijnstraat 15) Verwey heb ik al een voorloopige tuchtiging gestuurd over zijn stuk. Twee vel van den bundel zijn reeds afgedrukt.

Het is zeker, dat Kloos hier werkt aan de uitgave van Perks *Gedichten* en de inleiding. Deze inleiding is in den *eersten* druk tweevoudig gedateerd. Deel I heeft op blz. 41: Augustus 1882; deel II op blz. 58: September 1882. Het is dus duidelijk, zoo schreef Stuiveling mij, dat hij aan dit tweede gedeelte bezig was. Aannemende dat ‘September 1882’ aanduidt, dat het toen voltooid was, moet men op 20 September wel een flink stuk gereed achten. De Briefwisseling Vosmaer-Kloos (blz. 170) geeft geen definitieve inlichting, maar het is toch duidelijk dat op 18 September vel 3 gezet was (de aanduidingen in Vosmaers brief kloppen precies met den eersten druk), terwijl *toen* het slot van de kopij nog niet was ingestuurd. Het ligt voor de hand dat Martha dus een gedeelte gecopieerd heeft, dat ligt tussen blz. 42 en 48 van den eersten druk; maar *zeker* is het niet, het kán ook van 49-58 zijn. Tot zoover Stuiveling.

Over het stuk van Verwey kan ik geen inlichtingen geven; het eerste critische artikel van Verwey verscheen Zondag 14 Mei 1882 in het weekblad *De Amsterdammer* en behandelde de vertaling van Byrons *Manfred* door W. Gosler. Het lijkt niet waarschijnlijk dat dit artikel bedoeld is.

Op 16 November 1883 schreef Kloos aan Van der Goes in het Engelsch uit de Ferdinand Bolstraat 94, dat hij pas uit Brussel terug was, waarop in het archief van Van der Goes de volgende briefkaarten volgden:

Ferdinand Bolstraat 94

Dear Friend.
I should like to come and see you Thursday at 1/7 o'clock in the evening, being forced to intrude once more upon your kindness and your purse. I owe some 12 guilders as yet to my landlord, who has asked me for the money, for reason of his having n 't any more himself. I would be very much pleased if you had something to give me, for I've no time to lose these last days before the dread day of my doom.
Very truly yours
WILLEM KLOOS
December 12th 1883.

22 Oct. 1884

Amice,
Morgen verhuis ik naar Rue Souveraine 5 Ixelles-Bruxelles. Door een samenloop van omstandigheden is het met M.[artha Doorenbos] weer aan. Met het noodlot strijden zelfs de goden niet! Zie ik je van den winter? Schrijf mij eens. Ik heb geen nieuws.
tt WILLEM KLOOS

***De activiteit van Van der Goes*.**

- In het *Algemeen Handelsblad* van 31 Januari 1885 kon men het volgende bericht lezen: De heeren F. van der Goes, K. Alberdingh Thijm (zich schrijvende L. Van Deijssell of K.J.W.) Frederik van Eeden en eenige anderen zijn voornemens een tijdschrift uit te geven dat bij de heeren Gebr. Binger zal verschijnen.
Toen Frederik van Eeden dit bericht gelezen had stuurde hij een briefkaart afgestempeld 31 Jan 85, aan Van der Goes:

Nu wordt het nog fraaier! daar staan wij in de krant. Het onafscheidelijke tweetal v.d. Goes en F.v.E. de reclame zoekers en groote tromroerders. Heb jij deel aan die publicatie?
Wees zoo goed mijn naam van de Bredero commissie te schrappen. Ik kan geen tijd meer zoek vergaderen. Ik moet spoedig examen doen en ben assistent in 't gasthuis geworden.
Adieu
tt
F.v.E.

Van der Goes moet hem hierop geantwoord hebben, wat blijkt uit den volgenden brief, waarvan een deel verloren is gegaan.

2.2.85.

Amice,

Mijn briefkaart was inderdaad niet zeer vriendelijk en heusch. Doch mijn uiting was volstrekt niet bizonder openhartig en ik ben mij van geen waaksaamheid bewust waaraan die openhartigheid van tijd tot tijd ontsnapt.

Iemand van *onze* beweging en ikzelf vind in die samenvoeging niets vreemds of hinderlijks. Doch ik denk aan den indruk die deze publicatie op een meerderheid zal maken, die indruk zal zijn: Kijk! die twee willen hun naam weer eens gedrukt zien. Het is misschien flauw, maar ik ben van degenen, die een dergelijke misvatting hindert.

Ik heb een grooten hekel aan reclame en alles schijnt tot nu toe samen te spannen om mij den naam van een reclame zoeker te bezorgen. Het ware goed mij daaraan niet te storen maar ik kan het niet helpen het kwetst mij altijd.

Met de Br. commissie is het mij echter ernst. Ik *tracht* altijd consequent te blijven, doch ‘principieel’ ben ik niet, en de candidaten van Burgerplicht mogen uit één stuk zijn zulk een blok wezen ben ik niet. Het aantal stukjes waaruit ik besta is als het zand der zee.

Ik heb je gezegd - haal mij niet in commissies, in vennootschappen, vergaderingen en al die rommel. Ik begin altijd met te weigeren, dat is één stukje van me, dan kan ik dat niet volhouden, dat is een tweede, dan doe ik mijn best in alle oprechtheid om te doen wat ik op mij nam en dan valt het altijd tegen zoodat ik ophouden wil en toch mijn belofte niet breken durf. Zie wat een stukjes!

Ik heb mijn best gedaan het schamele beetje belangstelling dat ik van meet af aan voor de Br. viering gehad heb te voeden en te koesteren. Maar het mocht niet baten.

Ik vind zijn werk wel vermakelijk en zijn tijd wel belangwekkend - maar te midden der anderen met hun antiquarische verrukkingen en nauwgezette wetenschappelijke bewondering, voel ik mij volkomen misplaatst.

De grâce! laissez moi dormir! Laat mij ongemerkt van het tooneel verdwijnen - je hebt er mij opgeholpen - onzaliger gedachtenis - laat er mij weer afzakken, - stilletjes door een valluik. Ik ben toch niets meer dan figurant.

Ik kom niet bij je van avond - ik ben het volmaakt met je eens dat wij er goed genoeg voor zijn - maar ik weet hoe het gaan zou. Evenals de vorige maal toen ik kwam om te bedanken.

Zeg maar aan Prof Jan [ten Brink] hij niet boos moet zijn [ ] speech maar wat langer [ ]

Ik heb nog een oude [ ] voor de tentoonstelling [ ] tretten er in.

Ik zal aan [ ] 't gasthuis den tijd geven die ik den dooden Breeroo niet gun.

In vriendschap de uwe

F.v.E.

Toen tot de oprichting van *De Nieuwe Gids* besloten was en de werkzaamheden aan den gang waren zijn ook nog brieven gewisseld, al lag het voor de hand, dat veel mondeling besproken werd. Zoo schreef Van Eeden op een briefkaart uit Haarlem, afgestempeld 1 Aug 1885, aan Van der Goes het volgende:

[....] Hoe gaat het in Amsterdam en met onze zaken? Is Kloos nog in de stad? Hij antwoord mij niet op een brief. Zondag ga ik voor eenigen tijd naar Noordwiyk a/zee, adres: Huis ter Duin.

Als er wat nieuws is hoor ik het graag, ook als het noodig is in Amsterdam te komen ben ik altijd bereid.

Ik heb een brief van Kloos

[....]

Kloos hield Van der Goes op de hoogte van de vorderingen op deze briefkaart:

5 Sept 1885

Amice,

Hierbij zend ik je een proef van de bladzijde, zooals ze worden zal. Het papier is natuurlijk anders. Je zult er zeker wel meê tevreden zijn. Ik heb vergeten je te zeggen, dat van Eeden Maandag a.s. in de stad komt, en het dus misschien beter is, om het stuk van Paap niet op te sturen naar Mijns-heerenland.

tt

WILLEM KLOOS.

Dat Paap zijn vriend Stratemeyer als kroniekschrijver over politiek aan het tijdschrift wilde verbinden is uit tal van bescheiden bekend (Zie *De Geschiedenis van De Nieuwe Gids* blzz. 32-35). Zie hier wat Van Eeden aan Van der Goes heeft geschreven toen het stuk van Stratemeyer niet geaccepteerd werd en Van der Goes dat overzicht geschreven had:

Amice

Ik moet erkennen dat je Stratemaker hebt overwonnen, - de lof is wel karig maar je verwacht zeker niet veel meer.

Je bent voornamelijk handiger geweest en hebt meer gewoekerd met hetgeen je wist en te vertellen hadt. Wat ik belangrijk vond heb ik aangestreept - het zijn maar negen regels - maar dat is al een heele boel voor een overzicht.

Aanmerkingen zette ik op den achterkant.

Ik ben van opinie, dat we het hiermee wel eens kunnen probeeren. Ver-

zacht je *socialistische ontboezemingen* wat - en laat vooral geen witte plekken waar twee conservatieve kamerleden moeten staan die 't heele land kent.

Ook mag niemand weten dat jij het schrijft. Vind je dat ook niet?

Adieu

tt

F.v.E.

Aletrino en Van Looy.

- Toen Jacobus van Looy in Italië was heeft Aletrino aan Jan Veth een brief gedicteerd. Deze brief van 17 Juni '85 werd uit de Boerhave-straat 60 te Amsterdam verzonden. Daarin schreef Aletrino ter verklaring van het dictaat: 'De laatste drie maanden zijn voor mij gedeeltelijk halftint en beenzwart geweest M'n oogen namelijk hebben in een staat van rotheid verkeerd, waarbij de drinkputten van Jerusalem, een toonbeeld van Hollandsche zuiverheid zouden zijn. 'In *De Nieuwe Gids* (re jrg. 5e afl. 1 Juni 1886) heeft Aletrino een novelle gepubliceerd getiteld *In 't Donker*, waarvan de eerste regels aldus luiden: ‘'t Zijn nu al bijna veertien dagen dat ik voortdurend in 't donker zit. Mijn oogkwaal geneest niet. Mijn geest wordt ziek door 't vele alleen zijn’.

Het volgende fragment uit den brief van Aletrino geeft ons een blik op de vergaderingen van Flanor en de voorbereidingen van de stichting van *De Nieuwe Gids*.

[....] Laat ik beginnen met Flanor. Van de laatste keer dat jij er was, staat me niet meer voor den geest dan een vuurwerk fontijn van sinaasappelen waarmee je gooide. Ik geloof dat *die* laatste werkzaamheid van jou een van de beste is geweest, die er sints de herleving zijn geweest. Veél is er niet gedaan. Ikzelf heb m'n werkzaamheid vervuld met een 2 ½ uur-lange lezing over de prostitutie die een succés d'estime, en misschien nog meer een succès de scandale heeft gehad. Van der Goes die 'n specialiteit in dit soort onderwerpen is, heeft 'n onafgewerkt lezinkje gegeven over iets waar hijzelf nog niets van weet. De avonden blijven gezellig ofschoon het souper (wat nog het beste was) er langzamerhand bij inschiet. En ware het niet dat zich uit Flanor een Gulden Winckel ontwikkelt, Flanor zou niets praesteeren tegenover de buitenwereld. Ik voor mij moet je zeggen dat ik me deerlijk in Flanor heb bedrogen. Ik heb het beschouwd als een Parnassus, en zie meer en meer dat het een duin is - niet eens de ‘Blinkert’, waarop een hoop boerenlui in plaats van goden en tusschen die boerenlui, hier en daar eris een mensch. Of *ik* onder de goden, de boerenlui of de menschen hoor, wil ik niet beslissen. Ik doe mezelf niet graag pijn. Die *menschen* vormen de Gulden Winckel. De G.W. doet me onwillekeurig denken aan het verhaal van de twee echtelieden, waarvan Mevrouw in een gezegende positie was, en die heftige ruzie hadden of de toekomstige spruit Jantje danwel Ammelezwinta zou heeten. De ruzie liep zóó hoog, dat Mevrouw een miskraam kreeg. De G.W. bestaat nog niet eens, of de naam wordt reeds veranderd, en is verdraaid in ‘Nieuwe Gids’. Verdeeldheid zal er wel niet onder de Redacteurs

komen, maar ik ben toch bang dat de ‘Nieuwe Gids’ niet zal uitwerken wat de G.W. had gedaan, vooral omdat van het oorspronkelijk plan *moest* afgeweken worden. Immers in plaats elke maand een aflevering, zal er elke twee maanden een verschijnen, en ik ben hard bang, dat men in het tijdverloop tusschen de eerste en de tweede aflevering, de eerste zal vergeten. De redacteurs zelf: v.d. Goes, Paap, v. Eeden, Verwey en Kloos, hebben goeden moed en zijn vol vuur, tenminste de vier eersten. Van Kloos weet ik het niet omdat-i in de laatste weken verdwenen is. Ik had 'm namelijk onder behandeling, omdat z'n zenuwgestel geschokt was. Je weet dat 'n jong medicus zonder praktijk erg trouw een eenigen patient opzoekt! zoodat ik ook geregeld bij Kloos kwam, tot ik opeens hoorde dat Kl. uit de stad was. Dwars tegen m'n raad, of liever *zonder* m'n raad! Zou-i m'n aanstaande rekening ontvlucht zijn? Ik weet het niet, evenmin als Verwey het weet, de eenige die 'n bericht van 'm ontvangen heeft, namelijk dat-i in Voorburg bij 'n tante zit te werken. Of Verwey nog in de laatste dagen bericht van 'm heeft gekregen weet ik niet, want Verwey is zoo schaarsch als de aardbeien en de warmte! Het eenige wat ik van Verwey weet is dat-i van morgen als een dolleman bij Kees is komen opvliegen, en daar het bericht heeft achtergelaten dat-i vandaag examen deed. Kees lag te bed (hij heeft een eigenaardige gewoonte om den morgenstond te genieten!) en heeft hemzelf niet gesproken, maar de informaties die we met ons tweeën hebben ingewonnen aan de Universiteit en aan het Gymnasium hebben ons geleerd dat er geen *sprake* is van examen. Of Verwey aan *bundelmanie* lijdt, een kwaal waarmee vele jongelui behept zijn tegenwoordig! - Ik weet het niet - zeker is z'n gedrag hoogst vreemd vandaag. Die bundelmanie is 'n nieuwe ziekte, getuige de Heer Cosman, die jezelf kent, en Cornelis Paradijs, 'n jongeling die de lier van Beets, Helmers, Bilderdijk en andere Hollandsche dichters heeft geleend. Z'n bundel zal waarschijnlijk in het najaar verschijnen. Kloos zal daarvoor een voorrede schrijven van het *standpunt* van oud-vriend, terwijl ik er een hartig woord aan toe zal voegen als Christelijk jongeling. Ik ben bang dat de bundel meer opgang zal maken dan ‘de Kleine Johannes’ van denzelfden, omdat het publiek veel meer voelt voor God en deugdzaamheid dan voor waarheid en gevoel. De Kleine Johannes is nu geheel af en zal in de Nieuwe-Gulden-Gids-Winckel verschijnen. Gelukkig dat het af is, want Kees zit voor z'n artsexamen, waarvoor-i elken dag 'n oproeping kan thuiskrijgen, en waarvoor-i nu toch al werkt zooals dat z'n gewoonte is, namelijk heel weinig. Het is echter niet de Nieuwe-Gids die 'm veel tijd wegneemt, maar 'n stilleven dat-i bij: Veth op het atelier zit te konterfeiten, en waarop het portret van Paap welgevallig kijkt, want Paap wordt ook vereeuwigd in olieverf; wat ik 'n betere vereeuwiging vind dan door ‘Bombono's’, of door andere ‘stukken’ die-i onvoorzichtig zal trachten te schrijven over dingen waar-i meent verstand van te hebben. Gelukkig dat-i getemd zal worden door z'n mederedakteurs, die aan den anderen kant een grooten steun aan 'm hebben. Want hij werkt veel voor het nieuwe Tijdschrift en is zeer praktiesch, praktiescher dan vanderGoes, die zich op de redakteursvergadering

nu en dan wel eenigszins laat meêsleepen, door weinige sympathie met Paap. Nu ik van van der Goes spreek als litterator komt me onwillekeurig de laatste vergadering van ‘Flanor’ in de gedachten, waarop-i (héél leelijk) met de conventie van een vierde rangs theater, zooals Veth zegt, een stuk uit ‘Ruy Blas’ het voorgelezen, ter eere van de nagedachtenis van Victor Hugo. Of de cher maître daarmeê gediend zou zijn geweest, als-i het bij zijn leven nog gehoord had, betwijfel ik. Echter, de wil was goed, en de vereering mocht niet ontbreken op 'n vergadering van Flanor, waar indertijd met algemeene stemmen is aangenomen, den beroemden dichter 'n gelukwensch te sturen. Waarschijnlijk zul-je wel alles van Hugo's dood weten, niet alleen omdat Italië een deputatie naar z'n begrafenis heeft gestuurd, maar ook wijl z'n dood samenviel met die van Terenzio Mammiani die in Italië hoog vereerd werd, zooals de couranten schrijven en met die van de Neuville, waar-in jij als ‘schilder en glazenmaker’ vanzelf belang moet hebben gesteld. Als je eenigen lust hebt om meer van z'n begrafenis en z'n dood te weten, zal ik je in een volgenden brief daarover schrijven. Je zult echter wel in Rome genoeg gehoord hebben - M'n oordeel wil ik niet zeggen - alleen dát - dat het me spijt dat in onzen tegenwoordigen tijd, waarin de Lantaarn van Diogenes een duur betaald artikel zou zijn, er weer een vuurbaak is omgevallen die niet licht vergoed kan worden door 'n andere. Je moet die Lantaarn van Diogenes niet gaan versurrogaten met ‘de Lantaarn’ het Maandblad dat *Biederlack* een ‘letterkundige’ noemt en dat, trots op z'n bestaan, de meest woedende moppen tapt op de Nieuwe Gids en op Kloos.

Wat het schildersgebied aangaat, waarop ik me ook langzamerhand ga bewegen, door de massa techniesche termen die ik langzamerhand leer kennen, en het eigenaardig duim-manuaal wat ik van Allebé en Veth overneem (hij schrijft het zelf!) - behalve Veth en vanderValk zie ik alleen Witsen, die zich terug heeft getrokken op z'n atelier in Maartensdijk, waarvan uit hij schilderstukken de wereld instuurt die op de tentoonstelling te Rotterdam terecht komen en daar genoemd worden ‘de beste onder de voortbrengselen van de jongere school’. Ik zie Witsen nooit met z'n penceel maar wel met z'n bas gewapend op de Vrijdagavond-trio's bij Chap, waar ik Veth nooit anders ontmoet dan zich oefenend om een boa-constructor te worden (hij schrijft hetzelf!) en waar Chap de eerste viool speelt in dubbelen zin. Chap heeft die afleiding wel noodig, want hij is nog altijd trouw bezig om zich te wennen later een inwoner te worden van een ‘stankdal van Java’. Trouwens dat mag-i wel doen om z'n naam van doctor in de chemie op te houden, want het zomerpak dat-i zich heeft aangeschaft, komt zóó weinig overeen met z'n waardigheid, dat Veth van plan is er een caricatuur van te maken.

Ziehier, waarde Jac. eenige verspreide nieuwtjes, zóómaar voor de hand weggegrepen [....]

Noot van secretaris

Ik heb dit geschreven hoerende niet gehoord en ziende niet gezien hebbende comme une machine. J.V.

II Toen De Nieuwe Gids was opgericht....

Vogels van diverse pluimage.

- Zooals Doorenbos en Van Deyssel deden bij de ontvangst van een aflevering van *De Nieuwe Gids*, hun meening zeggen over den inhoud, zoo deed ook Kloos in een brief aan Van der Goes, die in dien tijd te Parijs vertoefde. Van der Goes was, meer nog dan Van Eeden, een man van de wereld. Men vroeg hem dringend niet deel te nemen aan een maaltijd. De hier volgende brieven behoeven geen nadere toelichting.

Amsterdam, 15 Nov. '85 Govert Flinckstraat 81 B.

Amice,

Bij deze zend ik je de revisie van je geheele stuk op de vertaling uit Vinet na, die heb je te laat gestuurd en is nog niet gezet. Wees zoo goed de proef zoo spoedig mogelijk aan mijn adres terug te zenden: als ik haar Woensdag niet heb, kunnen wij niet langer wachten met afdrukken. Houd haar dus vooral niet langer dan 24 uur onder je berusting. Die noten over Huygens kunnen er niet meer in: dan zou de heele boel moeten verschoven worden: dat kost geld en tijd en als alles weer op het uiterste komt, zooals de vorige keer, kan het niet anders of de laatste vellen moeten weer haastig en dus onduidelijk afgedrukt worden. Dat mag in geen geval.

Gisteren hebben wij vergaderd en de stukken van Paap en Lotsy en de verzen aangenomen. Lotsy's stuk, waarvan de copie reeds hier is, zal meer dan twee vellen beslaan. Ik heb slechts de eerste drie bladzijden gelezen, die mij zeer goed voorkwamen: verder ben ik niet gekomen, want het is slordig geschreven; op verzoek van Lotsy, zal ik de correctie op mij nemen.

Zooals je waarschijnlijk van v.E. gehoord hebt, heeft Hélène Swarth ook verzen gestuurd deze aflevering bevat dus bijdragen van v.Eeden, v.d. Goes, Frans Netscher, Mr. Lotsy, Willem Paap, Albert Verwey, Helène Swarth, Karel Alberdingk Thijm, Jan Veth, Jac. aan Looy en mij, dat is 11 menschen in 't geheel.

Albert zijn bundel zal je waarschijnlijk al ontvangen hebben: Julia is ook uitgekomen,: de schetsen van Cooplandt ‘Uit het leven’ liggen voor me op tafel: en er zijn stukken ingekomen van de heeren v.d. Brugghen, J. de Gruyter, en Rambonnet.

Dit is zoo ongeveer het nieuws, dat ik over de N.G. heb

Waarschijnlijk ben je wel niet naar Huet geweest: ik vind de gedragingen van dezen onzen oom zeer verklaarbaar. Hij, sinds jaren, troonende in de verte over de Nederlandsche literatuur, als een koninklijke rechter, wiens uitspraken wetten zijn, waartegen men in stilte morren kan of het er niet mee eens zijn, maar die toch langzamerhand door een jonger geslacht als legitieme vonnissen schenen erkend te zullen worden, ziet daar plotseling een vijftal jongelui, waarvan twee hem scherper en één (dat ben jij) principieëler dan iemand anders aangevallen hebben, een tijdschrift oprichten, dat op zeer besliste wijze de allures van het tijdschrift der toekomst aanneemt. Hij had gehoord dat die onderneming tot stand zou komen, eerst eenigszins ongeloovig wellicht, maar in alle gevallen meer gestemd om tegen dan voor ons te zijn. En daar ziet hij eindelijk inderdaad de eerste aflevering voor zich, en bemerkt dat daar over een gedachtenkring gesproken wordt en op een manier, die volstrekt [niet] met zijn litteraire tradities samen vallen, zoomin als onze literaire producten overeenstemmen met hetgeen hij voor goed en fraai meent te moeten houden. Wat wonder, dat hij, een man in zijn laatste levensjaren, met groot misnoegen ziet, dat een jongere generatie, die de literatuur der toekomst naar haar hand tracht te zetten, hem volstrekt niet voor onfeilbaar houdt, en hem alleen in zooverre duldt, als zijn streven met het hare gelijkloopt. Als wij winnen, dit ziet hij zeer goed in, is zijn oppermachtige positie, die hij door jarenlange arbeid zich verworven heeft, of meent zich verworven te hebben, (dat komt voor de questie op 't zelfde neêr) vernietigd, en zal hij in de naaste toekomst niet beschouwd worden als de man ‘die het weet’ maar alleen als een verdienstelijk schrijver, zooals er meer en betere zijn geweest.

Dat staat hem waarschijnlijk niet alles zoo helder voor den geest, maar hij gevoelt het toch, meer of min onbewust.

Adieu, steeds

tt

WILLEM KLOOS.

Wat drink je veel! Word je niet dronken van die 1½ flesch? Denk om de commissies aan Barrès en schrijf mij eens.

Een deel van dezen brief drukte v.d.G. af in zijn *Litteraire Herinneringen*, blzz. 35 en 40. In den Ien jaargang, 2e afl. van 1 December 1885 komen o.a. voor: Proeve van Literatuur-Geschiedenis door F. van der Goes; Politieke beschouwingen door Mr M.C.L. Lotsy; De studie van het Romeinsche Recht door Willem Paap; Herfst in het woud door Frans Netscher. De vertaling uit Vinet is niet in *De Nieuwe Gids* opgenomen.

In verband hiermee zijn de brieven van Charles van Deventer aan Jac. van Looy niet van belang ontbloot. De eerste is verzonden uit de Hemonystraat 25 en gedateerd 1 Maart 1885.

2 Maart. Morgen zou ik voortzetten, en nu is het al de 12e of 13e, dat weet ik zelf niet. Dus nu of nooit! Ik had voor Flanor te werken. Ik moest een bijdrage leveren, en besloot de Ars Poetica van Aristoteles te lezen, om daar uit stof voor een lezing te putten. Doch tot een lezing kwam het niet; ik moest mij beperken tot eenige mededeelingen. De belangrijkste daarvan was, dat de wet van de drie eenheden, een eenheid van actie, van tijd en van plaats, *niet* bij Ar. te vinden is, alleen de eerste eenheid wordt met den meesten nadruk voorgeschreven.

Van der Goes gaf een deel van een inleiding op een literatuurgeschiedenis die hij maken wil volgens een geheel nieuwe methode, die volgens hem de eenige wetenschappelijke is. Ons is het nog niet gelukt te ontdekken wàt eigenlijk het geheel nieuwe, wàt eigenlijk het bijzonder belangrijke van *zijn* opvatting is.

De tweede is van November 1885 en stelt Van Looy op de hoogte over hetgeen omgaat in het litteraire wereldje:

O Jaapje, had je gisteren avond bij me kunnen zijn! Kloos kwam met de boodschap dat Sully Prudhomme, niemand minder dan de groote Sully voor de tweede aflevering een gedicht zal inzenden. Hij was er al 14 dagen over aan 't werk, en het vers zal 60 regels zijn. Laat nu de Oude Gids maar opkomen. De tweede aflevering is schitterend van namen. Lotsy, Netscher, Helene Swart hebben bijdragen, en van alle redakteuren is er wat in. Kloos praat en denkt over niets anders dan over die 2e aflevering. Hij verwacht er alles van.

Weet je al dat Kees in Parijs is? Hij schrijft vele en amusante brieven aan de gemeente. - [....] Kees is ook bij mijn oom geweest en die heeft woest uitgevaren tegen de N.G.; hij sloeg met zijn vuist op de tafel en zeide: het zal jullie berouwen!' Niemand weet tot dusver wat dit te beteekenen heeft.

[....] De Julia is uitgekomen en wordt door de Leeswijzer geprezen, ook Fiore bewondert het godlijke gedicht. Ik ben ook druk aan het werk geweest voor een tweeden bundel; 50 sonnetten meneer, in 14 dagen gemaakt. Maar Kloos beweert dat ze al te mal zijn. Ik maakte ook nog tijdzangen, liedjes, een dramatisch fragment van 350 verzen, en dat heeft ten gevolge dat ik ‘het niet meer laten kan’, en vrij veel serieuze verzen ook maak. 't Is nog altijd zware kost, jongelief. Verwey heeft de Magier van naam aan mij opgedragen[1]. Wat zeg je wel van den bundel? Kloos zal hem bespreken in de tweede aflevering.

Bij wijze van bladvulling zal ik hier nog wat van me zelf aan toevoegen.

1 In den bundel *Persephone en andere gedichten* is geen enkel vers ann Van Deventer opgedragen.

De wijsgeer aan een jongen vriend

Het zal geschieden, dat gij de ure haat,
De ure, waarin gij tot mij aangedreven
U aan mij sloot in hoop op rijker leven,
Op inniger gevoel voor wat bestaat.

Doch meenge diepe wond mijn vriendschap slaat,
En zuchten zult ge eens: ‘ware ik land gebleven,
Waar' mijn onnoozelheid mij weer gegeven,
Ik kan niet kiezen nu, te laat, te laat....!’

O vriend, ik schenk u wat gij wildet vinden!
Rijk wordt uw leven, wil u niet bevrijden
Van banden, die aan eeuwgen smart u binden.

Hij dwaalt, die 't leven zoekend smart wil mijden,
En 't leven ziend zich de oogen weer omwinden -
Heb hoop, wees fier, de rijksten zijn die lijden.

Op 16 April 1886 deelt Van Deventer aan Van Looy mede, dat hij werkt aan de bruiloftskrant voor Van Eeden. ‘Zaterdag over acht dagen première van zijn nieuwe komedie; vlak daarna bruiloftspartij, een paar dagen vroeger of later promotie’.

De nieuwe comedie was *De student thuis*, waarvan de eerste opvoering op 14 April 1886 plaats had te Amsterdam; zijn huwelijk werd 15 April voltrokken en zijn promotie had op 8 Juli plaats. De titel van het proefschrift was *Kunstmatige voeding bij tuberculose*.

In het vervolg van zijn brief schrijft Van Deventer:

‘Ik stuur je ook twee Amsterdammers, waarin van der Goes Bohl er door haalt. Weet je al dat de Amsterdammer omgeslagen is! Het Dagblad wordt enkel Nieuwsblad, zonder eigen handelsberichten; het Weekblad zal voornamelijk, naar ik hoor, aan van Maurik toevertrouwd wezen.

Koosje, wat zal je een lol hebben van de 4e aflevering; Kloos is woest te werk gegaan in de Kroniek, en dikwijls treffend geestig. Je stuk heb ik nog niet met aandacht gelezen. Je sonnet kende en bewonderde ik reeds. Wij hebben schik van de komische situatie waarin Vosmaer nu verkeert. Hij heeft ons offcieel losgelaten, nu wordt hij vooreerst waardig toegesproken, en later zoowel geprezen als berispt. Wat moet hij doen? Hij zou misschien weer naar ons toe willen, maar dan beleedigt hij Bohl, en tusschen Bohl en ons is geen compromis te trekken. Wat moet hij doen? Ik denk, dat hij maar zwijgen zal als een paar moffen’.

De 4e afl. van April 1886 opent met een artikel van Frederik van Eeden *Aan Flanor*. Daarin wijst hij den lof van Vosmaer af. In de Literaire kroniek doet Kloos een aanval op Vosmaer, Van Jac. van Looy is opgenomen *Een dag met sneeuw* en het sonnet *Herinnering*. In de 3e afl. komt de Literaire kroniek voor over *Canzonen* van mr Joan Bohl.

De volgende brief is van 9 Mei.

Jaapje,

Er is hier heel wat gebeurd in de laatste dagen. Heeft iemand je geschreven over den plotselingen dood van mijn oom? Het is 8 dagen geleden dat wij tehuis een telegram ontvingen, zonder eenige voorbereiding zijn sterven meldende. Je begrijpt onze schrik. Mijn moeder had, alleen thuis zijnde, het telegram opengemaakt, en moest toen nog een half uur wachten, vóór mijn vader en ik kwamen wien zij het bericht kon mededeelen. Ik ben nog nooit van mijn leven zoo beroerd geweest. Het is wel gelukkig voor mij dat allen hier zulk een diep gevoel hebben bij deze gebeurtenis; in de Amsterdammer, die ik je ook sturen zal staat een stukje van van der Goes, dat voortreflijk onze emotie weergeeft. Je weet misschien niet, dat er in den laatsten tijd een toenadering was gekomen tusschen de N.G. en Huet. Mijn oom had aan Verwey een zeer uitvoerigen brief geschreven over zijn artikel over de oude Gids, waarin hij verklaarde het bijna geheel met hem eens te wezen. Je herinnert je zeker wel hoe wij op het Thorbeckeplein in de Fantaisien lazen en er plezier van hadden. Ach, ach, wat is het jammer dat hij er niet meer is, niet waar?

Ik heb hem een paar maanden geleden nog hier gezien, toen hij enkele dagen in Amsterdam was. Hij had mij toen ten eten gevraagd in Riche, en wij hadden een aardigen middag. -

Wat is er een leven in onze brouwerij niet waar? De brochure van van Deyssel, de brochure van Kloos, de gansche onthullingsgeschiedenis. Jammer dat de boel zoo gauw is uitgelekt, en andere critici den tijd niet hadden er in te loopen! Verbeeld je dat wij Jan ten Brink en de Gids hadden kunnen vangen. Enfin, Nederland, de Tijdspiegel, de Spectator en Fiore vern.... dat is al een heele boel. Smit Kleine schreef een brief aan Kloos, enkel op het krantenbericht van de onthulling afgaande, vóór dat hij de brochure had gelezen, waarin hij heel gemoedelijk erkende er in geloopen te wezen, en de zaak als een welgeslaagde grap beschouwde. Hij zal er niet van opfrisschen als hij ziet hoe de heeren zijn vergissing hebben opgevat. Ik ben benieuwd of de zaak abonnés zal geven aan de N.G.

Kloos schreef aan Van der Goes een briefkaart, afgestempeld 20 Aug. '86 uit Amsterdam, met potlood geschreven en door Van der Goes (?) met inkt overgetrokken. Het adres luidt: Den Heer F.v.d. Goes Adres den WelEd Heer J. de Koo, Daisycottage te Doorn.

[20 aug. 1886]

Beste,
à propos, wie is de beste etser? Een besteeds(t)er. Verder geen nieuws. Alleen wat ouds, nl. dat Paap wat uit zijn humeur is. Stuur me s.v.p. per postwissel vijf pop op voorschot 1 Sept. zoo spoedig mogelijk maar adresseer Hemonystraat 13 en geloof mij steeds
Blijf niet te lang weg
je waarde Q.N.

Verwey houdt Van der Goes op de hoogte van den gang van zaken. Uit den brief blijkt duidelijk, dat Verwey zich alle moeite gaf voor *De Nieuwe Gids* en tevens, dat het vast staat, dat Paap den titel aan het tijdschrift heeft gegeven en dus niet Kloos, zooals wel eens beweerd is.

Hotel de Leeuwerik J. Schrederhof Haarlem

20 Aug '86
Amice,
't Is te hopen dat je nog altijd op weg bent om een deel van de atmosfeer te worden. Als je 't wordt zal de atmosfeer er niet op verbeteren. Ik zit hier in de Leeuwerik en drink au'e klare. Sints jij weg bent voel ik zeer sterk dat ik een deel van de N.G. een stuk van de Redactie, ben; vooral voel ik het aan mijn zolen. Niet dat ik de zaken aan mijn schoen lap; dat heb jij me wel onmogelijk gemaakt. Wel zal ik morgen mijn schoenen moeten laten lappen vanwege de groote slijtage, ontstaan door het aantal wandelingen, dat ik van Paap naar Versluys, van Versl. naar Clausen, van Clausen naar de Lange en van de Lange naar Schröder moet maken. Paap n.l. heeft Schröder gesteld [?] en is zoo nonchalant met de opgave van uitgaven etc, dat ik alles zelf moet naloopen. Dat is zeer bedroevend.
Waarschijnlijk zullen de heeren adviseurs voorstellen P's. schuld overtenemen in ruil voor den titel. En ik heb Schröder te kennen gegeven dat een soortgelijk voorstel der Redactie niet stellig onaangenaam zou zijn. Schröder vertelde me dat naar zijne en de Lange's berekening de drukkosten veel te hoog zijn. Ik zal op de volgende vergadering voorstellen maatregelen te nemen om ze lager te maken.
Ik correspondeer met Paap en krijg brieven, die beginnen met ‘Verwey’ en eindigen met ‘Paap’
Maandagavond zal ik waarschijnlijk het voorstel de Lange ontvangen en wou dan Dinsdagavond vergaderen in Bussum. Maak dat je tegen dien tijd de Maatschap met de atmosfeer opzegt.
Ik heb hier een visite gemaakt bij de familie v. Eeden en trof daar de familie Niet-Thuis; ik voelde geen lust met die familie kennis te maken.
Je mede-deel van de Redactie
ALBERT. V.

Het huwelijk van Karel Thijm had 26 Mei 1887 plaats en ter eere daarvan zouden de vrienden hem een afscheidsdiner aanbieden. Ook Kloos werd door Van der Goes voor dien maaltijd uitgenoodigd, maar Kloos antwoordde, dat hij niet aanwezig zou zijn. ‘De waarheid is: ik heb een afspraak, die ik wel *kan* afzeggen, maar die ik liever niet *wil*, omdat ik mij uit het gezellige leven heb geretireerd en liever den avond onder een rustige veranda doorbreng, dan aan een fonkelenden disch in café Riche. Karel zal ik wel in minder woelige omgeving te spreken krijgen, vaor dat hij weggaat. Dat vind ik aangenamer’

Het taal- en letterkundig congres.

De volgende brieven staan in verband met het Twintigste taal- en letterkundig congres. Men vreesde, dat Van der Goes van een uitnoodiging gebruik zou maken. De eerste brief is van Kloos:

Amsterdam, 14 Sept. 1887.

Amice,

Sta mij toe niet te mankeeren, je den inhoud onzer vergaderingen in 't vervolg schriftelijk mede te deelen.

Eén ding moet ik je nu vooral schrijven, omdat het de houding betreft die we tegenover het Congres zullen aannemen. De zaak van het contract kon door je afwezigheid moeilijk worden behandeld. Van Eeden, Albert en ik waren het er geheel over eens, dat wij van de zaken van het congres moesten kennisnemen, zonder ons in een enkel opzicht, 't zij voor onszelf, of namens de redactie, in te laten met zijn werkzaamheden. 't Ligt eenigszins in jouw werkzamen aard, om je gaarne met dergelijke bedrijven in te laten, maar je bent het toch zeker met ons eens, dat het nú allerminst correct zou zijn. Het is beter - van inlaten gesproken - dat we ons in de a.s. aflevering, eenigszins schertsend natuurlijk, over de dwaze vertooning uitlaten. Als wij dat doen, en één van ons zou hebben meêgebruld in de menagerie, dan zou de betrokken persoon inderdaad geen redelijk figuur slaan.

Ik schrijf je dit, omdat er vage geruchten rondloopen, dat je 't een of ander op een der congres vergaderingen te berde wenscht te brengen. Wij kunnen niet gelooven, dat die geruchten meer dan losse geruchten zijn, maar het is toch altijd beter, dat wij het vooruit eens zijn over de houding, die de redactie van de Nieuwe Gids op het Congres heeft aan te nemen. Intusschen,

Hartelijk gegroet
tt.
WILLEM KLOOS
uit naam der redactie-vergadering

(In *De Nieuwe Gids* van October 1887, 3e jaargang, blzz. 1-11 heeft Albert Verwey een artikel gepubliceerd, gedateerd 19 Sept. '87, over *Het twintigste taal- en letterkundig congres*).

De tweede brief is van Albert Verwey en is waarschijnlijk geschreven na een redactievergadering.

Die Port van Cleve,
Amsterdam.

Amice, A propos van dien brief van D.H. Joosten[1] - ik wou er niet over spreken, daar Willem bij was, maar heusch, wees nu eens verstandig en neem *niet* deel aan dat diner, al dringt J. erop aan. Het zou toch wat al te gek zijn: een Nieuwe Gids Redacteur, die mêe een diner aanbiedt aan twee oude Gids redacteuren - verbeel je dat *wij* een Congres beleiden, en Veth, Boeken etc maakten plan om *ons* een diner aan te bieden, denk je dat V. Hall + Quack daaraan mee zouden doen? En het geval staat daar toch minstens aan gelijk, zou ik denken. Jij gaat in die zaken wel eens wat al te vroolijk op je luimen door, maar heb nu eens geen luimen en hou je aan een solide gevoel van eigenwaarde en gezonde practijk, dat waarachtig geen convenance is. Yours
ALBERT

Albert Verwey heeft in een voordracht gehouden op het vijftiende Nederlandsche Philologen-Congres te Leiden op 21 April 1933, het volgende over deze quaestie gezegd (*Keuze uit het proza van zijn hoogleraarstijd*, 1925-1935, blz. 245):

‘Het lag niet in de lijn van de jonge redacteuren dit Congres bij te wonen. Het was de uitdrukking van een verbroedering die voorloopig niet de hunne was en waaraan zij niet wilden deelnemen. Dat tenminste drie van hen zich nochtans als leden lieten inschrijven, gebeurde dan ook niet zonder voorafgaande besprekingen en niet zonder meeningsverschil. Het voorstel ertoe werd gedaan door Frank van der Goes en de hevigste tegenstand kwam juist van hem die door het publiek voor de minst revolutionaire werd aangezien. Frederik van Eeden, die tot zijn wanhoop - zooals hij mij schreef - verhinderd was de uitgeschreven vergadering bij te wonen, vond geen woorden sterk genoeg om zijn afkeuring van het plan uittedrukken. Hij achtte het Congres een menagerie en zou zich dood schamen als er een van ons mee ging brullen. Dit meebrullen lag nu niet in Van der Goes' voornemen. Maar wel vond hij het wenschelijk dat, nu het Congres in onze eigen stad gehouden werd, de redactie, als vertegenwoordigster van een nieuwe letterkundige beweging, persoonlijk aanwezig zou zijn, en uit eigen waarneming oordeelen. Dit was de opvatting waarmee de overige redacteuren zich vereenigden en waaraan zij gevolg gaven’.

1 Dirk Herbert Joosten werd geboren op 8 Oct. 1840 en is 16 Mei 1930 overleden. Hij was makelaar te Amsterdam.

(De brief van Van Eeden aan Verwey ontbreekt in de *Mededelingen* XI van het Frederik van Eeden-Genootschap).

Merkwaardig is de volgende briefkaart door Van Deventer op 6 Juli '88 aan Van Looy geschreven:

[6 juli 1888]

Looy, we zijn alle drie - Kloos en François en ik - een beetje dronken. Daarom drukken wij je de hand per briefkaart. Ik ben *uit* Amsterdam, helaas! Schrijf me naar Dordrecht. De toekomst van de N.G. is zwart. Stuur je impressies - Ik ben bij Allebé geweest, en heb een half uur prettig gepraat. Hoe gaat het met je en met de andalusische Sibylle? Kees woont vermakelijk op Bussum. Van der Goes heeft kans gevangen te worden gezet. Kloos heeft zijn haar laten knippen - Veth schildert en etst in Laren. Witsen werkt hard.

Chap Het leven is een oliepot elk een doopt
er in zijn penseel en kleurt zijn
intentie wit of zwart. Trifouillard

Dag Looy, hier ben ik: de toekomst N.G. is *niet* zwart
KLOOS

Van links onder naar rechts boven door den tekst heen geschreven, staat in de hand van v. Deventer:

Jaap Maris = Rembrandt
Wim
die er niet bij is

De volgende brieven aan Van der Goes behoeven geen toelichting. Men kan er in lezen, dat Van der Goes geldschieter bleef en de verhouding tusschen Kloos en Verwey tot een crisis had geleid.

22 Augs 88 Katwijk.

Amice,

Ik kom je dringend om wat geld vragen, dat ik vóor Zaterdag hard noodig heb. Als je eenigszins kunt - doe me 't pleizier te kunnen, - stuur me dan f 100.- Daarvan zullen f 75.- gedekt zijn door salaris Kloos en de voorschotten die ik gedaan heb van de laatste maanden. We hadden nog gedacht je hier te zullen zien. *Vergeet* nu in godsnaam niet te sturen - ik heb niets en kan hier niet van daan.

tt Alb.V.

11. Camden Park road Camden Square London N.W. 26 Nov. 1888.

Amice,

Dank voor de f 25, die Verwey mij door jou gestuurd heeft. Ik heb thans zeventien bladzijden copy gestuurd in het geheel, en er komen nog wel een paar bladzijden bij. Zou je zoo goed willen zijn mij daarvoor f 25 op de zelfde manier te sturen. Zoo gauw mogelijk. Want het is het eind van de maand en Willem en ik zijn allebeî hard, Daarom liefst *vóór het eind van de maand*.

Het bevalt mij hier heel goed. Ik maak heel rare verzen tegenwoordig waar die suffe Hollanders wel van op zullen kijken. Zou je mij een grooten dienst willen bewijzen? Ik ben ernstig van plan met de literaire kronieken door te gaan, als vroeger. Maar daarvoor heb ik noodig dat mij de nieuwe bundels gedichten en wat verder van belang mocht zijn voor mij, mij worden toegezonden. Zou jij daar niet eenige zorg voor kunnen dragen?

En nog een ernstig verzoek. Ik ben zeer bang, dat Verwey soms in mijn copy zal gaan knoeien en veranderen. Ik ken hem daarin bij ondervinding: maar wil het absoluut niet hebben: wat *ik* schrijf, is wat ik meen, precies, en ik zeg het zoo goed als het kan, dus heeft niemand het recht om daarin iets te wijzigen. Zou je daar ook voor willen zorgen? Toe. Ik schrijf je gauw meer maar ben nu moe, want ik heb vandaag al een brief van 8 zijdjes aan Fré gestuurd en twee verzen gemaakt. Dag, beste Frank, een hand

van

WILLEM KLOOS

Denk je s.v.p. om het geld.

Schrijf mij ook of de roman van v. Deyssel

al uit is. Verwey kán dat niet.

(In de December-aflevering zijn van Kloos opgenomen de volgende verzen: Zelf-verandering; Zelfbesef; Snikken; Homo Sum I en II; Toen ik rozen kreeg; Toen ik de rozen opnam; Herfstgeneurie; Alle zeven; Een Leven I en II en Mijn Haat. Verder een Literaire kroniek over Hélène Swarth.

De roman van Lodewijk van Deyssel is *De kleine Republiek*.

De brief van 8 zijdjes aan Van Eeden, die op 26 November geschreven zou zijn, heb ik niet gevonden. Op 27 Nov. heeft Van Eeden aan Kloos een brief geschreven, die men vinden kan op blzz. 203 en 204 en het antwoord van Van der Goes op blzz, 204 en 205 van *De Geschiedenis van De Nieuwe Gids*.)

Amsterdam, 9 Dec. 1888.

Amice,

Zooals je ziet, ben ik in stad. Het is geen hallucinatie van je, maar een levend persoon die tot je spreekt. Van Eeden vraagt, of *jij* en *ik* morgen (Zondag) bij

hem komen dineeren, oin daarna *met z'n drieën* een conferentie te hebben. Ik zal het genoegen hebben, om twaalf uur des middags naar je welvaren te komen informeeren, Prinsengracht 293. Spreek er met *niemand* over, dat ik hier ben s.v.p. Ik ben in cognito

tt
WILLEM KLOOS
Met. *niemand* bedoel ik Verwey

Amsterdam, 9 Sept. 89 Jan. v.d. Heijden straat 259

Amice, Bij nader inzien en na de zaak rijpelijk overwogen te hebben, zoowel met mijn verstand als met mijn gevoel, moet ik je tot mijn spijt mededeelen, dat ik je wel zeer dankbaar ben voor je vriendschappelijk voorstel, mij door middel van een aantal menschen, eenige geldelijke toelage te verschaffen, maar dat ik, hoe gaarne anders ook, onmogelijk gebruik er van zou kunnen maken. Ik verzoek je dus vriendelijk geenerlei stappen in die richting te doen, je bij voorbaat mijn hartelijken dank zeggend voor eventueel genomen moeite.

Van Eeden, met wien ik geconfereerd heb, zal je waarschijnlijk meer mededeelen. Ik vertrouw, dat wij, als verstandige menschen, het wel eens zullen worden in deze voor mij zoo onaangename en toch onvermijdelijke kwestie.

Tot ziens
tt
WILLEM KLOOS
Den Heer F.v.d. Goes.

Onderling contract van de Red^{n}-Eigenaars

1. De heeren Willem Kloos, Dr Fr. van Eeden, Albert Verwey en Fr. van der Goes verbinden zich om voor hunne rekening uittegeven een tijdschrift, dat den naam zal dragen van De Nieuwe Gids.
2. Zij zullen zijn eigen.-redacteuren. Geen andere redacteuren zullen kunnen worden benoemd dan bij meerderheid van stemmen. Geen meerdere eigenaren zullen kunnen worden aangenomen, dan éénstemmig en voor elk afzonderlijk geval op alsdan nader te bepalen conditiën.
3. Zij zullen elk hoofdelijk aansprakelijk zijn voor het bedrag der door hun in hunne qualiteit uittegeven leeningen.
4. Over alle zaken de redactie en de exploitatie van het tijdschrift betreffende, zal bij meerderheid van stemmen worden beslist
5. Tegenover vorderingen van anderen zullen zij gemeenschappelijk aansprakelijk zijn, uitgezonderd de bepalingen van art. 3.

(In het handschrift van v.d.G.: is nooit in werking gebracht F.v.d.G. 5/1927)

III De quaestie ‘Lieven Nijland’

Door de welwillendheid van Dipl. Ing. Hans van Eeden en de heeren dr H.W. van Tricht en Harry G.M. Prick ben ik in de gelegenheid om de door mij in 1947 uitgegeven documenten betreffende het conflict tusschen Willem Kloos en Frederik van Eeden met de volgende brieven te vervolledigen. Toen ik die brochure samenstelde was het archief van Alberdingk Thijm nog niet toegankelijk.

Op 7 Februari 1892 eindigde een brief van Frederik van Eeden aan Karel Alberdingk Thijm met deze zinsnede:

‘Wees zoo goed mij eens zoo volledig, oprecht en onomwonden mogelijk te zeggen wat je vindt van het stuk van Lieven Nijland in deze N.G. aflevering’.

Uit dit verzoek is de volgende correspondentie ontstaan, waaruit ik meen de conclusie te mogen trekken, dat Van Eeden, ondanks de bewonderende meening van Thijm, wellicht mede door het optreden van Kloos tegenover mejuffrouw Voorbeytel, spijt heeft gehad over het geheele geval.

Bergen-op-Zoom, 13 Februarie 1892

Amice,

Zoo volledig, oprecht en onomwonden mogelijk te zeggen wat ik vind van het stuk van Lieven Nijland, is eenigszins moeilijk voor mij.

Ik zelf vind het ontvangen van een partikulieren brief van iemant, waar ik om geef, daar voor mijn ijdelheid of voor mijn prikkelbaarheid of hoe je het noemen wilt onaangename dingen in staan veel onaangenamer dan een in het openbaar tegen mij gericht artikel. Nu heb ik je, zoo als je je misschien herinnert, eens ereis geschreven wat ik dacht over je opstel ‘Vrouwen-Kwestie en Socialisme’[1] en uit wat je nu daarop geandwoord hebt, heb ik opgemaakt dat je die eigenaardigheid eenigszins met mij gemeen hebt. Elkander voortdurend uit oprechtheidszin precies te zeggen wat men van elkaâr denkt, geeft naar mijne meening niets, irriteert en maakt op den duur het verkeer heel moeilijk terwijl het de vriendschap verzwakt.

Wij voelen en denken in alles bijna precies tegenovergesteld. In verschillende ook van je allerlaatste opstellen komen dingen voor, die zoo nauw-

keurig mogelijk gericht schijnen tegen wat ik even te voren had geschreven. En dat is heel goed, het is heel goed dat wij ons niet laten weêrhouden precies te schrijven wat wij denken ook al is onze gedachte vijandelijk aan die der schrijvers in het zelfde tijdschrift; maar het is ook goed dat wij den auteur, van wiens meeningen de onze zoo zeer afwijkt, niet telkens er bij noemen, want dan zoû de samenwerking ten laatste moeilijk worden. Ik zie dat ten minste zoo in en heb mij vast voorgenomen de, socialistische of andere, polemiek in den Nieuwen Gids niet voort te zetten. Het grootste, het eerste, het polemische gedeelte van mijn laatste opstel was geschreven onmiddellijk na de verschijning der Februari-aflevering van '91 en dus voor dat ik iets wist van de polemiek tusschen Kloos en jouw, die zich aan die tusschen v.d. Goes en mij zoû verbinden.

Daar wij allemaal zoo zeer verschillende menschen zijn, zal het ondoenlijk zijn elke botsing te vermijden, maar wij kunnen wel altijd bedenken,: hoe minder hoe beter en hoe zachter hoe beter.

Maar nu het stukje van Lieven Nijland. Ik heb dan van je stukje over Verweys vertaling[2] heel sterk den indruk gekregen dat het ‘verkeerd’ was. Ten eerste vond ik dat daarin een soort psychologische Kritiek werd beoefend, zonder antecedent in de zeven jaar, dat nu den Nieuwen Gids geschreven wordt. Ik vond dat daarin een onderwerp behandeld werd, dat niet behoort tot het werk der openbare bespreking. Ik begreep ook niet welk motief er voor die bespreking kon zijn, en ik dacht onmiddellijk na de lezing, precies als L.N.: ‘dat had hij hem in een brief moeten schrijven’. Nog daargelaten, dat ik het goede-recht dier Voorrede zeer wel te verdedigen vind.

Wat ik er vooral of in résumé tegen heb, is dat ik geloof dat de nu in die Voorrede door je gelaakte verkeerdheden je niet zouden getroffen hebben indien je den auteur niet persoonlijk had gekend, en ik vind dat men niet op deze wijze in 't openbaar gebruik mag maken van niet in 't openbaar gebleken zaken. Het scheelde heel weinig of je hadt gezegd: ‘De heer Verwey spreekt van Plato, maar ik, die hem persoonlijk zeer goed ken, weet dat hij geen Grieksch kent (dus ik hoef je niet te zeggen wat een ophakker hij is)’. Dit nu behoort tot het allerbitterste, tot het felst-pijnlijke, wat in deze omstandigheden aan een schrijver gezegd kan worden. Dit is veel erger dan b.v. een gedicht, een roman of een vertaling leelijk vinden. Want het is iemant zoo direkt mogelijk een ‘mal-figuur’ laten maken. Ja, het komt mij bepaald voor te zijn: het allerergste, het aller-grievendste. Vooral ook om het *wantrouwen* dat het voor langen tijd ten opzichte van den beschuldigde in de lezers te weeg brengt.

18 Februarie

Het komt mij verder voor, dat Lieven Nijland een aanmerkelijk scherpzinnig mensch is en niet onaardig schrijft.

Wat hij zegt van je bespotting van Florentijn[3] vind ik totaal mis, want voor dat het bespotte boekje van Florentijn verscheen, had je *De Kleine*

Johannes geschreven, een werk, dat ik wel niet als prozawerk zóó superieur vind als *Ellen* als dichtwerk, maar dat toch ten minsten zéer hoog staat boven alle nederlandsche literatuur van die jaren.

Nog daargelaten dat naar mijne meening iemant wel eene aardige bespotting van een werk mag schrijven, al zoû hij ook zelf nog niet getoond hebben iets beters te kunnen maken.

Men zoû althans aan Lieven Nijland zeggen, dat het geoorloofd is te kritiseeren voor men zelf iets gepraesteerd heeft. Zijn kritiek op de Annotaties in de Studies, daar kan ik de juistheid niet van inzien, ik begrijp niet wat hij bedoelt, ik heb bij het lezen dier aanteekeningen geen zweem gekregen van een indruk als den zijnen.

19 februarie

En ik vind het juist even nieuwerwetsch (meen ik) als goedgezien om op deze wijze de wendingen van zijn gedachtenleven te doen kennen. Volgens L.N. zoû men eerst geheel *klaar* moeten zijn, vóór men iets publiceerde. Maar wie durft te zeggen, dat hij geheel klaar is. Iets moet zoo volmaakt mogelijk zijn *als men op het oogenblik* maar maken kan, maar niemant kan vooruit zien of hij iets dat hij nu volmaakt vind over vijf jaar niet zeer onvolmaakt zal vinden.

Ten slotte, zoû ik, als ik daarover mede te beslissen had gehad, stellig tegen het opnemen van L.N.'s artikel gestemd hebben. Want - waar moet dat op die manier heen! Het is een veel te ver gedreven gastvrijheid, vind ik.

Veel van wat L.N. beweert zoû op de meesten onzer toepasselijk zijn. En *ik* mag in deze zaak wel heelemaal niet meêpraten, want ik ben mij helaas bewust dat er een immens onderscheid is tusschen mijn Begeerte en mijn Daad, mijn Wil en mijn Intentie. En nu heb ik, geloof ik, alles gezegd wat ik van L.N.'s artikel denk.

[....]

Vaarwel. Vergeet niet dat ik over Lieven Nijland alleen geschreven heb op je verlangen. En wees zeer van mij gegroet.

t.t. KAREL ALBERDINGK THIJM

résumé:

Nijland is scherpzinnig en schrijft aardig. Het algemeen sustenu van Nijland is òf onjuist of op bijna ons allen toepasselijk. Hij doet met dit Kritiekje zelf wat hij zegt af te keuren. Sommige onderdeelen zijner bewering begrijp ik niet. Met betrekking tot Verwey ben ik het met hem eens. Ik vind dat zijn stukje niet geplaatst had moeten worden.

Zaterdag 20 febr 92

Amice!

Mijn hartelijken dank voor je vriendelijken, bij uitstek verstandigen brief. Ik moet je terstond vergeving vragen want mijn verzoek was niet geheel fair. Het stuk van L. Nijland is namelijk van mezelf, een zelf-studie. Ik dacht echter dat ik meer aan je oordeel hebben zou als je het niet wist. En zoo is het ook. Het is nu alles veel onpersoonlijker en zuiverder. Alleen durf ik je lof over die scherpzinnigheid niet aannemen - want wat uit mijn openbaar werk alleen door scherpzinnigheid te vinden is voor een ander, kan ik veel gemakkelijker weten. Ik heb het niemand gezegd, ook Kloos niet, en aanvankelijk mijn vrouw niet. Wees dus zoo goed het aan niemand te schrijven. Allerbelangrijkst was voor mij het oordeel der menschen. Want mijn vereerders dachten mij te vleien door het af te keuren en scholden Nijland, dus mijzelf in mijn gezicht uit voor een apekop, een snotneus, die mij volstrekt niet kon. De Koo noemde het b.v. ‘geschetter en gelul’. Menig amusant oogenblik heb ik er door gehad. Voor de studie van zielkennis vooral van de kennis der ziels verstandhouding door woorden, is dit zoo interessant, dat ik er over denk alle gehoorde opinies, die ik terstond zorgvuldig noteerde, te publiceeren en tevens de bladzij uit mijn dagboek, waar ik mijn plan te voren opschreef en motiveerde. Dit publiceeren was volstrekt mijn plan niet, ik dacht het absoluut geheim te houden. Het is een delicate kwestie, die mij hoofdbrekens kost. Vooral met het oog op den goeden smaak, die mij zou verbieden in de figuur van zelf-verloochenaar te poseeren. Ten zeerste zul je mij verplichten mij hier van advies te dienen, want ik weet er niet recht uit te komen. Voor mijn persoonlijke satisfactie is, geloof ik, zwijgen of spreken nagenoeg hetzelfde. Ik zou alleen sprekeen om het interessante van het geval.

Merkwaardig is ook, dat, hoewel ik mijn schrijf- en denkwijze volstrekt niet heb gecacheerd, behalve door kleine toevoegsels om de lezers op een dwaalspoor te leiden, toch niemand er mij uit heeft herkend. Kloos zei alleen herhaaldelijk: Ik hoor een bekende stem, 't is me of ik dien man lang ken. Toen stuurde ik hem, als Nijland, stukken van mijn nieuw proza-werk gecopieerd. En hoewel hij terstond opmerkte, dat stijl, gedachten, wijze van verbeelden, geheel op die van mij leek - kwam hij er toch niet toe de waarheid te vermoeden. 't Aardige is dat hij van Nijland is gaan houden, - en ook tot mij geheel toegenaderd is. Morgen komt hij hier eten en dan vertel ik 't hem - want ik ben bang dat hij zal denken dat mijn toeleg was hem op de proef te stellen, en dat bedoelde ik niet. Als hij maar niet boos is. 't Leelijke van de zaak is dat het mij te veel occupeert en afhoudt van mijn beter werk. Nogmaals verzoek ik je mij te verontschuldigen en mijn dank aan te nemen voor je voortreffelijken brief. Ik voel me voortdurend aan je verplicht, door de ruimte waarmee je oordeelt en de scherpte waarmee je me begrijpt. Ik souffreer heel erg in den laatsten tijd door het gevoel niet begrepen te worden. Dat komt omdat ik veel gedacht en geschreven heb waarvan de

menschen nog niets weten - en dan vergeet ik dat en onderstel in mijn kleiner schrijfwerk, dat ze dat alles kennen. Vandaar gestadig misverstand. Leerrijk zijn nu ondervindingen als deze. Je hebt gelijk, polemiek is ‘de mauvais gout’ en schadelijk voor ons. Die Nijland's stuk dus als polemiek afkeurt, heeft gelijk. Als zelf-studie durfde ik het niet geven, om de pose, dat begrijp je. Wat ik nu doen moet, weet ik waarachtig niet. Schrijf mij even wat je advies is. Jij kent de groote moeilijkheden niet om voortdurend te leven in den omgang met menschen die je admireeren en toch blijkbaar niet begrijpen. Dat is om dol te worden. Men verliest het gezicht op zichzelf.

Met vriendelijke groeten
tt
F VAN EEDEN

Bergen-op-Zoom, 21 Februarie 1892

Amice,

Permiteer me nu maar zoo dadelijk mogelijk te zeggen wat het predomineerend sentiment in mij is. Het is nog niet beredeneerd, en zoo versch uit de fantasiënbakkerij der onbewustheid opgekomen. Het is: dat je met een lichtkleurigen forschen stoot een heel eind in mijn achting bent gestegen. Ik wist niet dat het kon. Maar dat blijkt me nu. Dit is een zijde van je persoonlijkheid, die ik niet in je vermoedde.

Iemant een advies te vragen is dunkt mij wel eens ongeraden, om dat indien het niet gevolgd wordt, de gever dat naar vindt. Mocht je heuschheid dus, bij een niet-volgen van mijn advies, ook maar lichtelijk vreezen mij daardoor te bezeeren, laat ik je dan van te voren zeggen, dat ik er mij op voorbereid dat mijn advies *niet* gevolgd zal worden. Van deze voorbereiding moet het gevolg zijn dat indien je mijn raad nakomt mij dat een aangename verrassing zal zijn; maar ook dat indien je hem niet nakomt mij dat in 't minst niet zal hinderen.

Mijn advies is: houd de zaak geheim.

Maak je haar openbaar, dan wordt het geval aanmerkelijk meer kurieus en aanmerkelijk meer interessant.

Maar was het je niet zoo zeer om iets enorm aardigs en belangrijks, maar ook om *het mooie* van de daad te doen, dan moet je, dunkt mij, haar geheim houden.

Dan wordt het geval van aanmerkelijk meer ‘ethische waarde’. Houd je het geheim dan zullen de enkelen die het weten, het iets ernstigs en moois vinden.

Maak je het openbaar, dan zullen de velen, die het weten, het iets bizonder aardigs vinden. Door de openbaarmaking verandert de geheele handeling van karakter. Zij verliest aan ernst en schoonheid wat zij aan interessantheid wint.

Maak je de zaak openbaar, dan draait inplaats van op een zelfvernedering, de zaak op iets uit, waarin juist een ijdelheids voldoening is gelegen. Want in de schatting van hen, die vinden, dat in het stuk van Nijland waarheden staan, zal het succes van je verblindende zelfkennis de waardeering van de schoonheid der vrijwillige biecht geheel vernietigen. Niemant zal dan meer denken: ‘het is waar dat Van Eeden eenige gebreken heeft’, om dat ieders gedachte vol zal zijn van zijn ongeevenaard vermogen om zich zelf onpartijdig te beschouwen.

Maak je de zaak openbaar, dan zullen de verschillende kategoriën van menschen aldus denken en spreken:

De onwelwillende: ‘O, dan heeft hij dat stuk alleen geschreven om te voorkomen dat een ander het schreef, dan doet hij als die verlegen loenschen, die, als ze in gezelschap komen, om de spot te keeren, beginnen met de aandacht op hun loenschheid te vestigen, om te doen merken 'dat zij dat zelf ook waarachtig wel weten’.

De wèlwillende, die zich smadelijk over Nijland aan je hebben uitgelaten: zullen zich vernederd voelen, boos worden en het een ‘flauwe grap’ vinden. (Vernederd als zij zich voelen, dat zij er in geloopen zijn)

22 februarie

De bij uitstek welwillende zullen zeggen: ‘O, maar, als u zelf de schrijver is, dan begrijp ik het. Ik wist wel, dat geen ánder, als hij ten minste een redelijk mensch was, zóo over U schrijven kon. Was het dus een ander, dan was het een apekop of een snotneus; maar nu U het zelf is, blijkt alleen dat U je zelf volstrekt niet kent en verschrikkelijk hebt overdreven’.

En hiermeê heb ik mijne meening precies gezegd.

t.t.

K. ALB. THIJM

Het mooiste is, dat ik mij meende te herinneren, dat Nijland een heer was, die, in der tijd, vergezeld van een hondje, bij Verwey was gekomen om te vragen of hij ook redakteur van den N.G. kon worden.

Dinsdag avond 23 febr 92

Amice! - Een half uur na het verzenden van mijn vorigen brief stond mijn voornemen tot geheimhouding reeds vast en een ander advies zou ik niet opgevolgd hebben. Niettemin ben ik blij het je gevraagd te hebben want je beredeneert heel klaar wat bij mij nog intuïtie was. Ik was de vorige week feitelijk heelemaal in de war - een doodmoe gevoel en slapelooze nachten. Door andere, bijkomende tobberij.

[....]

Ik heb Kloos de zaak moeten vertellen, want het ging te ver. Hij was Zaterdag al met Boeken naar den Haag getogen, om Nijland op te zoeken. Een heel komieke expeditie. Mijn handlangster, die hem zag aankomen, nam de vlucht - en de hospita deed de meest extravagante mededeelingen omtrent aard en leven van den heer Nijland. De Haagsche schilders werden er in gemoeid. Ik had namelijk aan kloos geschreven dat ik het stuk nieuw proza (een fragment van mijn nieuw boek) aan N. had teruggestuurd met den raad het nog wat te laten liggen. Toen was Kloos heel boos over mijn eigenmachtig en roekeloos omspringen met bruikbare copie. Toen moest ik Zondag wel door de mand vallen. Tot mijn spijt in tegenwoordigheid van Boeken, Witsen en Veth.

Nu heb ik al 't gevoel of ik de heele boel bedorven heb. De kan stuk en alle melk verloren. Want kloos klopte mij op den schouder en noemde het ‘een geniale streek’ en er werd gelachen en gecomplimenteerd en ik was de ‘held van den dag’, en ik ging met een uiterst desolaat en neerslachtig gevoel naar bed. Ook jouw brief gaf me dezelfde sensatie hoewel minder. Ik vind het teleurstellend dat je het zoo verrassend en belangrijk vind.

[....]

[....] Interesseert het je nog een paar komieke incidenten van deze kleine Julia-historie te hooren? Schrijf er niet over, wil je. Ook niet aan die bet weten.

Vale

tt

F.v. EEDEN

Hoe jammer van die heer met dat hondje! Dat had je kloos moeten schrijven! Vooral dat hondje!

Bergen-op-Zoom, 29 februarie 1892

Amice,

Met belangstelling las ik in je laatsten brief je besluit om de zaak niet openbaar te maken. Ik verbind mij om aan niemant er over te spreken of te schrijven. Maar in de sfeer van meest onmiddelijke N.G.-geesten zal het nu toch wel bekend worden, vrees ik.

Het bezoek van kloos aan den Haag vind ik heerlijk. Je desolaat gevoel na de bekentenis geloof ik goed te begrijpen: iets erg gemeenzaams en geliefds gemeengoed geworden min of meer.

Wat mij benieuwt, is of er nog een stuk van iemant tegen het artikel van Lieven Nijland zal inkomen. - Ik moet mij zwaar vergissen, als de naam van dien mijnheer met zijn hondje, die op de Rozengracht bij Verwey kwam, in zijn klank niet lijkt op die van L. Nijland. Ook kan het zijn, dat die heer uit Nijmegen kwam en dat daarin de overeenkomst is. In elk geval had hij ook een dubblen naam.

Ik rekommandeer mij nog meer komieke incidenten te hooren, die met

het geval in verband staan. Het moeten verbazend aardige dagen voor je geweest zijn.

Je vind teleurstellend dat men het verrassend vindt. Ja, maar ten eerste is het voor zoover ik weet, ten minste in de literatuur der laatste jaren, iets geheel nieuws. Ook uit het buitenland is mij niets dergelijks bekend. En ten tweede, meen ik bepaald dat het een steen is in de mozaiëk van je figuur, wier aanwezigheid uit de tot nu toe getoonde niet vermoed kan worden. Alleen, ja heelemaal alleen .... Erens, zoû ik ook wel tot zoo iets in staat geacht hebben. Maar dan toch ook nog weêr ánders. Het is geniaal. Het behoort tot die zaken, die als je er voor het eerst de ingeving van krijgt, je die zekere ruischende dolle blijheid geven, die geen schoonheids-emotie is, maar tot het opperverrassende, het heroiek-leuke behooren en die meen ik, het gevolg en kenmerk is van geniale invallen. Die tintelende vreugde moet je, dunkt me, ook gehad hebben.

Mijn voornaamste impressie blijft: een getroffenheid, ik vind het iets *moois*, ik heb het in me als iets lichts en ruims, de verwijdering van een valen sluyer, een op-heldering van glans. Ik heb het ook in mijn hart. Mijn hart vooral appreciëert zulke zaken. Ik *verbeeld* mij namelijk dat als ik er aan denk er een warme korrespondentie is tusschen dat wat achter mijn oogen en dat wat in mijn borst is.

Ik ben mij niet bewust dat mijn gevoel voor deze zaak ook door brandstoffen van minder allooi zoû worden onderhouden.-

De subtiliteit der onderscheidmaking in het stuk tusschen natuurlijke heldhaftigheid en dat wat het gevolg is der overtuiging dat men eigenlijk niet bang is, begrijp ik niet geheel. -

[....]

Vaarwel

t.t.

K. ALB. THIJM

4 Maart 92

Waarde vriend!

Mijn dank voor je brief van 29 febr. Werkelijk beantwoordt je beschrijving vrij nauwkeurig aan mijn gevoel, maar er komt iets bij dat je niet weten kon, en dat je waarschijnlijk veel van mijn gezegden beter zal doen verstaan. Dat namelijk de geheele Nijland geschiedenis speelt tegen een achtergrond van groot-sombere reëele levens-emoties. Dat artikeltje staat als een klein wit huisje tegen een grooten donkeren bergwand. Mijn belangstelling in de zaak, mijn plezier, mijn voldoening - alles hindert me als klein en irreverent. En mijn teleurstelling en desolatie ontstond door het versterkt worden in die irreverentie door het applaus van mijn vrienden. Is dit je duidelijk?

Je zult mij wel niet vragen, niet waar, naar dien aard van die emoties. Ze zijn voor mijn oog zóó groot en verblindend prachtig dat ik met angst gevoel ze zelfs nooit als kunstwerken aan de menschen te kunnen geven. Niet uit

vrees voor het klein begrip der menschen, maar uit vrees voor mijn zwakheid die ze nooit recht zal kunnen doen.

Geducht heb ik deze week ondervonden hoe juist jou opvatting is van het samenleven onder vrienden, in woord en brieven. Ik ben zoo bitter gekrenkt als ik niet dacht dat iemand mij krenken kon, door iemand dien ik wel mijn besten vriend genoemd heb. Ik ben daar zeer vol van en ik ben bang voor mijn eigen woorden. Want de correspondentie met jou is mij een rust, al wat je schrijft in den laatsten tijd (ook je laatste artikel) doet mij zacht en warm aan, nu zou dat mij licht verleiden tot uitpraten. En dat is toch niet goed. Het zou niet genereus zijn, bedoel ik, tegen anderen.

[....]

Schrijf me spoedig weer eens.

tt

F VAN EEDEN

Eindnoten:

1 Het artikel *Vrouwenkwestie en socialisme* werd voor het eerst bundel *Studie's* van Frederik van Eeden. (1890)

2 De hier bedoelde vertaling van Verwey betreft *Dichters Verdediging* (1891), waarover Van Eeden in den 7en jaargang, deel I, 1892, blzz. 298-301, van *De Nieuwe Gids* heeft geschreven.

3 Boekbeoordeeling door Van Eeden van Florentijn, *De Tooveres van Endor en andere gedichten in De Nieuwe Gids*, 3e jrg., deel II, 1888, blzz. 143-145.

IV Van Eeden en Van der Goes

Uit de correspondentie tusschen Van Eeden en Van der Goes blijkt, dat beiden reeds lang bevriend waren. Van Eeden en Van der Goes stelden toen, evenals de eerste in zijn later leven, veel belang in het tooneel. Beiden waren menschen, die in uitgaande kringen verkeerden en uit tal van brieven blijkt, dat Van der Goes op den voorgrond trad, ook uit het feit, dat hij in verschillende commissies een rol speelde; Van Eeden was in de jaren vóór de oprichting van *De Nieuwe Gids* een auteur, die al naam had.

Van Eeden als tooneelschrijver. - Het eerste stuk, dat Van Eeden opgevoerd kreeg was *Het Sonnet*, blijspel in drie bedrijven. Het werd voor de eerste maal vertoond op 27 November 1883 in den Koninklijken Schouwburg te 's-Gravenhage door de Kon. Ver. Het Nederlandsch Tooneel[1]. In *Het Vaderland* van 6 December 1883 heeft de toenmalige tooneelcriticus A.C. Loffelt[2] aan dit en Brooshoofts *Zijn meisje komt uit* een uitvoerig feuilleton gewijd. De passages over Van Eeden volgen hier.

'What will they do with it?' wat zullen zij er mee doen? was het 'Leitmotif' der bespiegeling, aan welke menigeen zich bij het verlaten van den schouwburg verleden Dinsdag zal hebben overgegeven. Een 'Indisch drama' en een blijspel, beide van Nederlandschen bloede, beide *premières*, op één avond met goeden uitslag vertoond, ... kan het zijn, dat we een oorspronkelijke tooneelschrijfkunst gaan beleven? Zooveel is zeker, dat èn de heer Brooshooft, èn de heer Van Eeden 'le don du théâtre' hebben: hun werk

1 Over de reactie van Van Eeden op het succes zie men *Mijn Dagboek*, deel II, blzz. 105-107, 20 December 1883 en 12 Januari 1884.

2 Antonie Cornelis Loffelt werd 15 April 1841 te Utrecht geboren en is 24 September 1906 in Den Haag overleden.
Na het eerste lager ondenwijs te Utrecht te hebben ontvangen, bezocht hij het instituut Landolt te Vianen en bekwaamde zich toen door eigen studie verder. Vooral letteren en kunst trokken hem aan. Ter voorbereiding tot het examen M.O. Engelsch vertoelde hij in 1865 een tiental maanden te Londen.
Van 1869 tot 1875 was hij leeraar aan de H.B.S. en het gymnasium te Dordrecht. Op den duur beviel hem deze betrekking echter niet. Als ambteloos burger vestigde hij zich in Den Haag, waar hij zich uitsluitend aan de studie van letteren en kunst wijdde, vooral aan die van het tooneel, waarvan hij de litteratuur en de geschiedenis uitvoerig beoefende.
Loffelt schreef in kranten en tijdschriften. In *Het Vaderland* heeft hij jarenlang feuilletons geschreven over het tooneel en critieken over schilderkunst onder het pseudoniem Ego.
Van zijn werken noem ik o.a. *Ons Tooneel en het Nederlandsche Tooneelverbond* (1873); *Jupiter van Vloten en zijn critiek* (1876) en *Uren met Shakespeare* (1889).

wist ons Dinsdagavond bezig te houden en genoeg te boeien om aan het slot der vertooning de auteurs voor het voetlicht te wenschen. Het spreekt vanzelf, dat deze eerstelingen geen meesterwerken zijn en dat we den schrijvers ondienst zouden doen, met hun arbeid voor vlekkeloos te laten doorgaan. In Brooshoofts 'Zijn meisje komt uit' waardeert men een streven naar werk-lijkheid, al slaagt hij er niet altijd in zich vrij te houden van tooneelconventie, terwijl men in Van Eedens 'Het sonnet' de gaaf bewondert van met een weinig ingewikkeld gegeven een vrij boeiend blijspel .... ik wil zeggen kluchtspel in drie bedrijven te maken. Wanneer de goden der oudheid nog aan de regeering waren en niet sedert lang op pensioen gesteld, een rustige rust genietend op de planken der bibliotheken en in het brein der dichters, men zou hun een offer plengen en smeeken om de heeren Brooshooft, Van Eeden en De Vos - den schrijver van Suzanne - in den Olympischen smelt-kroes te doen, opdat er een uitnemende of twee goede tooneeldichters uit te voorschijn stegen. Die gelukkige dagen, toen de mensch nog in staat was honderden goden te kunnen aanbidden, die geen van allen aan hardhoo-rendheid leden of Oost-Indisch doof waren, zijn, helaas! voorbij. Ze zijn van hun troon gestooten, en die goden der dichters aan te roepen, helpt niet meer. Anders .... het levenslustige van Brooshooft, het tooneelmatige van Van Eeden, het realistische van De Vos vereenigd te zien .... dat beloofde wat! Dat zou een Gondinet, Sardou of Augier kunnen geven, al naar de menging met scheikundige wetenschap en goddelijken takt geschiedde.

[....]

'Het Sonnet' van den Heer Frederik van Eeden werd door den schrijver wel wat hoog aangeslagen, toen hij het een 'blijspel' noemde. Het is geheel geschoeid op de leest der Duitsche kluchtspelen, waarvan de heer Van Eeden, misschien op het voetspoor van Van Maurik, blijkbaar een groot bewonderaar is. De zuivere kunst, welke in de Camera Obscura en sommigen onzer nieuwste novellisten (Buning, Heering, Hollidee, Beekman enz.) zoo weldadig aandoet; dat streven naar de ziel der werkelijkheid, die de heden-daagsche Haagsche schilderschool weer op het voetspoor der groote ouden terugbrengt, mist men bij Van Eeden. Zijn dramatische personen behooren tot de familie der conventioneele tooneelpoppen; de geaffecteerde jonkheer, die vol laagheden is, de berooide courantenschrijver zonder eenig karakter, de onmogelijke naïeve studentdichter, die onder de plak van een babbel-zieke hospita zit; eindelijk de burgerploert, die zijn dochter aan een jonkheer wil koppelen; allen masken (geen typen) die uit het Duitsche kluchtspel zijn overgewaaid. De heer Van Eeden zal zich waarschijnlijk nooit hebben afgevraagd, of en hoe we tot een inderdaad 'Nederlandsch' tooneel kunnen geraken. Zijn doel is blijkbaar geweest een 'komediestuk' te maken, dat opvoerbaar is en de menschen doet lachen. En daarin is hij naar wensch geslaagd. De jonkheer, die gemaakt praat, een lorgnet draagt en geen begin-selen heeft, de deftige letterkundige ploert dr. William Trombone, de gewetenlooze tooneelcriticus, die even om het hoekje kijkt en dan een tooneelstuk beoordeelt, zij doen altijd lachen evenals Jan Klaassen en Trijn in de

poppenkast Bovendien heeft de heer Van Eeden geest en weet hij de draden zijner poppen met veel tooneelkennis te besturen. Van der Pluim met zijn bloemrijke en verheven beelden wekt telkens den lachlust op; zijn proeven van opgeblazen couranten-stijl zijn menigmaal kostelijk gevonden. Men moet echter niet vragen in welke afdeeling der Hollandsche samenleving een groepje personen vindbaar is, als die in ‘Het Sonnet’ optreden. De heer Van Eeden heeft, te oordeelen naar zijn eersteling, blik op het tooneel; een gaaf, die bij ons te weinig voorkomt, om niet te hopen, dat hij als ernstig kunstenaar zijn talenten zal ontwikkelen; kan het zijn in een gezonder, artistieker richting dan die, welke hij in ‘Het Sonnet’ is ingeslagen. Hij kieze de goddelijke werkelijkheid tot leidsvrouw en leere zóo zien, dat de dagelijksche omgeving, de kringen, waarin hij verkeert, de vrienden en kennissen, die hij heeft, hem belangwekkender voorkomen dan de charges der Duitsche kluchtspeldichters.

Van de beide stukken, die men Dinsdag toejuichte, behoort Brooshooft's stuk tot de hoogere kunstsoort.

Op deze bespreking heeft Van Eeden in een brief van 6 December gereageerd. Loffelt heeft hem toestemming gevraagd om het epistel te mogen publiceeren, waarop Van Eeden dit antwoordde:

Amsterdam 10 Dec 83

Waarde heer Loffelt!

Gij kunt met mijn brief handelen naar uw goedvinden. Wilt ge hem publiceeren met mijn naam, het is mij wel. Ik loop dan misschien gevaar den schijn op mij te laden als zou ik geen enkele minder gunstige kritiek kunnen verdragen, maar daar het in waarheid niet zoo is raakt mij dit weinig.

Over de kwestie der fijnere karakter teekening heb ik bij de uitgave van het Sonnet in de voorrede eenige opmerkingen gezet. Ik bemerkte dat de heer ten Brink in het Zondagsblad een bijna gelijkluidende term bezigde als ik in mijn voorrede. ‘Men moet de fijnere psychologie aan de novelle of roman overlaten’.

Het heeft mijn opmerkzaamheid getrokken dat bijna alle haagsche beoordeelaars de realiteit van mijn typen ontkenden terwijl tot nog toe alle Amsterdammers die ik sprak of er over las die grif toegaven. Ik heb, dit in vertrouwen gezegd, mijn stof grootendeels onder de Amsterdamsche journalisten, vooral de jongeren opgedaan. Sommige gesprekken van Trombone (in de krant ondragelijk pedant genoemd) zijn historisch.

Ik kan u brieven toonen waarin woordelijk hetzelfde gezegd word in antwoord op door mij gedane vragen en opmerkingen. Dit echter tusschen ons.

De bespreking der punten van algemeen belang zie ik gaarne van u te gemoet, op de wijze zooals gij dat het beste oordeelt.

hoogachtend

F. VAN EEDEN

In een feuilleton van 13 December 1883 kan men de beschouwing van Loffelt lezen.

Verleden week bracht geen ander nieuws op tooneelgebied, dan een gelukkige wijziging in de rolverdeeling van ‘Zijn meisje komt uit’, die nog bijtijds in het vorige feuilleton vermeld kon worden. De gelegenheid biedt zich dus aan terug te komen op mijn beoordeeling van Van Eedens ‘Het sonnet’, die een schrijven van den auteur heeft uitgelokt, dat na verkregen toestemming hier wordt medegedeeld. De brief is belangrijk, als behelzende een kunstcredo van den jongen tooneeldichter, en zijn wensch, om ‘Het sonnet’ uit een ander oogpunt beschouwd te zien, dan ik, naar zijn meening, gedaan heb. Gaarne voldoe ik aan zijn verlangen, om het verschil van meening, dat er tusschen ons bestaat, aan een beschouwing te onderwerpen.

Zijn schrijven luidt:

Amsterdam, 6 Dec. '83

Geachte Heer!

Ik had mij voorgenomen geen critiek van mijn stuk te wederleggen. Maar bij de uwe in ‘Het Vaderland’ van heden, werd de verzoeking te sterk. Volstrekt niet omdat ik door uw oordeel gekwetst ben, of mij niet genoeg opgehemeld voel, maar omdat ge mij persoonlijke sympathieën toedicht, die ik nimmer bezeten heb.

Laat ik beginnen u mede te doelen, dat ik zeer zelden den schouwburg bezoek, dat ik van J. van Maurik slechts twee malen een stuk heb zien vertoonen, nl. ‘S. of Z.’ en ‘Janus Tulp’, terwijl ik mij herinner slechts één stuk van Duitschen oorsprong gezien te hebben, nl. ‘De Bibliothecaris’. Dit weinige tooneelbezoek was geen middel om oorspronkelijk te blijven, maar een gevolg van mijn geringe ingenomenheid met het genre der stukken, dat gewoonlijk op de planken komt.

Veel meer voelde ik mij tot de Fransche comedie aangetrokken, en wel voornamelijk omdat daarin m.i. het onmisbare element voor een blijspel, de satire, het minst ontbrak. Dit punt is in uw beoordeeling van ‘Het sonnet’ geheel onbesproken gelaten. En toch meen ik dat daarin het kenmerkende onderscheid tusschen ‘Het Sonnet’ en het Duitsche genre gelegen is. Het is mogelijk, en ik zou er u geluk mede wenschen, dat gij in Den Haag nimmer met personen hebt kennis gemaakt, die eenige gelijkenis bezaten met de door mij geteekende personen, en dat gij daardoor niet eens het satirische er in hebt bespeurd. Ik heb in Amsterdam rondgekeken en de uitingen van het Amsterdamsche publiek hebben mij getoond dat ik dikwijls juist gezien

heb. Of satire al of niet een hooge kunst is, zal wel een persoonlijke opvatting blijven. Ik heb echter meesters en voorgangers gehad die onsterfelijken naam hebben en toch niet meer dan juist d a t genre, zij het ook op titanische wijze, beoefenden.

Gij verwijt mij gebrek aan realiteit. Ik geloof dat men zich bij het schrijven van een satirisch blijspel niet mag toeleggen op de realiteit, die gij bedoelt, op het schilderen van personen die v o l k o m e n overeenkomen met de werkelijkheid. Het geheel zou mat, kleur- en krachteloos worden. Ik heb daarin groote voorbeelden. Meent gij dat er ooit buiten een gekkenhuis een mensch geweest is zoo dol als de 'malade imaginaire'? Zóo gierig als 'l'avare'? dat er ooit in 't werkelijk leven scenes zijn afgespeeld zoo gek als in de 'précieuses ridicules'? Ik meen bespeurd te hebben dat in de beste blijspelen geen levende personen maar b e l i c h a a m d e k a r a k t e r t r e k k e n voorkogeen die als z o o d a n i g door eeuwen heen realiteit en levensvatbaarheid bezeten hebben. Zoolang de acteurs rouge en blanketsel moeten gebruiken, zoolang ter wille van een ongeduldig publiek een geheel verhaal in weinige uren moet worden saamgedrongen en fiksch gekleurd, zoolang zal de satire daarin bij den roman moeten achterstaan. Ziehier een paar belangrijke punten waarin ik met u van meening verschil. Mij dunkt dat de bespreking daarvan niet alleen voor mij, maar ook voor ons Nederlandsch drama van belang zou kunnen zijn.[1]

Met achting
UEd. Dw.,
FREDERIK VAN EEDEN.

Ik zal den brief geleidelijk beantwoorden.

Gaarne erken ik dat mijn onderstelling, als zou de heer Van Eeden onder den invloed van de Duitsche kluchtspeldichters en Van Maurik geschreven hebben, blijkbaar onjuist is. 'Les beaux esprits se rencontrent' zal dus voor de door mij beweerde overeenstemming moeten gelden. Ik geloof, dat de meeste schrijvers van blijspelen, zonder het zelf te willen, beginnen met hun verven te ruw aan te brengen en met te bonte kleuren te schilderen. Deze ruwheid kracht te noemen, is niet juist. Meerdere oefening brengt, wanneer de gaven er zijn, een fijner toets. Tooneeltjes als de vrijage van den griffier

1 Blijkens de *Mededelingen* van het Frederik van Eeden Genootschap XVIII bevat het bewaard gebleven concept, nog de volgende alinea, die in *Het Vaderland* is weggelaten.
'Eén onbillijkheid moet ik u nog verwijten n.l. deze dat gij het stuk van den heer Brooshooft hebt beoordeeld na het zelf gelezen en goed gespeeld gezien te hebben en het mijne na een enkele zeer slecht naar mijn zin uitgevoerde première, waarin de acteurs vooral met het oog op het Jan Klaassen effect onmatiglijk chargeerden'.
Pieter Brooshooft werd 18 October 1845 te Giesendam geboren en is in 1921 overleden. Hij promoveerde te Leiden in de rechten. Als student was hij reeds in de journalistiek werkzaam en na zijn promotie was hij jaren lang hoofdredacteur van *De Locomolief* te Semarang. Hij schreef o.a. in 1873 onder het pseudoniem Pébé *Multatuli, de nalie en Thorbecke* het bekend geworden *Academische Dissolving Views* (1875), eenige romans en in 1883 het hier genoemde tooneelspel *Zijn meisje komt uit*.

en het gesprek tusschen de twee kinderen in ‘S of Z’ en ‘Fijne beschuiten’ vindt men nog niet in ‘Een bittere pil’ en ‘Janus Tulp’. Ik twijfel niet, of deze gedeelten in het werk van den heer Van Maurik zullen ook de goedkeuring wegdragen van hem, die de goed gevoelde gesprekken tusschen Karel van Dordt en Eudia Trombone in ‘Het sonnet’ geschreven heeft. Mijn bezwaar tegen de teekening van personen en toestanden bij de Duitschers en Hollanders, die zich blijspeldichters noemen, is niet, dat zij zoo satiriek zijn, ... ik wenschte juist dat hun satire meer waarheid en diepte had en daardoor veel feller striemen sloeg. Daarom moet men er zich in verheugen, dat de heer Van Eeden zoo ingenomen is met de Fransche blijspeldichters. Zij zullen hem leeren, dat alle artistieke charge, alle charge die doel treft, nooit de hoofdtrekken, de natuur, de werkelijkheid verminkt voorstelt. De grond der satire moet waar zijn. Die waarheid kan niet te ‘krachtig geteekend’ worden; maar door de charge heen moet de natuurlijke gestalte zichtbaar blijven. Van Eeden vergelijke Sardou, Augier, Dumas in de satirieke gedeelten van hun werk, bij Moser, Rosen enz. en zie dan of ‘Het sonnet’ niet meer verwantschap heeft met het laatste genre. Het is jammer, dat de heer Van Eeden de meesterwerken der Fransche schrijvers nooit in de Hollandsche schouwburgen is gaan zien. Zonder in alle opzichten partij te trekken voor de Vereeniging ‘Het Nederlandsch Tooneel’, vind ik het niet billijk onvoorwaardelijk hun opvoeringen af te keuren. Het weinige dat de heer Van Eeden volgens zijn schrijven gezien heeft, liet, zonder dat hij er zich van bewust is, genoeg sporen na, om niet te betreuren, dat hij tal van Fransche stukken ongezien liet. Het is juist het gehalte der satire in ‘Het sonnet’, dat in Den Haag onbevredigd liet.

Een Duitsch criticus zegt van de weinig kunstige satire zijner tijdgenooten:

‘Hin und wieder nimmt diese Art der Komödie auch Fühlung zu den Fragen der Zeit, aber immer nur insoweit, als diese Fragen dem Philister verständlich sind, und immer nur in einer Tendenz, welche dem Spieszbürger schmeichelt’. De satire die men bij de voorstelling van ‘Het Sonnet’ genieten kan, bestaat niet in den grof en onwaar geteekenden dagbladeigenaar dr Trombone en zijn adjudant Van der Pluim, maar in het publiek, dat een zekere S c h a d e n f r e u d e ondervindt bij de verwrongen voorstelling van de Koningin der aarde, zooals men de Pers noemt, onder wier schepter het uit gemakzucht te gewillig rust en wier oordeel het dagelijks napraat. Het is het vermaak van schooljongens, wanneer zij hun meester op den neus zien vallen. Die meester kan een zeer verdienstelijk man zijn. Een goed satiricus moet een ernstig doel voor oogen hebben; de kwaal, die hij wil bestrijden, moet hij in al haar omvang en diepte kennen. Vóor alles moet hij niet de uitzondering, maar den regel als onderwerp kiezen. Niet het bijzondere, maar het algemeene. Gesteld, dat de personen en toestanden in ‘Het Sonnet’ inderdaad door den heer Van Eeden waargenomen werden, dan nog zou zijn satire onwaar zijn, omdat hij de uitzondering voor algemeenheid doet doorgaan. Dit is het onware in ‘Het Sonnet’, niet de omstandigheid, dat

de charges geen portretten zijn. In Swifts ‘Gulliver’ liggen de personen en handeling buiten het bestaanbare en toch is alles van de aangrijpendste realiteit. Ik noemde het meerendeel der personen in Van Eedens kluchtspel masken, omdat zij stukken papier zijn, waarop de schrijver zijn geestige invallen geschilderd heeft. Zelfs aan zijn held Karel van Dordt, krijgt men tenslotte het land, omdat hij zich aan het blad van Trombone verbindt.

Hebben jonge schrijvers hier te lande inderdaad te klagen dat de pers hun eerstelingen te hardhandig behandelt en werd het tijd, dat men de verwaande pruiken eens duchtig de ooren waschte? In onze geziene tijdschriften en bladen geschiedt eer het tegenovergestelde, op gevaar af van jonge dichters en schilders te spoedig zich te zien bezondigen aan lange haarlokken en hen over het paard te tillen. Juist de oudere schrijvers hebben het bij ons hard te verantwoorden, omdat de critiek altijd weer iets beters en iets nieuwers dan het vorige verlangt. Het is waarschijnlijk, dat er uitzonderingen voorkomen en dat onbeduidende tijdschriften en dagbladen wel eens zondigen tegen jonge schrijvers, maar, zooals gezegd, de satire moet algemeene grieven en kwalen hekelen. Ik ga zelfs zoo ver van te durven beweren, dat van de tien ongunstige beoordeelingen van jonge schrijvers negen uit de pen gevloeid zijn van even jonge mededingers op het veld der letteren. Is de pers bij ons dan onfeilbaar? Niemand zal dat beweren. Ik heb ook wel eens een allerpotsierlijkste ondervinding opgedaan bij een groot Amsterdamsch dagblad, naar aanleiding van de vertooningen der Meiningers, een ondervinding, die stof genoeg voor een blijspel oplevert, maar ik zou een onware satire leveren, wanneer ik uit dat bijzondere tot den algemeenen toestand onzer pers besloot. Wel kan men dat bijzondere in den vorm van een klucht of dramatische anekdote behandelen, doch in dat geval is men verplicht, op gevaar af van zeer scherp en in het oogloopend personeel te worden, de werkelijkheid zoo getrouw mogelijk weer te geven en alle bijpersonen slechts te doen strekken, om de hoofdgedachte reliëf te geven. Juist omdat in ‘Het sonnet’ de liefdegevallen van Eudia en Karel ons het meeste boeien, deze als het ware de kern der handeling zijn, is het doel om uitsluitend een satire te leveren door den schrijver, dunkt mij, uit het oog verloren. Evenals in de spelen der Duitschers en sommige Hollanders is de satire in ‘Het sonnet’ kluchtmatig en slechts als ‘utilité’ gebruikt; zij speelt niet de hoofdrol. Een Hollandsch blijspel der laatste jaren, dat werkelijk aanspraak mag maken op den naam van satire is ‘De kiesvereeniging van Stellendijk’. Hier heerscht de hoofdgedachte van 't begin tot het eind. Zelfs de liefde en de vrouwen spinnen er aan mede.

Helaas kan ik de gelukwenschen van den heer Van Eeden, betrekkelijk de onfeilbaarheid der Haagsche letterkundigen en persmannen, niet aanvaarden. De menschen zijn ook hier menschen en wij hebben allen onze kwetsbare plekken. Wat meer zegt, in de Haagsche letterkundige leringen ontmoet men prachtexemplaren, die voor een Hollandschen Sardou - indien onze tooneeltoestanden een waardig honorarium mogelijk maakten - gede-

gen goud Zouden opleveren. ‘Greift nur hinein’ is misschien, nergens in Holland meer van toepassing dan in Haagsche letterkundige kringen. Wanneer de schrijver van ‘Het sonnet’ eenigen tijd Den Haag als studieveld koos, tal van typen zouden hem als om strijd ‘pluk mij’ toeroepen. Toch zouden ze geen stof opleveren voor een satire, omdat zij, collectief, volkomen onschadelijk zijn. Voor een blijspel daarentegen loopen er onbetaalbare exemplaren rond.

Ik ben het niet met den heer van Eeden eens, dat men in het satirische blijspel zich niet mag toeleggen op de realiteit. De meesters en voorgangers, waarop hij zich beroept, met Aristophanes aan het hoofd, teekenden zoo duidelijk, dat niemand naar de modellen behoefde te raden. Of het een, of het ander: men hekele algemeen heerschende kwalen, of bepaalde personen. Het eerste eischt groote kennis en kunst; vandaar dat de ouden Menander hooger schatten dan Aristophanes, die te begeerig was, om de kwade hartstochten der toehoorders te kittelen. Dramatiseert men persoonlijke ondervindingen op satirische wijze en heeft men bepaalde personen op het oog, dan moet iedereen die hen kent, ze in de satire duidelijk kunnen terugvinden. Wel mag men dan chargeeren, maar die trekken moeten in toon blijven en de typen niet verwringen. Waar de heer Van Eeden spreekt van ‘rouge en blanketsel’ geeft hij mij een goed voorbeeld aan de hand om mijn opvatting toe te lichten: Zoodra het aanbrengen dier verven ons hindert, heeft de vertooner zich niet goed geblanket of gegrimeerd. Dit geldt ook voor het tooneelstuk: Zonder overdrijving en conventie is kunst onverstaanbaar, maar .... men mag het niet merken. De overdrijving in de teekening van Trombone, Van der Pluim, De Beaufort, Van Dordt bemerkt elkeen en is daarom een onartistieke overdrijving. De wettige kunst heeft er part noch deel aan.

De heer Van Eeden bewondert met recht Molière, maar beroept zich op voorbeelden die niet gelijksoortig zijn aan ‘Het sonnet’. In de ‘Malade imaginaire’ en ‘l'Avare’ worden niet, zooals daar, bepaalde personen of maatschappelijke toestanden gehekeld, maar een menschelijke zwakheid zoo kras mogelijk aan de kaak gesteld, en met welk een rijkdom en verscheidenheid! In ‘Les précieuses ridicules’ daarentegen steekt Molière den draak met een mode en zonderlingheid, die a l g e m e e n h e e r s c h e n d was, en wier invloed nog heden in de Fransche taal is aan te wijzen. Wie erkent een staal der werkelijkheid in de maatschappelijke positie en het gedrag van Trombone? En de taal van Van der Pluim? Ze mogen ons doen lachen, welke journalisten spreken zooals hij? ‘Précieuses ridicules’ telde men bij dozijnen. Nog eens, de satire van Van Eeden, de charges van Van Maurik, zij zijn te veel verzonnen, te weinig in de werkelijkheid waargenomen. Met eenig recht bespeurt de heer Van Eeden ‘in de beste blijspelen geen levende personen, maar belichaamde karaktertrekken’. Dit geldt voor een groot deel der blijspelen van Molière, die ik dan ook niet tot de hoogste uitingen der blijspelkunst reken. Maar, hoe kluchtmatig overdreven ze ook mogen zijn, men schrappe er het zware blanketsel, dat de toenmalige smaak eischte, wat

af, en men zal er echt vleesch en bloed onder ontdekken. Tegenwoordige beoefenaars van het blijspel doen trouwens verkeerd met zich aan Molière te spiegelen. Hij was veel te veel een afbeelder van het voorbijgaande, van de bonte typen, die in zijn tijd te huis behoorden, om thans zijn wijze van voorstellen nog te kunnen volgen. De beschaving heeft de scherpe kanten van alle rangen, standen en typen zoo afgesleten, dat men als het ware zijn personen anders grimeeren moet, dan Molière in zijn tijd deed. Wanneer Molière in de negentiende eeuw nog eens een blijspel kon dichten, hij zou in een gansch anderen toon schrijven, dan in Lodewijks tijd. De mensch is natuurlijk dezelfde gebleven, en heeft zijn deugden, gebreken en zwakheden behouden. De uitingen er van zijn meer bescheiden; de vormen minder scherp, de verschillende rangen, standen en beroepen hebben hun uiterlijke kenmerken verloren. Daarom is het thans nog moeilijker een goed blijspeldichter te zijn, dan een paar eeuwen geleden; er behoort een fijner ontwikkeld kunstenaarsgevoel toe. Geen wonder dus, dat blijspeldichters, die niet alleen tooneelhandigheid hebben, maar tevens als fijn gevoelende artisten waarnemen en weergeven, uiterst zeldzaam zijn. Het ligt in den aard der dingen, dat menig hedendaagsch stuk meer heeft van de grover manier door oude spelen en de overlevering geïnspireerd, dan van de artistieke afspiegeling der werkelijkheid.

De komische stof is anders in onzen tijd niet minder rijk en verscheiden dan voorheen. Hopen we, dat de tijd rijp worde en den man voortbrenge, die de gaaf bezit de stoffen te bewerken.

Chronologisch hieraan vooraf gingen eenige briefkaarten aan Van der Goes. De eerste is afgestempeld 30 Juli 83 en luidt:

[30 juli 1883]

Amice!

Zou het je gelegen zijn morgen (Donderdagavond) in plaats van in Bavaria bij v Deventer te komen, om een tooneelstuk van me te hooren. Als het kan om 10 uur, anders later; het is niet zoo lang als het vorige en heeft maar drie bedrijven. Ik wou het graag zoo gauw mogelijk insturen aan het N.T. - Als je nog iemand anders vindt breng hem dan mee, Roodh. Ising enz. Chap zal heden avond in Bavaria je antwoord wachten

tt

F v. Eeden

Het stuk moet *Het Sonnet* zijn; het vorige *Frans Hals*, historisch-anachronistisch blijspel.

De tweede briefkaart is van 20 Nov. 83:

Amice! Mijn dank voor je toezending en je goede wenken. Ik zie dat je het wel met mij meent en zou veel van je raadgevingen verwachten als de aangewezen behendigheden niet zoozeer uit mijn aard sloegen. Mijn tong zou

voor de billen van de genoemde heeren wat te scherp zijn. Goede raad neem ik echter gaarne aan en beleefdheid verzaak ik nooit. Je weet echter dat, hoe gaarne ik tooneelstukken maak en die gespeeld zie, de lof van het theaterpublikum en hoogstdeszelfs woorddoeners de aangestelde critici mij niet het hoogste toeschijnt. Schrijf mij eens in welk verborgen kroegje je 's avonds te vinden bent-Gegroet! F v E.

In een brief van 10 Sept. '85 vertelt Van Eeden, dat De Koo hem verzocht heeft tooneelcritieken voor het *Dagblad De Amsterdammer* te schrijven voor 15 gld. per feuilleton. Het besluit van Van Eeden was spoedig genomen, wat blijkt uit den brief van 11 Sept., welke later volgt.

[11 Sep. 1885]

Goesje! Goesje! wat een doodzonde van Paaps stuk. Welke kostelijke mikpunten en wat een kinderachtig gevit er om heen, nijdig en vruchteloos. Een woedend kanarievogeltje (paapje) dat vecht tegen de heele kudde van Neerland's dichterrossen. Ik kan er bij huilen. Ik heb het vogeltje van middag wat geprepareerd op de slag die vallen moet. Mijn hemel! waarom doet die luie Kloos ook niets - hij *kan* het, beter nog dan jij of ik - hoewel ik dat wat je reeds geschreven hebt over da Costa lang niet afkeur. Ik wou dolgraag dat bezopen versje van Assanede [?] in de eerste aflevering eens besproken hebben - met persefone achteraan. Dit paapsche stuk zijn eigenlijk twee stukken - doch in de *eerste aflevering* mogen ze geen van tweeen. Laat dit Kloos lezen. - Zaterdag zullen we vergaderen en ik zal Paap nog eens bewerken. Hij was goedig en zeer welwillend. - De Koo wil mij tooneelkritikus maken voor dezen winter - van tijd tot tijd een stuk over de belangrijkste vertooningen die ik de moeite waard zal vinden. Hij wil f 15.- geven voor een feuilleton. Schrijf mij eens spoedig of dat gewoon, veel of weinig is. Het was een statige vertooning Tak en de Koo, die mij tot krantenridder wilden slaan. Ik heb 3 dagen bedenktijd.

Het zal me benieuwen, wie er in loopt, de Koo of ik. Een mooie kleur voor ons prospectus. ‘In de kleur ligt onze bedoeling opgesloten’ zullen ze zeggen.

tt

F.v.E.

Denzelfden dag reeds verstuurde Van der Goes zijn antwoord:

[10 Sep. 1885]

Amice,

f 15.- vind ik niet bar veel. Ik heb veel lust het je dringend afteraden. Ze zitten aan de krant blijkbaar leelijk er in met hun tooneelkritiek Serve them right! - Ik ben op dit punt eenigszins kitteloorig, vergeef me. - Doe wat je niet laten kunt; het is een vervelend baantje; laat wat je niet doen kunt, maar er is zekere geoëfendheid toe noodig, een vertrouwdheid met beginselen .... je voorrede van *het Poortje* (heet het ding zoo niet?) lijkt, literair

gesproken, wel snert .... Maar ik zou mij laten medesleepen door een gevoel van verontwaardiging. - Zwijgen wij dus hier over.

Je meening over Paap zijn stuk deel ik; deelt Kloos; deelt Albert. - Willem A. zal wel een cavalier seul probeeren, tegen het geärmde viertal óver hem; maar zijn kromme sprongen zullen hem niet baten - Doorenbos heeft zijn stuk gezonden; ik heb de copij aan Paap gestuurd. - Tot Zaterdag. - Steeds tt.

F.V.D. GOES.

Am., 10 Sep 85.-

P.S. - Je moet het niet doen van de Amsterdammer, want als je *mij* nu vraagt ...., maar enfin, je moet het zelf weten. Je bent gewaarschuwd.

Haarlem 11 Sept '85

Amice!

Ziehier wat ik de Koo antwoordde. Je minzame ontboezemingen doen mij vermoeden dat mijn schrijven je eenig plezier zal doen. Dat gun ik je graag.

Na de voorrede die je wel vriendelijk met een smakelijk en voedsaam gerecht hebt willen vergelijken (ik vermoed dat het 'ding' waarvan je den naam niet recht zegt te weten het sonnet[1] is) de voorrede van het Poortje

1 In den eersten druk van *Het Sonnet* staat een voorrede, die in latere drukken is weggelaten. Van Eeden schrijft daarin o.m.:
Een enkel woord ter inleiding van mijn eersteling schijnt mij niet overbodig. Vooral daar mij gebleken is dat mijn bedoeling, zij 't dan ook door eigen schuld, niet altijd goed wordt begrepen.

Van der Pluim, de grootste steen des aanstoots, is misschien ook de zwakste figuur. Wie hem echter alleen als kapstok voor hatelijkheid beschouwt, vergist zich. Hij moet de type voorstellen van personen, - zooals ik er vaak ontmoet heb, die gaarne hun eigen stem hooren en vermaak scheppen in hun eigen welbespraaktheid; die uit zucht naar geestigheid zich zelven en hun vak bespotten; die schermen met groote woorden en kunstige of gezochte rhetorische wendingen, doch wier battonnades gewoonlijk vrij onschadelijk zijn.
Daar ik echter reeds hier en daar een pijnlijk gelaat gezien en een booze schreeuw gehoord heb, vermoed ik dat hij bij ongeluk raak heeft geslagen. Nu, daarvoor zal ik geen verontschuldiging verzoeken.
Het spijt mij, dat Eugéne, om de intrige te verduidelijken een 'Jonker' moest zijn. Ik heb daar volstrekt geen bedoeling mede. Zijn prototype komt misschien nog meer onder niet-adelijken voor.
Bovendien moet ik mij ten sterkste verzetten tegen de ongelukkige gewoonte om in elk persoon een portret te zoeken. Men vraagt mij dikwijls met een geheimzinnig gebaar: zeg eens, bedoel je *die* niet? Ontken ik, dan is de vrager teleurgesteld, verklaar ik hemzelven te bedoelen, dan wordt hij boos.
Naar mijne meening moet in een satire geen portret voorkomen. Daarmede treft men slechts één persoon en amuseert de menigte ten zijnen koste. Wanneer men echter een gebrek, dat duizenden gemeen hebben, belichaamt en openlijk aan de kaak stelt, dan kwetst men niemand en treft toch allen.
Mijn personen maken geen aanspraak op den naam van levende menschen. Het teekenen van een mensch in al zijn veelzijdigheid is, naar mijne meening, niet voor de satire, zelfs niet voor bet drama weggelegd. Zoolang de tooneelschrijver rekening moet houden met een ongeduldig, naar levendige emoties en sterk gekleurde tooneelen hunkerend schouwburg-publick, moet hij zich bepalen tot het belichamen van een enkelen karaktertrek of het scheppen van een type, de fijnere zielsstudie daarentegen aan den romanschrijver overlaten.
Zelfs de pensonen van den grooten Molière zullen wel nimmer een volmaakt evenbeeld in de werkelijkheid gevonden hebben en toch hebben zij de onsterfelijkheid verworven.
Maar mijn bedoeling is wel, dat de woorden en handelingen van de ten tooneele gevoerde wezens overeenkomen met die, welke wij dagelijksch om ons opmerken.

komt niet in aanmerking als litterair werk en na mijn brief aan Loffelt ben ik wat wijzer geworden. Herhalingen daarvan waren wel niet te vreezen.

Wat jij vertrouwen op principes noemt meen ik er ook wel meer op na te houden, - doch daaronder nooit de opinie dat ik beter doe niet in kranten te schrijven en vooreerst niet over het tooneel.

Door geldzucht en baldadigheid geleid, nieuwsgierig om te weten wie erin zou loopen de Koo of ik, had ik het bijna gedaan. Ik heb mij echter bedacht, misschien wel door je briefje.

In deze opwelling van gemoedelijkheid kan ik het niet van mij verkrijgen eigenlijk een loopje te nemen met zaken die een ander zoo ernstig ter harte gaan.

Maar rancune is het niet ook geen minachting - ik zou de Koo en het Ned. Toon. willen omhelzen. Maar ik zing met den groeten Paradijs

Kranten, politiek en zoo
Laat dat over aan de Koo

Adieu
tt
F.v.E.

Haarlem 11 Sept 85

Geachte Heer!

Ik heb uw vereerend voorstel eenigen tijd overwogen. Zooals ik u dadelijk zeide, schijnt het mij eenigzins gewaagd deze taak op te dragen aan iemand wiens krachten gij zoo weinig kent.

Ik heb nog slechts twee artikelen voor een dagblad in mijn leven geschreven - en wel voor het uwe. Beiden zijn door u geweigerd, het eerste omdat de opinies daarin, omtrent tooneelzaken, te veel verschilden van al wat tot nog toe gemeend en gedacht is, het tweede omdat de taal zoo slecht was, dat mij naar uw zeggen door het goed overlezen van één bladzij van Huët of Vosmaer de lust zou vergaan nogmaals iets in zulk Hollandsch te publiceeren.

Vreemd genoeg, in één stad heeft men hun bestaanbaarheid terstond erkend, in een ander beslist tegengesproken. Ik weet niet welke conclusie ik hieruit trekken moet.
De journalistiek heeft zich als mijn voornaamste mikpunt beschouwd. Zij heeft hierin ongelijk, hoewel zij zulk een krachtig en onontheerlijk element in onze maatschappij uitmaakt, dat op haar mogelijke ontaarding, al is die nog zeer ver, de aandacht wel gevestigd mag blijven. Ik trachtte echter een kwaad aan te wijzen, dat overal bestaat en in veel ruimer kringen dan de litterarische welig tiert. Het is het oordeelen met aanzien des persoons. Het eerst vragen: wie is het? en daarna: wat is het? Weinigen hebben daarop gelet. Ligt dat aan mijn zwakke krachten? Of aan de verregaande alledaagschheid van die kwaal, die niemand er nog iets bizonders in doet zien?

Nu heb ik wel sedert dien tijd eenige tooneelstukjes geschreven en een er van heeft succes gehad - maar daarin kunt ge toch geen waarborg vinden dat ik nu op eenmaal kritieken kan schrijven zooals het lezend publiek, de auteurs en acteurs die mogen verlangen.

Het moge u vreemd klinken - feitelijk is mijn belangstelling in het tegenwoordig tooneel niet groot - en ben ik dientengevolge op verre na niet op die hoogte van tooneelzaken waarop een kriticus behoort te zijn, - Het spijt mij, - want men zegt dat mijn aanleg er toe zou deugen - doch ik kan het niet helpen. Ik kom zelden meer dan eens of tweemalen des jaars in een schouwburg en nog nimmer heb ik met onvermengd genot een tragedie drama gezien.

Het zou mij natuurlijk wel mogelijk zijn na iedere voorstelling een tamelijk amusante causerie over het vertoonde te houden - doch het leveren van behoorlijke kritiek zou mij veel meer opoffering van studie en tijd kosten dan de dankbaarheid van het publiek of uw honorarium mij kan vergoeden.

Ik voel mij dus verplicht u voorstel af te slaan. Ik hoop in den grond van mijn hart dat ge nu niet uw toevlucht zult nemen tot een of anderen oppervlakkigen prater die zijn persoonlijke opinie voor kritiek laat gelden en tegen vaste prijs een hoopje frasen levert dat eigenlijk noch hem zelven noch den lezer interesseert

Hoogachtend blijf ik
UweDw
FREDERIK VAN EEDEN

In het hs van V.d.G.
Kopie brief Fr.v.E. aan De Koo, dagbl. Amr.

Verdere correspondentie.

- De briefwisseling bleef vrij levendig. Toen Van Eeden in Parijs was stuurde hij Van der Goes op 7 November 1885 de volgende briefkaart:

[7 Nov. 1885]

Amice Je hebt me een vroolijk uurtje op 't postkantoor bezorgd - ik heb idioot zitten grinniken alleen op een bank - Als je dezen nog bijtijds krijgt prepareer je dan mij niet aan 't station te zien - het wordt wel eens 8 uur voor hij aankomt. Mijn woning weet je - maar ik ben er misschien wel voor te verhuizen - en samen wat ruimer te gaan wonen. Sam krijgt heden een zendbrief met avonturen. Ik dejeuneer Zondag bij Huet en zal dan om de vergunning vragen

tt KEES

In April 1886 was Van Eeden op zijn huwelijksreis en vertoefde te Rome, waar de volgende brief hem echter niet bereikte. Dit moet pas bij zijn terugkomst in het vaderland zijn gebeurd.

Zeer geachte Kees, & waarde Martha (Keesin)!

Het nieuws van den dag is je bekend. Schumacher schijnt 't geheim verklapt te hebben. Dat is leelijk van Schoorkamp. Maar wij despereeren niet. Eenden blijven eenden. En welke kooiker, zal, omdat hij vandaag een goede vangst heeft gedaan, heengaan en zeggen: ik zal mijn affaire opdoeken, omdat de vogels heden zóo dom waren dat de anderen zich aan hun lot zullen spiegelen, en mijn kansen op winst verkeken zijn? Iemand die zóo sprak en deed zou noch de historie der dingen kennen noch hun aard; en ik vlei mij met het vooruitzicht nog menigmaal te kunnen dansen op het zelfgedolven graf van misplaatste ambities.

Ik zou de brochure van Kloos en Albert niet in de N.G. geplaatst willen hebben. De Redactie moet zich hooghouden en alleen in een Variumpje, in een Chronique Scandaleuse, op een droge manier een en ander van het rommeltje meêdeden. De heeren schijnen wel naar dit gevoelen overtehellen.

Als Kloos zich nu maar niet voorbij holt in het vieren van zijn lang ingehouden woede. Hij moet dunkt mij, een voor een de kritische snaken tusschen duim en wijsvinger van de linkerhand nemen, met den wijsvinger van de rechter hun grappigheidjes aantoonen, ze vóorhoudend aan het publiek en zeggende: kijk eens menschen wat een raar schepseltje heb ik hier in mijn hand. Dit is een hollandsche criticus en hij heeft de zonderlinge eigenschap goede verzen niet te begrijpen en slechte mooi te vinden. - Zijn naam is Smit Kleine.

En hier heb ik een ander exemplaar van dezelfde soort; een aardig dikachtig kereltje, kijk hem eens spartelen. Hij heet Van Loghem, en zeit kleine vinnigheidjes tegen menschen die meer zijn dan hij. Let op de rare gezichten die hij trekt als ik hem voor een spiegel houd. Hij herkent zijn eigen tronie niet en je hoort hem zeggen: aangenaam kennis te maken. Uw verzen zijn zeer geacheveerd!

Hier heb ik er een in m'n hand, die wil zoo'n beetje meedoen met de verstandige menschen, en toch goeie vrindjes blijven met zijn cornuiten. Hij heeft een bril op. Gos, gos .. wat een rare. Hij heet Gosler. Voor de menschen is hij te dom en voor zijn eigen slag doet-ie te mal. Kijk 'm gekke buigingen maken, naar voren en naar achteren, naar alle kanten. Hij zal nog eens breken. Jan, leg 'm maar weer in de watten ....

Zondag zijn Sam en ik in Haarlem geweest en hebben alleraangenaamst gedelikateerd Florapark 46.

Wij hebben eerst koffie gedronken, en zijn toen met Kitty & Betsy gaan wandelen, in de duinen. Ons plan was met de trein van half vijf terug te gaan, maar het werd eenigszins laat, en er schoot niets over dan om vijf uur zooveel te gaan. Dit was dan ook afgesproken, toen. Betje, het huis naderende haar mama in dezer voege toesprak, die in de serre zat:

Mama, ze zijn te laat. Zullen ze maar blijven?

- Mevrouw, viel ik haar, snel beraden, in de rede, het is geen doorgestoken werk, hoor!

Enfin, we bleven; en na den eten, waarbij Mejufrouw Knolleveld min of meer werd in het ootje genomen door haar nichtjes en neefje (Ger), rookten we een sigaartje in de bibliotheek. Een zeer aangename verblijfplaats om al snuffelende te praten. Vervolgens gingen we weer een weinig delikateeren in den Hout. Sam en Kit waren spoorloos verdwenen, kwamen een half uur later thuis en kregen dan ook een gepast standje van Mevr. v. VI. Sam verontschuldigde zich met het leuke gezicht dat je je voorstellen kunt. Hij beweerde de weg niet te weten, en dat Kitty hem expres langs allerlei ongebaande wegen had gevoerd.

Ik geloof dat dit niet onze laatste tocht van dezen aard is geweest. Ik ken weinig menschen waar ze zoo gezellig uit, of liever gezegd, thuis bent dan de bewoonsters van het bovengenoemde perceel.

Juist toen wij voor het eten thuis kwamen, en naar boven gingen, gingen je oudelui heen, die wij in 't voorbijgaan de hand drukten.

Behalve het relletje met Guido, is hier niets bizonders. Het komt mij stil voor, nu je weg bent. Vooral het gemis van de koffiefuiven en de half uurtjes na den eten, voel ik nog al. -

Vervolg 8 dagen later.

Karel heeft een brochure tegen Netscher geschreven. Raak hoor! en uitstekend proza. Bladzijden er bij die het beste bijna overtreffen van wat er geschreven is in de laatste tijden. Het is om stil van te worden. Er is nu alle reden om Karel het redacteurschap aan te bieden, of tenminste van de gelegenheid als die zich voordoet, gebruik te maken om dat te doen. - Enfin als je terugkomt zullen we daar eens zeer bezadigd over moeten praten.

Maandag komt de brochure uit van Kl. & V. Er zijn heerlijke dingen in. Die arme Gosler danst nog eens lustig rond aan den rand van zijn graf: in de *Leeswijzer* die vandaag, Zaterdag, verschenen is, heeft hij een vrij heftig artikel tegen ons.

Ik geloof per slot dat je niet veel attentie in deze dingen zult hebben. - Wat je gelijk heb! Drink een glaasje limonade, en klink met Martha op de gezondheid van de Holl. letterkundigen, die Maandag worden begraven. - Geloof mij, beiden, als altijd

V.D.G

P.S. Doe me groeten aan de Paus. K heb hem eens gezien, toen hij nog *zoo'n* jongetje was. Waar blijft de tijd?....

Op 12 November 1886 schreef Van der Goes aan den Heer en Mevrouw Van Eeden o.m.;

[....] Uit de bladen zult ge vernomen hebben, dat ik een werkje denk uittegeven; het is mijn bijdrage voor het tijdschrift de Nieuwe Gids (Versluys, A'dam). Ik ben, in bescheidenheid, van plan er een bibliografische curiositeit van te maken, eenigszins dik papier enz., om althans aan het uiterlijk

eenige aantrekkelijkheid te geven. Dit zaaltje houdt mij eigenlijk bezig van nadat ik van mijn zomerreisje ben teruggekeerd en neemt me in beslag sedert een paar maanden. Ik wil maar zeggen, dat ik anders mij al zou gehaast hebben om van jelui beminnelijke en herhaalde invitatie gebruik te maken om een dagje over te komen'.

Van der Goes had reeds in *Flanor*, waarschijnlijk in de laatste bijeenkomst, een concept van een brochure voorgelezen, die hij zich voorstelde in het licht te geven onder den titel *Majesteitschennis*. Men wees er toen op, dat Van der Goes adspirantofficier van de Schutterij was. De brochure, een verdediging van F. Domela Nieuwenhuis, had het gevolg, dat Van der Goes uit de Beurs werd gedrongen. In *De Nieuwe Gids* is het stuk niet verschenen, nadat eerst bepaald was, dat het in het Decembernummer zou worden opgenomen.

Aan het slot van dien brief schreef hij: 'Nog iets. Hoe staat het met jelui, enfin, met wat jelui geven voor W.K.? Sedert 1° Augustus, boek ik f 50.- p. maand in zijn credit, en belast voor dit heele bedrag de N.G. Als je wilt continueeren met de bijdrage, wees dan zoo goed mij vanaf dien datum te sturen wat jelui portie was. De N.G. heeft op dit oogenblik f. 84.90 in kas.-'

Van Eeden heeft hem ironisch nog denzelfden dag geantwoord:

Bussum 12.11.86

Voortreffelijke Amice!

Ik kan mij voorstellen dat je het zonde vond van den aardigen brief met de embryonale vormen van de Julia-brochure er in om nimmer door mij gelezen te worden. En te denken dat ik er zoo dicht bij geweest ben - dat het begeerde document rustig in het poste-restante-hokje op de *H* of de *M* heeft gelegen terwijl ik met den beambte snuffelde in de *F's* de *V's* en de *E's*. 'Den *H*eer en *M*evrouw' dat was toch duidelijk genoeg: Waarom leeren die Italianen ook niet allen Hollandsch zooals wij Italiaansch, de titels konden ze ten minste leeren. Wat zullen die brieven onder elkaar een pret hebben gehad; er lagen bij jou brief nog wel drie of vier andere *H*eeren en *M*evrouwen, waarvan wij er twee terug hebben gekregen - en telkens als die man bij de *F*rederik zocht dachten ze daar komt ie, hi! hi! - nog mis!

Ja! ja! ik ben maar blij dat het kostbare stuk weer bij mij is, de verzuchting dat het zoo stil was in Amsterdam na mijn vertrek trof mij zeer. Het is prettig te weten dat wij gemist worden.

Komaan! en nu zet de Nederlandsche litteratuur-geschiedenis een kruisje in zijn dagboek, - neemt een flink vel wit papier, een nieuwe pen, likt daar-aan, doopt denzelven in en begint met mooie krulletters:

1 December 1886. Voltaire en Shakespeare

Het was een voortreffelijk idee van je het publiek bijtijds door de dagbladen op dat feit attent te maken. Op die wijze hoor ik ook iets van de N.G. en van

het geluk dat haar wacht. Ik vernam het nog wel van mijn beide mederedacteuren en van een medewerker, maar was toch nog verheugd van den auteur zelve te vernemen dat het geen droom maar autentieke waarheid is, dat 1 December een dagteekening zal zijn voor de litteratuurhistorie en een begin van victorie voor de N.G. - alles met behulp van een afzonderlijke uitgave, dik papier en een smakelijk aspect.

Ook deed het mij veel genoegen te bemerken dat de financiën van de N.G. in één week met f 0.92½ vooruit gegaan zijn, zijnde het verschil tusschen de opgave der kas-inhoud van Jan P Veth en van ons. Ongetwijfeld is dit reeds een begin van de weldadige werking der afzonderlijke uitgave.

Naar ik hoor zijn Witsen en Jan Veth reeds eenige nachten samen uit inbreken geweest. Zij moeten reeds voor verscheidene guldens aan parapluie's, demi-saisons en eetlepels bijeen hebben gebracht voor het goede doel. Op die wijze zal het wel gaan.

Niets liever dan een bezoek van je - zoodra de afzonderlijke uitgave je deze uitgave mogelijk maakt. We zullen door ettelijke invitaties aan belangstellende Bussumers je de gelegenheid geven het gewichtige feit nog eenige malen te vertellen. Nu, gegroet, veel succes met het dikke papier. Even dikke vrienden als altijd

F.v. EEDEN

Het antwoord van Van der Goes volgde vier dagen later:

Am, 16 Nov. '86

Amice,

Ge steekt, lustigjes, den draak met mijn voornemen mijn December-artikel afzonderlijk te doen verschijnen, en met den voorzorgsmaatregel het publiek daarop attent te maken. Dat heeft mij zeer gediverteerd, maar in uw brief had ik, evenals de poedel van den Schoolmeester, liever kalfsgehakt gelezen. Ik bedoel maar dat ik de heeren die a.s. December dag zullen komen aankloppen om honoraria, salaris etc. niet met geestigheden kan betalen, hoe verdienstelijk ze overigens zijn. Dat Veth en Witsen zich vermaken met den toestand van onze kas is ook zeer aardig, maar ik vind dat de eerstgenoemde verfkwast wel had mogen antwoorden op mijn vrij dringend schrijven. Wat ik opmerkte over het geld voor W.K. hebben zoowel Martha, jij en Veth in jelui vroolijkheid over 't hoofd gezien. Dat spijt mij. Ik meende te zullen ontvangen drie maal vijf gulden voor vier maanden, dat is ongeveer Zestig Gulden. Persoonlijk schat ik natuurlijk een blaadje humoristica hooger dan deze luttele som gelds. Maar ik betwijfel of de crediteuren van onze onderneming deze zienswijze zullen zijn toegedaan. Willen wij er de proef van nemen? Als Kloos en Verwey 1 December a.s. bij mij komen, zal ik je brief in tweëen deelen, en elk een zijdje geven als ware het een banknoot.

Ik heb de secretaris verzocht tegen Maandag ½ 3 bij mij (Keizersgr. 302) eene Redactievergadering te convoceeren. - Tot het genoegen U daar te ontmoeten, blijf ik met eenigermate gefroisseerde gevoelens,

F. VAN DER GOES

Dat Van der Goes geraakt was door den brief van Van Eeden kan men duidelijk bemerken, ook door het feit, dat hij hem met u aanspreekt. Het antwoord van den Bussummer arts was dan ook erg verzoenend.

Bussum 17 Nov. 86

Zeer voortreffelijke vriend! - je moet niet knorrig worden onder een grapje dat ben ik niet van je gewend. Al mijn gekheid was zeer ernstig gemeend. Als je het verlangt wil ik het nog wel eens droogjes overzeggen. Het was zeer onaangenaam voor mij op eens de klacht van Jan Veth te hooren, hoe het mogelijk was dat wij hem om geld konden vragen, daar ik zeer goed wist dat hij noch Witsen op dit oogenblik in staat was iets te doen. Je weet dat Jan Veth de meest goedgeefsche mensch van de wereld is, daar kan Albert van mee praten. Als je ons te voren geraadpleegd hadt zou je die onaangenaamheid vermeden hebben. Het is uitstekend dat je geld tracht te krijgen, maar van die twee schilders die van hun verdiensten leven, was geen sprake. Dan lag Tak nog eerder aan de beurt. Ook was het vreemd voor mij van een ander inlichtingen omtrent den slechten toestand der kas te krijgen. En wat beduidt dat malle verschil in die twee kwasi-preciese opgaven? ik vind het ook heel beroerd dat wij nog maar zoo weinig hebben, maar mij dunkt dat er voorgeschoten moet zijn aan Albert en Kloos - dus die zullen met December nog niet kunnen reclameeren.

Ik ben zeer benieuwd Maandag de noodige inlichtingen omtrent den toestand te krijgen, want ik begrijp er niets van. Zijn de f 200. - al gerestitueerd - en wat is er nog van Versluys te wachten?

Je weet dat ik zelf al even schraal voorzien ben als de rest, - en dat f 50 meer of minder mij volstrekt niet onverschillig is. Ik was echter niet van plan mijn belofte niet te houden, - en zal Maandag de f 50 meebrengen.

Je hebt evenmin reden te denken dat ik je stuk met weinig belangstelling of geringe verwachting te gemoet zie. Maar het heil van die afzonderlijke uitgave voor de N.G. en voor jou zie ik niet in. Het is geen brochure over het socialisme het is noch geruchtmakend, noch actueel en als je het zelf uitgeeft zul je misschien geld bij moeten passen. Ik zou niets liever zien dan een groot succes, maar je ingenomenheid met het plan en je groote verwachting er van was zoo merkbaar, dat ik er geen berouw van zal gevoelen die vooruit eenigzins gefroisseerd te hebben.

Half drie, Maandag, Keizersgracht 302? ik zal er zijn.

Mijn stuk over het hypnotisme en de wonderen komt deze week af, het zal

2 vel innemen. Ik hoop dat het goed is, het heeft voor nog al veel menschen iets interessants en is tamelijk populair van toon.

Groeten aan de anderen
groeten van Martha
met *warmen* handdruk
F.V. EEDEN

Op dezen brief heeft Van der Goes aldus gereageerd:

[18 nov. 1886]

Amice.

Het schijnt dat ik er niet kwaad in geslaagd ben het idee te convoyeeren van de stemming, waarin een penningmeester verkeert, die allengs duidelijker den bodem van zijn kas begint te onderscheiden. Maar hebt ge niet gemerkt dat ik zelf den spot dreef met die stemming? Als poedel had ik liever kalfs-gehakt gelezen dan uwe snakerijen, dat is waar; maar als mensch en als dichter omhels ik iederen dartelen spruit van Uw minzame en geestige fantazie. Laat Martha dit maar niet lezen; maar het is als of mijne Muze een zacht windje heeft gelaten te midden van den zoeten geurenstroom die door Uw paradijs waait. Zij bedoelde dit als een grapje, maar de bewoners van het Eden keken elkaar toch even bedenkelijk aan; zij hadden deze geluidjes gehoord en het luchtje geroken ....

Ja, waarde, het is anders zoo als ik zeg; achttien stuivers meer of minder zullen het hem niet doen, maar de boel is op. Wat Tak gezegd heeft zal ik Maandag meedeelen; hij is onwillig, zooals Bartis, heet hij zoo niet? - maar wij moeten de finantieele zaken in orde maken, een balans over 1885/86 enz., eer we tot een leening kunnen overgaan. Aan Kloos & Verwey zijn wezenlijk voorschotten gedaan, maar niet veel, en ze zullen niet gaarne dat al op 1 Dec. willen verrekenen. Mijn f 200.- zijn in rekening gebracht bij de optelling van het kas-saldo; mét die duiten is er het gemelde bedrag voorhanden.

Wat mijn luxe-editie betreft, ge hebt op dit punt provinciaalsche denkbeelden. Zulk een boekje tegen den St. Niklaas is altijd een reklame. Het zal gerecenseerd worden ook door verstandige lieden, die het tijdschrift negeeren. Het zal in de winkels hangen, en op den klank af van mijn naam, zal men het misschien inzien. Ik wensch bovendien, na mijn brochure, in het publiek als een heel ander mensch te verschijnen. Dat vond ik eenigszins piquant. Een kraan *blijf* ik, maar deze keer loopt het uit een ander vaatje.

Geloof mij steeds
t
F.V.D.G
Am 18 Nov. '86.

Nog eenige brieven mogen hier volgen, die karakteristiek zijn voor de impulsiviteit van Van Eeden en ons ook een kijk gunnen op de geschiedenis van *De Nieuwe Gids*. In den eersten is sprake van *Menschen en Bergen*, waarover veel gegevens zijn opgenomen in *De Geschiedenis van De Nieuwe Gids* (Zie pag. 224-231).

26 Jan 1889

Amice!

Ik heb gister avond het stuk van Karel gelezen en vond het ongenietbaar en ergerlijk. Niemand van ons vind het eigenlijk mooi - Kloos erkent dat hij er niet door kon komen.

Het lijkt mij een domheid het dan nog te plaatsen. Geen drie lezers zullen er plezier in hebben en driehonderd zullen er zich woedend aan ergeren.

Het is gedrukt zonder dat een van ons het gelezen had - ik verlang er formeel stemming over. Ik heb ook aan Albert en Kloos geschreven

tt

F.v.E.

Van Deyssel in nood. - In den strengen winter van 1890 had Van Deyssel veel van de koude te lijden. De volgende brief toont ons hoe nijpend de toestand was [1]. Het antwoord van Van der Goes is ongedateerd. Van Eeden heeft het schrijven foutief ‘na 5 Nov. '90’ gesitueerd.

258 Keizersgracht 258

Woensdag 5 Mrt '90

Beste Frank

Ik kreeg van morgen een allertreurigste brief van Karel Thijm. Verbeeld je dat hij *na December niet heeft kunnen stoken* in zijn woonkamers, uit gebrek. Ik ben beroerd van 't denkbeeld. Hij zit in een oude pelsjas van zijn vader en kan natuurlijk niet werken. Sigaren - zelfs boter en suiker heeft hij moeten afschaffen. Dat gaat toch niet. Ik schaam mij voor mijn gloeiende kacheltjes - en eetpartijtjes bij van Laar.

Ik ben terstond heden bij een paar rijke patienten bezig geweest en hoop hem nog deze week een paar honderd gulden te kunnen sturen. Zou jij niet wat van je joodjes gedaan kunnen krijgen. Het is beter bestemd dan aan Mesquita, Kloos krijgt deze maand zijn f 25. niet van mij, - *hij* kan ten minste stoken.

Karel heeft een ontwerp klaar voor een studie over zijn vader. Dat zou een

1 De bladzijden, die in dit verband van belang zijn ontbreken in den brief van Thijm. Van Eeden heeft ze blijkbaar vernietigd.

goed ding zijn voor ons. Maar hij kan niet schrijven om de koude vingers. Het is heel bar. Onze ‘allergrootste auteur’ volgens Kloos, den ganschen winter in een koude kamer.

Ik hoop dat je wat doen kunt

tt

FREE

Den Heer Dr Fr. van Eeden

Alhier

Amice,

Ik zal dadelijk erg mijn best doen voor Karel. - Boekhoudt wijst mij dat ik ± f 800.- van de N/G te vorderen heb; ik heb mij in mijn boek gedurende die jaren twee keer verteld, waardoor, nu hij de kas opmaakt, een som van ± f 400.- in mijn credit méer komt dan ik dacht te hebben. - Veel meer voorschieten kan ik dus niet, maar ik stuur Karel nu per post f 10.-, als een bagatelletje, en hoop morgen van Batavier, c.s. (Tiele, de Koo, eenige familie van mij) een flink sommetje op te halen.

Maar geef wel aan Kloos die f 25.- Wat baat 't: de éene helpen en de ander laten zitten. Ik raad je: geef zelf niets aan Karel, je mededeelzaamheid wordt genoeg gevergd, en er is alle kans om voor hém, die nog nooit geholpen is, een hoopje duiten bij elkaar te krijgen, - Tot morgen, immers!-

tt

FVDG

8 Mrt '90

Amice

Ik heb Karel gisteren nog f 250.- kunnen sturen, ook krijg ik van nog een ander f 100.- voor hem - dus hij is vooreerst geholpen. Het geld wordt hem, zooals hij dat verlangde, geleend. Ik zie geen reden om hem op andere wijze te helpen dan zijn uitdrukkelijk verlangen is. Hij wilde f 500.- leenen, en dit is nu geschied.

Als je iets doen wil, had ik liever datje voldeed aan je belofte ten opzichte van het geld voor Kloos. Je weet wat de afspraak was maar het blijft voortdurend bij 't oude. Het is alles vervelend gescharrel, om met ons kringetje rond te komen, maar 't moet nu eenmaal. - Ik kan dit jaar heusch geen f 300.- voor Kloos missen.

Ik heb nu door een gelukkig toeval Karel kunnen helpen - maar zie jij nu voor de toelage van Kloos iets te doen, dat kan *ik* weer minder goed.

Willem schreef me iets van een vergadering, maar ik vernam niets naders.

Adieu! altijd maar goeden moed houden

FREE

Verder verwijs ik naar den brief van Thijm aan Van Looy d.d. 13 Januari 1891.
Ten slotte nog de volgende briefkaart, die betrekking heeft op het uittreden van Frederik van Eeden als redacteur van *De Nieuwe Gids*.

[2 okt. 1893]

Hierbij ontvang je een postwissel a 54.60. Excuseer de vertraging.
Ik schreef een officieele brief aan de Redactie. Wees zoo goed te zorgen dat daar nota van genomen wordt
Veel groeten
tt
F VAN EEDEN
2 Oct 93

(In het handschrift van v.d.G.: Welke brief kan dat zijn?
De brief as opgenomen op pag- 398 van *De Geschiedenis van De Nieuwe Gids* en bevat de mededeeling, dat Van Eeden bedankt als redacteur d.d. 4 Sept. '93)

V Van Looy en Van Eeden

De brieven van Van Eeden en Van Looy zijn opgenomen in *Kunstenaars-brieven* (1937), waarnaar ik verwijs. De in facsimile volgende briefkaart, afgestempeld Amsterdam 1 Oct. 84, ontbreekt daar. Reden waarom ik haar hier laat volgen.

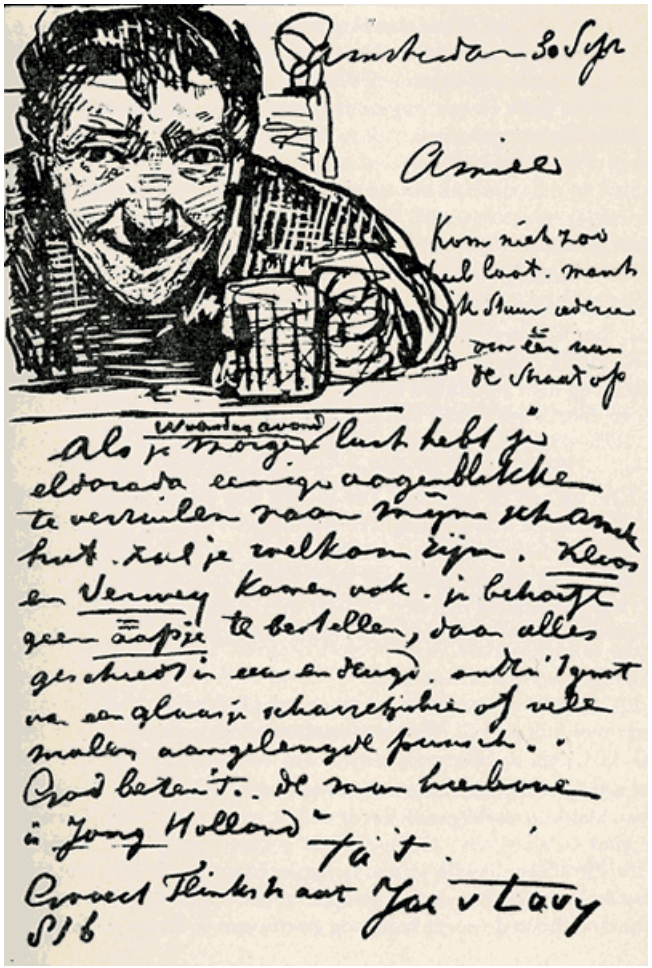
Amsterdam 30 Sept
Amiel
Kom niet zoo
veel laat. maak
de Stum ader
van een man
de straat op
Woensdag avond
Als je morgen lust hebt je
elsdorada eenige oogenblikke
te vervullen naar mijne schamele
hut. zul je welkom zijn. Kleos
en Verwey komen ook. ik behoeft
geen aapje te bestellen, daar alles
geschiedt in een en dezelfde. ondertusschen
na een glaasje scharrebier of vele
malen aangelengde punch.
Groet bestemt. de man hierboven
is Jong Holland zelf.
Groet Flinkschaart Jac v Looy
S16

VI De brieven van Kloos aan Van Looy

De eerste brieven van Kloos aan Van Looy zijn uit Brussel geschreven. Men kan er uit lezen op welke wijze Kloos het werk van Van Looy critisch beoordeelde en hem aanwijzingen gaf. Verder worden er mededeelingen in gedaan over de *Julia* en een nog nimmer gepubliceerd gedicht van Kloos op Fiore della Neve opgenomen.

Bruxelles, Rue Tassen Snel 30. Quartier Louise 11 September 1884.

Amice,

Je beide brieven hebben mij veel pleizier gedaan. Niemand schrijft mij anders, dan Verwey: Veth schijnt in Dordt in slaap gevallen te zijn onder het vriendelijk gekout van zijn familie en ofschoon ik al een paar keer een briefkaart op hem afgestuurd heb, zendt hij mij alleen de dingen, waar ik om vraag en doet er geen letter van zijn hand bij.

Je eerste schrijven, daar kon ik eigenlijk moeielijk op antwoorden, want .... om je de waarheid te zeggen, ik begrijp het aan mij gerichte sonnet maar half, tot aan de terzinen. Die blijven nog steeds orakeltaal voor mij. De andere verzen wou ik graag wat over zeggen: wel ben ik misschien op het oogenblik niet bekwaam om te oordeelen, om een reden, die ik je straks vertellen zal, en ik sta dus niet voor de juistheid mijner aanmerkingen in. Ik kan je ingenomenheid met den Vlinder niet deelen: ik vind het een vrij gewoon piece of verse - making en het eenige mooie er in:

> Als een vuurwerk gloeiend
> Tusschen zonnestof etc.

Dát is origineel gezien en gezegd: het andere vind ik een chaos. Jou ‘timbre’ van klank en beeldspraak ligt er wel in, maar niet intensief genoeg. Veel beter vind ik ‘slapeloos’. De ‘gedachte’ is veel treffender dan die van den Vlinder, die al zoo dikwijls op zoo'n manier bezongen is. Maar de techniek is nog zwak. Zeer schoon vind ik strophe 7. Zoo weent hij, etc. regel 3 en 4, strophe 6 ofschoon de derde regel nog gewrongen is. Strophe 1 is ook goed.

Maar sterre*ge*schijn is geen woord en de vergelijking zelf ook weinig treffend. toen zielzuchten teêr

Hebben zijn lippen gekreund is zwak.

regel 15 is sust een indicatief, en regel 16 voer' een subjonctiel. dat kan niet. strophe 8 is ook goed-ook 9. en 10 op kleinigheden na.

Misschien vergis ik mij, want ik zit tegenwoordig zooveel verzen te braken voor Julia, dat ik de heele poëzie dikwijls naar den drommel wensch. Ik heb nu zoowat 300 regels geschreven, en er moet nog wel evenveel bij.

Maar wat heb je een verkeerd idee van de politieke beroeringen hier! Verbeeld je, een leger van 70.000 boeren, hoogen adel en burgers is letterlijk in de pan gehakt door *hoogstens* een paar duizend Brusselsche jongelui. Ondanks herhaalde waarschuwingen, jazelfs verbod van den Burgemeester hadden de clericalen het gewaagd met een troep, waarvan zeker de helft uit huurlingen bestond (de prijs was 3 francs, een goed diner en vrije reiskosten) de Brusselsche bevolking, die grootendeels liberaal, dat wil hier zeggen tegen de R.C. geestelijkheid is, in hun eigen stad te komen insulteeren. Ze hadden b:v: ‘cartels’ met deviezen als Les libéraux, il n'en faut plus. A. hier en daar, il n'y a plus de libéraux, etc. Zoo trokken ze zegevierend, uitdagend, met vliegende vaandels en muziek, hoonende leuzen bij honderden omhoog geheven, na des morgens al op verschillende plaatsen in de stad Brusselsche alleenloopende liberalen mishandeld en ernstig verwond te hebben, zoo trokken ze de meest liberale buurten door. En wat is er van overgebleven? Niets. De vaandels, trompetten, trommen, hoeden, deviezen, alles is geroofd en vernield en die reuzige massa menschen is in verloop van drie uren totaal op de vlucht geslagen. Een manifestatie was het eigenlijk niet, maar een kudde opgejaagde schapen. En boven alles uit klonk den heelen dag een oorverdoovend gefluit, dat zelfs de muziekcorpsen tot zwijgen bracht. En dat ondanks dat het cortége van alle kanten was ingesloten en beschermd door garde-civique, gendarmerie, politie en brandwachten.

Als bij ons de calvinisten aan het bewind kwamen met Abram Kuyper b:v: als eerste minister, want daarmede moet men den toestand hier vergelijken, zouden de Hollanders dan hetzelfde doen? De Belgen doen meer als schreeuwen, ze handelen. Als de schoolwet door den Koning onderteekend wordt, komt er bepaald een burgeroorlog. Wat de Hollandsche couranten vertellen is koffiepraat. 't Is geen kwestie van liberaal of conservatief en allebei even beroerd, als bij ons, maar van ultramontaansch of niet. En dan moet ieder fatsoenlijk mensch tegen de papen partij kiezen, al is hetgeene er voor in de plaats komt, dan ook zoo bijster voortreffelijk niet. Heb ik nu genoeg gekrabbeld? Vele groeten.

tt

WILLEM KLOOS

Rue Souveraines. Ixelles-Bruxelles.
November 1884

Amicissime,

't Schijnt hier in Brussel geen winter te worden. We hebben nu al, ik weet niet, den hoeveelsten November en 't weer is nog zoo mooi, dag aan dag, of het lente was. Gisteren en vandaag is het eindelijk wat kouder geworden. Maar den regen en wind van het barre Noorden ken ik niet meer. Ja eens, is er nog een bui geweest. De hemel had zich den heelen dag goed gehouden, en vroolijk rond gekeken met zijn éene zonnige oog. Maar daar scheen toch iets aan zijn geluk te haperen, want toen het donker was en niemand het zag, is hij eventjes heel gauw en heel hard uit gaan huilen. Maar den volgenden morgen lachte hij weer zoo helder, als een kleine jongen van vijfjaar. Ik heb nét zoo mijn gewone morgenwandeling door het bosch gemaakt. Wat is de herfst toch veel mooier dan de zomer! Ik wou, dat ik het kon uitdrukken, maar daar moet je schilder voor zijn: met woorden gaat dat, geloof ik niet. Al dat licht in zijn duizende variaties kan je onmogelijk ‘zeggen’. Shelley doet het wel eens. Ik doe tegenwoordig niets anders, dan hem lezen en bestudeeren, meteen met het praktische plan om een groot stuk over hem te schrijven voor ‘Nederland’. Ik heb reeds bouwstoffen voor 2 á 3 vel en ben toch niet verder dan zijn twee-en twintigste jaar, toen hij nog niets dan prullen had gegeven. Ik geloof, dat ik veel nieuws gevonden heb, waar ze ook in Engeland nog niet om hebben gedacht. Maar het plaagt me, dat ik niet alles begrijp. Ik heb bijv. de eerste helft van de ‘Mount-Blanc’ vertaald in rijmlooze iamben, maar toch kan ik nog niet achter het sentiment van sommige passages komen. Ik zal de vertaling aan Verwey sturen; 't is te lang om tweemaal over te schrijven; en ik geloof ook niet, dat zij eenige litteraire waarde heeft. Ik ben echter van plan een grooter stuk te probeeren. Wat een wonder, die Shelley! als mensch en als dichter. Daar zijn wij allemaal toch lammen en blinden bij. Sinds ik weer wat in hem thuis ben, komt mij dat heele Nederlandsche lawaai over een bundel van Fiore of Couperus, ja zelfs over betere dingen, zoo'n armzalig gestommel in het donker voor, vergeleken bij dien vloed van licht en muziek en passie, die in dat groote hart verborgen lag. En 't is er uit gekomen ook! Ik ga er nog niet geheel in mee, daar is nog zooveel vreemds in voor mij, ‘hoog en wonderlijk’ zou de Gids misschien zeggen, maar tusschenbeiden wordt toch de sluier opgelicht - dan zie ik - dan voel ik - en voel, dat wij Hollanders allemaal niets zijn, en dat wij wel morgen aan den dag kunnen ophouden met krassen, zonder schade voor dit of een later geslacht. Toe, Looy, maak toch voort met je Engelsch! de Engelsche literatuur is de eenige in de 1ge eeuw, behalve misschien Goethe, Heine, Multatuli en hier en daar wat van de Franschen, al de rest is pis.

Ik leef hier anders als een godje, met de eenzaamheid als mijn droomenvolle wereld. Als ik nog eenig idee van mezelf had, zou ik me kunnen vergelijken met Apollo, in ballingschap levende bij de kudden - dat zouden dan de familie Doorenbos zijn - maar .... ik kom niet meer bij den ‘ewigen

Jüngling' aan huis. Ze hadden genoeg van me, merkte ik, en toen ben ik maar weggebleven. Toch is mijn engagement niet af: mijn schoone komt nu mij bezoeken en zet dan koffie voor me. Ook bakt ze wel eens een pannekoek of een karbonade bij mij, die *ik* vervolgens met smaak opeet. Je bent verwonderd? Och Looy, als een vrouw haar netten heeft gespannen, dan loopt een man er altijd in. En ik ben gelukkig en tevreden op het oogenblik, zooals ik in lang niet geweest ben, wel niet door haar, maar omdat ik alleen ben. Daar is hier niemand met wie ik een verstandig woord zou kunnen spreken, en ik spreek ook trouwens maar één mensch, dat is zij. Zoo ben ik nu wel gedwongen, om met mezelf om te gaan als een vriend, wat ik in Amsterdam al bijna verleerd was, en ik ben nu tot de ontdekking gekomen, dat ik mezelf nog al aardig vind. Dat was een groot pleizier voor me, zooals je begrijpt, en dat heeft mij erg opgeruimd gemaakt. Maar daarom wou ik toch ook wel wat van jullie hooren! Veth laat niets van zich weten, dan vaderlijke raadgevingen en berispingen in sonnetvorm, welker bron nu echter ook schijnt verdroogd te zijn. 't Is waar, op het laatste heb ik nog niet geantwoord, maar wat *moet* je antwoorden, als iemand je bij Adam vergelijkt en je 'door smart verblind' noemt? 't Is waar, met Adam heb ik ten minste deze overeenkomst dat ik in een paradijs zit van zelfgenoegzame eenzaamheid, net als hij, voor dat Eva kwam. Waarom schrijft hij niet eens? Van v. Eeden heb ik laatst een brief gehad, met een vers er in en ik heb hem reeds den volgenden avond zeer minzaam teruggeschreven. Maar ik geloof, dat Amsterdam overigens uitgestorven is. Jullie hebben toch meer nieuws, dan ik. Ik zal echter hier niet stuk voor stuk al de dingen vragen, die ik graag zou willen weten, hoe het met Rome gaat, etc, etc. Als je 't me zeggen wilt, zal je 't nu ook wel zonder dat doen.

Ik had ook al lang bericht van je verwacht, dat je met den trein van zoo en zoo laat te Brussel zou arriveeren, zooals je beloofd hadt, maar daar begin ik nu ook al den moed van op te geven. Witsen is hier geweest en heeft mij op een Fransche comédie getracteerd: juffrouw Muller was zeer vriendelijk en zeer druk. Den volgenden morgen moest ik, volgens afspraak, op de tentoonstelling komen: 't was misschien onheusch van me, dat ik niet gekomen ben, maar verschillende dingen brachten mij daartoe. Wil jij s.v.p. mijn excuses bij hem, en hij voor mij bij de dames maken? Van Verwey hoor ik niets: is hij dood? Zijn stuk over Beets was goed, vind je niet? Schrijf je spoedig terug? De groeten aan allen.

affectionately yours
WILLEM KLOOS

5 Rue Souveraine Ixelles-Bruxelles 10 December 1884.

Gelukkige Looy, zoo ga je dan naar Italië, heusch naar Italië, niet in een morgendroom of in een mooi sonnet, maar dommelend gedoken in een hol-

lenden en bolderenden spoorwagen van echt ijzer en hout, en toch voel je je nog rampzalig! Wat moet *ik* dan wel doen, die mijn hoofd niet buiten de deur durf te steken, uit vrees dat het me geld zal kosten? Nog eens - gelukkige Looy! Maar je moet daarom niet denken, dat ik je teleurstelling niet gevoel. Over de beslissing der commissie was ik misschien nog meer verbaasd dan verontwaardigd, maar toen ik in het artikel van Alberdingk Thijm in het Weekblad las, wat nu de eindelijke afloop van de zaak schijnt te zijn, ben ik opgesprongen. Als ze nu nog jullie beiden het volle hadden gegeven, wat jou toekwam, dan was het praktisch toch op hetzelfde neergekomen. Maar zóo! Doch of mijn temperament veranderd is, sinds ik de lichtere Brusselsche lucht inadem - ik weet het niet: maar ik heb soms zulke visioenen van de toekomst, dat ik wel op het tegenwoordige zou willen dansen in uitgelaten lust. Want het zal het graf zijn van dien lamzaligen, harten hersenloozen ledepoppen-troep, die daar krioelt en knoeit, dien likhanden en gelikten marionetten kast[?], die zich de literaire en artistieke ‘wereld’ van Nederland noemt. Wat kan 't jou schelen, jongen, of dit of dat op het oogenblik zóo is en niet andersom. Lach ze uit, spuw ze in 't gezicht, trappel ze in het stof .... in je éentje - maar vooral lachen, lachen! Nu doen *wij* 't en hebben er pleizier van, maar het geslacht, dat komt, zal dien lach van ons overnemen, en nalaten aan de volgende, die hem zullen voortzetten in koor door alle eeuwen heen. Maar zoolang hoef je niet te wachten: over tien jaren ben jij de man, en nu .... een jaar lang, een heel jaar, zul je genieten iedere dag, ieder uur: kunst, natuur, leven, alles zal je zien en je zult vrij zijn als een .... als een .... ja vrijer dan een wolk in de lucht, want je kunt meêgaan met den wind, die je 't beste bevalt, je zult kunnen lezen en werken, schilderijen en verzenmaken, alles wat je geest je ingeeft en je handje voorschrijft. O gelukkige Looy! Mag ik het nu zeggen?

Na dit dithyrambisch uitstapje, kom ik weer op de aarde terug en bemerk met schrik dat jou brief al van den 14en November is. Het gaat bij mij met brievenschrijven als met mijn andere productie, zoowel als met mijn spreken. Ik kom er niet makkelijk toe om uitdrukking te geven aan wat er in me omgaat, en dikwijls, als ik er mij toe ga zetten, word ik plotseling angstig, dat het niet gaan zal en dan gaat het ook niet. Ik heb dikwijls gedacht, of dat me ook een verklaring kon geven van dien bekenden ‘heldenmoed’ van Da Costa (je weet ‘gevoel, verbeelding, heldenmoed’ maken volgens hem den dichter). Men moet inderdaad moed hebben, als men zich gaat uiten, d.w.z. men moet vooruit de overtuiging hebben, dat men 't *kan*, en dan kan men 't ook. Bang zijn en aarzelen is de dood voor productie, 't Is, geloof ik, een nieuw bewijs, hoeveel invloed de verbeelding in het menschelijk leven uitoefent. Dat alles schrijf ik je, ofschoon ik van plan ben, overmorgen in de stad te komen, om de promotie van van Deventer. Die beste Chap heeft mij tien pop te leen geoffreerd, om mijn reiskosten te vergoeden, en je zult mij dus spoedig zien: ik zou gaarne Vrijdagavond bij jou of bij Veth komen. Het is echter te laat voor jou om nog naar hier te schrijven, of je thuis bent. Wees dus zoo goed *een briefje* bij Dieperink Hemonystraat 27 te bezorgen, hoe of je

die zaak met Jantje hebt geschikt. Want het kon gebeuren, dat jij of Veth, of beiden dien avond bezet hadden.

Nu de zaken afgehandeld zijn, weêr een blij gezicht! Want Julia is af! Achtienhonderd regels nu eens verheven en diepzinnige, dan weer teedere en roerende poëzie, rijk van inhoud, zoowel als aan vormen, en in een 'taal, die geheel in overeenstemming is met de schoone gedachten'. Je zult er pleizier van hebben. De slotkartouw is een kleine hymne op Beets in twee strophen, ieder van 8 regels. Dat hapje voor de kritiek is nét een dor en droog zandvlaktetje, mooigemaakt met geschilderd kunstgras, waar overal 'voetangels en klemmen' liggen. Geen Hollandsch criticus kan er een stap voor of achteruit doen, zonder in den val te geraken. Want al de lof, dien ik er opgestapeld heb, behoeft maar één handgebaar, van den schrijver-goochelaar hocus-pocus!, om op eens in spot en satire te veranderen. Ben ik daar bezig mezelf te prijzen? Dat komt, omdat ik nog dronken ben van al de pret, die ik gehad heb, toen ik het maakte. Ik ben dus niet toerekenbaar.

En buiten dien, daar ik geen Christen ben, hoef ik niet altijd mezelf te 'verkleineeren', wel?

't Sonnet op Elia heb ik nog niet aangedurfd: ik heb in den Bijbel gelezen, wat er van staat, maar dat heeft mij niet genoeg geïnspireerd, schijnt het; nu zal ik je schilderij nog eens gaan zien. Toen ik er pas vandaan kwam, was ik zoo blij, dat ik dadelijk ervoor ben gaan zitten: maar die historie met Martha is er toen tusschen gekomen en heeft gezegd: ho!

Maar alles, daar ik eenmaal lust in heb, dat doe ik toch wel op 't laatst. Ik geloof heusch, dat Eva een van mijn beste sonnetten is, en ik zou wel eens willen zien, of dat stuk, dat mij veel meer gefrappeerd heeft, mij met stomheid zal blijven slaan.

Wat vind ik je 'Herfst'[1] mooi, op dien ongelukkigen 4en regel na! Verander dien toch in godsnaam, zoo iets in dezen geest 'En 'k zag haar vormen in de verte tanen'

't Is nog niet goed, daar moet een bepaling bij 'vormen', als *licht of klaar*, maar 'in de verte' kan ook niet weg. Hoe zou je vinden:

> En 'k zag nog ver heur lichte vormen tanen[2]

Die regel deugt in zoover niet, als het geen weerspiegeling is van de werkelijkheid, maar alleen een plastische uitwerking van het beeld in den derden regel. Men kan niet zeggen, dat men in den herfst den zomer al verder ziet verdwijnen .... Ja, toch wel! Omdat men het langzame verwelken van de natuur vergelijken kan met het langzame verflauwen van iets dat zich van ons verwijdert. Denk eens na over mijn voorslag.

Vooral de terzinen vind ik schoon! Dat zijn misschien de beste regels, die ik van je ken. Alleen dacht ik zoo, terwijl ik ze nu weer las: als daar eens stond *die* lange, donkre haren en dan een klemtoon leggen op *schudt*

> Zij lacht en *schudt* die lange, donkre haren.

1 Opgenomen in De N.G. afl. 1 Dec. '85 onder het pseudoniem A. Brouwer. In 'Gedichten' is het 1884 gedateerd.

2 In De N.G. staat: En 'k zag nog vèr haar lichte vormen tanen, evenals in 'Gedichten'.

Neem me niet kwalijk, dat ik in je werk zit te knoeien .... ik doe het, omdat ik het niet laten kan.

Het tweede sonnet - ik heb zoo'n idee, dat die U met juffrouw M. in verband staat. Maar misschien ben ik dom - of onbescheiden - of ook wel beiden tegelijk. De quatrijnen vind ik goed, maar de terzinen lijken mij niet: bij nader inzien om twee regels: de elfde en de 12de. Die ‘gescheurde nevel’ is ‘beeldspraak’

En waar het

Maar stil: ik heb altijd ‘denken’ gelezen, nu zie ik dat het ‘donker’ moet zijn: ik begreep er eerst niets van. Nu kan het wel, maar 't is toch niet dàt. Buiten dien, *goede engel van mijn leven* is een ongeoorloofde hiaat[1].

Ik ben ook aan het verzenmaken, maar anders dan je misschien denkt. 't is een satire op Fiore, alleen voor privaatpleizier, niet voor eenig publiek. Noem het een jeu d'esprit zonder esprit, een rijmoefening ten koste van den goeden smaak, enfin - je bent nog al goedlachs, daar heb je 't kleine monstertje, dat wil zeggen den kop van den lintworm, de staart zit nog in mijn hoofd.

Aan Fiore Della Neve Door ‘een vriend’ kort na de uitgave Van zijn ‘Van een sultane’

Een brief van Mij aan Fiore della Neve:
Mon cher! Gods zegen en nog vele jaren
Voor vrouw en poëzie! maar zend mij even
P.O. een paar gebonden exemplaren,
Want Schröder[2] heeft mij nét weêrom geschreven:
'Ik wou, dat álle dichters Fiore's waren!
'Dát soort van poëzie is zóó gezocht -
‘De dames hebben álles opgekocht’.

Dát was een slag voor mijn bejaarde nichten! -
Ik zag aan hun gezicht:, hoe zeer 't hun speet -
En zoo besloot ik me aan jouzelf te richten.
Maar .... à propos .... voor dat ik het vergeet -
Men fluistert hier iets raars van jouw gedichten ....
Men zegt .... maar 't zal niet waar zijn .... en ik weet
Ook heusch niet, hoe men zoo iets zeggen kán:
‘De Muze maakte er papillotten van!’

1 Bij mijn weten is dit sonnet nimmer gepubliceerd. Op ‘schudt’ is in den druk een klemtoon geplaatst.
2 Boekhandelaar te Amsterdam.

‘O laster, beet der angellooze wormen!
(Riep ik) zoo smet ge met uw vuig venijn
Ook Haar, wier losse lokken op de stormen
Golven der passie, of, in weeke lijn,
Neervloeien om haar vlekkelooze vormen!
Neen! zóo kan niet de ware Muze zijn -
Zoo net gekapt met vetgeplakte krulletjes,
Een wassen pop voor pieterige prulletjes!’ -

- ‘Zeer juist gezien, mijn waarde! maar gewoonlijk ....
Hoe zegt men .... Zóo de Muze, zóo de man -
En Fiore. - 'Maar, menheer! dat 's onverschoonlijk ....
Dat 's iets .... zóo ergs .... dat ik het haast niet kan
Over mijn lippen krijgen .... 't is .... persoonlijk!
En .... personeel *is* geen fatsoenlijk man.
En buitendien - ik zeg, dat Fiore's snaren
In geenerlei verband staan met zijn haren’ -

- ‘Wellicht (was 't antwoord) wat hun aantal aangaat’.
(Ik ziedde) ‘Stil! nú komt de symboliek ....
Zie naar de lucht, als daar de volle maan staat,
Omkruifd door donzen wolkjes - even chique,
Als *hij* de krullen om zijn kruintje staan laat -
En dát is de sleutel van zijn versmuziek:
Want zijn Resaura en die andre snollen -
Je weet toch, dat ze liefst in 't maanlicht krollen’. -

(Ik borst). ‘Jij .... bent .... Homunculus![1] Ei, scheer es
Je kin eerst, knaapje! .... zoo je haren vindt -
Onwetend wicht! zoo, denkt ge, had Homerus
Een Muze, bedelend en oud en blind!
Ja, de eedle jongeling, Louis Couperus -
Die nu al negen maanden zingt en mint -
Waar dus een poezelig, pomadig ventje,
Als nú zijn Muze is .... in haar best momentje!’

De rest moet nog komen: je zult gezien hebben, dat het een samenspraak is tusschen mij, den vriend, en een vijand van Fiore. Als de lust blijft, maak ik ook een tweeden brief over zijn laatsten bundel. Je moet het maar aan niemand laten zien, behalve aan Veth. Als dit nu geen lange, opgewonden brief is, dan ben ik niet je vriend

WILLEM KLOOS

1 Onder het pseudoniem Homunculus publiceerde Albert Verwey in het Weekblad *De Amsterdammer*, ook in *De Nieuwe Gids*.
Voor bijzonderheden over dit loflied verwijs ik naar een artikel in *De Gids* van Juli 1959 blzz. 32-35.

Nog twee briefkaarten laat ik hier volgen. De eerste is onafgestempeld:

Kerkstraat 260

Beste Kobus, ik heb drie onuitgegeven sonnetten, die ik alvast laat drukken in m'n afdrukje van de verzen in de laatste aflevering. Ik zou graag er eene, naar je keuze, aan jou opdragen, en wou ze je daarom komen voorlezen. Wanneer kan dat gebeuren? Schrijf mij dat s.v.p. eens.
tt
WILLEM KLOOS

Het is niet duidelijk op welke aflevering het slaat. In het Octobernummer van 1885 werden vier sonnetten van Kloos opgenomen, waarvan *Eva* opgedragen werd ‘Aan Jac. van Looy’. In het archief van Van Looy is in het handschrift van Kloos dit sonnet met de opdracht bewaard gebleven. Het is 24 April 1884 gedateerd:

De tweede is gezonden naar Poste restante Venezia Italia.

20 Januari 1886

Beste Looy,
Ik heb het vreeselijk druk druk tegenwoordig: ik was van plan geweest je een brief te schrijven, maar kan er geen tijd voor vinden voor de aflevering uitgekomen is. Ik deel je dus nu maar even mede, dat je Sneeuwdag, tot mijn spijt, onmogelijk in de derde aflevering kan: we hebben in de laatste week, zooveel copie er bij gekregen, die van actueel belang is en dus niet weg kan blijven, dat je schets moet blijven liggen.
In de 4e echter stellig. Schrijf me spoedig, waar je bent in Spanje anders weet ik niet, waarheen de N.G. te sturen-Yours W.K.

(Opgenomen in *De N.G.* van 1 April 1886 *Een dag met sneeuw*)

VII Dr W. Doorenbos en De Nieuwe Gids

In het archief van Frank van der Goes bevinden zich brieven van dr W. Doorenbos, die bewijzen hoe hij meeleefde met de plannen tot oprichting van *De Nieuwe Gids*. Van der Goes betrok hem daarin. Daar deze brieven nooit in extenso gepubliceerd zijn laat ik ze hier volgen en voeg er tevens een brief van later datum bij, waarin Doorenbos zich uitlaat over het nummer van Juli 1887.

In den brief van 30 Juni 1885 is mij de opmerking over Cooplandt niet duidelijk. De schetsen, die voor dien datum verschenen waren, bevatten geen onvertogen woord.

De schrijver A. de Mare, in de kroniek genoemd en met instemming geciteerd, dus niet La Mare, was, naar ik meen, een pseudoniem van Albert Verwey.

Elzene-Brussel, 2 Jan. 1885

Amice!

Ik juich het plan toe, geluk er mee en geduld, beleid en energie moge daarbij u allen niet ontbreken. Ik kom de volgende week te Amsterdam en hoop van u dan het volledig programma te vernemen.

tt

W.D.

Elzene-Brussel, 30 Juni 1885

Amice!

Het verheugt mij, dat er gang is in de zaak van het tijdschrift en het is natuurlijk dat mij dit belang inboezemt en daarom wil ik maar dadelijk op uwen brief antwoorden en frisch weg den indruk teruggeven, dien uwe mededeelingen op mij maakten.

Ik begrijp de moeilijkheid van den titel - maar *nieuwe Gids* heeft tegen zich het schijnbare onvermogen der oprichters om *zelf* te *vinden*. De *oude* Gids vond dien naam uit en een *oude* Gids wordt op de bergen meestal boven een *nieuwen* (in wat opzicht? een die nieuwe andere paden kent?) Een *iongen* Gids mag men kiezen om dat die krachtiger, moediger, stouter is,

maar een nieuwe kan zelfs oud zijn. Voor schimpscheuten kan een opkomende, bruisende jeugd zich hoeden, de poging zelfs zou niet baten. Ik zoude liever een onschuldiger titel zien, waarbij men u niet dadelijk in de kaartkeek als: Onder den Lindeboom, doch dit of dergelijk licht te zwak; noem het dan: *De Haspel*, maar vertel er bij hoe nuttig en noodig die bij 't spinnen is. Zou *nieuwe/jonge voorlooper* niet naiever wezen dan *nieuwe* Gids. Ik zal zoo niet voortgaan, want eental woorden zoude te vergeefs uitvliegen. Slechts dit: Is het niet wijzer minder te beloven dan te geven?

Ik zie hever Paap dan v. Deyssel onder de redacteuren - beiden zijn antipoden, zoo 't schijnt. Ik kan geen vrede hebben met de vervelende, steeds wederkeerende beschrijvingen der katten en honden natuur van de menschen. In allen gevalle zijn de dieren nog gezonder dan de vele zieken, zwakken, en krankzinnigen die in de Zolasche verhalen tot u komen. Ik vrees dat die lectuur slechts door zwakkelingen en verworpelingen gesteund zal worden.

Coopland schrift soms als een krankzinnige, of als iemand, die op 't kosten van een hoerhuis de belangen er van zoo voorstaat.

Gij hebt een bewonderens waardigen ijver in het tot stand brengen van goede plannen.

Niet altijd zult gij in alles genot er van hebben, als bij de Brederoo feesten, die mij toch goed gelukt schijnen, vooral de tooneel-vertooning. Het speet mij echter een weinig, dat gij een deugdelijk stuk van Meijer in Spect. zoo uitvoerig aangevallen hebt. - Vosmaers woorden er over waren lang zoo goed niet en deze gingen direkt onbestreden voorbij.

Geheel duidelijk is mij het plan van het tijdschrift niet. Wil men alle wetenschappen behandelen? Gevaarlijk, want waar is 't einde, als ook de natuurkunde er komt kijken?

Literair, politisch, sociaal, wijsgeerig, historisch moge het worden - maar meer niet. De kunst zal zeker weinig aandeel er in krijgen, behalve de litteraire. Dit is goed, dunkt mij.

Het zal mij verwonderen, als Juffv. Opzoomer het lokaas, dat ook zij tot de jongeren, die Voort! voort! roepen, behoort, zal verleiden om van Papa's oude vrienden weg te loopen. -

Ik heb niets voorhanden, maar zal toch iets over Hendrik IV gereed maken, dat als kleine bijdrage van goeden wil moge getuigen.

Ik ben begeerig naar den afloop van Verwey's examen en hoop het beste er van. Zijn stuk tegen Cosman vindt geen *onthaal bij* de hedendaagsche tijdschriften redacteurs.

Ik hoop spoedig nog iets van het tijdschrift te vernemen - want duister blijft mij veel; ook zal ik juffv. Swarth aanzetten, zoodra ik haar spreek. - Betaalt men ook voor 't gezondene werk?

U het beste toewenschende voor uw zijn en uwe plannen, ben ik na de groete aan uwe familie

tt

W.D.

Brussel, 22 Aug. 1885 rue Veydt 58

Amice!

Ik heb uwe inlichtingen omtrent het tijdschrift met genoegen ontvangen en uwe eigene werkzaamheid ook in het Amsterd. W. met genoegen vernomen. Ik wensch u er geluk mee. Ik werd echter door logés en andere omstandigheden zoo bezet gehouden, dat ik niet antwoorden en niet werken konde.

Ik schrijf nu over de laatste liefdesgeschiedenis van Henri IV met de prinses Condé, naar aanleiding van een pas verschenen boek. Het wordt *niets* wetenschappelijks, maar eene ontvouwing van dit merkwaardig en vaak bestreden feit. Ik zal het stuk zenden tegen 1 *Sept.*, eer kom ik niet gereed. Gij kunt dan er mee handelen naar bevinding. Wilt gij het voor een volgend nummer bewaren, dan kan ik het wat zuiverder bewerken. Met de meeste groeten, tt W D.

Brussel, 9 Sept 1885 rue Veydt 58

Amice!

Heden verzond ik mijn bijdrage voor den *Nieuwen Gids*. Uit uwe laatste letteren begreep ik, dat men kalm beginnen wil en in dien geest is stellig mijn stukje geschreven.

Wat zijt gij ijverig. Met genoegen las ik uwe stukken in Amst. Weekblad. Over de quaestie van Buckle spreken wij wel eens dezen winter.

Wat de hedendaagsche kritiek in ons land betreft, het verbaast mij met hoe weinig uiteenzetting er van men vrede heeft. Slechts *korte* en meest geheel subjectieve stukjes gaan door voor kritische opstellen. Dit dient te veranderen.

Met de beste wenschen en meeste groeten tt W.D.

Ik krijg zeker spoedig proef?

Brussel 21 Juli 1887 rue George I

Amice!

Ik zal u maar eens schrijven - minder omdat ik hier onder de boomen iets bijzonder te zeggen heb, dan wel omdat ik, zoo hoop ik, eenig bericht omtrent u en de anderen nieuw-Gidsianen hoop uittelokken.

Bronchitis, gelijk ik merkte, een lastige en langdurige kwaal, brak eensklaps mijne lezingen en wat meer is, mijne betrekking met de Amsterd. vrienden af.

Sedert kreeg ik de Gids van 1 Juni en verheugde mij er mee, maar weer als natuurlijk is, met eigen indrukken.

Uw aanval op Damas, dat nuffig ventje, was raak. Het einde was als een schop tot afscheid. De Nederl. politiek vind ik voortreffelijk, ten minsten in mijn geest.

Helene Swarth stijgt naar boven; ik hoop dat men hare *beelden* in den nieuwen bundel ook zal weten te waardeeren.

Verweys vers deed mij eerst opschrikken. Is hij nu Spiegel geworden! goed *leefsch pastoor, zijns lusts maal*, zijn *ziels-zelfs kwaad* is zoo echt Spiegeliaansch, dat, indien het geen navolging is - wat ik niet denk - die richting een aardige verklaring geeft van zijn streven. Midde en Dronke bloeme zonder n is Amsterdamsch dialect of onbewust Engelsch.

Van Eegen [Van Eeden] munt uit door fantasie en mist daardoor wel eens wetenschap. Hij heeft een fraai stukje geschreven - maar hij fantaseert veel: b.v. bl. 283. Multatuli maakte zijn proza niet met overleg en berekening - hij schreef het neer zooals hij het dacht .... Geheel onwaar, M.T. corrigeerde onophoudelijk en bestudeerde zijne zinnen, die er niet minder om werden. Van Vloten was het best in staat de gebreken van M.T. te zien en het minst bekwaam om zijne deugden te begrijpen. Dat M.T. die met zijn werk een practisch doel had, zich verveelde bij die uitroepingen, hoe schoon! hoe fraai gezegd! is natuurlijk. Hij haatte die frases, is het waar en schoon wat ik zeg: doe het dan maar klap niet in de handen en laat de zaak als zij is. van Eeden springt wat vlug van Veths opgewonden aankondiging der koffij-veilingen op Vosmaer. Hij kent de geschiedenis niet. In zijn Letterkunde, mag hij Bakhuyzen niet vergeten als hij Geel noemt: Bakhuyzen, die in de oude Gids o.a. schreef: Voorstellen is het eerste en hoogste doel van een kunstenaar; voorstellen naast waarheid, dat wil zeggen, zóó dat het beeld den indruk teruggeve, dien het oorspronkelijk op hem maakte, dan ook: de theorie, die de waarde der kunst naar haar voorwerp afmeet, is of allervalscht, of zij verdient nadere ontwikkeling en bespreking, opdat niemand tot de meening afdwale, dat die kunstenaar de grootste is, die het verste blijft beneden hetgeen hij tot zijn voorwerp kiest; die kunstenaar de geringste, die geheel zijn onderwerp beheerscht en het cijnsbaar maakt aan zijne bedoeling.

Mij dunkt Stemming mocht nog wel eens in de Oude Gids lezen, om te weten in hoeverre hij wat nieuws zegt.

Van *Looy* schreef een goed stuk, wel wat lang, zooalsgebeurt, alsschilders letterkundigen worden. Nu krijgt men het idee: die Spanjaarden zijn kranzinnigen. Een weinig nieuw leven of liever handeling zou zoo'n stuk opfrisschen

Van de Litteraire Kroniek bevalt mij I het best. La Mare zei echter wat bijna altijd verkondigd werd en in den laatsten tijd door Baudelaire Banville enz bijzonder. Knuttel - Fabius krijgt er van in Oude en N. Gids - arme vrouw! Intusschen wordt de methode van aanval wel wat manier.

Ik kan over 't geheel nog geen vrede hebben met de menigte bastaard woorden, die, de nieuweren, als tijdens het Bourgondische tijdperk weer invoeren -

Gij weet ik schrijf, zooals ik denk, en het is alleen de overgroote belangstelling mij mijn indruk doet mededeelen.

Komt gij ook nog eens hier?

Vaarwel en groet de vrienden van mij

tt

W D

(De aanval op Damas kan men vinden in het artikel van Ph. Hack van Outheusden, schuilnaam van Frank van der Goes, onder den titel *Le Bourgeois-Gentilhomme*; Nederlandsche Politiek werd geschreven door Van de Klei (pseudoniem van P.L. Tak); het vers van Verwey is getiteld *Bij een trouwmis*; Van Eeden schreef over Eduard Douwes Dekker en de novelle van Van Looy heet *Het einde van een stierengevecht*. De bundel *Beelden en Stemmen* van Hélène Swarth verscheen in 1887)

VIII Verwey aan Van Looy

Uit de brieven van Verwey aan Van Looy laat ik hier belangrijke fragmenten volgen. Ze geven een goed inzicht in de gedachtenwereld van den jongen dichter, die toen 20 jaar was. Typisch hierin is de verhouding tusschen Kloos en Verwey.

Uit een brief van Verwey aan Van Looy d.d. 28 April (1885)

74 Nassaukade Amsterdam

[....] ‘Toen je heenging gaf je me verlof een stukje van je uittekiezen als aandenken. Omdat ik Veth zoo weinig zie (hij is veel in Dordt en ik heb hard werk voor examen) heb ik daar nog niet aan voldaan. Maar als ik iets van je kiezen mag, dan zou ik niets zoo graag van je hebben als den kop dien je van Kloos geschilderd hebt. Ik geloof dat er behalve jij en ik weinig van Kloos' vrienden zijn, die dien trek in zijn gezicht apprecieeren, die jij eruit gehaald en geschilderd hebt. - Vraag ik je teveel - doe dan maar net of ik niet erom gevraagd heb dan krijg ik wel eens een schetsje uit je portefeuille’.

74 Nassaukade Amsterdam 19 Nov^{r} '85

[....] ‘Ik geloof niet dat ik het je ooit gezegd heb toen ik hier was: ik heb een onbeteugelde bewondering voor kracht en brutaliteit. “Durven” dat is een woord waar ik dol op ben. Indertijd toen je troostelooze brieven schreef naar hier, heb ik geweldigen lust gehad je te schrijven dat mismoedigheid niet te pas kwam, tenzij voor een poosje. Maar ik moest toen examen doen en had zelf wel wat opbeuring noodig toen, ik was gezakt’.

[....] ‘Wat je me schreef van Shylock vind ik uitmuntend. Die dingen zijn goed. Ik sympathiseer met je opvatting van kunst: zeggen of schilderen

wat gezien en gevoeld is, en dan naar den duivel met *genres* en brutaal zijn van individueele waarheid. Ik haat genres. Ze zijn altijd namaak - prullige illustratie van een ziel, die dood is en zichzelf niet meer illustreeren kan zooals het hoort. Hier in Nederland heeft men altijd genres beoefend in de litteratuur - de heel beweging van '37 was er vol van - het wordt hoog tijd dat er menschen loskomen uit dien hoop Hollandsche lichamen Lammelingen, die Hollanders - ze waren zelfs bang zich te *verbeelden* dat een landsman wel eens even veel kon worden als beroemde buitenlanders: ze *konden* zich niets verbeelden, zij die hun fantasie hadden eunuch gemaakt door Christendom en fatsoen.

Je schreef in je voorlaatsten brief dat je geloofde dat de litteratuur in ons land een minder dommelig tijdperk tegemoet ging. Ik geloof dat ook en ben er ontzachlijk blij om. Maar er is kracht noodig. Vooral kracht door laten: daden met de vuist zijn onartistieke experimenten. Er is kracht noodig *om langzaam* te kunnen zijn: een invloed die een eeuw zal doordeesemen moet met inspanning van alle zintuigen, met zorgvuldige kracht, worden uitgewerkt.

De sterkste naturen zijn zij die kracht *in*houden. Ik bedoel daarmee dat een artist - God! artisten zijn dáárin net als andere menschen - dikwijls behoefte heeft aan het zien van onmiddellijke uitwerking: dan is er kracht noodig om die behoefte bij den grond te houden en te kijken naar de uitwerking die komen zál - misschien na een eeuw. Göran Person in Vorstengunst had die kracht niet en heeft zijn leven bedorven. Dat was dom, al voel ik soms lust het hem na te doen. Zijn domheid lag in zijn zwakheid gedurende een tijd die beslissend was: maar hij wist op een geniale manier ongelukkig te worden. Ik spreek hier niet als dogmaticus of verdediger van den vrijen wil: Göran Person *moest* doen wat hij deed en ieder ander had net zoo gedaan, als ieder ander Göran Person was geweest.

Misschien verveel ik je - passons!'

[....] 'Ik zal Kloos vertellen van de schets bij Pisa. Hij heeft het verbazend druk als secretaris en je moet hem niet kwalijk nemen dat hij niet schrijft. Je weet: hij schrijft bijna nooit - brieven namelijk - als 't niet direct noodig is. Hij bewoont nog altijd je chamber-cloak en je kamer - maar de tafel staat aan 't raam, en er zijn overgordijnen en gordijnen voor de boekenkast. In het volgende Nr N.G. zal een Litt. Kroniek zijn. Die is van hem. -

Het 1e No is hard aangevallen, maar door Flanor (Vosmaer) geprezen - zeer geprezen. Ik heb nog niet anders dan lof gehad - zoowel voor mijn stuk als voor mijn bundel. Kloos is geducht gekastijd door het krantenvolkje, omdat ze zijn sonnetten niet begrijpen konden'. [....] In een naschrift:

'We zijn zoo vrij geweest een van je sonnetten (Herfst) onder een pseudonym in de N.G. te plaatsen. -

Ik heb een vervolg op Persephone gemaakt'.

Uit een brief van 13 Mei '86

[....] ‘Ik zal je een beetje van de N.G. en van de “Onbevoegdheid” .... vertellen. Wij leven hier nu in den storm, maar we zullen er doorheen komen. De brochure heeft ingeslagen, zooals we 't niet eens gedacht hadden. We staan er zelf van te kijken. Ze wordt hard verkocht en de publieke opinie - ik bedoel vooral die van menschen, die je spreekt op straat, den grooten kring van het engere publiek, dat je brieven schrijft of over je praat in de conversatie - die publieke opinie is plotseling geheel in ons voordeel. We spreken menschen, die vroeger niet veel aan ons dachten, die nu naar ons toekomen met felicitaties en brieven, om te zeggen dat ze zoo'n pret hebben gehad, of dat ze nú overtuigd zijn, of dat ze nú gelooven, dat we 't winnen zullen, of dat ze kennis willen krijgen van die nieuwe letterkunde, of dat ze willen trachten onze verzen te verstaan.

En de bladen schrijven allemaal entrefilets, de een vroolijk, de ander goedig, een derde vinnig, een vierde vergoêlijkend, een vijfde verdachtmakend. Er zijn er die zeggen dat Julia toch mooi is, verbeel-je! Ook zijn er die beweren dat ze onzin dan toch beter vinden dan onzen ernst. Het is een carnaval van menschelijke dwaasheid dat die lieden vieren, voor ons.

Het aan tal abonnés van de N.G. is dadelijk weer gaan toenemen en is nu 254.

Een droevig ding te midden van die vroolijkheid is de dood van Huët geweest. Hij stierf den laatsten April in Parijs, plotseling. In de brochure heb je zeker wel gelezen dat hij goed begon te worden voor ons. Hij schreef mij n.l. een brief, den 11den April, naar aanleiding van mijn stuk in de N.G.: Toen de Gids etc. Een lange brief vol welgezindheid, en belangrijk door de bekentenis, dat hij het eens was met mijn meening over Bilderdijk. Goes schreef over hem in de Amsterdammer, beter dan hij ooit geschreven heeft. Ik zal trachten je een afdruk te sturen.

Wij zien nu wijde horizonten open met heel veellicht. Wij hadden ons de toekomst zóo mooi niet gedacht een paarjaar geleden. Ik geloof, dat een mensch altijd gelooven moet en wij hebben nu de toekomst tot onzen God gemaakt.

Je zult zeggen, dat men zulke dingen niet in brieven schrijft aan vrienden, die al genoeg overstelpt worden door hun indrukken. Maar jij bent toch ook half en half een Hollandsch literator. Een poos geleden heb je ons, Kloos en mij, een mooie verbazing aangedaan door het sturen van je mooien Sneeuwdag. Maak je zoo nog eens wat?

Vandaag zal Van Eeden waarschijnlijk thuiskomen. Hij heeft een prettigen tijd gehad met Martha in het land, waar jij ook geweest bent. Hij heeft ons brieven vol olijfboomen, oranje appelen, zon en blauw water thuisgestuurd.

Kloos laat je groeten en danken voor je boschgezicht. We hebben samen veel pret gehad toen we het onderschrift zagen. Je weet niet hoe druk hij het heeft met zijn secretariaat en zijn literaire Kronieken. Hij werkt véel meer dan vroeger en zal van den zomer wel verzen maken ook. Waarschijnlijk zal hij wel gauw schrijven’.

Brief van Juni '86. Couvert afgestempeld 17 Juni 86

[....] 'Ik ben ontzaglijk gevleid door je verhaal van een Persephone-schets, waarin je meer kleur hebt dan ik in de scene zag toen ik ze schreef. Persephone heb ik met heel weinig kleur gemaakt. De hoofdtoon was grijs, van alle groepen, en het groen van den grond en het blauw van de lucht waren zoo getemperd dat ze 't grijs niet stoorden. Ik geloof niet dat het voor een dichter mogelijk is groote epische groepen erg kleurig te denken. Veel meer komt het hem aan op de groote lijnbewegingen. Maar zooals jij de groep in kwestie ziet - voor zoo ver ik dat zie, uit je brief kan opmaken - vind ik haar zeer mooi - van een geheel anderen indruk dan de mijne geeft, maar méer levend.

Geel *vind* ik een sombere kleur, als geel vroolijk is, is het bitter-vroolijk, sarkastiach. Ik geloof dat Dante dat ook met zijn gele vlag bedoeld heeft. [....]

[....] 'Van de brochure is een 2e druk noodig geweest. De eerste oplaag was 1000 Ex. Het aantal abonnés is nu ruim 270, zoodat er voor 't volgend jaar wel 300 zullen zijn'.

Rozengracht 57 Amsterd. Octr 86

Beste Looy,

Ik heb je een verschrikkelijk langen tijd niet geschreven en dat vind ik beroerd, want jij schreeft mij zoo veel en zoo prettig uit Madrid en Toledo. Maar je zult als je dezen brief leest, ook de N.G. wel gekregen hebben. En daar ligt mijn excuus in, in den vorm van een stuk, waar ik verschrikkelijk voor gewerkt heb[1]. Ik heb de lastige gewoonte van niet veel dingen te gelijk te kunnen doen: als ik een stuk, schrijf, schrijf ik geen brieven en omgekeerd.

Je zult gemerkt hebben dat Paap uit de redactie is. Vriendschappelijk en met wederzijdsch goedvinden. We zullen nu een harden dobber hebben met zijn vieren. Vooral omdat het publiek het eerste jaar bij verrassing genomen is, maar nu tot bedaren komt.

Wij ook: wij hebben in dat eerste jaar met armen en beenen gedanst door onze mooie voornemens, net kinderen. Nu langzamerhand hebben we gemerkt dat dansen heel mooi was, maar dat we hard moeten werken met onze handen en hoofden, om dingen te doen, die wat langer zullen mooi blijven dan een dans. Ik ben aan 't tillen gegaan van de blokken waar ik mee bouwen moet en ik heb gemerkt dat er afgedonderd zware stukken moeten getild worden eer ik beginnen kan aan mijn mooie huis. Ik heb een gevoel -jij hebt het mogelijk ook al gekend - of ik een jaar of wat ornamentjes getee-

1 'Toen De Gids werd opgericht ....' geplaatst in *De Nieuwe Gids*, 1e jrg. afl. 4, April 1886 en afl. 5, Juni 1886. Uitgebreid herdrukt in 1897.

kend en behangselpapier gemaakt heb - en nu pas ben gaan begrijpen, dat een paleis niet gemaakt wordt van ornamentjes en behangselpapier. Wij hebben mooi praten: daar ligt *de* Natuur, geef haar weer met je verf, met je woorden. Onzin, zoolang wij niet kant en klaar *onze* Natuur in ons hebben, de Natuur, waar ons heele verstand zoowel als ons heele gevoel vrede mee heeft en in leven wil. En ik ken nog den Hollandschen artist van dit geslacht niet, die zeggen kan: Ik heb *mijn* natuur klaar.

Dat is de hoofdzaak. En of je dan in Spanje of in Holland zit, of je schilder bent of dichter: werk maar totdat die wereld klaar is, die je zult doen zien aan de menschen, schoon die ze, als ze maar groot is, zoo min zullen begrijpen, als er één mensch na Shakesper geweest is, van toen tot nu, die *zijn* wereld begreep.

Ik schrijf je zulke dingen, en geen andere, omdat ik weet, dat iedereen je zal praten over bijzaken, *die óok goed zijn*, - maar die soms voor de hoofdzaak komen, als vleêrmuizen voor de zon. Werk, met ál je gevoel, maar ook met ál je verstand, tot het klaarmaken van je zelven, en doe verder: alléén wat je niet laten kunt. Want het is tijdverspillen te denken aan de kleine dingen van het leven - voorzoover zè *niet noodig* zijn; - zoolang men nog niet klaar is met het eene vóor alles noodige.

Maar wie dat doet moet al zijn kleine stemmingen klein houden en ook zijn groote de baas zijn, als het noodig is.

Ik vind het bedonderd dat ik altijd aan het preeken raak. Maar ik kan het niet helpen. Ik zie de menschen zooveel dingen doen, die ze *niet* moesten doen, dat ik mezelf en anderen altijd vóor alles wil herinneren wat we wél doen moeten.

Ik moet je nog bedanken voor je fantasie, die ik van Allebé gehaald heb. Ik vind het heel prettig ze op mijn kamer te hebben hangen, al lijkt ze niets op de schimmen zooals ik ze gezien heb. De wijze waarop het licht valt vind ik er heel mooi in, maar je weet dat ik geen kunst-criticus ben.

Kloos laat je groeten, maar tot schrijven komt hij niet dat is nu eenmaal zijn zwak.

Schrijf je nog wat? Van Eeden vertelde me dat Veth of hij - wie ook weer? verzen van je had gekregen. Als ik van de week in Bussum kom hoop ik die te zien. -

Schrijf me nog eens gauw en lees me maar de les als ik te veel gepreekt heb.

Van harte gegroet en als altijd je vriend

ALBERT VERWEY

IX Van Looy en Van Deyssel

De briefwisseling tusschen Van Looy en Van Deyseel valt tusschen 16 October 1887 en 13 September 1925. De brieven van den schilder zijn door Harry G.M. Prick gepubliceerd in *Maatstaf*, 1e jrg. 1953/'54, blzz. 261-268 en in *Roeping*, 31e jrg. no 4 van Augustus 1955. Tot goed begrip van deze correspondentie laat ik hier, waar dat noodig was, de reeds gepubliceerde antwoorden volgen:

Amsterdam, Zaterdagavond. (poststempel 20 November 1887)

Die Port van Cleve
Amsterdam

Waarde,

Je moogt niet boos zijn dat ik je niet eerder geantwoord heb op je brief. Dezen nu deed me veel plezier, en ook ik heb je geschrijf genoten in mijn bed, maar eenzaam, m'n waarde, eenzaam. Nu kwam me vanavond, ik weet niet juist hoe, de schanddaad in mijn hoofd dat ik nog altijd niet geantwoord had op je lieve belangstelling. En nu, nu ik mijn buik heb volgestopt met de traditionnele *biefstuk met twee spiegeleieren er op* of deze keer, als variatie, met twee warme harde eyeren, voel ik me zoo zacht gestemd, zóó vol berouw en schuldgevoel over mijn verzuim, en ziedaar mijn geschreven boete.

Ik ga je dan wat praten over mijn schilderwerk, al was het alleen maar omdat je zelve zegt er geen verstand van te hebben. In sommige gevallen ben ik het wonderlijk met je eens, en hoe je dat rijmen zult, God zal het weten. Misschien zal je blijken, dat deze bewering van ééns zijn slaat op *mijn bewering* als een tang op een varken.

Om eerlijk te zijn, ik heb een affreuze hekel te praten met schilders over schilderkunst. Die menschen met hun afgepaste redeneeringen maken me moe, en als ik een enkele maal er iets tusschen zeg, moet ik hooren dat ik de zaak niet gevolgd of begrepen heb, en ook wel eens dat ik de redeneering om hals breng met een waarheid als een koe. God zal ze zegenen, maar ze maken me moe, het verveelt me. Daarom ben ik blij, dat jij geen verstand van schilderkunst *zegt* te hebben, hm, hm, wonderlijk, wonderlijk. Ik begin hoe langer hoe meer in te zie dat we leven in een *verwarde* wereld.

Lees in de kranten, mijn waarde, natuurlijk niet. Maar weet je dan hoe men, en de besten, strijdt voor het uitdrukken van *stemming*, natuurlijk wel.

En vind je nu niet dat ik gelijk heb, als ik beweer dat al die stemmingen me niets schelen kunnen. Ja, men verwart hoe langer hoe meer, en deed ik niet verstandig ineens te zeggen wat ik meen. Wat ik 't liefst zie in een kunstwerk is: (hier volgen drie door Van Looy onleesbaar gemaakte regels. Noot van Prick) ja, redeneeren is niet heel erg mijn zwak. 't Spijt me.

Ik hou van schilderijen, van mooie schilderijen, heel veel. Maar als me door de schilderij heen, vanuit de lijst, niet de man tegemoet gluurt die het maakte, als ik me niet *verdiepen* kan in zijn *intieme* ziel, dan gaat me zoo'n schilderij voorbij als, als .... noem maar een kruier op. Zoo verklaar ik hoe het komt, dat waar mijn kennissen dikwijls in extaze geraken, ik verwonderd sta te kijken, verlegen over m'n eigen onbevattelijkheid. Ik hoop dat ik gezegd heb wat ik meen.

Nu zou ik nog willen zeggen, dat bij mij - laat ik je liever wat zaken vertellen. Natuurlijk vertel ik je in 't kort mijn wedervaren. In de laatste tentoonstelling in Arti had ik drie kleine, tenminste geen erge groote schilderijen, eigenlijk maar twee. Een er van, een klein dingetje, heeft gedaan wat ik verwachtte, is verkocht. 't Was een klein, vrij ernstig dingetje, meer braaf. 't Heeft 200 gld. opgebracht. Daarvan zal ik weêr vrij lang moeten leven als er geen buitenkansje komt. Een ander is de risée geweest van alle kranten en van het publiek, het derde (een pastel, en zooals kennissen zeiden het beste) is geweigerd, en dat van *iemand* die besproken is in de *Nieuwe Gids*, hm!

't Kleine was een stukje uit een bloemkweekerij, 't is vrij onopgemerkt voorbijgegaan, behalve door de kooplustige verzamelaar die God zegenen zal. 't Grootere was een lezend kind, onder een boom of liever tegen een boomstam, met een zonnevlek op haar voorhoofd en op de stam. Ze las, of liever had gelezen in een boekje, getiteld God is liefde, zulke boekjes, je weet wel, als men in protestante landen als prijsjes geeft op Zondagsscholen. 't Was een bizonder kopje, een kind met een lang gezicht zooals veel meisjes van twaalf jaar dat hebben. Je kent dat alles, ik zie dat kind, ik schilder dat met al de goede en kwade eigenschappen van mijn koppige natuur, et voilá: het publiek aan 't lachen. Neen maar, er zijn er geweest die nachtmerrie's en benauwde droomen gekregen hebben, zeggen ze; anderen weêr dat het excentriekiteit was. Allerlei aardigheden, waar ik versteld van stond en even boos ben geworden. Daar waren er, en deze maal bij troepen, die het kind een idioot noemden, een lijderesje aan godsdienstwaanzin. Er waren zelfs menschen, een schilder onder anderen, die het een Symbool noemde, die dat idee uitspon met een beklagenswaardige virtuositeit (ik zal die aardigheid onthouden). Zelfs de vrienden waren het niet eens. En toch, 't zou dom zijn het niet te willen zeggen, ik vond hun *vinden* juist zoo als ik gedacht had zij 't zouden *vinden*. Breitner verdedigt het, en dat doet me een beetje plezier omdat die man zoo erg spontaan is. Je oude heer, die al eens mooi over me gepraat heeft, zei heel leuk: ‘schilder ons liever stierengevechten’ Hm, wonderlijk. Er zijn natuurlijk ook bewonderaars, maar vergun me er niet verder op door te gaan.

En nu het derde. Dit was getiteld *Oranjefeest*. Dat kind heette ‘Elsje’. Je

zult begrijpen waarom ik dat kind met niets omschreven heb als met haar eigen naam.

Het Oranjefeest nu was iets wat ik gezien had als de *directe* indruk, misschien is er iets ingekomen, enfin, een soort van algeheele indruk van dat monsterachtige feest. 't Was een troep dronken wijven, met oranjebroeken aan, armelui's onderbroeken, of als je wilt hoerenbroeken, oranje geverfd in een pot kokende sop van campienje hout (ik schrijf die naam op de klank af). Ik zag ze dansen en springen onder het licht van een straatlantaarn, en komen uit een troep lui, met een groote Oranjevlag, schuins dwars achter hun, die de sterkste kleur was in het heel spectakel. Ze kwamen uit een steeg. ‘We gaan niet dood, we gaan niet dood’. O, spontane vreugde-uitdrukking van een volk, dat vast zit aan zijn moddergrond, dat tot in zijn dolle dronkenschap vervolgd wordt met de angst voor de dag van morgen. (Noot van Prick: Vgl. bla. 141-145 in Jac. van Looy *Proza*, Amsterdam 1922). Nu, dat heeft er niets mee te maken. Boven hun hoofden uit schommelde een groote lichtballon, het hoogste punt licht. De drukte zit er goed in, dunkt me, maar het ding is geweigerd, en een neef van me, die graag zijn twee woorden Fransch lucht, en lid is van een soort commissie in Arti, zei 't was ‘trop commun’ gevonden. Nu is er aanstaande Donderdag kunstbeschouwing in Arti. Ik zal trachten het ding, waar ik nog weêr een week aan gewerkt heb, tot voordeel binnen te smokkelen. Lukt dit niet, dan schrijf ik de impressie en vertel in een noot de herhaalde weigering.

Ik was buiten begonnen aan het schrijven van een stukje over een bloem, in verband met een heele boel. (Noot van Prick: Van Looy zal hier wel duiden op de eerste versie van *De Nachtcactus*). Nu lees ik sinds gisteren *La Terre*, en vind dat als ik mijn plannetje klaar krijg, er menschen zullen zijn die zeggen, dat ik misschien gedacht heb aan dat boek. Gisteren avond constateerde ik dat, en ben het toen aan Chap van Deventer voor gaan lezen. 't Is echter heel weinig en zal geen reden zijn om aan mijn leege uurtjes en vol hoofd gelegenheid te onthouden zich te verlustigen in waar ik van houd.

Mij dunkt, *jij* moet daar wel eens om lachen, maar ik heb geen vrouw om te koesteren, mijn kamer is afschuwelijk, mijn luiheid en plakzucht groot, mijn nieuwe buurt vervelend, mijn beurs niet dik, en mijn boter, geloof ik sinds eenige dagen, dat is *kunsiboter*.

Nu geef ik je een hand, vergeef mijn bokspoot. Reeds in mijn prille jeugd was ik berucht om mijn slechte schrift. Ik wist niet dat ook *roode kool* gemest werd met menschenpoep. Van menschen van het vale had ik geleerd, dat dit alleen met *bloemkool* zoo was. Zou dat ook kunnen liggen aan de *soort* grond, die bij jou anders zal wezen, dan in Velzen bijv. waar ik deze zomer vier weken schilderde.

Nu Kareltje, ik zeg je dank, dat je me gelegenheid hebt gegeven mijn biefstuk aangenaam te verteren. Neemt mijn gezeur als zoodanig. Schrijft nog eens. Ik ben gloeiend verlangend naar je roman, die ik besteld heb, maar alweêr een maand uitgesteld? Als ik erg landerig ben, lees ik nog wel eens in .... Over Literatuur. Dat is wierook voor m'n dikbloedige natuur. Dag.

JAC. V. LOOY

K.J.L. Alberdingk Thijm[+]
Literatuur[+]

[+]In rood gedrukt
[+]In rood gedrukt

Mont, 17 december 1887

Amice,

Je bent zeer vriendelijk van mijn roman besteld te hebben. Het is een aardig onderscheid tusschen schilderkunst en literatuur dat van een schilder en een literator die elk op een bepaalde plaats blijven de een wel de andere niet zich op de hoogte van het werk zijns vriends kan stellen. Ik ben benieuwd te weten hoe het nu met het *Oranjefeest* is afgeloopen, want door je descriptie ben ik daarvan nu eenigszins op de hoogte.

Je meeningen omtrent 'Stemming' zijn mij, ik moet het bekennen, eenigszins duister gebleven. Ik heb daar zelf trouwens ook geen helder inzicht in. Weet je wel dat ik nog eens een stukje over je heb geschreven in het Dagblad De Amsterdammer, om die expositie die toen jullie op reis was in de Academie is geweest?

Als ik niet sints maanden al gedisponeerd had over het uiterst beperkt aantal present-ex van mijn roman zoû ik er mij een bizonder voorrecht uit maken je een ex. aan te bieden. Maar dat getal is zóo beperkt dat zelfs mijn geachte pa er geen krijgt. Als je dat geschrift wel zult willen lezen, wees dan zoo minzaam te bedenken dat mij alleen het XIIIe hoofdst. voldoet. Hij moet nu zoo wat juist uitgekomen zijn. Maar de uitgever heeft plan ook een kleinere editie te geven, als deze goed verkocht wordt, in het formaat der fransche romans.

Heb-jij *de Ooijevaar* al gezien? Bram van Dam[1] is zeker Netscher. Ik zoû je artistieke opinie graag iets beter leeren kennen. Hoe is je meening over Thijs Maris? Welke schilders zijn je vrienden? Mijn vriend is Zola, meer dan Flaubert of de Goncourt, meer dan wie ook.

Ik ben bezig aan een opstel over *La Terre* voor den Nieuwen Gids. Superbe vind ik het. Ook heb ik aan de Nieuwen Gids een groot opstel aangeboden getiteld *Nieuw-Holland*. Ik zag het zeer graâg aangenomen, maar denkelijk wordt het geweigerd. *Dit is echter een geheim*. Ik heb het alleen nog maar officieus aan Kloos aangeboden. De andere redaktie leden weten het niet. Maar het scheldt op Oud-Holland, en ongetwijfeld zullen de heeren vinden dat zij zelf dat al genoeg doen.

t.t.
K. ALB. THIJM.

1 Bram van Dam was het pseudoniem van W.C. Tengeler. Hij publiceerde o.a. den roman 'Doortje Vlas', door Kloos waardeerend in *De Nieuwe Gids* jrg. III, deel I, blzz. 328 en 329 besproken.

Bergen-op-Zoom, 19 dec. '89 Kremerstraat, 300.-

Amice,

Ik heb gisteren je boek ontvangen, gezonden door den uitgever, die op de faktuur heeft doen schrijven: ‘Ter recensie op verzoek van den schrijver’. Ik dank je zeer voor die zending, ik ben heel blij het boek in mijn bezit te hebben en er in te kunnen lezen, nu eens alles achter elkaâr, dan weêr bij kleine beetjes. Ik bewonder je proza zeer, maar het vraagstuk der recensie is er een ander. Ik vermoed, dat Kloos de recensie voor den N.G. bezorgt. Nu zal *ik* er voor het Weekbl. De Amsterdammer een stukje over schrijven, maar ten eerste heeft er daarin misschien al iets over gestaan vóor dat mijn stuk aankomt, en ten tweede zal men het misschien tóch weigeren, om de lof of om een andere reden, zoo als mij reeds éens met een stuk over Verwey en Kloos en eens met een stuk over Zola gebeurd is. Ik kan dus voor niets instaan.

t.t. KAREL ALBERDINGK THIJM.

Maandagavond, 30 Dec. (poststempel 31 December 1889)

Die Port van Cleve
Amsterdam

Amice!

Ik had je verleden week al willen antwoorden op je briefje, maar ik werd toen zoo erg geplaagd door kiespijn, en zoo bleef het ongedaan. Ik had je even willen zeggen dat het me heel veel plezier deed je goedkeuring te ontvangen over mijn bundeltje [Proza], maar dat ik het je niet heb laten zenden om er een recensie over te schrijven; dat is zoo gegaan.

Mijn neef de uitgever heeft al de kosten voor zich genomen, en zoo heb ik hem niet willen plagen om veel presentexemplaren. Ik kreeg er maar *drie*, in een bandje, die natuurlijk goed uitgegeven zijn: één aan Diepenbrock, voor zijn moeite voor 't muziek opschrijven, een aan Kloos, die al jaren lang voor mijn *komma's* zorgt en mijn zonden tegen manne- en vrouwelijklieden enz. ongedaan maakt, en een aan mijn oudste vriend in Amsterdam, Prof. Allebé Al de andere vrienden hebben er een op hun eigen handje gekocht of als ze er geen geld voor te missen hadden 't niet gekocht wil ik hopen.

Op een avond ben ik bij mijn neef (die over de verkoop niet ontevreden is) en we praten over jou. ‘Hoe zou van Deyssel je werk vinden?’ Ik zeg, ik geloof niet kwaad. Hij zegt: ik zal hem een exemplaar sturen, misschien wil hij er wat over schrijven. Ik: nee, maar je kon best hem een bundeltje sturen, ook zonder dat, hij is zoo ver uit de buurt, en 't lijkt me wel prettig wat van een goeie ouwe kennis te hooren. Hij: ‘k zal 't morgen doen, en zeggen dat 't van jou komt’. De volgende dag moet hij voor een boekenauctie ineens naar Arnhem, en geeft 't adres en de opdracht aan zijn bediende, die iets van ons gepraat gehoord heeft, en zich zoo bizonder heeft uitgesloofd. Ik heb mijn neef een standje willen geven, want 't was de bedoeling niet. Als je

er geen lust toe gevoelt of opnieuw een nare weigering van 't weekblad denkt te krijgen, doet het dan niet om mij plezier te doen. (Noot van Prick: Kort daarvoor had *De Amsterdammer* plaatsing geweigerd van een, sindsdien door Van Deyssel in portefeuille gehouden, opstel over *Le Rêve* van Emile Zola). Je briefje heeft me al *veel* plezier gedaan. Krab dat *ter recensie* uit en anders zal ik je een etiquetje sturen, dat kan je over plakken. Ik zal 't hier bij doen.

En hoe gaat het nu met je. Ik heb op de tentoonstelling twee schilderijen verkocht, die maken dat ik op 't oogenblik tamelijk wel zonder zorg ben, beeren kan betalen etc.

Geloof me je vriend

JAC. V. LOOY

Van Deventer heeft in de 'Wetenschappelijke bladen' een kritiek geschreven, erg veel geleuter lijkt me dikwijls, maar ook wel goede meeningen. De *citaten* vind ik 't mooist, klompjes *gouderts* tusschen zuiver lood van weten-schappelijkheid. Alleraardigste mopjes staan er ook in. Ik stuur je een afdrukje. De Amsterdammer heeft zoo ver ik weet 't er nog niet over gehad, maar wel de Rotterdammer en ook het Handelsblad. Ik lees bijna nooit kranten, maar mijn neef loert op de reclame, handelsman als hij is. Dag.

Ten huize van mijn neef waar je briefje nog lag. Kloos zal er denk ik wel in de a.s.N.G. wat over schrijven. Ik ben voor v.d. Horst, een vriend van Goes, ken je hem, de 'Nuit de Mai' van Musset aan 't vertalen. Daar zit toch wel een mooye kerel achter die verzen, vindt je niet. Ik wist niet dat ik het zoo mooi zou vinden. Ik ga je even een paar regels overschrijven voor de aardigheid en voor mijn eigen zelf tevredenheid.

[....]

Bergen-Op-Zoom, 5 April 1890 Kremerstraat, 300.-

Waarde Vriend, het spijt mij verbazend, dat mijn stukje over je Proza blijkbaar te laat gekomen is om nog in deze aflevering van het tijdschrift De Nieuwe Gids te worden opgenomen. De welwillendheid, waarmede de Redaktie doorgaans mijn bijdragen bejegent, doet mij ten sterkste vermoeden, dat er geen andere reden is geweest om het achterwege te laten. Ik hoop nu, dat het in de volgende aflevering zal kunnen verschijnen.

Ik zoû ook in de Amsterdammer wel over je Proza geschreven hebben - want in den laatsten tijd neemt die koerant weder bijdragen van mij op - indien mij niet door een redakteur bericht was, dat de hr. de Koo zelf over je boek daarin zal schrijven.

Mijn stukje voor den N.G. over je is het beste wat ik in lang gemaakt heb, het is een kort lyrisch stukje, heel kort[1].

Ik had je allang willen bedanken voor dien brief, dien je me hebt willen schrijven ter beändwoording van mijn kort briefje over je Proza. Het was

1 Opgenomen in De Nieuwe Gids, 5e jrg., deel II, blzz. 299-302, Juni 1890.

werkelijk een te groote goedheid van je om mij zoo uit te leggen hoe mij je werk ter recensie was gezonden. Het papiertje dat je me zond heb ik in je boek bevestigd. Ik dank je ook voor die verzen van Musset, die ik heel mooi vertaald vond.

Ik schrijf je dit onder den indruk der lektuur van Gekken, dat ik aan één stuk gelezen heb. Mooi. De titel begrijp ik echter nog niet. God god, wat een kleuren zijn er van den Zuider grond in jouw hersen hemel opgewasemd, die je nu in het Noorden uitregent! Ik stel me je altijd voor als kolossale koepelzolderingen beschilderend, als een man klein van gestalte met reuze handen een kwast als een boom hanteerend, ook als een mensch met gouden vuisten, om dat het zoo sterk en zoo rijk te gelijk is. Als ik bedenk, dat je daarbij nu nog schildert, zoo dat ik eigenlijk slechts de eene helft van je werk merk, dan word ik vol van bewondering voor zóo'n werkkracht. Je werkkracht schijnt mij grooter dan de mijne te zijn, want ik kom alleen goed aan den gang als de omstandigheden zoo gunstig mogelijk om mij heen zijn. Het wol mij echter voorkomen, dat het superieure juist hierin bestaat van te kunnen werken als de omstandigheden, hoe dan ook, ongunstig zijn.

De kritiek van van Deventer, die je zoo goed waart mij te zenden, heb ik met groot genoegen geiezen. De wetenschappelijkheid van zijn aanmerkingen vind ik zeer orisjineel. Hij heeft ook indertijd iets over mij geschreven, maar dat heb ik nooit machtig kunnen worden.

Toen ik verleden zomer in Amsterdam was, ben ik aan je atelier geweest. Een jufvrouw aan een huis daar naast heeft de boodschap aangenomen, maar ik weet niet of ze 't je gezegd heeft.

Vaarwel, vele groeten

KAREL ALBERDINGK THIJM

Nieuwer Amstel Dinsdagochtend (poststempel 8 April 1890)

Amice, ik dank je wel hartelijk voor je vriendelijke brief. Ik kreeg haar al heel vroeg, en aangezien ik altijd 's morgens begin, bijna ten minste, met schrijven, omdat mijn lichaam heelemaal zoo lui is dan, ga ik nu maar dadelijk je even antwoorden.

Waarom woon je eigenlijk niet hier, dan zou ik bijv. zoo éens in de veertien dagen je eens kunnen zien en wat met je praten. Dat zou wel gaan, geloof ik.

Kloos heeft me je stuk over mij voorgelezen; 't was te laat gekomen. Nu is het nooit erg aangenaam, vind ik, zoo pardoes almaar over je zelf te hoeren, maar wat me weêr erg gefrappeerd heeft is je soms zoo verschrikkelijk raak zetten. Ik herinner me geen tweede die de dingen zoo mooi zegt als ie ze

aanziet. Maar dat weet je zelf ook, dus basta. Wat je niet weet, is dat *ik* vind dat jij eigenlijk niet in Bergen op Zoom wonen moest. Ik wou je wel graag hier hebben, in de buurt, daar kan je ook goedkoop leven, daar weet ik van, en je dan een groot boek zien schrijven over die andere kleine Republiek zal ik maar zeggen van letteren en kunst.

Wat mooie figuren. En wat moet jij er nog een boel bijgekend hebben. We hebben nu van de week een geval van *zelfmoord* gehad, Mesquita. Je zult hem gekend hebben, denk ik, een vriend van Isaak Israëls, niet de mijne precies, ik noemde hem wel eens de ‘luis der N.G.’: 't spijt me. Een jongen met groote flair voor mooi, en die zich, zoo men meent, vergiftigd heeft (dàt is zeker) met cyankali omdat hij *geen artist* was. Hij had zijn kamer altijd mooi gemaakt, 't soort mooi dat je bij v.d. Valk ziet op zijn atelier, persische lappen, goudleêr, fotografiën, vaasjes overal vandaan, en op zijn canapé lag hij, zooals zijn vriend Isaak dat noemde, net een *beestje*. Ach wat een misère dat eeuwige begeeren van de mooie menschen. Van de week heb ik met François op een avond loopen praten, en toen gezegd wat ik nu ook zeg, en daar je wel in gelooven zult willen: 'ik geloof niet dat er één in staat is daarover iets groots te maken, dat te doen ooit, beter, mooier, duurder, dan jij.

Al wat je over me wilt fantaseeren is me zeer aangenaam. Ik wil je bij gelegenheid wel eens precies vertellen hoe ik zoo wat rondkom de dagen door. Nu bijvoorbeeld, moet ik eerst mijn kwasten even gaan uitwasschen want om elf uur moeten ze droog zijn.

Soms, als zoo iemand tegen me zegt: je bent een rare kerel, of zoo iets, dan krijg ik wel eens 't gevoel, dat ik niet precies ben als veel anderen, maar 't zelfde zeg ik honderdmaal van een andere kennis. 't Zijn allemaal rare kerels.

Nu nog even over het plannetje *Gekken*. O je hebt gelijk, ik heb zooveel moois in mijn bol zitten. In Tanger is een godsdienstige secte, die *heiligen* zijn, Santo's. De Europees noemden ze: *Iacos*, gekken. *Daarvan* heb ik woedend mooie visioenen gekregen, en die hebben me nu eindelijk te pakken gekregen. 't Zal echter langzaam gaan, 't moeten denk ik *zes* dergelijke stukken worden. Daarin, let eens op 't puntje bewustheid, moet komen een verongelijkt modern mensch, een docter. Uit Tanger schreef ik aan Kloos iets van hem, en zei toen ‘die zal je wel eens in de N.G. krijgen’, en dat schijnt nu te moeten komen. 't Is wel beroerd dat ik altijd nog half bewust ben maar, ik verbeeld me zoo, dat dat niet goed kan zijn, in elk geval omslachtig.

Nu amico schei ik uit... Misschien ga ik in 't najaar eens een beetje in Brabant rondboemelen, dan zou ik ook eens een paar dagen in Bergen op Zoom kunnen komen en, in plaats van in een *logement*, bij jou kunnen komen mijn geld verteren. 's middags. Doe mijn groeten aan je vrouw en ontvang die zelve in goede gezondheid.

Je JAC. VAN LOOY

Ik heb de N.G. nog niet ontvangen, correkt hè, en weet dus nog niets van je nieuwe stukken, als brokken uit proeven die bij Kloos op tafel lagen. Ik

hoorde er echter door mijn model, gisteren, Batavier veel over praten. Er staat een verdomde fout in mijn stuk. ‘Ondoode aardschaduw’. Nu staat er ontdooid, ha ha.

Mast. Donderdagavond. (poststempel 23 Mei 1890)

Hôtel Mille Colonnes.
Amsterdam
C. ten Cate

Ik heb je nog altijd te antwoorden, amice, op je laatste brief met het verzoek er in om de opzending van een stuk ‘Tantes’ dat ik zou hebben geschreven. Hoe je er toe gekomen zijt me dat te vragen, denk ik? Zeker weêr een vlinderend fantazietje van onzen beider vriend Frank, die je dat onderstel ik, zoo iets in volle ernst heeft op de mouw gespeld. Eerst dacht ik, Karel neemt een loopje met me, maar wat later (en ik lag in mijn bed je brief te lezen, en 't was al twee uur) ben ik er meê ingeslapen dat er een vergissing is gekomen in je wonderbaarlijk georganiseerde hersens. Namenlijk deze: *de Lang* heeft eens een stukje gemaakt ‘van een oud vrouwtje’. 't Is gedrukt voor de N.G., maar ter elfder ure heeft hij 't om familieredenen of zoo iets teruggenomen[1]. Zoo bestaat dat dingetje alleen in proef, en die proef heb *ik* op mijn beddeplank liggen nog altijd, te lezen gekregen van Kloos. Dat moet een van de *Tantes* zijn, dat oude vrouwtje, anders begrijp ik er verder geen bal van. Wil je nu hebben dat ik je dat stuur? dan zal ik dat dadelijk doen ....

Ik voel me vandaag geweldig oud. Ik heb tamelijk veel gewerkt vandaag, ben om half acht op mijn canapé gaan liggen, en onder 't neêrgordijnen (noot van Prick: Misschien werd dit werkwoord hier gebezigd in navolging van Van Deyssel, die in zijn stuk over Van Looy geschreven had over ‘de oogleden neêrgegordijnd om de ingetogenheid van 't gemijmer zuiver te houden’). van 't duister heb ik half geslapen, half gedroomd, wel een uur lang. Ik vind dat het teêrste uur van den dag, ook 't rustigste; op dat uur is er bijna nooit geen smart, ook geen vrolijkheid, ook geen begeeren meer in me.

Nu heb ik m'n halve biefstuk hier verorberd en mijn narcotische drank koffie, en nu had ik in eens behoefte je te gaan schrijven. 't Is hier zoo'n mooi café. Weet je nog wel, dat we hier voor 't allereerst samen hebben zitten praten, over de ‘*extase van de kwast*’. De rook vanjaren heeft 't goud hier zoo mooi oud gemaakt, en 't rood als in moskeeën die 'k heb gezien, en 't zit hier altijd vol met dat drukke volle, de Jodenmenschen, die je maar hun staande boorden hebt af te doen, en hun bizarre moderne pakjes uit te trekken, om ze dadelijk weêr te zien gaan trekken ‘naar het beloofde land’. Zoo als een Jood zijn ooren aan zijn kop staan, hé.

Ik heb nu in proef je stukje over me gelezen, en ik vind 't heel mooi.

1 Ook in de uitgave van *Gedachten en Verbeeldingen* (1906) is de schets niet opgenomen.

Eigentlijk de eerste maal dat ik iets over me lees daar ik geen kleine knijperigheden onaangenaam in vind. 't Heeft me een groot gevoel voor je gegeven en 'k betreur het wezentlijk dat ik je niet hier af en toe spreken kan. Voilá ça viendra.

Pinksteren gaat Goes naar je toe. Ik had wel graag ook eens gekomen, maar ik weet niet of ik kan. 't Zou zoo goed voor me zijn er eens uit te trekken. 'k Zou er eigentlijk wel heelemaal uit willen trekken vanavond, ik ben zeker honderd en zeventig jaar oud.

Vertel me eens in een briefje of je vindt in 't tweede hoofdstuk van Gekken of die dokter goed is ingezet. Ik heb een pagina of wat geschreven voor 't derde, en dat lijkt me heel goed, het weggaan van de *gekken*: 't Groot Zocco met menschen vol, kijkend naar de springende processie, allemaal wit, zon en blauw, en daardoor moet dansen als een mooye verdwaasdheid dat troepje bezetenen. 't Laatste hoofdstuk is nog mooyer. Dan zijn ze razend, en de straat leêg van Christenen en Joden, en de bordessen en poorten vol, als in de Bijbel. Toen ik je stukje las heb ik dadelijk uit 't Oranjefeest die oude schets opgezocht en ben nu een paar dagen al bezig daarvan een grooter en ruimer schilderij te maken. Zoo zie je hoe goed het me gedaan heeft je vriendenwoorden te lezen.

Dag. Groeten aan je vrouw.

JAC V. LOOY

Amsterdam, Zaterdag 1890 (poststempel 7 Juni 1890)

Maatschappij ‘Arti et Amicitia’
Amsterdam
Onder bescherming van
H.H.M.M. den Koning en de Koningin.

Amice, ik heb van morgen je stukje opnieuw gelezen, onder 't ontbijten met voedzaam brood, op mijn gemak, en 't heeft weer kolossaal veel plezier gedaan. Là, toen moest ik les gaan geven en op de tram heb ik toen bedacht om je wederkeerig een hartelijkheidje te bewijzen. Ik heb in de Vischsteeg, waar Witsen altijd zijn sigaren kocht, een sigaartje uitgezocht, niet te duur, niet te goedkoop, een sigaartje dat ik me eens in de week, Zondagsochtends, in 't bad permitteer, en dat heb ik gestuurd. Je moet weten zulke dingen te doen, dat zit bij ons in de familie.

Nu zit er bovendien een kleine aardige ironie in, dat me het doen recht prettig en zuiver aangenaam maakt. Iemand, een schilder, zei onlangs tegen me ‘dat doet je nu toch zeker veel plezier, *dat* schrijven’. Ik zei niet *ja*, maar denkende in eens aan de toevalligheid hoe we vroeger, op de schilder-klasse samen, wel eens zelën apropos als iemand, wéér een schilder, een

andere, een *gunstige* recensie gekregen had, ‘hij heeft zeker de man een kistje sigaren gestuurd’. Nu zei ik zoo lachende, ‘ik zal van Deyssel een kistje sigaren sturen’. Hij zei grof lachend, maar met een zweempje gekwetst idealisme: je bent toch een smeerlap".

Nu vind ik, wars van alle gekwetstigheid een lekker sigaartje een lekker sigaartje, vooral als 't uit een goede bekende sigarenbron komt (Witsen is een fijnproever) en uit een bron van vriendschap, welks eigenaar je wel een omarming sturen zou als hij er maar kans toe zag, inplaats van een kistje met een dodderig prentje in den deksel. [....]

Ik denk hoe mijn voetreisje door Brabant te doen van Bergen op Zoom naar 's-Hertogenbosch of zoo iets. 't Moet eerst wat heeter worden nog. Gegroet De schilderswinkel is een vieze winkel, onder mekaar zoo. Mijn rossige kop (Noot van Prick: Een zinspeling wellicht op ‘dien kleinen man met zijn rossigen kop als gewasschen in de zon’, uit Van Deyssels bespreking). wordt tot mijn smart aan de kanten al grijsjes. En ten derde, ‘Ich mochte wohl mit Shylock sagen’ dat is een verdomd aardige *mop*.

Groeten ook aan je vrouw.

JAC V. LOOY

Goes heeft me een verhaal gedaan van jullie verdwaling langs de Zoom, en met een bui terug.

Bergen-Op-Zoom, 10 Juni 1890 Hoek Wassenaar en Van Hasseltstraat.

Amice, Ik ben wel een beetje verlegen met je bizondere gulheid en hoffelijkheid. Ik heb je kruyig geschenk verleden Zondag in goede orde en goeden staat ontvangen. Die sigaren zijn eenvoudig .... delicieus. Het is verbazend lang geleden dat ik er wel eens een van die soort gerookt heb. Ik heb er nu één van dezen óp en .... driewerf puikjes, hoor, ik dank je wèl. Ik waardeer deze zending, ook om de ironie waarvan je schrijft, maar voornamelijk om dat jij zoo'n rooker bent en het dus van die dingen waar je zelf veel van houd zijn die je me gestuurd heb. Ik neem mij voor er zuinig meê te zijn om er lang wat aan te hebben. Van zwaarte zijn ze precies naar mijn smaak en ze zijn bisonder geurig, want het is al een genot er zóo aan te ruiken. Zij hebben het intense aroma van in-echte sigaren. Als een dankoffer stijgt deze kruidenrook naar de gewelven van mijn verhemelte waarboven ik denk aan den gever van dit goeds.

A.st. Zaterdag gaat mijn vrouw naar Amsterdam om haar familie te bezoeken. Als je me dus bezoeken *wit*, kom dan dán *niet*, want dan ben ik alleen thuis en er wordt dan geen eten gekookt. Zij blijft weg tot en met den daaropvolgenden Dinsdag, een retoerfje van vier dagen.

Als je hier komt, - sta mij toe zoo uiterst gemeenzaam te wezen van je dit rond-uit te zeggen - kan ik tot mijn niet geringen spijt je *niets aanbieden* wat mij geld zou kosten. Ofschoon v.d. Goes bij zijn Pinkster-bezoek schijnbaar het extra-ê zelf betaald heeft, heeft dat bezoek mij dertien gulden gekost en

dagelijks gevoel ik daarvan nog de narigheid. Wees zoo goed hem dit vooral niet te zeggen, als er soms iets dergelijks ter sprake mocht komen.

Je begrijpt hoe moeilijk het voor mij is deze zaken te behandelen, vooral om dat ik tóch van sommigen zoo gaarne bezoek krijg. Ik geef er de voorkeur aan dergelijk vraagstuk voor af en open te bespreken dan in allerlei moeilijkheden van kieschheids twisten te geraken als het bezoek eenmaal aan den gang is.

Verleden week was ik in Antwerpen en hen daar .... geärresteerd, een lotgeval dat volstrekt niet past in het effen leven dat mijn bedoeling is te leiden, een zaakje dat ik je mondeling uitvoeriger en anekdotiever hoop te verhalen[1].

Ik verlang naar je komst, wees zoo goed het spoedig heet genoeg te vinden.

Mijn vrouw laat je teruggroeten.

t.t.

KAREL ALBERDINGK THIJM.

Kom vooral alleen, anders zal de kout dor zijn.

[23 aug. 1890]

Briefkaart

Amice, kom je niet? Heb ik je door iets in mijn laatsten brief gefroisseerd? Warmer zal het nu wel niet meer worden. Wees zoo goed mij hieromtrent eens te woord te staan. - Ik heb allerlei ongelukken met sociale plichten, ongesteldheden, enz. Gisteren heb ik nog twee builen aan mijn slapen gekregen, door het op mijn kop vallen van een kraamschut. Ik zoû dus wel weêr eens wat vriendelijke toespraak behoeven. Zeer gegroet.

t.t.

K. ALBERDINGK THIJM.

B.o.Z.

23 Aug. '90.

Mevrouw A.Th. zond Van Looy een schildersezel, wat Thijm aan Van Looy op 24 Oktober 1890 mededeelt.

1 De heer Prick deelde mij over dit incident het volgende mede: De arrestatie van Thijm gebeurde te Antwerpen op Dinsdag 3 Juni 1890 omstreeks kwart voor één 's middags. Thijm beyond zich daar om enkele antiquiteiten en gouden sieraden te gelde te maken. Na gedejeuneerd te hebben in de Taverne des Voyageurs bij de Place de la Commerce begon hij winkeliers af te loopen. Op het derde adres, bij zekeren Souweïne, Place de Meir 850, vatte men argwaan tegen hem op en waarschuwde de politie, die hem arresteerde als landlooper in het bezit van kostbare voorwerpen en zonder legitimatiepapieren. Overigens ging alles nogal vroolijk toe. Thijm liet in zijn cel cognac, brood, vleesch, bier en sigaren aanrukken, die de agenten in een naburige herberg voor hem gingen halen. De agenten zelf werden door hem onthaald op bier en sigaren.

‘Zij hoopt, dat je in verf gestolten visioenen er op door de leege vlakten van het hollandsch denk-voelen zullen rondwaren, gevoelvol als Don Quichotte en verstandig als Sancho Pancha’.

En 17 Nov. 1890 vraagt Thijm of Van Looy den ezel heeft ontvangen. Verder vraagt hij hulp bij den verkoop van schilderijen. Voorts deelt hij Van Looy mede, dat Van der Goes antiquiteiten voor hem zou verkoopen. Nu het lang duurt vraagt Thijm aan Van Looy het van v.d. Goes over te nemen.

Café Passage Woensdagavond (poststempel 20 November 1890)

Amice. Dank je wel voor je brief en ook voor de ezel. Het beestje is een klein beetje capot aangekomen. Waarschijnlijk heeft hij dat van huis uit wel meêgekregen. Van onder is de dwarslat los, maar spoedig zal er wel een timmerman verschijnen die ietje-wietje maken kan.

Dank je nogmaals wel. 't Is een sieraad en een lust voor mijn zolder en oogen, een ezel te hebben. Zoo van oud eikenhout en met snijwerk, een beeldje, een snoeperig ezeltje.

Nu wil ik maar hopen dat er veel versteven visioenen op komen te staan, zooals je vrouw me toewenscht. Ja Cato, ik zeg Cato, ik zal mijn best doen, maar tegenwoordig ben ik godsjammerlijk lui, zal ik maar zeggen. Maar dat komt omdat je arme vriend muizen*nesten* in zijn hoofd heeft gehad. Zoo zijn er altijd allerlei dingen die maken dat een mensch niet op zijn dooie gemak door het leven kan gaan. [....]

Wilt ge wel gelooven dat ik veel aan u heb gedacht al die tijd, en dat ik wel wou dat gebeurde wat ik zoo *wou* dat gebeurde. Als je eens een prettige brief te schrijven hebt, doet het dan. Ik vind l'Assommoir een magnifique boek, voor mij 't mooiste wat ik van Zola las. Dat heb ik aan jou te danken. Doe me voortaan het plezier eenigszins meer tutoyable te zijn. Ik denk nog wel eens zoo'n nachtdag met je door te maken en dan in een beter humeur te zijn, als ik op 't oogenblik ben, want ik heb, al zeg ik het zelve, eenigszins het land. Ik werk niet genoeg, dat is het, ik ben lui, ik ben veel te lui.

Ik heb in de ‘Portefeuille’ een hannekemaayer te woord gestaan even, die me uitleggingen vroeg over m'n schilderij, daar heb ik een klein beetje toegepast de manier van dergelijke zaken te behandelen die jij gecreëerd hebt. 't Is, dunkt me, de eenige goeie, maar God zal 't me vergeven als ik het ooit weêr doe.

Ik ben nu tamelijk wel de eenige schilder in Holland die veel besproken, maar niet geaccepteerd wordt. Ze kunnen allemaal *omvallen*. Tegenwoordig is iedereen *vermarisd*, zooals Witsen dat noemt. Behalve die vind ik zelve ook mijn werk in Arti 't belangrijkste. Vergeef me deze kout, zoo tracht ik mezelve wat op te beuren. Groet Cato, je wederhelft, en wees gelukkig. Gegroet.

Je JAC. V. LOOY

Ik heb de secretaris van Arti een briefje geschreven, over het hangen van mijn werk ze gedreigd. Toen hebben de poepbroeken het met zijn allen geprobeerd te verhangen. Wat een karakters, hè. Maar ik zal me wel meer wreken.

(poststempel 31 December 1890)

Briefkaart

Amice,

Veel heil en zegen in het nieuwe jaar. Ook aan je vrouw zij dat toegewenscht, Als je me nu houden wilt voor een turfdrager of klapperman is 't mij ook wel. Ik ben van navend zoo koud, en heb op mijn zolder precies vandaag een mud cokes verstookt, en de kou was gewoon adorable siberisch. Mijn poes slaapt onder mijn dekens, anders vriest het stomme dier dood. Leer nu van mij aprecieëren een gewone, schoon wat tochtige woning. Moeder Natuur heeft mij gelukkig eenigszins met weerstand doen geboren worden, maar door al die kou heb ik nu vanavond toch weêr aan je gedacht. Je woont op een hoek met twee ramen, ik wou dat ik bij je zat nu te keuvelen. Dag.

Je JAC. V. LOOY

Morgenavond vier ik oudejaarsavond bij v. Eeden. Ik moet er voorbij als ik les gegeven heb in Hilversum. Dat treft. Nu, een *zalig uiteinde*.

Bergen-Op-Zoom, 13 Januari 1891 Hoek Wassenaar-en v. Hasseltstraten.

Amice,

Ik kom een beetje laat je nieuwjaarsgroet, die ik heel aangenaam vond, beandwoorden, maar daarom niet minder welgemeend. Ik doe het met een blijder gemoed, nu vandaag de dooi begonnen is; want dat ik het met de koû hier niet erg heerlijk heb gehad, dat raad je goed.

De heele maand December heb ik geen steek kunnen uitvoeren en ben week aan week gesard geworden door deze omstandigheid: Ik had het erg koud, stookte dan erg, en kreeg het dan broeyend warm, terwijl ten slotte zich altijd het verschijnsel voordeed, dat ik ijskoude kuiten, kniën en voeten had, en een gloeyend hoofd. Je heb geen idee wat wij er al op geprekkizeerd hebben,: watten tusschen reten der vensters, behangselpapier daarover geplakt, lappen kleeden goed er om heen genaaid, tafelkleeden en overjassen er langs gehangen. Daarna zijn wij met een kamerschut gaan werken en hebben er vier verwisselingen van en verplaatsingen met de kachel plaats gehad. - Nu eindelijk heb ik sinds eenige dagen het middel gevonden. Ik zoek het nu aan mijn lijf zelf. Ik kleed mij zeer dik en omwikkel mijn beenen met dekens. Dan kan ik wel niet opstaan, maar de ondragelijke tocht aan je beenen is dan tenminste wég. En als ik niet kan opstaan, dan blijf ik maar zitten, dat is heel eenvoudig.

Adieu, een gelukkig jaar, met veelvuldigen vèrkoop van schilderijen tegen hooge prijzen!

Vele groeten van mijn vrouw.

t.t.

KAREL ALBERDINGK THIJM

Mijn goeye pennen zijn op, met veêre-pennen heb ik 't geprobeerd, maar kan daarmeê niet te recht.

Als 't wat luwt, en 't niet indiskreet is, kom dan nog eens, al is 't maar een Zondagje.

Verontschuldig dit slordige schrift.

Hoedemakerskade 48 N.A.

Amice,

Ik had gisterenavond een lange brief aan je in mijn hoofd, maar hij is er niet uitgekomen. Ik had je willen vertellen: ja wat niet al? ik weet het niet meer.

Neem dit exemplaartje van 'Gekken'[1] van me aan als een bewijs van een onveranderlijke vriendschap; dat was wel het voornaamste wat ik je in die lange brief te zeggen had.

Hoe gaat het met je gezondheid? en met je vrouw. Als je in Amsterdam komt, komen jullie, hoop ik, veel bij ons. Weest gegroet beiden, ook van mijn vrouw.

JAC. VAN LOOY

Zaterdagochtend

15 Okt. '92.

Bergen-Op-Zoom. 17 Oktober 1892

Amice,

Dank je wel voor de vriendelijke zending van je boek. Ik stel er mij hoog aangename urenreeksen van voor nu ik het aan-één-stuk eenige malen ga lezen. Je neef, de uitgever, was onlangs hier, en vertelde mij al dat het gauw zoû uitkomen.

Ik stel ook zeer op prijs dat ik een lid van de keurbende der exemplaren heb gekregen.

Ik zal bij deze gelegenheid niet herhalen hoe ik over je literatuur denk, om dat het mij liever is mij te verbeelden dat je je nog iets van mijn meening daarover herinnert.

Ik dank je ook wel voor je brief, maar het spijt mij erg dat er van dien

1 Gekken, 1892

langeren niets is gekomen. Ik hoor sinds lang niets van je. Je zal zeggen, dat jij ook niets van mij hoort. Maar dat is heel iets anders, daar ik mij steeds zoo beroerd mogelijk voel en meestal te lam ben om te schrijven als is 't ook maar nog zoo weinig.- Ik heb nu precies een jaar lang letterlijk niets uitgevoerd, ook geen journalistisch werk of zoo. Eén tijd van goed werk heb ik hier gehad, dat was Juli-Oktober 1891.

Sinds dien tijd ben ik, evenals vóór dien tijd maar erger, van de eene gedruktheidsperiode in de andere ongesteldheidsperiode gevallen, drijvend in wanhoop en neêrslachtigheid.

Nu dacht ik: de Kneipp-kuur moet het wezen. Maar het gevolg is geweest, dat de Kneipp-manier mij tot minder heeft gemaakt dan ik ooit geweest was. Van 3 tot 15 Oktober ben ik zoo geweest dat ik mij niet verroeren kon zonder het gevoel te hebben van te zullen vallen. Nu weet ik maar één ding, als een wit licht boven in mijn getob, en dat is dat ik trachten moet te verhuizen naar een hooge lucht. Eens in mijn leven maar ben ik normaal gezond geweest, dat was toen ik te Houflalize woonde, op 500 meter.

Ik ben, zoo als de dokters mij toegeven, een armbloedige neurasthenikus im höchsten Grade.

Maar ik vraagje exkuus voor mijn geklaag. Het wordt hier juist weer kermis. Ik denk nog dikwijls aan het puike weekje dat je twee jaar geleden hier geweest bent. We hebben toen goed gepraat. Als ik weêr in de wolken woon, houd ik mij aanbevolen.

Ik feliciteer je met de gouden-medaille. Dat mag nu wel, niet waar, nu groote kunstenaars juryleden waren.

Wees zoo goed je vrouw van mij en de mijne te groeten. Komen wij in Amsterdam, dan komen wij héél graâg. Adieu. Handdruk

K. ALB. THIJM.

X Het voorspel en de crisis in De Nieuwe Gids

In het boek van F. van der Goes *Litteraire Herinneringen uit den Nieuwe-Gidstijd* zijn vele documenten opgenomen. Echter zijn de brieven door Van der Goes dikwijls niet volledig gepubliceerd. Ik meende, dat het voor heter begrip van het gebeurde noodig was om zooveel mogelijk alles in extenso te moeten opnemen. Daardoor zal men hier reeds door Van der Goes openbaar gemaakte stukken terugvinden, al moet ik er op wijzen, dat hij niet altijd juist copieerde en den vorm der brieven, waaruit b.v. in een epistel van Verwey de zenuwachtige haast sprak, wijzigde.

In die *Litteraire Herinneringen* heeft Van der Goes in een brief van 18 November 1893 aan Albert Verwey geschreven, dat hij zijn naam buiten op de aflevering niet vond en binnen-in aangeduid op eene desobligeante wijze. Meende ik aanvankelijk, dat dit ‘binnen-in’ sloeg op een mededeeling op den omslag, zooals bij het aftreden van Verwey was geschied, Stuiveling wees er mij op, dat dit gelezen moest worden als ‘in de aflevering-zelf’. Inderdaad komen in dat nummer tal van anti-socialistische hatelijkheidjes voor en duidelijk slaan de sonnetten XXVII en XXVIII, opgedragen ‘Aan een pseudo-volksleider’ en ‘Aan den zelfden’ op Van der Goes. Dat hij bedoeld werd blijkt uit de handschriften, bewaard in het Letterkundig Museum (Zie *De Geschiedenis van De Nieuwe Gids*, blz. 439).

De geheele correspondentie over het voorspel en de crisis in dat tijdschrift laat ik hier chronologisch volgen om in een laatste hoofdstuk te besluiten met de briefwisseling van Van der Goes over de publicatie van de documenten.

(Door Van der Goes gedateerd '89)

Rozengracht 57 27 Decr.

Amice,

Ik was nauwelijks je huis uit toen ik me de geldzaak te binnen bracht. Half November heb jij f 25- aan Kloos gestuurd en mij eerst f 70.- en daarna nog f 5.-gegeven. Is 't zoo niet?

Ik kwam vandaag bij Versluys. Onlangs had ik Versluys geschreven dat hij mij de Bat. Nieuwsbladen moest sturen, die sints Buitendijk niet mee-

werkt, in de prullenmand gingen. Ik had iemand gevonden die ze dolgraag zelf zou lezen en uit dankbaarheid voor de lezing alles zou aanstreepen wat over ons handelde of voor ons van belang kon zijn. Ik speelde toen voor secretaris. Nu had ik nog niets gekregen en vroeg er Versluys naar. En die vertelde, erg verbaasd, dat er juist gekomen waren toen Kloos kwam, dat hij Kloos onze afspraak verteld had en dat die toen, wat hij nooit deed, het heele pakje had meegenomen. Versluys leek 't geval natuurlijk erg zot toe, maar ik zei maar niets, 't Is toch ook eigenlijk wel een beetje gek, vin je niet? Ik heb nu Kloos een beleefd briefje geschreven met opgaaf van redenen en verzoek, tenzij hij er iets beters mee voor heeft mij de kranten te sturen. Van dien brief heb ik van Eeden kopy gestuurd.

Wat moet ik nu doen als Kloos 't verdomt? Tegenover vreemden bekennen dat ik wel redacteur heet maar 't zoo weinig *ben* dat ik me door een collega moet laten kontrarieeren? Moeten die kranten voor Kloos z'n pleizier *niet* worden gelezen, eerder dan dat iemand van *mijn* kennissen ze lezen zou. 't Is toch wel wat al te zot, vin je niet.

Misschien stuurt Kloos ze me, maar anders zal ik jullie, verzoeken mij een schriftelijk bewijs van de Redactie te geven, waarop ik ze van Versluys ontvangen kan.

Er *is* met die jongen geen huis te houden.

Doe voorloopig maar niets, tenzij je er van Eeden eens over spreken kunt. Die is redelijk en zal niets doms raden.

tt

ALBERT V.

Napoli 14 Mrt '90

Amice Frank,

Sints eergister zijn we in Napels. We staan onder palmen en staren de baai over naar den rookenden Vesuvius. De wijn, lacrimae Christi kost 8 stuivers en de Napolitaansche Van Laar woont aan 't water. Zuidelijke François hebben aan bloemrijke table d'hötes seditieuse gesprekken met onbederfbare jonkvrouwen en de beste bereider van déjeunees woont ook hier, o wonder, vlak boven de kantoren van de Equitable[1].

Het is maar jammer dat ik onder al dat pleizierige altijd nog de zorg voor de N.G. met me omdraag. Toen ik heenging had ik na een maand groote inspanning niets op papier gebracht. Na dien tijd was er van schrijven geen sprake. Het is me een groot bewijs dat de natuur zich niet dwingen laat en dat jullie ongelijk hebt gehad met vier vel in zes maanden van me te eischen toen ik voelde acht vel in een jaar te moeten beloven. Nu ik je dit schrijf heb ik de volle overtuiging dat ik al het mogelijke gedaan heb om te trachten

1 Equitable, Levensverzekeringsmaatschappij, dir. Verstaden, waarvan Van der Goes vertegenwoordiger was.

jullie ter wille te zijn. Die overweging vergoedt me eenigszins den spijt dien ik voel nu ik jullie moet teleurstellen. *Mocht* ik een dezer dagen nog iets schrijven dat ik de moeite waard vind, dan kun je zeker zijn dat ik het stuur.

Over de kontrakt-kwestie schrijf ik maar niet; want die vind ik geen kwestie. Als wij elkaar noodig hebben zullen we met of zonder kontrakt bij elkaar blijven; zoo niet, niet. Alleen spreekt het van zelf dat ik, tegen nog 50 gld. jullie vier vel kopie schuldig ben.

Napels is een stad waar men leeren kan zaken vroolijk te behandelen. Wij zullen het de onze voortaan óok doen.

Tak schreef me even voor mijn vertrek dat hij 't redacteurschap had aangenomen en op welke voorwaarden. Een dezer dagen schrijf ik hem; als je hem ziet wil hem dan groeten.

Tot ziens. We zijn gezond en vroolijk. Kitty groet je. Groet de kennissen.

ALBERT VERWEY

Villa Nova Noordwijk 10 Septr '90 Amice,

Amice,

Mag ik van je vriendschap voor Kloos een zooveelsten dienst vragen? De zaak is deze: In Aug. schreef Kloos mij een brief, waarin hij mij terug verzocht 1° een stoel, dien hij indertijd oud en op voor mij van zijn moeders vliering heeft laten halen en dien ik sintsdien vernieuwd heb; 2° een aantal boeken, die ik indertijd van hem òf als geschenk, òf - en dat was 't meerendeel, - in ruil voor andere boeken gekregen heb; 3° alles wat ik van hem had aan brieven en papieren.

Bovendien schreef hij dat Witsen verzocht had om 't portret dat hij indertijd van mij had geschilderd. Dat portret n.l. bezit ik nog, doordat Kloos in een brief van anderhalf jaar geleden, mij schreef dat hij er afstand van deed.

Mijn brieven en papieren schreef hij ten slotte, dat hij vernietigd had en ik kan erbij meêdeelen dat hij 't zelfde voor twee jaar gedaan heeft met 't mij toebehoorend door Witsen naar hem geteekend portret.

Voordat ik op dien brief nog kon antwoorden kreeg ik een tweeden brief van hem met opgaaf van nog eenige boeken en verzoek om ook op te geven of ik een bijdrage had voor de e.k.N.G. Den dag waarop nog een briefkaart met weer een paar boektitels.

Enkele dagen later - ik had nog niet geantwoord kwam er weer een briefkaart met verzoek om antwoord, zoo niet op de vraag omtrent zijn aanspraken, dan toch op die omtrent mogelijke bijdrage voor de N.G.

Den volgende dag schreef ik 'm per briefkaart: Schrijf mij wat de redactie graag besproken zag dan zal ik zien of ik 't nog kan maken. Ik weet hier te weinig wat actueel is dan dat ik zoo maar iets sturen kon. Op 't overige later.

tt, A.V.

Daarop nu ontving ik heden - twee dagen later - de brief*kaart*, waarvan ik kopie bijvoeg.

Nu wat betreft de beweringen omtrent zijn particuliere aangelegenheden dit. Toen ik zijn boeken terugzond heb ik van wat hij mij in ruil of als geschenk gegeven had, alles daarbij gedaan wat ik dacht dat hij beter dan ik gebruiken kon. Van wat hij van mij had nam ik niet meer weerom dan één boek. Ik deed zoo uit vriendlijkheid en omdat ik van hem af wou zijn. Den stoel hield ik omdat ik hem als prul gekregen had en zelf had bekleed.

Over de boeken schreef ik hem bovenstaande al eens een klein jaar geleden, en toen zweeg hij erop. Van den stoel sprak hij nooit.

Naar het portret liet Witsen eens vragen, voor een jaar toen ik niet thuis was. Daarover weet ik ook niet dat ik met iemand dan Witsen heb te handelen. Kloos erkent dat in zijn eerste briefje. Op deze briefkaart noemt hij het zijn eigendom.

Dat ik brieven en papieren niet teruggeef spreekt vanzelf.

Mijn besluit op dit alles is dus dat ik Kloos niet verplicht ben *iets* terug te sturen (dan een paar blijspelletjes van van Eeden, die ik hem zenden zal na ontvangst van twee afl. van Brederoo die hij van mij heeft) en dat het een vriendelijkheid van me wezen zou als ik hem den stoelromp afstond tegen vergoeding van reparatie en vracht.

Ik hoop dat je assuradeurs-hart me deze korrekt-heden ten goede houdt en spreek van de publieke zaak, de N.G.

Ten eerste weer de zaak. En om te beginnen: *Beloofd* heb ik *niets*. Ik heb *uitzicht gegeven op, als ik niet word afgeschrikt*. En niet aan jou, maar aan Tak. Dat jullie nog altijd op dat, waarop ik uitzicht gaf, een stuk over Huet, wacht kon ik niet weten. Want 1°. heeft van Eeden bij mevr. v. Vloten 't mogelijke gedaan om de uitgave van de brieven door mij te beletten, afschrikking genoeg inderdaad van den kant van een N.G. redacteur en 2°. zou die uitgave door mij zijn vastgeknoopt aan een bespreking van den brievenbundel, die in dien tijd besproken is door Kloos. En zooals in een door jou gekopieerd reglementje beschreven staat mag mijne Boekbeoordeeling niet omvatten wat behandeld is in Kloos zijn kroniek. Tegenover Kloos': ‘zooals gij trouwens weet’, stel ik dus mijn ‘Ik wist niet’.

En ten tweede weer mijn besluit. Dat is dit. Dat ik de redactie verzoek hare mij aangaande zaken niet meer door Kloos met mij te doen behandelen. Zijne brieven zal ik ongelezen laten. En niet ik zal zoolang Kloos secretaris is den eersten stap doen tot het geplaatst krijgen van bijdragen in de N.G.

Mijn verzoek aan jou nu is: wil je uit vriendschap voor Kloos, en uit belangstelling in de N.G. misschien, een weg zoeken in dit Kloosiaansche kreupelhout? Mij die uit mijn duinen toe zal zien, zal er het uitzicht door worden verhelderd.

De groeten van Kitty
tt ALBERT VERWEY

Lees den brief aandachtig en vergelijk af en toe met nevensstaande kopie: anders vat je 't verband niet Antwoord je gauw, dan kan ik Kloos bericht geven.

(De copie van Kloos' briefkaart kan men vinden op pag. 312 van *De geschiedenis van De Nieuwe Gids*). Onder het afschrift van Verwey heeft hij geschreven:

Zou Kloos weten dat ik hem met deze briefkaart in handen kan doen veroordeelen?

Noordwijk a/z 12 Novr 90

Amice,

Betsy verzoekt mij *haar* de Brieven van Huet aan Van Vloten te sturen, want dat jij ze lezen wilt. Als ik je bizonder daarmee pleizieren kan zal ik dat natuurlijk graag doen, maar je hebt misschien niet zoo'n haast dat je niet zou kunnen wachten op mijn uitgaaf. En *als* je ze vóor dien tijd lezen wil heb ik nóg liever dat je er eens voor hier komt, dan dat ik ze uit huis geef.

Schrijf me eens hoe of wat

tt

ALB. V.

Noordwijk a/z 15 Novr 90

Amice,

Ik blijf bij mijn plan, maar kan me niet haasten met de uitvoering.

Geef ik ze uit dan is 't verlof geen zaak van beteekenis.

Of ik ze in de N. Gids geef zal niet van mij afhangen: hoe zal ik daar in schrijven zoolang Kloos secretaris is? Het verbaast me dat je net doet of ik je *daar* niet van geschreven had.

tt

ALB. V.

Noordwijk a/z 11 Maart '91

Amice,

Je begrijpt dat je briefje me genoegen deed. Maar maak bij de redactie maar niet veel water meer vuil om me. In Kloos verloor ik voor goed alle vertrouwen. Tak dekt zich op een onwaardige manier met uitvluchten. En al zag ik hen allebei verkeerd en al had ik in mijn relaties tot de redactie 't grootste ongelijk van de wereld gehad, zooveel is nu wel zeker, dat van een samen-

werken van mij met de redactie niets goeds meer komt. Ieder zijn weg gaan is voortaan het beste. Alleen zal ik, als Kloos in 't publiek zijn chicanes voortzet, hem in 't publiek beantwoorden.

Groetend
tt
ALBERT VERWEY

Noordwijk a/z 14 Mrt '91

Amice,

Versluys schrijft mij:

'Clausen deelde mij mede dat *de Redactie* (naar 't zeggen van Kloos) *niet wilde dal hij mijn verzen zou drukken*.

'Terwijl ik nog met C. in gesprek was, kwam de heer Kloos, wien ik ook het doel van mijn komst meedeelde. De Heer K. gaf mij in overweging uwe verzen niet uittegeven, *daar het wel uitgeven ervan mij in moeielikheden zou brenggen met de Redactie van de N.G.*'

Is 't waar, amice, dat *de Redactie* op die manier te werk gaat? ik zal daaromtrent *heel* graag worden ingelicht.

In afwachting tt
ALBERT VERWEY

Noordwijk a/z 20 Mrt '91

Amice,

Ik ga je briefje zoo kort mogelijk beantwoorden, maar zeg niet dat ik niet lang zal worden.

Ik verdeel wat je doen wil in twee deelen. Je wil 1° je een opinie vormen over de weigering, en me behulpzaam zijn bij de uitgave. Je wil 2° zoo goed mogelijk de houding van Kloos tegenover me beoordeelen.

Wat dat 1° aangaat: een afschrift van den eersten bundel is op 't oogenblik bij Van Looy, den uitgever. Die had mij de laatste jaren herhaaldelijk aangezocht om iets van me te mogen uitgeven. Toen dus de onderhandelingen met de N.G. waren afgeloopen heb ik dadelijk een ander afschrift gemaakt en hem dat toegestuurd. Door naar Van Looy te gaan kun je voordien bundel dus 't een en 't ander doen: je een opinie vormen, en Van Looy nog eens aanmoedigen. Ik heb n.l. nog geen antwoord.

Den tweeden - ik heb juist vanochtend van Kloos de kopie teruggekregen - wou ik ook aan Van Looy aanbieden, zoodra wij het eens zijn over den eersten. Maar dien zal ik dan niet aan hem sturen, maar aan jou, op dat jij hem eerst op je gemak lezen kunt, wan 't is er een die je op je gemak moet lezen.

Aangaande het 2° - de houding van Kloos tegenover me beodrdeelen - dat kun je zeker voor een deel doen door 't beoordeelen van de weigering. Maar een ander, voor mij nog wel zoo belangrijk deel ligt in Kloos zijn brieven aan me. Ik heb n.l. alleen over deze zaak van Kloos een dozijn brieven gekregen waarvan elke voldoende was om me voor een paar dagen ziek te maken van walging en ergernis, brieven van iemand die met 't eenig doel voor oogen: zijn zin te krijgen, 't eene oogenblik smeekte en vleide, 't andere dreigde en lasterde, en doorloopend in den volgenden brief geen de minste conscientie scheen te hebben van wat hij in den vorigen had gezegd. - In één woord: al de zelfde praktijken, die hij 2 jaar geleden gebruikte om mij van mijn huwelijk af te houden, maar die toen iets sympathieks hadden, omdat er een groot gevoel achter zat - nu voor de tweede maal maar met niets erachter dan een kinderachtig kleine gelijkhebberij. -

't Zou voor jou maar onsmakelijk en ook onnut zijn je daarmee bezig te houden. Onnut want al zie je alles en overdenk je alles: Kloos zijn karakter is Kloos zijn karakter en dat karakter is essentieel *het* karakter, waar ik me voor mijn eigen rust niet meer meê kán inlaten.

Kloos is de man die in 't gevoel van zijn eigen voortreffelijkheid 't recht meent te hebben aan iedere gril toetegeven; en hij wordt niet, als kleinere menschen van dat soort, door zedelijkheids-overwegingen terug gehouden van uitersten.

Zoo was hij altijd, maar eerst in de laatste jaren is hij 't onbeperkt durven wórden, 't Is zijn grootheid, maar ook zijn onmogelijkheid voor iemand als ik die voel dat de inwerking van die grillen en praktijken op mijn leven, de dood voor mijn gemoedsrust en mijn werk zou zijn.

Daar om voort aan nooit meer tusschen Kloos en mij relaties als die hij, voor hoe 'n klein deel ook, betrokken is in 't uitgeven van mijn geschriften, nooit meer hem belangen van me in handen geven, die hij schaden en waardoor hij me kwetsen kan, nooit meer een relatie met hem waarin ik al was 't voor haast niets, afhankelijk van zijn welbehagen ben. Ik dus nooit meer medewerker aan een tijdschrift dat door Kloos wordt geredigeerd.

Zie je, dat bepaalt nog meer dan de weigering, onze verhouding. Als je dat voelt, breng je mij en de N.G. niet weer bij mekaar.

Bovendien: die laatste vergadering is leerzaam. Jij bent er buiten gelaten. Tak schrijft me: als één redacteur bezwaren heeft meen ik te moeten berusten. Van Eeden is Kloos zijn kreatuur. De Redactie is dus Kloos-alleen, *kan* tenminste op een gegeven oogenblik Kloos-alleen zijn.

Je ziet dat er in dit heele exposé geen sprake is van een persoonlijke vijandschap tusschen Kloos en mij. Ik wil wel gelooven dat Kloos zich als hij kalm is niet meer mijn vijand voelt. Maar door onzen langdurigen vertrouwden omgang is Kloos er aan gewoon geraakt mij *te laten zien* wat hij nooit iemand anders laat zien: zijn heele karakter en al zijn stemmingen.

De poseerende Kloos-want tegen al zijn kennissen poseert hij doordat hij zich bewust of onbewust onderwerpt aan sommige regels - die is als elk

ander dragelijk. Maar de niet-poseerde Kloos is goed om te worden aangebeden, maar overigens voor niets.

Nij schrijf ik je nog wat je in den bundel die bij van Looy leit, na moet slaan.

Dien heb ik teruggetrokken omdat de Redactie weigerde haar te plaatsen tenzij er uit werden weg gelaten, in het gedicht ‘Hemel- en Aarddroom’, de regels

> 'k Hing
> In de arm hem: om zijn hals mijn armen sloeg 'k
> Neen woog 'k 't zwaar hoofd en in zijn rooden mond
> Zonken mijn lippen, een ster in purpren nacht

en ik me met den Secretaris kon verstaan over enkele andere plaatsen. Die plaatsen waren, naar wat Kloos me geschreven heeft:

1º een plaats beginnende:
Kleinren dan hij -

2º alle plaatsen waar mijn vrouw in voorkwam, omdat die zoo de aandacht op onze breuk zouden vestigen.

3º een plaats van boodschappen doen, - omdat (lach niet!) Boeken anders zou zeggen: Ik verdom je; ik doe ook geen boodschappen meer.

Ik heb den bundel teruggetrokken, omdat ik zonder die verzen 't heele gedicht onbestaanbaar en zonder dat gedicht den bundel - na zoo lang stilzwijgen - te mager achtte.

De tweede bundel is geweigerd als zijnde ‘geen poëzie’.

Mijn kortheid is vrij lang geworden. Dat komt ervan als ik eens iemand aantref waar mee te praten valt.

Groeten van Kitty en mij,
ALBERT VERWEY

Wil je een staaltje van wat ik noemde: geen conscientie hebben van wat hij te voren geschreven had, zie dan hier. Je zult er meteen uit zien hoe Kloos de Redactie heeft gedupeerd.

Nadat ik mijn kopie - den eersten bundel - aan Kl. gestuurd had, kreeg ik van hem achter elkaar drie brieven, waarin hij mij smeekte als een persoonlijke vriendschapsdienst aan hem, die drie regels weg te laten. Hij schreef daar in letterlijk: *Ik weet dat je maar een woord aan de redactie hoeft te schrijven en de redactie zal vragen of ik gek ben*.

Ik heb hem toen gerustgesteld en geschreven dat ik hem beloofde mij niet tot de redactie te wenden, dat ik geloofde dat we 't samen hierover eens moesten worden, etc.

Nu, nadat 't gebleken was dat we 't niet eens konden worden en ik hem had voorgesteld mij den bundel terug te sturen, met erbij de belofte dat ik hem een anderen zou zenden die hij dan in plaats van de eerste aan de redactie kon voorleggen - zoodat de redactie er geheel buiten bleef - *toen* kreeg ik plotseling een brief van hem, dat de *redactie* vond dat ik hals-starrig was,

dat de *redactie* die plaats nu eenmaal weigerde wegens *onzedelijkheid* en dat hij me nu maar de keus voorstelde tusschen ‘oorlog of vrede’.

Je begrijpt dat ik op al die toeren *niet heb geantwoord*. Ik heb alleen *na die vergadering, waarop de 2de bundel geweigerd was*, hem verzocht om beide aan mij in Noordwijk terug te sturen. Dat briefje van den 9den, waarvan ik Tak denzelfden dag schreef dat ik 't verzonden had, - dat briefje, waar oók in stond dat ik met Tak handelde over de zetvormen, die beweert hij nu niet gekregen te hebben, ja doet 't zelfs voorkomen dat ik 't nièt heb gestuurd. Gelukkig staat het in mijn kopieboek en is 't in 't briefje aan Tak vermeld.

Van ochtend schreef ik je dit niet. Maar juist nu komt me over Haarlem 't een en ander ter oore van de lasteringen die er over den loop van deze zaken al weer de ronde doen.

't Is wonderlijk hoe een redactie en een heele kliek menschen gedupeerd kunnen worden door iemand die om persoonlijke belangetjes maskeert dat ik aan de heele *wereld* ontmommen kon als ik lust had zijn eigen brieven rondtesturen.

Mama van Vloten is hier en verzoekt me je haar groeten te doen.

Noordwijk a/z 2 Apr. '91

Amice,

Je zult van Van Looy misschien al gehoord hebben dat hij mij mijn verzen heeft teruggezonden. Hij zag niet veel in verzen en had ook gehoord dat hij ‘niet op de medewerking van de N.G. zou kunnen rekenen’.

Ik ben intusschen nog met hem doende en mogelijk komen de verzen dus nog in Amsterdam en dan eerst bij jou - terug.

Kort nadat ik je schreef is Kloos de korrespondentie met me op nieuw begonnen om te trachten een belofte van uitlating van me te krijgen. Hij is nu in een aantal brieven in vrij vriendelijke termen gebleven en heeft mij zelfs verzekerd, na mijn vers bekeerd en voortaan mijn vriend te zijn.

Nu is die korrespondentie afgeloopen, zonder dat natuurlijk de zaak veranderd is. Ik bleef n.l. bij mijn weigering. Het slot van zijn laatsten brief en mijn antwoord daarop schrijf ik je hier even over, omdat de N.G. daar in besproken wordt.

Kloos schreef:

> ‘is het uwe bedoeling met de N.G. te breken, onherroepelijk te breken, ga dan door zooals gij doet: wenscht gij echter, in oprechtheid, een goede verstandhouding, luister dan een heel klein beetje naar me en doe mij het kleine genoegen dat ik vraag. Gij zult er wel bij varen’-

Ik antwoordde:

> Wat bedoel je toch met dat ‘breken, onherroepelijk breken’? Ik denk er niet aan. Met Van Eeden als zwager, Goes en Tak als goede kennissen, jou, die betuigd hebt mijn vriend te zijn, ligt niets méer voor de hand dan dat ik nu eerst de ware medewerker van dat tijdschrift word.
> Wat bedoel je ook met ‘doorgaan zooals (ik) doe’? Jou die uitlating weigeren, als van zelf spreekt. Maar, amice, waar denk je aan; die puur-persoonlijke oneensheid invloed toe te schrijven op de N.G. zaken. Ik zal zeker dien invloed niet teweeg brengen. Jij wèl?

Ik hoorde uit Haarlem dat jij plan had hier te komen. Je komst zal me genoegen doen.

Onder ons gezeid: ik geloof niet dat Kloos, ondanks zijn vriendschapsbetuigingen, de verhouding tusschen de N.G. en mij zal zien stabiel te maken. Daarom is het goed dat jij een oog in 't zeil houdt.

Groetend
tt
ALB. V.

Als de zaak van mijn medewerking in de vergadering ter sprake komt, kun je zeggen dat ik die medewerking zoo sekuur mogelijk buiten partic. verhoudingen tot de redacteuren om, wensch te zien vastgesteld, maar dat ik dan ook de zekerheid moet hebben dat in de redactie niet de zeer persoonlijke belangen den doorslag zullen geven. Korrespondentie er over voerde ik dan liefst met jou.

F. van der Goes Esq

Mr. N.A. Calisch. Amsterdam. 2 Nov. 93

Amice.

Indertijd leende ik u f 250.- voor de Nieuwe Gids. Gij beloofdet mij dat daarvoor behoorlijke rentegevende obligatien zouden worden verstrekt en tevens een kosteloos abonnement. De eerste kreeg ik nooit - en zelfs mijn abonnement moest ik altijd betalen. -

Nu zie ik dat gij (en bijna alle bekenden met u) uit de redactie getreden zijt en eene regeling der f 250.- heeft nog niet plaats gevonden. -

Mij dunkt gij waart toch verplicht voór uw heengaan daartoe de noodige stappen te doen. -

Gaarne zal ik van u vernemen hoe het staat met de zaak en of er kans op is zoo ik het opvraag het bedrag terug te ontvangen. Zoo gij na de volgende

week met uwe vrouw een avond wilt komen praten zal dit mijne vrouw en mij zeer aangenaam zijn.
t.t.
N.A. CALISCH

11 Seafield Road, New Terry nr Liverpool 7/11 1893

Waarde Van der Goes,
Met veel spijt zie ik uit de laatste Nieuwe Gids, dat het tot een scheuring in de Redactie gekomen is. Arme van Eeden, hij heeft het hard te verantwoorden in de deze aflevering, en wie is toch die pseudo-volksleider, waar Kloos zoo tegen te keer gaat? -
Wat gaat gij en de andere afgescheidenen doen? - een nieuw tijdschrift oprichten of zal ik u voortaan als medewerkers in een der reeds bestaande organen terugvinden?
Er zijn teekenen in deze nieuwe Nieuwe Gids, die mij doen vreezen. - Lescailjé met z'n slecht-gemotiveerden Duitschershaat, Tideman als hofdichter en zelfs Kloos, die aan 't bezingen geraakt is van 't glorierijk Stamhuis van Oranje - dat, hoe hoog z'n literair gehalte ook mag zijn, hij niet erg bevorderlijk zal zijn aan de politieke ontwikkeling van ons volk en *juist* in dat opzicht zijn we zoo allerellendigst ten achteren -
Vooral om deze reden zou ik graag zien, dat je bijgestaan door een paar goede literatoren de oude Nieuwe Gids deed herleven. -
Enfin gij weet wat er omgaat en wat u te doen staat, maar ge zult me veel genoegen doen door me te laten weten, waar ik u en andere oude medewerkers van de N.G. terug kan vinden.
Wanneer komen uw 'Studies in Socialisme' uit [....]
J. DE GRUYTER

(Copie door Verwey van een brief van Van der Goes aan Verwey. De brief is ten deele opgenomen in *Litteraire Herinneringen* blzz. 55 en 56)

Amsterdam 18 November 1893 De Heer Albert Verwey, Noordwijk a/zee

Amice,
Het volgende is gebeurd: - omstreeks Juni hebben Tak en Van Eeden op een bijeenkomst van de toenmalige redactie van de N/Gids hun plan te kennen gegeven tegen 1° October hun lidmaatschap van de redactie op te geven. Ik heb toen gezegd mijne houding te zullen bedenken, dat ik geen redenen had om te doen als Van Eeden en Tak. Tot Kloos speciaal zeide ik dat wij bij gelegenheid eens moesten confereeren om de zaken te regelen. Daar nu is niets van gekomen. De zelf-genoegzaamheid van het huwelijk -

oorzaak ook van andere verzuimen - maakte dat ik haast geen menschen bezocht, en ik schreef circa half October aan Kloos om hem mijn besluit mede te deelen dat ik mij niet terugtrok als redacteur[1]. Ik ontving van hem een welwillend antwoord, maar zonder melding van den zakelijken kant van mijn brief. - De vervolgens verschenen aflevering verbaasde mij dat aan het besluit van Van Eeden en Tak geen uitvoering was gegeven: nl. om hunne namen als medewerkers te plaatsen op den omslag. Mijn eigen naam vond ik buiten op de aflevering niet, en binnen-in aangeduid op eene desobligeante wijze. Zoo had dan Kloos van zijne positie als secretaris gebruik gemaakt om onrechtmatige handelingen te doen.

Mijn eerste indruk is gebleven: ik wensch op geen enkele manier Kloos onaangenaam te worden, hem als persoon, maar ik wil mij niet neerleggen bij zijn coup d'état, waarvan o.a. het gevolg is dat de N/G dood gaat. De boekhandel is het daarover eens. - Je zult met mij eens zijn dat naar hem toegaan, zeggen: ik kom je voorstellen de redactie weer gezamentlijk te voeren, onmogelijk is. Als Tideman er uit was, misschien. Er zijn geen nijdigheden die ik van Kloos niet verdraag, maar ik wil mij niet onderwerpen aan de maatregelen door hem genomen, te minder nu het duidelijk is dat hij ze niet alleen en uit eigen beweging genomen heeft.

Ik onderstel dat je als eigenaar van de N/G niet zit te azen op mogelijke geldelijke voordeelen, dat je zelfs bereid zult zijn zoodanige voordeelen aan Kloos die ze het meest behoeft, voor korter of langer tijd aftestaan. Maar ik denk dat je niet zonder verdriet de laatste dingen in de N/G. zult gelezen hebben, en dat je van je rechten als eigenaar zult willen gebruik maken om de herhaling ervan te voorkomen. Er mag een zekere voldoening in gelegen zijn voor iemand die vroeger een aanval heeft verduurd, dat nu door een tweede aanval de aanvaller zich onmogelijk maakt - maar ik geloof niet dat je die voldoening verlangt.

Van Eeden, met wien ik gisteren dit onderwerp besprak, zonder literaire appreciaties die ik graag aan anderen overlaat en persoonlijke overwegingen die nog pijnlijk zijn, heeft mij als eigenaar volmacht gegeven. Wij beiden vertegenwoordigen dus drie van de vier (jij en ik nl.)

Als jij actief wilt optreden als eigenaar om een andere redactie te formeeren, daarin zelf wilt zitten, zal dat *mij* aangenaam zijn. Dan draag ik de verantwoordelijkheid niet alleen. Je hebt misschien geen lust, evenmin als Van Eeden, om begrijpelijke redenen.

De vraag die ik je wilde doen is: kunnen *wij* als 3/4 eigenaar gezamentlijk een nieuwe redactie trachten te benoemen - òf: geef je *mij* volmacht om als je gemachtigde pogingen daartoe te doen - òf: neem je in dit geval een benoeming als redacteur van mij, als gemachtigde van 2 eigenaren, in beginsel aan.

(Ik behoef wel niet te zeggen dat geen schikking zal worden gemaakt die geldelijk verlies voor Kloos zou zijn).

1 Deze brief is afgedrukt op blzz. 399 en 400 van *De Geschiedenis van De Nieuwe Gids*; het antwoord van Kloos daarop en de reactie van Van der Goes blzz. 400 en 401.

21 Novr '93 Noordwijk a/zee

Amice,

Je vraagt me in je brief iets waar ik zelf ook al dikwijls over heb nagedacht. Je begrijpt wel dat ook ik niets liever wenschen zou dan dat de N.G. weer een bruikbaar tijdschrift werd. Maar ook nu, nu ik de laatste paar dagen weer alles in mijn hoofd ervoor onderste boven heb gehaald, kon ik tot geen andere conclusie komen dan dat het afzetten van Kloos daar niet de goeie weg toe is. Ten eerste zonder Versluys is het onmogelijk. Ten tweede: mèt Versluys zal het zoo vol verdriet en moeielijkheid wezen dat het ons spijten zou het te hebben aangehaald. Ten derde: Kloos en N.G. hooren samen - hij was altijd het hoofd ervan - de schrijver van de leading articles - De acsthetische toets. Een formeel recht als dat van ons als eigenaars heeft tegen dat zedelijk recht voor mijn gevoel weinig in te brengen. Daar komt bij: jij zou de eenige zijn met een zuivere positie - noch Van Eeden, noch mij zou het fraai staan eerst uit de redactie te gaan, en dan voor den dag te komen, als de overgebleven redactie onzen zin niet doet.

Kloos zijn doen is mij uiterst onaangenaam - zijn optreden tegen jou vind ik, ja te min om bestraft te worden - en verdere leelijkheden voorkomen ik deed het graag als ík een beter middel er toe zag dan dit.

Naar mijn meening zal het best zijn aftewachten - Kloos beleedigt grootere belangen dan onze persoonlijke door zijn ziekelijke eigenmachtigheid, en ten slotte zal de gezonde behoefte van schrijvers en lezers hem en ons brengen op onze behoorlijke plaats.

Ben je dit met me eens, dan zul je net als ik je kracht besparen om liever door je werk positief goed te doen, dan door tegen hem op te treden mogelijk nog grooter kwaad.

w.g. ALB. V.

Baarn, Eemnesser Hoog 27 November 1893

Waarde Frank,

Ik heb nog niet geandwoord op je laatsten brief om dat ik meende naar Amsterdam te komen en je te spreken. Intusschen schijnt daar vooreerst misschien niet van te komen. -

Ik ben niet bekend met wat er gebeuren zal en kan in de N.G.-quaestie, maar ik zoude niet willen deel uitmaken van een tegen Kloos gerichte redaktiegroep.

Ik zou wenschen, - maar dat is misschien een onmogelijkheid - dat, laat ons zeggen over acht maanden, de toestand zóo was: de N.G. met tien of twaalf redakteuren en Kloos als van ouds sekretaris. Deze groep verbonden door schriftelijk kontrakt en met statuten, waarin aller bevoegdheden duidelijk omschreven waren.

Van zulk een redaktie zou ik het aangenaam en eervol achten lid te zijn.

Ik stel Kloos te hoog als dichter om een deel van wat hij geproduceerd heeft en ik bemin hem te zeer als vriend dan dat ik, in weêrwil van wat ik zijn afwijkingen moog achten, in eenig opzicht tegen hem zou kunnen ageeren.

Ik dank je er intusschen voor dat je ook aan mij gedacht hebt. [....]

w.g. K. ALB. THIJM

1 Februari '94

Amicissime,

Ik zou gaarne een dezer dagen een zuiver letterkundig onderhoud met u willen hebben[1], en wel speciaal over de wijze waarop naar Uw meening, die ik, zooals ge weet, altijd hoogelijk heb geappreciëerd, de tegenwoordige Hollandsche letterkunde in elkander zit. Dan zou ik daarin misschien aanleiding kunnen vinden pogingen te doen, en middelen te beramen waardoor ik mij uit mijne tegenwoordige, ik moet het bekennen, eenigszins hachelijke positie zou kunnen redden. Wilt ge dat voor mij doen? Wij zijn toch oude hartsvrienden, ten minste ik ben het de uwe geweest. En denk dan nog maar eens aan, ja waarom niet, aan alles. Ik druk mij hier gebrekkig uit, dat w.z. ik kan niet zeggen al mijn gevoel, maar ik wou je zoo graag eens apart spreken, zonder wie er ook bij. In de 1e Parkstraat 438.

Vriendschappelijk,

t.t.

WILLEM KLOOS

[14 april 1894]

(Gedrukte kaart. Naam en beroep met inkt ingevuld)

Den Heere F. van der Goes

Assuradeur

Bij dezen heb ik de eer u mededeeling te doen van eene wijziging in de redactie van '*De Nieuwe Gids*'. Tot haar zijn toegetreden de Heeren H.J. Boeken en P. Tideman, - en verzoek ik u in het vervolg uw werk te willen inzenden bij onzen Redacteur-Secretaris P. Tideman, Meer en Vaart, Sloterdijk.

WILLEM KLOOS

14 April 1894

(Deze kaart is afgestempeld 20 April 1894. Ook Jac. van Looy heeft zoo'n kaart ontvangen).

(Brief van Verwey aan Kloos, een copie niet in het handschrift van Verwey)

1 Prick teekent hierbij aan, dat Thijm dit verzoek heeft ingewilligd, maar dat het onderhoud niet heeft plaats gehad, daar ongesteldheid Kloos verhinderde om Thijm te ontvangen. Hij deelt ook mee, dat deze brief in zeer onregelmatig handschrift en met minstens twaalf verschrijvingen in het archief van Thijm bewaard is gebleven. (*De Nieuwe Taalgids*, 1956).

Haarlem Florapark 46 23 April 94

Amice,

Ik ben vandaag Versluys wezen spreken over deze aangelegenheid.

Ik heb indertijd aan Tak verklaard meê te willen werken tot een regeling, waarbij ik mijn eigendom in de Nieuwe Gids aan jou overdroeg[1].

Ik verwachtte toen dat er spoedig een onderling overleg tusschen eigenaars, uitgever, en Tak als administrateur zou plaats hebben, waarbij de zaak dan wat mij aanging beklonken werd.

Ongelukkig heb jij kort daarop door je met Goes te brouilleeren, dat gemeen overleg voorloopig onmogelijk gemaakt.

Ik vond dat jammer, maar begreep dat wachten het beste was, in de hoop dat de toestand spoedig zoo zou worden dat we met elkander konden beraadslagen.

Maar nu ontving ik eergisteren een bericht van je, waarbij je me kennis geeft dat je 't secretariaat van de N.G. aan P. Tideman hebt overgedragen. Terwijl nog niets geregeld is, terwijl ik voor mijn deel en Goes en van Eeden voor het hunne, nog aansprakelijk zijn tegenover de aandeelhouders terwijl Tak nog verantwoording schuldig is aan jou en ons gezamelijk - terwijl Versluys nog met vier eigenaars heeft afterekenen, draag jij het ambt dat de trait d'union is tusschen al die belangen en betrekkingen over aan dien tot ons in geen betrekking staanden vriend.

Wil jij morgen heelemaal er uit gaan of sterf je dan is het pand waarop geld geleend is, het pand voor het onderhoud waarvan Versluys, Tak en wij vieren allen aansprakelijk zijn, in handen van iemand die, van ons onafhankelijk, meenen kan aan ons niet verantwoordelijk te zijn.

Dit is, dunkt me, onverdedigbaar.

En naar mijn meening - en dat heb ik Versluys gezegd - naar mijn meening is Versluys niet gerechtigd het tijdschrift uit te geven onder een redactie die zich buiten om de eigenaars heeft gekonstitueerd.

Naar mijn meening ook zou het zelfs onverantwoordelijk van hem zijn als hij met het uitgeven van het tijdschrift voortging zonder dat in die onderlinge belangen onderling is voorzien.

Als ik je een raad mag geven - en dit schrijven wil niets als een raad zijn - wees jij dan de eerste om zoo'n regeling voortestellen. Spreek er dan met Versluys van als die bij je komt.

Geloof me

etc.

Copy van een brief aan Versluys.

In verband met ons onderhoud op Donderdag 26 ll. bevestigen wij hiermede de toen gemaakte afspraak, dat door U voortaan geen afl. v.d. N/G zou

1 Men ziet uit deze zinsnede, dat de quaestie van het eigendom niet zoo eenvoudig is als het lijkt.

worden uitgegeven, dan die U vanwege de meerderheid der eigenaren worden bezorgd.

Wij wenschen dat deze regeling onmiddelijk van kracht wordt, en berichten u dat wij U zoo spoedig mogelijk een April-afl zullen ter hand stellen.

Hoogachtend
v.d.G.
mede namens A. Verwey en F. van Eeden
Am, 29 April 94

Haarlem April '94

Amice,

Ik heb van v. Looy een ‘Feest’ en een groot gedicht, van Thijm een boekbeoord. naar de drukkerij gestuurd. Wil jij *zonder mankeeren* of persoonlijk of door een briefje, Clausen je goedkeuring tot het drukken sturen? Vergeet het *vooral* niet, anders heeft hij een pretext tot uitstellen.

Karel neemt het redacteurschap aan. V Looy en *Veth* zullen voor deze afl. iets geven. Gorter veroorlooft ons zijn naam te gebruiken als meewerker. Van Eeden (bij wie ik na Versluys geweest ben) zal ons laten begaan.

Ben jij bij v. Deventer en Aletrino geweest?
Heeft Clausen je wat gestuurd?
Wil je mij vandaag even er op antwoorden, en mij een en ander sturen?
Is er Maandag vergadering? En bij jou?
Antwoord mij daar ook vandaag nog op.
Heb je Tak gevraagd of hij ook als redacteur weer wil optreden?
Veth wil dat voorloopig niet, ten minste niet officieel.
Karel was voor dadelijke redactievorming -

Ik hoorde van Gorter dat 't stuk van v. Deventer door hem is opgehouden na de beleediging door T. Dat kan dus gebruikt. Er is tot nu toe ongeveer 5 vel. Als Tak dus een vel schrijft en Aletrino heeft wat, dan is dit nummer dik genoeg.

Vergeet niet Clausen
Verzuim niet mij te antwoorden
tt
ALBERT VERWEY

(Brief van Versluys d.d. 28 April 1894 aan Verwey)

Van Clausen vernam ik, dat er reeds voldoende copie is voor de aflevering. Onder dankzegging voor uwe welwillendheid, verzoek ik U daarom, geen moeite te doen voor nieuwe copie.

(Aan den achterkant schreef Verwey aan Van der Goes)

Amice,
Ik krijg dezen brief. Als hij geschreven [was] voor Clausen de copie had die ik vanmorgen van hier gezonden heb, begrijp ik er niets van. Heb jij zooveel copie gestuurd? Waarom ook die dankzegging voor mijn welwillendheid. Zou hier iets achter schuilen? Als jij 't ook niet begrijpt ga dan dadelijk naar Clausen, en naar Versluys als dat noodig is. Maar gauw.
tt ALB V.

2 Mei 94

Amice, ik had het bij het briefkaartje willen laten en maar berusten in het leelijke denken over mij door een oud vriend, liever dan nog langer in dezen boel te zitten.
Want ik wilde maar één ding: er uit zijn, en met rust aan mijn werk gelaten worden. Ik meen dat ik daar recht toe heb. Zou men zich links en rechts moeten laten uitschelden en dan nog niet eens mogen zeggen: maar heeren, bemoei je dan ten minste niet met zoo'n être?
Ik heb nooit iets anders gewild dan buiten de zaken gehouden te worden. Ik voel niet het[1] minste boos opzet tegenover Verwey noch Kloos, en ik wil mij vooral van alle actieve inmenging onthouden om niet door eenige onbewuste wraakzucht of antipathie te worden geinfluenceerd.
Mijn brief aan je was te scherp, onverstandig scherp, in den toon waarop ik tegen Martha of Gorter, die mij kennen, sprak. Want jij bent van mij vervreemd, - het kan ook moeielijk anders, door lange scheiding en invloed van veel smaad en begrijpt mijn bitterheid, zooals Verwey die zou begrepen hebben als ik ze hem getoond had. Als boosheid en rancune.
Maar die had ik eerder kunnen toonen, en meen ik lang overwonnen te hebben.
Ik was bitter om het karakterlooze van iemand die je openlijk voor een knoeier en een onoprechte werker uitmaakt, en je onmiddelijk daarop komt vragen om je gewaardeerde medewerking. Hij heeft mij zelfs voorgesteld weer redacteur te worden. Is dit niet of men onder kleine kinderen zich beweegt?
Ik heb van het stuk van Verwey niet dan den aanhef gelezen, juist om vrijer met hem te kunnen blijven omgaan. Ik heb alleen gehoord hoe hij in hoofdzaak over mijn werk denkt. Naar iemand, waar men zóó over denkt gaat men niet heen om zijn medewerking te vragen.
Ik heb nooit de minste bedoeling gehad Verwey's plannen te hinderen. Hij stelde het voor alsof Versluys de opdracht van *twee* eigenaars zou uit-

1 *de* veranderd in *het* en *wraakzucht* in *boos opzet*
Deze brief van Van Eeden aan Van der Goes is bijna geheel afgedrukt in *Litteraire Herinneringen* en *De Geschiedenis van De Nieuwe Gids* resp. blzz. 78-81 en 413-415.

voeren. Toen hij wegging was ik overtuigd dat hij slagen zou en ik vond dat goed. Voor veel medewerkers en ook voor Versluys zelf.

Maar ik wilde er niet de hand in hebben. Verwey heeft mij nog gevraagd of ik ook mijn elgendom zou willen afstaan, en een van de weinige antwoorden die ik hem gaf was: dat ik dat verkiezen zou boven alle andere maatregelen.

Persoonlijk is het mij onverschillig wat er met de N. Gids gebeurt. Ik zal wel niet meer in literaire tijdschriften medewerken. Maar om anderen had ik het succes van je plannen graag gezien. Toen ik van de mislukking hoorde, en begreep dat mijn rol minder negatief was geweest dan ik bedoelde, heb ik getracht dat te verhelpen, en ik hoop dat mijn voorstel zal worden aangenomen en ik eindelijk vrij zal zijn. Zou je heusch verlangen dat ik zou blijven hangen of partij zou kiezen tusschen twee ambitieuze en mij en mijn werk even essentieel antipathiek gezinde karakters?

Je voelt dat wat ik ondervonden heb heel iets anders is dan een zuiver literaire of ideeën strijd, maar dat personen en karakters hier in 't spel zijn geweest. En ook jij zou deze leelijke gedachten niet in je gekregen hebben, als je niet eenigszins onder den invloed van al het gelezene, had gedacht: kijk, daar heb je ‘m weer, den zelfbedrieger, boosaardig onder een moeien schijn, tot in zijn diepste wezen onoprecht’.

Deze karakteraantasting is een gif, waarvoor geen tegengif bestaat. Het kan altijd toegediend worden.

Ik schrijf dit dan ook zonder veel hoop je tot beter inzicht gebracht te hebben, meer uit een soort plichtbesef, tegenover een oud vriend.

Maar laat ons dan ten minste handelen als volwassenen en toonen diep de strekking te voelen van wat wij zeggen.

En doe mij ten minste de eer niet te denken dat ik het aangenaam vind als menschen die zoo over mij denken zich toch verwaardigen mijn hulp en gedachten-omgang te zoeken.

Bewijs mij verder nog dezen vriendendienst door zooveel mogelijk te zorgen dat ook anderen zich hieraan houden. Ik heb mijn werk en val niemand lastig. Al mijn wenschen ten opzichte van deze zaak kan ik hierin samenvatten: Denk en schrijf wat je wilt, maar laat mij buiten dit gedoe. Ik heb er genoeg van.

Dit document zou ik maar bewaren. Het zal de reeks wel sluiten.

tt

F. VAN EEDEN

Kloos, Van Eeden en de volmacht.

- Toen *De Geschiedenis van De Nieuwe Gids* verschenen was ontving ik van Dipl. Ing. Hans van Eeden een uitvoerigen brief, waarvan ik hier met zijn toestemming een groot gedeelte afdruk, omdat men daaruit een anderen kijk krijgt op de verhouding tusschen Kloos en Van Eeden, maar ookop de quaestie over het eigendomsrecht. De passages over Kloos en de volmacht aan Van der Goes laat ik hier volgen:

'Misschien verwondert het U, maar Kloos komt er in mijn ogen, beter of, laat ik liever zeggen: minder ongunstig, af dan ik hem in mijn gedachten had. Ik kende hem tot nog toe vrijwel alleen uit mijn vaders correspondentie en daar komt hij uit te voorschijn als een luie, egoïstische, arrogante, hier en daar zelfs zeer 'matter-of-fact' nuchterling. Nu zie ik hem als een zielige kerel, een schipbreukeling, die eindelijk een stuk hout gevonden heeft, dat hem boven water houdt en die in zijn doodsangst ieder, die in zijn buurt komt van zijn vlot wegtrapt. Een drenkeling die niet zwemmen kan en die zich nu aan een hem nagesprongen redder zo vastklampt, dat beiden verdrinken.

Ik ben geen psycholoog, maar ik heb den indruk dat hij behept was met een uitgesproken minderwaardigheidsgevoel. Dat herhaaldelijk verzekeren: 'Ik ben maar een eenvoudig mensch', dat jammerlijke gedoe om van Verwey gedaan te krijgen, dat die er die bewuste drie regels uit laat; die trots die helemaal geen trots is, doch uitsluitend arrogantie! Dat is niet het handelen van iemand, die zeker is van zichzelf.

Toch moet er een grote charme van hem zijn uitgegaan, anders was het niet mogelijk geweest, dat zijn werkelijke vrienden hem toch *nooit* in den steek hebben gelaten. Afgezien nog van mijn vader zijn er toch genoeg anderen geweest, die telkens weer ingrepen, bijsprongen, steunden. Zelfs de brave Paap, die toch niet zo erg veel goeds van Kl. had ondervonden, springt in '94 toch weer voor hem in de bres!

Maar Jeanne! Die is erg. Uw ongenoemde correspondent zegt ergens: J. heeft Kl. gered van den ondergang. Materieel gesproken heeft hij misschien gelijk, maar verder heeft ze niets dan kwaad gesticht. Zij heeft om haar man een hogen muur opgetrokken, zodat niets hem kon bereiken en zij ging met haar geschiedenisvervalsing rustig en onverdroten door. Het is mijn vaste overtuiging, dat zij het is geweest, die in de copieboeken aan het knoeien is geweest[1]. Zij is er wel een 'schoolvoorbeeld' van, dat de weduwe (of echtgenote) van een groot man, de minst geschikte persoon is om zijn biografie te schrijven of zijn nalatenschap te verzorgen. [....]

Dan is er nog een belangrijk punt: v.d. Goes - de volmacht Versluys. Prof. Asselbergs heeft duidelijk gemaakt, dat Versluys een niet zeer zuivere rol heeft gespeeld. Dat is juist, maar daarmee raken we de kern niet. Waarom was V. in de gelegenheid zo te doen? Dáar komt het op aan. En dan moeten we toegeven, dat de onstandvastigheid van F.v.E. er de oorzaak van was. Als mijn vader voet bij stuk had gehouden, dan had V. geen kans gehad te doen zoals hij nu heeft gedaan. De oplossing van dit raadsel is vrij eenvoudig. Er zijn twee oorzaken voor, ten eerste een zeer speciale trek in mijn vaders karakter, die, voor zover ik weet nog door niemand is opgemerkt, ten tweede het tijdstip, waarop de gebeurtenissen vielen.

Als U blz. 398 van Uw boek opslaat dan vindt U daar een dagboeknotitie van 12 Aug.: 'Mijn verband met de N.G. is nu wel heelemaal uit. 't Bekommert mij weinig'. Dat was al in '93.

1 Het knoeien in de copieboeken door Jeanne Kloos is een zekerheid. ('s-Gr.).

Op blz. 413 vinden we, onderaan, dagboeknotitie 1 Mei '94: ‘Want ik wil maar één ding: er uit zijn, en met rust aan mijn werk gelaten worden’. En ten slotte op blz. 414, in den brief van 30 April aan Van der Goes (en hier laat hij zich zeer diep in de kaart kijken): ‘(ik) begreep dat mijn rol minder negatief geweest was, dan ik *bedoelde* (ik onderstreep, H.v.E.)’.

Prof. Asselbergs schrijft U dat ‘*objectief* vast staat dat v.E. de werkelijke oorzaak was van alles’. Verder schrijft hij: ‘In jouw opvatting is Van Eeden dus schuldig’. U zocht er immers opzet achter. Ten slotte schrijft Asselbergs: ‘Volgens mij wilde hij anderen niets in den weg leggen .... Hij wilde hun rustig hun gang laten gaan, *onverschillig* (ik onderstreep weer, H.v.E.) voor het resultaat’.

Hier nu is prof. Asselbergs er zeer dicht bij, het was niets anders dan onverschilligheid, gebrek aan belangstelling. En nu kom ik op hetgeen wat ik U boven aanduidde, de speciale karaktertrek.

Zie eens. Mijn vader kon graag en flink warm lopen voor een idee. En als het dan op de verwerkelijking aankwam, dan was hem geen moeite teveel. Maar als het karretje eenmaal liep, als het alleen maar een kwestie was van de zaak in het goede spoor te houden en de machinerie geregeld te smeren, als het dus min of meer routinewerk werd, dan kreeg hij er genoeg van. Dan verlangde hij naar zijn eigen, literaire werk terug en werd het gehele geval, waar hij eerst zo enthousiast voor was hem tot een obsessie.

Zeer sterk komt dit uit bij De Eendracht, maar U ziet het ook bij zijn medische praktijk en eveneens bij .... De Nieuwe Gids. Hij was geen vasthouder, omdat hij artist was en geen industrieel. Een zakenman bijt zich vast en laat niet meer los; dat lag hem niet. Zijn schoolvriend Frans Waller kwam na zijn studiejaren te Delft als jong ingenieur aan de Gist- en Spiritusfabriek, bleef er tot aan zijn dood en bracht die fabriek tot ongekende bloei. Mijn vader had hier trouwens altijd grote belangstelling voor.

Mijn vaders gewezen secretaris Emons, die de failliete Eendracht overnam is er schatrijk bij geworden. De kliniek van Van Eeden en Van Renterghem was een goudmijntje. Dat kon men nu van de N.G. wel niet zeggen, maar ik bedoel maar dit, als mijn vader niet F.v.E. was geweest, dan had hij een rustig en zelfs zeer welvarend bestaan kunnen leiden als gevierd medicus bij voorbeeld. Of als bankhouder van een bloeiend spaarkassenbedrijf.

Hier heeft U dus één van de twee oorzaken van zijn onverschilligheid ten opzichte van De N.G. De tweede moeten we, zoals ik zei, zoeken bij de periode waarin hij toen leefde.

Zijn hoofd gonsde in die dagen van de plannen. De Broeders lagen klaar voor de pers. De Koele Meren waren in embryonalen toestand reeds aanwezig (hij werkte er ongeveer 10 jaar over!). Schijn en Wezen hield hem voortdurend bezig. Lioba kwam twee jaar later gereed. Dan de signifische correspondentie met Lady Welby, zijn parapsychologische experimenten met de Soc. f. Psych. Research, voordrachten enz. En ten slotte, om de maat vol te maken - hij bevond zich op de dalende tak van de Ellen-periode. En dat legde misschien nog meer beslag op zijn geest, dan wat ook. Bestudeert U

het dagboek maar eens. Het is ongelofelijk hoe die twee mensen elkaar toen het leven moeilijk hebben gemaakt. Hoe zijn dagen en nachten er mee vervuld zijn! En waarom .... Nergens om waarschijnlijk - althans in onze ogen.

U zult begrijpen dat er hier voor dat geharrewar aan en over de N.G. geen plaats meer was. Toen Van der Goes kwam, kreeg v.d.G. zijn zin. Toen Versluys kwam kreeg die ook zijn zin. Als er een derde was gekomen, had die vermoedelijk eveneens zijn zin gekregen. Hij bedoelde immers *negatief* te zijn!

Dr Van Deventer aan Van der Goes:

[2 mei 1894]

Amice,

Naar ik verneem, is het schrikbewind van de N.G. gevallen, en nemen Verwey en gij de leiding weder in handen. Ik wilde u vragen, of ge het niet zaak vindt om nu ook de, niet geheel en al buiten uw toedoen, beleedigde en verongelijkte medewerkers te rehabiliteeren, en daaronder ook mij. Ik heb aan Kloos op zijn verzoek voor de eerste aflevering een artikel over Plato gegeven, dat door hem was geaccepteerd en goedgekeurd, doch dat hij heeft verknoeid, door er slechts een gedeelte van te plaatsen. Me dunkt, ge zoudt de daad van een rechtvaardigen doen, door dit artikel *in zijn geheel* in de eerstkomende aflevering op te nemen: het is ruim twee vel groot.

Ik ben echter verplicht een conditie te stellen.

De Oude Gids heeft mij na eenig geparlementair gezegd, dat hij het artikel opnemen zou, zoo ik het reeds gepubliceerde gedeelte omwerkte. Met die omwerking was ik juist gereed, toen ik van uw contra-revolutie hoorde, en mijn voornemen was het omgewerkte artikel zoo spoedig mogelijk bij den heer van Hall in te leveren, om nog voor de nieuwe aflevering op tijd te zijn. Nu de zaken echter zoo staan, kan ik mij van die inzending onthouden, aangezien ik mij niet verbonden heb, en zoo gij het artikel in zijn oorspronkelijken vorm en in zijn geheel in de eerstkomende aflevering (dus de April-aflevering) opnemen wilt, wil ik het afstaan. Ik zal daarom tot *Zondag* wachten, doch heb ik dien dag van u niet de formeele toezegging van de plaatsing op de gezegde wijze, dan breng ik het stuk des middags naar de Oude G. Ik voeg hier nog bij, dat het bedoelde artikel het eerste is van een serie, en dat het vervolg wel daar zal behooren te komen, waar ook het eerste stuk geplaatst is.

Ge begrijpt, ik denk er niet aan u te bedreigen, doch ik meld u den stand van zaken, zooals die is -

Vriendschappelijk

CHAP.

48 II Boerhavestraat

2/5/94

Briefkaart naar Kromme Eind Soest, afgestempeld 5 Mei 94

Waarde van Looy,
Nadat ik je schrijven aan onzen redacteur-secretaris, den heer P. Tideman gelezen heb, deel ik je mede dat er zeven bladzijden van je stuk in de aflevering van de N.G. zijn afgedrukt. Na groeten aan Titia
tt
WILLEM KLOOS

Soest 7 Mei 94 Lange Eind 113 A

Waarde Goes.

[....] Welk een geharrewar met die N.G. Het ding, dat is zeker geloof ik, loopt op zijn einde, die toestand kan niet lang duren. Ik ben er leelijk ingehaald, je zult er wel van gehoord hebben, hoe mijn copie verzeild is geraakt. Natuurlijk heb ik geprotesteerd bij Tideman, bij Clausen, bij Versluys, ik vrees echter zeer dat ondanks al het uitdrukkelijk te zeggen van mijn wil mijn werk zal te lezen staan in de a.s. aflevering. Vies vind ik het rechtuit; mij schaadt het niet zoo zeer, want wat geschreven is, is toch geschreven, alleen, want zelfs kreeg ik de hoognoodige revisie (die ik alleen hebben kan) niet en zal hel daardoor eenige onnoodige tekortkomingen hebben. Toen ik het Verwey meegaf voor de reorganisatie-aflevering zal ik maar zeggen - heb ik hem van die noodzakelijke veranderingen gesproken om de korte tijd die er was in de proef te doen; na den diefstal door Tideman, het woedend haastige afdrukken onderstel ik om het te *hebben*, en ziedaar ik van jullie handelingen eigentlijk de dupe.

De N.G. gaat op de flesch, en dat is maar goed ook, waar zulke handelingen kunnen gebeuren. Versluys heeft zich verweerd tegen me. Tideman, de ongelukkige, zegt niets, verschuilt zich achter Kloos, die me op een erg scheef geschreven briefkaart verteld dat er *zeven* pagina's van mijn stuk in de aflevering waren afgedrukt. Zouen die er nu alleen inkomen? 't Is om te lachen maar zeven pagina's zijn er zeven, die behoeven ze tenminste niet te schrijven met z'n allen. M'n eenige hoop nu nog is dat en Tideman en Kloos toch noch fierheid genoeg zullen hebben, het niet zullen kunnen uitstaan dergelijk verkregen werk in hun aflevering te zien.

't Is hoogelijk ridicuul dit Nieuwe Gids-bestaan en ik zou waarachtig in een artikeltje aan een of andere krant moeten zeggen dat deze verschijning in het mij antipatiek geworden tijdschrift gevolg van een rare manier van doen is? Is dat ook niet om te lachen eigentlijk. Verwey maakt zich druk, och och wat zijn jullie allemaal idealisten, of optimisten, en wat was ik distrait of verdwaasd.

Waarde vriend laat al deze beroerdigheden ons mijn vrouw en ik niet beletten te hopen dat de bloemen die wij in onzen tuin hebben gezaaid, mooi zullen bloeien deze zomer [....]

w.g. VAN LOOY

Baarn, 10 mei 11 u. voorm. 1894.

W.F. - Het is mij om gezondheidsredenen onmogelijk aan je oproeping voor een N.G.-vergadering op 12 Mei gevolg te geven. - *Maatregelen* kunnen trouwens alleen genomen worden door menschen die in eenige rechtsbetrekking tot den N.G. staan, in casu jij, Verwey, Tak, v. Eeden, Versluys, Clausen enz. Ik wil mij thans bij alles aansluiten wat besloten zal worden, wil lid van de redaktie zijn, enz., wil kopie, zoo ik die heb, beschikbaar stellen, enz. - Wat er ook gebeure, - *praktisch* kán *ik* niet anders doen dan wat ik hier opnoem [....]

w.g. K. ALBERDINGK THYM

Haarlem 12 Mei '94

Amice,

Ik heb hoofdpijn en ben moe en zal dus waarschijnlijk vanavond thuis blijven. Als er over oprichting van een tijdschrift gesproken wordt dan is mijn positie deze dat ik als mede-redacteur wil optreden zoodra de medewerking van een meerderheid van vroegere N.G.-medewerkers verzekerd is.'t Is dunkt me het wijst de N.G. aan zijn lot overtelaten en te zorgen voor organisatie van de losloopende krachten.

Wat zeg je van Versluys zijn waarheidsliefde. Zoo ziet men dat iemand letterlijk de waarheid kan zeggen en desalniettemin verfoeielijk jokken. Ik heb hem een briefje in de *Telegraaf* gestuurd, die naar ik hoop, afdoend zal zijn.

Je schrijft me zeker wel als er van avond iets belangrijks verhandeld wordt.

Tot ziens

tt

ALBERT V

Aan de bourgeoisconspiratie ten huize van den Heer

F.v.d. Goes,
Nicolaas Beetsstraat,
Amsterdam

Een feit smeerlappen dat niet te verbloemen is
Is dat je laatste leugen is verloren
O honden die Pet Tideman woudt smoren,
Ik wijd je allen ter verdoemenis

Ik ben Goddichter die te roemen is
In alle tijden en ik laat nu hooren
Mijn bliksem bloedstem uit den ijzer toren
Van mijn Godsboosheid. Weet je hoe men is

Als men gaat sterven Daadlijk zul je 't weten
IK LAG EEN BOM op jou vervloekten stoep
En je gaat stikken honden in je vuilheid
Hyena's ben je die met dichters muil bijt
Hier ben ik *Pet* en in je flauw geroep
Om 't leven zal mijn lol zich rood staan zweeten.

P.T.

12 Mei 94.-

Waarde Heer v.d. Goes!

Allerlei geruchten omtrent de voortzetting van de N. Gids door de een of andere partij maakten mij indachtig dat ook ik noch eenigzins mede eigenares van dat Tijdschrift ben.

De laatste jaargangen van de N.G. die de onderlinge verstandhouding der Redactie wat al te duidelijk voor het publiek bracht, waren voor niemand stichtelijk of verkwikkelijk en maakten mij niet bizonder proud op mijn aandeel in de oprichting. Nu heb ik echter lust om er even gebruik van te maken om aan oud-Redacteuren den raad te geven: laat de Nieuwe Gids zoo snel mogelijk van den aard-bodem verdwijnen! Heeft ze voor de kunst veel gedaan, de karakter teekening die ze van jonge menschen uit onzen tijd gegeven heeft, is zóó, dat men die graag zoo gauw mogelijk vergeet. Door het Tijdschrift onder Redactie van den Heer Tideman te laten zal er van ons geduld in dat opzicht niet veel gevergd worden want naar menschelijke berekening heeft hij geen menschenleeftijd noodig om te vernietigen wat onder zijn beheer komt. Het bestaan van de N. Gids wordt ook daarom overbodig omdat de oude Gids en Nederland zoo bereid zijn moderne litteratuur te plaatsen.

Gaarne ruil ik, indien de oprichters-redacteuren dat wenschen, mijn recht van mede spreken in. -
J.C. JOLLES-SINGELS

[17 Okt. 1894]

Waarde Heer Thijm,
Onder mijn berusting zijn schetsen van Aug. van Groeningen om uit te geven. Het is dunkt mij meer uw werk dan het mijne, zoudt gij er misschien eene voorrede bij willen schrijven, zoo doe ik u die schetsen na antwoord toekomen, de potlood*verbeteringen* zijn van den heer Netscher aangebracht.
Nog een vraag, waarop ik gaarne uw antwoord verwacht. Zoudt gij bereid zijn in overleg te treden om uw tijdschrift met De Nieuwe Gids te doen samen gaan. Ik gevoel geen behoefte De Nieuwe Gids tegenover u staande te houden.
Ook wil ik gaarne uw bescheid op 't volgend verzoek. Wilt gij wellicht plaatsen in uw tijdschrift dat 1 Nov. verschijnt een artikel over Thomas Aquinas en pater de Groot van Dr. J.D. Bierrns de Haan, het is voor den inzender van belang dat het op 1 Nov. gedrukt wordt en de uitgave van de Nov. afl. van De Nieuwe Gids zal waarschijnlijk vertraging ondervinden.
Intusschen met de meeste hoogachting,
Uw dienstwillige
P. TIDEMAN.

Meer en Vaart.
17 Okt. 94

In het archief van Thijm ligt nog een *leeg* couvert, groot formaat, poststempel Sloterdijk 20 Oct, 1894, gericht aan Den Heere K.J. Alberdingk Thijm Baarn. In het handschrift van Tideman: ‘een manuscript. afgezonden P. Tideman Sloterdijk met vriendelijk verzoek van de *schrijver* tot opname in de Nov. afl. en niet later’.
Ten slotte is er nog een ongedateerde briefkaart (poststempel A'dam 22 Oct. 1894):

[22 Okt. 1894]

Waarde Heer Thijm,
De Heer B.d.H. vraagt mij terug-zending van zijn artikel (adres Ootmarsum, Overijssel) in geval het niet met 1 Nov. in een tijdschrift verschijnt. Wilt gij misschien in dat geval het doen toekomen aan den schrijver?
In de overwegingen in uw brief vervat kan ik verder niet treden.

Hoogachtend
P. TIDEMAN.

Zooals men weet is de November-aflevering van *De Nieuwe Gids* niet meer verschenen.

Uit een brief van Zondag 28/X/94 van Verwey aan v.d. Goes.

28 Okt. 1894

Je hebt zeker gehoord hoe wenschelijk het zijn zou als de N.G. nog tenminste het onderhoud van Kloos kon blijven opleveren. v.d. Horst vertelde me dat Witsen jou erover wou gaan spreken. Thijm kreeg van Tideman een voorstel om N.G. en Tw. T. te doen samengaan. Dat heeft geen gevolg gehad. Zeker is het dat een overname van abonnés als ze *spoedig* plaats had, en de eigenaars van de N.G. bestemden de opbrengst voor een fonds voor Kloos, terwille van het doel zelfs door Groesbeek goed op genomen zou worden.

Als deze zaak met eenige kans op een praktisch resultaat verder ter sprake komt, schrijf ik je erover, en verzoek dat je het mij zult doen.

In het archief van Thijm bevindt zich een brief van 2 November '94 door Albert Verwey aan Van Deyssel gericht, die een kijk geeft op den toestand waarin *De Nieuwe Gids* verkeerde. De brief luidt:

Gisteren ben ik bij Goes geweest. Voor twee weken had hij op verzoek van Witsen bij Versluys een gesprek met Versl. en Kloos gehad. Versluys begon met in tegenwoordigheid van Kloos excuses te maken en te verklaren dat hij zich in April 1.1. tegen Goes en mij zeer onbehoorlijk gedragen had, zei verder dat hij nu niet voort wou gaan voor er overleg was gepleegd met de eigenaars, en dat hij wenschte dat Goes de zaak in handen nam.

Goes zei daarop te moeten beginnen met de verklaring dat hij in geen geval persoonlijk met Kloos meer zou samenwerken, en dat hij dus ook niemand anders vragen zou om met Kloos saamtewerken. Eerste voorwaarde dus: uittreding van Kloos. De beide Versluysen, man en vrouw, waren daarvoor. Kloos ertegen. Goes was toen heengegaan met het zeggen dat hij over de zaak nog eens denken zou, maar in elk geval op die voorwaarde zou blijven staan.

Goes leek me door Witsen half en half gewonnen voor het denkbeeld dat een - al was het dan maar alleen ten behoeve van Kloos voortgezetten N.G. nog wel kon bestaan. Er was nog kopie (o.a. noemde hij de nalatenschap van Groeningen, maar zei tevens dat Tideman die scheen betaald te hebben) en een enkele novellist en schilder zouden misschien wel voor de redactie gewonnen worden.

Tot slot twee ongepubliceerde artikelen van Van der Goes over de N.G. crisis.

De Nieuwe Gids

Aan de Redactie van De Amsterdammer, Dagbl. v. Nederland

Mijnheer de Redacteur,

Ik acht het wenschelijk de voor eenigen tijd in uw blad en elders gedane mededeelingen omtrent het gebeurde met het tijdschrift de *Nieuwe Gids* - die mededeelingen overigens latende voor wat ze zijn - met het volgende aantevullen.

In den zomer van het vorig jaar gaven de Heeren Van Eeden en P.L. Tak te kennen, dat zij uit de redactie van het tijdschrift wenschten te treden. *Mijn* plan was dit niet, gelijk ik wat later, toen de aflevering van October 1893, de eerste van den nieuwen jaargang, zou verschijnen, aan den vierden redacteur berichtte. Ik vertrouwde dat de Heer Kloos, met wien ik sedert 1885 samenwerkte, daarvan nota zou nemen. De October-aflevering verscheen - zonder mijn naam op den omslag. Eéne poging om mondelijk van den Heer Kloos opheldering te krijgen, mislukte; een tweede deed ik niet. Ik wendde mij tot de heeren Van Eeden en Verwey, met Kloos en mij oprichterseigenaren van de *Nieuwe Gids*, om gezamenlijk maatregelen te nemen aan het machtsmisbruik van den secretaris een eind te maken. Van Eeden gaf mij volmacht te doen zooals ik wilde, Verwey wilde liever nog niet optreden. Daarmede was mijn initiatief voorloopig onmogelijk geworden. Einde April ontving ik bezoek van den Heer Verwey, die toen den tijd gekomen achtte. Wij begaven ons naar den Heer Versluys, de uitgever-administrateur van het tijdschrift, en spraken met hem af dat hij met den Heer Verwey den Heer Kloos zouden gaan spreken over eene te maken schikking. Dit onderhoud leidde tot niets, dan tot de overtuiging dat geen schikking mogelijk was. Zoo konden wij voortgaan met onze maatregelen, die nader vastgesteld werden te mijnen kantore, op, zoo ik mij wel herinner, Donderdag 26 April. De Heer Versluys drong ten sterkste aan op een spoedige regeling die eene geheele reorganisatie zou moeten zijn, en zeide er zeker van te wezen dat tegen het begin van den jaargang 1894/95 haast geene inteekenaren zouden overblijven. Wij kwamen overeen dat reeds de April-aflevering, waarvoor zeer weinig copy beschikbaar bleek te zijn, door ons zou worden samengesteld. Vrijdag begaf Verwey zich op weg om van eenige der oude medewerkers bijdragen in ontvangst te nemen; ik wendde mij tot de Heeren Van Deventer en Aletrino. De uitslag was dat L. van Deyssel en Jac. van Looy, die de wijze waarop sedert October 1893 de Heer Kloos de redactie waarnam en liet waarnemen, niet wilden steunen, aanstonds hunne copy disponibel stelden. Verwey zond de stukken aan den drukker; met eenig werk van hemzelf, en van een of twee anderen, zou de aflevering verder worden gevuld. Den volgenden Zondag ontving ik van den Heer Verwey het reeds gepubliceerde, ons toen volkomen onbegrijpelijke schrijven van den Heer Versluys. Denzelfden middag begaf ik mij tweemaal naar den Heer V. om een explicatie te verzoeken, maar werd niet

toegelaten. Onraad bespeurende, spoedden wij ons Maandag naar den drukker die ons meêdeelde dat de copy van Van Deyssel en Van Looy met geweld door den Heer P. Tideman was ontvreemd, ondanks zijn protest. De eigenaren lieten de fungeerende redactie weten dat zij hunne bijdrage onder *hun* beheer niet voor het tijdschrift bestemden, en door ons werd hetzelfde aan den Heer Versluys schriftelijk bericht, na een vergeefsche poging om het mondeling te doen. Vervolgens kwam er eenig licht in de houding van den Heer Versluys. Hij had nl. Zaterdag te voren den Heer van Eeden gesproken, en van hem dingen vernomen, die hem hadden doen omkeeren als een blad van een boom. Welke precies, kan ik niet zeggen omdat ik het niet weet. Alleen dit is zeker, dat de Heer van Eeden ons gezamentlijk optreden, voor het oogenblik althans, verijdelde door in een brief dien ik Maandag ontving, zijne aan mij gegeven volmacht intetrekken.

Zie hier opheldering welke ik mij verplicht acht te geven. Zij die in het tijdschrift belangstellen, behooren ook te weten dat de rechtspositie van de drie eigenaren die niet feitelijk de macht in handen hebben - gesteld dat Van Eeden aan een reorganisatie wilde medewerken - door deskundigen zeer zwak wordt geacht. De *Nieuwe Gids* behoort in eigendom aan de vier bekende redacteuren, maar er is van hunne maatschap geen behoorlijk kontrakt gemaakt, evenmin als tusschen hen en den uitgever-administrateur. Die dus aan het laadje zitten, laten eenvoudig de anderen fluiten. Tergoeder trouw zal wel noch de Heer Kloos, noch de Heer Versluys, ontkennen te weten hoe de verhouding is, en niet onmogelijk dat deze in rechten te bewijzen valt. Maar het feit dat op dit oogenblik beider goeder trouw ver te zoeken is, maakt dat de anderen zich zouden moeten wagen aan de gevarieerde [?] moeilijkheden van een om meer dan één reden onaangenaam proces. Dit proces zou ten gevolge moeten hebben dat de Heer Versluys belet werd een tijdschrift uittegeven onder den naam van *Nieuwe Gids*, anders dan op de voorwaarden hem in 1885 gesteld, namelijk voor rekening en onder beheer van de *vier* eigenaren. Nu het twijfelachtig is dat in rechten dit gevolg te bereiken is, zal een andere weg moeten worden ingeslagen.

Als datum stond alleen 9 met potlood 2 bijgevoegd, dubbel onderstreept. Ook dit artikel is niet gepubliceerd.

Am, 29 April 94-

Mijnheer de Redacteur,

Opdat de lezers van den *Nieuwen Gids* weten waaraan zij zich hebben te houden, verzoek ik uw blad te mogen gebruiken om het volgende bekend te maken.

Donderdag 26 April heeft er een conferentie plaats gehad van den Heer W. Versluys, uitgever van den *N./Gids*, en de meerderheid der eigenaren van het tijdschrift: Verwey en den ondergeteekende, die tevens den Heer Van Eeden bij volmacht representeerde. De Heer Versluys zeide ons over-

tuigd te zijn dat de nu volgende jaargang, October 1894, niet zou kunnen worden uitgegeven wegens gebrek aan inteekenaren om de kosten te dekken. Van ruim 800 abonnees was de lijst nu reeds tot 700 geslonken, terwijl naar zijn meening, een algemeen bedanken met het einde van den loopenden jaargang mocht worden verwacht. Op zijn verzoek zouden wij tot hem een schrijven richten waarbij de meerderheid (3 van de 4) der eigenaren hem verboden de N/G. anders dan onder hunne goedkeuring uittegeven. Wij deelden den Heer Versluys mede, dat het ons voornemen was een nieuwe redactie samentestellen, en dat wij van den steun der oude medewerkers verzekerd waren.

Den volgenden dag begaf de Heer Verwey zich naar de Heeren Karel Alberdingk Thijm en Jac. van Looy en ontving van hen eenige copy voor de door ons volgens afspraak met den Heer Versluys te maken aflevering. Deze copy werd door Verwey bij den drukker bezorgd, waar Zaterdag (met roode inkt 28/4) door den Heer P. Tideman, inmiddels door den Heer Kloos als secretaris van het tijdschrift benoemd, ter drukkerij ontvreemd, onder en ondanks het protest van den Heer Clausen. Dit vernamen de Heer Verwey en ik Maandag 30 April, nadat ons gebleken was dat de Heer Versluys, om redenen ons toen volkomen vreemd en ons thans nog maar gedeeltelijk bekend, aan de hier meêgedeelde afspraak zich niet meende te moeten houden. Onmiddelijk wendden zich de Heeren Alberdingk en Van Looy tot de betrokken personen om te beletten dat hunne bijdragen zouden verschijnen in een aflevering onder de tegenwoordige redactie, maar zonder gevolg.

Hoe dit alles zich zoo kon toedragen, wordt verklaard door de omstandigheid dat de vier eigenaren van de Nieuwe Gids geen voor de wet geldig contract onderling bezitten, zoodat, wanneer een der vier den uitgever (die dus niet anders dan de administrateur voor den boekhandel is) weet te bewegen met hem *alleen* de exploitatie van het tijdschrift voorttezetten, uit andere documenten dan uit een wettig contract, de rechten van de drie overigen moeten worden aangetoond.

Op den afloop van de zaak wensch ik niet te anticipeeren. Ik acht het onnoodig de hier medegedeelde feiten van eenige qualificaties te voorzien. Alleen meen ik aan het publiek van lezers en medewerkers te moeten zeggen dat, welke de uitslag van de thans door ons en onzen juridischen raadsman genomen maatregelen moge zijn, met *hunnen* steun in ieder geval een tijdschrift de *Nieuwe Gids* zal zijn te maken dat dit interregnum spoedig zal doen vergeten. -

F. VAN DER GOES

Uit een brief van Verwey d.d. 2 Febr. 1903 aan Van der Goes naar aanleiding van de polemiek in *De XXe Eeuw Over Woordkunst* tusschen Van Eeden en Van Deyssel.

[2 feb. 1903]

Van je strijd met Van Eeden zag ik al iets in De Pionier. Van Eeden is ontzettend aktief, heeft dezer dagen heel Friesland afgereisd en bepredikt. Zijn

twist met Thijm is me zéer tegen, omdat *beide* heeren, m.i. te veel aan zichzelf denken, en te weinig aan het tijdschrift. Als Thijm een roman schreef en van Eeden wat meer gedichten zooals er sommige in zijn laatsten bundel staan, dan zijn wij en zij oneindig meer gebaat dan door hun fraaiste worstelspel.

De Nieuwe Gids is te gronde gegaan omdat één alles wou zijn. Zij beginnen dat spelletje opnieuw, inplaats van te bedenken dat het tijdschrift juist dáárdoor sterk geworden is dat het ieder toestond zichzelf te zijn.

Idem brief van 22 Nov. 04:

Het groote verschil ligt hier: voor Thijm (en voor 't publiek) was de N.G. beweging enkel een literaire. Voor mij was ze al vroeg en werd ze hoe langer hoe meer een algemeene. Ontevredenheid met ‘veel van het bestaande in literatuur, kunst en maatschappij’ zegt het eerste N.G. Prospectus. Daar heb ik het altijd op gehouden en het verschil tusschen Thijm en mij was dat hij wel en ik niet met de maatschappij tevreden was.

Brief 26/12/95, waarin Van Deventer aan Van der Goes een literaire bijdrage vraagt voor een bundel voorloopig Ghulden Winckel geheeten en zonder redakteursnaam verschijnend. De bundel wordt ten voordeele van Kloos uitgegeven.

‘Ge weet, dat zijn financieele positie slecht is, en het gevaar dreigt, dat men hem in de 3e klasse zal moeten plaatsen.

Bewijzen van instemming ontving ik reeds van: Thijm, Verwey, van Eeden, Emants en Tak’.

Noordwijk/Zee 25 Jan-'97

Amice,

Je begrijpt wel dat dit voor mij een verdrietig weigeren is. En toch weet ik niet wat ik met meer nadruk zeggen moet: dat ik niet *kan*, of dat ik niet *wil*. Zeer zeker *kan* ik niet: wij hebben bij het begin van de uitgaaf aan de uitgevers moeten beloven dat polemiek met de N. Gids zou zijn uitgesloten. Maar, hoewel ik me daarachter zou kunnen verschuilen - ik moet eerlijk bekennen, dat ik ook niet wil. Niet enkel omdat ik het onkiesch zou vinden - maar omdat ik in den toestand van pacificatie waarin wij langzamerhand raken, bestrijding van Kloos onnoodig en zelfs verkeerd acht.

Voor dit keer verlies je er trouwens weinig aan, want al plaatsten we 't, dan zou het toch niet in 't nummer van Maart kunnen.

Heb je wel opgemerkt dat Kloos toch eigenlijk het allerergst in zijn geheugen geleden heeft. Persephone ná Okeanos - de gedrukte data wijzen uit dat Okeanos bijna 2 jaar na Persephone geschreven is. Is dit nu niet te onschuldig om te beantwoorden.

Het kan wel zijn dat ik Vrijdag in Leiden kom. Zeer gegroet

tt

ALBERT VERWEY

(Aan de binnenzijde schreef Verwey nog dit):

Zou je er niet toe kunnen besluiten het stuk te supprimeeren? Het gaat toch ook niet aan dat je uit een vreemd kamp gaat schieten op een ouden medestander die nu volkomen ziek en weerloos is. Van die laatste kroniek is heusch *niemand* de dupe geweest. - Een doorloopend-ongunstige bespreking - Maar geloof je dan dat die menschen zich voor hun pleizier van het leven terugtrekken, dat het niet veel meer een fataliteit is waaraan zij graag zouden ontsnappen, als ze konden? - Je spreekt over den *Dichter*, den *Kritikus*. Maar loop je niet gevaar den dichter en den kritikus aansprakelijk te stellen voor kwalen en gebrelsen die eerst hatelijk voor den dag komen nu de Dichter en de Kritikus niet meer bestaan? - Waarom ook dat generaliseeren? - Niet als dichter is Kloos een type van onzen tijd, die juist veel meer plastiek en konkreetheid (praktischheid) verlangt dan hij ooit gehad heeft, maar hij is een gevoelsmensch, een herleefde romanticus uit den tijd van Schlegel. Dat hij als mensch iemand is die ondergaat in zijn Egoïsme, dat deden die romantici ook, en dat de tegenwoordige burgerij het ook doet is wel een overeenkomst maar geeft geen recht hem te typeeren tot haar dichter. Ze heeft hem er waarlijk niet voor aangezien. Ziedaar, ik zal blij zijn als je dit overwegen wilt. - [....]

(Over de Kroniek van Kloos in *De N.G*. van Januari 1897, Nieuwe Reeks, jrg 2, afl. 5 pag. 265-271. Bespreking van Verwey's bund el *Aarde* verschenen in 1896)

XI De uitgave der litteraire herinneringen

Tot slot van dit supplement over de geschiedenis van *De Nieuwe Gids* laat ik hier de documenten, die betrekking hebben op de uitgave van de *Litteraire Herinneringen uit den Nieuwe-Gids-tijd* chronologisch volgen. Ze geven een beeld van de vereering voor Kloos door Van Deyssel en de trouwhartigheid van den laatste. Het was Harry G.M. Prick, die in *De Nieuwe Taalgids* van 1956 een artikel publiceerde *Willem Kloos en de Litteraire Herinneringen van F. van der Goes*. Daaraan zijn verscheidene brieven, die hier volgen, ontleend. Ook thans zal ik mij van commentaar onthouden en de stukken zelf laten spreken. Ze geven een volledig beeld van de historie.

Laren N.H. 21.5.27.

Lieve Karel,

Ik schrijf eenige ‘litteraire herinneringen’ en kom daarbij op de N. Gidskrisis '93/94. In mijn dossier over die zaak vind ik een paar brieven van jou: je wilde niets beginnen tegen Kloos persoonlijk, aan den anderen kant was je bereid iedere poging te steunen om de N.G. te redden. In de 'Telegraaf had je intusschen geprotesteerd tegen het gebruik van eenige kopie door de ‘coup d'état’-redactie. - Nu heb ik je te vragen: mag ik deze stukkken publiceeren? Ik kan natuurlijk met mijn eigen woorden je houding aanduiden - maar door jouw woorden zelf mee te deelen verhoog ik de historische waarde van mijn artikel en blijf ik buiten alle gevaar van een minder juiste voorstelling.

Ontvang mijn hartelijke groeten, en geloof mij, als steeds,

vriendschappelijk de uwe
F. VAN DER GOES

Brief aan Willem Kloos:

Haarlem, 30 Mei 1927 Jordensstraat, 60

Waarde Vriend,

Frank van der Goes meldt mij, dat hij bezig is ‘litteraire herinneringen’ te schrijven en daarmede gevorderd is tot de ‘Nieuwe Gids-crisis’ van 1893-'94. In zijn dossier betreffende den tijd omstreeks den ‘coup d'état-aflevering’ bevinden zich twee brieven van mij, waarin, naar hij zegt, ik schrijf niets persoonlijks tegen Kloos ooit te willen ondernemen maar wel alles te willen doen om den N.G. te ‘redden’. Hij vraagt mij verlof die brieven in zijn stukken te publiceeren. In antwoord op die vraag heb ik hem verzocht mij even die brieven toe te zenden. Naar mijn meening hangt het geheel af van wát ik woordelijk heb geschreven of ik het gevraagde verlof kan geven.

Op deze mededeeling van mij heeft hij tot dusver niet nader gereägeerd. Ik denk niet, dat hij zonder mijn goedkeuring de brieven zal opnemen. Toch is dat mogelijk. En daarom schrijf ik je liever nu even, dat ik geen toestemming tot de publicatie heb gegeven, dan dat ik daarmeê wacht tot v.d.G. 's opstel verschenen zal zijn. -

Met hart. groeten

KAREL ALB. THIJM

Brief van Van der Goes aan Thijm.

Laren, Lingenskamp 6, 26/7/27.

Amice,

Hierbij de afschriften van de in onze korrespondentie bedoelde dokumentjes - beknopt van afmeting maar belangrijk van inhoud.

De brief van 27/11/93 is een antwoord op mijn vraag of je bereid zoudt zijn met mij en anderen een poging te doen om de N.G. in andere handen te brengen. De toestand was toen zóó: Kloos had zich van de redaktie meester gemaakt; na het aftreden van Van Eeden en Tak was ik alleen overgebleven; maar ook mijn naam had hij van den omslag, aflevering I, jaarg. 93-94, geschrapt. Erger was dat de inhoud van dat nummer naar niets leek, of ten minste zeer weinig op de N.G.-afleveringen zooals men die tot dusver had gekend. - Evenmin als Verwey, die mij in den zelfden geest geantwoord had, achtte jij toen reeds den tijd gekomen. Natuurlijk moest ik mij bij die meeningen neerleggen.

De briefkaart van 10/5/94 laat zien dat jij, wederom, evenals Verwey (en vele anderen: K.v. Looy, J. Veth, Ch.v. Deventer, Aletrino enz.) een half jaar later de zaken anders was gaan beschouwen. Het was vooral de gedrochtelijke verschijning van P. Tideman[1] geweest die de inmiddels ver-

1 In een brief van 14 Juli 1894 had deze dolleman aan Van Deyssel de verzekering gegeven ‘dat ik u tegenkomende u een vuistslag in het aangezicht zal geven, ik schreef juist aan Kloos, dat hij gelijk had u een smeerlap en een lafaard te noemen. Gij *zijt* een zwak mensch, bedek uzelf niet langer met krankzinnige extases en geestigheid, sta als een man eens voor de menschen, dan kan een kind u wegleiden’. (Noot van Prick in *De Nieuwe Taalgids*, 1956).

schenen afleveringen gemaakt had tot een afschuwelijk karikatuur; bovendien wist men dat de inteekenaren bij honderden bedankten: van de ruim 800 waren aan het eind van dezen jaargang geen 300 meer overgebleven. Je weet dat deze tweede poging mislukte toen Versluys weigerde de reeds gevormde nieuwe redaktie te erkennen.

Uit den zelfden tijd van je briefkaart dateert een door jou geschreven stuk in de 'Telegraaf', waarin je, tegelijk met Van Looy, protesteert tegen de verschijning van een artikel in de N.G., door jou aan Verwey c.s. afgestaan, maar door Tideman voor zich gebruikt.

Zooals ik reeds schreef is het mijn plan deze historie uit een te zetten in een hoofdstuk 'litteraire herinneringen', met zooveel mogelijk authentieke dokumenten bekrachtigd. Het spreekt van zelf dat ik mij van alle onnoodig scherpe uitdrukkingen zal onthouden. Ook is het mij niet te doen deze oude kwestie tot een nieuwe te maken of debatten uit te lokken over dit afgesloten verleden. Maar wat niet mag worden vergeten is dat die jaargang nu eenmaal bestaat, in de bibliotheken voorkomt en bewaard zal blijven zoo goed als de andere. Het is daarom noodig, geloof ik, dat ten minste ergens het verhaal te vinden zal zijn dat althans het uiterlijk verloop van de krisis bevat en daarmee het ontstaan van dien monster-jaargang verklaart.

Weest intusschen, ook door Marie, hartelijk gegroet. Als steeds, t.t.

F.V.D. GOES

Brief van Thijm aan Kloos:

Haarlem, 27 Juli 1927 Jordensstraat 60

Waarde vriend,

Frank van der Goes schrijft de geschiedenis van het tijdschrift De Nieuwe Gids wat betreft de jaren 1893 en 1894, met documenten. Hij wil daarin ook opnemen twee brieven van mij aan hem, waarvan hierbij de afschriften. Wil deze afschriften lezen en mij je meening zeggen. Heb je er op tegen, dan geef ik niet toestemming, ofschoon ik dan het afdrukken feitelijk niet zou kunnen beletten, alleen verwachten, dat het niet gebeuren zal.

De beide afschriften ontving ik gaarne terug.

Met hartelijke groeten,

KAREL ALB. TH.

Brief van Kloos aan Dr Aeg. W. Timmerman te Blaricum op papier van *De Nieuwe Gids*. Deze brief is een antwoord op een brief van Timmerman, geschreven op verzoek van Van der Goes aan Kloos. Zie het schrijven, van Kloos aan Van Deyssel d.d. 2 Augustus 1927 door Prick gepubliceerd in *De Nieuwe Taalgids* van 1956, blzz. 218 en 219. Die brief volgt hier achter.

28 Mei 1927

[....] Welaan dan, om tot de zaak te komen. Op een goeden dag, (ik zou in de oude jaargangen van de N.G. moeten nakijken, wanneer het precies kan zijn gebeurd, maar het is wel 34 jaar geleden) kwamen mijn toenmalige mederedacteuren bij mij, Tak, v.d. Goes, v. Eeden om mij te zeggen, dat zij aftraden als redactieleden. Ik voelde natuurlijk dus die plotselinge mededeeling in het eerste oogenblik een stille verrassing, maar liet daar toch niet veel van blijken, want door mijn leven, dat in zijn vroegste tijd reeds een onafgebroken reeks van moeilijkheden is geweest (ik was een altijd-ijverig, maar lichaamszwak kind onder een ijzig-harde en vaak onbillijke stiefmoeder) was mij natuurlijk een groote mate van eenvoudige zelfbeheersching eigen geworden, liet ik niets of weinig van mijn verrassing blijken. Ik vroeg gewoon weg naar de reden, maar toen daar niets anders op volgde, dan dat zij geen heil zagen in de N G, want dat ik niet werkte, zette ik mijn kop daar stijf tegen die onjuiste bewering in, ik stond op van mijn stoel, reikte hun kalm de hand, en zei hun adieu. Ik stond dus toen alleen voor de N G en hield stevig stand, ondanks dat ik toen door het weggaan van den toen populairen v. Eeden vooral - ikzelf had nog geen bekendheid - het grootste deel van mijn abonné's verloor.

[....]

Aan het antwoord hierboven op de eerste vraag, weet ik niets toe te voegen. Ik heb er toentertijd wel over gedacht, maar kon er geen redelijke oplossing voor vinden. Alleen dit: ik ben nu eenmaal een persoonlijk mensch, en heb mijn eigen, gepronconceerde opinie over alle mogelijke litteraire kwesties, die steunt op alles doorvoelen, en dan ernstig nadenken. En dat gaf wel eens altijd in het rustige blijvende botsingen met v. Eeden, die geenszins kon noch wou thuiskomen in wat ik de waarheid vond Dat ik en niet hij het rechte eind had, is wel na dertig jaar gebleken, nu v. Eeden suf schijnt geworden, en op de schoot der Moederkerk liggend, niets meer of alleen wat kinderachtige nonsens schrijft, en ik na levenslang werken gelukkig nog op vermag te staan in volle kracht

[....]

Wat 2° betreft een onderhoud dat ik met Herman Gorter zou gehad hebben over de N G, ik kan je naar waarheid verklaren, dat mij dat absoluut is ontgaan. En als het wezenlijk gebeurd is, zooals ik moet aannemen, daar jij zegt er zelf bij geweest te zijn, dan heeft het toch in elk geval geen indruk bij mij achtergelaten, en is het in mijn Binnenste, versmolten met de vage indrukken, die ik van andere ‘onderhouden’ met Gorter heb gehad. Maar wèl herinner ik mij van Wim Witsen gehoord te hebben, een 34 jaar geleden, dat v. Eeden Gorter heeft aangezocht, om in mijn plaats te komen als redacteur-secretaris van de N G. Maar ik heb mij dat toen niet aangetrokken, omdat Witsen er bijvoegde, dat Gorter daar niet veel ooren naar had.

[....]

Zie zoo, Gi, nu weet je alles wat ik zelf weet.

Ik heb voor dingen van heel vroeger gelukkig een perfect geheugen en dus weet ik zeker dat alle dingen precies zoo zijn als ik ze hier heb meegedeeld.

2 Augustus 1927

Waarde Vriend,

Vriendelijk dank voor je schrijven. Van dat plannetje van F.v.d. Goes was mij reeds iets bekend geworden, en wel door een brief aan mij, van Dr. Aeg. W. Timmerman, die, evenals v.d.G. zelf, sociaal-demokraat is. Die Timmerman is een oude schoolkameraad van mij, met wien ik in het heele verdere van mijn leven, dus nu reeds 54 jaar lang, ondanks al onze onderlinge verschillendheid van politieke en ekonomische zienswijze, zonder eenige verkoeling beste vrienden heb mogen zijn.

v.d.G. had zich namelijk tot hem gewend, om door zijn bemiddeling van mij te weten te komen, hoe de redactie van de Nieuwe Gids, waarvan hijzelf toen deel uitmaakte, een 34 jaar geleden er toe was gekomen om mij alleen te laten als redakteur. Ik heb toen p.o. aan Gidius T. in een paar exakte volzinnen meegedeeld, hoe dat zaakje in elkaar heeft gezeten en hoe de uittreding mijner toenmalige mederedakteuren zonder eenige ruzie of heftigheid tot stand gekomen is.

Hoe kalm die scheiding die van der Goes zelf natuurlijk niet meer volkomen helder voor den geest stond - het was voor hem uit den aard der zaak, van veel minder belang dan voor mij - hoe rustig dat afscheid heeft plaats gehad, zeg ik, kan b.v. hieruit blijken, dat ik in 1895, toen ik Weteringstraat 26 woonde, v.d.G. nog een persoonlijk vriendschappelijk bedoeld bezoek bracht. Ik werd toen gewoon kalm-vriendschappelijk, zooals ook vroeger altijd door hem ontvangen, maar uit de gemoedelijke conversatie, die toen tusschen hem en mij volgde, merkte ik langzaam-aan, dat hij de zaak een accidenteel levensgevalletje vond, waar hij verder niet over dacht. Na dat bezoek, dus nu reeds 34 jaar lang, heb ik met v.d.G. geen persoonlijke connectie meer gehad. Wel heeft hij later met mag ik zeggen, weinig-geestdriftige gezindheid over de N.G. geschreven, naar ik meen, en ik heb toen zijn beweringen doorgevlogen. Maar daar ik er niets vond, wat mij juist gezien leek, - hij zag natuurlijk alles sociaal-demokratisch - ben ik daar niet op ingegaan en vergat het ook weer gauw. Zoo staat het tusschen v.d.G en mij: Hij en ik zijn heel verschillende kanten uitgegaan, ik kreeg Het Volk niet in handen, en hij, moet ik vermoeden, ook niet De Nieuwe Gids.

Nu blijkt mij echter dat hij wel op dat oer-oude kwestietje terug komen wil, nu hij afscheid heeft genomen van zijn dertigjarige betrekking als socialistisch journalist. En waaròm hij dit nu wil? Hij heeft natuurlijk weinig of in het geheel geen notie van mijn persoonlijke geaardheid, wier hoofdkenmerk, mag ik zeggen, konsekwent en zich door niets stuiten latende doorzettendheid is, die altijd stil haar gang ging, en zich door geen uiterlijke tegenspoeden neer liet slaan, zooals vooral Jeanne kan getuigen, met wie ik

nu reeds zeven en twintig en een half jaar in nooit gestoorde wederzijdsche genegenheid tezamen heb mogen zijn.

En een menschengeslacht geleden, dus in den tijd waarover v.d.G. wenscht te spreken, was ik natuurlijk au-fond precies dezelfde als thans, al toonde ik mij toen - ik stond nog in den eersten bloei van mijn leven - uit den aard der zaak, soms wat heftiger in mijn uitingen - dan ik tegenwoordig goed vind om te doen. En dat dus v.d.G., meer dan een menschengeslacht later, die boel weer wil gaan ophalen en er zijn uit den aard der zaak socialistisch-polemisch getinte opinie over publiceeren wil, kan mij niet sympathiek lijken. Zijn drooghooge vaste toon van spreken, dien hij zich, als tegen onze maatschappij zich keerend en deze omver werpen willend, dagbladschrijver, eigen heeft gemaakt natuurlijk - ik ken die toon van hem nog uit zijn voorsocialistische artikelen hier en daar - gaat lijnrecht tegen mijn eigen alles meer ruim-ziende wijze van schrijven en spreken in. Want ik ben volstrekt geen mensch, die doet en spreekt en schrijft van uit een mij van buitenaf opgelegd stelsel, - ik weet iemand te wezen en dit hoe langer hoe meer geworden te zijn, die handelt volgens zijn persoonlijk-zuiver gemoed en zijn heldere rede, en in die geest ook altijd schrijft. Ook in die voor mij ellendige tijd, toen de ‘onbetrouwbare’ F.v.E. (zooals hij eens in het mijzelf overigens nooit vriendelijk-gezinde Handelsblad genoemd is) toen v.E., herhaal ik, al zijn mogelijke best heeft gedaan om mij ‘er onder te krijgen’ zonder dat hij evenwel daarin geslaagd is op den langen duur.

En in verband hiermee, nl. van dat psychische antagonisme van v.E. en mij, herinner ik mij, dat toen de N.G. zou worden opgericht, dus in een der middenmaanden van 1885, de zelfde bovengenoemde Timmerman mij op straat ontmoette. Hij hield mij toen staande en zei op eens: Willem, ik heb in de courant gelezen, dat je een tijdschrift wilt oprichten, en en wel o.a. met van Eeden. Is dat zoo? Waarop ik natuurlijk antwoordde: ‘Ja, zeker zoo is 't’.

Timmerman. ‘En hoe vind je van Eeden?’

Kloos: ‘O, dat vind ik een heel aardige kerel, geestig en vlot, en hij zegt wel eens juiste dingen’.

Timmerman, zich naar mij overbuigend - ik zie het nog vóór mij, als was het gisteren gebeurd - ‘Willem, luister goed naar me, en onthoud het in je eigen belang. Pas op met die vent’. ‘En hoe dàt zoo?’ vroeg ik natuurlijk onmiddellijk, want een beetje verbaasd. Waarop Gidius Timmerman spontaan liet volgen: ‘Ik waarschuw je, kerel. Want die v.E. is de gemeenste vent, die hier in Amsterdam op twee beenen rondloopt’. Maar ik glimlachte natuurlijk rustig, en haalde mijn schouders op. Want v.E. was de enkele keeren, dat ik hem had bijgewoond, gezellig-aardig tegen mij geweest. En ik hield dus de uiting van Timmerman over v.E. voor niet méér dan de nawerking eener studentenruzie tusschen die beide jongelui: want zij hadden tegelijkertijd aan de Amsterdamsche Universiteit gestudeerd, en waren beide lid van het A.S.C. geweest. Het is mij echter gebleken, dat verstandige en gemoedelijke Timmerman gelijk had in zijn appreciatie van v.E. Want deze was zonder voldoende geestesernst en diepte bovenmatig ambitieus,

en buitendien altijd onzeker heen en weer wiegelend in zijn leven geweest. Terwijl ik zelf, zonder veel aan uiterlijkheden te denken, altijd kalm-sterk op mijn stuk sta, als ik eenmaal door werken en nadenken iets als de Waarheid heb leeren zien. En dat gaf natuurlijk op redactie-vergaderingen wel eens oogenschijnlijk-vriendschappelijk verloopende meeningsverschillen.

Doch ik zal daar nu niet op doorgaan, al heb ik nog verschillende curieuse psychologische anekdoten over v.E. in voorraad, allemaal exakt-reëel. Alleen wil ik Her uit mijn levensondervinding konstateeren, dat v.E., zooals ik van een mij welgezinde, onverdachte getuige, Adriaan van Oordt, vernam b.v. voortdurend bezig is geweest mij zwart te maken, met de zotste beweringen, bij de velen die hij, toen hij nog populair was, dus een twintig jaar geleden, sprak. Daar nu een paar uitdrukkingen in je brieven - hoe waardeerend deze laatste overigens mogen klinken - nu een gedeelte van het publiek een houvast schijnen te kunnen zijn, om vast te binden aan, of weer te beginnen met de absoluut-onjuiste voorstelling, dat ik in die tijd, waarover v.d. Goes wil spreken, een volkomen in alkoholische uitspattingen verloren gaande zou geweest zijn, zoudt gij mij dus wezenlijk ten zeerste er mee verplichten, indien je geen toestemming gaaft tot het herdrukken van deze overigens gewaardeerde brieven van jezelf.

Want ik kan wezenlijk niet anders zien, als volwassen mensch van 68 jaar - gesproken, dan dat het v.d. Goes', misschien onbewuste bedoeling is, om door de publicatie van je brieven, een ongewenscht zwavelstokje in het prachtige gebouw van de N.G. te steken, waardoor ongewenschte verwikkelingen, want b.v. veel redeloos geschrijf en gewrijf zou ontstaan.

Vertrouwende, dat je vriendschappelijkheid jegens mij, je dit evenzoo zal doen inzien, met hartelijke groeten je oude vriend

WILLEM

Op 3 Aug. 1927 weigert Alberdingk Thijm in een brief aan v.d.G. toestemming tot publicatie van brief en briefkaart van 1893 en '94:

‘Maar er zijn bezwaren tegen het geven van toestemming tot publicatie van mijn brief en briefkaart van 1893 en '94, waar ik de afschriften van ontving’.

Deze weigering is dus dadelijk geschreven na den brief van Kloos aan Thijm d.d. 2 Aug. 1927.

Noordwijk a/Zee 16 Mei '27

Amice,

Dat je je beurt gekomen acht om mémoires te schrijven, vind ik op zichzelf al een verkwikkende mededeeling. Ik ben dan ook volkomen bereid om

brieven of geheugen te raadplegen en te zien of ik je van dienst kan zijn. Nu is er evenwel in je briefje al dadelijk een moeielijkheid. Je schrijft dat het je gelukt is de geschiedenis te rekonstrueeren van de N. Gidskrisis (tenminste de definitieve krisis waarin het tijdschrift het aflei) begon in Juni '95 toen van Eeden en Tak hun ontslag namen en eindigde met het ophouden van het tijdschrift, in het volgende jaar. Maar nu laat je volgen: ‘of tenminste van het laatste bedrijf, spelende in Mei.’ Ik vraag me af: wat is er bepaaldelijk in Mei gebeurd? Verderop spreek je van mijn ‘ijverig deelnemen aan de poging om de zaak te redden’. Doch dat was in November '93. Van die poging weet ik alles, of tenminste veel. Ook weet ik dat begin Juni de eerste onderhandelingen over het Tweem. Tijdschr. begonnen zijn. Omtrent Mei daarentegen vind ik niets. Geheugengebrek? Of zijn er toen dingen voorgevallen waarin ik niet ben gemoeid geweest?

De zaak interesseert me niet enkel omdat je me erover schrijft, maar ook omdat ik verleden jaar voor de studenten de geschiedenis van de N.G. behandeld heb en me toen de gang van zaken weer duidelijk heb voorgesteld. Weliswaar in hoofdzaak het verloop en de weerstrijd van de ideële motieven, maar het sprak vanzelf dat ik me toen ook persoonlijke en praktische onderdeelen weer te binnen bracht. Waren er die me toen ontgaan zijn? Niets zal me liever zijn dan daaromtrent - en bepaaldelijk omtrent mogelijke voorvallen tusschen Januari en Juni '94 - door je te worden ingelicht.

Een andere vraag betreft de publicatie. In de gegeven omstandigheden is daarvoor het beste orgaan m.i. Groot-Nederland, geredigeerd door Frans Coenen. Hij zal het stuk, dunkt me, graag plaatsen. Maar is uitgaaf, anders dan als onderdeel van je Herinneringen - dus als afzonderlijk tijdschriftartikel - wenschelijk? Zal datgene, wat als herinnering en in verband met een historische gang van zaken waarde heeft, niet een oprakeling van vergeten twisten lijken als het zoo opzettelijk en afzonderlijk wordt aangeboden? - Ik begrijp dat mijn meening eenzijdig is. Verschaf me de andere helft. Ik zal met bizonder genoegen hierin, en in de Huet-bespreking waar je plan op hebt, meewerken.

Inmiddels, na hartelijke groeten v/h t/h
tt
A.V.

Noordwijk a/Zee 18 Mei '27

Amice, Je ziet hoe weinig je, in zake data, op mijn geheugen vertrouwen kunt. Ik heb de poging van Mei klaarblijkelijk terug geschoven naar de vorige winter en wist nu niet wat ik met het leeggeworden tijdperk moest aanvangen. Ik zal je zeggen wat de oorzaak was en geef je daarmee meteen mijn voornaamste bijdrage. Ik bezit een brief van jezelf en beeldde me in dat van die brief onze actie onmiddellijk moest zijn uitgegaan. Hij is gedateerd 18 November 1893. Had ik nu de data in de laatste N.G. jaargang nagerekend, dan had ik *moeten* weten dat de eigenlijke poging in April (of

Mei)[1] van 't volgende jaar viel. Een afschrift van die brief (met uitzondering van een slot-alinea over ons beider huiselijkheid) sluit ik in. Je kunt er het gebruik van maken dat je wenscht, *maar ronder te vemelden* dat ik daartoe verlof gaf. Alleen dus vermeldende dat je toen het volgende etc [?] aan mij schreef. Nu is evenwel mijn vraag: hoe reageerde ik op die brief? Want ik moet nu aannemen dat mijn bezoek (met Versluys) aan Kloos (waarbij ook Tideman tegenwoordig was) eerst tegen of in Mei gebeurde. Ook dat briefje, dat, naar je zegt, in de Telegraaf kwam, herinner ik me. En nu ik me de pogingen om een nummer samentestellen, indenk, herinner ik me tevens onderhandelingen met Van Looy en Van Deyssel. Ook een vergeefsch bezoek van ons beiden aan Versluys, die ons niet ontvangen wou (later heeft hij mij zijn excuses daarvoor aangeboden, veel later toen ik weer met de Beweging bij hem kwam). Dat de door ons gevraagde kopij, van van Looy en van Deyssel bij Clausen door Tideman in beslag genomen werd, valt me nu weer in. En dat een stuk van v. Looy's feesten, in dat nr van de N.G. gedrukt, opnieuw in het Tweem. Tijdschr. verscheen.

Als ik me in die tijd verdiepte, en vooral als jij voortging mijn geheugen optefrisschen, zouden zeker ook sommige lokale bizonderheden naar boven komen. Maar ik heb er geen tijd voor en ik wil ook niet aan je artikel op zoo'n wijs meewerken, dat die medewerking blijkt. Hoe gaarne ik je verhaal lezen zal - ik blijf tegen de afzonderlijke uitgaaf een bezwaar voelen; en zou wenschen dat van je kopij op een andere wijs gebruik kon worden gemaakt. Maar je schrijft niet over dat punt, en ik denk dat je er niet van hooren wilt. Inmiddels, met hartelijke groeten,

tt

A.V.

Noordwijk a/Zee 22 Mei 27

Amice.

Kan het ook zijn dat van Versluys het verzoek is uitgegaan dat me in April '94 in beweging bracht? Van hemzelf vind ik niets, ook van jou niet, maar ik heb hier een briefje dat de eigenaardige dateering draagt: Soest Dinsdagavond 93. Ik had het al eens meer in handen en ik vermoed dat dit 93 tot mijn eigen verkeerde dateeringen heeft bijgedragen. Want het is, zooals ik nu begrijp, van 94 en wel van April. Schrijver is Kobus van Looy en hij deelt erin meâ dat hij mijn stukje in de Telegraaf gelezen heeft en zelf een dergelijk stukje inzond. Of ook het zijne geplaatst werd, weet ik niet. Maar hij citeert er, uit het hoofd, de inhoud van en die begint: ‘Het verzoek om copie werd mij gedaan door een der eigenaars den Heer Albert Verwey namens den Heer Versluys. Mij werd medegedeeld dat de eigenaars, in overleg met den Heer Versluys, uitgever, een reorganisatie aflevering voorbereidden. De eerste stappen waren al gedaan. De Heer Verwey bracht met den Heer Versluys een bezoek aan den Heer Kloos, waarbij ook de Heer Tideman tegenwoordig was’. Dat bezoek herinner ik me nog goed. Ook dat ik (alleen

1) 't Naschrift op p. 112 N.G. is van 28 April.

of met jou?) kopie bij Clausen bracht. Die copie bestond uit *twee* stukken van Van Looy (Feesten, en een gedicht; ook spreekt hij in dit briefje van ‘mijn stukken’); verder de Boekbeoordeelingen van Van Deyssel, en, misschien, 't stuk van Van Deventer. Ik vind daarover geen schriftelijke gegevens. Op die copie heeft T. beslag gelegd en kon daardoor weer een aflevering gereedmaken. Daarop moet toen ons vergeefsch bezoek aan Versluys zijn gevolgd.

Ik zou het heel verklaarbaar vinden als Versluys' verzoek om een aflevering saamtestellen me gedecideerd had.

Uit een brief van Jet Holst zie ik dat er na onze mislukking sprake was van een vergadering die ik met anderen hebben zou. Zij vraagt daarnaar als naar iets dat met belangstelling werd te gemoet gezien. Is daar iets van?

Mijn vrouw heeft de goede gewoonte Zondags de post te halen. Daaraan dank ik vandaag je brief en de gelegenheid een en ander nog eens nategaan. Je laatste volzin is me uit het hart gesproken en mocht je de reis naar Noordwijk niet spoedig of zonder bezwaar kunnen aanvaarden, weet dan dat de gedachte eens naar Laren te gaan dezer dagen al bij me was opgekomen

tt

A.V.

Noordwijk a/Zee 4 Juni 27

Amice,

Ik zond die twee stuks maar vast vooruit omdat ik vandaag eerst Huets brief zou kunnen overschrijven en mijn brochure over Van Eeden terugvinden.

Brochure (die ik graag bij gelegenheid terug ontvang) zoowel als afschrift, gaan hiernevens. De brochure van Tideman: Een Jongste Generatie en De Nieuwe Gids is in de Leidsche Universiteitsbibliotheek en zal je zeker op aanvraag word en toegezonden.

De brief van Huet treft me, bij afschrijven, weer als in meer dan éen opzicht kenmerkend, zoowel voor zijn blik namelijk als voor zijn stemming. Wil je hem in je artikel opnemen, doe het dan gerust, maar zend mij een proef voor de collatie. Ik weet bij ondervinding dat bij overschrijven en in druk brengen kleinigheden verloren gaan.

De dag in Laren was een groot genoegen voor me.

Hartelijke groeten, ook aan Marie.

tt

A.V.

(Couvert afgestempeld Haarlem 17.V.27) Zondag-avond. Mei1927

Waarde Goes,

Hoe aangenaam het mij ook was, je handschrift en vriendschappelijke toon weder te zien en te hooren, ben ik toch een weinig verstoord door je schrijven.

Ik had gedacht zoo heerlijk vanavond te kunnen zitten lezen in ‘de-duizenden-een-nacht verhalen’ (proza-studie) en nu kom je me aan met de N.G. en wel naar aanleiding eener langgeledene geschiedenis, die door mij, met de beste wil van de wereld niet belangrijk meer gevonden kan worden: Wat er van zij, de brief die ik blijk geschreven te hebben was voor jou bedoeld en niet voor openbaarheid, laat het zoo nog een poosje mogen blijven, oude vriend.

Zooals je eens naar aanleiding van een openluchtsvoorstelling van Romeo en Julia er mij als vertaler bij herdacht, hoe trof mij de toonaard er van in het Volk en met hoe weinig je deed het en hoe aardig, is het naar mijn zin. Ik verwacht dat je opstel veel stof op zal jagen en ik kan de mogelijke woordenwisselingen nu eenmaal niet meer verdragen.

Wanneer je van de zomer je gezicht weêr eens zou willen komen toonen, zal je ons daarmee veel genoegen doen,

je

KOBUS [VAN LOOY]

De volgende brief is doorv.d.G. gedateerd 15.5.27 Amsterdam-*Zuid* J.M. Coenenstraat 18 II

Amice, voor dien brief van mijn tante mijn toestemming.

Over de crisis geen ander gegeven dan de volgende herinnering.

Op een zekeren avond is er bij jou door eenige Ng-medewerkers beraadslaagd; je woonde toen op een bovenhuis ergens bij den Overtoom meen ik. Van de aanwezigen kan ik mij, behalve jou en mijzelf, alleen Gorter voor den geest halen, doch er waren er méér. Ons besluit was: wij zouden Kloos met de nieuwe redaktie zijn gang laten gaan en geen nieuw tijdschrift oprichten of trachten op te richten. De N.G. was toch vooral de zaak van Kloos en hij moest maar zien of hij het volhouden kon.

Er had een incident plaats. Tijdens de vergadering werd een briefje binnengebracht, dat onze bespreking en mogelijke poging tot oprichting van een nieuw tijdschrift, bespotte. Wij schrokken wel wat, en nooit voor zoover ik weet, is uitgekomen, hoe iemand, buiten ons, van de bijeenkomst vernomen had.

Toen de N.G. met de nieuwe koers dreigde te verloopen, hebben Verwey en Van Deyssel zich voor een nieuw tijdschrift gespannen.

Meer heb ik niet te vertellen. Ik vrees, dat je onaangename stof zult doen opwaaien, - maar dat moet jij weten.

Met besten groet van huis tot huis

CH.M.V. DEVENTER

N.B. Er is allerlei krantengeschrijf geweest over die zaak.

Misschien kan je nog wat vernemen van Gorter, Karel, en Kobus van Looy (Haarlem, Kleine Houtweg 103), misschien zelfs wel van Maurits

Mendes (J.D. Meyerplein 13), die een goed geheugen heeft, en misschien wel gegevens bewaarde.

(Met de schrijfmachine geschreven brief)

Dr. Frederik van Eeden
Walden
Bussum

Bussum, 27 Mei 1927

Den Weled. Heer F. van der Goes
Laren (N.H.)
Waarde van der Goes,

Ik herinner mij een samenkomst van een aantal menschen, hetzij van droevigen aard, een begrafenis of een congres en op die samenkomst werd mij plotseling van achter mijn rug een gehandschoende hand toegestooken, oover mijn schouder heen. Ik herkende de stem, die bij dit alles hoorde en begreep te doen te hebben met mijn oude confrater Frank van der Goes. Die hand heb ik aangenoomen en als ik je van dienst kan zijn met iets, zoo zal ik het gaarne beproeven. Wat nu het schrijven betreft, daarvan is het motief mij niet recht duidelijk. Ik heb geen copie van het door U bedoelde schrijven en weet dus niet precies wat er door U verlangd wordt. Is het publiceeren van die brief iets wat mij min of meer onaangenaam moet zijn en is het uw wensch, dat ik vooraf van die brief kennis neem, zoo niet wat is dan de bedoeling van uw verzoek? In elk geval zal het mij interesseeren die brief eens te leezen. Wees dus zoo goed mij een afschrift te zenden en ik zal U doen weeten of ik toestem in de publicatie of niet.

Met denzelfden groet als de uwe
tt
F VAN EEDEN

(Geschreven brief)

Dr. Frederik van Eeden
Walden
Bussum

Aan Frank van der Goes 21 Juni 1927

Mijn dank voor de toezending van de copie van mijn brief dd. 93/94

Ik kan er niet veel aan toevoegen. Maar ik meen wel te moogen constateeren dat het hoofd motief daarbij is geweest hooghartigheid.

Dat is geen misdrijf, maar een dwaasheid, vooral als men teegen oover menschen staat die u niet begrijpen en niet kunnen begrijpen

Dit wil ik nog wel zeggen dat ik gruwelijk gestraft ben voor mijn dwaasheid. Dit mooge strekken tot waarschuwing. Ik heb veel meer geleeden dan ik behoefde te lijden. Doe jonge menschen toch begrijpen dat al hun kwellingen voort koomen uit hoogmoed en verblinding. Ik moet mijn straf uitzitten, hoopend op clementie en het schrijven valt mij zeer zwaar. Ik hoop, kracht genoeg te hebben mijn taak te voltooijen.

Ik zal mijn dagboek eens na-zien, uit den tijd van mijn visite bij Huet. Hoor je niets dan bewijst dat, dat ik tot zulk een interview niet in staat ben.

Ik weet wel dat de maaltijd bij het gezin zeer prettig was. Het was in Parijs als ik wel heb.

Vaarwel!

tt

F VAN EEDEN

Noordwijk/Zee 10 Dec '27

Amice.

Je herinneringen lezend, die me overigens treffen door hun weloverwogenheid en onpartijdigheid, stuit ik op één zin, die van mijn bemoeiingen in April 1894 een maar gedeeltelijk juiste voorstelling geeft. Je zegt namelijk dat ik om mij onherroepelijk van Van Eeden te vervreemden, van alle oogenblikken juist dat ééne koos waarin we voor het publiek wenschten te verschijnen met de herboren eenheid van De Nieuwe Gids. Ik geef toe dat het je zoo moest voorkomen. Toch kan ik je duidelijk maken dat er van een dergelijk *kiezen* voor mij geen sprake was.

Kort na mijn terugkomst uit Spanje, dus in November 1893, kreeg ik een bezoek van van Eeden. Hij gaf mij het afschrift van een gedicht dat hij onlangs geschreven had en zei dat hij het op prijs zou stellen te hooren wat ik daarvan vond. Die vraag bracht mij in groote ongelegenheid. Ik had tegen zijn werk, te beginnen met Ellen, de grootst mogelijke bezwaren. Maar ik schreef sinds geruime tijd geen proza en was niet vanzins mij erover uittelaten. Ik zei hem dat, en eerst toen hij ondanks mijn onwil bleef aandringen, verzocht ik hem om een ietwat langdurige aandacht en ontwikkelde geregeld en duidelijk al de bezwaren die tegen Ellen en Johannes Viator bij me waren opgekomen. Hij luisterde aandachtig en zei bij het heengaan dat ik klaarblijkelijk nog niet ver genoeg was om hem goed te kunnen beoordeelen.

Kort daarop, in December, werd ik door de uitgever van een nieuw opgericht weekblad aangezocht om mijn medewerking. Het blad heette de kunstwereld en ook Charles van Deventer had zijn medewerking toegezegd. Onder dien aandrang besloot ik opteschrijven wat ik nu juist zoo uitvoerig mondeling ontwikkeld had: mijn oordeel over de latere van Eeden. Ik wou dat evenwel niet doen zonder van Eeden zelf ervan te verwittigen. In Januari schreef ik het hem. Hij antwoordde, het, vooral in de tegenwoordige omstandigheden, te betreuren, herhaalde dat ik nog niet in staat was over hem

te oordeelen, en eindigde met de verklaring dat hij ‘natuurlijk niet boos’ op me zou worden.

De artikelen verschenen in de nummers van eind Januari tot eind Februari en werden, op verzoek van de uitgever, tegelijk in brochurevorm gereed gemaakt.

Je ziet dat van *kiezen* op het bedoelde tijdstip (April 1894) geen sprake was. De zaak lag achter ons. Van Eeden sprak er niet van en er was in onze uiterlijke omgang geen reden om te denken dat ze invloed zou hebben op zijn handelswijs.

Het spreekt vanzelf dat deze brief niet voor het publiek bedoeld is. Maar misschien vind je er aanleiding in, om bij een mogelijke herdruk, de geincrimineerde volzin iet of wat te wijzigen.

De brief van 23 April aan Kloos in het Octr nr was heelemaal nieuw voor me. Een, onnoodig, teeken dat mijn geheugen al te groote mazen heeft. De datum 2 Novr van die aan jou kan natuurlijk niet juist zijn. 20 waarschijnlijk?-

Het ga je wel. Met onze hartelijke groeten, ook aan Marie,
je
A.V.

Brief van Dr H.J. Boeken van 8 Juni 1931:

[....] ‘Nu ik je toch schrijf, wil ik ook even je “Herinneringen” aanraken. Ik erken gaarne de waarheid en eerlijkheid daarvan. Ik meen ze echter met recht eenzijdig te noemen “Waarom geef jij dan niet jou voorstelling ervan” kan je mij tegemoet voeren. Dan antwoord ik je: 'ik heb er reeds eenige bladzijden over geschreven die ik echter voor het oogenblik *niet* voor publicatie geschikt vind, die ik je echter bij gelegenheid wel wil mede deelen en die ik nu niet bij de hand heb Bovendien is die tijd voor mij een nachtmerrie in den waren zin des woords en komt hij ook herhaaldelijk in dien vorm in mijn droomen terug - en toch ook een tijd die veel *schoons* had en waarvan ik de herinnering hoe pijnigend die voor mij is, niet uit mijn leven zou willen missen. Er zijn zoo weinig van de betrokken personen over: Jan Veth heb ik er nog wel over gesproken, die vele inzichten met mij deelde hoewel hij aan de andere zijde stond. Doch daarover nog eens later’.

(Daaronder in het hs van v.d.G.):

[20 juli 1931]

Antw. N. Gids-herinneringen 20/7/31

Met genoegen heb ik gezien dat je in mijn ‘Her.’ iets te prijzen vondt. Dat de voorstelling v.h. gebeurde met de N.G. 93-94 ‘eenzijdig’ is zal ik niet betwisten; ik sta nl. a. de zijde v. degenen die de vernietiging v.h. tijdschr. betreuren en de bedreven roekeloosh. een schandaal achten. Tegenover het nagesl. moest ten minste iem. v. hen een zoo juist mogel. verhaal v.h. gebeur-

de [brengen]. Heb ik eenige terechtwijzing noodig, welnu, reeds bij voorbaat hield ik imj aanbevolen H[erman] G.[orter] en Verwey gaven mij kleine korrekties waarvan ik bij den herdruk gebruik maakte. Daarom zou ik ook heel graag weten wat *jij* er van te zeggen hebt. Vóór h. schrijven vond ik het beter je niet te raadplegen, maar aanvulling of verbetering v. jouw kant zullen mij welkom zijn - en immers ook voor de historie van waarde.

F.V.D.G.

Rectificatie

In *De Geschiedenis van De Nieuwe Gids* wordt op blz. 191 geschreven, dat Hélène Swarth ‘jaren geleden’ van Kloos sonnetten had ontvangen, die haar anoniem toegezonden waren. De dichteres gaf daar antwoord op in twee sonnetten ‘Aan een onbekende’. Het eerste werd opgenomen in het weekblad *De Amsterdammer* (dus niet beide, zooals ik foutief heb geschreven). Men kan het sonnet vinden in dat weekblad, no 354 van 6 April 1884. Het is gedateerd: Elsene, Brussel, 24 Maart '84. Het tweede werd opgenomen in den bundel *Blauwe Bloemen*, die in 1884 is verschenen.

De heer Peter van Eeten, die inzage heeft gehad van de nagelaten papieren van Hélène Swarth - hij zal er uitvoeriger over schrijven - deelde mij mede, dat daarbij het overdrukje was van de gedichten van Klaos uit *De Nieuwe Gids* van October 1888. Voorin staat de opdracht in het handschrift van Kloos: Voor Helène Swarth van Willem Kloos Londen, 23 Oct. 1888.

Nu is het merkwaardige de volgende mededeeling van den heer Van Eeten: ‘Op blz. 29 van het overdrukje staat het sonnet “Ik denk altoos aan u”, genummerd 1, op blz. 30, genummerd 11, het gedicht “Zooals daarginds aan stille blauwe lucht”.

Bij nr 1 staat in het handschrift van H. Swarth: Voor mij (September 1884).’

De heer Van Eeten heeft ook inzage gekregen van vier sonnetten, die Kloot haar anoniem stuurde op vier verschillende dagen in Maart 1884. Het zijn in *Verzen I* de nrs LX, LXII, LXIV en LIX (in de volgorde waarin hij ze zond). Drie zijn gedateerd, resp. 14, 14 of 17 en 17 Maart '84.

De verzen in October 1888 in *De Nieuwe Gids* beslaan 26 pagina's. De redactieleden lieten vaak overdrukken maken van hun bijdragen, ook op Hollandsch papier, en dit heeft Kloos met deze gedichten gedaan. Hij woonde toen bij Witsen in Londen en nu vraag ik mij af hoe de eerste twee sonnetten, die ik - en velen met mij - beschouwden als gewijd aan de nagedachtenis van zijn moeder, aan wie *Verzen I* is opgedragen en die al in de eerste aflevering van October 1885 in *De Nieuwe Gids* zijn afgedrukt, in dit overdrukje zijn terecht gekomen. De eenige mogelijkheid is, dat er 32 pagina's moesten gevuld worden en daarom eerder verschenen sonnetten werden bijgevoegd.

Met belangstelling wacht ik de verdere nasporingen van den heer Van Eeten af en dank hem hierbij graag voor zijn inlichtingen.